

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH BİLİM DALI**

**BURSALI MEHMED NİHAD BEY'İN “BALKAN HARBİ
ve TRAKYA SEFERİ” ADLI ESERİNİN 3. CİLDİ:
(TRANSKRİPSİYON-DEĞERLENDİRME)**

Refika KART

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet DÖNMEZ**

KONYA-2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Refika KART		
	Numarası	158105011001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet DÖNMEZ		
Tezin Adı	Bursalı Mehmed Nihad Bey'in "Balkan Harbi ve Trakya Seferi" Adlı Eserinin 3. Cildi (Transkripsiyon-Değerlendirme)			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Refika KART

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Refika KART		
	Numarası	158105011001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet DÖNMEZ		
Tezin Adı	Bursalı Mehmed Nihad Bey'in "Balkan Harbi ve Trakya Seferi" Adlı Eserinin 3. Cildi (Transkripsiyon-Değerlendirme)			

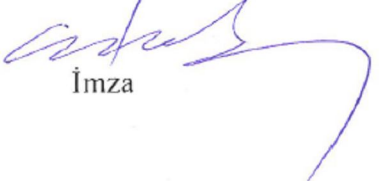
Refika KART tarafından hazırlanan ‘Bursalı Mehmed Nihad Bey’ in “Balkan Harbi ve Trakya Seferi” Adlı Eserinin 3. Cildi (Transkripsiyon-Değerlendirme)’ başlıklı bu çalışma 17.5/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Ahmet Dönmez

Prof. Dr. Caner Arabacı

Dr. Mustafa Arıkan

 İmza

 İmza

 İmza

ÖN SÖZ

Balkanlar, beş asır boyunca Osmanlı hâkimiyetinde kalmış, sosyo-kültürel açıdan Anadolu ile bütünleşmiştir. Osmanlı Devleti demografik yapıyla birlikte kültür, medeniyet ve mimariye dönük yatırımlarla Balkanlar'ın çehresini tamamen değiştirmiş ve dengeli bir mozaik oluşturmuştur. Sınırları genişleyen devletin yüzyıllar boyu merkezî sahası içinde yer alan bölgede, günümüzde Müslüman ve Türk nüfusun minimal düzeye indirilmesine ve tüm Osmanlı izlerinin yok edilme çabalarına rağmen kültür emareleri silinememiştir.

Balkan milletleri XIX. yüzyıldan itibaren jeopolitik konumundan dolayı Avrupa devletlerince Osmanlı kimliğine yabancılaştırılmış, bağımsız birer devlet hâline getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu toprakları kaybettikten hemen sonra yıkılış sürecine girmesi ve bugün uluslararası arenada yaşanan problemlerin ana kaynağının Balkanlar ile bağlantılı olması, Osmanlı bakiyesi olan bu toprakların Anadolu ile hâlen bütünlüğünün bozulmadığının işaretidir. Bu bağlamda güncel meseleleri yakın coğrafyadaki tarihî süreç doğrultusunda tetkik etmenin zarureti ortaya çıkmaktadır.

I. Balkan Savaşı esnasında ve sonrasında üretilen politikalar ve Cumhuriyet'in kurulma aşamalarında aydın zümreye duyulan ihtiyaç ziyadesiyle artmıştır. Döneme pozitif katkılarda bulunan şahsiyetlerden biri de Bursalı Mehmed Nihad Bey'dir. Cumhuriyet'in ilk harp tarihçisi Mehmed Nihad Bey, bir asker olarak katıldığı savaşları kaleme alarak, milletin ve ordunun makûs talihini ancak tarih okur yazarlığıyla yenebileceği fikrini ortaya atmıştır. Balkan Harbi hatıralarını dört cilt hâlinde neşrederek istifadeye sunmuştur. Araştırmamız söz konusu eserin üçüncü cildini kapsamaktadır.

Çalışmamızda öncelikle Balkan milletlerinin Osmanlı hâkimiyetinde kaldığı dönem ve isyandan bağımsızlığa geçiş süreçleri değerlendirilmiştir. Ardından “*1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi-Karargâh-ı Umûmî Dâru'l-Harekâtta-Lüleburgaz Meydan Muharebesi-Bulgar İleri Yürüyüşü ve Türk Ordusu'nun Çatalca Hattına Ric'ati*” adlı eser incelemesinden sonra transkribe edilmiş metni sunulmuştur. Birinci

el kaynak olma niteliği taşıyan Osmanlı Türkçesi ile yazılmış Mehmed Nihad Bey'in söz konusu eseri, Balkan Harbi'nde yaşanan aksaklık sebeplerini çözmek ve zihinlerde kalıcılığını sağlamak amacına yönelik çalışmamız araştırmacıların ve tarihe ilgi duyanların daha kolay ulaşımına fırsat verecektir. Bu bağlamda I. Balkan Savaşı ile ilgili bilinmeyenlere ışık tutarken Türkçenin giderek daha az kelimelere mahkûm edildiği çağımızda, gençlerin birbirinden değerli Osmanlıca eserlere alâka duyabilmesi açısından bu nadide eserleri yeni nesle tanıtmak son derece isabetli olacaktır.

Bu çalışmada Prof. Dr. Caner Arabacı'ya ve danışmanım Dr. Ahmet Dönmez'e desteğinden dolayı şükranlarımı sunuyorum. Uzun çalışma sürecim boyunca benden desteğini esirgemeyen aileme de teşekkürü bir borç biliyorum.

Refika KART

Konya 2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Öğrencinin	Adı Soyadı	Refika KART		
	Numarası	158105011001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Tarih / Tarih		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet DÖNMEZ		
Tezin Adı	Bursalı Mehmed Nihad Bey'in "Balkan Harbi ve Trakya Seferi" Adlı Eserinin 3. Cildi (Transkripsiyon-Değerlendirme)			

ÖZET

Osmanlı Devleti, XIV. Yüzyıldan itibaren fethetmeye başladığı Balkanlar'ı öz vatanı olarak telakki etmiş, burada asırlarca sürecekt huzur ve güven ortamı oluşturmuştur. Ancak bu bölge, XVIII. Yüzyıldan itibaren, bir kriz bölgesi hâline gelmiştir. Hristiyan azınlıklar, kışkırtmalar sonucunda isyan etmiş, Avrupa devletlerinin müdahalesi ile iç sorunlar uluslararası problem şekline dönüşmüştür. Böylece Balkan milletleri, her savaşta pazarlıklarla özerklikten bağımsızlığa adım adım ilerlemişlerdir.

Balkan milletleri, XIX. Yüzyılın sonunda devlet kurma aşamalarını tamamlayınca, birleşip Osmanlı Devleti'ne savaş açmışlardır. I. Balkan Savaşı (1912), Sırbistan, Yunanistan, Bulgaristan ve Karadağ'ın katılımı ve büyük devletlerin desteği sâyesinde Osmanlı Devleti'nin mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır. Ancak yenilginin asıl sebebi düşmanın askerî üstünlüğünden ziyade, devlet erkânı, komutan ve subaylar arasındaki anlaşmazlıktan kaynaklanmıştır. Savaş sonrası ciddi

bir yargı süreci yaşanmış, harp tarihine dair hatırat ve benzeri eserlerin yetersizliği ön plana çıkmıştır. Balkan Harbi'nde komutanlık ve kaymakamlık görevi yapan Cumhuriyet dönemi ilk harp tarihi yazarımız Bursalı Mehmed Nihad Bey, dört ciltlik bir eserle savaşın bilinmeyen yönlerine ışık tutmuştur.

“1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi-Karârgâh-ı ‘Umûmî Dârü’l-Harekâtta-Lüleburgaz Meydân Muhârebesi-Bulgar İleri Yürüyüşü ve Türk Ordusu’nun Çatalca Hattına Ric‘ati” isimli dört ciltlik kitabın, üçüncü ve en geniş olanı çalışma konumuzu oluşturmuştur. Eser, birinci el kaynak olarak hazırlanması ve arşiv belgeleriyle desteklenerek yazılması hasebiyle Balkan Savaşları literatürüne katkı sağlayacak niteliktedir. Lüleburgaz Meydan Muharebesi’nin 3. Cildi, 26 Ekim-2 Kasım 1912 günlerinde Türk Ordusu’nun, Bulgarlar ile yaptığı çarpışmaları ve Çatalca’ya ricati konu edinmiştir.

Bu çalışmada Balkan milletlerinin, Osmanlı hâkimiyetine alınması ve bağımsızlık süreçleri açıklandıktan sonra Nihad Bey’in söz konusu eserinin transkribi, incelemeyeyle birlikte sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Balkan Harbi, Trakya Seferi, Lüleburgaz Meydan Muharebesi, Bursalı Mehmed Nihad Bey.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Öğrencinin	Name Surname	Refika KART		
	Student Number	158105011001		
	Department	History		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet DÖNMEZ		
Title of the Thesis/Dissertation	3 rd Volume of Bursalı Mehmed Nihad Bey's book titled "Balkan War and Trakya Seferi" . (Transcription-Evaluation)			

ABSTRACT

Ottoman Empire, since the 14th century, has begun to conquer the Balkans, was considered these places as their homeland and created an environment where peace and security has been built for centuries. However, from 18th. century, Balkans have become a great field of conflict. The Christian people have rebelled as a result of provocations, with the interventions of European States, internal problems have formed the international agenda. Thus, Balkan minorities have progressed step by step to negotiate independence in every war.

At the end of the 19th. Century, the state-building stages of the minorities in the Balkans were over, they united and waged war against the Ottoman state. The First Balkan War (1912) has resulted in the defeat of the Ottoman Empire with the participation of Serbia, Greece, Bulgaria, and Montenegro and the support of the big states. But the main reason for the defeat is not the military superiority of the enemy. It was caused by the conflict between the state administrators, commander and his

officers. There was a serious judicial process, the memoirs of the war history and the lack of similar works have come to the fore. Our first warrior historian Bursalı Mehmed Nihad Bey, who was the commander and district governor in the Balkan War, shed light on the unknown aspects of war with a four-volume work.

Our studying subject is the biggest third volume of *“1328-1329 Balkan War Trakya Voyager, General Headquarters, Battle of Luleburgaz, Bulgarian Forward walking and the coming back of the Turkish Army to the Çatalca Line”* in 4 volumes.

The book is contributed to the literature of the Balkan Wars because it was prepared as a first hand source by a war historian like Nihad Bey and written with archival documents. Volume 3 of the Lüleburgaz Battle has the subject that the Turkish army was attacked by Bulgarians in the days of 26 October-2 November 1912 and they have returned to Çatalca.

In this study, after the Balkan nations were taken under Ottoman rule and the independence processes were explained, the transcription of the mentioned work of Nihad Bey was presented with the examination.

Key Words: Balkan War, Trakya Voyager, Lüleburgaz Square Battle, Bursalı Mehmed Nihad Bey.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

BALKAN DEVLETLERİNİN BAĞIMSIZLIK SÜREÇLERİ

I. Osmanlı Yönetiminde Balkanlar	14
II. İsyandan Devletleşmeye Giden Süreçte Balkanlar	18

II. BÖLÜM

1328-1329 BALKAN HARBİ-TRAKYA SEFERİ LÜLEBURGAZ MEYDAN MUHAREBESİ (3. CİLT): İNCELEME VE METİN

1. İnceleme ve Değerlendirme	29
2. Metin	43
Birinci Kısım: Lüleburgaz Meydan Muhârebesinin Tarafeynce Mukâddematı	47
İkinci Kısım: Lüleburgaz Meydan Muhârebesi	159
Üçüncü Kısım: Türk Ordusunun Çatalca Hattına Ric‘ati ve Bulgar İleri Yürüyüşü	428
Hâtime	493
Lâhika	499
SONUÇ	504
KAYNAKÇA	507
EKLER	511
ÖZGEÇMİŞ	516

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
BEO	Babıâli Evrak Odası
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DH. HMs	Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği
ed.	Editör
E. H.	Erkân-ı Harbiye
haz.	Hazırlayan
İ. DUİT	İrade Dosya Usulü
MV.	Meclis-i Vükelâ Mazbataları
s.	Sayfa
S.	Sayı
T	Tabur
ter.	Tercüme
vb.	Ve benzeri
Y. PRK. UM.	Yıldız Perakende Evrak-ı Umumi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, Karlofça Antlaşması'ndan (1699) başlayarak yıkılışına kadar geçen sürede, Avrupa'daki topraklarını kaybetmiştir. XIX. Yüzyılda hâkimiyeti altındaki milletlerin peyderpey kopuşunu izlemek zorunda kalmıştır. Bunların başında, Balkan devletleri gelmektedir.¹ Zira Küçük Kaynarca Anlaşması'nda (1774) Karadeniz'e Rus ticaret ve savaş gemilerinin girmesine izin verilmesi Kırım ve Kafkasya'ya veda anlamına gelmiş, zamanla sıranın Balkanlar'a da geleceğinin habercisi olmuştur. Ruslara verilen tavizler sonucu işçileri müdahaleye açık hâle gelmiştir. Bu dönemde Şark Meselesi adını verdikleri proje ile Avrupa devletlerinin tüm siyasi, askerî ve mali çıkarlarının kilitlendiği ortak nokta Osmanlı toprakları olmuştur. Boğazlar ve Orta Asya'da çakışan İngiliz-Rus çıkarları, Fransa'nın Mısır'ı daha sonra Cezayir'i işgali ile ortaya çıkan uyuşmazlıklar, çetrefilli hâle dönüşmüştür. Bu sırada Avrupa devletleri, iç isyanları destekleyerek kolay müdahale edebilecekleri alanlar elde etmek için çabalamışlardır.²

İngiltere, Berlin Anlaşması sonrası Osmanlı politikasını değiştirmiş, Balkanlar konusunda rakibi Rusya ile çatışmaktan uzak durarak çıkarlarını korumaya yönelmiştir. Avusturya ise bu bölgeye özellikle de demiryollarına yatırım yaptığı için burada tek bir devletin hâkimiyetini, menfaatlerine ters bulmuştur.³ Avrupa devletleri, Balkanlar'a milliyetçiliği dayatarak, çeşitli yöntemlerle benimsemelerini sağladıktan sonra, hangi devletin nerede kurulacağına ve sınırlarının tespitine kadar her türlü konuda müdahalede bulunmuştur. Pek çok bölgede Yunan, Sırp, Bulgar ya

¹ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (1789-1914), Alkım Yayınevi, İstanbul 2006, s. 42.

² Mustafa Küçük, "Şark Meselesi Çerçevesinde ve II. Meşrutiyet'e Kadar Olan Dönemde Osmanlı Devleti'nin Siyasi Vaziyeti", *Osmanlı*, C. II, ed. Güler Eren-Kemal Çiçek-Cem Oğuz, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 51.

³ Meltem Begüm Saatçi, "XIX. Yüzyıl Sonunda Makedonya Sorunu ve Makedonya'da Kurulan Örgütler", *Türkler*, C. XIII, Ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 108-110.

da Makedon ayrışımını sağlamak imkânsız olduğu için onlara fikir dayatmasıyla teşkilatlanmalarına önayak olmuşlardır.⁴

Fatih'in kanunnamesi ile tüm Hristiyan kilise, okul ve mahkemeleri Fener Rum Patriği'ne bağlanmıştır. Avrupa devletleri Balkanlar'a ayrılık tohumları ekene kadar ciddi bir sorun yaşanmamıştır.⁵ Ayrılığın ilk adımı kiliseden başlatılmıştır. Kilise ayinlerini eski millî ananelerine uygun ve kendi dillerinde düzenlemeleri, Ortodoks şemsiyesi altında birleşen Hristiyan milletlerin Ortodoks kilisesine aidiyet hislerinin kalkmasını sağlamıştır. Millî kiliselerinde kendi dillerinde ayin düzenleyen Balkan unsurlarının bundan sonraki adımı, Rum patrikle birlikte merkezle yani Osmanlı Devleti ile bağını koparmak olmuştur. Millî kilise sistemine dönmeleri, kendiliğinden küçük etnik gruplara ayrılmaları neticesine sebebiyet verirken⁶ bu sonuç bağımsızlığın önünü açmıştır.⁷

Balkan milletlerinin devlet kurma aşamaları sona erince, topraklarını genişletmek amacıyla Osmanlı Devleti'ne saldırırken de kilise devreye girmiştir. Kiliseler konusunda Rumlara verilen ayrıcalıklardan dolayı anlaşmazlıkları çözümleyemedikleri için ittifak yapamayan Balkan devletlerinin kilise ihtilafını ortadan kaldırmak ise İttihat ve Terakki'ye düşmüştür. 3 Temmuz 1911'de çıkarılan yasa ile kilise ve okullardaki anlaşmazlıklar giderilmiştir. Hemen ardından Sırp, Yunan, Bulgar ve Karadağ uyuşması, Osmanlı'ya karşı saldırıya dönüşmüştür. Osmanlı erkânı ise hazırlıkları görmezden gelmiş, eğitilmiş askeri terhis etmiştir. İttihat ve Terakki taraftarlarının zorbalığı, karşıtlarının da siyaseti askerden arındırmak şayiasıyla aynı sertlikteki muhalefeti sonucu ordu, İttihatçı-İtilafçı

⁴ Justin McCarthy, *Osmanlı'ya Veda İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları*, çev. Mehmet Tuncel, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2006, s. 80-82.

⁵ *a.g.e.*, ss. 79-80.

⁶ Kemal Karpat, "Balkanlar", *DİA*, C. V, İstanbul 1992, ss. 25-32.

⁷ *a.g.e.*, ss. 25-32.

yaftasıyla iki hasıma dönüşmüştür. Asıl düşman hattında ise Avrupa devletlerinin maddi ve askerî yönden desteklediği Balkan ülkeleri yer almıştır.⁸

Bulgaristan ve Sırbistan arasında imzalanan ilk anlaşma 1912 yılının mart ayına tesadüf ederken Makedonya'yı paylaşma konusundaki çekişmeler bitmemiştir. Anlaşma maddelerinde yer alan Osmanlı Devleti'ne karşı girilecek savaşta kimin ne kadar asker çıkaracağını belirtmesi akdin maksadını ortaya koyar niteliktedir. Yunanistan ve Bulgaristan mayıs ayında masaya oturmuş, Ekim'de ise anlaşma konusu tüm devletler cephesinde halledilmiştir.⁹ Osmanlı Devleti, Balkan Savaşı arifesinde orduda, Almanya'dan getirtilen hocalarla yeni bir düzen kurmaya çalışmıştır. Meşrutiyetin ilanından (1908) sonra Rumeli ve Makedonya'daki karışıklıklar, asker ve bürokratlar arasındaki iç çekişmeler hiç susmamıştır. Makedonya'da yapılması istenen ıslahatlar ise Avrupa destekli Balkan Devletleri'nin söz konusu bölgeyi kendi topraklarına katmak istemesinden ibarettir. Balkan devletlerinin kaybedeceklerini düşündükleri için Avrupa devletleri Balkanlar'daki son Osmanlı topraklarını bu devletlerin savaşla almaları taraftarı olmamışlardır.¹⁰ Fakat Berlin Anlaşması (1878) sonrasında Balkanlar'da sürüp giden daha fazla pay elde etme mücadelesi savaşı başlatırken, Hariciye Nazırı Asım Bey'in "Balkanlar'dan namusum kadar eminim." sözleri hafızalardan hâlen silinmemiştir.¹¹

Batıda, Sırp karışısında Kumanova Savaşı'nda (23-24 Ekim 1912) yenilen Türk askeri Üsküp'ü teslim etmek zorunda kalmıştır. Rumlar Selanik, Bozcaada, Limni, Semadirek ve Taşoz adalarını ele geçirince Makedonya ile denizden irtibat kesilmiştir. Karadağ'ın İşkodra zaptı¹² ve Bulgarların Şark Ordusu karşısında Çatalca'ya kadar ilerleyerek İstanbul'u tehdit eder vaziyete geçmesi üzerine, savaşı takip eden *The Times* muhabiri Lionel James, hatıralarında o günleri şu satırlarla dile

⁸ Caner Arabacı, "Bir Millî Felaket olarak Balkan Bozgunu ve Geciken Uyanış", *Selçuk Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, C. XVI, S. 1, Konya 2013, ss. 167-225.

⁹ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 20. yüzyıl*, C. II, (ter. Zehra Savan-Hatice Uğur), Küre Yayınları, İstanbul 2015, s. 102.

¹⁰ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 936.

¹¹ Cevdet Küçük, "Balkan Savaşı", *DİA*, C. V, ss. 23.

¹² Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 940.

getirmiştir: “*Disipline edilmemiş bu askerler daha ilk kusurlu taktik ve yanlış idarenin sonucunda atalarının niteliklerini, savaşçı ırklarına has, o yere göğe sığdırılamayan cesaretlerini unutarak silahlarını attı. Küçük görmeye kendilerini büsbütün alıştırdıkları, düşmanlarının gazabı karşısında bezgin bir koyun sürüsü gibi kaçıp gitti*”.¹³ Bu sözler I. Balkan Savaşı’nda Türk ordusunun feci durumunu özetler niteliktedir.

Osmanlı Devleti, birçok önemli savaşa girmiş, büyük mağlubiyetler almış fakat Balkan Savaşı’ndaki bozgunun neden olduğu hüznün benzerini yaşamamıştır. Savaşın hemen ertesinde, 31 Mart 1914’te patlak veren I. Dünya Savaşı’ndan sonra, 28 Ağustos 1920’de tahkik heyeti kurularak, müsebbiplerin araştırılması için bir kararname çıkarılmıştır.¹⁴ Bir diğer belgede ise bir divan-ı harp kurulduğu,¹⁵ suçluların “*muvaakkaten bile olsa temyize gitmemek üzere yargılanması*” istenmiştir.¹⁶ Okların yönü öncelikle I. Ferik aynı zamanda Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa¹⁷,’yı göstermiş aralarında Erkân-ı Harbiye riyasetinde bulunan Cevat Paşa¹⁸,’nın

¹³ Lionel James, *Türklerin Balkan Hezimetleri*, çev. S. Emre Berkman, İz Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 159.

¹⁴ BOA, DH. HMŞ. nr. 1339/5-3/20-41.

¹⁵ BOA, İ. DUİT. nr. 00175.

¹⁶ BOA, MV. nr. 235/01/ 2-1.

¹⁷ Abdullah Paşa (Kölemen): 1846 yılında Trabzon’da doğmuştur. Babası Türk Kölemenlerinden Mısır ordusunda süvari albayı Rüstem Bey’dir. Harp Akademisi’nden 1826 yılında kurmay yüzbaşı olarak mezun olduktan sonra 1905 yılında mareşalliğe kadar yükselmiş fakat rütbe tasfiyesinden dolayı 1909 yılında rütbesi korgeneralliğe indirilmiştir. Abdülmuttalib İsyanı, Sudan Savaşı ve Ermeni İsyanı gibi kritik olaylarda önemli görevler üstlenmiştir. İstanbul’da bulunduğu sırada Von der Gotz’un yardımcılığını yapmış, II. Lahey Konferansı’na askerî üye olarak katılmıştır. 1912 yılında Kırklareli ve Lüleburgaz’da Bulgarlara karşı verilen savaşta idare eden komutanların başında gelmektedir. 6 Ocak 1914’te emekliye ayrılmıştır. Emekli olduktan sonra kısa bir süre Tevfik Paşa kabinesinde Harbiye Nazırlığı yapmıştır. 25 Nisan 1937’de vefat etmiştir. (Balkan Savaşı’na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri, (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara Genel Kurmay Basımevi, 2004)

¹⁸ Cevat Paşa (Çobanlı): 14 Eylül 1870 yılında İstanbul’da doğdu. Mareşal Şakir Paşa’nın oğludur. 1906 yılında tümgeneral olmuş fakat 1909 yılında rütbe tasfiyesinden dolayı rütbesi kurmay yarbaylığa indirilmiştir. 20 Eylül 1912’de Şark Ordusu kurmay başkanlığına sonra da Çatalca Ordusu Topçu Komutanlığı Kurmay Başkanlığına getirilmiştir. I. Dünya Savaşı’nda önemli görevler almış, üstün başarı göstermiştir. 20 Mart 1920 yılında İstanbul’un işgali sırasında İngilizler tarafından Malta’ya sürülmüştür. 1921 yılında geri dönmüş, yaş haddinden emekli olana kadar komutanlık, milletvekilliği ve askerî şura üyeliği gibi önemli görevler yapmıştır. 13 Mart 1938 yılında vefat etmiştir.

da bulunduğu bir kısım komutan Divan-ı Harbe sevk edilmişlerdir.¹⁹ Abdullah Paşa, Kırkkilise ve Lüleburgaz'daki mağlubiyetten dolayı Divan-ı Harpte yargılanmış ve berat etmiştir. Kısa bir süre sonra emekli olmuştur.²⁰ Burada Abdullah Paşa'nın kendini kendisine yöneltilen suçlamalara cevap niteliğinde yazdığı kitabı başta olmak üzere, Balkan Savaşı hakkında yazılan hatırat tarzındaki mühim eserlerden bahsetmek yerinde olacaktır.

Abdullah Paşa, "*Balkan Harbi Hâtırâtı*" adlı eseriyle adeta milletin huzurunda savunma yapmıştır. Mehmed Nihad Bey eserinde bu kitabın adını sıklıkla zikretmiş ve zaman zaman da alıntılar yapmıştır. Nazım Paşa²¹, 'nın hücum stratejisini yanlış bulan fakat fikirleri kabul görmeyen ve harbin kötü gidişatı sırasında istifası reddedilen Abdullah Paşa aynı zamanda savaştan sonra yargılanmıştır. Günlük tutması ve her belgeyi kaydetmesi sâyesinde kayda değer bilgiler içermektedir. "*Dîvan-ı âlî huzuruna bu kitabımla çıktım; bugün pîş-i millete de bu kitabımla çıkıyorum ve yarın da huzûr-ı Rabbülâlemîn'e yine bu kitabımla çıkacağım*"²² sözleriyle başladığı satırlarının devamında "*Aynı bir orduya aynı zamanda üç yerden başka başka fîkr-i müdürlerle kumanda edilmesi târîh-i harpde emsâline tesâdüf edilmeyen vekâyidendir.*"²³ diyerek komuta görevini hakkıyla yapmasına izin verilmemesi gibi muzdarip olduğu pek çok konunun altını çizmiştir.

Balkan Savaşı'na Üsküp havalisinden katılan ve Bahtiyar Paşa'nın yaverlik görevini üstlenen Süleyman Külçe "*Balkan Harbi'nde İhmal Faciaları*" isimli günü

¹⁹ BOA, BEO, nr. 4273 /320441.

²⁰ Abdullah Paşa, *1328 Balkan Harbi'nde Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa'nın Balkan Harbi Hâtırâtı*, haz. Tahsin Yıldırım, İbrahim Öztürkçü, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2012, s. 33.

²¹ Nazım Paşa: 1852 yılında İstanbul'da doğmuştur. Çerkez İsmail Paşa'nın oğludur. Paris Saint-Cry okulunda askerî eğitim almıştır. Harp Akademisi'ni bitirdikten sonra tümgeneralliğe kadar yükselmişken, 1903 yılında rütbeleri sökülerek Erzincan'a sürgüne gönderilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra korgeneralliğe yükselerek Bağdat valiliği ve Hassa Ordusu komutanlığı yapmıştır. Balkan Savaşı'nda Başkomutan Vekili ve Harbiye Nazırı görevlerini üstlenmiştir. 23 Ocak 1913'de Babıali Baskını sırasında öldürülmüştür. (Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri, (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara Genel Kurmay Basımevi, 2004)

²² Abdullah Paşa, *a.g.e.*, s. 71.

²³ *a.g.e.*, s. 58.

gününe tuttuğu notlarını, geçmişe tercümanlık yapması amacına matuf kendi el yazısı ile günümüze aktarmıştır. İhmalin nasıl sonuçlar getireceğini ve getirenleri tarihin ve Türk milletinin unutmamasını istemiştir.²⁴ Kitabında V. Mehmet Reşat'ın tedavisi ile ilgilenen Operatör Cemil Paşa'nın bir hatırasına yer vermiştir. Balkan Savaşı'ndan kısa bir süre önce Abdullah Paşa ile karşılaşan Cemil Paşa, Abdullah Paşa'nın ordunun savaşa hazır olmadığı konusunda ciddi endişelerinin bulunduğunu, savaşı ertelemenin bir yolunu bulmanın gereğini anlatmıştır. Uğraşlar sonucu padişaha durumu arz etme fırsatı yakalayarak onu ikna etmeyi başardığını, ancak bu görüşmenin Nazım Paşa tarafından engellenmek istendiği, sonuçta da paşadan azar işitmekten başka bir işe yaramadığı notu yer almaktadır. Ayrıca ele aldığı mühim anekdotlardan biri de -bazı Osmanlı bürokratlarının bilgisi dâhilinde- Edirne istihkamlarının, 3 yıl boyunca Bulgar üst rütbeli askerler tarafından kılık değiştirerek planlarının çizildiği de yazılan malumat arasındadır.²⁵

Balkan Savaşı'nda yaşanan bozgun, sadece I. Şark Ordusu'nun Bulgarlar ile yaptığı Kırkkilise (Kırklareli) ve Lüleburgaz mağlubiyetleri ile sınırlı kalmamıştır. Diğer cephelerde de aynı sorunlar yaşanmıştır. Çünkü sıkıntının ana kaynağı, üst düzey komutanlar ve subaylar olduğu için aynı vurdumduymazlık her birimde gözlenmiştir. Çalışmamızda ele aldığımız Mehmed Nihad Bey'in "*1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi*" isimli kitabın, arşive dayandırılmasını sağlayan kişi Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak olmuştur. Teşviklerinin yanı sıra gizli vesikalar da dâhil olmak üzere arşivi Nihad Bey'in kullanımına sunmuştur.²⁶ Böylece eser, bir askerin hatıralarını ihtiva etme sıradanlığından, ciddi bir başvuru kaynağına dönüşmüştür. Zira Balkan Savaşı, her yönüyle tartışılması ve hatalarından ders alınması zaruri bir konu olması hasebiyle, hakkında yazılan her bir satırın hassasiyetle irdelenmesini gerektirmektedir. Fevzi Çakmak, Mehmed Nihat Bey'i

²⁴ Süleyman Külçe, *Balkan Harbi'nde İhmal Faciaları*, haz. Ercan Haytoğlu, Çizgi Kitabevi, İstanbul 2018, s. 16.

²⁵ *a.g.e.*, s. 42.

²⁶ Mehmed Nihad, *1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi*, C. III, Askeri Matbaa, İstanbul 1328, s. 3.

teşvik etmekle kalmamış, kendisi de Balkan Savaşı hakkında etraflı bir kitap yazmıştır.

Cumhuriyet kurulduktan sonra Genel Kurmay başkanlığı görevine getirilen Fevzi Çakmak, “*Batı Rumeli’yi Nasıl Kaybettik?*” isimli Sırp, Karadağ ve Yunan ordularıyla batı cephesindeki muharebeleri geniş ve ayrıntılı anlattığı kitabı incelendiğinde Türk ordusunun savaşı kaybetme sebebinin kökeninde aynı sorunların yattığı görülecektir. Fevzi Çakmak, 1925 yılında, Genel Kurmay Başkanı iken bir konferans vermiş ve orada Balkan Harbi’nin, “*yalnız bir askerî mesele olmadığını, milletimize namus lekelerinin sürüldüğü olaylar zinciri*” olduğunu söylemiştir. Anekdotları arasında zikrettiği, Arnavutluk’ta Nisan 1912’de çıkan isyanı yatıştırmak için giden XI. tümenin, isyancılarla aynı safa geçmesi gibi olaylar mevcuttur. İstanbul’dan Arnavutluk’a gelen I. Tümenin geldiğinde son derece düzgün olduğunu fakat siyasete bulaşan subayların tümünün komutadan çıkarak kepaze olduklarını anlatan ve buna benzer ordudaki disiplinsizliğin boyutlarını anlatan esef verici konulara değinmiştir. Bahsettiği önemli sorunlardan biri de o dönemde mecliste “İtilafçılık”, orduda “halaskârlık”, Arnavutluk’ta “başkımcılık” iddialarıyla memleketin paramparça bölünmesi meseleleri vardır. Hatta Yüzbaşı Tayyar’ın kendi askerine silah doğrultmak maksadıyla adam toplayarak dağa çıktığını da yazmıştır.²⁷

Şark Ordusu komutanlarından Mahmut Muhtar²⁸ Paşa’nın “*Balkan Harbi Üçüncü Kolordu’nun ve İkinci Doğu Ordusu’nun Muharebeleri*” isimli hatıratı da zikretmeden geçilemeyecek kitaplardandır. Zira Mehmed Nihat Bey’in sıklıkla

²⁷ Fevzi Çakmak, *Batı Rumeli’yi Nasıl Kaybettik Garbi Rumeli’nin Suret-i Ziyâi ve Balkan Harbi’nde Garp Cephesi*, haz. Ahmet Tetik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. x.

²⁸ Mahmut Muhtar Paşa (Katırcıoğlu): 1867 yılında İstanbul’da doğmuştur. Gazi Ahmet Muhtar Paşa’nın oğlu ve Bursalı Katırcıoğlu Mehmet Paşa’nın torunudur. Harp Okulu’nda okurken Almanya’ya gönderilmiştir. Prusya Hassa Piyade Alayı’nda görev aldıktan sonra kurmaylık yapmıştır. Yurda döndükten sonra Bahriye Nazırlığı, valilik gibi görevlerde bulunmuştur. Balkan Savaşı’nda Trakya Şark Ordusu’nun sağ kanat ve III. Kolordunun daha sonra da II. Şark Ordusu’nun komutanlığını yapmıştır. Çatalca savunmasında ise 29 Kasım Muharebesi’nde düşman hücumunu kırmış fakat yaralandığı için komutanlıktan çekilmiştir. 1913-1922 yıllarında yurt dışında yaşamıştır. 18 Mart 1935 yılında vefat etmiştir. (Balkan Savaşı’na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri, (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara Genel Kurmay Basımevi, 2004)

bahsettiği Muhtar Paşa, kitabında ilgi çekici noktalara değinmiştir. Bunların başında Balkan Savaşı hakkında parmakla suçlu aramanın gereksiz olduğunu yazmıştır. Zira ona göre, komuta kademesinde olanlardan hiç kimse, olaylardan berat edebilecek durumda değildir. II. Abdülhamit padişah olduktan sonra memleketin kötüye gittiğini, Meşrutiyet ile her şeyin daha da beter olduğunu yazmıştır. Alman taklitçiliğinin hata olduğunu belirtirken, Napolyon'a ve Fransa'ya duyduğu hayranlık göze çarpmaktadır. 35 sene önce Avrupa, Bosna Hersek'te ve Bulgaristan'da ıslahat yapılmasını istediğini belirtirken kullandığı dil, Avrupa'nın bu direktmelerini normal karşıladığı izlenimini vermektedir. Osmanlı bürokratlarının inat ettiğini, sonuçta da Ayastefanos'u imzalamak zorunda kaldıklarını aktarmıştır. Makedonya'ya has düzenleme isteyen Avrupa'ya ret cevabı verince, Çatalca'da top sesleri duyulduğunu yazmıştır. İstanbul'da savaş çıkmadan önce derhal harbe girilmesi gerektiğinin çığırkanlığını yapanların harp çıkınca düşman Çatalca'ya kadar geldiği hâlde rahat hayatlarından en ufak bir feragatte bulunmadıklarını belirtmiştir.²⁹

Kumanova Savaşı'na katılmış ve Yanya'nın düşüşüne şahitlik etmiş komutanlarımızdan Erkân-ı Harbiye Umumi Reisi Zeki Paşa da aklanmak üzere bir hatırat kaleme almıştır. Değerlendirmesinde, yapılan hataların başında, harpten önce siyasilerin, devletlerin düşüncelerini öğrenerek ona göre bir politika saptayamadıklarını, yanlarına bir iki devleti çekerek müttefik elde etmeleri gerekirken yapmadıklarını ifade etmiştir. Hatta daha da ileri giderek, diplomasi konusunun henüz Osmanlı devlet adamlarınca ne olduğunun bile anlaşılamadığını yazmıştır. İçişleri ve asker hazırlıksız vaziyetteyken arabulucu aramamak gibi hatalı adımların, henüz Osmanlı bürokratlarınca kavranamadığını, durumun farkına varamadıklarını yazmıştır.³⁰ Bu konu öylesine önem arz eder ki; İttihatçılar'ın başa gelir gelmez uzaklaştırdığı isimlerden, Salih Münir Paşa³¹ da, diplomatlara yol göstermek gayesiyle

²⁹ Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Doğu Ordusu'nun Muharebeleri*, Parola Yayınları, İstanbul 2018, ss. 180-182.

³⁰ Zeki Paşa, *1912 Balkan Harbi'ne ait Hatıratım*, haz. Halit Fesih Kalkan, Milenyum Yayınları, İstanbul 2013, s. 107.

³¹ Salih Münir Paşa (Çorlu): 1859 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Mahmut Celalettin Paşa'dır. İyi eğitilmiş bir münevver olarak II. Abdülhamit'in dostluğunu kazanmıştır. Paris elçiliği yapmış,

yazdığı kitabında, düşmanı yalnız bırakıp yutabilmenin yolunun önceden istihbarat, sürekli teyakkuz hâli ve planlı hareket etmekle gerçekleşebileceğine işaret etmiştir.³²

Ali İhsan Sabis ile Tüccârzade İbrahim Hilmi'ye ait olduğu bilinen “*Balkan Harbi’ni Niçin Kaybettik?*” adlı eser de son derece isabetli tespitler ihtiva etmektedir. Zira bu kitapta bozgun sebebi sadece askeriye bağlanmamış Türk insanının ideallerini ve inancını kaybetmesi meselesi sorgulanmıştır. “*Artık kalp kırılacak, hadiselerin hâlen hayatta olan kahramanları gücenecek diye bu felaketimizi de araştırıp herkese göstermezsek, yaşamaktan, geleceğimizi sağlama almaktan ümidimizi kesmeliyiz...Ey namuslu insanlar, bırakınız geçmiş dertlerimiz açıkça ortaya konsun ta ki büyük-küçük hepimiz öğrenerek en azından bundan sonra aynı hataları tekrarlamayalım*”³³ derken Mehmet Nihat Bey ile aynı amaç doğrultusunda kalem oynattığını yazmıştır. Vaizlerin halkı uyandıracak sözlerinin, şairlerin millî duygulara hitap edecek şiirlerinin, hocaların çocuklara mefkûrelerini aşılacak kitaplarının olmadığından yakınmıştır. *Yüzyıllar boyu domuz çobanlığı yapmış, boyunduruk altında yaşamış, benliğini kaybetmiş Bulgarların üç beş aydın sâyesinde geldikleri noktayı gözler önüne sermiştir. Devlet ve ordunun halktan çıktığı görüşüyle kaybedilenleri kazanmak için istekli ve gayretli insanların bulunmadığı gibi tespitler yapmıştır.*³⁴

Erkan-ı Harbiye mirlivalarından Mehmed Ali Nüzhet Paşa'nın Balkan Savaşı ile ilgili kaleme aldığı üç eserini de zikretmek yerinde olacaktır. “*1912 Balkan Harbi’nde Sevkiyat ve Nakliyat-ı Askeriye*” adlı eserinde Osmanlı ordusunun kullandığı vasıtalar ile savaş silahları mevzusuna yer vermiştir. “*Balkan Harbi’nde*”

tecrübeli bir diplomattır. Fakat II. Abdülhamit'in halli gerçekleştikten sonra kendisine çeşitli suçlamalar isnat edilmiştir. (Salih Münir Paşa (Çorlu), *Diplomasi: Ma'lûmât-ı Esâsiyye Bir Son Dönem Osmanlı Elçisinin Kaleminden Diplomasi (İnceleme-Sadeleştirme-Metin-Dizin)*, haz. Ahmet Dönmez-Refika Kart, Palet Yayınları, Konya 2018, s. 10)

³² Salih Münir Paşa (Çorlu), *Diplomasi: Ma'lûmât-ı Esâsiyye Bir Son Dönem Osmanlı Elçisinin Kaleminden Diplomasi (İnceleme-Sadeleştirme-Metin-Dizin)*, haz. Ahmet Dönmez-Refika Kart, Palet Yayınları, Konya 2018, s. 18.

³³ Ali İhsan Sabis, Tüccarzâde İbrahim Hilmi, *Balkan Harbi’ni Niçin Kaybettik?*, haz. Mecit Yıldız-Hamdi Akyol, İz Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 32.

³⁴ a.g.e., ss. 86-87.

adlı eserinde Osmanlı atlı birlikleri hakkında çeşitli bilgilerin yanı sıra hava kuvvetlerinin ortaya çıkışı ve düşman hava kuvveti hakkında geniş malumat vermiştir. “1912 Balkan Harbi” isimli kitabında ise düşman tarafından yazılan ulaşabildiği eserleri inceleyerek mukayese ve tenkide dayanan farklı bir araştırma ortaya koyduğunu belirtmiştir. Komutan, kolordu gibi isimleri zikretmeksizin yazdığı kitapta, Osmanlı ordusunun kara, hava ve denizde yaptığı stratejik yanlışları yazmıştır.³⁵

Yüzbaşı Osman Nuri (Üsküdarlı Mehmed Rıfat Bey) “*Balkan Harbi Hatıratı*” isimli risalesiyle Mesudiye zırhlısında yaşadıklarını anlatarak savaşta donanma ile ilgili bilinmeyenlere ışık tutmuştur. Bilhassa ilkinin 16 Aralık 1912’de gerçekleştiği İmroz çıkartma harekâtları ve Limni Muharebesi hakkında ayrıntılı bilgilerin bulunduğu kitap değerli muhteviyata sahiptir.³⁶ Ayrıca suç isnadında bulunmaksızın eksik bilgilerin tamamlanması ve özgün tespate yönelik kitaplar da yazılmıştır. Trablusgarp Savaşı’ndan geldikleri için Balkan Savaşı’nın sonuna katılan Nuri Conker ve Mustafa Kemal’in kitapları bu minvaldendir. Nuri Conker’in “*Zabit ve Kumandan*” adlı eserini tamamlar nitelik taşıyan Mustafa Kemal’in “*Zabit ve Kumandan ile Hasbihal*” kitapları Bolayır taarruzunu anlatmaktadır.³⁷

Balkan Savaşı hakkında yukarıda bir kısmı zikredildiği üzere, bilhassa komuta düzeyindeki askerlerin hatıra kitaplarındaki ortak nokta, susmanın ihanet olduğu düşüncesiyle, kendilerince hataları saymışlar; fakat “ben şu hatayı yaptım” diyecek kadar cesaret sergileyememişlerdir. Fikirlerdeki bir diğer ortak nokta, bizi mahveden gücün, düşman olmadığı görüşüdür. Yenilginin sebebini düşmanın cevvalliğinde aramak yanlıştır. Milleti felakete sürükleyenlerin kendi içinde olduğu ve bununla yüzleşmek gerektiği başat görüştür. Balkan Harbi ızdırabı ise tüm Türk milletine mâl olmuştur. Bu noktada Piyade Liva Kumandanı Kaymakam Mehmed

³⁵ Mehmed Ali Nüzhet Paşa, *Balkan Harbi Üzerine*, haz. İsmet Sarıbal, Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara 2017, s. 10.

³⁶ Yüzbaşı Osman Nuri, *Balkan Harbi Hatıratı*, haz. Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014, s. 7.

³⁷ Mehmed Ali Nüzhet Paşa, *a.g.e.*, s. 10.

Nihad Bey'in yazdığı “1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi” dört ciltlik hatıra kitabı hem hacim olarak geniş ayrıntı ve arşiv vesikaları barındırması hem de tüm komuta kademesine aynı mesafede yaklaşması hasebiyle ayrı bir öneme haizdir.

I. Balkan Savaşı ilgili birinci el kaynakların en değerlilerinden biri de Cumhuriyet dönemi ilk Harp tarihçimiz Bursalı Mehmed Nihad Bey'in söz konusu eseridir. Mehmed Nihad Bey, dört ciltlik eserinde Trakya Seferi'ni, seferberlikten Çatalca Ricati de dahil olmak üzere tüm harbi ayrıntılarıyla aktarmıştır. Tüm soru işaretlerini yok etmek istercesine, savaşı ayrıntılarıyla aktarmıştır. Değerlendirmesini yaptığımız “1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi” adlı eserin üçüncü cildi Lüleburgaz Meydan Muharebesi'ni konu almaktadır. Bu muharebe savaşın kırılma noktası hükmündedir.

Bu noktada Mehmed Nihad Bey hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır. Nihad Bey, 1886 yılında Bursa'da doğmuş, 42 yaşında görev başında üniformasıyla kaza kurşununa hedef olmuştur. Ölüm kalım mesabesindeki beş büyük savaşa fiilen iştirak etmiş, ardında 39 harp tarihi eser ve çeviri eser bırakmış; kısaca müelliflik yönü ağır basmış bir askerdir. Balkan Harbi, (o esnada 25 yaşlarında olmasına rağmen) katıldığı ikinci savaşıdır. Trablusgarp Savaşı ise ilk tecrübesidir. Fransızca İngilizce ve Almanca harp tarihi ile ilgili çeviriler yapmış ve harp tarihi dersleri vermiştir. Trablusgarp, I. ve II. Balkan, I. Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı'na katılmış, Çanakkale'ye gelenlere bizzat yerinde rehberlik yapmıştır. Şüpheli vefatı arama noktasındaki Jandarma erinin “kaza kurşunu” ile gerçekleşmiştir.³⁸

Mehmed Nihad Bey'in hayatı boyunca peşinden gittiği, pek çok eserin altına imza atmasına sebep olan sav, savaşın barış zamanında yapılan hazırlıklarla kazanılacağıdır. Milletlerin barış zamanlarında yaptığı savaş hazırlığının, harp ilanı ve devamındaki askeri taktik ve stratejiler kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Eserinde zaman, harita, kroki ve belgeler konusunda gösterdiği özen, okuyucusuna

³⁸ Hakan Bacanlı, “Türk Harp Tarihinin Öncü İsmi (Bursalı) Mehmed Nihad Bey, Eserleri ve Tarihçiliği”, *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, Konya 2015, S. 14, ss. 129-182.

kitabın modern anlamda yazıldığını ispat eder düzeydedir. Fikir ve duygular kısmı ise okuyucuya havayı teneffüs etme konforu sağlamıştır. Kitapta parantez içindeki fikir ve duyguların ifadesi öylesine samimidir ki, bu kadar hayati bir konuda umursamazlığı hazmedemeyen, yaşananlar karşısında kahrolan Türk askerinin feryadıdır.

Mehmed Nihad Bey, kitabında Fevzi Çakmak'ın kilitli resmî vesikaları kendisine gönderdiğini, eserin sonuna kadar konuyu takip ettiğini açıklamıştır. Bu sâye de konu hakkında yetersiz doküman olduğu için yazılabilecek en etraflı kitabı ortaya koyduğunun altını çizmiştir. Aynı zamanda Balkan Harbi'ni doğru tahlil edebilmek için bazı kitaplar önermiştir. Bunlardan Batı Rumeli'de geçen muharebeleri tetkik için yine Fevzi Paşa'nın "*Yanya Müdafaası*" kitabını tavsiye etmiştir. Aynı zamanda Fevzi Paşa'nın eserine, "*Garbî Trakya Muharebâtı*", "*Edirne Müdafaası*", "*İşkodra Müdafaası*" ve "*I. Mütareke'den sonra Sulha kadar Balkan Harbî*" ciltlerini ekleyeceğini, böylelikle bütün olarak okunmasını tavsiye etmiştir. Cumhuriyet kurulduktan sonra harp tarihi eserlerine önem verildiğini belirtmiştir. I. Dünya Savaşı (1914-1918) ve Osmanlı-Yunan Savaşı (1897-1898) hakkında tercüme, tahrir ve haşiyeden oluşan geniş kapsamlı harp tarihi yerini tutabilecek resmî eser silsilesi oluştuğu bilgisini vermiştir. İstiklal Savaşı hakkında Mustafa Kemal'in "*Nutuk*" kitabının geniş bilgi verdiğini yazmıştır. Geçen otuz yıllık sürede, 1912'ye nazaran çok yol kat edildiğini artık gelecek neslin elinde okuyabilecekleri harp tarihi eserlerinin bulunduğunu kaydetmiştir. Bu durumun kaybedilen savaşlara teselli olmasa da gençlere hedef tayininde yardımcı olacağını vurgulamıştır.

Nihad Bey'in "*1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi*" adlı eserinin III. cildini inceleyen çalışmamızın ilk bölümünde Balkan devletlerinin Osmanlı hâkimiyetindeyken devletleşmeye nasıl geçtikleri hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümde, Balkan milletlerinin Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren hâkimiyet altına alınmaları konusuna değinildikten sonra Ankara Savaşı ve Fetret Dönemi'nin (1402-1413) ardından yeniden atağa geçilen Fatih ve Kanuni dönemlerindeki sınırlar dahilinde gayrimüslimlere tanınan haklar ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Milliyetçilik akımı ve Rusya'nın kışkırtmasıyla XIX. yüzyılda meydana gelen isyanlar sonucu Osmanlı Devleti'nden koparıma hadiselerine değinilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Lüleburgaz ve Karaağaç hattında geçen muharebeler ve Çatalca'ya ricat esnasındaki olayları anlatan kitabımızın III. cildinin incelemesinin ardından transkribe edilmiş metni sunulmuştur. Lüleburgaz Meydan Muharebesi savaşın kaderini belirlemiştir. Zira Kırkkilise Muharebesi'nde yenilgi alınmış olsa da tekrar dirilme şansı kaybolmamıştır. Bulgar ordusu, Osmanlı ordusundan üstün olmadığı için, geri çekilen Türk askerini takip etme cesaretini kendinde bulamamıştır. Şayet Lüleburgaz'da komutanlar orduyu toparlayıp askeri galeyana getirmeyi başarabilselerdi savaşın akıbetini değiştirmek mümkün olabilecekti.

İncelememizde bu kritik savaşı Mehmed Nihad Bey'in kitabı kaleme alma amacı, izlediği yol, objektif gözlemlerine dair önemli noktalar ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Yer yer kitabın içeriğinden ilgi çekici örnekler verilmiş ve Mehmed Nihad Bey'in bu eseri kaleme alma gayesine uygun bir metot izlenmiştir. Eser, bir araştırmacının Balkan Harbi'nde Lüleburgaz Muharebesi, Bulgar ileri yürüyüşü ve Çatalca'ya ricat esnasındaki olaylar hakkında tüm sorulara cevap verebilecek düzeydedir. Başta genel çerçevede Balkan Savaşı olmak üzere, piyade ve süvarilerin sayısı, durumları, savaşta kullanılan hayvanlar, salgın hastalıklar, silah, teçhizat, istihbarat, nakliye gibi pek çok istatistik bilgilerin yanında muhaberat, coğrafya, ordunun psikolojisi gibi konuları aydınlatacak niteliğe sahiptir. Bu yüzden Balkan Savaşı'nı Mehmed Nihad Bey'in tespit ve analizleri ışığında değerlendirmenin tarihe daha geniş bir perspektif kazandıracağı şüphesizdir.

Mehmed Nihad Bey'in incelediğimiz eseri transkribe edilirken metnin orijinaline sâdık kalınmıştır. Latin Harflerine çevirirken imkân dahilinde hassas davranılmış, isimler aynen muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Türkçe kelime sonlarında bulunan b, c, d, g ünsüzleri p, ç, t, k'ye dönüştürülmüştür.

I. BÖLÜM

BALKAN DEVLETLERİNİN BAĞIMSIZLIK SÜREÇLERİ

A. Osmanlı Yönetiminde Balkanlar

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar ile tanışması, henüz kuruluş döneminde iken gerçekleşmiştir. Orhan Bey, 1321'de Mudanya'yı alınca ilk defa Rumeli ile karşı karşıya gelinmiştir. Bizans tahtını ele geçirmek isteyen Kantakuzenos'un, Orhan Bey'den yardım istemesi üzerine gelişen olaylarla, Osmanlı bu topraklarda beş asır sürecek hâkimiyetinin ilk adımını atmıştır. Buradaki devletlerle ilişkilerin başlaması ise, Bizans'ın Sırp ve Bulgarlara karşı Orhan Bey'den yardım istemesi, Orhan Bey'in de bu dostluğu çıkarlarına uygun bulması üzerine kendiliğinden gelişmiştir. Bizans'a verilen askerî yardım karşılığında alınan Çimpe kalesinin yanında, Gelibolu, Malkara, İpsala ve Vize'ye yerleşilmiştir.¹ Bir deprem sonrasında, harap olan kalelerin onarımı ile Gelibolu'ya tutunulması sonucu tüm yarımada, yeni fetihler için sağlam bir stratejik nokta hâline gelmiştir.²

I. Murat, tahta geçtiği günden itibaren Balkanlar'a egemen olmak için Rumeli topraklarına altı kez geçmiştir. Osmanlı Devleti, Anadolu'daki Müslüman ahali üzerine sefer düzenlemektense, gaza ve cihat anlayışı ile batıya doğru fetih yapmayı daima tercih edilmiştir. Bu nedenle de “Gazi Hüdavendigar” lakabını alan I. Murat, Edirne sarayını inşa ettirerek devletin bir ayağının Bursa'da, diğerinin de Rumeli'de bulunması sağlamıştır. Evrenos ve Lala Şahin paşaların sağladıkları katkıyla, 1360-1370 yıllarından itibaren; Malkara, Gümülcine, Karasu, Vardar ve Filibe'deki şenlendirme faaliyetleri ve mimari yapılarla, Osmanlı şehir kültürünün ana merkezi

¹ Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, *Balkanlar El Kitabı*, C. I, Karam&Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 288-289.

² Yusuf Hamzaoglu, *Sırbistan Türklüğü*, Logos A Yayınevi, Üsküp 2004, s. 44.

kabul edilen ilk örnekler ortaya çıkmaya başlamıştır. Anadolu'dan yapılan göçler sayesinde ise Balkanlar'a Türk-İslâm kültürü temelden taşınmıştır.³

Türklerin Balkanlar'da ilerleyişini durdurmak üzere 1366 yılında Bizans için, elindeki Hristiyanlık gücünü kullanarak Katolik ve Ortodoks kiliselerinin ittifadını sağlamak ve büyük bir Haçlı ordusu çıkarmak isteyen Papa emeline ulaşamamış, planlar masada kalmıştır. Köstendil, Vardar, İştîp, Manastır, Pirlepe, Ohri, Sofya, Niş gibi önemli merkezler alınınca, I. Murat, Kosova'da Sırp ve Arnavut ittifakına karşı galip gelmiştir⁴. Istranca dağları eteğindeki Pınarhisar, Kırkkilise ve Vize 1369 yılında fethedilerek⁵ Balkan Savaşı'nda Bulgarlar ile yapılan kısımdaki arazinin büyük bölümü Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir.

Gazi Evrenos Bey'in çabaları sonucu Balkanlar'da Selanik, Makeodonya'nın bölgesi ve Mora fethedilmiş fakat Ankara Savaşı sonucunda Bizans bu topraklara yeniden yerleşmiştir. Fetihler, II. Murat döneminde tekrar başlamış, Selanik, Yanya ve Epir alınmıştır. Mora'da bulunan Bizans İmparator'unun kardeşi Konstantinos, saldırılarda bulununca üzerine kuvvet yollanarak hâkimiyet altına alınmıştır. Vergi karşılığında Bizans İmparatoru olmasına müsaade edilmiştir. İstanbul'un fethinden sonra ise Mora'da dahil olmak üzere tüm Yunanistan Osmanlı toprağı sayılmıştır. II. Bayezit döneminde ise Navarin, Modon, Koron alınmıştır. Kanuni döneminde Rodos, Ege adaları tümüyle fethedilirken, Girit adasının kazanımı 1669 yılında gerçekleşmiştir.⁶

Yıldırım Bayezid, Timur ile girdiğı Ankara Savaşı'nı kaybetmeden önce sekiz yıllık İstanbul kuşatması, Arnavutluk'un Osmanlı yönetimine geçişi ve 1396'daki Niğbolu zaferi gibi büyük başarılar kazanmıştır. Ancak fetret döneminde Balkanlar'da kazanılan toprakların bir kısmında Bizans İmparatorluğu tekrar hâkimiyet kurmuştur. Çelebi Mehmet Osmanlı'yı yeniden canlandırmaya çalışırken

³ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun Son Nefesi Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 123.

⁴ Karatay, *a.g.e.*, s. 290.

⁵ Halil İnalcık, *Kuruluş Dönemi (1302-1481) Osmanlı Sultanları*, İsam Yayınları, İstanbul 2011, s. 98.

⁶ Mehmet Hacısalihioğlu, "Yunanistan", *DİA*, C. 43, İstanbul 2012, ss. 586-595.

Venedik ile bir muharebe yapılmış, Eflak meselesi Macarlar ile problem oluşturmıştır. II. Murat döneminde ise Balkanlar'da Osmanlı Devleti'ne rakip olan Macarlar ile Edirne Segedin anlaşması yapılarak Tuna sınır kabul edilmiştir. Varna ve II. Kosova ile Haçlılar bertaraf edilerek Balkanlar'da kalıcılık sağlanmıştır. Selanik, Yanya ve Semendire gibi önemli merkezler alınırken Mora vergiye bağlanmıştır.⁷

Fatih döneminde İstanbul'un alınmasından sonra Bosna, Dalmaçya kıyıları alınarak İtalya'ya doğru yürünmüştür. Kanuni, Balkan fetihlerini farklı bir cihete kaydırarak 1521'de Belgrad Kalesi'ni almıştır. Kuzey Dalmaçya, Kuzeybatı Hırvatistan ve Slovenya hâkimiyet altına alınamamıştır.⁸

Böylece Trakya, Rumeli ve Balkan topraklarıyla Anadolu'daki ilerleme aynı anda, bazen de daha erken devam ederken, fethedilen yerlerdeki ahaliden, sadece Orhan Bey döneminde, tarihçi Ruhi'nin belirttiğine göre Süleyman Paşa'nın fetih için orada bulunduğu altı yıl boyunca yoğun olarak İslâm dinini tercih edenler olmuştur⁹. Hatta buralarda İslâm'ı kabul edenlerin sayısı çeşitli nedenlerle giderek artmış, Türklerden daha fazla sayıya ulaşmıştır. Örneğin Bogomil tarikatının etkisi ile Bosna'da İslâm'ı da Türkleri de benimsemek hiç zor gelmemiştir. Zaten Roma, Bizans ve Osmanlı gibi geniş devletler haricinde bu topraklar stratejik bir alanda bulunmasından dolayı, bilhassa siyasî ve dini anlamda çekişme noktalarını oluşturmıştır. Böylece Osmanlı ve Balkanlar birbirlerine duydukları ihtiyaç neticesinde, ilerleyen zamanlarda, öylesine kaynaşmıştır ki; et tırnak mesabesine gelmiştir.¹⁰

Osmanlı Devleti, fethettiği topraklarda halkı baskı ve asimile yapmaksızın yaşatmaya yönelik politika üretmiştir. Balkanlar ve Avrupa'da ilerlemesi Anadolu'yla, Anadolu'daki ilerlemesi de Balkanlar ve Orta Avrupa'daki

⁷ Ahmet Nezih Turan, *Selçuklulardan Bugüne Tarih El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, Ankara 2006, s. 138-145.

⁸ Karpat, *a.g.m.*, s. 25-32.

⁹ İnalcık, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁰ Hamzaoglu, *a.g.e.*, s. 28.

faaliyetleriyle mümkün olabilmıştır. Rumeli ve Balkanlara geçmesi, diğer beylikler tarafından yutulmasını engellemiştir. Batıda gerçekleştirilen her fetih, buralara göç ettirilen Anadolu insanı ile birlikte, beyliği cihan devletine dönüştüren unsurun hammaddesini oluşturmuştur.¹¹ Gayrimüslim tebaa, İtaat ve cizye karşılığında, her türlü güvenceye sahip olmuştur. Bu topraklar zorbalıkla elde tutulmamış; Sarı Saltık, Ayvaz Dede gibi şahsiyetler sâyesinde pek çok kişi kendiliğinden İslâm dinine girmiştir.¹²

Fatih'in ortaya attığı millet sistemi ile, Ortodoks Hristiyanları Patrik'e bağlayarak din ve siyaset arasına perde çekmiştir. Böylece merkezi otorite ile sosyal, dini ve kültürel ilişkilerin sınırları belirlenmiştir. Kilise ve diğer cemaatlerin okullarından vergi alınmamış, medreselere uygulanan kanunlarla eşit yaklaşılmıştır.¹³ Fatih'in İstanbul'daki Rum Ortodoks Patrikhanesi'ne özerklik vermesi, hakeza padişahlardan hiçbirinin manastırlara dokunmaması sonucu bilhassa Athos ve Meteora'daki manastırlarda meşhur Ortodokslar yetişmiştir.¹⁴

Müslüman yönetiminde olmasına rağmen, Hristiyanların kuvvetlendiği Balkanlar'da¹⁵ 1804 Sırp ve 1821 Yunan isyanlarına değin “*terro incognita*” kabul edilen Osmanlı Devleti, okul misali egemenliği altındaki insanları, kollayıp gözeten bir kurum vazifesi görmüş, kendi anlayışını sınırları dâhilindeki memleketlere uyarlamıştır. Şahısların can, mal ve dinlerini cemaat bazında koruduğu hâlde, himayesindeki Hristiyanlar, Avrupa uygarlığını daha üstün görmüşlerdir. Hâlbuki Osmanlı'nın beraberlerinde götürdüğü gelenek sâyesinde; Roma, Bizans, Alman, Macar ve daha pek çok milletin sahip olmadığı kültür zenginliğine erişmişlerdir. Zira Orta Asya gelenekleri, İslâm kültürü ve devlet kurmadaki kabiliyetleri ile hiçbir devleti model almamışlardır. İnsanların din ve milliyetleri de tehlike altında olmadığı için Balkanlar'da bu dönemde farklı alanlarda şaheserler çıkmıştır. Osmanlı, buraları

¹¹ Turan, *a.g.e.*, s. 133.

¹² Galip Çağ, “Osmanlıların Balkanlar'ı Fethinde İslâm Kimliğinin Etkisi/Katkısı”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. III, S. 2, Çankırı 2012, ss.125-142.

¹³ Karatay, *a.g.e.*, ss. 423-424.

¹⁴ Hacısalihioğlu, *a.g.m.*, s. 586-595.

¹⁵ Karatay, *a.g.e.*, s. 422.

kendi öz yurdu kabul ettiği için, altyapı, demiryolu, endüstriyel yenilik, gemi ve telgraf hatlarının tümünü önce buralarda yaşama geçirmiştir.¹⁶

Osmanlı Devleti, Balkanlar'ı Katolik ve Latin tehlikesinden koruyarak, müstahkem bir mevki görevi görmüştür. Alman ve Macarların Sava ve Tuna nehirlerinin aşağısına inmesine müsaade etmeyerek Katolik ve Latin dayatmasına karşı set çekmiştir. Böylece Osmanlı Devleti sâyesinde; Sırp, Rum, Arnavut, Bulgar ve Romenler dış tehlikelerden uzak tutularak, kendi topraklarında dinî ve millî serbestlik lüksünü bulmuşlardır. Sadece “*Doğulu bir İslâm beldesi*” niteliği taşımayan Osmanlı Devleti, kapitülasyonlar ile Avrupa'nın gücünü kırarak, dünyada birinci sırada söz sahibi olmuştur. Buradan yola çıkarak, Osmanlı'nın, Avrupalı devletlerden daha fazla piyasalarına hâkim olmasının sebebinin; bekası için bu topraklarda her anlamda kalıcı olmayı gerekli görmesine ve bunu başarmasına bağlamak mümkündür.¹⁷

Balkan topraklarının, Osmanlı Devleti'nin “Rumeli'deki anavatanı” kabul edilmesinin ve kaybında yaşanan hüznün pek çok sebepleri vardır. Yaklaşık XIV. Asırdan beri elimizde bulunan bu toprakların ahalisinin büyük kısmı Müslüman olmuş, buralarda devşirme, tımar, vakıf ve hatta tarikat hiyerarşisi kökleşmiştir. Mithat Paşa'nın Tuna valiliği döneminde Rus baskısı yüzünden gelen Kırım, Kafkas Türkleri ve Yahudiler de Batı Trakya ve Bulgaristan'a yerleştirilmişlerdir. Balkan Harbi ile asırlardır Osmanlı kültür ve medeniyeti ile yoğrulmuş anavatan kaybedilmiş, yüzbinlerce insan sadece Müslüman ve Türk olduğu için katledilmiş, canını kurtarabilenler Anadolu'ya doğru akmıştır.¹⁸

II. İsyandan Devletleşmeye Giden Süreçte Balkanlar

Balkan coğrafyasının sınırlarını, kuzeyinde Tuna ve Sava, batısında Adriyatik Denizi, güneyinde Akdeniz ve doğusunda Ege Denizi arasında kalan bölge olarak

¹⁶ Hamzaoglu, *a.g.e.*, s. 26.

¹⁷ *a.g.e.*, s. 28.

¹⁸ İlber Ortaylı, *a.g.e.*, ss. 105-106.

tanımlamak mümkündür. Söz konusu bölgede genellikle din, kültür ve etnik kimlik karma olarak yerleşmiş¹⁹ ve muhafaza edilmiştir. Bu yüzden Balkan milletlerinin ayrıştırılma ve Osmanlı hakimiyetinden koparılma aşamaları kolay olmamış, XIX. ve XX. yüzyıl boyunca devam etmiştir.

Osmanlı hâkimiyeti altında yaşayan Balkan topraklarındaki gayrimüslimler milliyetçilik akımının etkisine ve Rus kışkırtmalarına jeopolitik konumlarından dolayı yoğun bir biçimde maruz kalmışlardır. İlk defa Sırpların 1815 yılında çıkardığı isyanla başlayan hareketlenme, Rumların devlet kurma aşamalarını tamamlamaya kadar geçen süreçte Rusya ve diğer devletlerin verdiği destekle hem örnek teşkil etmiş hem de buradaki tüm azınlıkların isyan potansiyelini arttırmıştır. 1815 yılında Viyana Kongresi'nde alınan kararların ve çizilen haritaların değişimi böylece başlamıştır.²⁰

Balkan milletleri içinde bağımsızlığını ilk kazanan Rumlar, Osmanlı döneminde genellikle Mora, Teselya ve Ege Adaları'nda yaşamış, diğer Hristiyanlara göre, imtiyaz sahibi olmuşlardır. Devletin üst kademeleri diğer Hristiyanlara kapalı olduğu hâlde, Rumlara açık olmuş, bu yüzden de kiliselerde söz sahibi olmuşlardır. Kapitülasyonların da sâyesinde gelir düzeyleri yükselmiş, bilhassa deniz ticaretinden zenginleşmişlerdir. Eski Bizans'ı diriltmek amacıyla²¹, 1814 yılında Odesa'da üç tüccar, Etniki Eteryia Derneği'ni kurmuşlardır. Başlattıkları isyan hareketini, propaganda ve silah tedariki ile sürdürerek, bir yıl sonra İstanbul'a, kısa bir süre sonra da tüm eyaletlere yaymışlardır. Fener Rum Patriği'nin de üye olduğu ve Çar'ın yaveri Alexandır Ypsilanti, Rusya şubelerini yönetmiştir. Aynı zamanda Ypsilanti,

¹⁹ Hakan Okçal, Balkanlar ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'nde Gerçekleştirilen GAMER Konferansı Konuşması*, 14 Ekim 2011, GAMER I, 2012, ss. 197.

²⁰ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 254.

²¹ Zekeriyâ Türkmen, "Girit Adası'nı Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)", *Türkler Ansiklopedisi*, C. XII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 859.

1821 isyanını başlatan kişi olmuş, Boğdan'a bizzat yürüdüğü hâlde orada başarı kazanamamıştır.²²

Boğdan'daki isyanla eş zamanlı başlayan Mora isyanı ile başlayıp Yunanistan'ın devlet kurmasına sebep teşkil eden faktörler arasında şüphesiz ki Osmanlı Devleti'nin siyasî, mali ve askerî açıdan içinde bulunduğu zor durum yer alacaktır. Ayrıca Fransız İhtilali ile yayılan milliyetçilik fikirlerinin ön plana çıkması ve Rusların Balkanlar'a yönelik Ortodoks ve Panslavizm propagandalarının yanı sıra Avrupa Devletleri'nin eski Yunan medeniyetine karşı duyduğu maddi-manevi ilgi ve desteği sayılabilir. Bizans'ı diriltmeye çalışan başta Etniki Eterya olmak üzere cemiyetlerin halkı silahlandırarak örgütlemekteki faaliyetleri sınır tanımaz ölçüde gerçekleşmiştir.²³

Boğdan'dan Mora'ya sıçrayıp hızla büyüyen isyan, sadece Mora'da 25 bin Türk'ün can vermesine neden olmuş, kaçabilenler kalelere çekilmişlerdir. Rus desteği had safhada olduğu için, tehdidin kaldırılmasında yetersiz kalınmıştır.²⁴ Fener Rum Patriğinin, işin içinde olduğunun anlaşılması üzerine resmi elbisesi ile asılması, Ruslara aradıkları fırsatı vermiştir. Bir ültimatom çekerek Hristiyanlara verilmesini istediği hakları sıralayarak sorunu uluslararası arenaya çekmek istemişlerdir. Diğer devletlerin desteğini beklemiş ancak istediği desteği bulamayınca bilhassa İngiltere'den çekinmiştir.²⁵ İngiltere, tarafsızlığını açıklamakla birlikte, isyanın ilk günlerinden itibaren Mora'ya doktor, öğretmen ve misyoner yollamıştır.²⁶

Ruslar 1774'de imzalanan Küçük Kaynarca Anlaşması'nı öne sürerek kendi himayesinde bir Yunan Devleti kurmak istemiştir. Fakat buna ne Rumlar ne de İngiltere sıcak bakmamıştır.²⁷ Rumlar, Epidor'da 1 Ocak 1822'de bağımsızlıklarını

²² Armaoğlu, *a.g.e.*, s.260.

²³ Uçarol, *a.g.e.*, s. 149.

²⁴ McCarthy, *a.g.e.*, s. 87.

²⁵ Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 262.

²⁶ Hasan Demirhan, *İngilizlerin Balkan Politikası ve Yunanistan*, İdil Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 172.

²⁷ Uçarol, *a.g.e.*, s. 154.

ilân etmelerine rağmen aralarındaki anlaşmazlığı giderememiş, huzur ortamı sağlayamamışlardır. Hatta 1823 yılından itibaren İngiltere, Osmanlı Devleti'nin bu ayaklanmaları bastıramayacağını düşünerek, Rumları kendi himayesine alabilmek için politikasını değiştirmiş ve Rumlara maddi güç sağlamıştır. Ayaklanma ancak Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın şartları kabul edilerek, onun ve oğlunun yardımı sayesinde bastırılabilmiştir. Ortak bir kongre fikrini öne süren Avusturya'nın görüşü kabul edilmiştir. Petersburg'da yapılan görüşmelerde, Rusya'nın amacının Yunanistan'ı üçe bölerek, kendisine bir Akdeniz çıkışı hazırladığı anlaşılınca, Yunan-İngiliz yakınlaşması gerçekleşmiştir. Kongrede, Rumlara ayrıcalık tanınması kararı verilmiş ve diğer devletlerin arabuluculuğu kabul edilmiştir.²⁸

Ruslar, 17 Mart 1826'da Osmanlı Devleti'ne bir ültimat vererek Bükreş Anlaşması'nın maddelerinin yeniden görüşülmesini, Sırp, Eflak ve Boğdan meselelerinin müzakere edilmesini istemiştir. Ültimat ulaştığı sırada, II. Mahmut Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak üzere olduğu için, savaşı göze alamamış ve Akkerman Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Rusların lehine birçok değişiklik yapılmıştır. Ancak Petersburg Protokolü'nün Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmemesi üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya, Yunan meselesinde "arabulucu" sıfatıyla 6 Temmuz 1827'de Londra Anlaşması'nı imzalamışlardır.²⁹

II. Mahmut, Avrupa Devletleri'ni içişlerine karıştırmamak için elinden geleni yapmasına karşılık onlar da Osmanlı Devleti'ni köşeye sıkıştırmak için her yolu denemişlerdir. Türklerin tüm Rumların yaşadığı bölgeden ve Mora'dan çıkarılması ve mallarına el konması gibi şartları kabul ettirmek için, Rus, İngiliz ve Fransız donanmaları Mora'yı kuşatmıştır. Navarin'de bulunan Mehmet Ali Paşa ve Osmanlı'ya ait donanma yakılmıştır. Böylece donanması yakılan Osmanlı Devleti'ni bilhassa da Balkanlar'ı, Rusların elinden kimse alamayacağı fikri İngiltere ve Avusturya cephesini endişeye sürüklemiştir. Osmanlı Devleti'nin sert tepkisine

²⁸ Armaoğlu, *a.g.e.*, ss. 267-269.

²⁹ Demirhan, *a.g.e.*, ss. 271-272.

karşılık İngiltere ve Fransa Mehmet Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa'nın askerlerini Mısır'a taşımıştır.³⁰

Osmanlı Devleti'nin, Ruslarla giriştiği 1828-1829 savaşını fırsat bilen İngiltere bu sırada Mora, Rodos ve on iki adaya el koymuştur. Ayrıca İngiltere, Fransa ve Rusya yeni kurulacak Yunan Devleti'nin hudutlarını 22 Mart 1829'da Londra'da belirlemişlerdir. Harbin kaybedilmesi sonucu Edirne Anlaşması imzalanmış, 10. maddesiyle Yunanistan bağımsız olmuştur.³¹ İngiltere başta yanlış bir politika izlemiştir. Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunur gözükerek olan biten olaylara seyirci kalmıştır. Ancak Rusların, İstanbul önlerine kadar ilerlemesi üzerine kaygılanarak devreye girmiştir. İngiltere, Yunan devleti için, Rusları dizginlemekte geç kaldığını görmüştür.³²

Bölgede yaşayan Türkler ise iki büyük göç dalgasıyla Anadolu'ya doğru kaçmışlardır. İlki Yunan Devleti kurulduğu 1830 yılında, bir de Balkan Harbi sonrasında sağ kalanlar, can havliyle yurtlarını, mülklerini bırakıp Osmanlı Devleti'ne sığınmışlardır.³³ Böylece Balkanlar'daki uzun çalışmalar, ilk meyvesini vermiş, Yunanistan bağımsız olmuştur. Diğerlerine de örnek teşkil edeceği malum olan yeni hâdise ve isyanların ayak sesleri gelmeye başlamıştır.

Bağımsızlığını kazanan diğer bir Balkan ulusu da Sırlardır. Bugünkü Sırbistan topraklarında bulunan Semendire sancağında XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren devlete ait toprakların çiftliklere dönüştürülmesi esnasında dayıların, reayanın hakkına tecavüz etmeleri ile sorunlar baş göstermiştir. Sırp knezleri, isyan planları yaparken 1804 yılında durum anlaşıncaya dayılar infazlara girişmiştir. Kara Yorgi adında eşkıyalıktan mal mülk edinmiş bir Sırp öncülüğündeki isyan, ilk başta yadırganmamıştır. Ancak Kara Yorgi'nin Avusturya ve Rusya'dan yardım istemesi, olayı farklı bir mecraya çekmiştir. Osmanlı Devleti ile yapılan 1787-1792'deki savaşı

³⁰ Uçarol, *a.g.e.*, s. 159.

³¹ Turan, *a.g.e.*, s. 336.

³² Ahmet Dönmez, *Osmanlı Modernleşmesinde İngiliz Etkisi Diplomasi ve Reform (1833-1841)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 50.

³³ Turan, *a.g.e.*, s. 336.

henüz bitirmiş olan Avusturya ve Rusya isyana destek vermek istememiştir. Sorun bu dönemde geçici de olsa giderilmiştir.³⁴

Sırbistan topraklarındaki isyana yönelik hareketin mahiyeti zamanla Rusların da etkisi ile milliyetçi karakter kazanması sonucunda isyancıların Belgrad’a hâkim olarak katliam yapmasının ardından, 1806-1812 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında Bükreş Anlaşması ile Sırbistan kısmî özerklik kazanmıştır. İsyân, 1813’de bastırılma da Miloş Obronoviç adındaki Sırp knezinin başlattığı ikinci isyan sonrasında verilen hakların sürekli olarak genişletilmesinde “Akkirman Anlaşması” basamak teşkil etmiştir. 1828-1829 Osmanlı Rus Harbi sonrasında imzalanan “Edirne Anlaşması” ile Sırlara yeni haklar tanınacağı vaat edilmiştir. Böylece 17 Ekim 1830’da muhtariyet elde etmişlerdir. Artık Sırların yoğun olduğu bu topraklarda Osmanlı unsuru kazınmaya çalışılmıştır.³⁵ Paris Anlaşması’nda yeni bir kademe daha kaydeden Sırlar, bu sefer de haklarını Rusların tahakkümünden çıkarıp, Avrupa devletlerinin güvencesine bağlamışlardır. “Büyük Sırbistan Krallığı” kurma hayaliyle Bosna Hersek ve eski Sırbistan’ı da almayı planlamışlardır. Karışıklıkların artarak devam etmesi sonucunda Rusya, İngiltere, Fransa, Piyomente ve Osmanlı Devleti’nin katılımıyla, 8 Eylül 1862’de “İstanbul Protokolü” imzalanmıştır. Sırbistan’daki bazı kalelerden daha feragat edilirken sadece kalede kalmak şartıyla Belgrad ve birkaç kalede asker bulundurma hakkı Osmanlı’da kalabilmiştir. Fiilen bağılılığı kopan Sırbistan, 13 Temmuz 1878’de, Berlin Anlaşması ile kâğıt üzerinde de bağımsız olmuştur.³⁶

Bulgarlar, Balkanlardaki diğer milletler gibi XVIII. yüzyılda kaynamaya başlamamıştır. Bu topraklarda o dönemde Bulgarca konuşan kişi sayısı da çok azdır. Panslavizm’in etkileri de daha geç tezahür etmiştir. Bulgar milli benliği, Osmanlı’ya

³⁴ Karatay, *a.g.e.*, ss. 472-473.

³⁵ Halil Kurt, “Sırbistan”, *DİA*, ss. 121-126.

³⁶ Uçarol, *a.g.e.*, s. 247.

karşı değil, Fener Rum Patrikhanesi'ne tepki olarak başlamıştır.³⁷ Bulgar milliyetçiliği kendini ilk başlarda eğitim alanında göstermiştir. İlk Bulgar gazetesi 1844'te İzmir'de çıkmış, Bulgarca eğitim ve edebiyat alanında kullanılmaya başlamıştır. XIX. yüzyılın sonlarında Sırbistan ve Romanya'da kurulan lejyonlardan, Berlin Anlaşması sonrasında ise komitelerden söz etmek mümkün olmuştur. İttihat ve Terakki de bu komitelerden esinlenmiştir.³⁸

İlk Bulgar milliyetçisi kabul edilen Aziz Paisili Hilendarski, bir kitap yazarak, Rumları ve Osmanlı Devleti'ni yererek milli duyguları törpülemeyi hedeflemiştir. Bulgar Kilisesi'ni kurmayı planlamış, Yunanca konuşanları eleştirmiştir.³⁹ Paisili, Sofroni, Neophytos gibi papazlar ve Jorge Venelin adlı dilbilimcinin sâyesinde komitalar kurulmuş, ancak halk isyan etmemiştir. Leskofça ve Niş'te 1841'de vergi memurları nedeniyle meydana gelen ilk ayaklanma büyük çaplı olmasa da Avrupalı Devletler, müdahale ortamı yakalamışlardır. Rusların desteğini görünce 1849'da Vidin'de iki yıl süren isyan zor bastırılmıştır. Bulgar kilisesinin kurulması Tanzimat Fermanı sonrasında, 11 Mart 1870'de gerçekleşmiştir.⁴⁰ Balkanlar'ı ayaklandırmak için Rusların kurduğu Slav İttihat cemiyetleri (1857) Bulgarlara zulmedildiğini iddia ederek burada karışıklık çıkarmıştır. Asıl mesele ise Rusların Kırım Savaşı'ndan beklediği zaferi elde edemeyince Panslavizm politikasından yürümesi, Bulgarların amacı ise Rum üstünlüğüne son vermek için Ruslardan yardım talebidir. Ruslar bölgeye ajanlar yollayarak halkı ayaklanmaya teşvik ederken Osmanlı Devleti, ilişkilerin zarar görmemesi için müsamaha göstermiştir.⁴¹

Halkı galeyana getirmek için ilk Bulgar çetesi (1867) Bulgar Gizli İhtilal Bükreş Merkez Komitesi kurularak, ufak tefek eşkıyalıklar, cinayetler işlemiş fakat

³⁷ Mustafa Burma, "Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğundan Ayrılış Sürecinde Bulgar Ayaklanmaları", *Tehcirin 100. Yılında Osmanlı'nın Son Dönemindeki İsyanlar*, Diyarbakır 2015, s. 129-182.

³⁸ Karatay, *a.g.e.*, s. 433.

³⁹ Nuri Korkmaz, "Bulgar Milliyetçiliğinin Doğuşu Ortodoks Unsurları, Gelişimi ve Türklerin Ötekileştirilmesi", *Akademik Bakış*, C. X, S. 20, ss. 69-82.

⁴⁰ Yusuf Halaçoğlu, "Bulgaristan", *DİA*, C. VI, ss. 403-408.

⁴¹ İlker Alptekin, *Balkanlarda İdari İnisiyatif*, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 55.

emeline ulaşamamıştır. İkinci defa 1869'da kurulan çete, bu defa taraftarlarını birleştirerek halkı Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelme fikrine hazırlamıştır.⁴² Mithat Paşa'nın Tuna valiliği yaptığı dönemde komitacılık faaliyetleri devam etmiş, 1876 yılında Rus konsolosluklarının desteği ile yeni oluşumlar baş göstermiş, bir ihtilal hareketi başlamıştır. Türk köyleri, katliam ve talana uğramış, isyan on sekiz bin askerle ancak bastırılmıştır.⁴³ Halbuki 1886 yılındaki arşiv belgelerine göre, burada devlet kurmak için ihtilal hazırlıklarının yapıldığı daha o zamandan ahalinin selameti için gerekli tedbirlerin bir an evvel alınmasına yönelik uyarılar gelmiştir.⁴⁴

Bulgarların Osmanlı ahalisine karşı giriştiği etnik temizlik⁴⁵, yağma ve katliamlarda, Filibe'deki Rus konsolos Nayden ve Rus elçisi İgnatiev'in destekleri küçümsenmeyecek ölçüdedir. Ruslar ile yapılan 1877-1878 Harbi'ne kadar olan dönem, Bulgarların silahlanma dönemi olmuştur. Savaş sırasında Osmanlı'ya ait olan her tür can ve malı yok etmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Berlin Anlaşması (13 Temmuz 1878) ile Tuna'dan Balkanlar'a, Sofya, Niğbolu, Zıştovi, Rusçuk, Silistre, Varna, Şumnu, Lofça, Tırnova'ya kadar uzanan bölgede bir devlet kurarken; Doğu Rumeli'de muhtarlık kurulması kararına tepki göstermişlerdir. Doğu Rumeli içerisinde; Filibe, İslimye, Eski Zağra, Tatarpazarcığı, Burgaz ve Hasköy sancakları yer almıştır. Bulgaristan, 1885 yılında Doğu Rumeli'yi ilhak etmiştir⁴⁶.

Balkan milletleri arasında yer alan Karadağ, Adriyatik Denizi'ne bakan yamaç arazide kurulduğu için merkezî otoritenin tam olarak tesis edemediği bir sahada yer almıştır. O dönemde burada, kabileler hâlinde yaşayan Ortodoks Sırlar bulunmaktaydı. Dini bir kimlik olarak viladika denilen papazlar tarafından yönetilmişlerdir. Zayıf bir otoritenin söz konusu olduğu topraklarda, papaz ölünce yerine yeğeni geçmiştir⁴⁷. Karadağ, Çetine viladikası tarafından yönetilen, silahlı

⁴² Burma, *a.g.m.*, ss. 67-90.

⁴³ Turan, *a.g.e.*, s. 328.

⁴⁴ Y.PRK.UM, nr. 8/71.

⁴⁵ Korkmaz, *a.g.m.*, ss. 69-82.

⁴⁶ Turan, *a.g.e.*, s. 328.

⁴⁷ Zuhuri Danişman, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. XII, Yeni Matbaa, İstanbul 1966, s. 102.

askerleri ile, Venedik'e karşı yapılan muharebelerde Osmanlı Devleti'ne yardımcı olmaları ile tanınmıştır.⁴⁸

Bölgede, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Rusların kışkırtmalarının etkileri bu bölgede de görülmeye başlamıştır. Belli başlı ilk fiilî girişim ise 1851 yılında yaşanmıştır. Viladika II. Petro'nun ölümü üzerine oğlu Danilo, prenslik unvanını kullanarak sahasını genişletme planlarını işleme koymuştur. Avrupa devletlerinin desteğini alarak 1852'de Osmanlı Devleti ile kara ve denizden çatışmalara başlamıştır. Ancak bu dönemde, Kutsal yerler sorunundan dolayı, Karadağ meselesine gerektiği kadar önem vermesi mümkün olmayan Osmanlı Devleti, 3 Mart 1853'de anlaşma ile çekilmiştir.⁴⁹

Kırım Savaşı sırasında Rusya'nın telkini ile tarafsızlığını ilan eden Karadağ, Paris Anlaşması'nın maddelerinde kendisi ile ilgili bir kararın yer almadığını görünce, Rusya'dan ümidini keserek Fransa'ya bel bağlamıştır. Fakat oradan da umduğu desteği bulamayınca Hersek İsyanında Sırlara yardım etmiş, Osmanlı Devleti ile ipler ikinci defa kopmuştur. Bu gelişme üzerine 1858 yılında yeni bir savaş daha başlamıştır.⁵⁰ Osmanlı kuvvetleri, Karadağlı askerlere galip gelince Fransa, donanmasını yollayarak isyancıları koruma altına almış, uluslararası meseleye dönüştürmüştür. Fransa, İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya ile 8 Kasım 1858'de bir protokol imzalanmıştır. Protokole göre, Grakhova Karadağ'a, Kulaşın Osmanlı'ya bırakılmıştır.⁵¹

Hersek'te 1861 isyanında Karadağ halkının yardım etmesi üzerine Osmanlı Devleti, asker sevk etmiştir. Avrupa devletleri karışmadığı için Osmanlı askeri başarılı olmuş ve İşkodra Barışı yapılmıştır.⁵² 1875 yılına kadar ciddi bir olay yaşanmazken, geçen sürede Osmanlı Devleti karışıklığı yatıştırmak için aralarında Silistre isimli bir vapurun da olduğu pahalı hediyeler göndermiştir. İlginçtir ki,

⁴⁸ Nenad Moočanin, "Karadağ", *DİA*, C. 24, İstanbul 2001, s. 384-385.

⁴⁹ Uçarol, *a.g.e.*, s. 249.

⁵⁰ Karatay, *a.g.e.*, s. 463.

⁵¹ Danışman, *a.g.e.*, s. 103.

⁵² Uçarol, *a.g.e.*, s. 150.

İngiliz Gladstone, Karadağ halkına bu dönemde iltifatlar yağdırmıştır. Vergileri bahane eden Karadağ halkı, Rusların da desteğini alarak, 1875 yılında ayaklanma çıkarmış ancak Osmanlı Devleti ıslahat sözü vererek nasihatlerle geçiştirmeye çalışmıştır. Fakat isyan giderek büyümüş bir yıl sonra 1 Temmuz 1876'da Sırbistan ve Karadağ birleşerek savaş açmıştır.⁵³

Sırbistan ve Karadağ ile başlayan savaşta, Bulgarların da katıldığı ve ayrıca Romanya taraflarında da çıkan karışıklarla baş etmeye çalışan Osmanlı Devleti'nin karşısına bu defa Ruslar dikilmiştir. Meşhur 93 Harbi ve ardından gelen önce Ayastefanos, sonra da 13 Temmuz 1878'de Berlin Anlaşması ile bağımsızlığını kazanmıştır. Zaten özgürlüğünü sadece kâğıt üzerinde kazanmayı bekleyen Karadağ halkı, İşkodra hariç tüm bölgeyi elde etmiştir. Karadağ'da 1879'da konsolosluklar ortaya çıkınca, hemen Avrupa Devletleri ile birlikte, II. Abdülhamit'in politikası gereği Balkan devletlerinin uzlaşmalarını engellemek için, Osmanlı Devleti Karadağ'da elçilik açmayı ihmal etmemiştir.⁵⁴

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi sonrasında imzalanan Berlin Anlaşması ile Sırbistan, Romanya ve Karadağ bağımsız olurken Bosna-Hersek, Avusturya tarafından ilhak edilmiştir. Aynı zamanda Yunanistan, topraklarını genişletirken Avrupa'nın Makedonya ve Girit'te ıslahat dayatması, buraya ağ attığının göstergesi olmuştur.⁵⁵ Bir diğer kayıp ise Rusya tarafında savaşa müdahil olan Osmanlı literatüründe memleketeyn olarak adlandırılan Eflak-Boğdan topraklarındaki Romenlerin bağımsızlıklarını ilân etmeleriyle gerçekleşmiştir. Plevne'deki Osmanlı askerine karşı üstün gelmeleri sonucunda bilhassa Dobruca'daki Türk ve Müslüman ahali göç ve zulümle karşı karşıya kalmıştır.⁵⁶

⁵³ İbrahim Yılmazçelik-Ali Gökçen Özdem, "Düvel-i Muazzama'nın Karadağ Üzerinden Osmanlı Devleti ile Mücadeleleri ve Bunun Günümüze Yansımaları", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. I, S. 2, Bitlis 2013, ss. 5-38.

⁵⁴ Karatay, *a.g.e.*, s. 467.

⁵⁵ Hatice Bayraktar, Osmanlı'nın Balkanlar'dan Çekilmesi: Savaşlar, İsyanlar ve Göçler, Balıkesir Üniversitesi FEF Karesi Tarih Kulübü Bülteni, Balıkesir, 2007, ss. 65-86.

⁵⁶ Mihai Maxim, "Romanya", *DIA*, C. 35, ss. 168-172.

Berlin Anlaşması'nda Karadağ'a verilmesi kararlaştırılan yerlerden bir kısmının Arnavutluk toprağı olduğu iddiasıyla, burada da ayaklanmalar baş göstermiştir. Arnavut Milletinin Haklarını Müdafaa Cemiyeti kurulmuştur. 1878 başlayan hareket, Balkan Harbi ile noktalanarak bağımsızlığını ilân etmiştir. 29 Temmuz 1913 yılında Arnavutluk'un prenslik olması Avrupa devletlerince garanti altına alınmıştır.⁵⁷ Böylece Balkan toprakları tamamen elimizden çıkmıştır.

⁵⁷ Mustafa L. Bilge, "Arnavutluk", *DİA*, C. III, ss.383-390.

II. BÖLÜM

1328-1329 BALKAN HARBİ TRAKYA SEFERİ LÜLEBURGAZ MEYDAN MUHAREBESİ (3. CİLT): İNCELEME VE METİN

1. İnceleme ve Değerlendirme

Bursalı Mehmed Nihad Bey'in incelediğimiz “1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi-Karargâh-ı Umûmî Dâru'l-Harekâtta-Lüleburgaz Meydan Muharebesi-Bulgar İleri Yürüyüşü ve Türk Ordusu'nun Çatalca Hattına Ric 'atı” adlı eseri, dört ciltlik eserin üçüncüsü ve en kapsamlı olanıdır. Mehmed Nihad Bey, ilk iki cildini I. Dünya Savaşı'ndan sonra yazmış, 1924 yılında yayınlamıştır. Çatalca Muharebesi'ni anlattığı dördüncü cilt ise konferansının yazıya geçirilmiş hâlidir. Çalışma konumuz olan üçüncü cilt, Kırkkilise Savaşı'ndan başlayarak, Çatalca Muharebesi'ne kadar geçen sürede gerçekleşen Lüleburgaz Meydan Muharebesi'ni ve Çatalca'ya geri çekilme hadisesini anlatmıştır. Yayımlanma tarihi 1928 yılına tekabül etmektedir.

Nihad Bey, kitabın söz konusu cildini, millî zafer sonrasında yazmaya fırsat bulabilmiş, İstanbul'da, Askeri matbaada bastırmıştır. Aynı zamanda üçüncü cildi geç kaleme alması, yazarımıza Balkan Savaşı hakkında yapılan suçlama ve müdafaaları okuyup değerlendirme fırsatı vermiş, yayınlanan diğer kitap, anı ve incelemeleri gözden geçirerek konu hakkında daha bütüncül ve geniş açı kazanmasını sağlamıştır.

Cumhuriyet döneminin ilk Harp tarihçisi olan Mehmed Nihad Bey, katıldığı savaşlarda kazandığı askerî unvanların yanı sıra savaş esnasında tuttuğu notlarına Genel Kurmay başkanlığındaki resmî belge ve haritaları da ekleyerek yayınladığı kitapları ve harp tarihine dair çevirileri ile, yani kalemi ile meşhur olmuştur. Balkan Harbi'nde, piyade liva kumandanı ve kaymakam olduğunu yazan Mehmed Nihad Bey'in Harp ceridelerinin çıkarılmasında görevlendirilmesi, ayrıca kitabın hazırlık safhasında yardımcı etkenler arasında yer almıştır.

Eserin giriş kısmında belirttiğine göre, bu kitabın ortaya çıkmasında, Mareşal Fevzi Çakmak'ın yönlendirme ve teşvikinin yanı sıra Genelkurmay'ın arşivlerini inceleme imkânını sunması etkili olmuştur. Nihad Bey'in kitapta, karargâh telgrafları, emirler, komutanların ve askerin motivasyonundan iâşesine kadar ulaşabildiği, yaşadığı ne varsa ayrıntılarıyla zaman mefhumunu atlamadan yazdığı görülmektedir. Sadece Türk tarafının değil düşman hattının durumunu kaydederken de gerçeği gözler önüne sermek konusunda yine aynı hassasiyet ve özeni göstermiştir.

Askerliği meslek olarak seçmiş, hayatı talimle ve savaş meydanlarında harp ederek geçirmiş bir neferin, kuvvetli bir edebî eser meydana getirmesini beklemek şüphesiz ki adil bir yaklaşım olmayacaktır. Sonuç galibiyetle de yenilgiyle de sonuçlansa, kitabın yazılmasındaki gaye, savaşın savaşmayanlara ders vermesidir. Balkan Harbi'ndeki göz göre göre yapılan büyük yanlışları hazmedemeyen Nihad Bey, kimi zaman düşüncelerini, kimi zaman da feryatlarını vurgulamaktan kendini alamamıştır.

Eserde öncelikle dikkat çeken metodolojik eksiklik, içindekiler kısmında, bâb, kısım ve fasılların numara ve isimlerinde yanlışlık ve karmaşa bulunmasıdır. Düzeltme veya hata-sevap cetveli de yapılmamıştır. Eserin dili ağır olmamakla birlikte saat ve dakika ayrıntılarını sürekli dile getirmesi, kitabın olması gerekenden çok daha uzun olmasına yol açmıştır. Tarihî seyir her kolordu, fırka, liva ve karşı taraf için ayrı ayrı anlatılarak devam ettirildiği için, aynı olayın farklı açılardan anlatımı, konunun uzamasına neden olmuştur. Kitabın, 13-30 Teşrinievvel 1328 (26 Ekim-12 Kasım 1912) günlerini anlatan 595 sayfalık metin kısmının sonunda, 24 kroki ve dört zeyl yer almaktadır. Kroki ve haritalar son derece gerçeğe uygun ve güzel çizilmiştir. Her birim ve çatışma için, şehit ve yaralı sayıları, top, tüfek, kılıç, erzak ve mühimmattaki değişimler net rakamlarla ortaya konmuştur. Eser, Rumî takvim esas alınarak yazılmıştır.

Lüleburgaz Muharebesi'nin anlatıldığı 3. Ciltte yer alan "*Lüleburgaz Meydan Muharebesi'nin Tarafeynce Mukaddemâtı*" adlı 1. Kısım, Bulgarlar ve Osmanlılar olmak üzere 2 fasıl olarak düzenlenmiş, (6-148) arasındaki sayfaları içermektedir.

Burada, 26-28 Ekim günlerinde Vize, Karaağaç ve Lüleburgaz mıntıkasında yaşananlar ve Lüleburgaz'daki savaş öncesinde Osmanlı ve Bulgar ordularının durumu hakkında bilgi verilmiştir. Lüleburgaz Meydan Muharebesi'nin anlatıldığı 28 Ekim-2 Kasım günlerinin konu edildiği 2. Kısım, (148-497) sayfalarında yer almaktadır. Bir mukaddime, 5 fasıl ve 3 bâbdan oluşmaktadır. Burada ayrı ayrı fırkaların durumları ve muharebeleri, kumandanların emir, komuta ve irtibat bilgileri, yolların durumu, geri çekilirken meydana gelen dağılma nedeniyle askerlerin sayılarındaki değişimler, maruz kalınan zorluklar anlatılmıştır. Son olarak 2 fasıldan oluşan 3. Kısım, (497-582) sayfalarında yer almaktadır. Hâtıme ve Lâhika kısımları da (583-595) arasında yer almıştır. Türk ordusunun Çatalca hattına ricati ve Bulgar ileri yürüyüşünü konu alan bölümde, Karargâh-ı Umumiyle birlikte Şark Ordusu'ndan I., II. ve IV. kolorduların ve müstakil süvari liva ve fırkalarının, 3-12 Kasım günleri arasındaki Çatalca hattına çekilmesinin nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği anlatılmıştır.

Mehmed Nihad Bey satırlarına, kitabı yazma amacını ifade ederek başlamayı uygun bulmuştur. Bir ulusun yaşama şansını koruyabilmesi için, ordusunun sulh zamanında savaşa yönelik her türlü hazırlık ve plan yapması gerektiğini yazmıştır. Bu söylemle sadece silah ve orduyu kastetmemiştir. Harp tarihini öğrenerek üzerinde tetkik ve mütalaa etmenin savaş çıkınca aynı hataları tekrarlamaya engel olacağını vurgulamıştır. Milletler için, savaş felaketlerinin ayrıntı ve sonuçlarını iyi bilmek ve kayda geçirmek vazgeçilmez olmalıdır. Bilhassa Balkan Savaşı'nda yaşananlar Türk milletini siyasi, askeri, teknik hata ve yanlışlar üzerinde kafa yormaya mecbur etmiştir. Böylece bizde, belgelere dayanan harp tarihi bilimi, Balkan Savaşı esnasında başlamış ve sonrasında devam etmiştir. Yaşanılan felaketlerden ders alınarak savaşın başlangıcından 23 Ekim'e kadar eldeki tüm vesikalar toplanmış, yalnızca Türk zabitlerden oluşan bir harp tarihi yazar grubu oluşturulmuştur. Mehmed Nihad Bey de söz konusu grubun içinde yer almıştır. Ancak hemen ardından patlak veren I. Dünya Savaşı, çalışmaları tamamen noktalamasa da sekteye uğratmıştır.

Balkan Savaşı'na değin tarihimiz hakkında tek satırın bile bulunmaması ve eldekilerin de masal kabilinden okunması Mehmet Nihad Bey'i rahatsız ederek gücünü, askerlik kadar müellifliğe de sarf etmesine vesile olmuştur. Bilhassa askerî okullarda harp tarihi derslerinin sebep ve hikmeti anlatılarak okutulması gerektiğini düşündüğü için, savaşın her dakikasını farklı açılardan fotoğraflamak istercesine kayıt altına almaya çalışmıştır. Aralarında vefat edenlerin de bulunduğu şahısları hedef almadığını, falan gün falan kıtanın kumandanını eleştirdiğini belirtmiştir. Aynı zamanda Balkan Harbi'ndeki acı hatıraların, İstiklal Savaşı tecrübelerine dönüştüğünü yazmıştır.

Belge, rapor, telgraf, günlük, kroki ve haritalarla zenginleştirdiği kitabını, beş ay gibi bir zaman müddetinde toparladığını belirtmiştir. Birebir arşiv belgelerine dayanan eser eksiksiz tarih ve saat bilgilerinin bulunduğu, teçhizat ve mühimmat hakkında ayrıntı içeren modern bir harp tarihi kitabıdır. Eserde, komutanların emir, karar, taktik ve stratejilerine dönük eleştiriler mevcuttur. Ordunun ve hayvanların sağlık durumu, ıaşesi, psikolojileri, hava tahlilleri, cephanenin durumu hakkında bilgi verirken parantezlerle şahsî görüş, tespit ve teşhislerine de yer vermiştir. Ulaşabildiği tüm verilerle Bulgar tarafını yazarken de aynı hassasiyeti göstermiştir.

Mehmed Nihad Bey, Lüleburgaz Meydan Muharebesi'nin cereyan ettiği mahal hakkında, Kırkkilise (Kırklareli), Vize yolu da dâhil olmak üzere Seyitler, Lüleburgaz ve Ergene nehrine kadarki geniş sahayı işaret etmektedir. Trakya Seferi'nde, Lüleburgaz'da Bulgarlar ile yapılan bu savaş, 28 Ekim-2 Kasım arasında gerçekleşmiştir. Lüleburgaz, eskiden beri Osmanlı birliklerinin toplanma ve geçiş yolu üzerinde bulunmasından dolayı biline geldiği için söz konusu savaşa "*Lüleburgaz Meydan Muharebesi*" isminin verildiğini belirtmiştir.

Balkan Savaşı'nın sıradan bir hezimet olmaması, altında yatan sebeplerin tek tek irdelenmesini zaruri kılmıştır. Bu noktada savaşın kaderine etki eden önemli faktörlerden bir kısmını şöylece sıralamıştır: Fiiliyatı tanzim etme (plansızlık), yanlış ya da olmayan haritalar ve yetişkin kumanda heyetindeki sorunlar ilk sırayı almıştır. Nihad Bey'e göre, Alman tarihinin kuru taklitçisi, donanımsız ve harp tarihini bilmeyen kumandanlar, kadim uygulamaları terk ederek ellerine verilen canlı cansız kuvveti heba etmişlerdir.

Komutanlar, askerin durumunu bilmeden tepeden emir vermiş, pek çoğu ricat emri henüz verilmemişken askerinden önce kaçmış, aralarındaki husumetten dolayı irtibat kurmamış, üst makamlara yanlış bilgiler vermiştir. Açlıktan kırılan ve motive olamayan asker eğitimsizlik, sayının yetersizliği, hastalık gibi pek çok mesele ile boğuşmuştur. Bunun yanında nakliye sorunları, hız gücü, istihbarat, irtibatsızlık, cephane, erzak, barınak, yol ve hava şartları birleşerek belkemiğini Türk askerin oluşturduğu ordumuzu perişan etmiştir. Kitapta rütbe indirimi, sorumluluklarını yerine getirmeyen kumandanların ödül ve terfi ile mükâfatlandırılması, kaçan askerlerin vurulması gibi abes uygulamaların, ordunun uyumlu ve birlik içerisinde hareket etmesini daha da zorlaştırdığı da dile getirilen konular arasında yerini almıştır.

Birinci kısım, 26 Ekim gününden başlayarak, Kırkkilise Muharebesi sonrasında bozguna uğrayan Türk askerin Vize, Lüleburgaz ve Karaağaç civarında kimi dağınık kimi toplu vaziyette geri çekildikten sonraki hadiselerden başlamıştır. Kumandanların çoğunluğu birliğinden önce kaçmış, az bir kısmı da ricat emri vererek askeriyle çekilmiştir. Şark Ordusu'nun 23 Ekim'de verdiği ricat emrinde, askerin yığılma noktalarını Pınarhisar, Lüleburgaz olarak göstermesi bir nebze yararlı olmuşsa da zaten kaçanların tümü bu güzergâhta birikmekten başka çare bulamamıştır. Zira az da olsa karnı doyan, havanın düzelmesi ile toprağın kurumasından dolayı panik havasını atan askerin düşman takibi de olmayınca kendiliğinden geriye doğru akını durmuştur.

Kitapta, iki büyük hataya dikkat çekilmiştir. İlki, Kırkkilise yenilgisinden hükümet ânında haberdar edilmemiş, ikincisi de ordunun başına iki kumandan ve iki harp meclisi atanarak çift başlılığa neden olunmuştur. Mehmed Nihad Bey'e göre boş lafların döndüğü Babiâli'de bir toplantı tertip edildiğini, Meclis-i Vükelâ Harp meclisine dönüştürülerek Başkumandan Vekili Nazım Paşa'nın cepheye gitmesinin kararlaştırıldığını yazmıştır. Nazım Paşa, Şark Ordusu'na çektiği telgrafta, genel karargâhıyla birlikte Çorlu'ya geleceğini, tüm kolorduların Pınarhisar-Lüleburgaz hattında toplanmasını, yani ricat emri vermiştir. Durum konusunda hiçbir fikri olmayan paşanın, sadece Çorlu'ya geleceğini bildirse bile daha isabetli bir karara imza atacağını söyleyen Nihad Bey'in görüşüne göre, Ergene gerisinde anlamsızca

bekletilen bir kısım askerle, Pınarhisar'a çekilen ordu birleştirilerek düşman takip edilseydi galibiyet gelebilirdi.

Çorlu'da savunmada kalmayı uygun bulan Şark Ordusu kumandanı Ferik Abdullah Paşa ile Harbiye Nazırı ve aynı zamanda Başkumandan Vekili Nazım Paşa'nın hücumla yönelik tezat emirleri savaşa damgasını vurmuştur. Şark Ordusu kumandanı, Kırkkilise taarruzuna karşı çıktığı hâlde, Nazım Paşa, düşmanın gücünü hesaba katmadan yukarıdan taarruz emri verdiği için mağlubiyet yaşanmıştır. Abdullah Paşa, dağılan askeriyle irtibatsız bir şekilde Çorlu'da beklemiş, düşmanın kendilerini takip edip etmediğiyle ilgilenmeyerek keşif dahi yaptırmamıştır. Abdullah Paşa, 25 Ekim'de başkumandanlığa Kırkkilise'nin düştüğünü haber verirken, 3. Kolordunun silahlarını atarak firar ettiğini, topların çamura saplandığını yazarken, düşmanın kendilerini takip ettiğini Çorlu'ya yeni gelen Miralay Fuat Ziya Bey'den öğrendiklerini yazmıştır. Fakat gerçekte Fuat Ziya Bey, Kırkkilise'yi 23 Ekim'de terk etmiş, düşman buraya bir gün sonra girmiş, takibe de cesaret bulamamıştır. Yaşanan keşmekeşe bir örnek de 24 Ekim'de Fuat Ziya Bey komutasındaki bir kısım süvarinin, Çorlu'da düşman zannedilerek, yine bir Türk süvari birliği tarafından baskın yapılmasıdır. Bulgar takibi sonucu saldırıya uğradığını zanneden Ziya Bey telaşlanarak yardım istemiştir. Abdullah Paşa ise Karargâh-ı Umumi'yi yanlış yönlendirerek böyle bir hücum olmadığına inandırmıştır. Ziya Bey yalan söylediği iddiasıyla hapsedilerek azli istenmiş sonra da yanlışlık olduğu ortaya çıkmıştır.

Nihad Bey'e göre kendi ümitsizliğini orduya yansıtip detaylarda kaybolan, hâlbuki teşkilatçılığı ile meşhur Muhtar Paşa'nın da önemli hataları vardır. Vize'de bulunduğu 26-28 Ekim'de, yığılı kalabalıkları kıta hâline getirmeye muktedirken derli toplu tutmayı başaramamıştır. Hâlbuki Vize'de Konya fırkası kumandanı Kaymakam Cemal Bey ve 9. Fırka Kumandanı Hasan İzzet Paşa gibi iki değerli komutan süvarileriyle birlikte elinin altında bulunmaktadır. Her kıtaat, bir konak etrafına toplanarak ekmek arayan kuvvetlerle birleşebilirdi. Oysa tüm askerini Vize'nin dar sokaklarına dağıtarak, ordunun sağ tarafının zayıflığına zemin

hazırlanmıştır. Kitapta bunun gibi kumandanların basiretsizliği hakkında daha pek çok örneğe rastlamak mümkündür.

Kırkkilise ile Lüleburgaz Meydan Muharebesinin arasında geçen 5 gün (23 Ekim-2 Kasım) boyunca karmaşa devam etmiştir. Eğer Bulgar kumandası, ordusunu bu kadar tedbirli ve ağırdan alan emirlerle yönetmeseydi harbin faturasının çok daha ağır olacağı şüphesizdir. Komutansız başına buyruk ricat eden Türk askeri, savaş azmini kaybetmiştir. Seferberlikle arkadan gelen asker sevki ise savaş boyu devam etmiştir. Nereye gideceğini bilmeyen, hangi birliğe katılacağı belirsiz, ne yiyeceği de nasibine bırakılmış talimsiz askerler istasyon ve iskelede kendi hallerine terk edilmişlerdir. Bu sırada Vize’de Ahmet Muhtar Paşa, efradın aç olmasından dolayı eşkıyalık ve yağmaya yönelen 7 askeri idam ettirmiştir. Zaten firar eden askerler yakalandığında da verilecek yemek ve cephanede bulunmamaktadır. Çerkezköy’de ne kadar araç varsa derhal erzak yüklenerak yollanmasını istemiştir. Geri çekilirken top vesaire araç ve malzemenin yolların çamur olmasından getirilemediğini ve en önemlisi de yaşanan perişanlığın teşkilatın fenalığı ve hava muhalefetinden kaynaklandığı dile getirilmiştir. Ahmet Muhtar Paşa burada Kırkkilise’nin henüz işgal edilmediğini, Pınarhisar’a kadar düşman askerine rastlanmadığını, henüz savaşın kazanılabileceği bilgisini vermiştir.

Başkumandanlık Kırkkilise mağlubiyeti sonrasında, 26 Ekim günü verdiği emirle; çamura saplanan topların ve bırakılan cephanenin gidilip alınmasını istemiştir. Ayrıca Kırkkilise’ye kadar keşif yapılmasını, işgal edilmemişse derhal harekete geçilmesini bildirmiştir. Ancak bu emir verildiğinde, ordu dağılmış ve farklı yerlerde konuşlanmıştır. Düşman nerede bilinmediği gibi, komutanlar arasında da irtibatsızlıklar vardır. Şark Ordusu Kumandanlığı, kolordulara “hazır ol!” emri vermiştir. Fakat yapılan herhangi bir hazırlık olmadığı gibi keşif de yapılmamıştır. Muhtar Paşa’nın yakındığı konulardan biri de üçüncü kolordunun başındaki Abdullah Paşa ile irtibatın 25 Ekim gününden itibaren kesilmiş olmasıdır.

Lüleburgaz'daki I, II ve IV. kolordu kumandanları Şevket Turgut¹, Ömer Yaver² ve Abuk Ahmet³ Paşalar, başkumandanlığa çektikleri telgrafta askerin üç gündür aç olduğunu, ricate kalkışılırsa toptan ordunun çökeceği bildirerek, oldukları yerde (Karaağaç) kalmak istediklerini bildirmişlerdir. Ordunun aç ve moralsiz bir şekilde hava muhalefetine rağmen yürümeye devam ettiğini doğrulayan Mehmed Nihad Bey'in esefle yanlış bulduğu nokta, kolordu kumandalarının genel karargâhla direk irtibatı yasak hâlde Abdullah Paşa, bölgenin savunmaya uygun olmadığını bile bile bu irtibata ses çıkarmamıştır. Ricat emri veren karargâhın âniden fikir değişikliği sonucunda, ordu darmadağın bir vaziyette hiçbir hazırlık yapmadan olduğu yerde bekletilmiştir. Hatta lazım olan cephe ellerinden alınarak olası bir düşman harekâtına karşı Çatalca'ya taşınmıştır. İaşe yetersizliği hakkında da hiçbir hazırlık mevcut değildir. Keşif yapılmadan düşmanın Babaeski-Kırkkilise hattında olmadığı bilgisi verilmiştir. Kaçarken bırakılan mühimmat ve topların gidilip alınmasının bir iki gün süreceği bildirilmiş ama bu konuda da herhangi bir çaba ortaya konmamıştır. Sonuç itibariyle; Mehmed Nihad Bey, tarihin suç isnat edeceği isimleri şu şekilde tespit etmiştir:

- Ordu emrine karşı gelen ve oldukları yerde kalma fikrini ilk ortaya atan kişi,
- Harp meclisine katılanlar,

¹ Şevket Turgut Paşa: İstanbul'da doğmuştur. 1912-1913 yılları arasında Kuvayı Mürettebe Komutanlığı görevinde bulunmuş, Balkan Savaşı'nda II. Kolordu Komutanlığı yapmıştır. 6 Ocak 1914'te kendi isteği ile emekli olmuştur. 19 Mart 1924'te vefat etmiştir. (Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri, (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara Genel Kurmay Basımevi, 2004)

² Ömer Yaver Paşa: Çerkeş'te doğmuştur. Ahmet Bey'in oğludur. Balkan Savaşı'nda I. Kolordu Komutanlığı görevinde bulunmuş fakat herhangi bir başarı gösterememiştir. 1931 yılında vefat etmiştir. (Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri, (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara Genel Kurmay Basımevi, 2004)

³ Abuk Ahmet Paşa: 1857 yılında Sivas'ta doğmuştur. Mehmet Abuk Bey'in oğludur. Harp Akademisi'nden mezun olduktan sonra Genelkurmay'da çeşitli görevlerde bulunmuş, 29 Ocak 1911'de IV. Kolordu komutanlığına tayin edilmiştir. 18 Ekim 1912 yılında III. Kolordu Komutanı Mahmut Muhtar yaralanınca bu görevi de vekaleten yürütmüştür. 31 Aralık 1912'den 22 Ekim 1913'e kadar Şark Ordusu Komutan Vekilliği görevinde bulunmuştur. Emekliliğinden sonra bakanlık görevlerinde bulunmuştur. 22 Ekim 1923'te vefat etmiştir. (Balkan Savaşı'na Katılan Komutanların Yaşam Öyküleri, (Alay ve Daha Üst Birlik Komutanları), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara Genel Kurmay Basımevi, 2004)

- Meseleye el atmayan, verilen emre duyarsız kalan Şark Ordusu Kumandanı,
- Birkaç saat önce tamamen farklı emir veren, ordunun durumundan da vaziyetten de malumatı olmayan Genel Karargâh.

Düşmanın Karaağaç'a yöneldiği haberleri gelmeye başlayınca muharebe hakkında III, XVII ve XVIII. kolordular hiçbir emir almadıkları gibi, müdafaanın nasıl olacağı, askerin tanzimi, geri hizmetlerin akıbeti gibi konular tamamen akışa bırakılmıştır. Böylece ordu savaşa bilfiil kopuk girmiştir. Hatta düşman yaklaşırken bir kısım asker Ergene hattına çekilmekle meşgul olmuştur. Bu sırada II. Kolordu'daki asker ve hayvanların durumu içler acısıdır. Yol haritaları olmadığı için kaybolanlar, çamurda kırılan arabaların yaralı hayvanları, nakliye araçlarının eksikliği, geri hizmetlerin noksanlığı, gibi pek çok aksaklık maneviyatın bozulmasına ve firarlara sebep olmuştur. En fenası da durumun ıslahına yönelik herhangi bir gayretin varlığından söz etmek mümkün değildir. Ordu, daha savaşmadan çökmüştür.

Savaşın başladığı günlerde *Journal Debuts* gazetesi muhabirinin yazdığı bir haber dikkat çekmiştir. Bulgarlar Edirne tahkimatında amele gibi çalıştıkları için mevkii Türk subaylardan daha iyi bilmektedirler. Bu yüzden buraya bir müfreze bırakarak Çatalca'ya kadar ilerleyecekleri havadisi dolaşmaya başlamıştır. Bu minvaldeki haberler ordunun moralini daha da aşağı çekmiştir. Halbuki süvari fırkası keşif kolundan gelen rapora göre, düşmanın da Türk askerinden farklı bir durumu yoktur. Kırkkilise Muharebesi'nden sonra Bulgarlar da Türk askerinden farksız durumdadır. İki taraf birbirinden ürkerken zaman geçirmiştir. Bulgarlar bu tarafın durumunu öğrenmeye cüret gösteremedikleri için Pınarhisar, Kırkkilise civarında düşman keşif koluna rastlanmamıştır. Türk askeri paniğe kapılıp kaçtığı halde gece boyunca bomba sesleri duyulmuş, korkudan girmeye cesaret edememişlerdir.

Ricat ederken kıtaların durumunu anlatan 35. Tabur I. Kumandanı Binbaşı Cemal Bey'in şu satırları perişanlığı şöyle ifade eder: "*Malumunuzdur ki taburumuz bir haftadır gece gündüz aç, uykusuz, yağmur çamur içinde. Yürümeye, tüfek atmaya, hücum etmeye iktidarlari kalmadı. 1200 mevcutlu taburum 400 kişiden ibarettir.*"

*Maruz olduğumuz şu ahvale karşı husule gelen yeis ve fütur belki intiharımı icap ettiriyor... Artık bu hâl ile emir ve kumandaya hâlim kalmadı. Kumandanlıktan istifa ediyorum. Taburda efrat misillü silah-endaz olarak ifa-yı vazife-i vatan uğrunda hayatımı feda edeceğime kasem ederim. Müsaade buyrulmak babında”.*⁴ Morali bozuk ve aç askerleri komuta edecek, hedefi dâhilinde planları olan bir komutan olmadığı gibi, Nazım Paşa tekrar muharebe olacağına ihtimal vermediği için hazırlık yapmaya gerek duymadığı da bölümün muhteviyatı arasında yer almıştır.

Lüleburgaz Muharebesi’nin anlatıldığı 2. bölümde ise, ansızın düşmanın saldırısı sonucu savaşa girmiş bulunulması hakkında Nihad Bey, kumandanların savaş başlamadan mevki hakkında bize en uygun olacak savunmayı ve mahalli belirleyip plan yapılmadığından dolayı feveran etmektedir. Karaağaç’ta düşmanla ilk karşılaşan II. Kolordu olmuştur. Abdullah Paşa’nın istifasını kabul etmeyen Nazım Paşa, plan ve idarede değişiklik yapmış, ordu bu bilgiyi bir gün sonra savaşırken öğrenmiştir. Nazım Paşa, kumandayı Şark Ordusu Komutanı Abdullah Paşa’dan alarak, I, II ve IV. kolorduların idare yetkisini Abuk Ahmet Paşa’ya vermiştir. Baskına uğrayan askerin komutanı değişmiş, savunma yapacağını zannederken hücum emri almış, kimin kumandasında olduğunu ve ne yapacağını bilemeden perişan olmuştur.

Genel karargâh, III. Ordu komutanı Muhtar Paşa’ya, baskına uğrayan II. Kolorduya yardıma gitmesini emredince cevaben askerin ekmeksiz olduğu ve üç gündür peksimet bile bulamadığını, verilen kaynamış buğdayın askeri ishal yaptığını, kolera salgının başladığını yazmıştır. İki tabura hareket emri verdiği hâlde ayağa kalkamadıklarını, cephane, çadır ve nakliye aracının bulunmadığını bildirmiştir. Ayrıca yollanan unun işe yaramadığı, askerin elinde ocak vesaire malzemenin de bu işle uğraşacak zamanının da olmadığı iletmıştır. Bu arada kitapta anlatılan hayret edilecek düzeydeki hatalar silsilesinden olmak üzere, Erkan-ı Harbiye kaymakamlarından Yusuf Rasih Bey, saralı olmasına rağmen Çerkezköy’den yanına iki atlı verilerek ismini

⁴ Mehmed Nihad Bey, a.g.e, s. 105.

bilmediği, yüzlerini görmediği dokuz taburun kumandasını idare etmek üzere Karaağaç'a yollanmıştır. Hatta görev verildiği saatte sarası tutmuştur. Karargâh-ı Umumi'den uzaklaştırılma sebebi ise muhalif kanatta yer almasıdır. Yeni bir savaşla daha imtihan olan can derdindeki askerin ve siyaset peşindeki kumandanların durumlarına dair daha pek çok örneğe rastlamak mümkündür.

Bölümün enteresan satırlarından biri de savaşın en sıkışık olduğu 3 Kasım'da, II. Kolordunun durumu iyiye gitmekteyken, Bulgarların bir iki saat içinde askeri perişan etmesinin sebebini sorgulayan Nihad Bey, "*Sarf edilen güce güç eklenmezse bu güç biter.*" sonucunu çıkarmıştır. Ayrıca komutanların daha geride bulunmasından dolayı savaş alanını net göremediklerini, yetenekli komutan olmadığını ve eldekilerin de firkadan gelecek haberleri geri planda bekleyerek emir vermek için geç kaldıklarını yazmıştır. Napolyon'un sözünü hatırlatan Nihad Bey, savaşın, asker ve ihtiyatı kullanma sanatı olduğunun altını çizmiştir.

Karaağaç hattında savaş devam ederken ricatle meşgul olmalarından dolayı XVII ve XVIII. kolordular bölgeye geç ulaşmışlardır. Ertesi günü için Muhtar Paşa'ya saldırı emri verilmiş, o da birliğinin hazır olmadığı gerekçesiyle ret cevabı vermiştir. Yine Örencik'te bir süvari keşif kolu bulunduğu, hakkında bilgi vermesi istenince, Bulgar süvarisi ve Rus gönüllüleri hakkında dürbünü olmadığı için net bir şey söyleyemeyeceği gibi lakayt ifadeler kullanmıştır. Sadrazamlık gibi üst düzey görevlerde bulunmuş Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın oğlu Mahmut Muhtar Paşa hakkında Almanya'da tahsil görmüş ve doğru dürüst Türkçesi bile olmadığından bahseden Mehmet Nihat Bey, verdiği emir ve fiillerin mesnetsiz olmasından dolayı, babasının sâyesinde makam sahibi olduğu menfi görüşünü ortaya atmıştır.

Kitapta paşalar hakkında esefle anlatılan anekdotlardan biri de Hamdi Paşa hakkındadır. Bir kez olsun komutanı olduğu XVIII. Kolorduyu merak etmemiş ve cepheye gelip bakmamıştır. Bulgar topçusunun önüne bırakılan yaralı askerler bir bir ölürken hayli zayıf verilmiş, düşman Satı köyüne doğru akmaya başlamıştır. Nihad Bey'in görüşüne göre, Abdullah Paşa ise bu sırada elinde pek çok imkân olduğu hâlde gününü I. Fırkayı parçalayarak geçirmiş, hiçbir hazırlık yapmamıştır. 30 Ekim günü Uşak Fırkasına sebep ve amaç bildirilmeksizin yer değiştirme emri verilmiştir.

Komutanlar arasındaki kırıngnlığı bahane eden Necip Bey ise daha 29 Ekim'de savaşı bırakarak İstanbul'a hava değışikliğine gitmiş, bunun üzerine birlik dağılmış ve IV. Kolordu dağılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise, Osmanlı ordusunun ricat planları, yazışmalar, geri çekilirken yaşananlar, ordunun elde kalan bakiyesi ve geri çekilme hususuna dair verilen emirler anlatılmıştır. Bulgar tarafının ise, birbirine bağı olmayan iki ordu kullanması sonucu verdikleri zayıatın bilançosunu yaparak aldıkları kararlar, Bulgar Kralı'nın Trakya'daki işgal edilmesini işaret ettiği mevkiler, savaşın seyrine dair planları, yer yer telaşa düşmeleri ve onlarda da hâkim olan panik havası ile Bulgar ordusunun lojistik durumu hakkında bilgi verilmiştir. Osmanlı tarafında verilen ricat emri 1-2 Kasım gecesine tekabül etmiş, komutanlar askerini bırakıp çoktan Çorlu yolunu tutmuştur. Burada birbirleriyle haberleşme ve irtibat konusundaki çelişkili ifadeleri ele alınmıştır. Tatarlı, Poyralı, Lüleburgaz istasyonu, Vize, Saray, Satıköy, Soğucak dere, Anadır dere ve Örenbeyli gibi birçok yerin işgali sırasında yaşanan dram da mevcut konular arasında yerini almıştır. Dahası, Abdullah Paşa'nın telgrafında Bulgarların bizi tabii ricat yolundan ayırarak, Istranca'nın gerisine atmak istediğı ve Çorlu'nun tehlikede olduğı bildirilmiştir. Çekilme emri daha askere ulaşmadan çözölme zaten başlamıştır. Yazar, Bulgar ataleti olmasa, tüm kolordular yerle bir olabilirdi, tek suçlu da Erkân-ı Harbiye olurdu, demiştir. Zira Kırkkilise Savaşı'nda tüm nakil araçları elden çıktığı için, ricat seri bir şekilde yapılamamıştır.

Kendiliğinden başlayan Lüleburgaz Savaşı'nın bitişı de beş gün sonra 2 Kasım'da yine kendiliğinden olmuştur. Bulgar ve çoğunlukla Türk tarafının hataları ve daha da ötesi suçları dile getirilmiştir. Anlatılan konular arasında, Edirne'den bir çıkartma harekâtı yapılması düşünülmüş fakat geç kalınmıştır. Sadaretle yapılan yazışmalarda, düşmanın Makedonya'dan yüz bin kişilik takviyesi olacağını, bizim de buna karşılık Erzurum'dan on beş bin kişi takviye alabileceğimiz konuşulsa da Mehmed Nihad Bey, buna zaman olmadığını belirtmiştir. Çatalca'da sebat gösterip direnilmesi yönündeki emre karşılık verilen cevap da ilginçtir. Şark Ordusu kumandanları bunun imkânsız olduğı karşılığını vermiştir. Mehmed Nihad Bey,

Çerkezköy'den trenle kaçarken, 15.30'da trenin yürümesiyle binlerce kişi “*Yuha! Paşalar kaçıyor.*” bağrışmaları arasında, utançtan saklandıklarını anlatmıştır.

Ferik Abuk Ahmet Paşa, 21 Teşrinievvel günü kendisinin de başaktörlerden biri olduğu bu savaşta, IV. Kolordu'nun durumunu anlatırken, suçun tamamını talimsiz askere yüklemiştir. Kolorduca kumanda edilecek kıta kalmadığını, barış zamanında eğitim görmeleri gereken bu askerlerle savaşın kazanılmasını olanaksız görmektedir. Askerin talim ve takviye ile maneviyatının kuvvetlendirilmediği için çökme ve çözülme olduğunu bildirmiştir. Son on gündür yapılan harekâtın ardından gelen Karaağaç ricatinin askerde kaçma isteğine neden olduğunu aktarırken, kazanmak için ordunun geri çekilip istirahat ettikten sonra, ancak toparlanacaklarını rapor etmiştir. Hakeza Mahmut Muhtar Paşa, bir taraftan askerin firarından şikâyet ederken, diğer taraftan da kendisi iki gün istirahat etmek üzere, 27 sabahı askerini bırakıp İstanbul'a gitmiştir.

Kitapta, okuyucuyu hüznünlere boğacak, zaman zaman da hayret ettirecek tespitler mevcuttur. Son bölümdeki tespitlerden bir tanesi, umumi karargâhın son 10 gün ifraz hattını işgal ederek, Hadımköy istasyonunda beklediğini yazmıştır. Sadaret ile yapılan anlamsız telgraflaşmalarda, Çatalca önünde direnmenin mümkün olmadığı hakkında didiştiklerini aktarmaktan içtinap duyduğunu; ancak komuta düzeyinin düştüğü durumu yazmanın daha doğru olacağına inandığı için satırlara döktüğünü kaydetmiştir. Söz konusu günlerde, trenden tek yetkilinin bile çıkıp savunma hattını ve kıtaları teftiş etmediği bilgisi de vardır. Kolera korkusu baş gösterince, savaşın sonuna kadar tren Sancaktepe'de kalmıştır. Bu konuyu, Çatalca konferansını kaleme aldığı son ciltte ayrıntılı olarak dikte ettiğini yazmıştır. Ordunun dağılmasından mütevellit Abdullah Paşa'nın Sadarete çağrıldığı bilgisi mevcuttur. Ayrıca kitapta müstahkem fırkanın ricat sırasında köprüleri ve yolları ne şekilde tahrip ettiği de anlatılmıştır.

Seferberliğin otuz dokuzuncu günü ve Balkan Harbi'nin yirmi altıncı günü olan 30 Teşrinievvel 1328'i konu edinen kitabın son satırlarında genel bir değerlendirme yapılmıştır. İki tarafın da 30 Teşrini evvel günü talihlerini tekrar denemek üzere hazırlık yaptıklarını yazarken, sınırlarımızdan 200 km içeriye atıldığımızı ve hâlâ da sorunlarımızı çözemediğimizden dem vurmıştır. Bilhassa da

geri hizmetlerin savaşın akıbetini değiştirdiğini vurgulamıştır. Mehmed Nihad Bey, Harp Tarihi'nden ve özellikle kendi seferlerinden ders almış, uygulamış ve zafere ulaşmış neferleri müjdeleyerek, gelecekte galibiyetin, yalnız geçmişinden ders almış ordulara ait olacağı altın oğdn gençlere miras bırakmıştır.

2. Metin

Erkân-ı Harbiye-i ‘Umûmiye Onuncu Şu‘besi

1329-1328 (1912-1913)

Balkan Harbi

Trakya Seferi

III. Cild

Karârgâh-ı ‘Umûmî Dârü’l-Harekâtta Lüleburgaz Meydân Muhârebesi Bulgar İleri Yürüyüşü ve Türk Ordusu’nun Çatalca Hattına Ric‘ati

Hâtîme

Metin Hâricinde 24 Kroki 4 Zeyli Vardır

1928

20 Nisan 1928

İzmir

1. Başlangıç

Hazarî ordusu nasıl teşkîl ve sefere ihzâr edilir, seferî ordu nasıl vücûda getirilir ve ne sûretle sevk ve idâre olunur? Bize bunları öğretecek yegâne çâre ve vâsıta gerek başka orduların ve gerek kendi ordumuzun yaptıkları geçmiş harblerin, ya’nî harb târîhlerinin tedkîk ve mütâla‘asıdır; bu bâbda başka bir yol ve başka bir mesned mevcûd değildir.

İnsansız, hayvansız ve silah ve malzemesiz bir ordu, et, vücûd bulamaz, bu ısbâta muhtâc değildir, müte‘ârifedir. Fakat sadece bunların ve hatta bul mikyâsta vücûdu dahi ordu demek değildir ki bunun ma‘a’t-teessüf aleyhimize olarak en parlak burhanı Balkan Harbi’dir. Bu harbde ‘Osmanlı hükûmet-i sâkitasının ordusu yine başlıca Türklerden mürekkeb olmasına ta istilâmız devresinden beri görülmemiş bir hâl olmak üzere kemiyet îtibâriyle düşman ordularına mu‘âdil ve hatta bazı husûsâtta fâik bile bulunmasına rağmen muvaffak olamamış, her cephede, her mıntıkada er geç nihâyet mağlûb ve perîşân olmuştu. Evet, bu ordunun (başlıca Türklerden mürekkeb) olması şüphesiz bir kıymetti hem de büyük bir kıymetti; bu kitapta görüleceği üzere Bulgarlarla çarpışan bunları zamân zamân yeis ve fütura düşüren, bunlara hatta ric‘at düşünceleri ilgâ eyleyen işte bu kıymetti. Fakat bir kuvvet bi-zâtîhi ne kadar yüksek bir keyfiyet olursa olsun fi‘liyatını tanzîm ve mu‘ayyen bir maksat ve hedef uğrunda müttehiden isti‘mâli temîn edilmezse zâyî‘ ve hatta muzır olacağı gibi ordumuzun işte bu kıymet-i fitriyyesi de aynı sebeblerle semeresiz kalmış ve ordumuz vazîfesini ‘îfâ edemeyen muzır bir kuvvet hâline inkılâb eylemişti. Çünkü;

A) Ordunun kumanda heyeti yetişmemiş ve ale’-d-derecât kendi kendisini yetiştirmemişti, bu sebeble ordu başsızdı. Bu heyeti teşkîl eden kumandanlar ve

karârgâh mensûbîni zevât bütün hüsn-i niyetlerine şahsî kıymet-i milliyelerine rağmen ender istisnâlardan sarf-ı nazar edersek taşıdıkları üniformanın işgal eyledikleri makâmâtın kendilerine tahmîl eylediği ve kendilerinden beklediği vazîfeleri, salâhiyetleri ve mes'ûliyyetleri hazım eylememişlerdi;

B) Binâ'enaleyh ellerine verilen canlı ve cansız anâsır ve malzemeden bir (ordu) değil ancak bu malzemeyi hâmil ve nâkil (kafiler) teşkil edebilmişlerdi; ya'nî orduyu bir binâ' farz edersek ortada yalnız şu vardı: Binânın kurulacağı arsa ve binâyı vücûda getirecek malzeme müddehirâtı:

C) Bu yokluklar bu fenâlıklar ise başlıca (ilim ve vukuf) noksânından mütevellid idi; ordu (târîhini), (harb târîhini) bilmiyordu; tedkîk etmemişti; teşkîlât ve malzemesini ilim ve vukûfa değil [2] hayal ve arzuya ve basmakalıp (nazariyye ve nazariyyâta) istinâd ettirmişti; ordunun (kâr-u kadîm) addedilen teşkîlât-ı sabıkasını bir hamlede yıkıp yerine bir fikir olarak hoş görünen (tarz-ı nev'îni) bir nizâm kabûl etmeye, adedi 1100'ü mütecâviz tabura ve bu nisbette sunûf-ı muhtelifeye mâlik bir nazarî ordu teşkîlâtını kâğıt üzerine çizmekle (mukâlledî) olmak istediğimiz Alman ordusunun bir kısım ta'lîmnâme ve nizâmnâmelerini hatta yalan yanlış tercüme edip orduya dağıtıvermekle (bizde de bulunsun) diyerek Alman ordusunun bazı mekâtib ve müessesâtını yarım yamalak taklit edivermekle ordunun salâbet-i matlûbeyeye mâlik bir temele müsteniden vücûda gelmeye başlamış ve hatta gelmiş olduğunu kabûl edivermiştik. Târîh, herb târîhi, şeklen bu da yok değildi: Öteden beri 1866, 1870, 1871,.. ilh. Garb seferlerini ve hatta garb âsârına istinâden 1877-78 seferimizi de tadrîs etmiyor değildik; fakat bu da sırf taklîdî idi; herb târîhinin sebep ve hikmet tadrîsini anlamamıştık; ma'lûmât-ı zâide nev'înden, masal kâbilinden okuyorduk! Hâsseten kendi harblerimiz için kendimiz tarafından yazılmış tek bir satırımız bile yoktu..

Balkan harbini işte bu yokluklar yüzünden kaybetmiştik; bu felâketli herb bizim için çok müesser bir ikaz darbesi olmuştu; esbâb-ı mağlûbiyyetimizden başlıcasının (ilim ve vukuf) fıkdanı olduğunu iyi anlamıştık. Bu sebeble harbi müte'âkib şekli ve taklîdî değil hakîkî ve ciddî ilme kıymet vermiş, târîhin ehemmiyetini anlamış ve birisi (târîh yolu) diğeri o zamânın müsbet ve maddî (ilim ve teknikî) yolunu kemâl-i ciddiyetle tak'ibe başlamıştık. Erkân-ı Harbiye-i 'umûmiyyemiz'de herb târîhi için ilk defâ olarak bir nîm müstakil ve doğruca Türk zâbitlerinin idâresinde bir (kısım) vücûda getirilmişti; en son harbten ya'nî Balkan Harbi'nden başlayarak mâziye doğru tadrîcen tekmîl harblerimizi imkân dâhilinde kendimiz için yazmak ve tedkîk etmek takarrur eylemişti ve işte ben de bu arada bu târîh-i herb kısmına ta'yîn edilmişim.

Büyük harbin ibtidârına kadar geçen 6 aylık kısa bir devrede Balkan harbinin arşivi, imkân olduğu derecede kurulmuş, seferberlikten 10 Teşrîn-i evvele kadarki müddete 'âid bütün vesâik elden geçirilmiş, notlar alınmıştı. Fakat araya giren büyük herb bu mesâiye fâsıla vermişti; ancak ba'de'l-harb Erkân-ı Harbiye Mektebi'nde muallim bulunurken bu notları Erkân-ı Harbiye-i 'Umûmiyye Riyâset-i Celîle'sinin müsâadesiyle arayıp bularak bunlara müsteniden Balkan Harbi'nin seferberlik bidâyetinden hudûdumuzun geçilmesine kadarki ahvâlini 1. Cild ve bu andan Kırkkilise Meydan Muhârebesi'nin netîcesine kadarki ahvâl ve harekâtı da 2. Cild olarak yazmışım.

Fakat Türk'teki son kuvve-i hayatiyyeyi de imhâ ettirmek için garb âlem-i medeniyeti tarafından Yunan ordusunun üzerimize saldırılması yüzünden bunların neşri ancak zafer-i millînin tahakkukundan sonra mümkün olabilmişti.

[3] İşte şimdi de bu harbin 2. Cild'de bırakılan noktadan Çatalca Meydân Muhârebesi'ne kadar cereyân eden harekât ve muhârebelerini ihtivâ eden bu 3. Cildi son beş ay zarfında tahrîr ve ikmâle muvaffak oldum. Tahdîs-i nîmet sadedinde 'arz ederim ki bu 3. Cild dahi vücûdunu Erkân-ı Harbiye-i 'Umûmiyye Reis-i Celîl'i Müşir Fevzi Paşa hazretlerine medyûndur: Eserin yazılmasını irâde buyuran kendileridir.

Bu safha-yı harbe 'âid kilitli vesâik-i resmiyyenin tetkîkine müsâade buyuran, bunları bana gönderten yine bu müşir-i ekremdir.

Balkan Harbi'nin garbî Rumeli'de cereyân eden elîm ve fecî safahâtını 'âlî kalemleriyle bizzat tesbît buyurarak evlâd-ı 'ahfâda bî-misâl bir yadigâr-ı târîhî bırakmak sûretiyle bu vazîfe-yi târîhiyyede devâma muharrer-i nâcizî sevk ve mecbûr eyleyen kendileridir.

Böylece Balkan Harbi için şu cildlere mâlik bulunuyoruz:

Şarkî Trakya'da birinci mütârekeye kadar cereyân eden safahât için benim 1. 2. 3. cildlerle Çatalca muhârebesi hakkındaki bir konferansım (Ki bu defâda tedkîk ettiğim vesâik bu muhârebeye 'âid vesâikin ma'a'l-esef çok noksân kaldığını ve bu bâbda bu konferanstan daha mufassal ve daha etraflı bir târîhçe yazmak imkânının bulunmadığını göstermiştir);

Garbî Rumeli muhârebât-ı 'umûmiyyesi için Müşir Paşa Hazretleri'nin eser-i 'âlîleri; Yanya Müdâfaası eseri.

İstikbalde bunlar, bir de (Garbî Trakya Muhârebâtı), (Edirne Müdâfaası), (İşkodra Müdâfaası) ve (I. Mütârekeden sonra sulha kadar Balkan Harbi) cildleriyle ikmâl edilince Türk Edebiyyât-ı 'askeriyyesi Balkan Harbi için kâfi bir takıma mâlik olmuş bulunacaktır.

Büyük Harb, Türk târîhi için kısmen tercüme ve tahşîye ve kısmen tahrîr sûretiyle şimdiden müte'addid cildlere mâlik bu (muhtasar bir harb târîhi) yerini tutabilecek silsile-i 'âsârımız vardır. 1897-98 'Osmanlı-Yunan seferi için de oldukça medâr-ı ihticâc bir eser-i resmî mevcûtdur.

İstiklal muhârebâtımızı Büyük Gazi'nin yüksek nutku en kıymet-dâr bir (muhtasar târîh-i harb) hâlinde ahlâfa ve bizlere tanıtmıştır. Bazı safahatı tafsîl edici velev mahdûd ve fakat mühim birkaç eser daha vardır.

Böylece Türk, hiç olmazsa son 30 senelik târîh harbini bugün tesbîte muvaffak olmuş bulunuyor. 1912'ye nisbet ne büyük fark! Artık hedef anlaşılmış, yol çizilmiştir, bundan sonra elbet bu yol üzerinde yürüyeceğiz ve mutlak hedef ve gâyemize erişeceğiz.

[4] Söze nihâyet vermeden şunu da zikr-i lâzım görüyorum: bu cildde dahi sâikim samimiyet ve hüsn-ü niyettir. Kendimce yanlış gördüğüme yanlış, fenâ 'add eylediğime fenâ dedim; hüküm ve kanaatlerim tamâmen gayr-i şahsîdir. Harekât ve muhârebâtan mes'ûl olan kumandan ve zevâtın içinde şahsen tanıdığım da tanımadığım da vardır. Cümlesinin de vatanperverliği, kıymet-i şahsiyyesi gayret ve fedâkârlığı söz ve şüphe götürmez. Nitekim içlerinde, bu harbte aldığı derslerle Büyük Harb'te, İstiklal Muhârebât'ında temeyyüz ederek rahmet-i Hakk'a kavuşmuş

veya el-yevm ber-hayât birçok zevât vardır. Binâ'en'aleyh hafif veya şedîd tenkit ve mütâla'alarım fûlâna değil, ancak Balkan Harbi'nde fûlân gün, fûlân kıt'anın başında bulunan şahsiyete müteveccihdir. Diğer cihetten bu mütâla'alarım elbet lâ-yuhti olamayacağım gibi elime geçirmiş bir vesîkanın zuhûruyla veche-i rüyetin kısmen veya kâmilten değişmeye mahkûm olabileceği de emr-i âşikârdır; elverir ki hakîkât tebârüz eylesin.

Piyâde Livâ' Kumandanlarından Kaymakâm Bursalı Mehmed Nihad

5. Lüleburgaz Meydân Muhârebesi

Sûret-i tesmiye hakkında birkaç söz: (Kırkkilise-Vize) şosesi boyundan (dâhil) ve Seyitler ile Lüleburgaz arasında Ergene nehri ve demiryolu cenûbuna kadar imtidâd eden vâsi' sahada 15:20 Teşrîn-i evvel 328 günleri esnâsında cereyân eden ve heyet-i 'umûmiyyesi bir kül teşkîl eyleyen harekât ve muhârebât öteden beri bizde "Lüleburgaz Meydan Muhârebesi" ismini almış olduğundan burada da bu isim ibga edildi.

Gerçi burada (Lüleburgaz=Lüle Burgos) kasabası ne meydan muhârebесinin ve ne de bunun bir muhârebe safhasının mihrak noktasını teşkîl etmiş ve etrafında netîce alınmış bir mevki değildir. Fakat tekmîl bu sahanın belli başlı bir kasabası olduğu gibi günlerce müddet 'Osmanlı Kolorduları'nın bir yığılma noktasını teşkîl eylemiş ve ismi pek çok geçmiş ve geçecek bir mevkidir.

Esâsen bu muhârebâtın heyet-i 'umûmiyyesi hareket-i harbî hâlinde ve doğruca 'arâzî üzerinde cereyân etmiş olup bu geniş saha üzerinde hemen hiçbir mu'ayyen mevki ve şehir yoktu ki zapt veya muhâfazası netîce-i kat'iyye üzerinde mühim bir te'sîr icrâ eyleyebilse ve eylemiş bulunsun.

Meydan muhârebесini teşkîl eden muhtelif harekât ve muhârebât bi't-tabî' ayrı isimlerle gösterilecek olup fusûl-i mahsûsunda bu bâbda tafsîlât verilecektir.

[Hâşiye: Harita üzerindeki Lüle burgos yazısı yerine bu kitapta halk ve ordu arasında daha me'nûs ve fi'lî sûrette telaffuz edilen Lüleburgaz kelimesinin isti'mâli tercih edilmiştir.]

Birinci Kısım: Lüleburgaz Meydan Muhârebesinin Tarafeynce Mukâddematı

[15 Teşrîn-i evvel 328'den muhârebe temâsına kadar]

I. Fasil

'Osmanlılar

Birinci Bâb

'Osmanlı Ordusunda Büyük Sevk ve İdâre

[Kroki-numara1]

1. Karargâh-ı 'Umûmiyye'nin Dâru'l-Harekâta Gidişi

'Osmanlı Karârgâh-ı 'Umûmiyye'si Kırkkilise Meydan Muhârebesi'nin nihâyet kaybedilmiş olduğunu ancak 11 Teşrîn-i evvel 328 öğleden evvelki zamânda takdîr edebilmiş ve bugün öğleye doğru Bâbı'âlî'de sûret-i fevka'l-'âdede ictima' eden Meclis-i Vükelâ'da "Şark Ordusu'nun muvaffakiyetsizliği uzun uzadıya mevzu-u bahs" olarak Başkumandan Vekili Nâzım Paşa merhûmun hemen bizzat Trakya dâru'l-harekâtına azîmetle emir ve kumandayı yakından deruhte etmesi" taht-ı karâra alınmıştı⁵.

Böylece (Meclîs-i Harb) hâline inkılâb etmiş olan bu (Meclis-i Vükelâ) nın netîcesi olarak yalnız bir tek ordunun başına iki kumandan ve iki kumanda heyeti geçirilmesi garîbe veya fecîası tahassul etmiş oluyordu ve ileride en mühim bir ânda bu ordunun fiilî ve hakîkî bir kumandan mahrûmiyeti ihtimâl-i elimi ortaya çıkmış bulunuyordu. [Nitekim böyle de olduğu ileride görülecektir.].

Bu karâr üzerine Şark Ordusu'na telgrafla şu emir verilmişti:

"Kolorduların aralarındaki irtibâtı muhâfaza etmek şartıyla (Pınarhisar-Lüleburgaz) hatt-ı 'umûmiyyesinde muntazamân toplanılmasına çalışınız. Burada ve Tekir Dağı'nda mevcûd 15000'i mütecâviz kuvvet ve peyderpey muvâsalat edecek kıta'ât ba'dehû i'câb-ı hâle göre istihdam olunmak üzere bugünden i'tibâren Ergene hattında tahşîd olunacak ve hatt-ı mezkûr buradan izam edilen komisyon vâsıtasıyla tahkîm ettirilecektir. Büyük Karârgâh-ı 'Umûmî ile yarın Çorlu'ya geliyorum.

11-Teşrîn-i evvel-328

Başkumandan Vekili Nâzım

[7] Başkumandan vekâleti işte bu gayr-i mes'ûd emirledir ki başında ayrı bir kumanda heyeti mevcûd olan Şark Ordusu üzerinde bu defâda fi'lî bir kumanda te'sîri icrâsına başlamış oluyordu. Bu emrin tedkîki faydalıdır:

1- Şimdiye kadar Karârgâh-ı 'Umûmî'den verilen ve Şark Ordusu kumandanını, herhâlde arzusu hilâfında, Kırkkilise ta'arruzunu icrâyâ sevk etmekte büyük bir hisse-i te'sîri olan diğer emirler ve müveccihler misillü bu emirde dahi (düşman) kemâ-kân dâhil-i hesap edilmiyordu. Bu zamâna kadar alınan haberlere göre, herhâlde 11 Teşrîn-i evvel sabahından i'tibâren Kırkkilise'ye girmesi çok mümkün olan düşmanın, kumandanı tâ Çorlu'ya gelmiş, kıta'âtı yek-diğeriyle irtibâtı kaybetmiş ve şu anda nerelerde ve ne vaz'iyette olduğu hakkında lâıykıyla bir şey

⁵ Balkan Harbi'nde Büyük Karârgâh-ı Umûmî, s. 89.

bilinmeyen mağlûb ‘Osmanlı ordusunun peşinden ‘azim ve cür’etle ta‘kîbi hâlinde aleyhimize olarak neler yapabileceği düşünülmemiş olacak ki kolorduların “(Pınarhisar-Lüleburgaz) hatt-ı ‘umûmisinde muntazamân toplanılmasına çalışılması” emrediliyordu.

Bu hatt-ı ric‘atin emredildiğini Şark Ordusu karârgâhının 11 Teşrîn-i evvel’de Babaeski’den çektiği telgrafla bildirmiş olmasına nazaran başkumandanlık vekâletinin yukarıdaki emrine sadece Şark Ordusu’nun bu karârını tasvîb edici bir cevâb demek de mümkün olamaz. Çünkü böyle bir cevâb ancak Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin kemâ-kân İstanbul’da kalması ve orduya yine Şark Ordusu karârgâhının kumandaya devâmı mukârrer bulunması hâlinde bir emr-i müveccih makâmında olarak şâyân-ı kabûl olabilirdi. Fakat dârü’l-harekâta bizzat gelmeye ve “emir kumandayı yakından deruhteye” karâr veren bir başkumandanlık için Şark Ordusu’nun bu iş’ârını derhâl kabûl ve tervici muhik gösterecek hiçbir mesnet yoktu. Gerçi Karârgâh-ı ‘Umûmî ikinci Erkân-ı Harbiye Reisi-i Sâni’si, kitabının 90. Sayfasındaki hâşiyede bu emrin isâbetini müdâfaa ediyorsa da bilahare -yine ancak zâhiren- buna hak verdimiş gibi görünen hakîki cereyân-ı hâlin 11 Teşrîn-i evvel zevâlinde bu emir yazılırken en nîk-bînlerce bile kâbil-i der-pîş olmadığını unutmamak i‘câb eder zan olunur.

Fi’l-hakîka meydân-ı muhârebede istihsâl edilen ta’biye netîcesi ne kadar kuvvetli veya za’îf olursa olsun meydan-ı muhârebeyi tahliye eden bir düşmana karşı hakîki zaferin ancak tam bir ta’kîb ile istihsâl edilebileceğini takdîr eden bir kumanda heyetine mâlik olsa idi, Bulgar ordusunun daha 13 Teşrîn-i evvelde ve ya’nî hakîkâten lâ-akall iki gün evvel Karaağaç hattıyla temâsa gelmesini mâni olacak hiçbir müessir mevcûd değildi; bu takdîrde bâlâdaki müdâfaa tamâmen kıymetini kaybederdi.

2- Diğer cihetten bu emr-i Karârgâh-ı ‘Umûmî’de bu anda ancak mütereddid bir ruh ve fikrin hüküm-fermâ olduğunu göstermektedir: Bir taraftan ordu, ya’nî kısım-ı küllî (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında durdurulmak istenirken diğer taraftan bu ordunun şu günlerde en ziyâde muhtâc olduğu takviye kıta‘âtını ya’nî kısım-ı [8] cüz’îyi iki yürüyüş geride Ergene hattında tahşîd etmek düşünülüyor ve bu vaz‘iyet “ba‘dehû i‘câb-ı hâle göre istihdam edilmek” sözüyle bir sebebe ve rabt edilmek isteniyor. Hâlbuki bu saatten i‘tibâren her an husûle gelmesini beklemek lâzım gelen bu (i‘câb-ı hâl) eğer kısım-ı küllînin de Ergene nehri gerisine çekilmesi lüzûmu sûretinde tecelli ederse bu tedbîr büyük bir mahzûr hâsıl edemezse de hakîkâtte de olduğu gibi bil‘akis kısım-ı küllînin ileride kalarak muhârebeyi kabûl sûretinde tahakkuk ederse kısım-ı cüz’î bu takdîrde lâ-‘akall iki gün kaybetmiş olmayacak mıydı? Nitekim bu günler hakîkâtte böylece kaybedilmiş ve Lüleburgaz Meydan Muhârebesi’nde mevcûd ihtimâl muvaffakiyetin zevali de büyük mikyâsta ‘âmil olmuştur. Birçok kıta‘ât bu emir yüzünden, vaktiyle cepheye i‘zamları kâbil iken gerilerde âvâre dolaşmış kalmıştır. Binâ’en‘aleyh bu satırların arasında da yine beri ileride kalmak ve diğeri geriye gelmek olarak iki fikrin bir netîceye varmadan çarpışmakta olduğunu görmemek gayr-i kâbilirdir.

Hâlbuki Karârgâh-ı ‘Umûmî henüz vaz‘iyeti anlamadan bilmeden ve kendisi de bir karâr vermeden evvel böyle mahiyeti müşkil bir emir vereceğine sadece yarın Çorlu’ya geleceğini iş’âr eylese ve ancak buraya geldikten ve vaz‘iyeti mümkün olduğu kadar yakından öğrendikten sonra, şayet yine emir ve kumandayı doğruca

deruhte etmek fikrinde sâbit kalırsa vâzih bir emir verse idi elbet daha doğru hareket etmiş olurdu.

Mâ-hazâ şurasını zikretmek de lâzımdır ki orduyu aşağı yukarı bu hatta durdurmak da ne Şark Ordusu'nun ve ne de Karârgâh-ı 'Umûmî'nin emirleri bi-zâtihi esâslı bir te'sîr icrâ etmemişti. Kolordular Karaağaç hattına ve be-tahsîs Lüleburgaz'a vardıkça düşmanın ta'kîb etmemekte olması, kendilerinin yorgun bulunması, büyükçe şehrin menâbiinin cazibesine kapılmaları yüzünden sûret-i 'umûmiyyede kendi kendilerine buraya gelmişler ve durmuşlardı. Nitekim 3. Kolordu aynı hâlet-i rûhiyye ve maddiyye te'sîriyle Pınarhisar'da değil, ancak Vize'de durabilmişti. Yoksa düşmanı ta'kîb etse idi hatta bu tak'îbin yalnız şüyuu dahi Vize ve Lüleburgaz'daki kitleleri her türlü emirlere rağmen bu günlerde kendiliğinden geriye sürer akıttırdı. Binâ'en'aleyh hakîkâtte ne Şark Ordusu kumandanlık ve ne de başkumandanlık "orduyu (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında durduran benim" diyemez ve bu vaz'iyet-i hakîkiyyedir ki bu kumandanlıkların lehinde belki birer esbâb-ı muhâffife teşkîl edebilir.

Başkumandanlık vekâleti yukarıdaki karâr ve emri verdikten sonra 11-12 Teşrîn-i evvel gecesi şu telgrafları da aldı ki bunlar vaz'iyet hakkında hiç de ümîd-bahş değillerdi:

1-Çorlu'da Şark Ordusu kumandanlığından, keşîde: 12 Teşrîn-i evvel- saat 1 "Kırkkilise'nin düşman yedine düştüğü ve 3. Kolordu kıta'âtı efrâdının ekserî silahlarını [9] ve cephanelerini atarak firâr eyledikleri 8. Fırka kumandanı olup kolordunun inhizâmı üzerine Çorlu'ya muvâsalat eden Miralay Fuâd Ziyâ Bey'in ifâdesinden anlaşıldı. [Hâlbuki mûmâ-ileyh Kırkkilise'den 10 Teşrîn-i evvel akşamı ayrılmış olup düşman bu anda değil ancak ertesi gün öğleye doğru Kırkkilise'ye girmişti ve Fuâd Ziyâ Bey'in bundan haberi yoktu. Firâr eden efrâdtan hiç birisi ise daha 11'de Çorlu'ya gelebilen fırka kumandanları kadar seri' kaçmamıştı. M. N.] 7. Fırka kumandanı Hilmi Bey'in dahi mîr-i mûmâ-ileyh ile berâber bulunduğu istihbâr kılındı. Şimdi telgrafhane vâsıtasıyla Mahmud Muhtar Paşa'nın Vize'de bulunduğu haber alınması üzerine müşarûn-ileyh makine başına celb edildi; verdiği ma'lûmât Fuâd Ziyâ Bey'in ifâdâtını te'yîd ediyor. 3. Kolordunun bataklıklarda kalan toplarından bir kısmının muhâfaza ve kurtarılması için Vize'deki Konya alayından bir taburun me'mûr edildiğini bildiriyor. Üsküp cihetinde bulunan Hakkı ve Cânîb Paşa'lar kıta'âtının da kâmilten dağılmış oldukları haber verilmiştir".

2- Aynı gece Çorlu'da Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye Reis-i Sâni'si Miralay Ali Rıza Bey'in imzâsıyla telgraf:

"Ahvâl gittikçe kesb-i vahâmet ediyor. Redif taburlarına kat'iiyen emniyet caiz değildir. Düşmanın Vize'ye ta'aruzda bulunduğu nazaran [böyle bir şey vâki' değildir. M. N.] Karârgâh-ı 'Umûmî'nin Çorlu'ya gelmesi tehlikeden hâlî değildir; Çatalca'yı geçmemesi lâzımdır".

Bu iki telgraf bunlardan evvel alınan haberlere ilâve edilirse, Şark Ordusu'nun hiç olmazsa sağ cenâhıyla hezîmet hâlinde bulunduğu ve ordu karârgâhı ile iki fırka kumandanının Çorlu'ya bir kolordu kumandanının Vize'ye gelmesi hasebiyle orduda emir ve kumandanın muhtel olduğu ve Vize'ye ta'aruz etmekte olması haberinden de düşmanın şiddetle ta'kîbe geçtiği kâbil-i istintâc idi; böyle bir netîce ise Şark Ordusu'nun (Pınarbaşı- Lüleburgaz) hattında toplanması imkânının

zevâlini irâe ederdi ki hakîkât-i hâl bu derece olmamakla berâber yalnız bu ihtimâlleri düşünmek Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin 11-12’de huzurunu selb etse revâ idi.

Hâlbuki bu sırada li-hikmetin Babaeski’de İzmit fırkası kumandanlığından doğruca Karârgâh-ı ‘Umûmî’ye gelen ve firkanın Suluoğlu Muhârebese’nde muzaffer olduğu ve mağlûb olmadığını iddia eden bir telgrafa istinâden başkumandanlık yukarıdaki telgraflara cevâb mahiyetinde olmak üzere 12-Teşrîn-i evvel, saat 5, dakika 30’da Şark Ordusu’na şu emri vermişti:

“Dağılan efrâdın toplanması için elde bulunan ve şâyân-ı i’timâd olan redif kıta’âtının ve harbe iştirâk etmeyen nizâmiyye kıta’âtının istihdamıyla düşmanın vaz’iyetine nazaran ordunun hatt-ı ric’atinin temîni lâzımdır. Buradan Ergene’ye beş tabur sevk olduğu gibi Çerkezköy’üne de 6 tabur sevk edilmiştir. Berren ve bahren sevk edilmekte olanlarla 20’ye bâliğ olması muhtemeldir. Fırka kumandanlarının kıtalarının bulundukları [10] mahalle serîan ‘avdetle efrâdı toplamaları muktezidir. Bir de İzmit fırkasından alınan telgrafa firkanın Suluoğlu garbında muhârebe ederek düşmanı tard ettiği ve 3. Fırkanın düşman yedine geçen iki bataryasını istirdâd ederek orada bulunan süvâri fırkasının muhâfazasına tevdi’ ettiği ve önünde düşmandan eser olmadığı bildiriliyor. Bu hâlde süvâri fırkasıyla İzmit fırkası orada münferit kalmış oluyorlar. Bunların da münâsib mahalle sevk edilmesi”

Bu emir Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin 9 Teşrîn-i evvel vaz’iyeti ile 11 Teşrîn-i evvel’i hâlâ birbirine karıştırmakta olduğunu göstermektedir...

12 Teşrîn-i evvel 328 sabahı Sadrazam Gazi ‘Ahmed Muhtar Paşa’nın da’vetiyle saat 10’da Müşir İbrahim, Fuat ve Ömer Rüştü Paşalarla Nâzım, Mahmud Şevket, Topçu Rıza, Hâdî ve Nafia Nazırı Salih Paşalar Bâbî’âlî’de toplanarak bir Meclis-i Harb akd ettilerse de her Meclis-i Harb’in akıbeti misillü hiçbir neticeye varılamayarak boş yere bir hayli vakit kaybedilmişti⁶.

Bundan sonra Karârgâh-ı ‘Umûmî saat 13’de tren-i mahsûsla Sirkeci’den Çorlu’ya gitmek niyetiyle hareket etti ki sûret-i terkibi [2. Cild sayfa 408’de muharrerdir].

Bu anda Karârgâh-ı ‘Umûmî’de hâkim olan fikir ve kanaat acaba ne idi? Rüesâ-yı ‘Âliye’nin şu anda ne düşündükleri ma’lûm değilse de o zamân bir ferdi bulunduğum bu karârgâhtaki fikr-i ‘umûminin Çorlu’ya gidileceği, yalnız birkaç gün dârü’l-harekâtta kalınarak ahvâli düzeldikten sonra ‘avdet edileceği merkezde olduğunu iyice hatırlıyorum; hatta bize yalnız basit eşya almamız emredilmiş ve Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin büyük kısmı İstanbul’da bırakılmıştı.

Fakat daha Isparta Kula istasyonundan i’tibâren yaralı muhâcir, trenleri gibi harb fecâiyi ile yakından temâsa gelmeğe başlanınca Karârgâh-ı ‘Umûmî havasından ağızdan ağıza “Çatalca’dan ileri gitmek ve ileride tecdîd-i mukâvemet etmek hatâdır; bu hatta muhârebeyi kabûlden başka çâre yoktur” sözleri dolaşmaya başlamıştı. Sinekli istasyonunda karşılaşılan bir trende 7. Fırka Kumandanı Miralay Hilmi Bey ile Şark Ordusu Menzil Müfettişi Mîr-livâ Hıfzı Paşa’ya rast gelerek şunlar anlaşılmıştı: Her ikisi de ilerideki ahvâlin fenâ olduğunu söyleyerek pek bedbîn

⁶ Balkan Harbi’nde Büyük Karârgâh-ı Umûmî, s. 90.

görüldüler. Hıfzı Paşa Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin ileriye gitmesi tehlikeli olacağını gayet za‘îf ve hasta düşmüş olan Hilmi Bey de harbin bir an evvel bitirilmesi muvâfık bulunacağını söylediler”.⁷ [11] Bunun üzerine başkumandanlık vekâleti, artık Çorlu’ya gitmekten büsbütün vaz geçmiş ve ağleb-i ihtimâl, ma’neviyyâtı kırık, ne yapacağını bilmez bir hâlât-ı ruhiyye içinde olarak tren Çerkezköy istasyonuna yaklaşırken, burada kalınacağı ve inmeye hazırlanması emri verilmişti.

Bu sûretle Karârgâh-ı ‘Umûmî 12 Teşrîn-i evvel saat 20’de Çerkezköy’üne inmiş ve kumandan ve rüesâ ve müdürân trende, diğer zâbitân istasyon binâsında ikâmete geçmiştir. Tren de bir kör hatta çekilmiştir.

2. Karargâh-ı ‘Umûmî, Dâru’l-Harekâtta

A) 13 Teşrîn-i Evvel Günü

Başkumandanlık vaz‘iyeti öğrenmek maksadıyla daha yolda çektiği bir telgrafla Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye Reis’ini Çerkezköy’üne çağırmişti ve Miralay Cevâd Bey, 12-13 Teşrîn-i evvel 328 gece yarısı sıralarında bir lokomotifle Çerkezköy’üne gelmiş ve başkumandanlık vekâletine ma‘rûzâtta bulunmuştu.

Fakat seyyâr ordu Erkân-ı Harbiye reisi ile başkumandanlığın bu ilk, mühim, fiili ve şifâhî temâsı esnâsındaki ma‘rûzât ve müzâkerât nelerdir? Bu bâbda şimdilik yalnız şunları biliyoruz:

1. Balkan Harbi’nde Büyük Karârgâh-ı ‘Umûmî kitabının 91. Sayfasından:

“...Gelip Kırkkilise Muhârebesi’ne dâir tafsîlât verdi ve Şark Ordusu ta‘arruzunda muvaffak olmak üzere iken bir iki yerde vuku‘ bulan fezâ’ ve firâr üzerine ilk muvaffakiyetin mübeddel-i hezîmet olduğunu söylediye de Şark Ordusu kumandanlığı tarafından 9-10 Teşrîn-i evvel gecesi verilmiş olan ma‘lûm ric‘at emrinden hiç bahsetmedi...”

2. Miralay Cevâd Bey tarafından imzâlı “Şark Ordusu Harb Cerîde’si” nde şu satırlar vardır:

[12] “...Telâkkî edilen emir üzerine bizzat Çerkezköy’ünde Karargâh-ı ‘Umûmî’ye gidilerek vaz‘iyet hakkında ‘arz-ı ma‘lûmât olundu ve Şark Ordusu kumandanlığının harekât-ı ‘âtiye hakkındaki fikir ve mütâlâ‘ası ‘arz ve ‘îzah kılındı.

⁷ Bu sözler Balkan Harbi’nde büyük Karârgâh-ı Umûmî kitabının 91. Sayfasından aynen alınmış olup doğrudur. Fakat muharririn bu sayfadaki 2 numaralı hâşiyesinde muharrer “evvelce Çorlu’ya gidilmek musammem iken yolda, Karârgâh-ı Umûmî’nin vaziyet-i merkeziyyesi itibariyle Çerkezköy’ünde te’sîs olunması taht-ı karâra alınarak orada inildi. Fıkrası benim bildiğime göre hakîkâten biraz farklıdır ve Çorlu yerine Çerkezköy’üne inilmek, Miralay Ali Rıza Bey’in ileri sürdüğü (tehlike) fikrine zimmîmeten ber-vech-i bâlâ görülen ve işitilen müteessir olma neticesi bir karârsızlık ve tereddüttür.

Aynı zamanda kolordulara ve vuku bulan tebligatta ... hâlinde peyderpey çekilmekte olan efrâdın vesâit-i mümkün ile i‘âşe ve istirahatlerini te’mîn ile berâber yollarda terk edilmiş olan vesâit-i harbiyyenin toplattırılması ve bulunulan hatta ancak iki gün istirahat edilip ba’de Ergene gerisine çekinileceği ve orada ikinci muhârebenin kabûl edileceği bildirilmiştir.

Her iki menbaadan iktibas edilen bâlâdaki satırlar muhtâc-ı tedkîk ve tahkîktir:

Bir kere 1 numara altında yazılı satırlar pek muhtasardır; Cevâd Bey’in sadece (hikâye-i hâl fi’l-mâzî) ile iktifâ edeceği ve bâ-husûs ric‘at emrinden bile bahsetmemiş olduğu kabûl edilemez.

Şark Ordusu kumandanının ilk Kırkkilise ric'ati üzerine karârı, hemen bilâ-muhârebe dūçâr olunan Kırkkilise mağlûbiyeti üzerine orduyu (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında toplayıp bir iki gün i'âşe ve istirahatini temîn eyledikten sonra Ergene gerisine çekilerek ihzâr edilecek mevzi-yi müdâfaada düşmanı karşılamak ve kuvâ-yı külliye'nin cem ve tahşîdinden sonra ta'arruza ibtidâr etmek idi. İş bu maksadı temînen Ergene gerisinde 'arâzînin tekrar keşif ve sûret-i müdâfaası tedkîk edilerek projesi ihzâr olunmuş ve peyderpey Çorlu'ya vürûd etmekte olan redif kıta'âtına mıntıkalar irae olunarak tahkîmâtâ dahi ibtidâr kılınmıştı. Karârgâh-ı 'Umûmî Şark Ordusu'nun iş bu karârına muttali' olmuş ve tasvîb eylemişti. Şayet böylece ric'at emrinden bile bahsetmemişse daha kuvvetle hüküm edebiliriz ki Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye reisi ahvâl-i mütekaddimeden çok muhtasar bahsetmiştir ve ric'at emrini zikretmemesi de -vâkı' ise dahi-Karârgâh-ı 'Umûmî'yi mühim bir ma'lûmâtta mahrûm etmiş ma'nâsında telâkkî edilemez. Çünkü başkumandanlık daha 10 Teşrîn-i evvel 328 saat 21'de Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye'sinin çektiği telgraf metnindeki "...Orduya daha gecedem emniyet dâhilinde muntazamân ric'ati için evâmîr-i lâzime verilmişti..." [2. Cild sayfa 401] fıkrasından ve müte'âkiben Şark Ordusu kumandanlığının yine Babaeski'den çektiği şifreli telgraftaki "...Her türlü ümîdler hebâ olarak 'umûm ordunun şimdilik (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattına çekilmesi ..." takarrur ettiği cümlesinden Şark Ordusu'nun her iki ric'at karârı hakkında ma'lûmât dâr bulunuyordu.

Bu hâlde diyebiliriz ki Cevâd Bey başkumandanlığa daha ziyâde tasavvurât ve mukârrerât-ı müstakbeleden bahsetmiştir ki harb cerîdesinden nakledilen satırlarda bunu te'yîd ediyor. Şayet bahsetmese bile hiç olmazsa sorulmamış olduğu da esâsen kabûl edilemez.

Cevâd Bey'in ma'rûzâtı nelerdir, ordu kumandanının fikri ne tarzda ikâme edilmiştir. Başkumandanlık vekâleti buna karşı ne demiştir. Elimizde medâr-ı istinâd sarîh bir vesîka yoktur; bu müzâkereyi ancak buna iştirâk edenlerden ber-hayat bulunan zevâtın sarîh ve müdellel beyânâtı tenvîr edebilir; bu bâbda şimdilik şu satırları târîh-i tenvîre yardım maksadıyla naklediyorum:

Cevâd Bey Çorlu'dan ayrılırken Şark Ordusu kumandanının fikir ve karârı acaba ne idi?

Ordu kumandanlığı fi'l-hakîka (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında yeni bir muhârebe vermek maksadıyla Kırkkilise Muhârebesi'ni kat' etmeğe karâr vermiş ve ric'at emrini i'tâ eylemişti. Fakat bundan sonra bu geçen an, ordu kumandanlığının ümid-i muvaffakiyetini o kadar kırmıştı ki daha 10-11 gecesı saat 22 [13] sıralarında ordu Erkân-ı Harbiye Reis'i ve Reis-i sânisı Miralay Cevâd ve Ali Rıza Bey'ler Babaeski'de rast geldikleri 17. Kolordu kumandanına, ileride bahs-i mahsûsunda zikredileceği üzere "... Herşey mahvoldu... Bu, mağlûbiyet değil, panik ve inhizâm dır, kıta'âtın Çorlu istikâmetinde ric'atını emrettik. Orada ikinci bir mevzi alırız. Fakat mütârekeden başka çâre-i halas yoktur. 17. Kolorduda Çorlu'ya ric'at ve orda tecemmu' edecektir..." demiş oldukları gibi ordu kumandanı da müşârün-ileyhe: kolordunuzla Lüleburgaz'a gidiniz, orada tecemmu' ediniz ve ordunun Çorlu istikâmetinde Ergene gerisine ric'atını setr ve himâye ediniz..." demişti; bundan sonra ordu kumandanlığı da ordu emrindeki tasrîhine rağmen Babaeski'den bir hamlede ta Çorlu'ya 'avdet eylemişti...

11-12 Teşrîn-i evvelde ordu kumandanlığı Lüleburgaz'daki 17. Kolordu kumandanlığına "3. Kolordu bu gece dağınık bir hâlde Vize'ye geldi. Payitahtın setri için mevcûd bütün kuvvetinizle ale's-seher Çorlu'ya hareketiniz matlûbdur." emrini verdiği gibi 11 Teşrîn-i evvel akşamı sıralarında fırka kumandanları Fuâd Ziyâ ve Hilmi Beyler'in vak'a-yı ma'lûmesi yüzünden Çorlu civârına düşman süvârisi geldiğine zahip olunarak 12 Teşrîn-i evvel sabahı yine 17. Kolordu kumandanına bundan bahs ile "bir taburun serîan şimendiferle Çorlu'ya sevkî" emredilmişti.

12 Teşrîn-i evvelde ordu Erkân-ı Harbiyesinde, [2. Cild 392] aynı sayfada mezkûr olduğu üzere Ergene hattına ric'at ve burada müdâfaa için bir proje tanzîm edilmişti ve ağıleb-i ihtimâl başkumandanlık vekâletinin geleceği haberi üzerine bunun mevki-i fi'le konması te'hîr edilmişti.

Ordu Erkân-ı Harbiye Reis-i Sâni'si yukarıdaki satırlara ve 2. Cild'de görüldüğü üzere başkumandanlığa Kırkkilise Muhârebesi ve netâyici, Çorlu'ya gelinmemesi hakkında çektiği telgraflarda çok bedbîn ve ümitsiz görülmüştü.

Ve'l-hâsıl 12 Teşrîn-i evvelde ordu kumandanlığı, kolordularıyla henüz esâslı bir temâsa girememiş bulunuyordu. Binâ'en'aleyh bu vaz'iyet-i mâddiye ve rûhiye içinde bulunan bir karârgâh Erkân-ı Harbiye reisinin 12-13 gecesı Çerkezköy'ünde Başkumandanlık Vekâleti'ne ileride duralım, muhârebeyi orada kabûl edelim demiş olacağını tahmîn edilemez.

Ma'haza diğerk cihetten yine Şark Ordusu kumandanının imzâsıyla 12- Teşrîn-i evvel, saat 4, dakika 30'da Çorlu'dan [Lüleburgaz'a 17. Kolordu vâsıtasıyla Lofça'da 2. Kolordu kumandanlığına] keşide edilen ve 17. Kolordu kumandanı tarafından bu anda Lüleburgaz'da mevcûd olan fırka ve kolordu kumandanlarına tebliğ edilmiş olup müte'addid harb cerîdesinde aynı metinde olarak mevcûd görülmüş bulunan şu emir vardır:

"Bulgar ordusunun şimdiye kadar büyük bir muvaffakiyeti yoktur. Makedonya cihetinde muzafferiyâtımız tevâli [14] etmektedir. Geriye çekilmemize sebep 3. Kolordunun çekilmek mecbûriyyetinde kalmasından 'ibârettir. Muhtelif mahallerde bulunan ordumuzu Lüleburgaz şimalinde ve Karaağaç suyu hattı üzerine çekerek düşmana tevcîh cephe ile muhârebe için hazırlanmaya karâr verilmiştir. Kolordunuza 'âid kıta'âtan efvâh-ı sâireyi bilâ-te'hîr işbu hat üzerinde evvelce gösterilen mevkiye çekerek istirahatle i'âşelerini temîn ediniz. Yolların çamurlu olmasına mebni yürüyüşte müşkilâta düşman dahi ma'rûzdur. Lüleburgaz ve Babaeski'de erzak mevcûdtur ve buradan da sevk edilmektedir. Ordunun kuvve-i ma'neviyyesini kesr ve tahrîbe cüret edenlerin hemen muhâkemesiyle i'dâmı ve inzibâtın temînî".

Bu emir ise yukarıda mestur tekmîl düşüncelerimizi esâslı sûrette sarsacak bir ehemmiyettedir! Hatta yalnız bizim düşüncemizi değil Şark Ordusu harb cerîdesinden menkul satırların dahi kısm-ı a'zamını kıymetten ıskat edebilir.

Diğerk cihetten 17. Kolordu kumandanının 12-13'de ordudan kolordusunu ya'nî bir yerde toplamak teklîfine 13 sabahı ordudan verilen ve herhâlde Cevâd Bey'in 'avdetinden sonra yazılmış olması lâzım gelen emirde "derhâl Çerkezköy'üne hareketi" bildirilmişti ki eğer Cevâd Bey Karârgâh-ı 'Umûmî'den Ergene boyunda tecemmua dâir hiç olmazsa mümâşaât-kâr bir cevâb almamış olsa idi ordu kumandanlığı bu emri veremezdi demek mecbûriyyetindeyiz.

Ve'l-hâsıl şimdilik öyle diyebiliriz ki 12'de Karaağaç hattında durmak hakkında 2. Kolorduya verilen emre rağmen Şark Ordusu Kumandanlığı 12 akşamı ordunun Ergene gerisinde toplanması fikir ve karârında idi ve Cevâd Bey de ağleb-i ihtimâl bu fikri Karârgâh-ı 'Umûmiyye izah etmiş ve lâ-akall cevâb-ı red almamıştı.

Bundan sonra başkumandanlık vekâleti 13 Teşrîn-i evvel, saat 1, dakika 30'da Vize'deki Mahmud Muhtar Paşa ile telgraf başında muhâbere etmiş ve müşarün-ileyhten şu ma'lûmâtı almıştı: [2. Cild sayfa 409] (hulâsa) "kolordusunun Vize'de tecemmu' etmekte olduğu, sâir kolorduların Lüleburgaz'a doğru toplanmakta olduğu; efrâdın aç bulunduğu ve bağılık ve yağma-gerlik ettiklerinden bundan 7 neferin idam edildiği, Vize'de bulunan Bolu alayının bir cebel bataryası, bir makineli tüfek bölüğü ve topçu hayvanatıyla birlikte topları kurtarmak üzere ileriye sevk edildiği [ki hakîkâtte ancak 13'de hareket etmişlerdir. M. N.] şu kadar ki yollar pek yumuşak olduğundan heyet-i 'umûmiyyesiyle ilerlemek gayr-i kâbil olduğu, Çerkezköy'ünde ne kadar vesâit varsa bunlarla Vize'ye erzak yetiştirilmesi, 48 saate kadar bütün kolorduyu Vize'de toplamaya ümîd-vâr olduğu, diğer kolorduların zabt u rabt ve halet-i ruhiyyece pek fenâ bulunduğu şu perîşânlık muhâbere netîcesi olmayıp teşkilâtın fenâlığı ve havanın adem-i müsâadesinden neşet eylediği [15] lâzım gelen tedâbîre 'azim ve metânetle tevessül edilirse on gün zarfında i'âde-i kuvvet me'mûl olduğu, evvelki gün öğleye kadar düşmanın Kırkkilise'yi işgal etmediği ve keşif kollarının Pınarhisar şimâline kadar düşmana tesâdüf etmediği".

Bu rapor elbet ümîd-bahş değildi; düşmanın bize on gün vakit bırakacağı kabûl edilemezdi. Edilemeyince de kıta'ât hakkında şimdiye kadar menâbi-i muhtelifeden alınan mübhem ma'lûmâta göre Şark Ordusu'nun bugünler zarfında yeni bir muhâbere veremeyecek hâlde olduğunu kabûl etmek lâzım gelirdi. Bâ-husûs Karârgâh-ı 'Umûmî şu anda Trakya'da bulunan gerek tâze ve gerek muhârebeye girmiş kıta'âtın hâl ve vaz'iyeti ve mahall-i hakîkileri hakkında sarih hiçbir şey bilmediği gibi düşman hakkındaki ma'lûmatsızlık da büsbütün endişe-âverdi: "Evvelki gün öğleye kadar Kırkkilise'yi işgal etmemiş olan düşmanın" geçen iki gün zarfında neler yaptığı bilinmiyordu; Pınarhisar şimâlinde düşman görülmemesi haberi de en müsâ'id ihtimâl ile bugüne 'âid olabilir ve fakat yarın dahi düşmanın burada görünmeyeceğine delâlet edemezdi. Diğer istikâmetlerde de düşman hakkında hiçbir haber yoktu ve bu habersizlik en basit ma'nâsıyla düşmanla temâsın kaybedilmiş olması demektir. Asıl tehlike ise bunda mündemicdi: Her an düşmanın umulmaz bir taraftan kuvâ-yı küllîye ile görünmesi ihtimâl dâhiline girmiş oluyordu.

Vaz'iyeti daha ziyâde gülünç edici haberleri taharrîye veya beklemeye şu sûretle imkân kalmamıştı; her geçirilecek anın orduyu içinden çıkılmaz bir tehlikeye düşürmesi imkânı vardı; başkumandanlığın ka'tî bir karâr ittihâz etmesi âni gelmişti. Bu şerâit altında ileride (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında muhâbere kabûlü tasavvur edilemezdi. Akıl ve mantık, orduyu bir an evvel takviye kıta'âtı üzerine, bir cenâh ve yan tehlikesi hâricine çekilmeyi gayr-i kâbil-i te'hîr göstermeliydi.

Hâlbuki bu gece "sabaha kadar uyumayan" ve herhâlde vaz'iyeti etraflıca düşünmüş olması lâzım gelen başkumandanlık dârü'l-harekât üzerinde ilk "yakından emir ve kumanda" emri olarak 13 Teşrîn-i evvel – saat 4, dakika 30'da Şark Ordusu'na şu telgrafi göndermişti:

“1- Şark Ordusu bulunduğu hatta tecemmuunu ikmâl edecek ve kolordular esnâ-yi ric’atte terk ettikleri topları ve malzeme-yi Harbiyelerini yarın akşama kadar [mübhem bir ta’bîr, yarından murâd dört buçuk saati geçmiş olan 13 Teşrîn-i evvel midir, yoksa 14 müdür? Bu emir kıta’âta varıncaya kadar gün ortası olacak ve kıta’ât yarından maksadı 14 Teşrîn-i evvel diye anlamakta büsbütün serbest olacaktı. Hâlbuki Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin maksadı belki de, bu emri yazarken henüz gece olduğundan, 13. günü idi. M. N.] be-heme-hâl toplayacaklardır. Bunu yapmayan kolordu kumandanları şimdiden ve sûret-i kat’iyyede mes’ûl tutulacaklardır.

2- Kırkkilise’ye karşı bir keşif yapılacak ve mevki-yi mezkûr düşmandan hâlî olduğu takdirde işgal edilecektir.

[16] 3- Büyük Karârgâh-ı ‘Umûmî Çerkezköy’ündedir”.

Bu emirdeki eksiklik, sakatlık ve za’afîlâr muhtâc-ı tafsîl değildir. Düşman hakkında ma’lûmât, başkumandanlığın maksat ve gâyesi gayr-i mezkûr olduğu gibi lâ-akall 13 Teşrîn-i evvel ve ağleb ihtimâl 14 Teşrîn-i evvel gününde boşu boşuna ziyâna kapı açıyordu.

Diğer cihetten bu emir Şark Ordusu’na hiç olmazsa nerede toplanılacağını olsun efhâm edemezdi. Çünkü 12 Teşrîn-i evvel akşamı Şark Ordusu Kumandanlığı, kolordularının vaz’iyeti hakkında ancak şu ma’lûmâta mâlikti:

3. Kolordu: Pek za’îf bir hâlde Vize’de toplanıyor;

2. Kolordu: Kısmen Nacak havâlisinde olduğu işitilse de başka haber yok;

1. ve 4. Kolordular: Kısmen Babaeski’de; kısmen dağılmış;

Süvârî fırkası: Ulupaşa ile Hasköy arasında olması muhtemel.

Binâ’en’aleyh şu anda Şark Ordusu kıta’âtının üzerinde bulunmakta olduğu bir hat yoktu ki ordu kumandanlığı tecemmua bunu esâs ittihâz edebilsin; bu sûretle Şark Ordusu kumandanlığı ordunun hangi hatda ikmâl-i tecemmu’ edeceğini anlamasa haklı olurdu.

Bu emrin en kıymetli satırı 2. Mâddesi idi; Kırkkilise’nin hâlâ boş bulunmasını ümîd etmek; işgali tasavvur etmek boş düşünceler olmakla berâber bu mâddenin ciddi sûrette tatbîki hiç olmazsa bu istikâmetten olsun keşif icrâsını; bi’n-netîce velev hafifçe setri ve düşmanla temâsa gelmeyi dâî olabilir ve böylece yanlış bir esâstan istisnâî bir misâl olarak; doğru bir netîce çıkmış olabilirdi. Ma’a-hazâ bu mâddede saha-i tatbîke girememişti.

Ve’l-hâsıl geriye gelmekten ziyâde ileride kalmayı intâc edebilecek el-ân bu emir, i’tasına sâik olan düşünceleri bize şu sûretle tasavvur ettirebilir:

Karârgâh-ı ‘Umûmî ileride kalmakla her an bir muhârebe tahaddüsü ihtimâlini düşünmemiş, herhâlde Ergene’ye çekilmek hakkında Cevâd Bey’in -kendi ifâdesine göre- teklîfâtını henüz kat’î sûrette kabûl ve tasvîb etmemiştir. Düşman hakkında bir ma’lûmât olmaması hasebiyle belki de ileride kalmayı mümkün görüyor ve hatta arzu ediyor ve Kırkkilise’yi boş bulmak ümîdini bile perverde ettiğine nazaran meselâ muhtemelen düşmanın kâmilten Edirne’ye tevcih etmiş ve seyyâr ordusunun peşini bırakmış olduğunu zan eyliyordu. Herhâlde henüz karârsızdı, mütereddiddi. Böylece 11 Teşrîn-i evvel zevâline berî geçen takrîben 40 saat zarfında belki birçok fenâ şeyler öğrenmiş olmasına rağmen Karârgâh-ı ‘Umûmî evvelki düşünüşünden daha sarîh bir tarzda düşünüp karâr ve emir verecek bir hâl-i sükûna henüz gelmemişti.

Bu emrin cereyân-ı hâle te'sîri ise şundan 'ibâret kalmıştır:

[17] Şark Ordusu kumandanlığı, bu emre istinâden, kolordulara (2. Cild sayfa 396) da muharrer emri vermiş ve ya'nî "harekete hazır olmalarını" ve muhtelif istikâmetlerde keşif icrâsını bildirmiş, fakat ne bu keşifler yapılmış ve ne de harekete hazırlık hakkında bi-zâtîhi yapılmakta olan şeylerden başka bir şey tahakkuk etmiştir.

Diğer cihetten Karârgâh-ı 'Umûmî'nin doğruca 3. Kolordu ile yaptığı muhâbere emir ve kumanda vahdeti üzerine ilk darbeyi indirmiş ve aynı ordu başındaki iki kumanda heyetinin bu orduyu bir gün kumandasız bırakması tehlikesi tahakkukuna ibtidâr etmişti. Çünkü Muhtar Paşa, kitabında bu bâbda: 'Abdullâh Paşa ile son muhâberemiz 12 Teşrîn-i evvel 328 günü vuku bulmuştu. O günden i'tibâren Çerkezköy'üne dâhil olan Nâzım Paşa ile muhâbere edildi; Nâzım Paşa'nın orduyu bizzat kumanda etmek istediği anlaşıyordu." Diyor ki böyle zan ve kabûle yanlış düşünmüştür diyemeyiz. Böylece başkumandanlık ne 3. Kolorduya ve ne de Şark Ordusu'na bu bâbda bir emir vermeden ve böyle bir sûret-i telâkkî hâsıl olacağını ihtimâl-i hâtıra bile getirmeden daha şimdiden Şark Ordusu kumandanlığı ile bir kolordusu arasındaki irtibâtı sarsmış bulunuyordu.

Hâlbuki Karârgâh-ı 'Umûmî'nin şu anda ilk hallededeceği mes'elelerden birisinin bu emir ve kumanda keyfiyeti olması lâzımdı. Fakat bu mes'elenin halledilmiş olmasından sarf-ı nazar bil'akis şu telgrafın da göstereceği üzere başkumandan vekiline, Meclis-i Vükelâ'ya mensûb bir nazır olmak sıfatıyla Harbiye Nazır'ı olan başkumandan vekili ile aynı salâhiyeti haiz bir de muavinin terfiki sûretiyle vaz'iyet biraz daha iğlak ve teşviş edilmiş bulunuyordu:

Şark Ordusu Kumandanlığına (Telgraf)

Nâfia Nâzırı Mîr-livâ Salih Paşa Hazretleri'nin bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i kumandan-ı efhâmı başkumandanlık vekâleti muâvinliğine ta'yîn olunduğu beyân olunur.

Çerkezköy 13 Teşrîn-i evvel-328- Saat 4 dakika 30

Başkumandan Vekili Nâzım

Fi'l-hakîka Sâlih Paşa da Karârgâh-ı 'Umûmî'ye gelmiş ve Nâzım Paşa ile hasbihâle başlamıştı!.

Bu mes'elenin hall-i kat'îsi ancak şöyle olabilirdi: İki kumandan ve Erkân-ı Harbiye reisleri daha 12-13 nısfu'l-leylinde ya Çorlu veya Çerkezköy'ünde birleşir; görüşür kumandanlar arasında sarîh fikir ve telâkkî farkı varsa Şark Ordusu kumandanı vazîfeden affedilerek kumandayı Karârgâh-ı 'Umûmî deruhte eder, aksi takdîrde Karârgâh-ı 'Umûmîye derhâl veya kumandan ve rüesâ şahsen kolordular nezdine giderek ahvâli bir kere de kendi gözleriyle yakından gördükten sonra [ki bu maksatla tren ve otomobil hazır!]] hemen İstanbul'a 'avdet ederdi... [18] Bu emrin i'tâsından sonra 13 Teşrîn-i evvel 328 öğleden sonraki zamâna kadar Karârgâh-ı 'Umûmîde sükûnet devâm etmişti; vaz'iyet hakkında iyi kötü başka bir haber alınmamış, haber alınması esbâbına da tevessül edilmemişti. [Karârgâh-ı 'Umûmîdeki genç Erkân-ı Harbiye stajyerleri ve ezcümle Yüzbaşı Kenan, Refet efendiler bu boş boşuna oturmaktan muzdarip olarak rüesâyâ bizlerin olsun mu'ayyen menâtika ve kıta'âta i'zâmımız sûretiyle Karârgâh-ı 'Umûmî'ye sarîh haberler tedârik ve i'ta etmemizi teklîf eylemişti. Fakat "sizi istihdam etmenin zamânını biz biliriz. Henüz lâzım değildir" cevâbıyla âtılâne intizâra mahkûm edilmiştir. M. N.] Hava da güzelleşmiş olduğundan kıta'ât gulgulesinden çok uzak olan Çerkezköy'ündeki Karârgâh-ı 'Umûmîde bir

sükûnet ve emniyet havası esmeye başlamıştı ve işlerin [li-hikmetin kendi kendine olacak!] yola girdiğini kabûle temâyül edilmişti.

Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin şu saatlerde en mühim meşgalesi Çerkezköy’ündeki firârilere ve sâ’ire arasında inzibat te’sîsi olup Erkân-ı Harbiye zâbitânı ekseriyetle buna me’mûr edilmiş ve böylece başkumandanlık karârgâhı bir ne’vî menzîl nokta kumandanlığına tahavvül eylemişti. “Balkan Harbi’nde Karârgâh-ı ‘Umûmî” kitabının 93. Sayfasına nazaran şu işlerle de işgal edilmişti:

“...On sekizinci kolordu kumandanı olan Ferik Hamdi Paşa’ya der-akab saraya hareketle oraya vâsıl olacak yeni redif taburlarını bidâyette orada toplaması ve en tehlikede olan ordu sağ cenâhının gerisinde her türlü ihtimâl karşı hazırlanması emredildi. Erkân-ı Harbiye Miralayı Kemâl Bey’in birkaç istihkâm ümera ve zâbitânı ve kazma küreklerle mücehhez kıta’ât ile [? M. N.] Ergene gerisinde Saray-Çorlu garbî hatt-ı ‘umûmisinde münâsib tahkîmât inşasına me’mûr edildi. Şark Ordusu’nun erzak ve cephanesini mes’alesiyle dahi birçok işgal olundu...”

‘Abdullâh Paşa da bugün, 13 minh öğleden evvel Çerkezköyü’ne gelerek Nâzım Paşa ile görüşmüştü. Ne görüşüldü? Bu bâbda “‘Abdullâh Paşa’nın Hâtıratı” kitabında ve Şark Ordusu “harb cerîdesi” nde harf-i vâhit yoktur. Yalnız yine “Balkan Harbi’nde Büyük Karârgâh-ı ‘Umûmî” kitabının 93. Sayfasında şu satırları görüyoruz:

“...Nâzım Paşa merhûm ordunun ahvâl ve harekâtı hakkında şifâhen ma’lûmât verdi ve şimdiye kadar ma’lûmumuz olan felâketleri tekrar etti. Her iki kumandan arasında Şark Ordusu’nun tadrîcen Ergene hattına çekilmesi husûsu karârlaştırıldı. ‘Abdullâh Paşa Hazretleri bir aralık ordu kumandanlığından çekilmek arzusunun ızhâr ettiyse de Nâzım Paşa merhum buna muvâfakat etmedi. Yalnız 2. Fırka Kumandanı Prens Azîz Paşa ile 8. Fırka Kumandanı 1. Miralay’ı Fuâd Ziyâ Bey’in Dersaadet’e i’zâmlarıyla yerlerine diğerlerinin [19] ta’yîn edilmesi karâr girdi. ⁸ Ve ‘Abdullâh Paşa Hazretleri Çorlu’ya ‘avdet etti. Bunun üzerine öğleden evvel saat 11’de Makâm-ı Sadâret’e şu telgraf çekildi:

Huzûr-ı Sâmi-i Sadâret Penâhiye

Şark Ordusu kumandanı ‘Abdullâh Paşa hazretleriyle görüşüldü. Ahvâl lehu’l-hamd zan olunduğu kadar fenâ olmadığı birçok tedkîkât ve tezâhürât ile anlaşıldı. Bir yanlışlık netîcesi olarak evvelce kısmen dağılmış olan ordu iki günden beri sarf edilen mesâ’î sâyesinde epeyce iâde-i intizâma muvaffak olmuştur. Hâlen bugüne kadar Kırkilise’nin cihet-i cenûbiyyesinde düşmandan eser görülmemiştir. Düşmanın henüz ordumuzu ta’kîb etmemesi, beş gün evvel bulunduğu yerlerden ilerlememesi bunu te’yîd ediyor. Bu şerâ’id dâhilinde hâl cereyân ederse ordu-yu hümayûnun bi-avni’l-kerim birkaç güne kadar iâde-i intizâm ile ihrâz-ı muzafferiyete muvaffak olacağı me’mûl-i kavîdir. Çatalca hattının tahkîmi için evvelce iktizâ edenlere emir verilmiş olması her türlü ihtimâl karşı bir tedbîr-i ihtiyâtî olduğu ma’rûzdur. Nâzım.”

⁸ Her iki kumandan, her nedense kumandaya devam ettiler. Hâlbuki yukarıdaki emir ve karârın ba’dehû değiştirildiği de ma’lûm değildir. M.N.

Bâlâya menkul satırlar da tetkîke değer:

Eğer Nâzım Paşa merhûm fi'l-hakîka 'Abdullâh Paşa'nın fikrini, ya'nî Ergene hattına çekilmeyi kabûl ettiyse bu mühim bir noktadır. Fakat bu mülakata istinâden Sadâret'e çekildiği bildirilen telgraf bize Nâzım Paşa'nın Ergene'ye çekilmek fikrinden henüz pek uzak olduğunu gösterir. Bu kadar nîk-bîn bir ruh ile yazılan bir telgraftan biraz sonra Sadâret'e "İşte ahvâl bu kadar iyi olduğu içindir ki Ergene'ye çekilmek emrini verdik" denemezdi.

Aksi sâbit oluncaya kadar kabûl etmek mecbûriyyetindeyiz ki Nâzım Paşa Ergene'ye çekilmek husûsuna şifâhen muvâfakat etmiş olabilirse de ruhen bu anda bunu kabûlden çok uzak kalmış olacak ki Sadâret'e bâlâdaki telgrafi yazdırmış ve imzâ etmişti. Binâ'en'aleyh başkumandanlık ber-vechi-zîr 14 minh saat 1'deki ric'at emrini verinceye kadar hiç olmazsa "henüz karârsızdı" demek lâzım gelir.

Şark Ordusu kumandanının, her ne gâye ile olursa olsun, her hâlde emir ve kumanda hareketini temîn edebilecek olan istifasını da bu meyânda çok güzel bir hareket ve iyi bir cesaret-i medeniyye olarak kabûl ederiz ve ma'a-hazâ "ısrar etselerdi netîce selâmet-bahş olabilirdi" demekten geri kalamayız.

Arada mufassalan ne görüşüldüğünü ancak 'Abdullâh Paşa Hazretleri ve sâ'ir hâzır bulunan bir hayat-ı zevât tavzih ve tevsîk edebilirler.

Herhâlde başkumandanlığı ber-vech-i bâlâ nîk-bînliğe sevk eden avâmil de anlaşılamaz.

Kaldı ki Karârgâh-ı 'Umûmî'nin bugünkü fa'aliyetine 'âid olarak, harb cerîdesinden naklettiğimiz zîrdeki [20] satırlar bize Karagâh-ı 'umûmî'de bir taraftan Çatalca'ya kadar çekilmek hakkında bir fikrin de hâlen hüküm-fermâ olduğunu gösterir; Meselâ Şark Ordusu'na "Çorlu'daki cephanenin fazlasının derhâl Hadımköy'üne sevkî" emredilmişti!

Diğer cihetten ise Karagâh-ı 'umûmî şu tedâbîriyle Hadımköy'üne, Çatalca hattına çekilmek arzusundan uzak görünüyordu:

1. Saat 5'de Harbiye Nezâreti'ne, Tokatilyan Efendi vâsıtasıyla yevmiye 30-40 bin çift peksimet veya ekmek ihzâr ettirilmesi ve yarından i'tibâren buraya mütemâdiyen külliyyetli peksimet yetiştirilmesi emredilmişti.

2. Kezâlik şehr-i emanetten alınan 70 aded tanzifat arabasının ve İstanbul'da toplanan Çerkezlerin hemen Çerkezköyü'ne i'zâmı istenmişti.

3. Yine 13-14 Teşrîn-i evvelde Harbiye Nezâretine: "Topçu Y2 T3 K koşulu olmayan 2 bataryasının ve Topçu Mektebi'nin iki bataryasının ma'a-mühimmat cephanesi arabalarıyla berâber tramvay kumpanyasından alınan beygirlerle koşularak serîan Çerkezköyü'ne i'zâmı; İzmir'deki sahra topçu 6. Alayın da celb ve i'zâmı" emredilmişti.

Binâ'en'aleyh öyle diyebiliriz ki Karârgâh-ı 'Umûmî'den ber-vech-i zîr vaz'iyet tebeddül edinceye kadar mütemâdî bir karârsızlık hüküm-fermâ idi ve meselâ bir taraftan İstanbul'a ileriye mühimmât celb edilmek istenirken diğer taraftan Çorlu'dan Hadımköy'üne cephanesi iâde ettirilmek isteniyordu!

Nerede muhârebe kabûl edilmek isteniyordu? Bunun için de henüz bir şey düşünülmemiş olacak ki Şark Ordusu'na saat 12 dakika 18'de "kıta'âtın yağmurluk, ekmek torbası, cephanesi ve seyyâr çadır gibi doğrudan doğruya muhârebede lâzım

olan eşyasından mâ-adâ ağır eşyasının muhârebe esnâsında harekâtı tas'ip etmemesi için vakt-i zamânıyla münâsib mesâfelerde geriye sevkî" bildirilmiştir.

Bu esnâda Karagâh-ı 'Umûmî, 13 Teşrîn-i evvel öğleden sonra peyderpey şu haberleri almıştı: (2. Cild sayfa 41)

Edirne'den: Diğer haberler meyânında: "10 Teşrîn-i evvel'de şimâl-i şarkî cephesinde muhârebe eden düşmanın ortakçı üzerinden şarka hareket ettiği, kale karşısındakilerden de (murâd, garb cephesi olacak M. N.) Tunca'yı geçerek şimâl-i şarkî cephesine yeni kuvvetler sevk edildiği..."

Garbî Trakya'dan: Düşman terakkiyatı.

Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye'sinden olup Karagâh-ı 'Umûmî haber zâbitliğini de yapmakta olan Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Kâzım Bey'den [Diyarbakırlı]:

[21] " 1.Kolordu: Türk Bey'de.

2.Kolordu: Karaağaç'ta.

3.Kolordu: Vize'de.

4.Kolordu: Lüleburgaz'da.

17. Kolordu: Karışdırın'dan Çerkezköyü'ne yürüyüşte.

Süvâri Fırkası: Ulu Paşa'dan Babaeski'ye yürüyüşte"... olduğu raporu.

3. Kolordu Kumandanı nâmına Erkân-ı Harbiye riyâsetinden saat 24 nısfü'l-leyl işaretli telgraf: "Dün yapılan [Ki murad bugün, ya'nî 13 minh olmak gerektir. M. N.] keşif netîcesinde karşıdaki düşmanın az nizâmiyye kuvvetiyle çetelerden mürekkeb, küçük müfrezeler olduğu İnceköy taraflarında da böyle çeteler bulunduğu, cenâh ve gerilerin muhâfazası için süvâri i'zâmı lüzûmu, Azbağ karyesi ahalisinin sevk olunan müfreze ile te'dîb olunduğu, Kırkkilise'ye muhtelif istikâmetlerde keşif kolları gönderildiği."

Hemen biraz sonra Muhtar Paşa'dan telgraf:

"Düşmanın Pınarhisar taraflarından ileri yürüyüşe başladığı."

Karârgâh-ı 'Umûmî, bu muhtelif raporlardan yalnız en sonuncusunu esâs ittihaz ederek vaz'iyet-i harbî görmüş, düşmanı dâhil-i hesap etmeyi lâzım addederek ilk defâ olmak üzere kat'î bir karâr vermiş ve bunu ber-vechi-zîr 14 Teşrîn-i evvel 328 saat 1'de Şark Ordusu'na tebliğ etmiştir.

Hâlbuki bu haberler arasında Edirne'den gelen ma'lûmât en mühimmi ve düşmanın cenûb-i şarkîye müteveccih 'umûmî bir çark hareketine ibtidârını ifham edebilirdi ve yine bu haber vaz'iyeti birdenbire oldukça tenvîr ediyordu: Edirne şimâli şarkisinden, rapora nazaran 13'te veya en aleyhimize olarak 12'de hareket etmiş olacak Bulgar kıta'âtının Karaağaç hattına 3 yürüyüşünden evvel varması müteassir olacağından düşman şayet yakın kıta'âtıyla daha evvel çarpmak ve ya'nî parça parça hareket etmek istemezse 15'ten evvel harbî bir temâs olamayacağını da dâhil-i hesap etmeye imkân husûle geliyordu.

Fakat görünüyor ki Karârgâh-ı 'Umûmî bu hesabâtı yapamamış ve hatta 3. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi'nden az evvel gelen ve kolordu kumandanının müte'âkib raporunu izah mahiyetinde olan ma'lûmâtı da nazar-ı dikkate almayarak yalnız sonuncu habere istinâden bu defâ ve birdenbire telâş ve heyecâna kapılmıştı.

Hatta o sûretle ki şimdiye kadar Karaağaç hattında kalmakta hiç olmazsa yakın bir tehlike görmeyen Karârgâh-ı ‘Umûmî bu defâ Ergene hattında durmaktan bile kısmen kat-ı ümîd etmiş olacak ki cephanesinin bir kısmını ta Hadımköy’üne nakil hakkında daha evvel verdiği emri tesria teşebbüs sûretiyle Çatalca hattını gözüne kestirmişti. Nerede kaldı, 14 saat evvel; saat 11’de Sadâret’e çekilen nîk-bîn ve ümîd-bahş telgraf?

[22] Hâlbuki Pınarhisar tarafından 3. Kolordu Erkân-ı Harbiye reisinin de tavzih eylediği üzere bugün sadece Bulgar Pırgos müfrezesi âvâre-ser olarak bulunuyordu...

B. 14 Teşrîn-i Evvel 328 Günü

Saat 1’de ber-vechi bâlâ, Şark Ordusu’na şu emir telgrafi verilmişti⁹.

“Şimdi Muhtar Paşa’dan alınan telgraf-nâmede düşmanın Pınarhisar istikâmetinde ilerlemek istediği his olunduğundan Karaağaç civârındaki 2. Kolordu’nun Vize civârındaki 3. Kolordu’ya yaklaştırılması [bu yaklaştırılması gelmesi Şark Ordusu’na varan telgrafta, telgrafçı hatâsı olarak “yaklaştırılmıştır” sûretinde yazılmış olup zîrde görüleceği üzere mühim bir sû-i tefehhümü mûcib olmuştur. M. N.] ve Vize civârında tevîd-i harekât edecek olan bu iki kolordunun taht-ı himâyesinde diğer kolorduların tedricen Ergene hattına doğru çekilmeye başlaması, müstakil süvâri fırkasının hafif süvâri livâ’sından mâ-adâ olan kuvvetinin ordu sağ cenâhına alınması [Ki bu fıkra 3. Kolordu Erkân-ı Harbiye reisinin raporunun Muhtar Paşa’nın telgrafından evvel gelmesi dahi herhâlde bu emir yazılmadan evvel varlığını göstermektedir. M. N.] Ve Çorlu’daki cephanenin bir an evvel tahliyesine başlanarak bir kısmının Çerkezköy’üne ve diğer bir kısmının Hadımköy’üne nakledilmesi, şimdiden 3. Kolorduya piyâde ve topçu cephanesi yetiştirilmesi ve topların yollarda saplanıp kalmalarına meydan verilmemek için hîn-i hacette piyâde efrâdının muâvenetine mürâca’ât edilmesi kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur. Nâzım.”

Ekseri mevcûd vesâika ve âsâr-ı münteşireye nazaran bu emre Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin ilk defâ ittihâz ettiği bir karâr demek mecbûriyyetinde olduğumuzu tekrar ederim. Bu ana kadar Karârgâh-ı ‘Umûmî’de ric’ate temâyül edenler olsa dahi bu fikir herhâlde bir emir hâline ancak bu defâdır ki girmiştir ve bunun daha evvel mukârrer olduğu hakkında olsun hiçbir emâre ve delil de mevcûd değildir.

Ancak bu anda ittihâz edilen bu karâr vaz’iyeti kurtarabilir miydi? Bu husûs ileride tedkîk edilecek olup şimdi cereyân hâli tavzihan “Balkan harbinde Karârgâh-ı ‘Umûmî” kitabının 95-97. Sayfalarında şu satırları nakletmek faydalı olacaktır:

“14 Teşrîn-i evvel-328 Pazar sabahleyin erkenden ‘Abdullâh Paşa hazretlerinden Nâzım Paşa merhûma: (Evâmir-i ‘aliyyeleri vech ile kolordulara tebligât-ı mukteziye îfâ kılındı. Kıta’âtın ekserîsi Çorlu’dan geçeceği yolları muhâcir arabalarıyla mesdûd bulunduğu cihetle tesri-i sevkiyât için hiç olmazsa 4. Kolordu’nun donanmanın himâyesi tahtında bahren sevk edilmesi emrinde Ereğli’de

⁹ Bu saat “Balkan Harbi’nde Karârgâh-ı Umûmî” kitabında saat 1 dakika 55 olarak gösterilmiştir. Hâlbuki Karârgâh-ı Umûmî harb cerîdesinde ve vesâik-i sâ’irede saat 1 diye yazılmıştır.

i'câbı kadar vapur ve vesâit-i irkâbiye bulundurulması ihtiyâten muktezî görüldüğünden ona göre i'câb edenlere evâmir-i lâzime ve serîa îtâsı ma'rûzdur.) sûretinde bir telgrafnâme gelmesi hasebiyle [bu telgraf saat 6 dakika 40'da gelmiştir. M. N.] [23] ben [ya'nî Erkân-ı Harbiye 2. Reis-i Sâni'si Mîr-livâ Pertev Paşa Hazretleri M. N.] merhum müşarün-ileyhin emriyle telgrafhaneye giderek makine başında Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye Reis'i Miralay Cevâd Bey ile görüştüm ki bu mükâleme ehemmiyetine mebni ber-vech-i zîr aynen zikrolunur:

Ben: Şimdi makine başındayım. Başkumandan vekili Paşa Hazretleri dördüncü kolordunun, donanmanın himâyesi altında bahren sevki kat'iiyyen gayr-i câiz olduğunu söylüyorlar. Bu fikir nereden geldi? Ergene hattının Ereğli ile münâsebeti neden ileri geldi? Buyuruyorlar. Bunu 'Abdullâh Paşa Hazretleri'ne hemen arz ediniz. Cevâbını makine başında şimdi bekliyorum. Saat 8 dakika 10.

Cevâd Bey: Kumandan Paşa Hazretlerine arz ettim. Kolordulara mu'ayyen istikâmetler verilerek Ergene hattına hareketleri emr olunmuştur. Donanmanın himâyesi altında bahren sevkîyât icrâsını, istihzârat-ı lâzimedede bulunmak üzere bir tedbîr-i ihtiyâtî olarak yazmışlar. Yolların muhâcir arabalarıyla mesdûd olması ayrıca şâyân-ı dikkattir. Kolordulara verilen emirleri harfiyyen ve vakt-i zamânıyla icrâ edememeleri; Ezcümle Şevket Turgut Paşa'nın el-yevm Lüleburgaz havâlîsinde bulunmasından anlaşılıyor. Saat 8, dakika 30

Ben: Şimdi şu anda kolordular hangi mevkillerde bulunuyor? Mücmelen bildiriniz.

Cevâd Bey: 2. Kolordu 4. Fırkasıyla Karaağaç'tadır; 4. Fırkasıyla Lüleburgaz'ın bir saat şimâlinde. 1. Kolordu Lüleburgaz şimâlinde. 4. Kolordu Lüleburgaz'ın garbî yakınında. Süvâri fırkası ileri kıta'âtıyla Lüleburgaz'a gelmekte. 17. Kolordu Karışdıran'dan Ergene gerisine gitmektedir. Saat 8, dakika 40.

Ben: Şimdi Başkumandan Vekili Paşa Hazretleri'nin âtîdeki emrinin Şark Ordusu Kumandanı 'Abdullâh Paşa Hazretlerine 'arz ve tebliğ buyurulması müşarun-ileyhin emirleri iktizâsındandır; Gâyet mahrem olan bu emrin müsveddesi telgrafhânede bırakılmayıp yırtılacaktır:

1- Şark Ordusu Ergene hattına doğru çekilmeye başlayacaktır.

2- Kolordular yek-diğeriyle istinâd-ı müşterek hâsıl etmek ve irtibâtı beheme-hâl muhâfaza eylemek üzere bidâyette sağa taşkın kademeli olarak âtîdeki vech ile tanzîm-i harekât edeceklerdir.

3- 3. Kolordu Vize'de kalacak ve Vize şimâlindeki dağlık 'arâzîden ilerlemesi muhtemel düşman kıta'âtına karşı ordunun sağ cenâhını temîn eyleyecektir.

4- Karaağaç ve cenûb-i garbîsindeki 2. Kolordu, Çongara ve Topçuköy üzerlerinden Azbağ ve Müslüm civârına çekilecektir.

Vize ve cenûbunda tevhîd-i hareket edecek olan bu iki kolordunun taht-ı himâyesinde diğer kolordular ber-vech-i 'âtî hareket edeceklerdir:

5- Lüleburgaz civârındaki 1. Kolordu Sakızköy ve 'Ahmed Bey üzerinden Yuvalı-Sinanlı hatt-ı 'umûmisine çekilecektir.

[24] 6- Karışdıran üzerinden Çerkezköy'üne doğru yürüyüşte bulunduğu haber verilen 17. Kolordu 'umûmiyyetle geçerler şarkındaki sırtlara çekilecektir.

7- Hâl ve vaz'iyeti ve mikdâr kuvveti hakkında buraca ma'lûmât alınamayan 16. Kolordunun hareketi Şark Ordusu kumandanlığınca tanzîm edilecektir.

8- Ordunun sol cenâhında bulunacak olan 4. Kolordu 'umûmiyyetle caddeyi tak'îben Karışdıran harâbesi üzerinden 'Osmanlı çiftliği ile Kara Hasan Köyü cenûb-i şarkîsindeki sırtlara teveccüh edecektir.

9- Kolordular bu harekâtı kuvvetli süvâri kâşif kollarıyla düşmana karşı setr ve temîn eyleyeceklerdir.

10- Çerkezköyü'nde ihzâr edilmekte olan müretteb 18. Kolordu peyderpey Saray ve şimâlinde toplanmaktadır.

11- Ordunun sağ cenâhındaki 'arâzî arızalı olduğundan o cenâha yalnız hafif süvâri livâ'sı tahsîs edilecek ve süvâri fırkasının büyük kısmı ordunun sol cenâhını setr ve temîn vazîfesiyle mükellef olacaktır.

Başkumandan Paşa Hazretlerinin emirleriyle

Erkân-ı Harbiye Reis-i Sânîsi

Mîr-livâ Pertev

Çerkezköy: 14 Teşrîn-i evvel

Saat 9 dakika 45

Şark Ordusu'nun Ergene hattına çekilmesi hakkında mezkûr ordu kumandanlığına büyük Karârgâh-ı 'Umûmî'den böyle mufassal bir emir yazılması - 'Abdullâh Paşa Hazretlerinin salâhiyetine müdahale demek olacağı cihetle- kâideten caiz olamamakla berâber başkumandanlık vekâletince bu çekilme hareketinin muntazamân icrâsı fevka'l-âde câiz-i ehemmiyet görülmüş olması hasebiyle böyle bir zamânda müstesnâ olarak tecviz olunabilirdi.

Balkan Harbî'nde büyük Karârgâh-ı 'Umûmî kitabından iktibas edilen satırlara burada nihâyet verildi. Bu saatten sonra Karârgâh-ı 'Umûmî ile Şark Ordusu kumandanlığı arasında, Ergene'ye ric'at hakkında şu muhâberâtta cereyân etmişti ki aynen nakilleri vaz'iyeti tenvîr edeceğinden lâzımdır:

§ Şark Ordusu Kumandanlığı'ndan Karârgâh-ı 'Umûmî'ye:

Çorlu'dan 14 Teşrîn-i evvel 328 saat 11

...

Dakika 30: "Bu gece verilen ma'lûmât üzerine 2. Kolordu'dan gayrisine Ergene'ye çekilmesi emri verilmiştir. İstikâmet hareketleri Karârgâh-ı 'Umûmî'nin emrine muvâfıktır. Yalnız I. Kolordunun yarınki hareketi farklıdır. 16. Kolordu mevcûd değildir. Bir kısmı 3. Kolorduya ilhak edildi; bir kısmı da burada olup Çerkezköy'üne gidecektir. Süvâri fırkası sol cenâhta kalacaktır. 2. Kolordu Vize'ye yaklaştırılmıştır) ta'bîrinden mezkûr kolordunun Karârgâh-ı 'Umûmî'den emir almış olduğuna zâhib oldum [25] ve bunun üzerine 2. Kolorduya ayrıca emir vermeyip Karârgâh-ı 'Umûmî'nin emrine ta'bî olduğunu bildirdim. Ancak mezkûr kolordunun Karaağaç'tan Çongara tarîkiyle Müslüm köyüne gitmek vazîfesini yapamayacağına kanaâtım vardır. Turgut Paşa'nın şu aralık bir fırkasıyla Lüleburgaz'da bulunması ve bu bâbda verdiğim müte'addid telgraflarla mes'eleyi size 'îzâh ettim. Ordunun harekâtına dâir emir verilmek ve buradan kolordulara bildirmek tamam bir günlük vakit ziyâna sebeb oluyor. Harekât-ı Harbiye Karârgâh-ı 'Umûmî'den idâre

edilecekse evâmirin doğruca verilmesi ve bize ma‘lûmât verilmekle iktifâsı daha ma‘kûl olur.”

§ Başkumandanlık vekâletinden Şark Ordusu’na cevâb:

14 Teşrîn-i evvel 328 “2. Kolordu

...

Hakkında dün gece yazılan telgrafnâmedeki [yaklaştırılması] kelimesi [yaklaştırılmış] sûretinde telgrafa geçtiğinden dolayı bir sû-i telâkkî olduğu anlaşılıyor. Şimdiki vaz‘iyete nazaran 2. Kolordunun, 3. nün solunda bulunması muvâfık görülmektedir. Ancak zât-ı âlilerince daha suhûletle icrâ olunacağı zan olunuyorsa 2. Kolordu’nun yerine diğeri ve meselâ I. Kolordu alınabilir. Herhâlde maksat ordunun sağ cenâhını kuvvetli bulundurmaktır. Bu yolda yapılacak ta‘dilâtan hemen ma‘lûmât vermeleri mütemennâdır. Şark Ordusu’nun harekâtı kemâ-kân zât-ı devletleri tarafından idâre edilecektir. Başkumandanlıktan verilen bugünkü emir, Şark Ordusu’nun tanzîm harekâtı için bir mevce makâmında telâkkî olunmalıdır. [Acaba müvecceh olmasa idi bölüklere kadar mı müdâhale edilecekti? M. N.] Düşman hakkında sahih ma‘lûmât almaya gayret etmeniz ve bu ma‘lûmâtı bilâ-te’hîr buraya bildirmeniz tavsiye olunur.”

§ Şark Ordusundan, saat 17 sıralarında bâlâdaki emre cevâb mahiyetinde şu telgraf gelmişti: “Vakit ve zamânıyla sağ cenâhı takviye edeceğinden emîn olmadığım 2. Kolordu yerine bu akşam Uzunhacı’ya muvâsalat edecek olan 17. Kolordunun Müslümköy’e i‘zâmı bi’t-tensîb kumandanına tebligât ‘îfâ kılındığı ve 2. Kolordu’nun da hatt-ı mukârrerde bu kolorduya muhâssas mahalli olacağı.”

§ Mütê‘âkıben de yine Şark Ordusundan, daha evvel telgrafhaneye verildiği hâlde daha sonra keşide edilmiş olması lâzım gelen şu telgraf Karârgâh-ı ‘Umûmî’ye gelmişti ve bir ordu ve bir kolordu kumandanları arasında mütehaddes bu mühim vaz‘iyet hakkında da bir şey yapılmamıştı:

“2. Kolordunun 4. Fırkasıyla Lüleburgaz’ın bir saat şimâlinde ve 5. Fırkanın Karaağaç’ta bulunduğu ve şurada burada top bıraktığı, hiç muhârebe etmediği hâlde birçok efrâdı dağıldığı ve bunlara sebep kendisine verilen emrin açık telgrafla verilmiş olması bulunduğu Şevket Paşa’dan alınan bir raporda bildiriliyor. Kendisine verilen ric‘at istikâmeti Kavaklı-Karaağaç olduğu hâlde kendisi kolordusunu bırakarak Lüleburgaz’a gelmiş ve fırkalarından burada ma‘lûmât almak vazîfesiyle meşgûl olacağı yerde vazîfesinin ‘adem-i icrâsı esbâbını karârgâha ‘atıfla işgal eylemiştir. Böyle bir zamânda ordudan beklenen vezâif-i mühimmenin icrâsını işgal etmesi bir emr-i tabîi olduğundan nazar-ı dikkat-i ‘âsifânelerine arz ederim.”

[26] Bu sırada Karârgâh-ı ‘Umûmîde vaz‘iyetin tarz-ı telâkkîsi yine tam bir devirle amîk bir tebeddüle ma‘rûz kalmıştı; Başkumandanlığa şu açık telgraf gelmişti:

Başkumandanlık Vekâletine

Lüleburgaz

14 Teşrîn-i evvel 328 saat 11

1, 2, 4. Kolordular kıta‘âtı Lüleburgaz- Türk Bey- Karaağaç hattında tutulmaktadır. Perakendelerin celb ve cem’i ve geride bırakılan birçok top, malzeme ve sâ’irenin kurtarılarak getirilmesi henüz hitâm bulamamış ve daha bir iki güne muhtâctır. Bu sebeble kıta‘âtın mevcûdu pek noksân bir hâldedir. Beş günden beri

devâm eden gayr-i muntazam ve adeta bozgun bir hâlde geri yürüyüşün verdiği meşâk ve kuvve-i ma'neviyedeki bozukluğun tahfîfi ve 'askerin dinlendirilmesi ve günlerce aç kalmış olan kıta'âtın i'âşesi için yine bir iki gün istirahate eşed ihtiyâç vardır. Bundan başka yavaş yavaş sükûna gelmiş olan efrâdın bir daha geriye yürüyüş başlayınca elde kalanların dahi kâmilten firâr edecekleri adeta muhakkak ve kolordularda ne insan ve ne de malzeme kalmayacağı müsellemdir. Bu hâllere mukâbil daha bugüne kadar Babaeski- Kırkkilise hattının şarkında düşmanın piyâdesine dâir hiçbir eser görülemediği ve haber alınmadığı ve gerçi tek tük süvârileri görülmüş deniverse de bunun dahi mevsûkiyyetine itimâd-ı tam hâsıl olmadığından mülkün daha fazla bir kısmını düşmana terkle dâhili ve hârici te'sîrât-ı muzırta altında kalmak ve bilâ-sebeb mücbir kolorduları adeta perîşân ve mahv eylemek muvâfık görülemiyor. Binâ'en'aleyh düşman ilerlemedikçe ve el-yevm bulunduğumuz hatta barınmak imkânı kalmadığı bi'l-fiil anlaşılmadıkça kolorduların serîan geriye çekilmesi hakkındaki emrin te'hîr-i icrâsı lâzım geleceği teemmül edilmektedir. Bugün verilen emrin 2. Kolorduya âdem-i vürûdu dahi fikre bazı şübühât ilgâ eylemektedir. Ma'a-hazâ orduca geri çekilmenin esbâbı mücbire ve kat'îyyesi varsa sarâhaten izah buyurulmasına müsâade ve aksi takdîrde bulunduğumuz hatta kalınmasına muvâfakat buyurulması müştereken istirham olunur.

2. Kolordu Kumandanı II Kolordu Kumandanı Kolordu Kumandanı Şevket Turgut Ömer Yâver Abuk 'Ahmed

Lüleburgaz Muhârebesi'ni tevlîd eden 'âmil-i aslîlerden birisi olan bu telgraf mes'elesi ehemmiyetle muhtâc-ı tedkîktir:

1. Bu telgraf Lüleburgaz'da hangi zâtın ön ayak olması ve taleb ve teklîfi ile ve kimin tarafından [27] tesvîd edildi? Hangi mevkîlere ne sûretle keşîde edildi? Bunlar hakkında harb cerîdelerinde ve muhtelif âsârda görülen yazıların evvel emirde aynen nakli lâzımdır:

A) 2. Kolordu harb cerîdesinden 14 Teşrîn-i evvel gününe 'âid: "...Dört, beş gündür devâm eden ahvâl dolayısıyla kıta'ât epeyce sarsılmış ve dağılmış ve gerek açlık ve gerek havaların fenâlığı dahi pek çok sû-i te'sîr icrâ etmekte bulunmuş olduğundan geri yürüyüşün devâmı kıta'âtın inzibat ve intizâmını ve toplanmasını temîn edemeyip bil'akis daha fazla dağılmasını ve perîşân olmasını intâc edeceği teemmül olunarak ve henüz düşmanın harbi bir tak'îbine dâir de bir şey vâkı' olmadığı nazar-ı dikkate alınarak ordu kumandanlığına mürâcaâta karâr verilmiştir.

Bunun üzerine saat 11'de telgraf çekilmiş ve fakat makine başında 'Abdullâh Paşa, telgrafın nısfında muhâbereyi kat' ederek Nâzım Paşa'ya mürâcaatı emr eylemiş ve Nâzım Paşa'dan kolordu kumandanlarına akşam saat 5 dakika 30'da gelen cevâbda kolorduların Karaağaç hattında kalması kabûl edilmişti."

Aynı harb cerîdesinden bu vak'aya 'âid diğer fıkra:

"Telgrafhânede bulunarak ve ordu kumandanı Çorlu'da telgraf başına celb olunarak bâlâdaki telgrafnâme yazdırılmış ve fakat daha telgrafnâme yarı yazılmış iken ordu kumandanı muhâbereyi kestirerek şu cevâbı vermiştir:

(Bu mutâlebâtı Çerkezköyü'nde bulunan büyük Karârgâh-ı 'Umûmî'ye arz etsinler.)

Bunun üzerine ordu kumandanına şu ma'rûzâtta bulundu: (Ordu Başkumandanı 'Abdullâh Paşa Hazretleri kendisi bu mutâlebât hakkındaki fikirlerini beyân buyurmazlar mı?)

Bu teklîf üzerine ordu kumandanı aynen âtîdeki cevâbı verdi:

(Abuk 'Ahmed, Ömer Yâver ve Şevket Turgut Paşalar'a: Kolordularınız a'zamî 15 kilometre yürüyebildiği hâlde düşman 30 kilometre yürüyor. Bu sür'atle ne kadar zamânda Çerkezköy'üne gelinebileceği hesap olunabilir. Mamafih evâmir Karârgâh-ı 'Umûmî'den verildiğinden oraya mürâca'âtınız i'câb eder. Karârgâha bu bâbda ma'lûmât verilmiştir. Şark Ordusu Kumandanı 'Abdullâh)

Ordu kumandanının bu cevâbı üzerine orduya çekilmekte olup nâ-tamam bırakılmış olan telgrafnâmenin itmâm edilmesi ve yine bu telgrafnâmenin bir aynının; sûretinin de 'umûm başkumandanlığa çekilmesi telgraf me'mûruna emr edilmiş ve telgraf-haneden infikâk olunmuştur. Ba'dehû Karârgâh-ı 'Umûmî'nin saat 17 dakika 30 târîhli cevâbı gelmişti.

Şimdi şurası da tesbît olunur ki yukarıda mezkûr (yaklaştırılmış-yaklaştırılması) davası yüzünden 14 sabahı Ergene gerisine ric'at için ordu kumandanlığı 2. Kolordu'ya bir emir vermemiş ve bu, Karârgâh-ı 'Umûmî'den bi't-tab' bir emir almamıştı. Bu sebeble 2. Kolordu kumandanlığı ric'at [28] edileceğini ancak diğer kolordulardan haber almış ma'a-hazâ fırkalarına bu bâbda bir hazırlık emri olsun vermemişti ki bu hâl, bu müşterek telgrafın nereden doğduğu hakkında bize ipucu verebilir.

B) I. Kolordu kumandanlığı, ordu kumandanlığının saat 5 dakika 14 târîhli ric'at emrini alınca muhtemelen mukâbil teklîfâtta bulunmuş veya ric'at etmemek istemiş olacak ki [bu bâbda bir vesîka bulunamadı] ordunun ale's-sabah çekilme hareketi mağlûbiyetten münbais olmayıp ihtiyârî olduğu ve fakat netîcenin kazanılması sür'ate menût olduğu ma'lûmdur. Sür'at ile birlikte intizâmın temîn-i muhâfazasıyla karışıklığa sebebiyet verilmemesi için kolorduca tedâbir-i ciddiyyeye tevessül edilmelidir. 17. Kolordu tarafından toplattırılmış olan toplar kolorduyla birlikte hareket etmedi ise oradaki diğer kolordu ile aranızda bi't-taksim Çorlu'ya nakle himmet lâzımdır. Bu mütâlaât aynen 4. Kolorduya 'âiddir. Serîan harekete başladığının inbasına intizâr olunur. Ordu kumandanı 'Abdullâh" emr-i cevâbîsini almıştı.

Buna cevâben bu defâ I. Kolordu Erkân-ı Harbiye'sinden Yüzbaşı Hüseyin Remzi Bey vâsıtasıyla orduya şu yazılmıştı: "ma'a't-teessüf ordunun hâli bilinmiyor. İhtiyârî ric'atin ma'nâsını bizim zâbitlerimiz bile anlamıyor; Kaldı ki Mehmetçikler. Kolordudan mâ-lâ-yutak şeyler isteniliyor. Hem serîan ve muntazamân harekete geçmek ve hem de top ve araba toplatmak ve nakl ettirmek; cerri mümkün olmayanları şimendiferle sevk etmek. Bunlar serîan muntazamân hareket emriyle zıttır". Ordu bu telgrafa kısaca: "Sür'at matlûbdur. Başkaca mütâla'aya lüzûm yoktur" tekdîriyle cevâb vermiş ve bunun üzerine I. Kolordu kumandanlığı da fırka kumandanlarını karârgâha celb ederek evvelâ şifahî, ba'dehû tahrîrî bir emirle saat 10'da hareketi tesbît eylemişti.

Böylece I. Kolordu, nihâyet ric'at emrine mutâvaat eylemiş ve tatbîkâtına da ibtidâr eylemiş bulunuyordu.

Bundan sonra nasıl olup da 1. Kolordu kumandanlığı ve kumandanı; kolordu kumandanları meclis harbine girdi ve ma'hût telgrafa iştirâk etti, bu bâbda 1. Kolordu harb cerîdesinde bir kayd-ı mevcûd olmayıp yalnız 3. Fırka harb cerîdesindeki şu satırlar fırka kumandanının ber-vechi bâlâ kolordu karârgâhına geldikten sonra gördüğü ahvâle taalluk etmesi hasebiyle bize bir fikir verebilir:

“...Kolordu karârgâhında ordunun henüz nerede müdâfaa etmesi lâzım geldiği fikri tebellür etmemiştir. Bir kısım zâbitân Karaağaç hattında, diğer kısım zâbitân Ergene gerisinde müdâfaayı iltizam ediyordu. Herkes mütereddidi idi ve karâr-ı kat'i yoktu. Henüz diğer kolordu kumandanları da kolordularının başında değiller idi. Lüleburgaz'da âdeta kolordu kumandanlarından mürekkeb bir meclis-i harb yapılıyordu...” Cereyân-ı hâlden anlaşıldığına göre fırka kumandanı [29] bu vaz'iyete rağmen ber-vechi bâlâ ric'at emrini alarak karârgâhtan ayrılmış idi ve bundan sonra işittiği ve gördüğü şeyleri de şöylece yazmıştı: “Bilahare işitildiğine göre Karaağaç'ta kalmaya karâr verilerek ordu kumandanlığına mürâca'ât edilmiş. Böyle olmakla berâber düşman kapıya geldiği hâlde serîan bir şey yapmak hâssası yoktu. Herkes birbirine bakıyordu...”

Muhtelif harb cerîdelerine nazaran bu, ya'nî ric'at emri verildikten sonra kolordu kumandanı bu (meclis-i harb)e iştirâk etmiş ve ric'at etmemek şıkkında karâr kılınınca derhâl firkalara “iş'âr-ı ahîre kadar tevakkuf eylemeyi” emr etmişti ki bahs-i mahsûsunda tafsîl edilecektir.

c) 4. Kolordu harb cerîdesi, ric'at emrini 14 sabahı alır almaz saat 8'de firkalarına ric'at emrini verdiğini [ki fi'l-hakîka firkalar erkence bu emri almıştı] işaret ettikten sonra: “...Fakat bu esnâda telgrafhanede ordu kumandanlığı ile muhâbere başlamış olduğundan.” firkalara intizâr ve tevakkuf emri verildiğini yazıyor ve meclis-i harb ve Şark Ordusuyla vâkı' muhâbere hakkında da şunları zikir ve tesbît ediyor:

“...Ergene gerisine ric'at hakkındaki ordu emri üzerine 1 ve 2. Kolordu kumandanlarıyla birlikte Lüleburgaz hükûmet konağında ictima' edilerek emrin icrâsındaki imkân-ı tedkîk ve münâkaşa edildi. Kolordular Erkân-ı Harbiye heyeti de mevcûd idi. Münâkaşât ve tedkîkât-ı amîka üzerine Şark Ordusu'na müşterek'ül-imzâ olarak âtîdeki telgraf [ma'lûm telgraf M. N.] saat 10 dakika 45 keşîde edildi.

Fakat bu telgraf 'Abdullâh Paşa Hazretleri tarafından yarıda bırakılmış ve şu cevâb verilmiştir: (Bu mütâlaât Çerkezköy'ünde bulunan büyük Karârgâh-ı 'Umûmîye arz edilsin).

Bunun üzerine orduya tekrar şu yazıldı: Ordu başkumandanı 'Abdullâh Paşa Hazretleri kendisi bu mütâlaât hakkındaki fikirlerini beyân buyurmazlar mı?

Şevket Turgut

Ömer Yâver

'Ahmed 'Abuk

Buna ordudan şu cevâb geldi:

Abuk 'Ahmed, Ömer Yâver, Şevket Turgut Paşalara

Kolordularınız a'zamî 15 kilometre yürüyebildiği hâlde düşman 30 kilometre yürüyor. Bu sür'atle ne kadar zamânda Çerkezköy'üne gelebilecek hesap olunabilir. Mamafih emir Karârgâh-ı 'Umûmî'den verildiğinden oraya mürâca'âtınız i'câb eder. Karârgâha bu bâbda ma'lûmât verilmiştir.

'Abdullâh

Ba'dehû telgrafhanedeki 2. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Yakup Şevki Bey'den şu tezkere geldi:

[30] (Birinci mufassal ma'rûzâtın bir sûretinin Nâzım Paşa Hazretlerine keşîdesi telgraf me'mûrlarına tebliğ ve kâğıt üzerine işâret edilmiştir. Cevâbına intizâr olunmaktadır.

1 ve 4. Kolordu Erkân-ı Harbiye riyâsetlerine takdîm olunur.

2. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Şevki

4. Kolordu harb cerîdesinin hikâyesi de ber-vech-i bâlâdır ve 2. Kolordu'nun ifâdesini te'yîd eylemektedir. Bunu 12. Fırka harb cerîdesinden alınan şu sözlerle ikmâl edebiliriz. “ ... Fırka kumandanı ric'at emrini alır almaz derhâl kasabaya gelmiş ve kolordu kumandanını bulmuştu. Bu esnâda karârgâhta üst kat sofada Erkân-ı Harbiye heyetleri ric'ati tasvîb etmez görünüyordı. Kumandanlık odasında 4, 1 ve 2. Kolordu kumandanları vardı. Ric'atin 'asker üzerinde sû-i te'sîri görüldüğü ve zâten 'askerin i'âşesizlikten meşî ve harekete iktidârı kalmadığı kemâl-i sûzişle ve bir lisân-ı münâsible 'arz ve îzah edildi...”

E) Ma'â-hâzâ başkumandanlığın zîrde yazılacak olan muvâfakat cevâbının [Ki saat 17 dakika 30'da Çerkezköy telgrafhânesine verilmişti] kolordu kumandanlarına vusûlü gecikince, bahs-i mahsûsunda zikr edileceği üzere 1 ve 4. Kolordu kumandanları yarın ya'nî 15 Teşrîn-i evvelde bugünkü emre göre ric'at edileceği hakkında tekrar emirler vermişlerdi ve 2. Kolordu kumandanlığı bu bâbda yine hiçbir şey emretmemişti.

Bunlara istinâden Lüleburgaz'da bu telgraf mes'elesi hakkındaki bu cereyân-ı hâli şöylece çerçeveleyebiliriz:

1. Kolordu, bir mücâdeleden sonra ric'at karârına mutâvaât eylemişti.

4. Kolordu bilâ-muhâlefet ve itiraz bunu kabûl ederek ric'at emri vermişti.

2. Kolordu esâsen ric'at emrini almamakla berâber bunu haber aldıktan sonra olsun kendiliğinden bir karâr mecbûriyyetinde olduğu hâlde yine hiçbir ric'at; hatta hazırlık emri vermemişti.

Bu sebeble çok muhtemeldir ki bu müzâkere, meclis ve telgraf fikirleri en evvel 2. Kolorduda ortaya çıkmış ve 1, 4. Kolordu kumandanlıkları da buna ta'bî olmuştur.

Telgrafhanede 2. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi'nin hiç olmazsa diğerlerinden sonraya kalmış, 14/15 gecesi başkumandanlık vekâletinin cevâbı taahhur edince I ve IV. Kolordular yine 15'de ric'at için yeniden emir verdikleri hâlde 2. Kolordu'nun bu defâda hiçbir emir vermemesi yukarıdaki istintâcımızı sadece te'yîd edebilir.

[31] Herhâlde şurası muhakkaktır ki bu telgraf saat 10 saat dakika 45 ile saat 11 arasında Çorlu'ya, ordu kumandanlığına çekilmiş ve ancak oradan ber-vechi bâlâ red edildikten sonradır ki, yine herhâlde nihâyet 1-1,5 saat zarfında, başkumandanlık adresiyle bu defâda Çerkezköy'üne keşîde olunmuştur.

Bu telgraf hakkında şark ordular kumandanlığının vesîkaları Şark Ordusu'nun 14 Teşrîn-i evvel harekâtı bahsinde zikredilecektir. Şimdi Karârgâh-ı 'Umûmî'nin vesîkalarını tedkîk edelim:

2-Karârgâh-ı ‘Umûmî vesâikinde mevcûd olan bu telgrafın üzerine ma‘a’l-esef Çerkezköy’üne zamân vürûdu işaret edilmemiştir.

O zamân Karârgâh-ı ‘Umûmî Erkân-ı Harbiye 2. Reis-i sânisî olan Pertev Paşa Hazretleri “Balkan Harbi’nde Büyük Karârgâh-ı ‘Umûmî” nâm eserlerine göre bu telgrafi saat 17 dakika 30 sırasında gelmiş kabûl buyuruyorlar; ki bu kitabın 98-100. Sayfaları cereyân-ı hâli şöyle tasvir eyliyor:

“Öğleden sonra saat 4 dakika 20’de ‘Abdullâh Paşa Hazretlerine gönderilen bir telgrafta (yarın Ergene gerisindeki mevazı’ büyük Karârgâh-ı ‘Umûmî’ce istikşaf olunacağından birlikte bulunmak üzere, Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye reis-i sânisî Miralay Ali Rıza Bey’in hemen Çerkezköy’üne izamı) yazıldı ise de alınan cevâbta (bugün ordu karârgâhınca Ergene mevziinin istikşâfı yapılmış olup tertîbât-ı tedâfiyyeyi hâvî bir nüshasının tafsîlatıyla yarın takdîmi derdest bulunduğu ve binâ’enaleyh şimdilik Ali Rıza Bey’in Çerkezköy’üne izamı te’hîr edildiği) bildirildi.

Müte‘akıben ‘Abdullâh Paşa Hazretlerinden şu telgraf geldi:

(4. Kolordu’ya gönderilmiş olan haber zâbitimizin verdiği ma‘lûmâta nazaran 13 Teşrîn-i evvel 328 akşamına kadar (Pınarhisar-Kırkkilise-Yenice) hattının cenûbundaki mıntıkada düşmandan eser olmadığı ve kolordular kıta‘âtının harekete kâdir olmadıkları ma‘rûzdur.

Çorlu-14 Teşrîn-i evvel 328

‘Abdullâh

Bunun üzerine makine başında şu yolda bir muhâbere cereyân etti:

Nâzım Paşa merhumun suâli: Kolordular kıta‘âtının harekete kâdir olmadıkları ta’biri ne demek olduğu anlaşılamadı. İleriye mi gidemezler yoksa geriye mi gelemezler demektir? Dün akşamki telgrafınızda harekete hazır bulunulduğundan bahs olunuyordu. Mademki düşman yok diyorsunuz o hâlde ne yapmak istiyorsunuz, mutasavver hatta da mı gelemezsiniz? Harekete kâdir olmadığınızın sebebi nedir? Serîan cevâbınıza muntazırım.

‘Abdullâh Paşa’nın cevâbı: Kolordular uğradıkları metâib-i fevka’l-âde dolayısıyla mâddeten ve geri [32] yürüyüş sebebiyle mânen mütezelzeldirler. Bu hâlin tahfîfi ve bir hayli müddet aç kalmış olan kıta‘âtın i‘âşesi için bir iki gün istirahat ihtiyâçları vardır. Bundan başka tekrar geri yürüyüşe devâm kuvve-i ma’neviyyeleri henüz îade edilmekte olan kıta‘âtın tekrar elden çıkmasına bâdî olabilir. Mütekaddem telgraf muhteviyatı Lüleburgaz’dan haber zâbitimizin ifâdesine ma‘tûf tur. Kolordu kumandanları da aynı fikirde bulunuyorlar. Harekete hazır olarak yalnız harbe iştirâk etmeyen 17. Kolordudur. Diğerleri henüz efrâd ve sâ’ir döküntülerini toplayamadıkları cihetle harekete hazır değildirler. Nevâkısın itmâmıyla harekete hazır olmalarına ihtimam eylemeleri kendilerine tebliğ edildiği arz edilmişti. Saat 5 dakika 30 öğleden sonra.”

Kitapta ba’dehû “tam bu sırada Nâzım Paşa merhuma Lüleburgaz’dan âtîdeki telgraf dahi vâsıl oldu” denerek kolordu kumandanlarının telgrafi nakil ve ba’dehû şöylece devâm edilmektedir:

Gerek ‘Abdullâh Paşa hazretlerinden ve gerekse -nizâma mugâyir olarak- doğrudan doğruya 2, 1, 4. Kolordu kumandanları tarafından müştereken, mezkûr kolorduların (Karaağaç- Türkbey-Lüleburgaz) hattında kalmaları hakkında yazılan bâlâdaki telgrafların vürûdu üzerine Nâzım Paşa merhum ordunun Ergene suyu

gerisine kadar çekilmesi fikrinden ma'a't-tessüf sarf-ı nazar etti ve mezkûr telgraflara cevâb olmak üzere âtîdeki emirleri irsâl eyledi:

Lüleburgaz'da 1, 2, 4. Kolordu Kumandanları Yâver, Turgut, Abuk 'Ahmed Paşalar Hazerâtına

Şark Ordusu'nun şimdiden Ergene hattına doğru çekilmesine karâr verilmesi ordunun kuvve-i ma'neviyyesi tamamıyla bozuk, her türlü malzemesi noksân zannedildiğinden ve bu sebeble orduyu geride daha emîn bir hatt-ı müstahkemde topladıktan sonra muvaffakiyetle düşmana mukâbele etmek arzu kılındığından idi. Kolorduların vaz'iyet-i hâzırası hakkında verdiğiniz izahattan şimdi bulunulan hatta kalınabileceği anlaşıldığı cihetle şimdilik geriye çekilmekten sarf-ı nazar edilerek el-yevm işgal edilmekte olan mevâki'de kalınması ve düşman tarafından ta'arruz edildiği takdîrde orduda son dereceye kadar müdâfaa edilmesi ve kolorduların kuvvetli süvâri keşif kollarıyla düşman istikâmetine doğru mütemâdiyen ve muntazamân keşfiyât icrâ ettirerek neticesinden daima Şark Ordusu karârgâhıyla Büyük Karârgâh-ı 'Umûmî'yi haberdâr etmesi ve bilhâssa düşmanın Kırkkilise ve şarkında icrâ etmesi muhtemel harekât-ı ta'arruziyyeye karşı ihtiyâtlı davranılması tavsiye olunur. 3. Kolordu şimdilik Vize'de, 18. Kolordu Saray'da toplanmaktadır. Şark Ordusu'nun bulunduğu yerde sebat etmesi buradan ayrıca Şark Ordusu kumandanlığına tebliğ edilmiştir.

Nâzım

Çerkezköy-14 Teşrîn-i evvel-328

Saat 5 dakika 30 öğleden sonra

Çorlu'da Şark Ordusu Kumandanlığına

C: İş'âr-ı vâlâları nazar-ı dikkate alınarak kolorduların harekete kâdir olmadıkları anlaşıldığından bulundukları mahallerde kalmaları ve düşman ta'arruz ederse orada son dereceye kadar müdâfaa eylemeleri tavsiye olunur.

Çerkezköy-14 Teşrîn-i evvel-328

Saat 5 dakika 35 öğleden sonra

Nâzım

"Balkan Harbi'nde Karârgâh-ı 'Umûmî" kitabından yukarıya nakil edilen satırların tedkiki kolorduların müşterek telgrafının saat 5 dakika 30 sıralarında değil, daha evvel gelmiş olması lâzım geldiğini izhar eder. Çünkü 'Abdullâh Paşa'nın (kolorduların harekete kâdir olmadıkları) hakkındaki iş'ârı üzerine cereyân eden muhâbere tam saat 5 dakika 30'da bittiği anda kolordu kumandanlarının müşterek telgrafi gelmiş ve aynı anda başkumandan düşünerek, yeni karâr vererek ve verdiği karâr emir hâline sokularak yine tam saat 5 dakika 30'da Lüleburgaz'a çekilmiş olamaz; bu, zamânen ve mâddeten gayr-i kâbidir. Hâlbuki başkumandanlığın cevâb-ı muvâfakatı muhakkak olarak saat 5 dakika 30'da telgrafhaneye verilmiştir. Binâ'en'aleyh bir kere kolorduların müşterek mürâca'âtının be-heme-hâl bu saatten haylice evvel [bu kadar mühim bir mes'eleyi müzâkere etmek, karâr vermek ve yazmak için lâ-akall bir saat zamân lâzımdır dersek yanlış düşünmüş olamayız.] gelmiş olması bir emr-i mecbûrîdir. Bu sebeble cây-ı tereddüt yalnız şu kalır:

'Abdullâh Paşa'nın telgrafi ve bunun üzerine cereyân eden muhâbere saat 5 dakika 30'da verilen emirden mukâddem midir? Muahhar mıdır? Kezâlik bu, kolordu

kumandanlarının telgrafından evvel mi gelmiştir? Sonra mı gelmiştir? Bunu da şöyle tesbît edebiliriz:

‘Abdullâh Paşa’nın bu telgrafi, Lüleburgaz’daki IV. Kolordu nezdindeki ordu haber zâbiti Kaymakâm Zeki Bey’in saat 11 dakika 55’de Lüleburgaz’dan Çorlu’ya orduya çektiği telgrafa müstenidtir. Yalnız şu saat bize gösteriyor ki bu telgraf Çorlu’ya kolordu kumandanlarının müşterek telgrafi mes’elesinden sonra çekilmiştir ve herhâlde öğleden sonra ordu kumandanlığına gelmiştir. Burada bu telgrafın tedkîki, buna müsteniden başkumandanlığa hitâben vâkı‘ mürâcaatın tesvîd edilmesi, imzâsı, telgrafhâneye itası ve keşîdesi herhâlde bir zamâna muhtâtır.

Kolordu kumandanlarının telgrafi ise daha saat 11 dakika 30 sıralarında reddedilmiş olarak hazırdır ve doğruca Lüleburgaz’dan-Çorlu üzerinden Çerkezköy’üne kâbil-i keşîdedir. Eğer yol derhâl açık değilse bile sıra bu telgraftadır. Esâsen karâr-ı ‘umûmî Çatalca hattına geldikten çok [34] sonra cereyân-ı hâlin hulâsası olarak Birinci Şube’de yazılmış olan bir muhtırada bu telgrafın saat 15 raddelerinde geldiği muharrerdir. Binâ’enaleyh sûret-i kat’iyyede hükmedebiliriz ki başkumandanlık vekâletine evvelâ kolordu kumandanlarının telgrafi gelmiş ve bundan az zamân sonra da ‘Abdullâh Paşa’nın telgrafi vâsıl olmuştur ve bu da karâr üzerinde müessir olmuştur.

Bu hâlde silsile-i mıntıkaya şöyle netîcelenebilir:

Karârgâh-ı ‘Umûmî’ye öğleden sonra evvelâ kolordu kumandanlarının müşterek telgrafi gelmiştir ve akabinde ordu kumandanının da telgrafi vâsıl olmuştur. Bunun üzerine başkumandanlık kolorduların metâlibine tevîk-i harekete karâr vererek emri ihzâr etmişse de tebliğden evvel bir kere de ‘Abdullâh Paşa ile görüşmeyi münâsib bularak bâlâdaki muhâbereyi yapmıştır. Bu muhâbere dahi mukârrer olan fikri te’yîd edince zâten hazır olan emir, muhâberenin hitâmıyla berâber kolordulara çekilmiş ve Şark Ordusu’na da, birkaç dakika sonra yine yukarıda mezkûr cevâb yazılmıştır.

Hâtîrâtımda bu cereyân-ı hâli tey’îd etmekte:

O zamân Karârgâh-ı ‘Umûmî Birinci Şubesine me’mûr Erkân-ı Harbiye stajyeri bir yüzbaşı [ki daha bugünlerde bile harb cerîdesine me’mûrdum ve nazar-ı ittîlâma gelen her şeyi not etmeye vazîfeten mecbûrdum] sıfatıyla mevcûd notlarıma ve tahatturâtıma nazaran şunları gâyet iyi biliyorum:

Şark Ordusu’nun Ergene hattına ric’ati hakkındaki emri bizzat Pertev Paşa Hazretleri tesvît eylemişlerdi ve bu emir hakkında, Birinci Şube’nin çalışmakta olduğu vagon bulması dâhilinde harita üzerinde bizlere izah vererek bunun çok parlak bir tertîb ve hareket olacağını izah buyurmuşlardı. Öğleden sonra -Ki hâtîrâtımda aynen (Lüleburgaz’dan keşîde sabah saat 11 Çerkezköy ahz saat 2 dakika 30. B. N.) diye yazılıdır -saat 14 dakika 30 sıralarında yine müşarûn-ileyh pürneşe bir vaz’iyette bulmamıza gelmişler ve aynen şu sözleri söylemişlerdi: “Efendiler, vaz’iyet şimdiye kadar düşündüğümüz gibi değilmiş. Bakınız kolordu kumandanları şimdi alınan telgrafta ne diyorlar [telgrafi okudular] Binâ’en’aleyh ordu yarında kalacaktır, şimdi emir yazılacaktır”.

Binâ’enaleyh Pertev Paşa Hazretleri kitaplarında, üzerinde saat-i vusûl işaret edilmemiş olması hasebiyle bu telgrafın aslını tedkîk ederken vak’ayı yek-diğerine rabt ve teselsül ettirmekte gayr-i ihtiyârî zühul eylemişlerdir zannederim.

Binâ'enaleyh bu telgraf mes'elesinin ordu başkumandanlık vekâleti karârgâhlarına taalluk eden kısmını da [35] şöyle telhîs edebiliriz ve bu düşüncelerimizi vesâika müsteniden ret veya ta'dîli mecbûrî görünceye kadar da, doğrudur diye kabûl ederiz:

1-Şark Ordusu kumandanı bu müşterek telgrafı her sûretle şâyân-ı kabûl görmemiştir. Fakat kıta'ât harb cerîdelerine göre bunu, 'Abdullâh Paşa, hâtîrâtında ve Şark Ordusu harb cerîdesinde mezkûr şekle rağmen, kat'î sûrette reddetmemiş ve bil'akis kendisini aradan çıkararak kolorduları doğruca baş kumandanlığa mürâca'atta serbest bırakmak sûretiyle bunların cürmüne iştirâk eylemiştir.

2- Bu vak'adan, kendisinin ma'lûmâtı olduğundan ve kolordu kumandanlarını mâ-fevke mürâca'atta serbest bıraktığından başkumandanlık vekâleti kolordulara söylediğine rağmen haberdâr etmemiştir.

3- Başkumandanlık vekâleti saat 14 dakika 30 sıralarında bu müşterek imzâlı telgrafı alınca ince arayıp sık dokumadan bunu esâs arzusuna muvâfık görerek derhâl muvâfakate karâr vermiştir.

4- Bu esnâda ordu kumandanlığı gerek bu müşterek telgrafın ve gerek IV. Kolordu'daki haber zâbiti Kaymakâm Zeki Bey'in raporunun te'sîri altında kalarak başkumandanlığa "kolorduların harekete kâdir olmadığı ..." iş'âr etmişti.

5- Başkumandanlık bu iş'ârı feni'me'l-matlûb kabûl ederek ve ordu ile muhâbere netîcesinde de fikrinin teyidini görerek zâten hazırlamış olduğu muvâfakat emr-i cevâbîsini kolordulara tebliğ etmiş ve Şark Ordusu'na da kısaca "peki" demekle iktifâ eylemiştir ve ordu kumandanlığını kolordularına karşı adeta aradan çıkarmıştır.

6- Kezâlik ne orduca ve ne başkumandanlıkça meselâ gerilerde kalan ve serger-dân dolaşmakta olan irili, ufaklı birliklerin Lüleburgaz hattına sürülmesi, buna göre geri hidemâtının tanzîmi ve sâire hakkında yeniden hiçbir şey yapılmamıştır. Bil'akis cephanenin kısmen Çatalca'ya sevki devâm etmiştir. Bunu olsun durdurmak taakkul edilmemiştir.

Bu cereyân-ı hâle göre bu mes'ele hakkında târîhin hükmünün şöyle olacağını zannedebiliriz:

Lüleburgaz meydan muhârebesini tevhi'd eden mes'ûliyyetler sıra ile şunlardır:

1-Ordu emrine muhâlefet ve itiraz ederek kalmak fikir ve teklîfini Lüleburgaz'da ilk defâ ortaya çıkaran ve meclis-i harb inikadına sebebiyet veren zat.

2- Bu meclis-i harbe iştirâk eden zevât.

3- Mes'eleyi kat'î bir şekle bağlamayan ve hiç olmazsa kolorduların mürâca'âtına takaddüm ederek nokta-yı nazarını başkumandanlığa karşı müdâfaa etmeyen Şark Ordusu kumandanlığı.

4- Üç-beş saat evvel tamâmen aksi emirler verdiği ve bu defâ tebdîl-i karâr için şâyân-ı ihtiyâç [36] hiçbir ma'lûmât ve vaz'iyete mâlik ve vâkıf bulunmadığı hâlde karârını yüz seksen derece farkla derhâl tebdîl ediveren Karârgâh-ı 'Umûmî.

Böylece ok yaydan çıkmış, Karaağaç hattında muhârebe kabûlü artık emr-i vâkı' olmuştu.

Bu muhârebede ümid-i muvaffakiyet var mıydı, yoksa Ergene hattına çekilmek karârı mı daha doğru idi, ve bu karâr ne derece kâbil-i tatbîk idi? Bunları ileride tedkîk edeceğiz. Şimdilik yalnız Karârgâh-ı ‘Umûmî’ nokta-i nazarından bu derece seri ve ani bir tebeddül-ü karâr ne dereceye kadar doğru idi bunu düşünelim:

Dikkatle tedkîk ve mütâla‘a edilirse ne kolordu kumandanlarının müşterek telgrafı ve ne de ordu kumandanının iş’ârı Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin ric‘at karârını tebdilde müessir olacak kuvveti ve hele Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin muvâfakat cevâbında izhar edilen memnûniyet ve nîk-bînliğı tevliid edecek bir unsuru hâvî idi.

Kolordu kumandanlarının telgrafı şöylece kâbil-i telhîs ve kâbil-i red idi:

A) Kolordu kumandanları şöyle diyorlardı: “Henüz toplanmamış mühim mikdârda top ve malzeme vardır ve bunları ikmâl bir iki güne muhtâctır.”

Ya’nî kolorduların kıymet-i Harbiyelerinden mâddeten henüz çok eksik vardır. Dört gündür yapamadıkları şeyi 1-2 günde yapabileceklerine delâlet edecek bir emare ise yoktur.

B) “Kıta‘ât yorgundur ve açtır, bunu gidermekte 1-2 güne muhtâctır.” Ya’nî kıta‘ât manen de fenâ hâldedir; 1-2 gün zarfında kolordular menâtıkında erzak depoları vücûda geleceğı hakkında ise hiçbir ümîd yoktur; Çünkü hiçbir şey yapılmadığı ma‘lûmdur.

C) “Düşmanın Babaeski-Kırkkilise hatt-ı şarkında piyâdesi yoktur”. Fakat bunu ne ile anladınız? Hangi keşif tertîbiniz, hangi keşif kolunuz ve hangi raporla?

E) “Mülkün fazla bir kısmını düşmana bırakmamak”. Bu, sizin düşüneceğiniz bir iş değildir!

H) “Düşman ilerlemedikçe ve el-yevm bulunduğumuz hatta barınmak imkânı kalmadığı bi’l-fiil anlaşılmadıkça çekilmemek”. Acaba bunu anladığınız zamân her şey kaybolmuş olmaz mı? Düşman mevcûd olmadan bile çekilemeyeceğini iddia ettiğiniz kuvvet bir de düşman tak‘îbi altında acaba büsbütün mahva mahkûm olmaz mı?

Hâlbuki li-hikmetin Karârgâh-ı ‘Umûmî bu telgraftan “...bu izahattan şimdi bulunulan hatta kalmabileceğı...” ma’nâsını çıkarmış ve kat’î bir muhârebe kabûlü karârını ittihâz etmişti.

Buna zamîmeten irtikâp edilen büyük bir hatâ ise kolordu kumandanlarına verilen cevâbın olsun aynen Şark Ordusu kumandanlığına verilmemesi; Karaağaç hattında düşmanı beklemek ve muhârebeyi kabûl eylemek [37] için lâzım gelen emrin ne doğruca verilmesi ve ne de bunu i’tâ’ etmek husûsunda Şark Ordusu kumandanlığının tavzih edilmemesidir.

Fi’l-hakîka görülecektir ki kolordular, Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin bâlâdaki ‘umûmî emrinden başka, muhârebe başlayıncaya kadar hiçbir emir almamışlardır, Karaağaç hattının tanzîmi, taksimi tarz-ı müdâfaası, tarz-ı setri, keşif, geri hidemâtı ve sâ’ire hakkında hiçbir şey yapılmamıştır. Daha garibi bu cereyân-ı hâlden 17, 18, 3. Kolordulara olsun ma‘lûmât vermek husûsu da der-hâtır edilmemiş ve yapılmamıştır.

Karârgâh-ı ‘Umûmî bir taraftan böyle nîk-bînliğı kapılırken diğer taraftan Şark Ordusu karârgâhındaki başkumandanlık haber zâbiti ordunun 14 Teşrîn-i evvel vaz‘iyetini şöyle iş’âr eylemiş bulunuyordu:

“**3. Kolordu:** 10 bin nefer, 5 sahra ve 3 cebel bataryasıyla Vize’de.

: 3 bin nefer, 1 sahra ve 1cebel bataryasıyla Lüleburgaz’da, 4 redif taburu Saray’da.

2. Kolordu: Karaağaç-Lüleburgaz’da [Ki 2 fırkalı olduğu, Kırkkilise muhârebesine girerken bile vasatî nısıf seferber mevcûdlu bulunduğu ma’lûmdur.]

1. Kolordu: Takrîben 20 bin kuvvetinde olarak Lüleburgaz’da. Uşak fırkası Türk Bey’i şarkında.

4. Kolordu: 31 tabur ve 9 batarya ile Lüleburgaz’da. Tekmîl mürettebâtını almıştır. Çanakkale’deki obüs bataryası henüz gelmemiştir.

Süvâri fırkası: Lüleburgaz’da.

17. Kolordu: 5, 14 tabur, 3 sahra, 1 cebel bataryasıyla Uzunhacı’da. Üç taburlu Bolu alayı Vize’de olup celp edilecektir. Bu kolordunun mürekkeb olduğu Ereğli ve Samsun redif fırkalarının kumandanları ile mütebâki taburları da bugün muhtemelen iltihâk edecektir.”

Böylece başkumandanlık, şu anda Karaağaç hattı üzerinde henüz mu’ayyen bir maksat ve gâye ile inkisam etmemiş olarak ancak ve a’zamî 50-55 bin piyâde bulunduğunu ve 1-1.5 gün geride 3,17. Kolordular olarak da a’zamî 25.000 insan mevcûd olduğunu dâhil-i hesap edebilirdi. [Gerçi bu ma’lûmât hakîkâten muvâfık değildir, fakat Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin o zamân bile bildiği bu idi.] Ve işte bu kadarcık bir kuvvetledir ki ileride; gayr-i müstahzar bir hâl ve vaz’iyette muhârebe-i kat’iye kabûlünü göze kestirmişti.

Bugün akşam şu mühim raporlarda alınmıştı:

Şark Ordusu kumandanlığından: “Lüleburgaz’da Kaymakâm Zeki Bey’den alınan telgrafta bugün ba’d-e’z-zeval saat 2 dakika 30’da bir alay kadar düşman süvârisinin Ayvalı’ya ilerlediği haberi üzerine bir mikdâr [38] süvâri ile bir taburun o cihete sevk olunduğu, bu kuvvetin yaya cenge inen 2 bölük düşman süvârisine mukâbele ederek düşmanın akşama doğru ric’at ettiği, bu hâdisse üzerine o civârdaki kolorduların bi’l-cümle kıta’âtı 2-3 saat zarfında Lüleburgaz’ın şark sırtlarında kemâl-i intizâm ile mevzi oldukları, erzak ve nakliye arabalarını da geriye sevk ettikleri Pınarhisar tarafında kilitli çetelerin 2. Kolordu’nun top toplamaya gönderdiği müfreze ile ateş teâtî ettiği, yarın 5. Fırkanın bu cihete kuvvetli müfreze ile keşif ta’arruzu yapacağı bildirilmiştir.”

Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye Riyâseti’nden: “13 Teşrîn-i evvel’de bir düşman süvâri alayının gaiplerde bazı keşif kollarının Havza ve Kula ile Babaeski arasında görülmüş olduğu, 13-14’de Telan ve Kula dereleri arasında Kavak dere, Nacak ve hazinedara mümted sahada düşman piyâdesine tesâdüf edilmediği, 14’de Lüleburgaz’ın şimâlinde Ayvalık’ın garbında iki bölük düşman süvârisi görüldüğü, bizim müstakil livâ’nın saat 4’te Vize’ye müteveccihen hareket ettiği.”

Böylece düşman ile temâsa gelinmiş oluyordu ve bu, bir muhârebenin çok garibü’l-vuku’ olduğuna dalalet edebilirdi. Böyle bir ihtimâl ise madem ki ileride durulmaya ve muhârebe kabûl edilmeye karar verilmiştir, bu muhârebenin ihzârını i’câb ederdi. Hâlbuki Lüleburgaz’daki kıta’âta olsun silah başına! borusu yerine geçen bu temâs ordu ve baş kumandanlık karârgâhlarını harekete getirmeye kâfi gelememişti.

Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin bugünkü [14 Teşrîn-i evvel 328] diğer işlerinin başlıcalarını da şöyle tesbît ederiz:

Şark Ordusu kumandanlığı ric‘at emrine sarılmış ve bunu bütün kuvvetiyle mevkî-i fi’le çıkarmaya çalışıyordu; hatta bu bâbda kim bilir ne kadar ileriye gitmek istemişti ki saat 6 dakika 40’da Karârgâh-ı ‘Umûmî’ye şunu yazmıştı: “Kıta‘âtın ekserisi Çorlu’dan geçeceği ve yollar muhâcir arabalarıyla mesdûd olduğu cihetle serî sevkîyât için hiç olmazsa 4. Kolordu’nun, donanmanın himâyesi tahtında bahren sevk edilmesi emrinde Ereğli’de vesâit-i irkâbiyye’nin ihtiyâten bulundurulması.”

Karârgâh-ı ‘Umûmî bu telgrafdan bi-Hakk’ın bir ma’nâ çıkaramayarak ne demek istenildiğini sorunca şu cevâbı almıştı:

“Kolordulara ba‘zı istikâmetler verilerek Ergene hattına hareketleri emr olunmuştur. Bahren sevkîyât husûsu bir tedbîr-i ihtiyâtîden ‘ibârettir. (?) Kolorduların verilen emirleri harfîyyen ve vakit ve zamânıyla icrâ edememeleri, ezcümle Şevket Turgut Paşa’nın el-yevm Lüleburgaz havâlisinde bulunmasıyla anlaşılıyor.

[39] 2. Kolordu 5. Fırka ile Karaağaç’ta, 4. Fırka Lüleburgaz’ın bir saat şimâlinde;

1. Kolordu Lüleburgaz civârında;
4. Kolordu Lüleburgaz garbı yakınında;
- Süvârî fırkası ileri kıta‘âtıyla Lüleburgaz’a gelmekte;
17. Kolordu Karışdırın’dan Ergene gerisine gitmektedir.”

Kezâlik bu sırada gelmiş olan şu telgraf dahi Şark Ordusu karârgâhının ric‘ati tesri’ husûsundaki gayretine diğer bir delil idi: “Yollarda kalıp bu kere çıkarılan topların kolorduların berâberinde nakli ve hayvan bulunamaması dolayısıyla nakillerine imkân bulunamazsa şimendiferle sevkleri 1 ve 4. Kolordulara tebliğ kılınmışsa da keyfiyetin bir kere de zât-ı vâlâlarınca te’kîdi.”

Bir taraftan da Çatalca hattı hazırlanıyordu: Daha 12-13 Teşrîn-i evvel târîhiyle, Harbiye Nezâreti müsteşarlığı şunu bildirmişti: “Hadımköy’üne kuvve-i ‘askeriyye ve levâzım-ı tedâfüiyye irsâliyle Çatalca hattının ihkamı ve İstanbul asayişinin muhâfazası zımnında ittihâz-ı tedâbir edilmesi hakkında Sadâretten alınan tezkere ve Meclis-i Vükelâ’da edilen müzâkere üzerine Anadolu’dan gelmekte olan redif taburlarından 3 bin Dersaadet’te alıkonulmasına, 4 taburun da Ayastefanos’tan Hadımköy’üne sevkine, ikmâl efrâdıyla Dersaadet’te teşekkül etmekte olan Fatih ve Selimiye redif fırkalarının teşekkül ettikçe peyderpey sevklerine ve 12, 15’lik toparlarla mandallı 5 bataryanın ve edevât-ı hafriyyenin irsâline ve Dersaadet için 800 bin kıye peksimet tedârikine tevessül edildiği ve ilbas ve teslîh edilememekte olmaktan nâşî ba’dema Anadolu devâirinden ikmâl-i efrâdı celbinden sarf-ı nazar olunduğu.”

Fakat baş kumandanlık, hiç olmazsa ileride durmak karârını verdikten sonra olsun, seyyâr ordusunun kuvvetini tenkîs edici bu ifrâzâtı men’e teşebbüs eylememişti ve bugün, 14 târîhiyle, Çatalca müstakil kumandanı Ali Rıza Paşa’dan gelen “bu akşam heyetin kısım-ı küllîsi ile Hadımköy’üne gelindiği, diğerlerinin yarın vâsıl olacağı, Çatalca hattına tahsîs edilen ‘askerin kısmen Dersaadet’ten hareket ettiği ve topların sevkîyâtına teşebbüs olunduğu” telgrafını da memnûniyetle telâkkî eylemişti.

Bir taraftan da müsteşarlık, Trabzon ve Amasya fırkası Midye'ye çıkarılacaksa da diğer iki nizâmiyye fırkası nereye çıksın? Diye sormuş ve Midye'de liman olmadığı, mevsimin fenâlığı, orada vesâit-i ihrâciyye mevcûd olmaması ve sâ'ire düşünülmeyle bunların da Midye'ye ihrâcı emredilmişti! Hâlbuki hakîkâtte bu kuvvetlerden ancak 4 tabur, ordu çekildikten sonra Vize'ye gelerek münferiden 25'de Saray'a gelebilmişlerdi!

[40] C) 15 Teşrîn-i Evvel 328 Günü

[Başlayan Muhârebe Hakkında İlk Haber Gelinceye Kadar]

Şark Ordusu karârgâhının ahvâli bahsinde zikr edileceği üzere ordu Erkân-ı Harbiye'sinden Miralay Fevzi Bey ordu kumandanının, bir kere daha istifâsını arz etmek ve şifâhen teâtî-i efkâr eylemek üzere 14-15 gecesı Çerkezköy'üne gelmişti. Bunun üzerine bu sabah Karagâh-ı 'umûmî Erkân-ı Harbiye birinci reis-i sânisı Mîrlivâ Ziyâ Paşa Çorlu üzerinden Lüleburgaz'a giderek ordu; kolordu kumandanlarıyla görüşmek ve başkumandan vekilinin nukât-ı nazarını tebliğ etmek vazîfesiyle Çerkezköy'ünden hareket eylemişti.

Bir tarafta garibü'l-vuku' olduğunu kestirmekte oldukları muhârebe karşısında Çerkezköy'ünde işsiz güçsüz oturmaktan sinirlenmekte olan 8 adet genç Erkân-ı Harbiye stajyeri nihâyet bugün cepheye gitmek müsâadesini almışlardı ve Yüzbaşı Refet, Kenan, Edib ve Mülâzım Kemâl Efendiler "Kolorduların vaz'iyet ve ahvâl-i hakîkiyyelerini öğrenmek vazîfesiyle hareket etmişlerdi. Yüzbaşı Kâzım Efendi de zîrde görüleceği üzere Vize mıntikasının i'âşesini temîn vazîfesiyle Istranca'ya gitmişti.

Bir taraftan da dünkü cereyân-ı hâlden şımaran kolordu kumandanları artık doğruca Karârgâh-ı 'Umûmî ile münâsebette bir mahzûr görmemeğe başlamışlardı ve I. Kolordu kumandanı, 'arâzî müşkilâtı hasebiyle obüslerin mevzi-i müdâfa'ada sâbit olarak (?) isti'mâlini teklîf eylemiş, 4. Kolordu kumandanı da kolordusundan geri bırakılmış top bulunmadığını ihbâr eylemişti.

Harbiye Nezâreti Müsteşarlığı da şu ma'lûmâtı göndermişti:

"Petersburg Sefareti'nin telgrafında "Journal Debours gazetesinin muhâbiri Sofya'dan gönderdiği mektupta mevâdd-ı 'âtiyeyi bildiriyor: Bulgarlar Edirne istihkâmâtının tertîbâtını belki Türklerden daha iyi biliyorlar. Çünkü Bulgar Erkân-ı Harbiye zâbitânı istihkâmâtta senelerce 'amele gibi çalışmışlardır. Bu sebeble Bulgarlar Edirne'ye hücum etmeyecek ve buraya kuvvetli bir müfreze bırakarak Istranca silsilesi boyunca Çatalca'ya ilerleyecekler ve bu sûretle Kırkkilise'deki 'Osmanlı ordusunu Çatalca'ya çekilmeye mecbûr edeceklerdir."

Ve'l-hâsıl haber zâbiti de şu ma'lûmâtı vermişti:

"Dünkü hâdiseden sonra vaz'iyet şudur:

4. Kolordunun İzmit fırkası taburları 700'ü mütecâviz olarak Lüleburgaz şimâl-i şarkî sırtlarındadır.

12. Fırka [13 tabur] mezkûr kasabanın cenûb-i şarkî sırtlarındadır. Çanakkale fırkası [8 tabur] bunların gerisinde ihtiyâttır.

1. Kolordu, 3 fırkasıyla İzmit fırkasının sağ cenâhından i'tibâren Türkbey hizâsına kadardır; bir fırkası sağ cenâh gerisinde ihtiyâttadır.

[41] 2. Kolordu iki fırkasıyla Karaağaç'ın şimâl-i şarkî sırtlarını işgal edip 5 taburu sağ cenâh gerisindedir.

İzmit fırkası mükemmelen toplanmıştır. Kuvve-i ma'neviyye artmaktadır. İâşenin taht-ı intizâma alınması elzemdir. Dün akşam püskürtülen düşman süvâri alayı müte'addid defâlar cephe önünde görülmüştür."

[‘Umûmî herc ü merce rağmen hakikâte çok yakın bir sûrette kolorduların vaz‘iyetini mütemâdiyen tesbît ederek Karârgâh-ı ‘Umûmîyye bildirmeye muvaffak olan haber zâbiti Erkân-ı Harbiye Binbaşı’sı Kâzım Bey’in [Diyarbakırlı] bu mühim hizmetinden çok büyük faydalar kâbil-i te’mîn idi.]

Ve'l-hâsıl Karârgâh-ı ‘Umûmî 15 Teşrîn-i evvel’de, muhârebe haberi gelinceye kadar bunlarla iştigal eylemişti; erkân ve rüesa bir muhârebeyi herhâlde garibü'l-vuku görmüyorlardı ve müsterih-âne bir sûrette talî işler ve tedâbirle meşgûl oluyorlardı. İşte bu vaz‘iyette iken saat 15 dakika 40’da, Karaağaç’taki ilk ciddi muhârebe temâsı hakkında, ileride göreceğimiz rapor gelmiş; vaz‘iyet bir anda tebeddül eylemişti.

3. 14-15 Teşrîn-i Evvel 328 Günlerinde Şark Ordusu Kumandanlığı

A) Ahvâl-i Mütেকaddime ve 13 Teşrîn-i evvel Günü

11 Teşrîn-i evvel sabahı trenle ric‘at etmiş olan Şark Ordusu kumandanlığı bugün akşam düşman süvârisi tehdîd-i hayâlîsi ile telâşa düşmüş, bir taraftan kendisi gibi kolordularını bırakarak veya kolordularına hâkim olamayarak Babaeski ve Vize’ye gelmiş olan kolordu kumandanlarıyla ve diğer taraftan Karârgâh-ı ‘Umûmî ile telgraf muhârebeleri yapmış; ma‘a-hazâ vaz‘iyete hâkim olamayarak bedbînlikte a‘zamî dereceye gelmiş ve 17. Kolordu’ya müsta‘celen Çorlu’ya ric‘ati emr eylemişti. [Bahs-i mahsûsuna mürâca‘ât]

Ordu karârgâhının 12-13 Teşrîn-i evvel günlerindeki halet-i ruhiyyesi ise büsbütün karışık: Bir taraftan bedbînliğinde terakki ederek, ma‘iyyetindeki bir kolordu kumandanı olan Mahmud Muhtar Paşa’ya, müşarûn-ileyhin aynı zamanda BahriyeNazır’ı olmasından bi’l-istifâde “orada ‘askerin hâlini bizzat gördünüz. Buradakiler de aynı hâldedir. Bu ‘askerle harb ile memleketi müdâfaa etmenin imkânı yoktur. Daha ziyâde sefâlet ve fenâlığa meydan kalmaması için siyâseten bir çâre-i hal bulunmak üzere mensûb olduğunuz Heyet-i Vükelâ’ya iş’âr-ı keyfiyet eylemeniz mütemennâdır.” Telgrafi çekilmiş, ordu Erkân-ı Harbiye’si (Çerkezköy-Çorlu) hattına ric‘atten başka bir çâre kalmadığını tesbît ederek bir plan hazırlamış, 17. Kolordu’nun mürâcaâtına cevâben muvakkaten Lüleburgaz’da kalması ve ma‘a-hâza yoldaki kıta‘âtının Çorlu’ya sevki düşman süvârisine karşı bir taburun müsta‘celen Çorlu’ya sevki emr edilmişti.

[42] Diğer taraftan ise 17. Kolordu vâsıtasıyla 2. Kolordu’ya verilmekle berâber her tarafa tammüm etmiş olan bir emr-i telgrafide “Karaağaç hattında kalmaya karâr verildiği” bildirilmişti.

Bundan sonra Karârgâh-ı ‘Umûmî bahsinde zikredildiği üzere Ordu Erkân-ı Harbiye Reisi ile Karârgâh-ı ‘Umûmî erkânı arasında 12-13 gecesı Çerkezköy’ünde bir mülâkat vâkî olmuştu; Fakat -yine yukarıda tafsîl edildiği üzere- bu mülakatta kat’î bir netîce takarrur etmemiş olacak ki 13 Teşrîn-i evvel saat 4 dakika 30’da Karârgâh-ı ‘Umûmî Şark Ordusu’nun bulunduğu hatta tecemmuunu ikmâl etmesini emrederek bu emir orduca kolordulara tamim edilmiş iken diğer taraftan Şark Ordusu

kumandanlığı yine 13'de 17. Kolordu'ya; bir teklifine cevâben kolordunun derhâl Çerkezköy'üne tahrîkini emr eylemişti ve bugün 'Abdullâh ve Nâzım Paşalar arasında vâkî mülâkattan da bir netîce çıkmamıştı.

13 Teşrîn-i evvel'de Şark Ordusu kumandanlığı vaz'iyet hakkında daha ziyâde ma'lûmât-dâr olmuştu. [2. Cild, sayfa 394-397]. Bu meyânda, 2. Cilde eser-i zuhûl olarak yazılamamış olup 2. Kolordu'nun Lüleburgaz'dan göndermiş olduğu ve ordunun 13'de verdiği emre cevâb mahiyetinde olan şu raporu da vardı:

"V. Fırka bugün Karaağaç civârında kalmıştır. Yanlış yola sapmış olan IV. Fırka bugün Lüleburgaz'ın bir saat şimâline vâsıl olmuş ve orada tevkîf edilmiştir. Efrâd pek yorgun olduğundan yarın Karaağaç'a gönderilecektir. 2. İstihkam taburu 5. Fırka nezdindedir. Telgraf müfrezesinin perakendeleri bugün Lüleburgaz'a gelmiştir. Firkalardan henüz raporlar gelmediğinden mevcûdları ve hallerine dâir kat'î ma'lûmât yoktur ve taleb edilen keşif netâyici de henüz haber verilmemiştir. Kolordu efrâdından Hayrabolu'ya gidenlerin mikdârı takrîben 3.000 ve Lüleburgaz civârlarına dönenlerin bini mütecâviz ve Babaeski'den dönenlerin tahmînen 1.000 kadar olduğu anlaşılmış ve şimdiye kadar 'umûmî cem ve ilhak kılınmıştır. Yalnız Hayrabolu cihetindekiler ancak bu gece buraya vâsıl olabilecektir.

2. Kolordu, Karahisar'dan Karapınar'a ve karârgâh Lüleburgaz'a hareket ve muvâsalat edinceye kadar geçen iki gün ve burada geçen bir buçuk gün müddet zarfında dört muhtelif kolorduya mensûb binlerce efrâdı bizzat ve bi'l-vâsita derdest ve kıtalarına sevk eylemiş ve bu maksatla da 'âcilen Lüleburgaz'a yetişilerek Babaeski-Alpullu-Muratlı-Hayrabolu-Tekirdağı mıntikalarına telgraflar keşide ve zâbitler i'zâm olunarak bi'l-'umûm firârî ve perakendelerin derdest cem' ve sevki emr ve taleb olunmuştur. 2. Kolordudan dahi birçok öküz arabalarının ötede beride çamurlar içinde kırılarak veya saplanarak veya hayvanları ürkerek bırakıldığı vâkî' olduysa da bilâhare bir kısmının tahlis ve celb edildiği anlaşılmış ve zâyîât-ı hakîkiyye henüz tahakkuk etmemiştir. Lofça civârında bırakılan 15 öküz arabası topçu cephanesinin [43] be-heme-hâl ahz ve celbi i'câb edenlere emr olunmuştur. Topçuyu 4'ten yalnız bir topun Kavaklı civârında bırakıldığı, bir topla bir arabanın da terk edildikten sonra başında bırakılan efrâd ve zâbitânın hayvânâtı çıkararak Hayrabolu istikâmetine götürdüğü anlaşılmış ve bu top buraya hareket ettirilmiştir. Topçu hayvanatının hemen kısm-ı azamı bitmiş, yaralanmış ve bî-tab bir hâldedirler. 2. Kolordu için menzil noktası Lüleburgaz gösterildiyse de burada kolordu idâresine kâfi yem gayr-i mevcûd ve menzil me'mûrları da yoktur. Hâlbuki kolordu kıta'âtı altı gündür bulundukları mıntıkada pek perîşân bir sûrette yaşamaktadır. Vesâit-i nakliyyenin noksânîyyet ve fenâlığı ve menzil-i hidemâtının mefkudîyyeti cidden harb etmemiş olan kolorduyu perîşân eden sebeblerden birincisidir."

Bu raporda ve emsâlinde musavver elim vaz'iyeti ıslah için ordunun ne yaptığı hakkında ise ortada hiçbir vesîka ve emâre yoktur.

Bugün Şark Ordusu karârgâhı bir taraftan da -yukarıda Karârgâh-ı 'Umûmî bahsinde zikr edildiği vecih ile- başkumandanlıkla temâsa devâm etmiş ve bütün gün yeni bir karâr ittihâz edilmeden; diğer bir şey yapılmadan geçirilmiştir.

Şark Ordusu kumandanlığı, bugün ordunun vaz'iyetini Karârgâh-ı 'Umûmî'ce ma'lûm olana nazaran biraz daha etraflıca olarak şöyle biliyor ve kabûl ediyordu:

4. Kolordu: Lüleburgaz etrafında.

I. Kolordu: 2. Fırka Lüleburgaz'ın şimâl-i mahrecinde.

3. Fırka Lüleburgaz'ın garb mahrecinde.

Mürettep fırka Lüleburgaz'ın istasyonu civârında.

Uşak fırkası Türk Bey'inin şarkındaki sırtlarda.

2. Kolordu: 5. Fırka Karaağaç mevkiinin şarkında.

4. Fırka Lüleburgaz'ın 4 km şimâl-i garbisinde.

3. Kolordu: Vize civârında.

17. Kolordu: Karışdıran civârında.

Süvâri: İki livâ'sıyla Ulupaşa'da.

Hafif livâ' ile Hasköy'de.

B) 14 Teşrîn-i Evvel Günü

13-14 Teşrîn-i evvel gecesi Şark Ordusu kumandanlığı Karârgâh-ı 'Umûmî'nin, Ergene'ye ric'ati hakkında [44] 14 Teşrîn-i evvel saat 1 târîhli emrini almış ve bunun üzerine 14 minh saat 5 dakika 30'da şu emirleri vermişti:

Lüleburgaz'da I. Kolordu'ya: "Bulgarların Pınarhisar istikâmetinde ilerlemek istemeleri üzerine 2. Kolordu, 3. Kolordu'nun sol cenâhına takarrüb etmiştir. Ergene gerisinde müttehiden icrâ-yı hareket olunmak üzere muntazamân ve müsâraaten Türkbey-Sakızköy-'Ahmedbey-Paşaköy-Akçaköy-Ohlas Çiftliği üzerinden harekete ibtidâr edilmesi tavsiye olunur."

Lüleburgaz'da 4. Kolordu'ya: aynı fıkralarla "muntazamân ve müsâraaten Lüleburgaz-Karışdıran-Çorlu şosesiyle Ergene gerisine hareket olunması."

Lüleburgaz'da 2. Kolordu'ya: "Başkumandanlıktan doğruca emir alması."

Sağ cenâhın, kendisine i'timâd edilmemekte olduğu cereyân-ı hâlden müsteban olan, yalnız 2. Kolordu ile takviyesi de za'îf görülerek Karışdıran'da 17. Kolordu'ya da, saat 7 dakika 40'da şu emir verilmişti:

"Çorlu şosesinin Ergene'ye mülâkî olduğu noktadan i'tibâren Uzunhacı üzerine, muhâfaza-yı intizâm şartıyla sür'atle hareket ve mevki-i mezkûre bu akşam muvâsalata gayret ediniz."

Süvâri fırkasına da şu emir verilmişti -ki bunun, Karârgâh-ı 'Umûmî'ye 14 minh saat 9 dakika 45'de verilen mufassal emirden sonra verilmiş olması, sağ cenâha yalnız hafif süvâri livâ'sının ta'yîn edilmiş olmasından anlaşılıyor- ve bu sûretle geceki ilk ric'at emri hakkında süvâriye bir şey söylenmemiş olması lâzım geliyor:

"Düşmanın bugün Pınarhisar'a ilerlemesi muhtemeldir. 2, 3. Kolordular Vize civârında toplanıyor. 1 ve 4. Kolordular, tedricen Ergene gerisine yürümek emrini almıştır. Müstakil süvâri fırkası ordunun bu hareketini setredecektir. Hafif süvâri livâ'sı Vize'ye giderek ordunun sağ cenâhında kalacak ve 3. Kolordu kumandanlığının emri altında bulunacaktır. I. Kolordu'ya bir süvâri alayı bırakılmalıdır."

Fakat hakîkâtte bu emirlerin yalnız 17. Kolordu ve hafif süvâri livâ'sına 'âid olanları müstesnâ olarak diğer hiçbir noktası sahayı tatbîke girmemişti ki sebebi yukarıda izah edildi.

2. Kolordu'ya da bu meyânda şu emir verilmişti:

“Kolordunuzun hareketi için verilen istikâmet Yenice-Karaağaç-Kavaklı olup bu da diğer kolorduların hareketine nazaran en kısa bulunduğu ve diğer kolordular mevazı-ı mukânnenelerine dâhil ve bir gün istirahat etmiş bulundukları hâlde kolordunuzun henüz mevazına dâhil olmamış bulunması ve husûsiyle kolordu kumandanının istikâmet hâricinde ve kolordusundan ayrılarak Lüleburgaz’da bulunması ve düşman [45] tarafından bir gûna tazyîk icrâ ve muhârebe itasına mecbûriyyet elvermediği hâlde kıta’ât inzibatının muhâfaza edilememesi; kolorduya ‘âid kusûrun karârgâhtan verilen açık telgrafların şüyuuna atfı gibi mütâlaâtta bulunulması bâdi-i teessüf olmuştur. Esâsen bugünkü harekâtınız hakkındaki evâmîr büyük karârgâhtan verilmiş olmasına mebnî bundan böyle de ‘ahz-ı evâmîr için büyük karârgâha mürâca’ât eylemeleri tavsiye olunur.”

Bir de vesâik arasında 2. Kolordu’ya bugün çekilen şu telgrafa rast gelinmiştir; fakat yukarıdakinden evvel midir, sonra mıdır, kâbil-i tebyîn değildir:

“Topçu Y 4 K bir tabur muhâfızla Lüleburgaz’da terki ve bunların top ve cephe arabalarının trenle ve hayvanatının karadan sevki husûsunun muhâfız tabur kumandanıyla topçu alay kumandanına tebliğ ve ihtarı ve mütebâki kuvvetinizle Karaağaç-Kengri-Topçuköy-Azbağ üzerinden Müsellimköy’üne gidip Vize kolordusunun sol cenâhını takviye etmeniz Karârgâh-ı ‘Umûmî tarafından emr olunmuştur. Bu emir Karaağaç’a Karârgâh-ı ‘Umûmî’den gönderilmiş olacaktır.”

Fakat 2. Kolordu harb cerîdesinde bu iki emrin de pek geç vardığı ve cereyân-ı hâl hakkında ancak diğer kolordulardan haber alınmak sûretiyle ma’lûmât alınabildiği dermeyân olunuyor.

Bundan sonra Şark Ordusu kumandanlığı Karârgâh-ı ‘Umûmî ile evvelce mezkûr muhâbereyi yapmış, saat 9 dakika 45 târîhli mufassal emri almış, 2. Kolordu hakkında telgraf hatâsı olan (yaklaştırılmıştır, yaklaşması) davası halledilmiş ve fakat başkaca bir şey yapılmamıştı.

Nihâyet 14 minh’de 1, 2 ve 4. Kolordu kumandanlarının ric’at edilmemesi hakkındaki müsterek telgrafi mes’elesi tahaddüs etmiştir.

Bu mes’eleyi îzâhan Şark Ordusu harb cerîdesi ile ‘Abdullâh Paşa’nın hâtîrâtından şu satırların ‘aynen nakli lâzım görüldü:

A) Harb cerîdesinden: “...Müşarün-ileyhim kumandanların iş bu mürâca’âtları Şark Ordusu kumandanı tarafından reddedilmiş olmasına mebnî kolordu kumandanları doğruca başkumandanlığa mürâca’ât ederek makâm-ı müşarün-ileyhânın muvâfakatını istihsâl etmişlerdi. Bunun üzerine Şark Ordusu’na tebliğ olunan emirde (Pınarhisar-Lüleburgaz hattında muhârebenin kabûl edilmesi münâsib olacağından ol-sûretle hareket olunması) iş’âr buyrulmuştu.

Kırkkilise ric’atını müte’âkib Şark Ordusu’nun kuvveti birçok efrâdın firâr etmeleri yüzünden hayliden hayli tenakus etmişti. Şimdi muhârebenin kabûlü münâsib görülen işbu hattın bu kadar kuvvetle işgali mümkün olamayacağı düşünüldükçe düşmanın ta’kîbâtından masun olarak Ergene’ye kadar çekilmek, gerek mezkûr suyun ve gerekse o civâr ‘arâzînin müdâfaaya bahş eylediği fevâidden istifâde etmek ve bâ-husûs [46] gerek şimendifer hattı ve gerekse bahren icrâ edilecek münâkalât sâyesinde efrâdın celbi, i’âşenin temîni, cephanenin celbi ve ikmâlî nazar-ı dikkate alınarak hatt-ı mezkûrun intihâbındaki mecbûriyyet başkumandanlığa bir tafsîl-i ‘arz edilmişse de teşebbüsât-ı vâkı’a bir netîce-i

müfideye müncer olamayarak kolordu kumandanlarının arzuları vech ile (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında kalarak muhârebenin orada kabûl olunmasına karâr verildi.

Bunun üzerine Şark Ordusu kumandanı paşa hazretleri istifalarını takdîm eylediler; kabûl buyurulmadı. Şark Ordusu kumandanlığı ile kolordular kumandanlıkları beyninde tahaddüs eden ihtilaf-ı efkârın izâlesi maksadıyla Karârgâh-ı ‘Umûmî’den Mîr-livâ Ziyâ Paşa, gerek Şark Ordusu karârgâhına ve gerekse Lüleburgaz’da kolordular karârgâhlarına 15 Teşrîn-i evvel’de izam buyurulmuştu.

(Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında muhârebeyi kabûl etmek fikrinde bulunmayan Şark Ordusu mezkûr hat üzerinde hiçbir tedkîkâtta bulunmamış ve bütün mesâ’î sini Ergene gerisine hasr eylemişti. Hâlbuki hatt-ı mezkûru işgal etmek fikrinde bulunan kolordularca da burada müdâfaa nokta-yı nazarından hiçbir tedbîr ittihâz olunmamış ve hatta keşif bile hakkıyla ifâ edilememişti.

Şark Ordusu kumandanı (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattında kalmak için musırrâne verilen emirlere mutavaat etti,

B) ‘Abdullâh Paşa’nın hâtîrâtı kitabında: [Sayfa 149]

“... Karaağaç hattı gibi ordunun kuvvetiyle gayr-i mütenâsib, gâyet geniş cepheli bir mevzide muhârebe-i kat’iyye kabûlü ümid-i bahş olamazdı... Vaz’iyetin şu vahamet ve müşkilâtı nazar-ı dikkate alındığı hâlde ordu emrinin icrâsında kolordu kumandanları tarafından dermeyân olunan muhâlefet vaz’iyet-i Harbiyedeki tehlikeyi bir kat daha tezyîd eylemiş bulunduğundan şu ahvâl-i musavvera altında bundan böyle ordunun kumandasını deruhte ederek zuhûru imkân ve ihtimâlden baid bulunmayan bir felâketin müsebbibi olmak ciheti iltizam edilmediğinden itaatten inhiraf eden ve verilen ordu emrinin icrâsına muhâlefet eyleyen kolordu kumandanlarına karşı ordu kumandanlığı vezâifinin âdem-i imkânından dolayı emr ve kumandanın ba’de-mâ büyük Karârgâh-ı ‘Umûmî tarafından deruhte edilmesi husûsunda ma’rûzâtta bulunmak üzere Şark Ordusu karârgâhından Erkân-ı Harbiye Miralayı Fevzi Bey ba’de’z-zeval Çerkezköy’üne izam kılınmıştır.”

Böylece Şark Ordusu kumandanlığı bir kere daha kat’î bir sûret-i hale karâr vermiş bulunuyordu. Fakat zîrdeki cereyân-ı hâl bu karârı da iptal etmiş ve iş olacağına varmıştı:

4. Kolordu nezdindeki Ordu Haber Zâbiti Erkân-ı Harbiye Kaymakâmı Zeki Bey’den şu telgraf gelmişti:

[47] Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye Riyâsetine

Lüleburgaz

14 Teşrîn-i evvel 328 Saat 11 Dakika 55

Muhtelif istikâmetlere gönderilen keşif kollarından ve şimdi buraya muvâsalat etmek üzere bulunan süvârî fırkası keşif kolu zâbitinden alınan ma’lûmâtta dün [13 minh] akşama kadar (Pınarhisar-Kırkkilise-Yenice) hattının cenûbundaki mıntıkada düşmanın bir keşif kolu bile bulunmadığı kat’iyyen tahakkuk etmiştir. Artık anlaşılıyor ki ya bizim hâlimize müşabih bir hâlde bulunuyor ve yahut ki başka taraflara teveccüh ediyor. Düşmanın bizim şu vaz’iyetimizden lâyıkiyle haberdâr olmaması ihtimâli de vardır. Çünkü verilen muhârebede düşman sağ cenâhından ric’at ve sol cenâhından ise pek çok müşkilâtla hareket etmiştir. Hatta

Kırkkilise’de ‘askerimizin bulunup bulunmadığından tamâmen emîn olmak için şehri mezkûru bütün gece topa tuttuktan sonra yürüyebilmiştir.

Burada bulunan kolorduların gerek kıta‘ât-ı mazbutası ve gerekse perakende efrâdı son derece muhtâc-ı istirahatıdır. Kıta‘ât hareket ettikçe bu ihtiyâç gayr-i kâbil-i tamir bir hâl alacak ve burada kemâl-i suhûlet ve muvaffakiyetle toplattırılmakta olan perakende efrâd ve sâ’irenin âhir mahâlde toplattırılması fevka’l-‘âde kesb-i müşkilât edecek ve belki de bunların mikdârı ve bilâ-sebeb hâsıl olan heyecân-ı ‘umûmi bir kat daha ve hatta önü alınamayacak derecede tezâyüd edecektir. İzmit fırkası taburlarının dünden beri 5-7 yüze bâliğ olduğu, dün akşamdan i’tibâren 12. Fırkada dahi tek tük firâr edenler bulunduğu ve burada kolordular, harekete son derece de mâni olan müşkilât-ı azîmenin izâlesine geceden beri sa’y ve gayret eylemekte iseler de muvaffakiyet ümidi olmadığı, ahvâl-i ma’rûzaya nazaran icrâ-yı i‘câbı menût-ı re’y-i ‘âlîleridir.”

‘Abdullâh Paşa Hazretleri bu rapor üzerine cereyân eden ahvâli hâtırrâtta şöyle zikr ediyorlar: [sayfa 150-152]

“...Nezinde bulunduğu kolorduda o kolordu kumandanının değil bil’akis ordu kumandanının nokta-yı nazarını temîne mecbûr olduğunu unutan bu haber zâbiti 13 Teşrîn-i evvel raporunda 4. Kolordu hakkında: (Muntazamân Alpulu’dan Lüleburgaz’a yürüyor, muvâsalatı garîbdır. Top ve cephane arabaları tamamdır. Perakendesi yok gibidir; kıta‘ât Karaağaç deresinin gerisine alınacaktır. Yürüyüş oldukça muntazamdır. Yürüyüş esnâsında efrâdımızda hiçbir güna sû-i ahvâl görülmemiştir...) dediği hâlde bugün hem kendi raporunda ve hem IV. Kolordu raporunda perakendenin toplanmasından top ve sâ’ire kurtarılmasından bahs olunuyordu.

[48] Bâlâdaki raporda düşmana ‘âid ma‘lûmâtın Karârgâh-ı ‘Umûmiye iş’ârı sırasında her nasılsa kolordular kıta‘âtının harekete kâdir olmadıkları dahi ilâve edilerek şu telgraf keşide edilmişti [Karârgâh-ı ‘Umûmî bahsinde mezkûrdur. M. N.] Ve işbu telgrafnâme-yi müte‘âkib ‘âtî’yü’z-zikr cevâb vürûd etmiştir:

“C: İş’âr-ı devletleri nazar-ı mütâlâ’aya alınarak kolorduların harekete kâdir olmadıkları anlaşıldığından bulundukları mahallerde kalmaları ve düşman ta‘arruz ederse orada son dereceye kadar müdâfaa eylemeleri tavsiye olunur.”

Binâ’en‘aleyh kolorduların Karaağaç deresi gerisinde kalmalarının Şark Ordusu’nun iş’ârına ‘atfen takarrür ettiği gibi bir ma’nâ, cereyân-ı muhâbereden anlaşılyordu.

Hâlbuki bundan daha evvel kolordu kumandanlarının mazbata-i müştereke ile mürâca‘âtlarına muvâfakat edilerek Karaağaç’ta kalmaları için Karârgâh-ı ‘Umûmî’den emir verildiği ve bu şekilde bir raporun vürûdundan bi’l-istifâde bir tedbîr-i nezâket olmak üzere bize de böyle yazıldığı bilahare anlaşılmıştır.

Hâlbuki kolorduların derhâl Ergene’ye müteveccihen yürümeleri husûsundaki efkarımız evvelce îzah edilmiş olduğu gibi zâten aynı fikir ve karâra taraftar bulunan Karârgâh-ı ‘Umûmî’den 14 Teşrîn-i evvel saat 1’de vürûd eden emir telgrafı mûcibince Çorlu’da bulunan cephaneden 10.000 sandığı mütecâviz mikdârı Çerkezköy ve Hadımköy’üne nakledilmiş ve bu sûretle ordunun ric’ati ihzâr ve Ergene hattında tahkîmât da, orduya iltihâk etmek üzere geriden gelen 5-6 redif taburıyla Hakkı Paşa me’mûr edilmişti.

Böyle nazik bir zamânda Ergene hattına çekilmek husûsunda ordu emrinin infaz ettirilememesinden dolayı emir ve kumanda da hâsıl olan teşeddüd hasebiyle kat'iyen affımı talep için gönderdiğim Miralay Fevzi Bey Karârgâh-ı 'Umûmî'de bulunduğu sırada güya iş'âr-ı 'âcizîye istinâden kolorduların bulundukları mahallerde kalmaları hakkında vürûd eden emir nefse'l-emre muvâfık olmadığından bu bâbda kolordulara bir gûna tebligat îfâ edilmemiştir.

Zeki Bey'den mevrûd rapor meâlinin tarz-ı tebliği istenildiği gibi tefsîre müsâ'id bir şekilde olmasından dolayı fi'l-hakîka bir sû-i tefsîr varsa bunun izâlesi emrinde Miralay Fevzi Bey'in Çerkezköy'ünden 'avdetine intizâr i'câb etmişti."

Yukarıya nakil olunan 'Abdullâh Paşa Hazretleri'nin beyânâtını şu sûretle tedkîk ve ikmâl edebiliriz:

1-Bu güzel efkâr ve mütâlaâtı ilk günden bugüne kadar kolordu kumandanlarına emir ve telkin edici bir vesîka ortada yoktur. Bil'akis Karaağaç hattı üzerinde kalmayı iş'âr eyleyen 12 târîhli ordu emri mevcûdudur.

2-Lüleburgaz hattında kalmak için başkumandanlıktan gelmiş olan saat 17 dakika 30 târîhli emir üzerine ordu, kolordulara hiçbir gûna tebligât yapmamış değil, bil'akis 14-15 gecesi sadece şu şifreli emri vermişti:

[49] "Lüleburgaz'da 1, 2, 4. Kolordulara: Müşkilât-ı mesrûde dolayısıyla kolordunuzun bulunduğu mevkide kalması ve fakat dağınıklığın indifâmının bir an evvel temînine fevka'l-âde gayret olunması tavsiye olunur." Binâ'en'aleyh Şark Ordusu kumandanlığı Karârgâh-ı 'Umûmî'nin emrine mutâvaat eylemiş, emir ve kumanda da devâm eylemiş bulunuyordu ve fakat bu kararın te'mîni muvaffakiyeti için yeni hiçbir şey yapmamıştı. [Bu emir gerek Şark Ordusu vesâiki arasında ve gerek kolorduların harb cerîdelerinde aynen mevcûdudur.]

Binâ'en'aleyh 14 Teşrîn-i evvel günü dahi Şark Ordusunca bilâ-fâide geçirilmiş bir gündü..

Bugün [14 Teşrîn-i evvel] Şark Ordusu karârgâhı, ordunun vaz'iyetini şöyle kabûl ediyordu. [Ordu Erkân-ı Harbiye'sinin o zamânki notlarından]

4. Kolordu: 12. fırka 11.-.6
Çanakkale "11.-. [Edremit fırkasından
2 tabur berâber] } Karaağaç deresi gerisinde
İzmit "10.-.3 Lüleburgaz
şarkında, Karışdıran ve Uzunsakız yolları mültekasında 12'lik bir obüs bataryası
Süvâri Y 7 K'yi 1, 2, 3, 5'in
Kolordu mürettebâtını ikmâl etmiştir.

2. Kolordu:

A) Bir notta: Fırka 4'ü topçu 4'ü Karaağaç deresi gerisinde;

Fırka 5 ve topçu 5'i Lüleburgaz şimâlinde;

B) Diğer bir notta: 5. Fırka Karaağaç civârında, 2. İstihkam taburu berâber;

4. Fırka Lüleburgaz'ın 1 km şimâlinde.

Kolordudan 3.000 kişi Hayrabolu'ya, 1.000 kişi Lüleburgaz'da, 1.000 kişi Babaeski'de dağılmışsa da bu akşam cem edilmiştir. On beş öküz arabası topçu

cephanesi Lofça'ya aldırılmakta topçuyu 4'den bir top Kavaklı'da kalmıştır. Bir top ve bir cephanesi arabası Hayrabolu cihetine gitmiştir.

3. Kolordu: 10.000 nefer

1.000 perakende

Saray'da 4 redif taburu.

25 seri sahra ve 4 cebel topu ile Vize'de.

Diğer bir notta: Vize'de Afyon, Konya ve Ankara fırkalarından 2402 insan, Lüleburgaz'da

[50] 2.000 nefer, 1 sahra ve 1 cebel top taburu, Pınarhisar'da 2.500 neferli Bolu alayı"

Cephane gayr-i kâfi erzâk mefkûd.

I. Kolordu: II. Fırka Lüleburgaz şimâl mahrecinde

3. Fırka Lüleburgaz garb mahrecinde [Fırka çok dağınıktır.]

Müretteb I. Fırka Lüleburgaz istasyonunda.

Uşak fırkası Türk Bey şarkındaki sırtta IV. Taburu hazır.

Kuvvet: 20.000 nefer. Topçu 2T 3 hafif cephanesi kolundan 32 araba Üskübdere ile Kırkkilise arasında terk olunmuştur.

17. Kolordu: Karışdıran'da ve Uzunhacı'ya yürüyüşte:

Ereğli fırkası: 9.5 tabur, 3 sahra bataryası

Samsun fırkası: 8 tabur, 1 cebel bataryası

Bir süvâri bölüğü.

Müstakil Süvâri Fırkası: Lüleburgaz'da.

Şark Ordusu'nun bugün [14 minh] aldığı raporlardan ve yaptığı muhârebelerden bazıları da zîrde derc edilmiştir; şâyân-ı dikkat husûsâtı muhtevîdirler:

1- Süvâriyi 3 Mülâzim-i evvel Gâlip imzâsıyla, Lüleburgaz'dan çekilen telgraf:

Hasköy-Karayusuf keşif kolundan

Arıfbaba-Hasköy sırtlarından

? Saat 12 gündüz

"1- Düşmanın 4 tabur kuvvetinde tahmîn ettiğim piyâdesi Ayvalı deresi sırtlarında müctema' bulunduğunu esnâ-yı 'avdetinde gördüm.

2- 'Arıfbaba çiftliği ile Hasköy arasında bir bölük düşman süvârisi sırtlardadır.

3- Hasköy'de düşmanın 2 alay piyâdesi vardır. Bu kuvvet Hasköy'ün şark ve cenûb cihetlerinde avcı metrisleri yaptığını gördüm."

2- Süvâri fırkasından, telgraf başında Lüleburgaz'dan:

"... 11 sabahı fırkamız Çerkezköy istikâmetinde serîan çekilmek emrini aldı. Binâ'en'aleyh mütemâdiyen Lüleburgaz'a doğru hareket ettik. Yevm-i mezkûrdan beri 3 gün zarfında düşmanın bir süvâri alayı gaiplerde, bazı süvâri keşif kolları Havza'da ve Kula ile Babaeski arasında bir süvâri bölüğü görüldü. Başkaca bu

mıntıka dâhilinde piyâdesinden ma'lûmât alınmamıştır. 13-14 gecesı Babaeski'nin şarkında Telan [51] deresi ile garbında Kaleli deresi arasında şimâlen Kavaklıdere-Nacak- Hazinesdâr hattına kadar keşif kollarımızda, düşman piyâdesine tesâdüf etmedi.

Bugün [14 minh] Lüleburgaz'a gelindi. Düşmanın 1-2 süvâri bölüğü Ayvalı'nın 1 km şarkında görüldü. Piyâdeye delâlet edecek hiçbir kuvveti yoktur."

2- Diğer bir muhâbere: ?

Müstakil süvâri livâsı 4 saat mukâddem Vize'ye müteveccihen hareket etmiştir. Kırkkilise civârını keşfetmek üzere Üsküp'e doğru bir, Kavaklı'ya bir keşif kolu gönderildi. Yenice-Petra istikâmetine nisfu'l-leylden sonra keşif kolu gidecektir. Bulgarların tertibâtını nazar-ı mutâla'aya alarak biz de zâten uzak keşif kollarını kuvvetli bulundurmaktayız."

3-Diğer bir muhâbere: ? [Belki 4. Kolordu'ya yazılan bir rapordur]

1. Kolordu Türk Bey şarkındaki sırtlarda, 2. Kolordu birincinin şimâlinde Karaağaç sırtlarında, 4. Kolordu bir alay kuvvetinde ileri karakol ile Lüleburgaz'ın şimâl-i garbisindeki sırtlarda, büyük kısmıyla Lüleburgaz'ın 2.5 km şarkındadır."

4-Lüleburgaz'dan, 14 minh saat 11 dakika 20'de 2. Kolordu karârgâhı nezdinde ordu haber zâbiti E. H. Miralay İhsan Bey'den:

"12 Teşrîn-i evvelde V. Fırka Karaağaç'a, 13'ünde 2. Kolordu karârgâhı ve 14'ünde IV. Fırka Lüleburgaz'a gelmişti. 4. Fırka bu sabah Karaağaç'a hareket etti. Dün akşama kadar Pınarhisar-Lofça hattında düşman görülmemiştir. 2. Kolordu firkalarının ne kuvvette olduğunu firkalar dahi bilemezler. Efrâd son derece yorgundur. Ekser alayların efrâdı dağılmıştır. Yollar üzerinde her şey ve mühimmat metrûktur. Kıta'ât henüz midesini doldurmamıştır. Efrâdın iâde-i sükûnetini ve toplanması ve kendisini toplaması için kıta'âtın istirahat etmesi lâzımdır. Zâten düşmanla hiçbir temâs yoktur."

[Görünüyor ki İhsan Bey dahi Remzi Bey gibi kolordu kumandanlarıyla hemfikir olarak aynı saatte ordu kumandanını, durmaya imâleye çalışıyordu!]

5-Hâlbuki 2. Kolordu, 14 minh saat 17 dakika 15'de Lüleburgaz'dan şu telgrafi çekmişti:

"4 ve 5. Firkalar Karaağaç karyesinin şark sırtlarındadır. [Ki 4. Fırka'nın burada olmadığı zikredildi. M. N.] Kastamonu redif firkasının 5 taburu Lüleburgaz'a vâsıl olmuş ve diğerleri de olmak üzere. Bu beş tabur yarın Karaağaç mıntıkasına hareket edecektir.

Bugün 5. Fırka tarafından Pınarhisar'a gönderilen bir süvâri keşif kolu Bulgar eşkiyasının o civârda bulunduğunu keşif ve ihbâr etmiş, kuvvetlerinin ziyâdece olduğu anlaşılmıştır. 3. Kolordu tarafından terk edilmiş topları almak üzere sevk edilmiş olan bir müfrezenin Pınarhisar civârlarında eşkiya kuvvetiyle [52] müsâdemeye [Bolu Alay Muhârebesi] tutuşması üzerine evvelce verilmiş emir üzerine 5. Fırka tarafından sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb bir müfreze, hemen Pınarhisar'a sevk edilmiş ve 3. Kolordu müfrezesine muâvenete ve düşmanı tard eylemeye me'mûr edilmiştir."

Şark Ordusu vesâikinden bugünün geri hidemâtına âid olarak yalnız şunlar istintâc edilmiştir, ki mûcib-i ibrettir:

1- Ordu menzil müfettişliği hâlâ Hadım Köy'ünde bulunmakta olup buna Çerkezköy'üne gelmesi emredilmiştir.

2-Çorlu'ya boş vagonlar celb edilerek burada mevcûd 10.000 sandık cephaneden 6000'i hemen ve 4000'i peyderpey Hadımköy'üne (!) başkumandanlık emrine tevfikân sevk edilmiştir.

3-Harekât şubesi, geri hidemâtıyla müşteğil şube 3. Şu muhtırayı vermiştir:

“3. Kolordu erzak ve cephane fıkdanını bildiriyor. 2. Kolordu açıktan perîşân düşmüştür. Kıta'ât-ı sâ'irede hemen aynı derecededir. Hayli gündür yürüyen 'askerin îade-i intizâm ve kuvveti ile Ergene gerisinde harekete ihzâr için evvel emirde Çerkezköy-Çorlu menzil hattından bu kuvvetlerin muntazamân i'âşesinin te'mîni, cephane yetiştirilmesi, civâr köylerle Tekir Dağı ve havâlisinde mevcûd arabaların cem'i için teşebbüsât ifâsı ile 'askerin kâbiliyet hareketinin te'mîni zımnında muktezâsının icrâsı beyânıyla işbu muhtıra...”

Şube 3'ün ne yaptığı ise ma'lûm değildir!

4- Ma'lûmât-ı zâtiyye şubesi de şundan başka yapacak bir şey bulamamıştır: [ta'mîm]

“Harekât-ı Harbiye ve muhârebâta fevkalâde yararlık gösteren müsteid küçük zâbitânın takım zâbitliğine terfi' ve istihdâmı kıtaâtın zâbit ihtiyâcını te'mîne medâr olacağından bu gibi küçük zâbitânın defterlerinin tanzîmi ile irsâli.”

5- Çerkezköy merkez kumandanı Vâsıf imzâsıyla orduya gelen şu telgraf, gerilerdeki tezezbübî ifâde i'tibârıyla şâyân-ı dikkattir:

Dün akşama kadar bir kısmı silahlı olarak 300 kadar firârî; bir kısmı çıplak 600 kadar ikmâl efrâdı burada derdest ve cem' edilerek Çorlu'ya derdest ve sevk ise de bu gece oradan buraya 600 kadar çıplak ikmâl efrâdı gönderildiğine nazaran ne yapacağız? Burada i'âşeye âit malzeme de bulunmadığı cihetle bu bâbda emre muntazırım.”

[53] C) 15 Teşrîn-i evvel 328'de İlk Muhârebe Haberine Kadar Şark Ordusu Karârgâhı

Bu bâbda 'Abdullâh Paşa'nın hâtîrâtından şunlar nakledilir: [Sayfa 152-153].

“Karârgâh-ı 'Umûmî'den intizâr olunan cevâb vürûd etmedi. Lâkin 15 Teşrîn-i evvel 328 sabahleyin Karârgâh-ı 'Umûmî Erkân-ı Harbiye Birinci Reis-i Sânisî Mîr-livâ Ziyâ Paşa Çerkezköy'ünden Çorlu'ya muvâsalat etti. Vaz'iyet-i hâzırânın iktisâb ettiği şekl-i vahim dolayısıyla Şark Ordusu kumandanlığından keff-i yed eyleyeceğim hakkındaki ma'rûzâtımın başkumandan vekili Paşa Hazretleri tarafından kabûl edilmeyerek Şark Ordusu'na kemâkân taraf-ı âcizânemden kumanda edilmesi husûsunda müşârun-ileyhin arzu ve mutâla'aları Ziyâ Paşa tarafından ifâde edildi. Paşa-yı mûmâ ileyh Şark Ordusu karârgâhı ile kolordular arasında zuhûr eden ihtilâf dolayısıyla Lüleburgaz civârındaki kolorduları nazar-ı teftîştan geçirmek ve kolordu kumandanlarıyla temâsta bulunmak üzere Şark Ordusu karârgâhından Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Selahaddîn Bey ile berâber Lüleburgaz'a müteveccihen Çorlu'dan hareket etti.

Hâlbuki mâhiyet-i mes'ele el-ân hâl ve tesmiye edilmemiş bulunuyordu. Çünkü evvelce de îzâh olunduğu vech ile Şark Ordusu'nun mevcûd-ı hâzırıyla Karaağaç hattında muhârebeyi kabûl etmek netîce i'tibârıyla gâyet hatîr-nâk bulunduğundan bir an evvel hatt-ı mezkûrdan Ergene'ye doğru tebâüd eylemek

zarûrî iken leyte ve lealle ile vakit geçirilmekte ve bu yüzden ordunun vaz'iyeti ân be ân kesb-i vahâmet eylemekte idi. Aradaki ihtilâf ve sû-i tefehhümün izâlesi emrinde bizzat başkumandan vekili paşa ile müdâvele-i efkârdan başka çâre kalmadığından Çorlu'dan hareket olunarak Çerkezköy'ünde bulunan müşârun-ileyh hazretlerine mülâkî olundu.

Şark Ordusu'nun bulunduğu vaz'iyet-i Harbiye ile bu bâbda verilen ordu emrine kolordu kumandanları tarafından vuku' bulan muhâlefet hakkında teâtî-i efkâr edildi. Kolordu kumandanları tarafından der-meyân olunan esbâb ve mutâlaât müşârun-ileyh tarafından nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınmış bulunduğundan ordunun bir iki gün daha Karaağaç hattında kalarak istirahat eylemesinde bir mahzûr görmediklerini ve keyfiyeti kolordu kumandanlarına dahi tebliğ eylemiş olduklarını beyân buyurdular.

Binâ'enaleyh Bulgarların bugün, yarın muhtemel olan ileri hareketi bir emr-i vâkî' bulunduğu takdîrde ordu gayr-i müstahzar bir mevzi' gerisinde ve düşmana nazaran haylice dün bir kuvvetle muhârebeye mecbûr olacak ve bu sûretle öteden beri nazar-ı teemmülden dûr tutulmayan tehlike ve vahâmet dahi nâ-kâbil-i izâle bulunacaktı..."

İstifâ mes'elesi ne oldu? Anlaşıyor ki Nâzım Paşa, 'Abdullâh Paşa'yı şifâhen bundan vazgeçirmişti ve böylece hiç olmazsa bu andan i'tibâren Şark Ordusu'nun fi'lî bir kumanda icrâsına başlaması artık gayr-ı kâbil te'hîr-i mecbûriyyet olmuştu. Fakat yine böyle bir şey göremiyoruz; Ordu hâlâ âmirsiz ve emirsizdir!

[54] Diğer cihetten; bâlâdaki ifâdelerde bir zuhûl yoksa Nâzım Paşa'nın dün akşam imzâ ettiği emirdeki gibi (Karaağaç hattında sonuna kadar müdâfaa) yı düşünmediğini ve sadece (berây-ı istirahat) bir iki gün daha orada kalmayı tasavvur ettiği istidlâl edilir ki şâyân-ı dikkattir!

Her iki büyük sevk ve idâre makâmının 13, 14, 15 günleri gibi beheri hayatî ehemmiyeti hâiz olan zamânlar zarfındaki fa'aliyetini hikâyeyi şimdilik burada bırakıyorum. Bugünler zarfında neler yapılabilirdi, ittihâz edilen be-her kararın kıymet-i tatbîkiyye ve amelîyyesini, bu müddet zarfında kıta'âtın vaz'iyet-i hakîkiyyelerini tesbitten sonra tetkîk ederiz.

[55] İkinci Bâb

13-15 Teşrîn-i evvel Günlerinde [Muhârebe Başlayıncaya Kadar]

Kıta'âtın Hâl ve Vaz'iyeti

Fikr-i 'Umûmî

Kırkkilise ve Lüleburgaz Meydan Muhârebeleri'nin bitmesi ile başlaması arasında geçen müddet zarfında [ki sûret-i 'umûmiyyede 10 Teşrîn-i evvel öğleden 15 Teşrîn-i evvel öğleye kadar; beş gün kabûl edebiliriz] 'Osmanlı Şarkî Trakya Ordusu Kıta'âtının ahvâl-i 'umûmiyyesini şu sûretle hulâsa edebiliriz:

A) Kırkkilise Muhârebesi'ne giren veya meydan-ı muhârebede ve civârında bulunup da muhârebeye girmemiş olan birlikler: Kısmen birde bire a'zamî şiddetle başlamış olan ve kısmen tedricî ve mütezâyid bir bozguna uğramışlar ve cenûb-i şarkî istikâmetinde kısm-ı küllî i 'tibâriyle 13 Teşrîn-i evvele kadar akmaya devâm ederek başlıca Vize ve Lüleburgaz'da iki büyük ve Karaağaç'da daha za'îf bir kitle hâlinde durmuşlardı. Bunlara mensûb olup perakende efrâd hâlinde veya çok

za'îflenmiş ufak birlikler [bölük, tabur, batarya] şeklinde; kısm-ı cüzîler ise 13 Teşrîn-i evvel akşamı henüz öteye beriye dağınık ve esâs kitlelere veya gerilere müteveccihen hâl-i harekette bulunuyordu.

Bugünler zarfında bu kıta'atta emir ve kumanda hemen de tamâmen muhteldi. Fırkası ve kolordusu başında kalmış kumandanlar ancak yarı yarıya idi. [Ancak 4, 5, İzmit, 12, 2, 3 ve piyâde fırkalarıyla süvâri fırkasının el altında kalabilmiş olan aksâmı başlarındadır ki, te'sîr ve nüfuzları derece derece za'îf olarak kumandanları vardı; 7, 8, 9 ve Afyonkarahisar fırkalarının kıta'âtı hem diğerlerine nisbet daha ziyâde inhilâl etmiş ve hem kumandanları fırkalarını bırakarak savuşmuşlardı. Bursa fırkası zâten dağıtılmış ve kumandanı âvâre dolaşıyordu. Konya fırkası karârgâhı da mevcûd iki taburunu bırakarak Vize'ye gelmişti] Hatt-ı harbteki beş kolordu kumandanlarından hiç birisi ise kat'â başında kalmamış; hepsi de kıtalarına takaddüm ederek üçü Lüleburgaz'a gelmiş, birisi ta Çorlu'ya ve diğeri Vize'ye gitmişti.

14 Teşrîn-i evvel gününde bu kıta'ât yine aşağı, yukarı bu şekilde ise de bir derece daha toplanmış ve ayıklanmaya başlamış bulunuyorlardı.

Bu kıta'âtın böylece Vize, Karaağaç, Lüleburgaz yığılma noktalarına gelmelerinde ve 14 sabahına kadar buralarda kalmalarında Şark Ordusu'nun 10 Teşrîn-i evvelde verdiği (Pınarhisar-Lüleburgaz) hatt-ı 'umûmîsine ric'at emri belki bir derece müessir olmuştu. Fakat kabûl edebiliriz ki bu emir olmasa idi dahi İstanbul [56] istikâmetinde, ya'nî ana vatani ile irtibât ve i'âşe yolu olan bu istikâmetteki akın, düşman tak'îbi olmadıkça yine buralarda kendiliğinden duracaktı.

Kıta'âtın ve efrâdın Vize, Karaağaç ve Lüleburgaz'da durmaları daha ziyâde ancak buralarda biraz i'âşe menâbi, biraz istirahat bulabilmesi ve hâssaten ta'kîb etmeyen düşmanla temâsin inkıtâ, havanın düzelmesi, 'arâzînin biraz kuruması ilk paniğin te'sîr-i ma'nevisinin gevşemesi gibi müessirâttan ileriye gelmişti. Nitekim III. Kolordu enkazı Pınarhisar'da bu şerâitin henüz kâfi derecede husûle gelmemiş, Kırkkilise muhârebe mıntıkasından başlayan heyecânın henüz gevşememiş olması yüzündendir ki Şark Ordusu emrinin haddini bir misli tecâvüz ederek bir yürüyüş daha geride, ancak Vize'de durabilmişti.

Bugünler zarfında ordu ve kolordu ve fırka kumandanlarının sevk ve idâresinden hiç olmazsa yarı yarıya mahrûm olan bu kitleler düşmanın bir tak'îbi ve hatta ta'kîb ettiği havâdisi karşısında dahi ma'a'l-esef muhtemeldi ki yine derhâl çözümler ve yeniden bir hezîmet daha başlardı. Birkaç batarya topa mâlik bir düşman süvârisinin Vize veya Lüleburgaz istikâmetinde görünmesi, muhtemelen büyük bir kargaşalık daha tevlîd eylerdi ve Bulgarlar hiç olmazsa Lüleburgaz meydan muhârebesinde döktükleri kandan kurtularak Çatalca önüne kolayca gelebilirlerdi. Hele bu harekette sür'at gösterebilirlerse, Çatalca hattında dahi 4 Teşrîn-i sâni gününe kadar kendisini mehmâ emken toplayabilmiş bir ordu ile değil çok daha evvel sadece döküntü kuvvetlerle karşılaşsınlar ve çok daha büyük ihtimâl muvaffakiyete mâlik olurlardı.

Fakat bizim hesabımıza çok şükür Bulgar ordusunda çok ihtiyât-kâr ve müteennî bir büyük kumanda vardı!

B) Bu 10-15 günleri zarfında 'Osmanlı ordusunun birçok kuvvetleri de ezeli dertlerimizden birisi olarak hâlâ geriden gelmekte, tecemmu-u yürüyüş ve nakliyatı hâlinde bulunmakta idi. Zîrde gösterileceği üzere birçok fırkalara mensûb az veya

çok adedde taburlar ve hatta bataryalar, nâdiren a'zamî alay hâlinde olmak üzere, birçok ikmâl efrâdı kabileleriyle birlikte Ereğli ve hatta Tekir Dağ'ı ihrâc iskelelerine çıkıyor muhtelif istasyonlarda trenden iniyor ve vâsî' Trakya sahaları üzerinde ne yapacağını, nereye gideceğini; kime iltihâk edeceğini esâslı sûrette bilmeden ve bunu bilmek esbâbına da tevessül etmeden yiyeceğini içeceğini tedârik husûsunda kendi dâim himmetine kalmış bir vaz'iyette dolaşüyor, Vize, Karaağaç ve Lüleburgaz'ın cazibesine kapılarak gâyet batî ve mütereddîd sûrette buralara doğru yanaşıyordu. Geriden gelen kıta'âtın, değil Lüleburgaz Muhârebesi esnâsında hatta Çatalca Muhârebesi'nde bile arkası kesilmemiş ve adeta denebilir ki harb ve sefer devâm ettiği müddetçe seferberlik ve tecemmu' da devâm eylemişti!

[57] Binâ'enaleyh bu beş gün zarfında (Vize-Karaağaç-Lüleburgaz) hatt-ı 'umûmîsine doğru bir taraftan Kırkkilise Meydân Harbî'nden cenûb-i şarkîye ve diğer taraftan dâhil-i memlekette şimâl-i garbîye müteveccihen mümted ve bir sevk ve idâreye gayr-ı tâbî' ve tabura ve hatta müfrez esnân gruplarına kadar küçük birliklerin ciddî ve mütereddîd harekâtı devâm eylemiştir ki bunların heyet-i 'umûmiyesini tafsîlen tetkîk çok güçtür ve vesâik-i lâzimenin eksikliği hasebiyle kâbil de değildir. Bu sebeble 13 Teşrîn-i evvel kadar [dâhil] her gün bu harekâtın bize gösterebileceği vazü'l-ceyş şekli hakkında 2. Cild'de verilen ma'lûmât ve bu cildde rabt edilen haritalarla sûret-i 'umûmiyyede iktifâ edilecek olup zîrâ bu harekâtın sûret-i 'umûmiyyede 14 ve 15 Teşrîn-i evvel'de vech-i cereyânı telhîs edilmekte ve harekât-ı mütekaddimeleri hakkında elde edilen yeni ma'lûmâtla cereyân-ı hâle vuzuh vermeye çalışılacaktır.

Bunun için de evvel emirde 14, 15 günlerinde kıta'âtın vaz'ü'l-ceyşini tesbît etmeye gayret edilecek ve bir taraftan da peyderpey yeniden teşekkül eden büyük birliklerin bugünler zarfındaki ahvâl ve harekâtı telhîs olunacaktır. Bu maksatla Vize, Karaağaç, Lüleburgaz tecemmu' mıntıkalarını ayrı ayrı tetkîk etmek ve bunun için de nizâm-ı harb-ı esâsîyi tetkîkâta esâs kabûl etmek faydalı görülmüştür.

A) Vize Mıntıkasında Tecemmu' ve Harekât

1. Bahis-Tecemmu'

[(Kroki Numara 2, 3) (Zeyl 4)]

1- III. Kolordunun Tecemmuu

Kırkkilise Meydan Harbî'nden 10 Teşrîn-i evvel günü çözülen III. Kolordu, bir sürü hâline gelen kıta'âtının kısm-ı küllîsi ile Vize, diğer aksâmı ile (Kırkkilise-Lüleburgaz), (Kırkkilise- Babaeski- Lüleburgaz) üzerlerinden geriye akmıştı ve 13-15 Teşrîn-i evvel günlerinde şu harekât yapılmış ve şu tecemmu' vaz'iyetleri hâsıl olmuştu:

3. Kolordu karârgâhı: 11 Teşrîn-i evvel akşamına doğru Vize'ye gelmiş ve 16'ya kadar burada kalmıştı.

7. Fırka: Fırka karârgâhı, süvârî y 8'le birlikte 11 Teşrîn-i evvelde Çorlu'ya gelmiş hastalanan kumandanı Miralay Hilmi Bey İstanbul'a 'avdet ederek Erkân-ı Harb zâbiti ile karârgâh 13'de Çorlu'dan Vize'ye varmışlardı.

Fırkayı teşkîl eden kıta'âtın 9 tabur, 2 makineli tüfek bölüğü, 4 sahra bataryası Kırkkilise'den doğruca Vize'ye gelmiş olup 13-15 günlerinde burada toplanmakta ve iâde-i intizâma çalışmakta idi.

Yalnız 19. Piyâde ve 3. Nişancı alaylarının makineli tüfek bölükleri ile piyâde Y 21, T 3 ve obüs T 2 Kırkkilise'den Lüleburgaz'a sapmış olup 13 Teşrîn-i evvelde burada bulunuyorlardı. [58] Obüs taburu 14'de dahi burada kalarak ba'dehû hayvanları alınmış; 4 ve 1. Kolordulara tevzi' edilmiş ve malzemesi trenle Hadım Köyü'ne gönderilmişti. Diğerleri, 3. Kolorduya mensûb sâ'ir perakende kuvvetlerle berâber Erkân-ı Harbiye Binbaşı'sı Nasuhi Bey emrinde olarak 14'de Lüleburgaz'dan hareketle 15'de Vize'ye gelmişlerdi. Fırkaya yeni bir kumandan ta'yîn edilmemişti.

8. Fırka: Karârgâhı 8. Fırkanınki misilli 11 Teşrîn-i evvelde Çorlu'ya gelmişti ki bu defâ elde edilen raporunda fırka kumandanı Miralay Fuâd Ziyâ Bey bu hareketi şöyle hikâye etmektedir:

“... 11 Teşrîn-i evvel sabahı Pınarhisar'dan 8. Fırka kumandanı Miralay Hilmi Bey, VII ve VIII. Fırka karârgâhları ve süvâri 8. Alay [3 bölük kadar] hep berâberce Çorlu'ya teveccüh ettik. [Sebeb? Bir şey yazılmıyor! M. N.] Çorlu'ya 15 km mesâfede garîb bir vak'aya ma'rûz kaldık; benim için bazı dedikodulara bâis olan mâtde bu vak'adır. Hilmi Bey ve sâ'ire biraz dinlenmek üzere bir yerde durmuştuk. Arkamızda 150 metre kadar mesâfede bir sırt bize doğru iniyordu. Ben yerde idim, diğerleri atta idi. Birdenbire bu sırttan gelmekte olan muhâcirler “düşman süvârisi hücum ediyor” diye bağrışmaya başladılar ben ata binmeye çalıştığım sırada atlı arkadaşlarım sırttan meydana çıktılar ve “geliyor” dediler. Süvârilerimiz karma karışık oldu. Cümlesi böyle bî-mehâba üzerimize gelen süvâriyi kendimize fâik addediyorduk. Esir olmamak için iki fırka heyeti de dağıldık ve kaçtık. Biraz sonra arkamıza bakınca kılınç çekmiş bir hayli süvârinin bizim süvârilerin bulunduğu mahâlden hücum etmek istediklerini gördük. Epeyce mesâfe berâber gittik. Hilmi Bey ve bazıları “berâber tutulmayalım” diye daha soldan giden bir yolu ta'kîb ettiler. Her arkayı görüşümüzde atlı koşanlar görüyorduk; ortalık karârmaya başlamıştı. Yegâne emelim Çorlu kışlasında bulacağımı tahmîn ettiğim ‘Abdullâh Paşa’yı baskından ikaz idi. Beni Çorlu kışlasına, herhâlde bizim üç bölük süvârimizin üstüne saldıracak kuvvette bir düşman süvârisinin hücumuna uğradık ve yakından ta'kîb edildik kanaatinde olarak girdim. Kışlada bir tabur vardı, hemen silah başı ettirdim. Şu hâl karârgâhça tabî-i mûcib-i telâş oldu. ‘Abdullâh Paşa önce beyân-ı memnûniyyet eyledi ve kışlasının kumandasını bana vererek taburla, gelen süvârilerin def'ini emretti. Tabura bir mukâbele ve himâye vaz'iyetini aldirdik. Bizden biraz sonra gelen Erkân-ı Harbim Galip Bey'de aynı şeyi söyledi [Hâlen Fırka Kumandanı Miralay Ali Gâlib Bey]

Hâlbuki yarım saat kadar sonra ‘Abdullâh Paşa'ya böyle bir vak'a olmadı denmiş ve şu sûretle ben ve yanımda gelenler tekzîb edilerek Paşa'ya süvâri hücumunu bizim tahayyül ettiğimiz fikri verilmiş. Biraz da ortalıkta telâş olduğundan ‘Abdullâh Paşa hiddet ederek beni tekdîr ve 24 saat hapsetti. Hilmi Bey ertesi sabah Paşa'ya “Bu vak'a doğrudur” demiş ve ancak, hücum eden süvârinin bizim tarafa ‘âid olduğunu ve bilmediği bir yanlışlıkla bu süvârinin bize hücum ettirilmiş olduğunu ilâve eylemiş..”

Vak'a bi-zâtihi kâfi derecede parlaktır ve îzaha ihtiyâcı yoktur! [Bu vak'a üzerine ‘Abdullâh Paşa'nın Fuâd Ziyâ Bey'in [59] azlini Karârgâh-ı ‘Umûmî'ye teklîf ettiği ve muvâfakat edilerek emir verildiği hâlde her nedense bu emrin fi'le çıkmadığı yukarıda mezkûrdur] fırkanın 22. Alay kısm-ı cüzîsi nişancı 8. Taburu, bir

makineli tüfek bölüğü topçu Y 8 T 1'den 2 batarya doğruca Vize'ye; 22. Alayın kısm-ı killisi ise fırka kumandanının arkasından, 12'de Çorlu'ya gelmişti. Cebel topçu T 3 (K 2, 3) dağılarak 11 Teşrîn-i evvelde Lüleburgaz'a gelmişler ve ba'dehû 14'de Nasuhi Bey emriyle hareket ederek 15'de Vize'ye varmışlardı. 14'de Ayrallı'da kalmışlardı.

13'de fırka kumandanı, Çorlu'daki 22. Alay aksâmını ve esâsen hatt-ı muhâfazasında bugüne kadar kalmış olup yeni toplanan Y 23'ü T3 berâber alarak hareketle kendisi 14'de Vize'ye gelmiş, kıta'ât ise 13'de Yanık Ağıl'da, 14'de Saray'da ikâmetle 15'de Vize'ye fırkaya iltihâk eylemişti. (22'yi Çorlu'dan hareketinde 1500 mevcûdunda idi).

Fırkanın Kırkkilise Muhârebese'ne yetişemeyerek 10 Teşrîn-i evvelde 16. Kolordu kumandanı Hakkı Paşa'nın idâresinde, Hakkı Paşa müfrezesi namıyla Yenice şark sırtlarına kadar gelerek ba'dehû Bundala sırtlarına gitmek emrini alan ve bu sırada dağılan kuvvetler meyânında bulunan 23. Alayın 2. Ve 24. Alayın 1 ve 3. Taburları da 11 ve 12 Teşrîn-i evvelde Vize'ye gelmişlerdi. Böylece 15 Teşrîn-i evvelde 8. Fırka 8 tabur ve 4 bataryasıyla Vize'de idi ki zâyî olan bir sahra bataryasından sarf-ı nazar esâsen kuvveti bu kadardı. Fuâd Ziyâ Bey'in kolordu kumandanından burada aldığı ilk emir "mahallenin birine yerleşiveriniz" den 'ibâret kalmıştı.

9. Fırka kıta'âtı ile irtibâtını kaybeden fırka kumandanı Hasan İzzet Paşa, 10 Teşrîn-i evvel akşamı Kırkkilise garbında Taştabya'dan hareketle 11 Teşrîn-i evvel öğle sıralarında Pınarhisar'a yaklaşırken Mahmud Muhtar Paşa'dan şu emri almıştı: (Tekye çiftliğinden 12.45 sa) "Düşmanın cüzî süvârisinin (Hayal! M. N.) Üsküp dere civârında batağa saplanan toplarımızın efrâdını kaçırdığı istihbâr edildi. İki piyâde ve bir topçu taburunun Bundala'ya sevk edildiği şimdi haber alındı. Kıta'âtı Yenü ve Pınarhisar'da toplamak gayr-ı mümkün görüldüğünden karârgâh Vize'ye gitmeye mecbûr olmuştur. Siz elde edeceğiniz kıta'âtla Pınarhisar'ı tutmaya çalışınız. Kâbil olmazsa Vize garbında Soğucak dere şark sırtlarını tutunuz."

Fakat Hasan İzzet Paşa da bir şey yapamamış ve Muhtar Paşa'nın arkasından doğruca Vize'ye gelmişti.

Fırkanın 7 nizâmiye taburundan Y 25, T 3, 12 Teşrîn-i evvel saat 1'de Babaeski'den Lüleburgaz'a Y 26, T 1, 2 kısm-ı küllîsi aynı sûretle Lüleburgaz'a gelmiş ve 14'de Nasûhî Bey müfrezesiyle Vize'ye hareket ederek 15'te varmıştı. Y 26 T 3 alay kumandanıyla berâber 11-12'de Çorlu'ya gelmiş olup 13'de Velibeşe'de, 14'de Çanaklı Pınar'da kalmış ve 15'de Vize'ye varmıştı. Y 27 kâmilan Vize istikâmetine [60] teveccüh etmiş ve 12'den i'tibâren burada toplanmaya başlamıştı. Vize'ye gelirken Y 25, T 3 mevcûdu 700'ü geçiyordu; Y 26, T 3 ise 14 zâbit, 250 nefer kadar kalmıştı.

Fırkadaki 9 bataryadan altısı Vize'ye gelmiş, diğerleri yollarda kalmıştı.

Ankara Fırkası:

Kırkkilise Muhârebese'nde 9. Fırka ile berâber bulunmuş olan Ankara ve Ayaş taburları dağılarak doğruca Vize'ye gelmişlerdi. Diğer 10 taburun harekât-ı vaz'iyetleri şöyle idi:

Bâlâ taburu: 13 Teşrîn-i evvelde Saray, 14'de Saray, 15'de Saray

Yaban Âbâd taburu: 13 Teşrîn-i evvelde Manika, 14'de Saray, 15'de Saray

Beypazarı taburu: 13 Teşrîn-i evvelde Çerkezköy, 14'de Manika, 15 Vize
 Haymana taburu: 13 Teşrîn-i evvelde Saray, 14'de Saray, 15 Karatepe
 Kengri taburu: 13 Teşrîn-i evvelde Çerkezköy, 14'de Saray, 15 Karatepe
 Kalecik taburu: 13 Teşrîn-i evvelde Tren'de, 14'de Çerkezköy, 15 Saray
 Çerkez taburu: 13 Teşrîn-i evvelde Tren'de, 14'de Çerkezköy, 15'de Saray
 Tosya taburu: 13 Teşrîn-i evvelde Tren'de, 14'de Çerkezköy, 15'de Çerkezköy

İskilip taburu: 13 Teşrîn-i evvelde Tren'de, 14'de Çerkezköy, 15'de Çerkezköy

Koçhisar taburu: 13 Teşrîn-i evvelde Tren'de, 14'de Çerkezköy, 15'de Saray.

Fırka karârgâhı: 7 Teşrîn-i evvelde Ankara'dan hareket etmiş ve 12, 13, 14'de şark demiryolu treninde olup ancak 15'de Çerkezköyü'ne inmişti. Binâ'enaleyh bu fırka 15'de bile henüz Çerkezköy ile Vize arasında dağınık bulunuyordu.

Süvâri y 8-11 Teşrîn-i evvelde 7. Fırka karârgâhıyla berâber Çorlu'ya gelmiş olup 12'de Vize üzerinden geleceği tevehhüm olunan Bulgar süvârisine karşı mukâbele maksadıyla (!) orduca Çerkezköyü'ne gönderilmiş burada Karârgâh-ı 'Umûmî'den aldığı emirle hareket ederek 13 akşamı Vize'ye varmış ve yeniden III. Kolordu emrine dâhil olmuştu.

Süvâri 8. Alayın 9 Teşrîn-i evvelde mevcûdu 37 zâbit, 375 efrâd, 377 binin, 63 koşum olmakla berâber bir takımını Kırkkilise Muhârebesi'nden evvel 8. Fırkaya, bir bölüğünü 9. Fırkaya, ba'dehû 13 Teşrîn-i evvelde 2 zâbit, 40 atlısını baş kumandanlık maiyetine; Çerkezköyü'ne bırakmak sûretiyle parçalanmıştı. Ma'a-hâzâ, Vize'de bu alaya mensûb olarak cem'an velev müteferrik kıtalara merbûd 300 atlı bulunduğunu kabûl edebiliriz.

[61] Süvâri 2: Y2 Süvâri fırkasından 9 Teşrîn-i evvelde 3. Kolordu emrine gönderilmiş olup mevcûdu 20 zâbit, 350 kadar atlı idi. 11 Teşrîn-i evvelde Muhtar Paşa ile berâber topluca Vize'ye gelmişti ve burada idi.

Böylece 3. Kolordu, Nizâm-ı Harb esâsına göre 14, 15 Teşrîn-i evvel günlerinde şu vaz'iyette bulunuyordu:

14 Teşrîn-i evvelde: 18 tabur, 4 makineli tüfek bölüğü, 8 süvâri bölüğü, 10 sahra bataryası, Vize'de (Muhârebe görmüş kıta'ât)

4 tabur, 3 makineli tüfek bölüğü, 2 cebel bataryası İmranlı'da (Bir konak mesâfe. Muhârebe görmüş kıta'ât)

1 tabur Kanlı Pınar (Muhârebe görmüş kıta'ât. Bir konak mesâfe)

8 tabur Saray (5 tâze, 3 muhârebe görmüş tabur. Bir konak mesâfe)

1 tabur büyük manika (tâze-bir konak)

3 tabur Çerkezköy (tâze-iki konak)

2 tabur Trende (tâze-üç konak)

37

Hulâsa 14'de Vize'de 18-8-10

Bir konak mesâfede 14-0-2 (6 tâze tabur)

İki konak mesâfede 3-0-0 (tâze tabur)

Üç konak mesâfede 2-0-0 (tâze tabur)

37-8-12

15 Teşrîn-i evvelde: 28 tabur, 7 makineli tüfek bölüğü, 8 süvâri bölüğü, 12 batarya Vize'de (3 tâze tabur)

5 tâze tabur süvâri, 2 tabur Karatepe (Bir konak)

2 tabur Çerkezköy

37

[62] Bugün kuvve-i 'umûmiyye Vize'de:

25 muhârebe görmüş tabur, 7 makineli tüfek bölüğü x 500 = Kesirsiz 12000 tüfek 28 m.t. 48 top

8 süvâri bölüğü x 60 = 480 kılınç

3 tâze tabur x 800 = 2400 tüfek

Bir yürüyüş mesâfede: 7 tâze tabur x 800 = 5600 tüfek

İki yürüyüş mesâfede: 2 tâze tabur x 800 = 1600 tüfek

Yekün Kesirsiz: 21000 tüfek, 480 kılınç, 28 makineli tüfek, 48 top

İaşe kuvvesi: Lâ-akall 25000 insan

2-16. Kolordunun Tecemmuu

Bidâyetten nihâyete kadar kâğıt üzerinde kalan 16. Kolordunun Kırk Kilise Muhârebesi'ne yalnız Afyonkarahisar fırkasından 5 tabur, 3. Kolordu nizâm harbine dâhil olarak iştirâk edebilmişti. Bu kolordudan bir de kolordu kumandanı Hakkı Paşa, Konya Fırkası Kumandanı Kaymakâm Cemâl Bey [Büyük Harb'te 4. Ordu Kumandanı ve Bahriye Nâzırı olan Cemâl Paşa] idâresinde bir Hakkı Paşa müfrezesi teşekkül etmişti ki bu müfrezenin sergüzeşti yeni elde edilen vesâike göre ber-vechi âtî telhîs edilir:

16. Kolordu Karârgâhı 8 Teşrîn-i evvelde geç vakit Pınarhisar'a gelince Şark Ordusundan: "Yarın düşmana ta'arruz musammemdir, bilâ-ârâm mevcûd kıta'âtla Kırk Kilise'ye hareket, emrini almış ve saat 21'de bugün buraya gelmiş olan Konya fırkasının Beyşehir taburunu, Afyonkarahisar fırkasının Yalvaç ve Sandıklı taburlarını ve topçu Y 3 T 3'ü alarak hareket etmiştir; Yeni'den geçerken buradaki 8. Fırkanın Y 24 Y 3 T ve topçu 1 Y 1 taburu alarak ve T 2'yi de alarak tahrîk etmiş, Samakov'dan gelmekte olan Y24 T 2 de behemehâl 9 akşamına kadar Kırkkilise'ye varmasını emretmişti.

Kolordu kumandanı Hakkı Paşa 9 Teşrîn-i evvel saat 15 sıralarında yanındaki 4 tabur ve 9 batarya ile Kırkkilise'ye varmış, burada bulunduğu 23 Y 2 T arkadan gelen taburla kuvveti 6 tabur ve 9 batarya olmuştu.

10 Teşrîn-i evvel saat 3'de Şark Ordusu'ndan "Yenice şark sırtlarında himâye mevzii almak" emriyle saat 7'de 5 tabur, bir süvâri takımı, 9 batarya, istihkâm T 3 K 4 ile Kırkkilise'den hareket etmiş ve Sandıklı taburunu Kırkkilise muhâfazasına bırakmıştı.

Müfreze saat 10 dakika 30'da Yenice şark sırtlarında varıp tertîbât almakta iken saat 11'de gelen 'Abdullâh Paşa "mevcûd kıta'âtınızla serîan Üsküp-Yündalan hattını tutarak o cihetten sarkacak düşmana karşı ordunun hatt-ı ric'atini himâye" emrettiğinden saat 12 dakika 30'da tekrar 'avdet başlamıştı.

[63] ‘Avdette Karahızır’da Uşak fırkasının Kula; Konya fırkasının Konya taburlarına tesâdüf edilerek onlar da berâber alınmışsa da Kırkkilise’ye girerken kıta’ât dağılmış, netîce de Hakkı Paşa ancak Kula taburu ve topçu T 1, T 1 ve Y 3, 3 T ile saat 24’te Üsküp’e varmıştı. Burada bir iki saat kaldıktan sonra Hakkı Paşa ve kıta’ât tekrar Üsküpdere’ye yürümüşler ve bu gece yürüyüşleri, topları kâmilten çamura batırmış, artık ortada kıta bırakmamıştı.

Bu karışıklık esnâsında kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Binbaşı Cafer Tayyar Bey ve karârgâh kendiliğinden Vize yolunu tutmuşlardı. Hakkı Paşa da Pınarhisar’a geldikten sonra Çorlu’ya yürümüş ve 11’de buraya varmıştı. Kıta’ât da darmadağın olmuştu.

Hakkı Paşa 12-14 günlerinden Çorlu’da kalarak ordu kumandanından Ergene hattının keşfi, tedkiki tarzında birtakım vazîfeler almışsa da bir şey yapamamış, nihâyet kolordusunun başına gitmek emrini alıp 16’da Vize’ye varınca kolordusunun lağvedildiğini öğrenmişti. Bundan sonra müşârun-ileyhi bir de 20 Teşrîn-i evvel gününden i’tibâren 3. Kolordu kumandan vekâletinde görüyoruz.

Ma’a-hâzâ bu kolorduya esâsta merbûd fırkaların tecemmuunu yine bu sûretle ber-vech-i zîr tedkik etmek münâsibtir:

Konya Fırkası: Kumandan Kaymakâm Cemâl Bey, ber-vech-i bâlâ Yündalan sırtlarında irtibâtı kaybederek doğruca Vize’ye gelmişti.

Konya taburu dağılarak Babaeski üzerinden 12 Teşrîn-i evvelde Lüleburgaz’a gelmiş, mehmâ emken toplanarak nihâyet Çanakkale fırkası Nizâm Harbi’nde kalmıştı.

Beyşehir taburu Hakkı Paşa müfrezesinden irtibâtı kaybederek 11’de Vize’ye gelmiş idi.

Sille taburu 10’da trenle Babaeski’ye varmış, 11’de karadan Lüleburgaz’a gelerek bu da Çanakkale fırkası Nizâm Harbi’nde kalmıştı.

Ilgın taburu 10 Teşrîn-i evvelde Pınarhisar’da iken akına kapılarak 11, 12’de Çorlu’da, 13’de Manika’da kalmış, 14’de Vize’ye gelmişti.

Seydişehir taburu 14’de Çerkezköyü’nden Saray’a gelmiş olup 15’de burada kalmıştı.

Akseki taburu Çerkezköyü’nden gelmiş olarak 14, 15’de Saray’da idi.

Bu fırkaya ‘âid topçu y3 3 t elden çıkmıştı. Buna mukâbil topçu Y 1 T 1 den 3. Batarya Vize’ye gelmişti.

Afyonkarahisar fırkası: Fırka kumandanı Kırkkilise firârından sonra 11 zevâlinde Lüleburgaz’a gelmiş, bu sırada burada da (düşman geliyor!) paniği olunca Çorlu yolunu tutarak 11-12’de İnanlı’da kalmış, 12’de Muratlı’dan trenle Çorlu’ya gelmişti.

[64] Burada Hakkı Paşa’yı görüp “serîan firkanıza ‘âid tabur ve efrâdı alarak hareket etmek” emrini almışsa da 13’de ordu kumandanının müsaadesiyle yine Çorlu’da kalmış, 14’de Vize’ye gelmişti, Muhtar Paşa’dan “toplanmış olan firkanın ta’lîm ve terbiyesine devâm” emrini alarak artık burada kalmıştı. Taburlara gelince:

Kırkkilise Muhârebese’ne giren beş taburdan Karahisar taburu Babaeski-Lüleburgaz üzerinden 14’de Çorlu’ya, 15’de Saray’a gelmişti.

Kütahya, Tavşanlı, Akşehir taburları Kırkkilise'den doğruca Vize'ye gitmişlerdi.

Bolvadin taburu Babaeski-Lüleburgaz üzerinden dolaşarak 14'de Çiftlik Köy'de 15'de Vize'de idi.

Sancaklı, Sandıklı, Yalvaç taburları da Hakkı Paşa müfrezesi âkıbetine uğrayarak Vize'ye akmışlardı. Bu fırkaya nizâm-ı harbde merbûd topçuyı t3 kara yürüyüşü ile gelmekte olup 13'de Çerkezköy'de 14 ve 15'de Saray'da idi.

Kırkkilise Muhârebesi'nde buna rabt edilmiş olan cebel t 4'de iki bölüğü ile 14 ve 15'de Vize'de toplanıyordu.

Denizli Fırkası: Bunun dört taburu İzmir'de olup nihâyete kadar orada kalmış ise de, diğer dört taburu da garbî Trakya bozgunu üzerine oraya gönderilerek bunlar da elden çıkmıştı. Mütebâkî Isparta ve Eğirdir taburları 13'de bahren Ereğli'ye gelmiş olup 14 ve 15'de burada kalmışlardı.

Bu fırkaya merbûd sahra topçu y 2 t3 den 1 batarya 14 ve 15'de Çerkezköyü'nde, bir batarya Tren'de, 3. Batarya henüz İstanbul'da idi.

Böylece 14 ve 15 Teşrîn-i evvel günlerinde 17. Kolordu'ya mensûb kuvvetlerin vaz'iyeti şöyle idi:

14 Teşrîn-i evvelde: 8 sarsılmış tabur, 1 sahra ve 2 cebel bataryası Vize'de.

2 tâze tabur Saray'da, 1 sarsılmış tabur Çiftlikköy'de (bir konak)

2 sarsılmış tabur Lüleburgaz'da, 1 batarya Çerkezköy (iki konak)

1 sarsılmış tabur Çorlu'da

2 tâze tabur Ereğli, bir batarya Tren'de (üç konak)

15 Teşrîn-i evvelde: 9 sarsılmış tabur x 500 = 4500 tüfek; 1 sahra, 2 cebel bataryası Vize'de = 6000 insan, 12 top.

2 tâze tabur 1 sarsılmış tabur Saray'da = 3000 tüfek (bir konak)

2 sarsılmış tabur Lüleburgaz'da = 1000 tüfek

2 tâze tabur Ereğli'de = 1600 tüfek. (Üç yürüyüş)

Bir batarya Çerkezköy, bir batarya Tren'de, bir batarya İstanbul'da. (2-3 yürüyüş)

[65] Böylece cem'an 16 tabur, 5 bataryadan ve kesirsiz 10000 tüfek, 20 toptan mürekkebi bu kuvvetler 15'de dahi ancak 11 tabur, 3 bataryasıyla ve 5500 tüfek, 12 topla Vize ve Lüleburgaz'da bulunuyordu. Diğer 4500 tüfek ve 8 topu 1-3 gün uzakta idi. İaşe kuvveti cem'an 12-13 bin vardı.

Vize'de bunlardan mâ-adâ 18. Kolordunun Ereğli fırkasının 3 taburlu Bolu alayı vardı ki bu kuvvet 13 Teşrîn-i evvelde Tekye Muhârebesi'ni yaparak sarsılmış bir hâlde Vize'ye 'avdet etmişti ve 1500 tüfek kadar kuvvette idi.

3- III ve XVI. Kolorduların 14 ve 15 Teşrîn-i evvel

Vaz'iyet 'Umûmiyyeleri Mülâhazası

14 Teşrîn-i evvelde: Vize'de: 29 tabur, 4 makineli tüfek bölüğü, 8 süvârî bölüğü, 11 sahra ve 2 dağ bataryası.

Bir konak mesâfede: 17 tabur (8'i tâze), 3 makineli tüfek bölüğü, 2 dağ bataryası.

İki konak mesâfede: 6 tabur (3'ü tâze), bir batarya.

Üç konak mesâfede daha geride: 4 tâze tabur, 2 batarya.

15 Teşrîn-i evvelde: Vize'de: 40 tabur (3'ü tâze), 7 makineli tüfek, 8 süvâri bölüğü, 15 batarya = 18:19 bin tüfek, 28 makineli tüfek, 480 kılınç, 60 top.

Bir konak mesâfede: 10 tabur (9'u tâze) = 7500 tüfek.

İki konak mesâfede: 4 tabur (2'si tâze) = 2500 tüfek ve 4 top.

3 ve daha ziyâde ? konak mesâfede: 2 tâze tabur = 1500 tüfek ve 8 top.

Kuvve-i 'umûmiyye: 56-8-18 = 30000 tüfek, 28 makineli tüfek, 480 kılınç, 72 top = 37:38 bin i'âşe kuvveti.

İkinci Bahis

13-15 Teşrîn-i evvel Günlerinde

Vize Mıntıkasında Cereyân-ı hâl ve Harekât

Kırkkilise'den bu tarafa akın etmiş olan kıta'âtın burada 11:15 günlerinde neler yaptığı hakkında [66] ma'lûmât gâyet azdır. Birlikler inhilâl eylemiş, fırka ve kolordu kumandanlarının ekserisi her biri bir tarafa gitmiş ve ancak kısmen sonradan iltihâk eylemiş ve küçük birlikler kumandanları da vekâyiin tesbâtindeki ehemmiyeti takdîr eylememiş olduklarından cereyân-ı hâli gösterecek vesîkalar hemen de mefkûddur.

13 Teşrîn-i evvele kadar ma'lûmât-ı mevcûdeye nazaran ahvâl 2. Cild'de hikâye edilmiş olup hulâsası: Bugün akşama kadar Vize mıntıkasında fa'al yegâne kumandan olan Muhtar Paşa'nın bu tarafa yığılmış olan kalabâlığı henüz birlikler ve kıt'a hâline sokamadığı ve bugün [13 minh] takviye edilmiş Bolu alayının Tekye çiftliği müsâdemesinden perîşân sûrette 'avdet yüzünden ahvâlin bir kere daha karışmış olduğudur.

Muhtar Paşa, ilk kuvvet olarak 8. Fırkayı (ki kumandansızdır!) teşkîle teşebbüs etmiş olup bunun buraya gelmiş olan birkaç tâze taburu ile Bolu alayından, üç bölüğü bi'n-nisbe usta efrâd, bir bölüğü de 'askerlik etmemiş insanlardan mürekkeb olarak yeni baştan teşkîle teşebbüs etmiş, diğer taburları da ikişer bölüğünü iyice birer bölüğünü de acemi efrâdtan olarak 3'er bölükten terkîbe ibtidâr eylemişti. Fakat ilk zamânda bu za'îf taburların mevcûdları ancak vasatı 300 tüfeğe bâliğ olabilmisti.

İleri karakol mâhiyetinde olarak, ilk ayaklanan kuvvetlerden 2 taburla 1 batarya Pazar gün karakoluna (Vize'nin 5-6 km garbı) şose üzerine sürülmüştü.

İaşe müşkilâtı azîm idi, civâr köylerdeki Hristiyan 'ahâlî muhâsamaya başlamış ve tecziye edilmişti. Ağırlıkların kısm-ı küllisi yollarda kalmış olup (nitekim Muhtar Paşa'nın eşyası da yok olmuştu) kollar ise esâsen gayr-ı mevcûddu.

Öyle görünüyor ki 14'de ve hatta 15 Teşrîn-i evvel'de dahi esâslı bir şey yapılamamış ve Muhtar Paşa vaz'iyete hâkim olamamıştı. Nitekim 15-16'da bile müşârun-ileyh elinde yalnız 8 tabur var farz ediyordu, hâlbuki ileride hikâye edileceği üzere 16 günde çok daha fazla kuvvetin tahrîki kâbil olmuştu.

Hâlbuki Muhtar Paşa teşkilâtçılığı, iktidâr ve kıymeti hakkında bu zamâna kadar perverde edilen hüsn-i zannın pek ufak bir kısmına bile mâlik olsa idi, düşman te'sîrinden tamâmen âzâde bir sûrette Vize'de geçirdiği 12-15 Teşrîn-i evvel, 4 gün zarfında çok şeyler yapabilirdi.

Gerçi 7, 8'inci ve Karahisar fırkaları kumandan ve karârgâhları elinde yoktu, fakat Konya fırkası kumandanı Kaymakâm Cemâl Bey gibi kıymetli bir şahsiyet ve 9. Fırka kumandanı Hasan İzzet Paşa, 3 ve 16. Kolordu karârgâhları ve bunlardaki Erkân-ı Harbiye zâbitânı Vize'de; elinde idi. Kezâlik 4-5 yüz kılınç kuvvetinde iki süvâri alayı da 13'de Vize'de toplanmış bulunuyordu.

Bu anâsırdan istifâde edilerek her fırka kıta'âtına Vize etrafında ayrı bir konak ve ikâmet sahası verdiler, dağılmakla berâber peyderpey Vize'ye toplanmış ve ekmek aramakta olan efrâd bu mıntikalara sevk edilir, bir taraftan da civârın bol menâbiinden istifâde edilerek i'âşe tanzîm olunurdu.

[67] Teşkilât olarak da karârgâha gelen ve fakat kumandanı İstanbul'a gitmiş olan 7. Fırkanın başına Cemâl Bey geçirilir, Konya fırkasının esâsen 6 taburdan 'ibâret olduğu ve bunun iki taburunun da Lüleburgaz'a gitmiş olduğu ve ayrıca bir fırka hâlinde toplanamayacağı düşünülerek bu fırkanın Vize'de bulunan veya buraya gelmekte olan diğer 4 taburu da 7. Fırkaya rabt olunur ve böylece ilk günden i'tibâren 7. Fırka yeniden ortaya çıkmaya başladı.

Aynı sûretle 9. Fırka ile Ankara fırkası kıta'âtı da Hasan İzzet Paşa'nın emrinde bir 9. Fırka olarak teşekküle sevk edilirdi.

Fuâd Ziyâ Bey de 8. Fırkasını vücûda getirirdi; Meselâ Bolu alayı da buna rabt olunurdu. Miralay Şükrü Bey de Afyonkarahisar fırkasını teşkil ve tanzîme me'mûr edilirdi.

Böylece bidâyetten i'tibâren 7, 8, 9 ve Afyonkarahisar olarak 4 fırka birliği peyderpey ortaya çıkarak, Muhtar Paşa kime emir vereceğini, kıta'ât kimden alacağını, kime merbûd olduğunu öğrenir, ve 16 Teşrîn-i evvel Muhârebese'ne hazırlanılmış olurdu. Geriden ileriye sevkleri için hiçbir himmet sarf edilmemiş olmasına rağmen 15 Teşrîn-i evvelde Vize'de toplanmış olan 40 tabur, 18-19 bin tüfekten bu sâyede 3 kuvvetlice, birisi 3000 tüfekli za'îf 4 fırka teşekkül etmiş olurdu.

İki süvâri alayından dolgunca mevcûd bir süvâri alayı terkibi emr-i âsân idi.

Hâlbuki Muhtar Paşa böyle yapmamıştı; Çalışmış ve şüphesiz çok çalışmış ve yorulmuş olmasına rağmen mesâ'isini bir plana istinâ ettirmemiş, fırkalarla ve hiç olmazsa alaylarla iştigal edeceğine taburlar, bölükler ve hatta doğruca neferlerle meşgûl olmuş ve kendisinin bir tabur kumandanı değil, kolordu kumandanı olduğunu unutmuş olduğundan 15 Teşrîn-i evvele kadar hiçbir şeye muvaffak olamamıştı; yalnız 8. Fırka kıta'âtı kısmen Çeribaşı köyünde olmak üzere diğer kalabâlığı Vize'nin dar, karışık sokaklarına, mahallelerine dağıtmış, nerede ne var kim var? Anlayamamış, boşuna çabalayıp durmuştu.

Yukarıda zikredildiği üzere daha ilk andan i'tibâren, müretteb kuvvetler teşkiline teşebbüs etmiş ve bunun için de muallem ve gayrı muallem efrâd ve iyi kötü zâbit ayırmaya kıyâm etmişti. Böylece daha ilk günlerden i'tibâren bilâhare vâki' sağ cenâh muhârebelerinin adem-i muvaffakiyyeti tohumunu atmıştı...

Efrâdın muallem ve gayrı muallem olduğu nasıl ayrılırdı? 'Adîmü'l-îmkân...Her neferin kendi ifâdesine istinâd edilirse birçok muallem efrâd dahi "ben gayrı muallemim" diyebilirdi ve nitekim demişti. Zâbit tefrîkine kıyâm ise fenâ diye ayrılanların bi't-tab' ilk andan i'tibâren izzet-i nefsinî; 'azim ve gayretini kırmıştı.

Hele ilk toplamak istediği fırkanın 8. Fırka olması da büsbütün yanlıştı: bu fırkanın 8 taburundan 4'ü ve fırka kumandanı ortada yoktu! Hâlbuki 7. Fırka daha ilk günden i'tibâren kısm-ı küllîsiyle Vize'de bulunuyordu..

İleride göreceğiz ki bunların hiçbirisi yapılmamış olduğu ve bil'akis kıta'âtı karıştırmak, intizâmını [68] ve insicâmını sarsmak için li-hikmetin her türlü fenâ tedâbîr ittihâz edilmiş olduğu hâlde dahi bu beğenilmeyen efrâd ve zâbitân 16-20 muhârebelerinde büyük bir varlık göstermişlerdi; Eğer düşündüğümüz şeyler kısmen olsun yapılsa idi, bu varlık irâesinin kat'î bir muvaffakiyyet istihsâline müncer olması da çok kuvvetle muhtemeldi. Nitekim Lüleburgaz mıntıkasında bu (mürettep) kıta teşekkülü, muallim ve gayrı muallim ayırmak usûl-i sakîmlerine mürâca'ât edilmemiş olması sâyesinde buradaki birlikler daha az istirahat ve sükûn gününe mâlik olmalarına rağmen daha çabuk kendilerini toplamışlar ve sonuna kadar fırka, alay hâlinde muhârebeye muktedir olmuşlardı. Efrâd yine o efrâd, zâbitân yine o zâbitân idi, iyileri Karaağaç hattına; kötüler Vize'ye ayrılmış değildi.

Muhtar Paşa'nın icrâatı ve düşünceleri hakkında şu satırlar bizi daha ziyâde tenvîr eder: "Muhtar Paşa hiç olmazsa Konya fırkası kumandanı Cemâl Bey'e Pınarhisar'ı tutturmayı netîcesiz yere arzu ettikten sonra 11 Teşrîn-i evvelde Vize'ye gelmiş, 12'de burada inzibâtı te'sîse çalışarak yağma-girlik eden 7 neferi idam ettirmişti."

Ma'a-hâzâ Muhtar Paşa'nın bugün çok ümitsiz olduğu gece Karârgâh-ı 'Umûmî ile bir muhâberesinden alınan şu satırlardan görülüyor: "Kırkkilise'deki düşmana 2 günlük mesâfede olduğumdan bugün yarın ta'arruza ma'rûzum. Yanımda ancak bir bölük kadar süvârî var. Başka kâbil-i istifâde hiçbir kuvvet yoktur. Edirne'nin ne hâlde olduğunu bilmiyorsam da bence bugün Şark Ordusu mevcûd değildir denebilir zannederim. Bu herc ü mercede eşyalarım bile kayboldu. Bu hâlde sebebler, evvelâ, redif kıta'âtı; bunlar bir ta'arruzda kâbil-i istihdam hâlde değildir. Sâniyen, mevcûd-ı hazarîsi vasatî 250 iken bir sürü işe yaramaz ve gayrı muallim efrâdla 1000 kusura iblâğ edilmiş nizâmiye kıta'âtı da belki rediflerden fenâdır. Sâlisen, kıta'attaki Hristiyan efrâdda paniklerin tevellüdünde müessirdir. Bâkî emrinize muntazırım."

Şark Ordusu'na da bugün şu telgrafi gelmişti ki Bolu alayı muhârebelerinin esâs sûret-i takarrurunu göstermektedir: "Süvârî ikinci alay keşif kolunun bugün, 12 minh Dereköy şimâl-i garbîsinden saat 10 dakika 20'de yazdığı raporda Pınarhisar'da düşman bulunmadığını, mevsûk istihbârâtına göre 11 Teşrîn-i evvel öğleye kadar Kırkkilise'ye düşman girmediğini, binâ'enaleyh yoldaki toplar ve malzemenin kurtarılabileceği bildiriliyor. Elde süvârî olmadığından Vize'den 3 tabur piyâde ve bir cebel bataryası ve bir mitralyöz bölüğünü buradan Cemâl Bey kumandasında bu vazîfe ile sevk edeceğim. Yağma-girliğin önünü almak için şimdi Saray'da bir bölük piyâde gönderiyorum. Üsküp-Lüleburgaz hattından bir darbe indirmeye gelince; bunun pek taraftarıyım. Ma'a-zâlik daha evvel her kolorduda te'dîbât yapılmasını elzem görürüm. 24 saat içinde ictima' edilmesini emrettim."

Cemâl Bey müfrezesinin 13 Teşrîn-i evvel harekâtı da şöyle olmuştu:

Cemâl Bey, emrine verilen 3 taburlu, Ereğli fırkasının Bolu alayını, bir takım süvârî, bir mitralyöz bölüğü ve iki topla berâber alarak 12 Teşrîn-i evvel 328 saat 16 dakika 30'da Vize'den hareketle saat 20 dakika 45'de ancak Pazar karakoluna gelmiş ve geceyi burada geçirmiştir.

[69] 13 Teşrîn-i evvel sabahı buradan hareketle üç, saat 12 dakika 30'da Poyralı Köprüsüne hâkim sırtlara varınca karşı sırttaki düşmanla tüfek atışı başlamış ve ahali ile karışık birkaç 'askerden mürekkeb olduğu görülen bu düşman kolayca tard edilmiştir.

Fakat uç ilerleyip de dereye inince Tekye harâbesi civârından bu defâ kuvvetli avcılar ateşe başlayınca pîşdâr açılmış, topçu yolun solunda mevzîye girmiş ve bir muhârebe inkişâf etmiştir.

Akşama kadar düşman tetricen geriye atılmış, ve akşam üzeri müfreze krokideki vaz'iyeti almış bulunuyordu [kroki numara4].

Lakin karanlık bastığı sıralarda düşmanın sağ cenâhımızı kuşatmakta olduğu; kuvveti 4-5 tabur bulunduğu hakkındaki haberler geldiği gibi düşman topçusu da ateşe başlamış ve bizim topçunun cephanesi kalmamış olduğundan müfreze kısmen gayrı ihtiyârî ve kısmen Cemâl Bey'in emriyle saat 17 dakika 10'da ric'ate başlamış ve saat 23 dakika 30'da bozuk düzen Vize'ye varılmıştır.

Bu muhârebede 3 zâbit ve 100 nefer şehîd, 40 mecrûh ve 51 kayıp zâyîata uğranmıştı.

Tekye Muhârebe'sinden sonra düşmanla temâs kaybedilmişti. Muhtar Paşa maksat ve gâyeyi ve diğer kolorduların vaz'iyetini de bilmiyordu; diğer cihetten kendisini Şark Ordusu'nun emrinden çıkmış addediyorsa da Karârgâh-ı 'Umûmî emrine girdiğini de kestiremiyordu.

Velhâsıl 11-15 Teşrîn-i evvel günlerinde Vize mıntıkasında semeredâr bir sa'y sarf edilememiş müsbet bir netîce alınamamıştı.

B) Karaağaç Mıntıkasında Tecemmu'

[Kroki 2, 3] ve Zeyl (4)

2. Kolordu:

Kırkkilise Muhârebesi'ne nihâyet veren 10 Teşrîn-i evvel târîhli ordu emri mûcibince Karaağaç'a 2. Kolordu çekilecekti. Fakat Kırkkilise cenûb-i şarkisine kadar mehmâ emken düzgünce çekilebilmiş olan bu kolordu, 11 Teşrîn-i evvelde Kavaklı'da Bulgar süvârisiyle bir kısım diğer kuvvetlerimiz arasında vuku' bulan tâlî ehemmiyetsiz müsâdemenin te'sîriyle 11/12'den i'tibâren sarsılmış, fırkalar yek-diğeriyle, kolordu karârgâhı her iki fırkasıyla irtibâtını kaybetmişti.

Bundan sonra bu kolordunun V. Fırkası 8 tabur, 6 batarya ve kolordu istihkâm taburu ile 12 Teşrîn-i evvelde Karaağaç'a gelerek burada istirahat geçmiş ve ke-enne îade-i intizâmla meşgûl olmuştu. [70] Bu fırkanın yalnız 5. Nişancı taburu, fırkasıyla irtibâtını daha 11 müsâdemesi esnâsında kaybederek (Babaeski-Lüleburgaz) üzerinden dolaşmış ve ancak 14'de fırkasına iltihâk eylemişti.

2. Kolordu Karârgâhı: Daha 12 Teşrîn-i evvel öğleden sonra Lüleburgaz'a gelmiş ve 15 Teşrîn-i evvel akşamına kadar burada kalmış, ancak muhârebe başladıktan sonra Karaağaç'a hareketle saat 14'de buraya gelmişti.

4. Fırkaya gelince: Bu 10 tabur ve 6 bataryasıyla (bir top noksân) 12 Teşrîn-i evvelde Çeşme koluna gelmiş, 13'de hareketle saat 14'e doğru Lüleburgaz'ın 4 km kadar şimaline gelerek yorgun ve ma'nen ve mâddeten sarsılmış bir hâlde burada ikâmete geçmişti. 14 sabahı tekrar hareket ederek ve yolda -zîrde görüleceği üzere bazı muhârebe harekâtı yaparak- yorularak ancak nısfu'l-leyle doğru kol başıyla

Karaağaç'a varmıştı. Kol nihâyeti ise 15 Teşrîn-i evvel sabahı varmıştı ve bu vaz'iyette iken Karaağaç muhârebesi başlamıştı.

Binâ'enaleyh Karaağaç mıntıkasında hakîkâtte:

14 Teşrîn-i evvel akşam üzeri yalnız 5. Fırka (9 tabur ve 6 batarya) vardı.

14 ve 15 Teşrîn-i evvel günlerinde 2. Kolordu kıta'ât sâ'iresinin vaz'iyeti şöyle idi:

6. Fırka: Bunun 3 Nizâmiye taburu İzmir'de kalmıştı. 6. Nişancı taburu trenle Haydar Paşa'ya gelmiş olup 15 Teşrîn-i evvelde burada idi.

Topçu Y 6 T 121'den i'tibâren Haydar Paşa'ya gelmiş olup Selimiye'de ictima' etmişti ve 14, 15'de burada idi.

Bu fırkaya merbûd Aydın fırkasının iki alayından Aydın, Nazilli, Karacasu, Sarayköy, Bozdoğan taburları Marmara Ereğli'sinden gelmiş olup 14 ve 15 Teşrîn-i evvelde Çorlu'da bulunuyorlardı. Çine taburu Aydın kıta'âtı nakledilirken Tren kazasına uğrayarak yarı yarıya şehîd ve mecrûh olmuş ve terhîs edilmişti.

Kastamonu Fırkası: Kastamonu fırkası karârgâhı 7-9 Teşrîn-i evvel günlerinde İstanbul'da kalmış olup fırkasının 17. Kolordu yerine 2. Kolordu emrine verildiğini öğrenmiş ve piyâde Y 8 T 1 ile berâber trene binerek Kavaklı'ya hareket etmiş ise de 9 minh saat 22'de Alpullu'ya gelen tren daha ileriye gitmemişti.

Burada Kırkkilise hezîmeti öğrenilince, bargirleri vapurla Tekirdağı'na sevk edilmiş olan fırka karârgâhı trenle Lüleburgaz'a 'avdetten başka bir şey düşünmemiş ve 11 sabahı buraya gelmişti. Burada 17. Kolordu kumandanı, fırkayı muvakkaten emrine almış ve fırka kumandanı da taburlarını Lüleburgaz'da toplamaya teşebbüs etmişti.

12 Teşrîn-i evvelde fırka kumandanı, 4. Kolordu kumandanının talebi ve 17. Kolordu kumandanının da muvâfakatıyla fırkasını Babaeski'de toplamaya niyetlenmiş ise de vazgeçilmişti. Nihâyet bugün Taşköprü, Sinop, Boyabad taburları bulunarak Lüleburgaz'ın garb-ı kenarında, ba'dehû ele geçen küre-i nuhas ve Daday taburları da kasaba ile istasyon arasında ordugâha sokulmuştu.

13 Teşrîn-i evvelde bu boş tabur derenin şarkında toplanılmıştı.

14 Teşrîn-i evvelde akşama doğru Kastamonu taburu da el altına girerek fırka 6 tabur olmuş [71] ve ilk 5 tabur hakkında kolorduya verdiği raporda me'a karârgâh-ı kuvvetin 76 zâbit, 5021 insan, 937 hayvan olduğunu ve erzak bulunmadığını bildirmişti.

Kolordu harb cerîdesinde ise bu bâbda şu fıkra vardır: "Bugün Kastamonu fırkası kumandanı Şevket Paşa celb edilerek fırkasına dâir ma'lûmât-ı kâfiye vermesi emredilmişse de şifâhen bir şey söylemeye iktidârı olmadığından 'avdet ederek 14/15 'de bâlâdaki raporu göndermiştir".

Fırkanın diğer 4 taburuna gelince: Tekmîl bu taburlarda 9 Teşrîn-i evvele kadar kâmilten Tekirdağı'na ihrâc edilmişti. Fakat her biri bir tarafa giderek ve toplanamayarak 14 Teşrîn-i evvelde Arac taburu Muratlı'da idi, 15'de Kumsaid'e gelmiş ve 16'da ileride görüleceği üzere muhârebe esnâsında yürüyüş yaparken . Fırka tarafından çevrilerek bunun emrinde muhârebeye girmişti.

Ayancık taburu şimâle giderken Kırkkilise Muhârebesi'ni haber alınca kendiliğinden Tekirdağı'na 'avdet etmişti ve 14, 15 Teşrîn-i evvelde burada bulunuyordu.

Cide taburu 15'de fırkasını ararken Uşak fırkasına iltihâk etmiş ve bununla berâber kalmıştı. Ancak Çatalca'da fırkalarını bulabilmişlerdi.

İnebolu taburu da meydân-ı muhârebede bulunmakla berâber hiçbir kıtaya iltihâk etmemiş, âvâre dolaşmış perîşân olmuş çekilmişti.

Nihâyet fırka 14/15 Teşrîn-i evvel gecesini 2. Kolordudan şu emri almıştı:

"1- Yarın sabah saat 7'de Lüleburgaz-Sakızköy-Kengri yoluyla hareket ederek Karaağaç'ın 5 km şarkında iki Küçükdere arasında ve 5. Fırkanın sağ cenâhı gerisi açığında ordugâh kurunuz.

2- Kıta'ât nezdinde mevcûd bi'l-'umûm cephaneyi ve 4 günlük erzak ve yem alacaktır. Noksânınız varsa Lüleburgaz menzil ambarından (?) serîan ikmâl ediniz;

3- Henüz gelmemiş olan taburlarınıza da oraya gelmelerini emrediniz;

4- Fırkanıza ilhak edilecek topçu, 4. Kolordudan istenildi. Sûvârî ve istihkâm Karaağaç'a muvâsalattan sonra tefrîk ve i'ta' olunacaktır";

Kastamonu fırkası işte bunun üzerine, 15 Teşrîn-i evvelde muhârebe başlamış ve devâm ederken emredilen mevkîye doğru hal ü harekette bulunuyordu. (Yalnız 6 tabur)

Böylece 14, 15 Teşrîn-i evvelde 2. Kolordunun vaz'iyeti hulâsası şöyle idi:

14 Teşrîn-i evvelde: Kolordu karârgâhı Lüleburgaz'da;

6 tâze tabur = 5500 tüfek, 6000 efrâd Lüleburgaz'da;

5. Fırka: (10 tabur, 6 batarya) = 4000 tüfek, 4 makineli tüfek, 23 top Lüleburgaz'dan Karaağaç'a yürüyüşte;

[72] 5. Fırka: (Me'a istihkâm 10 tabur, 6 batarya) = 4000 tüfek, 4 makineli tüfek, 24 top Karaağaç'ta (200 kadar da kılınc berâber, sûvârî 10);

6 tabur iki yürüyüş, 1 tabur 3 yürüyüş geride (5000 tüfek) 2 tabur emrinde değil (1600 tüfek);

1 Tabur, 3 batarya İstanbul'da (1000 tüfek 12 top)

15 Teşrîn-i evvelde: Cem'an yekun 36 tabur, 2 makineli tüfek bölüğü, 59 top ve sâ'ire olarak 19 bin tüfekten yalnız 26-3-12 = 13500 tüfek, 200 kılınc, 47 top Karaağaç civârında idi, muhârebe başlayıncaya kadar henüz bir muhârebe vaz' ve tertîbi de alamamıştı.

C) Lüleburgaz Mıntıkasında Tecemmu'

[Kroki 2-3] ve (Zeyl 4)

3, 16 ve 2. Kolorduların Kırkkilise'den sonra Lüleburgaz'a teveccüh etmiş olan bazı ufak büyük birliklerinden, mühim mikdârdaki perakende efrâdından sarf-ı nazar edersek Lüleburgaz etrafına hâssaten I ve IV. Kolordular ve sûvârîler teveccüh eylemişti.

1- 1. Kolordu

Bu kolordu, Kırkkilise Muhârebesi'ne müretteb 1. Fırka ve 2 ve 3. Fırkalarla girmişti ve kendisine ric'at mıntıkası olarak Türkbey havâlisi gösterilmişti.

Fakat I. Kolordu karârgâhı II. Cild’de tafsîl edildiği üzere daha 12 Teşrîn-i evvelde Lüleburgaz’a gelmiş olup 14/15 Teşrîn-i evvelde kadar burada kalmış ve bu gece zîrde görüleceği üzere Türk Bey cenûb-i şarkisindeki Mandıra’ya gelmişti.

Müretteb I. Fırka: Piyâde 3. Alayla Uşak fırkasının Simav alayından 9 Teşrîn-i evvel sabahı kâğıt üzerinde teşkîl edilivermiş ve daha doğrusu başına karârgâhsız Nâsır Paşa’yı geçirmekle teşekkül ettiği kabûl edilmiş olup 9 ve 10 Teşrîn-i evvelde tüfek atmak fırsatına ve imkânına nâil olamamıştı. Ric‘at ederken 11 Teşrîn-i evvelde, alayları tertîbsiz ve idâresiz bir şekilde kendi kendilerine ve nişancı Y 1’in de iştirâkiyle Bulgar süvârisiyle Kavaklı Muhârebesi’ni yapmış ve haylice sarsılmış olup bundan sonra alaylar şu hareketleri yapmışlardı:

3. Alay 13 Teşrîn-i evvel sabahı saat 11’de Lüleburgaz istasyonuna gelmişti.

Simav alayı da aynı sûretle 13 Teşrîn-i evvelde Lüleburgaz kasabasına gelmişti.

Bundan sonra müretteb fırkanın yeniden 1. Nişancı alayıyla 3. Alaydan Nâsır Paşa idâresinde teşkîl takarrur etmiş, Uşak taburları kendi fırkalarına iltihâk eylemişlerdi.

Nişancı 1. Alay, ayağına daha çabuk davranmış olup 12 sabahına karşı Babaeski’ye gelmiş ve harekete devâmla 12 saat 19’da Lüleburgaz’a varmıştı ve 13’de Nâsır Paşa emrine girerek istasyona gidip orada 3. Alayla birleşmişti.

[73] 14 Teşrîn-i evvelde bu 6 tabur (kesirsiz 4000 tüfek ve 4 makineli tüfek) ric‘at hazırlığı, durmak ve sâ’ire gibi karışık işler yaparken birbirlerini yine kaybetmişlerse de nihâyet 14/15’de Umurca çiftlik garbında kalmışlardı.

15 sabahı Türkbey istikâmetine gelerek şu fırka emriyle 2. Ve Uşak fırkaları arasında cepheye girmiş ve tahkîmâta başlamıştı:

“1- Düşman (Lüleburgaz-Türk Bey-Karaağaç) hattına doğru ilerlemektedir;

2- I. Kolordu, Türk Bey şimâl-i şarkisindeki sırtlarda bir müdâfa‘a mevzii almaktadır;

3- Müretteb I. Fırka, Uşak fırkasının sağındadır; bizim de sağımızda 2. Fırka vardır;

4- Fırkasının hissesine isâbet eden hatt-ı müdâfa‘anın sağ nısfı 3. Alaya, diğer nısfı da (750 metre) nişancı 1. Alayına verildi. ‘arâzîde gösterildiği üzere tahkîmât yapılacaktır;

5-1. mitralyöz bölüğü [Nişancı alayınındır ve esâsen Mekteb-i Harbiye mitralyöz bölüğüdür. M. N.] Her iki alay arasında mevzi’ alacaktır;

6- Her alaydan birer bölük ihtiyât-ı ‘umûmî olarak mitralyöz bölüğünün vasatî gerisindedir. Dere içinde bulunacaktır;

7- Fırka karârgâhı ihtiyât-ı ‘umûmî yanındadır.”

Bu sûretle, müretteb 1. Fırka 15 Teşrîn-i evvelde Karaağaç Muhârebesi başlarken kendi muhârebe cephesine girmiş ve çalışmakta bulunuyordu.

Nizâm-ı harbde bu fırkaya müretteb sahra topçu Y 1, T 1 ise yukarıda zikredildiği üzere Hakkı Paşa müfrezesinin âkıbeti arasında çamurlarda mahvolmuş, kurtulabilen 3. Bataryası Vize’ye gelerek 3. Kolordu emrinde kalmıştı.

2. Fırka: Kuvveti kemâkân 10 tabur, 2 makineli tüfek bölüğü ve 6 batarya olarak 2. Cild’de tafsîl edildiği üzere 13 Teşrîn-i evvelde Lüleburgaz şimâl-i şarkisinde ordugâhta bulunuyordu. 14’de Ayvalı hâdisesinden sonra Türkbey şarkına gelmiş ve 15’de muhârebe başlarken mevziinde çalışmakta bulunuyordu. Kuvveti 6500 tüfek, 8 makineli tüfek, 20 top idi. (4 top çamurlara saplanarak kalmıştı.)

3. fırka: Bunun 9. Alayı daha 9 Teşrîn-i evvel Geçkinli Muhârebesinde sarsılmış, 2 bataryası da burada düşmana kalmıştı. Ma’a-hâzâ 13 Teşrîn-i evvel sabahı Kırkkilise Muhârebesi’ne girmiş 7 tabur, İstanbul’dan gelmiş olup Lüleburgaz’da bulunmakta olan tâze Y 8 T 1 ile cem’an 8 tabur 4 batarya olarak Lüleburgaz garbına gelmişti.

14’de ric’at ve durmak ve sâ’ire gibi harekâttan sonra ise nihâyet 14/15’de, 2. Fırkanın solu gerisinde kalmış, 15 sabahı, Satıköy’ün 2 km garbında gösterilen ordugâhına gelerek kolordu ihtiyâtı hâlinde yerleşmişti.

Nizâm-ı Harbî: Nişancı 3. Tabur, 3 tabur ve mitralyöz bölüğü 7. Alay, 3 taburlu 9. Alay ve Y 8 T 1 ile 8. Mitralyöz bölüğü, süvârî 4’ü, 2’yi, istihkâm 2 tabur 4’ü 4 batarya ve sıhhiye [74] bölüğü olarak 8-1-4 idi ve kuvveti 4500 tüfek, 16 top ve belki 6500/7000 efrâd 2975 top mermisi idi.

15 Teşrîn-i evvel muhârebe başlarken bu vaz’iyette bulunuyordu.

Bunun 8. Alayın 2, 3. Taburları İstanbul’da olup 14 ve 15’de dahi burada kalmışlardı. (2000 tüfek).

Uşak Fırkası: Bunun da sergüzeştî şöyle idi:

Fırkanın Eşme, Simav ve Kedos taburlarından mürekkeb ve Simav Alay kumandanının emrindeki üç taburu 8 Teşrîn-i evvelde Kavaklı’da ictima’ edip 3. Alayla berâber ber-vech-i bâlâ müretteb 1. Fırkayı teşkîl eylemişti. Kula taburu 9 Teşrîn-i evvelde Kırkkilise’ye varmış ve 10 Teşrîn-i evvelde Hakkı Paşa müfrezesine iltihâk ettirilmişti.

Fırka karârgâhı ile ümîd taburu 10 Teşrîn-i evvel saat 11’de trenle Kavaklı’ya gelmiş, arkasından Demirci taburu da muvâsalat eylemişti. Böylece 6 tabur hakîkâtte (Kırkkilise-Kavaklı) meydan muhârebe sahasında 10 Teşrîn-i evvel sabahı bulunuyordu.

Fırka kumandanı Kavaklı’da I. Kolordu karârgâhına mensûb ve hasta olan Erkân-ı Harbiye kolağası Kemâl Bey’den aldığı ma’lûmât üzerine kendi rivâyetince “Emet taburuyla derhâl Yenice istikâmetine hareket etmek istemişse de bir bölüğü başka bir trende olduğu anlaşılan 3 bölüklü Emet taburunun trenden çıkarılması tam dört saat sürmüş (!) ve saat 15 dakika 45’de hareket edilmek üzere iken ‘Abdullâh Paşa gelerek fırka kumandanı Canib Paşa’ya [iki taburla, ric’at eden kıta’âtın himâyesi için Kırkilise’ye hareket] emrini vermişti. Bunun üzerine Emet taburu tekrar ırkâb edilerek ve Demirci taburu da indirilmeyerek ve geriden gelecek olan kasaba ve Alaşehir taburlarının Babaeski’yi geçmemesi kumpanyaya bildirilerek Kırkkilise’ye hareket edilmişse de yolda bir tren müsâdemesi hasebiyle Kırkkilise’ye gidilemeyerek karârgâh ve bu iki tabur tekrar Kavaklı’ya dönmüştü. Bundan sonrasını da fırka harb cerîdesi şöyle hikâye ediyor: “Kırkkilise’de yapılacak himâyenin şu sûretle akîm kalması üzerine hiç olmazsa Lüleburgaz hattını tâze kuvvetlerle tutabilmek için trenlerin Lüleburgaz’a tahrîkine mecbûriyet hâsıl oldu. Babaeski’ye muvâsalatta kasaba taburunun geldiği görülerek bu da karadan

Lüleburgaz'a tahrîk edildi. Alaşehir taburu ise gelmemişti. 11 Teşrîn-i evvel saat 4 dakika 30'da Lüleburgaz'a muvâsalat edildi."

Bu sûretle 11 Teşrîn-i evvelde Lüleburgaz'da tâze Emet, kasaba, Demirci taburları bulunuyordu. 12'den i'tibâren Eşme, Simav, Kudüs, Kula taburları efrâd ve zâbitânı da perakende hâlde gelmeye başlamıştı ve bunlar bidâyette Kula taburu nâmı altında toplanmaya başlamıştı.

14'de fırka, Eşme taburu (Lüleburgaz'a geldiği haber alınmış ve fakat irtibâta girilememiş), [75] 13'de Çerkezköy'üne inip 14 ve 15'de Saray'da bulunmakta olan Alaşehir taburu ve nihâyete kadar İstanbul'da kalmış olan Uşak taburu hâric olarak 3 tâze ve 3 sarsılmış tabur ki cem'an 6 tabur Lüleburgaz'da idi.

Bugün Hakkı Paşa müfrezesi akıbetinden nasılsa tam sûrette kurtulmak kudret ve liyâkatini göstermiş olan topçu ve Y1 t 2'de 12 topuyla fırkaya iltihâk eylemişti.

Bugün fırka ale's-sabah Türk Bey şark sırtlarına gelmiş, akşama kadar ric'at ve sâ'ire emirleriyle bir şey yapamayarak burada kalmıştı; 15'de muhârebe başlarken cepheye girmiş ve tahkîmat yapıyordu.

Kuvveti kesirsiz 4000 tüfek 12 top idi.

500 tüfekli Eşme taburunun yeri meçhul idi. 800 r tüfekli diğer iki tabur Saray'da ve İstanbul'da bulunuyordu. Kastamonu fırkasının Cide ve İnebolu taburları da 1500/1600 tüfeğiyle 15'de buna iltihâk etmişti.

I. Kolorduya müretteb süvâri V. Alay bölükleri ise hâlâ İstanbul'da idi. Buna mukâbil zîrde görüleceği üzere kendisine IV. Alay, süvâri fırkasından alınarak rabt edilmişti.

Bu sûretle I. Kolordunun 14 ve 15 Teşrîn-i evvel tecemmuu vaz'iyeti şöyle hulâsa edilir: 14 ve 15 Teşrîn-i evvelde: 32 tabur (6'sı tâze) 4 makineli tüfek, 4 süvâri bölüğü, 13 batarya olarak Lüleburgaz şimâl-i şarkisinde, cephe idi. Kuvveti kesirsiz 20600 tüfek, 20 makineli tüfek, 150/200 kılınc, 48 top ki cem'an 27-28 bin i'âşe mevcûdu idi. Bir taburu Saray'da 3 taburu İstanbul'da; bir taburu başka kolordu mıntıkasında olarak 4000 tüfeği hâricinde bulunuyordu.

2- 4. Kolordu'nun Tecemmuu

Kırkkilise Muhârebesinde yalnız İzmit fırkasıyla cepheye girmiş, 12. Fırkasıyla seyirci kalmış olan bu kolorduyu 13 Teşrîn-i evvel 328 akşamı şu vaz'iyette buluyoruz:

Kolordu Karârgâhı: -2. Cild'de hikâye edildiği üzere- 13 Teşrîn-i evvel sabahı Lüleburgaz'a gelmişti. Karârgâh süvâri bölüğü de berâberdi.

İzmit Fırkası: Öğleden evvel za'îf mevcûdla gelmiş, toplanıyordu.

12. Fırka: İzmit fırkasını tak'îben Lüleburgaz'a gelmişti.

Her iki fırka da nizâm harbini muhâfaza etmekte olup İzmit fırkası 10 tabur, bir süvâri bölüğü, 3 batarya, 12. Fırka da Bursa taburlarıyla berâber 13 tabur, bir süvâri bölüğü, 6 batarya hâlinde idi.

[76] Çanakkale Fırkası: 4. Kolordunun sefer nizâm harbine dâhil olup kendi 8 taburu, Edremit fırkasının 2 taburlu Ayvacık alayı ve 3. Obüs taburundan teşekkül edecekti.

Fakat Obüs taburu hakîkâten Edirne ve Maydos'ta kalmıştı ve fırka kendi taburlarıyla 4 ve 5 Teşrîn-i evvelde Tekirdağı'na ihrâc edilmişti.

Bundan sonra evvelâ Hayrabolu'da toplanmak emrini almışken, Kırkkilise Muhârebesi'nin ihzârı sırasında kolordu bunu celb etmişti ve 10 Teşrîn-i evvelde 8 taburuyla Babaeski'ye varmıştı; Ayvacık alayı ise -her ne sebebe mebni ise - 6 Teşrîn-i evvelden bugüne kadar Tekirdağı'nda kalmıştı.

Şark Ordusu kumandanı 10-11 Teşrîn-i evvelde Babaeski'ye gelince Çanakkale fırkasına derhâl Lüleburgaz'a hareketi emretmiş ve fırka da 11 minh saat 2'de yürüyüşe geçerek zevâlden sonra buraya gelip kasabanın 1 km şimâl-i garbîsinde ordugâha girmişti; Babaeski'deki heyecân ve bu lüzûmsuz gece yürüyüşü beyhude yere bu firkayı da hayli sarsmıştı.

Fırka 13 Teşrîn-i evvelde IV. Kolordunun emrine girmişti, 12. Fırkadan sahra topçu 12 Y 2 alınarak buna rabt edilmişti; bugün 8 tabur ve sıhhiye bölüğü ile 6500 tüfek, 6729 insan, 693 mekârî idi.

14'de bîsût hareketle fırka yorulmuş, parçalanmıştı; Bu vaz'iyet 15'de dahi devâm etmişti, o sûretle 15-16'da fırka, henüz perakende hâlde Çamurdere'de bulunuyordu.

Konya fırkasının Lüleburgaz'a akmış olan Konya, Silile taburları da İzmit alayının 11 Teşrîn-i evvelden beri münferiden Lüleburgaz'da bulunmakta olan Menemen taburu da bu firkaya rabt edilmişti.

Binâberin Çanakkale fırkası da el altında olmamakla berâber mîntıkada hâzır olmak sûretiyle 15 Teşrîn-i evvelde 11 tabur (kesirsiz 8000-8500 tüfek) ve 12 topla bulunuyordu. Ayvacık alayı ise 11-13 günlerinde şimâle doğru ilerleyerek tekrar Tekirdağı'na 'avdet etmiş, 14'de yine hareket ederek Gazi köyüne, 15'de Çorlu'ya varmıştı.

Bu sûretle IV. Kolordunun 14 ve 15 Teşrîn-i evvel vaz'iyeti hülâsaten şöyle idi:

34 Tabur (19-20 bin tüfek), 4 makineli tüfek bölüğü, 200 kılınç, 36 topla ve kesirsiz 25000 insan mevcûduyla Lüleburgaz'da idi. İki tabur da 1500 tüfeği ile 2 yürüyüş geride Çorlu'da bulunuyordu.

15 Teşrîn-i evvelde kolordu, cephesine girmiş, çalışıyordu.

[77] 3- Sûvârinin Tecemmuu

Sûvârinin harekâtı bahsinde zikredilecektir. Şimdilik şu kadar işaret edilir ki müstakil sûvârî, 13 Teşrîn-i evvelde hafif sûvârî livâsıyla berâber cem'an 7 alay, 4 makineli tüfek bölüğü, 3 batarya kuvvetinde olarak Lüleburgaz'da idi.

14 Teşrîn-i evvelde hafif livâ Karârgâh-ı 'Umûmî emrine tevfiikan sağ cenâha gitmek üzere Umurca çiftliğine varmış ve burada gecelemişti; 15'de yürüyüşe devâm ederek Azbağ'a muvâsalat eylemişti.

14 Teşrîn-i evvelde müstakil fırka mütebâki kuvvetinde IX. Alayla Karamürsel'de, 4 alayıyla Muhtar çiftliğinde bulunup 15 Teşrîn-i evvelde ordu sol cenâhı gerisine gelmişti.

Müstakil livânın mevcûdu takrîben 700 kılınç, fırkanınki 1300-1400 kılınçtı.

4- Karaağaç Hattındaki Tecemmuun Hulâsası:

15 Teşrîn-i evvelde muhârebe başlarken (Karaağaç-Lüleburgaz) mıntıkasında şu kuvvetler vardı:

2. Kolordu: 26 Tabur, 2 makineli tüfek bölüğü, 3 süvâri bölüğü, 12 bataryada 13500 tüfek, 8 makineli tüfek, 47 top, 17-18 bin i'âşe mevcûdu.

I. Kolordu: 32 Tabur, 4 Makineli tüfek bölüğü, iki süvâri bölüğü, 13 bataryada kesirsiz 20 bin tüfek, 20 makineli tüfek, 150-200 kılınç, 48 top, 27-28 bin i'âşe mevcûdu.

4. Kolordu: 34 tabur, 1 makineli tüfek bölüğü, 3 süvâri bölüğü, 9 bataryada cem'an 19-20 bin tüfek, 4 makineli tüfek, 200 kılınç, 36 top, kesirsiz 25 bin i'âşe mevcûdu.

Müstakil Süvâri, ma'a Hafif Livâ: 2000 Kılınç, 16 makineli tüfek, 12 top, kesirsiz 3000 i'âşe mevcûdu.

Yekun: 92 tabur, 11 makineli tüfek bölüğü, 37 süvâri bölüğü, 37 bataryada lâ-akall 50000 tüfek, 44 makineli tüfek, 2500 kılınç, 143 top, 70-75 bin i'âşe mevcûdu.

Bu kuvvete mensûb olarak: 2 yürüyüş uzakta 9 tabur ya'nî 7000 tüfek, 3 yürüyüş uzakta 1 tabur 800 tüfek, İstanbul'da 4 tabur ve 3 bataryada 3500 tüfek ve 12 top ki cem'an 14 taburda 11000 tüfek, 12 top hâricde bulunuyordu.

[78] E) 13-15 Teşrîn-i evvel Günlerinde

Karaağaç Deresi Hattında Cereyân-ı Hâl

[Kroki 2, 3, 5] ve (Zeyl 3)

1- 2. Kolordu, 13 Teşrîn-i evvel Günü

9 ve 10 Teşrîn-i evvel 328 günlerinde Kırkkilise Muhârebesi için tüfek atmak fırsatını fevt etmiş olan bu kolordu 11 Teşrîn-i evvelde heyecâna kapılarak sarsılınca:

V. Fırka: 12 Teşrîn-i evvel sabahı Karaağaç köyüne varmış ve burada ikâmete geçmişti. 12'de dahi bir şey yapmayarak kalmış ve ancak 13 Teşrîn-i evvel saat 8'de aldığı 12 numaralı fırka emri üzerine [2. Cild sayfa 362-363] Karaağaç köyünden dere şarkındaki sırtlarda ordugâha girmişti. 14. Alaydan bir taburla kolordu istihkam taburu ordugâh ile köy arasında, yine derenin şark sırtlarında ileri karakola me'mûr edilmiş, Vize, Kengri, Pınarhisar (?), Yancıklı istikâmetlerine de keşif kolları sürmüştü.

Öğleden sonra fırka bir de tahkîmât emri vermişse de ta 15'e kadar esâslı bir şey yapılamamıştı. Yalnız nişancı V. Tabur firkanın yanında değildi.

Böylece bu fırka, daha 12 sabahından i'tibâren, mehmâ emken istirahat kavuşmuş, işini yoluna koymaya başlamış ve emir olunan yere gelip bularak durabilmiş yegâne muntazamca, toplu ve iş görmeye hâzır bir fırka olmuştu.

4. Fırka ise: 13 Teşrîn-i evvel sabahı Lüleburgaz'ın birkaç kilometre şimâl-i garbîsindeki sırtlara gelerek durmuş, bir taraftan fırka toplanırken diğer taraftan fırka kumandanı yerine 11 kumandanı Kaymakâm Muhyiddin Bey'e bırakarak kendi ifâdesine göre "vaz'iyet-i 'umûmiye hakkında ma'lûmât almak ve i'âşeyi tanzîm eylemek maksadıyla, Lüleburgaz'a hareket etmiş ve kolordu kumandanını görerek 12 numaralı kolordu emrini almış ve "firkasının Lüleburgaz'a bir buçuk saat mesâfede olduğunu, kıta'âtın pek çok yorulmuş olması hasebiyle bugün istirahat verdiğini ve ancak yarın Karaağaç'a gidebileceğini" söylemiştir.

Buna ne cevâb verildiği hakkında kolordu harb cerîdesinde şu fıkralar vardır:

“İki gün evvel verilmiş olan emri bu kadar tahrîf eden ve harekâtında gayretsizlik ve betâet gösteren ve iki gece evvel bilâ-emir savuşarak karârgâhlarda yolunu kaybeden ve kıta‘âtının kısm-ı a‘zamını dağıtan ve Kavaklı [79] civârında bir topunu düşmana terk etmiş olan bu fırka kumandanının mütâlaâtı şâyân-ı kabûl görülmeyerek hemen fırkası başına ‘avdet ve bugün Karaağaç’a muvâsalat ve emir olunan tertîbâtı ittihâz eylemesi tekrar emir ve ihtâr olundu”.

Fırka harb cerîdesi ise fırka kumandanının kalemiyle vak’ayı şöyle hikâye ediyor:

“İcâb eden evâmir ve ma‘rûzâtı yazmak, ekmek ve peksimet göndertmek, piyâde Y 10 T 2 ile perakendeleri toplayıp ale’s-seher Karaağaç’a sevk etmek ve esâsen kable’l-harb Selanik’te fırka ile bulunduğu sırada geçirilmiş olan sıtmanın vücûdta bıraktığı zâfiyetin, seferberliğin bidâyetinden beri ale’d-devâm ma‘rûz kalınan meşâk ve mezahim dolayısıyla iştidadı hasebiyle hissedilen ızdırabın bir çorba ve birkaç saat uyku ile bertaraf edilmesi için Lüleburgaz istasyonunda fırka idâresi nezdinde kalmak muvâfık görülmüş ve kolorduya ber-vech-i ‘âtî mürâca‘ât edilmiştir:

(Ma‘lûm kumandanîleri olduğu üzere beş günden beri devâm eden harekât münâsebetiyle geceli gündüzlü yağmur altında vazîfe-yi mukâddese ile iştigal edilerek bütün bu müddet zarfında uyku olarak ancak 10-12 saat uyunabildiğinden ve bunun iki gecesi büsbütün açıkta geçirildiğinden ve eşyanın berâber alınmaması hasebiyle ekser eyyam ancak birer peksimetle i‘âşe olunabildiğimizden ve iki ay mukâddem verilen raporda da mide rahatsızlığım esâsen gösterilmiş olup bu münâsebetle pek bî-tâb kaldığımdan ve bu hâl ile vazîfe-yi mühimme-yi hüsn-i ifa için fikir ve bedende takat kalmadığından ve fırka nezdinde bulunulacak olursa kıta‘ât nezdinde çadır bulunmaması hasebiyle temîn-i istirahat mümkün olmayacağından bu akşamlik berâ-yı tedavi ve istirahat Lüleburgaz istasyonunda fırka idâresi nezdinde kalmaklığım ve fırka umûrunun 24 saat için esnâ-yı meşîyyette vekâletine Y 11 kumandanı Muhyiddin Bey’e tevdi’ eylemekliğime müsaade buyurulması.)

Kolordu kumandanı buna muvâfakat etmiş olup 13-14 gecesi Lüleburgaz istasyonunda istirahat-i mümkün ile geçirilmiştir.”

Kolordu harb cerîdesinde ise bu bâbda yine şu kayıt vardır [Bâlâdaki takrirden bahsedilmeyerek]:

“... Bilâhare alınan habere göre Necib Bey emri ısgâ etmeyerek geceyi Lüleburgaz’da geçirmiştir.”

Velhâsıl nasıl olduysa olmuş, fırka kumandanı geceyi istasyonda geçirmiş ve buradan Muhyiddin Bey’e şu emri vermişti:

“Hasbe’l-i‘câb fırka karârgâhı bu gece Lüleburgaz istasyonunda kalacağından yarın ale’s-sabah kıta‘âtın Karaağaç istikâmetinde hareketle akşama kadar mezkûr karyeye muvâsalatının temîni ve yürüyüş kolunun tanzîmi ve topların berâberce ve tamâmen ve muntazamân götürülmesine itina ve itimam olunması, gaybubetim zamânında fırka [80] kumandanlığı vekâletinin tarafınızdan deruhte olunması ve muâvenet-i lâzime ibrazı için saat 8’de fırka Erkân-ı Harb’inin nezdinize gönderileceği ve hareketin o zamâna kadar te’hîridir.”

Topçu Y4 kumandanlığına da: “Ordu karârgâhından Karaağaç’a münâsib bir yol keşfi” emredilmiş ve başka bir şey yapılmamıştı.

13 Teşrîn-i evvel’de Lüleburgaz’daki 2. Kolordu karârgâhı ise geri hidemâtı ile bîsûd bir sûrette iştigal etmiş olup bu bâbda husûsât-ı âtiye şâyân-ı dikkat görülerek derc edilir:

5. Fırka, Tekirdağı’na hareketinden beri (ya’nî 10 gündür) cem’an yalnız 2000 ta’yîn aldığı ve i’âsece ve bi’n-netîce inzibatça pek fenâ hâlde olduğunu bildirdi. Kolordu ise, fırkaların ellerindeki ves’âidi hüsn-i isti’mâl edemediklerinden ve mıntıkada oldukça mebzûl olan menâbi’den -ihtarât hilâfına- istifâde etmeyi bilmediklerinden şikâyet ediyor ve kendi elinde bir vâsita bulunmadığından bir şey yapamayacağını zikrediyor. Fi’lî bir iş: Tekirdağı’ndan Lüleburgaz’a bugün gelmiş olan 40 mekkarilik bir erzak kolu ile 20’şer mekkarilik 2 cephane kolunu, Lüleburgaz’dan tedarik edilen bir mikdar peksimetle berâber Karaağaç’a göndermekten ‘ibâret kalmıştı.

Diğer cihetten kolordu bugün orduya şu raporu göndermiştir ki bu rapor ordu ve kolordu kumandanlarının arasını pek ziyâde açmış ve bi’n-netîce emir ve kumanda vaz’iyetini ihlâlde müessir olmuş olduğundan aynen nakli faydalı görüldü:

Rapor:

Lüleburgaz

13-14 Teşrîn-i evvel Saat 22

1- V. Fırka bugün Karaağaç’da kaldı. Yanlış yola sapmış olan 4. Fırka bugün Lüleburgaz’ın bir saat şimâline varmış ve tevfiğ edilmiştir. Efrâd pek yorgun olduğundan istihkam ikinci tabur beşinci fırkadadır. Sûvârî Y 10 birer bölüğüyle fırkalardadır. Telgraf müfrezesi perakendeleri bugün Lüleburgaz’a geldi;

2- Fırkalardan henüz rapor gelmediğinden halleri kat’î bilinmiyor?

3- Dört günlük cereyân-ı hâlden kolordu netâyic-i âtiyeyi istihrâc etmiştir:

A) Paniğe sebep, gayrı muntazır bir zamânda bir şahsın ansızın “düşman geliyor!” diye heyecân-âmiz sûrette bağırması ve bundan mütevellit te’sîrin ‘umûma sirâyetle firârı tevlid etmesi;

[81] B) Bu gibi eşhasın ekseriyetle jandarmalar olması;

C) Bu hâlden müteessir olmayanların pek mahdûd bulunması;

D) Bu heyecânlar üzerine piyâde ve süvârîlerin hemen firâra ve arabalı ve mekkarili sınıfların hayvanâtı çözerek binip kaçmaya başlamaları ve dağınıklığın üç gün devâm etmesi;

E) Bu sebeble bi’l-’umûm kıta’atta birçok araba, top ve malzeme bırakılmış olup sorulduktan “çamura battı, çıkaramadık” diye cevâb verilmesi;

F) İaşenin gâyet noksân, kısım-ı a’zamı kıta’âtın aç ve üç gün ve gece çamur içinde, yağmur altında ve düşman karşısında yaptığı geri yürüyüşün inzibat ve intizâmı büsbütün mahvetmesi;

G) Ordu tarafından açık telgraflarla verilen emirlerin mürseline varmadan telgrafçılar vâsıtasıyla efvâh-ı nâssa dağılarak vaktinden çok evvel kendiliğinden icrâya başlanması bilâhare gelen ikinci biz emri tebliğe imkân ve vakit kalmaması;

H) 11-12 Gecesi ordudan çekilen telgrafın [Hayrabolu'ya ric'at hakkında. M. N.] Babaeski'de intiş'ârıyla akının cenûba doğru devâm eylemiş bulunması.

4- 2. Kolordu dahi bu ahvâlden az çok müteessir olarak ric'at etmiştir. Kolordudan Hayrabolu'ya gidenlerin mikdârı takrîben 3000, Lüleburgaz'a dönenler 1000 ve Babaeski'den gelenler takrîben 1000 kadar olduğu anlaşılmış ve şimdiye kadar iltihâk edemeyen yalnız Hayrabolu tarafındakiler kalmıştır..”

Kolordu karârgâhının bugün yaptığı diğer bir iş de topçu kolağası Recep Efendi'yi 3-4 yüz kadar efrâdla 5. Fırkaya göndermek ve fırkaya, mûmâ ileyhın kumandası altında sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb bir keşif müfrezesinin Pınarhisar istikâmetine sevkini mümkünse burasının işgalini ve vaz'iyetin tamamıyla keşfini emreylemek olmuştur.

14 Teşrîn-i evvel 328

Bugün V. Fırka bir taraftan civâr köylerden erzak toplamakla ve diğer taraftan ordugâh tanzîmatı ve şimâle karşı avcı hendekleri hafriyle meşgûl olmuş ve ekmek temîn edebilmiştir. Akşama kadar dün Lüleburgaz'dan sevk edilen üç yüz kadar ikmâl efrâdını, daha Kavaklı'da irtibâtı kaybetmiş olup Lüleburgaz, üzerinden gelmiş olan nişancı T 5 Y almış, Koyunkavur ta'arruza başlarken ayrılmış olan büyük ağırlıklar ise hâlâ ortaya çıkmamıştı.

Dün gönderilen keşif kolları Pınarhisar civârında düşman bulunmadığını tesbît etmiş ve ma'a-hâzâ Bulgar köylülerinin ateş ettiklerini bildirmişlerdi. Fırka kısm-ı küllisi Karaağaç köyünün 2 km kadar şarkında ordugâhta bulunuyordu.

[82] Bugün harekât nâmına 5. Fırkanın neler yaptığını kolorduya verdiği şu raporlardan anlarız:

“Pınarhisar'ının keşfi için 'ale's-sabah çıkarılan keşif kolunun vakt-i zevâlde gönderdiği raporda kuvvetli ve gayrı muntazam bir piyâde ucinun Tekye'ye 2 km kadar takarrüb etmekte olduğu ve Pınarhisar'da ayrıca toplu bir kıta bulunduğu ve fakat gayr-ı muntazam vaz'iyet ve tertibâtlarından ahali çetesi olduğu zan ve keşfe devâm edileceği beyân edilmiştir.

Şimdi (Saat 3 dakika 30) topçu Y 1, T 1 mülâzim-i evvellerinden ve Visâlettin Efendi bi'l-mürâcaa bir saat zarfında dört na'l ile geldiğini ve Lüleburgaz'dan tertîb olunan 200 neferlik bir müfrezenin Yeni'deki topları almak üzere Pınarhisar'a 2 km kadar yaklaşımlarında Pınarhisar'daki düşman tarafından yapılmaya başlanıldığını ve süvâri keşif kolumuzun buna takrîbinde ateş açıldığını ve binâ'enaleyh müfrezenin netîcesi müşkil bir harbe mecbûr kaldığını ifâde etmiştir.

İki bölüğün adem-i muvaffakiyyeti hâlinde ahvâl-i 'umûmiyeye sû-i te'sîr icrâ edeceği şöyle dursun en yakın bir kuvvet tarafından [firkamız] muâvenet ve himâye olunması elzem mütâla'a kalındığından ve dün şifâhen Topçu Kolağası Recep Efendi Pınarhisar'ın işgali hakkında emr-i kumandanîleri olduğunu ifâde ettiğinden alay 15 T 3'den tevana efrâd ve zâbitân alınarak alay kumandanı Kaymakâm Mahmud Bey kumandasında olarak Y13'den makineli tüfek bölüğü ve ayrıca bir batarya topla birlikte Recep Efendi de berâber olarak Pınarhisar'a sevk edildiler.

Ayrıca şimdi mahall-i mezkûrdan gelen bir muhâcirle diğer efrâd-ı ahaliden alınan tahkîkâta nazaran millî eşkıya taburunun Pınarhisar'dan başka Yeni ve civâr köyleri de işgal ve müdâfaaya hazırlandıkları ifâde kılınmaktadır ki şu

teşebbüslerinin Vize'den hareketleri emir ve iş'âr edilen kuvvete müdâfaaya hazırlandıklarını ifham ettiği anlaşılmaktadır. Şimdi son gelen bir raporda süvâriden bir nefer ve bir bineğin Pınarhisar'da mütehaşşid eşkıya ateşiyle yaralandığı bildiriliyor.”

Fakat daha bu kuvvet yola düzülmeden evvel, fırka evvelki müfrezenin, Pınarhisar'a takarrübünde, buradaki düşmanın muhârebeyi kabûl etmeyerek geriye çekildiği hakkında bir rapor daha almış olduğundan bu müfrezeyi sevk ve tahrîkten sarf-ı nazar edilmiştir.

14 Teşrîn-i evvelde 4. Fırkaya gelince: [Kroki numara 5] Fırka kumandanı Erkân-ı Harbini ber-vech-i zîr gönderdikten sonra kendisi Y 10 kumandanı, Y 10, T 2 [ki kısm-ı küllîden ayrılmış idi] ve birtakım perakendelerle Türkbey üzerinden Karaağaç'a teveccüh etmiştir. Karaağaç'a 8-10 km yaklaşınca sol cenâhta düşman olduğu haberi gelmiş ve soluna bazı emniyet kademeleri ayırmıştı. Bundan sonra gurûb-ı şemse doğru bu kademe bilâ-vukû'ât Karaağaç'a gelmiş ve fırka kumandanı, 5. Fırka karârgâhından istirahat geçmiştir.

[83] Fırka kısm-ı küllîsine gelince, Manastır dere boyunca şimâle giden ve Yavanköy'ün 1 km kadar şarkında Karaağaç yolu ile birleşen güzergâhı ta'kiben saat 9'da hareket etmişti; 2 taburlu Y10 [bunun T 2S ber-vech-i bâlâ fırka kumandanıyla gitmişti] ile nişancı T4 topçusuz olarak dümdârdı; Manastır dere garb sırtlarından garb Yavan köye doğru yan muhâfız hâlinde hareket ediyorlardı.

Kolbaşı muhtemelen ve takrîben Tatarlar çiftliği cenûb hizâsında iken [saat 10 dakika 30] Kavakdere Lüleburgaz istikâmetinde düşman süvârisi görülmüştü: Önde takrîben 1500 metre genişliğinde bir sahada aralıklı süvâri; gerisinde takım ve bölük hâlinde toplu kıta'ât.

Bunun üzerine dümdâr derhâl Yavanköy'ün 2 km kadar cenûb-i garbîsindeki sırtlarda tevfiğ edilerek nişancı T4 birinci hatta, Y10 T 1,3 ikinci hatta olarak sola taşkın, cephe garba karşı açıldı. Kısm-ı küllîden de bir batarya gönderilerek iki top mevziye sokuldu ve dümdâr “kısm-ı küllî Manastır'dır. Şark sırtlarına çıkıncaya kadar burada kalmaya” me'mûr edildi. Bu sırada nişancı taburu bir bölüğünü yamıştı.

Düşman süvârisi bir alay kadar tahmîn edilmiş, yaklaşan bir düşman keşif kolundan bir at piyâde ateşiyle vurulmuş ve fakat toplu kıta'ât sokulmadığından topçu ateş açmamıştı.

Nihâyet düşman cenûba doğru çekilerek gözden kaybolmuş ve dümdâr saat 14 dakika 30 sıralarında hareket ederek kısm-ı küllîyi ta'kîb etmişti, fakat dümdâr Manastır'da şark sırtlarına gelinceye kadar akşam olmuştu; bir top da dereye düşürülmüştü.

Fırka kısm-ı küllîsinin yürüyüşü de çok müşkil olmuş olup kolbaşı ancak 14-15 Teşrîn-i evvel nisfû'l-leyl'e doğru Karaağaç'a gelmiş, kol nihâyeti ise ancak 15 Teşrîn-i evvel saat 3'de muvâsalat eylemişti. [Diğer vesâik, Yavan köy şarkında bu moladan sonra 15 minh saat 1'de Gülbey'e, saat 3'de muvâsalat kolbaşıyla Karaağaç'a muvâsalat edildiğini göstermektedir.] Böylece fırka kısm-ı küllîsi Karaağaç'ta; Dere boyunda yığılarak kalmıştı. Dere garbında sadece, V. Fırkaya merbûd olarak kolordu istihkam taburundan basit bir emniyet hattı vardı. 4. Fırka açlıktan tamâmen bîtâbdı ve Karaca ağaca gelir gelmez düşmanı ve dostu

düşünmeden büyük ateşler yakılmış, tesâdüf edilen hayvan kesilerek bu ateşlerde pişirilip yarı çiğ, yarı pişmiş yenmişti.

Böylece 15 Teşrîn-i evvel sabahı 5. Fırka, takrîben üç gündür imkân dâiresinde istirahat etmiş bulunmakta iken 14. Fırka, başlıca fırka kumandanının sû-i idâresi netîcesi olarak henüz bir saat [84] bile lâyıkıyla istirahat etmeden Karaağaç köyü etrafında çok gayrı müsâ'id bir vaz'iyette; dere boyunda yığılmış olarak bulunmakta idi.

14 Teşrîn-i evvel 2. Kolordu karagâhına gelince:

Bu sabaha kadar kendisi hiçbir emir almadığı hâlde diğer kolorduların harekete hazırlanmaya başladığını görmüş ve bunlardan vaz'iyeti anlamıştı. Bundan sonraki cereyân-ı hâl-i kolordu harb cerîdesi şöyle anlatıyor:

“Dört beş gündür devâm eden ahvâl dolayısıyla kıta'ât için sarsılmış ve dağılmış ve gerek açlık ve gerek havaların fenâlığı dahi pek çok sû-i te'sîr etmekte bulunmuş olduğundan geriye yürüyüşün devâmı kıta'âtın inzibat ve intizâmını ve toplanmasını temîn edemeyip bil'akis daha fazla dağılmasını ve perîşân olmasını intâc edeceği teemmül olunarak ve henüz düşmanın ciddi bir tak'îbine dâir de bir şey vâki' olmadığı nazar-ı dikkate alınarak ordu kumandanlığına mürâca'âta karar verilmiştir.

Bunun üzerine saat 11'de telgraf çekilmiş ve fakat makine başında 'Abdullâh Paşa telgrafın nısfında muhâbereyi kat' ederek Nâzım Paşa'ya mürâca'âtı emreylemiş ve Nâzım Paşa'dan kolordu kumandanlarına akşam 5 dakika 30'da gelen cevâbta kolorduların Karaağaç hattında kalması kabûl edilmişti. Bu sûretle kolordu karârgâhı bugün dahi Karaağaç'a gidemediği gibi geceleyin Karârgâh-ı 'Umûmîden yarın Ziyâ Paşa'nın oraya geleceği ve intizâr edilmesi hakkında vâki' olan tebliğ üzerine 14-15 gecesı de Lüleburgaz'da geçirilmiştir.”

Ordu kumandanlığından 14-15 târîhiyle “düşmanın henüz Kırkkilise şarkına geçmediği, hareket hazırlığının ikmâli ve keşif istikâmetleri” hakkında emir alınmış ve ordu bahsinde zikredilen diğer emirler de gelmişse de vakti geçmiş olduğundan kolorduca bir şey yapılmamıştır.

2. Kolordu, bugün ilk defâ olarak 3. Kolordu nezdindeki haber zâbitinden bu kolordu hakkında ma'lûmât almış ve saat 13 dakika 30'da şu rapor da gelmiştir:

“1- Düşmanın bir alay kadar süvârisi garb-ı cenûbu istikâmetinden Lüleburgaz'a doğru ilerlemektedir. Gerisinde Piyâde kuvveti henüz görülemedi:

2- Fırka, Yavanköy üzerinden Karaağaç istikâmetinde yürüyüştedir. Dümdâr alayıyla bir batarya Manastır deresini fırkanın geçmesi için Yavan köyün cenûb-i garbî sırtlarında bırakılmıştır. Fırkanın Manastır Viyana derelerini tehlikesizce geçebilmesi için düşmanın piyâde kıta'âtı da çıktığı hâline göre, Lüleburgaz'dan ayrıca bir kuvvetin gönderilmesi muvâfık olacağı fikrinde olduğum ma'rûzdur.

4. Fırka Erkân-ı Harbî 'Ala'addîn”

[85] Biraz sonra zîrde görüleceği üzere bu süvâri ile 4. Kolordu kıta'âtı arasında basit bir müsâdemede vâki' olmuştu.

Bugün kolordu Nizâm Harbî'nde olan Kastamonu fırkası kumandanı da kolordu karârgâhına çağrılarak ilk temâs hâsıl edilmişti.

15 Teşrîn-i evvelde 2. Kolordu

Bugün ikinci kolordunun harekâtı başlıca muhârebeye müteallik olduğundan bunlar Lüleburgaz muhârebesinin ilk günü faslında yazılacaktır.

2- 1. Kolordunun Harekât ve Ahvâli

14 Teşrîn-i evvel Günü

I. Kolordunun 13 Teşrîn-i evvele kadar [dâhil] harekâtı hakkında 2. Cild’de ve ayrıca yukarıda I. Kolordunun tecemmuu bahsinde mezkûr tafsîlâta ilâve edilecek bir şey yoktur. Yalnız bugün geç vakit I. Kolordu kumandanlığı şu mühim raporu aldığı hâlde kendisinin nazar-ı dikkatini celb etmiş ve ne de bu rapor hakkında bir mu’âmele yapılmıştı:

Saranlı Çiftlik

13-14 Teşrîn-i evvel 328

“Top kurtarmaya giden müfrezemiz Asılbeğli’ye 3 saat kala ateşe uğramıştır. Evvelâ birtakım piyâde ve ba’dehû 3 mitrilyöz ateş açmıştır. Bu birtakım piyâdenin sağında süvâri de görülmüştür. 40 kişilik müfrezemiz düşmanın şedîd ve fakat te’sirsiz ateşi altında ric’at etmiş ve ta’kîb edilmiştir.

Y 8 T 1 Kumandanı”

Bu rapor takrîben Kavakdere ile Domuz ormanı arasına kadar düşmanın ilerlemiş olduğunu gösterebilirdi. Bu takdîrde düşmanı kısa bir yürüyüşle, hergün Lüleburgaz hattına çarpabilecek bir mesâfede kabûl etmek lâzım gelirdi. Hâlbuki bu raporun farkında olmayan kolordu kumandanı 14’de Karârgâh-ı ‘Umûmî’ye “düşman yoktur” diyen müşterek telgrafi imzâlamıştı!

14 Teşrîn-i evvel sabahı I. Kolorduyu şu vaz’iyette buluyoruz:

Kolordu karagâhı Lüleburgaz’da.

2. Fırka: Lüleburgaz’ın şimâl-i şarkî mahreci civârında ordugâhta;

[86] 3. Fırka: Lüleburgaz’ın garb sırtlarında, Y 8, T 1 Saranlıçiftlik’te ileri karakolunda;

Müretteb 1. Fırka: Lüleburgaz istasyonunda;

Uşak Fırkası: Türkbey şarkına gitmiş, orada mevzi’ ihzâr edecek.

Hâlbuki sabaha karşı oradan “muntazamân ve müsâreaten (Türkbey-Sakızköy-’Ahmedbey-Paşaköy-Ahırköy-Ohlas çiftliği) üzerinden” Ergene gerisine ric’at hakkındaki emir gelmişti.

Bunun üzerine kolordu kumandanlığı, ağıleb ihtimâl şehîd Erkân-ı Harbiye yüzbaşısı Remzi Bey’in te’sîr ve telkiniyle, evvelâ bu emre mutavaat etmek istememiş ve Şark Ordusu kumandanlığı bahsinde zikredilen muhâbereyi yapmıştı; fakat nihâyet emri icrâya karâr vererek 2, 3, 1. Fırkalar kumandanlarını karârgâha celb ederek saat 10’da harekete hazır bulunması hakkında bir şifâhî ön emir ve ba’dehû hulâsaten şu emr-i tahrîriyi vermişti:

“2. Fırka önde, Uşak fırkası bunun arkasında olarak (Sakızköy-’Ahmedbey-Paşaköy-Hacılar-Geceler) üzerinden Kara Mehmed’e girecek.

3. Fırka önde, müretteb I. Fırka arkasında olarak (Evrensekiz-Akçaköy-’Ahırköy) üzerinden Ohlas çiftliğine yürüyecek.

Vakt-i hareket saat 11.

Kolordu, geceyi 3. Fırka ile Akçaköy'de, I. Fırka Evrensekiz'de, 2. Fırka 'Ahmedbey'de, Uşak fırkası ile süvâri IV. Alay İmranlı'da geçirecektir. [Süvâri IV. Alay bugün süvâri fırkasından kolordu emrine verilmişti. M. N.]

Ağırlıklar iki saat evvel yola çıkarılacaktır.”

Bunun üzerine fırkalarda saat 11 ve 12'de hareket edecek sûrette emirler vermişlerdi. Fakat bu sırada kolordu kumandanlarının meclis-i harbî inikâd edince, görünüşe nazaran fırka kumandanları bir kere daha karârgâha da'vet edilerek netîceye kadar hareketi te'hîrleri emredilmişti. Fakat bu intizâr devrinde, düşmanın iki kolunun Ayvalı'ya yürüdüğü haberi çıkmış ve herkesi yeniden telâş istila eylemişti. Bunun üzerine I. Kolordu “düşman ileri kıta'âtının takaarrüb etmekte olduğu ve binâ'enaleyh kıta'âtın Karaağaç deresinin şark sırtları üzerine ve gerisine bilâ-ifâte-i zamân hareket etmesini ve kaybedilecek zamân olmadığını” şifâhî emirlerle bildirmiş ve bir hareket başlamıştı ki bunu 2- 3. Fırkaların harb cerîdesinde şöyle görüyoruz:

[87] 3. Fırka harb cerîdesinden:

“...Karaağaç'ta müdâfa'a edileceği, binâ'enaleyh Ergene'ye gitmekten şimdilik sarf-ı nazar edildiği ve tahrîrî emrin bilahare geleceği ve hemen hareket edilmesi emredildi... Esâsen bu hareketin ta'cîline düşman kıta'âtının Lüleburgaz'a teveccüh ettiği ve yaklaştığı haberi sebep olmuştu. Bu haber alınınca karârgâhlar karma karışık olmuş, herkeste bir telâş! Hemen hareket etmek lâzım geldiği hakkında şifâhî emirler tevâlî etmeye başlamıştı. O derecede karışıklık vardı ki Lüleburgaz ve garbindan düşmanın gelmekte olduğu tekmîl kıta'ât arasına şâyî' olmuş ve fırkamızdan bazı taburlar kendiliklerinden Lüleburgaz'ın garb sırtlarına çıkarak düşmanın vürûduna intizâr eylemeye başlamışlardı.

Fakat fırka Erkân-ı Harbî yetiştirerek fırkanın hareket edeceğini ve düşman hakkında alınan haberlerin eser-i telâş olduğunu tefhîm ile bunları geriye çevirmişti.

Bilahare mahall-i mezkûr istikâmetine ordu süvârisiyle, Uşak fırkasından bir kısım 'asker gitmişti. Bunun üzerine fırka şu emri vermişti:

Lüleburgaz

12 Teşrîn-i evvel 328-Saat 15 dakika 30

- 1- Düşman iki kolla Ayvalı'ya yaklaşmıştır;
- 2- Kolordu Türkbey'e giderek kendisine tahsîs edilen mevzii işgal edecektir;
- 3- Fırka ber-vech-i 'âtî sıra ile hareket edecektir;

İstihkam bölüğü, piyâde Y 8 T 1 nişancı T 3, topçu taburu, piyâde Y 7, topçu bataryası, piyâde Y 9, sıhhiye bölüğü;

Büyük ağırlıklar hemen Sakızköy'üne giderek bekleyecektir;

- 4- Ben Nişancı taburu ile berâberim.”

2. Fırka da bu vaz'iyet üzerine saat 16'da 13 numaralı olarak şu fırka emrini vermiştir. Hulâsa:

“1- Düşmana dâir kat'î ma'lûmât yoktur. Şu kadar ki bazı ileri kıta'âtın [takrîben 4 tabur ve bir mikdâr süvâri] Ayvalı ve Hisar çalı köyleri civârında süvârilerimizle müsâdeme ettikleri haber alınmıştır.

2- Lüleburgaz'ın ve Karaağaç deresinin garbındaki sırtlar kıta'âtımız tarafından işgal edilmiştir.

3- (Lüleburgaz-Umurca köyü) yolu tarafından fırka şu sûretle intizâr mevziine girecektir:

[88] Y 5 yolun şimâlinde Y 6 yolun cenûbunda	}	Cephe Karaağaç deresine müteveccih, şimdilik ikinci taburlar hatt-ı harbde bulunacak ve muvâsalattan sonra vakit kalırsa avcı siperleri yapacaktır.

Nişancı taburuyla piyâde Y 5 cephenin vasatî gerisinde, yolun kenarında ihtiyâta kalacaktır.

Topçu, (Lüleburgaz-Umurca) yolunun şimâlinde, bizzat gösterilecek mevziye tekml bataryalarıyla girecektir.

İstihkam bölüğü, ağırlıkları Sakızköy üzerine sevk edecektir”.

Bundan sonraki harekâtı 3. Fırka, şöyle anlatıyor:

“Fırka kolbaşısı saat 16'da hareket etti. Fakat ordugâh o kadar kalabalıktı ki yollarda birçok kere tevakkuflar hâsıl oldu. 3. Nişancı taburu da hasbe'l-hâl fırkanın başında kaldı. Çünkü harekete başlarken kolordu Erkân-ı Harbiye'sinden Yüzbaşı Remzi Bey, Saranlı çiftliği garbında düşman bulunduğunu ve mahall-i mezkûr civârında başka kıta olmadığından sol cenâhın te'mîn-i lâzım geldiğini bildirmişti. Bunun üzerine Y 8, T 1 olduğu yerde sol cenâhı temîne ve fırka geçtikten sonra kol nihâyetine iltihâka me'mûr edilmiş, Remzi Bey de buraya bırakılmıştı.

Fırka şehrin içinden geçti. Y 7 ile Y 9 ve topçu nişancı taburunu ta'kîb edemeyerek başka yola saptıklarından şehirden bir kilometre hâricinde kolbaşı hemen 2 saat kadar bunları beklemeye mecbûr oldu. Şayet fırka-yı Erkân-ı Harbî bunları bulup doğru yola getirmese idi bunlar Evrensekiz yolunu tutmuş olduklarından fırka dağılacaktı. Kıtaâtın irtibâtı muhâfaza etmemesi şehir dâhilinde yol kolunun ikiye bölünmesine sebep olmuştu.

Karagâhta yürüyüşe devâm edildi ve bu gece yürüyüşü çok iyi oldu. Sükûnet son derece muhâfaza edilmişti. Pek muvaffakiyetli bir gece yürüyüşü idi.

Fırka, Türkbey'e vardıktan sonra nerede bulunacağını bilmiyordu; binâ'enaleyh nısfu'l-leylde buraya muvâsalatta 2. Fırkanın solu gerisinde; açıkta kalınmıştı ve kolordu karârgâhının 2. Fırka gerisine geldiği haber alınınca bizzat buraya gidilmişti”.

Fakat bu intizâm, hakîkâtte mevcûd olmasa gerektir. Çünkü piyâde T 9 T 1'in ayrılarak Umurca'ya gelip uzunca bir moladan sonra bir kolordu zâbitinin delâletiyle ordugâha gelebildiği, bu taburun harb cerîdesinden ve bu alayın 2, 3. Taburlarının Sakızköy'e gelerek orada gecelediği ve T 1 [89] buraya gelirken T 2, 3 nevbetçileri tarafından ateşe tutularak alaya iltihâk edemediği de T 2 harb cerîdesinden anlaşılıyor.

2. Fırka harb cerîdesi de cereyân-ı hâli şöyle anlatıyor:

“... Fırka, işbu emir mûcibince ordugâhından azami 2 kilometre mesâfede bulunan mahalle müte'addid yürüyüş kollarıyla ilerlerken civâr kıta'âttan silah başı borusu çalındı. Ortalıkta pek büyük telâş görülmekte ve sanki düşman nerede ise hücum edecekmiş rivâyetleri dönmekte idi. Hâlbuki saat 15'e kadar her taraf sükût

içinde idi; Lüleburgaz garb sırtlarında bize mensûb birçok kuvvetler vardı. Yalnız bir hakîkât varsa o da cephe ilerisindeki müstakil süvâri fırkasının bu sırada çekilmiş bulunması idi.

Güneş kavuştuğu ve ortalık karârıldığı sırada fırka, emir olunan mahalle gelmiş ve tertîbât almaya başlamışken bir emirber kolordudan şu emri getirdi:

Türkbey şark sırtlarında

14 minh ?

(Fırkanız Uşak fırkasının sağ cenâhından i'tibâren mevzi-yi 'ahz edecektir. Müsaraaten işgali)

Uşak fırkasının Türkbey şark sırtlarında bulunduğu 2. Fırkaca ma'lûm olduğundan fırka derhâl kolbaşılarını Türkbey'e tevcîh etmiş ve fırka karârgâhı da sür'atle ilerleyerek kolordu karârgâhına iltihâk etmiştir.

Müdâvele-i efkâr netîcesinde bu emir tebdîl edilerek 2. Fırkadan yalnız bir alayın Uşak fırkası ile 2. Kolordu arasındaki boşluğu kapamak üzere birinci hatta sürülmesi takarrür etmiş, fırka Erkân-ı Harbî piyâde Y 6'yı bunun üzerine Uşak fırkasının sağına yerleştirerek emniyet tertîbâtı aldırılmıştır. Fırkanın diğer kıta'âtı da böylece Uşak fırkası solunda ikâmete geçmiştir". Bu esnâda fi'l-hakîka kolordu karârgâhı Türkbey şark sırtlarına gelmiş olup oradan saat 19 dakika 30'da, bâlâdaki muhtasar emrin müstenid olduğu şu kolordu emrini vermişti: [Hulâsa]

“1- Çanakkale fırkası Lüleburgaz garb sırtlarında tertîbât almıştır;

2- İzmit fırkası Çorlu caddesinin şimâlinde ve Lüleburgaz şarkında bir alay piyâde ve bir batarya topundan mürekkeb bir kuvvetle himâye mevzii almıştır. Kısım-ı küllîsiyle Senurdere şark sırtlarında bulunmaktadır. Fırka tarafından, Çorlu şosesinin cenûbunda ve Lüleburgaz'ın şark sırtlarında dahi bir himâye mevzii alınmıştır;

3- Sağ cenâhımızda, Karaağaç'ta 2. Kolordu bulunuyor. Kasabanın [Lüleburgaz] nizâm ve intizâmını muhâfaza için bir alay terk olunmuştur;

[90] 4- Kolordumuz ber-vech-i 'âtî mevâzi'da geceleyecektir.

2. Fırka Türkbey'inin şark-ı şimâlisinde ve sağ cenâhında;

Uşak fırkası, sol cenâhı (Türkbey-Sânîköy) yolunda olarak merkezde;

3. Fırka bunun solunda;

Müretteb I. Fırka merkez gerisinde;

Süvâri alayı Uşak fırkası gerisinde;

5- Yarın kolordumuz evvelki ordu emri mûcibince ve aynı tertîb ile yine iki yoldan Ergene gerisine gidecektir;

6- Ağırıklar saat 6'da, kıta'ât saat 8'de hareket edeceklerdir.”

Fakat bundan sonra, Karârgâh-ı 'Umûmînin, ileride kalınması hakkındaki emri alınmış ve ta'mîm edilmiştir ki bu emir, fırkalara saat 22, saat 23'e doğru gelmiştir ve aynı emirde kolordu “hatt-ı müdâfa'a hakkında karâr ittihâz edilmek üzere Türkbeyi'nin şarkındaki mandırada kumandanların yarın saat 8'de hazır bulunmasını” tahşîye eylemişti.

Böylece 14 Teşrîn-i evvel akşamı ve 14-15 gecesı 1. Kolordunun esâs fırkaları yine ayakta bulunuyordu ve gece sabaha kadar hay u huy ile geçmiş, i'âşe temîn edilememişti.

Müretteb I. Fırkaya gelince:

Kıta'ât peyderpey Lüleburgaz'a vardıkça 1. Kolordu kumandanı 3. Fırkadan nişancı Y 1'i alarak piyâde Y3'le birlikte Nâsır Paşa kumandasında topçusuz müretteb I. Fırkayı yeniden teşkîle karâr ve emir vermişti.

Nişancı Y 1, 13 Teşrîn-i evvelde Nâsır Paşa'nın emrine girmiş olup istasyon civârında ikâmete geçmiş idi. Piyâde Y 3'de burada bulunmakla berâber bugün Nâsır Paşa emrine girememişti.

14 Teşrîn-i evvelde, kolordu emrine tevfikân hareket maksadıyla olacak, Nâsır Paşa alaylarına öğle sıralarında istasyon ile kasaba arasında toplanmak emrini vermişse de Nâsır Paşa ortadan kaybolduğundan ve alaylarda yek-diğeriyle irtibât te'sîs edemediğinden, herkes olduğu yerde uzun müddet beklemiş, bu sırada birçok insan akınlarının her taraftan Karışdıran'a doğru yürüdüğünü görmüş; nihâyet 4. Kolordu kumandanı nişancı alay kumandanına tesâdüfle buna "kıta'âtın Karışdıran'a gitmeyerek Lüleburgaz'da harbi kabûl edeceğini ve düşmanın göremeyeceği bir yerde intizâr edilmesi" emrini vermiştir. Biraz sonra firkadan da "Umurca çiftliği istikâmetinde" hareket emrini alan nişancı Y1 Senurdere istikâmetine hareket etmiş ve burada Y 3'e tesâdüf ederek ordugâha geçmişlerdir.

[91] Fakat gurûb sıralarında fırka kumandanı gelerek ordugâhın bir kilometre daha ileride te'sîsini emrederek kıta'âtı tekrar rahatsız etmiş ve alaylar nihâyet geceyi burada geçirmiştir.

Binâ'enaleyh 14 akşamı müretteb 1. Fırka, 6 taburla bir makineli tüfek bölüğünden mürekkeb olarak Lüleburgaz'ın cenûb-i şarkisinde bulunuyordu ve kolordusuyla irtibât te'sîs edememiş oluyordu.

Uşak fırkasına gelince: Sûret-i tecemmuu yukarıda mezkûr bu fırkanın kumandanı 11 sabahı Lüleburgaz'a geldikten sonra peyderpey toplanmakta olan taburlarıyla şu harekâtı yapmıştı:

11 Teşrîn-i evvelde Lüleburgaz'da, 17. Kolordu kumandanı Mahmud Paşa bulunuyordu. Yâver Paşa da gelmişse de Mahmud Paşa ibrâz-ı fa'aliyet ediyordu; Müşârun ileyş şu emri vermişti:

Lüleburgaz

11 Teşrîn-i evvel 28

"1-Lüleburgaz'daki kıta'âtın emniyeti Erkân-ı Harb binbaşısı Sâbit Bey'e muhavveldir.

2- Emniyet cephesi Kavak yazısının ikinci (K)'dan i'tibâren Saranlıçiftlik ve Lüleburgaz'ın garb-ı şimâlî ve garb cepheleridir. Şöyle tutulacaktır:

Y 8 1 Saranlı çiftliğinde;

Emet taburu, Demirci ve kasaba taburları sıra ile bunun solunda.

Kara Biga, Menemen taburları da daha solda.

3- Bartın alayı da Kavak yazısının şarkında ordugâh kuracaktır."

Bugün iki defâ zuhûr eden panik bu taburları da sarsmıştı; bunlardan da karadan ve trenle ta Çorlu'ya gidenler olmuştu. Nihâyet birkaç zâbitin ve hâssaten Uşak fırkası sertabîbi mütekâid Kaymakâm Âgâh Bey'le tabip Binbaşısı Süleyman Emîn ve Faik Bey'lerin gayretiyle sükûnet îade edilmişti.

12 Teşrîn-i evvelde 3 bi'n-nisbe tâze tabur Lüleburgaz garbında toplanmış olup I. Kolordudan Uşak fırkasının tekâmül kuvvetiyle müstakilen istihdâmı emri gelmişti.

13 Teşrîn-i evvelde: Fırka, Kula, Emet taburlarından mürekkeb Uşak, kasaba, Demirci taburlarından mürekkeb kasaba alaylarıyla 4 tabur hâlinde ve iltihâk eden topçu Y1, T 2'le birlikte kolordu emrine tevfikeyen saat 16 dakika 30'da hareketle Türkbey'e gitmiş ve köy ve yol civârında saat 18 dakika 30'da hareketle Türkbey'e gitmiş ve köy ve yol civârında saat 18 dakika 30'da ordugâha girmişti. Simav, Kedos taburları da Lüleburgaz'da toplanmaya başlamıştı.

[92] 14 Teşrîn-i evvelde: Ale's-sabah I. Kolordu Erkân-ı Harbiye Zâbiti Yüzbaşı Remzi Bey gelerek fırka Erkân-ı Harbî ile berâber mevzî keşfetmişlerdi ve topçu mevziye girmiş, piyâdeler de işgal provası yapmıştı. Mevzi, Türkbey şark sırtları idi.

Fırka saat 10 dakika 30'da kolordunun ric'at emrini ve saat 10 dakika 55'de iş'âr-ı ahîre kadar tevakkuf emrini, akşam üstü yarın için ric'at edileceği hakkındaki emri; müte'âkıben de baş kumandan emrine tevfikeyen durulacağı hakkındaki emri almış ve bu mütenâkıs emirler arasında ne yapacağını bilemeyerek akşama kadar intizâr etmişti. Bugün Simav, Kedos taburları da gelerek fırka 6 taburlu olmuştu. Eşme taburunun Lüleburgaz'a geldiği haber alınmışsa da bir daha irtibâta girilememişti.

Akşama doğru ve I. Kolordu karârgâhı 2, 3 ve 1. Fırka karârgâhları da, Türkbey şarkındaki Mandıra'ya, Uşak fırkası karârgâhının yanına gelmişlerdi. Saat 17'de fırka şu emri vermişti [hulâsa]:

“3 Tabur, bir süvâri takımı, bir batarya kuvvetinde bir düşman Türkbey garbındaki Tatar çiftliğine gelmiştir. Yarın sabah düşmanın ta'arruzu muhtemeldir. Muhârebe başlayınca ağırlıklar Satıköy'üne gidecektir. Beyhûde telâş ve heyecâna mahâl verilmesin. Kedos taburu ihtiyâta bulunacaktır.”

Böylece muhârebe başlarken Uşak fırkası şöyle bulunuyordu:

6 tabur, 3 batarya hatt-ı harbte.

Uşak taburu: İstanbul muhâfızlığı emrinde.

Eşme taburu, belki 4. Kolordu dâhilinde.

Alaşehir taburu 13'de Çerkezköy'üne çıkarak 16'da Vize'ye geldi.

Kula taburunun bir bölüğü kendi rivâyetince topçu Y1 K2'yi (?) Kırkkilise'de alarak Vize'ye götürmüş ve bu bölük bu mntıkada muhârebe ederek ba'dehû ric'atte Tatarlı'da Uşak fırkasına iltihâk etmiştir.

Binâ'enaleyh 14 Teşrîn-i evvel gününü sûret-i 'umûmiyyede boş geçiren I. Kolordu, bereket versin Ayvalı hâdisesinin îka' ettiği heyecân ve tevlîd eylediği silahbaşı fi'ili sâyesinde hiç olmazsa 15 Teşrîn-i evvel sabahından i'tibâren iyi, kötü bir müdâfa'a vaz'iyeti alabilecek bir hâle gelmişti.

Kolordu karârgâhı akşam üzeri Türkbey şarkındaki Mandıra'ya geldikten sonra 14-15 gecesi başkumandanlığın Lüleburgaz hattında durulması hakkında saat 17 dakika 30 târîhli emrini almış ve fırkalarına tebliğ eylemişti; diğer taraftan, bu emri yalnız kendisine mahsûs 'addetmiş olacak ki birer sûretini çıkararak şu zeyl ile 2 ve 4. Kolordulara da göndermişti:

[93] "Türkbey şarkındaki Mandıra'dan, 14 minh saat 22 dakika 10... aynen bâlâya derc edilmekle hatt-ı müdâfa'a hakkında bir karâr ittihâz edilmek üzere Türkbey şarkındaki Mandıra'da yarın sabah saat 8'de bulunmaları ricâ olunur.

Ömer Yâver"

Diğer cihetten kolordu kumandanı, bununla iktifâ etmemiş ve 4. Kolorduya şu raporu da göndermişti:

"Müdâfa'a emri geldi. 1. Kolordu (Türkbey-Sakızköy yolu) [dâhil] şimâle doğru 5 km'lik bir cephe tahkîm edecektir. Bu yoldan i'tibâren şimâle doğru Uşak fırkası müretteb 1. Fırka ve 2. Fırka bulunacaktır. Kolordu ihtiyâtını teşkîl edecek olan 3. Fırka Sakızköy şimâlinde Belazar deresi ile Çamur deresi arasında sağ cenâh gerisinde kademeli bulunacaktır. Kolordu karârgâhı (Türkbey-Sakızköy) yolu üzerinde ve Türkbey şarkındaki Mandıra'dadır.

Bu hat üzerinde musırrâne müdâfa'a edecek olan üç kolordunun i'âşe ve mühimmatı Lüleburgaz istasyonundan temîn edileceğine göre Lüleburgaz garbındaki sırtların daha kuvvetli sûrette tutulması lâzım geldiği mütâla'a edilmektedir. Süvâri fırkası elde ise bu hattı setr husûsunda kendisine vezâif-i mühimme terettüb eder. Eğer elde değilse setrin piyâde tarafından icrâsı lâzımdır. Müdâfa'ada en mühim âmil efvâh-ı nâriye-i sakîle olduğundan istasyonda bulunup trenlerle Çorlu'ya sevki mütesavver olan obüs toplarının hatt-ı müdâfa'aya getirilmesi münâsib görülmektedir. Her kolordu kendi mıntıkasında ihtiyât ayırıyorsa da bir de ihtiyât-ı 'umûmî lâzım olup bunun tam zamân ve yerinde yed-i vâhiddan idâresi lâzımdır. Binâ'en 'aleyh bütün bunların esâslı sûrette takarrur ettirilmesi için beynimizde anlaşmak ve 'arâzînin hâlini tedkîk etmek i'câb etmekle bundan evvelki arzıda istirham edildiği üzere yarın 15 Teşrîn-i evvel saat 9'da Türkbey şarkında ictima' edilmesi pek münâsib olacağı mütâla'a kılınmaktadır."

Böylece I. Kolordu kumandanlığı, kendiliğinden adeta bir nevi ordu kumandanlığı deruhtesine çalışmakta idi; Vâkı'a Şark Ordusu Kumandanlığı ortada gayr-ı mevcûd, Karârgâh-ı 'Umûmî emrinde de bir muhârebe nokta-i nazarından tafsîlât-ı vezâif mefkud olduğundan ve düşman da burun dibine gelmiş bulunduğundan kendisine güvenen bir kolordu kumandanının nâfiz bir rol îfâsını deruhteye kıyâm etmesi haksız ve yanlış da değildi; bâhusûs ki bu nâhoş vaz'iyetin müsebbibleri de yine kendileri idiler..

Diğer cihetten Lüleburgaz istasyonu mes'elesi de cidden mühim bir iş idi; istasyon ve kasaba müessesât ve menabiiyle elde kalsa bu mıntıkada cereyân edecek bir muhârebe için pek faydalı olurdu. Fakat bu gâyeyi tekmi'l hatt-ı müdâfa'ayı Karaağaç deresi garbına almak sûretiyle temînin vakti geçmişti; esâsen bu dere garbında, dere şarkındaki hat kadar kısa ve mümkün müdâfa'a-i mevzi' de yoktu; Lüleburgaz'ı ve istasyonunu muhârebe te'sîrinden kurtarmak için sol cenâhın lâ-akall (Sarımsaklı-Ayvalı) şark sırtlarına sürülmesi lâzımdır. [94] Bu da tekmi'l 4. Kolordunun ileri çıkmasını intâc eder ve 1. Kolordunun da kendi sol cenâhını Saranlı

çiftliği şimâlinde uzanarak bununla irtibâta girmesi lâzım gelirdi. Bu takdîrde ise cephe lâ-akall 7-8km daha uzamış olur ve kuvvetin azlığı büsbütün mahsus kalırdı.

Yalnız Lüleburgaz istasyonunu temîn ise, Karaağaç deresi garbına geçilmezse bir fayda vermezdi; geçilirse ileride muzır bir ileri mevzi' tahassül ederdi. Her iki hâlde Ergene'yi daha garbdan geçecek bir düşmana karşı sol yanı açık kalırdı. Binâ'en'aleyh 1. Kolordunun tavsiyesi burada muvâfık değildi. İstasyon ve Lüleburgaz garb sırtları olsa olsa kuvvetlice ileri karakollarla tutulabilirdi ki hakîkâtte de böyle yapılmış ve bu sâyede 16-17'ye kadar istasyon elde kalabilmişti, ki bu da az bir fayda değildi, istifâde edilmiş olsa idi!

I. Kolordu karârgâhı, gece Şark Ordusundan 14-15 târîhli ve "müşkilât-ı mesrûde hasebiyle kolordunuzun bulunduğu mevkide kalması ve fakat indifanın bir an evvel temînine fevka'l-âde gayret olunması" emrini almış, başkumandanlıktan ve bu makâmın bugünkü emri vaz'iyet hakkında esâslı bir şey bilmeden i'tâ ettiğini belîğ sûrette gösteren şu emir vârid olmuştu:

Çerkezköy

14 Teşrîn-i evvel 328 saat 20

"Kolordunuz ve firkalarınız ne hâlde, nerelerde ve ne kuvvettedirler? Topçuları ne mikdârda, nerede ve ne hâldedirler? Kıta'âtın eşya ve ağırlıkları berâber midir? Ne yapmak mümkünse yaparak bunlara dâir itmâm-ı ma'lûmât ile bildirilmesi, düşmana dâir istihsâl olunan ma'lûmâtın hemen iş'ârı ve yarın Lüleburgaz'a gelecek olan Mîr-livâ Ziyâ Paşa ile müzâkere edilmek üzere mahall-i mezkûrda bulunulması.

Nâzım."

I. Kolordunun 14 Teşrîn-i evvel hâl ve hareketi bu sûretle hitâm bulmuştu.

15 Teşrîn-i evvel 328 Günü

(I. Kolordu)

Ale's-sabah kolordu kumandanlığı firkalarını, şifâhî emirlerle zîrdeki vaz'iyete sokmuş, süvâri IV. Alaya da saat 7 dakika 45'de vaz'iyet ve tertîbâtan bahisle (Kavakdere, Ayvalı-Kumbarlar çiftliği) istikâmetine keşif kolları çıkarmış ve alay kısm-ı küllîsinin de 3. Fırkaya verilen bölük hâric-Umurca'da istirahat eylemesi" emredilmişti.

[95] Ortada bir ordu kumandanı, bir mâ-fevk bulunmasından en ziyâde telâş eden I. Kolordu karârgâhı idi. Bu sebeble ale's-sabah 4. Kolordu kumandanıyla yapılan müzâkere ile iktifâ etmeyerek, Ömer Yâver Paşa 4. Kolordu kumandanlığının bulunduğu Çifte hüyüklerle gitmiş ve burada tekrar müzâkereye lüzûm görmüştü; bunun netîcesinde iki karârgâh kendi kendilerine şu emir ve kumanda ta'yînlerinde ittifak eylemişlerdi:

4. Kolordu kumandanı Abuk 'Ahmed Paşa, ordu kumandanlığı vekâletini deruhte edecek;

1. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reis'i Miralay Şevki Bey ordu Erkân-ı Harbiye riyâsetini;

4. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reis'i Miralay Mahmud Belîğ Bey ordu Erkân-ı Harbiye riyâset-i sâniyesini;

İzmit fırkası kumandanı Fahri Paşa ilâve-i me'mûriyet olarak 4. Kolordu kumandanlık vekâletini deruhte buyuracaklardı.

Bundan sonra 1. Kolordu karârgâhı yine Mandıra'ya gelmiş ve 2. Kolordunun muhârebesi başlayıncaya kadar başka bir şey yapmamıştı.

Fırkaların tertîbâtına gelince: Evvelâ şu fırka fûlân yere öteki şuraya gibi bir hayli tereddüdler geçirildikten sonra nihâyet Uşak fırkası solda, müretteb 1. Fırka ortada, 2. Fırka da sağda olarak 'arâzîde gösterilen mevzileri işgal ve tahkîmine me'mûr edilmişlerdi. Bu yüzden meselâ 2. Fırkanın mevziini tahkîme başlayabilmesi hatta saat 14'ü bulmuştu.

2. Fırka sağ cenâha 6. Piyâde alayını vermiş ve bunun mevziinin ileriye doğru biraz çıkıntı teşkîl etmesi hasebiyle hem-civâr cephelerin önünü döğmek ve hem de bi-zâtihi tehlikeye ma'rûz kalmak için bunu piyâde bataryası makâmında alay emrinde bir batarya top ve 5. Mitralyöz bölüğüyle takviye eylemişti.

4. Alay, 4. Alayın biraz solu gerisine ve açığına konmuştu; arada ufak ve fakat sarp bir dere vardı, her iki alay yek-diğerinin cephesini ateşle himâye edecek vaz'iyette idi.

4. Alay soldan müretteb 1. Fırkanın 1. Nişancı alayıyla irtibâta girmişti.

Nişancı 2. Tabur 4. Alayın gerisine, 5. Alay da 4. Alayın gerisine fırka ihtiyâtî olarak konmuş ve istihkam bölüğü taksim edilmişti. Mütebâki toparlar da 4. Alayın gerisinde mevzi-i işgal eylemişti. Fırka akşama kadar mehmâ emken tahkîmât yapmıştı.

Müretteb 1. Fırka: 2. Fırkanın solunda takrîben 1500 metrelik bir cepheyi iki alayına taksim etmişti. Alaylar, cephelerine ikişer tabur sürmüş, 3. Taburlarının birer bölümünü fırka ihtiyâtına vermiş, diğerleri de alay ihtiyâtı olarak kalmıştı. Tahkîmât yapılmaya başlanmıştı.

Uşak Fırkası da: Müretteb fırkanın solunda tahkîmâtla meşgûl olmuştu.

[96] 3. Fırka: Ale's-sabah Sakızköy'ün 2 km garbında gösterilen ordugâhına gelmişti ve burada kalmıştı.

Bu sûretle I. Kolordu, Türkbey şark ve şimâl-i şarkisinde takrîben 5-5.5 km tûlünde bir mevzi üzerinde metînâne yerleşmişti. Fakat ne sağdaki 2. Kolordu ve ne de soldaki 4. Kolordu ile muhârebe irtibâtı yoktu. Bil'akis 1. Kolordunun her iki cenâhında, ileride çok büyük mahzûrlara sebebiyet vermiş olan 2-3 km lik boşluklar kalmıştı.

3- 4. Kolordu

13 Teşrîn-i evvel Günü

4. Kolordu Kumandanlığı -2. Cild'de hikâye edildiği üzere- 13 sabahı erkenden Lüleburgaz'a varmış ve saat 8'de: "Düşmana dâir kat'ıyyen ma'lûmât yoktur. Kolordu (Lüleburgaz-Kavak) hattında kalacaktır. İzmit fırkası Kavak yazısı zerinde, 12. Fırka bu yazı ile Lüleburgaz arasında ordugâhta kalacaktır. Süvâri alayı ba'demâ müstakil olarak kullanılacaktır. Karârgâh hükûmet konağındadır" emrini vermişti.

12. Fırka öğleye doğru Lüleburgaz garb sırtlarına gelirken ber-vech-i bâlâ emri yolda almış ve yürüyüşe devâmla kasaba şimâlinde kısm-ı küllîsiyle ordugâh kurmuştu; Ergene nehri boyunu tak'îben ayrılma şolan Atranos, Gemlik, Kepsüt

taburları kasaba cenûbunda, diğer bir iki tabur da kasaba garbında kalmışlardı. Topçu büyük müşkilâtla getirilmiş ve hatta Alpulu civârında sona kalan bazı arabalar çetelerin ateşine uğramıştı. [Belki de düşman keşif kolu] şimdiye kadar demir yolu muhâfazasında kalmış olan piyâde Y 33K 12’de bugün tam mevcûdla Uzunköprü’den trenle gelmiş ve iltihâk eylemişti.

İzmit fırkası ise, bâlâdaki emri her nedense almamış ve saat 13 sıralarında Lüleburgaz garb sırtlarında ikâmete geçmişti. Evvelâ bir batarya ile istihkam bölüğünü, ba’dehû “düşman geliyor” diye hâdis olan bir heyecân üzerine de Bilecik alayını daha garb sırtlara, ileri karakola me’mûr etmişti; fırka, kolordunun saat 8 dakika 13’de emrini ancak 14 Teşrîn-i evvel sabahı alabilmişti!

Bu sırada kolordu, 17. Kolordu vâsıtasıyla, Şark Ordusu’nun, Karaağaç’ta sebat edileceği hakkında 2. Kolorduya yazdığı emri görmüş ve bunun üzerine saat 17’de hulâsaten şu emri vermişti:

“Düşmana dâir ma’lûmât yoktur. Ordumuz (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattı gerisinde hatt-ı müdâfa’a teşkîl edecektir. 12. Fırka Türkbey’den [burası ve Türkbey-Sakızköy yolu hâric] i’tibâren Karaağaç deresi şarkında, [Lüleburgaz-Umurca yoluna kadar dâhil] sırtları kal’a-i Sultaniyye fırkası bu yoldan [hâric] Muhtar çiftliği cenûbundaki Lüleburgaz istasyonu yolu üzerindeki Kuyu mevkiine [97] kadar olan hattı za’îf kuvvetlerle işgal ederek intizâr mevziinde bulunacaklar ve tahkîmât yapacaklardır. İzmit fırkası tekâmül kıta’âtıyla Karışdırın yolunun Evrensekiz yolunu kat’ ettiği mahâlde bulunacaktır.

Gemlik ve Atranos taburlarıyla piyâde Y33, T3 K, K12’sinden mürekkep kuvvet 11. Topçu alay kumandanı Kaymakâm Tevfik Bey’in kumandasında kolordu ihtiyât alayını teşkîl edecektir. Kolordu karârgâhı Lüleburgaz ve tüccardan Çorbacı Andonakinik hanesindedir.”

Fakat bu emir hakîkâtte bir sûret-i tatbîk bulmamıştı.

Çanakkale fırkası da bugün kolordu emrine girmiş olup bir taburu Lüleburgaz kasabasında, iki taburu da istasyona ve (Seyyitler-Babaeski) demiryolu ve istasyonlarının muhâfazasına dağıtılmış bulunuyordu; kolordudan ayrıca “hareket edebilecek vechile istihzârâtın ikmâli ve ileri karakolda bir tabur bırakarak mütebâki kuvvetin Lüleburgaz ile Muhtar çiftliği arasına toplanmak” emrini almıştı.

Kolordu kumandanlığı bugün Edirne cenûbunda Edirne istasyonuna 4 Bulgar taburunun geldiği, Bulgar süvâri alaylarının 10 Teşrîn-i evvelde Dimetoka üzerine ilerlediği hakkında haberler aldığı gibi Edirne kalesinin saat 23 dakika 20 raporundan da “kale kuvâ-yı müdâfa’asının kâmilen kale dâhiline çekildiğini” ve düşman hakkında bazı ma’lûmât öğrenmişti.

Kolordu süvârisinden bir keşif kolu da bugün Alaybe şimâl-i şarkisinde bir Bulgar keşif kolu gördüğünü bildirmişti. Saat 14’de ordudan, süvâri fırkasına tebliğ edilmek üzere “fırka metrûk top ve arabaları topladıktan sonra Lüleburgaz’a gelecektir. Bilhâssa Kırkkilise, Yenice istikâmetlerinde keşif yapılması ve firkanın doğruca orduya merbûd olduğu” hakkındaki emri almış ve emirberle göndermişti.

Velhâsıl bugün kolordu, orduya şu -bahusûs kendisi de kolordusunu bırakıp kaçanlardan birisi olduğu için cüretkâr addedilecek- garîb raporu yazmıştı, ki emir ve kumandanın sarsılmaya başladığını gösteren bir vesîka olmak i ‘tibâriyle aynen nakledildi:

“Şark Ordusu’nun büyük bir sû-i tefehhüme uğramış olduğunu hissediyorum. Menâbi-i muhtelifeden alınan ma’lûmâta göre düşman kuvâ-yı asliyyesi ne kolordunun ve ne de mücavir 2 ve 1. Kolorduların cephesi ilerisindedir. Denebilir ki düşman mütereddid ve korkuyor, biz mütereddid ve geri çekiliyoruz. Ekseriyetle bilâ-harb geriye çekilme, efrâd ve zâbitânın kuvve-i ma’neviyyesini sıfıra tenzil ediyor... Muhtelif kolorduların efrâdı yığın yığın Hayrabolu, Tekirdağı istikâmetinde kaçıyor [fi’l-hakika Şark Ordusu kumandanlığı 12 Teşrîn-i evvelde 2, 1 ve 4. Kolordulara Hayrabolu’ya çekilmek ve süvâri fırkasına Çorlu’ya gelmek emrini vermişti **[98]** ve açık telgrafla verilen bu emirler hatta kumandanların ittilaina vâsıl olmadan efrâd arasında taammüm etmişti. Ve bu emir çok şâyân-ı dikkattir. İleride görüleceği üzere Bulgar ordusu kumandanlığı ve hâssaten 3. Ordu ‘Osmanlıların (Lüleburgaz-Babaeski) sahasında, Ergene cenûbunda cephe-i şimâle olarak bulunacağını hayli zamân tahmîn etmişlerdi ki buna belki bu telgrafın şuyuu veya elde edilmesi de bir sebep olmuştu. M. N.] Ordu karârgâhı, Kavaklı’dan Babeski’ye, Kırkkilise’nin en buhranlı zamânında müsaraaten döndü ve bunları gören efrâd da döndü; ordu karârgâhı Lüleburgaz’a gitti, efrâd da oraya teveccüh etti; şimdi de efrâd Çorlu’ya gitmek üzeredirler. Karârgâhın Çorlu’dan Çerkezköyü’ne hareket eylediğini haber aldım. Şayet doğru ise efrâdın da o istikâmete teveccüh edeceği şüphesizdir. ‘Osmanlı ordusu, padişahlarını ve bu kâbil olamadığı hâlde başkumandanlarını harb sahnesinde berâber görmeye alışmış olduğundan... Bu ma’nevi hezîmetin önünü almak ancak başkumandanın ordu başında ve i’câb ederse efrâd arasında bulunmasıyla kâbil olabilecektir. Karârgâhın harekâtına müdahale salâhiyetine mâlik değilsem de vaz’iyeti pek hatırlak gördüğüm ve bir kere çekilme daha yapılırsa efrâdın bu defâ İstanbul sokaklarına yapılacağını hisseylediğim cihetle her ne sûretle olursa olsun buna meydan vermemek çâresinin istihsâlini istihâm ediyorum. Bizim ordu böyle yağışlı havada günde 20 km yürürse bu Alman ordularının 50 km yürüyüşüne muadildir demektir. Cephelere gelince ancak vesâit-i muhâbere tamam olursa o zamân olabilir bizde ise bunlar olmadığından cephelerin gâyet dar intihâbı ve kolordu kumandanlarının yek-diğerinden ancak ikişer saat mesâfede bulundurulması ve ordu kumandanının da kolordulardan birisini ta’kîb eylemesi lâzımdır.”

Bugün (Seyitler-Babaeski) hattının muhâfazasına me’mûr Karabey taburlarıyla fırka arasındaki şu muhâberede şâyân-ı dikkat görülerek nakledildi:

Taburdan: “Babaeski istasyonu ile muhâbere munkatı’. Bölüklerin münferiden ve müteferrikan muhâbere ve muvâsalası munkatı’ bir hat üzerine sevkı hakkındaki mütâla’anızın tahrîran beyân buyurulması.

Dün Lüleburgaz’dan Babaeski’ye gidip gelen 2. Fırka idâre reisi Süreyya Bey’in ifâdesini alay kumandanı Nâzım Bey’le bi’l-müzâkere şâyân-ı ehemmiyet görerek şöyle arz ediyorum:

“Hat boyu küme küme müsella ve gayrı müsella efrâd ile işgal olunmuş; def-i cu’ için trenleri raylarına taş koymak sûretiyle tevakkufa mütecâsir bulunmuşlardır. Nush u pend ile ve rıfk ile cem ve sevkleri imkânı olmayacağı emr-i celîdir.”

Fırkanın cevâbı: “trenin seyir ve hareketine mâni’ teşkil eden herşeyin bertaraf edilmesi, vagonları tevkîfe teşebbüs eden perakende efrâdın i’âşeleri için

Lüleburgaz istasyonuna gönderilmesi ve emre itaat etmeyenlere silah isti'mâl ederek herhâlde şimendiferin temîni.”

Ma'ahâza Karabey taburu, hakîkâten Lüleburgaz istasyonundan bir adım garba atmamış olup iki bölüğü ile burada oturmakta ve diğer iki bölüğü ile de Seyitler'e kadar hatta munkasım bulunmakta idi!

[99] 14 Teşrîn-i evvel 328'de 4. Kolordu

13-14 Gecesi Şark Ordusundan alınan ric'at emri üzerine IV. Kolordu 14 minh saat 8'de verdiği kolordu emrinde İzmit fırkasının derhâl Çorlu şosesiyle hareketini, 12. Fırkanın bunu tak'ibini, Çanakkale fırkasının da Ergene vâdisi boyundan ve Karamürsel üzerinden çiftlik köyüne hareketini, 14-15 gecesinin (Meşinli-Küçük Sandıklı) yolunun Çorlu yolunu kat' ettiği nokta ile çiftlik köy arasında geçirileceğini emreylemişti.

İzmit Fırkası: Bu emri almadan evvel ale's-sabah dünkü emri almıştı. Fakat yine dün, fırka kumandanı kolordu kumandanıyla görüşerek, arada bu emir mevzu-u bahs olmaksızın kolordu kumandanı fırkanın Lüleburgaz garb sırtlarında, bulunduğu mahâlde ikâmetine müsaade etmiş, biraz sonra fırka kumandanı kolordu karârgâhına da'vet edilerek fırkanın Kavak civârına gitmesi emredilmiş, fakat arkasından yine tebdîl-i fikir edilerek fırkanın kemâkân bulunduğu mahâlde kalmasına bir kere daha muvâfakat edilmiş olduğundan bundan bâhis olarak gelmiş olan bu dünkü târîhli emir üzerine İzmit fırkası yapacak bir şey bi't-tab' görememişti.

Fakat arkasından yukarıda mezkûr kolordu ric'at emri gelince İzmit fırkası piyâdeler önde, topçu ve sâire arkada [garbta] olarak Çorlu'ya hareketi emretmiş ve fırka yola çıkmıştı.

12. Fırka kumandanı ise bu emri alır almaz derhâl kasabaya gelerek kolordu kumandanını bulmuştu. Fırkanın ifâdesine göre bu esnâda karârgâhta “üst kat sofada Erkân-ı Harbiye heyetleri ric'ati tasvîb etmez görünüyordı. Kumandanlık odasında 4, 1 ve 2. Kolordu kumandanları vardı” bunun üzerine 12. fırka kumandanı da “ric'atin ‘asker üzerinde sû-i te'sîri görüldüğünü ve zâten ‘askerin i'âşesizlikten meşi ve harekete iktidârı kalmadığını kemâl-i suzişle ve bir lisan-ı münâsib ile arz” etmişti! Görünüşe nazaran 12. Fırka bu vaz'iyet üzerine hareket etmeyerek yeni emre intizâran yerinde kalmış ve fırka kumandanının ifâdesine göre fırka Erkân-ı Harbî Kavak değirmeni şarkındaki sırtlarda mevzi' müdâfa'a keşfine me'mûr edilmişti.

Bu esnâda telgrafhanede ordu ile ma'lûm muhâbere başlamış olduğundan İzmit fırkasına da evvelâ Lüleburgaz şarkındaki yollar mültekâsında tevakkuf emri gönderilmiş ve fırka durmuştu. Muhâberenin hitâmında da kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Mahmud Belîğ Bey bizzat gelerek: “Ağleb ihtimâl burada kalınacak; her türlü ihtimâle karşı fırkanız şu hüyükler civârında kalabilir. Mamafih şimdilik bulunduğunuz vaz'iyette kalınız” emrini tebliğ etmişti ki fırka veya hiç olmazsa kumandanı bu anda Lüleburgaz'ın takrîben 1.5 km kadar şarkında bulunuyordu.

[100] Bu esnâda Çanakkale fırkasının neler yaptığı ma'lûm değilse de muhtemelen bu da yerinden kımıldamamıştı.

Bundan sonra IV. Kolordu kumandanı, başkumandanlıktan gelecek cevâba intizâran saat 13 dakika 10'da 12 numaralı şu kolordu emrini vermişti: [hulâsa]

“Düşmana dâir ma‘lûmât-ı kat‘iyye yoktur. Kolordunun, alacağı diğer bir emirle hareket etmesi muhtemeldir. Buna intizâran şu tertîbât ittihâz edilecektir:

Çanakkale fırkası: Sabıkan Lüleburgaz garbında emniyete me‘mûr kıta‘âtıyla Saranlı çiftliği hizâsından Manastır dere dâhil olarak Sarımsaklı yazısının sanılmasına kadar olan cepheyi temîn edecek ve aksâm-ı sâiresiyle Çorlu ve Lüleburgaz istasyonu yollarının mültekâsı civârında harekete hazır duracak.

12. Fırka: Kavak yazısı hizâsından (‘Osmancık-Yancıklı) yoluna kadar emniyet tertîbâtını alarak kısım-ı küllisiyle Kavak yazısı cenûbunda harekete hazır olacaktır.

İzmit Fırkası: Lüleburgaz’ın 1.5 km şarkında müctemi‘ kalacaktır.

Kolordu karârgâhı (hâlâ! M. N.) Lüleburgaz’dadır”.

12. Fırka bu emri alınca piyâde Y 34, T 3 ile Y 35, T 2’yi ileri karakola me‘mûren garba sürmüştü.

Çanakkale fırkası esâsen ileri karakolda, Lüleburgaz garb sırtlarında bulunmakta olan Biga alayı ile Çanakkale taburuna yerlerinde kalmalarını emretmişti. Diğer kıta‘âtıyla Lüleburgaz’ın şarkında ve Çorlu caddesi üzerindeki sırtlarda tevakkuf ediyordu ki meselâ iç taburlu Pazar alayı şu anda 5 bölüğüyle vezaif-i sâirede, bir taburuyla hat muhâfazasında olduğundan hakîkâtte yalnız üç bölükten ‘ibâret bulunuyordu!

İzmit fırkası da: Lüleburgaz şarkında, Çorlu yolu ile Evrensekiz yolu mültekâsı civârında istirahat ediyordu.

Bir de 13 numaralı şu kolordu emrinin verildiği anlaşılıyorsa da zamânı ve sebep-i i‘tâsı kestirilemedi: İhtimal Şark Ordusu mürâca‘âtı kabûl etmeyerek muhâbereyi kat’ etmesi üzerine endişe edilerek tekrar ric‘at edilmek istenilmişti ve onun üzerine verilmişti. [Hulâsa]

“4. Kolordu Çorlu caddesini ta‘kîben Ergene gerisine gelmek emrini almıştır. İzmit fırkası ve 12. Fırkaya sabahki ric‘at emri gibi kat’ına. Çanakkale Fırkası kuvvetli bir cânîbdârı istasyondan [101] Alacaoğlu üzerinden Seyyitler istasyonuna gönderecek ve fırka Karamürsel üzerinden hareketle 106’da geceleyecektir.

Sabahki tertîble kolordu ihtiyât alayı, Lüleburgaz’ı ve istasyonunu süvârî fırkası gelinceye kadar muhâfaza edecektir. Kolordu karârgâhı şimdilik Lüleburgaz’dadır. Saat 12’den i‘tibâren Karışdırın’a hareket edecektir”

14 Teşrîn-i evvelde Lüleburgaz Garbındaki Muhârebe

4. Kolorduda işte bu sûretle cümlesi semeresiz, kolordu emirleri yek-diğerini velyederken ve üç kolordu kumandanı “düşman yoktur. Geleceği de ma‘lûm değildir, burada duralım” davasını ileri sürmekte iken hakîkâtte Lüleburgaz garbında düşmanla bir muhârebe temâsı inkişâfa başlamıştı:

Bu esnâlarda 4. Kolordu süvârî alayı kumandanı “Ayvalı’nın şimâl ve şimâl-i garbîsinde bir alay kadar düşman süvârîsi bulunduğunu ve bizim süvârî müfrezemize ateş ettiğini” bildirmiş kolordu da keyfiyetin tahkîkini süvârî fırkasına emreylemişti!

Öğle sıralarında Çanakkale fırkasının ileri karakola me‘mûr Biga alayı şöyle bulunuyordu: Birinci Biga taburu sağda, ikinci Biga taburu solda olarak ileride muhârebe tertîbinde; Kara Biga taburu avcı hattında takrîben 500 metre geride, Lüleburgaz’ın garbındaki bağlar içinde ihtiyâtta.

Öğleden sonra karşıdaki sırtlarda [muhtemelen Ayvalı cenûbundaki sırtlar] yere inmiş bir süvâri bölüğü tahmîn edilen za‘îf bir düşman ve bir alay kadar düşman süvârisi de Biga alayının sağ cenâhı ilerisinde toplu bir hâlde görüldü.

Birinci Biga taburunun birinci bölüğü derhâl ateş açtı ve bu bölük bir bölükle takviye edildi. Düşmanın makineli tüfeği olduğu da tahmîn edildi.

Bu muhârebe sesleri üzerine Çanakkale fırkası kumandanı, saat 14’e doğru buraya gelmiş ve Ayvalı’ya ta‘arruzu emretmişti. Bunun üzerine 1. Biga taburunun 1. Hattaki 1 ve 4. Bölükleri 2. Bölüğüyle takviye edilerek ta‘arruz etti. Düşman çekildi ve bu tabur Ayvalı’ya girerek yaktı. Bu sırada akşam yaklaştığından ta‘arruz eden bölükler eski yerine ‘avdet etmişti. Bu esnâda fırka emrindeki topçu taburu da gelerek bir batarya Biga alayının yanında mevziye girmiş ve birkaç mermi atmıştı. Bu vak’aya -bahs-i mahsusunda zikredileceği üzere- süvâri fırkası da ayrıca kendi hesabına müdahale eylemişti.

İşte 1. Kolorduyu ayaklandıran, Lüleburgaz’ı karma karışık eden, 4. Kolorduyu ber-vech-i zîr telâşa düşüren (vak’a-yı azîme) hakîkâtte bu ufak müsâdemededen ‘ibârettir. Fakat 4. Kolordu da şu te’sîratı hâsıl eylemişti:

[102] Nereden çalındıysa bir baskın borusu çalınmış ve bunun üzerine Pazar alayının ber-vech-i bâlâ Lüleburgaz şarkında elde kalabilmiş olan 3 bölüğü de garba gelerek müsâdeme mahalline varmıştı.

Kolordu karârgâhı da aldığı ve işittiği haberlerle ziyâde telâşa düşerek şu emirleri vermişti:

Çanakkale fırkasına: Ayvalı cihetinden iki düşman kolunun ilerlemekte olduğunu ileri karakola me’mûr taburun binbaşısı Şükrü Efendi [2. Biga taburu kumandanı] haber veriyor. Evvelce Lüleburgaz garbında emniyet tertîbâtı almak üzere gönderdiğiniz taburlardan ne mikdâr tabur vardır? Bunlar düşmanın fevka’l-‘âde fâik bir hücumuna ma‘rûz kalmadıkça ve Lüleburgaz tamâmen tahliye edilmedikçe geri gelmeyeceklerdir. Bir dümdâr makâmında olan bu kuvvetin şimdi bir batarya ile takviyesi lâzımdır. İlhak edilen süvâri kıtasının kâmilten dümdâra verilmesi de lâzımdır. Siz de kısm-ı küllînin ile Lüleburgaz’ın şark cenûbîsinde, Çorlu yolunun cenûbundaki sırtlarda bir himâye mevzi’ alarak bilahare çekilecek dümdârınızı himâye ediniz ve şehri kemâl-i sür‘atle tahliye ediniz. Ağırlıklarınız sür‘at-i mümkün ile Bedirköy istikâmetine sevk edilecektir”.

12. Fırkaya: “Düşmanın iki kuvvetli kolunun Ayvalı’ya doğru ilerlemekte olduğu haber alındı. Kolordu Lüleburgaz garbındaki ileri karakol hattındaki süvâri fırkasıyla müştereken müdâfa‘ada bulunduktan sonra ilk himâye mevzii olarak kasabanın şarkındaki sırtlarda ahz-i mevzi’ edecek ve andan sonra ceste ceste mevzi alarak Karışdıran üzerine çekilecektir. Bunun için, Kavak deresi cihetine gitmiş ve emniyet tertîbâtı almışsanız işbu kıta‘âtın himâyesi altında kısm-ı küllînizi hemen Karışdıran üzerine tahrîk ediniz. Himâye mevzii, yolun cenûbunda Çanakkale fırkasınca ve şimâlinde İzmit fırkasınca alınacaktır. Karârgâh şimdilik şosenin solunda Çiftelhüyükler’dedir”.

İzmit fırkasına da bahisle “diğer fırkalara ric‘at emri verildi. Siz de bu hareketi Çorlu caddesinin şimâlinde Çifte hüyük’ün bulunduğu cihetten himâye ediniz” emri verilmişti.

Böylece koca kolordu, bir tabur kumandanının yalan değilse de yanlış haberi ve nihâyet bir düşman süvâri alayı karşısında bütün müzâkereler, karârlar, büyük kumandanlara çekilen telgraflar vesâire hilâfında olarak bir hamlede ve hem yalnızca ta Karışdırın'a çekilmeye karâr vermişti! Ve gariptir ki bu esnâda cephede düşman kolayca geriye atılmıştı, fakat buradaki cereyân-ı hâlden ne kolordu bir haber almak çâresine tevessül etmiş ve ne de cepheden kolorduya bir rapor göndermek akledilmişti...

Bu emirler üzerine şu vaz'iyet hâsıl oldu:

İzmit fırkası: Bilecik alayını (Çiftelihyükler-Umurca) yolu ile Çiftelihyükler'e gitmeye me'mûr [103] etti; 2 bataryaya Çiftelihyükler'de; bir bataryaya Evrensekiz yolunda mevzi' almak emri verildi. Eskişehir ve İzmit alayları Evrensekiz yolu üzerinde, Bilecik alayının 500 metre gerisinde ihtiyâta alındı.

Bu tertibât alınıncaya kadar akşam olmuş ve başka bir emir gelmediğinden fırka bu vaz'iyette gecelemeği emretmişti. Geceleğin ric'atten sarf-ı nazar edildiği emri de gelmişti.

12. fırka: Kıta'ât hareket etti, fakat akşam olduğundan fırka Çamurludere'de kalmayı emretti. Lakin karanlıkta yürüyüş kolu sarsıldı, kimse Çamurludere neresidir bulamadı, her kıta burası Çamurludere'dir diye beğendiği bir yerde kaldı. O sûretle ki fırka kısm-ı küllîsi dağılmış, elden çıkmış bir hâlde bulunuyordu.

Çanakkale fırkasına gelince: Fırka kumandanı ise gerek 13 numaralı ric'at emrini ve gerek müte'âkib münferit emri muhtemelen ancak karanlıkta, ileriden 'avdet ederken almış ve Biga alayına "bir bataryayı alıkoyarak diğer ikisini geriye göndermeyi" emretmişse de görünüşe nazaran topçu taburu geceyi kâmilan ileride ve hatta diğer bataryaları da evvelki bataryanın yanında soktuğu mevzide geçirmişti; alay kumandanı bu emri saat 23'de almıştı. Böylece Biga alayıyla topçu 14-15'de Lüleburgaz garbında kalmıştı. Çanakkale taburu hâlâ Lüleburgaz'da bulunuyordu, saat 1'de hareket ederek sabaha karşı istasyon ve Çorlu yollarının mültekâsına gelmişti.

Lapseki taburu hâlâ istasyonda idi. 3 bölük hâlindeki Pazar alayı ise fırka kumandanından aldığı emr-i şifâhî ile gece yürüyüşü yaparak Çamurlu'da zannettiği bir yere gelmişti. Binâ'en'aleyh Çanakkale fırkası da kısm-ı küllîsiyle dağılmış ve elden çıkmış bulunuyordu.

Fırkanın diğer müteferrik kıtalarına gelince:

13 Teşrin-i evvelde Pazar taburundan 2 bölük Üsküp civârında kaldığı haber alınan 11 topun ve 1 bölük de 'Osmancık'ta kalan 1 topun tahlîsine me'mûr olmuştu. Üsküp üzerine giden bölükler 14 sabahı 5. Fırka nezdinden hareketle ilerlemiş ise de Pınarhisar sırtlarında düşmana tesâdüfle kısa bir müsâdemeden sonra bilâ-semere 'avdet etmiş olup diğer bölük de 'Osmancık'a kadar gitmiş ise de koşum hayvanları gelmediğinden ve bu esnâda Üsküp istikâmetinden gelen bir jandarmadan "düşman süvâri keşif kollarının ve uzakta toplu kıta'âtın" bulunduğunu haber alınca 'avdetle geceyi Uşak fırkasında geçirmişti ve 15'de bu bölükler firkaya iltihâk etmişti.

Pazar Biga taburu da 12'de top toplamaya me'mûr olmuş ve cem'an 14 top ve cephe arabalarını kurtararak 15-16'da bunlarla berâber kolorduya iltihâk eylemişti. Hatt-ı muhâfazasındaki Karabey taburu 14'de toplanmışsa da ancak 15 sabahı firkaya iltihâk etmişti.

Fırkalar bu vaz‘iyetleri almakta iken kolordu kumandanlığı da Çifttehüyükler’e gelmiş olup akşama [104] doğru, süvâri Y11’den, Kavaklı’dan Babaeski’ye kuvvetli bir düşman kolunun ilerlediği hakkında gecikmiş bir rapor almıştı. Bundan sonra da şu emirleri verdiği anlaşılıyorsa da gece esnâsında firkalara vaktiyle varmadıkları anlaşılıyor: [Hulâsa]

A) “Düşmanın Ayvalı’dan ilerlemekte olan kolları hakkında alınarak tebliğ kılınan haber henüz teyyüt etmemiştir. Fırkalar 14-15 gecesini bulundukları mevzide geçireceklerdir ve düşmanın ta‘arruzunda Çanakkale ve İzmit firkaları aldıkları himâye mevziinde müdâfaa edeceklerdir. Çamurdere şark sırtlarında geceleyecek olan 12. Fırka ancak emr-i mahsusla iştirâk edecektir. İhtiyat alayı şehirde kalarak vazîfesine devâm edecektir. İleri karakol kezâ.

‘Umûmî parola [zafer] dir. Hemen ilan edilmelidir. (!)

Kolordu karârgâhı saat 19’dan i‘tibâren Çorlu yolu üzerindedir.”

B) 12. Fırkaya da şifâhen “Tatar çiftliğinin garbındaki sırtlardan Ayvalı’ya doğru uzunca bir kolun yürüdüğü haber alındı. Buna ve vaktin geçtiğine nazaran fırkanızın yerinde kalması lâzımdır. Ya‘nî evvelki emrin hükmü şimdilik yoktur.” Emrinin verildiği anlaşılıyorsa da zamân ve mahal itası bulunamadı.

C) Baş kumandanlık emri üzerine, 14-15 minh saat 1’de verilen 14 numaralı kolordu emri: [Hulâsa]

“Düşmanın Ayvalı cihetlerinde bulunduğu bildirilen kollarına dâir henüz ma‘lûmât alınmadı. Bu gece işitilen tüfek sadâları iki bölük kadar düşman süvârisinin ileri karakol hattımızla müsâdemesidir. [Bu bâbda saat 20’de Çanakkale fırkasına verdiği şu emir vardır: “Şimdi fırka mülhakımız tarafından verilen haberde ileri karakoldaki Biga taburunun güya süvâri ve mitralyözden mürekkeb bir düşman kuvvetiyle müsâdeme ettiği bildiriliyor. Bu işten bir ma‘lûmât vermediğiniz gibi himâye mevziine gelecek taburlar da gelmedi.”] Kıta‘âtımızın cesaret ve şecaati mezkûr bölükleri geri püskürtmüş ve telefât-ı külliyye uğratmıştır.

Başkumandanlığın emri şudur: ...

Bidâyeten ihtiyâr olunacak müdâfa‘a tertibâtı şöyledir:

İzmit fırkası [mümkün olursa Konya ve Sille taburlarıyla takviye edilecektir] (Türkbey-Sakızköy) yolundan [hâric] (Lüleburgaz-Umurca) [dâhil] yoluna kadar Karaağaç deresi şark sırtlarında.

12. Fırka: Bu yol ile istasyon ve Ergene arasındaki mevzide.

Yarın tahkîmât ... istasyonu 12. fırka tarafından hâl-i müdâfaaya konacaktır.

[105] Çanakkale fırkası: Yarın şafakla berâber ileri karakollarını ve şehirde vesâiredeki tekmîl kıta‘âtını celb ederek Çamur dere şarkında (ve Lüleburgaz-Evrensekiz) yolu ile Çorlu şosesi arasında toplanmış olacaktır.

Karârgâh yarın saat 8’den i‘tibâren 198 tepesinde bulunacaktır.”

Bu emri 12. Fırka 15 minh saat 3 dakika 30’da alarak emrolunan mevziye doğru toplanmaya başlamış, İzmit Fırkası da ale’s-sabah mevziine gelerek ‘alâ-küllî-hâl tahkîmâta başlanmıştı. Çanakkale Fırkası da toplanmaya çalışıyordu.

Kıta‘âtın vaz‘iyet-i dâhiliyyesini göstermek i ‘tibârıyla şu rapor derc edildi:

Y35 T 1 Kumandanı Binbaşı Cemâl imzâsıyla Y35 kumandanlığına, Lüleburgaz’da, 13-14 Teşrîn-i evvel târîhli:

“Ma‘lûmunuzdur ki taburumuz bir haftadır gece ve gündüz aç, uykusuz ve yağmur ve çamur içinde takat-i beşerin hâricinde meşak ve mezâhime ma‘rûz kaldı. ‘askerin maksad-ı asliyyenin istihsâli maksadıyla hıfz ve vekâyesi elzem olan bütün kuvâ-yı bedeniyeleri herc ü merc oldu. Yürümeye, tüfek atmaya, hücum etmeye iktidârları kalmadı. 1200 mevcûdlu taburum bugün 400 kişiden ‘ibârettir. Ma‘rûz olduğumuz şu ahvâle karşı husûle gelen yeis ve fûtur belki intihârımı i‘câb ettiriyor. Vedî‘atullah olan evlâd-ı vatânı lâ-yuhsâ meşak netîcesi bu hâle getirdik. Açlıktan zebûn yağmur ve çamurdan perîşân ve kuvve-i ma‘neviyyelerini zîr u zeber ettik. Artık bu hâl ile emir ve kumandaya iktidâr ve hâlim kalmadı. Bugünden ‘i‘tibâren taburun kumandanlığından istifâ ediyorum. Taburda efrâd misillü silah endâz olarak ‘îfâ-yı vazîfe-yi vatan uğruna hayâtımı fedâ edeceğime kalem ederim. Taburun emir ve kumandasını en kîdemli olan ikinci Yüzbaşı ‘Ahmed Efendi’ye tevdi‘ ve benim bu sûretle hayatımın tahlîsi husûsuna müsâ‘ade buyrulmak bâbında..”

Dün üç bölüklü bir alay hâlinde toplanmış olan kolordu 7. Süvâri alayı bugün tekrar birer bölük 12. Fırka ve karârgâha, yarımşar bölük İzmit ve Çanakkale fırkalarına taksîm edilmişti.

Velhâsıl 4. Kolordunun 14 Teşrîn-i evvel hâl ve harekâtına, kolordu harb cerîdesinden müstahrac şu mütâlaât-ı nihâiye satırlarıyla hitâm veririm:

“... Şark Ordusu mürâca‘âtı reddedince bir taraftan ric‘ati istihzâra devâmla berâber diğer taraftan da belki tevakkuf emri gelir zu’muyla ihtiyâta riayeten emniyet ve ikâmet tertîbâtı alındı. Akşama kadar [106] Ayvalı istikâmetinde düşman süvârisinin görünmesi ve bunu Bulgar usûl-i ta‘biyyesi vechile piyâde kollarının ta‘kîb etmesi ihtimâli düşünülerek ordunun arzusu hilâfına düşmanla temâs etmemek için kolordu kıta‘âtının bir kademe olsun geriye alınması ve bu ilk kademenin Senur dere gerisi olması muvâfık görülerek emir verilmişse de vakit geçtiğinden bu da yapılamamıştır ve emniyet hattı kısmen Karaağaç deresi garbında olarak kolordu kısm-ı küllisi 14-15 Teşrîn-i evvel gecesini Lüleburgaz şarkında geçirmiştir.

Bu 4 gün zarfında kolordu hiçbir top geride bırakmamıştır. Yalnız iki mühimmat ve 4-5 at arabası kalmıştı.”

15 Teşrîn-i evvel 328’de 4. Kolordu

(Karaağaç Muhârebesi Başlayıncaya Kadar)

IV. Kolordu kumandanlığı, 14-15 Teşrîn-i evvelde ve nihâyet 15 minh saat 1’de müdâfa‘a ve mevzi’ hakkındaki emirlerini verdikten sonra 1. Kolorduya da “(Türkbey-Sakızköy) yolu size ‘âid olmak üzere İzmit fırkası bu yol ile (Umrca Çiftlik-Lüleburgaz) yolu arasında, 12 fırka daha cenûbda Ergene nehrine kadar bulunarak şafakla berâber tahkîmâtı ibtidâr edeceklerdir. Lüleburgaz garbında bir tabur, kasabada inzibat için diğer bir tabur bırakılacaktır. Çanakkale fırkası şimdilik merkez gerisine ihtiyâta alınacaktır. Karârgâh saat 8’den i‘tibâren 198 tepesindedir.” Raporunu, mûte‘akiben de başkumandanlıktan aldığı emir üzerine “..Ziyâ Paşa bugün berâ-yı müzâkere Lüleburgaz’a geleceği cihetle hükûmet konağını teşrifleri” haberini göndermişti.

Sabah olduktan sonra Abuk ‘Ahmed Paşa ve karârgâhı, Türkbey şarkındaki Mandıra’ya giderek orada 1. Kolordu kumandanı ile görüşmüşlerdi ve 4. Kolordu harb cerîdesine göre bu esnâdadır ki Abuk ‘Ahmed Paşa’nın, Karaağaç hattındaki üç kolordu kumandanının en kîdemlisi olduğundan, 1. Kolordu kumandanı Yâver

Paşa'nın teklîfi üzerine, müşârun ileyhin bu kolorduların kumandasını deruhte etmesi takarrur eylemişti [Çobanoğlu Zeki Bey'in kitabında bu husûsun ancak 15 minh ögle sıralarında Yâver Paşa'nın Çiftehüyükler'de Abuk 'Ahmed Paşa nezdine gitmesi ve görüşmesi üzerine takarrur ettiği yazılıdır. Bunun daha doğru olduğunu zannederim. Çünkü 4. Kolordu harb cerîdesinde bu husûs mübhem ve kısa geçilmiştir. M. N.]

Hâlbuki yine IV. Kolordu harb cerîdesine göre bu üç kolordunun (ne nizâm-ı harbî mevcûd ve ne de nerede oldukları ma'lûm olduğu gibi bir husûsu bu kolorduların kendileri de bilemediklerinden ve her kolordu kumandanı zâhiren 4. Kolordu kumandanını tanımakla berâber bir kumandaya bağlanmak niyetinde görünmediklerinden) hakîkâtte bu emir ve kumanda lafzî kalmıştı. Bahusûs 2. Kolordu kumandanının bu mukârrarattan ne evvel ve ne ahir hiçbir haberi olmamıştı.

[107] 4. kolordu kumandanlığı, Mandıra'dan 'avdetle, Lüleburgaz şark sırtlarında Çiftehüyükler'e gelmiş ve karârgâhını burada te'sîs eylemişti ve burada verdiği başlıca emir, saat 8'de fırkalara "cephaneden gayrı tekmlî ağırlıkların hemen geriye gönderilmesini, ne kadar gidebilirlerse oraya kadar giderek gecelemelerini, herhâlde yolun serbest bırakılmasını" iş'âr eylemekten 'ibâret kalmıştı ki bu emir üzerine, ancak saat 15 saat 16'ya kadar arkası alınarak şarka sürülmüş olan ağırlıkları fırkalar bir daha ancak Çatalca hattında bulabilmişlerdi ve kolordu fırkalarının başka erzak ve cephaneye kolu vesâiresi bulunmadığından şu hâl her iki fırkanın muhârebe günlerinde ikmâl ve i'âşesini hâssaten pek fenâ bir hâle sokmakta amil olmuştu.

Kolordu karârgâhı işte bu hâlde iken -ileride görüleceği üzere- evvelâ Lüleburgaz garbında ufak bir müsâdeme başlamış, müte'akiben 2. Kolordu muhârebese de duyulmaya başlamıştı.

Fırkaların harekât-ı mütekaddimesine gelince:

12 Fırka: Saat 1'de verilmiş ve yukarıda mezkûr olan kolordu müdâfa'a emrini Çamurdere şarkında bulunurken saat 2 dakika 33'de almış ve saat 3 dakika 30'da "hemen gecedan Lüleburgaz istikâmetine 'avdet ederek emredilen mıntıkaya girmek ve tahkîmât yapmak" karâr ve emrini ittihâz ve i'tâ' eylemişse de saat 10 sıralarında henüz toplanamamış ve mevzi' alamamış bulunuyordu.

İzmit Fırkası: Bi'n-nisbe topluca bir sûrette geceyi Çiftehüyükler mıntıkasında geçirmiş olup saat 1 târîhli kolordu emrini saat 9'da alıncaya kadar rahat ve istirahatle devâm etmiş, ancak bundan sonradır ki muhârebe başlarken -ileride göreceğimiz sûrette- mevzi' almaya başlamıştı.

Çanakkale Fırkası ise: Geceyi muhtemelen bir kısım kıta'âtıyla Karışdırın yolu üzerinde Çamurdere mıntıkasında; diğer bir kısım kıta'âtıyla dağınık olarak şurada burada, Lüleburgaz garbındaki ileri karakol hattında geçirmiş olup 15 öğleden evvel ancak toplanmaya çalışmakta idi.

4- Müstakil Süvâri

13-14 Teşrîn-i evvel 328'de müstakil süvâriyi şu vaz'iyette bırakmıştık: (2. cild)

Hafif Livâ: Bir alay ve topçu ile gece yarısında Sarçal'a geldi. Diğer alayı mütehammilen Alpüllü şarkında geceledi, yarın Lüleburgaz'da fırkaya iltihâk emrini aldı. [Hafif Y2 K5 Edirne ile irtibât te'sîsi için evvelce Ortaköy üzerinden Koşukavak'a gönderilmişti. Bunun livâyâ ilhakını 14'de 4. Kolorduya yazdıysa da gelip gelmediği muhtâc-ı tetkiktir].

[108] Fırka da: 1 ve 2. Livâları teşkîl eden Y 1, 3 gece yarısı sıralarında Sarçal'a, Y4 Sarımsaklı çiftliğine geldi. 3. Livâyı teşkîl eden 9 ve 11. Alaylar ise Alpullu istasyonu şarkındaki Görence köyünde geceleyin ikâmete geçti.

Fırka karârgâhı, topçu vesâirede Sarçal'da idi.

Bugün fırka, Babaeski'de iken şimâlden gelen düşman süvârisiyle temâs etmiş ve Kırkkilise yolunda muhtelid kuvvetlerin ilerlediğini de haber almıştı ve hatta bu te'sîrle evvelâ Babaeski'de geceleme husûsunda verilmiş olan karâr ber-vech-i bâlâ karanlıktan sonra tebdîl edilmişti.

14 Teşrîn-i evvel Günü

Bu sabah fırka kumandanı, Lüleburgaz'dan 13 Teşrîn-i evvel saat 23 dakika 30'da gönderilmiş olan 4. Kolordunun şu emrini almıştı: [Hulâsa]

“Kolordu ve firkalar tarafından gönderilen keşif kollarına göre Tokucak, Tekye, Kavaklı, Hasköy, Lofça cihetlerinde düşman görülmüyor. Yalnız kuvvetli keşif kolları hemen bu mîntıkada dolaşmaktadır. Kısım-ı küllî Karaağaç deresi gerisine çekilmişse de 3, 12 ve İzmit firkaları henüz ileride, Sarçal ve Alpullu'dadır. Şu hale nazaran ordudan başka bir emir alınmamışsa ve vazîfe-yi asliyyeniz Karaağaç deresinin garbındaki mîntıkada inkişâfatta bulunmak ve perakende efrâdın vürûduyla îade-i intizâm edilinceye kadar ordunun cephesi ile sol cenâhını setr etmektir.

Ortaköy ile muhâbere munkatı' olmuş ve buradaki Muhtar Bey müfrezesinin Uzunköprü'ye doğru çekildiği istihbâr edilmişse de sıhhatine itimat edilemiyor. Bu taraftan gelecek bir düşman, ordu sol cenâhına pek müessir olup Tekirdağı ile muvâsalayı da keseceğinden bu bâbda ma'lûmât istihsâli pek mühimdir. Kale etrafında cereyân edecek vekayı'den de kolordunun haberdâr edilmesi.”

Bunun üzerine fırka 14 Teşrîn-i evvel saat 8'de Sarçal'dan (li-hikmetin!) şu emri vermişti:

Fırkamız 14-15 gecesini 1 ve 3. Alaylardan mürekkeb müretteb 1. Livâsıyla ve topçu ile Sakızköy ve çiftlikte; 3. Livâ ile küçük ve büyük Karışdırın'da, hafif livâ ile Çiftlikköy ve Karamürsel'de geçirmek üzere, ağırlıklar saat 9 dakika 30'da, süvâriler saat 11'de hareket edecektir. Fırka karârgâhı Seyitler istasyonunun şimâlindeki çiftliktedir.”

[Emirde Y 2'den bahis yok. Gerçi bu alay, alınan emirle 1. Kolorduya rabt edilmiştir. Fakat bu emir firkaya, Lüleburgaz'da mı yoksa Sarçal'da mı geldi? Belli olmadığı gibi Y 4'e emir verilmemesinin meselâ irtibâtın kaybolmasından ileri gelmiş olup olmadığı da meçhuldür. M. N.]

Bundan sonra fırka, saat 12-14 arasında doğruca Lüleburgaz'a gelmiş, mola vermiştir. [109] Burada hafif livâ kumandanı, Lüleburgaz telgrafhanesine muvâsalatta [belki yukarıdaki saatlerden daha evvel] kolordu kumandanlarını burada muhâbere başında bulmuş ve “müstakil süvâri livâsının 3. Kolordu emrine Vize'ye sevki” emrini görerek kendiliğinden firkadan ayrılmış ve o tarafa hareket etmiştir. Fakat akşama kadar ancak Umurca çiftliğine muvâsalatla 14-15 gecesini burada geçirmiştir.

Y4'de 1. Kolordu emrine giderek böylece fırka cem'an 1, 3, 9, 11. Alaylardan ve 850-900 kılınçla 8 top ve 12 makineli tüfekten mürekkeb kalmıştır.

Fırka kumandanı Lüleburgaz’a akab-ı muvâsalatında başkumandanlıktan şu emri almıştı:

4. Kolordu Vâsıtasıyla Sûvâri Fırkasına

Gâyet müsta‘celdir:

Çerkezköy

14 Teşrîn-i evvel 328

“Cesur ve cüretli birer zâbit kumandasında üç müntehâb keşif kolu çıkarınız. Keşif kollarından birisi Üsküb istikâmetinden hareketle Kırkkilise’nin şark cihetinden düşmanın ilerleyip ilerlemediğini, ikincisi Petra istikâmetinde ve üçüncüsü Hasköy ve Karayusuf istikâmetinde hareketle bu cihetlerdeki düşman kollarıyla temâs hâsıl edecekler ve düşmanın istikâmet-i hareket ve kuvveti hakkında istikşaf icrâ edecekler ve netîcesini doğruca Çerkezköy’ünde Karârğâh-ı ‘Umûmîyye bildireceklerdir.”

Bunun üzerine fırka 20’şer atlıyı 3 zâbitle bu istikâmetlere göndermişti ve livâlarıyla Lüleburgaz’ın cenûb ve garbında istirahat etmişlerdi.

Fakat müte‘akıben 4. Kolordudan -bahs-i mahsusunda görüldüğü üzere- şu emir gelmişti.

“Kolordu sûvâri alayı kumandanlığından şimdi verilen haberde düşmanın bir sûvâri alayı kadar tahmîn edilen kuvvetinin Ayvalı köyünün şimâl ve şimâl-i garbisinde bulunduğu ve hatta o cihete sevk olunan sûvâri müfrezemize ateş ettikleri bildiriliyor. Keyfiyetin hemen tahkîki tavsiye olunur.”

Bunun üzerine fırka, bu sırada henüz gelmiş olan sûvâri topçu taburunu Lüleburgaz garbında mevziye soktu. 1 ve 3. Alaylar saat 15’de hareketle topçunun gerisine geldi ve saat 17’ye kadar burada kaldı.

Fırka harb cerîdesi diğer livânın da sevk edildiğini yazıyorsa da alayların cerîdelerinden bunların [Y 9, 11] bu harekete iştirâk etmedikleri anlaşılıyor. Sûvâri Y1 K harb cerîdesinde de şu ifâde [110] vardır: “Düşmanın takarrüb etmekte olduğu istihbâr edilmesi üzerine Sarçal’ın şarkındaki sırtlara gelinerek akşama kadar diğer alaylarla berâber yaya cenk ve top ateşiyle düşman oyalanarak ileri yürüyüşü te’hîr edildi”. Böylece sûvâri fırkası da bu Ayvalı hâdisesine bilâ-semere, hafî bir sûrette karışmış oluyordu.

Bir taraftan bu işler olurken diğer taraftan 4. Kolordudan da fırkaya müte‘addid emirler gelmişti: [Bu emirlerin zamân-ı vürûd ve tatbîki lâıyıkıyla tesbît edilemiyor, sûret-i ‘umûmiyyede mütâla‘a etmek mecbûridir. M. N.]

İlk bir emirde: “Ordunun Ergene gerisine çekileceği ve sûvâri fırkasının da 12 fırkanın dümdârı gerisinde bir perde teşkîl ederek kolordunun ric‘atini himâye eylemesi” bildiriliyordu. Bu emir üzerine 3. Livâyâ derhâl küçük Karışdırân’a gitmesi emredilmiş ve bunlar muhtemelen saat 13 sıralarında hareket etmiştir.

Diğer bir emirde başkumandanlığın muvâfakatıyla Lüleburgaz hattında muhârebe kabûl edeceği ve tertîbât-ı müttehize izah ediliyor ve “sûvâri fırkası Pınarhisar’dan Babaeski’ye kadar olan mıntıkada şu tertîbâtı ifâ ve istikşâfât icrâ edecektir.” deniliyordu. Bunun üzerine fırka Lüleburgaz civârında kalmaya karar vermiş ve 3. Livâyâ ‘avdet emrini göndermiştir. Bu livâ, emri küçük Karışdırân’ın 2

km garbında alarak geriye dönmüş fakat Y 9 yorgunluğu ileri serd ederek livâ erkânıyla birlikte Karamürsel’de ikâmete geçmiştir.

Müretteb 1. Livâ takrîben saat 17’ye kadar Lüleburgaz garb sırtlarında kaldıktan sonra firkaca evvelâ Lüleburgaz’ın şark mahreci civârında ikâmete geçmeye emir verilerek yerleşmeye başlanmışken, tekrar tebdîl-i emirle Muhtar çiftliğine gidilmiş ve 3 alay burada toplanarak ikâmet etmiştir.

Ağırlıklar ise ilk emirle Karışdırın’a hareket etmiş olup elden çıkmış ve bir daha firka bunları bulamamıştı!

Firka bugün başlıca şu raporları almıştı:

S. Y 1, K 4 Hamid Ali imzâsıyla:

A) “Lüleburgaz istasyonunun garbındaki tepelerden düşmanın iki alay kadar piyâdesi avcı hattında ilerlemektedir. Avcılar hemen istasyonun garbına yaklaşmaktadır.”

B) “Düşmanın bir alay süvârisi Ayvalı’nın cenûb-i şarkîsindeki sırt gerisinde saff-ı harb nizâmında duruyordu. Düşmanın piyâdeleri Ayvalı’nın şimâl-i şarkî tepelerini tutmuş ve ava yayılmıştır.

S.Y 3 K 1 Mülâzım Mustafa Âsım imzâsıyla; Tatar çiftliğinin 2 km cenûbundan:

“Düşmanın iki bölük kadar süvârisi Ayvalı ve Sarçal dereleri arasındaki tepededir. Yapılan ateş muhârebesi süvârilerin yaya cenginden ‘ibârettir. Keşif kollarımızın yek-diğerinden ma‘lûmâtı olmadığından birbirimizle müsâdeme ve ateş muhârebesiyle uğraşıp vakit geçirmekteyiz.”

[111] Karârgâh-ı ‘Umûmî emriyle çıkan üç keşif kolundan ise “birisi kuvvetli düşman koluna tesâdüf ettim” diye ‘avdet etmiş, diğer ikisinden haber gelmemişti!

15 Teşrîn-i evvelde Süvâri Fırkası

Süvâri fırkası 4. Kolordudan “Pınarhisar’dan Babaeski’ye kadar olan sahada ordunun ilerisinde setr ve keşif yapmak” emrini almış olup bu maksatla li-hükmetin Lüleburgaz cenûb-i şarkîsinde 198 rakımlı tepe ve cenûbunda Karışdırın yolu üzerinde toplanarak ve ileriye sadece münferik keşif kolları sürerek hal-i intizârda kalmış ve başka bir şey yapmayarak 15-16’da topçusu ve 3. Livâsı ile Bedirköy’de diğer kuvvetle Lüleburgaz’da (!) ikâmete geçmişti.

Bugün düşman hakkında da şu ma‘lûmâtı cem etmişti:

“Bir düşman kuvveti öğleden sonra bir alay piyâdesiyle (Üsküp-’Osmancık) yolu ile Lüleburgaz’a yürüyerek ‘Osmancık’ın şark ve garb sırtlarına gelmiş ve mütebâki kuvvetiyle Yeni ve Pınarhisar’da ictima’ etmiştir. Ayvalı garbında 2 tabur ilerlemiştir. 1. Kolordumuz cephesinde de muhârebe edilmiştir.”

Bu ma‘lûmâtın kıymetsizliği muhtâc-ı izah değildir!

Ordu ile de şu muhâbere yapılmıştı:

Ordudan: Dün düşmanıniki süvâri bölüğü Ayvalı2ya kadar gelerek piyâdemiz tarafından tard olunduğu anlaşıldı, siz varken buraya nasıl geliyor?” .. bi-hakkın değil mi!

Cevâb: “Süvâri alaylarımız Çorlu’ya çekilirken (?) 2 süvâri bölüğünün Ayvalı’ya değil bunun 3 km şimâl-i garbîsine kadar geldiği görülmüş ve piyâdemizle müttehiden (?) tard edilmişti. Bugün Telandere şark sırtlarından düşman süvârisinin tardı ve keşif için tedâbîr-i müessire ittihâz olunduğu...” ya’nî Bedirköy’de ve Lüleburgaz’da oturarak mı diye sorabiliriz!..

Karaağaç hattında 13-15 Teşrîn-i evvel Cereyân-ı Hâli Hakkında

Hulâsa ve Tedkîk

[Kroki 2, 3, 5]

Karaağaç hattına çekilen 2, 1 ve 4. Kolordular sûret-i ‘umûmiyyede, sağ cenâhta Vize’de toplanan gruba nisbet daha muntazam gelmiş, bilhâssa top i ‘tibârıyla çok az zâyîât vermiş [4. Topçu alayından Kavaklı’da bir top, 2. Topçu alayından yollarda 4 top, 3. Topçu alayından ise daha 9 Teşrîn-i evvel gününden geçenlerde meydan-ı muhârebe 8 top ki cem’an 33 batarya, 132 toptan 13 top] buna mukâbil topçu Y 1 T 2’nin 12 topu ile takviye edilmiştir.

Kıta’ât daha za’îf lamış olmakla berâber Kırkkilise Muhârebesi’ne iştirâk eden 55 taburuna kâmilen mâlik [112] bulunuyordu ve ayrıca tâze ve nîm-tâze taburlarla bu mikdâr 92 tabura çıkmış ve ya’nî yeniden 37 tabur iltihâk eylemişti.

Perakende efrâdın mühim bir kısmı tekrar gelmiş, kıtalarının eli altına girmişti.

Böylece ba’dema sol cenâh diyeceğimiz bu grupta, sağ cenâha nisbet-i teşkîlât, îade-i intizâm mesâ’î li sol cenâhın daha az istirahat ve sükûn gününe mâlik olmasına ve hemen her gününü ve hatta geceyi kısmen ayakta geçirmiş olmasına rağmen, daha yolunda olmuştu. Bu netîce başlıca, za’îf lamış kıta’âtı birbirine kab etmek sûretiyle müretteb kıtalar teşkîl etmenin buraca akıl edilmemesi veya münâsib görülmesi sâyesinde olmuştu. Bu, mühim bir derstir. Yeni tertîbler ve teşkîllerin ancak uzunca sükûnet fâsılalarında hûn-i intâc edilebileceği hakkında kıymetli bir tecrübedir.

Diğer cihetten kolordu sevk ve idâresi i ‘tibârıyla burada da fahiş hatâlar yapılmıştı:

2. kolordu karârgâhı daha ilk günden Karaağaç’a 5. Fırka yanına geleceğine, 4. Fırkayı ve Kastamonu fırkasını hiç olmazsa 14 Teşrîn-i evvelde buraya celb etmiş olacağına -ki hiçbir mâni mutasavver değildir- ta 15 Teşrîn-i evvel saat 11’e kadar bin türlü kıymetsiz ve tâli’ esbâbla Lüleburgaz’da kalmayı tercih etmiş ve bu hareketiyle 15 Teşrîn-i evvel, Karaağaç garbında vuku bulan lüzûmsuz ve muzır muhârebenin ve bi’n-netîce 16 Teşrîn-i evveldeki mağlûbiyetin tahmîni atmıştı. Kezâlik 1 ve 4. Kolordu karârgâhları da 13 ve bilhâssa çok kıymetli 14 Teşrîn-i evvel gününü laf u güzafla imrâr edeceklerine velev ki 14’de yine sebat için mürâca’ât etseler; fırkalarını daha 13, 14’de Türkbey ve Lüleburgaz şarkında mevzi-i müdâfa’aya soksalar; aralarında anlaşarak muttasıl ve aralıksız bir cephe tertîb eyleseler, 16-17 gününde tahassül eden müessif buhranlar önünü almış olurlardı ve buna mâni de yoktu.

Hâlbuki bilhâssa 4. Kolordu karârgâhı, fırkalarını 14 ve 14-15’de bilâ-sebeb mecbûr-ı perîşân etmiş, 16 ve 17 muhârebelerindeki za’afın temelini atmıştı.

İşte en fenâ ihtimâli şu idi: Ya 14’de Bulgar süvârisi ilerleyerek Lüleburgaz garbındaki muhârebeyi yapmasa idi ve böylece 1 ve 4. Kolordular için silahbaşı

işaretini vermese idi ve 15 günü Bulgarlar da daha doğru hareket ederek mümted bir cephe ile karşımıza ansızın gelerek bir sevk'ül-ceyş baskını yapsalardı ne kadar fenâ olurdu?

Şurası da zikredilmeden geçilemez ki bu fenâlıkların müsebbib-i aslîsi ordusunu bırakarak daha 11 sabahı Çorlu'ya gitmiş olan Şark Ordusu kumandanlığı idi. Eğer bu kumandanlık Kırkkilise'den verdiği ric'at emrinde söylediği gibi Lüleburgaz'a gelse ve karârgâhını daha 12, 13'de Satıköyde te'sîs ederek bu üç kolorduya doğruca vaz-ı yed etse, burada mevcûd olduğu muhtelif fırkalar da görülen fıkır-i sâlim [113] erbâbının müdahalesi ve 'azim-kârane hareket sâyesinde 15 ve 16 Teşrîn-i evvel günleri için bu sübûtun başka ve lehimize bir vaz'iyet tamâmen kâbil-i temîn olurdu.

Velhâsıl başkumandanlık karârgâhının, bâ-husûs Şark Ordusu'nun idâresini yakından ele almak maksadıyla hareket ettikten sonra ta Çerkezköy'ünde kalarak hiç şeyi, doğru dürüst anlamadan herşeye uzaktan karışmaya başlamış olması da bu ahvâl-i müssifeyi tevlîde 'âmil-i mühim olmuştur demekten ictinâb edemeyiz.

H) 13-15 Teşrîn-i evvel Günlerinde Geride Tecemmu' ve Hareket

Yukarıdaki bahislerde Şark Ordusu Nizâm Harbine 'âid olan 1, 2, 3, 4. kolordularla vücûd bulamamış 16. Kolordunun ve müstakil süvârinin 13-15 Teşrîn-i evvel günlerindeki tecemmu' ve harekâtıtafsîl edilmişti ve görülmüştü ki bunlardan yalnız 1 ve 4. Kolordularla süvâri, Nizâm harblerindeki kıt'aların kısm-ı 'azamını, seferberliğin 26 ve 28. Günlerine kadar nihâyet alabilmişlerdi, ma'a-hâzâ hâlâ bazı eksik tabur vesâireleri vardı; kol ve katarlar vesâire geri teşkîlâtı ise henüz vücûd bulmamış veya teşkîl ederken dağılmaya başlamıştı. 2, 3, 16. Kolorduların ise derece derece daha birçok kıt'aları eksikti. Velhâsıl bu beş birinci hat kolordusunun 15 Teşrîn-i evvelde mevcûdları ve henüz kendilerine iltihâk etmemiş olan kıtaları şöyle idi:

3 ve 16. Kolordulardan tecemmu' mıntıkasında 37⁽⁷⁾-8-15, geride 16-0-3

2. Kolordudan tecemmu' mıntıkasında 26⁽²⁾-3-12, geride 10-0-3

1. Kolordudan tecemmu' mıntıkasında 32⁽⁴⁾-4-13, geride 5-3-0

4. Kolordudan tecemmu' mıntıkasında 34⁽⁴⁾-3-9, geride 2-0-0

(3 bataryası varsa da artık gayrı kâbil iltihâk idi)

Müstakil Süvâri kolordudan tecemmu' mıntıkasında 0-24⁽⁴⁾-3, geride 0-0-0

Yekun Kolordudan tecemmu' mıntıkasında 129⁽¹⁷⁾-42⁽⁴⁾-52, geride 33-3-6

Binâ'en'aleyh piyâdenin henüz %25'i iltihâk etmemiş bulunuyordu! Hâlbuki seferberliğin 28 [114] günü böyle eksik olmaktan sarf-ı nazar, tekmi'l 2. Hat kolorduları bile seferberliğin 20. Gününe kadar kâmilin ve tamâmen tecemmu' mıntıkasına gelmiş olacaktı. Zihi hesap!

Yine Nizâm-ı Harbe göre 17. Kolordu dahi 1. Hat kolordularından olacaktı. Bir de 2. Hat olarak ihtiyât ordusu namıyla 18, 23, 24. Kolordular da teşekkül edecekti ki şimdi bunları göreceğiniz ve 17. Kolordunun oldukça toplanmışsa da 18. Kolordunun ancak yeni gelmeye başladığını, diğerlerinin ise henüz çok uzaklarda olduğunu anlayarak büsbütün mütte'hîr olacağız.

1- 17. Kolordu

Kırkkilise Muhârebesinin ibtidârından evvel kolordusunun mıntika-i tecemmuuna, Lüleburgaz'a gelerek firkalarını beklemeye başlamış olan 17. Kolordu kumandanlığı, Kırkkilise muhârebesinin ihzâr ve ibtidârı münesebetiyle Şark Ordusu kumandanlığından aldığı emre tevfikân 10 Teşrîn-i evvel 328 saat 21'de trenle Babaeski istasyonuna varmış ve Tekirdağı'na çıkmış ve şimâle gelmekte olan kıta'âtın da hareketi tesri' edilmişti.

Kolordu kumandanı Çürüksulu Mahmud Paşa Babaeski istasyonunda Şark Ordusu karârgâhına tesâdüf ve ordu Erkân-ı Harbiye reisi Miralay Cevâd ve Erkân-ı Harbiye Reis-i Sânis'i Miralay Ali Rıza Beyler'den vaz'iyet hakkında şu izâhatı almıştı: “..Herşey mahvoldu; ‘asker ‘asker değildir. Bir şarapnel, kıta'âtı dağıtmaya kafidir. Hatta bu mağlûbiyet değil, bir panik ve inhizâmdır. Bunun üzerine kıta'âtın Çorlu istikâmetinde ric'at etmelerini emrettik. Orada ikinci bir mevzi' alırlar. Fakat mütârekeden başka çare-i halâsımız yoktur...”

17. Kolordunun da Çorlu'ya ric'atle orada tecemmuu ordu kumandanının emridir..”

Mahmud Paşa biraz sonra, trenle harekettenaz evvel ‘Abdullâh Paşa’yı görmüş ve müşârun ileyh de “kolordunuzla Lüleburgaz'a gidiniz, orada tecemmu' ediniz ve ordunun Çorlu istikâmetinde Ergene gerisine ric'atini setr ve himâye ediniz”. Emrini vermişti.

Velhâsıl 17. Kolordu kumandanlığı da Şark Ordusu karârgâhının trenle berâberce 11 minh saat 3'de tekrar Lüleburgaz'a dönmüştü.

11 Teşrîn-i evvelde 17. Kolordu kıta'âtı şu vaz'iyette idi:

Lüleburgaz garbında: Muvakkaten emir altında alınan piyâde Y 8 T 1 ve Ereğli firkasının Bartın ve Safranbolu taburları olarak 3 tabur ileri karakolda!

[115] Lüleburgaz'ın şarkında: Yine Ereğli firkasının Divriğ, Gerede taburları; kolordu karârgâhına merbûd süvâri Y 4 K 7 ve süvâri tatbikat mektebi bölüğü.

Lüleburgaz istasyonunda: Ereğli firkasının Çaycuma taburu; cebel topçu T 2 K 3, bir istihkam bölüğü, 2 erzak ve cephaneye kolu.

Kolordunun diğer taburları şöyle bulunuyordu:

Samsun Firkasının: Samsun, Perşembe, Giresun, Ordu, Tirebolu taburları iki gündür Tekirdağı'nda, Fatsa taburu vapurda [Ereğli'ye çıkacak] Çarşamba, Bafra. Ünye taburları (Tekirdağı-Lüleburgaz) yolunda Karakarlı'da.

Sahra TV Y 8 T 2: Çorlu'dan gelerek Seyitler'de.

Ereğli Firkasının: Yarım Ereğli taburu Marmara Ereğli'sinde, diğer yarısı Karadeniz Ereğli'sinde. Bolu alayı Vize'de.

17. Kolordu kumandanı Lüleburgaz'da mevki' kumandanlığı deruhte etmiş ve Kırkkilise, Pınarhisar istikâmetlerine keşif kolu göndermişti.

12 Teşrîn-i evvel sabahı Şark Ordusu kumandanlığından: “Süvâri firkasının Çorlu cihetine tevcihi için nerede bulunduğunun iş'arı” emri alınarak 4. Kolorduya tebliğ edilmişti. Mute'âkıben: “Düşman süvârileri Çorlu civârında görüldüğünden kolordunuza mensûb bir taburun serîan şimendiferle Çorlu'ya sevkî” emri gelmiş; Divriğ taburuna emir verilmişti.

Daha sonra 11-12 Teşrîn-i evvelde yine ordudan: “3. Kolordu bu gece dağınık bir hâlde Vize'ye geldi. Pâyitahtın setri için mevcûd bütün kuvvetinizle ale's-sabah

Çorlu'ya hareketiniz matlûbdur. Hareket istikâmetinin son zamâna kadar gizli tutulması ve 'askerin dağılmasına meydan verilmemesi mütemennadır" emri gelmiş ve bir taraftan hareket hazırlığına başlanarak diğer taraftan yolda da kolordusunu bırakarak Lüleburgaz'a gelmiş olan 1. Kolordu Kumandanı Yâver Paşa'ya ma'lûmât verilmişti.

Bu her iki Paşa 12 sabahı telgraf başında 'Abdullâh Paşa ile mükâleme etmişler ve Yâver Paşa, 'Abdullâh Paşa'dan "17. Kolordunun hareketi kuvâ-yı müctemianın ahvâl-i ma'neviyyesine sû-i te'sîr hâsıl ederek kıta'âtta husûle gelmeye başlayan intizâmı [Bu sırada Lüleburgaz'da firâirlerden başka kimse yoktu! M. N.] yeni baştan ihlâl edeceğinden bahisle 17. Kolordunun Lüleburgaz'da ibkâsını istirham etmiş; bunun üzerine 'Abdullâh Paşa Lüleburgaz'daki kıta'âtın orada terkiyle 17. Kolordunun yoldaki kıta'âtının Çorlu'ya tevcih-i hareketini" emreylemişti.

Fakat bu mükâleme olurken gece aldığı emre tevfi kan 17. Kolordunun sıhhiye bölüğü, hastahane ve istihkâm bölüğü ve telgraf müfrezesi Çorlu yolunu tutmuş olup her ne sûretle ise bunlar geriye çevrilememişti!

[116] Bundan sonra yine ordudan (17. Kolordu kumandanlığı vâsıtasıyla Lofça'da 2. Ordu kumandanlığına) adresiyle 12 Teşrîn-i evvel saat 4 dakika 30'da Çorlu'ya çekilen şu telgraf gelmiş ve 17. Kolordu bunu hem 2. Kolorduya ve hem Lüleburgaz'daki diğer kıta'âta tebliğ eylemiştir ki müte'addid harb ceridelerinde görülmüş olan emir şudur:

"Bulgar ordusunun şimdiye kadar büyük bir muvaffakiyeti yoktur. Makedonya cihetinde muzafferiyatımız tevali etmektedir. Geriye çekilmemize sebep 3. Kolordunun çekilmek mecbûriyetinde kalmasından 'ibârettir. Muhtelif mahallerde bulunan ordumuzu Lüleburgaz şimâlinde, Karaağaç suyu hattı üzerine çekerek düşmana tevcih cephe ile muhârebe için hazırlanmaya karâr verilmiştir. Kolordunuzu toplayınız.."

12 Teşrîn-i evvelde Lüleburgaz'a Samsun fırkasının Çarşamba, Bafra, Ünye taburları ve sahra topçu Y 8 T 2 gelmiş ve böylece 17. Kolordudan 8 tabur, 2 süvârî bölüğü ve 4 batarya toplanmıştı. Harekete hazırlanan Divriğ taburu bir tren arızasından tehhür edince orduya bildirilmiş ve ordudan bunun kalması ve yerine Seyitler'deki Beypazarı taburunun Çorlu'ya sevki emredilmişti.

17. Kolordu kumandanlığı 12-13'de orduya: "kolordu dağılık kalmamak için ya kâmilen Lüleburgaz'da veya diğer bir mahâlde toplanmasını" teklîf etmişti ve 13 Teşrîn-i evvel sabahı gelen emirde "derhâl Çerkezköy'üne hareket edilmesi" iş'âr olunmuştu.

Bunun üzerine hareket edişmiş ve 13 akşamı şu vaz'iyet hâsıl olmuştu:

Karışdıran'da: Kolordu karârgâhı, Ereğli fırkasının beş taburu, cebel bataryası;

Lüleburgaz istasyonunda: Ünye taburu [ne sebebe mebni burada kaldığı anlaşılamamıştır. M. N.]

Kumsaid'te: Sahra topçu Y 8T 2 ve buna muhâfız olarak verilen Bafra taburu [(Topçu taburu kumandanı çamursuz yoldur diye bu istikâmeti teklîf etmiş ve kabûl edilmiş..

Kayabeli'de : Samsun fırkasının Çarşamba taburu]

‘Osmanlı çiftliğinde: Samsun fırkasının beş taburu;

Marmara Ereğli’sinde: Samsun fırkasının Fatsa taburu.

14 Teşrîn-i evvelde Karışdırın’da kıta‘ât ale’s-sabah Çerkezköy istikâmetine hareket etmişken saat 8’de ordu kumandanlığından; saat 3 dakika 30’da yazılmış olan “Çorlu şosesinin Ergene’ye mülaki olduğu noktadan i’tibâren Uzunhacı üzerine muhâfaza-i intizâm şartıyla serîan hareket ve mevki-i mezbûre bu akşam muvâsalata gayret ediniz” emri gelmiş ve yürüyüş kolu o tarafa çevrildiği gibi müteferrik kıta‘âta da emirler verilmişti.

[117] Bundan sonra kolordu kumandanı, ‘Abdullâh Paşa ile görüşmek üzere Çorlu’ya giderek akşama ‘avdet etmişti ve 14 akşamı kolordu şu vaz‘iyete girmişti:

Uzunhacı’da Samsun fırkasının Samsun, Perşembe, Giresun, Ordu, Tirebolu taburları; Ereğli fırkasının Divriğ, Gerede, Bartın, Çaycuma, Safranbolu taburlarıyla Ereğli taburunun nısfı;

Cebel bölüğü, Suvârî bölükleri, karârgâh;

İnanlı’da: Sahra topçu Y 8 T 2 ve muhâfız Bafra taburu;

Karışdırın’da: Lüleburgaz’dan hareket eden Ünye taburu;

Muratlı’da: Çarşamba taburu;

Çorlu’da: Fatsa taburu.

Ordu kumandanlığı 15’de Yuvalı’ya hareket edilmesini şifâhen emretmişse de kolordu kumandanı ‘askerin yorgun olduğundan bahisle bugün için istirahat rica etmiş ve muvâfakat edilmiş olduğundan 15 Teşrîn-i evvelde bir hareket yapılmadı [böylece gâyet kıymetdar ve netîce-i kat‘iyye hâsıl edebilecek bir gün düşman lehine kaybedildi. Fi’l-hakîka ileride görülecektir ki bu tehhür olmasa idi 17. Kolordu 16 Teşrîn-i evvelde 2. Kolordunun sağ cenâhında ta‘arruza iştirâk eder, 3, 17. Kolordularla fırka 3 K müşterek bir ta‘arruzu bugün burada darbe-i kat‘iyye indirebilirdi].

Bugün Ereğli fırkası karârgâhı da iltihâk etmişti ve Karârgâh-ı ‘Umûmîden Yüzbaşı Refet ve Kenan Efendiler [hâlen Refet ve Kenan Paşalar] gelerek ma‘lûmât almışlar ve Midye’ye çıkarılması takarrur eden Amasya ve Trabzon fırkalarının da 17. Kolorduya rabt edileceğini ve 18. Kolordunun sûret-i tahşidini bildirmişlerdi.

Bir taraftan da 3. Kolordudan Bolu alayı istenilmiş ve yarın Yuvalı’ya hareket edileceği iş‘âr edilmişti. 15-16’da Muhtar Paşa’dan şifâhen “yarın Pınarhisar’a yürüyeceğim. 2. Kolordu bugün muhârebe etmiştir. Kolordunuzla yarın Uzunhacı’dan Kengri istikâmetine yürüyünüz. Yetişebilirsiniz tevhd-i hareket ederiz.” Cevâbı gelince vaz‘iyetin mübremiyeti kestirilerek 16’da Çnkırı istikâmetine hareket edilmek takarrur etmişti ve bahusûs zîrde görüleceği üzere 16 Teşrîn-i evvel saat 2’de bu bâbda Karârgâh-ı ‘Umûmîden ayrıca ve doğruca emir alınmıştı.

15 Teşrîn-i evvelde müteferrik kıta‘ât yürüyüşe devâm etmiş olup kolordu şu vaz‘iyeti almış bulunuyordu:

Uzunhacı’da: Karârgâh, 5, 10 tabur, 2 süvârî bölüğü, cebel bataryası;

Karahasan’da: Çarşamba taburu;

[118] Çorlu’da: Bafra, Fatsa, taburları ve sahra topçu Y 8 T 2, 1. İstihkâm Bölüğü, Telgraf Bölüğü, Sıhhiye Bölüğü, seyyâr hastane ve kolları;

Karamehmed'de: Ünye Taburu.

İzmir Fırkası: Bu da kâğıt üzerinde 17. Kolorduya merbûd olup hâlbuki 6 tabur, inhizâm üzerine garbî Trakya'ya sevk edilmiş, karârgâhı İzmir'de alıkonulmuştu.

Mütebâki İzmir Alayı'ndan:

İzmir Taburu: 14 Teşrîn-i evvelde Çorlu'dan gelerek 15'de dahi Ohlas çiftliğinde;

Bornova Taburu: 14 Teşrîn-i evvelde Tekirdağı'nda, 15'de Çorlu'da;

Menemen Taburu: Yukarıda görüldüğü üzere 11'de Lüleburgaz'a gelerek Çanakkale Fırkasına rabt edilmişti. Bu firkaya müretteb topçu Y 6 T 2 henüz İstanbul'da bulunuyordu.

Binâ'en'aleyh iltihâkî kâbil kuvvetlerle 21 tabura bâliğ olabilecek olan 17. Kolordu 15 Teşrîn-i evvel akşamı yalnız 5, 10 tabur, 1 bataryalı bir kısım-ı küllî Uzuhacı'da; muhârebe hattının bir yürüyüş gerisinde bulunmakta olup 3 taburu şimdilik elinden çıkmış olarak Vize'de, 1 taburu tamâmen elinden çıkmış bir hâlde Lüleburgaz'da, 2 taburu irtibâtı meşkûk bir hâlde kısım-ı küllîden bir yürüyüş geride, 4 tabur 3 bataryası yine bir yürüyüş geride, yarım taburu henüz Karadeniz Ereğli'sinde bulunuyordu. Ya'nî hatt-ı harbten bir yürüyüş geride dahi ancak yarı kuvvetle toplanmış idi.

Hâlbuki ma'kûl bir sevk ve idâre ile Bolu alayından sarf-ı nazar bu kolordu, hiç olmazsa 15 tabur 4 batarya ve 2 süvârî bölüğü ile netîce-i kat'iyye mahallinde pekâlâ hazır olabilirdi. Ertesi gün de kendisini İzmir alayının iki taburu daha takviye edebilirdi.

18. Kolordu

İhtiyat ordusu birliklerinden olan bu kolordu, ilk makarrarata göre Silivri civârında tahaşşüt edecekti. Fakat 30 Eylül 328'de, (Çerkezköy-Seymenli-Çorlu) mıntıkasında tecemmu' etmek emrini almış ve esâs nizâm-ı harbde kendi firkalarına müretteb iken peyderpey Şark Ordusu kıta'âtına rabt edilmiş olan topçularının yerine de mühendishânedeki 2 batarya kendisine verilmişti.

Bu kolordunun İstanbul'a en evvel gelen taburu Yozgat fırkasının 6 Teşrîn-i evvelde muvâsalat eden Niğde taburu idi, 7'de Aksaray taburu da gelmişti.

[119] 8'de Niğde taburu Marmara Ereğlisine bahren sevk edilmiş olup 10'da kolordunun bahren Tekirdağı'na ve oradan Muratlı'ya sevki emri gelmişti.

Kolordu kumandanlığı 11'de Karârgâh-ı 'Umûmîden: "İstanbul ve civârındaki on beş kadar tabur kolordunuza rabt edilmiştir." Emrini almıştı ve 12 Teşrîn-i evvelde Karârgâh-ı 'Umûmî treniyle mekteb-i harbiye müdürü olup Ergene hattı tahkîme me'mûr edilen heyet-i tahkîmiye reisi Miralay Kemâl Beyle birlikte berâberce Çerkezköyü'ne hareket eylemişti.

Böylece 11 Teşrîn-i evvelde 18. Kolordu'nun Nizâm-ı Harb kâğıt üzerinde şunları hâvî oluyordu:

Kayseri fırkası: 9 tabur;

Yozgat fırkası: 9 tabur;

Ankara fırkasından: 9 tabur; (Kengri, Bala, Tosya, Çerkez, İskilip, Koçhisar, Haymana, Yabanâbâd, Beypazarı)

Uşak Fırkası: 1 tabur; (Alaşehir)
 Konya Fırkası: 2 tabur; (Seydişehir, Akseki)
 Denizli Fırkası: 2 tabur; (Isparta, Eğirdir)
 Aydın Fırkası: 5 tabur; (hepsi)

 37

13 Teşrîn-i evvelde, Çerkezköy'deki Alaşehir, Seydişehir, Akseki, Bala, Yananâbad taburları Konya alay kumandanı Kaymakâm Remzi Bey'in idâresinde kolorduca Saray'a sevk edilmiş ve Tahkîmât Reis'i Kemâl Bey de bugün tek başına Saray'a gitmişti.

14'de kolordu karârgâhıyla berâber Haymana, Kengri taburları ve sahra topçu endahat taburu ve heyet-i tahkîmiyyenin mâba'di Saray'a gelmişti.

15'de Saray etrafında tahkîmât yapılmak uğruna gerek taburlar ve gerek karârgâh ve heyet boşuna bir şeylerle uğraşmıştı. Akşam cümlesi burada bulunuyorlardı.

Şimdi bu kolordunun bizzat bir manası olmayan yukarıdaki Nizâm-ı Harb cerîdesinde (!) sarf-ı nazar ederek sırf kıta'âtın vaz'iyetini ta'kîb edebilmek maksadıyla yine esâs nizâm harbine göre fırkalarının tecemmu' harekâtını ta'kîb ediyorum:

[120] Yozgat fırkası: Bu fırka taburları 8 Teşrîn-i evvelden haylice evvel Ankara'da toplanmıştı; fakat tren nakliyatı sırasını bugüne kadar beklemeye mecbûr kalmış ve mehmâ emken ta'lîm ve terbiye ile iştigal eylemişti.

Ancak 8 Teşrîn-i evvelden i'tibâren 24 saatte 4 tren hesabıyla İstanbul'a nakledilmişti. Fakat bu nakliyatta da tehhur husûle gelmiş olacak ki 11 Teşrîn-i evvelde bu firkadan İstanbul'da yalnız 6 tabur bulunuyordu ve bunlar 12 Teşrîn-i evvelde bahren Marmara Ereğlisine sevk edilmiştir.

Fırka karârgâhı da İstanbul'a gelmiş olmakla berâber kısm-ı küllisini bırakarak ve işin daha kolay tarafını hesap ederek trenle gitmeye karâr vermiş ve 14 Teşrîn-i evvelde bindiği tren kendisini güç hal 17'de Çerkezköy'üne indirebilmiştir.

Fırkanın İstanbul'a en son gelen Kırşehir taburu İstanbul muhafızlığı emrinde bırakıldığından bu sûretle mütebâki 8 tabur 13-15 günlerinde şu hâl ve vaz'iyette bulunuyorlardı:

Yozgat taburu: 13-15 Teşrîn-i evvelde Çorlu'da;

Akdağ madeni ve Alaca taburları: 13'de Şahbaz'da, 14 ve 15'de Çorlu'da;

Sungurlu taburu: 13'de Çorlu'da, 14'de Velibeşe'de, 15'de Çerkezköy'ünde; Çorum, Keskin, Şereflikoçhisar, mevcûd taburları: 13 ve 14'de Çorlu'da, 15'de Çerkezköy'de.

Fırka karârgâhının fırkasının başından ayrılması ve diğer bir yol ve vâsıta intihâb eylemesi böylece fırkayı perîşân etmişti; kıta'ât hem ikişer günü boşuna geçirmiş ve hem de toplanamamışlardı. Hâlbuki bu 8 tabur 13'de Çorlu'da bir fırka hâlinde toplansalar idi 16'da yine toplu bir fırka hâlinde meydan muhârebesinin herhangi bir noktasına pekâlâ yetişmiş olurlardı.

Bu firkaya müretteb topçu Y 3, T 3, K 3 ise Hakkı Paşa müfrezesi meyânında mahvolmuştu.

Kayseri fırkası: Bunun da kumandanı Yozgat fırkası kumandanıyla birlikte ancak 17'de Çerkezköy'üne gelmiş olup kıta'ât hakikâten kumandasız kalmıştı ve şu vaz'iyette idi:

Kayseri taburu: 14-17 Teşrîn-i evvel trenle Çerkezköy'üne gelmişti;

İskilip taburu: 13 ve 14'de Ereğli, 15'de Kızılpınar;

Yozgatlıyan taburu: 14'de Ereğli, 15'de Kızılpınar;

Nevşehir taburu: 14'de Ereğli, 15'de Kızılpınar;

Ürgüp taburu: 12-14 Ereğli, 15'de Yakublu

Aksaray taburu: 11'de Tekirdağı, 12 ve 13'de Çorlu, 14'de Velibeşe çiftliği, 15'de Çerkezköy;

Develi taburu: 11 ve 12 Tekirdağı, 13'de Seymenli, 14'de Armaş, 15'de Çerkezköy;

Tavlasun taburu: 13'de İstanbul'a gelmiş olup burada kalmıştı;

Niğde taburu: 11, 12, 13'de Çerkezköyde; 14 ve 15'de Saray'da.

[121] Topçu Y 3 T 3 K 1, 2 Hakkı Paşa müfrezesin 'âkıbetine karışmıştı.

Antalya fırkası: Yalnız Ermenek taburu 14'de Ereğli'de, 15'de Çorlu'da olup mütebâki beş tabur ve karârgâhı 14 ve 15'de henüz Anadolu'da ve trende idi.

Bunların harekâtı da şöyle olmuştu:

Muğla taburu 16'da Ereğli'ye çıkarak yürümüş 17-18'de Çerkezköy'üne trene binerek Vâsıf Bey müfrezesine gönderilmiş, 18'de muhârebe etmiş idi.

Milas, Marmaris taburları 18'de Ereğli'ye çıkarak 19'da biri Ermiş'e, diğeri ..ya, 20'de biri Çerkezköy, diğeri Çorlu'ya gelmiş ba'dehû sağ cenâha takılarak ric'at eylemişlerdi.

Alaiye taburu 17'de Ereğli'ye çıkmış 19'da Çerkezköy'üne gelerek ba'dehû sağ cenâha iltihâk eylemişti. Anamur taburu 18'de Haydar Paşa'ya gelerek burada kalmıştı.

Karârgâh ise 19'da Sirkeci'den trene binerek 23'de yine trenden inmeden Hadım köyüne 'avdet eylemişti(!)

Böylece 18. Kolordudan:

14 Teşrîn-i evvelde:

Yozgat fırkasından: 8 tabur Çorlu ve civârında, 1 tabur İstanbul'da.

Kayseri fırkasından: 6 tabur Ereğli ve şimâlinde, 1 tabur İstanbul'da, 1 tabur Tren'de, 1 tabur Saray'da.

Antalya: 1 tabur Ereğli'de, 5 tabur Anadolu'da.

15 Teşrîn-i evvelde:

Yozgat fırkasından: 7 tabur Çorlu'da, 1 tabur Çerkezköy'de, 1 tabur İstanbul'da.

Kayseri fırkasından: 5 tabur Ereğli ve şimâlinde, 2 tabur Çerkezköy'de, 1 tabur Saray'da, 1 tabur Tren'de

Antalya fırkasından: 1 tabur Çorlu'da, diğerleri Anadolu'da.

18. kolordu karârgâhı ise esâsen kendisine mensûb olmayan birtakım taburlarla Saray'da bulunmakta olup bunları da ilerlemekten ve vakt u zamânıyla sağ cenâha iltihâktan mahrûm eylemişti; fakat bu kusûr, bi't-tab' kendisinden ziyâde bu taburları buna rabt eylemiş ve Ergene gerisinde tahkîmât murakına düşmüş olan Karârgâh-ı 'Umûmîde idi.

3- Sair Seferber Kıta'ât

Bunlar nizâm-ı harb-i esâsiye göre şunlardı:

23. Kolordu: Müretteb 27. Fırka namıyla Suriye'deki mevcûd nizâmiye kuvvetlerinden terkîb edilen [122] bir fırka ile Haleb ve Adana redif firkalarından tereküp edecektir. Cümlesi de seferber olmuş ve Teşrîn-i evvel bidâyetinde ve ilk haftasında yola çıkmışlardı. O zamân Bağdat hattı yapılmamış olduğundan Şam'dan Haleb'e kadar trenle gelmekte, ba'dehû 7 yürüyüşle cenûba ve kaleye varıp burada tekrar trenle Güllük'e vâsıl olmakta, bundan sonra da 4 yürüyüşle Ulukışla'yı tutmakta idiler.

Bunlardan Adana fırkasının Mersin taburu en evvel hareket etmiş ve 11 Teşrîn-i evvelde Ereğli'ye çıkmış olup 13-15 günlerinde Çorlu'da bekliyordu. Fakat diğer kıta'atta kolera çıkması üzerine gönderilip gönderilememeleri hakkında Tren'de başlanmış ve hatta müretteb 27. Fırkanın kolbaşısı 18 Teşrîn-i evvelde Ulukışla'ya vardığı hâlde nihâyet cümlesinin terhisine karâr ve emir verilmişti. Böylece 23. Kolordu, bir taburu hâric, artık Balkan Harbi'ne iştirâk etmeyecekti.

24. Kolordu: Bu, Keçecizâde İzzet Fuat Paşa kumandasında olarak 29-30. Nizâmiye fırkasıyla Trabzon redif fırkasından cem'an 29 tabur olarak teşekkül edecekti.

Daha 25 Eylül'de ihtiyât ordusunun teşekkülü için verilen emirde 18. Kolordunun Silivri, 24 kolordunun Sinekli, 23. Kolordunun Çatalca mıntikalarında tahaşşüdü takarrur etmişti. Fakat ortada henüz kuvvet olmadığı için 24. Kolordu karârgâhı İstanbul'da kalarak karârgâhını teşkil ile meşgûl oluyor ve fakat buna da muvaffak olamıyordu.

8 Teşrîn-i evvelde, ihtiyât ordusu kumandanı Hurşid Paşa "18. Kolordu Çorlu cenûb-i şarkisinde olarak (Silivri-Çorlu [hâric]) şosesiyle (Müslümköy-Ermişli-Kurtulmuş) arasında, 24. Kolordu (Çorlu-Tekirdağı) şosesi şarkında (Silivri-Çorlu[hâric]) şosesiyle (Köprüçe çiftliği-Türkmenli çiftliği) arasında tecemmu' edecek ve bu maksatla 24. Kolordu doğruca Marmara Ereğlisine, 18. Kolorduda kısm-ı küllisiyle trenle Çorlu'ya indirilecek" emrini vermişti.

Velhâsıl 14 Teşrîn-i evvelde 24. Kolordunun, Midye'ye ihrâc emredilmiş ve kolordu kumandanı "bu gayrı müsâ'id mevsimde Midye'ye ihrâc güçtür" diye mürâca'ât edince başkumandanlıktan 15-16 Teşrîn-i evvel târihiyle: "hava müsâ'idse Midye'ye, değilse Ereğli'ye ihrâc edilsin" cevâbını almıştı.

Hâlbuki bu esnâda Trabzon fırkası zîrde görüleceği üzere sevk edilmeye başlanmış olup Trabzon alayı Karadeniz'e gelmiş ve vapurlarda kalarak netîce-i muhâeratı bekliyordu! Nihâyet 17 Teşrîn-i evvelde baş kumandanlık tekrar "24. Kolordu firkalarının Midye'ye ihrâcı i'câb eder" emrini verince bu alay oraya sevk edilmişti.

Kolordu karârgâhı da sefere berâ-yı iştirâk “Ayastefanos”a gelerek köşke yerleşmiş ve Çatalca muhârebesine takaddüm eden teşkilât günlerine kadar burada kalmıştı.

[123] Bundan sonra 28-29 Teşrîn-i evvelde 24 kolordu numarası lağvedilmiş ve İzzet Paşa, karârgâhıyla 2. Müretteb ihtiyât kolordusunun kumandanlığına, daha sonra müretteb 3. Kolordu namıyla bir araya toplanan Fâtih ve Selîmiye fırkalarının kumandasına me'mûr edilmişti.

Trabzon Fırkası: Trabzon Fırkası Teşrîn-i evvel'in ilk günlerinden i'tibâren iskelelerinde vapur bekliyorlardı. Ma'ahâza seferberliğini ikmâl edememiş olup 5 Teşrîn-i evvelde bile 9 taburu 243-783 mevcûdlu olarak cem'an 4587 efrâd ve 790 mekâriden tereküp ediyordu.

İlk hareket eden Polathane, büyük liman, Gümüşhane taburları cem'an 2571 efrâd, 342 neferle ber-vech-i bâlâ nihâyet 19 Teşrîn-i evvelde Midye'ye ihrâc edilmişlerdi.

Trabzon, Sürmene, Of taburları 17'de, Rize, Mepavra, Atina taburları da 18 Teşrîn-i evvelde hareket etmiş olup bunlar doğruca Ayastefanos'a gelmiş ve Çatalca Muhârebesi'ne iştirâk eylemişlerdi. Midye'ye çıkan kuvvetlerde -zîrde görüleceği üzere düşman zannedilerek haylice telâsa mûcib olmak sûretiyle 22 Teşrîn-i evvelde Saray'da sağ cenâh halîtasına iltihâk eylemişlerdi.

29. Fırka: Bugünlerde kâmilten yürüyüşte olup ancak 24 Teşrîn-i evvelde Trabzon'da toplanabilmiş ve derhâl sevkine başlanarak Çatalca Muhârebesi'ne iştirâk eyleyebilmişti. 8 Teşrîn-i evvelde bile mevcûdu nısf-ı seferber derecesine bâliğ olamamıştı.

30. Fırka: Kolbaşıyla ancak 9 Teşrîn-i evvelde Erzincan'dan Trabzon'a hareket edebilmiş olup, bir ay sonra, 7 Teşrîn-i sanîde dahi mevcûdu 8 tabur, 2 mitralyöz ve 1 istihkam bölüğünde 6139 efrâd, 690 mekkari idi.

Binâ'en'aleyh 24. Kolordu dahi Lüleburgaz Muhârebesi'ne yetişememişti; 30. Fırka hatta Çatalca Muhârebesi'ne dahi gelememişti.

'Umûmî seferberlik emrinden sonra ayrıca Amasya fırkasının da müstakilen seferberliği emredilmişti. Ve 14 Teşrîn-i evvelde bu fırka 9 taburuyla Samsun'da ictima' eylemiş bulunuyordu. İlk olarak Merzifon ve Vezirköprü taburları Midye'ye sevk edilerek oraya çıkmış ve bunlar da Trabzon fırkasının 3 taburuyla birlikte ancak ric'at esnâsında sağ cenâha iltihâk edip beyhude hırpalanmışlardı.

Diğer taburlar Çatalca'ya Ayastefanos tarîkiyle gelmiş olup fırka 28 Teşrîn-i evvelde müretteb 2. Kolorduya iltihâk etmiş idi ve Çatalca Muhârebesi'nde el altında bulunmuştu.

İstanbul'daki taşra ahz ı 'askerlerine mensûb efrâdtan da ayrıca 9 taburlu Fâtih ve Selimiye fırkaları [124] seferber olmuştu ve bunlar ve 15 Teşrîn-i evvel'den i'tibâren Çatalca hattı kumandanı Rıza Paşa emrine olarak buradan sevk edilmeye başlanılmıştı; burada kalarak tahkîmât ile meşgûl olmuşlardı, Çatalca Muhârebesi esnâsında ise “şişte yaramazlar” denilerek cepheden geriye alınmışlardı. Efrâd büyük mavzerle .. , her taburda 800 tüfek vardı; peyderpey tabur mevcûdları 1500-2000 Y bulmuş ve muntazam bir amele kitlesi hâlini almıştı.

Edremit fırkası da mütebâki 6 taburuyla Çanakkale boğazı'nda Yunan teşebbüsât-ı muhtemelesine karşı bulunuyordu.

Böylece, Lüleburgaz muhârebesinde netîce-i kat'iyeye hazırlanır ve oynanırken gerilerde, geç kalmış kıta'ât olarak, 17 ve 18. Kolordularla terhis edilen 23. Kolordu hâric olmak üzere, 56 tabur piyâde ve bir mikdâr sunûf-ı sâire dâru'l-harekâta müteveccihen yolda idi; 24. Kolordunun topçuları İstanbul'a topsuz geliyorlardı, burada top alacaklardı.

[125] Üçüncü Bâb

11-15 Teşrîn-i evvel-328 Günlerinde 'Osmanlı Vaz'iyeti Hakkında

Bir Tedkîk ve Mülâhaza

(Kroki- Numara 1) (Zeyl 3, 4)

Başlıca şu mes'eelerin tedkîk ve halledilmesi lâzımdır:

1- Kırkkilise Muhârebesini kat' ederek ric'at emrini veren 'Osmanlı büyük sevk ve idâresi vaz'iyeti nasıl münâkaşa eder ve ne karâr ittihâz eyleyebilirdi?

2- Karaağaç hattında muhârebeyi kabûl etmek hakîkât-i hâle göre ne derece ihtimâl muvaffakiyeti hâvî idi?

3- Daha gerilere, meselâ Karârgâh-ı 'Umûmînin tasavvuruna tevfkân Ergene gerisine çekilmek ve muhârebeyi burada kabûl eylemek ne kadar ihtimâl muvaffakiyeti hâvî idi ve buraya çekilme hareketi hüsn-i intâc edilebilir miydi?

Birinci mes'eleyi şöyle tedkîk edebiliriz:

Şark Ordusu 10 Teşrîn-i evvelde, (Pınarhisar-Lüleburgaz) hattına çekilmek emrini almıştı; 11 sabahı, nihâyet öğleye kadar, vaz'iyete hâkim bir büyük kumanda makâmı vaz'iyet-i harbiye hakkında şu fikri alabilirdi:

Düşman daha 10 Teşrîn-i evvel akşamı (Erikler-Kırkkilise) ve (Petra-Kırkkilise) istikâmetlerinde çok ilerlemiş bulunuyordu; ağıleb ihtimâl daha 11 sabahı Kırkkilise'yi işgal etmiş olabilir.

Fakat 2, 1, 4. Kolordular ile müstakil süvâri daha 10 sabahı bile düşmanla temâsta değillerdi; düşman, bu kolorduların Karışdırın'da muhârebe temâsını kat' etmiş ve şimâle çekilmiş bulunuyordu. Bütün 10 Teşrîn-i evvel gününde düşman merkez ve sağ cenâhının tekrar ileri harekete geçtiği hakkında da hiçbir ma'lûmât yoktur. Kezâlik Edirne karşısında da düşman Tonca şarkında; Edirne'nin haylice mesâfe şimâlinde ve kalenin şimâl-i şarkî ve şark cepheleri yakın ve düşman tehdîdi altında değildir. Velhâsıl düşmanı 10 Teşrîn-i evvel akşamı (Kırkkilise-Suluoğlu) hattının şimâlinde kabûl etmekte hiçbir hatâ etmiş olmayız, nitekim Gecikenli şimâl-i şarkisindeki 3. Fırkamız 10-11'e kadar düşmanla temâs etmeksizin skunetle mevziinde kalmıştı.

[126] Bu vaz'iyetteki düşman 11 Teşrîn-i evvelde ne yapılabilir? 'Azim-kâr ve cüretkâr bir Bulgar kumandanlığı, hâssaten Kırkkilise'ye girdikten sonra mutalla' olacağı 'Osmanlı perîşânîsinden istifâde için derhâl ve bizim için en muzır olarak ve Vize istikâmetinde ta'kîbe geçmek ve bizimle temâs idâme eylemek isteyebilir. Fakat bu hareket Bulgar merkezi ve sağ cenâhının çok garbta kalması dolayısıyla münferit kalacak Bulgar sol cenâhı için tehlikeli olabileceği gibi esâsen Bulgar sevk idâresinde de şimdiye kadar bu 'azim ve kudret görülmemiştir. Hududun gergin bir konak cenûbuna 5 günde ancak varabilen, seyyâr ordusunun yarısına yakın mikdarını Edirne karşısına garbtan getirerek bir çıkmaza sokmuş olan ve 9 ve 10 Teşrîn-i evvel günlerinde hiçbir noktada müsmer kuvvetlerle cüretkârâne bir darbe indiremediği

artık taayyün etmiş olan Bulgar sevk ve idâresinde bir gün içinde esâslı bir tebeddül husûle gelerek şimdiye kadarki tereddüd, ihtiyâtın yerine birdenbire cü'ret ve 'azim geçeceği de hiç olmazsa pek az ihtimâl ile ancak vardır.

Nazariyyât değil, hakîkât ve ameliyyât karşısındayız!

Hâlbuki bir kere 11. Günü ta'kîb için heder edilirse bundan sonra Bulgarların cenûb-i şarkîye ve şarka çerh ederek toplu ve mümted kuvvetlerle harekete geçmekten başka yapacak bir çâreleri kalmaz. Bulgar sağ cenâhı 11 sabahı Sukuoğlu havâlsinden hareket etse dahi bunun Lüleburgaz'a varması, hatta en kestirme istikâmetlerden dahi tabîi ve çamurlu yollar üzerinde 65 kilometrelik bir yürüyüş demektir ki en müsâ'id ihtimâlde, 2 daha tabîi düşünürsek 3 yürüyüştür. Binâ'en'aleyh 14 Teşrîn-i evvel akşamından akdem Bulgar sağ cenâhının Lüleburgaz'a veya Karaağaç hattının herhangi bir noktası karşısına gelmesi baîd bir ihtimâldir; Bulgar merkez ve sol cenâhının, sağ cenâhlarına tebîdleri ise aleyhimize olarak en muvâfık olur. Diğer cihetten Bulgar sağ cenâhının Edirne karşısından serbestçe cenûb-i şarkîye teveccüh edebilmesi, Edirne'ye tahsîs edilecek Bulgar kuvvetlerinin Edirne'nin hiç olmazsa şimâl-i şarkî cephesine yakından temâsa gelmelerini de mûcibdir ki bu da Bulgar sağ cenâhının hareketini te'hîr eebilecek diğer bir âmildir.

Ma'a-hâzâ 11 Teşrîn-i evvel günü herhâlde şüpheli bir gündür, düşman sol cenâhının Pınarhisar istikâmetinde ilerlemesi mümkün ve muhtemeldir, bugün temâssız geçerse 14 Teşrîn-i evvele kadar vakit kazanmak ağıleb ihtimâl olur.

Bir karâra varabilmek için evvel emirde 11 Teşrîn-i evvelde tâze kuvvetlerin vaz'iyet-i 'umûmiyyesini tesbît lâzımdır:

Lüleburgaz ve civârında: 17. Kolordu, Uşak, Bursa, Kastamonu ve Çanakkale firkaları karârgâhları.

[127] 8 tabur, Çanakkale fırkası

5 tabur Ereğli fırkası

1 tabur Ereğli fırkasından

1 tabur İzmir fırkasından

1 tabur 3. Fırkadan (Y 8 T 1)

5 Batarya (TV Y 8 T 2 ve cebel T 2K)

3 tabur Uşak fırkasından

Yekün: 19 tabur, 2 süvâri bölüğü, 5 batarya

Lüleburgaz'la Tekirdağı arasında, (Lüleburgaz'a bir yürüyüş mesâfede):

7 tabur, Kastamonu fırkasından

2 tabur Edremit fırkasından

3 tabur Samsun fırkasından

12 tabur

Tekirdağı'nda (Lüleburgaz'a iki yürüyüş):

3 tabur, Kastamonu fırkasından

5 tabur Samsun fırkasından

4 tabur Aydın, Kayseri, İzmir firkalarından birer taburdan Y 2, T 3

12 tabur

Çorlu'da (Karaağaç hattına 2 yürüyüş): Y 23, T 3

Çerkezköy'de (Karaağaç hattına 3 yürüyüş): Kayseri fırkasından 1 tabur

Marmara Ereğlisinde ve civârında (Karaağaç hattına 3 yürüyüş):

Yozgat fırkasından 6 tabur ve T, Y 1, T 3

(3 batarya Kayseri ve Samsun fırkasından 2 tabur (6+2 = 8 tabur)

Vize'de (Karaağaç hattına bir yürüyüş): Ereğli fırkasından 3 tabur

İstanbul-Lüleburgaz demiryolunda: 4 tabur Ankara fırkasından

2 tabur Konya ve Uşak fırkalarından (4+2=6 tabur)

[128] İstanbul'da: 6 tabur Ankara fırkasından

2 tabur 3. Firkadan

5 tabur Aydın fırkasından

2 tabur Denizli fırkasından

1 tabur Konya fırkasından

1 tabur Uşak fırkasından

Süvâri Y 5 (5 bölük) topçu Y 2 T 3, ve mühendishane (5 batarya)

18 tabur Fatih ve Selimiye fırkaları

35-5-5

Anadolu'da ve İstanbul'da İzmir fırkasından 1 tabur

hâl i harekette:

Kayseri fırkasından 6 tabur (Tren'de)

Yozgat fırkasından 3 tabur

Ereğli fırkasından 3 tabur

6. firkadan 1/3-.6

1/16 --6

Daha geriden gelecek: 29, 30

Trabzon ve Samsun fırkaları: 38 tabur ve sunûf-ı sâire.

Şimdiye kadar tecemmu' nakliyatı: Şark demir yoluyla günde lâ-akall 5 tabur veya 7 batarya. İskelelere günde lâ-akall 5 tabur.

Bu hesaba göre:

11 Akşamı Karaağaç hattında hazır tâze kuvvet: } Lüleburgaz'da 19-2-5 trenle
5-0-0

12 " " " " } cenûbdan Vize'den gelenler 15-0-0
Trenle 5-0-0

13 " " " " } Tekirdağı ve Çorlu'dan gelenler 12-0-0
trenle 0-0-5

14 " " " } Çerkezköy ve Marmara Ereğli'sinden gelenler 12-0-0
trenle 0-0-5

13-2-70

Kırkkilise Meydân Muhârebesi'nden çekilmekte olan kuvvetlerin yekunü: 70-42-115

[129] 14'den sonra bu kuvvete hergün yeniden lâ-akall 10 tabur veya muadil batarya iltihâk edecektir. (İstanbul'dan ve Anadolu'dan daha kâbil-i nakl kalan kuvvetler: 72-5 asgari 6 batarya kalır ya'nî lâ-akall 26 Teşrîn-i evvele kadar tecemmu' nakliyatı bilâ-fâsıla devâm edebilir.)

Bu hâlde tekmîl mes'ele şuna müncer olur: Ordu geriye ne hâlde çekilecektir?

11 Teşrîn-i evvelde düşmanın vaz'iyeti nasıl inkişâf edecektir? Ve bilhâssa sağ cenâhımızda ahvâl ne sûretle cereyân eyleyecektir?

Bu suâllere 11 Teşrîn-i evvel zevâlinde cevâb vermek kâbil değildir, Ma'a-hâzâ bedbîn olmak için de bir sebep ve ma'lûmât şu anda yoktur; Binâ'en aley henüz bir karâr-ı kat'i ittihâzı zamânı gelmemiştir.

11 Teşrîn-i evvel akşamı alınması kâbil olan haberler ise şunları ihtivâ edebilirdi: (Asgarî olarak)

A) Düşman Kırkkilise'ye girmiş ve fakat ilerlemeyerek temâs munkatı' olmuştur.

B) Düşman süvârisi akşama doğru Kavaklı civârında görülmüşse de ilerleyememiştir.

C) Merkez ve sol cenâhımız düşman temâsında olmayarak çekilmektedir.

D) Ma'a-hâzâ kıta'attaki dâhili bir inhilâf başlamıştır, ordu herhâlde perîşân bir vaz'iyette çekilmektedir. Sağ cenâh Vize istikâmetinde inhilâf hâlinde akmaktadır.

Binâ'en'aleyh vaz'iyet kesb-i nezâket etmiştir; sağ cenâhımız perîşân bir vaz'iyette Vize'ye çekildikten sonra bahusûs takviye kıta'âtına en uzak olan bu muntıkayı düşmanın ta'kîb ve tazyîkinden evvel tanzîm ve takviye eylemek ihtimâli çok müşkil olmuştur. Düşman bu hâlimizi anlayarak 12'de tak'îbe geçse 13 akşamı Vize önüne gelebilir ve sol cenâhıyla, bizim merkez ve sol cenâhımıza şark istikâmetinde takaddüm eyleyebilir.

Bu sebeble orduyu daha geride hatta toplamak artık itası lâzım ve mecbûrî bir karâr hâlini almıştır; bunun için de en münâsib hat Ergene nehri kısm-ı ulyası şark sırtlarıdır. Burası ile Karaağaç deresi arasındaki diğer muvazi mevazı' kâmilten ikinci derecededir: Tûlleri çok büyük kalır, düşmanla temâs seri olur, vakit kazanamayız; sol cenâh Ergene cenûbunda ihatâyâ daima açık kalır.

Hâlbuki sağ cenâh müntehası Karatepe'ye müstenid olmak üzere (Saray, Uzunhacı, Karamehmed, Ohlas çiftliği şark sırtları-170 tepesi) imtidadiyle Ergene şarkından Çorlu suyuna imtidad edecek bir mevziin sağ cenâhı dağlara müstenid, Saray ile 170 tepesi arasındaki cephesi metin ve kısa, sol cenâhı Çorlu suyu cenûbundan ihatâsı çok güçtür. Şimendifer vaz'iyeti, Ereğli limanının kurbiyeti ikmâl ve takviyece çok kıymetli bir manzarayı hâvîdir. Diğer cihetten düşman bu hattın karşısına mümted cephe ile ancak 17 akşamı gelebilir ve ciddi bir muhârebe 18'de başlar. Bu zamâna kadar ise biz 100 taburdan [130] fazla ya'nî ric'at eden orduya muadil tâze kuvvetle takviye edilmiş oluruz. Bu müddeti ileride

bırakacağımız kuvvetli setr kıtalarıyla lâ-akall 1-2 gün temdîd etmekte imkân ve ihtimâl dâiresindedir.

Düşman Edirne'yi ihmâl edemez şimdiye kadarki cereyân-ı hâle nazaran burada lâ-akall 2 fırka bıraksa, bizi ancak ve azami 5 fırka; 120 taburla ta'kîb edebilir ki çekilecek ordumuz ne kadar zâyîât verse dahi ber-vech-i bâlâ aksâmı 200 tabur nizâm harbinde olacak ordumuzun buna muvaffakiyetle karşı durması evleviyetle taht-ı imkâna girer.

Binâ'en'aleyh birinci mes'elenin akıl ve mantık dâiresinde sûret-i halli ancak ber-vech-i bâlâ Ergene gerisine ric'at karâr-ı 'umûmisinden 'ibâret olabilir; bunun üzerine yapılacak iş: tâze kuvvetleri hiç vakit geçirmeden Ergene hattına sürmek ve orada indirmek; Karaağaç hattında, buradaki en yakın ve tâze kuvvetlerle kuvvetli bir setr hattı tutmak, ileriden gelecek kuvvetleri bu setr hattının himâyesinde, ahvâl müsaade ederse bir gün istirahat ettirerek mu'ayyen bir plana göre geriye sevk etmek; basit ve kolayca kâbil-i intâc bir nizâm-ı harb kabûl eylemek, Ergene hattını şimdiden taksim ederek tahkîmâta, geri hidemâtını tanzîme başlamaktır. Müdâfa'a planı da; sağ cenâhı bi'n-nisbe kuvvetli, sol cenâhı da daha kuvvetli bulunarak cepheyi daha az keşif ve daha ikinci derece kuvvetlerle tutmak esâsına müstenid olur.

İkinci mes'eleye, hakîkât-i hâle göre Karaağaç hattında müdâfa'anın ne derece ihtimâl-i muvaffakiyeti hâvî olduğuna gelince: Bir kere 11 Teşrîn-i evvelde bu karâr, kat'i sûrette ittihâz edilip 11 vaz'iyetindeki tâze kıta'ât hemen normal yürüyüşlerle ve vakit kaybetmeyecek sûrette ileri sürülse ve münâsebeatsız 15 Teşrîn-i evvel Muhârebe'sine mahal bırakılmaması idi bugün akşam hakîkât-i hâlde şu kıta'âtı Karaağaç hattında 16 sabahından i'tibâren istihdâm eylemek imkânına mâlik olmaya mani' olacak hiçbir hâl yok idi: Kırkkilise Meydan Muhârebesi'nden 'avdet eden 115 tabur, 15 Teşrîn-i evvel akşamına kadar lâ-akall 500 tüfekte 57.500; kesirsiz 50.000 tüfekte ve 42 süvâri bölüğünde kesirsiz 3000 kılınç ve 203 topla iltihâk eylemişlerdi.

Bunlara 15 akşamına kadarki yukarıdaki hesap mûcibince tâze kuvvet olarak lâ-akall: 80 taburda 60000 tüfek, 150 kılınç, 13 bataryada 54 top iltihâk eder ve kuvvâ-yı 'umûmiyye akal 110000 tüfek, 3150 kılınç, 257 top olurdu; bu kuvvete her gün 7-8 bin tüfek daha iltihâk eylerdi.

Hâlbuki hakîkât-i hâlde 15 Teşrîn-i evvel akşamı eldeki kuvvet yalnız şu idi:

70000 tüfek, 2800 kılınç, 203 top böylece 40000 tüfek, 50 top sırf tertîbsizlik, idâresizlik, vaz'iyete vukûfsuzluk, bîsûd harekât yüzünden orduya iltihâktan mahrûm edilmiş [131] bulunuyordu. 16'da bu kuvvete gerçi 19500 tüfek, 150 kılınç 16 top iltihâk ederek kuvve-i 'umûmiyye 90000 tüfek, 3000 kılınç, 219 topu bulmuştu; fakat bu kuvvet artık geç kalmış olduğu gibi hakîkâtte de bugün ordunun bâliğ olabileceği 118-120 bin tüfeğe nisbet yine 30000 tüfek ve 30 top eksik kalmıştı.

Binâ'en'aleyh bu 70-90 bin tüfek, 16 ve müte'âkibi günlerde gâyet fenâ sevk ve idâre edilmesine, bundan sonra aldığı takviye kuvvetlerinin de heder edilmesine rağmen düşmana ta 20 Teşrîn-i evvel gününe kadar muvaffakiyetle mukâbele ettiğini düşünürsek Bulgarların irtikab ettikleri 'azim hatâlar dolayısıyla "Osmanlı ordusuna Karaağaç hattında muhârebeyi kabûl eylemesi takdîrinde de bilâ-şüphe tam bir ihtimâl-i muvaffakiyet vardı" demek mecbûriyetindeyiz.

Bâladaki mülâhazat üçüncü mes'eleyi de kendiliğinden sûret-i 'umûmiyede halletmiştir: Bir kere hakîkâtteki cereyân-ı hâle nazaran bilâ-tereddüt hükmetmek kâbildir ki 14 Teşrîn-i evvel sabahından i'tibâren Karaağaç hattındaki kolordular bilâ-mani' ve hatta bilâ-müşkilât çekilerek 14 ve 15 yürüyüşleriyle Ergene'ye varırdı.

Müsmir bir hâlde ancak 16 akşamı Lüleburgaz karşısına yetişmiş olan Bulgar sağ cenâhı ve buna tebean geriye kalacağına ve bekleyeceğine bilâ-tereddüt hükmedebileceğimiz Bulgar merkez ve sol cenâhı ağıleb ihtimâl 17'de istirahat ederler ve en erken 18, 19 yürüyüşleriyle Ergene önüne gelirlerdi; muhârebede lâ-akall 20 sabahı burada başlardı. Bugüne kadar 'Osmanlı ordusu da en az ve za'îf hesaplara göre 140-150 bin tüfeğe bâliğ olurdu; Bulgarların kuvveti ise yalnız 12 nihâyet 13 livâda 96:108 taburdan tereküb edeceğinden muhakkak bu hattı sevkettiremezlerdi ve lâ-akall Çatalca vaz'iyeti burada tahassul ederdi.

Yalnız Karârgâh-ı 'Umûmînin düşündüğü gibi sağ cenâhta iki kolorduyu bu hattın bir yürüyüş ilerisinde tutmaya, kâğıt üzerinde gâyet şık bir (ileri kademe) tertîbi olmasına rağmen, buna iştirâk edemem, bu, herhâlde bu iki kolordunun münferiden mağlûbiyetini intâc edebilirdi [Bahusûs o zamânki kolordu sevk ve idâresi kâbiliyetimize göre]

Bir de çekilme hareketi acaba kâbil-i icrâ mıdır? Mes'elesi kalır: Buna da evet! Demek mecbûriyetindeyim. Çünkü 14 sabahı haber alınanlar sûret-i 'umûmiyyede teşekkül etmiş, el altında bulunmakta idi; yalnız Vize'deki cema'at henüz bir hâlîta hâlinde ise de 'azim-kâr bir kumandan bunları da Saray'a getirir ve burada ayıklayabilirdi; unutmayalım ki bu hâlîta 16-19 günlerinde iyi kötü ta'arruz kudreti dahi göstermeye muvaffak olmuştur!

Ancak şu veya bu şekilde mes'eleyi hallederek bir karâr vermek ve bir tertîbât ittihâz edebilmek için [132] şart-ı aslî ordunun başında vaz'iyete hakim, itidal-i dümene mâlik, fikri- selîm sahibi bir büyük sevk ve idâre makâmı bulunması idi; böyle bir makâm mevcûd olsa idi [Şark Ordusu kumandanlığı veya başkumandanlık] yerinde tâze kuvvetlerin vaz'iyetine ve harekâtına hakim olmak vazîfe-yi tabiiyye idi ve kendi memleketimizde ve kendi tertîbimizle cereyân etmekte olan tecemmu' harekâtının herhangi bir gündeki vaz'iyetini velev ki yüzde birkaç aşağı yukarı farkla bilmek emr-i basit idi Erkân-ı Harbiyenin vezaif-i tabiiyyesinden idi.

Diğer cihetten Şark Ordusu karârgâhı başını alarak ta Çorlu'ya gideceğine 11, 12 günlerinde Lüleburgaz'da kalsa idi, buradaki karârgâhın müntehâb ve tâze süvârî bölüğünü ve karârgâhtaki birçok genç ve dinç Erkân-ı Harbiye ve mülhak zâbitânını hüsn-i istihdam sûretiyle kıta'âtıyla çok çabuk irtibâta girer, düşmanın ve bunların vaz'iyetine hâkim olabilirdi.

Bu esâslar elde olduktan sonra ve bilhâssa Karârgâh-ı 'Umûmî de buraya gelse idi, bunların başındaki çok kıymetli ve muazzez tanınmış olan Erkân-ı Harbiye Ruesâsının ve şube müdirlerinin ber-vech-i bâlâ karârlardan şunu veya bunu takarrur ettirmesi artık emr-i âsân olurdu.

Hâlbuki işte bu şart-ı aslî ortada yoktu; bil'akis yukarıda tafsîl edildiği üzere bu günler zarfında 'Osmanlı büyük sevk ve idâresinin vaz'iyeti takrîrî ancak şu sûretle inkişâf eylemiş bulunuyordu:

A) 11 ve 12 Teşrîn-i evvel günlerinde:

Şark Ordusu karârgâhı büyük bir bedbinî içinde olup Ergene gerisinde durmaya çalışmaktan başka bir çâre-yi selâmet göremiyordu; hatta fikr-i derûnîsi artık bu işin bittiği ve sulh yapılmak lâzım geldiği idi. Diğer cihetten Ergene gerisinde durmak için de hiç emir ve tertîb i'ta ve ittihâz eylemiş değildi: orduya verilen yegâne emir “Pınarhisar-Lüleburgaz hattına çekilmek” den ‘ibâretti, güya bu hatta iki gün kalındıktan ve istirahatten ve îade-i intizâmdan sonra Ergene gerisine çekilmek tasavvur edildiği dermeyân ediliyorsa da bu iki gün ne zamân başlar ve ne zamân bitecek, asla hesap ve tesbît edilmemişti.

Karârgâh-ı ‘Umûmî ise bugünler esnâsında Kırkkilise ric‘atinin te’sîr ve şumûlû derecesini henüz kavrayamamış ve hisse tebeiyyetle “geriye az çekilmek ve ‘arâzîyi terk etmemek” fikrinin mürevvici olmuştu ve ma‘a-hâzâ bir karâr-ı kat‘î ittihâz edemeyerek 13 Teşrîn-i evvel saat 4 dakika 30’da Şark Ordusu’na sadece “bulunduğu hatta tecemmua çalışmayı” emrederek bir maksat ve gâye ızhar eyleyememişti.

B) 13 Teşrîn-i evvel gününde Nâzım ve ‘Abdullâh Paşa’lar arasında Çerkezköy’ünde vaki müzâkerede Nâzım Paşa, ‘Abdullâh Paşa’nın fikrine [Ergene’ye ric‘at] mümaşaat eder gibi görünmüşse de Karârgâh-ı ‘Umûmî bugün saat 11’de Sadâret’e çektiği telgrafta çok nikbin görünmüş olduğu gibi ‘Abdullâh Paşa da 2. Kolorduya Karaağaç hattında sebat edileceği hakkında mübhem bir emir vererek fikr-i aslîsinden [133] uzaklaşmış gibi görünmüştü ve bu emir diğer kolordulara sadece berâ-yı ma‘lûmât gelmiş ve mevki-i tatbîke konamamıştı.

Binâ’en‘aleyh 11-13 günlerinde ordu hakîkâtte emirsiz, maksatsız ve ya’nî kumandansız kalmıştı.

C) 14 Teşrîn-i evvelde :

Karârgâh-ı ‘Umûmî teşebbüs-i zâtiyi alarak, saat 1’de Muhtar Paşa’dan aldığı telgrafa istinâden, birdenbire tebdîl veya tesbît-i fikirle ric‘at emrini vermiş ve saat 9 dakkika 45’de bunu teyiden verdiği emirle sevk ve idâreyi doğruca eline almak ister gibi görünmüştü.

Şark Ordusu bu emri mehmâ emken sol cenâha vermişse de 2 ve 3. Kolordular, 17 ve 18. Kolordu hakîkâten emirsiz kalmışlardı.

1, 2, 4. Kolordu kumandanları buna muhâlefet etmek ister gibi görününce Şark Ordusu kumandanlığı nüfuz-ı âmiriyyetini kendisi kıırarak aradan çıkmış, Karârgâh-ı ‘Umûmî ise bu mürâca‘âtı hüsn-i kabûl ederek yalnız bu kolordulara “peki” demişse de diğer kolordular yine hiçbir taraftan emir almamışlardı.

Binâ’en‘aleyh 15 Teşrîn-i evvelde muhârebe başlarken büyük sevk ve idâre vaz‘iyeti şöyle bulunuyordu:

A) 3, 17, 18. Kolordular, perakende kıta‘ât 11 Teşrîn-i evvelden beri hiçbir emir almamışlardı; maksat ve gâye hakkında bir şey bilmiyorlardı.

B) 1, 2, 4. Kolordular Karaağaç hattında durmak hakkında emir almışlarsa da bir müdafa ve muhârebe planı ve emri almamışlardı. 14’deki Lüleburgaz Muhârebesi yüzünden 4 ve 1. Kolordular silahbaşı etmişlerse de 2. Kolordu hiçbir şey yapmamıştı ve her üçü de 15’de bir muhârebeyi düşünmüyorlardı.

C) Şark Ordusu karârgâhı, Karaağaç hattında durmayı hâlâ sû-i tefehhüm addederek ‘Abdullâh Paşa Nâzım Paşa ile görüşmeye gelmiş, her iki ordu karârgâhı

ve diğer kolordular hepsi bugün bir muhârebe başlayacağına hiç de ihtimâl vermiyorlardı.

D) Şark Ordusu 3 ve 17. Kolorduları günlerden beri kendisinin ‘addetmeyerek bunlarla meşgûl olmuyordu. Karârgâh-ı ‘Umûmî ise 1, 2 ve 4. Kolordulara doğruca emirler tebliğ etmekle berâber hiçbir kolorduya veya tekmiî kolordulara kendi emrinde olduklarını da tebliğ eylememişti (yalnız 18. kolordu [134] kavlen ihtiyât ordular aksâmından olarak kendini doğruca Karârgâh-ı ‘Umûmî emrinde addedebilirdi).

Böylece 15 Teşrîn-i evvelde başlayan muhârebe tekmiî ordu için hakîki bir sevk’ül-ceyşi baskın olmuştu. Eğer Bulgarların 14’te hareketi olmayarak 4 ve 2. Kolordular silah başı etmese idi, bu, ta’biye baskını da olurdu, yalnız Bulgarların da bir plan daresinde hareket eylemeleri şartıyla!

Hâlbuki zîrde görüleceği üzere 15 Teşrîn-i evvel günü bunlar için de tamâmen gayrı muntazır hadisat ile güzêrân olmuştu ve bu sûretle her iki ordunun, hakîkâten iflas etmiş büyük sevk ve idâreleriyle yekdiğerlerinin ehli olarak tesâdüfî muhârebe hâlinde karşı karşıya gelmeleri artık bir emr-i mukâdder olmuştu.

[135] II. Fasıl: Bulgarlar

Kroki Numara (6, 7, 8) Zeyl 4

(15 Teşrîn-i evvel 328’de Muhârebe Başlangıcına kadar)

13 Teşrîn-i evvel 328 günü akşamı Bulgar seyyâr ordusunu şu vaz’iyette buluruz:

2. Kolordu: 8 ve 9. Fırkalardan mürekkeb olarak Tunca garbında, ve Meriç tarafeyninde olmak üzere Edirne karşısında.

1. Ordunun fırkaları şöyle bulunuyordu:

3. Fırka: 9 ve 10 Teşrîn-i evvelde Tunca garbında, 2. ordu sol cenâhında bulunmuş ve 11 Teşrîn-i evvelde Tunca şarkına geçirilmiş olan birinci livâsıyla berâber üç livâlî olarak, 11 Teşrîn-i evvel akşamından beri (Çömlekçiköy-Akpınar-Kaypa-89.9 tepesi-Açıksu yolu Gümrü) mıntıkasında, Edirne karşısında.

10. Fırka: Pek geç ve ancak 12 öğleden evvel varmış olduğu 11 Teşrîn-i evvel hedefinde ve ya’nî (Suluoğlu-Açalı) mıntıkasında bulunurken 13 Teşrîn-i evvel saat 17’de aldığı hareket emrini ifa etmemek husûsunda ordunun muvâfakatını bi’l-istihsâl yine aynı sahada kalmıştı.

1. Fırka: Geredeli’de bulunurken öğleden sonra hareketle saat 22 dakika 30’da 1. Livâ ile Akardere harâbesine (10 kilometre yürüyüş) ve 2. Livâ ile Geredeli’nin 2 km cenûb-i şarkisine gelmiş olup karârgâhıyla Geredeli’de bulunmakta idi.

1. Ordu karârgâhı hâlâ Büyükderbent’te idi.

3. Ordu fırkaları şöyle bulunuyordu:

6. Fırka: 2. Livâsıyla Nacak garbında (Kırkkilise-Babaeski) şosesi üzerinde.

1. Livâsıyla: Lofça’nın 3 kilometre cenûbunda.

4. Fırka: 1. Livâsıyla Yenimahalle’de

3. Livâsıyla Edirne’den düşman geliyor havadisi üzerine Yenice şark sırtlarına gelmiş olarak şose tarafeyninde muhârebeye hazır bir vaz’iyette.

2. Livâsıyla saat 18'de Kırkkilise'den hareket ederek saat 22'de Kavaklı şimâl-i şarkîsinde ikâmete geçmiş bulunuyordu.

[136] 5. Fırka: Kırkkilise ve etrafına bir hayli kıta'ât ifrâz etmiş olarak Kırkkilise'de hal-i istirahatte (1 tabur ve 1 süvâri takımı Üsküpdere istikâmetinde, 1 tabur ve 1 süvâri takımı Tırnovacık yolunda, Kuzuköy'de. Bir tabur Kırkkilise'nin 4 kilometre cenûb-i garbîsinde)

Süvâri Fırkası: Kısım-ı küllîsiyle Yeniköy'e toplanmış olup cenûb istikâmetinde emniyet kıta'âtı vardı. 3. Ordu karârgâhı Kırkkilise'de idi.

Sol Cenâh Müfrezesi: Bugün Tekye Çiftliği civârında takviye edilmiş 'Osmanlı, Bolu alayının ta'arruzuna uğramış ve bir mukâbil ta'arruzla Bolu alayını Karaağaç deresinin şarkına atmışsa da 13-14 geces, düşmanın tekrar ta'arruzu hakkında aldığı yanlış haberler üzerine sarsılarak geriye çekilmiş ve 14 minh saat yarımında Yenü garbındaki tepelere gelerek burada fırka 5 müfrezesi ile irtibâta girmişti (ya'nî tarafeyn dahi akşam olduktan sonra yek-diğerinden ürkerek geriye çekilmişlerdi)

Karârgâh-ı 'Umûmî: Hâlâ Yanbolu'da idi.

Binâ'en'aleyh Bulgar ordusu 13 akşamına kadar (hâlâ Kırkkilise-Babaeski) hattını şarka geçmemiş olup bu sahada ancak Pınarhisar yolu üzerinde za'îf kuvvetleri bulunuyordu ve fırkalar heyet-i 'umûmîyesiyle Kırkkilise Meydan Harbî'nden ancak cenûba doğru biraz ilerlemiş idi.

Bulgar büyük sevk ve idâresine gelince.

1 ve 2. Cildlerde görüldüğü üzere Bulgar büyük sevk ve idâresi vaz'iyet-i 'umûmîyeyi kavrayamadan; ne yapacağına kat'î bir karâr veremeden mütereddidane ve herhâlde çok kusûrlu ve hatâlı tertîblerle cenûba doğru ilerlerken 9 Teşrîn-i evvelde Kırkkilise ile Edirne arasındaki sahanın şimâl-i garbî ve şimâlinde 5-6 mahâlde 'Osmanlı pîş-dârlarıyla temâsa gelmiş idi ve 10 Teşrîn-i evvel için Karârgâh-ı 'Umûmî yeni hiçbir emir verememişti.

9 Teşrîn-i evvel için 8'de verdiği 3 numaralı emir müveccihle ise 'umûmî fikir ve karârı şöyle ifâde eylemişti: [hulâsa]

"1 ve 3. Orduların harekâtı Kırkkilise'yi zabt edinceye kadar yek-diğerine sıkı bir sûrette merbûd bulunacaktır. Edirne kalesine karşı hiçbir harekette bulunulmayacaktır. Ordular garnizonun herhangi bir ta'arruzuna karşı hazır olacaklardır. Bu maksatla:

A) 2. Ordu bugünkü yerinde kalacak;

B) 1. Ordu kezâlik bugünkü yerinde kalarak ordularımızın kısım-ı küllîsinin icrâ edeceği harekâta göre icrâ-yı harekete hazır olacak;

[137] C) 3. Ordu: Kırkkilise mevki-i müstahkemîne hücum ve zabt edecektir;

D) Süvâri fırkası, 3. Ordu emrine girerek (Demirhanlı-Açalı-Hasköy-Yenice-Kavaklı) hattını keşfedecek."

3. Orduya yine ayrıca teennî ve ihtiyât ve ric'at ihtimâline karşı ağırlıkların şimdiden geriye sevkî ve i'câbında Yanbolu istikâmetine ric'at edilmesi emredilmişti!

3. Ordu da buna istinâden 9-10'da Kırkkilise'ye yanaşmaya 11'de muhârebe temâsına girmeye ve belki 12'de ta'arruz-ı kat'î icrâsına karâr vermişti!

Karârgâh-ı ‘Umûmî ancak 11 Teşrîn-i evvel için 1. Orduya, 3. Fırkanın bugüne kadar Tunca garbındaki livâsını bugün Piravadi’ye sevki ve Edirne şimâl-i şarkî cephesini tarassut ederek 3. Ordu ile tevhid harekâtı ve 3. Orduya da Kırkkilise istikâmetinde terakkiyi emreylemişti.

12 Teşrîn-i evvel için ise Karârgâh-ı ‘Umûmîce şu emir verilmişti:

“2. Ordu, K8’den 2 livâ Arda cenûbuna geçecek, Dimetoka istikâmetine karşı bir Serköprü (!) vücûda getirecek, Danef süvâri livâsı kezâlik Arda cenûbuna geçerek Dimetoka istikâmetini keşfedecek, K 8 K’nın diğer livâsı muvakkaten (Uruş-Kulaklı) mıntıkasında, Meriç ile Arda arasında kalacak. 12 minhde bu mıntıkaya yeniden 6 tabur ikmâl ve müstahfaz kıta’âtı ve ağır topçu gelecek.

K 9 Kemâl-Fiyle cenûbunda 61 tepesi hattında kalacak.

1. Ordu: Biraz cenûb-i şarkîye ilerleyecek.

3. Ordu: Yerinde kalacak. Süvâri fırkası Vize istikâmetinde ilerleyerek (Türkbey-Karaağaç-Rumbeyli) cephesini keşfedecek.”

Binâ’en‘aleyh Karârgâh-ı ‘Umûmî hâlâ Kırkkilise Muhârebesi’ni kavrayamamıştı; evvelâ keşfetmek istiyordu; perîşân düşmanı tak‘îbi, derhatır bile etmemişti.

3. Kolordu ise düşmanı cenûbda, Lüleburgaz mıntıkasında kabûl ediyor, Türklerin bu mıntıkada arkalarını Tekirdağı tarafına vererek Ergene gerisine çekilip müdâfa‘a edeceğini tahmîn ediyordu ve Binâ’en‘aleyh cenûba, Babaeski’ye, hatta oradan Lüleburgaz’a yürümek fikrinde idi ve hatta bu fikrin te’sîriyle olacak bugün 6. Fırkada birinci hatta yanaşarak cenûba teveccüh etmişti ve bunu Karârgâh-ı ‘Umûmîye teklîf eylemişti; Karârgâh-ı ‘Umûmî ise “1. Ordu geridedir, onun yardımı temîn edilmeden münferiden ilerlemek muvâfık değildir” diye muvâfakat etmemişti.

[138] 13’de de esâslı bir karâr ittihâz ve bir hareket icrâ edilememiş ve ordu, nihâyet yukarıda mezkûr vaz‘iyeti almış bulunuyordu.

Bulgarlar bu betaet ve tehhuratı geri hidemâtı müşkilâtına da atfediyorlar ki bir eserden şu sözler nakledilir:

“Ordumuz Kırkkilise Muhârebesi’nden sonra düşmanı 11 Teşrîn-i evvel akşamına kadar (Korapa-Lofça-Üsküpdere) hattına kadar ta‘kîb etmiş ve mekûlat ve mühimmatın fıkdanı daha ilerlere tak‘îbe mâni olduğundan tevakkuf edilmişti; ordu pek seri (!) ilerlediği için ves‘âid nakliyesiz kalınmıştı.

‘arâzînin dağlık ve yolsuzluğu ve bilhâssa yağmurlu havaların inzimâmı, husûsuyla bizimki gibi ibtidai nakliye ve ves‘âidinden mürekkeb kabilelerimizin ta İstranca istasyonundan ve Yanbolu’dan Kırkkilise’ye seyr ve hareketini gayrı mümkün kılmıştı. Kırkkilise cenûbuna inmiş olan kıta’âtın birçoğunun kolları henüz gaiplerde veya hudut gerisinde bulunuyordu. Binâ’en‘aleyh kıta’ât lâ-akall iki gün bunlara intizâr mecbûriyetinde kalmıştı. Düşman Kırkkilise’de işimize yarayan mühim erzak bırakmışsa da metrûk mühimmatı silahlarımıza uymadığından kullanamazdık.”

Gerçi bu müşkilât böylece mevcûd idi; fakat bunlar ancak zîrdeki esbâba inzimâm sûretiyledir ki bir te’sîr göstermiş oluyorlardı; yoksa ‘azim-kâr bir kumanda heyeti sadece bu geri hidemât-ı müşkilâtı ile Bulgarların hakîkâtteki harekâtı gibi karârsız ve müteredit günler geçirmiş olmazdı. Bulgar ordusunu bu tereddütlere ve karârsızlıklara sevk eden esbâb-ı hakîkiye şunlardı:

A) Kırkkilise Muhârebesi ve netîcesinin velevki lehde, ümîd ve tasavvur hâricinde bir emr-i vâki' olması;

B) Muhârebeden sonra düşmanla temâsın kaybedilmesi ve istihsâline çalışılmaması;

C) Edirne'nin te'sîr ve câzibesi;

D) Bütün bunların tezyîd eylediği 'azimsizlik ve sevk ve idâre acemiliği.

Bulgar kumandanlığı ancak 13'dedir ki, menâbi-i muhtelifeden aldığı ma'lûmât ile 'Osmanlıların başlıca (Pınarhisar-Vize) ve (Babaeski-Lüleburgaz) olarak iki istikâmette çekilmiş olduğunu, düşman kuvâ-yı küllîsinin biri Vize-Saray ve diğeri Lüleburgaz havâlîsinde olarak iki mîntıkada tecemmu etmekte bulunduğunu tahmîn edebilmişti ve Bulgar ordularının bugünkü cephesine tekâbül edecek bir ihtimâl olarak şimdiye kadar ehemmiyetle düşünölmüş olan "Lüleburgaz mîntikasında Ergene cenûbuna, Gelibolu ve Tekirdağı istikâmetinde ric'at" şıkkı artık tahakkuk etmemiş bulunuyordu!

Binâ'en'aleyh Bulgar başkumandanlığı artık orduları cenûb-i şarkîye tevcîh etmeye, bu maksatla yarından i'tibâren (şark-garb) hattından (şimâl-cenûb) hattına doğru cephe-i tebdîl ettirerek ileri yürütmeye [139] karâr vermişti ve 2. Ordunun münhasıran Tunca garbında, Meriç tarafeyninde ve Arda cenûbunda Edirne'ye karşı bulunması hasebiyle kalenin tamâmen açık kalmış olan şark cephesinden şimdilik 3. Fırkayı bırakarak 1. Ordu yalnız 1 ve 10. Fırkalardan mürekkeben yürünmeye emir vermişti. Bu emrin metnini görmek çok faydalı olurdu; fakat şimdilik bu bâbda yalnız 3. Ordunun buna istinâden verdiği şu emirden başka bir vesîkamız mevcûd değildir:

Kırkkilise'den

14 Teşrîn-i evvel saat 2 dakika 25

İstihsal olunan ma'lûmâta nazaran düşman Lüleburgaz ve Çorlu'ya ric'at ediyor. Birinci ordumuz bugün (Güveğiler-Geredeli) hattından hareket edecek (Korapa-Yenimahalle-Lofça) hattına gelecektir. Emir ve kumandama mevdu' ordu bir yan yürüyüşü yaparak ve cephesini cenûb-i şarkîye çevirerek (Kavakdere-Yuvanköy-İncikler-Pınarhisar) hattına gelecektir. Bunun için:

1- Sûvâri fırkası kısm-ı küllîsiyle (Yeniköy-Kumbarlar Çiftliği-Ayvalı-Lüleburgaz-Evrensekiz) istikâmetinde ilerleyecek ve (Babaeski-Lüleburgaz-'Ahmedbey-Vize-Örencik) mîntikasını keşfedecektir.

2- 6. Fırka, (Yeniköy-Mandıra Çiftlik-Kavakdere-Yuvanköy) yoluyla (Çorlu-Nacak harâbe-Kavakdere [dâhil]) arasındaki mîntıkada hareket edecektir.

3- 4. Fırka (Yenice-Kavaklı-Aslıbeğli) yoluna kadar 6. Fırka şimâlindeki yollardan istifâde edecek ve akşama kadar Üsküpdere suyuna vâsıl olacaktır.

4- 5. Fırka (Kırkkilise- Üsküpdere-Yeni-Pınarhisar) yolunu ta'kîb ile akşama kadar (Yancıklar-Pınarhisar-Yeni) hattına vâsıl olacaktır. Bu fırkanın kumandanı Kuruköy'deki bir piyâde taburuyla cebel bataryasını ve nısıf sûvâri takımını orada bırakacak ve ayrıca Kırkkilise'de dahi bir taburla âdi ateşli bir batarya terk edecektir.

5- Kırkkilise garnizonu olarak 5. Fırkadan ber-vech-i bâlâ bir tabur piyâde ile bir âdi ateşli batarya ve Y 24'den bir tabur bırakılacaktır.

6- Fırkaların idâre kolları (Kavaklı-Kırkkilise-Üsküpdere) hattında kademe teşkîl edecektir. Bu maksatla 5. fırkanın (Yeni-Üsküpdere) arasında, 4. Fırkanın daha garbta Kırkkilise'ye kadar, 6. Fırkanın Kırkkilise ile Kavaklı arasında toplanacaktır.

7- Yürüyüş pek sarp yollardan ve bazen yolsuz yerlerden yapılacağından fırkalar her bataryaya birer piyâde bölüğü tahsîs edecektir.

[140] 8- Tekmîl kıta'ât saat 6'da hareket edecektir.

9- Akşam üstü emniyet hattı şudur: (Çitlik Mandıra-Taşlı çiftlik-Gelebe-Karaağaç deresi boyu-Teke çiftliği-Adran). 6. Fırka Mandıra'dan Taşlı çiftliğe kadar [dâhil], 5. Fırka buradan Adran'a kadar tutacaktır.

10- Ben Kırkkilise'de bulunacağım. Raporlar oraya gönderilecektir."

3. Orduya merbûd olan süvâri fırkası fi'l-hakîka 13 Teşrîn-i evvelde düşman hakkında mühim haberler almış olup bunları şu raporlarla orduya bildirmişti:

13 Teşrîn-i evvel 328 saat 14 raporu: "Keşif müfrezeleri her tarafta düşman piyâde ateşine ma'rûz kaldı. Bir keşif kolu Kavaklı'daki [Babaeski şimâlindeki Kavaklı] düşman bekâyasının Lüleburgaz'a ric'at ettiklerini bildirdi. Saat 9: saat 13 mola-Babaeski şosesi üzerinde nakliye veya topçu ile piyâdeden mürekkeb kolların hareketini; 12 bölük kadar süvârisinin de bu istikâmette bulunduğunu, bu kolların Kırkkilise tarafına karşı sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb bir yan muhâfızıyla muhâfaza edildiğini gördüler. 11 ve 12 Teşrîn-i evvelde Babaeski'den trenlerle İstanbul'a 'asker sevk edildiği anlaşıldı."

13 minh 19 saat raporu, Yeniköy'den: "Saat 17'de 7 düşman süvâri bölüğü Babaeski'den şimâl-i şarkiye doğru hareket etti ve bunları birkaç küçük piyâde kıtası ta'kîb etti. Bunlar mutlak emniyet hattını teşkîl edecek kıta'âttır. Bunun üzerine ben de pîş-dârı ve keşif kıta'âtını yerinde bırakarak fırka kısm-ı küllîsi ve piyâde taburlarıyla Yeniköy'e geldim. Alapya Türkler tarafından yakılmış ve kadın ve çocuk itlaf edilmiş ve kızlar sû-i mu'âmeleyle uğramıştır".

3. Ordunun yukarıdaki emrini saat 6 dakika 45'de alan süvâri fırkası verdiği şifâhî emirle:

1. livânın pîş-dâr olup ber-vech-i bâlâ fırkaya tahsîs edilen istikâmette hareketini, fırka kısm-ı küllîsinin bunu ta'kîb edeceğini; pîş-dârın:

A) Alapya istikâmetine, cephesi Babaeski-Sarçal olarak,

B) Lüleburgaz istikâmetine, cephesi Sarçal-Satıköy olarak,

C) 'Ahmedbey istikâmetine, cephesi Satıköy-Azbağ olarak,

D) Vize istikâmetine, cephesi Azbağ-Örencik olarak dört keşif bölüğü çıkarmasını, [141] şimdiye kadar ifrâz edilmiş olan diğer kıta'âtın Kumbarlar çiftliği veya Ayvalı'da fırkaya iltihâkını tesbît eylemişti.

Fırka kısm-ı küllîsi daha hareket edemeden, saat 8 dakika 10'da 6. Fırkadan 3. Ordunun diğer bir emrine istinâden gönderilen şu raporu almıştı:

"14'de 6. Fırka Babaeski'ye yürüyecek ve ordunun pîş-dârını teşkîl edecektir. Hareket saat 7'de başlayacaktır. 3. Ordu 13 târihiyle size şunları tebliğ etmeyi emretti:

"Süvâri fırkası kısm-ı küllîsiyle (Babaeski-Vize) mıntikasını keşfedecektir".

Bu son emir gösteriyor ki 13'de, Karârgâh-ı 'Umûmînin yeni direktifi gelmeden evvel, 3. Ordu hâlâ cenûba yürümek ve bu hareketin şark yanını süvâri fırkasıyla setretmek emelinde bulunmuştu”.

Fi'l-hakîka süvâri fırkası saat 8 dakika 30'da Yeniköy'den hareket ederken 6. Fırkanın bir livâsı Babaeski'ye yürümek maksadıyla Yeniköy'e gelmişti ve bu yolda da yeni karâra müstenid diğer bir emir alarak tebdîl-i istikâmet eylemişti.

Süvâri fırkasının bugünkü 4 keşif bölüğü ikinci alayın 4 bölüğü idi.

Süvâri fırkası bidâyette düşmana tesâdüf etmeden ve bir haber almadan Kumbarlar Çiftliği'ne geldi ve burada fırka ve 1. Livâ kumandanları arasında bir dedikodu oldu ki süvâri fırkasının ahvâl-i rûhhiye ve mâddiyesi üzerinde bir müessir olması dolayısıyla Nazlimov'un kitabında aynen alınarak hikâye edildi: "... Livâ kumandanı daha 11 Teşrîn-i evvelde Kavaklı Muhârebesi'nde süvâri alaylarını ateş altında durdurduğundan dolayı fırka kumandanını tenkit ve muaheze ediyordu. Bu ihtilaf o günden beri münâsebetli münâsebetsiz zamânlarda teceddüt ediyordu. Vakt-i seferde hiç de arzu edilmeyecek daha büyük bir ihtilafa meydan vermemek için fırka kumandanının büyük bir sabır ve sükûn göstermesi i'câb ediyordu..."

Öğleden evvel ve öğle sıralarında keşif kıta'âtı Lüleburgaz ve garbında hatta siperlere yerleşmiş düşmana ve her tarafta piyâdelere tesâdüf ederek durmuşlardı. Fırkanın dağınık aksâmı ancak saat 16'da, fırka Ayvalı'ya yürürken iltihâk edebilmiş ve fırka ancak bu saatte toplanabilmiştir.

Fırka bugün akşama kadar bi'ttab' birçok raporlar almıştı. Fakat bu raporlar Türklerin hareket vaz'iyet-i ma'lûmesine nazaran hiç de hakîkâte muvâfık değillerdi ve 'Osmanlı vaz'iyet-i hakîkiyesi hakkında kıymetli bir ma'lûmâtı ihtivâ etmiyorlardı. Bu raporlarda ezcümle: Hâlen Babaeski'den Lüleburgaz'a müte'addit süvâri bölükleri ve nakliye kıta'âtı hareket ettiği, kezâlik bu yol üzerinde iki piyâde alayıyla 8 süvâri bölüğü ve topçunun bulunduğu, Yavanköy şimâlinde düşmanın bir piyâde alayıyla bir süvâri bölüğünün domuz ormanına (cenûb-i garbîye) yürüdüğü vesâire tarzında ma'lûmât vardı ki cümlesi hakîkâte gayr-ı muvâfıktı. Olsa olsa bu görülenler perakendeler ve top vesâire toplamaya giden bazı ufak kafileler ve emsâli idi. Yalnız Ayvalı [142] şarkında bağların kenarında za'îf düşman bulunduğu haberi doğru idi ve burada top ve süvâri bulunduğu da anlaşılmıştı.

Binâ'en'aleyh öyle görünüyor ki 4. 'Osmanlı fırkasının bugün Karaağaç deresi boyunca Lüleburgaz'dan Karaağaç'a doğru yapmakta olduğu yürüyüş hiçbir sûretle keşfedilememiş olduğu gibi bunun Yavanköy cenûb-i garbîsinde hayli müddet kalan yan muhâfızı da görülememişti.

Buna mukâbil 'Osmanlıların bunun bidâyetinde gördüklerini zannettikleri süvâri alayları vesâirede hep yanılttı; yalnız bir iki keşif bölüğüdür ki bize bu kadar büyük görünmüş ve Lüleburgaz'da o kadar karışıklığı mûcib olmuştu. (Ma'a-hâzâ lehimize olarak!)

Süvâri fırkası kısm-ı küllisi saat 17'ye kadar Ayvalı'nın 2.5-3 kilometre şimâl-i garbisinde bekledikten sonra keşif kıta'âtını bırakarak kısm-ı küllisiyle saat 18'de Domuz ormanına geldi ve burada rahatça geceledi. Gece düşmanın harekâtı hakkında alınan hakîkâte asılsız haberler üzerine pîş-dârın ilerideki aksâmı da kâmilan köye celb edildi. Refâkât piyâde taburu da gâyet yorgun bir hâlde buraya varmıştı.

Orduların harekâtından da şimdilik yalnız şunlar tesbît edilebilir; [Ma‘a-hâzâ hakîkâtin bundan az çok farklı olması muhtemeldir; Çünkü kısmen Bulgar menabiine göre değil diğer neşriyâta istinâden yazılmıştır. M. N.] 14 Teşrîn-i evvel akşamı kıta‘ât şuralara varmıştı:

1. Ordu: 10. Fırka Korapa‘ya	} Kolbaşlarıyla.	} Yenice-Dokucak
1. Fırka Yenimahalle şarkına		
3. Ordu: 6. Fırka birer livâsıyla Çiftlik Mandıra‘ya ve Kavakdere‘ye;	} Kısım-ı küllîler	} havâlîsinde muhtemelen
4. Fırka ‘Asılbeyli cenûb-i şarkîsine;		

5. Fırka: 1. Livâsıyla Yancıklarda, 2. Livâsıyla Pınarhisar‘da, 3. Livâsıyla Yeni‘da. Böylece 3. Ordu kıta‘âtı emrolunan emniyet hattını tutamamış ve bunun gerisine kadar gelememişti. Edirne şimâl-i şarkî cephesinde bulunan ve 2. Orduya rabtedilmiş olan 3. Fırkanın 1. Livâsı da seyyâr orduya celb edilmek maksadıyla kayıplar da toplanmıştı.

Bulgar ordularının bugünkü harekâtında fikr-i ‘umûmi ne idi? Bunu şimdilik ancak istidlâl tarîkiyle ve bazı ‘âsârda mûnderic efkârı mukâyese sûretiyle bir dereceye kadar istintâc edebiliriz:

A) Bu bâbda, harb esnâsında Times Muhâbiri‘nin makâlelerinde şu fikir görölüyor:

[143] “Bulgarlar ‘Osmanlı kuvâ-yı küllîsinin (Lüleburgaz-Pınarhisar) hattında tecemmuunu anlayınca derhâl 2. Orduyu Edirne etrâfında bırakarak ‘Osmanlı ordusuna karşı 3. Ordunun 3 fırkası ile ta‘arruz etmek, ‘Osmanlı‘ların nazar-ı dikkati cephe ile meşgûl olduğu esnâda 1. Ordunun geriden gelecek iki fırkası ile de ‘Osmanlıların sol cenâhına darbe-yi kat‘iyye indirip Türkleri demiryolundan ve başlıca hutut-u muvâsalalarından ayırıp Istranca dağlarına ve Karadeniz‘e atmak karâr ve planını ittihâz ettiler.”

B) Bir Fransız muharriri de yine o zamânki makalelerinde Bulgarlar için “13 Teşrîn-i evvel‘de vaz‘iyeti anlayınca planları: Evvelâ ordularının cephesini cenûb-i şarkîye çevirerek 3. Ordu ile cepheden ve 1. Ordu ile cenûbdan ‘Osmanlı sol cenâhına olarak ta‘arruz etmek karârını ittihâz ettiler” diye aynı fikri te‘yîd ediyor.

C) Alman Erkân-ı Harbiyesinin eserinde ise tamâmen aksi fikir dermeyân edilerek şöyle denmektedir:

“Bulgar Erkân-ı Harbiyesi Türklerin şark istikâmetinde Karaağaç deresi gerisine veya yukarı Ergene‘ye ric‘atini ağıleb ihtimâl gördüğü hâlde 3. Ordu kumandanlığı bil‘akis düşman kısım-ı küllîsinin Lüleburgaz havâlîsinde bulunduğu ve cephe-i şimâle olarak orta Ergene gerisinde muhârebe edeceği fikir ve netîcesinde musırr olduğundan 14 Teşrîn-i evvelde (Babaeski-Lüleburgaz) hattına karşı tekrar ileri yürüyüşe başlandı. Görünüşe nazaran başkumandanlığın maksadı Türk sağ cenâhını kuşatarak Türk ordusunun İstanbul ile muvâsalasını kesmek ve bunu bir imha muhârebesine icbâr eylemek idi, Lüleburgaz civârında farz edilen düşmanın cephesine karşı sadece 1. Ordu ile 3. Ordunun sağ cenâhı tevcîh edilmiş olup 3. Ordu kısım-ı küllîsi bu maksatla daha şimâlden yürütülmüştü. Ma‘a-hâzâ yolların fenâlığı dolayısıyla harekât-ı ‘umûmiyye müttehiden yapılamamış ve kollar berâberce yürüyememişlerdi.”

D) 3. Ordu harekâtı hakkında bir kitap yazmış olan bir Bulgar muharrir-i ‘askerîsi ise: “Başkumandanlığın Karaağaç hattına karşı hareket planının ne olduğunu bilmiyorsa da düşmanın sûret-i tecemmuu hakkında 13 Teşrîn-i evvelde alınmış olan ma‘lûmâta göre hükmedebiliriz ki maksat düşmanı (Türkbey-Lüleburgaz) havâlîsinde cepheden tesbît ederken, sol cenâhımızla da [4 ve 5. fırkalar] Vize cihetinde düşman cenâhını vurarak bunu Lüleburgaz’a atmak idi ve hatta muvaffakiyyet hâsıl olursa Lüleburgaz cenûbundaki tepelerden düşmanın sol cenâhını da 10. Fırka ile çevirmek idi” demektedir.

Bu fikirlerin hangisi doğrudur?

Aynı Alman Erkân-ı Harbîsinin ve Bulgar muharrir-i ‘askerîsinin fikirlerini hakîkâte daha muvâfık zannediyorum. Çünkü 15 Teşrîn-i evvel sabahleyin 3. Ordunun verdiği bir emirde düşmanın hâlen yalnız bir grupla Lüleburgaz tarafında bulunduğu zikrediliyor ve Lüleburgaz şimâli havâlîsinin serbestçe harekâta müsâ‘id olduğu kabûl olunuyor [Süvâri fırkasına verilen emir, zîrde mündericidir]. Kezâlik 15’de Karaağaç [144] deresi gurûbundaki muhârebe Bulgar kıta‘âtı ve Bulgar ordusu için tamâmen bir baskın hâlinde ve tesâdüfî olmuştur. Binâ’en‘aleyh aksi sâbit oluncaya kadar hükmedebiliriz ki 14 Teşrîn-i evvelde ileri yürüyüşe başlayan Bulgar ordularını sevk eden fıkı-i müdîr şöyle idi:

Düşman kuvâ-yı asliyyesi Lüleburgaz etrafında toplanmıştır ve trenle takviye edilmiştir. Bir kısım düşman kıta‘âtı (Vize-Saray) arasındadır, Midye üzerinden takviyesi muhtemeldir.

Buna karşı 1. Ordu ile 3. Ordunun sağ cenâhı (Lüleburgaz-Türkbey) hattına yürüyerek düşmanı cepheden tesbît edecek; 3. Ordu merkez ve sol cenâhı da daha şimâlden düşmanın sağ cenâh ve gerisine darbe-yi kat‘iyye indirecektir [Vize istikâmeti herhâlde ciddiyetle nazar-ı dikkate alınmamıştır].

Velhâsıl 15 Teşrîn-i evvel günü bizim tarafta olduğu gibi Bulgarlar tarafında da ferd-i vahit bir muhârebe başlayacağına muntazır değildi!

15 Teşrîn-i Evvelde Bulgar Harekâtı

1-Süvâri Fırkası

Fırka, saat 7’de Domuz ormanından hareketle yine Ayvalı şimâl-i garbisine, dünkü yerine geldi. Ayvalı’yı keşif kıta‘âtı işgal etmişti; Düşman da Lüleburgaz garbında mevzi almış olup “gördüğüne ateş” ediyordu. Binâ’en‘aleyh Bulgar fırkası artık ilerlemeyi gayr-ı mümkün gördü. Her taraftan da keşif kollarının ateşe uğradığı haberlerini alıyordu.

Fırka Lüleburgaz etrafındaki Türk vaz‘iyeti hakkında mahiyetini anlayamadığı muhtelif haberler almış olduğu gibi öğleden sonra başlayan Karaağaç muhârebesi hakkında da haber almış ve fakat bütün bunlara rağmen: “Bu haberlerin hepsinden, kuvvetli düşmanın vücûdu anlaşıldı; ancak bu düşman hal-i tevakkuftaki kıta‘ât-ı cesimenin ileri karakolları mıdır, yoksa ric‘at eden düşmanın dümdârları mıdır? Bu tahakkuk edemedi..Yapacak bir şey yoktu. Siperlere yerleşmiş düşmana karşı süvâri tek başına bir şey yapamazdı. Yalnız tarassutla iktifâ zarûrî idi..” diyerek bidâyetle intizâr ve tevakkufa devâm etmişti.

Saat 10’da 6. Fırkaya: düşman Lüleburgaz garbını takriben 2.5 tabur ve birkaç süvâri bölüğü ile işgal etmiş ve bazı mahallerde siper kazmıştı. Dün topçu bulunduğu da haber verildiyse de bugün henüz görülmedi. Lüleburgaz’a ta‘arruz

ederek düşmanı tard etmek ve bunun hatt-ı ric'atini kat' eylemek zamânı değil mi?" teklifini yapmış ve firkadan: "evet, iyi olur ama ancak Lofça'daki 1. Fırkanın Lüleburgaz'a takarrubunda bununla berâber muhârebeye girmek emrini aldım. Firkam şimdi (Yuvanköy-Lüleburgaz) yolunun tarafından ilerliyor. (Tatar Çiftlik-Türkbey) hattına varacağız. Ben de Yuvan [145] köyünde bulunacağım. 4. Fırka da bugün saat 17'de "(Karaağaç-Gelbe) mıntıkasında toplanacaktır." cevâbını almıştı.

Saat 13 dakika 15'de 3. Ordudan aldığı emirden "ordunun düşmanı yalnız Lüleburgaz cihetinde bir grup olarak kabûl ettiğini anladı." Ve bunun yanlış olduğuna hükmetti.

Ancak saat 16 dakika 35'de de ordudan şu telgrafi aldı:

"Bugün ordumuz düşmana takarrup etmek ve yolunu kat' etmek maksadıyla yürüyüşüne devâm edecektir. Sûvâri fırkası kısm-ı küllîsi ile (Tatar Çiftlik-Türkbey-Tatarlı) istikâmetinde yürüyecek (Türkbey-Meşinli-Çorlu) yolu ile (Pınarhisar-Vize-Saray) yolu arasında keşif yapacaktır. Piyâde kıta'âtı vâsıtasıyla ordu karârgâhı ile irtibâtı muhâfaza edecektir. Karârgâh Kırkkilise'dedir. Saat 17'de Yeni ile telefon muhârebesi başlayacaktır."

Bunun üzerine sûvâri fırkası bir keşif bölüğünü (Evrensekiz-Geçerler-Yulaflı) ve diğer bir keşif bölüğünü (Gelbe-Karaağaç-Yüdeli-Saray) istikâmetine gitmeye me'mûr ederek kuvâ-yı sâiresiyle (Tatar Çiftlik-Türbey-Tatarlı) istikâmetinde saat 14'de hareket etmişse de saat 17 sıralarında Kolbaşı Türkbey garbındaki hatt-ı bâlâ düzlüğüne gelip de "artık akşam oldu Sultan çiftliğinde geceleyelim" deyip buraya konakçılarını gönderirken Türkbey şarkındaki 'Osmanlı topçularından kendi rivâyetince 2-3 şarapnele ma'rûz kalmış ve bunun üzerine çekilerek 15-16 gecesini geçirmek üzere Tatar çiftliğine gelmiştir.

Buradan 3. Orduya cereyân-ı hâlden bahisle "yarın yol açılırsa vazîfemi ifaya devâm edeceğim" raporunu göndermişse de bu rapor K 6 üzerinden orduya gönderilememiş ve bu fırkanın ordu ile telefon muhâberesi başlayamamış olduğundan ordu bunu ancak saat 16'da Yavanköy'e gelince almış ve böylece saat 15'de sûvâri fırkasından hiçbir rapor alamadığından Karârgâh-ı 'Umûmîye sûvâri fırkasının nerede olduğunu bilemediğini iş'âr ettiği için fırkanın kaybolduğu havadisi çıkmıştı!

Nazlimov bugün 3. Ordunun bir de: "düşmanın 40-50 sûvâri bölüğü bulunduğu müstahber olduğundan ağırlıkların piyâde muhâfızsız bırakılmaması" emrini aldığını yazarak "ordu acaba bunları nereden aldı? Biz şimdiye kadar hatta bunun yarısını bile görmedik!" diye tenkit ediyor.

Böylece sûvâri fırkası bugünden düşman cephesi önünde âtıl ve semeresiz kalmıştı.

15 Teşrîn-i Evvelde

2- 1. Ordu ve 3. Ordunun 6 ve 4. Fırkaları

1. Ordunun 1. Fırkası: Babaeski'ye ;

[146] 1.Fırkası: (Yeniköy-Kumbarlar çiftliği) mıntıkasına gelmişti.

3. Ordunun 6. Fırkası: 1. Livâsıyla Tatar çiftliğine

2. Livâsıyla şimâl-i şarkîde Tatar çiftliğiyle Taşlı çiftlik arasına

Kol yandan gelmiş olup fırka mıntıkası Yuvan köye kadar imtidat ediyordu.

4. Fırkası: Gelbe ile Mandıraca [Ermeni] arasına toplanmıştı.

Bu fırkalar düşmana tesâdüf etmemişti. Bunlara bugün için ordu emirlerinde şu mevâki hedef olarak gösterilmişti:

1. Ordu Babaeski mıntıkasına varacak¹⁰

6. Fırka Türkbey'e varacak

4. Fırka Karaağaç köyünde toplanacak

3. Fırkanın 1. Livâsı hâlâ kayıplarda duruyordu; yarın 'Osmanlı üzerinden Babaeski'ye yürüyecekti.

3- 3. Ordunun 5. Fırkası

Bu fırka, 3. Ordu emriyle bugün Karaağaç'a ve Soğucak dereleri arasında Pilatoma ve (Pınarhisar-Vize) şosesinin 5 km cenûbuna varacaktı.

Bu maksatla 15 Teşrîn-i evvel sabahı ber-vech-i 'âti iki kol ile hareket etmişti:

Sağ kol (1. livâ) Yancıklar'dan (Ermeni-Karaağaç) yoluyla

Sol kol (2. livâ) Pınarhisar'dan doğru Kengri yoluyla [bu koldan bir tabur kuvvetinde bir yan muhâfızı (Pınarhisar-Vize) şosesinde yürüyordu].

Fırkanın Yeni'daki 3. Livâsı da sağ kolu ta'kîb ediyordu.

1. livâ (Yancıklar-Ermeni) arasına gelince ansızın Karaağaç garbındaki Türk kıta'âtına çattı ve 1. Livâ Yancıklar cenûb-i şarkisinde açılarak muhârebeye girdi.

Bidâyette düşman 1. Livânın şiddetli ta'arruzları karşısında ric'at ettiyse de [bu kendi ifâdeleridir; tavazzuh ediyor ki Bulgarların ilk rast geldiği Türk kuvveti beşinci nişancı taburundan tekalif-i Harbiye] [147] tarihine giden 100-150 kişilik müfrezedir ve bu; bi't-tabi kolayca geriye çekilmişti. M. N.] Gelbe şimâl-i şarkisinde şiddetli mukâvemete rast geldi. Bunun üzerine 1. Livâyı ta'kîb eden 3. Livâ dahi lincinin sağında muhârebeye girdi [geç vakit] ve bunun bu sûretle 'Osmanlı sol cenâhında görünmesi düşmanı ric'ate mecbûr eyledi. [Hâlbuki bu ileri kıta'ât zâten daha çok evvel ric'at emri almıştı. M. N.]

5. Fırkanın bu sûretle muhârebeye giren 1 ve 3. Livâları düşmanı Karaağaç deresine kadar ta'kîb ettiyse de aldıkları emir üzerine toplandılar ve 15-16 gecesini Gelbe şimâl sırtlarında geçirdiler.

5. Fırkanın 2. Livâsına gelince bu, bugün düşmana tesâdüf etmeden ilerledi, ileri kıta'âtı ile Kengri'ya girdi ve kısm-ı küllisiyle 400 tepesi civârında geceledi!

Böylece 15 Teşrîn-i evvelde Bulgar orduları, Lüleburgaz etrafında zannettikleri düşmanı bilhâssa şimâlden ihatâ etmek ve fakat bir muhârebeye icbâr

¹⁰ Alman Erkân-ı Harbiyyesinin eserine göre "1. Fırka bugün sağ koluyla (Kumbarlar çiftliği-Alapya) vusûl koluyla Sarçal üzerine yürürken Karaağaç muhârebisini işitince düşmanı artık cenupta, değil Karaağaç deresi gerisinde aramak lâzım geldiğini istintâc etmiş ve bunun üzerine güya kendiliğinden şarka teveccüh etmişti. Biraz sonra gelen ordu emri de buna tevafuk eylemişti" fakat fırkanın 15-16'yı (Yeniköy-Kumbarlar çiftliği) mıntıkasında geçirmekte olmasına nazaran bu teşebbüs-ü zâtîli hareketin hakîkâte ne derece muvâfık olduğuna ve yani böyle bir şeyin vaki olup olmadığına şüpheli demek icâb eder.

eylemek maksadıyla yürürken ve sağ cenâhları 15'de daha Babaeski'ye vardığına göre lâ-akall 16'da temâs ederek 17'de muhârebe etmeyi ve bugün 4 ve 5. Fırkalarıyla şimâlden darbe-yi kat'iyeye indirmeyi tahayyül ederlerken iş tamâmen düşündüklerinin aksine cereyân etmiş ve ihatâyâ me'mûr olarak en sonra muhârebeye girmesini arzu ettikleri 5. Fırka kısım-ı küllîsiyle daha bugünden ansızın Karaağaç garbında düşmana çatmaya mecbûr olmuştu. Bugünün cereyân-ı hâlinin yarın için tarafeyne ne gibi imkânlar ve fırsatlar verdiğini 15 Teşrîn-i evvel muhârebisini tesbît ettikten sonra tedkîk edeceğiz.

[148]

İkinci Kısım: Lüleburgaz Meydan Muhârebesi

15-21 Teşrîn-i Evvel 1328

(28 Teşrîn-i Evvel-3 Teşrîn-i Sâni-1912) [Zeyl 3]

Mukaddime

Kırkkilise Meydan Muhârebesi şöyle başlamıştı:

9 Teşrîn-i evvel 328 için 3. Bulgar ordusu Kırkkilise istikâmet-i 'umûmiyyesine ilerleyerek kale farz ettikleri bu mevkiye yanaşmak, 10'da temâsa gelmek 11'de muhârebeye başlamak istiyordu ve 9'da 'Osmanlılarla bir muhârebe temâsına geleceğini hiç de hatır ve hayaline getirmeden dağınık ve derin bir yürüyüşe geçmişti.

1. Ordu da sağ cenâhıyla Tunca şarkında Edirne'yi uzaktan kuşatırken kuvâyı sâiresiyle de ahvâle göre harekete hazır bulunacaktı.

'Osmanlı Şark Ordusu kumandanlığı ise 8 Teşrîn-i evvel öğleden sonra da verdiği karâr ve emirle (Suluoğlu-Kaypa) hattına kadar ilerlediğini kabûl ettiği 3 Bulgar fırkasına 9'da ta'arruz edecekti ve düşmanın cephesine ta'arruz ederken sol cenâh ve yanına düşmek emel ve niyetinde idi. Bu maksatla Edirne'den ve bir kolordu Tunca şarkından ta'arruza me'mûr edilmişti. Binâ'en'aleyh 9 Teşrîn-i evvelde tarafeyn de, düşmanı hakîkâtte bulunduğundan bu büsbütün başka bir hâl ve vaz'iyette tasavvur etmek sûretiyle, yek-diğerine karşı hareket eylemişti ve bundan tarafeyn yürüyüş kolları arasında müte'addit tesâdüf muhârebeleri inkişâf eylemişti. Bunlardan sağ cenâh da, Erikler cenûbunda 'Osmanlı sağ cenâhını teşkil eden 7. Fırka ile Bulgar kuvvetleri arasında öğleden az evvel vuku' bulan muhârebe temâsında 7. 'Osmanlı fırkası kumandanı evvelâ ta'arruza geçmiş olan pîş-dârını muhârebeyi kestirerek ziyâdece zâyîâtla geriye almış ve müdâfa'aya geçmişti.

Petra istikâmetinde ilerleyen 3. Kolordunun kolbaşındaki Karahisar fırkası da (4.5 tabur) eski Poloz garbına kadar ilerlemişken Bulgar pîş-dârına temâs eder etmez Poloz ile Petra arasına kadar cenûba geri gelmiş ve burada da 'Osmanlı kuvvetleri müdâfa'aya geçmişti.

'Osmanlı sol cenâhı ise (3. İzmit ve süvâri fırkaları) Geçkinli tarafeynin de za'îf Bulgar [149] pîş-dârlarını çabukça müdâfaaya geçmeye icbâr eylemiş ve akşama kadar ta'arruzu bir tur ve vaz'iyeti muvaffakiyetle muhâfaza eylemişlerdi. Sol cenâhın sağındaki 2. Fırka bidâyetten i'tibâren müdâfa'aya geçmekle berâber akşama kadar muhâfaza-yı mevki eylemiş ve saat 15'e doğru sağ ve sol cenâhlar arasına, meydan-ı muhârebenin en kat'i bir istikâmetine de tâze 2. Kolordumuz kolbaşıyla varmıştı.

Lüleburgaz meydan muhârebesinin tarz-ı ibtidârı da bu mukâddemâta çok büyük bir müşâbehet gösterir:

A)15 Teşrîn-i evvel günü için gerek Bulgar ve gerek Türk ordularında ciddi bir muhârebe temâsı başlayacağını zan ve kabûl eden büyük ve küçük hiçbir kumandan yoktu.

B) ‘Osmanlı Ordusu bu defâ gerçi ta‘arruzî bir maksat ta‘kîb etmiyordu; fakat düşmanın nereden, nasıl ve ne zamân gelebileceği hakkında hiçbir fikre mâlik olmaksızın ve muhtelif büyük ve orta birliklerin tevhid-i hareketi ve ‘umûmi plan hakkında hiçbir emir ve tertîb olmaksızın ve Karaağaç hattında kalınacağı sadece 4, 1, 2. Kolordulara ma‘lûm olmak üzere bu hat üzerinde mevzi almaya çalışıyordu ve bu hareket-i ‘umûmi bir maksat ve gâye ile olmaktan ziyâde 14’de Lüleburgaz garbında Bulgar süvârisiyle vuku’ bulmuş olan za‘îf bir muhârebe temâsının tevliğ eylediği alarm netîcesi idi.

C) Bulgar ordusu ise yalnız Lüleburgaz etrafında yığılı zannettiği ‘Osmanlı kuvâ-yı külliyesini bilhâssa (şark) cenâhtan kuşatmak maksadıyla şimâl-i garbiden cenûb-i şarkîye yürüyüşe geçmişti; muhârebeyi lâ-akall 17’de başlayacak tahmîn ediyordu ve böylece düşman hakkında tamâmen yanlış bir f‘arâzîyeye istinâden kendisi için çok tehlikeli olabilecek bir harekete girişmiş, hâssaten sol [şimâl-i şarkî] cenâhını büyük bir tehlikeye ma‘rûz bırakmıştı.

D) İlk muhârebe, Karaağaç şimâl-i garbında, ‘Osmanlı ileri kıta‘âtı ile Bulgar pîş-dârı arasında başlamıştı. ‘Osmanlı ileri kıta‘âtı bidâyette müttearrızâne hareket etmekle berâber mâ-fevklerce derhâl geriye alınması takarrur etmiş, ma‘a-hâzâ bu esnâda faik düşmanın tazyîki karşısında ızdırârî sûrette Karaağaç şarkındaki mevzi-yi asliye atılmışlardı.

Gerek ‘Osmanlı gerek Bulgar kumandanlığı vaz‘iyeti ancak bu muhârebe ile bir derece kavrayabilmişler ve meydan muhârebesi için i‘câb eden tertîbât ve emirleri ancak bunun üzerine ve bundan sonra ittihâz ve i‘tâ‘ eylemişlerdi.

Binâ’en‘aleyh Kırkkilise muhârebesinden beri geçen beş güne, bu müddet zarfında yek-diğerinden ancak gergin 1-1.5 yürüyüş mesâfesinde kalmış olmalarına rağmen tarafeyn de tamâmen hazırlıksız ve yine tesâdüfî bir sûrette yeni bir meydan muhârebesi temâsına girmiş bulunuyordu.

[150] Böylece ancak 16 Teşrîn-i evvelden i‘tibâren az çok mu‘ayyen bir plan ve maksatla bir meydan muhârebesi başlamış olup bunun tasvir ve tedkîkinde şu sıranın tak‘îbi daha muvâfık görülmüştür:

A) Be-her günün harekât ve muharebatı ayrı ayrı mütâlâ‘a edilecektir.

B) Her günün harekâtında evvel emirde sûret-i ‘umûmiyyede ve hiç olmazsa kısm-ı küllîleriyle mütearrız vaz‘iyetinde kalmış olan Bulgarların harekâtı ve ba‘dehû, yek-diğeriyle alâkadar grupların harekâtı ve muhârebâtı bir arada olmak üzere, ‘Osmanlıların muhârebesi zikredilecektir.

C) Her günün hitâmında o günkü harekât ve ertesi gün için husûle gelen ibtida vaz‘iyeti ve bunun tarafeyn için fayda ve mehâziri tedkîk olunacaktır. [151]

Birinci Fasıl: Meydan Muhârebesinin 1. Günü

15 Teşrîn-i evvel 328 Muhârebesi ve Harekâtı

Birinci Bâb ‘Osmanlılar

(Kroki 7-8)**1-Karaağaç Garbındaki Muhârebe****İkinci Kolordu**

15 Teşrîn-i evvel sabahı 2. Kolordu şu vaz'iyet-i 'umûmiyyede bulunuyordu.

Kolordu karârgâhı henüz Lüleburgaz'da olup Karârgâh-ı 'Umûmî Erkân-ı Harbiye birinci reis-i sânisinin muvâsalatını beklemekte idi.

4. Fırka: Kolbaşıyla nısfu'l-leylde, kol nihâyetiyle ancak sabaha karşı varabildiği Karaağaç köyünde istirahat edip yemek pişirmekte; kendisini Karaağaç köyünün 1 km şimâl-i garbındaki koruya doğru sürmüş olduğu yalnız bir süvâri keşif koluyla taht-ı emniyette farz eylemekte ve hiçbir yakın tehlike tahayyül etmemekte ve 5. Nişancı taburunun bu tarafta ileri karakolda olduğunu zannetmekte idi.

5. Fırka: Karaağaç'ın hemen şark sırtları üzerinde, garba karşı açık bir vaz'iyette hazarî tertîb ordugâhında, ordugâhın önünde, garbında garba karşı 200 metre kadar tûlde ve ordugâhın sağ cenâhında da şimâle karşı ancak 100 metre kadar tûlde basit bir tahkîmâtta başka bir şey yok. 5. Nişancı taburundan 200 neferlik bir müfrezeyi tekâlif-i harbiye ile yiyecek toplamak üzere Karaağaç deresi garbındaki köylere gitmeye me'mûr etmiş ve göndermiş, bu taburun mütebâkisi ve kısmen kolordu istihkam taburuna mensûb müfrezeler ise ordugâh karakolu tarzında ancak yakın mesâfede güya emniyeti istihsâl ediyorlardı.

Her iki fırka dahi hiç vazîfe ve emir almamış olup 14 Teşrîn-i evvelde evvelâ Ergene'ye ric'at, ba'dehû durmak vesâire hakkında mâ-fevkten gelmiş emirler ve cereyân eden ahvâl hakkında hiçbir şeyden haberdâr değiller. Düşman hakkında bildikleri şunlardan 'ibâret:

[152] 5. fırka Pınarhisar civârında "Çifteler" bulunduğu fikrinde; 4. Fırka da dün gelirken sol yanında Bulgar süvârileri görmüş; fakat bunlarla muhârebe temâsına girmemişti; bunun delâlet edebileceği ma'nâ ise Karaağaç köyünde az çok istirahate kavuşulunca çoktan unutulmuştu.

Kastamonu fırkası: Saat 9'da Lüleburgaz şarkından hareketle Sakızköy üzerinden mîntıkaya doğru gelmekte:

İşte hâl ve vaz'iyet bu merkezde iken saat 10 sıralarında garb istikâmetinden, Kalbeler tarafından gayrı mer'î tüfek ateşleri sesi gelmeye başlamıştı!

5. Fırka kumandanlığı bir müddet, "bu sesler bizim tekâlif-i harbiye müfrezesi ile çeteler arasındaki bir müsâdemedir" diyerek ehemmiyet vermemişse de ateşin devâmı üzerine "düşman belki kuvvetlidir" diyerek fırkayı ordugâhtan daha şarktaki mevziye çıkarmaya karâr ve emir vermişti; bilhâssa topçunun hemen mevziye girmesi talep edilmiş, fırka karârgâhı da sırta, (Karaağaç-Sakızköy) yolu üzerine gelmişti.

4. Fırka ise tüfek ateşleri işitilmeye başlarken, süvâri keşif kolunun saat 9 dakika 45'de yazdığı "düşmanın takriben bir bölük kadar kuvveti ormanlığın 2 kilometre garbındaki sırta 5 avcı hattı teşkil edip mensûb olduğumuz tabura [tekâlif-i harbiye müfrezesi murâd edilse gerek. M. N.] Ateş etmektedir. Kuvveti 2 tabur kadardır" me'ailindeki bir raporunu saat 10 dakika 15'de almış ve bunun üzerine ileride zannettiği 5. Fırka nişancı taburunu 11. Alayla takviyeye ve i'câbında "düşman kıta'ât-ı mütearrizasını kahr ve tard ile fırkanın mevziye girmesine zamân kazandırmasına" karâr verdi ve 11. Alayı Karaağaç'ın 1 kilometre kadar şimâl-i

garbındaki korunun garb kenarını tutarak topçulara, mevziye çıkıncaya kadar vakit kazanmak vazîfesiyle hareket emrini verdi; alay saat 11 sıralarında yola çıktı. Yolda da herhâlde düşmanın olduğu şüphesiz olan makineli tüfek sesleri de gelmeye başlamıştı; fırka bu vaz'iyeti kolorduya da iş'âr eylemişti.

Böylece kendi fırkasını "15 Teşrîn- evvel sabahı erkenden mevziye çıkarmak düşünülmüşse de ancak geceki haberlerden (?) düşmanın henüz uzaklarda olduğunu" istidlâl eylemiş ve "5.fırka da mevzide olduğundan bunda bir mahzûr görmemiş" olup "askere, sıcak yemek yedirmeye niyet eylemiş" olan 4. Fırkanın kumandanı elîm bir vaz'iyette yakalanmış oluyordu. Fi'l-hakîka vakit kazanmak elzemdi ve bu maksatla hakîkâtte yapıldığı gibi bir alay veya daha az bir kuvvetin garb istikâmetine sevki mecbûri idi; bu, mahvolsa dahi kısım-ı küllîyi kurtarmak gayr-ı kâbil-i ictinâb bir zarûretti.

4. fırka kumandanı bir taraftan da topçu dördüncü alay ve diğer kıta'âtı, uzun uzadıya mevzi [153] keşif ve intihâbına vakit kalmadan doğruca Karaağaç'ın cenûb-i şarkî sırtlarına tahrîk etmiş, kendisi de saat 11 dakika 30 sıralarında yol üzerine, 5. Fırka kumandanının yanına gelmişti; fırka Erkân-ı Harbini de [Hâlen 'Ala'addîn Paşa hazretleri] "yolda ormanlığın garb kenarından şiddetli piyâde ateş sesleri gelmeye başladığından tarassut da kâbil olmadığından" 11. Alay nezdine göndermişti.

İki fırka kumandanı seyre bakarken, saat 12'yi biraz geçe fırka Erkân-ı Harbî de gelerek "düşmanın kuvveti 2 tabur kadardır. 11. Alay korunun garb kenarına varmıştır ve oradan ta'arruz etmekte ve düşmanı geriye atarak ilerlemektedir. Alay kumandanına maksadın, müceddet iki saatlik zamân kazanmak olduğunu ve bu zamânı kazandırdıktan sonra mevzî-yi aslîye çekilmesini ve bulunulan hattın daha garbına gidilmemesini söyledim" demiş ve bunun üzerine saat 12 dakika 15'de 11.alay kumandanına tahrîren:

"Fırka ancak bir saat kadar, ya'nî 13 dakika 30'da mevziye tamâmen çekilmiş olacaktır. Bu vakti kazanmalı ve ancak kuvâ-yı fâika karşısında köyün cenûb kenarı istikâmetinde mevzî-yi müdâfa'aya çekilmesi" emri gönderilmişti; bu sırada bir düşman bataryasının da kıta'âtımıza ateş açtığı görülmüştü. (Saat 12 dakika 30)

Buraya kadarki cereyân-ı hâl muvâfıktır; tabîidir; fakat bundan sonra ilerideki kuvvetin ber-vech-i 'âtî sûrette takviyesi mes'elesi ortaya çıkmıştır ki vaz'iyeti berbâd eden bu mes'eleyi vesâik-i muhtelifeden ber-vech-i 'âtî biraz tafsîlâtlıca tetkîk bir vazîfe-yi târîhiyyedir:

4. fırka kumandanının [Miralay Necib Bey] raporuna göre, saat 13 sıralarında her iki fırka kumandanı şöyle görüşmüşlerdi:

"11. Alay karşısındaki düşmanın gerisinden derin yürüyüş kolları görülmeye ibtidâr etti. Bunlara yandan bir darbe indirmek (?) ve 11. Alayın harekâtını teshîl eylemek üzere 5. Fırkadan bir alayın Karaağaç ormanı şimâlinden vaz'iyete göre münâsib bir istikâmete ilerletilmesi Hâşim Paşa ile karârlaştırıldı. Buna -her ne sebebe mebni ise- bir de batarya ilâve olunarak sevk edildi."

5. fırka harb cerîdesi ise bu mes'eleyi şöyle hikâye ediyor: "... bu sırada 4. Fırka henüz dere boyunda bulunmakta olduğundan şayet düşman kuvvetli ise bu fırkanın pek fenâ bir vaz'iyette yakalanacağı düşünülmektedir her iki fırka kumandanı

bi'l-müzâkere 4. Fırkanın 11. Alayını Gelbe istikâmetinde sevkettiler. [Bu ifâdenin yanlış olduğuna hükmedilir. M. N.] Düşündükleri şu idi: Eğer düşman çete ise bu alay onu kolayca tard eder, yok eğer düşman mühim kuvvette ise bu alay 4. Fırkanın mevziye gelmesine muktezi vakti kazandırır.

Bu alay biraz sonra muhârebeye tutuşmuş ve iş gittikçe kızışmaya başlamıştı.. Karaağaç şarkında muhârebeyi seyretmekte olan her iki fırka kumandanı ne yapacaklarına karâr veremiyorlardı. Nihâyet [154] 4. fırka kumandanının taleb ve ısrârı üzerine 5. Fırka kumandanı ilerideki alaya yardım etmeye karâr vermiş ve 15. Alayla mitralyöz bölüğünü ve bir bataryayı sevk etmişti. Hatt-ı aslî üzerinde de 2 batarya cephe-i garb ve şimâle olarak mevzilere sokulmuştu..”

Kolordu Erkân-ı Harbî'sinden olup ale's-sabah Lüleburgaz'dan ayrıca hareket etmiş olan ve bu sırada kumandanların yanına gelmiş bulunan Erkân-ı Harbiye Kolağası Taşköprülü Hüseyin Bey de [hâlen Hüseyin Hüsnü Paşa Hazretleri] hâtîrâtında bu vak'ayı şöyle hikâye ediyor:

“... 15. Alayın hareketi sırasında yetiştim. 5. Fırka kumandanına “bu vaz'iyette ileriye bir de bu alayın gitmesi caiz değildir. Ben alayı gelirken tevkîf ettim” dedimse de müşârun ileyh ben de aynı fikirdeyim, fakat 4. Fırka kumandanı istediği için gönderdim. Bir kere karâr verdik, varsın gitsin demişti. 4. Fırka kumandanı da söze müdahale ederek “korkmayın, karşımızdaki düşman 200 kişilik eşkıyâdır. Muntazam bir kuvvet değildir. Şimdi onlar def' olur. 15. Alayı alıkoymayalım. Gitsin” dedi, yalvardık faydası olmadı, alay yürüyüşüne devâm etti..”

‘Ala‘addîn Bey de kitaplarında, bunu te'kîd ediyor; diğer cepheden bu karâr üzerine 4. Fırka kumandanının 11. Alaya şu emri gönderdiği de muhakkaktır:

“Şimdi 5. Fırkadan 15. Alayla bir batarya top sizi takviye etmek üzere hareket emri almıştır. İş bu alayla temîn-i irtibât ederek düşmanı püskürtmeniz muktezidir.”

Binâ'en'aleyh hüküm târîhi şudur:

4. fırka kumandanı Miralay Necib Bey vaz'iyeti kavrayamamış, aykırı düşüncelere kapılmış ve ilerideki kuvvetini bir de 5. Fırkadan takviye ettirerek vaz'iyete fecaat tevlîd eylemekte amil olmuştur.

Hâlbuki işin garibi, Necib Beyin, kendi raporunda mes'elenin mabadını şu tarzda ve tenkitkâr yazması ve kendisinin birkaç satır yukarıdaki yazılarını bile nazar-ı dikkate almamış olmasıdır:

“..İntizar hilâfında ve fenâ bir mevzide başlayan bu harb bir kısım kuvvetimizin beyhude azalmasını müstelzim oluyordu. 15. Alay orman şimâlinden Yancıklara giden yol istikâmetindeki hafif sırtlara kadar ilerlemeye, düşman ateşinden müteessir olmaya başlayınca 11. Alayın sağında mevzi alarak bununla müttehiden düşmanı kahr ve tedmîre me'mûr olmuştu. Hâlbuki 15. Alay henüz düşmandan müteessir olmadan daha orman hizâsında iken açılıp yayıldı ve ateş mıntıkasına girer girmez ric'ate başlayarak hem yanındaki bataryayı ve hem de bu zamâna kadar müsâ'id bir hâlde devâm eden 11. Alayın himâyesini tehlikeye soktu...” Enfes! Hem suçlu, hem güçlü...

Saat 13 dakika 15'de düşmanın ateş eden bataryaları tahmînen (3)'e bâliğ olmuştu ve düşman [155] hatları tedricen 11. Alayın sağ cenâhına doğru sarkmaya başlamıştı, bu sırada 15. Alay yetişmiş ve düşman ihatâsını yandan te'sîr altına

alacak bir vaz'iyette muhârebeye girmek ve bataryasını da mevziye sokmak istemişti. Fakat açıkta hareket eden batarya düşman topçusu tarafından yakalanarak mevziye giremeyerek adeta mahvolmuş ve efrâd ve zâbitân ve hayvanatın kısm-ı azamı saftan hârice çıkararak mevzi alabilen bir top da birkaç mermi attıktan sonra susmuştu; bu batarya ber-vech-i 'âti ric'atte düşmana bırakılmıştı.

Muhârebe saat 15'e kadar kemâl-i şiddetle devâm etmiş ve çok fâik bir düşman karşısında gittikçe sıkışan ve sarsılan alaylarımız, her türlü topçu muâvenetinden mahrûm olduklarından [Karaağaç şarkında mevzide olan bataryalar mesâfenin büyüklüğü hasebiyle düşmana ateş açamıyordu ve bu ileri mevzi muhârebesine mevzi-i aslî tamâmen seyirci kalmaya mahkûm bulunuyordu] nihâyet ric'ate başlamışlar ve mütezayid zâyîât ve inhilâl ile geriye çekilmişlerdi.

Düşman ateşle ve kısa bir mesâfe dâhilinde ilerlemekle ta'kîb ederek iktifâ etmiş ve akşam sıralarında muhârebe tedricen sönmişti.

11. Alay enkazı 4. Nişancı taburu gerisine, 15. Alay enkazı da 5. Fırkanın merkez gerisine gelmişlerdi.

Zâyîât ziyâde idi: Yalnız 11. Alay şehîd olarak 5 zâbit, 120 kadar efrâd, mecrûh olarak da 15 zâbit ve 300 efrâd kayıp eylemişti. 15. Alay da aynı hâlde olup ilâveten bir de batarya düşmana kalmıştı.

Buna mukâbil kazanç, 'umûm kuvvetin mütebâki 2/3'nin mevziye girebilmesinden ve düşman hakkında da "muhtemelen 'Osmancık veya Yuvan köyü üzerinden gelen kuvvetli bir kolun pîş-dârıyla muhârebe edildiği" zannedilmesinden 'ibâret kalmıştı. Hâlbuki bugün bu iki hafif topçumuz, münferit alayımız karşısında kilitli topçusuyla tam 2 Bulgar livâsı muhârebeye girmiş idi!

Bu ileri mevzi muhârebesine mevzi-i aslinin iştirâki sadece geç vakit, 5. Fırkadan bir bataryanın bir düşman bataryasına 1-2 mermi atmış ve fakat mesâfeyi te'sîr hâricinde görerek susmasından 'ibâret kalmıştı; bundan sonra da düşman ilerleyerek dere garb sırtları kenarına gelince bir taraftan bizim bataryalarımız birkaç mermi atmış, bir taraftan da düşmanın ileriye tebdîl-i mevzi eden bataryaları kısa bir müddet oldukça kesif bir ateşle mevzi-i aslîyi ve ric'at edenleri döğmüştü.

Bu muhârebe, mevzi-i aslîden himâye edilemeyecek kadar uzak olan ileri sürülmüş mevzilerde münferit ve gayrı müstenid kuvvetler tarafından plansız yapılacak bir muhârebenin ne gibi elîm netâyic hâsıl edeceği hakkında belîğ bir misâl daha teşkîl etmişti; mukâvemeti idâme ettiren müessire ağıleb ihtimâl 4. Fırka kumandanının "düşmanı püskürtmek" hakkında son gönderdiği emir olmuştu. Hâlbuki fırka en son aksâmıyla saat 15'de [156] mevziye girmiş bulunuyordu. Aradaki mesâfeye nazaran saat 14'te ve hatta daha evvel ileri kıta'ât-ı muhârebeyi kat' etmiş olsalardı, bu hem kolayca mümkün olurdu [düşman henüz yakına yanaşmamıştı] ve hem de vazîfe ikmâl edilmiş bulunurdu. Bunun böyle olmamasının kabahati de şüphesiz ki 2. Kolordu kumandanlığına 'âidti, çünkü bu kumandanlık zîrde görüleceği üzere ancak saat 14 sıralarında yetişmiş ve derakap muhârebeyi kat' etmek emrini vermişti; eğer bir saat daha evvel olsun gelmiş olsa idi hem 5. Fırka kıta'âtı gitmemiş ve hem de 11. alaya ric'at emri vaktinde ve kâbil-i ifâ olacak bir anda gelmiş olarak mes'ele en münâsib ve zararsız şeklinde intâc edilmiş olurdu. Hâlbuki münhasıran bunun böyle olmaması yüzünden, esâsen za'îf olan 2. Kolordu bir de 6 alayından ikisinin sarsılmış olması; lâ-akall perakendelerle berâber 1500-2000 tüfek ve top zâyîât vermesi vaz'iyetine düşmüştü.

Fi'l-hakîka 2. Kolordu karârgâhı buraya ancak şu sûretle gelebilmişti:

15 Teşrîn-i evvel sabahı henüz Lüleburgaz kasabasında kalmakta olup bugün geleceği Karârgâh-ı 'Umûmîden bildirilen birinci Reis-i sâni-i Ziyâ Paşa'yı bekliyordu. Kolordu Erkân-ı Harbiyesinden Binbaşı Şükrü Ali ve kolağası Hüseyin Hüsnü Beyler kolordu mıntikasını bir an evvel görmek müsâadesini istemişler ve erkence Karaağaç'a hareket eylemişlerdi. Kolordu kumandanı ve Erkân-ı Harbiye reisi ise saat 11'e kadar bekledikten sonra Ziyâ Paşa'nın gelmediğini görerek hareket eylemişlerdi.

Yolda 4. Fırkanın bu sabah saat 6'da Karaağaç'tan gönderdiği ve "saat 3'te Karaağaç'a gelindiği, dün 15 kilometre mesâfenin tam 17 saatte kat' eyleyebilmiş olmasına nazaran müşkilât-ı ma'rûzanın kâbil-i tasavvur olduğu, 'askerin pek bî-tâb bulunduğu, Karaağaç köyünde lâ-akall 2 gün istirahat ihtiyâc katî olduğu, dün Üskübdere taraflarından gelen yolcuların düşmanın sunûf-ı selâse kuvvetlerinin Kızılıçıkdere ve şarkında olduğunu söyledikleri, dün Yuvanköy'ün 2-3 km cenûbunda düşmanın bir süvâri alayına tesâdüf edildiği" hakkındaki raporu alınmıştı.

Kolordu karârgâhı Türkbey ile Karaağaç arasında iken de sabahki vak'a ve 11. Alayın ileri sürüldüğü hakkında 4. Fırka raporunu alınca bu ilerlemeye yetişmek maksadıyla (?) hareketini tesri' etmiş, biraz sonra 4. Fırkanın saat 12 dakika 30'da yazdığı ve yine cereyân-ı hâlden bahisle: "..Yarım saate kadar fırka kâmilan mevziye çıkacaktır. Düşmanın 2 tabur ve 1 bataryası meydana çıkmıştır. Y 11 düşmana doğru ilerlemekte devâm ediyor. Hâl-i hazırda fırkamızın kuvve-i ma'neviyyesi bi-hamdî'l-lâhi Te'âla pek iyidir, teşrîf buyurulursa manzûr-ı 'âlifleri olur.." diyen raporunu almıştı.

'Akabinde Binbaşı Şükrü Bey'in saat 13 dakika 30'da yazdığı ve yine cereyân-ı hâlden bâhis raporu da [157] gelince kolordu kumandanlığı asabileşerek ve işin fenâ bir netîce alabileceğini görerek tesri-i hareketle saat 14 sıralarında Karaağaç'ın hemen şarkındaki müctemi' karârgâhlara gelmiş ve vaz'iyeti şöyle görmüştü:

Y 11: Karaağaç'tan garba giden yolun cenûbunda 1.5 km kadar bir cephede hemen bütün kuvvetini birinci hatta koyarak muhârebede.

Y 15, Topçu Y 11 saği hizâsına ileri hatlarıyla 4-5 yüz metreye kadar yaklaşmış. Düşman görülemiyorsa da topçunun Gelbe şimâl ve garb sırtlarında 3-4 batarya kadar olduğu tahmîn edilebilir. Fırka kısm-ı küllîlerinin tahkîmâtı sıfır hâlinde!

5. Fırka yolun hemen şimâlinde i'tibâren 1 km kadar bir cephede Y 14 Y ve bunu sağa ve şarka temdîden Y 13 Y cepheye koymuş. Nişancı T 5 merkez gerisinde, estah T 2 kezâ yol kenarında. Topçu da [6 batarya] toplu duruyor.

4. Fırka: Yolun cenûbunda 2-2.5 kilometre tûlünde bir mevzi Y 12 ve Y 10 Y koymuş. Nişancı taburu ve topçu merkez gerisinde [fırka, mevzi cem'an 4 km kadardı, topçu da 10. Alay gerisinde idi diyor] tekmîl ağırlıklar, koşum hayvanatı vesâire hep meydanda, avcı hattının birkaç yüz metre gerisinde açıkta! Her üç karârgâh da avcı hattının içinde ve yol kenarında.

Bunun üzerine şu tertîbât ittihâz ve i'câb eden emirler i'tâ' edildi:

“5. Fırka, müfrezesini muhârebeye girmeden derhâl geriye celb edecek, birkaç bataryayı da hatt-ı aslî üzerinde mevziye sokarak ateşe ve müfrezesini himâyeye ihzâr edecektir.

4. Fırka: Y 11 Y tadrîcen celb ve fırka sol cenâhına iltihâk ettirecek ve birkaç bataryasını aynı maksatla mevziye sokacak.

Her iki fırka tekâmîl ağırlıklarını iki üç kilometre şarktaki dereye sevk edecek, ihtiyât kıta‘âtını sırt gerisine alacak, 5. Fırka topçuları garba, 4. Fırka topçuları hem garba ve hem şimâle ateşe hazır olacak.

Tekmîl karâgâhlar biraz geriye hatt-ı bâlâ gerisine gidecek.”

Fakat karâr ve emir i‘tasında haylice teehhurat vaki olmuş olacak ki 5. Fırka müfrezesi emir yetişmeden muhârebeye girdi, batarya ve mitralyöz bölüğü düşmanın nazar ve ateşi altında ve hatt-ı ‘aslînin gözü önünde birinci hatta girerek telefât-ı ‘azimeye uğradı. Bilâhare anlaşıldığına göre mitralyöz bölüğü iki tüfeğini ve birçok hayvanını kaybetti ve iki zâbiti yaralandı. Batarya, ancak birkaç dakika ateş edebilip hayvanât ve efrâdının kısm-ı ‘azamı ölmüş, dağılmış ve iki zâbitinden birisi şehîd, birisi yaralı düşmüş olduğundan sustu.

[158] Piyâdeler biraz daha ateş ettikten sonra evvelâ 11 ba‘dehû 15. Alaylar müte‘akiben ve tadrîcen çekildi. Henüz ortalık aydınlık iken düşman bu alayların metrûk mevzine kadar geldi ve dört topçumuzu aldı. Bu anda ric‘at eden piyâdelerimiz de kısm-ı küllîleriyle Karaağaç deresine varmışlardı.

[Kolordu kumandanlığı bu ahvâl ve mukârrarâtı saat 14 ve saat 16 raporlarında orduya bildirdi ki bu raporların, kolordu harb cerîdesine atfen bâlâda menkul satırlarla şu tarz mukâyesesi şâyân-ı dikkat birtakım suâlleri da‘vet eder.

Kolordu harb cerîdesinde saat 14’te vaz‘iyyetin ber-vech-i bâlâ derhâl ihatâ edilerek hemen müfrezelerin geriye aldırılması emredildiği mukâyyet olduğu hâlde saat 14’te orduya yazılan raporda sadece cereyân-ı hâl hikâye ediliyor ve şöyle deniliyor:

“Saat 11’de Karaağaç garbında 4. Fırka dümdârı muhârebeye başladı ve ilerlemiş düşman Y 11 tarafından tard edildi. Şimdilik iki batarya ve bir alay piyâde var. Bir alay piyâde ve bir batarya ile takviye edilmiştir. Pınarhisar cihetinden bir şey görülmüyor.”

Hâlbuki saat 16 raporunda: “Muhârebe devâm ediyor. Şimdiye kadar 3 batarya ve bir livâ düşman görüldü. Karşısında iki alayımız ve bir mitralyöz bölüğümüz var. Mevzi-i aslîyi terk edip bu kuvveti takviyeyi münâsib görmediğimden geriye alacağım. Cephane yetiştirilmesi” ifâdesi var ki bu, ileri mevzi kuvvetlerinin geriye celbinin saat 14’de değil ancak saat 16 sıralarında takarrur ettiğini ve yukarıdaki ifâdesinin ba’de’l-harb düşünölmüş ve yazılmış olduğu varid-i hâtır kılabilir.]

Bundan sonra kolordu kumandanlığı iki fırka aralığı gerisinde hatt-ı bâlâya gelmiş ve sağ cenâhtan, şimâlden, orada SV Y 10 bulunmasına rağmen hiçbir haber almayarak saat 15 dakika 30’da hülâsaten şu kolordu emrini vermiştir:

“İleri kuvvetler çekildikten sonra fırkalar hatt-ı aslîde muhârebe tertîbâtında kalacak ve 5. Fırka şimâle, 2. Fırka garba mukâbele edecektir. Kastamonu fırkası 5.fırkanın 3 km sağ cenâhı gerisinde ihtiyâttadır. Bu fırka şimâlden gelecek düşmanın solunu ihâtaya hazır olmalıdır.

İstihkam taburu Kastamonu fırkasıyla 5. Fırka arasında irtibât te'sîs edecektir.

S V Y 10 K 2,5 yarın sabah şimâle kadar keşif yapacak. Sabaha kadar tahkîmât. Bütün ağırlıklar ale's-sabah (Karaağaç-Tatarlar) yoluyla Soğukcadere şarkına giderek kalacaklardır."

Vize'den saat 22 dakika 20 târihiyle 3. Kolordu Erkân-ı Harbiye Riyâseti'nden gelen rapordan, yarın [evvelce bu rapor yazılmıştır] 3. Fırkanın 8 tabur, 3 batarya ile ve iki kol ile Pınarhisar ve Kengri'ye ilerleyeceği anlaşılmıştı. Sabaha karşı Şark Ordusu'nun 15 akşamı verdiği muhârebe emri de alınmıştı.

[159] Kastamonu Fırkası: 14-15 Temmuz gecesini Lüleburgaz şarkında geçiren fırka, 2. Kolordudan aldığı emirle 15 sabahı, 6 taburdan mürekkeb olarak [Lüleburgaz-Sakızköy-Kengri] yolunu ta'kîben saat 9'da hareket etmiştir. Ağırlıklar bir kol hâlinde kolun 500 metre sağından [şarkından] 'arâzî üzerinde yürüyor, kolun 200-300 metre garbında da her taburdan bir muvâzî emniyet fırkası yürütülüyordu (!).

Ale'r-rivâye yürüyüş kolu muntazamdı ve Sakızköy garbında saat 1 dakika 30'a kadar mola verilmişti. Bu esnâda garbtan muhârebe sesleri başlamış ve tekrar hareket edilerek saat 15'e kadar 2. Kolordu sağ cenâhı gerisine muvâsalat edilerek kolordunun gönderdiği bir emirle burada ikâmete geçilmişti. Gece 15 numaralı kolordu emri alınmış ve ayrıca fırkanın yarın sabah şimdiki mahallinden biraz garb-ı şimâliye hareketi ve 4. Fırkadan bir batarya celb edilmesi emri telâkkî edilmişti.

Sağ cenâhtaki tabur geceleyin biraz tahkîmât da yapmıştı. Diğer taburlarının iltihâk etmemesi hasebiyle fırka dâhilinde yeniden teşkîlât yapılmış ve Sinop, Boyabad, Gerze taburları Sinop alayı; Kastamonu, Tatay, Taşköprü taburları da Kastamonu alayı namı altında tevhit edilmişti.

2. Kolordunun 15 Teşrîn-i evvel hareket ve muhârebesi işte bu sûretle hitâm bulmuştu. Kolordu ancak bu muhârebe sâyesinde bir mevzi ve bir tertîbât almış oluyordu.

2- 15 Teşrîn-i evvelde Karaağaç Garbındaki Muhârebenin Diğer Türk Kolordularına Sûret-i Te'sîri

[Kroki 7-8]

A) 1. Kolordu

Bu kolordunun sabahtan beri ve soldan sağa doğru 2., müretteb 1. ve Uşak fırkalarıyla Karaağaç deresi şarkındaki sırtlarda ve Türkbey mıntıkasında cepheye girmiş ve mevzi işgal ve tahkîmi ile iştilal etmekte olduğunu, 3. Fırkanın da Sakızköy'ün 2 km kadar garbında ordugâhta istirahat eylemekte bulunduğunu biliyoruz; mevzii işgal tertîbâtı tedricen şu hâle inkılâb eylemiş ve bu vaz'iyet Karaağaç muhârebesi başlarken alınmak üzere bulunmuştu:

2. Fırka: Sağ cenâhıyla 2. Kolordu sol cenâhı arasında mühimce bir boşluk bulunmak üzere: Sağda 6. Alay, bunun sağdan sola 3 ve 2. Taburları birinci hatda; her taburun iki bölüğü taburun [160] birinci hattında olup 3. Taburun bölükleri arasında 5. Makineli tüfek bölüğü; ikinci taburun solu gerisine piyâde bataryası makâmında alayın emrine verilmiş olan sahra bataryası bulunuyordu. 1. Taburun bir bölüğü bataryanın solunda olup diğer bölükleri alayın ihtiyâtında idi. Soldaki 4. Alayın da tertîbâtı buna müşabihti. 5. Alay da fırka ihtiyâtı olarak sağ cenâh gerisinde, nişancı 2. Tabur merkez gerisinde olup diğer 5 batarya [16 top] da sol

cenâh gerisinde mevziinde idi. Fırka karârgâhı da nişancı taburu civârında yerleşmişti.

Akşama kadar her tarafta devâm eden hafriyat sûret-i ‘umûmiyyede ancak diz siperi hâlinde olabilmisti.

1. Müretteb Fırka: 2. Fırkanın solunda ve bununla irtibâtta olup evvelce görüldüğü üzere iki alayı ve ikisinin ortasında makineli tüfek bölüğü ile birinci hatda ve her alaydan birer bölüğüyle ikinci hatda bulunuyordu. Bunun tahkîmâtı biraz daha ilerlemiş ve hayli yerlerde boy siperini bulmuştu.

Uşak Fırkası da önce gördüğümüz tertîbte olarak çalışmakta idi.

1. ve Uşak Fırkası kumandanları, günü sûret-i ‘umûmiyyede kolordu karârgâhının yanında geçirmişler ve fırkalarına sahip olmamışlardı.

2. Kolordu tarafından muhârebe sesleri gelmeye başlayınca uzaktan tarassuda ibtidâr edilmiş ve fakat saat 12 dakika 53’de fırkalara verdiği şu emre nazaran anlaşılıyor ki bir fıkı-i sarîh edinilememişti: “Pınarhisar cihetindeki metrûk topları kurtarmak üzere 2. Kolordunun gönderdiği 3 tabur, bir mitralyöz bölüğü ve bir bataryadan mürekkeb bir kuvvet iki saattten beri muhtemelen muhârebeye tutuşmuştur. Ahvâle göre harekete hazır bulunulması”

Hâlbuki bu müfrezenin i’zâmı dün takarrur etmişse de vazgeçilmişti ve fakat bundan 1. Kolordu haberdâr değildi. Nihâyet 4. Fırkanın saat 13 dakika 40’da yazdığı ve 11, 15. Alayların Karaağaç deresi garb sırtlarına sürülerek muhârebeye tutuştuğu hakkındaki rapor, muhtemelen saat 14’den hayli sonra alınınca bu muhârebe hakkında ‘umûmi bir fikir edilebilmişti. Öyle anlaşılıyor ki bu anda emniyet ve setr tertîbâtı nâmına hiçbir şey mevcûd değildi; olsa olsa kısm-ı küllîsiyle Umurca çiftliğinde istirahat me’mûr edilmiş olan süvâri 4. Alaydan Ayvalı ve Kumbarlar çiftliği istikâmetinde bir süvâri keşif kolu vardı; başlayan muhârebe olsun, bu bâbda bir şey yapmayı derhatır ettirmemişti.

Hâlbuki akşama doğru 1. Kolordu karşısında da düşman görülmeye başlanmıştı: Sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb olduğu tahmîn edilen bir düşman kolu, garb istikâmetinden Türkbeyine doğru yürüyüşte görülmüş, bilahare bu kol sırtlar arasında gözden kaybolmuş, düşman parçalanarak Türkbey garb sırtlarına doğru ilerlemiş, burada açıkta bilâ-fütur tahkîmât yapmaya başlamıştı; ancak bunun üzerinedir ki 2. Fırkadan bir bataryaya birkaç mermi atılmış ve düşman tesettire sevk ve icbâr edilmişti. [161] Fırka harb cerîdesi “düşman kolu 4 km kadar mesâfede görülmüşse de mesâfe büyük olduğundan topçu ateşi yapılmaktan sarf-ı nazar edildi” diyor ki görünüşe nazaran düşmana zarar vermek fırsatı göz göre göre, fevt edilmiş ve düşmanın ince yanaşmasına meydan verilmişti. Mûte‘âkıben grup sıralarında, karşiki sırtlarda ufka mürtesim düşen ve beheri birer livâ tahmîn edilen mûte‘addid düşman yürüyüş kolları daha görülmüştü. Akşama doğru, Lüleburgaz’dan, Karârgâh-ı ‘Umûmî Erkân-ı Harbiye Birinci Reis-i sânisî Ziyâ Paşa Abuk ‘Ahmed Paşa ile berâber Uşak ve 1. Müretteb fırkalar üzerinden, Türkbey şarkındaki Mandıra civârında bulunan 1. Kolordu karârgâhına gelmiş ve burada yarım saat kadar tarassut ve müzâkereden sonra geldikleri gibi doğruca Lüleburgaz’a ve oradan da Karârgâh-ı ‘Umûmî’ye ‘avdet eylemişlerdi; Lüleburgaz’dan bir de rapor göndermişlerdi ki bunu Karârgâh-ı ‘Umûmî bahsinde görürüz.

Şimdilik yalnız şu kadar işaret ederim ki bu müzâkerede 3. Fırkanın 2. Kolordu sağ cenâhına, 4. Kolordu ihtiyât fırkasının [Çanakkale fırkası] da merkez gerisine sürülmesinin, aynı zamânda düşmanın muhtemel ta'arruzuna karşı bulunan hattın müdâfa'asının takarrur etiği anlaşılmaktadır ve akşama doğru Y 1. Kolordudan hal-i istirahatteki 3. Fırkaya verilmiş olan şu emir bunu te'yîd eylemektedir.

“Düşman Karaağaç cihetinden 2. Kolorduyu sıkıştırmaktadır. Bu gece veya yarın sabah Pınarhisar üzerinden ordu sağ cenâhının çevrilmesi melhûzdur [garip tesâdüf! Hakîkâten Bulgarların da bugün için fikr-i 'umûmileri bu idi. Yanlışta ittifak! M. N.] Bunun için fırkanızı şimdiden Kengri ile Karaağaç arasında bulunacak ve bilhâssa topçunuzla yardım edecek hâl ve vaz'iyette bulundurunuz.” Bu emr-i sarih değildi; Eyer 1. Kolordu, bu fırkayı doğruca 2. Kolordu emrine verse, bu husûsu hem fırkaya ve hem kolorduya bildirse fırkaya ya'nî bir sür'at-i hareket emreylese şüphesiz maksada daha muvâfık olurdu. Böyle olmadığı içindir ki 2. Kolordu, bu fırkanın vürûdundan ancak 16 sabahı haberdâr olmuş, fırka harekette çok tehhür eylemiş ve 2. Kolordunun 16. Gününe vazih bir muhârebe planı ile dâhil olmamasına ağleb ihtimâl bu husûs dahi müeessir olmuştu.

Velhâsıl 1. Kolordu akşama kadar seyirci kalmış, bir şey yapmamıştı; fi'l-hakika bu anda vaz'iyet henüz inkişâf eylememiş olduğuna göre intizârdan başka yapacak bir şey de yoktu; akşam üstü, yarın 3. Kolordunun Pınarhisar istikâmetinde ta'arruza geçeceği hakkında bir rapor alınmış ve bunun üzerine firkalara hulâsaten şu emir verilmişti:

[162] “Başlayacak muhârebede son derecede sebat edilmesi başkumandanlıktan emredilmiştir. Lüleburgaz istasyonundan erzak ve cephaneye ikmâl edilmelidir. 3. Kolordu ve yarın 8 tabur ve 3 bataryadan mürekkep bir kuvvetle iki koldan Pınarhisar ve Kengri istikâmetlerinde hareket edecektir. Bugün saat 16'ya doğru bir süvâri bölüğü Topçu köy üzerinden ilerleyecektir. Kolordumuz, ta'arruz edecek düşmanı tesbite me'mûrdur.”

Böylece 15-16 Teşrîn-i evvelde 1. Kolordu düşmanla temâsta olarak muhârebe nizamında gecelemişti; düşman keşif kollarıyla ufak tefek müsâdemeler de başlamıştı. Kolordunun i'âşesi daha şimdiden çok müşkilleşmiş olup meselâ ikinci fırka 4 nefere bir çift ta'yîn [bir yevmiye] ancak verilebilmişti. Diğer firkalar da aynı vaz'iyette bulunuyordu. Gece mehmâ-emken tahkîmâta devâm edilmişti.

Kolordu karârgâhı, müretteb 1 Uşak firkaları karârgâhı geceyi berâberce Mandıra'da, 2. fırka karârgâhı da kendi mıntıkasında nişancı M. Tabur yanında geçirmişlerdi.

Bu sûretle 1. Kolordu 16 Teşrîn-i evvel gününe plansız olarak girecekti; sâde gelişi güzel girilivermiş olan mevziin (son dereceye kadar sebat ve metânet le müdâfaasından) başka ortada tebellür etmiş bir gâye ve maksat bıraktı; hâlbuki bu menfi müdâfaanın olsun yine menfi bir muvaffakiyetle nihâyete ermesinin hiç olmazsa sağ ve sol cenâhlarla irtibâta mütevakkıf olduğu düşünülmemiş, diğer cihetten ihtiyâtsiz bir kumandanın vazîfesi nihâyet bulacağı nazar-ı dikkate alınmayarak başka mıntıkaya sevki emredilen kolordu ihtiyâtı 3. Fırkanın yerine yeni bir kolordu ihtiyâtı tedariki de derhatır edilmemişti.

Geceleyin kolordu karârgâhı, Şark Ordusu'nun 15 Teşrîn-i evvel saat 21 dakika 30 târîhli, “Terk-i mevzi edenlerin tecziye edileceği” hakkındaki ta'mimi, saat 22 dakika 10 târîhli “Edirne'den düşmanın ta'arruzunun püskürtüldüğü” hakkındaki

ma'lûmâtı, “yarın behemehâl muzaffer olunmak” hakkındaki talebi, 15-16 târîhli başkumandanlık Erkân-ı Harbiye ikinci reis-i sânisî Pertev Paşa'nın “behemehâl muvaffak olmak” tavsiyesini, padişah beyânnamesini, Ziyâ Paşa'nın iş'ârına göre, tertîbât-ı müttehizenin muvâfık olup 1, 2 ve 4. Kolorduların yarın Abuk 'Ahmed Paşa tarafından idâre edileceği hakkındaki başkumandanlık emrini vesâireyi almış ve bunları neşr ve ta'mimle iştigal eylemişti...

B) 4. Kolordu

2. Kolordu düşmanla ciddi bir muhârebe temâsına girerken 4. Kolordu cephesinde de şu ufak müsâdeme başlamıştı:

Çanakkale fırkasının 2 taburlu Biga alayı iki süvâri mitralyöz bölüğüyle berâber 14-15 gecesi Lüleburgaz garb sırtlarında bir nevi emniyet ve setr kuvveti olarak kalmıştı ve muhtemelen fırka kumandanı da [163] berâberdi. 15 sabahı bu kuvvetten çıkan keşif kolu evvel emirde Sultan Çiftlik istikâmetinde dereler içinde kaybolan düşman süvârileri görmüş, biraz sonra Ayvalı istikâmetinden, bizim emniyet hattına takrîben 1500 metre mesâfede yaya cenge inmiş süvâri addedilen 20-30 avcı görülmüştü. Bunun üzerine piyâdelerimiz ateş açmış, biraz sonra düşman kuvvetinin takrîben 2-3 bölük süvâri ve bir mitralyöz bölüğü olduğu anlaşılmıştı; Bunun üzerine Çanakkale fırkası kumandanı 1-2 bölüğü, buna ta'arruz ederek tarda ve süvâri mitralyöz bölüklerinin de bu hareketi himâyesine emir vermiş, piyâdeler ilerlemeye başlayınca düşman muhârebeyi kat' ederek geriye çekilmişti; Çanakkale fırkasının harb cerîdesine göre bu sırada “düşmana iştirâk eden çetelerden bir kısmı esir” edilmişti. Bu sıralarda şimâl-i garb istikâmetinde düşman piyâde kuvveti de mevcûd olduğu haber alınmıştı. [İhtimal Bulgar süvârisini refâkât taburuna mensûb kuvvetlerdir. M. N.]

Bu vak'a kolordu karârgâhında derhâl bir mutad telâş hâsıl eylemiş ve bir taraftan 1. Kolorduya keyfiyet kemâl-i ehemmiyetle bildirildiğini diğer taraftan saat 10 dakika 40'da İzmit fırkasına ve 12. Fırkaya “düşmanın bir alay süvârisi Ayvalı istikâmetinde bulunduğu ve bir mikdâr piyâdesinin aynı istikâmette görüldüğü” bildirildiği gibi ileri karakola me'mûr Çanakkale fırkasından 3 (?) tabunun piyâde muhârebesine başladığı ve topçuya [?] İhtimal süvâri bataryası da henüz burada idi. Kâbil-i tebeyyün değildir. M. N.] Mevzi aldırıldığı iş'âr olundu. “Serîan tertîbât-ı lâzîme ahzi ve her iki fırkanın tevhih hareketi” emredilmişti. Hâlbuki her iki fırka da şu anda henüz el altına girmiş değillerdi!..

Derken 2. Kolordu tarafından mütezayit muhârebe gürültüleri aksetmeye başlamıştı; bu vaz'iyet gittikçe mütezayit bir asabiyyet ve telâş tevlid eylemiş olacak ki bir taraftan hâssaten 12. Fırkaya müte'addid defâ sür'at, acele! Emirleri gönderilmiş; fakat iş olacağına varmıştı; diğer taraftan o sırada başıboş dolaştığı görülen, Çanakkale fırkasına mensûb Çanakkale ve Lapseki ve buna merbûd Menemen taburları doğruca aldıkları emirlerle İzmit fırkasına iltihâk edememiş ve geç vakit kendi firkalarını bulabilmişlerdi.

Kezâlik saat 13'de 12. Fırkaya da “merkez sıkletinizi İzmit fırkasına takrib ediniz, sola uzanmayınız” emri verilmiş ve fırka bunu saat 13 dakika 20'de alarak Bandırma ve Kirmastı alaylarını ihtiyâtlarına ayırdıkları taburlara şimâle, fırka sağ cenâh gerisine gitmelerini emreylemişti. Bu sırada 1. Kolordudan gelen rapor “şimdi Karaağaç cihetinden şiddetli tüfek sesleri gelmeye başlaması üzerine bizzat gelmekten sarf-ı nazarla [Ziyâ Paşa'yı beklemek için Lüleburgaz'a gelmesi için

dâvet edilmişti. M. N.] [164] Tahkîk-i hâle başladım. Bu müsâdemenin 2. Kolordu tarafından Pınarhisar istikâmetine çıkarılan müfrezenin eşkiya ile çarpışmasından ‘ibâret olacağı zannediliyor” me‘alinde basit bir rapor gelmiş olmasına rağmen 4. Kolordu buna saat 13’de şu cevâbı vermişti ki her satırından tüten telâş, ümitsizlik ve gözü arkaya atfediş emareleri bu kolordu kumandanlığının müte‘âkib muhârebelerde ne derece felâketli bir sevk ve idâreye sebep olacağını şimdiden kestirmeye kifâyet eder:

“C. Tüfek seslerini şiddetli top sesleri ta‘kîb etti. 2. Kolorduya giden Erkân-ı Harbiye zâbiti henüz ‘avdet etmedi. Bizim cephemizde düşmandan eser yoktur. Yalnız ileri karakol kıta‘âtı küçük bir düşman müfrezesi ile müsâdeme etti. Vaz‘iyet taayyün etmedikçe çekilmek doğru olmaz. Ancak vâsi’ mikyâsta çevirmeye (Pınarhisar) istikâmetinden ma‘rûz kalmamak için akşama doğru takarrur edecek vaz‘iyet-i ‘umûmiyye anlaşıldıktan sonra kolordularca müttehiden karâr verilmek i‘câb eder. İstihsâl buyurulacak ma‘lûmâtın sık sık iş‘âr buyrulması.”

Herhâlde bu sıralarda olacak, Şark Ordusu’na yazılan şu raporda ma‘nidârdır: “2. Kolordu saat 12’den beri olan ve Gelbe istikâmetlerinden ilerleyen düşmanla harbe tutuştu. Top müsademâtı şiddetlidir. Vaz‘iyet-i ‘umûmiyye henüz takarrur etmemiştir. Türkbey civârında 1. Kolordu, 2. Kolorduya yaklaşmaktadır(?)”

Ba’dehû, 12. Fırkadan saat 14 dakika 50 târîhli “Lüleburgaz’ın garbında Sarçal deresinin şark veya garb sırtlarında cephesi saf açmış mühimce bir süvârî kolunun şimâle hareketi görüldüğü” raporu gelmişti.

Fakat 4. Kolordu karârgâhının bir türlü âsâbı yatışmıyordu ki saat 16 dakika 10’da bile 12. Fırkaya yeniden şu emir verilmişti. [Bu emir 4. Kolordu kumandan vekili Fahri imzâsıyladır ki kumanda ile berâber telâş da teslim aldığı anlaşılmaktadır! M. N.]

“Şimâle doğru düşman kolları gidiyor. Lüleburgaz’ın garbında şimdiye kadar düşman görülmedi. Lede’l-hâce Çanakkale fırkasıyla o cephe muhâfaza edilmek üzere fırkanızın İzmit fırkası sağ cenâhı gerisinde tecemmu’ ettirilerek muhârebe eden kıta‘âtın imdâdına şitab edilmesi ve şimâle hareket eden düşman kuvvetine karşı hatt-ı harbe kuvvet yatırılması lâzımdır. İsti‘cal kat‘iyyen matlubtur. Hatta yetişmemekten siz mes‘ûl sünüz.” Fakat Fahri Paşa bu yaptığını kendisi de beğenmemiş olacak ki (Şark Ordusu kumandanlığı vekâletine) adresiyle, ba’dehû şu raporu yazmıştı: “Türkbey garbından ve Tatar çiftliği sırtı üzerinden şimâl-i şarkî istikâmetinde uzun bir düşman kolunun yürüdüğünü görüyoruz. Uşak fırkasına top atışı açması için haber gönderdim. 12. Fırkayı da kolordunun sağ cenâhına gönderiyorum ki lede’l-hâce imdâda gönderebileyim. Emrinize muntazırım.”

[165] Böylece 4. Kolordu adeta sol cenâhı boşaltmak tehlikesini göstermeye başlamıştı. Fakat bereket versin, 12. Fırka bu son emre göre -ki saat 16 dakika 40’da almıştır- bir şey yapmamıştı; belki de yapacak hâlde değildi!

Bu işler olurken nihâyet Karârgâh-ı ‘Umûmî Erkân-ı Harbiye Birinci Reis-i Sânisî Ziyâ Paşa Lüleburgaz’a gelerek oradan Abuk Paşa’nın yanına varmış ve berâberce 1. Kolordu karârgâhına gidilerek vaz‘iyet-i ‘umûmiyye, tarz-ı hareket ve vazîfe bir dereceye kadar takarrur ettirilmişti.

Bugün akşama kadar fırkalar da nihâyet şu vaz‘iyetleri alabilmişlerdi:

İzmit Fırkası: Eskişehir alayını [fırka harb cerîdesine nazaran (Sakızköy-Türkbey) yolunun 500 metre cenûbundan bir buçuk km cenûbundaki dereye kadar 1 kmlik bir cepheye, İzmit alayını bu dereden [hâric] 1.5 km cenûbdaki sırta kadar [hâric] Bilecik alayını buradan (Lüleburgaz-Umurca) yoluna kadar mevzi işgal ve tahkîmine me'mûr eylemişti. Topçu taburu sağ cenâh gerisinde mevzide, istihkam bölüğü de Çifttehöyüklerde fırka ihtiyâtında idi. Fakat meydan muhârebesinin sahil krokisine göre bunda zuhûl vardır; yolların ismi ve istikâmeti de şaşırılmıştır hakîkât-i hâl şöyle olmak lâzımdır]

Lüleburgaz şimâlinden Karaağaç Dere'si şarkından dereye muvâzâten giden sırt yolunun biraz cenûbundan 1km cenûbundaki dereye kadar İzmit Alayı'nı bu dereden [hâric] daha cenûbdaki 800-1000 metrelik bir cepheye, Bilecik alayını da cenûbda (Lüleburgaz-Evrensekiz) yoluna kadar cepheye konmuştu. Cephe heyet-i 'umûmiyyesi ile 2.5 km kadar bir imtidâde mâlikti. Mevzi-i garba karşı heyet-i 'umûmiyyesi ile mahkûm idi. Akşama kadar tahkîmat yapılmış yiyecek kahtı kendini tekrar göstermişti. Çanakkale fırkası taburlarından iltihâk edeceği bildirilenlerin hiçbirisi de gelmemişti. [Biga Alayı ancak 16 sabahı gelmişti.]

15-16 Teşrîn-i evvel gecesini, fırka mevzide za'îf bir emniyet tertîbâtının himâyesinde geçirmişti. Karşıkı sırtlarda fırkaya mensûb ferd-i vahit yoktu.

12. Fırka: ise birçok müşkilâtla akşama doğru güç hâl şöyle yerleşmiş bulunuyordu: Sağ cenâhı (Lüleburgaz-Evrensekiz) yolundan başlıyor ve cephe Ergene nehrine kadar kuşbakışı 4.5 km kadar bir imtidâde mâlik bulunuyordu.

[166] Mevzinin sağ cenâhı düşman takarrubuna müsâ'id merkez sol cenâhı da Lüleburgaz garb sırtlarına nazaran tamâmen mahkûm idi. Sol cenâh gerisi de Ergene cenûbuna karşı tamâmen açıktı.

Evrensekiz yolu civârına nişancı 12. Tabur verilmiş, bunun gerisine topçu Y 12 K 2 mevziye sokulmuştu.

Bunun solunda Y 35 bulunuyordu. Bu da iki taburunu birinci hatta koymuştu. Bu alayı cenûba doğru Kirmastı ve Bandırma alayları temdîd ediyor ve Kirmastı alayı birinci hatta iki tabur koymuşken sol cenâh muntehâsındaki Bandırma alayı cephe-yi bir taburla tutarak iki taburunu ihtiyâtta bulunduruyordu.

Mütebâkî bataryalardan K 3, Y 35 gerisine, K1'de daha cenûba konmuş ve böylece 3 batarya, takriben birer km lik aralıklarla 3 grup hâlinde kalmıştı. Mevcûd yegâne 34. Mitralyöz bölüğü ise bazı malzeme noksânı hasebiyle muattal olup merkez gerisinde idi. Fırka kargâhı da soldaki iki batarya arasında adeta hatt-ı harb üzerine yerleşmişti.

Piyâde 34. Alayın 3. Taburu Lüleburgaz istasyonunun muhâfazasına me'mûr edilmiş olup akşama kadar düşmanla temâs etmeden kalmıştı ve bu sâyede 12. Fırka istasyonunun i'âşesini mehmâ-emken temîn edebilmişti.

Esâsen 12. Fırkaya merbûd olan Gemlik ve Atranos taburları ise 33. Alayın dün Uzunköprü'den gelmiş olan tâze ve dolgun mevcûdlu bölüğü ile berâber 11. Topçu alayı kumandanı olup vazîfesiz, kolordu karârgâhında bulunmakta olan Kaymakâm Tevfik Bey kumandasında (kolordu ihtiyât alayı) namıyla şöyle bulunuyordu:

Atranos Taburu: Karaağaç deresi garbında, Ayvalı yolu tarafeyninde ileri karakolda.

Gemlik Taburu ve Nizâmiye Bölüğü: Lüleburgaz kasabasının asayiş ve müdafasına me'mûr.

Çanakkale Fırkası'na gelince: Biga alayı, belki topçusu ve Lapseki taburuyla ale's-sabah Lüleburgaz garbında ve diğer taburları elden çıkmış bir vaz'iyette bulunurken ber-vech-i bâlâ Bulgar süvârisiyle ufak bir müsâdeme yapmaya başlamış ve bunun üzerine kolordudan birbirini müte'âkib şu emirleri almıştı:

1- "Karşınızdaki düşman hakkında ma'lûmât? Esâsen ileri karakol hattında ciddi bir muhârebeye girişmek vaz'îfeniz hâricindedir. Binâ'en'aleyh ahvâl ve vaz'iyet müsâ'id olmasından bi'l-istifâde oradaki taburlarınızı muntazamân asıl müdâfaa hattının gerisine getirmek i'câb eder. İhtiyat alayından Gemlik veya Atranos taburu gelip ileri karakol hattını değiştirmemişse şimdilik orada yalnız nbir tabur terki kifâyet eder. Türkbey ve Karaağaç taraflarında muhârebe şiddetleniyor. O cihete gidebilmek firkanızın topluca elde bulunmasına mütevakkıftır. [Anlaşıyor ki kolordu tekmil kuvvetiyle de şimâle hareketi derpîş [167] etmekte idi. M. N.] Orada kaç taburumuz var? Diğer taburlarımıza da? Taburlarımızın bir kısmı hâlâ hatt-ı aslînin, harb mevzinin ilerisinde duruyor. Onları bir an evvel yerlerine çekiniz."

2- "Sağ cenâhımızda 1 ve 2. Kolordular cihetinde şiddetli muhârebe devâm ediyor. Vaz'iyet-i 'umûmiyyeyi tehlikeye koymamak için orada ufak bir kuvvetle uğraşmanıza mahal yoktur. Karşınızdaki düşmanın hâli ve vaz'iyetiniz müsâ'id olduğu taktirde onu ufak bir kuvvetle işgal ederek diğer kuvvetlerle evvelce bildirilen mevziye çekiliniz. Burada perakende görülen taburlarınız görüldükçe mevziye sevk ediliyor. Ağırlıklarınızı -cephaneden mâ-adâ- sür'atle Çorlu yolundan geriye gönderiniz."

Binâ'en'aleyh Çanakkale fırkası ileri karakolu ber-vech-i bâlâ Ataranos taburuna teslim ederek öğleden sonra şarkta, Çamurdere'de toplanmaya çalışmakta idi; Biga alayına da İzmit firkasına iltihâk emredilmiş ve bu ancak 16 sabahı İzmit firkasının emrine girebilmişti.

Böylece 4. Kolordu bir taraftan henüz el altına toplanamamakla diğer taraftan bugünü de heyecân, telâş içinde ve ayak üstünde geçirmiş, ne istirahat ve ne de esâslı bir tahkîmât vesâire icrâsına vakit ve çâre bulamamıştı.

Diğer taraftan Ziyâ Paşa ile takarrur ettiği üzere Çanakkale fırkası da Sakızköy tarafına Ordu merkezine gönderilecekti ve kolordu bu sûretle tamâmen ihtiyâtsiz kalıyordu: Düşman temâsında bırakılan ve Lüleburgaz'ı müdâfa'a gibi bir ileri mevzi vaz'îfesi verilmiş olan lâ-teşbih ihtiyât alayının ne zamân ve ne hâlde el altına girebileceği kâbil-i tahmîn olamazdı. Hâlbuki kolordu şu anda tehdîd edilmese dahi bir cenâh muntahasında ve Ergene istinadı za'îf idi. Binâ'en'aleyh kolordu kumandanlığının ilk işi kendisine kuvvetli bir ihtiyât tefrîki olmak lâzımdı ve fakat bu derhatır edilmemişti.

Bil'akis cephe çok fenâ bir sûrette taksim edilmişti: Bi'n-nisbe en iyi toplanmış olan 10 taburlu İzmit firkasına azami 2.5 kmlik bir cephe verilmesine rağmen bu, bir de Biga alayı ve diğer taburlarla takviye edilirken redif taburları daha za'îf kalmış olan 10 taburlu 12. Fırkaya 4.5 kmlik za'îf bir cephe, açık bir cenâh verilmişti ve bu firkanın diğer bir taburu da istasyon müdâfa'asına me'mûr edilmişti. İşin en fenâ tarafı firkaların da kendilerine birer ihtiyât ayırmamış olmaları idi. Binâ'en'aleyh yarın 14. Kolordu ihtiyâtsizlik yüzünden ilk andan i'tibâren birçok

buhranlara ma'rûz kalmaya namzettii, başındaki telâşlı ve iktidârsız bir kumanda heyeti bu buhranları kolayca felâkete kalp edebilirdi.

[168] C) 15 Teşrîn-i evvel Muhârebesi'nin Sâ'ir Kıta'âta Te'sîri

15 Teşrîn-i evvel muhârebesini Vize'deki 3. Kolordu kısmen ses ile duymuş, kısmen bazı heberler almış ve bunun üzerine Muhtar Paşa Vize garbındaki iki tabura hemen hareket (?) emrini vermişse de bunlar yerinden kalkıp gidememişlerdi. Fakat müşârun ileyh, bir aralık bunların hatta 3 tabur ve 1 batarya olarak Pınarhisar istikâmetinde ilerlediğini ve muhârebeye girdiğini zan eyleyerek aladanmıştı.

Ma'a-hâzâ bu muhârebe kendisi için bir sebep-i ikaz olmuş ve zîrde görüleceğı üzere Karârgâh-ı 'Umûmînin de sıkıştırması üzerine 16'da harekete geçmek mecbûriyetinde kalmıştı.

Diğeri kıta'ât, ezcümle süvâri fırkası 17 kolordu bu muhârebeden müteeessir olmamışlardı ve 15-16 Teşrîn-i evvel vaziyetini almış bulunuyorlardı.

3-Karaağaç Muhârebesinin Büyük Sevk ve İdâre Makâmâtı Üzerinde Te'sîri

A) 'Osmanlı Karârgâh-ı 'Umûmîsi

[Kroki 3]

15 Teşrîn-i evvel sabahı Karârgâh-ı 'Umûmî Erkân-ı Harbiye birinci reis-i sânisî Mîr-livâ Ziyâ Paşa Çorlu üzerinden Lüleburgaz'a gönderilmişti ve müşârun ileyh, cereyân-ı hâlden anlaşıldığına göre Çorlu'da Şark Ordusu kumandanı 'Abdullâh Paşa ile görüşerek müşârun ileyhe istifasının muvâfık görülmediğini söylemeye, ba'dehû tecemmu' mıntikasında kolordu kumandanlarıyla ve kıta'âtla da temâs ederek ahvâli yakından görülmeye me'mûr edilmişti

Karârgâh-ı 'Umûmîde ber-vech-i zîr ilk muhârebe haberi gelinceye kadar başkaca bir şey yapılmamış ve mu'âmelât-ı câriye ile iştilal edilmişti. Öyle derhatır ediyorum ki dün Ayvalı istikâmetinde düşman süvârisi ile temâs edilmiş olmasına ve bu vak'anın Lüleburgaz etrafındaki kıta'ât yığınına dağıtarak hatt-ı müdâfa'aya sevk edilmesini bâdî bulunmasına rağmen bugün bir muhârebenin garîbu'l-vuku olduğu - bilhâssa rüesâca- hiç de düşünülüyor idi. Ancak kargâhın genç ve kıdemsiz Erkân-ı Harbiye zâbitânı ve Erkân-ı Harbiye stajyerleri arasındadır ki bir muhârebe çok yakın görülerek 'asabîleşiliyordu ve bunun netîcesi olarak Yüzbaşı Refet ve Kenan efendilere [Hâlen Refet ve Kenan Paşalar]mükerrer mürâca'âtları netîcesinde nihâyet ordu nezdine azîmet eylemelerine müsaade edilmişti ve mûmâ-ileyhin Uzunhacı üzerinden Lüleburgaz istikâmetine geçmişlerdi. Aynı sûretle Yüzbaşı Edip Servet Bey Vize'ye gitmişti. [Harb cerîdesinde diğeri iki arkadaşın daha gönderildiğı muharrerse de isimleri yazılı değildir ve ben de hatırlayamadım. M. N.]

Nihâyet saat 15 dakika 40'da Şark Ordusundan şu ilk muhârebe raporu gelmişti.

[169] "Karaağaç etrafında bulunan 2. Kolordu kıta'âtının saat 12 raddelerinde dolan ve Kelbe cihetlerinden gelen külliyyetli düşman kuvvetleriyle muhârebeye tutuşarak top atışının elan devâm etmekte olduğunu ve Türkbey civârındaki 1. Kolordunun 2. Kolorduya yaklaşmakta olduğu 4. Kolordu kumandanlığından bildirilmiştir. Muhârebenin kesb-i ciddiyet etmesi muhtemeldir. Vize cihetinde düşman olup olmadığı tahkik edilmektedir. Lüleburgaz hattında muhârebe-yi kat'ıyyeyi kabûl etmek mi veyâhud evvelce verilen emir dâiresinde Ergene gerisine

çekilmek mi lâzımdır? Bu şekillerden hangisi Karârgâh-ı ‘Umûmîce tensîb olunursa iş‘ârı ve zât-ı sâmilinin de mahall-i mezkûra teşrif buyurup buyurmayacakları...”

Bu telgraf ne elîm hakîkâtleri fâş ediyordu!.

Demek oluyor ki düşman gelmiş çatmış, ordu kumandanlığı hâlâ muhârebe orada mı yoksa Ergene’de mi kabûl edilecek buna karâr vermiş değildir; ya’nî cephedeki kıta‘âta da orduca hiç şüphesiz henüz bir emir verilmemiştir! Böyle bir emri Karârgâh-ı ‘Umûmî dahi vermemiş olduğundan bu hâlde kolordular demek oluyor ki şu anda emirsizdir ya’nî âmirsizdir, başsızdır... Kolordular, ordu kumandanlığı ve başkumandanlık baskına uğramış ve daha kötü bir şey olarak da kolordu hâlâ kumandansız bulunmaktadır. Bir muhârebe-i kat‘iyyeyi kabûl için bundan daha fenâ şer‘âid kâbil-i tasavvur ve îcâd değildi... Bu telgraf akli başında bir Karârgâh-ı ‘Umûmînin aklını başından almaya kâfi idi, bereket versin ki böyle bir tehlike mevcûd değildi!

Saat 16 dakika 25’de buna şu cevâb yazılmıştı. Ya’nî 40 dakika kadar bir müddet düşünölmüş, hesâb edilmişdi ki bu müddet 14 Teşrîn-i evvel saat 17 dakika 30’da, lemha-i basarda Lüleburgaz hattında durmak karârının verilmiş olamayacağını bir kere daha tey’id eder:

“2. Kolordunun muhârebeye tutuşmasına nazaran ciddiyet kesbetmesi muhtemel olan muhârebenin şimdi bulunulan hatta kabûlü i‘câb eder. Böyle bir hâlde 1 ve 4. Kolorduların 2. Kolordu ile tevhîd-i harekât eylemesi, 3 ve 17. Kolorduların dahi 2. Kolordunun sağında muhârebeye iştirâk eylemesi iktizâ eder. Buna nazaran taraf-ı ‘âlîlerinden tekmîl kolorduların tevhîd-i harekât eylemelerine himmet edilmesi...”

Bu emir, tehlike ortaya çıkınca Karârgâh-ı ‘Umûmînin mes‘eleyi şöylece Şark Ordusu kumandanlığına devir ve tahmil ederek kendisini bir kenara çekmek ve şimdiye kadar karıştırdığı ve bozduğu cereyân-ı hâli düzeltmeyi buna yüklemek istediğine delâlet etmekle berâber her ne olursa olsun kat‘i bir sûret değildi: “Muhârebe bulunulan hatta kabûl edilecek, 1, 2, 3, 4 ve 17. Kolorduların harekâtı Şark Ordusu kumandanlığı tarafından tevhîd ve idâre olunacak.” Buna göre Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin elinde nâ-tamam bir 18. Kolordu kalıyordu ve bunun hakkında çabuk bir karâr vererek Saray’daki kıta‘âtı da bir istikâmete tahrik ettikten sonra Karârgâh-ı ‘Umûmîce başka yapılacak bir iş kalmazdı ve kalmamak lâzım gelirdi.

[170] Fakat Karârgâh-ı ‘Umûmînin böyle yapmadığını bir taraftan emir ve kumandayı Şark Ordusu’na yeniden vermiş gibi görünmekle berâber diğer taraftan ber-vech-i zîr bunun kolordularına doğrudan doğruya müdâhaleye devâm ettiğini görüyoruz ki bu vaz‘iyet tahmînen daha 11 Teşrîn-i evvel meclîs-i vükelâsında atılmış olan çifte kumanda felâketinin artık semere vermeye başlamış olmasından başka bir şey değildi; iki başlı bir kumanda ise hakîkâtte yalnız kumandansızlık olurdu; ordu beş gündür nasıl kumandansız kalmışsa bundan sonra da bundan sonra da kumandansız muhârebe edecek demektî...

Fi’l-hakîka daha bir taraftan Şark Ordusu’na yukarıdaki emir telgrafla yazdırılırken diğer taraftan makine başında Vize’deki 3. Kolordu kumandanlığıyla da saaT 16 dakika 30’da şu muhâbere cereyân eylemişti: Karârgâh-ı ‘Umûmî, Muhtar Paşa’dan, başlayan muhârebe karşısında sûret-i hareketini ve hâlini sormuştu ve muhâbere şöyle devâm etmişti:

“Muhtar Paşa- ‘asker ekmeksizdir 3 gündür peksimet bile yok kaynamış buğday veriliyorsa da ishal yapıyor bugün 2. Kolordu tarafından ileri sürülen kıta‘âtla hareket etmek üzere Vize’nin 8 km ilerisindeki 2 tabura hareket emri vermiştim. Fakat ‘askerin ishâlden hareket edemeyeceğini haber verdiler. [Demek oluyor ki kolera başlamıştı. M. N] Cephane de yoktur. Un olmadığı için fırınlardan istifâde edilemiyor. Zâten fırınların kâbiliyeti de pek mahdûddur. Hem topçu hem piyâde cephanesine muhtâcız. Çadırlarımız da kalmadı ale’l-husûl portatif çadıra pek muhtâcız bu havâlîde ves’âid-i nakliye kalmamıştır ki oraya [Çerkezköy] göndereyim. Bugün Midye, Samakov taraflarına taharriyat için müfreze gönderdim ne bulursa gidecek buradan getirecek. Muhâcirlerin şimendifer istasyonunda peşin parayla arabalarını almak kâbil ise o sûretle temîn-i nakliyat edilebilir. 2. Kolordunun yapmakta olduğu muhârebeden haberim var. Hemen bir kuvvet sevk etmek istedimse de ‘askerin açlığı mâni’ oldu. Mevcûdumuzun 12.000 olması hesâbına göre ekmek istirham ederiz.

Karâgâh-ı ‘Umûmî -adem-i iştirâk caiz değildir. Buradan bugün dahi size ekmek gönderildi. Yine gönderilecektir.

Muhtar Paşa -3 taburla bir bataryayı öğle vakti Pınarhisar istikâmetine sevkettim. Bu ‘asker Pazarlı Karakolu ilerisinde düşman piyâdesiyle müsâdeme etmektedir. Onu püskürtünce 2. Kolordu ile birleşmeleri emri iktizâsındandır. Karâgâh henüz teşekkül edemedi ve ‘asker tefrîk edilerek kıtalar teşkil olunamadı. Henüz kâbiliyet-i ta‘arruziyyemiz yoktur. Karaağaç deresinin şarkından cenûb-i garbîye (?) doğru tahmînen birkaç tabur düşman ilerliyor, 2. Kolordu ile irtibât te’sîs etmek için bir süvâri keşif kolu gönderiyorum.

Karâgâh-ı ‘Umûmî -2.kolordunun sağını ve gerilerini muhâfaza için 3. Kolordunun hemen ilerlemesi kat‘iyyen lâzımdır.”

[171] Böylece Karâgâh-ı ‘Umûmî az evvel Şark Ordusu kumandanlığına verdiği emri ihlâl edici ilk hareket olmak üzere 3. Kolordu ile yeniden doğruca münâsebet girişmiş ve bunu yine tasrîh-i keyfiyet etmemekle berâber nev-ammâ emri altına alarak kumanda vahdetini sarsmış oluyordu.

Müte‘akiben saat 16 dakika 50’de 3. Kolorduya ve saat 16 dakika 45’de Saray’daki 18. Kolorduya verilen şu emirlerden birincisi, bâlâdaki vaz‘iyeti büsbütün büyötmüştü:

3. Kolorduya emir: “Karaağaç’ta bulunan 2. Kolordunun Dolan ve Kelbe istikâmetlerinden gelen düşman kollarıyla saat 12’de muhârebeye tutuşarak top atışının şiddetlenmekte ve muhârebenin ciddiyet kesbetmesi muhtemel görölmekte olduğu Şark Ordusundan bildirildiğinden böyle bir hâlde 3. Kolordu ile Uzunhacı’dan Müslem istikâmetine yürümekte olan 17. Kolordunun 2. Kolordunun sağında muhârebeye girmesi iktizâ eyler. Düşman kollarının (Vize-Pınarhisar) caddesinin şimâlindeki ‘arâzîden ilerlemesi pek muhtemel olduğundan o cihete karşı ordunun sağ cenâhını temîn etmenizi tavsiye ederim. Hafif süvâri livâsı mezkûr cenâha gelmek üzeredir.

Bu emrin hemen 17. Kolorduya sür‘at-i tebliği ile bu tarafâ iş‘ârı ve mezkûr kolordu ile tevhd-i hareket edilmesi”.

18. kolorduya da bu emrin metnini aynen tekrar sûretiyle ve ilâveten “...18. Kolordu Saray’da toplanmış olan aksâmıyla hemen Vize istikâmetinde hareket ile

ordunun sağ cenâhı gerisini her türlü ihtimâle karşı harekete ve muhârebeye iştirâke hazır olacak ve 3 ve 17. Kolordularla irtibât temîn edecektir. Kolordunun Saray'dan vakt-i hareketinin ve emr-i muhâberenin temîni için de yarın bulunacağı mahallin iş'ârı" emredilmişti.

Bu emirlerden Şark Ordusu'na ma'lûmât dahi verilmemişti ve fazlaca, Şark Ordusu'nun emrine tâbî olan 17. Kolorduya da 3. Kolordu vâsıtasıyla emir verilerek bu da, Şark Ordusu kumandanlığının kumanda vahdetinden çıkarılmış oluyordu.

Karârgâh-ı 'Umûmî, bu emirlerle acaba ne yapmak istiyordu, planı ne idi? Bunu anlamak pek güçtür: 1, 2 ve 4. Kolordulara dün "... düşman tarafından ta'arruz edildiği takdirde orada son dereceye kadar müdâfa'a edilmesi.... Ve bilhâssa düşmanın Kırkkilise şarkından icrâsı muhtemel olan harekât-ı taaruziyyesine karşı ihtiyâtlı bulunulması...) tavsiye edilmişti. Bugün. Yukarıda görüldüğü üzere 3. Kolorduya evvelâ "... 1 ve 2. Kolorduların cenâh ve gerilerini muhâfaza için derhâl ilerlemenin kat'ıyyen elzem olduğu..." bildirilmiş ve Mûte'âkıben de ber-vech-i bâlâ "...3 ve 17. Kolorduların 2. Kolordu sağında muhârebeye girmesi iktizâ edeceği... Pınarhisar-Vize şosesinin şimâlinde ilerlemesi pek muhtemel düşmana karşı ordunun sağ cenâhının te'mini ...) emredilmişti. 18. kolorduya da:

[172] "Vize istikâmetine hareketle ordu sağ cenâhı gerisinde ahvâle göre harekete hazır olmak..." emri verilmişti. Karârgâh-ı 'Umûmî'nin maksadını istintâc için elimizde medâr-ı istinâd olacak yalnız bu fıkralar mevcûd olduğundan bunlara göre biz şu anda Karârgâh-ı 'Umûmî'nin hiçbir mu'ayyen ve sarîh bir maksad ve planı olmadığını ve teşebbüs-ü zâtîyi tamâmen düşmana terk ederek sadece (menfî bir müdâfa'a, bir mukâvemet, bir muhâfaza) düşündüğünü kabûl etmek mecbûriyetindeyiz. Ma'a-hâzâ şu emirlerin heyet-i 'umûmiyyesi sağ cenâhta, şimâl cenâhta kuvvetli bir grup toplanmasını intâc ederdi ki bu grup mâkul bir sevk ve idâre ile bilahare mühim netîceler elde edebilirdi..

Bundan sonra saat 21'de Ziyâ Paşa'dan şu rapor gelinceye kadar -ki Lüleburgaz'dan telgrafla verilmiştir- başka bir şey yapılmadı:

"Bu akşam saat 19'da kolordular ber-vech-i 'âti vaz'iyettedir:

2. Kolordu: 5. Fırka Karaağaç şimâlinde 4. Fırka "cenûbdaki tepede; sağ cenâh gerisinde 5 taburluk bir ihtiyât.

1. Kolordu: 2. ve Uşak firkaları (Türkbey-Sakızköy) yolunun cenûbuna kadar;

3. fırkası ihtiyât olarak sağ cenâh gerisinde;

4. Kolordu: İzmit fırkası Kavak şarkında;

12. fırka Lüleburgaz şarkında;

Kal'a-yı Sultaniye fırkası ihtiyât olarak 12. Fırka şarkında;

Süvârî fırkası karârgâhı Lüleburgaz'da.

Saat 17'de Türkbey şimâl-i şarkisindeki tepeden ber-vech-i 'âti şeyler görüldü:

Dolan şarkındaki tepelerden ve bunun şimâlinde Karaağaç deresinin şarkından 2. Kolordunun topçularıyla ateş muhârebesi edilmektedir. Muhârebenin cereyânı hakkında istihsâl edilen ma'lûmât: 2. Kolordunun bir müfrezesiyle düşmanın pîş-dârı arasında başlayan müsâdemede müfrezemiz takviye edilerek

ilerlemesinden ve ba'dehû düşmanın hat açtığı görülerek mevzi-i aslîye alınmasından 'ibârettir. Bu hattın cenûbunda takrîben Taşlı çiftlik üzerine de 2 alay ve 2 batarya tahmîn edilen bir düşman kuvvetinin yürüdüğü ve ba'dehû tekrar şimâl-i şarkîye teveccüh etmiş olduğu 1. Kolordudan anlaşılmıştır. Şimdilik 4. Kolordu cephesinde bir şey yoktur.

1. Kolordu ihtiyâtta 3. Fırkasını süvâri alayıyla birlikte 2. Kolordunun sağ cenâhı gerisine, takrîben Kengri istikâmetinde tahrîk ediyor. 4. Kolordu ihtiyât fırkasını, sağ cenâhına takrîb edecektir. 4 ve 1. Kolorduların emir zâbitleri buradadır düşmanın sağ cenâh üzerindeki harekâtına nazaran kolordulara yarın için verilmesi iktizâ edilen emre şimdiden muntazır bulunuyorlar."

[173] Karârgâh-ı 'Umûmî bu rapor üzerine keyfiyeti Şark Ordusu'na ihbâr ederek emir ve kumandayı ona bırakacağına yine Şark Ordusu'na haber vermeksizin ve hiç olmazsa verdiği zîrdeki emirlerin sûretini olsun tebliğ etmeksizin saat 22 dakika 30'da Lüleburgaz telgrafhanesi vâsıtasıyla 4. Kolordu kumandanı 'Ahmed Abuk Paşa'ya şu emri göndermişti:

"2, 1 ve 4. Kolordular tarafından ittihâz olunan ve başkumandanlık Erkân-ı Harbiye reis-i sâni Ziyâ Paşa tarafından buraya bildirilen tertîbât muvâfıktır. Yarın sağ cenâha bilhâssa ehemmiyet vermek şartıyla, bulunulan mevzide düşmana karşı şiddetle mukâbele edilecektir. Kolordular yek-diğeriyle tevhid-i hareket edeceklerdir. Süvâri fırkası ordunun sol cenâhını temîn edecektir. Düşmana karşı son dereceye kadar sebat ve mukâvemet edilmesi kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur. 3. Kolordu Vize'den, 17. Kolordu Müslim'den ilerleyecek [Ki bu, ordu kumandanının müsaadesiyle bugün Uzunhacı'da istirahat ediyordu ve Karârgâh-ı 'Umûmînin bundan ma'lûmâtı yoktu. M. N.] Ordunun sağ cenâhında muhârebeye iştirâk etmek ve 18. Kolordu yarın 9 tabur piyâde ve topçu ile Saray'dan Vize istikâmetine ilerlemek emrini almışlardır. 2,1,4. Kolorduların harekâtı taraf-ı âlîlerinden idâre olunacaktır."

Böylece Şark Ordusu kumandanlığı nihâyet kumandadan fi'len ıskat edilmiş oluyordu ve fakat ne çâre ki mes'ele yine halledilememişti: Ordunun bundan haberi yoktu, ancak 16 Teşrîn-i evvel saat 10 dakika 30'da, zîrde mezkûr bir mürâca'âta cevâben kendisine ma'lûmât tarzında bildirilmişti.

Bundan sonra Karârgâh-ı 'Umûmî haber zâbitlerinden şu raporlar gelmişti:

1-Yüzbaşı Edip Bey'den, saat 23'e doğru: "3. Kolordu yarın bir fırkasıyla Pınarhisar'dan Kengri üzerine ilerleyip bu akşama kadar Kengri garbında 2. Kolordu kıta'âtı ile muhârebe eden düşman müfrezesine (Kengri ve Pınarhisar) istikâmetlerinde ta'arruz edecektir. Cafer Tayyar Bey bu geceden Örencik'i işgal etti. Müstakil süvâri livâsı Azbağ'a geldi. Düşmanın harekâtı henüz mu'ayyen değilse de kuvvetli kıta'ât görülmemiştir. 18. Kolordu Saray'da bir fırka toplamıştır. 1-2 taburu Karatepe'dedir. Kolordu açtır."

Yine aynı sıralarda Uzunhacı'dan, saat 15 dakika 30'da Yüzbaşı Refet ve Kenan Beylerin süvâri ile gönderdikleri şu rapor gelmişti:

"1-17. Kolordunun 15 Teşrîn-i evvel vaz'iyeti şudur:

Kolordu karârgâhı Uzunhacı'da:

[174] Samsun Fırkasından: Bafra, Ünye, Çarşamba taburlarıyla topçu Y 8 T 2 13'de Lüleburgaz'dan hareket etmiş olup bugün Muratlı'dan Uzunhacı'ya yürüyüşte.

Giresun, Tirebolu, Ordu, Perşembe, Samsun taburları Uzunhacı'da.

Fatsa taburu bugün Erikli'den Çorlu'ya hareket etmiş.

Erikli Fırkasından: Bolu alayı Vize'de.

Gerede, Bartın, Çaycuma, Safranbolu, Divriğ taburları ve cebel topçu T 2 K3 Uzunhacı'da.

Erikli taburu Erikli'den bahren derdest nakil [hakîkâtte yarım tabur Uzunhacı'da idi. M. N.]

Süvâri Y 7, K 4 Uzunhacı'da.

Süvâri Y 10, K 4 Lüleburgaz'da top topluyor.

2- Ric'atin ilk günlerde hâsıl eylediği havf ve dehşet düşmanın gösterdiği gevşeklik onun da aynı zamânda bozulmuş olduğu hakkında 'askere fikir ilgâ etmiş olduğundan yavaş yavaş kuvve-i ma'neviyye düzelmeğe başlamıştır.

3- Efrâdın ta'lîm ve terbiyelerindeki noksân, bilhâssa silahını kullanmayı bilmemesi kuvve-i ma'neviyyeyi sarsıyormuş, zâbit noksânının sür'at telâfisi.

4- İâşedeki müşkilâtta kuvve-i ma'neviyyeye dokunuyormuş. Ekmek lâzım. Kıta'âtın sacı olmadığından undan istifâde edemiyor. Çerkezköy'ünde vagonlar derununda kilitli sac görmüşük. Bunlar kıta'âta tevzi' edilebilir.

5- Kolordu karârgâhı yarın Yuvalı'ya hareket edecektir.

6- Erikli'de Debarkman vâsıtası noksân olduğundan günde ancak iki bölük çıkâbiliyormuş. Midye'de de aynı vechile deberkeman icrâsı neticesiz olacağından mümkün olduğu kadar çok ves'âidin Dersaadet'ten Erikli ve Midye'ye i'zâmı".

Bu raporlar üzerine de şu emirler verilmişti:

1-Uzunhacı'da 17. Kolordu kumandanlığına, saat 23'ü geçte tahrîran, stajyer Yüzbaşı Mes'ûd Efendi ile "2,1,4. Kolordular bugün öğleden sonra (Kengri-Karaağaç-Türkbey-Lüleburgaz) hatt-ı 'umûmisinde düşman kuvvetleriyle muhârebeye tutuşmuştur. Yarın kemâl-i şiddet ve metânet le düşmana mukâbele edeceklerdir. 3. Kolordu Vize'den ilerleyerek Ordu'nun sağında muhârebeye iştirâk etmek ve 18. Kolordu 9 tabur ve 3 batarya ile Saray'dan Vize'ye ilerlemek emrini almışlardır.

Taht-ı kumandanızdaki 17. Kolordu, Uzunhacı'da toplanmış olan kuvvetiyle ve diğer kıta'âtını beklemeksizin, yarın gâyet erken Yuvalı üzerinden Azbağ istikâmetinde ilerleyecek ve 18. Kolordu [175] ile tevhi'd-i hareket edecektir. 3,17,18. Kolorduların harekâtı Ferik Hamdi Paşa tarafından idâre edilecektir. Hafif süvâri livâsı sağ cenâhta bulunacaktır. Müstakil süvâri fırkası ordunun sol cenâhını temîn eyleyecektir. Kolordunun henüz gelmekte olan kıta'âtını en kısa yoldan Azbağ ve Topçuköy istikâmetlerinde sevk ve cem' etmeye çalışmanız kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur.

18. Kolordunun Çerkezköy'ünde toplanmış olan 9 tabur piyâde kuvveti yarın erkenden Saray istikâmetinde ilerleyecektir. Başkumandanlık Karârgâh-ı 'Umûmîsi şimdilik Çerkezköy'ünde kalacaktır."

2-16 minh saat 24 dakika 20'de 3. Kolordu kumandanlığına, telgrafla:

"2, 1, 4. Kolordular bugün öğleden sonra (Kengri-Karaağaç-Türkbey-Lüleburgaz) hatt-ı 'umûmisinde düşman kuvvetleriyle muhârebeye tutuşmuştur.

Yarın kemâl-i şiddetle ve metânet le düşmana mukâbele eyleyeceklerdir. Taht-ı kumandanızdaki 3. Kolordu Şark Ordusu'nun sağ cenâhında muhârebeye iştirâk edecektir. 18. Kolordu, 9 tabur piyâde ve 3 batarya ile Saray'dan Vize istikâmetinde ilerlemek ve 17. Kolordu Uzunhacı'da toplanmış olan 10 tabur piyâde ve 4 bataryasıyla yarın gâyet erken Yuvalı üzerinden Azbağ istikâmetinde ilerlemek emrini almışlardır. 18. Kolorduya mensûb olup şimdi Çerkezköy'ünde bulunan 9 tabur piyâde yarın gâyet erken Saray istikâmetinde ilerleyecektir. 2,1 ve 4. Kolorduların harekâtı 4. Kolordu kumandanı Ferik Abuk 'Ahmed Paşa tarafından ve 3,17,18. Kolorduların harekâtı 18. Kolordu kumandanı Ferik Hamdi Paşa tarafından tevhi'd ve idâre edilecektir. Hafif süvâri livâsı ordunun sağ cenâhında bulunacak ve müstakil süvâri fırkası ordunun sol cenâhını setr ve temîn edecektir. Başkumandanlık Karârgâh-ı 'Umûmîsi şimdilik Çerkezköy'ünde kalacaktır. Mütebâki erzak ve cephane bu geceden yola çıkarılmıştır. Zat-ı vâlâlarının ibraz ettiğiniz gayret ve hamasetin bu defâ düşmana karşı kat'î ve şanlı bir muzafferiyetle tetevvüc edeceği eltaf-ı sübhaniyeden mütazarrı'dır."

3-16 minh saat 1 dakika 40. Saray'da 18. Kolordu kumandanlığına telgraf:

"2,1,4. Kolordular bugün öğleden sonra (Kengri-Karaağaç-Türkbey-Lüleburgaz) hatt-ı 'umûmisinde düşman kuvvetleriyle muhârebeye tutuşmuştur. Yarın kemâl-i şiddet ve metânet le düşmana mukâbele edeceklerdir. 3. Kolordu Vize'den ilerleyerek ordunun sağında muhârebeye iştirâk etmek emrini almıştır. Taht-ı kumandanızda bulunan 18. Kolordu, Saray'da toplanmış kıta'âtıyla yarın gâyet erken Vize istikâmetinde ilerleyecektir. 10 tabur piyâde ve 4 batarya topla Uzunhacı'da toplanmış olan 17. Kolordu yarın gâyet erken Yuvalı üzerinden Azbağ istikâmetinde ilerlemek ve sizinle tevhi'd-i hareket etmek emrini almıştır. 17. Kolordunun henüz gelmekte olan kıta'âtı en kısa yoldan Azbağ ve Topçuköy istikâmetlerinde sevk ve cem' edilecek ve kolordunuza mensûb olup şimdi Çerkezköy'ünde bulunan 9 tabur yarın gâyet erken Saray istikâmetinde ilerleyecektir. 2, 1 ve 4. Kolorduların harekâtı 4. [176] Kolordu kumandanı Ferik Abuk 'Ahmed Paşa tarafından ve 3, 17, 18. Kolorduların harekâtı zât-ı vâlâları tarafından tevhi'd ve idâre edilecektir. Hafif süvâri livâsı ordunun sağ cenâhında bulunacak ve müstakil süvâri fırkası ordunun sol cenâhını setr ve temîn eyleyecektir. Başkumandanlık Karârgâh-ı 'Umûmî'si şimdilik Çerkezköy'ünde kalacaktır. Bu muhârebede düşmana karşı kat'î bir zafer istihsâline gayret edilmesi ru'yet-i müsellemlerinden muntazırdır.

Zeyl: Bu emrin bir sûretini emr-i zâbitiyle hemen bu geceden Uzunhacı'daki 17. Kolordu kumandanı Mîr-livâ Mahmud Paşa'ya irsâl ediniz.

Zeyl: Harekât-ı harbiye esnâsında ve bilhâssa muhârebede efrâd-ı 'askeriyenin çantalarını terk ile hafif ve sebük-bar bulunmaları tavsiye olunur. 3 ve 17. Kolordular kumandanlıklarına da şu husûs ayrıca tebliğ olunacaktır."

Karârgâh-ı 'Umûmînin, 15'de muhârebe başladıktan sonra gece yarısından sonraya kadar devâm eden yukarıya naklettığımız fa'alîyet ve mesâ'î sinin hikâyesini şunların da zikir ile ikmâl etmek i'câb eder:

1- Karârgâh-ı 'Umûmî Erkân-ı Harbiyesinden Erkân-ı Harbiye kaymakâmı Yusuf Rasih Bey Çerkezköy ve civârında bulunduğu ber-vech-i bâlâ kabûl edilen 18. Kolorduya mensûb 9 taburun kumandasını deruhte ederek 16 sabahı erken Saray'a harekete me'mûr edilmişti ve mûmâ-ileyh 16 sabahı yanında yalnız iki atlı olduğu

hâlde bu ismini bilmediği, yüzünü görmediği taburların kumandasını deruhte ederek (!) yola çıkmıştı. Râsih Bey esâsen saralı bir zattı, hatta bu emri aldığı sırada dahi sarası tutmuştu; bu işe me'mûr edilmesinin sebep-i aslîsi mûmâ-ileyhin (Halaskârân grubuna) mensûb olarak Karârgâh-ı 'Umûmîdeki rüesânın şahsen muhâlifî add ve kabûl edilmekte olması idi ve bu vesile ile karârgâhtan uzaklaştırılmış oluyordu.

2- Saat 20'de Şark Ordusundan şu telgraf gelmiş ve fakat buna ancak 16 sabahı zîrde görülecek saat 10 dakika 30 târîhli bir cevâb gönderilmişti: "Yolların fenâlığı dolayısıyla yorgun düşman efrâdın yürüyüşe devâm edememesi hasebiyle 17. Kolordunun bir gün istirahat vermeye mecbûr kalarak bu geceyi de Uzunhacı'da geçirerek yarın Yuvalı'ya hareket edeceği Mahmud Paşa'dan alınan raporda bildirilmiştir. [Hâlbuki 17. Kolordu cerîdesinde Mahmud Paşa bugün Çorlu'da 'Abdullâh Paşa ile görüşerek bu müsa'adeyi aldı kaydı vardır: Yanılan taraf hangisi ise şâyân-ı dikkattir! M. N.] Bu cihetle Karaağaç'da harbeden ordunun sağ cenâhı açık kalmaktadır. Mümkünse Vize'den Pınarhisar üzerine kuvvetli bir müfrezenin gönderilmesi için Vize'ye Karârgâh-ı 'Umûmîden emir verilmesi mütemennadır. Ben bu geceden Umurca'ya hareket ediyorum.

[177] 3- 'Askerî Hat Komiseri Necâti Bey'den Lüleburgaz'da Erkân-ı Harbiye Kaymakâmı Zeki Bey'e çekilip telgrafhânedan bir sûreti alınan rapor: "Bugün öğleden sonra Lüleburgaz'dan top sesleri geliyor.

Şimdi de Edirne cihetinden gelen tren Alpullu makasından çıkarken ateşe tutulduklarını bildirdiler. Karârgâha ma'lûmât veriniz." Bu haber gâyet mühimdi; 15'de Bulgarların demiryolu boyuna, Alpullu civârına kadar indiğine delâlet edebilirdi. Bu takdîrde 16'da bu taraftan Ergene boyundan düşman gelmesi ağıle ihtimâl olurdu. Fakat bu haberin göze çarptığına dâir bir alamet yoktur.

4- Edirne'den gelen saat 22 dakika 30 târîhli rapor 9-10 Teşrîn-i evvel muhârebesini tekrar telhîs ettikten sonra "kalenin 5-8 km mesâfesinde hafriyatla meşgûl 24 tabur kadar vardır. İstasyon ve Dimetoka yolları istikâmetinde düşman süvârisi var. Bugün Kemâl köyünde 500 metre irtifada 15 dakika kalan bir Bulgar balonu görüldü." Diyordu; bu haber mevsûk 'addedilirse düşmanın lâ-akall tam 6 fırka ile Karaağaç hattına teveccüh ettiğine delâlet ederdi.

5- Gece Sadâretten şu beyânnâme gelmişti ve ta'mîm edilmişti ki vesîka-i târîhiyye olarak aynen derc olunur:

"Vekilim ve Harbiye Nazırımız Nâzım Paşa! Devletimizin şu anda bulunduğu hâlin derece-i ehemmiyeti ma'lûmunuzdur. 'Osmanlı Devleti'nin altı yüz senelik şân ve şerefînin ve vatan-ı mukâddesimizin muhâfazası ancak ordumuzun şecâat ve hamîyyetine mevdu' ve bütûn enzâr-ı cihân ordumuza ma'tûf tur.

Binâ'en'aleyh ordumuzun kuvve-i ma'neviyyesini takviye ile intizâmını temîne ve bi-inâyetillah-i Teâlâ esbâb-ı muzafferiyeti istikmâle bütûn mevcûdiyetinizle gayret edeceğinizi ümîd eyler ve bi'l-'umûm umerâ ve zâbitân ve efrâd-ı 'askeriyyemizin dahi nusret-i samedâniyyeye istinâden şanlı ecdadımızın kahraman evlatları olduklarını nazar-ı 'âlemde bir kere daha isbâd edecek sûrette şecâat ve cesaret ve meydân-ı muhârebede sebat göstermelerini hamîyyet-i vatanperver-ânelerinden intizâr ederim. Cümlelizin her ân ve zamân tevfikât-ı samedâniyyeye mazhâriyyetinizi eltâf-ı sübhâniyyeden temennî eylemekteyim. (Her tarafa tebliğ edilmiştir.)

Mehmed Reşad”

Tahtında müstetîr olarak yine efrâd itham ediliyor! Ne yazık!.. Hâlbuki Türk neferi her yerde olduğu gibi burada da vazîfesini îfâ edecekti ve etmişti. Fakat sevk ve idâre heyeti vazîfesini yapamamış ve buna ehil değildi..

6- Saat 24 dakika 40’da süvâri fırkasından gelen bir rapor “düşmanın garben henüz Telan deresinde ve Alaypa’da, şimâlen Yuvanköy’de, Kavakdere karyesinde iki köyün şark sırtlarında bulunduğu” bahsederek ancak düşmanın 14 vaz’iyetini bir derece tesbît edebiliyordu. Ma’a-hâzâ düşmanın vaz’iyet-i ‘umûmiyyesi hakkında bir fikir verebilirdi.

[178] 7- Harbiye Nezâreti’nden de “Berlin Sefâreti’nin iş’ârına atfen, Bulgarların sağ cenâhlarıyla Yenice’den Babaeski’ye geldikleri, Kırkkilise muhârebesinde geri kalmış olan ve merkezin Kavaklı’ya vardığı, sol cenâhın Kırkkilise’de bozulan ‘askeri ta’kîb ederek Vize üzerinden Çorlu’nun sağ yanını alacağı, Kazlıköy, Midye ve Istranca’ya kuvvetli müfrezeler gönderildiği” hakkında bir telgraf gelmişti; şâyân-ı dikkat derecede doğru olan bu telgrafta vaz’iyet-i ‘umûmiyye hakkındaki fikri ikmâl edebilirdi.

8- Kolera çıkması hasebiyle, yolda olan müretteb 23. Kolordunun terhisi emredilmişti.

9- Velhâsıl Şark Ordusu nezdinde haber zâbiti Binbaşı Kâzım Bey’den 15-16 târîhli şu rapor gelmişti:

“Ordunun vaz’iyeti tebeddül etmemiştir. Düşmana dâir ma’lûmât: 2. Kolordudan 4. Fırkanın dümdârı Karaağaç şimâlinde düşmanla bir muhârebeye tutuşmuş ve ayrıca bir alay ve bir batarya ile takviye edilmiştir. 2. Kolordunun topları kurtarmak üzere Pınarhisar’a gönderdiği müfrezede eşkıya ile tutuşmuş ve ayrıca takviye edilmiştir.. İzmit taburları 700’den fazla mevcûdtadır. 12. Fırka 13 taburla bunun cenûbunda, 8 taburlu kale fırkası bunların gerisindedir. 1. Kolordu 3 fırkasıyla İzmit fırkasının sağında, bir fırkası kendi sağ cenâh gerisindedir. 2. Kolordu Karaağaç’ın şarkında ve 5 taburu sağ cenâh gerisindedir. Dün akşam püskürtülen süvârilere müte’addid defâ cephe önünde görülmüştür.”

Karârgâh-ı ‘Umûmînin 15’de, muhârebe başladıktan sonraki fa’aliyeti, icrâatı da işte bunlarla nihâyet bulmuştu; çok yazı yazılmış, çok emirler verilmiş ve fakat bunlara rağmen şunlar taayyün etmemişti:

1- Ordunun başkumandanı kimdi?

2- Maksud-ı ‘umûmi nedir? Bunun yerine 4,2 ve 1. Kolordular için sadece (kemâl-i şiddet ve metânet le mukâbele) 17. Kolordu için (Azbağ istikâmetinde ilerlemek ve ancak Vize hedef gösterilmiş olan 18. Kolordu ile tevhiid-i hareket eylemek), (3. Kolordu için Şark Ordusu’nun sağ cenâhında muhârebeye iştirâk) 18. Kolordu için (Vize istikâmetinde ilerlemek), Çerkezköy’deki kıta’ât için (Saray istikâmetinde ilerlemek) tabirlerinden başka bir şey yoktu! Hâlbuki ya ‘umûmi bir ta’arruza veya vakt-i münâsibinde bir mukâbil ta’arruza geçmek niyetiyle ef’âl-i müdâfa’aya ve yahut da menfî bir müdâfa’aya karâr vermek zamânı idi ve bu maksadın gâyet sarîh sûrette söylenmesi lâzımdı. Bu mübhem kelimeler daha ziyâde üçüncü ve en müsâ’id bir tefsîrle de 2. Şikka tekâbül eder ‘addolunabilirse de bu takdîrde sağ cenâha sarîh vazîfe vermek, ‘umûmî hatt-ı müdâfa’ayı meselâ en şimâlden Ergene’ye kadar Boyralı-Karaağaç deresi şark sırtları olarak göstermek,

birinci hatta girecek kolordulara mıntika vermek, velhâsıl ‘umûmi ihtiyâtın da kuvvet ve mahallini tesbît eylemek şarttır. Binâ’en‘aleyh bu kadar yazı [179] vesâ’ireye rağmen ortada bir muhârebe planı yoktu; her plansız işin akıbeti bi’t-tabi burada da kendisini göstermekte gecikmeyecekti. Karârgâh-ı ‘Umûmî hiç olmazsa bugün olsun son defâ olarak vaz‘iyeti tashîh fırsatına mâlik olmuştu; fakat ne çâre ki bunu da elden kaçırmıştı.

B) 15 Teşrîn-i evvelde Lüleburgaz Muhârebesi Başlarken

Şark Ordusu Kumandanlığının Fa‘aliyeti

Ale’s-sabah Ziyâ Paşa Çorlu’ya gelerek evvelki bâbda zikredildiği üzere ordu kumandanıyla görüşmüş; istifasının kabûl edildiğini söylemişti. Bundan sonra da ‘Abdullâh Paşa bir kere de şifâhen Nâzım Paşa ile görüşmek üzere Çerkezköy’üne gelmiş ve kendi ifâdelerine göre “...Kolordu kumandanları tarafından dermeyân olunan esbâb ve mütâlaât müşârun-ileyh tarafından nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınmış bulunduğundan ordunun bir iki gün daha Karaağaç hattında kalarak istirahat eylemesinde bir mahzûr görmediklerini ve keyfiyeti kolordu kumandanlarına dahi tebliğ eylemiş bulunduklarını” beyân buyurduklarından bir netîce hâsıl olmayarak ‘avdet eylemişlerdi.

Bundan sonra ordu, Karaağaç muhârebesi hakkında birbirini müte‘âkib şu ilk raporları almıştı:

1- Kolorduda haber zâbiti E. H. Kaymakâmı Zeki Bey’dan; Lüleburgaz’dan, saat 13 dakika 40: “Saat 11 raddelerinde Karaağaç cihetinden şiddetli tüfek ateşi başladı. Saat 12’de top sesleri işildi. Burada edilen tarassuttan 2. Kolorduya mensûb Karaağaç cenûb-i garbîsindeki bir bataryanın Karaağaç garbındaki Ormancık üzerine ateşi görüldü. Düşmanın topçu mevzii görülmüyor ara sıra şarapnellerinin bataryamız ilerisinde patladığı görülüyor.

Saat 12 dakika 30’da top sesleri seyrekleşti daha şimâlden gelmeye başladı. Şimdi nerelerde top ateşi yapılmakta olduğu anlaşılamıyor. Piyâde ateşi olanca şiddetiyle devâm ediyor. 1. Kolordu henüz harbe girmede, vaz‘iyet gayrı mu‘ayyendir, karşısında şimdilik bir kuvvet görülmüyor. 4. Kolordu karşısında da evvelce bildirilen süvârî alayından başka kuvvet yoktur. 4. Kolordu kıta‘âtı Lüleburgaz şarkında topludur. 12. Fırka sol cenâhımızın temînine me‘mûr edilmiştir. Diğer kıta‘ât ahvâlin taayyün etmesine ve 1. Kolordunun hareket eylemesine intizârda bulunuyor.”

2- 4. Kolordudan, saat 14: “Karaağaç etrafındaki 2. Kolordu saat 12’den beri Dolan ve Kelbe istikâmetlerinden ilerleyen düşman kuvvetleriyle harbe tutuştu. Top müsâdemâtı şiddetlidir. Vaz‘iyet-i ‘umûmiyye henüz takarrur etmemiştir. Türkbey civârındaki 1. Kolordu 2. Kolorduya yaklaşmaktadır.”

[180] Bunun üzerine Karârgâh-ı ‘Umûmiyye saat 15 dakika 40’da yukarıda görülen rapor yazılmış ve saat 16 dakika 25’de yine fasl-ı sabıkta mezkûr cevâb gelmişti.

Bundan sonra ordu, şu raporları da almıştı:

A) 2. Kolordudan, Lüleburgaz’dan keşîde saat 16:

“Bugün saat 11’de Karaağaç garbındaki 4. Fırka dümdârı düşmanla müsâdemeye başladı. İlerleyen düşman dümdârdaki Y11 tarafından püskürtüldü. Şimdilik düşmanın iki bataryası ile bir alay kadar piyâdesi müsâdeme etmektedir. Bir

alay ve bir batarya ile bu dümdâr takviye olunmuştur. Pınarhisar cihetinde henüz bir şey görünmüyor. Keşif kollarından henüz haber alınmadığı ma'rûzdur."

B) Sûvâri fırkasından: "Düşman piyâdesi garben Telan derede, şimâlen Yavanköy'de, Kavakdere ormanlığının cenûb kenarında ve Yeniköy şark sırtlarında görülmüştür. Saat 16'da Tatarlı çiftliği civârında bir alay kadar piyâde görüldü. Saat 17'de Saranlı çiftliğe doğru 2 düşman sûvâri alayı gelmiştir." Ba'dehû 1. Kolordudan da ma'lûmât almıştır.

Bundan sonra ordu kumandanlığı, kendisini Şark Ordusu'nun tekmi'l kolordularına kumandaya me'mûr olduğu zan ve kanaatiyle -ki bu bâbda Karârgâh-ı 'Umûmîde cereyân eden ve kolordulara verilen emirlerden hiçbir ma'lûmâtı yoktu- şu ordu emrini vermişti:

Çorlu'dan

15-16 Teşrîn-i evvel 1328

16 Teşrîn-i evvel için ordu emri

1- Dün Karaağaç garb sırtlarında bir alay piyâde kuvvetinde bir düşman müfrezesiyle ikinci kolordu kıta'âtı arasında muhârebe olmuş ve Türkbey garbında dahi düşmanın iki alay piyâde ve 2 batarya kuvvetinde diğer bir müfrezesi görülmüştür. Ayvalı civârında dahi düşmanın bazı sûvâri bölükleri zuhûr ederek tard edilmiştir.

2- Düşmanın ta'arruzu hâlinde ordu, bulunduğu Karaağaç deresi şarkındaki mevzide düşmana mukâbele edecektir.

3- 2. Kolordu: Karaağaç şark sırtlarında bir mevzi tutacaktır ve (Pınarhisar-'Osmancık) hattını keşfettirecektir.

1. Kolordu: 2. Kolordunun sol cenâhından i'tibâren Türkbey'in tarafeyninde ahz-i mevzi edecek, bir fırkasını 2. Kolordunun sağ cenâhı gerisinde ihtiyâtta bulunduracaktır ve ('Osmancık-Yeniköy) hattını keşfettirecektir.

[181] 4. Kolordu: 1. Kolordunun sol cenâhından i'tibâren (Lüleburgaz-Karıştıran) yolunun tarafeynindeki surları işgal edecektir. (Yenimahalle-Babaeski) istikâmetlerini keşfettirecektir. Bir fırkasını ihtiyât-ı 'umûmî olmak üzere Sakızköy'de ordu kumandanının emrine hazır bulunduracaktır. Sol cenâhını bir ihtiyâtla daima setredecektir.

4- Müstakil sûvâri fırkası (Pınarhisar-Babaeski) cephesini keşfedecek ve düşmanın sağ cenâh muntehasının hangi istikâmetten geldiğini behemehâl öğrenecektir.

5- 17. Kolordu, yarın saat 8'de Uzunhacı'dan hareketle (Sinanlı-Tatarlı) üzerinden Tatarlı'nın 4 km şimâl-i garbisine gelecektir.

6- 3. Kolordu (Vize-Pınarhisar) caddesini setredecektir. (Vize-Kırkkilise) ve (Vize-Ayvacaköy) istikâmetlerini keşfettirecektir.

7- Ordu karârgâhı yarın sabah saat 6'da Sakızköy'de bulunacaktır.

Ordu Kumandanı 'Abdullâh

Sûret-i Tebliğ: 1, 2, 3, 4. Kolordulara, sûvâri fırkasına telgrafla

17. kolorduya, jandarma ile.

Görülüyor ki başkumandanlığın, saat 16 dakika 25’de Şark Ordusu kumandanlığına verdiği sarîh emirde sebat etmeyerek sağ cenâh kolordularını evvelâ doğrudan doğruya ve ba’dehû Hamdi Paşa emrine vermekle berâber re’sen sevk ve idâreye kalkışması ve bunlardan Şark Ordusu kumandanlığına hiç olmazsa ma’lûmât vermemiş bulunması daha şimdiden (emir, aksi emir) mahzûr-ı vahimini ortaya çıkarmış bulunuyordu:

Karârgâh-ı ‘Umûmî evvelâ bugün Uzunhacı’dan Yuvalı’ya hal-i harekette olduğunu zanneylediği hâlde Uzunhacı’da kaldığını öğrendiği 17. Kolorduya “yarın (Yuvalı-Müslim) üzerinden Azbağ istikâmetinde ilerlemek ve Saray’dan Vize’ye yürüyecek olan 18. Kolordu ile tevîd-i hareket eylemek emrini vermişti. Ve adeta yarın Vize’den Pınarhisar istikâmetinde ilerleyerek 2. Kolordunun sağ cenâh ve gerisini muhâfaza için bununla bir hizâyâ gelmeye çalışması lâzım gelen 3. Kolordunun bir yürüyüş gerisinde 17 ve 18. Kolordulardan mürekkeb bir kuvvetli kademe bulunmasını tasavvur eylemişti.

Şark Ordusu kumandanı ise 17. Kolorduyu (Azbağ-Tatarlı) arasında 12 km’ye varan bir farkla bu kadar cenûbtan yürütmek doğruca ikinci kolordunun sağ gerisinde meydan-ı muhârebe ihtiyâtı hâline getirmek tasavvur etmiş, 3. Kolorduya da (Pınarhisar-Vize) yolunda sadece setr vazîfesini vermişti.

[182] Binâ’en‘aleyh 3 ve 17. Kolorduların vazîfeleri her iki karârgâhın emirlerine nazaran yek-diğerinden çok farklı ruh ve mahiyette bulunuyordu. 1, 2, 4. Kolordular ise aynı bir hat üzerinde kalmaya mecbûr olduklarından böylece meydan muhârebesini tertîb ve icrâ husûsunda her iki karârgâhın fikr-i esâsîsinde mühim bir fark tebârüz eylemiş oluyordu; Şark Ordusu’nun böyle düşünmesi ise başlıca 3. Kolordunun hâl ve kuvvetine itimatsızlıktan ve 18. Kolordu hakkında haberdâr olmamasından ileri geliyordu. Fi’l-hakîka bu gece 3. Kolordu kumandanlığından alınmış olan şu telgraf, bu ‘adem-i itimadı ancak te’yîd edecek mahiyette idi ki çoktan beri Şark Ordusuyla irtibâtta bulunmamış olan Mahmud Muhtar Paşa’nın bu telgrafı ne sebebe mebni ‘Abdullâh Paşa’ya geldiği de kâbil-i tefehhüm olmayan diğer bir mes’eledir:

Vize’den

15 Teşrîn-i evvel 328 Saat 22 Dakika 30

“Karaağaç civârında bugün 2. Kolordunun harbe başlamış olmasına nazaran ordunun sağ cenâhını temînen yarın harbe iştirâk için başkumandanlık vekâletinden telâkkî olunan emir telgrafı üzerine 3. Kolordu, 8 taburdan müretteb bir fırka hâlinde yarın ale’s-sabah iki kol üzerine (Pınarhisar-Kengri) istikâmetinde hareket edecekse de henüz iâde-i kuvvet ve intizâm eylemeden techizât ve vesâit-i nakliyenin nâ-tamam olduğu ve i’âşenin taht-ı temîne alınmadığı bir hengamda harbe girişmek pek mûcib-i teenî olduğu gibi düşmanın her taraftan top sesine koşacak kuvvetine karşı kolordunun perakende bir hâlde bulunan kuvâ-yı sâiresinden istifâdesi mümkün olamayacağından netîce mûcib-i endişe görülmektedir.

Mahmud Muhtar”

Muhtar Paşa, acaba ‘Abdullâh Paşa tavassut etsin de 3. Kolordu muhârebeden affedilsin diye mi günlerden beri kendisinin kumandanı olduğunu unuttuğu ‘Abdullâh Paşa’ya mürâca‘ât eylemişti? Kimbilir?!

Bu emrin, ordunun Karaağaç hattı için emrettiği tertîbât ile orada bugün 1 ve 4. Kolordu kumandanlarının Ziyâ Paşayla birlikte ittihâz ettikleri tertîbâta tevafuku da şâyân-ı dikkattir. Bunu, ‘Osmanlı kumandanlarının bir vaz‘iyeti aynı sûretle düşünüp aynı karârı verecek derecede müttehid’ül-efkar yetişmiş olmalarına hamletmek kâbil olamadığından ‘ağleb ihtimâl Ziyâ Paşa ‘avdetinde Çorlu’da Şark Ordusu kumandanlığıyla görüştü; ma‘lûmât verdi ve bu husûs buraca da muvâfık görüldü” demek mecbûriyetindeyiz.

Diğer cihetten şunu da i’tirâf muvâfık olur ki Şark Ordusu’nun ordu emri, sâde, basit ve bilinen vaz‘iyete sûret-i ‘umûmiyyede muvâfık idi.

[183] 1- Ordu kumandanlığı bugün vaz‘iyeti tamamiyle şöyle biliyordu:

3. Kolordu, 8 tabur olarak Vize’de, mevcûdu:	8000 insan
2. Kolordu, 5. Fırka, Karaağaç şimâlinde, 4. Fırka, cenûbunda,	6000 insan
5 taburlu Kastamonu fırkası sağ gerisinde ihtiyât	
1. kolordu: 2 ve müretteb Uşak fırkaları Türkbey-Sakızköy yolunun	20.000 insan
cenûbuna kadar, 3. Fırka sağ cenâh gerisinde ihtiyât	
4. Kolordu: İzmit Fırkası Kavak şarkında, 12. Fırka Lüleburgaz	7.000 insan
şarkında, Kale fırkası bunun şarkında ihtiyât	
17. Kolordu: Uzunhacı’dan yürüyüşte	7.000 insan

Yekun 48.000 insan

[Fakat her nedense ‘Abdullâh Paşa hâtırâtında bu yekun 61.000 nefer olarak gösterilmiştir. Diğer cihetten bu vaz‘iyetin, Ziyâ Paşa’nın raporunda mezkûr vaz‘iyete ifâde cihetiyle de müşâbeheti bize Ziyâ Paşa’nın ‘avdetinde Çorlu’da ordu karârgâhına uğradığı hakkında diğer bir emare teşkil etmektedir.]

Şark Ordusu Kumandanlığı’nın Lüleburgaz Muhârebesi’ni ihzâr ve tertîbe ma‘tûf mesâ‘isi de bu kadardı.

[184] İkinci Bâb

15 Teşrîn-i evvel Akşamı Vaz‘iyet ‘umûmiyyesi Hakkında Tedkîk ve Mülâhaza

[Kroki 3, 6, 8]

Bulgarların hakîkâten başka düşüncelerle icrâ ettikleri yürüyüşle ‘Osmanlıların tertîbsiz, hesapsız ve hazırlıksız beklemlerinden tahassul eden 15 Teşrîn-i evvel akşamı vaz‘iyet ‘umûmiyyesi sevk ve idâre nokta-i nazarından pek faydalı bir şekil ve manzara göstermektedir:

Bulgarlar: 14 ve 15 Teşrîn-i evvelde Lüleburgaz garb sırtlarında sunûf-ı muhtelif kuvvetleriyle temâs etmiş bugün Türkbey şarkında topçu ateşine uğramış ve buralarda tahkîmât ve fa‘aliyet görmüş, Karaağaç garb sırtlarında şiddetlice bir münferit muhârebe yapılarak ba‘dehû Karaağaç şark sırtlarında kuvvet ve tahkîmât görülmüş ve buradan top ateşi alınmıştı. Binâ’en‘aleyh artık hükmedilebilir ki

‘Osmanlılar bir kısım kuvvetleriyle veya heyet-i ‘umûmiyyeleriyle Ergene’den Karaağaç’a kadar [dâhil] Karaağaç vadisi boyunca bulunmaktadır. Vize istikâmetinde bugün gerçi düşmannla temâs olmadı ve 5. Fırkanın 2. Livâsı kolbaşıyla Kengri’ya kadar vardı; fakat bu, mühim Vize istikâmetinin tamâmen boş olduğuna ve yarın da bu taraftan düşman görünmeyeceğine delâlet ederiz.

Diğer cihetten 5. Fırka 2. Livâ yarın, cenûbtan şimâle doğru bir yan ve geri te’sîrine de ma’rûz kalarak ordu kısm-ı küllisinden ayrılma tehlikesine uğrayabilir. Binâ’en’aleyh sol cenâh ve yan açıktır, tehlikelidir. Diğer cihetten 1. Ordunun henüz (Babaeski-Kumbarlar çiftliği) hattına varmış olması dolayısıyla sağ yan ve cenâh dahi bu ordu yetişinceye kadar Lüleburgaz istikâmetinden bir tehlike ve tehdîd ihtimâli karşısında bulunmaktadır. Buna mukâbil 3. Ordu 7 livâ, 56 taburluk merkez sıkletiyle 13-14 kilometre bir cephe karşısında el altında hazırdır ve 2. Livânın bugünkü harekâtına nazaran düşmanın şimâl cenâh-ı müntehası şimdilik Karaağaç’tan çok şimâle imtidad etmektedir.

Harekâtın bundan sonrası için en büyük tehlike, Karaağaç deresi boyundaki ‘Osmanlı kuvvetlerinin kısm-ı küllisi olmayıp da setr-i kıta’âtı bulunması veya bunlar kısm-ı küllî dahi olsa ‘Osmanlıların burada muhârebe-i kat’iyyeyi kabûl etmeyerek geriye çekilmeleridir. Düşmanı netîce-i kat’iyyeli bir muhârebeye icbâr ise bu vaz’iyette ancak 1. Orduyu beklemekten hemen ta’arruza geçmek ve ta’arruzun merkez sıkletini Karaağaç şimâl ve şarkına tevcîh etmekle kâbildir.

Bu hareketi Vize ve cenûb-i şarkî istikâmetine karşı kuvvetli ihtiyâtlarla temîn eylemek ve 1. Ordu [185] yetişinceye kadar sağ cenâhı setreylemek iktizâ eder. Buna nazaran şu tertîbât en basit ve maksada muvâfık olur:

Süvârî fırkası: Refâkât taburu ve bataryayla birlikte [6. firkadan] yarın Lüleburgaz’a ilerleyerek sağ cenâhı setr ve temîne çalışır. Ma’a-hâzâ bu kuvvet buna muvâfık olamazsa dahi nihâyet 16-20 km lik yürüyüşlerle yetişecek olan 1. Ordu kolbaşıları karşısında buradan düşmanın şimâle doğru ilerlemesi, biz sol cenâhta muvaffak olmak şartıyla sadece lehimizedir, ‘Osmanlılar Bulgar kucağına atılmış olur. 6. Fırka sağ cenâhını Türkbey garbına karşı kademelendirerek 5. Fırka ile tevhîd-i hareket eder.

5. Fırka [2 livâ] Karaağaç şark sırtlarına ta’arruz eder.

4. Fırka Kazanköy ve şimâlinden cenûb-i şarkîye doğru hareket ve rast geldiği düşmana ta’arruz eder ve sola geri kademelenir.

5. Fırkanın 2. Livâsı 4. Fırka sol cenâh ve yanını Vize istikâmetine karşı temîn eder ve bununla tevhîd-i hareket eyler.

1. Ordu Lüleburgaz istikâmet-i ‘umûmiyyesinde gâyet erken ve düşene kalana bakmadan ileri yürüyüşe geçer.

3. Livânın bir livâsı [diğer livâ henüz kâbil-i sevk olmadığı farzıyla] derhâl Pınarhisar istikâmet-i ‘umûmiyyesinde harekete geçer.

Böylece 4 livâ [32 tabur] Karaağaç ve cenûbuna ta’arruz ederken diğer 4 livâ da Karaağaç mevziini şimâlden kuşatacak sûrette ta’arruza geçmiş bulunur.

‘Osmanlılara gelince; ilk muhârebe haberleri üzerine yapılacak şeyler ancak şunlar olabilirdi:

Sağ cenâhta düşmanla ta’yîn-i muhârebe temâsına gelindi. Bu kadar tereddüt, emir ve muhâlif emirden sonra artık geriye gidilemez; muhârebeyi kabûl mecbûridir;

ordu yarın ‘umûmi ta‘arruza geçmeye hazır değildi; ister istemez bidâyette teşebbüs-ü zâtiyi düşmana bırakarak tedafi-i hareket edeceğiz. Derece derece tehlike sağ, sol cenâhların kuşatılması ve nihâyet merkezin yarılmasıdır. Fakat şimdilik sol cenâh ve merkez karşısında yakın bir tehlike olmamaya mukâbil düşman temâsındaki sağ cenâh tamâmen açıktadır. Maksada muvâfık bir vaz’ ve tertîb şöyle olabilir:

3. Kolordu: Tekmîl kuvvetiyle Pınarhisar istikâmetinde ilerler, ilk hedef olarak Boyralı şark sırtlarını tutmaya çalışır, Kırkkilise istikâmetinden sağ cenâh ve yana teveccühü muhtemel tehlikeyi durdurmaya ve ahvâle göre harekete hazır olur. [Kengri’ya gelen Bulgar livâsının ma‘lûm olduğu farzıyla, ki hakîkâtte de bundan haber alınmamıştı]

[186] Müstakil süvâri fırkası (Kengri-Yancıklar) istikâmetinde hareketle 3, ve 2. Kolordu arasında iritibatı, boşluğu setri ve keşfi deruhte eder.

2. Kolordu, za‘îf olduğu gibi 3. Fırka ile takviye edilerek (Kazanköy [dâhil]-Karaağaç)’ın 3.5-4 km cenûb-i garbîsine kadar, cem‘an 7 km lik bir cephenin müdâfa‘asına.

1. Kolordu: Buradan (Türkbey-Lüleburgaz) ortasına kadar 6-10 km lik cephenin müdâfa‘asına.

4. Kolordu: Buradan Ergene’ye kadar 7-7.5 km lik cephenin müdâfa‘asına me’mûr edilirler.

Her üç kolordunun birer kuvvetli fırkaları ihtiyâtlarında bulunur. Süvâri fırkası sol cenâh önünü (Babaeski-Kumbarlar çiftliği) hattına kadar setr ve keşif ve temîne me’mûr olur.

16 Teşrîn-i evvel günü için başka bir kuvvetin cepheye yetişmesine imkân yoktur; bugün gerideki kuvvetlerden sûret-i ‘umûmiyyede şöyle yanaştırılır:

(Saray-Karatepe-Çerkezköy)’deki (21-0-4) 18. Kolordu olarak (Saray-Vize-Pınarhisar) caddesiyle 3. Kolorduya yanaştırılır.

Ergene boyundaki, Çorlu’daki kuvvetler (5, ve 28-3-4), 17. Kolordu olarak (Kengri-Tozaklı) istikâmet-i ‘umûmiyyesinde gidebildiği kadar giderler.

(Yakuplu-Erikli-Tekirdağı’ndaki) 8-9 tabur, Çorlu ve Muratlı üzerinden Satıköy istikâmet-i ‘umûmiyyesinde gittiği kadar giderler. İstanbul’dan gelecek kuvvetler artık Çerkezköy’üne trenle indirilebilir. Ve buradan sağ cenâh istikâmetine tevcih olunur.

Böylece ‘Osmanlı ordusu 17 akşamına kadar sağ cenâhına kesirsiz 115 taburluk [2,3,17,18. kolordular] bir merkez-i sıklet toplar, bu esnâda sol cenâhı da 70-75 tabura iblağ edilmiş olur. Sağ cenâh gerisinde ve merkez gerisinde kuvvetli ordu ihtiyâtları, sol cenâhta kolordu ihtiyâtı bulunur. Merkez gerisindeki ihtiyât kuvveti her an sol cenâh istikâmetinde kâbil-i sevk bulunur.

Şimdi mes’ele-i asliyye 16 Teşrîn-i evvelde (Vize-Pınarhisar) caddesi ile [dâhil] Ergene arasındaki tam 40 km tûlündeki bir cephenin, 70.000 tüfek, 76 makineli tüfek, 2600 kılıç ve 199 topla bir gün sabahtan akşama kadar, müttehiden ta‘arruz etmeleri muhtemel ve muntazır olması lâzım gelen ağırlık ihtimâl 5 tam Bulgar fırkasına, ya’nî 120 taburda asgari 100-110 bin tüfek, 60-70 bataryada 240-280 topa karşı müdâfa‘asına derece-i muvaffakiyyettir. Kuvâ-yı mevcûde cephe tûlüne nisbet her noktada muannidâne bir müdâfa‘aya kâfi değildir. Fakat başka yapacak bir şey de yoktur, 16’daki safi sevk ve idâre yüksekliğiyle telâfi

mecbûriyetindeyiz. Bu maksatla da sol cenâhtaki 4,2,1. Kolorduları müttehiden Şark Ordusu kumandasında bırakmak, Karârgâh-ı ‘Umûmî ile hemen Topçu köyüne gelerek sağ cenâhtaki 3. Kolorduya ve müstakil süvâri livâsına şimdilik doğruca kumanda etmek, 17 ve 18. Kolorduları da 16’da Karârgâh-ı ‘Umûmî emrinde [187] ihtiyât makâmında celbde lâzımdır. Şark Ordusu karârgâhı da derhâl ve muhtemelen Sakızköy’e gelir. İki büyük sevk ve idâre karârgâhı arasında en seri ve daima bir irtibât te’sîs olunur. [Atlı zâbitler-20 km mesâfe 2.5-3 saat] Daha başka neler yapılabileceği artık 16’da meydân-ı muhârebede inkişâf edecek vaz‘iyete tâbi kalır.

Bu tarz hallerin tarafeyn için de ne gibi fevâidi hâvî olduğunu muhârebenin diğer günlerindeki cereyân-ı hâl bize gösterecektir; yalnız şimdilik şunlara celb-i dikkatle iktifâ olunur ki:

A) Eğer Bulgarlar müte‘âkib günlerde hakîkâtte yaptıkları gibi yapsalardı, ‘Osmanlılar için teklîf edilen sûret-i hal, 16 gününün fırsat ve vaz‘iyetlerini epeyce işletmek takdîrinde bizi bir zafere îsal ederdi; Bulgarlar bugün her tarafta lâ-akall sarsılmaz bir cepheye tesâdüf ederlerdi.

B) Eğer Bulgarlar teklîfimiz gibi hareket edip de ‘Osmanlılar hakîkâtte yaptıkları gibi yapsalardı, bu takdîrde daha 16 günü, Bulgar sol cenâhının 2,1 ve 4. Kolordular sağ cenâhına karşı kat‘i bir muvaffakiyetle hitâm bulur; ‘Osmanlı ordusu bir daha toplanamayacak sûrette merkezinden yarılmış bulunurdu.

[188] İkinci Fasl: Meydan Muhârebesinin İkinci Günü

16 Teşrîn-i evvel 1328 [19 Teşrîn-i evvel 1912]

Birinci Bâb

Bulgarlar

[Kroki 9, 10, 11, 12]

Bugün için Bulgar büyük sevk ve idâresi vaz‘iyeti nasıl düşündü ve neye karar verdi? Bu bâbda elimizde şimdilik yalnız Kırkkilise’den 16 Teşrîn-i evvel saat 4 dakika 30’da süvâri fırkasına gönderilmiş olan şu emir vardır ve bu emir Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin emrine istinâden 3. Orduca verilmiştir. Emir şudur:

“1 ve 3. Ordular saat 7’de (Lüleburgaz-Vize) arasındaki mıntıkaya ta‘arruz edecektir. Süvâri fırkası kısm-ı küllîsi ile Lüleburgaz tarîkiyle Alacaoğlu’na ilerleyecek ve Hayrabolu cihetine kuvvetli bir keşif müfrezesi göndererek Muratlı istasyonunu işgal edecektir. Bu keşif müfrezesine 6. Fırka bir tabur verecektir.

Süvâri fırkası 1. Ordu ile irtibâtı muhâfaza edecek, haberlerini Kelbe’de bana ve 1. Ordu vâsıtasıyla da Karârgâh-ı ‘Umûmî’ye bildirecektir. Karârgâh-ı ‘Umûmî size, tevdi’ olunan vazîfenin hüsn-i îfâsına sarf-ı mesaî etmenizi emrediyor ve vazîfenizin hüsn-i îfâsının bugünkü harekât-ı ‘askeriyyenin mukâdderâtını ta’yîne hizmet edeceğini söylüyor. Harekâta behemahal saat 6’da başlanmalıdır.”

Diğer bir eserde de bugünkü harekâtın fikr-i ‘umûmisinin sol cenâhla darbe-i kat‘iyye indirmek planı yerine bundan sarf-ı nazar edilerek, bil‘akis daha az te’sîr icrâ edeceği ve bahuşûs daha müşkil olacağı ma‘lûm olmakla berâber badema netîce-i kat‘iyyeyi sağ cenâhla istihsâl etmek olduğu yazılıdır.

Binâ’en‘aleyh Bulgar büyük sevk ve idâresinin silsile-i efkarını şöyle tahmîn edebiliriz:

14 Teşrîn-i evvel Lüleburgaz etrafında kuvvetli düşman tecemmuatı olduğu ma'lûmdur. 15 Teşrîn-i evvel muhârebesi Karaağaç'da da düşman bulunduğunu gösterdi. Vize ve Saray taraflarında da tecemmuat olduğu zâten müstahber olduğundan bu hâlde 'Osmanlı kuvâ-yı 'umûmiyyesini artık cenûb-i şarkî ve şark istikâmetinde aramak lâzım geldiği kolaylıkla tezâhür ederdi.

[189] Görünüşe nazaran Bulgar Karârgâh-ı 'Umûmîsi de böyle düşünmüş ve her iki ordusunu saat 16'da Vize yoluyla Ergene arasında şark istikâmetinde ta'arruza ve meydan-ı muhârebeye yetişmeye me'mûr eylemişti.

Bu fikr-i 'umûmiyye tevfiikan bugün saat 16'da cereyân eden Bulgar harekâtı ve muharebatı hakkında şimdilik bildiklerimiz şunlardır:

1. Ordu: Bugün ber-vech-i 'âti sûrette ileri yürüyüşe devâm eylemişti:

1. Fırka: 1. Livâsıyla (Yeniköy-Kumbarlar çiftliği) (Ayvalı-Lüleburgaz yolunu, 2. Livâsıyla ('Asılbeyli-Kavakdere-Lüleburgaz) yolunu ta'kîb ediyordu.)

10. Fırka: 2. Livâsıyla doğruca (Babaeski-Lüleburgaz yolunu.)

1. Livâsıyla (Babaeski-Sarçal-Lüleburgaz) yolunu ta'kîb eylüyordu.

1. Fırkanın 1. Livâsı kolbaşıyla Ayvalı'ya varınca Lüleburgaz istikâmetinden top sesleri işitilirken bu sesler 6. Fırkanın 1. Livâsının sabahdan beri devâm eden muhârebesine 'âidti. Livâ yürüyüşe devâm etmiş ve Lüleburgaz garbına varınca açılarak 6. Fırka 1. Livâsının sağ cenâhını cenûba doğru temdîd eylemişti.

1. Fırkanın 2. Livâsı ise o da top seslerine yetişmek için tesri-i hareket ederek 6. Fırkanın 1. Livâsının solunda [şimâlinde] muhârebeye girmiş ve böylece Lüleburgaz ve Türkbey karşılarındaki hatt-ı harblerin arasında mevcûd boşluğu Satıköy istikâmetine karşı kapamıştı.

Akşama doğru -Bulgarların ifâdesince- bu üç livâ şiddetle ileri atılarak süngü hücumuyla Türkleri püskürtmeye ve düşmanı ta, Lüleburgaz kasabasının şarkına kadar atmaya muvaffak olmuşlardı. Böylece 16-17 Teşrîn-i evvelde bu üç livâ Lüleburgaz kasabasının garbında, cenûbdan şimâle doğru:

1. Fırkanın 1. Livâsı

6. Fırkanın 1. Livâsı

1. Fırkanın 2. Livâsı

olarak iç içe gecelemişlerdi.

10. Fırkaya gelince: Öğle sıralarında bunun 1. Livâsı Lüleburgaz'ın cenûb-i garbîsine vararak burada muhârebeye girmiş ve bu sırtları işgal ettikten sonra (kemâl-i şiddetle ileri atılarak düşmanı işbu sırtlardan kasabaya ve kasabanın şarkına ric'ate mecbûr) eylemişti.

Bunun üzerine düşman Lüleburgaz şosesi ve istasyonunun şarkındaki sırtlarda kain mevzi-i 'aslîsine çekilmişti. 10. Fırkanın 1. Livâsı da Loriko çiftliğine kadar sokulmuş ve Lüleburgaz istasyonundaki düşmana da ta'arruz etmişti.

[190] Burada tekrar şiddetli bir muhârebe olmuştu: Karaağaç deresi bu kısımda müşkil bir mânî' olduğu gibi buna müvazi ayrıca iki hendek daha vardı; Bulgar livâsı bu mâniler karşısında bir müddet dūcâr-ı tevakkuf olarak 'Osmanlılar şiddetli bir ateş muhârebisine girişmişti. Binâ'en'aleyh Bulgar livâsı ancak ('azim mesâ'î sarfı sûretiyle) bu mânileri aşmış ve akşama doğru bir ta'arruz daha yaparak düşmanı mevzi-i aslîsine püskürtmüştü.

16-17'de 10 fırkanın 1. Livâsı böylece Lüleburgaz kasabası ve Loriko çiftliğinde gecelemişti.

10. Fırkanın 2. Livâsı ise Loriko çiftliğinin garbındaki tepelere gelmiş ve muhârebeye girmemişti.

18. ordu karârgâhı 16-17'de Yeniköy'de bulunuyordu.

3. Bulgar ordusunun 16 harekâtı da sûret-i 'umûmiyyede şöyledir:

Bulgar süvâri fırkası: 15-16 gecesini Tatar çiftliğinde geçirmiş olan fırkanın kumandanı, cephede siperler içinde kuvvetli düşman mevcûd olması hasebiyle evvelâ Bulgar cephesinin gerisine gelmek ve oradan şimâle hareketle düşman sağ cenâhında hareket eylemek kararını vermiş ve ordudan hiçbir emir alamamış olduğundan bu kararı kendiliğinden ittihâz etmişti.

Bulgar süvâri fırkası bu karâra tevffikan saat 7'de Tatar çiftliğinden (Taşlı çiftlik-Kelbe-Pınarhisar) yoluyla hareket eylemişti.

'Arâzî harekâta o kadar müsâ'id olmadığından ve yol bulunamadığından yürüyüş müşkil olmuş, fırka ancak saat 11 dakika 30 sularında Kelbe şimâl-i şarkisine gelmiş olup yolda ber-vech-i bâlâ 3. Ordunun saat 4 dakika 30 emrini almıştı.

Fırka kumandanı bu emrin medlûlünü iyice anlayamamışsa da "herhâlde îfâsı lâzım olduğu" düşüncesiyle bu defâda geriye dönüp Lüleburgaz istikâmetine hareket etmiş ve fakat biraz sonra Kelbe garbında 3. Ordu karârgâhına tesâdüf ederek ordu kumandanından şu emri almıştı:

"Karârgâh-ı 'Umûmî sizi Alacaoğlu'na gönderiyor. Fakat ben burada kalmanızı tercih ederim. Türkler kaçıyor. Sizi tak'ibe göndereceğiz."

Bu bâbda Nazlimov "hakîkât-i hâlde Türkler kaçmıyordu; fakat sonra anlaşıldı.." demektedir. Bunun üzerine fırka Kelbe garbında durarak mola vermiş ve yemek yemişti.

Fırka burada beklemekte iken Türkler Karaağaç şarkından, (Kelbe-Karaağaç) yolu yakınındaki bir Bulgar ordugâhına ateş açmış bunun üzerine bu kuvvet derhâl açılarak muhârebe tertîbine girmiş topçusu da mevziye dâhil olmuştu. "Bu sırada 3. Ordu karârgâhından 4. Fırka nezdine gidip gelmiş olan bir Binbaşı, ordu kumandanına Türk sancağına benzer bir kırmızı bez vermiş ve ordu kumandanı pek memnûn [191] olmuştu." [Acaba 15 muhârebesinde Y11 veya Y1 5K sancağı düşmana mı kalmıştı? Kâbil-i tahkîk ve tesbît değildir. M. N.]

Bulgar fırka karârgâhı, ordu karârgâhı görünüşe nazaran muhârebeyi seyre devâm etmekte iken saat 16 dakika 30'da 3. Ordu Erkân-ı Harbiye reisi birdenbire: "Aman ric'at var!" deyince herkes titremeye başlamıştı. Ordu kumandanı "nerede nerede; diye sormuş ve fi'l-hakîka 4. Fırka istikâmetinden münferit eşhasın ba'dehû daha kuvvetlice grupların ağır ağır çekilmekte olduğu görülüyordu. Bir batarya da top bindirerek Yeni deresi garbına geçiyordu. Az evvel 5. Fırkadan da gayrı müsâ'id rapor gelmişti ve 3. Ordu kumandanı 5. Fırka kumandanı General Hristof'un aldığı emri îfâ etmeyerek kendi kafasıyla hareket ettiğinden şikâyet ediyordu. Ve bu ric'ati görünce pek ziyâde telâş ve asabiyet göstererek 5. Fırka kumandanına mükerreren "yerinde sebat etmesini, aksi hâlde, başının tehlikeye düşeceğini ve mes'ûl edileceğini de yazınız" diye emirler veriyordu.

Nihâyet “çabuk Binbaşı Nikolof 6. Fırkanın yanına gitsin ve buna ta‘arruz emri versin. Çünkü 4. Fırkanın vaz‘iyeti fenâdır” dedi. Kezâlik 3. Ordu 1. Şube müdürü Kaymakâm Azmanof da ne olup bittiğini öğrenmek maksadıyla 4. Fırkaya gönderildi. Süvâri fırkasına da şu emir verildi:

“Şayet Türkler ta‘arruza geçerse bunlara hücûm etmek ve piyâdemizin iâde-i intizâmına vakit kazandırmak için fırkanızı hücûma hazırlayınız.”

Bunun üzerine fırka hazırlandı ve Kelbe garb yamaçlarına geldi.

Yolda süvâri fırkası kumandanıyla 3. Ordu kumandanı arasında şu muhavere oldu ki bu fıkrayı süvâri fırkası kumandanı Nazlimov’un eserinden aynen iktibas ediyorum:

“Süvâri fırkası kumandanı -Gospodin General, tehlike yoktur. Bu alelâde bir muhârebe med ve ceziridir.

Ordu kumandanı -siz böyle diyorsunuz; çünkü benim elbisemi lâbis değilsiniz.

Bu sözü kendisine i‘âde ettim ve hâdiseye daha ziyâde bir itidal-i demle baktığımı söyledim.

Bu muhavere yüksek sesle olmuştu. Ordu karârgâhında herkes fevkalâde telâş ve endişeye düşmüş olup yalnız topçu kumandanı itidalini muhâfaza ediyordu; ma‘a-hâzâ bunun hâli de lâ-kaytlık derecesinde idi: Hatta bir bataryanın ric‘ati bile kendisini herhangi bir tedbîr ittihâzına sevk etmiyordu. Bu sebeble ben, zâbitlerimden birisini bu bataryaya göndererek mermisi bile bitmiş olsa cephaneye arabalarını geriye göndedererek kendisinin sebat etmesi lüzûmunu tebliğe mecbûr oldum.

Ordunun elinde hiçbir ihtiyât kuvvet mevcûd olmadığından ordu kumandanına, i‘câbında kullanmak üzere, süvâri fırkasına refâkât etmekte olan Y 3 9 K taburunu ve 1, 2, 4. Süvâri alaylarının mitralyöz bölüklerini vermeyi teklîf ettim. Bunlar alındı ve muhârebe hattına sevk edildi.

[192] Ma‘a-hâzâ artık sükûnet ‘avdet etmeye başlamıştı. Geriye ‘avdet eden münferit eşhas ve grupların adedi azalmaya başlamış ve nihâyet arkası kesilmişti. Biraz sonra Azmanov geldi ve 4. Fırka kumandanı General Boyaciye’f’in, 3. Livânın muâveneti ile vaz‘iyeti kurtarmaya muvaffak olduğunu söyledi: 7. Alay kumandanının sancak elde ‘asker önüne düşerek hareket ettiğini, Y 19 kumandanının da ric‘atin önünü almak için tedâbîr-i müessire ittihâz eylediğini hikâye eyledi.

Herhâlde hakîkât şu idi ki 4. Fırka kumandanı yalnız kendi kuvvetiyle ric‘ati tevkîfe muvaffak olmuş ve hatta 6-17 gecesini düşman cephesini tard ederek birkaç batarya iğtinâmına muvaffak olmuştu.

Bu bâbda, 3. Ordu kumandanı lehinde pek ziyâde hüsn-ü nazar taşıyan bir Fransız muharririnin: (Düşmanı sûret-i kat‘iyyede perişân etmek için Radigo Dimetriyef hayvanını dört nala kaldırarak 4. Fırkanın yanına gitti; Arkadaşlar benimle geliniz! Diyerek Y43’ü bizzat hücûma sevk etti. Bu sûretle livâyı arkasından gelmeye ve Karaağaç deresini geçmeye mecbûr eyledi. Bi’n-netîce Y 7 ve Y 19 K yek-diğerine karışmış olan kıta‘âtını dahi yürütmeye muvaffak oldu.) demesi ve hakîkât-i hale kat‘iyyen muvâfık değildir. Bu muharrir esâsen 3. Ordu karârgâhına sığınmış olduğundan bu hikâyenin orada düzülmüş olması çok muhtemeldir.

Bu buhran görünüşe nazaran saat 16 dakika 30 ile saat 17 arasında böylece devâm ettikten sonra ordu kumandanı saat 16 dakika 10'da süvâri fırkasına “Yuvan köyünde geceleyerek 17 sabahı yine Kelbe'de toplanmaya” emretmiş ve fırka saat 18 dakika 30'da Yuvan köyüne gelmişti.

Yuvan köyünde yem mebzul ise de ‘askere sıcak yemek verilememiş ve “düşmandan ziyâde gelen gidenler endişesi ve heyecânı yüzünden?” fırka emniyet tertîbâtı almış, hayvanların eğlerini bile almayarak sabaha kadar herkes ayak üzerinde kalmıştı.

Saat 21'de ordu karârgâhı da Yuvan köyüne gelmiş idi. Biraz sonra süvâri fırkasının dün 6. Fırka kumandanlığı vâsıtasıyla Kırkkilise'ye göndermiş olduğu 15 Teşrîn-i evvel harekâtı hakkındaki raporu da Kırkkilise'den buraya gelerek orduya verilmişti! “Dün bu raporu alamaması hasebiyle 3. Ordu Erkân-ı Harbiye reisi meğır Karârgâh-ı ‘Umûmîyye fırkanın nerede olduğunu bilemediğini söylemiş, Karârgâh-ı ‘Umûmîde, fırka hatta yerin dibinde bile olsa bulunup meydana çıkarılmasını emreylemiş!”

Ordu kumandanlığı gece şu raporu almıştı:

Karaağaç şimâlinde, saat 22 dakika 30: “Piyâde ve topçu Karaağaç cenûb-i şarkî sırtlarındadır. Bir topçu neferi esir edildi. Bu tepelerde 30 top bulunduğunu, ric‘at için emir verilmişse de [193] hayvanlar za‘îf ve kısm-ı a‘zamı telef olduğundan ric‘at edemediklerini söylüyor. Karaağaç’a karşı 5. Fırkadan bir livâ çıkarılmıştır?”

Nazlimov’a göre: 16-17 gecesı Yuvan köyde pek endişeli geçti. 6. Fırka nezdine gitmiş olan Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Nikolof ‘avdetinde, bu fırkanın perîşân olup artık vücûdu kalmadığını, fırka kumandanının da telef olduğunu söylüyordu. Hâlbuki ortalık ağırınca 6. Fırka kumandanı General Danif bizzat ordu karârgâhına gelerek kendisinin hayatta ve fırkasının hüsn-ü hâlde olduğunu söylemişti ve mûmâ-ileyhin ordu kumandanının emrini tamamiyle îfâ etmiş ve fırkayı, daha doğrusu o anda elinde bulunmakta olan yegâne livâsını hücûma bizzat sevkettiği, mecrûh ve telef olanın Yâveri ile hayvanı olduğu anlaşılmıştı.”

6. fırkanın muhârebesi: 15-16 Teşrîn-i evvel ikâmet mahallerinden, bu fırkanın livâları 16 Teşrîn-i evvel sabahı şu sûret ve vazîfe ile ilerlemişlerdi:

1. livâ: Tatar çiftliğinden hareketle Lüleburgaz’a yürüyecek ve burasını zaptedecektir.

2. livâ: Tatar çiftlik ile Taşlı çiftlik arasından hareketle doğruca şarka, Türkbey ve şimâl istikâmetine ta‘arruz edecekti.

1. livâ, Lüleburgaz şimâl-i garbisine gelince kuvvetli düşmana [ileri mevzideki za‘îf kuvvetimiz! M. N.] rast gelmiş ve 15. Alay sağda, 3. Alay solda olarak açılarak ta‘arruza geçmişti.

Ancak öğleden sonra düşman bu tepelerden püskürtülerek kasabaya atılmış, Bulgar livâsı Lüleburgaz’ın garb tepelerinde birleşerek hatve be hatve (?) düşmanı ta’kîb ile Türkleri Lüleburgaz kasabasından dahi çıkartarak, şark sırtlara atmıştı. (?)

Yolda da 1. Fırkanın, 6. Fırkayı takviye etmek maksadıyla ileri sürülmüş olan 2. Livâsının 38. Alayı da gelerek 6. Fırka livâsının sol cenâhında [şimâl] hatt-ı harbe girmişti.

16-17 gecesı 6. Fırkanın livâsı Lüleburgaz kasabasını 1. Fırka ileri kıta'âtına bırakarak Lüleburgaz kasabasının şimâl-i garbisinde toplanmış ve burada gecelemişti.

6. fırkanın 35, 36. Alaylardan mürekkeb 2. Livâsına gelince: Şarka doğru ilerlediği saat 8'de Türk topçusu Karaağaç deresinin şark sırtlarından yürüyüş koluna şedîd bir ateş açmış. Bunun üzerine 36. Alay sağda, 35. Alay solda olarak açılıp ta'arruza başlanmıştı. Topçu da Karaağaç deresinin garb sırtlarında mevziye girerek düşman topçusuna ateş etmeye ibtidâr eylemişti.

[194] Bulgarların ifâdesince: "Livânın kıta'âtı pek ağır ilerleyebilmişti; karşısında müstahkem mevzide fâik ve kuvvetli düşman vardı; düşman ric'at etmişti. (?)

Ba'dehû ancak 35. Alayın bazı kıta'âtı geceleyin düşmana hücum etmiş ve düşmanı geriye ric'ate mecbûr eylemişti. Bu sûretle sol cenâhtaki kıta'âtın, ya'nî 4. Fırkaya mensûb kıta'âtın mesâ'î sini teshîl eylemişti. 4. Fırka kıta'âtı fi'l-hakîka, karşılarında gündüzün terk ettikleri mevzâı yeniden elde etmeye uğraşan azim düşman kıta'âtının mukâvemet-i şedîdesine ma'rûz kalmıştı.

Bu ifâdeyi, yukarıda süvâri fırkası bahsinde, Nazlimov'un kitâbına istinâden yazılan satırlarla mukâyese edersek vaz'iyeti şöyle anlayabiliriz:

6. fırkanın 2. Livâsı gerek dûcâr olduğu şedîd topçu ateşleri yüzünden ve gerek karşısındaki 2. Türk fırkasının mukâvemeti dolayısıyla akşama kadar ancak derekenarına gelebilmişti. Bu sırada Bulgar 4. Fırkasında ric'at ibtidâr edince ordu kumandanının 6. Fırkaya gönderdiği ta'arruz emri üzerine de ancak gruptan sonra 35. Alayın za'îf bir kısmı taarruz ettirilmiş bu da, bir şeye muvaffak olamamıştı. Binâ'en'aleyh 6. Fırka kumandanı General Danîf'in, livâsını bizzat hücumla kaldırdığı; muvaffakiyeti ve sâ'irede masaldan 'ibârettir!

6. Fırkanın 2. Livâsı böylece 16-17 Teşrîn-i evvel gecesini Karaağaç deresinin garb sâhilinde geçirmişti.

4. Bulgar fırkasının muhârebesi: Bu fırka 15-16 gecesı Kelbe ile Mandıraca arasında toplanmış olup 16 Teşrîn-i evvel sabahı Karaağaç istikâmetinde ta'arruz kıtaasıyla köyün cenûb ve şimâl istikâmetlerinde iki kol ile hareket etmişti ve dün burada muhârebeye giren 5. Fırka livâsı -aşağıda söyleneceği üzere- şimâle gitmişti.

4. fırkanın iki livâsı ancak öğleye doğru Kelbe ile Karaağaç arasındaki sırtlarda açılmış olup Türk topçusu "cehennemî ateş" yağdırıyordu ve Bulgar topçusu geride kalmış olup henüz mevziye girememiş bulunuyordu.

Ancak haylice zamân sonradır ki Bulgar topçusu da gelmiş düşmanın hemen de açıkta mevziinde olan topçusunu döğmeye başlamıştı. Lakin Türk topçusu iskat edilememiş ve Bulgar piyâdesi üzerine şedîd ateş devâm etmekte devâm eylemişti.

Piyâde böylece ancak şedîd ateşler altında Karaağaç deresine doğru ilerlemiş, dereye atılmışsa da, akşama doğru ileri hattaki kıtaât, zâyiât-ı azîmeye dûcâr olması hasebiyle durmuş; hatta çekilmeye başlamıştı.

[195] Bunun üzerine fırka kumandanı ihtiyâtta 3. Livâsını da muhârebeye sürmüştü ve bunun hatları, geriye gidenleri de toplayarak, şedîd ateşler altında tekrar Karaağaç deresi boyuna kadar gelmiş, suyu geçmiş, ilerlemiş, fakat Türkler süngü hücumunu beklemeyerek karışık ve perîşân sûrette ve tekmîl toplanını bırakarak şarka çekilmişlerdi.

Bulgar rivâyetince “geceleyin düşman metrûk mevziini istirdad için birkaç defâ tecrübede bulunduysa da her defâsında reddedilmişti” ve 4. Fırka 16-17 gecesini zabtolunan mevzide, ileriye doğru çıkıntı hâlinde geçirmişti.

5. fırka muhârebesi: Bu fırkanın 15 Teşrîn-i evvelde Karaağaç garbındaki muhârebeyi yapan ve 15-16’da geriye alınarak Kelbe şimâl sırtlarında toplanan 1, ve 3. Livâları “ordunun sol cenâhını tendîd etmek ve (Pınarhisar-Vize) şosesini te’mîn eylemek” vazîfesiyle 16 sabahı Yancıklar’a gelmişlerdi ve buradan 1. Livâ Tozaklı’ya, 3. Livâ ise Pınarhisar’a yürümüşü.

2. livâyâ gelince: Bu livâ 16 sabahı Kengri şimâl-i garbında ve Soğucak cenûb-i garbında bulunuyordu, bazı küçük kıta’âtını, şose tarafından Vize’ye doğru sürmüştü.

Livâ bu vaz’iyette Muhtar Paşa’nın ta’arruzuna uğramış, dere şarkındaki kıtaâtı garba atılmış ve akşama doğru heyet-i ‘umûmiyyesiyle dere garbında müşkil bir müdâfa’aya geçmişti.

1. livâ ber-vech-i bâlâ Tozaklı’ya gelince 2. Livânın şedîd muhârebe seslerini duymuş, bunun üzerine derhâl top sesine yürüyerek yetişmiş ve kıta’âtıyla 2. Livânın içine girerek bunu takviye eylemişti ve bu sâyede Türk harekât-ı ta’arruziyyesi akşama doğru durdurulmuştu.

3. livâyâ gelince: bu da akşama doğru Pınarhisar’a vararak şose üzerinden ilerlemiş, Tekye çiftliği civârında Muhtar Paşa’nın ihatâ koluna tesâdüf ederek muhârebeye tutuşmuş ve düşmanı Porlaya deresinin şarkına atmıştı. Böylece 1 ve 2. Livâların gerisine müteveccih Türk hareketi de durdurulmuştu. 16-17 gecesini 5. Fırka şöylece geçirmişti:

1 ve 2. Livâlar: Şose cenûbunda, Karaağaç ve Soğucak dereleri arasında, tamâmen yek-diğerine karışmış bir hâlde.

3. livâ: Porolya-Karaağaç deresinin garbında, Tekye çiftliği ve Poyralı köyleri arasındaki sırtlarda.

Başkumandanlık ihtiyâtı makâmında olan 3. Fırkanın bir livâsı ise bugün Havza şimâlindeki ‘Osmanlı çiftliğinde bulunuyordu.

[196] İkinci Bab ‘Osmanlılar

16 Teşrîn-i evvel 328

Lüleburgaz Meydan Muhârebelerinin 2. Günü

Karaağaç Hattındaki Muhârebeler

1-Şark Ordusu Kumandanlığı Meydan-ı Muhârebeye Gelineye Kadar

Emir ve Kumanda

4. Kolordu kumandanı Abuk ‘Ahmed Paşa 16 sabahı gâyet erken, başkumandanlık vekâletinin 15 minh saat 22 dakika 30 emrini almış ve kendisinin daha dünden bi’l-kuvve deruhte eylediği 1, 2 ve 4. Kolorduların “harekâtını idâre” husûsuna fi’len me’mûr olduğunu anlamıştı!

Yine bu sıralarda Şark Ordusu kumandanlığından “16 Teşrîn-i evvel için ordu emri”ni almış ve ordu karârgâhının ale’s-sabah Sakızköy’üne geleceğini öğrenmişti.

Hâlbuki daha 15 Teşrîn-i evvel günü emir ve kumanda i ‘tibârıyla cereyân-ı hâl -fusûl-ı sabıkadan tafsîl edildiği üzere- şöyle olmuştu: müşterek telgrafta cevâben

başkumandanlık -kolorduların kalmasına muvaffakiyyet edince ve bu bâbdaki telgraf 1. Kolordu karârgâhına gelince buradan 14-15 Teşrîn-i evvel gecesini 2 ve 4. Kolordu kumandanlarına: "... Hatt-ı müdâfâ'a hakkında bir karâr ittihaz edilmek üzere Türkbey'inin şarkındaki Mandıra'da, 15 minh saat 8'de bulunmaları" rica edilmişti ve 15 sabahı 2. Kolordu Kumandanı Şevket Turgut Paşa'ya bu raporu almaması veya Ziyâ Paşa'ya intizâr etmek arzusu ile Lüleburgaz'da kalarak mahall-i ictimaya kalarak gelmediği hâlde Abuk 'Ahmed Paşa ile 1. Kolordu kumandanı Ömer Yâver Paşa arasında bu nokta-i nazardan ilk bir mülakat ve ilk teâtî-i efkar vâki' olmuştu.

15 Teşrîn-i evvelde, öğleye doğru 2. Kolordunun Karaağaç ileri mevzi muhârebesi başlayınca ve daha sonra 1. Kolordu cephesinde de düşman kuvvetleri meydana çıkınca 1. Kolordu kumandanı Çiftelhüyükler'deki Abuk 'Ahmed Paşa'nın yanına gelmiş ve uzun bir meclisten sonra ikisi arasında şöyle bir nizâm-ı harb takarrur etmişti:

Ordu kumandanlığı: Abuk 'Ahmed Paşa deruhte edecek;

Ordu Erkân-ı Harbiye reisliğini: 1. Kolordu Erkân-ı Harbiye reis-i Şevki Paşa;

[197] Ordu Erkân-ı Harbiye Reis-i sâniligini: 4. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Mahmud Belig Bey; 4. Kolordu kumandanlığı: İzmit Fırkası Kumandanı Fahri Paşa 'îfâ edecek.

[Fahri Paşa fırkasına ve aynı zamânda kumandaya devâm edecek ve kolordu tâifini tedvirde yardım için refâkâtine 4. Kolordu Erkân-ı Harbiye'sinden Binbaşı Rüştü Bey verilecek]. Bu işlerden 2. Kolordu kumandanlığının bir haberi ve bu nasb ve ta'yînlerde bir re'y ve fikri ise yoktu! 4. Kolordu ve harb cerîdesine nazaran bu nasb ve ta'yînden sonradır ki Ziyâ Paşa gelerek Abuk 'Ahmed ve Yâver Paşalarla görüşmüştü. [Herhâlde bu vaz'iyet kendisine bildirilmiş olmak lâzımsa da Ziyâ Paşa'nın ne dediği ma'lûm değildir; belki muvâfakat etmiş ve hatta başkumandanlığın saat 22 dakika 30 emri de ihtimâl bunun üzerine teyiden yazılmıştır.] Binâ'en'aleyh 16 sabahı başkumandanlıktan 1, 2 ve 4. Kolorduların kumandasını deruhte emrini aldığı sırada Abuk 'Ahmed Paşa kavlen hayli zamândır bu kumandaya Ömer Yâver Paşa tarafından (me'mûr edilmiş) ve fakat fi'len henüz bir şey yapmamış bulunuyordu! Cereyân-ı hâle nazaran öyle diyebiliriz ki Abuk 'Ahmed Paşa bu sûretle kumandayı deruhteye hiç de hâhişker değildi ve hatta başkumandanlık vekâletinin emri geldikten sonra da tereddüt etmiş ve Şark Ordusu kumandanlığının muvâsalatına intizâr eylemiş olacak ki zîrdeki ordu emrini ancak 16 minh öğleden evvel [Saati ma'lûm değildir, ma'a-hâzâ saat 9 sıraları olması muhtemeldir] vermişti:

Çiftelhüyük'ten

16 Teşrîn-i evvel öğleden evvel

Ordu Emri Numara 1

"1- Dün Karaağaç'ın garb sırtlarında bir alay piyâde kuvvetinde bir düşman müfrezesiyle 2. Kolordu arasında muhârebe olmuş ve Türkbey garbında dahi düşmanın iki alay piyâde ve 2 batarya kuvvetinde diğer bir müfrezesi görülmüştür. Ayvalı civârında dahi düşmanın bazı süvâri bölükleri zuhûrla tard edilmiştir.

2- 1, 2 ve 4. Kolorduların kumandası ordu-yu hümâyûn başkumandanlığı vekâletinden tarafıma tevdi' edilmiş ve düşmana karşı son dereceye kadar sebat ve mukâvemet ve şiddetle mukâbele emrolunmuştur.

3. Kolordu Vize'den ve 17. Kolordu Müslim'den ilerleyerek ordunun sağ cenâhında muhârebeye iştirâk etmek ve 18. Kolordu da bugün 9 tabur ve topçusuyla Saray'dan Vize istikâmetine ilerlemek emrini almışlardır.

3-2. Kolordu Karaağaç'ın şark sırtlarında mevzi tutacak ve (Pınarhisar-'Osmancık) hattını keşfettirecektir. 1. Kolordu, 2. Kolordunun sol cenâhından i'tibâren Türkbey tarafında [198] ahz-i mevzi edecek ve bir fırkasını 2. Kolordunun sağ cenâhı gerisinde ihtiyâtta bulunduracaktır. ('Osmancık-Yeniköy) hattını keşfettirecektir.

4. Kolordu, 1. Kolordunun sol cenâhından i'tibâren (Lüleburgaz-Karşıdırın) yolunun tarafeynindeki sırtları işgal edecek ve (Yenimahalle-Alaypa-Alacaoğlu) istikâmetlerini keşfettirecek ve alacağı tertîbâtı teferruâtıyla bana bildirecektir. Kale-i sultaniyye fırkası tekâmül kıta'âtıyla ihtiyât-ı 'umûmi olarak Sakızköy'ünde ordu kumandanının emrine hazır bulunduracak sol cenâhını Tevfik Bey kumandasındaki ihtiyât alayıyla daima setredecektir. Fırkalar her türlü ihtimâle karşı ihtiyâtlarında kuvvet bulunduracaklardır.

4- Müstakil süvâri fırkası Pınarhisar mıntikasını keşfedecek ve düşmanın sol cenâh muntehâsının nereden geldiğini behemehâl öğrenecektir.

5- Her kolordu kendi piyâde, topçu cephane kollarını sür'atle nezdine celb edecek ve 4. Kolordudan bir piyâde cephane kolu, 1. Kolordudan bir topçu cephane kolu sür'atle 2. Kolordu nezdine gönderilecektir. Çorlu'ya gönderilmiş olan bi'l-cümle topçu mühimmatı hemen celb edilmelidir.

Başkumandanlık karârgâhının Sakızköy'üne vürûduna kadar harekâtı idâre etmek üzere Umurca'da bulunacağım. Başkumandanlık bugün saat 6'da Sakızköy'üne gelecektir.

6- Kumandanlık tarafımdan vekâleten idâre olunduğu müddetçe Fahri Paşa 4. Kolordunun kumandanlığını deruhte edecektir.

Başkumandan Vekili Abuk 'Ahmed."

Görülüyor ki bu emir başkumandanlık vekâletinin ve Şark Ordusu kumandanlığının emirlerinin bir hâlîtasıdır. Yalnız süvâri fırkasının vazîfesi değiştirilmiştir. Başkumandanlık bunun ordu sol cenâhını temîn etmesini, Şark Ordusu kumandanlığı düşmanın sağ cenâh muntehâsının keşfini emretmiş olduğu hâlde bu emirde, süvâri şimâle gönderilmek isteniliyor ve düşmanın (sol cenâh) muntehasının keşfi talep olunuyordu. Daha sonra süvâri fırkasına "derhâl Sakızköy garbına gelmek" emri gönderilmişse de her ne olduysa! Süvâri fırkası bu emirleri ifâ etmeyerek yine sol cenâhta kalmıştı.

Binâ'en'aleyh Abuk Paşa'nın ordu emri hakîkâtte bir fiilî te'sir göstermemiştir, bunu 1. Kolordu kumandanlığı alarak tabii görmüş, 2. Kolordu kumandanlığı ise alınca "bu da ne oluyor? Ordu kumandanının kendisi, 'Abdullâh Paşa mevcûd iken Abuk Paşa nasıl kumandan oluyor?" diye sadece müte'accip olmakla kalmıştı. Yalnız şâyân-ı dikkat şu mes'ele vardır:

1 ve 2. Kolordular dosyasında ve harb cerîdelerinde Şark Ordusu'nun "16 Teşrîn-i evvel için ordu emri" nin geldiğine dâir hiçbir kayıt yoktur; binâ'enaleyh

öyle diyebiliriz ki Lüleburgaz'a telgrafla [199] tebliğ edilen bu emri yalnız Abuk 'Ahmed Paşa almış, belki "ordu kumandanıyım" diyerek diğer kolordulara göndertmemiş ve ancak 16 sabahı kendi emrini vermiştir. Hâlbuki bu emri verirken Abuk Paşa'nın ma'lûmâtı şundan 'ibâretti:

Gayrı ma'lûm bir kuvvet ve nizâm-ı harbteki 2. Kolordu Karaağaç etrafındadır!

1. kolordu cenûbtan şimâle doğru Uşak, müretteb ve 2. Fırkalarıyla Türkbey şarkında 1. Hat'da ve 3. Fırkasıyla sağ cenâh gerisinde ihtiyâttadır.

2- Şark Ordusu Kumandanlığı Meydan-ı Muhârebede

Ordu kumandanlığı Çorlu'dan ancak saat 8'de hareket eden trenle Lüleburgaz'a müteveccihen yola çıkâbildi; saat 10 dakika 15'de Lüleburgaz istasyonuna gelmiş; saat 11 dakika 30 sıralarında da Lüleburgaz şimâl-i şarkisindeki Çiftelihyüklerde bulunan 4. Kolordu kumandanlığının yanına varmıştı. Burada bi't-tabî Abuk 'Ahmed Paşa ile biraz teâtî-i efkardan sonra saat 13 raddelerinde Sakızköy garbındaki hüyüğe muvâsalat eylemişti. Bu esnâda hatt-ı harbin her tarafından top, tüfek ve makineli tüfek sesleri geliyor ve muhârebenin şiddetle başladığı ve devâm eylediği anlaşıyordu.

Ordu kumandanlığı buraya gelince, görünüşe nazaran ilk defâ şu telgrafi almıştı:

"Vize'den Pınarhisar istikâmet-i 'umûmiyyesinde ilerleyerek ordunun sağ cenâhında harbe iştirâk etmesi 3. Kolordu kumandanlığına emredilmiştir. 17. Kolordu saat 7'de Uzunhacı'dan Azbağ istikâmetinde yola çıkmıştır. Saray'dan 9 taburla 18. Kolordu Vize istikâmetinde hareket emrini almıştır. Muhârebenin idâresini teshîl etmek üzere 3, 17 ve 18. Kolorduların harekâtı 18. Kolordu kumandanı Ferik Hamdi Paşa tarafından ve 1, 2, ve 4. Kolorduların harekâtı da 4. Kolordu kumandanı Abuk 'Ahmed Paşa tarafından tevhid ve idâre edilecektir.

Çerkezköy'den 16 Teşrin-i evvel 328

Başkumandan Vekili Nâzım

Bu telgrafın tam bu sırada vusûlü, orduyu yeniden kumandansız bırakmak tehlikesini dâî idi. Fakat bereket versin Şark Ordusu kumandanlığı hüsn-ü niyet göstermiş ve 'Abdullâh Paşa'nın hâtırâtına nazaran şöyle düşünerek vaz'iyeti tebdil eylememişti:

"İşbu emir, kuvve-i 'umûmiyyenin iki orduya taksimiyle bu iki ordunun Şark Ordusu kumandanlığı tarafından idâresini mübeyyin bulunuyordu [hüsn-ü niyet ve zan! M. N.] Bu taksîm lâzımdı, fakat meydan-ı muhârebede ale'l-acele karâgâh teşkîli gayrı mümkün ve karâgâhsız kumandanlık gayrı kâbil olduğundan sol gruba Abuk 'Ahmed Paşa yerine müteşekkil Şark Ordusu kumandanlığının, sağ gruba da doğruca Karâgâh-ı 'Umûmî'nin [200] kumanda etmesi lâzımdı." Şark Ordusu harb cerîdesine göre ise "Abuk 'Ahmed Paşa kendisine tevdi' olunan vazîfeyi kabûl etmediğinden birinci Şark Ordusu'nun kumandanlığı 'Abdullâh Paşa Hazretlerinin uhdesinde kalıp her iki ordunun sevk ve idâresi başkumandanlık tarafından deruhte" olunmuştu. Ma'a-hâzâ, her ne olursa olsun Abuk Paşa "kumandan benim!" dese idi ve vaz'iyet büsbütün acîb olurdu! Bundan sonra, Mahmud Muhtar Paşa'nın Vize'den saat 11'de keşide ettiği telgraf gelmiş ve ordu kumandanlığı bundan, bu sabah 9 taburu beş bataryanın Cemâl Bey kumandasında Pınarhisar üzerine, 8 taburla 3 bataryanın Hasan İzzet Bey kumandasında Kengri istikâmetine hareket ettiğini, saat

13 dakika 30'da Fuâd Ziyâ Bey kumandasında diğer 9 taburla altı bataryanın da sağ kolu tak'iben hareket edeceğini, ayrıca Vize'de Şükrü Bey kumandasında diğer kuvvetlerin de toplanmakta olduğunu öğrenmiş ve sağ cenâhın bu sûretle kesb-i kuvvetle temîn edilmiş olmasından çok ferahlamıştı.

Ordu kumandanlığı bir taraftan vaz'iyeti tedkîk ve ta'kîb ederek şu fikri hâsıl eylemişti:

“2. Kolordu düşmanla çok ciddi sûrette tutuşmuştu.

1. Kolordu karşısında muhârebe mûcib-i memnûniyet bir şekildedir.

4. Kolordu cephesinde düşman pek za'îf tır.

Binâ'en'aleyh düşman kuvâ-yı külliyesi muhtemelen (Türkbey-Karaağaç) cihetlerine sevkedilmektedir. Buna istinâden, ordu kuvâ-yı külliyesini sağ canaha toplamak veya sol cenâhla za'îf düşmana karşı ta'arruza geçerek sağ cenâhımızın yükünü azaltmak şıklarından ikincisine karâr verilmiş ve bu maksatla 4. Kolordu kumandanlığına şu emir verilmişti:

Sakızköy grubunda

16 minh saat 13 dakika 30

4. Kolordu Kumandanlığına

“2. Kolordu ile 1. Kolordu arasındaki cephede muhârebe kesb-i şiddet etmiştir. Karşınızda bulunan düşmanın pek za'îf olduğu anlaşılmaktadır. Binâ'en'aleyh Saranlı çiftlik istikâmetinde 4. Kolordu kıta'âtıyla yapılacak bir ta'arruz, 1. Kolordunun muhârebesine hüsn-ü te'sîr icrâ edeceğinden hemen icrâsı ve netâyicine dâir ma'lûmât itası;

Ordu Kumandanı 'Abdullâh

Haşiye

Çanakkale Fırkası orduya 'âid olduğundan dokunulmaması.

Ordu Kumandanı 'Abdullâh

4. kolorduya bir saat sonra varan bu emir çok mühimdir: Ordu karârgâhında, tâ'biye vaz'iyetlerini çok güzel ve çok seri ve yüksek görücü ve kavrayıcı bir iktidâr olduğunu bir kere daha te'yîd eylemektedir. Fi'l-hakîka yine bu kumandanlık 9 Teşrîn-i evvel 328 Kırkkilise meydan muhârebesi esnâsında Yenice garb [201] sırtlarına, takrîben yine bu sür'atle gelir gelmez, bu anda vaz'iyet hakkında çok az haber ve ma'lûmâta mâlik olmasına rağmen fikr-i selîmi ile derhâl ne yapılmak lâzım geleceğini kavramış, 2. Kolorduya “ Seymen istikâmetinde müdahaleniz netîce-i kat'iyeyi temîn eyleyecektir” emrini göndermişti.

Yukarıdaki emirde, aşağı yukarı aynı kıymette ve şu andaki vaz'iyet-i Harbiyeye sûret-i 'umûmiyyede muvâfık bir emirdi; hüsn-i icrâsı hâlinde mühim faydalar temîn edebilirdi. Fakat Kırkkilise muhârebesindeki emrin hiç yapılamamış olması misillü bu defâki emirde -ileride görüleceği üzere- çok noksân yapılabiliyordu. Diğer cihetten şu noktalarda câ-yı tedkîk ve mülâhaza kalmaktadır:

1- Bu ta'arruzu 4. Kolordu mu, 1. Kolordu mu, yoksa her ikisi birden mi yapmalı idi?

2- Yahut cephanesi az, insicam-ı dâhiliyyesi sarsılmış olduğu ma'lûm olan kıta'âtı -bilhâssa ikinci hâle göre- ordunun üçte ikisini ta'arruza sevk edeceğimize bir

taraftan elimizdeki ihtiyâtları hüsn-ü istihdâm, diğer taraftan kuvvetli yerlerden yeniden yeniye ihtiyât tedariki ile evvel emirde düşmanın ta'arruzunu kırmayı beklemek mi daha muvâfık olurdu?

3- Madem ki 4. Kolordu ta'arruza me'mûr ediliyor, şu anda ordu ihtiyâtı makâmında olan Çanakkale fırkasıyla takviye edilse daha iyi olmaz mıydı?

4- 4. Kolordunun yapacağı bir ta'arruz, muvaffak dahi olsa Karaağaç civârında düşmanın istihlâl edebileceği bir tefevvuku tevzîn edebilir miydi, yoksa bu takdîrde orduyu daha müşkil bir vaz'iyete mi sevk etmiş olurdu?

5- Velhâsıl şu anda 4. Kolordu cephesinde düşmanın meşhut olan za'afı acaba her an tahavvül edemez miydi. Düşman sağ cenâhındaki vaz'iyet kâfi sûrette inkişâf eylemiş mi idi?

Binâ'en'aleyh ordu kumandanlığının bu anda şu tarz hareketi belki daha doğru olurdu:

Meydan-ı muhârebeyi ve bilhâssa şimâl cenâhı bizzat görecektir bir yere gitmek;

Buraya gelince şu anda şöyle bir vaz'iyet görülecekti: 2. Kolordu mühim kuvvetler tarafından ciddi bir ta'arruza ma'rûz olmaya mukâbil 1. Kolordu, karşısında za'îf bir düşman işgal muhârebeleriyle iktifâ ediyor. Pınarhisar istikâmet-i 'umûmiyyesinde ilerleyeceğini bildirdiği 3. Kolordu, 2. Kolorduya fiilî bir yardım ve te'sir icrâ edemeyecek kadar aykırı bir istikâmettedir; 2. Kolordu ise 3. Fırka ile takviye edilmesine rağmen şu vaz'iyette za'îf addedilecek bir hâldedir.

Binâ'en'aleyh ya 1. Kolorduyu derhâl merkeze nakil ile Türkbey şimâlinde (Taşlı-Kelbeler) hattına karşı ta'arruza sevk etmek sûretiyle 2. Kolorduya bi'l-vâsita veyahut 1. Kolordu ihtiyâtlarını derhâl 2. Kolordu emrine sevk etmek sûretiyle bilâ-vâsita yardım muktezîdir. Çanakkale fırkası meydan-ı muhârebeye ancak saat 15-16 sıralarında gelebilecektir, vürûdundan sonra bunu da o zamâna [202] kadar inkişâf edecek ahvâlê göre ya 1. Kolorduyu ta'kîb ettirmek ve yahut yine doğruca 2. Kolordu emrine sevk eylemek mümkündür.

Herhâlde 4. Kolordunun yapacağı bir ta'arruz Karaağaç mıntıkasındaki cereyân-ı hâlê bugün müessir olamaz. Eğer bunun vaz'iyetini müsâ'id görmekte berdevâm isek bundan yeniden kuvvetli ihtiyâtlar ayırmaya çalışırız.

Velhâsıl sadece 4. Kolorduyu, Çanakkale fırkasını da emrine vermeyerek cephedeki iki fırkasıyla ta'arruza me'mûr etmek yerine 1. Kolorduya esâs ta'arruz vazîfesi vermek ve 4. Kolorduyu da sola kuvvetli kademeler sûretinde 1. Kolordunun ta'arruzuna iştirâke me'mûr eylemek daha muvâfık olurdu.

Velhâsıl, ordu karârgâhındaki sevk ve idâre ruh-i cüretkâr idi ve teşebbüs-i zâtiyi ele almak istiyordu; bu, çok güzeldir. Fakat icrâat için yarım tedbîr ittihâz edilmişti ve bunu ordu kumandanının kendi haşiyesiyle Çanakkale fırkasını bu tedbîre iştirâkten men etmesi ile de karâr, kuvvetini büsbütün kayıp eylemişti.

Bundan sonra alınan haberler 2. Kolordu cephesindeki muhârebenin sıkıştığını göstermeye başladığından ordu kumandanlığı, Sakızköy'üne ordu ihtiyâtına getirilmesi mukârrer olan Çanakkale fırkasını o tarafa sevk eylemeyi düşünmüşse de bu firkanın geç kalacağı [ve nitekim hakîkâtte ancak saat 15 dakika 50 sıralarında Sakızköy'üne gelebilmişti] anlaşıldığından 2. Kolorduya, 1. Kolordu tarafından bilâ-vâsita muâvenet edilmesi lâzım görülmüş ve saat 14 dakika 10'da

buna, bu sûretle emir verildiği gibi saat 14 dakika 30'da kolorduya gönderilen emirde de bu mukârrerattan bahis ile sebat taleb edilmişti.

[Fakat vesâik meyânında bir de, Çanakkale fırkasına saat 15 dakika 40'da şu emrin gönderildiği muharrerdir ki bu, kale fırkasının ber-vech-i bâlâ 2. Kolordu emrine gönderilmek istenildiği fikrine muhâlif olduğu gibi acaba ordu kumandanlığı bu aralık 1. Kolorduyu da 4. Kolordu ile birlikte ta'arruza geçirmek ve bu sebeble fırkasıyla 1. Kolorduyu mu takviye eylemek istedi? Düşüncesine mahal bırakmaktadır, hakîkât-i hâli tevsîk-i kâbil değildir. Emir şudur:

Teehhur-u hareketiniz muvaffakiyyetle devâm eden harbin netîcesine sû-i te'sîr edebilir. Tesri-i hareketle Sakızköy üzerinden Türkbey üzerine ilerleyiniz.”

[Ma'a-hâzâ 1. Kolorduya böyle bir ta'arruz arzu veya karârından bâhis bir emir tebliğ edildiği hakkında hiçbir kayda tesâdüf edilememiştir. M. N.]

Ordu kumandanlığı yine bu sıralarda, muhârebeyi biraz gevşemiş ve ahvâl-i 'umûmiyyeyi müsâ'id görmeye [203] başlamış olduğundan [fi'l-hakîka bu sırada, 2. Kolorduya vâki' Bulgar ta'arruzları kırılmış bulunuyordu]. Sat 15, dakika 40'da Sakızköy'ünden 1, 2, 4. Kolordulara şu emri göndermişti:

“1- Bugün icrâ edilmekte olan muhârebe inşallah-u Teâlâ bu akşama kadar muvaffakiyyetle hitâma erişecektir. Muhârebe akşamı ale'l-ekser sahte gece hücumlarıyla “Osmanlı ordusunun safları arasında panik tevlîd ederek ilgâ-yı dehşet etmek öteden beri İslâm ve kavimlerine mahsus bir adettir;

Geredeli muhârebesinde zuhûra gelen acı hâdisenin tekerrürüne meydan vermemek için gece bi'l-cümle kıta'ât kumandanlarının ilk hatda efrâd arasında bulunmaları ve efrâdın dahi süngü takılı olarak son derece müteyakkız bulunması lâzımdır. Herhangi kıtada panik zuhûr eder veya geceleyin efrâd-ı muhârebe hattını terk ederek geri gelirse o kıtaya mensûb kumandanlar müteselsilen mes'ûl olacaklardır;

2- Kolordular mevcûd telefon malzemeleriyle bu akşam Sakızköy'de karârgâh ile rabta hâsıl edeceklerdir;

3- Muhârebenin hitâmındaki vaz'iyeti ve cereyân-ı hâli kolordular birer emir zâbiti ile Sakızköy'deki ordu karârgâhına bildireceklerdir.”

Vaz'iyet hakkında az çok mutmain olan ordu kumandanı bundan sonra saat 16'yı geçte tekrar Karaağaç etrafındaki muhârebe gürültüsünün tezâyüd etmeye başlaması üzerine o tarafa hareket ederken 4. Kolordudan: “Sol cenâhımız gittikçe sıkıştırılıyor. Gurûba kadar inşallahü'r-Rahman mukâvemete çalışıyoruz. Sür'atle kale-i Sultaniye fırkasını yetiştirmeniz müsterhamdır” raporunu almış ve buna saat 16 dakika 30'da “Çanakkale fırkası ehemmiyet kesb eden sağ cenâhta muhârebeye girmek üzeredir. Lüleburgaz'da kilitli cephe vardır. Topçu zâbiti zâyîâtını telefata ma'rûz kalmayan bataryalardan ve kale fırkasının kollarından ikmâl ediniz” emri gönderilmişti. Fi'l-hakîka Kale-i Sultaniyye fırkası Sakızköyden bilâ-tevakkuf Karaağaç istikâmetine yürüyüşe devâm ettirilmişti.

Fakat ordu kumandanı tam 2. Kolordu panik başladığı sırada meydan-ı muhârebeye gelmiş ve bu sırada kolbaşıyla muhârebe mintikasına giren kale fırkasına, saat 17'de geceleyin hemen ilerleyerek kaçanların yerini işgal etmesi emri verildikten sonra ve 4. Fırkanın firâirlerini durdurmaya çalıştıktan sonra nihâyet saat 18'de Sakızköy'üne 'avdet eylemişti.

Buraya muvâsalat akabinde 4. Kolorduya, saat 18 târihiyle tekrar şu emir gönderilmişti:

“2. Kolordu cephesinde muhârebe saat 16’dan sonra pek ziyâde kesb-i şiddet etmiş ve bilhâssa sol cenâhı şiddetli muhârebede bulunmuş olduğundan behemehâl bu kolordunun yeni bir kuvvetle takviyesi zarûrî oldu. Bunun için eldeki Çanakkale fırkası da dâhil olduğu hâlde tekmîl kuvvetler [204] muhârebeye sürüldü. Binâ’en‘aleyh fırkanın o cihete gönderilmesi mümkünsüzdür. Mecbûr olursanız ta‘arruzdan sarf-ı nazarla bulunduğunuz hattı muhâfaza ediniz. ‘Abdullâh”

Bundan sonra Sakızköy’ünde, ordu karârgâhında cereyân-ı hâl, 17 sabahına kadar şöyle inkişâf eylemişti:

Saat 19 sıralarında 4. Fırka kumandanı Miralay Necib Bey gelerek fırkasının dağıldığını söylemiş ve gariptir ki kimse kendisine “senin burada ne işin var? Git nerede ise fırkanı bul, topla!” demeyerek mûmâ-ileyhin gece Sakızköy’ünde kalarak istirahat etmesine müsaade edilmişti.

Ve ihtimâl bu sıralarda 1. Kolorduya “yarın bir fırkanın daha 2. Kolordu mıntikasına gönderilmesi” emri verilmişti.

Bundan mâ-adâ belki bu emirden evvel ve yahut sonra, 1. Kolorduya bir de şu emir gönderilmiş olup 1. Kolordu kumandanlığının buna istinâden 16 Teşrîn-i evvel saat 24 dakika 45’de Uşak fırkasına hemen aynı metinde bir emir verdiği vesâikten anlaşılmaktadır; bu emrin diğer kolordulara 1. Kolorduya diğer fırkalarına verilip verilmediği ma‘lûm değildir; emir şudur;

“1- Düşman kıta‘âtı bütün muhârebe hattı üzerinde tevkîf olunmuştur;

2-Şark Ordusu yarın hatt-ı ma‘lûm üzerinde düşmana mukâbeleyle devâm edecektir;

3-2. Kolorduya mensûb 4 ve 5. Fırkalar akşam geç vakit mevkillerini terk ile geriye çekilmişlerdir. Kıta‘ât-ı mezkûre yerine Çanakkale fırkası ikâme edilmiş ve bu sûretle iki fırka cephesi mezkûr Çanakkale fırkasıyla işgal olunmuş;

4- 1. Kolordu, kendi cephesinde bulunan düşmanın azlığından bi‘l-istifâde, cephesinde yalnız bir fırka terkiyle iktifâ ederek kuvâ-yı mütebâkiyesini sağ cenâha celb edip hatt-ı harbin nisbeten za‘îf kalan bu ciheti taht-ı temîne alacaktır;

5- Vize ordusu düşmanı Pınarhisar istikâmetinden doğru püskürtmüş ve ordunun sağ cenâhı taht-ı emniyette olduğu istihbâr kılınmıştır;

6- Şu hâle nazaran yarının, avn-i Hakla bir muzafferiyetle netîceleneceği kaviyyen me‘muldür;

7- 17. Kolordu, yarın Kengri garbında muhârebeye iştirâk edecektir.

4. Fırkanın terk ettiği mevzide 50 araba topçu cephanesi vardır. Lüleburgaz ve Çorlu’dan getirilmiş olan üç vagon topçu cephanesi mevcûdudur.

Şark Ordusu Kumandanı ‘Abdullâh”

[205] Ba‘dehû 1. Kolordudan saat 20 dakika 45’de yazılan ve “saat 14-16 dakika 30’da 1. Kolordu cephesiyle kısmen Karaağaç önünde perîşân sûrette ric‘at eden düşmanın saat 17’den i‘tibâren yeni kuvvetlerle takviye edilerek yerinde kaldığını saat 18’e doğru 4. Fırkaya 2. Fırkadan bir alayla ve ba‘dehû Simav taburuyla yardım edildiğini vaz‘iyetin iyi olduğunu 4. Kolordu tarruzu şiddetle ilerlerse daha iyi olacağını, ma‘ahaza cephane fîkdânını bildiren rapor grlmışti

Daha sonra gece yarısına doğru ve 2. Kolordunun saat 21’de yazdığı rapor gelmişti ki bunda da cereyân-ı hâl hikâye edildikten sonra elde 3. Fırka Kastamonu fırkasından iki taburla bir batarya ve nereye geldiğini bilemediğim Çanakkale fırkası vardır. Yarın aynı hal devâm etmez ve ‘umûma sükûnet gelmiş bulunursa muvaffakiyeti idâme ve ikmâl eylemek olacağını ümîd ederim. Cephane yoktur” deniyordu.

Başkumandanlıktan sağ cenâhın muvaffakiyyeti yarın bunlar ta‘arruza devâm ederken sol cenaahın kat‘iyyen sebatı düşman kuvve-i külliyesiyle acaba Edirne tarafında mı yoksa Şark Ordusu karşısında mıdır? Tahkîki hakkında birtakım emirler vâsıl olmuştu.

Bu cereyân-ı hâl karşısında ordu karârgâhı daha saat 18’de ber-vech-i bâlâ her türlü fikir teşebbüsü terk ederek yarın için adeta ümitsiz bir hâle gelmişken 17 min saat 3’de karârgâha gelen 3. Fırka kumandanı Prens Aziz Paşa “Bulgarların külliye firâr eylediğini ve kendi cephesinde düşman ‘askerinden bir eser kalmadığını ifâde edince öyle görülüyor ki ordu kumandanlığında yine birdenbire bir tahavvül-ü hissiyat vâki’ olmuş ve şu emrin i’tasında lüzûm ve fayda görülmüştür.

Ordu emri

Sakızköyden 17 Teşrîn-i evvel 328 saat 7 dakika 15

“1- Düşman bütün hatt-ı harb üzerinde geriye tard edilmiştir;

2- Ordumuz bugün düşmanı ta‘kîb edecektir

3- 3,17 ve 18. Kolordulardan mürekkeb sağ cenâh grubu Pınarhisar yolu tarafeyninden hareketle Pınarhisar’a kadar düşmanı tard ve ta‘kîb edecektir

4-Çanakkale fırkasından bir alay ve bir batarya 4. Fırkadan bir alayla birlikte 4. Fırka kumandanı Necib Bey kumandasında [Kelbe-’Osmancık] üzerinden hareket edecektir

5-Diğer kolordular sunûf-ı muhtelifeden mürekkeb müfrezelerle düşmanı ta‘kîb edeceklerdir, 2. Kolordu Kelbe, 1. Kolordu Tatar çiftlik. 4. Kolordu Ayvalı istikâmetlerinde ta‘kîb edeceklerdir.

[206] 6- Suvâriye ayrı emir verilecektir

7- Ordu karârgâhı Sakızköy garbındaki hüyükte kalacaktır.”

Suvâri fırkasının bu bâbda bir emir aldığı ma‘lûm değilse de 16 minh saat 17 sıralarında fırkaya şu emir gönderilmiş olduğu görülmüştür:

Şark Ordusu karârgâhı 1. Şube müdürü Miralay Fevzi imzâsıyla: “ 1.Kolordu cephesinde ve Türkbey ile Karaağaç arasında muhârebe kesb-i şiddet etmiştir. İmdâda ihtiyâç kat‘idir. Hemen oraya suvâri ve topçu ile yetişilmesi. Kumandan Paşa şimdi oraya gitti,. Ordu karârgâhı akşam Sakızköy’ündedir.”

Velhâsıl Şark Ordusu kumandanlığının 16 Teşrîn-i evvel gününe ‘âid sayfa-yı icrâatı da bu emirle kapanmıştı.

11-15 Teşrîn-i evvel olarak beş gün müddetle kolordularından 2 yürüyüş geride laf ü güzafı ve dedikodu ile meşgûl olmayı kıtası-ının başında bulunarak bunlara hâkim olmaya tercih eylemiş ve bunda belki karârgâh mensûbîninin ‘arzû-yı istirahatı de bir ‘âmil-i diğer olmuş olan Şark Ordusu kumandanlığı bunun acısını çekecekti ve nitekim bugünkü icrâatı da böyle olmuştu.

Ancak bugün saat 11 dakika 30'dan i'tibâren filî bir kumanda deruhtesine muvaffak olabilmış olan Şark Ordusu saat 13-14 sıralarına kadar sükûneti muhâfaza edebilmiş ve oldukça kıymetli bir sevk ü idâre karâr ve emri i'tâ' eylemişse de buhranlı haberler gelmeye başlar başlamaz vaz'iyete hâkimiyet de zâil olmuş ve akşama kadar tekâmül yapılan müspet iş 1. Kolordudan birkaç taburu 2. Kolorduya göndertmekten [Ki ileride göreceğimiz üzere bu da hüsn-i istihdam edilememiştir] koca bir günde 13-14 km lik bir mesâfeyi kat' edemeyerek ve kendisine kat' ettirilemeyerek ancak iş olup bittikten sonra meydan-ı muhârebeye gelmiş olan Çanakkale fırkasını sağ ve soluyla ve güya emrinde çalışacağı 2. Kolordu karârgâhıyla da irtibâta girmeksizin muhârebe sahasının bir köşesine sürüvermekten 'ibâret kalmıştı.

Diğer cihetten karârgâhın nefsine hâkimiyetinin de tamâmen muhtel olduğu her haberden ve müşâhadeden derhâl azami sûrette müteessir olarak kâh nîkbîlik ve kâh bedbînlik muntahalarına varmasından ve bu bâbda verdiği muhtelif mirlerden anlaşılmaktadır. Hele fırkasını, kolordusunu bırakarak ta Sakızköy'üne istirahatete gelen 4 ve 2. Fırka kumandanlarının hüsn-ü kabûlü ve 3. Fırka kumandanının beyânatı üzerine orduya 17 için [ta'kîb] emri verilmiş olması bu sükunetsizlik ve muvâzenesizliğin en bariz misâlleridir.

Diğer cihetten yarın için [17 minh için] yine bir plan mevcûd olmadığını görüyoruz. Tekmîl ihtiyâtkar elden çıkarılmış, yeni bir ihtiyât tedarikine tevessül edilememiştir. Böylece 17. Günü dahi büyük [207] sevk ve idâre için ister istemez buhranlı geçmeye daha şimdiden mahkûm olmuştu. Hâlbuki sağü cenâhta 2. Kolorduda bariz bir tehlike vardı: 2 nizâmiye fırkası elden çıkmış yerine, o da zan derecesinde olmak üzere, yalnız metânet-i meşkûk ve kaç gündür mütemâdiyen dağılmış, dağıtılmış, ileri, geri bîs^d yürüyüşlerle hırpalanmış bir Çanakkale fırkası konmuştu. Binâ'en'aleyh yarın sabah için daha bu geceden 2. Kolorduyu takviyeye hazır olmak lâzımdı bu maksatla ihtiyât kuvvetleri ancak 1. Kolordudan kâbil-i ifrâz idi; buna hakikâtte verildiği gibi mübhem bir emirle iktifâ edileceğine şu kadar bir kuvveti fülân saatte fülân noktada ordu emrine hazır bulundurulmasını bildirmek, oraya karârgâhla gitmek, o zamâna kadar inkişâf edecek ahvâle göre yeni karârlar ittihâz eylemek lâzımdı. Meselâ -ilerde göreceğimiz üzere- tekâmül 1. Kolordu cepheye grupvâri kuvvetli nokta-i istinâdlar muhâfaza ederek diğer aksâmıyla, meselâ hakikâtte de olduğu gibi iki alaylı müretteb fırkası, 2. Fırkanın lâ-akall 4-5 taburu, Uşak ve 2. Fırkaların 3-4 bataryası el altına alınsa, Çanakkale fırkası ile müttehiden 17 sabahı (Türkbey-Sakızköy) hattı ortalarından şîmâl Karaağaç istikâmetinde dün yarmış olan düşmanın sağ cenâhına tertîbli bir mukâbil ta'arruz sevk edilse idi vaz'iyet çok ümîd bahş olurdu.

Fakat bunu evvelâ ümîdsizliğin son haddine düşmüş ba'dehû ta'kîb emri verecek derecede nîkbînliğe yükselmiş olan muvâzenesiz bir karârgâhtan bekleyemezdik.

3. 16 Teşrîn-i evvel 328'de

Müstakil Sûvâri Fırkası

15-16 Teşrîn-i evvel gecesini birer livâsıyla Lüleburgaz'da ve istasyon civârında geçirmiş ve cem'an dört alay da 800 kılıç, 8 makineli tüfek ve 8 toptan 'ibâret kalmış olan 'Osmanlı müstakil sûvâri fırkası 16 sabahı dahi dünkü muhârebe temâslarını kendi üzerine almayarak, vâsıl olan veya olmayan emirleri düşüneyerek

aynı tarzda ikâmet ve istirahatte berdevâm iken Ayvalı istikâmetinden bir alay piyâde ve bir batarya topun Lüleburgaz’a doğru ilerlemekte olduğu hakkında rapor alınca ve bu esnâda [saat 10 sıraları] Lüleburgaz garbindaki tepede bulunan ileri karakoldaki Atranos taburunun da muhârebeye başladığını duyunca Lüleburgaz’daki iki alayı iki mitralyöz bölüğü ile fırka karârgâhı saat 10 dakika 15 sıralarında Lüleburgaz’dan harekete başlayarak taburun yanına gelmişti ve bunu yaya cenge indirdi. Bir mikdâr avcı ve mitralyöz bölükleriyle takviye ederek saat 14 sıralarına kadar bu vaz’iyette kalmıştı; diğer livâ da istasyon civârında kalmakta devâm eylemişti.

[Bazı vesâiten ilk zamânda fırka kumandanının şahsen 4. Kolordu kumandanı nezdinde bulunduğu [208] anlaşılmaktadır ki bu doğru ise Lüleburgaz’daki kıta’âtın yukarıdaki hareketinin livâ komutanı tarafından yaptırıldığını kabûl etmek i’câb eder.]

Fırka kumandanı bir aralık biraz harekete geçmek de istemiş olacak ki saat 12 dakika 45’de 4. Kolordu kumandanlığına şu raporu göndermişti:

[Ayvalıyolu-Kavakdere] ve [Ayvalı-Sarçal] istikâmetlerindeki keşif kolları düşman piyâdesinin şiddetli atışlarıyla geriye püskürtülmüştür. Keşfe devâm için cenûb-i garbiye gidip oradan sokulmaya ve keşfe çalışacağım.”

Fırka saat 14 sıralarında Şark Ordusu kumandanlığının ordu sol cenâhını himâye hakkındaki emrini alınca [bu emrin neden böyle geç geldiği de kâbil-i tefehhüm değildir. M. N.] İstasyon civârındaki livâsıyla birleşmek maksadıyla hatt-ı harbten çekilip hareket etmişse de yolda da düşmanın mevziye girmiş olan takrîben 3 bataryası tarafından yakalanarak yürüyüş kolu ateş altında kalmış ve biri zâbit olarak 4 mecruh 9 hayvan zâyîâtıyla kurtulabilmişti; buradan saat 14 dakika 25’te 4. Kolorduya “2 taburla bir mikdâr topçusu pîş-dârda olan ve bir fırka kadar tahmîn edilen bir düşmanın [Ayvalı-Sarımsaklı]’dan Lüleburgaz istasyonuna doğru ilerlediğini” bildirmişti.

Bundan sonra süvâri fırkası Susuz Müslim’de toplanarak saat 17 dakika 30’a kadar buralarda bilâ-hareket seyirci kalmış ve ba’dehû gecelemek üzere büyük Karıştıran’a (!) ‘avdet eylemişti. Bugün gerek Şark Ordusu kumandanlığına gerek 4. Kolordudan süvâri fırkasına gönderilmiş olan muhtelif maksatlı ve müte’addid emirleri fırka ancak 16-17’de büyük Karışdıran’da almış ve bi’t-tabi vakti geçmiş olan bu emirler birşeye yaramamıştı.

Bugün süvâri topçusu hakkında ancak şu ma’lûmât bulunabildi: fırka harb cerîdesi, topçunun bugün fırka nezdinde bulunmadığını yazıyor. 4. Kolordu harb cerîdesinde “berâber götürmekteki müşkilât hasebiyle vaktiyle 4. Kolordu nezdinde kalan bir süvâri bataryasının kolordu muntıkasında akşamüzeri 198 tepesi garbinda mevziye sokulduğu” muharrerdir kezâlik yine bundan mübhem sûretle anlaşıldığına göre süvârinin diğer bir bataryası da muhtemelen Lüleburgaz garbinda ve süvâri fırkasının emrinde olmayarak ileri karakol nezdinde mevzide idi ve muhârebeye girmişti.

Binâ’en’aleyh netîce i ‘tibariyle süvâri fırkası bugün tamâmen menfî kalmış ne doğru dürüst bir keşif yapabilmiş ve ne de meydan-ı muhârebede müessir olabilişti; kendisinin mâ-fevklerle irtibât te’sîs etmemesi [209] ve emirleri vakit ve zamânıyla almaması, kendisinin de esâsen menfî bir ruh ile mütehalli olması da bu netîcesizlik de büyük âmiller olmuştu.

4- 16 Teşrîn-i evvel'de 4. Kolordunun Muhârebesi

1- 4. Kolordu Karagâhı

15-16 Teşrîn-i evvel gecesini Lüleburgaz'ın 5.5-10 km cenûb-i şarkîsinde, Çorlu yolunun Kavakdere mecrasını katettiği noktadaki kuyu civârında geçirmiş olan kolordu karârgâhı, ale's-sabah Umurca civârındaki Çiftehüyükler'e gelmiş ve buradan (Ordunun kumandasını deruhte ederek) bir numaralı ordu emrini vermişti.

Saat 10 dakika 30 sıralarında Lüleburgaz garbındaki Atranos ileri karakol taburunun muhârebesi başlamış ve görünüşe nazaran kolordu karârgâhı seyre devâm ederek Şark Ordusu kumandanlığı saat 11 dakika 30 sıralarında buraya geinceye kadar ne ordu ve ne de kolordusu nâmına bir şey yapmamış bir haber de almamıştı.

Nihâyet Şark Ordusu'nun saat 13 dakika 30'da gönderdiği "Saranlı çiftlik istikâmetinde 4. Kolordu ile ta'arruz" emrini alınca saat 14 dakika 55'de 12. Ve İzmit firkalarına bu emirden bahisle "... Binâ'en'aleyh kolordumuz müstâinen bi-tevfikihi Teala İzmit ve 12. Firkalarla Saranlı çiftlik istikâmetinde bir ta'arruz icrâ edecektir. Bundan muvaffakiyeti temîn edecek en birinci mes'ele son derece temîn-i irtibâttır. Ben 12. Fırka ile berâberim.

Haşiye: Küçük zâbitânı zâbit makâmında kullanınız. Badelharb kendilerinin zâbit olacaklarını vaad ile teşvik ediniz." Emrini vermişti. [bu emrin ne sûretle yapıldığını firkaların harekâtında göreceğiz] fakat bu ta'arruzu tertîb, icrâ ve intâc için başkaca hiçbirşey yapılmamış ve hiçbir emir verilmemişti ; bundan sonra da akşama kadar kolordu karârgâhı tamâmen âtil kalmış ve kolordusu üzerinde hiçbir sûretle müessir olamamıştı.

Kolordu karârgâhının bugün başlıca fa'aliyeti şunlara inhisâr eylemişti:

1- Saat 13 dakika 40'da 12. Fırkaya gönderdiği -kolordu ihtiyâtını teşkîl eden Gemlik ve Atranos taburlarının Karaağaç deresi şarkına gelmesi emredildiğinden bunları himâye ediniz. Bunlar doğruca Umurca'ya gelerek kolordu ihtiyâtında kalacaktır...- emrinden anlaşıldığına göre [210] ileri karakol taburu muhârebeye başlar başlamaz buna, muhârebeyi kat' ederek çekilmek emri verilmiştir, fakat bu emrin ileri karakol taburuna varıp varmadığı ma'lûm değildir.

2- Saat 16'yı geçerek hâlâ ordu kumandanlığı nâmına Abuk Paşa'ya gelen ve "kolordunun sol cenâhını sıkışmaya başlamıştır. Gruba kadar inşaalahurrahman mukâvemet ediyoruz kale firkasının sür'atle yetiştirilmesi" hakkındaki Fahri Paşa'nın raporu görünüşe nazaran (12 fırka ta'arruz ederken sağ cenâhın ilerlememesi ve sol cenâhtaki Bandırma alayının da düşman mitralyöz ateşi altında geriye kaçması ve güç hal durdurulmaya çalışılması) esnâsında yazılmıştır.

3- İzmit firkası, firkasındaki topçu taburu zâbitlerinin ekseriyetle vurulduğunu öğleden biraz sonra bildirince 12 firkaya mevcûd topçu zâbitlerinin yarısının İzmit firkasına gönderilmesi emredilmiş, kezâlik saat 15 dakika 45'de İzmit firkası topçu cephanesi isteyince yine 12. Fırkaya yardım emri verilmiştir. Cephane mutâlebâtı üzerine kolordu da, orduya mürâca'ât etmiş ve sadece "Lüleburgaz'da çok cephane vardır oradan almalı" tarzında emirler almıştı.

4- Yine 12. Fırka sol cenâhının ta'arruzda adem-i muvaffakiyetinin hâsıl eylediği heyecan arasında Çanakkale firkası ordudan istenilmiş ve ma'lûm olduğu üzere cevâb-ı red alınmış bu esnâda süvâri firkasının her ne sebebe mebni ise geride bıraktığı bir bataryası da (?) 198 tepesi garbına mevziye sokulmuşsa da bu işler

oluncaya kadar karanlık bastığından bundan da bir netîce ve te'sîr alınamamıştır. Kezâlik yine bu meyânda ileri karakol muhârebesinden çekilmekte olan ihtiyât alayına da 12. Fırkanın “sol cenâhındaki redifler çekilmek üzeredir, Erkân-ı Harbiye reisi oraya gönderildi. İhtiyat alayının serîan sevki ve mevziye idhâli” hakkındaki raporu üzerine bu fırkanın soluna gitmek emredilmiş ve 12 firkaya da bu yolda ma'lûmât verilmişti.

5- Bir aralık ihtiyât alayına [bir nizâmiye bölüğünü Lüleburgaz'da terkederek Sakızköy'ünde Çanakkale fırkasına iltihâk etmesinin] de emredildiği anlaşıyor. Bu muhtemelen öğleden evvelki son saatlerde verilmiş bir emirdir. Çünkü 1. Kolorduya saat 11 dakika 50'de gönderdiği bir raporda “Çanakkale fırkası ordu ihtiyâtı olarak Sakızköy'üne tahrîk edildi. Sûvâri fırkası Lüleburgaz garb sırtlarındadır. Ayvalı istikâmetinden ilerleyen bir piyâde alayıyla bir batarya fırka tarafından tevkîf edilecektir. Önde bir tabur piyâdesi bulunan uzun bir topçu kolu saat 10 dakika 11'de Türkbey garbına vardı. Karaegah Umurca çiftliği sırtındadır. 12 firkadan bir kuvvet de Umurca'ya derdest celbdır.” Deniyordu. Bu rapor sûvâri fırkasının saat 10 dakika 11 Lüleburgaz'dan gönderdiği şu rapora istinâd ediyordu:

“Önünde bir tabur piyâde bulunan uzun bir topçu kolu şimdi Türkbey garb sırtına [211] vardı. Ayvalı istikâmetinden ilerleyen bir piyâde alayı ve bir batarya ile şu anda Lüleburgaz garb sırtlarında piyâde ateşine başlanmıştır. Sûvâri fırkası bir bataryasıyla berâber şimdi Lüleburgaz'ın garb sırtlarına ilerliyor”

Sûvâri fırkası saat 10 dakika 15'de gönderdiği diğer bir raporda aynı husûsatı te'yîdle berâber şimdilik (Ayvalı-Kumbarlar) çiftliği istikâmetinde düşmandan eser olmadığını te'yîd ediyordu ki bi-zâtîhi çok mühim olan bu ma'lûmât nazar-ı dikkati hiç de celb etmemişti.

6- 4. Kolordu karârgâhı 1. Kolordunun vaz'iyeti hakkında da oldukça kâfi raporlar almıştı ve bundan daha öğleden evvel “karşımızda Taşlı çiftliğin cenûb kenarından i'tibâren cenûba doğru mümted sırtta tahkîmât yapan topçu ve piyâde vardır. Topçu henüz bir bataryadır. Zannıma göre düşman kuvâ-yı asliyesini ordu sağ cenâhına toplamaktadır. 3. Fırka o tarafa hareket etti karârgâh ve merkez sıkletlerinizle Satıköy tarafında bulunursanız nasıl olur” teklîfi gelmişti.

Kezâlik 3. Fırkanın saat 10 dakika 12 raporu da 1. Kolordudan gönderilmiş ve böylece Karaağaç mıntıkasının bu andaki vaz'iyeti de öğrenilmişti.

Bundan sonra 1. Kolordudan hâlâ “başkumandanlık vekâlet-i aliyyesine” adresiyle saat 15'de gönderilmiş olan bir raporda da 4. Kolorduya yine şimâle doğruhareket teklîf ve tavsiye olunuyordu.

12. ve İzmit firkalarından cereyân-ı hâli musavvir kâfi raporlar alınmıştı.

4. Kolordu karagahı bunlardan başka akşam ve gece Çorlu'da Şark Ordusu Erkân-ı Harbiyesinden Miralay İhsan Bey vâsıtasıyla başkumandanlık vekâletinin sebat ve sâ'ire hakkındaki tamimlerini de almıştı.

Böylece 4. Kolordu karârgâhı bugün sadece bir rapor merkezliği yapmış kolorduya en mühim bir vazîfe tevcih eden ordu ta'arruz emrini dahi sadece firkalara aynen “tamim” ile iktifâ etmiş ve bir kolordu kumandanlığının vazîfesinin işte bu ta'arruzu bilfiil tertîb, tevcih ve idâre olduğunun farkına varılmamıştı!

16 Teşrîn-i evvelde 14. Fırkanın Muhârebesi

16 Teşrîn-i evvel sabahı 12. Fırka [Evrensekiz-lüleburgaz] yolunun cenûbundan Ergene'ye kadar Lüleburgaz şark sırtlarında dünkü gibi mevzide bulunuyordu ve esâsen bunun kıta'âtından olan Gemlik ve Atranos taburlarıyla 33. Alayın Uzunköprü'den gelmiş tâze bir bölüğünden ve muhtemelen bir süvâri bataryasından mürekkebe bir kuvvette kolordunun ihtiyât alayı namıyla şöylece ileride bulunuyordu:

[211] Gemlik taburu ve nizâmiye bölüğü Lüleburgaz kasabasında ve kasabanın doğruca müdâfa'a ve inzibatına me'mûr.

Atranos taburuyla muhtemelen süvâri bataryası Lüleburgaz'ın garb surtlarında ileri karakol'da Ayvalı yolu tarafında.

12. Fırkanın 34. Alayın 3. Taburu da Lüleburgaz istasyonunun müdâfa'asına me'mûr olarak bulunuyordu.

Saat 10'u geçerek Atranos taburu Ayvalı istikâmetinden gelen ve evvel emirde bir piyâde alayıyla bir batarya tahmîn edilen bir düşmanla muhârebeye başlamış ve taburu biraz sonra iki süvâri alayının avcıları ve mitralyözleri de takviye eylemişti görünüşe nazaran ihtiyât alayı kumandanı da buraya gelmişti.

Kolordu, başlayan bu muhârebenin kısa kesilmesini ve ihtiyât alayının geriye çekilmesini ber-vech-i bâlâ emir eylemişse de bu emir varamayarak veya her ne sebebe mebni ise derhâl yapılamayarak muhârebe yapılamayarak saat 14'e kadar devâm etmiş ve bundan sonra Atranos taburu Muhtar Çiftliğine doğru çekilmiş fakat muhârebede ancak bir Yüzbaşı ile 8 nefer şehîd ve 2 zâbitle 14 nefer mecrûh vermesine rağmen dağılarak şimdilik elden çıkmıştı. Bulgarlar ilerleyincebu esnâda süvâri fırkası da evvelce gördüğümüz vechile çekildiğinden bu defâda Gemlik taburu yalnız başına kasaba kenarında tesâdüf etmiş ve bu da 6 şehîd 30 mecrûh vererek bu da çekilmişti. Velhâsıl ihtiyât alayının hatt-ı müdâfa'a gerisine gelmesi saat 15 dakika 30'u bulmuş ve bundan sonra mehmâ emken el altında kalmış olan Gemlik taburuyla nizâmiye bölüğü 12. Fırkanın sol cenâhına gönderilerek fırkasına rabt edilmişti. Süvâri bataryası da muhtemelen geriye 198 tepesine doğru çekilmişti

Gariptir ki bu muhârebe cereyân ederken 12. Fırka Lüleburgaz garbında hangi kıtalar olduğunu bilmiyordu ve bu husûsu daha saat 11 dakika 30'da kolordudan Surarlık "karşıkı sırtlarda bizim keşif kolları süvârimiz ve bir batarya vardır. Bunlar ilerleyen düşman kollarını tevkîfle meşgûl oluyorlar. Oradaki piyâdenin çekilmesi emredildi. Bir müddet sonra çekileceklerdir. Hemen düşmsnı grünce topçunuzla ateş açınız" cevâbı alınmıştı!

Bu esnâda saat 11 dakika 40'da ise 12. Fırka Ayvalı keşif kolundan "düşmanın 8-10 taburla saat 11 sıralarında Ayvalı'nın şimâl sırtlarında Çanakkale fırkasıyla muhârebeye tutuştuğu" raporunu almıştı!

Saat 14 dakika 20'de bir Bulgar bataryası Lüleburgaz'ın garb-ı cenûbisindeki sırta ve (Burgaz-Sarçal) yolu üzerinde mevzi alarak ateş açmış, 12. Fırka topçusu da cevâb vererek muhârebe mevzi-i asliye intikâl eylemişti.

[213] Saat 15'de düşmanın 3 bataryası ateş ediyor piyâdesi de 12. Fırkanın sol cenâhı karşısına doğru terakki ediyordu ve fırka bu vaz'iyet karşısında kendisini müşkil vaz'iyette görerek 4. kolorduya "ancak cephemizi muhâfaza etmekteyiz diye yazmıştı.

Bu esnâda düşman İzmit fırkası cephesi karşısında ve 12. Fırkanın sağ cenâhına da ilerlemeye başlamış ve bu cenâhtaki 35. Alay saat 15 dakika 12’de “nişancı T 12 ile Y35’den 2 tabur düşmanla muhârebe ediyor. Düşmanın üç taburu ile bir süvârî alayı kasabaya girdi buna nazaran keyfiyetin iş’ârını) bildirmişti.

Bu sıralarda 4. Kolordudan ma’lûm ta’arruz emri gelmiş, İzmit fırkası kumandanı da hâlâ (4. Kolordu kumandan vekili) imzâsıyla 12. Fırkaya saat 15 raddelerinde “İzmit fırkası sağ cenâh ve merkezinden iyice sıkıştı, bir alayımızla düşmanın Burgaz istikâmetindeki cenâhına ta’arruz ediniz. Biz de bir alayımızla iştirâk edeceğiz. Acele topçu taburuna ihtiyâç vardır.” Rapor veya emrini göndermişti. Daha evvel İzmit fırkasının “topçu zâbitânı vuruldu, hemen bir topçu taburunun i’zâmı” raporu üzerine saat 14 dakika 5’te “tabur gönderemeyiz. Ancak sağdan bir batarya gönderiyoruz cevâbı verilmişti. Nihâyet bu ta’arruz emri üzerine fırka nişancı taburu T 12 ile Y35 sağ kol olarak İzmit fırkasının sol cenâhına yardım için Lüleburgaz şimâlinden Saranlı çiftlik istikâmetine ve mütebâki kuvvetle de Lüleburgaz cenûbunda çiftlik garbına ta’arruza ve fırka kumandanlığının sol kol ile birlikte bulunmasına karâr vererek lâzım gelen emirleri vermişti.

Fakat bu ta’arruz yapılamamıştı:

Sağ grubu teşkîl edecek kıta’âtı ta’arruza geçirmemişlerdi ve hatta Y35 kumandanı ta’arruz etmek için evvelâ kıtasını geriye çekerek tertîb etmek hevesine düşmüş ve bu hareket bir geri çekilme manzarası göstererek fenâliğa sebebiyet vermek istidâdı gösterince fırka kumandanı yetişerek vaz’iyeti ıslaha gayret etmişti. Soldan ta’arruz edecek Bandırma ve Kirmastı alayları ise düşman topçusunun şiddetli ateşi karşısında biraz ilerledikten sonra geriye dönmüşler. Dağılmaya başlamışlardı ancak ihtiyât alayının Gemlik taburuyla nizâmiye bölüğünün vürûdu ile yine kısmen yerlerine iâde edilebilmişti. Böylece bu fırkanın ta’arruzu akim kalmıştı. Hâlbuki fırka, 4. Kolorduya saat 16 dakika 10’da gönderdiği raporda “karşımızda şimdiye kadar 3 batarya ile 5 tabur görüldü” diyordu. Kolordudan da saat 16 dakika 12’de “şimdi 1 ve 2. Kolordular önündeki, düşman ric’at ediyor sizi göreyim!” emri göndermişti.

Böylece gün hitâm bulmaya başlamış ve bu sırada Bulgarlar istasyona doğru sarkarak buradaki Y34 T3’ü geriye atmışlardı. Ve bu tabur 12. Fırkanın merkezi gerisine gelmişti.

[214] 12. fırka kumandanlığı bu vaz’iyet karşısında sol cenâhtan endişe-nâk olmaya başlamış ve Y35’in ihtiyât taburunu ve 1. Hattaki T 2’den 2 bölüğü alarak sol cenâhtaki bataryanın soluna göndermiş ve yanını temîn eylemek istemişti.

Böylece 12. Fırka bugün ciddi bir muhârebeye girmemişti; ileri mevzide hatta kumanda heyetinin arzu ve emri hâricinde za’îf kuvvetle yapılan tedâfüî muhârebe fâik düşmana çok vakit kaybettirmişti. Vaktiyle iyice yerleşmiş olmak ve vaktinde çekilebilmek şartıyla, hatta mevzii-i aslîden himâye edilemeyecek derece uzak olan ileri mevzilerin bile bilhâssa za’îf sevk ve idâreli bir düşman karşısında mühim vazîfe, ifâ edeceğine bir misâl elde edilmiş idi.

Fakat 4. Kolordu kumandanının bir plana müstenid olmayarak firkalarına gelişigüzel ta’arruz emretmesi, bunların da kendi hesaplarına ayrı ayrı birşeyler yapmaya kalkışması vaz’iyetin istifâdesine mâni’ olmuş ve bil’akis kolordunun sarsılmasıyla neticelenmişti.

16 Teşrîn-i evvel 328

3- İzmit Fırkasının Muhârebesi

16 sabahı Çanakkale fırkasının iki taburlu Biga alayı da fırka emrine gelmiş bulunuyordu ve bu taburlar fırkanın sağ cenâhında, (Türkbey-Sakızköy) cenûbuna ve Uşak fırkasıyla arada mevcûd boşluğa yerleştirildi.

Fırka, yağmurların arkası kesilmesi hasebiyle suyu çekilmiş, ma'a-hâzâ yumuşak ve hafriyata müsâ'id bir mıntıkada bulunuyordu, mehmâ emken tahkîmât yapıyordu, bidâyette bir düşman temâsı yoktu.

Saat 11'de bir alay kadar piyâdeden mürekkeb bir düşman yürüyüş kolunun Sultan çiftlik sırtlarından Saranlı çiftlik sırtlarına doğru cenûba mütevecihen ilerlediği görüldü ve Eskişehir alayı gerisinde mevzide bulunan iki batarya ateş açınca düşman hatt-ı bâlâ gerisine saptı, iki düşman bataryası da Sultan çiftliğinin iki kilometre kadar cenûbunda, yol üzerinde, hatt-ı bâlânın hemen üzerinde mevziye girerek bataryalarımıza cevâb verdi, bir tabur kadar piyâde de bataryaların önüne gelmiş, bunları setr ve himâye edecek bir vaz'iyet almıştı. Düşmanın aksâm-ı sâ'iresi sırtlar gerisinden saranlı çiftlik bağlarından ve Kavak'tan gâyet seyrek avcı hatları hâlinde Lüleburgaz'a doğru ilerlemekle devâm etmişti. [Ki bu vakit bu sırada Lüleburgaz garbındaki ileri karakol taburumuzla muhârebeye başlamıştı]

[215] Bu sıralarda Saranlı çiftlik garbından diğer bir yürüyüş kolu da peydâ olmuş ve bu bir bataryasını Lüleburgaz garbındaki yüksek bağlara, diğer bataryasını bunun biraz açığına mevziye koyarak ateşe başlamıştı; düşman piyâdeleri de gâyet seyrek avcı hatları hâlinde kısmen Kavak civârından Karaağaç deresine doğru inmeye ve suyu geçmeye, kısmen de daha garbtan Lüleburgaz'a doğru iniyordu. İzmit fırkası bunun üzerine uzaktan piyâde ateşi de açacak bir vaz'iyete girmiş ve piyâde muhârebesi cephede başlamıştı. Böylece sat 14-15 olmuştu.

Bu esnâda kolordudan ma'lûm ta'arruz emri gelmiş ve derhâl alaylara lâzım gelen emirler verilerek saat 15 dakika 30 sıralarında bütün fırka ta'arruza geçmişti. İstikâmet-i 'umûmiyye Saranlı çiftliği ve sırtları idi.

Topçuya düşman piyâdesine ateş etmesi emri verilmiş ve evvelâ sağdan Eskişehir alayı, ba'dehû Bilecik ve İzmit alayları ilerlemeye başlamıştı.

Fakat bu atış himâyesini iyi yapabilmek maksadıyla topçu muhtemelen açığa çıkınca düşman topçusunun şedîd ateşi altında kısa bir zamânda zâbitlerinin dörtte üçünü kaybetmiş ve cephe fıkdanı da baş göstermiş olup bunun üzerine fırka kolorduya 12. Fırkaya bu bâbda müte'addid mürâca'âtlarda bulunmuştu. Nihâyet 12. Fırka sağ cenâhındaki batarya İzmit fırkası mıntıkasında yardım etmeye başlamış, zâbit ihtiyâcı da nakliye kolundan alınan iki zâbit ve bir topçu zâbit Yâverle mehmâ emken kapatılmıştı.

Ma'a-hâzâ bu esnâda piyâdeler ta'arruza devâm etmiş ve hatta Eskişehir alayından 200 kadar efrâd, fırka Erkân-ı Harbi Yüzbaşı Tahsin Bey ve iki Yüzbaşı ile birlikte karşiki sırtlarda "düşman piyâdesinin 20-30 adım önüne kadar sokulmuştu. Gerek bu hareketin ve gerek 'umûmi ta'arruzun te'siriyle düşman piyâde hatları kâmilen Karaağaç deresinin garbına Saranlı çiftlik üzerine tard edilmişti ve hatta bir düşman bataryası piyâde ateşi altında top bindirerek sırtların gerisine kaçmıştı.

Fakat bu cesurâne ta'arruz ma'alesef muvaffak olma imkânında değildi. Haberdâr olamadığından ve görse dahi tahakkul edemediğinden, sağ cenâhtaki 1.

Kolordu ve hiç olmazsa bunun en soldaki Uşak fırkası bu taaruzî ateşiyle olsun himâye etmemiş, soldaki 12. Fırkanın ta'arruzu da inkişâf edemememiş olduğundan düşman tekâmül ateşlerini İzmit fırkası hatları üzerinde teksîfe imkân bulmuş ve buna fırka efrâd ve zâbitânının bir ta'arruzun ta'biyece sûret-i icrâsı ve sevk ve idâresi hakkında kâfî derecede olsun yetişmiş bulunmamalarının da inzimâmı ile telefât ziyâdeleşmiş ve nihâyet durulmuştu.

Bu vaz'iyetin idâmesine imkân yoktu. Binâ'en'aleyh karanlık bastıktan sonra ta'arruz hatları kısmen perakende ve kısmen topluca olarak geriye gelmiş ve böylece kısa bir müddette (Sultan çiftlik-Saranlı çiftlik) hattına kadar 'arâzî kazanmış olan ta'arruzda adem-i muvaffakiyete münkalip olmuştu.

[216] Hatta bu hâlin, fırkanın esâsen gevşek olan insicâm-ı dâhiliyesine de sû-i te'sîr ederek bir hayli firârî vukua geldiği ve kıymetsizliği hasebiyle ta'arruza refâkât ettirilememiş olan hatt-ı müdâfa'adaki Biga alayından bile birçok efrâdın kaçtığı fırkanın orduya vâki' bir raporundan anlaşılmaktadır.

Fırka ancak 16-17 gecesi hatt-ı müdâfaada tekrar ve bir derece el altına girebilmişti; ya'nî düşman bi'l-mukâbil ta'arruza geçecek hâlde olup da ilerlese idi herhâlde mühim muvaffakiyetler kazanması ihtimâli bu âna kadar bâki kalmıştı. Bundan sonra da firkada elîm bir ekmezsizlik ve cephanesizlik baş göstermişti.

4- 16 Teşrîn-i evvelde 4. Kolordunun Çanakkale fırkası

İki taburlu Biga alayını daha 15 Teşrîn-i evvel'de İzmit fırkası emrine gönderen, buna mukâbil tâze Menemen taburu ve Kırkkilise ric'ati ile sarsılmış Konya ve Silles taburları emir ve kumandasında bulunan Çanakkale fırkası öyle görünüyor ki 16 sabahı hayli müddet Çamurdere'de kalarak kısm-ı küllîsi dağınık olan esâs taburlarını toplamakla meşgûl olmuş ve ağırlık ihtimâl öğle sıralarında veya daha sonra, ordu emrine tevfikân ordu ihtiyâtını teşkil etmek üzere Sakızköy'üne müteveccihen yola çıkmıştı, kuvveti 9 tabur ve 3 batarya idi.

Yukarıda görüldüğü üzere fırka kolbaşısı ancak saat 16'dan az evvel Sakızköy garbına muvâsalat ederken, daha evvel Türkbey istikâmetinde yürümek emrini almış olduğu hâlde bu defâ şimâle Karaağaç saha-yı harbine yürümek emrini almış ve ortalık karârırken 4. Fırkanın boşalttığı muhârebe mıntikasına vararak burada ordu kumandanından derhâl hatt-ı harbe girmek ve 4. Fırkanın tahliye ettiği sahayı işgal eylemek emrini almıştı.

Fırkanın 16-17 Teşrîn-i evvel vaz'iyetini ancak şu rapordan anladığımız kadar anlayabiliriz başka bir vesika mevcûd değildir.

Satıköy şimâl-i garbîsinden Menemen taburu yanında fırka karargâhından

16-17 Teşrîn-i evvel 328

Şark Ordusu Kumandanlığına

"1- Türkbey şarkındaki ateş hattı 16 Teşrîn-i evvel 328 ateş hattıdır, bu, kale Lapseki, Silles taburlarıyla işgal edildi;

2- Konya, Pazar Biga taburları ateş hattının sağ cenâhı gerisinde ictima' nizâmındadır;

3- Menemen, Karabey, Pazar taburları fırka ihtiyâtıdır. Karargâhın yanındadır.

[217] 4- Sahra topçu taburu yarın mevziye girmek üzere fırka ihtiyâtındadır.

5- Fırkanın tarafeyninde başka kıt'a yoktur"

Böylece fırka 16-17 gecesi sağ ve soluyla irtibatsız olarak münferid bekliyordu!

Hâlbuki bu fırka erkenden hareket etse, hiç olmazsa öğle akabinde, ordu karârgâhı Sakızköy'üne geldikten sonra da olsun 2. Kolordu emrine gönderilse ve orada hüsn-ü istihdam edilerek gündüz gözüyle cepheye sokulsa idi çok muhtemeldi ki düşmanın akşamüzeri 2. Kolorduya tevcih eylediği son ta'arruz da kırılır esâsen sarsılmış ve son kuvvetini sarfeylemekte olan düşman ric'at etmese dahi 2. Kolorduda dahi ağlep ihtimâl panik olmaz Karaağaç cephesi muvaffakiyetle elde tutulmuş olurdu.

Fakat Çanakkale fırkasının 16 ve 17'de bahuşs kötü bir vaziyeti harbiye içinde sûret-i istihdamı sadece kuvvetlerin parça parça kullanılması hâlinde ne kadar fenâ netîce hâsıl olacağı kaidesine bir misâl-i diğer teşkil etmekle kalacaktı ve kalmıştı.

Binâ'en'aleyh 4. Kolordunun 16 Teşrin-i evvel muhârebesi şöyle olmuştu

1- Lüleburgaz garbındaki hafif ileri karakol müfrezesi [bir tabur, iki za'îf süvâri alayı avcılar ve makineli tüfekleri ve belki bir süvâri bataryası] ve ba'dehû Lüleburgaz kasabası kenarında diğer bir taburun mukâvemeti düşmana çok vakit kaybettirmişti.

2- Saat 15'ten sonra İzmit Fırkası muvaffakiyetli ve cüretkâr ve ma'a-hâzâ netîcesiz bir ta'arruz yaparak karşısındaki düşmanı tesbît eylemişti.

3- 12. Fırka ta'arruzda muvaffak olamamış, hatta kendisi sarsılmışsa da yine bu hareket netîcesi düşman bugün mevzi-i asliye temâsa vakit bulamamıştı.

4-Ma'a-hâzâ 12. Fırkanın ta'arruzda adem-i muvaffakiyeti ve düşmanın istasyona doğru sarkması fırka ve kolorduda sol cenâhın kuşatmaya ma'rûziyeti hakkında şimdiden ciddi endişeler ve telâşlar tevliidine başlamıştı. Hâlbuki yine kolordu "bugün 12. Fırka karşısında ancak 3 batarya ve bir alaydan fazlaca piyâde" görmüştü!

Gece sûret-i 'umûmiyyede mevziye bazı telâş atışları müstesnâ olarak sâkin geçti ve fırkalar meydan-ı muhârebeye iyi kötü siperler içinde kalmıştı.

Kolordunun karşısına gelen düşmanı da kısaca zikredersek mukâyese daha kolay olur:

Bugün Lüleburgaz'a doğru sabahleyin 6. Fırkanın 1. Livâsı ilerlemiş Lüleburgaz garbındaki çok za'îf kuvvetimize karşı tekâmül kuvvetiyle açılmış, yayılmış, ta'arruza geçmiş, ancak 1. Fırkanın [218] 2. livâsının 38. Alayı da şimâle geldikten sonra bu üç alay ilerlemeye muvaffak olmuştur ki ileri karakolundaki taburumuz zâten çok evvel geriye çekilmek emrini almıştı, süvâri alaylarımız da yine düşman tazyikiyle olmaksızın mâ-fevk emriyle bi'l-ihyâr çekilmişlerdi.

Bundan sonra bu 6. Fırkanın livâsı sağında ve solunda tekâmül 1. Fırkanın da muhârebeye girmesi ile cem'an 6 alay düşman hatt-ı harbe dâhil olmuş, 6. Fırkanın livâsı Lüleburgaz'ı da alarak bunun şark kenarına kadar ilerlemişti. Fakat şimâldeki 1. Fırkanın 2. Livâsı ilerlemek isterken İzmit fırkasının ta'arruzuna uğrayarak güç hâl muhâfaza-yı mevki etmiş [İzmit fırkasının kendisine nazaran haylice fâik bir düşmana ta'arruz ettiği görülüyor] cenûbtaki 1. Fırkanın 1. Livâsı ise bu esnâda Lüleburgaz'ın cenûb-i garbisine muvâsalat ederek açılmış olan 10. Fırkanın 1.

Livâsıyla da takviye edilince cem'an 3 livâ, 24 tabura bâliğ olan düşman karşısında 12. Fırkanın ta'arruzu inkişâf edememiş ve ma'a-hâzâ Bulgarlar da ilerlemeyerek mevzi-yi aslîye temâs edemedenden kalmışlardı. Yalnız 10. Fırkanın 1. Livâsı akşam sıralarında Lüleburgaz istasyonundaki münferit taburumuzu geriye atmış kalmıştı.

10. fırkanın 2. Livâsı da biraz garbta akşama doğru hazır bulunuyordu.

Böylece 4. Kolordumuzun cem'an 20 za'if taburu iki fırkası karşısında bugün yine cem'an 5 livâ 40 kuvvetli taburlu ve lâ-akall 3 misli fâik kuvveti toplanmış ve hatta tesbît edilmişti.

Binâ'en'aleyh 4.kolordumuzun bugünkü muhârebesi hatta ümîd ve ihtimâl hârici bir muvaffakiyetti. İstifâde etmesini bilseydik bizim için çok kıymettar olurdu.

Zîrde görüleceği üzere 16 Teşrîn-i evvelde 1. Kolordu karşısında yalnız 6. Fırkanın bir livâsı, 2. Kolordu karşısında da üç livâlı 4. Fırka vardı ki kale-i Sultaniye fırkasıyla berâber 8 fırkamız ya'nî aşağı yukarı 70-75 taburumuz karşısında cem'an 32 Bulgar taburu vardı! Şayet 17. Kolordumuz da bugün gelebilseydi 12 Bulgar taburuna karşı 80-85 tabur bulunacaktı ki en ideal bir vaz'iyette bile bir tarafın düşmanına karşı bu derece tefevvuk temîni müşkil bir iştir... Fakat heyhât..

5- Teşrîn-i evvelde 1. Kolordunun Muhârebesi

1- 1. Kolordu Karârgâhı

15-16 gecesini Türkbey şarkında Sakızköy yolu üzerindeki mandırada geçirmiş olan 4. Kolordu karârgâhı gece ve sabahleyin başkumandanlık vekâletinin, 1, 2 ve 4. Kolorduların harekâtını Abuk 'Ahmed Paşa'nın idâre edeceği hakkındaki emrini ve Abuk 'Ahmed Paşa'nın bir numaralı ordu emrini almış idi. Soldan sağa doğru Uşak, 1. Müretteb ve 2. Fırkalar cephede bulunuyordu.

[219] Daha saat 3'te fırkalara şu emir verilmişti:

"1- Dün sağımızdaski 2. Kolordu 1 livâ kuvvetinde tahmîn edilen düşmanla muvaffakiyetle muhârebe etmiştir. Bir livâ kadar diğer bir kol, Tararlar çiftliği sırtında ve daha garbta görülmüştür.

4. Kolordu sol cenâhtadır. 3 ve 17. Kolordular Pınarhisar istikâmetine kuvvet sevketmişlerdir.

2- Ordu bulunduğu hatda muhârebeyi kabûl edecek, düşmanı şiddetle tard ve def eyleyecektir. 3. Fırka hasbe'l-i'câb 2. Kolordu tarafına sevk edildiğinden her ihtimâlê karşı fırkalar ihtiyât ayıracaktır. Büyük ağırlıklar Satıköy'üne gönderilecektir."

Ale's-sabah sağda 2. Kolordu cephesinde ve ba'dehû 1. Kolordu cephesinde başlayan muhârebe, 1. Kolorduca iyi takdîr edilmiş ve daha Abuk Paşa'nın 1 numaralı ordu emrine verilen cevâbta: "2. Kolorduya emredilen bir cephe kolunu gönderemeyiz, çünkü kollarımız henüz Çorlu'dadır. Ancak 3. Fırkamızı verdik, bu sûretle bilfiil müdâfa'a ediyoruz. Şimdilik 2. Fırka ve Uşak fırkası topçularıyla cem'an 2-3 batarya tahmîn edilen düşman bataryaları arasında muhârebe başlamıştır. Şiddetli muhârebe asıl sağ cenâhta ve 2. Kolordu cephesinde cereyen etmektedir." Deniyordu.

2. kolordunun saaT 12 dakika 15'de gönderdiği raporda "4ve 5. Fırkalar kemâl-i şiddetle harbe devâm ediyor. Düşman bu cephede henüz ilerleyemediyse de 4. Fırka ile 1. Kolordu arasındaki boşluğa girmeye çalışıyor. O tarafa bir tabur

gönderildi.” Deniyor, 4. Fırka kumandanının saat 12 dakika 45 ve saat 13 târîhli iki raporda da “düşman piyâdesi 500 metreye kadar sokuldu mıntıkamız kuvvetle gayr-ı mütenâsib elde yalnız üç bölük ihtiyât kalmıştı. Bir alay kadar piyâdenin 1-2 saate kadar yetiştirilmesi, cephe irsâli” bildiriliyordu.

Şark Ordusu kumandanlığının saat 14 dakika 15’de gönderdiği emirde de “4. Fırka şiddetle tazyîk ediliyor. Çanakkale fırkası şimdi Karaağaç istikâmetine sevk ediliyor. Vürûduna kadar imkân dâhilinde 1. Kolorduca muâvenet edilmesi” taleb ediliyordu.

Bu esnâda 1. Kolordu karşısındaki düşman ise 4. Kolordu karârgâhınca za’îf telâkkî ediliyor. [doğru takdîr] ve bunun kolorduyu işgale me’mûr olduğu kestiriliyordu.

Binâ’en’aleyh vaz’iyet daha bidâyetten i’tibâren sarihti: 1. Kolordu sağındaki sıkışık 2. Kolordu ile tevhd-i hareket mecbûriyetinde idi. Bu ise vaz’iyette en muvâfık olarak 1. Kolordunun derhâl bütün kuvvetiyle garb ve şimâl-i garbîye karşı ta’arruza geçmesi ile kâbildi. Bu lüzûmu kolordu karârgâhında takdîr edenler de yok değildi.

Fakat ne çâre ki 1. Kolordu kumandanlığının âtıl ruhu, ordudan keenne emrin mübhemiyeti, hiç [220] olmazsa orduca 4. Kolorduya verilmiş ve bunun tarafından îfâ edilmeye başlanmış olan ta’arruzî vazîfenin 4. Kolorduya ihbâr edilmemiş olması; 4. Kolordunun ve İzmit fırkasının da bu lüzûmu takdîr etmeyerek 1. Kolordu ile temâsa girmemesi velhâsıl 1. Kolorduca da 4. Kolordu ile temâs ve irtibâtta bulunulmaması gibi esbâb ve sâiklerin birbirine inzimâmı böyle bir sûret-i hal tatbîk ve icrâsını mâni’ olmuştu; bi’n-netîce akşama kadar düşman, maksadına muvaffak olmuş 4. Kolordumuz ise sağındaki 4. Fırkaya ancak iki taburla bi’l-fiil yardım etmiş ve fakat 4. Fırka kumandanı da bunları kullanmasını bilememişti.

Bu vaz’iyet herhâlde 1. Kolordu karârgâhını da az çok asabiyete ve üzüntüye sokmuş olacak ki şu vesîkadan anlaşıldığına göre kendisi bir şey yapmayı düşünememekle berâber 4. Kolorduya da akıl öğretmeye kalkışılmıştı ve gariptir ki Abdullah Paşa’nın Sakızköy’e geldiği ma’lûm olmasına ve kendisinden emir alınmakta bulunmasına rağmen bu raporuna “başkumandanlık vekâleti aliyyesine” adresiyle 4. Kolorduya gönderilmişti:

Türkbey şark sırtlarından, 16 minh saat 15. “1-1. Kolordu cephesindeki za’îf kuvvetlerde hemen kâmilan Karaağaç istikâmetinde gidiyor. Fırkalarımız topçularının önünde yan yürüyen bu kollar külliyetli zâyîât veriyor. İzmit fırkasının da önünde çok az kuvvet görüyoruz. Sağ cenâha yardım için kolordumuzdan iki batarya ile 1-2 ihtiyât taburunu kumandan paşa o tarafa gönderdi. Uşak ve müretteb 4. Fırkalar yerlerindedir. Fırsat bu fırsattır yakınlığı i’tibâriyle hiç olmazsa 4. Kolordu Kengri (!) istikâmet-i ‘umûmiyyesinde hareket ederse gâyet müsâ’id bir netîce elde edilmesi memuldür. Şimdi düşman karmakarışık bir hâlde 2. Kolordu önünde garba doğru perîşân hâlde ric’at etmektedir”

Hâlbuki işte bütün bu müsâ’id vaz’iyete rağmen 1. Kolordu yerinde durmakta ve seyirci kalmakta musırr kalmıştı!

Böylece bugün kolordu kumandanlığının başlıca meşgalesi ordudan; ordu vâsıtasıyla başkumandanlıktan gelen birçok lüzûmsuz emirleri, tamimleri mâdûne tebliğ etmekten ve meydan-ı muhârebede dahi haylice kâğıt mu’âmesi yapmaktan

‘ibâret kalmış, gece olduktan sonra da 2. Kolordudaki buhran üzerine olacak -Şark Ordusundan emre tevffikan müretteb 1. Fırkaya 17 Teşrîn-i evvel sabahı- 2. Kolordu mıntikasına gitmesi ve bunun solundaki Uşak fırkasına da bu fırkanın boşaltacağı mevziyi işgal etmesi emredilmişti [fırka, 17 minh saat 7’de aldığını bildiriyor] velhâsıl 1. Ordu karârgâhının bugünkü hikâyeyi hâline hitâm verirken kolordu kumandanı Ömer Yâver Paşa’nın ba’d-e’l-harb târihi harb şubesinde istenmiş ve alınmış olan raporunun bugüne ‘âid şu fıkraların nakli de lâzım görüldü:

[221] “... 15 Teşrîn-i evvel günün öğleden sonra Ziyâ Paşa gelerek mevzide mısırrane müdâfaada kalınmasını ve 3. Fırkanın 2. Kolordu sağ cenâhı gerisine gönderilmesine karâr verildiğini söyledi. Ve 3. Fırka kumandanına 16 sabahı 400 tepesi gerisine doğru bir mikdâr süvâri ile hareketi emredildi. Akşama doğru Tatar çiftliği garbına müretteb yürüyüş kolları gönderildi.

15 Teşrîn-i evvel sabahı muhârebe başladı. Kolordu sol cenâhında düşman topçu atışı devâm etmekle berâber piyâdesini peyderpey sağ cenâhımıza sevkettiği görülmekte idi. Öğleden sonra 2. Fırka nezdine gidildi ve fırka sağ cenâhı gerisindeki ihtiyâtın i‘câbında 4. Fırkaya muâveneti emredildi. Çünkü düşmanın iki kolordu arasına girmek istediği his ve zan olunuyordu:

Tekmîl mevzimiz Türbey tarafeyninde 6 km kadar tûlünde idi.)

Gece ordunun -evvelde mezkûr- diğer emri gelmiş ve bu da tamim edilmişti.

Saat 20 dakika 45’de orduya gönderilen raporda: “saat 14-saat 16 dakika 30.

1. kolordu cephesiyle kısmen Karaağaç önünde düşman karmakarışık bir hâlde ric‘at etmişken saat 17’den sonra takviye kıta‘âtıyla beslenerek bir kısmı oldukları yerde kaldı. Cephane az olduğundan topçularımız tasarrufa başlayınca ve bir kısmı susunca düşman tekrar ilerledi. Ma‘a-hâzâ telefâtı çok ve kuvve-i ma’neviyyesi bozuktur.

Saat 18’e doğru Karaağaç cihetindeki 4. Fırkanın sıkıştığı haberi üzerine 2. Fırkadan bir alay ve ba’delhû “sıkışıklığı arttı” haberi üzerine Simav taburu da sevk edilmiştir. Lehu’l-hamd vaz‘iyet iyidir. Solumuzdan ta‘arruza geçen 4. Kolordunun şiddetle ileri hareketi vaz‘iyeti daha ziyâde tashîh eder ümidindeyim. Cephane! Cephane!” deniyordu. Ya’nî 1. Kolordu karârgâhı 4.5 saat evvel sağındaki cereyân etmiş hâlden hâlâ haberdâr değildi ve mâ-fevke akıl öğretmekle meşgûldü!

2- 16 Teşrîn-i evvelde Uşak Fırkasının Muhârebesi

Sabah sisi açıldıktan sonra Türkbey garb sırtlarında tahkîmât ve sunûf-ı muhtelif kıta‘âtı görölmeğe başlamış ve fırka emriyle, topçu taburu gördüğü toplu piyâde hedeflerine 2800 metreden ateş açmıştı. [2. Fırkaya nazaran saat 11dir.]

Cephedeki taburların birer bölümü 1. Hatda diğer bölükleri tabur ihtiyâtlarında olduğu gibi fırka emrinde bir tabur merkezde ihtiyâtı. Ve bir tabur da topçu muhâfızı olarak fırkanın soluna konmuştu. Haylice zamân sonra düşmanın bataryası ateş etmiş ve akşama kadar kâh ve kâh tarafeyn topçuları arasında ateş teâtî edilmişti.

[222] Bir müddet sonra [bu mübhem zamân kayıtlarını saatle tesbît kâbildir. M. N.] Za‘îf düşman piyâde hatları karşiki sırtlardan vadiye doğru inmeye başlamıştı. Bu sırada düşmanın piyâdelerle 2. Fırka cephesinde vedaha kuvvetli olarak 2. Kolordu cephesinde ilerledikleri görölüyordu.

Bu sırada kolordudan “müretteb 1. Fırkayı takviye için mümkünse bir taburun Nâsır Paşa emrine izamı” bildirilmiş ve ihtiyât taburu [Simav taburu] gönderilerek fırka ihtiyâtsiz kalmıştı.

Fırkanın saat 12 dakika 30’da vaz‘iyetini sûret-i telâkkîsi, kolorduya gönderdiği şu rapordan anlaşıyor:” düşman bataryaları şiddetli ateş ediyorsa da te’siri pek yoktur. Sol cenâhımıza Biga taburundan iki bölük gelmiştir. [Ya’nî İzmit fırkasıyla irtibât tessüs etmiştir. M. N.] düşmanın altı tabur ve bir batarya kadar kuvvetinin sol cenâhımıza gelmekte olduğu şimdi sol cenâh kumandanlığından bildirilmiştir.”

Bu sırada da düşman piyâde hatları 1500metre kadar mesafrede idi. Piyâde muhârebesi henüz başlamamıştı ve kuvveti fırkaca 1-2 batarya ve 1 livâ tahmîn ediliyordu. [Piyâdenin tahmîninde azim mübalağa vardır. M. N.], Binâ’en‘aleyh fırka vaz‘iyetini müşkil görmüş olacak ki [telâş!] 4. Kolordu kumandanlığından yardım istemiş ve hâlâ kolordu kumandan vekili imzâsını kullanan İzmit fırkası kumandanı Fahri Paşa’dan.” 4. Kolordu seyirci kalmayıp 12 topuyla harbe iştirâk etmektedir. İleri mevzideki süvâri fırkası ve fedâ edilen tabur (?) fedâkârane muhârebe ediyorlar.” cevâbı gelmişti.

Akşama doğru 2. Fırka cephesindeki muhârebe ciddileşirken [Uşak fırkasının kabûlü. M. N.] kolordu emriyle oraya cephanesi gönderilmişti ve bu esnâda Uşak fırkası karşısındaki düşman piyâdeleri de ilerlemeye başlayarak uzaktan piyâde muhârebesi ibtidâr etmişti. [Saat 16 dakika 30’dan sonra] Bu sıralarda “sol cenâhtaki İzmit fırkasının bazı kıta‘âtının ta‘arruza geçtiği” görülmüşse de Uşak fırkası kendiliğinden bu harekete iştirâki düşünmemiş ve hatta zîrdeki raporundan anlaşıldığı üzere bu hareketi kolorduya bir şekl-i garipte bildirmişti. Bu sırada 2. Fırka cephesindeki düşmanın da 2. Fırka topçularının ateşi altında sola, geriye püskürtüldüğü tarassut ediliyordu.

Ortalık karârırken düşman piyâdeleri takrîben 1000metreye kadar sokulmuş bulunuyordu ve muhârebe bu vaz‘iyette durmuştu. Piyâdenin tekmîl zâyiâtı 2’si zâbit olarak 26 mecrûh ve 2 şehîdten ‘ibâretti. Birkaç da hayvan vurulmuştu. Zâyiât sûret-i ‘umûmiyyede şarapnel misketinden idi. Topçu Y1T 2’nin zâyiâtı da şehîd 3 efrâd, mecrûh 3 zâbit ve 14 neferdi. 10 hayvan telef, 12 yaralı olmuştu. 2 cephane arabası kırılmış, 1 cephane arabası tutuşmuş, 1 top da kırılmıştı. Muhârebe bittiği zamân mütebâki 11 top için 600 atımı kalmıştı.

Lüleburgaz istasyonundan cephane almaya gönderilen kollar orada düşmana çatmış ve mahvolmuştu. [223] Tekmîl 16-17 gecesı avcı hatlarında süngü takılı olarak kalınmış, ötede beride tüfek sesleri [muhtemelen tarafeyn keşif kolları arasında] devâm etmişti. Ağırılık geriye gönderilmiş olduğundan bu gece i‘âşe temîn edilememiş, herkes başının çâresine bakmıştı.

Böylece Uşak fırkasının muhârebesi düşman için bir işgal muhârebesi bizim için de bir aldanma muhârebesi olmuştu. Uşak fırkasının 1. Kolorduya gönderdiği şu raporda gariptir:

Mandıra’dan

16 Teşrîn-i evvel 328 saat 16 dakika 45

“Fırkamızın sol cenâhında bulunan 4. Kolordu mevzimizin hizâsına kadar takarrub ettikleri ve topçumuza müteveccih topçu ateşi sükût ettiği ve ahvâlde

başkaca fevka'l-âdelik bulunmadığı ma'rızıyla emrinize muntazır bulunduğum ma'ruzdur.

Uşak Fırkası Kumandanı Mîr-livâ Cânib”

3- 16 Teşrîn-i evvelde Müretteb 1. Fırkanın Muhârebesi

1. Kolordu merkezindeki bu fırka 16 Teşrîn-i evvel sabahı sağda nişancı 1. Piyâde, ortada bu alayın mekteb-i harbiye mitralyöz bölüğü, solda 3. Alay olarak tekmiî kuvvetiyle 1. Hatta idi. Alaylardan birer bölük [Nişancı alayından T 1 K2] fırka ihtiyâtına verilmiş, taburların mütebâki bölükleri de [Nişancı Y1 taburları] üçer bölüklü idi, alay ihtiyâtları olarak ayrılmıştı. 3. Alayın mitralyöz bölüğü de 1. Hatta idi.

Cepheler takriben 700-750 metre olup 1. Hattaki taburların da cepheleri 300-350 metre idi. Oldukça tahkîmât yayılmış ve kâfice piyâde cephanesi mevcûd idi. Her taburun da vasatî birer bölüğü ihtiyâta bulunuyordu.

Nişancı 1. Alay kumandanı hart cerîdesinde, alayına akşama kadar bir ta'arruz vâki' olmadığını ve alayının muhârebe etmediğini yazıyor fakat 1. Hattaki 3. Tabur orta mesâfelerden piyâde atışı vuku' bulduğunu zikrediyor, herhâlde öyle anlaşılıyor ki bu alayın cephesinde bugün ancak uzaktan bir muhârebe temâsı olmuştu.

3. alay ise akşama doğru bir alay kadar piyâdenin evvelâ ilerleyerek vadide kaldığını ba'dehû 3 taburunu yayarak ta'arruza geçtiğini ve bu sırada düşman ta'arruzunun en ziyâde kendisi ile 2. Fırkanın 4. Alayı cephesine teveccüh ettiğini zikrediyor ve böylece nişancı 1. Alayın ifâdesini te'yîd ediyor.

[224] Bu zamâna kadar 3. Alayın ihtiyâttaki 3. Taburu da 2. Fırka emrine gönderilmiş ve tabur ihtiyâtlarından yeniden bir alay ihtiyâtı vücûda getirilmişti.

3. alayın ifâdesine göre düşman piyâdeleri 1. Hattın 300 metre önüne kadar, 1. Hattaki Y3T 1'e göre 600 metreye kadar sokuldu ve tabur ihtiyâtları 1. Hattı takviye ettiği gibi alay ihtiyâtı da evvelâ yanaştırılmış, ba'dehû 1. Tabur emrine verilmişti.

Nihâyet düşman ateş altında sarsılarak gayrı muntazam sûrette ric'at etmiş olup yine alayın ifâdesince ihtiyâtlarla takviye edilen 1. Tabur süngü takarak mukâbil ta'arruza geçmiş ve düşmanı birkaç yüz metre ta'kîb etmişti; [tabur ise “ihtiyâtle cepheyi takviye ettim, mukâbil ta'arruza hazırlandım diyorsa da mevziden çıktığını zikretmiyor. Binâ'en'aleyh bu mukâbil ta'arruz mes'elesi olsa olsa düşmanın ric'atini görerek şevke gelen bazı münferit aksâmın kendiliğinden biraz ileriye çıkmış olmasıdır.]

Velhâsıl muhakkaktır ki düşman ta'arruzu muvaffak olmayarak geriye atılmıştı ve bu menfî muvaffakiyet alaya iki mülâzımle 10 neferin mecrûhiyetine mâl olmuştu. Ateş altında ta'arruz ve ba'dehû ric'at eden düşmanın ise ortada birkaç yüz maktulü kaldığı görülmüştü.

Gece müretteb 1. Fırka aynı sûrette mevziinde bulunuyordu ve 16-17 gecesî sûret-i 'umûmiyyede sakin geçmişti

Ma'a-hâzâ bugünkü muhârebe, fırka kumandanını haylice telâşa düşürmüş olacak ki mûmâ-ileyh kolorduya müraca'âtla yardım istemiş, burası da Uşak fırkasına emir vererek bunun ihtiyâttaki taburu buraya gönderilmişti.

4-16 Teşrîn-i evvelde 2. Fırkanın Muhârebesi

Dünkü gibi, taburları 600-700 insan mevcûdunda, topçusu 6 bataryada 20 topa mâlik, süvârisi gayrı mevcûd, ves'âid-i nakliyesi çok azalmış olan 2. Fırka noksân bir i'âşeden sonra tüfek başına 270 mermi, top başına nizâmi cephane ile 16 Teşrîn-i evvel sabahı düşman taaruzunu bekliyordu. Topları Çorlu üzerinden İstanbul'a gönderilmiş olan Abus taburunun hayvanları tevzi edilmiş olduğundan topçunun koşumları fenâ değildi.

Güneş doğduktan haylice sonra, uzaktan, Karaağaç'a müteveccih düşman kolları görülmüştü ve bu yoldada 2. Fırkaya karşı düşmanın yalnız za'îf keşif kolları teveccüh etmişti. Müte'akiben 2. Fırka önünden sağa şimâl-i şarkiye doğru yürüyen kuvvetli ve münkasım yürüyüş kolları görülmüş ve bunlar atış menziline girince birden bire tekmiî topçu bir ateş baskını açmıştı.

[225] Bu ateş bu ilk düşman harekâtını durdurmaya dağıtmaya ve düşmanı tekrar 4-5 km kadar geriye karmakarışık çekilmeye icbâr eylemiş ve mühim zâyîât vukua geldiği tarassut edilmişti. Hatta Sarı sancaklı bir bölüğün bu kaçanlar arasına girdiği, kılıçlı zâbitânın efrâdı zorla bu sancak etrafına cem' etmeye çalıştığı da dürbünle görülmüştü.

Haylice bir müddet sonra düşmanın tekrar topluca hareketi vâki' olmuş ve topçu bir kere daha ateş ederek mümasil vaz'iyet husûle gelmişti, hâlâ düşman topçusu ortaya çıkmamıştı. [Doğrudur. Bulgar topçusu geri almıştı. M. N.] Tekmiî 2. Fırka topçusu ve hâssaten piyâde bataryası makâmında sağ cenâhındaki 6. Piyâde alayına verilmiş olan ve ileri çıkmış bir vaz'iyette bulunan bir batarya çok müessir ateş etmiş ve düşman yeniden azim zâyîâta uğramıştı. Bu vaz'iyetten bi'l-istifâde diğer iki bataryaya daha sağa ileri tebdîl-i mevzi ettirilerek bu bataryanın civârına getirilmiş ve böylece kazanılan mesâfe ile daha müessir bir atışa devâm edilmişti. Sarı Bulgar sancağı bu ateş altında 2 km'ye kadar sokulmuşsa da tekrar geriye gitmiş ve gözden kaybolmuştu.

2. fırkanın topçu muhârebesi 2.5-3 saat kadar devâm etmişti ve düşmanın zâyîâtı herhâlde yeniden fazla olmuştu.

Saat 11 sıralarında soldan Uşak fırkası da topçu muhârebesine başlamıştı ve 2. Fırka topçuları Uşak fırkası karşısındaki bataryalara atış sûretiyle yardım eylemişti.

Bu sırada 2. Kolordu mıntikasında şedîd bir muhârebe başlamış olduğundan 2. Fırka kumandanlığı netîce-i kat'iyenin bu tarafta olduğunu kestirmiş ve ihtiyâtındaki piyâde 5. Alayın 1 ve 2. Taburlarını sağ cenâh gerisine göndererek 6. Alay emrine vermişti.

Düşman piyâdesi ancak akşama doğru 6. Alay cephesine ilerlemiş ve burada piyâde muhârebesi başlamıştı, saat 16 dakika 30'a kadar cereyân-ı hâl işte bunlardan 'ibâret kalmıştı ve bu zamâna kadar tekmiî 1. Kolordu cephesinde piyâde muhârebesi buna inhisâr eylemişti. Ancak gruptan 1 saat evveli bu defâ 1. Müretteb fırka ve Uşak fırkası cephesinde 1. Hatta azami 9-10 piyâde bölüğünü hâvi düşman hatları ilerlemiş ve ta'arruz etmek istemişti. [Doğru bu 4. Bulgar fırkasının perîşânlığı üzerine Radgo Dimitriyef emriyle ta'arruza me'mûr edilen 6. Fırka Livâsının hakîki ta'arruza geçirilen yalnız bir alayı idi. M. N.] bu piyâdeler sırt gedrisinde açılmış ve yayılmış ve 3 bataryanın himâyesi altında ilerlemeye çalışmıştı. Gurûb sıralarında bu

düşman takrîben 1000 metre mesâfede Uşak, 1. Müretteb fırka ve hatta 2. Fırkanın soldaki 4. Alayıyla piyâde muhârebesine tutuşmuş bulunuyordu. Bu esnâda 2. Kolordu mintikasında ise netîce-i kat'îyye cereyân ediyordu:

Kolordunun emriyle 4. Fırkaya, fırka ihtiyâtındaki nişancı 2. Taburla piyâde 5. Alayın [226] 3. taburu gönderilmiş ve buna mukâbil kolordu vâsıtasıyla, Uşak fırkasından Simav taburu gelmiş [Ki daha evvel yine kolordu ile bu tabur Uşak fırkasından müretteb 1. Fırkaya gelmişti] ve bu ateşe giren soldaki 4. Alay emrine î'tâ olunmuştu.

4. fırkaya giden bu 2 tabur orada bir işe yaramamıştı ve 17 sabahı tekrar 2. Fırkaya 'avdet ettikleri zamân şu ma'lûmâtı vermişlerdi: "4. Fırkaya muvâsalatımızda vaz'iyet iyi idi. Fırka kumandanı Necib Bey bizi ihtiyâtında tuttu. Fakat akşam paniğinde biz de karıştık. 50-60 nefer ve 4 zâbit şehîd ve mecrûh vererek toplayabildiklerimizle işte şimdi geldik"

Hâlbuki 2. Kolorduda oynanan netîce-i kat'îyye karşısında 1. Kolordunun bu lâ-kaydâne ve semeresiz seyirciliği doğruca bu kolorduya da fenâlık yapmıştı: 2. Kolordunun firârını meydân-ı muhârebede ta'kîb eden düşman 2. Fırkanın sağ cenâh ve yanına doğru da ilerlemiş bulunuyordu ve gurub sıralarında bu yan adeta kuşatılmaya başlamıştı.

Fakat bî-tâb ve sarsılmış bulgar kıta'âtı son hamle ile kazanabildikleri bu muvaffakiyyeti tevsi' edememişlerdi ve 2. Fırka sağ cenâhındaki 6. Alayın sağa kırdığı cephesi, buraya topladığı ihtiyâtlarıyla yaptığı mukâbil ta'arruz bu düşmanı kolayca uzağa atmış ve fırka böylece 1. Kolordu cenâhını yakın bir tehlikeden kurtarmıştı. Akşamdan sonra alaca karanlıkta vuku' bulan bunmuhârebede 6. Alaydan bir zâbit şehîd olmuştu.

Gurubdan sonra gündüz sağ cenâha gönderilmiş olan 2 takviye bataryası gerideki mevzilerine (berâ-yı emniyet) alınmıştı. Bugünkü muhârebede topçu, top başına mâlik olduğu 210 mermiyi hemen kâmilten yakmış bulunuyordu ve yarına cem'an 7-8 yüz mermisi kalmıştı.

Geceleyn fırka Erkân-ı Harbi ile kumandanı yek-diğerini kaybetmiş, fırka Erkân-ı Harbi (belki oraya gitmiştir) diye kumandanını aramak maksadıyla gece yarısı sıralarında 1. Kolordu karârgâhına gelmiş ve bulamayınca kolordunun saat 24 dakika 45'de verdiği emri alarak 'avdetle 17 sabahı bizzat alaylara göstermiş ve tebliğ etmişti.

Fırka kumandanı ise kimbilir nerelerde dolaştıktan sonra evvelce görüldüğü üzere 17 minh saat 3 sıralarında Sakızköy'ünde Şark Ordusu karârgâhına gelmiş, gâyet nîkbînâne haberler vererek bulgarların ric'at-i tâmmesinden bahseylemiş ve bu makûmat ordu karârgâhının 17 sabahı saat 7 dakika 45'de verdiği (ta'kîb) emr-i acîbinin yazılmasına sâik olmuştu.

Ancak 17 sabahı fırka kumandanı ve Erkân-ı Harbi yine sağ cenâhta buluşmuşlardı.

Bu sûretle 1. Kolordunun 16 Teşrîn-i evvel muhârebesi de hulâsaten şöylev olmuştu:

[227] 26 tabur ve 9 bataryalı olan 3 fırka saat 11'e kadar sağ cenâhta düşman piyâdelerine karşı müessir topçu ateşi açtıktan sonra sol cenâhta da topçu muhârebesi

başlamış ve saat 16 dakika 30'a kadar en sağdaki 6. Alay za'îf düşman piyâdesiyle muhârebe temâsına girmişti.

Ancak bundan sonra 1. Hatta cem'an 9-10 düşman bölüğü kolordunun hemen 'umûm cephesine karşı za'îf bir ta'arruza geçmiş ve gurûb sıralarında uzak mesâfede durdurulmuştu.

2. kolordu muhârebesine karşı sûret-i 'umûmiyyede seyirci kalınmış, tekâmîl muâvenet belki ara sıra yapılan topçu yardımından ve 4. Fırkaya gönderilerek orada da bir işe yaramamış olan 2 tabur sevkinden 'ibâret kalmıştı.

Bu kolordu karşısına hakîkâtte gelen Bulgar kuvveti ise yalnız 6. Fırkanın 2. Livâsı idi ve topçu ateşine uğrayan da bu idi. Bu livâ fâik kuvvet ve ateş karşısında akşama kadar ilerlemeyerek kalmış ve ancak gurub sıralarında, ordu kumandanının emrini noksân tatbîk sûretiyle 35. Alayı ta'arruza geçirebilmiş ise de bu da ber-vech-i bâlâ durdurulmuştu.

Ma'a-hâzâ netîce Bulgar lehindedir:

8 Bulgar taburu, 26 Türk taburunu tesbît eylemiş oluyordu.

6- 16 Teşrîn-i evvelde 2. Kolordunun Muhârebesi

1. Kolordu Karargâhının Mesâisi

Sabaha karşı Şark Ordusu kumandanlığının "16 Teşrîn-i evvel için" ordu emri alınmıştı ve saat 16 dakika 30 sıralarında verilen 16 numaralı kolordu emrinde "4 ve 5. Fırkaların garba doğru 5. Fırkanın ayrıca şimâle doğru keşif yapması, fırka karârgâhlarının kendilerine sâbit birer muhârebe idâre mahalli intihap etmeleri, tahkîmâtâ devâm olunması, vuku' bulacak muhârebede her ferdin sonuna kadar sebat ve mukâvemet ibraz eylemesi, firâriilerin geriden vurdurulacağı vs" iş'âr edilmişti.

Biraz sonra kolordu kumandanlığı ileriye gönderdiği emir zâbitinden "4. Fırka karşısında düşmanın Karaağaç garb sırtlarında olup 2 tabur cephesi kadar avcı siperlerinin ve 2 bataryalık amplasmanın gözle görülmekte olduğu, daha geride büyük kuvvetleri bulunduğu, vadi tamâmen açık ve düşmanın gözü önünde olduğundan 4. Fırkanın keşif kolu çıkaramadığını, dünkü muhârebeden 'avdet etmiş olan 11. Piyâde alayının henüz 300 nefer mevcûdunda olup fırka vasat gerisinde, toplamakta olduğu bu alaydan 3 zâbit şehîd ve 7 zâbit mecrûh ve 200'den fazla efrâd zâyîâtının tahakkuk ettiğini, cephe kollarının gelmiş ve ağırlıkların geriye gönderilmiş olduğunu anlamış", bu esnâda 5. Fırkanın sağındaki bataryalarının şimâl-i garbî istikâmetinde ayeş açtığı görülmüşse de hedefi ve bu fırka karşısındaki düşmanın vaz'iyeti [228] anlaşılamamıştı. [Bu hedef 4. Bulgar fırkasını tebdîl ederek Pınarhisar'a hareket etmiş olan 5. Bulgar fırkasının 2 livâsına mensûb kıta'ât olsa gerektir. M. N.]

Kolordu karârgâhı Kastamonu fırkasını idâre edebilecek başında iyi bir adam bulunamadığından hîn-i i'câbta bunu hüsn-ü sûrette sevk etmek ve muvâsalatına intizâr olunan 3. Fırkayı hüsn-ü istihdam etmek maksadıyla" dünkü yerinde ya'nî hatt-ı muhârebenin haylice gerisinde kalmaya devâm etmişti ve hâlbuki buradan yalnız "birkaç yüz metre mesâfedeki Kastamonu fırkasını, kolordu istihkam taburunu, fırka ihtiyâtlarını, 400 rakımlı tepe istikâmetini, 1. Kolordunun sağ cenâh gerisini, 1 ve 2. Kolordular arasındaki boşluğu Kengri istikâmetini" görebiliyor ve fakat hatt-ı harbi ve düşmanı asla görmek imkânında bulunmuyordu. Kastamonu fırkası da dün akşam ikâmet ettiği mahâlden biraz sağ ileriye daha yakına alınmıştı.

Yine bu sıralarda 3. Fırkanın yürüyüş kolu da görülmüş ve kolordu karârgâhına gelen fırka Erkân-ı Harbi Binbaşı Galatalı Şevket Bey'e "fırkanın 400 tepesi cenûb şarkisine giderek orada hazırlık vaz'iyeti alması lâzımdır. Bilahare bu fırkaya şu iki vazîfeden birisi verilebilir:

A) Ya Pınarhisar cihetinde sağına doğru büyük bir düşman ilerlese buna mukâvemet

B) Veyâhut sağdan böyle bir tehdîd görülmezse cephedeki düşmanın solunu ihâta.

Kengri cihetinden ilerleyecek olan 17. Kolordu ile ve 400 tepesi civârındaki 2. Kolordunun 10. Süvâri alayı ile irtibâtta bulununuz. Hatt-ı muhârebe Karaağaç şark sırtlarıdır. En sağ cenâhta 13. Alay vardır. Düşman garb sırtlarından ta'arruza başlamıştır. Kuvveti bir fırka kadar tahmîn ediliyor. Henüz dereye inememiştir." Emri verilmişti. Kolordu 3. Fırkayı 7 tabur ve 4 batarya kuvvetinde biliyordu.

Fi'l-hakîka düşman saat 8 dakika 30'dan i'tibâren ilerlemeye başlamış ve saat 9'da başlayan oldukça şiddetli bir muhârebe peyderpey inkişâfa ibtidâr eylemişti; bu anda kolordunun vaz'iyeti şöyle bulunuyordu

4. fırkanın 2 muhârebe etmemiş alayı yan yana 1. Hatta, hakîki bir tabur hâlinde toplanabilmiş olan Y11 ile nişancı 4. Tabur fırka ihtiyâtında 5 bataryası garba karşı mevzide sol cenâhı ile 1. Kolordu sağ cenâhı arasında büyük bir boşluk

5. fırkanın: 2 sağlam alayı 1. Hatda olup sağındaki 13. Alay kısm-ı küllisiyle şimâle karşı bulunmakta olduğundan bu da garba karşı bir fırka ihtiyâtı vaz'iyetinde diğer sarsılmış 14. Alay merkez gerisinde za'îf bir tabur hâlinde.

Bu fırkanın dün düşmana kalan bir bataryasından mütebâki 5 bataryasının 3'ü garb ve şimâl-i garbîye karşı mevzide, 2 bataryası sağa geri kademe hâlinde ihtiyâtta.

[229] Kastamonu fırkası: 6 taburla 4. Fırkanın bir bataryasından mürekkebe olarak sağa doğru geride ihtiyâtta.

Süvâri 10. Alaydan 2 ve 5. Bölükleri 100'den fazla atlı ve 7-8 zâbitle 400 tepesi civârında, tamâmen seyirci vaz'iyet! Bir bölük de kolordu karârgâhında.

3. fırka geliyor.

Binâ'en'aleyh vuku' bulacak muhârebede kolordunun elinde cem'an, 6'sı sarsılmış ve çok za'îf, diğerleri mehmâ emken kuvetlice olarak 33 tabur, 3 za'îf süvâri bölüğü, 15 batarya [59 top] vardı ve bütün, kendisine ta'arruz edecek olan 24 taburlu, Bulgar fırkasına mukâbele eyleyecekti. Tarafeyn arasında aşağıyukarı bir muvazene mevcûd kabûl edilebilirdi. Öğleden evvel, kolordu, Abuk 'Ahmed Paşa'nın 1 numaralı (ordu emri) ni almış ve bundan bir şey anlamayarak "... Bir taraftan 'Abdullâh Paşa ile muhâbere edilmekte iken diğer taraftan Abuk Paşa'nın ordu emri neşretmesinden kat'i bir şey anlaşılamamıştır.." diye düşünmüştü. Kolordu kumandanı öğle sıralarına kadar muhârebeyi ne bizzat görmüş ne bir haber almış olup sûret-i 'umûmiyyede cereyân-ı hâle seyirci kalmıştı.

Bu sıralarda 4. Fırkanın saat 11 târîhli şu raporu gelmişti: "bir alay piyâde cephe ilerisindeki Karaağaç korusuna doğru, diğer büyük bir kol cenûb-i garbî istikâmerinden yine bu ormana doğru ilerlemektedir. Bir saatten beri bütün cephe muhârebe devâm ediyor. 11. Alay hâlâ 2 bölük kuvvetindedir. Elde yalnız 4. Nişancı taburu vardır. Birkaç tabur fırka ihtiyâtta gönderilmesi.." Bunun üzerine kolordu, ihtiyâtta kolordu istihkam taburuna doğruca 4. Fırka soluna giderek 1. Kolorduya

doğru olan boşluğu temîn etmesini emrederek fırkaya daa ma‘lûmât vermiş ve biraz sonra Kastamonu fırkasının bir taburu da fırka emrine sevk edilmişti.

Fakat 4. Fırka kendisini müşkil vaz‘iyette görerek mütemâdiyen ihtiyât ve takviye kuvveti istiyordu ki birbirini müte‘âkib gelen şu raporlarından anlıyoruz:

Saat 12 dakika 45 târîhli:” Muhârebe devâm ediyor, ihtiyât gönderilmesi.”

Bunu müte‘âkib?: “Düşman avcıları 600 metreye kadar yaklaştı. Mıntıka ihtiyâtları kâmilen ileriye fırka ihtiyâtının bir bölüğü ve Y 1, 1 K bölükleri de Y 10 mintıkasına sürüldü. 5. Fırka da yardım istiyor, hâlbuki kâbil değil, ihtiyât!” [Vürûdu saat 13 dakika 30] diğer, saat 13 dakika 55 târîhli: “Mıntıkamdan, fırkasına müteveccihen hâl-i harekette görülen Araç taburu [Kastamonu fırkasınıdır. M. N.] vaz‘iyetin müşkilleşmesi hasebiyle burada alıkonuldu. Zeyl: şimdi 12. Alay kumandanı düşmanın geriye çekilmekte olduğunu bildiriyor.”

[230] 4. Fırkadan bu raporlar gelirken 5. Fırkadan sabahtan beri hâlâ hiçbir rapor gelmemişti ve görünüşe nazaran bu gelmeyen haberleri kolordu dahi bizzat almaya teşebbüs eylememiş idi. Fakat 4. Fırkanın saat 13 dakika 30’da kolordu karârgâhına gelen yukarıdaki 2. Raporunda 5. Fırka’nın imdâd istediği kaydı, bunun da sıkıştığı tefsîr edilmiş ve buna da Kastamonu fırkasından evvelâ 1 tabur, sonra bir diğer tabur daha gönderilmişse de 4. Fırkaya yeniden kuvvet gönderilmemiş ve evvelce gönderilen Kastamonu fırkasının bir taburu, istihkâm taburu ve fırkanın yoldan çevirerek kendi emrine aldığını bildirdiği araç taburu olarak bu üç taburun kâfi bir takviye kuvveti teşkîl edeceğine hükmedilmişti.

Diğer cihetten kolordu kumandanlığı, 5. Fırkanın vaz‘iyeti hakkında hükmettiği bu sıkışma düşüncesine ziyâdece ehemmiyet vermiş olacak ki “muhârebe iyice kızıştı, düşmanın ta‘arruzu tamâmen teressüm eyledi, belki de tekmiî kuvvetinin yayıldığı” teemmül ederek ve “akşama da çok vakit kalmadığını düşünerek” elde kalan 2-3 saat zarfında düşmana netîce-i kat‘iyye indirmek ve bunu hiç olmazsa cenâhından sıkıştırarak cephedeki terâkkîsini durdurmak fikir ve karârıyla 3. Fırkanın da ân-ı istihdâmı geldiğine hükmetmiş ve saat 13 dakika 40’da buna şu emir gönderilmiştir:

“Serfân 5. Fırkanın sağ cenâhına yardım ve düşmanın sol cenâhına şiddetle ta‘arruz ediniz. 5. Fırka sıkışmıştır.”

5. fırkaya da bahisle, kolordunun henüz elinde olan diğer kuvvetlerinden de ma‘lûmât varılmıştı. Kolordu kumandanlığı, 3. Fırka nezdindeki haber zâbitinin saat 13 dakika 45’de gönderdiği bir rapordan fırkanın bu esnâda emrolunan mahâlde intizâr vaz‘iyeti almış, (Vize-Pınarhisar) yolundan ilerlemekte olan 3. Kolordu kıta‘âtıyla irtibâta girilmiş olduğunu ve 3. Fırka kumandanının Kengri’nin 4-5 km garbında bulunduğunu biliyordu.

Kolordunun vaz‘iyeti hakkında orduya, 3-1 ve 4. Kolordulara da sıkıca ma‘lûmât veriliyordu.

Nihâyet saat 15 sıralarında 5. Fırkanın 4. Fırkaya yazıp “istihkam taburunu size gönderdim(?) isterseniz Taşköprü taburunu da gönderebilirim.” İfadesini ihtivâ eden ve 4. Fırkadan da “vaz‘iyetimiz iyidir” hâşiyesiyle tekrar 5. Fırkaya iâde edilmiş olan rapor, götürenin kolordu karârgâhı civârından geçmesi hasebiyle okunarak bu cereyân-ı hâle muttali’ olunmuştu. [5. Fırka Erkân-ı Harb’i Kolağası Hamdi Bey’den 4. Fırka Erkân-ı Harbi Kolağası ‘Ala‘addîn Bey’e. “Kolordudan bir

tabur ihtiyât istedik ik tabur geldi Taşköprü taburu bizde fazladır. Düşman ric'at ediyor, ihtiyâcınız varsa size gönderelim.” Cevâb: “Teşekkür ederiz. Bizim vaz'iyetimiz gâyet iyidir. Bize de kolordu bir tabur göndermiştir. Başkaca tabura ihtiyâcımız yoktur.”] daha evvel 4. Fırkanın yukarıda mezkûr düşmanın çekilmeye başladığını bildiren raporu da gelmiş olduğundan vaz'iyetteki gerginliğin zâil olduğu zannedilmisti.

[231] Bâ-husûs yolda da, Çanakkale fırkasında “mevkiînizin müşkil olduğunu bilerek” gönderildiğini gösteren saat 12 dakika 30 târîhli ordu emri de gelmişti; kezâlik 5. Fırka, kendisini ikinci def'â olarak gönderilmiş olan Kastamonu fırkasının bir taburunu “bana lüzûm yok” diye geriye göndermiş, bu da tekrar fırkasına iltihâk eylemişti.

Binâ'en'aleyh kolordu kumandanlığı vaz'iyeti artık nîkbîn bir gözle görebilirdi ve cephedeki ahvâl de bu sıralarda fi'l-hakîka böyleydi: Bulgarlar sıkışmış, yer yer bozgunluklar başlamıştı.

Nitekim kolordu kumandanlığı saat 15 dakika 15'de orduya gönderdiği raporda: “vaz'iyette büyük tebeddül yok. ‘Avn-i Hak’la muvaffakiyyet ümîd ederiz. Cephane azdır, gönderilmesi

3. fırka düşmanın soluna ilerlemeye başlamıştır. Soğucak cihetindeki muhârebe yarım saatten beri pek şiddetlenmiştir.” Demişti.

Bundan sonra da güzel hava daha bir müddet esmiş olup şu raporlar emniyeti büsbütün tezyîd eylemişti:

5. firkadan saat 15 dakika 30 târîhli: “bir Bulgar fırkası tahmîn olunan düşman 4 def'â bozulup yine ta'arruz etmişse de şimdi saat 15 dakika 50'de 14. Alayın cephesinden çekilmeye başladı. Az evvel avcı hattımız takviye edildi. İhtiyat olarak Taşköprü taburuyla Boyabad taburunun yarısı vardır. Cephane bittiyse de gelmek üzeredir. İnayet-i hakla muvaffak olacağız.”

4. firkadan saat 16 târîhli: “her taraftan hatt-ı müdâfa'aya 5-6 yüz metreye kadar yaklaşmış olan düşmanın kâmilten geriye çekilmeye ve tamâmen ric'ate başladığı ve bu muzafferiyetten dolayı tebrikât..”

Fakat bu raporlar daha kolordu kumandanlığına yeni gelmiş ve henüz elde bulunurken birdenbire kolordunun tekmîl hatt-ı harbinin çözüldüğü ve firâr hâlinde geriye akmaya başladığı görülmüş, yine panik zuhûr eylemişti. [saat 16 dakika 30 sıraları]

Bu neden böyle oldu? Harb cerîdeleri, raporlar vs yine kabahatin lism-ı azamının efrâda tahmîn etmekte ve bu türlü bir felâket için vârid-i hatır olabilecek tekmîl esbâbı sıralamaktadırlar:

Ta'lîm ve terbiye noksânı, zâbit noksânı, şimdiye kadar yapılan ric'atlerden mutahassıl kuvve-i ma'neviyye kırıklığı; cephe ve i'âşe noktası... ilh

Bu esbâb bu esbâb fi'l-hakîka kâmilten mevcûddu fakat 1 saat 2 saat evvel de aynen mevcûd ve ber-devâm olan bu esbâb ve avâmil Bulgarların mükerrer ta'arruzlarını kırmaya, 4. Fırkanın 1. Hattaki 2 livâsını perîşân bir sûrette geriye atmaya neden kâfi geldi de bir saat sonra bu kadar elîm bir vaz'iyet husûle geldi? Mes'elenin en ziyâde muhtâc-ı tenvîr ve 'îzah noktası burasıdır.

[232] 1-Tabiatta ilk andaki kudretine, sonra yeniden bir kuvvet ilâve edilmeksizin ilanihaye aynı sûrette semeredâr olacak hiçbir kuvvet yoktur. Bir

menba-ı kuvvetten yeniden yeniye kuvvet almayan her kuvvet mebbe-i fa‘aliyetinde en büyük semere verir, tadrîcen bu semere za‘îf lar, nihâyet sifıra münce olur. Bunun gibi hatt-ı harbte kudret sarf eden her kıtaanın da mütemâdiyen ikmâl edilerek kuvvetinin yükseltilemezse bile hiç olmazsa ilk andaki şeklinde idâme edilmesi lâzımdır, buna imkân kalmadıkça ilk kuvvet tadrîcen za‘îf lar ve nihâyet sifıra müntehi olur.

Burada ise vaz‘iyet böyle idi: daha ilk anda 4 ve 5. Fırkalar azami 5000-5.500 tüfekte düşmanın iki livâsının en az 15000 tüfek ta‘arruzuna mukâbeleyle me‘mûr bulunuyordu ve ilk anda azami 3500 tüfeğimiz 1. Hat alaylarında idi. Düşmanın 15000 tüfeği tamâmen yayılmış te’sîr gösterecek bir hâle gelmiş bulunduğu âna ve öğle sıralarına kadar biz hatt-ı muhârebeyi ancak fırka ihtiyâtındaki za‘îf kuvvetlerle takviye ederek azami 5000 tüfeğe iblağ edebilmiştik, kuvvetli Kastamonu fırkasından 4 ve 5. Fırkalara 1. Kolordudan 4. Fırkaya gelen cem‘an 5 taburdan hatt-ı muhârebeye pek az kuvvet sokulmuştu ve öğleden i‘tibâren saat 16’dan saat 16 dakika 30 sıralarına kadar muhârebe hattı yeni bir takviye kuvveti almamıştı. Buna rağmen müdâfa‘a kuvveti vazîfesini yapmış ve kendisine lâ-‘akall iki buçuk üç misli derecesinde fâik bir kuvvetin mükerrer ta‘arruzlarını kırmış, geriye atmıştı.

İşte bu sırada Bulgarlar terazinin gözüne tâze 3. Livâlarını atmışlar ve bunu sonuncu bir ta‘arruza sevk etmişlerdi. Bu tâze kuvvete bizim evvelki vaz‘iyette son kudretini sarfetmiş olan eski kuvvetimizin mukâbele etmesi imkânı tabiaten yoktu. Fırka kumandanları vaz‘iyeti ihatâ edememiş ve tâze ta‘arruz kuvvetlerine karşı ellerindeki sonuncu tâze ihtiyâtları hatt-ı harbe sürememişlerdi. Bil‘akis nikbînliğe kapılmışlar, artık mes‘ele hal oldu zannetmişler ve laf ü güzafa dalmışlardı.

Sebat ve mukâvemetinin son haddine varmış olan muhârebe hattı işte bu vaz‘iyette, tâze kuvvetlerin ta‘arruzu karşısında artık mukâvemet edemeyecek hâle gelmişti; bu vaz‘iyeti fırka kumanda heyetleri takdîr edememişti ihtimâl meydan-ı muhârebeyi bizzat görececek bir tarassut mahalline mâlik değillerdi.

2- kolordu kumandanlığı ise meydan-ı muhârebeyi kat‘iyyen göremiyordu. Sağ cenâhta bir zâbit var ise de sol cenâhta 4. Fırka nezdinde kendi hesâbına vaz‘iyeti görececek böyle bir zâbit de yoktu. Sadece fırkalardan haber bekliyor ve bu gelecek raporlarla vaz‘iyeti öğrenmek istiyordu Binâ‘en‘aleyh meydân-ı muhârebedeki temevvücâtı ve tahavvûlatı ta‘kîb edememişti. Binnetîce 6 ve hatta 7 taburluk ilk toplu ihtiyâtı 4. Fırkanın gerek kendisinin ve gerek 5. Fırkanın vaz‘iyetini bildirmesi üzerine parça parça sarf etmeye başlamıştı. Aynı sebeble mühim bir ihtiyât olan 3. Fırkanın da kolorduca tam ve vaktinde ve yerinde görülen ve muttali‘ olunan bir lüzûmla değil, yine 5. Fırka vaz‘iyeti hakkında 4. Fırkanın lakırdı arasında bildirdiği bir habere istinâden kullanılmasına karâr ve emir verilmişti bu da geç kalmış bir tedbîrdi.

[233] Zîrde görüleceği üzere ta‘arruz emrini bu fırka saat 14 dakika 45’de almış ve en erken saat 15 dakika 30 sıralarında ta‘arruz için harekete geçmişti. Hâlbuki bu esnâda sonuncu Bulgar ihtiyâtı cepheye netîce-i kat‘iyye mahalline sürülmüştü. 3. Fırka ne kadar muvaffak olursa olsun bu sonuncu Bulgar ihtiyâtı daha evvel muvaffak olacak, daha büyük bir semere istihsâl edecek vaz‘iyette idi nitekim öyle olmuştu.

Binâ'en'aleyh 2. Kolordu karârgâhı da ittihâz-ı tedbîrde geç kalmıştı ve felâket ânında bile Kastamonu fırkasının hâlâ 3-4 tabur ve bir bataryası (her türlü ihtimâle karşı!) kolordu ihtiyâtında bulunmaktaydı!

3- ordu kumandanlığı daha uzakta olduğu hâlde vaz'iyeti daha iyi kavramışsa da ne çâre ki son ihtiyât olan Çanakkale fırkası el altında hazır değildi. Daha mütekaddim hatâlar yüzünden netîce-i kat'iyeye mahalline ancak saat 17-18 dakika 30 sıralarında varabilecek ve ya'nî çok geç kalmış olacak derecede geride kalmıştı. Nitekim felâketin tahakkukundan sonra bile kolordu kumandanlığı bu fırka ile irtibâta girmemiş ve ancak 17 Teşrîn-i evvel sabahı bunun "1 ve 2. Kolordular arasındaki boşluk gerisinden zuhûr" edebildiğini görebilmişti...

4- Cephane azsa i'âşe temîn edilemediyse... ilh. bunlar da efrâda değil kumanda heyetlerine 'âid azim hatâlardı.

Binâ'en'aleyh husûle gelen felâketin en büyük mes'ûl iyeti hakîkâtte 2. Kolordu kumandanlığına, ba'dehû 4 ve 5. Fırka kumandanlıklarına, geri hidemâtı nokta-yı nazarından aynı derecede cümlesine, kezâlik vaz'iyeti bizzat olsun ta'kîb edemeyerek vakit ve zamânıyla müdahalle fırsatını fevt etmiş olan 3. Fırka kumandanlığına 'âidti. Efrâda 'âid kabahat ve kusûr ancak çok sonra gelirdi...

Talih bize çok müsâ'id bir vaz'iyet hâsıl eylemişti: 2. Kolordu şimâlinde Bulgarların 16 Teşrîn-i evvelin mühim bir kısmında hatt-ı harbe sokulabildikleri cem'an 4-5 livâ, 32-40 tabur karşısında biz 80 taburdan fazla bir kuvvet toplamak imkânına ferah ferah mâliktik. Yine buna mütekaddim günlerde 18. Kolordu taburlarının geçirdikleri boş günleri, 16 Teşrîn-i evvelde 1. Kolordunun 1 livâ karşısında oyalanıp kaldığını düşünürsek 40-48 tabur düşman karşısında 110-115 taburla bulunmak gibi emsâlsiz bir fırsatın fevt edilmiş olduğu da vâzıhtır!

Panik başlarken ve müte'âkib cereyân-ı hâli, kolordu harb cerîdesi şöyle anlatıyor: "Bundan birkaç dakika evvel düşman top mermileri hatt-ı harbin gerilerine ve hatta kolordu karârgâhının birkaç [234] yüz metre önüne düşmeye başlamıştı. Her tarafta gâyet şedîd düşman topçu ateşi vardı. Bu ya bir hücumu veya fırkaların şimdiye kadar bildirdikleri hakîki bir ric'ate delâlet edeceği tefekkür edilmekte ve karanlığa çok vakit kalmadığından ayrıca ittihâz-ı tedbîre vakit ve imkân görememekte idik. Fırkaların şimdiye kadarki sebat ve metânet i, düşmanın birkaç defâ ta'arruzunun tevkîf ve kısmen tardı, ve 3. Fırkanın düşmana iyiden iyiye te'sîre başladığı düşünülerek son hücumun da tard edileceğini muhakkak görüyor ve şayet düşman ric'at ederse 2.000 metreye kadar ateşlerimiz altında kolay çekilemeyeceğine hükmediyorduk. Ta'kîb için 3. Fırka ve Kastamonu fırkasının 3 taburu elde hazırды. Ric'atımız ise asla hatıra gelmemişti. Gelse bile 3 taburla himâye ve cebren firârilere tekrar ileri sürmekten başka yapacak bir şey yoktu.

Topçu ateşi altında gerideki toparlaklar, hayvanlar vesâire öteye beriye, hatta gerilere gitmeye teşebbüs etmişlerse de mümânaât imkânı olmadığı gibi bu hâli 1. Hat kıta'âtı göremeyeceğinden bu harekette büyük bir zarar olmayacağını da düşünüyorduk. Fakat birdenbire bütün hatt-ı harbin 4. Fırka sol cenâhından bed' ile ve birinci hat dâhil olduğu hâlde geriye gelmekte olduğunu görünce hayretler içinde kaldık bu firârın şimâle doğru gâyet seri sirâyet ederek 4. Fırkanın kâmilin, 5. Fırkanın kısm-ı a'zamı ile ve kat'i olarak ric'at etmekte olduklarını anladık. Adeta 'umûmi olan bu ric'at ve firâra karşı şu tedâbîr ittihâz edildi:

Karârgâhtaki 20-30 atlı ve 2 süvâri zâbiti, cenûba firârilere üzerine gönderildi. Kastamonu'dan bir tabur karârgâhın bulunduğu sırtın önüne ve sağına bir hat üzerine süngü takarak ilerleyip firârilere ateş etmeye me'mûr edildi.

Diğer iki tabur ve bir batarya [Ne yazık!] bulundukları sırtta muhârebe tertîbi alarak şayet düşman ta'kîb ederse mukâbeleye me'mûr edildi.

Karârgâhtaki tekmîl erkân, ümerâ ve zâbitân hep firârilere üzerine atıldık.

Bu sûretle karanlığa kadar bütün kıta'âtı hatt-ı harbin evvelce üzerinde te'sîs edilmiş olduğu sırtların hemen arkasındaki dereye sürüp doldurmaya muvaffak olduk. [Hüsn-ü zan! M. N.] Evvelce hatt-ı harbimiz olan sırt hat bâlâsında ne bizden kimse vardı ve ne düşmandan! [Doğru bu anda düşmanda sâbık avcı hatlarımızın ilerisine geçememişti, belki ötede beride hâlâ ateş ve sebat eden münferit kahramanlar karşısında durmuştu. M. N.] düşmanın ta'kîb etmediği ve hatta eski hatt-ı harbimizi bile kâmilan işgal etmediği anlaşılıyorsa da 4 ve 5. Fırkaları tekrar ileriye sürmek pek müşkildi.

Karagahtan sonra bir müddet sükûnet devâm etti. 3. Fırka tarafından bir ses ve haber gelmiyordu. 4 ve 5. Fırka kumandanları da ortada yoktu ve bir haber de mebcut değildi.

Saat 17 raddelerinde karârgâh zâbitânını (Kime rast gelirsene kolordu şöyle emrediyor) **[235]** diye söyleyiniz. Düşman hatt-ı harbimize çıkmamıştır toplar kâmilan mevzilerindedir. Kıta'ât hemen ilerleyerek eski mevzii tutacaktır. Hiç olmazsa topların önüne varılacak ve sabaha kadar muhârebe tertîbinde kalınacaktır. Kolordu kumandanı eski yerindedir. Fırka kumandanlarını da behemehâl bulacaksınız) vazîfesi ile dereye doğru göndermiştik.

Fakat bu zâbitleri gönderdikten sonra böyle büzülmüş ve neferinden miralayına kadar sopa ile kırbaçla geriye çevrilmiş olan bu 'askerin bu sonuncu tebliğâtı dahi tamamıyla icrâ edeceğine i'timâd edemediğimden Kastamonu fırkası kumandanını çağırarak şifâhen şu emri verdim: (kordon hâlindeki taburunuz sabaha kadar öyle kalacaktır. Elinizdeki iki taburdan birisini şu dere içindeki yığının şimâlinden hareketle topçu 4 ve 5. Alayların mevziine kadar gitmeye ve toparı temîn eylemeye me'mûr ediniz. Düşmana rast gelirse korkmasın tepelesin bunlar düşmanın olsa olsa ileri kıta'âtıdır. Mütebâkî taburunuzla bataryada emre hazır olsun)

Biraz sonra zâbitân birer birer 'avdet etti ve "rast geldiğimize emri söyledik" dedilerse de fırka kumandan ve Erkân-ı Harblerini bulamamış olmalarına nazaran lâayık derecede çalışmadıkları anlaşılmıştı.

Saat 21'e doğru Kastamonu fırkası kumandanı Şevket Paşa. İleriye giden taburdan hâlâ ma'lûmât gelmedişğini söyleyince kendisine derhâl bu taburunu araması ve haber vermesi emredildi. Bu da gitti ve sabaha kadar bir daha görülmedi.

Gece yarısı sıralarında 3 fırkaya vak'adan bahisle: Kastamonu taburları sabah emrinize verilecektir. Çanakkale fırkası da cepheye gelecektir. Siz garba ilerlemekten sarf-ı nazarla cenûba tebdîl-i cephe ederek 4 ve 5. Fırkaların tahliye ettikleri mıntıkaya ilerleyiniz.ve rast geldüğünüz düşmana ta'arruz ederek derenin öte tarafına atınız) emri gönderildi..

Cereyân-ı hâl Şark Ordusu kumandanlığına şu sonuncu raporla bildirilmişti: [Bu raporun saati 'Abdullâh Paşa hâtırâtında 22 diye yazılıdır]

Karaağaç'ın 4 km şarkında 19 Teşrîn-i evvel 328 saat 21:

“1- Akşam saat 4’e kadar muhârebemiz her tarafta gâyet iyi, târîh-i harbe parlak bir sayfa ilâve eyleyecek sûrette devâm etmiş ve düşman münhezimen ric‘at ve ‘avdet eylemişti.

2- Saat 3 dakika 30’a doğru cephemizde 4 ve 5. Fırkalar kâmilten ve Kastamonu fırkasından 3 tabur 1. Hat’da , yine 3. Nizâmiye fırkası bizim sağımızdan düşmanın solunu ihatâya yeni başlamış ve 1. Kolordudan 1, 2 tabur bize takarrupla düşmanı kâmilten tarda iştirâke teşebbûs eylemiş, Kastamonu fırkasından 3 taburla bir batarya merkez gerisinde ihtiyât-ı ‘umûmide kalmıştı.

3- Saat 3 dakika 30’a kadar fırka kumandanlarından “düşman ric‘ate başlıyor” diye iki defâ rapor almıştım.

[236] 4- Saat 4 dakika 10’da en emîn olunduğu bir zamânda hakîkâtî anlaşılamayan panik vücûda getirilerek bütün hatt-ı muhârebemizin yüzgeri etmiş olarak karışık ve perîşân ve kısmen da toplu bir hâlde ric‘at ettikleri görüldü. Her iki fırka adeta bütün kuvvetiyle geriye çekilmeye ve bütün toparımızı hatt-ı harbe terk ile zâbitân ve efrâd kaçmaya başladı”

Raporun diğer müte‘âkib mâddelerinde karârgâhça yapılan son işler hikâye edilerek “‘umûm zâbitân ve efrâdı hatt-ı müdâfa‘aya doğru sürmüş olduğuma emîn isem de nereye kadar gittiklerine ve hatt-ı harbi tamam tutup tutmadıklarına ve düşmanın mevzîmize çıkıp çıkmadığına dâir hâlâ firkalardan bir haber gelmedi” deniyordu ve kezâlik cephanes fıkdanından bahisle sabaha kadar topçu cephanesi isteniyor ve “elde 3. Fırka Kastamonu fırkasından 2 taburla bir batarya ve nereye geldiğini bilemediğim Çanakkale fırkası mevcûdudur. Yarın aynı hal devâm etmez ve ‘umûma sükûnet gelmiş bulunursa bugünkü muvaffakiyyeti idâme ve ikmâl eylemek mümkün olduğu” ümîd ediliyordu.

2. kolordu karârgâhının bugünkü mesâ‘îsi de işte bunlarla hitâm bulmuştu: Bu cereyân-ı hâl bize bir kolordu kumandanlığında sevk ve idâre i ‘tibâriyle diğer kolordu karârgâhlşarına nisbet daha ziyâde bir nüfuz-ı nazar bulunduğunu, daha ziyâde bir fa‘aliyet mevcûd olduğu-unu gösteriyorsa da ne çâre ki avuç içi kadar bir sahada cereyân etmekte olan muhârebe bizzat görülerek ta‘kîb edilmemiş ve böylece vaz‘iyete hakim kalınamamış olduğundan itihâz-ı tedâbîrde daima geç kalınmıştı. 3. Fırka iyi fakat geç istihdam edilmiş, Kastamonu fırkası ise hem fenâ ve hem geç kalınmış tedbîrlerle parçalanmıştı. Mes‘ele-yi esâsiye olan za‘îf noktaları vaktinde takviye ise tamâmen mühmel kalmıştı.

2- 16 Teşrîn-i evvelde 4. Fırkanın Muhârebesi

16 sabahı 4. Fırka yine 10. Alay sağda, 12. Alay solda olarak 1. Hatda idi. Merkez gerisindeki nişancı 4. Tabur ve iki bölük hâlindeki 11. Alay fırka ihtiyâtı olarak bulunuyordu. Topçu 4. Alayın 5 bataryası sağ cenâh gerisinde hemen piyâde hatları içinde mevzide idi. Diğer batarya Kastamonu fırkasına; Kolordu ihtiyâtına gönderilmişti.

Ale’s-sabah kolordu emirlerine istinâden geri hidemâtı, sebat vesâire hakkında bazı emirler verildikten sonra saat 8 dakika 30 sıralarında fırka karârgâhı 10. Alay sağ cenâhına (Karaağaç-Sakızköy) yolu civârına giderek tarassut etmiş ve Karaağaç korusunun cenûbunda 10. Alay karşısında kademe-vârî bir alaylık piyâde siperleri ve hemen açıkta 3 bataryalık top siperi görmüş ve düşman efrâdının mevzî dâhilindeki harekâtını tarassut eylemişti.

[237] Piyâde hatlarımızın tahkîmâtı çok za‘îf olup azami diz siperi hâlinde idi. Arâzî iktizâsı topçu, mesâfe-yi ‘askeriyye hasebiyle Karaağaç vadisinin içini ve şark sırtlarını döğemiyordu. Ve kısmen geriye alınarak mesâfe-i asgariyyeyi yedirmekte derhatır edilmemişti. Böylece en mühim bir saha dâhilinde mevzi-i aslî önünde düşman piyâdesi topçu ateşinden hâric kalacaktı. Bundan sonra karârgâh 12. Alay gerisindeki bir tepeciğe gelmişti.

Nihâyet düşman piyâdesi ilerlemeye başlamış ve fırka topçusu saat 9 dakika 40’da [O zamân fırka Erkân-ı Harb’i olan ‘Ala‘addîn Paşa Hazretler’inin kitabında saat 10’da evvelâ düşman topçusu ateş açarak fırka topçusunun da cevâb verdiği muharrerrdir] siperler gerisindeki yürüyüş kollarına ateş açmış, düşman bataryaları da mukâbele eylemişti.

Saat 10 raddelerinde piyâde ateşi de başlamıştı.

Saat 11 sıralarında fırkaya -ihtiyâtta olmakla berâber tarassut etmekte olacak ki- nişancı taburundan saat 10 dakika 40’da yazılı bir rapor gelmiş ve bunda “düşmanın bir alay kuvvetinde piyâdesi cephe ilerisindeki ormana doğru ilerliyor. Sol cenâhımızdan ve oradan büyük bir kol, topçusuyla yine orman istikâmetinde ilerlediği- bildirilmişti. 12 alay da solunun açık olduğunu ve 1. Kolordu ile irtibât bulunmadığını bildirmişti.

Bunun üzerine -evvelce görüldüğü üzere- fırka kolorduya saat 11 raporunu yazarak “...Fırkaya mahsus mıntika kuvvetle gayrı mütenâsib bulunduğundan cephe za‘îf kaldığı gibi sol cenâhtan 1. Kolordu ile de irtibât te’mîn edilemeyerek bir miktar aralık kalmıştır. Eldeki ihtiyât da za‘îf tir.” Diyerek birkaç tabur istemişti.

Fi’l-hakîka fırka harb cerîdesinde bu anda cephedeki 10. Alayın 1800, 12. Alayın 1000 ihtiyâtta 11. Alayın da 600 neferden ‘ibâret bulunduğ muharrerrdir.

Öğleye kadar topçunun alay ve 2 tabur kumandanı yaralanmış ve muhârebe şedîd bir safhaya dâhil olmuştu.

Ta‘arruz merkezi sıkletini en ziyâde 10. Alay mıntikasına ve 5. Fırkanın sol cenâhına ya’nî kolordunun merkezine müteveccihetti. Bu esnâda 12. Alay cephesinde muhârebe za‘îf idi ve buradan bir tabur alarak, 10. Alayı takviye husûsu Fırka Erkân-ı Harbi tarafından teklîf edilmişse de 1. Kolordu ile mevcûd aralıktan endişe eden fırka kumandanı muvâfakat eylememişti. Düşman bu anda dere kenarına kadar inmişti.

Tam bu sırada 5. Fırka ile bir de mıntika ihtilafı çıkmış olup 5. Fırka 4. Fırkadan (Karaağaç- [238] Sakızköy) yolunun şimâl tarafını da işgal etmesini bildiriyordu, 4. Fırka ise buna râzı olmamıştı. Binâ’en‘aleyh kâbil-i tevsîk olmamakla berâber muhtemeldi ki 2 fırka arasında da ufak büyük bir boşluk vardı.

Bu sırada evvelce görüglen müte‘âkib raporlarla ma‘lûmât verilmiş ve yine ihtiyât istenmişti ve eldeki nişancı taburunun bir bölüğü ve za‘îf Y 11 de Y 10 mıntikasına sürülmüştü.

Saat 13 sıralarında Y 12 cephesinde de muhârebe şiddetlenmişti ve saat 12 dakika 45, saat 13’de 1. Kolorduya yazılan 2 raporda “muhârebe şiddetle devâm ediyor. Düşman piyâdeleri 500 metreye kadar sokuldu. Telefât ziyâdeleştii. Mıntika vâsi’ ve kuvvetle gayrı mütenâsib olduğundan cephe fevka’l-âde sıkışmıştır. Elde yalnız 3 bölük ihtiyât vardır. bir alay kadar piyâdenin iki saate kadar yetiştirilmesi.

Topçu cephanesi de bitmiştir.” Denilmişti. Fi’l-hakîka esâsen top başına ancak 140 atımla başlayan muhârebede cephane fıkdanı kuvvetle hissedilmeye başlamıştı.

Bu sırada kolordudan istihkam taburunun gönderileceği emri gelmiş olduğundan saat 12’de Y10’a bu taburun kendisine gönderileceği bildirilmiş, saat 13 dakika 20’de nişancı taburuna da “sola takarrup ederek 12. Alaya muâvenet eylemesi” emredilerek alaya da ma’lûmât verilmişti. Bu sıralarda 5. Fırkaya da doğruca muâvenetin imkânınolmadığı bildirilmişti.

Herhâlde şu tahakkuk ediyor ki saat 14 sıralarına kadar fırka kumandanının emri altına tâze kuvvet gelmiş değildi.. Ancak bu sırada geriden bir taburun hâl-i harekette olduğu görülünce bunun kastamonu fırkasına mensûb 4-5 yüz mevcûdlu araç taburu olduğu anlaşılarak çevrilmişti. Ve yanında cephane ve ekmek de olmadığından fırka karârgâhında kendisine cephane ve 3 nefere 1 hesabıyla ekmek dağıtılmıştı.

Nişancı taburu da daha hareketi esnâsında haylice zâyîât vermiş ve Y 12’nin sol cenâhına vararak 1. Kolordu ile mevcûd boşluğa bir takım sürmüştü.

Hâlbuki bu esnâda istihkam taburu da kolordudan doğruca aldığı emirle 4. Fırkanın sol cenâhına gelmiş ve fakat fırka veya Y10’la irtibâta girdiğinden vücûdu mechûl kalmıştı.

Kolordu bunu hiç olmazsa doğruca fırka emrine gönderseydi mühim bir iş yapılmış olacaktı.

Saat 14 dakika 30 sıralarında 10. Alay mıntıkasında muhârebe yine şiddetlenince araç taburu da o tarafa gönderilmişti. Bu sırada Şark Ordusu karârgâhı da 2-3 km uzakta Türkbey şark sırtlarında görülerek cephane istenmişti.

Öyle anlaşılıyor ki daha evvel kolorduca gönderilmesine emir verilen Kastamonu fırkasının bir taburu da fırkaya iltihâk etmemiş, kimbilir nerelerde kalmıştı.

Nihâyet aat 15 sıralarında 1. Kolordudan piyâde 5. Alayın 2. Taburuyla 2. Nişancı taburu Miralay Cemil Bey kumandasında gelmişse de bu sırada muhârebe gevşemiş gibi görüldüğünden [224] ve “1. Hat alayları imdâd istememekte olduğundan” bu taburlar fırka karârgâhı civârında istirahat me’mûr edilmişti! Fırka kumandanlığı vaz’iyete hâkim değildi, bizzat meydân-ı muhârebeyi görmüyordu:

Bu sırada kolordudan 3. Fırkanın ta’arruza me’mûr edildiği ve şimdiye kadar 4. Fırkaya istihkam taburuyla Kastamonu fırkasından bir taburun 5. Fırkaya da diğer iki taburun gönderildiği, henüz 3 taburla bir bataryanın kolordu emrinde bulunduğunu gösteren saat 14 dakika 15 târîhli emir gelmişti. Fırkaca adeta muhârebe bitmiş gibi telakkî edilmiş ve saat 15 dakika 35’de verilen fırka emrinde “gecenin şimdiki mahâlde geçirileceği” bildirilerek muhârebe raporları istenilmişti.

Hâlbuki bu esnâda düşman son kat’î ta’arruzu hazırlıyordu.

Bundan sonraki cereyân-ı hâli şu satırlar bize kâfi sûrette gösterir:

Fırka harb cerîdesinden:”

“... Bu esnâda bataryalarımızın ateşi pek hafiflemişti. Düşman topçusu ise mütezayit şiddetle ateşe devâm ediyordu. Biraz sonra ben arkadaşlarla birlikte sola 12. Alay tarafına giderken sağdan birden bire ric’at başladı. Miralay Cemil Bey’e 2 taburunu o tarafa mevziye sokarak firâriileri durdurmasını emrettim. Kendim de o

tarafa gittim fakat ric‘at ‘umûmî idi. Mahşer-âsâ kalabâliğa hiçbirşeyle te’sîr edilemedi. Bu sırada sol cenâhta bozulmuştu ve bu tarafa gelirken Erkân-ı Harbiye Miralay’ı Cevâd Bey’i [Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye Reisi] elinde tabanca ‘askeri kovalıyor gördüm. Az ileride ‘Abdullâh Paşa’yı da gördüm ve ma‘lûmât verdi. [Bu sırada Şark Ordusu karârgâhı Türkbey şimâl-i şarkisinde bir hüyükte idi. Demek oluyor ki sol cenâh akını cenûb-i şarkîye teveccüh etmişti] ve fırka kumandanı da bu mütebâid istikâmete teveccüh eylemişti. M. N.] Gurûbdan az evvel (Karaağaç-Satıköy) yolu üzerinde bir sırtta ‘Abdullâh Paşa 2 bataryayı mevziye soktu firârilere ateş ettiriyordu. [Muhtemelen 2. Fırka sağ cenâhındaki bataryalardır. M. N.] .. Efrâdı Satıköy yolu üzerinde toplamaya başladım.. Karanlık bastı Erkân-ı Harb’i burada bırakarak ben uyumak için Satıköy’üne geldim bî-tâbdım. Ordu karârgâhı da burada idi. Biraz sonra Erkân-ı Harb ‘Ala‘addîn Bey de geldi. Kıta‘âtın toplanmakta olduğunu ve düşmanın henüz 1. Hattımızı tutmadığını bildirdi. Orduya söyledim.

‘Abdullâh Paşa civârdaki Çanakkale fırkasının derhâl mevziye sevkiyle vaz‘iyyetin kâbil-i ıslah olduğunu düşündü ve bunun 4. Fırka ile birleşerek tarafımdan kumandasını emretti.

Fakat aç ve uykusuzdum. Hiç olmazsa 3 saat kadar uyumaklığıma ve bu esnâda bu kuvvetin Çanakkale Fırkası Kumandanı Nasûhî Bey tarafından kumandasına müsaade istedim, ale’s-sabah giderim dedim. Muvâfakat edilince karârgâhınlas Sakızköy’ünde kaldım.”

Fırkanın o zamânki Erkân-ı Harbi ‘Ala‘addîn Paşa Hazretleri’nin kitabından: Takriben saat 16 dakika 20 sıralarında fırka karârgâhı civârındaki tarassut tepciğine çıktım. Düşman topçusu şiddetle ateşe devâm [240] ediyordu. Ve fakat yüksekte parlayan veya ileri geri düşman mermilerin büyük bir zarar yapmadığı görölüyordu. Düşman topçusu ateşi gerilere tevcih eylemişti.. Saat 16 dakika 30 sıralarında 1. Alay sağ cenâhından piyâdelerinin geriye geldiğini, 5. Fırka sol cenâhından da geriye gitmekte olduğunu gördüm. Ortada ric‘at-i mûcib bir hâl yok idi. [çünkü düşman hatları görülecek bir mevzide bulunulmuyordu. M. N.] hemen karârgâha geldim ve fırka kumandanının ric‘ati tevkîf için şimâle gittiğini öğrendi. Yetiştim, Ric‘at eden efrâda söz ve nasihat kâr etmiyordu kırbaçla önüme gelenin yüzüne vurmaya ve ileri sürmeye başladım. Fakat 5 nefer önümden gidiyorsa 100 nefer etrafımdan kaçıyor. Bu sırada hava da karârmaya başlamıştı.. İnzibat o kadar muhteldi ki hiçbir fert zâbiti dinlemiyordu.. Ric‘ati tevkîf imkânı yoktu.

Saat 17 dakika 30 sıralarında yakınıma piyâde kurşunları da düşmeye başladı. Bu hâl düşmanın terk edilen siperler aksâmını işgal eylediğine delâlet ediyordu.. Gerideki sırt üzerinde saat 19’a doğru nişancı taburuyla Y10’dan epeyce efrâd topladım.. Birkaç zâbitin içinde en kıdemlisi olan Yüzbaşı Sa‘îd efendiye burada sabaha intizâr eylemelerini, metrûk siperler istikâmetinde keşif kolu göndermelerini tembih ettim.

Tahkîkâtıma nazaran ric‘at şöyle olmuş: bir batarya başında 2 zâbitin birden şehadeti, bu bataryanın diğer zâbitlerinin de daha evvel saf hârici çıkmış olması hasebiyle bir top çavuşu heyecâna gelerek sür‘atle toparlaklarını alıp geriye gitmiş, bu hâl bu civârda iki bölüğüyle toplu olan araç taburunu düşman geliyor zannıyla firâra sevketsmiş ve hatt-ı harb çözülmüş.

Fi’l-hakîka ric‘at başlamazdan evvel Y 12 cephesinde düşman çekilmiş ve Y 10 karşısında da 500 metreden ziyâde yaklaşmamıştı. [Doğru. M. N.] Şu hâlde bu

ric‘at bir düşman bir tazyîki ile değildi. [Yanlış: Bu esnâda düşmanın yeni bir ta‘arruzu olmuştu. M. N.]

Fevka’l-‘âde yorgun ve uykusuz bulunduğum cihetle mâddeten ve mânen bî-tâbdım. Kumandana mülaki olmak ve köye savuşanları toplamak emeliyle saat 20 sıralarında Satıköy’e geldim.. Ordu kumandanına vaz‘iyeti anlattım, 3 ve 1. Kolordular sebat eylemekte ise 2. Kolordu mıntikasını Çanakkale fırkasıyla kapatmak mümkün olacağını, düşmanın metrûk siperleri kâmilan işgal eylemediğini.. Söyledim. Ordu Kumandanı ‘arâzîyi tanıdığım cihetle yarın sabah Çanakkale fırkasını bizzat metrûk mevziye sokmamı emretti.

... Burada kalmak hatâsı orduca da tasvîb edilmiş olacak ki hepimiz ordu kumandanının barındığı binâda kaldık. Saat 21’de bir ot yığını üzerine yattım..”

Böylece fırka nihâyet ma‘lûb olmuş dağılmıştı. Ma‘a-hâzâ bugün bildiğimiz tarafeyn vaz‘iyetine nazaran [224] hükmedebiliriz ki fırka bu vaz‘iyete bilâ-mukâvemet ve sebebsiz olarak da düşmemişti: Hatt-ı harbde mevcûd-ı a‘zamı 2500 tüfeği ile nihâyet çok fâik düşmanın mükerrer hücumlarını tard ettikten sonra sonuncu hücum karşısındadır ki dayanamamıştı. Binâ‘en‘aleyh i‘tirâf edelim ki firkada efrâd ve küçük kıta kumandanları vazîfelerini yapmışlardır. Fırka ve kolordu kumandanlığıdır ki bunları vaktiyle takviyede ‘âcîz kalmış ve felâketin müsebbib-i aslîsi olmuşlardır.

4. topçu alayının 24 toptan bir tanesi daha 12 Teşrîn-i evvelde Kavaklı muhârebesinde çamura yatmış olup bu defâ mevzideki 20 top kâmilan kalmış, Kastamonu Fırkası nezdindeki 3 toplu batarya ile bir mikdâr toparlak ve araba kurtulmuştu.

3- 16 Teşrîn-i evvelde 5. Fırkanın Muhârebesi

5. firkayı sabahleyin krokideki vaz‘iyette buluyoruz, bu andaki mevcûdu da şöyleydi:

Makineli tüfek bölüğü ile berâber piyâde 13. Alay: 46 zâbit	1250 efrâd.
Piyâde Y14 (2 tabur)	14 zâbit 534 efrâd
Piyâde 15	16 “ 936 “
Nişancı 5. Tabur	15 “ 300 “
Topçu 5. Alay	16 “ 480 “
İstihkâm 2. Tabur	5 “ 410 “
Sıhhiye bölüğü	2 “ 150 “
Ki cem‘an	25 zâbit 254 efrâddı.

Kıta‘âtla berâber cem‘an 196 öküz arabası, 64 beygir arabası, 254 mekkâri ve beygir vardı.

4. fırka cephesinde muhârebe başladıktan biraz sonra Karaağaç’ın 4 km kadar şimâlinden 300 tepesinin hatt-ı bâlâsından, dereye doğru takrîben bir tabur kadar bir düşman yürüyüş kolu görölünce topçu 1 ve 2. Bölükler ateş açarak 5. Fırka da muhârebeye başladı. Merkez gerisindeki 15. Alaya topçu hattının 500 metre gerisinde sağa taşkın olarak cephe garba durması, 13. Alaya da 15. Alayın sağ gerisinde ve 1000 metre açığında cephe şimâle olarak bulunması emredildi.

Fakat daha sonra şimâlden düşman gelmediği anlaşıncı ve 3. Fırkanın sağa geriye geleceği haber alınınca saat 11 sıralarında 13. Alayın cephesi de garba tebdîl edilmişti.

[242] Bu saatte bir alay kadar düşmanın Kelbe istikâmetinden Karaağaç korusuna doğru açılarak ilerlediği ve bir tabur kadar kuvvetin de orman şimâlindeki bağlara girip ileri kıta'âtının bağlık şark kenarında yayıldığı görülmüyordu. Kezâlik 3 batarya kadar topçu Kelbe'nin şark sırtlarından 4. Fırka topçularına ve 5. Alayın 3. Bölüğüne ateş ediyor ve cevâb veriliyordu. 5. Alayın diğer bataryaları düşman piyâdelerine ateş ediyordu.

Saat 12 sıralarında şu işler oldu. Düşman topçu ateşi takviye aldı ve te'siri ziyâdeleşti. Bunun üzerine muhârebe hattı, ihtiyâttan 15. Alayın 3. Taburuyla takviye edildi. 14. Alayda ihtiyâtta bir bölük bırakarak tekmîl kuvvetini muhârebe hattına sürmüştü. Ma'a-hâzâ mevzi metin idi. Ve düşman piyâde ateşi gayr-ı müessir kalıyordu. Düşman avcılarının Karaağaç bağlarından geriye firârı ve fakat arkadan gelen bir taburla takviye edilerek durdurulduğu ve bağların şark kenarında mevzi aldıkları görülmüyordu.

Saat 13 sıralarında bazı düşman piyâdeleri dereye inerek geçmeye başladı ve 500 metreye kadar sokulduysa da ateş te'siriyle yine dere içine tard edildi. Esâsen düşmanın merkez sıkletinin 4. Fırka sağ cenâhına teveccüh ettiği görülmüyordu; 5. Fırka cephesinde düşman binnisbe za'îf idi.

Lâkin topçu cephanesi bitmeye başlamış ve saat 214'de hemen kâmilten topçu susmuştu. Bu suradacKastamonu fırkasından bir tabur daha sonra diğer bir tabur furka emrinre gelmişti. [Fırka harb cerîdesinde "Saat 16'ya kadar bunların ikişer bölüğü 15 ve 14. Alay cephelerine sokulmuştu" deniyorsa da zuhûl olduğu muhakkaktır. Bu taburelardan ilk gelen Taşköprü taburu belki bu tarzda istihdam edilmişse de 2. Gelen Boyâbâd taburunun "lüzûmu yoktur diye iâde edildiği muhakkaktır. Kastamonu fırkası bahsine mürâca'ât. M. N.] bu aralık düşman piyâdesi bir kere daha 400 metreye kadar sokulduysa da yine dere boyuna ve hatta bağların şark kenarına kadar ric'at ettirilmişti. Bundan sonrasını harb cerîdesi şöyle hikâye ediyor:

"Saat 17 sıralarında düşman bir kere daha hücum etti ve bunu piyâdelerimiz sadece piyâde ateşi ile tard etmeye mecbûr oldu. Düşman piyâdesi durmuşsa da topçusu müthiş bir ateşe devâm ediyordu. 3. Fırkadan da henüz bir haber alamamıştık (?) karşımızda ancak iki piyâde alayı varsa da sıkışmıştık. Fakat saat 17 dakika 30 sıralarında [saat biraz ileri yazılmış olsa gerek. Herhâlde panik saat 16 dakika 30 raddelerinde başlamıştır. M. N.] 14. Alay cephesine az evvel sürülmüş olan iki redif bölüğü geriye firâra başladı [Bu sonradan uydurulmuş bir ifâde olsa gerektir. Kabahat en kolay rediflere yükletilir!] ve bu hâl def'aten tekmîl hatt-ı harbe sirâyet etti. Her sûretle çalışıldıysa da bir şey yapılamadı. Bu sırada ortadan fırka kumandanı da kayboldu. [Ki Hâşim Paşa'nın şehîd olduğu bikahare anlaşıldı. M. N.] sonradan anlaşıldığına göre topçu alayı daha evvel toparlaklarını Lüleburgaz [243] tarafına göndermiş olduğundan [Garîb. Belki cephane almak ve getirmek maksadıyla böyle birşey yapılmıştır. Fakat ağıleb ihtimâl toparlaklar panikte kaçmıştır. M. N.] ancak iki batarya kurtarılabilirler diğerleri mevzide kaldı ve kamaları alındı. [hüsn-i zan. M. N.] ... Artık kimsenin kimseden haberi olamadı, karanlık bastı..."

5. topçu alayının saat 15’de Karaağaç garbında kalan bataryasından mâ-adâ mevzide bugün de 3 bataryası kalmış ve ancak 4 ve 5. Bölükler kurtarılabilmişti.

4- 16 Teşrîn-i evvelde Kastamonu Fırkası

Bu sabah Kastamonu fırkası, 4. Topçu alayından gelen bir batarya ile berâber münâsib bir (ihtiyât mahalli) bulmak maksadıyla bir müddet sağa sola dolaşmış ve dolaştırılmış olup nihâyet sabahki ordugâh mahallinin biraz ilerisine gelerek durmuştu. Muhtemelen öğle sıralarında da kolordu karârgâhının hemen civârına celb edilmişti fırka karârgâhı da kolordu karârgâhına iltihâk ederek seyir ve istirahat dalmıştı.

Öğleden sonra muhârebe şiddetlenince kolordu Erkân-ı Harbiye treisi tarafından verilen şifâhi emirle saat 13 dakika 30’da Taşköprü taburu 5. Fırka sol cenâhında ve ba’dehû saat 13 dakika 45’de Kastamonu taburu da 4. Fırka sol cenâhına imdâda gönderildi. Yine emr-i şifâhi ile saat 14 dakika 30’da Boyabad taburu da 5. Fırka emrine gönderildiyse de “fırkaca istihdamına lüzûm görülmediğinden iâde edilmiş ve yine fırkasına iltihâk” eylemişti. Fırka harb cerîdesine göre “Taşköprü taburu tam zamânında yetişerek hatt-ı harbe girmiş ve düşmanın püskürtülmesine ‘âmil” olmuşsa da bu ma’lûmâtın neye müstenid olduğu ma’lûm değildir. Fırka kumandanlığının bu muharibâyı göremeyecek bir mevkide olduğu ma’lûmdur. Kezâlik Kastamonu taburunun da 4. Fırkaya iltihâk etmediği ve bir köşede kaldığı muhakkaktır.

Bundan sonra 4 taburla ve cem’an 30 tane 65 şarapneli mevcûd olan batarya ile bulunulan vaz’iyette kalınılmış olup nihâyet ‘umûmi ric’at başlayınca Tatay Taburu kolordu emriyle karârgâh sırtının az ilerisine sürülerek firârî tevkîfe me’mûr edilmiş ve “iyi fa’aliyet olmuş ve müsbir netîce alınmıştı. Mûte’akiben Sinop ve Küre taburları da Tatay’ın yanına sürülmüştü. Boyabad taburu da esâsen biraz sağa açıkta şimâle karşı duruyordu.

Geceleyn fırka kumandanı kolordudan “firâriileri toplamak ve haber vermek” emrini almış olup fırka harb cerîdesine göre “bu vazîfeyi îfâ ederek (!) tekrar kolordu karârgâhına gelirken [244] yolda şaşırmış ve sabaha kadar” fırkasından da bîhaber ötede beride dolaşarak ancak 17 sabahı yerine gelebilmişti.

Fırka harb cerîdesinin bugüne mahsus sayfalarında en çok ehemmiyert verilen şeyin kolordu Erkân-ı Harbiye’sinden Binbaşı Şükrü Ali Bey’in [el-yevm mütekâid Erkân-ı Harbiye Miralay’ı M. N.] mûte’addid defâlar fırkaya gelerek –‘âdeta firkanın re’sen kumandanı imiş gibi müdâhalâtta” bulunması ve fırka kumandan ve Erkân-ı Harb’inin bundan çok müteessir olarak adeta küskün bir vaz’iyet almaları ve böylece bir de emir ve kumanda dedikodusunun tevellüt etmiş olduğudur.

Velhâsıl görülüyor ki Kastamonu fırkası kolorduca hüsn-i istihdam edilememiştir:

Bunun en münâsib sûret-i istihdamı, bâ-husûs kolordu harb cerîdesinden sarahaten anlaşıldığına göre kumandanına ve Erkân-ı Harbine itimat da edilmediğinden bu firkanın daha bidâyette feshedilerek çok za’îf oldukları ma’lûm olan 4 ve 5. Fırkalara taksîm edilmesi ve bunların takviyesi idi. 3. Firkanın geleceği ma’lûm olduğundan ayrıca bir fırka cüz-i tâmmının daha kolordu ihtiyâtında bulunması lüzûmsuzdu.

Veyâhud daha iyicesi olarak 3. Fırka daha sabahleyin saat 9-10 sıralarında sonraki ta'arruz vazîfesine me'mûr edilerek Kastamonu fırkasının bunu takviye etmesi ve böylece 14 taburluk bir ta'arruz gubunun vakit ve zamânıyla teşkil edilmesi idi.

Bu da yapılamadığına göre hiç olmazsa muhârebe vaz'iyeti iyice ta'kîb edilerek fırkalar vakit ve zamânıyla bu taburlarla takviye edilmeli idi.

Hâlbuki bunların hiçbirisi yapılmamış ve bil'akis felâket tahassul ettiği anda bile dört tabur ihtiyâtta bulundurulmuştu, bu 4 taburun ise vaz'iyeti ıslaha değil artık ric'at-i tevkîfe bile muktedir olması imkânı fevt olmuştu karanlık gelmişti

Bu vaz'iyet karşısında Napolyon'un "sevku'l-ceyş, ihtiyâtı kullanmak sanatıdır!" dediğini hatırlamamazlık edemeyiz..

5- 16 Teşrîn-i evvelde 2. Kolordu emrinde Muhârebe Eden 3. Fırka

3. fırka 16 Teşrîn-i evvel saat 2 dakika 30'da Sakızky'ün 2 km kadar garbindan hareket ederek sükunetli ve iyi bir gece yürüyüşüyle şafakla berâber 2. Kolordu saği gerisine varmış ve kolordu ile temâsa girerek aldığı emirle (400 tepesi-Karaağaç köy) hattı üzerinde intizâr etmek için harekete devâm ederek saat 10 dakika 30 sıralarında buraya varmış ve saat 10 dakika 45'de 400 tepesinin 2 [244] km garbindan verilen fırka emriyle 400 tepesi zirvesi cenûbunda, hatt-ı bâlâ üzerinde ve gerisinde 7. Alay sağda, 9. Alay solda topçu bunların ortası gerisinde nişancı 3. Taburla 8. Alayın 1. Taburu sola geri kademeli olarak cephe garba intizâr vaz'iyetine girmişti.

Tarassut mahallinden 3. Kolordu karşısındaki düşman ve bunun peyderpey ric'ati görülüyordu ve 2. Kolordu meydan muhârebesi de tamâmen müşahade olunuyordu. Hatt-ı harbin vaz'iyeti ve cenâhları hakkında sarîh bir fikir alınmıştı.

Böylece 3. Fırka 8 tabur, bataryasıyla ve kesirsiz lâ-akall 4000 tüfeğiyle talihşin pek az kumandanına ve kıtaya bahşettiği çok müsâ'id ve müstesnâ bir fırsat ve vaz'iyet karşısında idi. Sağında ve solu ilerisinde cereyân eden iki muhârebeyi iyice görebiliyordu ve bunlardan herhangi birisine vakit ve zamânında müdâhalesi kat'î bir te'sîr yapabiliirdi. Gerçi kendisi 2. Kolordunun sağını muhâfazaya me'mûrdu fakat şu anda görülüyordu ki burasını tehdîd edebilecek ve bu maksatla şimâlden gelebilecek olan düşman 3. Kolordu karşısında ric'at etmektedir. Şimâl-i garbî ve garbdan kendisine müteveccih bir düşman kuvveti ise yoktur. Diğer taraftan en iyi muhâfaza ta'arruzladır. Binâ'en'aleyh fırka kumandanlığı bilhâssa 2. Kolordu cephesindeki muhârebeyi iyi ta'kîb etseydi saat 13 sıralarında 5. Fırka karşısındaki düşman tak'îbinin bi'n-nisbe az 4. Fırka tarafında ve daha ziyâde kolordu merkezine müteveccih kuvvetli ta'arruzun durmuş ve müşkil bir vaz'iyete düşmüş olduğunu görür ve şimâldeki muvaffakiyyetli muhârebeden ziyâde şimdilik daha yakında ve hâl-i muvazenedeki bu muhârebeye müdahale edertek terazinin gözünü kendii tarafımıza bastırmak zamânının geldiğini anlar ve saat 14 sıralarında 5. Fırka hizâsını geçen ve inkişâf eden bir ta'arruza girişirdi. Bu yapılsa ve 5. Fırka ile de sıkı bir irtibâta girilse idi bu fırkanın da bu sırada, hatta daha sonraları bile muhârebeye sokmadığı 13. Alay ve hatta belki 15. Alayın dşğer iki taburu da fırkanın ta'arruzuna refâkât ederek sağ cenâhtan böylece tâze 5500-6000 tüfek ve 16 top bir ta'arruz grubu hâlinde düşmanın sol cenâhına düşer ve bu sırada cepheden perîşân sûrette ta'arruzları kırılmış olan Bulgarlara karşı netîce-i kat'iyeyi istihsâl edebilir, edemese dahi bu anlarda yeniden sonuncu bir ta'arruza me'mûr edilmekte olan sonuncu Bulgar livâsını kendi üzerine çekerek cepheyi

kurtarır ve en nihâyet bizim için en aleyhte bir ihtimâl olarak 16 günü yan yana 3, 5. 4. Fırkaların sarsılmamış ve mümted bir hatı muhârebese elde olmak üzere hitâm bulurdu.

Fakat 3. Fırka kumandanlığı, 2. Kolordunun saat 17 dakika 40 târîhli ve (5. Fırkanın sağ cenâhına yardım etmek ve düşmanın sol cenâhına şiddetle ta'arruz eylemek) hakkındaki emrini saat 14 dakika 45'de alıncaya kadar hiçbir şey yapmamış ve tekmîl bu fırsat ve imkânı fevt eylemişti.

[246] Alınan bu emir ve bunun üzerine verilen fırka emirleriyle herhâlde saat 15 dakika 30 sıralarında ve belki daha sonra fırka Y 7 sağda, Y 9 solda ve müstakîl iki tabur sağ cenâh gerisinde kademeli olarak açılmış, ilerlemeye başlamış, 1. Hat ancak saat 16 dakika 15 sıralarında 5. fırka hizâsına, topçu da saat 16'da mevzinin gerisine gelmiş, ve böylece 3. Fırka piyâdeleriyle ve mevziye giren 3. Fırkasıyla [4 batarya sağında ihtiyât olarak tutulmuştu. (!)] saat 16 dakika 30 sıralarındadır ki meydan-ı muhârebeye ateş ve taaruz te'siri göstermeye başlayabilmişti.

Bu anda ise düşman, 2. Kolordu gerisine karşı netîce-i kat'ıyyeyi istihsâl eylemiş ve 'umûmi ric'at başlamıştı. Binâ'en'aleyh 3. Fırka artık geç kalmıştı.

Düşman böyle bir ta'arruza muntazır olmadığından ve bu tarafa karşı kullanılacak ihtiyâtı da ağıleb ihtimâl kalmamış bulunduğundan 3. Fırka 5. Fırka karşısındaki düşmandan başka bir düşmanı görememiş ve gurûba kadar Y 7 sağ cenâhı (ya'nî fırka sağ cenâhı) Kazanköy istikâmetinde olarak 1. Hatta 4 taburla ve 4 tabur da sağ gerisinde fırka ihtiyâtı olarak ta'arruz edince büyük bir mukâvemetle rast gelmemiş, kolayca Karaağaç deresine inmiş, Kazanköyüne girmiş ve hatta derenin garb yamaçlarına doğru ilerlemişti. Fakat yolda karanlık basmaya başladığından fırka harb cerîdesinin ifâdesince: "dost ve düşman anlaşılamayacak bir hâl hâsıl olduğundan daha fazla ta'kîb (!) yapılmayarak kıta'ât tekrar Karaağaç deresi şark sırtlarına" alındı ve alaylar yan yana, ihtiyât merkez gerisinde olarak 16-17 gecesı geceledi. "ma'a-hâzâ bu geriye toplanma hayli güç" olmuştu!

Fırka kolordunun vaz'iyetinden bereket versin ki ne ferdin ve ne de kumanda heyeti i 'tibârıyla haberdâr olamadı, olsaydı me'mûl ki ihtiyârî veya ıztırârî bu da ric'at ederdi.

Ma'a-hâzâ bu fırkanın şu sûretle görünüşü olsun, düşman üzerinde gayrı müessir kalmamıştı vre karanlığın da inzimâmı ile düşmanın kolorduyu şarka doğru ta'kîb etmemesi üzerinde herhâlde bir te'sir icrâ eylemişti Binâ'en'aleyh bir ihtiyât kuvveti makâmında olan 3. Fırka, hakîkâtte ancak bir himâye vazîfesi görmüş ve böylece "ric'ati himâye için saklanmış bir ihtiyât" vaz'iyetine düşmüştü.

2. Kolordunun 16 Teşrîn-i evvel Muhârebese Hakkında 'Umûmi Mülâhazalar

Bu bâbda yukarıda mezkûr tafsîlatı hulâsa edersek, 16 Teşrîn-i evvelde bu mıntıkada tarafeyn şu sûretle karşılaşmıştı:

[247] Karârgâh-ı 'Umûmî Dâru'l-Harekâtta

2. kolordu: 4. Fırka: 10 taburda 4600 tüfek, 23 top

5. Fırka: 9 taburda 3000 tüfek, 20 top

Kastamonu Fırkası: 7 taburda lâ-akall 4000 tüfek (Birisi araç taburudur)

3. Fırka: 8 taburda lâ-akall 4500 tüfek, 16 tabur, 16 top

İstihkâm Taburu ve sonradan } 3 taburda lâ-akall 1500 tüfek

gelen 2. Fırkadan 2. tabur

37 taburda lâ-akall 17.000 tüfek 59 top idi.

Buna ta'arruz eden 4. Bulgar fırkası ise nihâyet 21-22 bin tüfek idi ve top adedi belli değilse de herhâlde bizimkine fâik değildi ve hatta belki bir kısım bataryalarını da getirememişti.

Binâ'en'aleyh sırf kuvve-i 'adediyye i 'tibâriyle dahi tabiaten kuvvetli bir mevzi-i müdâfaada kabûl edilecek bir ta'arruz hiç de ümîdsiz değildi. Kaldı ki cereyân-ı hâl cephedeki 'azamî 7-8 bin tüfek 15-16 bin Bulgar tüfeğinin ta'arruzunu muvaffakiyetle kırdığını göstermişti. Binâ'en'aleyh hükmedebiliriz ki eğer biz, mütebâki 9-10 bin tüfeğimizi hüsn-ü isti'mâl etmeyi bilse idik Bulgarın sonuncu 7-8 bin tüfeğini de behemehâl kırar atardık bahusûs ta'biye vaz'iyeti çok lehimize idi.

Fakat ne çâre ki bu güzel fırsatlar başlıca sevk ve idâre za'afı yüzünden tamâmen 'aleyhimize dönerek heba olmuştu. Bu vaz'iyet karşısında bir de hâlâ gerilerde 17. Kolordunun 10000 tüfek ve 16 topunun dolaştığını, 1. Kolordunun da evvelce zikredildiği üzere düşmana 1'e karşı 3 tefevvukla 'âtıl kaldığını ve kezâlik Çanakkale fırkasındaki 9 taburla 3 bataryanın hesâb hârici olduğunu düşünürsek sevk ve idâre heyetimizin cehâletine çok elîm teessüfler etmek ve bu cehâleti tevlîd ve idâme eylemiş olan anâsır ve müessirâta da [Ki 1. Cild'de zikredilmiştir] lanetler eylemek ihtiyâcını hissederiz.

7- Karaağaç Hattındaki 16 Teşrîn-i evvel Muhârebelerine 'âid Kısa Bir Tedkîk ve Mülâhaza

'Osmanlı Ordusu, 11-15 Teşrîn-i evvel günlerini kumanda makâmâtı ve kıta'âtıyla şaşkınlık, tereddüd, kısmen ric'at yürüyüşü, kısmen bîsûd mevziyi yorgunluklarla geçirdikten sonra bir muhârebe başladığını ancak 15 Teşrîn-i evvel öğleden sonra anlayabilmiş olmasına ve ale'l-'acele ittihâz edilen tertîbâtla sûret-i 'umûmiyyede hemen de hazırlıksız bir hâlde bulunmasına rağmen 16 günü Karaağaç hattı muhârebesine: lâ-akall 50.000 tüfek, 44 makineli tüfek, 143 top ile iştirâke imkân bulabilecek bir vaz'iyete mâlik olmuştu.

Düşman ise bizim için büyük bir hüsn-ü tesâdüf olarak bidâyette tekmlîl bu kuvvet Karşıran'da, yalnız

[247] 4 ve 6. Fırkalarının 5 livâ= 40 tabur= 36-38 bin tüfeğiyle bulunabilmişti. Akşama doğru 1. Ordunun 3 livâsı= 24 tabur= 22-23 bin tüfek daha yetişebilmişse de gerek bunlar ve gerek 6. Fırkanın bir livâsı ki cem'an vasatı 30000 tüfek bizim 4. Kolordunun yalnız 13-14 bin tüfeği karşısında henüz gayr-ı müessir bir vaz'iyette kalmışlardı ve böylece mütebâkî a'zamî 28-30 bin Bulgar tüfeği karşısında biz 36-37 bin tüfek ile ve ya'nî oldukça mahsus bir tefevvuk ile kalmıştık. Bâ-husûs Bulgarların Birinci Hat'daki 4. Fırkanın 2 livâsı ya'nî 14-15 bin tüfeğini bizim 4 ve 5. Fırkaların 5500 tüfeği ile durdurabilmiştik. Eğer 1. Kolordu hüsn-i istihdam edilse idi bunun karşısındaki bu Bulgar livâsını da nihâyet 5-6 bin tüfekli bir fırkamızla durdurabilirdik ve bu sûretle diğer kuvvetlerle, ya'nî 24-25 bin tüfekle istediğimiz noktada bir merkez-i sıklet, bir mukâbil ta'arruz grubu yapmak fırsat ve imkânına tamâmen mâlik kalmıştık.

Binâ'en'aleyh biraz etrafını gören, gördüğünden birşeyler anlayan ve vaktinde bir karâr ittihâz edip iş görebilen bir kumanda heyetine mâlik olsa idik 16 Teşrîn-i evvel gününün bizim için hatta müsbet bir muvaffakiyyet ile hitâm bulması

için hiçbir mâni' yok idi. Bulgar sevk ve idâresi, tekmîl-i kusûr ve hatâlarımızı lehimize kapatacak derecede mükemmel hatâlar irtikab eylemişti. Fakat ne çâre ki ordu karârgâhı saat 12 sıralarında iş başına geldiği zamân günün yarısı çoktan mürûr etmiş ve bundan sonra olsun vaz'iyete hâkimiyet için hiçbir çâreye tevessül edilmediğinden günün diğer nısfı da menfî geçmeye mahkûm edilmiş bulunuyordu.

Ma'a-hâzâ Bulgarlar da ancak nâ-tamam ve sırf mevziî bir muvaffakiyyetle günü hitâma erdirmişlerdi:

Sevku'l ceyş sahasında ikmâl muvaffakiyyeti bilemeyen Bulgar sevk ve idâresi bir ta'biye muvaffakiyyetinden dahi istifâdeyi bilememiş, 4 ve 5. Fırkaların metrûk mevziine girer girmez, bir taraftan 3. Fırkanın tazyîki, diğer taraftan bî-tâblığı ve gecenin hulûlü velhâsıl sevk ve idâre kudretindeki noksânı yüzünden meydan-ı muhârebede kalmakla iktifâ eylemişti. Binâ'en'aleyh bizim için henüz hiçbir şey kaybedilmiş değildi:

Husûle gelen gediğe karşı 3. Ve Çanakkale fırkaları hazırды; 17. Kolordu bugün Topçuköy'e varmıştı ve yarın kısa bir yürüyüşü müte'âkib 3. Fırka ile tevhîd-i harekete muktedir bir vaz'iyette idi. Daha şimâldeki 3. Kolordu da iyi kötü muvaffakiyyetli bir gün geçirmiş, ve 4. Kolordular cepheleleri de metânet -i asliyesiyle hazır bulunuyordu.

Fakat bunlardan istifâde için hakikâtte olduğu gibi Şark Ordusu karârgâhının 16-17 Teşrîn-i evel gecesi zarfında kâh bedbîn ve kâh nikbîn olarak bir taraftan ric'ati ve diğer taraftan tak'ibi düşünceğine [248] herşeyden evvel 17. Kolordu ile irtibâta girmesi, buna vaz'iyeti anlatması ve yarın sabah gâyet erken (Kengri-Kazanköy) istikâmetinde ilerleyerek 3. Fırka ile tevhîd-i hareket edip Karaağaç mıntıkasındaki vaz'iyeti asla ıslâh etmesini emretmesi lâzımdı. Hâlbuki düşünülmeyen ve yapılmayan iş de işte bu olmuştu..

B) 16 Teşrîn-i evvelde

(Vize-Pınarhisar) Yolunda Sağ cenâh Muhârebâtı

17. kolordu, 15-16'da başkumandanlıktan verilen emirle velev ki şekl-i nazarîde olsun 3, ve 18. Kolordularla birlikte 18. Kolordu kumandanı Hamdi Paşa'nın idâresinde tevhîd edilmiş olduğundan ve bundan sonra da muhârebeleri yine bunlarla alâkadar kaldığından cereyân-ı hâli hikâyeye evvelâ bundan başlanacaktır.

1. 16 Teşrîn-i evvelde

17. Kolordu ve Hafif Sûvâri Livâsı

Uzunhacı'da toplu bulunan kolordu, 16 minh saat 2'de, Karârgâh-ı 'Umûmî'den Yüzbaşı Mes'ûd Efendi'nin getirdiği 15 minh saat 23 târîhli emri almıştı, ki harb cerîdesinde mevcûd olan emrin sûretinde, Karârgâh-ı 'Umûmî bahsinde mezkûr metnin son fıkrası: (18. Kolordunun Çerkezköy'ündeki 9 taburu yarın erkenden Saray'a ilerleyecektir. Karârgâh-ı 'Umûmî şimdilik Çerkezköy'ündedir) cümlesi gayrı mevcûd olup, fakat Nâzım Paşa'nın hatt-ı destiyle şu tahşiyenin mevcûd olduğu muharrerdir: "2. defâ olarak Bulgarlarla olacak bu muhârebenin devletin hayât-ı âtiyesini ta'yîn edeceği nazar-ı dikkat ve ihtimâma alınarak muvaffakiyyeti te'min ve te'sîs edecek sûrette metânet ve sebat olunması ve aks-i ihtiyâr-ı hâl ve mu'âmele-i mûcib mes'ûliyet-i zâhiriyye ve ma'neviyyeyi müstelzim olacağı elbet teemmül olunur. Hemen Allah tevfikini rehber eylesin.

Nâzım"

Bunun üzerine kolordu saat 4'te yürüyüş emrini verdiği ve saat 7'de hareket edildi. Henüz iltihâk etmemiş taburlara da emir gönderildi. Kolordu bir kabûl hâlinde yürüyordu ve ileriye keşf-i 'anâsırı sürmüştü. Bunların raporlarından şunlar şâyân-ı zikirdir:

1- Azbağ şimâlinde saat 10 dakika 15'de gönderilmiş: "Azbağ'da hafif süvâri livâsı var. Top sesleri!";

2- Kengri'nin 1.5 km şimâlinde, saat 10 dakika 20'de süvâri livâsına gönderilen bir rapor sûreti: "düşmanın tahmînen 17 bölük kadar piyâdesi Kengri'nin 2 km şimâlinde ilerlemektedir. 2 bataryası [250] 400 tepesinin 2 km kadar şarkında mevzidedir. Bizim Çnkırı istikâmetine giden piyâdemiz bozulmuştur. Azbağ'a ric'at ediyor;

3- Topçuköy garb-ı şimâlinde, saat 11 dakika 20'de yazılmış: "Dün gece Kengri'da düşmanın bir piyâde alayıyla bir bataryası geçirilmiştir. Bu sabah 3. Kolordunun Vize üzerinden ta'arruzuyla tard edildi. Kengri'yi düşman yakmıştır. Bu mntıkada hafif livâ var Kengri şimâlinde muhârebe devâm ediyor."

4- Kezâlik, saat 12 dakikka 45'de: "Düzce, Bolu taburları bozuldu. Düşmanın bir taburu Vize koluna çevirme hareketi yapıyor"

5- Azbağ'dan saat 13: "3. Kolordu Karaağaçdere şarkına müteveccihen bu sabah saat 6'da Pınarhisar ve Kengri'ya iki kolordu ile hareket etti. Süvâri livâsı Kadıköy'den (?) hareketle (Azbağ-Topçuköy-Kengri) istikemetinde ilerliyor."

Yuvalı üzerinden yürüyen kolordunun başı saat 12 dakika 45'de Müslim'i geçmedi.

Kolordu karârgâhı da saat 13 dakika 30 sıralarında Azbağ şark sırtlarına varmıştı, ve evvelce Vize'ye gönderilen bir zâbit şu ma'lûmâtla burada iltihâk eylemişti: "3. Kolordu, bu sabah bir fırkasıyla Pınarhisar'a, diğer fırkasıyla Kengri'ya hareket etti. Saat 13 dakika 30'da diğer bir fırkası Pınar hisar yolunu tak'îben hareket edecektir. İlk fırka bir batarya ile za'îf piyâde temâs etti. 3. Kolordu bu akşam Karaağaç deresine varmaya niyet etmiştir ve 17. Kolordunun (Azbağ-Topçuköy) hattına kadar yanaşmasını istiyoruz."

Kolordu kumandanı şimdiye kadar aldığı haberlerden: "Kengri istikâmetine, bataryasız ilerletilmiş olan Bolu alayının fâik kuvvet karşısında Kengri şarkında perîşân olarak Azbağ istikâmetine çekildiğini, 3. Kolordu fırkalarının muhârebeye tutuştuğunu ve 1 saat sonra muhârebe ihtimâlini" düşünerek bu esnâda Azbağ garbına gelmiş ve yanaşarak molaya geçmiş olan kolorduya saat 15'de açılma emrini vermişti:

"Samsun fırkası sağda, Erikli fırkası solda olarak açılacak. Her iki fırka bir hizya gelince Kengri istikâmetine yürüyüşe devâm edilecek. Sol cenâh gerisinde kuvvetli ihtiyât bulundurulacak. Kolordu karârgâhı da ortada yürüyecek. Çantalar Azbağ garbında bıraktırlacak.";

[251] Kolordu şu vaz'iyette açıldı: sağdan sola doğru sıra ile Samsun, Perşembe, Ordu taburları ve Erikli alayı, sağ cenâh gerisinde Giresun, Tirebolu taburları ve Cebel bataryası sol cenâh gerisinde Bartın alayı.

Fakat bu merasim yapılırca va bu şekil alınıncaya kadar vakit geçtiğinden ancak 3-4 km kadar garba yüründü ve Samsun fırkası ve Cebel bataryası 271 tepeler şarkında, Erikli fırkası Topçuköy şimâl şarkında olarak ikâmete geçilerek ve (271-

Topçuköy [dâhil]) hattı emniyet kıta'âtıyla tutuldu. Kolordu karagâhı da Azbağ'da idi ve gece buraya geriden topçu 8. Alayın 2. Taburu ve Samsun fırkasının Bafra taburu da gelerek iltihâk eylemişti.

Çarşamba, Fatsa taburları Sinanlı'da (12 km geride), Odine taburu da Müslim'de kalmıştı. Çarşamba Odine taburları bugün 23-24 km Fatsa taburu 27-28 km yürümüşlerdi.

Erikli fırkası tamamı. Yalnız Erikli taburunun nisfi, bugün vapurda olup ancak yarın Marmara Erikli'sine gelmiş olacaktı.

Samsun fırkasının irkâb kuvveti 7322 efrâd ve 621 hayvandı. Erikli fırkasının irkâb kuvveti de 6847 efrâd ve 1646 hayvandı. 16-17 Teşrîn-i evvel gecesini Topçuköy şarkında ve civârındaki 5.12 taburun tüfek kuvveti lâ-akall 7000-7500 idi. Buna yarın iki tabur da 1500 tüfek daha inzimâm edebilirdi. 16'da top mevcûd idi. Ayrıca az çok 2 de süvâri bölüğü vardı.

Böylece bu kolordunun 16 Teşrîn-i evvelde hareketi 23-24 km yürümekten (10 saatte) düşmanı görmeden açılmaktan, nihâyet düşmanla temâs etmeksizin ikâmete geçmekten 'ibâret kalmıştı. Bu kolordu bugün acaba muhârebeye giremez mi idi? Haritaya nazaran şimâldeki muhârebeye ancak 12 km. garbındaki muhârebeye de en az 15 km daha yürüdükten sonra iştirâk edebilirdi. Ya'nî kolordu cem'an 35 - 40 km yürüdükten sonra müessir olabilirdi.

Herhâlde kolordunun lâ-akall 33-35 kmlik bir yürüyüşten sonra muhârebeye yetişmesi ancak mümkündü, ki üst üste molalar dâhil saatte 3 km'den fazla yürüyemeyecek bu redif kolordusu emir aldıktan sonra en erken 2 saat sonra ya'nî saat 4'te hareket edebileceğinden en erken saat 15'de kolbaşıyla meydan-ı muhârebeye gelebilir ve saat 16'da da müessir olabilirdi. Fakat cereyân-ı hakîkiye nazaran yine geç kalmış olurdu, akşam yetişirdi. Binâ'en'aleyh bu kolordunun her ne yapılsa dahi 16'da muhârebeye yetişmesi hemen de kâbil değildi ve bu sebebledir ki esâs hatâ, bunun 15 gününü boş geçirmesinde, bunu talep eden ve buna muvâfakat eyleyen kolordu ve Şark Ordusu kumandanlarında idi.

[252] Bu kolordunun Lüleburgaz'dan ta Uzunhacı'ya getirilmesi, tecemmuunun te'hîrâta uğratılması da esâsen Şark Ordusu'na 'âid diğer bir hatâ-yı azîmdi.

Hâlbuki bu kolordu hiç olmazsa 15'de yürüyerek 16'da geldiği yere gelmiş olsaydı 16'da en geç öğle sıralarında hem 2. Kolordu ve hem 3. Kolordu ile tevhit-i hareket edebilecek bir hâle gelmiş olurdu ve ma'kûl bir sevk ve idâre ile 3. Fırkayı da emrine alarak 2. Kolordu sağ cenâhından saat 13 sıralarında yapacağı bir ta'arruz zaferi muhakkak te'mîn eylerdi..

Hafif süvâri livâsı da 16-17 Teşrîn-i evvelde Topçuköy'ünde 17. Kolordu aksâmı arasında ikâmet ediyordu. Ya'nî bir bataryası, 2 makineli tüfek bölüğü ile oldukça mühim bir ateş kuvveti olan bu kıtada bugün ancak Azbağ ile Topçuköy arasında dolaşmış durmuş, ileriye doğru 7-8 km bir mesâfe kat'ı ile iktifâ eylemişti. Hiç olmazsa 650-700 tüfeği, 8 makinalı tüfeği, 4 top ile bu kuvvet buralarda kalmayarak garba yürümüş, 2. Kolordu mıntıkasına gelmiş ve meselâ önündeki boşluktan istifâde ederek erkence Kazan garbına geçip Bulgar 4. Fırkanın gerisine düşmüş olsaydı belki bu te'sîr dahi düşmanın son ta'arruz kuvvetini üzerine çeker ve vaz'iyeti menfî sûrette dahi olsun kurtarmış olabilirdi. Fakat ne çâre ki büyük harbde,

akıllı uslu ‘addedilen ‘Alman süvâri kolordu ve fırkalarından dahi burnu dibinde netîce-i kat‘iyeli muhârebe cereyân ederken na‘al değiştirmek ve istirahat eyleyerek hayvânâtının sıhhatini korumak endişesiyle cephenin kısa mesâfe gerisinde istirahat edenleri bulunmuştu, bizim İbrahim Bey’den de daha büyük bir iktidâr beklenemezdi!

Müstakil livâda 16 öğleye kadar Azbağ’da emir vürûduna intizâr etmiş, ancak bundan sonra Muhtar Paşa’nın Vize’den saat 10 dakika 40’da gönderdiği “.. Hemen (Topçular-Kengri) istikâmetinde hareket, kolordunun sol cenâhını setr ve 2. Kolordu ile irtibât te’sîsi” emrini alarak hareket etmişti ki yolda da 17. Kolordunun başı da Azbağ’a gelmişti. Bozulan Bolu alayını mehmâ emken toplamaktan başka birşey yapmayarak akşama kadar Kengri cenûb-i şarkîsinde kalmış ve gece berâ-yı ikâmet yine Topçuköyü’ne ‘avdet eylemişti.

2- 16 Teşrîn-i evvelde 3. Kolordu

1- Mukâddime

3. kolordunun 16-21 Teşrîn-i evvel muhârebelerini telhis ve hikâye edebilmek çok müşkildir. [253] Bir kere vesîka gâyet azdır: 3. Kolordu Kumandanı Mahmud Muhtar Paşa’nın (rûznâme-i harb) nâmıyla kendi nokta-yı nazarlarına göre yazdıkları bir eserden ve 3. Kolordu muhârebe dosyası nâmıyla mevcûd birkaç perîşân emir müsveddesi ve rapordan ve birkaç muhârebe raporundan başka medâr-ı ihticâc bir vesîka yok gibidir. Vize etrafında -evvelce görüldüğü üzere- 15 Teşrîn-i evvel akşamı 40 muhârebe görmüş taburda 20.000, 2 tâze taburda 1600 olarak kesirsiz 20.000 tüfek 500 kılıç 56 top bulunduğu ve 7, 8, 9 Karahisar Konya fırkaları olarak beş fırka karârgâhı, 4 fırka kumandanı ve 3, 16. Kolordu karârgâhından mürekkeb kuvvetli bir kumanda heyeti bulunduğu ve 11, 12, 13, 14 ve 15 günleri olarak aşağı yukarı 4-5 tam istirahat ve sükûnet gününe mâlik bulunduğu hâlde kolordu kumandanının daha Kırkkilise Meydân Muhârebesi’nde tebârüz etmiş olan sevk ve idâre zihniyeti yüzünden esâslı bir teşkîl ve tanzîme imkân kalmamıştı.

Gerçi bu kumandan ve karârgâh bolluğu ancak 14 ve 15’de olmuştu; fakat doğru bir düşünce ve sâlim bir fikirle 14’de ve nihâyet 15’de dahi mühim şeyler yapılabilirdi ki 3. Kolordunun 15 Teşrîn-i evvele kadar harekât bahsinde zikredilmiştir.

Böylece alaylar, fırkalar ortaya çıkar ve fırka kumandanları ve kolordu kumandanı muaayyen kıtalara sâhib olur ve kime emir verip kimden ne isteyeceklerini bilebilirlerdi.

Bunlar hiç de olmayacak, yapılamayacak şeyler değildi, nitekim Karaağaç hattında sûret-i ‘umûmiyyede daha yorgun olan ve daha uzun müddet yürümüş ve dahaaz vakte tasarruf edebilmiş olan diğer 3 kolordu nizâm-ı harblerini sûret-i ‘umûmiyyede muhâfaza edebilmiş ve işini mehmâ emken yola koymuştu.

Fakat burada öyle olmamıştı: öteden beri tabur ve bölüklere kumanda etmek merâkında ve mutavassıt fırkaları ihmal ederek herşeyi bizzat yapmaya çalışmak itiyadında olan kolordu kumandanı bugünlerde de şüphesiz pek çok çalışmış ve fakat doğru çalışmamıştı. Redifler işe yaramaz, ikmâl efrâdı gayrı muaalemdi. Ancak nizâmiyelerin kuvvetini ihlâl eder vesâire gibi -belki biraz doğru tarafları da olmakla berâber yeri olmayan- düşüncelerle müretteb ve müthiş kalabalık içinde seçme kıta teşkiline teşebbüs etmiş, nizâm-ı harbi ve efrâd ve zâbitânın mensûbiyetlerini

karmakarışık ederek yeniden 3 bölüklü taburlar teşkiline, gayrı mualllem denilen efrâdı ayrı yığınlar hâlinde toplamaya çalışmıştı.

Bilhâssa bunlar gibi sarsılmış kıtalarla meydan-ı muhârebe üzerinde yeni teşkilât yapmasının zararını ve imkânsızlığını burada da israk edememişti.

Binâ'en'aleyh 15-16'da Muhtar Paşa başkumandanlıktan yarınki muhârebeye ta'aruz sûretinde iştirâk emrini alınca başını taşa vurmuş, buna muktedir bir hâlde olmadığını söyleyince te'kide dûcâr olmuş ve belki [254] faydası olur da vazgeçirir diye şimdiye kadar mürâcaâtı derhatır etmediği Şark Ordusu kumandanlığına da evvelce görüldüğü üzere "aldığım emir üzerine yarın 8 taburdan [O esnâda kâbil-i sevk 'addettiğim kuvvet bu kadardı. Muhtar Paşa.] müretteb bir fırka ile ale's-sabah Pınarhisar ve Kengri istikâmetinde ilerleyeceksem de bunlar henüz fenâ hâldedir, netîce mûcib-i endîşe görülmektedir" diye mürâca'ât eylemişti!

15 Teşrîn-i evvel günü 3. Kolorduda dahi bir vak'a hâsıl eylemişti ki 9. Fırka harb cerîdesinin buna 'âid olan satırlar nakledilir; Muhtar Paşa'nın kitabında mevcûd olmamakla berâber 15-16'da Karârgâh-ı 'Umûmî ile muhâberesinde mevzu-u bahs eylediği hareket de budur.

"3. Kolordu'dan şu emir alındı: Vize'de 15 Teşrîn-i evvel 338 saat 10 dakika 15

1- Pazar karakolundan şimdi telefonla alınan ma'lûmâtta düşmanın bir piyâde kolunun şimâlden bu karakolun sağ cenâhına yürüdüğü Pınarhisar istikâmetinden top ve tüfek sesleri işitildiği anlaşıyor.

2. Kolorduya mensûb bir sunûf-ı selâse müfrezesi bu sabah cenûbdan Pınarhisar'a gelirken bu muhârebeyi yapmış.

2- Bir tabur, yarım mitralyöz bölüğü ve cebel bataryasından mürekkeb olup Örencik ve civârında keşt ü güzâra me'mûr edilen Cafer Tayyar Bey müfrezesi şimdi Pazarlı Boğazı istikâmetinde hareket edecektir,

3- Zât-ı âlîniz [Ya'nî Hasan İzzet Bey M. N.] topçu 7. Alayın 6. Bölüğü ve bir piyâde kıtasıyla Pazarlık Boğazı istikâmetinde hemen hareketle düşmanı tard ve 2. Kolordu ile teşrîk-i hareket edeceksiniz. Düşmanı tard ettikten sonra boğazı tahkîm ediniz."

Bunun üzerine fırka kumandanı Pazar Karakoluna gittiyse de düşmanı görmediğinden ve saat 11 dakika 4'te topçu kumandanlığından yazılmış (sağ cenah kolu Konya Fırkası Kumandanı Cemâl Bey'in emrinde, Cafer Tayyar Bey'in kuvveti ve bataryasıyla berâber ilerliyor. Kendisi de kuvveti ta'kîben ilerleyeceği taraf kumandanlarına bildirilmesi emredilmiştir.) raporunu aldığından burada kalmış, yanında kazma kürek de olmadığından tahkîmât da yapamamıştı.

Bu sonuncu rapordan anlaşıldığına göre Cemâl Bey de bugün birşeylere me'mûr edilmişse de bu bâbda hiçbir taraf da bir ma'lûmâta tesâdüf edilememiştir.

Muhtar Paşa da nihâyet saat 16'da hareket lüzûm ve mecbûriyeti karşısında kaldığını anlayınca 15-16'da [Saati ma'lûm değildir] şu kolordu emrini vermişti:

[255] "Emrin sağında; müretteb fırkanın 16 Teşrîn-i evvel için nizâm-ı harb şudur: Kumandanı Mîr-livâ Hasan İzzet Paşa, Erkân-ı Harb'i Kaymakâm Ali Bey.

Piş-dâr: Piyâde Y 20 (3 tabur, 1 mikdâr süvâri, Topçu Y 7, K6, Sıhhiye),

Kısm-ı küllî: Piyâde Y 22 (2 tabur), topçu Y 7 K 5, topçu Y 1, K 1, Redif Bolu alayı (3 tabur), Sıhhiye, Erzak kolu.

Emrin metninde:

1- Bugün düşmanın bir kolunun Yeni ve cenûbundaki sırtlarda 2. Kolordu ile harb etmekte ve diğer bir kolordunun da Pınarhisar üzerinden cenûba doğru ilerlediğini Soğucak dere şarkındaki pîş-dâr kıta'âtımız saat 16'da ihbâr etti.

2- 3. Kolordu, 2. Kolordunun sağ cenâh ve gerilerini himâye etmek üzere şimdi başkumandanlık vekâletinden emir aldı. Kolorduya rabt edilen hafif süvâri livâsı Azbağ'a geldi. Yarın Topçular üzerinden Kengri (?) hareket edecektir. Saat 4 dakika 30'da önden bir bölük sevkedecektir. (!).

3- Bu maksatla nizâm-ı harbi gösterilen müretteb fırka, Pazarköy ile Soğucak dere arasındaki ileri kıta'âtıyla Pınarhisar istikâmetinde ilerleyerek ordumuzun sağ cenâhını te'mîn ve 2. Kolordu karşısındaki düşmanın sol cenâh ve gerisi üzerine düşecektir.

4- Kısım-ı küllî yarın sabah (16 Teşrîn-i evvel 328) saat 5 dakika 30'da kol nihâyetiyle Vize'nin 1 km garbında harekete hazır olacaktır.

5- 7 cephane ve erzak hakkında [kıymetsiz satırlar ve emirler];

8- Kolordu kumandanı saat 6'ya kadar Vize'de saat 8'de Soğucak dere şark sırtlarında olup ba'dehû Vize'ye 'avdet edecektir.

9- Çeribaşı köyünün cenûb-i garbî sırtlarında yarın saat 7'de iki taburluk grup istihkâmât yapacaktır. Bunun için mevcûd istihkâm müfrezeleri ve piyâde 26. Alay tarafından icrâ edilecektir.

10- Bi'l-cümle gayrı muallim efrâd bu akşamdan i'tibâren ayrılarak birer bölük hâlinde Vize'de kalacaktır (!)

İşte tahsîl-i 'askerîsini Almanya'da ikmâl ve hatta icrâ eylemiş ve kendisinden şimdiye kadar çok şeyler beklenmiş olan bir Türk kolordu kumandanının, Gazi 'Ahmed Muhtar Paşa gibi yüksek bir kumandan oğlunun hatta Türkçesi bile za'îf olmak üzere verdiği kolordu emri budur!

[256] Müretteb fırka piyâdesi 7 ve 8. Fırkalarla Bolu alayından muhtelîti ve şimdiden bu fırkalar böylece bir daha parçalanmış oluyordu. Yine şimdiden fırkanın yürüyüş tertîbine bile müdahale, süvâri livâsına bile bir bölük ileri sürmesi ihtar edilmiş oluyordu. Yine şimdiden geride tahkîmât ve diğer kıta'âta mevki, kumanda tertîbi vesâire bildirilmeksizin hazırlık emrediliyordu.. Velhâsıl bu emrin eyler tutar yeri yoktu.

Bundan sonrası için şu birkaç satırı Muhtar Paşa'nın kitabından iktibas ediyorum:

"... Vize'ye gelindiği sıralarda yek-nazarda ordunun az zamân içinde gayrı kâbil-i ıslah bir hâlde bulunduğuna Ordu Kumandanı 'Abdullâh Paşa'ya kanaât geldiğinden Vize'ye bana bir telgraf çekerek bu şer'âid tahtında muhârebeye devâm etmek mümkün olmadığının Bahriye Nazırı sıfatıyla mensûb olduğum Heyet-i Vükelâ'ya 'arzını tavsiye etmişti. Vâkı'a Bulgarlar ta'kîb etseler hâlin pek fenâyâ münce olacağı bî-istibah bulunduğundan 'Abdullâh Paşa'nın ifâdâtını İstanbul'a bildirmekle berâber ordunun Çatalca hattı gerisine alınarak yeniden teşkîli lüzûmunu ihtâr etmiştim. [Muhtemelen 11 ve 12 Meclis-i Vükelâ'sında bu telgraf üzerine müzâkere edilmişti. M. N.] teşekkür olunur ki Bulgar ordusu ta'kîb etmedi ve bize kendimizi toplamak için zamân ve fırsat verdi... yarın için ilk verdiğim emirde 8 taburu kâbil-i sevk görüyorum. Gerçi ne kuvvet kâfi ne de teşkîlât tamamsa da diğer

kolorduların harbetmekte olmasına nazaran her ne mevcûd ise onunla serîan muhârebeye iştirâk etmek lüzûmu derkâr idi. Binâ'en'aleyh cümlece ızhâr olunan bir gayret-i fevka'l-'âde eseri olarak hemen 3 müretteb fırka, daha doğrusu müfreze teşkîl edilebildi. Bunlardan birini Pınarhisar şosesi boyunca ilerletmeye, diğerini (Çeriköy-Pazarköy) hattından Doğanca istikâmetinde sevkettmeye ve 3. sünü dahi Pazarköy'üne kadar ilerletmeye karâr verdim. İşbu teşkîlât peyderpey tatbîk edilebildiğinden 16 Teşrîn-i evvel sabahı saat 5'ten i'tibâren evvelâ 1 fırka ve Mûte'âkıben diğer fırkalar tahrîk edildiler. Nizâm-ı Harb 2]"

Muhtar Paşa'nın zikrettiği Nizâm-ı Harb şudur:

"Miralay Cemâl Bey fırkası: 20-21 ve 27. Nokta alaylar ve topçu 9. Alayın 1. Taburu, topçu 7. Alayın 4, 5,6. Bölükleri, topçu 1. Alayın 3. Bölüğü ve 19. Mitralyöz bölüğü olarak 9 tabur 7 batarya

Miralay Fuâd Ziyâ Bey Fırkası: 23. Alaydan 2 tabur, 26. Alay nişancı 8. Tabur ve 25. Alayın 3. Taburu, bir müretteb redif taburu ve topçu 9. Alayın 4, 7, 8. Bataryalarıyla topçu 8. Alayın 3. Bataryası ve 25. Mitralyöz bölüğü olarak 8 tabur, 9 batarya.

Hasan İzzet Paşa Fırkası: 22. Alayın iki taburu, 3 taburlu nişancı 3. Alay Bolu alayı, cebel 3. Taburun 2 bataryası olarak 8 tabur, 2 batarya.

[257] Cânib-dâr Müfrezesi: E. H. Binbaşı Ca'fer Tayyar Bey kumandasında 24. Alayın iki taburu ve bir cebel bataryası.

Ayrıca 2 ve 8. Sûvârî alayları.

Diğer kıtatta Vize'de Şükrü Bey kumandasında depo!"

Bu nizâm-ı harbe riâyet ve idâme edilseydi o da bir iş olurdu. Fakat bu da tamâmen kâğıt üzerinde kalmıştı ve nitekim 16 sabahı Hasan İzzet Paşa bu nizâm-ı harbteki kıta'âtla değil bu üç fırkanın birer alayıyla yola çıkmıştı!

15-16'da Muhtar Paşa şu emir ve raporları da almıştı:

1- 18. Kolordu Erkân-ı Harbiyesinden, 18. Kolordu bahsinde zikredilecek telgraf

2- Karârgâh-ı 'Umûmî'den istihbârat raporu [K. 4 bahsinde mezkûrdur];

3- Karârgâh-ı 'Umûmî'nin hareket emri;

4- Örencik'te sùvârî keşif kolundan: "bin türlü 'arâzî ve hareket müşkilâtıyla ancak bugün Kurudere'ye kadar gidebildim ve burada 20 kadar 'askerin ateşine uğradım. Kurudere'de piyâde kuvveti vardır. Fakat az olsa gerektir. Örencik'e çekildim."

5- Yine Örencik'ten diğer bir sùvârî keşif kolundan: "bu sabah saat 6'da Samakov'da ateşe uğradım. Tırnova istikâmetinde de ateşe tutuldum. Bu tarafta 500 kadar piyâde ve Rus gönüllü efrâdı vardır. Örencik'e 'avdet ettim. Dürbünüm olmadığından iyi tarassut edemedim."

2-16 Teşrîn-i evvelde 3. Kolordunun Muhârebesi

A) Kolordu Kumandanlığının Fa'aliyeti

Kolordu kumandanı bugün ne yapmak istiyordu, planı ne idi? Emrinde ve rûzname-i harbtan anlaşıldığına göre Muhtar Paşa, düşmanın şimâlden cenûba 2. Kolordu yanına ilerlediğini ve ilerleyeceğini kabûl ediyor [Garîbdır, Bulgarların da

15'de tasavvur ettikleri plan hakikâten bu idi. M. N.] ve bu hareketinin yanına düşmek istiyordu.

Bu maksadla evvelâ Cemâl Bey fırkası Pınarhisar şosesini tak'îben ilerleyecekti; müte'âkib kol Hasan İzzet Paşa kumandasında (Çeribaşı-Pazarköy) üzeinden Kengri istikâmetine, ilk fırkanın [258] solundan teveccüh edecekti ki [İki kolun arası Soğucak deresinde tam 10 km aralık olacaktı.] 3. bir kol Fuâd Ziyâ Bey emrinde 1. Kolu ta'kîb ederek böylece merkez-i sıklet sağda bulunacaktı ayrıca Cafer Tayyar Bey'in za'îf kolu da Soğucak üzerinden düşmanın sol cenâh ve gerilerine bir kuşatma te'sîri yapacaktı.

Eğer bu kuvvetlerin defâten tahrîki mümkün olsaydı diyecek belki çok birşey kalmazdı fakat bu gayr-ı mümkün olacağına göre bu tertîb herhâlde vakitsiz bir inkisâm idi ve hiçbir tarafta tam bir te'sîr istihsâlini kâfil olamazdı; nitekim öyle olmuştu.

Bu kollar nasıl ilerledi, neler yaptılar; bunları zîrde mümkün olduğu kadar tavzihe çalışacağım. Şimdilik 3. Kolordu karârgâhının değil de Muhtar Paşa'nın bugünkü fa'aliyetini telhîs ediyorum:

Anlaşıldığına göre Muhtar Paşa öğleden sonraya kadar bir haber almadan ve bir muhârebe için bir emir vermeden Vize'de kalarak iştilal etmiş ve saat 13'de hareket ederken Paşa'dan şu raporu almıştı:

Pazarköy Ordu Karârgâhı'nın garb sırtından saat 9

“1- Karaağaç cihetinde top sesleri yok bazı kıta'ât hâl-i tevakkufta görülüyor,

2- Cemâl Bey müfrezesi bu noktayı işgal etmiştir. Karşıdan ya'nî Pınarhisar yolundan düşman bataryası ateş ediyor, Cafer Bey Cemâl Bey'e iltihâk eylemiştir,

3- Ben Kengri'ya müretteb kuvvet ile gidiyorum.”

Bundan sonra Muhtar Paşa Pazarköy karakoluna doğru şoseyi tak'îben hareket etmiş, yolda Fuâd Ziyâ Bey ve kuvvetini görmüş, Cemâl Bey'in saat 10 târîhli raporunu almış ve Fuâd Ziyâ Bey'in Cemâl Bey kuvvetini takviye hakkındaki kararını tasvîb ederek “yalnız pîş-dârdaki 3 bataryanın bir mikdâr muhafızla hemen (Pazarköy-Doğanca) tarikiyle ilerlemesi hâlinde sağ ve sol cenâhlarımızın beyni vasledilmiş olacağından ol-vechile hareket emri verilmiş ve fakat yolların bataklık olması hasebiyle evvel emirde berâ-yı tecrübe bir taburla bir batarya sevkettirilmişti. Tesâdüf olunan müşkilâta nazaran diğer bataryaların şose üzerinde kalmasıyla daha sür'atle harbe iştirâkleri temîn edilmiş olacağı anlaşıldığından” ol vechile hareket ettirmişti. [Karakola saat 14 dakika 15'de varmıştır].

Ba'dehû Muhtar Paşa “her iki cenâhın vaz'iyetini görebilmek” maksadıyla orta bir yolu, (Pazarlı-Doğanca) istikâmetini ta'kîben ilerlemiş ve 1 saat sonra [Muhtemelen saat 14 dakika 30-saat 15 sıraları M. N.] [259] Bir bataryaya bizzat (Pazarlı-Doğanca) yolunun şimâl cihetinde mevzî aldırılmış bir müddet cereyân-ı muhârebeyi ta'kîb ederek ve bazı raporlar alarak saat 16 dakika 30'da sağa, şose istikâmetine hareket etmiş ve buradan saat 17 sıralarında cephedeki düşmanın ric'atini görmüştü. Bundan sonra şoseyi ta'kîben Soğucak dere garbına giderken kıta'âta temâs etmiş, Cemâl Bey ile görüşerek tebrik etmiş ve “düşman pek perişân hâlde ric'at etmesine nazaran bilâ-ifâte-i zamân şafaktan evvel bir pîş-dâr teşkîli ile şiddetli ta'kîb” tavsiye ederek Pazarlı Karakolu'na gelmiş, burada Hasan İzzet Paşa

ve Fuat Beyleri görerek bunlara da yarın erkenden ta‘arruza devâmı söyleyerek saat 23’de Vize’ye ‘avdet etmişti.

Burada bugün gelmiş olan ve 18. Kolordu kumandanı olup her üç kolordunun harekâtını idâreye me’mûr olan Hamdi Paşa ile görüşmüş ve 8 taburla 3 bataryanın Erkân-ı Harbiye Miralayı Kemâl Bey kumandasıyla Çeribaşı köyünde bulunduğu öğrenilmişti.

17. kolordudan gelen saat 17 dakika 40 raporundan da bunun 271 civârında 5-10 tabur ve 1 cebel bataryasıyla bulunmakta olduğu anlaşılmıştı.

Kezâlik müstakil süvâri livâsının Topçuköy’ünden raporda da: Kengri’nin düşmandan hâlî olduğu, 2. Kolordunun Karaağaç şarkında ve bunu takviyeye memue 3. Fırkanın 400 tepesi cenûbunda bulunduğu, Bolu alayının firâr ederken durdurulduğu, yarın 17. Kolorduya i‘câbında top ve makineli tüfekle yardım için Kengri üzerinden hareket edeceği bildiriliyordu.

Cemâl Bey’den de saat 24 dakika 50 raporu gelmiş ve bundan düşmanın bu gece muhtemelen takviye kıta‘âtı alacağı ve kendisinin de tâze kuvvet istediği anlaşılmıştı ve buna şu cevâb gönderilmişti: Vize’den 16-17 Teşrîn-i evvel 328 saat 2.

“C. 2 saat sonra Miralay Kemâl Bey kumandasında 5 tabur, bulunduğunuz cepheye muvâsalat edecek ve vazîfe-i tak‘îbi icrâ eyleyecektir. Kıta‘âtınızı hal-i intizâma koymak pek münâsibdir. Topçu cephanesine yarın için intizâr olunuyor. Numûne Topçu taburu külliyetli cephanesiyle kezâ bu sabah sizin cephenize gelmektedir. Bi avnillahi teala muvaffak olacağız. Çongara’yı düşman tahliye ederek ric‘at etmiştir.

17 ve 18. Kolordular hatt-ı harbe doğru ilelediler. 2. Kolordu dahi ilerlemektedir. 17. Kolordu Azbağ garbında 271 tepesi civârındadır. 2. Kolordu dahi Karaağaç şarkındaki tepede, 18. Kolordu kolbaşıyla Çeribaşı köyündedir. Karârgâh (Pınarhisar-Kırkkilise) yolu üzerinde bulunacaktır.

Bundan sonra yarın [17 minh] için şu kolordu emri verilmişti:

“1- Bugün bütün gün devâm eden harb netîcesinde düşman cepheden ric‘at etmiş ve Çongara’yı tahliye eylemiştir. Bu gece düşmanın Pınarhisar üzerinden sevketmekte olduğu bildiriliyor,

[260] 17. kolordu Azbağ garbında 271 tepesi civârına, 18. Kolordu da kolbaşıyla bu gece Çeribaşı köyüne vâsıl olmuştur.

2- Fırkalar mehtaptan bi’l-istifâde mesâfe kazanmak üzere birer taburluk pîş-dâr teşkil ederek düşman istikâmetinde sabah sat 4’te harekete başlayacaklardır. Şafakla berâber topçular dahi aynı istikâmette sür‘atle ilerleyeceklerdir.

3- Fırkaların aksâm-ı mütebâkıyesi öndeki kıta‘âtle ‘arâzînin müsâadesine göre geniş bir cephe ile ilerleyeceklerdir.

4- Kemâl Bey fırkası bir tabur piyâdeyi (Soğucak-Örenbeğli) istikâmetinde ve iki taburda Hasan İzzet Paşa fırkasına gönderip onları takviye edecek ve mütebâki aksâmıyla saat 4’te Poyralı deresini geçecek sûrette hareket edecektir.

5- Hasan İzzet Paşa fırkası Çongara’ya karşı olan kuvvetini çekecektir.

6- Karârgâh (Pınarhisar-Kırkkilise) yolu üzerinde bulunacaktır.”

B) 16 Teşrîn-i evvelde 3. Kolordu Kıta‘âtının

Hareket ve Muhârebeleri

16 Teşrîn-i evvel sabahı Hasan İzzet Paşa 15-16'da verilen ilk kolordu emrine tevfi kan Pazarlı karakolu civârında bulunuyordu; 20. Piyâde alayının biir taburu zâten bunun garbında ileri karakolda bulunmakta olup alayın diğ er iki taburu da saat 5 sıralarında gelmiş idi, müte'akıben Kaymakâm Cemâl Bey; peyderpey tahrîk edilen diğ er kıta'ât da saat 9 sıralarında buraya varmışlardı.

Bu saatte burada muhtemelen 20,21,22 ve 27. Alaylara mensûb 11 tabur ve 5-6 batarya vardı. 24. Alayın birisi 3 ve diğ eri 2 bölüklü iki taburuyla bir dağ bataryasından mürekkeb Binbaşı Cafer Tayyar Bey müfrezesi de Pazarlı karakolunun 1-2 km şimâlinde, diğ er kıta'âtın sağı nda bulunuyordu.

Bu esnâlarda Bolu alayı da münferiden, 9. Fırka Erkân-ı Harbi Kaymakâm Ali Rıf'at Bey ile birlikte (Çeribaşı-Çongara) istikâmetinde ilerlemekte idi. 3. Nişancı alayı henüz Vize civârında, diğ er kıta'ât da Fuâd Ziyâ Bey ile berâber Vize'de bulunuyordu.

Bundan sonra muhârebe tadrîcen şöyle inkişâf eylemişti:

Cemâl Bey muhtemelen saat 9'u biraz geçe ilerlemeye karâr vermiş ve 20-21. Alaylara verdiği emirde -... 400 tepesine 1 piyâde zâbit keşif kolu çıkarılarak 20. Alayın 1 ve 3. Taburları pîş-dâr; [261] 2. taburla 21. Alay kısm-ı küllî" olarak hareketi bildirmişti. Bi't-tabi' topçu da varsa da buna emir verildiği ma'lûm değildir.

Bu kuvvetin piyâde ucu Soğucak deresine 1200 metre yaklaşınca, ya'nî hareketten pek az sonra ilerideki süvâri ucunun veya keşif kolunun şose şimâlinde ve Soğucak dere şarkındaki bağı lardan ateşe uğradığı görülmüş ve Cemâl Bey pîş-dâra derenin geçilmemesini ve şose tarafeynindeki sırtların işgalini emreylemişti geç kalmış bir rapor diğ er bir süvâri keşif kolunun burada daha saat 7 dakika 30'da dahi ateşe uğradığını göstermişti.

Müte'akıben düşmanın dere garbında takrîben bir bataryası da ateşe başlamıştı ve Cemâl Bey'in ber-vech-i bâlâ iki alayı açılarak kalmıştı. Bu esnâda Cafer Tayyar Bey müfrezesi de 1500 metre kadar daha sağı , şimâle gelmişti.

Bu vaz'iyet hayli müddet böyle kalmış olup Cemâl Bey zevâl sıralarında şifâhen "20. Alay, sağı cenâhı şosede, sol cenâhı Tozaklı yolu olarak dere garbındaki düşmana ta'arruz edecek, 21. Alay, 20. Alayın solunda refâkât ve ta'arruz edecek, sağı da Cafer Tayyar Bey müfrezesiyle irtibât idâme olunacak" emrini vermişti. Bu esnâda düşmanın Soğucak dere şarkındaki za'îf kıta'âtı dere garbındaki sırtlara çekilmiş, mühimce kuvvetlerin de dere garbında şimâlden cenûba doğru hareket etmekte olduğu tarassut edilmekte idi.

Ta'arruz kolay inkişâf etmiş, birkaç bataryanın himâyesinde dere garbındaki tepelere çıkılmıştı. Düşman da 400 tepesine doğru çekilmişti. Bunun üzerine Cemâl Bey ta'arruzu tevkîf etmiş ve 20. Alaya bulunduğu yerde kalmasını emreylemişti. Öyle görünüyor ki bu ta'arruzu ber-vech-i bâlâ yalnız 20. Alay yapmış olup 21. Alay muhtemelen geriden ta'kîb etmiş ve 16-17 Teşrîn-i evvel geces i bu alay ileri sürülerek 20. Alay takviye edilmişti. Bu alayın bugünkü zâyiâtı 1 zâbit şehid, 4 zâbit mecrûh olup 100'den fazla efrâd da saf hârici çıkmıştı.

Bu cephe ta'arruzu cereyân ederken Cemâl Bey, cafer Tayyar Bey'i de Soğucak köyü ve şimâlinden dolaşarak Poyralı köyü istikâmetine, düşmanın sol cenâh ve gerisine tarruza me'mûr etmişse de bu hareketin yapılamadığı ve Cafer

Tayyar Bey müfrezesinin de 20. Alayla irtibâta ve bunun sağını temdîd etmiş vaz'iyette olarak cepheye kaldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Cemâl Bey saat 11 sıralarında "Soğucak ve Poyralı dereleri arasındaki sırtlarda düşman piyâde kolları topçu ateşi te'sîriyle geriliyor. Çongara istikâmetinde ta'arruza devâmınız pek müessir olur ümidindeyim." Teklîfi ile Hasan İzzet Paşa'yı da soldan ilerlemeye teşvik eylemişti. Fakat bu kolda ahvâl şöyle inkişâf eylemişti:

Evveleminde Bolu alayı ber-vech-i bâlâ münferiden (Çeribaşı-Çongara) istikâmetinde ilerlerken Çongara [262] şark sırtlarına varınca Çongara'nın garb sırtlarında saat 11 sıralarında muhârebeye hazır kuvvetli düşmana çatmış, açılmış, muhârebeye başlamıştı. Fakat öğleden sonra düşman bu münferit ve topçusuz kuvveti sıkıştırmaya başlamıştı. Fi'l-hakîka bir rapora göre [Ki dosyada târihi saat 12 dakika 30, Muhtar Paşa'nın kitabında saat 13 dakika 30'dur.] düşman 4-5 tabur kadar piyâde ve 2 batarya ile meydana çıkmış ve cenûbtan, Bolu alayının sol cenâhını ihâtaya başlamıştı. Bunun üzerine Bolu alayı daha ziyâde mukâvemet edemeyerek sarsılmış ve el altından hemen de çıkmış bir hâlde geriye gitmeye başlamıştı ki bu sırada yetişen müstakil süvâri fırkasının bir bölüğü buna Çongara ile Topçuköy arasında az çok îade-i intizâm ettirebilmişti.

Bu esnâda arkadan Hasan İzzet Paşa geliyordu: müşârun ileyh sol kolun kumandasını deruhte etmek üzere saat 9 akabinde Pazarlı karakolundan ayrılmış ve 22. Alayı Cemâl Bey'in muvâfakatıyla 21. Alayın da bir kısım kuvvetini berâber almıştı. Muhtar Paşa sol kolu bir de nişancı 3. Alay ve bir cebel bataryası ile takviye etmek istemiş ve fakat bunu ancak saat 11 dakika 35 târîhli Vize'den gönderdiği bir emirle Hasan İzzet Paşa'ya ibrâğ eyleyerek kuvvetin saat 12'de hareket edeceğini bildirmişti. Hâlbuki Hasan İzzet Paşa bu emri aldığı sırada, ikinci kademe olarak 22. Alay da bir mikdâr topçu ile birlikte Çongara şark sırtlarına varmış ve düşmanla muhârebe temâsına girmişti: bu alayı Çongara şimâli şarkî sırtlarında Doğanca sırtlarında 2 taburu 1. Hat'da, 1 taburu 2. Hat'da ve topçu muhâfızı olarak açılıp ta'arruza başlamıştı.

Cephede cereyân-ı hâl böyle inkişâfa başlarken Vize'de Fuâd Ziyâ Bey de saat 10 dakika 30'da kolordu kumandanından nişancı 8. Tabur, 23. Alayın 2 ve 3. Taburları [3 ve 2 bölüklü], ma'a-mitralyöz bölüğü Y25 T3, 26. Alay Yenişehir ve Ayaş taburları ki cem'an 9 tabur ve 4 batarya ile saat 13'de Kol nihâyeti Vize garb mahrecinin 1 km garbında olarak ictima' etmek emrini almıştı. En önde 8. Fırka taburları, arkada topçu, daha sonra 9. Fırka ve redifler olarak hazırlanmaya başlamıştı.

Fakat bu kuvvetli grup da parçalanmıştı; bir kere kolordu başındaki kıta'ât belki emir sû-i tefehhümü, belki teşebbüs-i zâti netîcesi olarak ilerlemişti. Diğer cihetten 26. Alay ile 1 batarya, Muhtar Paşa'nın emriyle Çeribaşı köy istikâmetinden garba, Hasan İzzet Paşa grubunu takviyeye gönderilmişti. Fakat akşam olduğundan gidememişler, Pazarlı karakolu civârında kalmışlardı buna Y27'de iltihâk eylemişti. Diğer 3 tabur [Y23 T 2, 3 ve nişancı T8] Cemâl Bey'in gitmiş idi. Mütebâkî 3 tabur da Fuâd Ziyâ Bey ile berâber ihtiyât olarak Pazarlı karakolu sırtlarında kalmıştı.

Hasan İzzet Paşa kıta'âtı ta'arruza geçmiş, akşam üzeri muhârebe hattı Soğucak deresi ve Doğanca garbına, eteklere kadar ilerlenmişti, düşman da 400 tepesi hatt-ı bâlâsına kadar çekilmişti; bu bilhâssa [263] muhârebeye giren za'îf kıta'âta göre mühim bir netîce idi: meselâ Y22 T 1, 4 zâbit ve 240 neferle T 2, 2

bölük hâlinde 320 neferle muhârebeye girmişti; düşman ağleb ihtimâl daha ziyâde şimâlden vâki‘ tazyîkin te’sîriyledir ki çekilmişti.

Nişancı 3. Alay ise [Ki küçük zâbit numune taburu, kendi 2 taburu, 19. Alayın 3. Taburu ve diğer 3 redif taburu ve 1 istihkâm bölüğünden mahlûd idi.] Cebel Bataryası ile berâber geç kalmış ancak akşama doğru Çongara şark sırtlarına gelerek uzaktan top ateşine uğramış ve açılarak kalmıştı.

Diğer kıta‘ât Vize’de bulunuyordu.

Süvâri 2. Alay da kısm-ı killisi ile Vize’de olup ötede beride perakende işler yapıyordu. Süvâri 8. Alay da 15-16’da Örencik’de bulunurken 16’da cenûba inerek meydan-ı muhârebeye gelmiş ve 16-17’de Soğucak dere boyunda bulunuyordu.

Velhâsıl cereyân-ı hâli şöyle hulâsa edebiliriz: Cemâl Bey tedricen 11 tabura bâliğ olan kuvvetiyle Soğucak dere garb sırtlarına yerleşmeye muveffak olmuştu. Hasan İzzet Paşa da 1. Hatta 3 taburla kezâlik Doğanca ve Soğucak dere garb sırtlarına geçmiş yerleşmişti.

Bu iki muhârebe grubunun arkasında muhârebeye girmiş ve sarsılmış olarak Bolu alayının 3 taburu Pazarlar karakolu civârında muhârebeye girmemiş olarak takriben 9 tabur, Çongara şimâl-i şarkîsinde nişancı 3. Alay [4-5 tabur] ki cem‘an 30-31 tabur ve 14-15 batarya el altında bulunuyordu. Kezâlik 400 kılıç kuvvetinde 2 süvâri alayı da kâbil-i istihdamdı, Afyonkarahisar fırkası ile diğer 2-3 redif taburu henüz Vize’de bulunmakta idi.

Böylece görüyoruz ki Muhtar Paşa’nın tarz-ı kabûlüne rağmen Vize’deki kıta‘âtın hemen kâffesi kâbil-i hareket bir hâlde idi. Ve az çok mevcûdlarla Vize’den dış’ârı çıkarak muhârebeye muktedir bir hâlde bulunuyorlardı eğer hiç olmazsa 15 Teşrin-i evvelde kıta‘ât Vize dışarısına çıkarılmış, evvelce düşünüldüğü vechile fırka teşkilâtı tatbîk edilmiş olsa idi bugün muhtar Paşa ber-vech-i bâlâ ve hem de perakende vetedrici sûrette hatt-ı muhârebeye yalnız 12 tabur değil tekmîl bu 30 taburu sevk edebilirdi ve Çongara tarafını ihmal ederek sadece Pınarhisar caddesi üzerinden ta‘arruz etmek ve ilerlemekle daha bugünden muhakkak Pınarhisar önlerine varır ve çok müsâ‘id bir vaz‘iyet tahassul eylerdi.

Ma‘a-hâzâ şimdi anlıyoruz ki istihsâl edilen netîce dahi kullanılan kuvvete nisbet hadd-i ‘azamîde, çok kıymetli ve mühimdi:

[264] Bidâyette 3. Kolordu karşısında kısm-ı küllîsi Soğucak dere garbında ve şose tarafeyninde olarak yalnız 5. Bulgar fırkasının 2. Livâsı vardı ve bunun şose tarafeyninden bazı ileri müfrezeleri Vize’ye doğru sürülmüştü.

Bu ileri müfrezeler Cemâl Bey kuvveti tarafından kolayca geriye atılmış ve fakat bu esnâda Bolu alayı Çongara garbında 2. Livânın lâ-akall bir alayına tesâdüf etmiş ve bilâhare 2. Livâyı, Tozaklı üzerinden top sesine yetişen 1. Livâ takviye edince sol cenâhımız bozulmuşsa da 22. Alayın müdahalesiyle durdurulmuştu. Bu sırada 2. Livânın sol cenâhı Cemâl Bey grubu karşısında sıkışmışsa da evvelâ 1. Livâ aksâmı tarafından ve akşam sıralarında da Pınarhisar’dan yetişen 3. Livâ tarafından takviye edilince Soğucak dere garb sırtlarında durabilmiş ve 3. Livâ Cafer Tayyar Bey müfrezesinin şimâlden tevcîh ettiği za‘îf ihatâyı tevkîfe muktedir olmuştu.

Binâ’en‘aleyh bugün tedrici sûrette muhârebeye giren 1. Hattaki cem‘an 12 za‘îf taburumuz karşısında Bulgarların kuvveti yine tedrici sûrette 24 tam tabura bâliğ olmuştu. Bilhâssa öğleden sonra akşama kadar biz lâ-akall 19 tabur ya’nî

kuvve-i ‘adediye i’tibariyle iki misline yakın bir kuvvet karşısında ta‘arruzî hareket etmiş ve düşmanı az çok geriye atabilmiştik. Böylece görüyoruz ki 3. Kolordunun muhârebeye giren kıta‘âtı kıymetli bir muhârebe kudreti göstermişlerdi ve kendileri için zan ve kabûl edilen kıymetsizliği muvaffakiyyetle redde muktedir olmuşlardı.

Yarın biz kuvvetimizi 17 ve 18. Kolordulara mensûb lâ-akall20 tâze tabur ve 8 batarya ile takviyeye ve böylece 16’ya nisbet en az 2 mislinden fazlaya iblağa hazır olduğumuz hâlde Bulgarlar buraya getirecek tek tabura mâlik değillerdi. Ve bu sûretle 17 Teşrîn-i evvelde sağ cenâh vaz‘iyetimiz emsâlsiz derecede kuvvetli ve metin idi. Fakat hüsn-ü netîceye ’îsâli, ancak iyi bir sevk ve idâre heyetine mâlikiyeti müstelzimdi ki işte bu yoktu: Muhtar Paşa Vize cenûbundaki tâze 8 taburu şimdiden parçalamış 17. Kolordu ile bir plana tevfikân tevhid-i hareketi ise derhatır eylememişti. 17. Kolordu kumandanlığının ve her üç kolordunun harekâtını idâre edecek 18. Kolordu kumandanlığının derhatır etmediği misillû!

Ma‘a-hâzâ bugünkü netîceyi istihsâlde kolay olmamıştı. 1000’e yakın zâyîât vermiştik, kıta‘ât karmakarışık olmuş, cephe azlığı baş göstermişti ki Cemâl Bey’in saat 24 dakika 50 târîhli şu raporu bizi oldukça tenvîr eder:

“Gurûba yakın Poyralı istikâmetinde bir düşman kolunun takarrubu haber alındı. [Doğrudur, Bulgar 3. Livâdır. M. N.] Karanlık basmasıyla kıta‘ât kazandıkları mevazide kaldılar. Şimdi yakalanan bir Bulgar esirinden anlaşıldığına göre karşımızda bir livâ olduğu [İlk saatler için evet. M. N.] ve Kırk [265] kiliseden diğer bir livânın gelmekte bulunduğu ve belki bu gece muvâsalat eylemiş olacağı ağleb ihtimâldir. [Bu ihtimâl ki 3. Fırkadan gelecek livâ içindir ve Bulgar zâbitânı efrâdın ma‘neviyyâtını takviye için bunun hemen geleceğini neşreylemişlerdir. M. N.] şimdi tekmîl kıta‘âtı meydân-ı muhârebede dolaştım. Bölükler, taburlar tamamıyla yekdiğerine karışmış ve birtakım kıta‘ât geride kalmışlar. Yarın ale’s-sabah bu kıta‘âtın cüz-ü tam hâline vaz‘ı ve tertîbi sûretiyle ancak harekât-ı ta‘arruziyyeye ibtidâr olunmak mümkün olabilecektir. Harekâtın te’mîni ile idâresini ve bu geceden hiç olmazsa bir alay piyâdenin ma‘a-mitralyöz kumandam altına yetiştirilmesini yarınki muvaffakiyyet için son derece lâzım görüyorum bu sûretle el altında bulunacak tâze kuvvet ve yeniden teşkîl olunacak eski kıta‘âtla muvaffakiyyetli bir muhârebe ancak mümkün olacaktır. Kolordu emrine intizâr ediyorum. Piyâde cephanesi oldukça ikmâl olundu. Fakat topçu cephanesine serîan ve şedîden ihtiyâc vardır.”

Kolordu kumandanının buna gönderdiği cevâbı evvelce görmüştük. Müşârun ileyh hâlâ ta‘kîbden bahsediyordu!

Kezâlik 21. Alayın 3. Taburu kumandanı da 16-17’de Hasan İzzet Paşa’ya “ileri hattaki kıta‘ât mahlûttur ve geceden muntazam bir kıta ile hatt-ı harbin tutulmasını” iş‘âr eylemişti.

Bugün Karahisar fırkası 7 taburuyla mehmâ emken düzelmiş bir hâlde Vize’de (ta‘lîm) ile meşgûl olmuştu.

Böylece küll-i kusûra karşı sağ cenâh muhârebesi bugün az çok müsâ’id bir cereyân almıştı ve ma‘a-hâzâ gün, tarafeyn için ve bir netîce hâsıl eylemeden hitâm bulmuştu, netîce-i kat‘iyye 17 Teşrîn-i evvelde kalmıştı.

3. 16 Teşrîn-i evvelde 18. Kolordu

Saray’daki 18. Kolordu kumandanlığı 15-16 Teşrîn-i evvel gece yarısından sonra saat 1 dakika 30’da başkumandanlık vekâletinin Saray’daki kıta‘âtla Vize’ye

ilerlemek, 3, 17 ve 18. Kolorduların harekâtını tevhd ve idâre etmek,.. ilh. hakkındaki saat 22 dakika 40 tarikli emrini alınca Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Mustafa Naki Bey imzâsıyla 3. Kolorduya bir telgraf çekilmiş ve bunda “başkumandanlığın muharebe hakkındaki emrini elbet aldınız, bu bâbda ne gibi tertibât ittihâz eyledi? 17. Kolordu ancak saat 6’ya doğru harekât edebileceğinden bununla tevhd-i hareket edecek sûrete kolordunuzun sevk ve tahrîki muktezidir. Süvârî livâsının yeri ma’lûm değildir. Onunla irtibâta girilerek [266] düşmanın yan ve gerisi istikâmetinde keşfiyât-ı ‘âcilede bulunmasının ihtârı.. Ehemmiyet-i azîmenin düşmanın sol cenâh gerisine yüklenmeye hasr edilmesi lâzımdır.” Denilmişti. Hâlbuki eğer 3. Kolordu kumandanlığı bu emre riâyet etseydi 16’da Vize garbında kalması lâzımdı ki 17’de 17. Kolordu ile tevhd-i hareket edebilin!

Kolordu kumandanlığı Saray ve civârındaki kıta‘âtı geceden tahrîki münâsib görmeyerek yarın sabah (16 zâbit) için hazırlık emretmişti.

18. kolordu kumandanı bir taraftan da her üç kolordunun kumandanı sıfatıyla, aldığı emri aynen 3 ve 17. Kolordulara da tebliğ tevessül etmiştir.

Emir geldiği sırada Saray’da, Akseki, Seydişehir, Alaşehir, Bâlâ, Niğde, Kengri, Çerkeş taburları ile 3 batarya vardı. Diğer Yabanâbâd ve Ceyhan taburları tahkîmât yapmak için Karatepe’de bulunuyordu. Bunlara derhâl ‘avdet emri gönderilmişti.

16 sabahı bir redif alayı kumandanı olan Miralay Remzi Bey kumandasında şöyle bir nizâm-ı harb yapılarak mevcûd 7 tabur ve 3 batarya yola çıkarılmıştı. Karatepe’den gelen taburlara da biraz istirahatden sonra ta’kîb-i hareket emredilmişti:

Müretteb 1. Alay: Akseki, Seydişehir, Alaşehir taburları

Müretteb 2 alay. Yabaâbâd, Bâlâ, Niğde taburları

Müretteb 3. Alay: Ceyhan, Kengri, Çerkeş taburları

Ve Sahra Topçu Endaht taburu.

Kolordu karârgâhı saat 13’de Vize’ye geldi.

Burada 2. Ordu muharebe raporunda: “Muhtar Paşa ile bi’l-müzâkere 3. Kolordunun za‘îf 3 müretteb fırka olduğu anlaşıncı müretteb fırkanın hemen Erkân-ı Harbiye Miralay’ı Ali Kemâl Bey kumandasında 3. Kolorduyu takviyeye tahsîs emrettik ve Karârgâh-ı ‘Umûmî’ye bu bâbda saat 14’de yazdığı raporda (saat 13’de 6 tabur ve 3 batarya ile Vize’ye geldik. Bunlar harbe tutuşmuş olan Muhtar Paşa’nın sağ cenâhına, Pazar başına sevk edildi, serîan cephe irsâli) bildirdik” deniyorsa da Muhtar Paşa, kendi kitabında ancak 16 minh saat 23’de Vize’ye ‘avdetten sonra Hamdi Paşa ile görüşüğünü ve Kemâl Bey’in 8 taburla Çeribaşı köyünde bulunduğunun anlaşıldığını zikr etmesine nazaran hakîkâtte hangisidir, mechûl kalmaktadır.

Öyle görünüyor ki tahkîm komisyonu veya hiç olmazsa reis olan Miralay Kemâl Bey muharebe haberini işitince artık Ergene’de tahkîmât yapmasının lüzûmsuzluğuna hükmederek kolordu karârgâhı ile berâber Vize’ye gelmişti, kuvvet, ihtimâl Saray’dan Mengeret üzerinden doğruca Çeribaşı’na tevcih edilmişti ve Hamdi Paşa [267] Vize’ye geldikten sonra belki telefonla Pazarlı karakolu ile görüşerek kendince bu kuvveti ileriye sürmek istemişti. Kezâlik daha sonra Vize’ye gelmiş olan Ceyhan ve Yabanâbâd taburlarının da Bolu alayının bozulması üzerine 3. Kolordunun talebine tevfikân mülga 16. Kolordu Kumandanı Hakkı Paşa

kumandasında Çongara'ya sevk edildiği aynı raporda mezkûr olup cereyân-ı hâle nazaran doğru olması melhûzsa da bu kuvvetin de bugünden muhârebe hattına yetişmediği ve hiçbir tarafla irtibâta girmediği muhakkaktır.

Herhâlde şurası 'âşikârdır ki 18. Kolordu kumandanı da daha ilk andan i'tibâren getirdiği tâze kuvvetin topluca istihdâmını derpîş etmemiştir. Ve telâşa kapılarak başkumandanlığa şu raporları da yazmıştır:

"Bulgarlar Pınarhisar üzerine kuvvetlerini cem etmektedir. Serîan cephe ve erzak irsâli; aksi hâlde felâket melhûzdur!"

Diğer: 16-17 raporu: "düşman Soğucak dere garbına kadar tard edilmiştir. Bugün Saray'dan getirdiğim kuvvetin bir kısmı Kemâl Bey kumandasıyla diğer kısmı Hakkı Paşa kumandasında sevk edilmiştir.

Muvâsalatımızla berâber bir kolda hâsıl olan ric'atin tâze ve cephanesi tamam kıta'âtın sevki sâyesinde mübedde-i muvaffakiyet olduğu ve yarın ta'arruza devâm edileceği, aman geceden ve sür'at-i fevka'l-'âde ile cephe irsâli!" ki bu muvaffakiyet ve sebebi bir hüsn-i zandan 'ibâretti!

Hamdi Paşa 17. Kolordu ile de bunun muallimden gönderdiği raporunu almak sûretiyle irtibâta girmişti 16-17'de sağ cenâh vaz'iyetini şöylece tesbît eylemişti:

"Hafif süvâri livâsı ordu sol cenâhı gerisinde

3. kolordu düşmanı Soğucak dere gerisine atmıştır.

18. kolordu 3. Kolorduyu takviye etmiştir.

17. kolordu Topçuköy'ü şimâli garbisinde 271'dedir.

Ordu karârgâhı (?) Vize'dedir.

Bu esnâda 3. Kolordunun 17 için verdiği emri tasvîb etmiş ve 17. Kolorduya da şu emri göndermişti:

16-17 minh saat 11 dakika 35 [Ma'a-hâzâ Muhtar Paşa'nın kolordu emrini bundan çok sonra verdiği muhakkak olduğuna göre bu tasvîb meşkûk kalıyor. İhtimal Muhtar Paşa 'avdet etikten sonra şifâhen görüşülmüş ve fikr-i 'umûmî üzerinde mutâbık kalınmıştı. M. N.]:

"1- 3. Kolordu öğleden sonra ilâve edilen 18. Kolordu taburlarıyla düşmanı bugün Soğucak dere garb sırtlarına kadar püskürttü,

2- Kuvâ-yı mecmu'a yarın saat 4'te ta'arruz ve ta'kîbe başlayacaktır.

3- 17. Kolordu, 2 kolordu ile aramızdaki gediği kapamak üzere aynı zamanda harekât-ı ta'arruziyyeye devâm edecektir."

Hamdi Paşa'nın bugünkü harekâtı ve 3 kolordunun tevhid-i harekâtı hakkındaki fa'aliyeti de işte bunlara inhisâr eylemişti.

C) 16 Teşrîn-i evvelde Karârgâh-ı 'Umûmî

Muhârebe sahasından çok uzakta kalmış olan ve herhangi bir muhârebe mıntikasıyla esâslı bir irtibâta bulunmayan Karârgâh-ı 'Umûmî'nin bugün ne hâl ve vaz'iyette kalmış olacağı kâbil-i tasavvurdur. Kendisini muhârebe mıntikalarına rabt eden iki telgraf hattı vardı: Birisi Saray üzerinden Vize'de nihâyet buluyor diğeri de Çorlu üzerinden Lüleburgaz'a dayanıyordu.

Binâ'en'aleyh öğleden sonraya kadar Karârgâh-ı 'Umûmî hiçbir taraftan esâslı bir haber alamamış ve ilk muhâerât şu sûrette telgraf müdürleriyle başlamıştı:

1-Karârgâh-ı 'Umûmî Erkân-ı Harbiye 2. Reis-i sânisî Mîr-livâ Pertev Paşa'dan Lüleburgaz telgraf müdürüyle muhâbere: Saat 9 dakika 12,

"Lüleburgaz cihetinde muhârebe başladı mı? Civârdan top sesi işitiliyor mu? Abuk Paşa orada mı? Orada ise 4, 2 ve 1. Kolorduların vaz'iyetini ve kendisi dün buradan aldığı emre göre ne yaptığını bildirsin. Karârgâh-ı 'Umûmî Çerkezköy'ündedir. Daima muntazamân muhâbere ve muhârebenin cereyânından ve karâr ve tedâbîrinden bizleri heberdâr eylesin. Muzafferiyet-i kat'iyye elzemdir. Allah-u teâlâ'ya dayanalım. İnşallah muvaffak olur, dîni ve vatani kurtarıyoruz. Bu telgrafı hemen kendisine gönderiniz. Efrâd çantasız ve mümkün mertebe hafif ve sebükbar olarak muhârebe etsin. Ya gazi veya şehîd. Kat'iyyen çekilmek yok. Bir şey yoksa bile ara sıra siz buraya ma'lûmât veriniz"

Saat 10'da telgraf müdüründen cevâb: "Dün ezânî, saat 2'den 11'e kadar top sesleri mütemâdiyen işitilmiştir. Gece hiçbir ses işitilmemiştir. Bugün saat 3'te top sesleri işitmeye başladı. Emr-i âlîleri 'Ahmed Paşa'ya şimdi irsâl edilecektir." [Fi'l-hakîka 4. Kolordu bunu almıştır. M. N.]

Bundan sonra buradan bir haber alınamamış olup saat 14 dakika 10'da demiryolu yelgrafhanesi vâsıtasıyla sorulunca Lüleburgaz istasyonunda kimse kalmamış olduğu anlaşılmıştı. [Fi'l-hakîka bu sırada süvâri çekiliyordu]

2- Saat 9 dakika 20'de Vize telgraf müdüriyetine Pertev Paşa'dan: "Vize ilerisinde ve Çongara [269] etrafında muhârebe oluyor mu? 18. Kolordu kumandanı Vize'ye gelince ma'iyetindeki üç kolordunun vaz'iyetine ve ittihâz ettiği tertîbâta dâir buraya ma'lûmât versin 'asker mümkün mertebe hafif ve sebükbar olarak muhârebe etsin. Ya gazi ya şehîd. Ara sıra ma'lûmât veriniz."

Bunun üzerine telgraf müdüründen cevâblar:

a) Saat 13 dakika 20'de: "Saray'dan 'asker kâmilan ileri gitmiş. Hiç 'asker kalmamış Vize'nin ilerisinde harb devâm ediyormuş. 3. Kolordu ileridedir. Midye'ye 'asker çıkıp çıkmadığını soruyorlar. Pınarhisar'dan posta müdürü 'avdet edince ma'lûmât verecektir. Top seslerinin gittikçe derinden gelmeye başladığına nazaran bizimkilerin ilerlediği anlaşıyor."

b) Saat 14 dakika 10: "Pazarlı karakolundan telefonla alınan ma'lûmâta nazaran Cafer Tayyar Bey fırkası düşmanı püskürtüp ileri sürmekteymiş. Bulgar süvâri hafif alayı Pınarhisar cihetinde kâmilan perîşân olmuştur."

c) Saat 18'de: "top sesleri azalmaya ve uzaklaşmaya başlamıştır. 'askerin kuvve-i ma'neviyyesi gâyet iyiymiş. Yetişen 'askerler de hücûma gitmiş. Tevatüre nazaran Bulgarları bizimkiler sarmış. Süvâri daha gelmemiş, gelince netîcesini bildirecektir. Vize'den geçen 'askerin kuvve-i ma'neviyyesi şâyân-ı takdîrdir!"

Bu meyânda Karârgâh-ı 'Umûmî nizâm-ı harbte emrettiği ta'dîlâtı Şark Ordusu kumandanlığına da bildirmeyi derhatır etmiş ve fakat bunun için de Şark Ordusu'nun 15 minh saat 20'de gelen ve sağ cenâha Vize'den Pınarhisar'a kuvvet sevkini teklîf eyleyen raporundan istifâde ederek keenne bir cevâb mahiyetinde olmak üzere şu emri göndermişti:

Lüleburgaz'da 4. Kolordu kumandanı vâsıtasıyla 'Abdullâh Paşa'ya saat 10 dakika 30'da telgraf: "C 15 minh. Vize'den Pınarhisar istikâmet-i 'umûmiyyesinde ilerleyerek ordunun sağ cenâhında harbe iştirâk etmesi 3. Kolorduya emredilmiştir.

17. kolordu sabah saat 7'de Uzunhacı'dan Azbağ istikâmetinde yola çıkmıştır. Saray'da 9 taburla toplanan 18. Kolordu Vize istikâmetinde hareket emrini almıştır. Muhârebenin idâresini teshîl etmek üzere 3, 17 ve 18. Kolorduların harekâtı 18. Kolordu Kumandanı Hamdi Paşa tarafından, 1, 2 ve 4. Kolorduların harekâtı da Abuk Paşa tarafından idâre edilecektir." Bu meyânında Şark Ordusu karârgâhının ne yapacağı hakkında hiçbir kaydı ihtivâ etmeyen ve böylece esâslı olarak hiçbir mes'eleyi halletmemiş olan bu emrin Şark Ordusu karagahınca meydan-ı muhârebede alınınca ne sûretle te'vîl ve hüsn-i tefsîr edildiğini ise evvelce gördük.

[270] Saat 13 dakika 20'de Abuk 'Ahmed Paşa bu sabah verdiği ordu emrinin sûretini de Karârgâh-ı 'Umûmîyye tebliğ eylemişti.

Karârgâh-ı 'Umûmînin bugünkü muhârebeler hakkında aldığı haberler ve bunların üzerine ittihâz eylediği mukârrerât ve verdiği emirleri şöylece tasnif edebiliriz:

Sağ cenâh muhârebeleri hakkında: Ta saat 16 dakika 50'ye kadar hiçbir taraftan esâslı bir haber gelmemesi üzerine Karârgâh-ı 'Umûmî sabırsızlanarak telgrafhâne vâsıtasıyla Vize'de makine başına bir zâbit istemiş ve 18. Kolordu Yâveri Hilmi Efendi gelerek şu ma'lûmâtı vermişti:

"Ahvâl henüz ma'lûm değildir. Yalnız Şevket Turgut Paşa'dan alınan habere göre Pınarhisar şarkında top sesleri işitiliyor. Kumandan Hamdi Paşa şimdi bizzat civârda işitilmekte olan ateş sedalarını tedkîk etmek üzere 'arâziye çıkmıştır. 3. Kolordu tekmiî kuvvetiyle sabahtan beri harb etmektedir. Saray'dan gelen Sahara Endaht taburuyla 6 piyâde taburu da hatt-ı harbe sevk edilmiştir. Ben kumandanlığa gidiyorum. Tüfek sesleri işitiliyor."

Bunun üzerine saat 17 dakika 15'de Hamdi Paşa'ya şu telgraf çekilmişti: "Kolordunuza mensûb olup bu sabah Saray'a ilerlemiş olan taburların bilâ-te'hîr ileriye düşman 'aleyhine sevk edilerek yarın ordunun sağ cenâhında 3, 17 ve 18. Kolordularla müttehiden düşman 'aleyhine kat'î bir muzafferiyet istihsâline çalışılması"

Saat 17 dakika 50'de de Vize mevki kumandanı Şükrü imzâsıyla, Afyonkarahisar fırkası kumandanı Şükrü Bey'den de şu ma'lûmât aynı sûretle alınmıştı: "3. Kolordu 2 fırka ile Çongara üzerine 1 fırka ile (Vize-Pınarhisar) istikâmetine ve 1 müfreze ile Soğucak istikâmetine ilerlemekte olduğu ve ciddî muhârebenin devâm etmekte bulunduğu".

Nihâyet, saati gayrı ma'lûm olmakla berâber muhtemelen saat 18 dakika 30 sıralarında ve herhâlde gurûb-ı şemsden sonra olduğu cereyân-ı hâlden kâbil-i tahmîn olmak üzere, 3. Kolordu Erkân-ı Harbiyesine mülhak E.H. mekteb-i müdâvimîninden Topçu Mülâzim-i ûlâ 'Ahmed Efendi'den telgraf başında şu haberler alınmıştı:

"Bugün 3. Kolordu 3 fırka ile düşmana ta'arruz etti. Bidâyette E.H. kaymakâmı Ali Bey'in müfrezesi fâik düşman kuvvetleri karşısında geriye çekilmeye mecbûr olmuşsa da muahharan gönderilen takviye kıta'âtıyla oranın ahvâli de düzelmiştir. Sair cepheelerde düşman kâmil ve külliye tard ve mağlûb edilmiştir. 3. Kolordu, sabah saat 8'den beri devâm eden muhârebede düşmanı Soğucak derenin

garbındaki sırtlara kadar tard etmiştir. Kısmen Soğucak derenin garbındaki sırtlarda elimize geçmiştir. Düşmanın bir kolu Çongara'ya doğru ilerlemeye yeltenmekte ise de onu iki taraftan kuşatmaya kâfi kuvvetimiz vardır. İnşallah bu akşam [271] şiddetli ta'kîb ile düşmanı kâmilten perîşân etmeye mîvaffak olacağımızı ümîd etmekteyim. Bendeniz şimdi hatt-ı harbten emir zâbiti olarak geliyorum. Bu ma'lûmâtı Muhtar Paşa Hazretleri tebliğ me'mûr etti. Karanlıkla berâber ateş kesildi. Ara sıra tek tük silah patlıyor. Mecnûhların ekserisi hafif ve düşmanın mağlûbiyetinden çok memnûndur. 3. Kolordunun cephesi garba müteveccih olup sağ cenâhı (Vize-Pınarhisar) caddesidir. Diğer kolorduların bugünkü vaz'iyetleri hakkında haberdâr değiliz."

Daha sonra gece yarısına doğru da Muhtar Paşa'dan şu rapor alınmıştı: " bu sabah 3 fırka ve kol üzere vuku' bulan hareket-i taarruziyyemiz bîmennihi teala kemâl-i muvaffakiyyetle netîcelendi. Çongara cihetindeki düşman çekilmeye mecbûr oldu ve cephedeki bir fırka kuvvetinde düşman dahi püskürtüldü. Muzafferîyyeti ikmâl etmek üzere şafaktan evvel hareket-i taarruziyyeye devâm edileceği, mecnûh ve şehîd 800 olduğu".

Yolda da daha evvel Vize'ye gönderilmiş olan Karârgâh-ı 'Umûmî Seryâveri Binbaşî Bekir Sâmî Bey'den (Ezânî saat 11 vaz'iyeti diyerek şu ma'lûmât gelmişti): "Ferik Hamdi Paşa'nın kıta'âtı ber-vech-i 'âtidir: 3. Kolordunun 3 taburluk sağ yan cânîbdârı Soğucak'ta, Kaymakâm Cemâl Bey'in fırkası Poyralı deresi gerisinde ve tekke karşısında, 2. Hasan İzzet Bey fırkası Tekke çiftliğinden Tatarlı'ya giden yolun şarkında, 3. Fuâd Ziyâ Bey fırkası da mezkûr firkanın biraz solunda, 17. Kolordu kıta'âtı Topçuköy şimâlinde 171'de, 18. Kolordunun 9 tabur ve 2 topçu taburundan mürekkeb 1 fırkasının Çeribaşı köyünde, bu kolordunun Yusuf Râsih Bey fırkası Saray'da, nısfu'l-leylde Vize'ye hareket edecek, hafif süvârî livâsı 3. Kolordunun yarın sağına alınacaktır".

Bu raporlar üzerine şu emirler verilmişti:

1-18. Kolordu kumandanlığına:" 3. Kolordunun Çongara istikâmetinde ilerleyen düşmanı püskürtmeye muvaffak olduğu ve yarın dahi ta'arruzda devâm edeceği tebşir olunur. Düşmanın büsbütün mahv u perîşân edilmesi ve netîce-i kat'îyenin bu muhârebede kazanılması matlûb ve mültezem olduğundan 17 ve 18. Kolorduların dahi dakika fevt etmeyerek ileriye hareketle 3. Kolordunun harekât-ı ta'arruziyyesine şiddetle iştirâk etmeleri ve düşmanı her taraftan sıkıştırarak hezîmeti ikmâl etmeleri ve bugün Saray'a muvâsalat eden ve peyderpey gidecek olan taburları celb eylemeleri te'kîden beyân olunur.

Sol cenâhı teşkîl eden kolordularla ve 'Abdullâh Paşa ile buradan muhâbere edilememekte olduğundan bu geceden, muhârebe meydanında olduğu anlaşılan 'Abdullâh Paşa nezdine şimdi bir zâbit gönderilerek sağ cenâhın muvaffakiyyâtı ve yarınki ta'arruz hakkında ma'lûmât vermeniz ve şiddetle sebat ve metâneti tarafımdan tebliğ ettirmeniz fevka'l-'âde mültezemdir. Müşârun-ileyhin kendi karârgâhı ile Çerkezköy arasında muhâbere postaları ile behemehâl [272] emr-i muhâbereyi te'sîs etmesini de ayrıca bildiriniz, sağ cenâhtaki hafif süvârî livâsı ile soldaki süvârî fırkasının da bütün kuvvet ve şiddetleriyle muhârebeye iştirâk ettirilmeleri bilhâssa tavsiye olunur. Sağ cenâhın muhârebâtı hakkında dâimâ bu tarafa ma'lûmât veriniz".

2- 3. Kolordu Kumandanlığına: “Bu muvaffakiyyetinizden dolayı beyân-ı teşekkür ve tebrikât eylerim. Yarın her taraftan ta‘arruzda devâm ile muzafferiyetinizi itmâm ve düşmanı külliye mahv u perîşân etmenizi temenni ederim. 17 ve 18. Kolordular bütün kuvvetleriyle ve kemâl-i şiddetle kolordunuzun ta‘arruzuna iştirâk etmek için yeniden emir almışlardır. Yarın düşmanın hezîmet-i kat‘iyyesi tebşîrâtına intizâr ederim. Cenâb-ı Hak mu‘îniniz olsun.

Diğer cihetten sol cenâh muhârebeleri hakkında bugün hiçbir haber alınmamış olup vaz‘iyet ancak şu sûretle inkişâf eylemişti:

Edirne Muhârebeleri hakkında ber-vech-i zîr alınan haberler ve sağ cenâh muhârebeleri hakkında alınan ma‘lûmât üzerine saat 18 dakika 45’de Şark Ordusu’na şu emirler verilmiştir:

1- “Düşmanın kuvâ-yı külliyesi ile Edirne cihetine mi teveccüh ettiği veyahut Şark Ordusu karşısında mı bulunduğunu anlamak üzere Kırkkilise, Yenice, Dimetoka istikâmetlerine keşif bölükleri göndermesinin ve netîcesini bize bildirmesinin süvârî firkasına emri”

2- “Sağ cenâhtaki kolordularımızın (Vize-Azbağ) hattından ilerleyerek düşmana ta‘arruz ettikleri ve sabahtan beri bütün kuvvetleriyle muhârebeye girişerek karşılarındaki düşman kuvvetlerini püskürtmekte oldukları haber alındı. İşbu ta‘arruza kemâl-i şiddetle devâm olunması ve muzafferiyet-i kat‘iyye ihrâzına çalışılması mezkûr kolordulara emredilmiştir. Sol cenâhtaki kolorduların dahi son dereceye kadar sebat ve mukâvemet göstermeleri mültezemdir).

Bundan sonra telgraf me‘mûrları arasındaki bir muhâbereden “Lüleburgaz kasabasını mermiyâtın harb ettiği; kimsenin kimseden ma‘lûmâtı olmadığı, Muratlı’dan kuvvetli top sesleri işitildiği, ‘askerin peyderpey geri çekildiği) anlaşılmış ve Lüleburgaz hâricinde meçhûl bir mahâlde makine kurarak muhâbere açan posta müfettişi Sâlih Bey nâmındaki bir zâttan da şu ma‘lûmât gelmişti: “Bugün sabahleyin alaturka saat 2 dakika 30’da Lüleburgaz şimalindeki Karaağaç’ta 2 ve 1. Kolordular şedîd bir muhârebeye başladı. Ba‘de’z-zevâl saat 1’de Babaeski cihetinden düşmanın bir alayı ile Burgaz üzerine yürüyerek tepelerde mitralyöz ateşi başladı. Muhârebe pek şiddetli idi. Kasabada ikâmet gayr-ı kâbil bir hâle gelerek çekildik. Ma‘a’t-teesûf istasyon istikâmetinden gelen düşmana karşı elimizde pek az kuvvet var. ‘Askerlerden kaçan bulundu.”

[273] Kezâlik diğer bazı telâşlı kulak havadisleri üzerine Çorlu’da Şark Ordusu karârgâhından irtibât zâbiti gibi bırakıldığı anlaşılmış olan Miralay İhsan Bey’e saat 23 dakika 10’da şu yazılmıştı:

“Şimdi Muratlı istasyon me‘mûrunun Çerkezköy me‘mûruna verdiği habere göre düşman süvârisi Seyitler istasyonunu işgal etmiş ve ordunun Çorlu istikâmetinde çekilmekte olduğunu ve Muradlı istasyonunun mecrûh ve firâilerle dolup ordunun dümdârı dahi orada bulundu gibi garîb garîb havâdisler işitiliyor. Hakîkât-i mâddenin sür‘atle beyân edilmesine ve bilhâssa sol cenâhın vaz‘iyetinin sıhhatle bildirilmesine makine başında intizâr ederim.”

Buna saat 23 dakika 20’de şu cevâb gelmişti: “Lüleburgaz istasyonunda bulunan 4. Kolordu idâre me‘mûrları 1 saat evvel Çorlu’ya geldiler. Lüleburgaz istasyonu üzerine bugün saat 15 dakika 30’da birkaç top mermisi atıldığını söyleyerek süvârînin istasyona doğru geldiğini görmüşler ve bunun üzerine Çorlu’ya

‘avdet eylemişler. Aynı saaate 4. Kolordunun Lüleburgaz’ın şark sırtlarında muhârebe etmekte olduğu söylendi. Şimdiki hâlde ordunun sol cenâhının çevrildiğine dâir buraca bir alamet yoktur. 2. Kolordunun istediği cephan ve ekmek nisfu’l-leylde Karaaağaç’a sevk edilecektir. Firâri ve yalan havadis çıkaranları hapsediyorum”.

Velhâsıl İhsan Bey’e saat 24 dakika 40’da da şu emir verilmişti:

“Lüleburgaz’dan bazı efrâdın geriye geldikleri haber verildiğinden Çorlu’daki taburu hemen ileri hareket ettirerek firâri ve tekrar orduya iade ediniz ve dinlemeyenleri vurunuz. Buradan 5 tabur Binbaşı Vâsıf Bey kumandasında ve trenle şimdi Muradlı’ya sevk edilecektir. Mûmâ-ileyhe firâri ve geriye çevirmek ve vurmak emri verilmiştir. Bunu her tarafa ilan ediniz.”

Velhâsıl Karârgâh-ı ‘Umûmî bugün 1, 2 ve 4. Kolordular hakkında mühim hiçbir haber alamamıştı.

Saat 22’de Edirne telgraf me’mûrlarından makine başında alınan: “Edirne’de 17 saattir kanlı bir muhârebe olmuştur. Mitralyöz ve top sedasından kasabada oturamayacak hâlde geldik. Lehü’l-hamd düşman tamâmen iskât edilmiştir. ‘Asker çok yararlık gösterdi. Düşman Kadıncık cihetine gitti.” Ma’lûmâtı üzerine Şark Ordusu’na saat 23 dakika 45’de bundan bahisle “.. Binâ’en‘aleyh yarın ordularımızın sağ cenâhında 3, 17 ve 18. Kolordular müttehiden bugün mağlûb edilen düşmana ta‘arruz ederek onu kat‘iyyen perîşân edeceklerdir. Böyle birhâlde sol cenâhın kat‘iyyen sebat etmesi lâzımdır.” Emri gönderilmiş ve Şark Ordusuyla bugünkü münâsebet bununla hitâm bulmuştu.

[274] Edirne’den ayrıca şu haberler alınmış ve bunlara istinâden şu mir verilmişti:

Edirne telgrafhanesinden

Saat 13 dakika 30

“Dün gece sabaha karşı başlayan muhârebe Maraş, Kırantepe cihetinde dehşetli imtidat ediyor. Kalelerin bombardımanı devâmda. Mitralyöz, top sedâlarından Edirne’de durulmuyor. Allah muzaferiyyet ihsan eder inşallah. Dersaadet’e telimiz yoktur. Yalnız cısr-ı Ergene telinden Ferecek ve Keşan üzerinden görüşüyoruz.”

Bunun üzerine 18. Kolordu kumandanı Hamdi Paşa’ya bahisle şu emir verildi:

“... Buna nazaran düşmanın Edirne mevki-i müstahkemîni sukut ettirmek istemesi muhtemel olduğundan karşınızdaki düşman kuvvetlerine karşı behemehâl bir muzafferiyet-i kat‘iyye istihsâl etmenizi tavsiiye ve bu sâyede inşallahurrahman az zamân sonra mevki-i müstahkemin imdâdına şitâba muvaffakiyyet hâsıl olacağını ümîd ederim.”

Telgraf muhârebesi munkatı’ olduğundan bu emrin Lüleburgaz vâsıtasıyla oradaki kıtaâta tebliğine imkân hâsıl olamamıştı.

Edirne’de Binbaşı Fuat Bey’den saat 24

Bugün garb cephesinden ve Meraş cihetinden hurûc yapıldı. Garb cephesinden 6 nizâmiye, 4 redif taburuyla 4 sahra bataryası ve 1 süvârî bölüğü hurûc yaptı. Düşman 1 livâ kadardı. Ve çok telefâtla Saray ve Kemâlköy şarkına kadar

püskürtüldü. Maraş cihetinden 8 nizâmiye ve 1 redif taburuyla 1 sahra ve 1 obüs bataryası ve 1 süvâri bölüğü hurûc yaptı. Bidâyette düşman Dörtkoyunlar hattına kadar sürüldü. Bilâhare düşman kuvvâ-yı imdâdiye alarak sol cenâhımıza ta'aruz etti ve Koyunlar hattı terk edilerek eski mevziye ric'at edildi. Düşman sâbit balon ve tayyare isti'mâl etmiş ve pek çok faydasını görmüştür. 15'lik obüslerle vücûda getirmeye çalıştığımız nokta-yı istinâdî iyice zedelemiştir. Düşmanın Maraş tarafında lâ-akall 12 tabur ve 6 sahra ve gayrı mu'ayyen mikdârda ağır bataryaları vardır. Yarın sabah Maraş'a tekrar kuvve-i imdâdiye gönderilecektir. Herhâlde düşmanın çok ehemmiyet verdiği Maraş mıntikasını elden çıkarmak istemiyoruz."

Bugün şu haberler de alınmıştır:

1-16 minh saat 1 dakika 40'da müsteşarlktan: "Berlin Sefareti'nin 14 minh iş'ârından: Bulgar sağ cenâhı Yenice'den Babaeski'ye geliyor. Geri kalan merkez Kavaklı'ya vardı. Sol cenâh Pınarhisar ve Vize üzerinden yarın Çorlu'nun sağ yanını alacaktır. Karlıköy, Istranca ve Cebe'ye göndermiştir.

[275] Edirne Arnavutköy istihkâmâtı alınmak üzere. Muhasara ordusunu cenûb-i garbî tarafından setr için Arda ordusuyla emirlerin cenûbuna kuvvetli müfrezeler gönderilmiştir."

2- Saat 3 Bâbî'âli'den: "Tevâlî eden 'adem-i muvaffakiyyâtımızın şeref-i ma'nevîmize muhâlif te'sîr etmekte olduğu ve tavassut fikirlerinin kesb-i ciddiyet eylediği, Bulgar Başvekîlinin bir ajans muhâbiriyle mülâkatında, ilk muvaffakiyyetlerinden istifâde için hükûmet-i 'Osmaniyyeye harbe nihâyet verilmesini tavsiye etmek fikrini ilgâ etmesinden Bulgaristan'ın bir muvafakiyyet istihsâline bezl-i mesâi-i fevka'l-âde eylediği ve devâm edecek kuvveti olmadığını göstermekte olduğundan 'adem-i muvaffakiyyete dūçâr olan 'asâkirimizin kuvvâ-yı ma'neviyyesini tezyîd için kumandanlarımızın haberdâr edilmesi Berlin Sefâretinden bildirildi."

3- 16 minh saat 1' de süvâri fırkası düşmanın piyâdesinin henüz garben Telan dere ve Alapya'da şimâlen Yuvanköy'de ve Kavakdere korusunun kenarında ve Yeniköy şark sırtlarında bulunmakta olduğu hakkında 15 târîhli rapor göndermiştir.

4- İstihbârat tamimi: "Viyana gazetelerinden birinde Bulgar orduları garb cenâhının Edirne'ye vâsıl olduğu ve mezkûr ordunun şark cenâhının Kırkkilise'yi çevirmekte bulunduğu, netîce-i kat'ıyyeye bu tarafta intizâr edildiği, Vâsilikoz'u elde eden 1. Kolun Vize üzerine yürüdüğü bildiriliyor. Rayhpost gazetesinin eski Zağra muhâbiri şu ma'lûmâtı veriyor:

Cephane ve erzak ikmâl edilmiştir. Harekât başlamıştır. Dimitriyef ordusunun garb "şark (?) cenâhı (Yenice-Babaeski) hattının tarafeyninde bulunuyor. Bir kol Havsa üzerine yürüyor, merkez Kavaklı hizâsına varmış vee sol cenâhı cebrî yürüyüş ile (Pınarhisar-Vize-Saray) üzerine gidiyor. Bulgarlar İstanbul'u kat'â, gerek şarkta ve gerek Edirne'de harekât-ı 'askeriyyeyi bu hafta zarfında itmâm etmeye çalışıyor."

Binâ'en'aleyh Karârgâh-ı 'Umûmî fa'aliyetinin bugünkü vâsıf-ı mümeyyizi tekâmül kuvvetlerin ve bilhâssa Şark Ordusu'nun muhârebe ve vaz'iyeti hakkında tam bir vukûfsuzluk olmuştu ve bi'n-netîce Karârgâh-ı 'Umûmî her tarafa sadece "kemâl-i şiddet ve metânet le" "behemehâl muzafferiyet, sebat ve mukâvemet..." gibi ta'bîrât-ı muhtevî emirler yağdırmakla kalmıştı. Hatta bunların bilâ-vakit ve zamânıyla yerlerine varıp varamadıklarını kontrol etmek imkânından mahrûm idi.

‘Umûmî sevk ve idâre vaz‘iyeti üzerinde az çok icrâ-yı te’sîr edebilecek yegâne müsbet karâr va hareket sol cenâh mûntehâsının kuşatıldığı hakkındaki dedikodular üzerine, ilk fikir olarak Muratlı’ya Vâsıf Bey kumandasında Çerkezköy’ünden 5-6 tabur ve 1 bataryayı trenle sevk etmek husûsu idi. Eğer bu karâr daha evvel hiç olmazsa 16 zeval sıralarında ittihâz edilmiş ve Vâsıf Bey müfrezesi 18 sabahı yerine 17 sabahı Seyitler’den harekete muktedir bir hâle getirilmiş olsaydı ve hatta hiç olmazsa 17. günün ilk [276] saatlerinde başlayacak olan bu nakliyât 17’de haber zâbiti sıfatıyla Şark Ordusu nezdine i’zâmına karâr verilmiş olan Yüzbaşı Nihad Efendi’ye [bu kitabın muharriri] bundan ma‘lûmât verilseydi bu karâr ve haber 17 Teşrîn-i evvelde sol cenâhta ve bi’n-netîce Şark Ordusu karârgâhındaki cereyân-ı efkâr üzerinde çok müessir olabilirdi. Hâlbuki birçok lüzûmsuz şeylere varıncaya kadar Şark Ordusu’na ve kolordulara haber bildirilmişken [Ki bunların kâffesi de er geç mahallerine varmıştı] bu çok mühim ve kıymetli takviye haberinin bildirilmesi nedense derhatır edilmemişti, ki sû-i netîcesini ileride göreceğiz.

[277] Üçüncü Bâb

16 Teşrîn-i evvel Vaz‘iyet-i ‘Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk ve Mülâhaza [Kroki Numara 9]

Vaz‘iyet-i Kuvâyı Şöyle görüyoruz:

Henüz hiç muhârebeye girmemiş ‘Osmanlı kuvvetleri: (Vize-Topçuköy-Müslim) sahasında, süvâri ile berâber 5, 24. Tabur, 10 süvâri bölüğü, 8 bataryadır. Bu kuvvet 17’de muhârebeye girebilir.

Muhârebe hattından gergin bir yürüyüş mesâfede Saray, Sinanlı, Karışdıran ve Muradlı’da 19 tabur

Muhârebe hattından gergin iki yürüyüş mesâfede Tekirdağı ve Çerkezköy’ünde trenle geleceklerle berâber 12 tabur 2 batarya.

Muhârebe hattından girgin üç yürüyüş mesâfede Erikli havâlisinde 4 tabur

İstanbul’da 24 tabur, 5 süvâri bölüğü, 9 batarya.

Binâ’en‘aleyh Trakya’da 17 ve müte‘âkibi günlerde gelebilecek tâze kuvvetlerin yekunu (İstanbul’dakiler sayılmazsa bile) 5 ve 9 tabur 5 ve 59. Tabur, 10 süvâri bölüğü, 10 bataryadır.

Bulgarların ise buna mukâbil 16’da dahi 7-8 kmlik bir yürüyüşle iktifâ ederek kayıplardan ‘Osmanlı çiftliğine varmış olan 3. Fırkanın 1. Livâsından başka gelecek kuvvetleri yoktur.

Diğer cihetten Bulgar sol cenâhı 16’da 4 ve 5. Fırkaların tekâmîl kuvvetiyle muhârebeye girmiştir, bunu yarın tâze hiçbir kuvvetle takviye imkânına mâlik değildir. ‘Osmanlılar ise bu cenâhta bugün bir kısım kuvvetiyle az çok muvaffakiyyetli bir muhârebe yapmış olan 3. Kolordunun 40 tabur, 8 süvâri bölüğü, 15 bataryası, 2. Kolorduda gerek sarsılmamış kuvvet ve gerek tâze gelmiş fırka olarak 3. Fırka, Çanakkale fırkası ve Kastamonu’nun 2-3 taburundan mürekkeb en az 20 tabur, 6 batarya vardır.

Bu 60 tabur, 21 bataryayı, yarın tâze 5,24. Tabur, 10 süvâri bölüğü, 8 batarya takviye ederek 5 ve 84 tabur, 18 süvâri bölüğü, 29 bataryaya iblağ edecektir. Ya’nî şimâl cenâhı yarın ‘Osmanlıların 5 ve 84 tabur, 18 süvâri bölüğü, 29 bataryası ile; Bulgarların 48 tabur, birkaç süvâri bölüğü, ve şayet nizâm-ı harbteki tekâmîl topçuya

mâlik ise 35 bataryası karşılaştacaktır. Ya'nî Türk kuvveti tüfek i 'tibârîyle lâ-akall muadil ve hatta biraz fazladır ve bu vaz'iyet hiç de ümitsiz değildir. 16 muhârebesinde çok zâyîât vermiş ve yorulmuş olan Bulgar fırkalarına 'Osmanlıların hâssaten tâze [278] kuvvetlerini hüsn-ü istihdam sûretiyle bu taraftan lâ-akall 2. Kolordu vaz'iyetini tashîh etmek ve hatta muhtemelen muvaffakiyyetli bir darbe indirmek taht-ı imkânında idi.

Bu esnâda sol cenâhtaki 1 ve 4. Kolordularımız ise 3 tâze taburla takviye edilerek ma'a-süvâri 51 tabur, 23 süvâri bölüğü, 17 bataryasıyla Bulgarların 1, 6, 10. Fırkalarının cem'an 6 livâ 48 tabur karşısında çok muhtemeldi ki 17 gününü de kazanabilirdi. Ve nitekim hakikâtte 3 tâze tabur gelmemiş, müretteb 1. Fırkanın 6 taburu da israf edilmiş olmasına rağmen yalnız 42 taburla 48 Bulgar taburunu muvaffakiyyetle durdurmaya muktedir olmuştu.

Bir kere 17 günü de kazanılırsa 18'de tekrar 21 tâze tabur daha takviye edebilirdi; Bulgarların son ümîdleri olan livâ ise henüz gelmemiş olurdu.

Binâ'en'aleyh Bulgarların 16'da Karaağaç'ta kazandıkları mevziyi ve istifâde edememiş oldukları muvaffakiyyete rağmen vaz'iyet-i harbiye yine lehimizde idi. Yalnız bu sefer istifâde için 17'de sağ cenâhımızda 3 ve 17. Kolorduların (Vize-Müslim) hattı ve garbındaki tekmîl kuvvetlerine ve 2. Kolordunun vaz'iyetine hâkim olacak ve bunları bir plana tevfikân müttehiden sevk ve idâre eyleyecek demir pençeli bir kumanda heyeti lâzımdı; fakat yine işte bu yoktu! Bunun adem-i vücûdunun ne elîm ahvâle sebebiyet verdiğini, vaz'iyetin birçok saatler hatta akşama kadar ısrar ve inâdla lehimize devâm etmesine rağmen istifâde edilemeyerek nihâyet nasıl fenâ bir akıbetle varılmış olduğunu bize 17 Teşrîn-i evvel gününün vak'aynı belî bir sûrette gösterecektir. 17'de Bulgarların yapabileceği yegâne doğru hareket sol cenâhımız karşısındaki çok fâik kitlelerinden bi'l-istifâde burada bir darbe-i kat'iyye indirmeye çalışmaktan 'ibâret olabilirdi. Fakat biz kendi sağımızda muvaffak olursak Bulgarlara takaddüm etmiş olurduk ve Bulgarlar cenûbda istihsâl edecekleri muvaffakiyyetten istifâdede geç kalırlardı hâlbuki hakikâtte Bulgarlar bunu da yapamamış ve aykırı cephe harekâtıyla 17 gününü kendi leyhlerine imrar ettirmişlerdi..

Velhâsıl iki tarfta karşılıklı kör döğüşüne adeta mukâdderâtın yed'iyle mahkûm edilmişti..

[279] 3. Fasl

Lüleburgaz Meydân Muhârebesinin Üçüncü Günü

17 Teşrîn-i evvel 1328 [30 Teşrîn-i evvel 1912]

[Kroki 13, 14] ve (Zeyl 1,2)

Birinci Bâb

Bulgarlar

Bugünün harekâtı için esâs olmak üzere Bulgar başkumandanlığının şu emrine mâliğiz: [Direktif numara 8]

"Bugünkü harekât için başkumandan kral hazretleri emir buyuruyorlar:

1- 1. Ordu, 3. Ordunun ihtiyâtını teşkil ederek 1 livâsıyla Lüleburgazdaki mevziyi işgal edecektir. [4. K. Hâlâ Kızıl Yenice'de, belki Yanbolu'da?; herhâlde hudûdu henüz geçmemiş];

2- 3. Ordu, nazar-ı dikkatini bilhâssa sol cenâha tevcîh edecek ve Örenbeyli, Ayvacıköy istikâmetlerini temîn edecektir;

3- 3. Fırkanın 1 livâsı saat 5’de ‘Osmanlı Çiftliğinden iki kol ile hareket edecek, sol kolu (‘Osmanlı-Hasköy), (Yenice-Kırkkilise) yolunu ve sağ kolundaki bir piyâde alayıyla (Keserliyan çiftliği-Tekke-Tokucak-Kavaklı-Asılbeyli) istikâmetini ta’kîb ederek 3. Ordunun emrine girecektir;

4- Sûvâri fırkası ordunun sağ cenâhını temîn edecek ve (Hayrabolu-Muratlı) istikâmetlerini tarassut edecektir;

5- 3. Ordu kumandanı düşmanı şarka doğru atmaya çalışacaktır;

6- 2. Ordu, Edirne muhâsarası için kalacaktır.

“Seyyâr ordu Erkân-ı Harbiye reisi: General Fiçef”

Böylece sûvâri fırkası bugün sağ cenâha, cenûba geliyordu; bu sebeble bugünkü harekât ve muhârebâtını tasvîre buradan başlamak muvâfık olur:

[280] Sûvâri fırkası kumandanı, 16-17 gecesini 3. Ordu karârgâhıyla birlikte Yuvanköyde geçirmiş olup 17 sabahı saat 7’de 3. Ordudan şu emri almıştı:

“3. Ordu bugün Karaağaç deresi şarkındaki düşmna şiddetli ve kat’î bir hücum yapacaktır. Sağımızda 1 ve 10. Fırkalar vardır. Sûvâri fırkası bizim sağımızı muhâfaza edecek ve (Hayrabolu-Muratlı) istikâmetlerini keşfedecektir. Fakat bilhâssa düşmanın Çorlu ile olan hatt-ı muvâsalası üzerinde harekete sa’y u hareket eyleyecektir”.

3. Kolordu Kumandanı, şifâhen de: “4. Fırka hal va vaz’iyetinin 1. Fırkaya bildirilmesini ve bu firkadan 3. Ordu ile tevhd-i hareket rica etmeyi” emretmişti.

Bunun üzerine fırka bir kol ile (Tatar çiftliği-Lüleburgaz) garb sırtları istikâmetinde cephe geri inden cenûba hareket etmişti. Pîş-dâr da 2. Livâ [4 ve 7. alaylar] vardı ve pîş-dâr kumandanı General Danaylof “Lüleburgaz hizâsına gelince Hayrabolu istikâmetinde bir zâbit keşif kolu çıkarması, maksadın düşmanın cenâh ve gerisine hareket olduğu Muradlı’ya da bir keşif bölüğü göndermesi, emredilmişti.

Saat 10 dakika 15 fırka Lüleburgaz’ın 4 km garbına varmış olup bu sırada 1. Fırka topçusu ile 10. Fırka bir kısım topçusu kasaba garb sırtlarındaki mevzilerinden şark sırtlara ateş açmıştı. Biraz sonra pîş-dârdan, 1. Fırkanın sol cenâhı takrîben (Lüleburgaz-Ayvalı) yolunda olarak Lüleburgaz garb sırtlarında bulunduğu bunun cenûbunda da 10. Fırkanın bulunduğu ve Lüleburgaz’ın Bulgarlar tarafından işgal edilmemiş olduğu hakkında rapor gelmiş ve saat 11’de Lüleburgaz istasyonunun Bulgar elinde olduğu görülerek istasyonun garbindan bir geçitten Ergene nehri cenûbuna geçilmişti. Bundan sonra kolbaşı Kara Danişmend çiftliğine gelince, Lüleburgaz cenûb-i şarkîsinden düşmanın top atışı geldiyse de mesâfe uzak olduğundan mermiler yetişmemişti. Fırka biraz cenûba saparak saat 14 dakika 30’da Susuz Müslim’in cenûbundaki düzlüğe gelmiş ve burada 1. Ordunun 10. Sûvâri alayının 1 ve 5. Bölüğüne rast gelmişti.

Buradan meydan-ı muhârebe sol cenâhında düşman vaz’iyet ve tertîbâtının içi ve gerileri tamâmen görülüyordu ve fırkanın topçusu olmadığından bu harekâta uzaktan seyirci kalmakla iktifâya mecbûr bulunuyordu. Bu sırada orduya şu rapor gönderilmişti: “Fırka saat 14 dakika 30’da Susuz Müslim’in cenûbuna vardı. Düşmanın hâl-i ric’atte olduğu ve şarka çekilmekte bulunduğu görülüyor. Keşif kollarından henüz rapor gelmedi. Yürüyüşe devâm ediyorum”.

Bundan sonra fırka pek az yürüyerek saat 17 sıralarında Kumsaid'e gelmiş ve yine seyirci kalmıştı: "Topçumuz yok Ergene'de ancak bir köprü ile kâbil-i mürûrdu."

[281] Bu esnâda fırka "10. Fırka piyâdesi Lüleburgaz-İstasyon şosesine kadar ilerledi. Türklerin teşebbüs ettikleri ta'arruz, süvâri fırkasının gözükmeye üzerine durdu ve ric'at ettiler. 1. Fırka ilerliyor. 10. Fırka ilerlemeye başlamıştır. Süvâri fırkasının düşman gerilerini tehdîd eylemesi 'arzu olunuyor" raporunu aldıysa da yine bir şey yapamamak vaz'iyetinde olduğunu zannettiğinden seyre devâm etmiş ve nihâyet ortalık karârmaya başlayınca Kara Danişmend'e çekilmişti ve buraya saat 19'da varmıştı. Kumsaid'deki bölük çekilirken düşmanın topçu ateşine uğramışsa da zâyîât vermemişti.

Fırka 17-18 gecesini şark ve cenûba emniyet tertîbâtı alarak burada yorgun bir hâlde geçirmiş yine hayvanların eğerlerini aldırmanın efrâda peksimet vermiş ve gece ordugâh inzibat muhâfazasında haylice müşkilâta? uğramıştır. [Şâyân-ı dikkattir ki fırka 1. Ordunun saat 3 dakika 30'da Yeniköy'den gönderdiği 8 numaralı A. K. Diretifini ancak burada ve geceleyin alabilmişti!].

Böylece süvâri fırkası bugün 'Osmanlılara karşı mâddeten bir te'sir yapmamış olmakla berâber yalnız sol cenâh açığına ve gerisinde görülmesi bile - ileride görüleceği üzere- 'Osmanlı sol cenâhını fenâ hâlde sinirlendirmeye kifâyet etmiş ve süvâri fırkamız bu kuvvet karşısında gayr-ı müessir kalmıştı.

1. Bulgar Ordusunun Muhârebesi:

Bu ordunun 17 Teşrîn-i evvel muhârebesi hakkındaki ma'lûmât-ı mevcûde şimdilik ma'alesef çok azdır şunlara münhasırdır:

10. fırka: bunun 1. Livâsı 16-17'de sûret-i 'umûmiyyede Lüleburgaz cenûbunda, Loriko çiftliği mıntıkasında, 2. Livâsı da muhârebeye girmemiş olarak bu çiftliğin garbında kalmıştı.

17 Teşrîn-i evvelde 1. Livâ herhâlde yine Lüleburgaz cenûbunda ve Ergene nehri şimâlinde kalmış ve 12. 'Osmanlı Fırkası cephesi karşısında muhârebe etmişti. Fakat 2. Livâ ne yaptı? Bu bâbda 'âsar-ı muhtelifede yalnız şu sözlere tesâdüf edildi:

Bir Bulgar muharrir-i 'askerîsinin eserinden:

"10. Fırka gündüzün cephesini ta Susuz Müslim köyüne kadar temdîd ettiyse de düşmanı Lüleburgaz cenûb-i şarkî sırtlaından çıkaramadı. Akşam üstü fırka, hücûma kalkmaya hazırlandığı sırada düşman mukâbil ta'arruz yaptı ve bu ta'arruz tard edilerek fırka geceyi (Susuz Müslim-Lüleburgaz) cephesinde geçirdi."

Nazlimov'un kitabında bu bâbda hiçbir ma'lûmât yoktur ve yalnız şâyân-ı dikkattir ki fırka gecelemek üzere 'avdet ettiği Kara Danişmend çiftliğinde [Ki Lüleburgaz istasyonunun cenûbunda ve Bulgar hatt-ı harbinin gerisinde demektir.] 1. Fırkadan kuvvet bulunduğu hakkında hiçbir şey yazmamaktadır. Yalnız Kara Dânişmend şimâlinde, Ergene kenarında 10. Fırkadan 1 tabur gelmiş olduğunu yazıyor.

[282] Alman Erkân-ı Harbiyesi eserinde "... 10. Fırka sağ cenâhiyle Ergene boyundan ilerleyerek akşama doğru Lüleburgaz istasyonu civârında muhârebeye girmişti.. Öğleden sonra 1 piyâde taburuyla takviye edilmiş olan Bulgar süvâri fırkası Susuz Müslim'e gelmişti.

... 1. Fırka cenûbta yayılmış olan 10. Fırka avcı hatlarıyla Lüleburgaz istasyonu ve şimâlinde Türk mevziinin bulunduğu sırtların eteklerine kadar sokulmuştu. Fakat sağ cenâhı Ergene cenûbuna geçmemişti. Ve Türk mevzii sol cenâhını ihâta için hiçbir şey yapılmamıştı.” Fıkraları vardır.

Times muhâirinin makalelerinde de 10. Fırkadan az veya çok bir kuvvetin Ergene cenûbuna geçtiğine dâir hiçbir fıkra yoktur.

General Palatek kitabında da yalnız şu fıkra vardır: 1. Ordu 17 Teşrîn-i evvelde (Saranlı-Lüleburgaz-Kara Danişmend) cephesinde yayılmıştı ve şarka karşı Seyitler istikâmetine tevcih edilen süvâri fırkasıyla setredilmişti. Sağ cenâhtaki 10. Fırka Ergene şimâline yerleşmiş, merkez sol cenâhta Lüleburgaz ve cenûbundaki mevâkiye ta‘arruz eylemişti..”

Binâ‘en‘aleyh mevsûk ve mufasssal Bulgar neşriyâtı, aksini irâe ve isbâd etmedikçe 17 Teşrîn-i evvelde Bulgarların sağ cenâhlarıyla ‘Osmanlı sol cenâhını Ergene cenûbundan kuşatmak husûsunda hiçbir hareket yapmadıklarını ve hatta böyle birşeyi derhatır etmediklerini, 17’de Ergene cenûbunda süvâri fırkasıyla bunun Kara Danişmend hizâsını şarka geçmemiş olan bir tek refâkât taburundan başka kuvvet bulunmadığını kabûl ederiz.

Esâsen ‘Osmanlı sol cenâhı Ergene’ye müstenid demektir, pek mahdûd geçidi olan bu bataklık su Bulgar ordusu için mühim bir mâni‘ idi. Lüleburgaz istasyonu garbindan mühim kuvvetler nehri yürüyüş kollarıyla geçseler dahi (Kara Danişmend-Susuz Müslim-Bedirköy) hattında bataklık bir vâdide mühim bir mâni‘ önlerinde olarak muhârebe ile nihâyet nehir kenarına kadar varabilirlerdi; buradan daha şimâle ilerleyerek ‘Osmanlı cenâh ve gerisine fiilî bir te’sîr icrâ edecek vaz‘iyete kolayca gelemezlerdi.

Kayabeli Seyyitler’de nehri geçerek ‘Osmanlı ordusunun gerisine düşmek ise çok geç kalacak bir hareket olurdu.

1. fırka: bugün 1. Livâsıyla Lüleburgaz ve şimâlinde 2. Livâ ile de daha şimâlde Saranlı çiftlik mıntikasına kadar olarak muhârebe etmişti. Bunun muhârebesi hakkında da ancak şu ma‘lûmât vardır:

Bulgar muharrir-i ‘askerîsinin eserinden: “.. Fırka ta‘arruz ederek akşamleyin düşmanı püskürttü. Geceyi Lüleburgaz’ın şarkındaki tepelerde geçirdi..

1 ve 10. Fırkaların 17 Teşrîn-i evveldeki muvaffakiyyetlerinin azlığı başlıca sisin kesâfeti hasebiyle öğleye kadar muhârebe etmeye imkân bulamadıklarından ileri gelmişti (?)”

Bir Fransız muharririnin eserinden: “1. Fırka düşmana şiddetle ta‘arruz etti, Türklerin mukâvemetine rağmen [283] Lüleburgaz kasabası öğleden sonra zaptedildi. Ma‘a-hâzâ akşama doğru Türklerin yine bir mukâbil ta‘arruzuyla Lüleburgaz yine kaybedildi..

Alman Erkân-ı Harbiyesi eserinden: “.. Cenûbda muhârebe öğleye kadar Türklere müsâ‘id cereyân eyledi. Fakat öğleden i‘tibâren, düşmanın bir ciddi hücumu vâki’ olmamakla berâber ‘Osmanlı kıta‘âtı insicâm-ı dâhiliyyelerinin za‘afı hasebiyle kendiliğinden sarsılmaya başlamıştı.. 4. ‘Osmanlı kolordusu karşısındaki 1. Bulgar fırkası daha sonra (Lüleburgaz-Saranlı) çiftliği hattında ta‘arruza hazırlanmıştı. Tekmîl topçusu öğleden i‘tibâren bütün şiddetiyle bu ta‘arruzu hazırlıyordu; ateş hâssaten İzmit fırkası mevziine tekâsûf eylemişti. Takrîben saat 13’de açık ‘arâziden

Bulgar ta'arruzu başlamıştı fakat hâssaten Lüleburgaz şimâl-i şarkîsindeki 2 nîm mestûr bataryanın şedîd atışları altında bu ta'arruz en-nihâye sukut eylemişti ve fâik Bulgar topçusu bu bataryaları iskat edememişti.

Fakat Bulgar ta'arruzu kırılıp geriye atıldıktan sonra Bulgar topçusu ateşini bir daha şiddetlendirmiş olduğundan İzmit fırkası da sarsıldı, geriye çekildi.. Fakat durdurularak tekrar ileriye sürüldü ve Bulgarlar bu paniği göremedi.

Karanlıktan sonra 1. Bulgar fırkası İzmit fırkası cephesine tekrar ta'arruz etti ve hatta kısmen avcı siperlerine kadar girdiyse de mukâbil ta'arruzla tekrar derenin garbına atıldı..”

Böylece anlaşılıyor ki bugün 32 taburlu Bulgar 1. Ordusu, süvâri fırkası ile birlikte olarak ‘Osmanlı ordusunun za‘îf 4. Kolordusu karşısında hiçbir netîce alamadan cephe hücumlarıyla uğraşmış kalmıştı.

3. Ordunun Muhârebesi:

6. fırka:16 Teşrîn-i evvel akşamına doğru 1. Piyâde fırkasının Lüleburgaz cephesine gelmesi hasebiyle 6. Fırkanın 17’de şimâle, sola yanaşarak 4. Fırkayı takviye etmesi ve 4. Fırka ile 1. Fırka arasında mütehassıl boşluğu kapaması takarrur etmişti. Bunun üzerine 17 sabahı 6. Fırkanın 1. Livâsının düşman ateşi altında Lüleburgaz’dan Türkbey hizâlarına kadar 7-8 km müşkil bir yan yürüyüşü yapması lâzım gelmişti. 2. Livâ dahi sola, Karaağaç köyüne doğru yanaşacaktı.

Bu sûretle 3. Bulgar ordusu kumandanlığı düşman merkezine karşı -ki cenâhlardaki kuvvetine rağmen merkezde düşman za‘îf görülüyordu- kesîf kuvvetler tevcîh etmek maksadı ta’kîb eyliyordu. Muhârebe şöyle oldu: 2. Livâ Türkbey’i köyünden şimâle imtidâd eden düşman mevziine ta'arruz etti, mükerrer ve şedîd hücumlar yaptı. Fakat ilerlemeye muvaffak olamayarak dereyi geçemedi ve 17-18 Teşrîn-i evvel gecesini yine Taşlı çiftlik şarkında ve Karaağaç deresinin garbında geçirmeye mecbûr oldu. 1. Livâ ise akşama doğru geç vakit bütün kuvvetiyle; sancak açarak, mızıka çalarak Türkbey [284] köyüne ve şarkındaki Türk mevziine ta'arruz etti. Düşman çekildi ve livâ düşman mevziine girerek 17-18 Teşrîn-i evvel gecesini Türkbey köyünün şarkındaki sırtlarda geçirdi.

4. fırka: 17 Teşrîn-i evvelde Karaağaç köyü şarkındaki sırtlarda aşağı yukarı müdâfa‘ada kaldı. Solundaki 5. Fırkanın vaz‘iyeti müşkil olup ric‘at etmişti. Sağındaki 6. Fırkada uzakta kalmış olduğundan 4. Fırka kendisini münferit hissetmiş ve hatt-ı ric‘atı korkusuyla ta'arruzuna devâm edememişti. 18 Teşrîn-i evvelde Çongara istikâmetinde ta'arruza geçmek maksadıyla hazırlık yapmış ve 17-18 gecesini yine mevzilerinde geçirerek geceleyin 6. Fırkanın Taşlıçiftlik civârında bugün ihtiyâtta kalmış olan bir alayıyla da takviye edilmişti.

5. fırkanın muhârebesi 17 sabahı şöyle bulunuyordu:

1 ve 2. Livâların alayları takriben, en sağda 5. Alay olarak sola doğru 18, 20, 2. Alaylarla bulunuyordu. 2. Alayın sol cenâhı da 5. Fırkanın Poyralı garbında ve Tekye çiftliği şimâlindeki sırtlarda gecelemiş olan sol cevahıyla irtibâta girmişti.

17 sabahı türkler Bulgar fırkasının her iki cenâhına ve cephesine birden ta'arruza başlamışlardı. Bilhâssa sağ cenâhtaki 5. Alay hemen 3 cihetten birden, tekmi 17. Türk kolordusunun ta'arruzuna uğramıştı.

5. Bulgar fırkası kumandanı bu vaz‘iyet karşısında evvel emirde ‘Osmanlıların şimâlden ihatâsını durdurmak maksadıyla sol cenâh kıta‘âtına, düşman

ihatâsına karşı Soğucak ve Örencik istikâmetlerinde ta'arruz icrâsını ve düşman cenâhının Vize istikâmetine sürülmesini emretmişti. Bu ta'arruz muvaffak olamamışsa da tam öğle sıralarında, son ihtiyâtın da Örenbeyli cenûbuna sevk edilmesi sûretiyle düşman sağ cenâhı durdurulur gibi olmuş ve düşmanda karışıklık görülmeye başlamıştı.

Sağ cenâhtaki 5. Alaya gelince: ilk anda uğradığı fâik ve şedîd ta'arruz karşısında pek çabuk sarsılmış ve hatta bazı bölükler geri gitmeye başlamıştı ve ancak alay kumandanı Miralay Petrof'un cesurâne ve şecâne müdahalesiyle bir müddet paniğin ve firârın önü alınabilmişti. Lâkin müte'âkıben alay kumandanının vurulması üzerine 5. Alay büsbütün karışmış, firâr yeniden gayr-ı kâbil-i tevkîf sûrette başlamış ve alayın bu hâli solundaki alaylara da sirâyet ederek tekmîl bu 4 alaylık kitle akşama doğru Pınarhisar ve hatta Yenu'ya kadar kaçmıştı.

Ancak 3. Livânın pek şedîd ta'arruzlara rağmen bütün gün sebatı vaz'iyeti kurtarmış ve bu livâ 17-18 gecesini de Burulya deresi garb sâhili boyunca, Tekye çiftliği şimâl sırtlarında geçirmişti. Düşman akşama doğru (Burulya-Karaağaç) dersey vadisine kadar gelmişse de geceleyin tekrar dere şarkındaki sırtlara 'avdet eylemişti.

[285] İkinci Bâb

17 Teşrîn-i evvel 328

'Osmanlıların Muhârebesi

A) 'Osmanlı sol cenâhı

1- Şark Ordusu Kumandanlığı

Nizâm-ı harbdeki kıta'ât, sol cenâhı teşkil eden 2, 1 ve 4. Kolordularla süvârî fırkasına inhisâr etmiş olan Şark Ordusu kumandanlığı 17 sabahı büyük bir nikbîni ile "dünkü muhârebede mağlûb kabûl eylediği düşmanı ta'kîb için emir verdikten sonra" Sakızköy cenûb-i garbisindeki hüyüğe çıkarak ahvâli seyretmeye değil [çünkü bulunduğu mahâlden hemen bir şey görülemezdi] dinlemeye koyulmuştu.

Bu sırada [saat 7 dakika 30] muhârebenin tekmîl cephe imtidadınca başladığı işitiliyor ve binâ'en'aleyh 2. Fırka kumandanı Prens Aziz Paşa gece verdiği düşman ric'ati haberinin tahakkuk etmediği anlaşıyordu.

Ordu kumandanlığının elinde ihtiyât yoktu ve bir ihtiyât kuvveti tedârik edilemezse intizâr etmekten başka yapılacak bir şey kalmazdı. Binâ'en'aleyh ordu kumandanlığı 4. Kolordu cephesinden pek za'îf muhârebe sesleri gelmekte olmasına bakarak buradan ihtiyât kuvveti almaya karâr verdi. Ve öğleden evvel buna şu emri gönderdi:

"1- (Pınarhisar-Örenharâbe) taraflarında bu sabah başlayan muhârebe gittikçe kesb-i şiddet ediyor. Anlaşıyor ki düşman geceden bil istifâde kuvvetlerini bu taraflara toplayarak ordunun sağ cenâhına karşı ihatâ hareketi icrâsına teşebbüs eylemiştir.

2- 1 ve 4. Kolorduların cephelerinde cereyân etmekte olan ateş muhârebesinin za'afından düşmanın buralarda za'îf kuvvetlerle bir ve 4. Kolorduları mahallerinde işgal muhârebeleriyle tesbît etmek istediği anlaşıyor.

3-Vaz'iyetin şu husûsiyetine binâ'en 4. Kolordunun 1 fırkasıyla Lüle burgaz istasyonunu muhâfaza etmesi ve diğer fırkasını behemehâl ordu ihtiyâtı olarak Karaağaç'ın şark sırtlarına sevki muktezidir."

Hâlbuki 16-17’de 1. Kolorduya: “yarın bir fırkanın sağ cenâha celbiyle hatt-ı harbin nisbeten za‘îf olan bu cihetinin taht-ı temîne alınması” ve bundan mâ-‘adâ 1. Kolordu ve sâikinde görüldüğü [286] üzere “bir fırkanın yarın 2. Kolordu emrine gönderilmesi” emradılmıştı ve zîrde görüleceği üzere 17 Teşrîn-i evvel öğleden evvel müretteb 1. Fırka cepheden çıkarılmış ve harekete ihzâr edilmekte bulunmuştu. Fakat buna dâir ne ‘Abdullâh Paşa hâtîrâtında ve ne de Şark Ordusu’nun harb cerîdesinde bir kayıt vardır; 2 muvazzaf alaydan mürekkebe ve dünkü muhârebede hemen de sarsılmamış olan bu fırkanın hüsn-ü istihdâmı mühim bir netîce hâsıl edebilirken bundan tamâmen zuhûl edilmişti. Bil’akis bu fırka ‘Abdullâh Paşa hâtîrâtından menkul ve bu fırkanın toplanması ve 2. Kolorduya sevki hakkında ‘âdetâ ordunun hiçbir haberi olmadığı tarzında yazılı olan şu satırların göstereceği üzere parçalanmış ve bir alayı Sakızköy’üne celbedilmişti:

“.. 4. Kolorduya emir gönderilirken aynı zamânda 1. Kolordu kumandanına dahi haber gönderilerek muahharan kolordunun sağ cenâhında ihtiyât olarak toplu bulunan 1. Nişancı alayının dahi her ihtimâlê karşı (!) ihtiyât-ı ‘umûmi makâmında Sakızköy’üne sevki emredildi..”

Fi’l-hakîka zîrde görüleceği üzere bu kıymetli alay gelmiş, ancak hatt-ı harb gerisindeki firâileri keenne toplamakta kullanılmıştı!

Ordu kumandanlığı, 4. Kolordudan ihtiyât fırka almak ümidinden çabuk vazgeçmeye mecbûr olmuştu ve kolordudan, cevâb mahiyetinde olarak saat 12 dakika 30 târihiyle şu rapor, saat 13’ü geçe varmıştı:

“İzmit fırkası karşısında evvelce bulunan bir alaydan başka diğer bir alay daha zuhûr ettiği ve İzmit fırkasından 2 alayın dağıldığı fırka-yı mezkûreden bildiriliyor. Mevcûd toplara nazaran 12. Fırka karşısındaki düşman lâ-akall 1 livâ ve 6 batarya tahmîn ediliyor. Bu kuvvet F12’yi kısmen cepheden işgal etmiş ve bir kısmıyla da Lüleburgaz istasyonuna kadar ilerlemiştir. İstasyon -kasaba yolu düşman elindedir. Elimize geçirdiğimiz kuvvetlerle bu cenâhın temînine muvaffak olunabileceği de şüphelidir. Bu hâle nazaran kolordumuz muâvenete muktedir değil, muhtâctır.”

Bunun akabinde gelen şu rapor ise vaz‘iyeti büsbütün kara göstermişti:

“Lüleburgaz cenûb-i şarkîsinden, saat 11 dakika 45 fırka 12’den 4. Kolorduya rapor: fırkamızın sol cenâhında Ergene cenûbundaki Susuz Müslim köyünün düşman avcıları tarafından işgal edildiği Kirmastı taburu kumandanlığının raporundan anlaşıldığı ..

Kolordunun tahşiyesi: işbu rapor leffen takdîm kılındı. Tamâmiyle çevrilmek üzereyiz. Çekilmek için emrinize şiddetle intizâr ediyorum.

Abuk ‘Ahmed”

[287] Buna cevâben kolorduya cereyân-ı hâlden bahisle “behemehâl mevziinde sebat ederek geriye çekilmemesi” emredilmiş ve 2. Kolordu hakkında yakından ma‘lûmât dar olmak için ordu Erkân-ı Harbiye reisi o tarafa gönderilirken Reis-i sâni Ali Rıza Bey ve Kaymakâm Yusuf da 4. Kolorduya gönderilmişti.

Saat 15 raddelerinde Ali Rıza Bey ‘avdet ederken 4. Kolordunun çekilmeye başladığını, İzmit fırkasının da dağıldığını bildirince Sakızköy’ün 1 km garbında intizâr etmekte olan nişancı Y1 K kumandanı Kaymakâm Ali ‘Osman Bey’e saat 15 dakika 15: “4. Kolordunun geriye çekilmeye başladığı şimdi haber alındı. ‘Askerin

serîan yemeği yedirilerek doğru, ma‘a-batarya (?) Yörük tepe şarkında 198 tepesine varılarak mevzi alınması ve 4. Kolordu kumandanlığına hemen bir zâbit gönderilerek verilecek ta‘lîmâtın ahzi” emredildi ve şifâhen de “düşmanın Çifte hüyükleri işgali hâlinde 1. Kolordu sol cenâhının muhâfazası anlatıldı”.

Fakat daha alay hareket edemedi saat 16 sıralarında Çanakkale fırkasının da geriye akmaya başladığı görülünce karârgâh süvârileri, nişancı alayından 1 taburla bunlara karşı hareket edilerek efrâd tekrar hatt-ı harbe sürüldü. Bu esnâda 2. Kolordudan saat 15 dakika 35 “kolordu harb cerîdesinde saat 16” târîhli bir rapor gelmiş olup bunda vaz‘iyet şöyle anlatılıyordu:

“Sağdan i‘tibâren 3. Kastamonu, Çanakkale İzmit fırkaları cepheededir. Yalnız 3. Fırka hasmı tepelemiştir. Diğerlerinin de avn-i hakla muvaffakiyyeti memuldür. 3. Fırkadan bir kuvvetli müfreze ric‘at eden düşman sol cenâhının gerisine hareket etmek üzeredir. İhtiyat kuvvet, ekmek ve cephanes irsâli...”

Bundan sonra ordu kumandanı “... 2. Kolordu cephesinde tehlike durdurulmuştu mamafih 2 ve 4. Kolorduların bugünkü muhârebesi pek gergin idi 2 günden beri sarf edilen fedâkârlık dolayısıyla yarın kolorduların behemehâl mevzilerinde sebat eylemesi sûret-i kat‘iyyede mültezem olduğundan keyfiyet bizzat izah edilmek üzere” kolordu kumandanlarını Sakızköy’üne da‘vet etti.

Cereyân-ı hâli ‘Abdullâh Paşa hâtîrâtından telhisen ta‘kîb edelim:

“Emir zâbitleri 1 ve 4. Kolordu kumandanlarını bulamadıklarını, 2. Kolordu kumandanının akşama geleceğini söylediler. Fakat gurub sıralarında Yâver Paşa’nın tekmîl karârgâhıyla geldiği görüldü..

Paşa’ya -... Tebrik ederim bugünü de kazandık- derken müşârun ileyh: “Öyle ama vaz‘iyetimiz fenâdır, durmak mümkün değil, 4. Kolordunun geriye çekilmesiyle açık kalan sol cenâhımıza düşman mitralyöz yerleştirdi. Uşak fırkasını pek sıkıştırıyor.. Artık mevzide kalmak mümkün değildir. Zâten ‘asker tek tük savuşmaya başladı. Bu akşam mevzîlerinde kalmaları şüphelidir.. 2. Fırkadan bir alay hatt-ı harbi [288] terk ederek orman içinde kalmıştır. Elimizde ihtiyât yok Nâsır Paşa’nın kuvvetini gönderdik, Nişancı alayını siz aldınız, cephanede bitti, ne yapalım, ahvâl vahimdir.. – diye devâm etti. Bu sırada 1. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Şevki Bey dahi “durmak mümkün değildir. Fırkalara i‘câb ederse Sakızköy istikâmetlerine çekilmelerini söyledik.” diyordu.. Saat 19’da Sakızköy’üne ‘avdet edildi. Biraz sonra Şevket Turgut Paşa de gelerek vaz‘iyeti anlattı.. Herhâlde cephanes fişkânı var ve vaz‘iyet müşkildi. Ma‘a-hâzâ 2 gündür düşman da sarsılmış olduğundan bu akşam onların da ric‘ati gayrı muhtemel değildi.. Bu sırada 2. Nişancı taburu kumandanı karârgâha gelerek Prens Azîz Paşa’nın emriyle taburu getirdiğini söyledi ve Ömer Yâver Paşa sebebini izah edemedi. Biraz sonra Uşak fırkası kumandanı Cânîb Paşa gelerek 4. Kolordunun çekilmesi hasebiyle boş kalan cenâhının şiddetli mitralyöz ateşine ma‘rûz kaldığını ve nihâyet düşmanın süngü hücumu üzerine bütün fırkasıya mevziyi terke mecbûr kalarak geriye çekildiğini ifâde eyledi..

Fakat bu sırada 50 araba topçu cephanesi ve 6 araba ekmek gelince karârgâh a‘zâsının gözlerinde bir lem‘a-i ümîd parladı. Artık muhârebe hattını terketmek hatıra gelemeyeceğinden cephanes bi’t-tevzi‘ şu emir verildi:

Ordu Emri

Satıköy

17-18 Teşrîn-i evvel 328

1- Düşmanın Pınarhisar cihetindeki sağ cenâh grubumuza karşı olan sol cenâh kolu bozulmuş ve geriye püskürtülmüştür.

2-Ordu yarın dahi bulunduğ u mevzide behemehâl düşmana mukâvemet ve sebat edecektir,

3- Ordu karârgâh ı Satıköy kurbunda bugünkü mevziinde bulunacaktır.

Fakat bu emri alıp giden Şevket Turgut Paşa 10 dk sonra ‘avdetle “.. Sebât ı emrettiniz ama tekmîl kolordu dağılmıştır. Kıta‘ât kumandanları gelmiş, şimdi haber aldım. Bugünkü mevzinin tekrar işgali için yarın ‘askeri toplayarak düşmana ta‘arruz etmek lâzım geliyor. Bunu ise kolordu îfâ edemez.” dedi.

Böylece 2. Kolordunun ric‘ati ve bu zamânda muhârebe hattında kimse kalmadığı anlaşıyordu; 1. Kolordu kumandanı daha evvel ric‘at emri vermiş olduğundan bu sebeble gurûbdan sonra Çanakkale fırkasıyla 2. Fırkanın birer birer hatt-ı harbi terk ederek geriye çekildikleri ‘iyânen tezâhür etti.

[289] Her iki kolordu kumandanı yarın mevzîlerini muhâfaza edemeyeceklerini beyân ederek verilen emrin icrâsında kat‘iyyen adem-i imkân gösteriyorlardı zâten 4. Kolordu dahi bu akşam mevziyi tahliye ederek yörük deresine çekildiğini bildirmişti. Binâ‘en‘aleyh şu zarûret-i ahvâl altında bu ordu emri verildi:

Ordu Emri

Satıköy

17 Teşrîn-i evvel 328 saat 22 (bazı cerîdelerde)

23? Harb cerîdelerinde

1- Düşmanın Pınarhisar cihetinde bulunan sol cenâh ı, sağ cenâh grubumuz karşısında püskürtülmüştür. Fakat bazı kıta‘ât hatt-ı müdâfa‘ayı tahliye etmiş olmalarına mebni hatt-ı müdâfaa Soğucak dere gerisine nakl olunacak ve burada düşmanın ileri harekâtına mukâbele edilecektir.

2- 2. Kolordu Karaağaç’tam Topçuköy istikâmetinde hareket ve Topçuköy garbındaki sırtları tahkîm edecektir. 1. Kolordu (Türkbey-’Ahmedbey-Tatarlı) istikâmetinde hareketle Tatarlı garbındaki sırtları tahkîm ve işgal edecektir. 4. Kolordu Akçaköy istikâmetinde çekilecek (Paşaköy-Akçaköy) arasında bir mevzi işgal edecektir. Suvâri fırkası sol cenâhta bulunacaktır.

3- Ordu karârgâh ı tarından i‘tibâren ‘Osmanlı köyünde bulunacaktır.

Yâver Paşa’ya, nişancı alayının bir taburuyla Çifte hüyüklerle karşı ileri karakolda, kısı küllisiyle Umurca çiftliğinde bulunduğ u ve bunun unutulmaması, Soğucak dere gerisinde ‘askere nizâm ve intizâm vermesi şifâhen emredilerek hareket edildi ve saat 1’de ‘Ahmedbey’e varılarak gece orada geçirildi 18 minh saat 7’de ‘Osmanlı çiftliğine müteveccihen hareket edildi..”

Böylece ok yaydan çıkmış ve sol cenâhın ric‘ati artık emr-i vâki’ olmuş idi.

Hâlbuki -zîrde görüleceğ i üzere -ordu henüz mağlûp olmamış idi vaz‘iyet hiç de ümitsiz değildi. Fakat ne çâreki 2 günlük muhârebe evvel emirde kumanda

heyetini mağlûb etmeye kâfi gelmiş ve bi'n-netîce 'umûmî ric'at emr-i vâki' olmuştu ve bu hareket Lüleburgaz Meydan Muhârebesi'ni Bulgarlara terk etmek demektir.

Burada irtikab edilen en büyük hatâ bu ric'at karâr ve emrinin sağ cenâha ve hiç olmazsa Karârgâh-ı 'Umûmîyye en seri bir vâsıta ile ve derhâl bildirilmemesi idi. Azimkâr ve müteşebbis bir düşman karşısında bu hatâ bilhâssa sağ cenâhın imha-i tâmmı ile neticelenebilirdi. Çünkü ric'at emrini veren ordu kumandanı Soğucak dere [290] şark sırtlarında yeni bir hatt-ı müdâfa'a tutularak sağ cenâhın mevzide muhâfaza edilebileceğine hiç de emîn değildi ve aldığı haberlere göre emîn de olamazdı. Herkes inhilâlden, 'umûmî dağınıklıktan bahis ediyordu. Binâ'en'aleyh bugün eğer sağ cenâh düşman aleyhine kat'î bir muzafferiyet istihsâl etmemişse [ki etmemişti] sol cenâhın ric'ati bunun da derhâl ric'ati i'câb ederdi bunun için ise sol cenâhın vaz'iyetten derhâl haberdâr olması ve edilmesi lâzımdı. Bereket versin Bulgarların ataleti tekâmül bu tehlikeleri lehimize izâleye kâfi gelmişti.

Bugün ben de Karârgâh-ı 'Umûmînin emirlerini tebliğ etmek ve vaz'iyeti anlayarak 'avdet etmek vazîfesiyle Çerkezköy'den Satıköy'e gelmiştim, bu bâbdaki müşâhedât ve mesâ'îmi ve 'avdetle Karârgâh-ı 'Umûmî'ye verdiğim şifâhî raporumu bugünün Karârgâh-ı 'Umûmî faslında zikredeceğim.

Herhâlde şimdiden şu kadar işâret edeyim ki saat 10 dakika 30 sıralarında buraya geldiğim zamân ordu karârgâhı rûhen çok sarsılmış ve 'Abdullâh Paşa hazretlerini tamâmen bedbîn bir hâlet-i rûhiyyede görmüştüm.

2- 17 Teşrîn-i evvelde Sol Cenâh Müntehasındaki Muhârebe (Süvâri Fırkası ve İzmir Alayı)

16-17 Teşrîn-i evvel gecesini Büyük Karışdırın'da geçiren süvâri fırkası yeni bir emir almadan kemâkân "sol cenâhı temîn" vazîfesiyle ale's-sabah Bedirköy şimâl sırtlarına gelmiş ve akşama kadar sûret-i 'umûmiyyede bu havâlîde kalarak faal bir vazîfe îfâ eylememiştir.

Bugün burada İzmir alayı da ortaya çıkmıştır:

Menemen taburu daha 11 Teşrîn-i evvelde Lüleburgaz'da Çanakkale fırkasına iltihâk ederek onunla birlikte bulunmakta olan İzmir alayının İzmir taburuyla alay kumandanı 6 Teşrîn-i evvelde, Bornova taburu 7 minhte İzmir'den trenle hareket ederek 10 ve 12'de Tekirdağı'na ihrâc sûretiyle burada birleşmişlerken ordudan verilen 'umûmî emirlerle İzmir taburu 13'de hareket ederek Çorlu'ya gelmişti ve burada "geriye gelecek olan ve mensûb olunan 1. Kolorduyu beklemek maksadıyla Ohlas çiftliğine gitmek emrini alarak" saat 14'te oraya varmıştı. İzmir taburunun harekette mevcûdu 10 zâbit, 720 nefer, 214 mekkâri idi. Diğer taburlar da buna mumasil kuvvete mâlik idi.

Bu bâbda İzmir redif taburu harb cerîdesinden şu fıkralar nakledilir:

[291] "14 Teşrîn-i evvel sabahı Çorlu'da alay kumandanı Kaymakâm Halil Sâmî Bey ile birlikte dolaşırken ordu karârgâhının önünden geçtiği sırada pencerelerden birisi açılarak kumandan 'Abdullâh Paşa Hazretleri 'âcize seslendi ve 'âcizden taburun mevcûdu hakkında bazı ma'lûmât aldıktan sonra arkamızdan mufassal ta'limât gönderileceğini bi'l-beyân hemen Çorlu'dan müfârekat etmemizi ve fakat Erkân-ı Harb Miralay Cevâd Bey'i de görmemizi emretti. Halil Sâmî Beyle birlikte Cevâd Bey'in nezdine gittiğimizde kendisini hüznün ve kederin timsâli denecek bir hâlde bulduk. Mûmâ-ileyh 24 saatten beri vaz'iyet-i 'umûmiyyenin

iyiden iyiye değişmiş olacağını ve bu vaz'iyetin ordu karârgâhınca da mechûl bulunduğunu, İzmir alayı 1. Kolordunun Uşak fırkasına müretteb olduğundan Ohlas çiftliğine gidilmesini ve o civârlarda 1. Kolorduya iltihâka gayret olunmasını, arkadan emir gönderileceğini, erzak mevcûd olmadığından işi oluruna bağlamak lâzım geldiğini beyân etti. Tabur derhâl hareket etti..”

15 Teşrîn-i evvelde İzmir taburu ne yapacağını bilemeyerek ve bir emir alamayarak Ohlas çiftliğinde kalmış idi.

16 Teşrîn-i evvelde muhârebe seslerinin şiddetle aksetmeye başlaması üzerine, öğleden sonra alay kumandanı kendiliğinden top sesine gitmeye karâr vermiş ve hareketle saat 20 dakika 30'da İzmir taburuyla Büyük Karışdıran'a varmıştı.

Bornova taburu ise 14'te Tekirdağı'ndan Çorlu'ya gelerek 15'de burada kalmış, hiçbir taraftan bir emir alamamış, nihâyet bugün bir zâbite tesâdüfle İzmir taburunun ve alay kumandanının Ohlas çiftliğinde olduğunu haber alınca 16 sabahı kendiliğinden Ohlas çiftliğine ve oradan da Karışdıran'a hareket ederek saat 22 dakika 30'da buraya gelmiş, alaya iltihâk eylemişti.

Anlaşıldığına göre aynı noktada bulunmalarına rağmen müstakil süvâri fırkası ile İzmir alayı burada yek-diğerine tesâdüf edememiş olup 17 sabahı tahmîni bir sûrette Türkbey istikâmetini tutarak hareket etmişti ve Küçük Karışdıran hizâlarına gelince bir emir atlısında ordunun bu sabah için vermiş olduğu (ta'kîb) emrini görmüştü

Nihâyet Evrensekiz civârındaki çiftliğin cenûbunda süvâri fırkasına rast gelmiş olup fırka kumandanı Salih Paşa şifâhen: 4. Kolordu za'îf tır. 1. Kolorduya iltihâkınız zamâne mütevakıftır. 4. Kolordunun sol cenâhını muhâfaza için hareketiniz daha muvâfıktır” emrini verince İzmir alayı 198 istikâmetine hareket eylemişti.

Bu karâr ve emir vaz'iyete muvâfıktı, doğru icrâsı hâlinde mühim bir fayda hâsıl edebilirdi fakat ne çâre ki sûret-i tatbîki şöyle olmuştu:

Alay saat 14 dakika 30 sıralarında Bedirköy şimâline varmış ve fakat burada intizâr vaz'iyeti almıştı, hâlbuki görülen düşman Susuz Müslim cenûbunda ve 170 havâlîsindeki atlılardan 'ibâretti.

[292] Bu sırada kolordu kumandanından: “Yanınızdaki taburlar ve süvâri fırkasının iki mitralyöz bölüğü ile birlikte 12. Fırkanın sol cenâhına sür'atle iltihâk ediniz. Bu fırka Lüleburgaz'a ve Susuz Müslim'e karşı harbetmektedir.” Emri gelmişti. İki mitralyöz bölüğü ve bir süvâri bataryası da fi'l-hakîka bu sırada süvâri fırkasından alayın emrine gönderilmiş ve iltihâk eylemişlerdi.

Bu mühim ve kısm-ı azamı tâze ateş kuvvetinin meydan-ı muhârebede hatta sadece 12. Fırka ve 4. Kolordu kumandanlarınca vücûdunun görülmesi bile mühim bir te'sîr hâsıl edebilirdi. Fakat alay yine gitmedi çünkü bu esnâda meydan-ı muhârebede kendi hesâbına dolaşmakta olan süvâri mülâzım-i evveli Kenan Efendi [Erkân-ı Harbiye mektebi stajyeri -Karârgâh-ı 'Umûmî'den 15'de hareket eylemişti.] alaya gelerek düşmanın bir piyâde taburuyla bir bataryasının muhtemelen Bedirköy'de bulunduğunu söylemiş ve bunun üzerine alay kumandanı Bedirköy'e ta'arruza karâr vermişti.

Binâ'en'aleyh saat 15 dakika 30 sıralarında İzmir taburu 1. Hatta, Bornova taburu 2. Hatta olarak ve makineli tüfekler ve batarya mevziye girerek Bedirköy'e yürünmüştü. Kıtaât Lüleburgaz istasyonu istikâmetinden uzaktan topçu ateşine uğramakla berâber nihâyet köye girilmiş ve fakat düşman bulunmadığı anlaşılmıştı! Bu surada düşman olarak yine ancak (170) havâlisinde düşman süvârileri görünüyordu, tüfek muhârebesi yapılmamıştı.

Ortalık karârırken Bedirköy'deki İzmir taburu kumandanı da "baskına dâcâr olmayayım" evhamına kapılarak geriye çekilmiş ve bötlice alay yine saat 14 dakika 30 vaz'iyetini alarak burada gecelemeye başlamıştı.

Bu işler olurken süvâri fırkası da görünüşe nazaran alayın gerisinde, şimâl istikâmetlerinde tepeden tepeye dolaşmış, yanındaki diğer bataryayı bir aralık mevziye sokarak uzaktan düşman süvârisine birkaç mermi attırmıştı. Kezâlik akşama doğru Kara Danişmend ile Alacaoğlu arasında gözüken takrîben 1 alay kadar düşman süvârisini tard için 11. Alayını me'mûr etmişti; fakat bu da Ergene'yi geçmeterek Bedirköy civârında kalmıştı.

Böylece bütün günü mâlik olduğu mühim ateş kuvvetine ve refâkâtinde olan 2 tâze tabura rağmen hiçbir iş yapmadan geçirmiş olan müstakil süvâri fırkası ortalık karârırken kısm-ı küllîsiyle konaklamak için Örensekiz'a çekilmişti; İzmir alayı ile bir süvâri alayı da Bedirköy civârında ikâmete geçmişlerdi.

Süvâri fırkası Karârgâh-ı 'Umûmîyye şu raporu göndermişti: "bugünkü müşahedât ve keşfiyyaâta göre düşmanın sağ cenâh muntehâsı (Babaeski-Burgaz) caddesini tak'îben ilerlemiş ve ancak saat 13 dakika 31'de muhârebeye girecek olan Burgaz istasyonunu işgal ile F 12 sol cenâhı yakınına kadar [293] yaklaşmıştır. Bu kol, azami 2 livâlî bir firkadır. Kuvvetimiz azaldığından muvaffakiyyetle keşif ve vazîfeye devâm edecek hâlde değiliz."

Bugün süvâri fırkasının 12. Firkadan: "Ric'at ediyordum, tekrar sebat emrini aldım. Solumuzu himâye ediniz" tarzında bir emir de aldığı görülüyorsa da bunun kaçta geldiği ve bunun hakkında bir şey yapıp yapılmadığı ma'lûm değildir.

Ma'a-hâzâ şu cereyân-ı hâl diğer taraftan 17 Teşrîn-i evvelde ordu sol cenâhının bilhâssa Ergene cenûbundan bir tehdîd ve tehlikeye ma'rûz bulunmadığını da gösterir ki mebâhis-i âtiyeyi tedkîk ederken bu noktanın hatırdan kalması faydalı olur.

Eğer bugün süvâri fırkası, İzmir alayını doğruca 12. Fırka emrine göndermiş, kendisi Ergene cenûbuna hiç olmazsa dünkü yerine, Susuz Müslim civârına gelmiş olsaydı Bulgar süvâri fırkası ve bunun refâkât taburu muhakkak geriye çekilecekti ve bu hareket görülünce ve aynı zamânda haber alınınca -ki süvârinin en mühim vazîfesi idi- 12. Fırka ve 4. Kolordu sol cenâhlarına 'âid olan endişeden kurtulacak ve cereyân-ı hâlî ihtimâl başka bir şekil ve sûret alacaktı. Fakat fırka bu fırsatı göz göre göre kaybetmişti. Ma'a-hâzâ süvâri fırkası, madem ki bunu kendisi taakkul edip yapamamıştı, yaptırmak, emir vermek mâ-fevk makâmâtın ve hiç olmazsa 4. Kolordu kumandanlığının vazîfesi idi.

3- 17 Teşrîn-i evvelde Dördüncü Kolordunun Muhârebesi

1- Kolordu Karârgâhının Fa'aliyeti

16-17 Teşrîn-i evvel gecesini Sakızköy'de Şark Ordusu karârgâhıyla birlikte geçiren 4. Kolordu kumandanlığı sabahleyin yine Çifte hüyükler civârında muhârebe

idâre mahalline geldiği sırada Lüleburgaz istasyonunu hâlâ kendi elinde zannediyordu ancak bu esnâda 12. Fırkadan bunun daha dün düşman eline düştüğünü öğrenmişti.

12. Fırkanın saat 1 dakika 20 ve saat 6 dakika 30 ve saat 7 dakika 30 târîhli olan bu raporların da “sol cenâhtaki Kirmastı ve Bandırma taburlarından mühim mikdârda efrâdın geceleyin çekildiği gece saat 2 dakika 30’da cephe ilerisindeki karaltıya ateş edilerek mürd olan 3 mekkârinin başları cenûba müteveccih olduğundan bundan düşmanın sol cenâhımıza ilerlediği anlaşıldığının Kirmastı alayından [294] bildirildiği, mevzînin sağ cenâh ve merkezi muhâfaza edilmişse de istasyon tahliye edilmiş olduğundan sol cenâhın geriye kırıldığı, mevzînin de muhâfazasına çalışılacaksa da sol cenâhımızın takviyesinin elzem olduğu, bir an evvel Çanakkale fırkasının i‘zâmı” bildiriliyor.

Böylece 12. Fırka daha muhârebe başlamadan telâşa düşmüştü, hele ilk fıkradaki istidlâl ve müşâhade şâheseri olan vak‘ânın ağıleb ihtimâl istasyon bizde olduğu zannıyla oraya cephaneye almayla giden kıta‘ât mekkarisi olması ihtimâlî hiç de düşünülmemişti [Ki hakîkâtte böyleydi].

Öyle anlaşıyor ki esâsen bedbîn olan kolordu kumandanlığı, saat 16’da hâssaten sağ cenâhta, 2. Kolorduda cereyân eden ahvâl hakkında Sakızköy’de muttali’ olduğu haberlerden pek müteessir olmuş ve 17 sabahı mıntıkasına gelirken daha şimdiden işin fenâlaştığına hükmeylemişti ki saat 9 dakika 30’da verilmiş olan şu kolordu emri bize bunu sarâhaten göstermektedir: [hulâsa] “... Maksudımız sağ cenâhta fâik kuvvetlerle ta‘arruzumuz başlayıncaya kadar bulunduğumuz hattı tahkîm ile pek fâik bir düşmanın ta‘arruzuna ma‘rûz kalmadıkça sebat etmektir. Her ihtimâl karşısı fırkalar kuvvetli ihtiyât bulunduracak ve yekdiğerleriyle irtibât yapacaktır. 12 fırka, Tevfik Bey kumandasındaki Gemlik ve Atranos taburlarının da yardımıyla birçok mühimmât mevcûd olan istasyonu elde bulundurmaya çalışacaktır. [Bu ibâre şâyân-ı dikkattir yukarıda mezkûr 12. Fırka raporlarının henüz alınmadan bu emrin verildiğini ima edebilir ki bu tarz-ı kabûl doğru ise bu takdîrde kolordu kumandanlığının daha buraya gelirken durmamak niyetinde bulunduğunu istidlâl etmek iktizâ eder. Bu da acaba Abuk ‘Ahmed Paşa Satıköyden ayrılırken ‘Abdullâh Paşa’dan bu bâbda az çok müsamahakâr bir cevâb mı aldığı şüphesini hatıra getirir. M. N.]

Kolordu bugün pek fâik bir düşmanın hücûmuna ma‘rûz kalırsa Yörükdere gerisinde 2. Bir mevzi almayı münâsib görürüm. Şimdiki mevzide kalındıkça cephaneye ikmâlî, lâzımdır. Seyitler’de cephaneye vardır.

Kolordu karârgâhı Lüleburgaz’ın 5-6 km şarkında tepededir. Sık sık rapor veriniz, mevcûd kuvvetinizi idâre ediniz. Kolordumuzun başka kuvvetlerle takviyesi mümkün olamayacağı ordudan bildirilmiştir”.

Bu emir bugünkü muhârebe için elbet bir hüsn-i ibtida değildi; her satırında ve kelimesinde ric‘at kokusu vardı.

Ne bedbahtlıktır ki kumandanı bu emri veren kolordu dün hakîkâtte pek mühim ve şerefli bir vazîfe ifa etmişti ve bugün bu emirlere ve birçok sû-i idâyeye rağmen 17-18’de de mevziini muhâfazaya muktedir olacaktı!

Bundan sonra 12. Fırkadan gelen saat 9 dakika 30 târîhli bir rapor “cephemizde şimdilik [295] bir batarya arada bir ateş ediyor. Piyâde ateşi yoktur. Sol

cenâhımızda düşman istasyon caddesini tutmuş ve siperler arkasındadır. Kuvveti tahmîn edilemiyor, buna iki topla ateş ediyoruz ve piyâdeye ta'arruz emredildi. 1000 metreye kadar sokuldular ve siperlere girerek kaldılar. [Bizim piyâde mi? M. N.] Kirmastı, Gemlik taburları gelmiştir. Atranos taburu dağılmıştır, Gemlik taburu da ciddi bir muhârebeye muktedir değildir.

Düşmanın bir alay kadar piyâdesi Lüleburgaz istasyonu şarkındaki tren köprüsündedir ve topçusu da vardır. Düşman süvârisinin ileri hareket ettiği görüldü. Bizim süvâriden eser yoktur.” Diyordu, fakat bu rapor dahi kolordu karârgâhını keskin edememişken saat 11 dakika 15 târîhiyle gelen ve güya Ergene cenûbundan sol cenâhın çevrildiğini gösteren rapor, karârgâhı derhâl ric'at fikrine imâle etmişti ve yukarıdaki bahiste görüldüğü üzere bu sırada gelmiş olan ve kolordudan bir fırkayı ordu ihtiyâtı almak isteyen, ordu emrine saat 12 dakika 30'da yazılmış olan cevâbda buna imkân olmadığından bahsedilmiş ric'at emri taleb edilmişti.

Ma'a-hâzâ anlaşıldığına göre daha bu yazılmadan ve cevâb beklenmeden evvel kolordudan fırkalara şu emir verilmişti. (Saat 11 dakika 25)

“Susuz Müslim'de düşman var. Doğru ise ve düşman daha ilerleyerek gerimize düşmek isterse kolordunun daha geriye çekilmesi zarûrî olacaktır. 12. Fırka gece karanlığına kadar mevzide mümkünse sebat edecek ve kuvâ-yı faika karşısında mecbûr olursa Evrensekiz ve çiftlik istikâmetinde çekilecektir. İzmir fırkası da bununla gâyet sıkı irtibât yaparak ve tevhîd-i harekât ederek fâik düşman karşısında çekilmeye mecbûr kaldığı takdirde Evrensekiz istikâmeti 'umûmiyyesinde çekilir. Fakat herhâlde sebat etmek lâzımdır. Keyfiyet orduya yazıldı. Bir emir alırsam onu da bildiririm. Çekilirken hatve be hatve müdâfa'a etmeniz ve intizâmı muhâfaza eylemeniz rica olunur.”

Bu sırada saat 10 dakika 30 târîhiyle ordudan şu emir gelmişti ki, bu emir Karârgâh-ı 'Umûmî haber zâbiti sıfatıyla bizzat benim, otomobil ile Çerkezköy'den Satıköye gelerek tebliğ ettiğim emre müsteniddir: “şimdi 'umûm başkumandanlıktan gelen emirde 3,16 ve 17. Kolordulardan müreekeb sağ cenâh grubunun muvaffakiyyetle düşmanı püskürttüğü ve bu sebeble ordumuzun yerinde sebat edip mukâvemet etmesi lüzûmu emrolunuyor. Siz kolordunuzla behemehâl ve yerlerinizde sebat ederek ordunun sol cenâhını adem-i muvaffakiyyetten himâye ediniz.

‘Abdullâh.”

Bu emir üzerine fırkalara:

“1. Kolordudan ve ordudan kuvvet istenildi. 4 saate kadar gelebilir. Şimdi ordudan alınan emirde kolordumuzun her ne bahâya olursa olsun yerinde sebatı iş'âr ediliyor. Binâ'enaleyh bu imdâd kuvveti gelinceye kadar mevzinizden bir hatve bile çekinmeyiniz, her ne bahâya olursa olsun orada mukâvemet ediniz”

[296] Bundan sonra ordudan belki tahrîren ve belki Erkân-ı Harbiye reis-i sânisî Miralay Ali Rıza Bey ile Kaymakâm Losof ? vâsıtasıyla şifâhen sebat ve mukâvemet emri gelmişti. Bu sırada ben de beygirle hatt-ı harbi dolaşarak kolordu karârgâhına gelmiş ve Nâzım Paşa'nın sebat emrini tebliğ ve vaz'iyet-i 'umûmiyye hakkında bildiğimi tafsîl eylemiştim ki bunun üzerine de saat 14 dakika 10'da fırkalara tekrar şu emir verilmişti:

“Yarım saate kadar süvâri sol cenâha gelecek, 2 saate kadar da kuvâ-yı imdâdiye muvâsalat eyleyecektir. Ordu başkumandanlığının iş‘ârına ve vaz‘iyet-i ‘umûmiyyeye nazaran kolordunun mutlak yerinde sebatı lâzım geldiğinden her ne bahaya olursa olsun sebat ve ısrar edilerek mevkinin terk edilmemesi kat‘iyyen matlûbdur. Ordumuzun sağ cenâhı galibiyetle ilerliyor”.

Böylece kolordunun ric‘at-sebat hakkında emirleri yek-diğerini velyederek fırkaları ne yapacaklarını şaşırılmış bir hâle sokarken fırkalardan da bunun aksi te’sîri gecikmemişti; meselâ: Daha öğleden evvel İzmit fırkası kumandanlığı raporunda: “.. Cephemizde piyâde ve topçu gözüküyor. Dere içinde biraz piyâdesi olduğunu, keşif kolu bildirdi. Şimâl-i garbî istikâmetinde cephemizin sağ yanı ilerisindeki sırtlarda kesif kollar müşâhade edildi. Şimdi bir keşif kolu düşman piyâde ve topçusunun Lüleburgaz’a inmekte olduğunu bildirdi. Cephemize doğru tepeden de bir kısmı iniyor. Topçu cephanemiz yoktur. Ateş edemeyeceğiz. Seyitler’den cephe aratıyorum. Sûret-i hatt-ı hareketimizin kati olarak iradeleri müsterhamdır. Biga ve Eskişehir alayları geceleyin dağıldı. İzmit alayından da dağılan var. Dünkü muhârebede her taburdan 200 kadar mecrûh oldu. Bazı taburlar 180 bazıları 550 kadardır. Erzak yok ahvâl-i rûhiyyeleri ma‘lûm olan rediflerin şu hâl ile bundan ziyâde muhâfaza ve inkıyadı mümkün olamayacaktır” deniyordu.

Saat 13 târîhiyle Lüleburga istasyonunun şarkındaki köprünün şimâlindeki sırttan işaretiyle Bandırma alayı kumandanlığından gelen raporda da: “Sabahleyin sol cenâhı temîn için 2 taburumdan kalan 300 kadar neferle hareket edildi. Cephe istasyon ciheti idi. Düşmanın iki alay kadar kuvveti köprünün cenûbundaki sırtta açılmış görüldü. Ateşe başlandı. Düşman sol cenâhımızı ihatâyâ teşebbüs ettiyse de tard edildi. Düşman süvârisi hâlâ burada harbediyor. Kuvvetim azaldı. Bandırma taburu 1 Yüzbaşı 50-60 nefer ve Gönen taburu 3-4 zâbit 200 neferdir. Düşmanın köyün sağ taraflarında çok kuvveti vardır.” Deniyordu.

Bu ve emsâli raporlarda 4. Kolordu kumandanlığının asabiyet ve telâşını büsbütün tezyîd eylemişti ve İzmit fırkasına öğleden evvel “12. Fırka sol cenâhı gittikçe ehemmiyet kesbediyor. Karşısında külliyyetli topçu görülüyor. Sizin önünüzde ise fazla kuvvet görülüyor ve siz de söylüyorsunuz. Şu hâlde bir batarya ve varsa bir taburu hemen şimdi 12. Fırka imdâdına ve sol cenâhına gönderiniz” emri [297] verilmişti. İzmit fırkası ise “Karşımıza 1 alay daha çıktı. 2 alayımızın dağıldığı da bildirilmişti. Kuvvet ifrâzına imkân yoktur” cevâbını vermişti.

Sabahleyin 4. Kolordudan da 1 alay ve 1 batarya istenilmişti. 1. Kolordu bu talebi saat 11’de almakla berâber bir şey yapmamıştı. Yalnız kolordu emir zâbiti saat 14 dakika 16 târîhiyle 4. Kolorduya gönderdiği bir raporda bu talep üzerine İzmir alayının alınmayarak sol cenâha gönderildiği Ayvacık alayının [2 taburlu] 4. Kolorduya verildiğini bildirmişti. Bu alayın 1 taburu İzmit fırkasına, 1 taburu da 12. Fırkaya gönderilmişti.

Ma‘a-hâzâ saat 15 sıralarında kolordu kumandanlığı biraz ferahlamış olacak ki 12. Fırkaya şu emri göndermişti: Karışdıran yolu üzerinde Hüyükten: “Süvâri geldi. Sol cenâhınız gerisinden 198 tepesinden topçu ve yaya cenkle size yardım edecek. Karışdıran celbedilen 2 tabur ve 2 mitralyöz bölüğü dahi sol cenâhınız istikâmetinde hareket etmek üzeredir. Mevkinizde son dereceye kadar sebat ediniz. Düşman her taraftan kaçıyor. İnşallâhü’r-Rahman muvaffakiyyet bizdedir”.

Fi'l-hakîka yukarıda görüldüğü üzere İzmir alayı kumandanlığına da 2 tabur ve 2 süvâri mitralyöz bölüğüyle birlikte 12. Fırka sol cenâhına yetişmesi emri gönderilmişti.

Hâlbuki şu sırada İzmit fırkasından şu rapor gelmiş ve ahvâli bir daha karıştırmıştı: “bu gece [16-17 minh] sağ cenâhımızdaki devâmlı ateşin hirası te'siriyle dün toplayabildiğim efrâdtan kısm-ı azamının bu sabah kaçtığı anlaşıldı. Cephane yok, erzak yok. 2 taburlu 1 alay geldi [belki Ayvacık alayı? M. N.] kâmilten dağılmış olan Biga alayı yerine sağ cenâha yerleştirildi. İzmit fırkasının 3 alayıyla birlikte bu iki alay ancak 3000 kişidir. Düşman cepheye ve yanlarımıza doğru ilerliyor. Şimdilik topçu ile mukâbele ediyoruz. Sağ cenâhımızda 1. Kolordu muntazamında derin bir gayrı muntazam kol geriye yürüyor. Uşak fırkası mıdır? Anlayamadık. [Muhtemelen 1. Müretteb fırka görülmedi. M. N.] Beş gece bilâ-fâsıla uykusuzluk ve mahrûmiyyet sebebiyle hakayık ahvâli serin kanlılıkla tedkik ve bir hüküm itasına ve telâkkî olunan evâmirin bi-hakkın icrâsında ‘acz husûle geldiğinden ve fırka Erkân-ı Harbini lede'l-hâce kumandanlıkta kullandığından yanlışlığa mahal kalmamak ve ‘âcizlerinin evâmir-i kumandanîlerini harfiyyen icrâda zerre-mâ kusûr etmediğini müşâhade ile âtiyen mes'ûl iyet-i çâkerâneme mahal kalmamak ve muâvenet-i lâzimedede bulunmak, ru'yet olunan düşman kollarının kuvvetini ta'yîn etmek üzere ma'iiyet-i sâmileri Erkân-ı Harblerinden sahib-i şecâat ve raviyyet bir zâtın fırkaya i'zâmına müsaade buyrulması..”

Aldığı emirlerle çileden çıkmış olan İzmit fırkası kumandanı Fahri Paşa bu raporla derin bir ta'rîzde bulunuyordu.. Kolordu kumandanlığı ise bu ta'rîzi anlamamazlığa gelerek kolordu Erkân-ı Harbiyesinden çok bedbîn ve telâşlı bir zât olan Binbaşı Mehmed Ali Bey'i fırkaya göndermişti ki -zîrde görüleceği üzere- mûmâ-ileyh derhâl hastalanıvererek işin içinden çıkmıştı.

[298] Bu sırada saat 15 raddelerinde İzmit fırkasında –bilâhare 1 bataryanın tebdîl-i mevziinden mütevellit sû-i tefehhüm olduğu anlaşılan – bir ric'at hareketi görülmüş ve kolorduca da müdahale edilerek- zîrde görüleceği üzere- mes'ele tashîh edilmişti. Ve bâbda fırkaya şu emir verilmişti: “size gecenin hulûne kadar mevzinizde kalmanız emrolunduğu hâlde şimdi geriye çekilmenizin esbâbı anlaşılmadı. Hemen Çifttehüyükler tarafeynindeki eski mevzinizi, ileriye çıkmamak ve kendinizi göstermemek ve düşmanın vürûdunda şiddetli tüfek ateşiyle ve hatta süngü ile karşılamak üzere hemen ilerleyiniz. 12. Fırkanın sol cenâhına yaklaşmak lâzımdır (?)”

12. Fırkadan saat 16 dakika 50 târîhiyle gelen şu raporda ümîd-bahş idi: “fırkamızın sağ cenâhıyla 2 hüyük arasındaki kısımda bulunan İzmit fırkası kıta'âtı geriye çekildiğinden bu aralığı kapamak üzere 1 tabur sevk edilmişse de za'iftir. Fırka sebata karâr vermiştir. Cephemizdeki düşman olduğu yerde kalmış şu sırada ateş hafiflemiştir. Sağ cenâhımız düşmanı tevkîf ve çekilmeye mecbûr etmişse de 2 tabur ve topçu zan olunan bir kuvvetle takviye edilmek üzere olduğu haber alınmıştır.”

Böylece 4. Kolordu kumandanlığı her iki fırkasının da muhâfaza-i mevki etmek sûretiyle akşam başladığını görmek ta'lihine mazhâr olmuş ve bütün gün hüküm-fermâ olan telâş ve korku tahakkuk eylememişti. Yarına artık emniyetle bakâbilirdi. Sol cenâha da tâze kuvvet yanaşmıştı.

Fakat ne çâre ki bu telâşın orduya akseden dalgaları, diğer müessirlere de zamîmeten ordunun ric'at emri vermesini dâ'î olmuştu, gece yarısı ordunun ric'at emri gelmişti.. sû-i idâre intikâmını almıştı..

Yine bu 'umûmî sû-i idâre ve iktidârsızlığın hak kazandığı bir sû-i tâlih olarak, başkumandanlığın şu emri de ancak bu sırada alınmıştı:

“Erkân-ı Harb Binbaşı'sı Vâsıf Bey kumandasında bugün trenle 5 tabur Seyitler'e gönderildi. Çorlu'dan da 1-2 tabur Seyitler'e gidiyor. Bu gece ayrıca 4 tabur daha gönderilecektir. Sağ cenâh ilerliyor. Sol cenâh sebat ederse muhârebe kazanılacaktır. 4. Kolordunun, fedâkârlığın ve metânet in son derecesini göstermesi lâzımdır. Buradan gönderilen tekmîl kuvvetler emrinizdedir. Şimdi Seyitler'den alınan telgrafta Vâsıf Bey, ma'iyetindeki 5 taburla hemen Burgaz istikâmetinde ilerleyeceğini bildiriyor..”

Heyhât, geç kalmış müjde! Bu karâr ve sevkîyât, hiç olmazsa bu sabah saat 5 sıralarında otomobil ile Çerkezköy'den hareket eden bana [Yüzbaşı Nihad] bildirilmiş olsa idi ve ben bunu öğleden evvel orduya, öğleden sonra 4. Kolorduya, İzmit ve 12. Fırka kumandanlarına [Ki 4 karârgâhla da [299] temâs etmişim.] söyleyebilseydim ric'at emri % 90 verilmezdi fakat 16 günü gece yarısına doğru ben hazırlanmak için şubeden ayrıldığım âna kadar böyle bir karâr yoktu ondan sonra da bunu bana söylemek rüesâ ve müdürânca derhatır edilmemişti ve böylece bunu bilmeyerek yola çıkmıştım.

Velhâsıl 4. Kolordu bugün fırka, kolordu kumandanlarının ümîd ve zannı hâricinde ordu kumandanlığının da ma'lûmât-ı hilâfına pek'âlâ sebat etmiş, bütün 1. Bulgar ordusunu karşısında durdurmuştu. Mes'ele lehimize halledilmişti.

Fakat kumandanların telâşı ve heyecânı aksi tesâdüf olarak ordu Erkân-ı Harbiye reis-i sâni 4. Kolordudan 'avdet ederken İzmit fırkasının mevziî ric'atine tesâdüf ederek bunu tekmîl fırkanın firârî şeklinde bildirmesi [Ki bu ric'at-i 'avdetde ben de görmüştüm, fî'l-hakîka hoş bir manzara değildi. M. N.] ve buna müsteniden ordu kumandanının 4. Kolorduyu hâl-i ric'atte addeylemesi, diğer müessirlere inzimâmen ric'at emrini yazdırmaya sâik olmuştu.

Hâlbuki 17-18 vaz'iyeti orduda şöyle idi:

İzmit fırkası: Eski mevziinde, sağını biraz kırmış (burada Uşak fırkasıyla bir boşluk hâsıl olmuştu, belki biraz düşman bu boşluğa doğru ilerlemişti) 2 taburlu Ayvacık alayı burada,

12. Fırka: sol cenâhını Susuz Müslim köyüne doğru kırmış ve cephesini cenûba çevirmiş. Sağ cenâhı (Umurca-Burgus) yolunda cephe kâmilten elde,

Sâmi Bey müfrezesi: Sol cenâhta, süvâri fırkası da oralarda. [Kolordu, ba'de'l-harb yazdığı harb cerîdesinde bugün düşmanı da şöyle tahmîn ettiğini zikrediyor:

İzmit fırkası karşısında dünkü gibi bir alydan fazla kuvvet ve 3 batarya

12. fırka karşısında Lüleburgaz tarafeyninde 4 batarya ve 1 livâ kadar kuvvet,

Susuz Müslim cihetinde külliyyetli süvâri ve 1 alaydan fazla piyâde ve 1 bataryadan fazla topçu,

Burgaz istasyonu ve Susuz Müslim düşmanda.]

Hâlbuki bizzat bana, Susuz Müslim cihetinde tam 2 Bulgar fırkasının bulunduğunu ve ordunun sol cenâhını ihatâ etmekte olduklarını Erkân-ı Harbiye reisi, kumandan ve Kaymakâm Zeki Bey ve Binbaşı Mehmed Ali Bey söylemişlerdi. (Ben bu kuvveti bizzat gördüm, a‘zamî 1 alaydır) deyince (sen ne bilirsin! Biz sabahtan beri ta‘kîb ediyoruz) diye tekdir etmişlerdi.. M. N.]

17-18 gecesı kolordu karârgâhı gerilerde dolaşmış durmuştu..

Velhâsıl bugün 4. Kolordunun karşısında hakîkâtte kendisine belki 3-4 misli fâik bir düşman [300] kuvveti vardı, bu kuvvet hüsn-i idâre edilseydi 4. Kolorduyu erkence ezebilir ve geriye atabilirdi. Fakat ne çâre ki –lehimize olarak- Bulgarlar bunu yapamamışlardı. O sûretle ki kumanda heyetlerimiz her türlü telâşlarına rağmen karşılarında ‘azamî 2 livâ kadar düşman tahmîn edebilmişlerdi, düşman tazyîki bu kadar hafıftı. Yoksa karşılarında 4 livâ bulunduğunu bilselerdi muhakkak daha evvel çekilme emrini tatbîk ederler ve bırakır giderlerdi.

Diğer cihetten 4. Kolordu kumandanlığını bugün en ziyâde üzen ahvâlden birisi de elinde ihtiyât kuvveti kalmaması ve bunu yeniden tedârik edememesi idi. Hâlbuki 16-17’de kolordunun sol cenâh gerisini, büyük Karışdırın’da 2 taburlu İzmit alayı, 2 taburlu Ayvacık alayı ve süvâri fırkası olarak 4, 16, 2. vardı, Muratlı’da da Kastamonu fırkasından 1 tâze tabur [Ayancık taburu] bulunuyordu. Eğer kolordu etraf ve gerilerine hâkim olsaydı bu 5 taburluk kuvvet mühim bir ihtiyâtı. Bunlar öğleye kadar herhâlde el altına gelebilirdi ve tehlikeli tarafta kullanılabilirdi. Nitekim Ayvacık alayı gelmiş ve fakat cephenin en kuvvetli tarafı olan İzmit fırkasına rabtedilmişti! Süvâri fırkasının da –yukarıda görüldüğü üzere- hüsn-i istihdâmı hâlinde vaz‘iyyetin bütün endişeleri öğle sıralarında zâil olmuş olabilirdi.

2- 12. Fırkanın Muhârebesi

Sol cenâh ve yanı hakkında, evhama ve zanna müsteniden dünden beri telâşlı olan 12. Fırka kumandanlığı 17 öğleden evvel kolordudan ric‘at ruhunu muhtevi emirleri ve kendisinin takviye edilemeyeceği hakkındaki haberleri ve sol cenâhtan da “ihâta edildik, kuşatıldık” diye şifahî ve tahrîrî raporları aldıkça sükûnet-i fikriyyesini pek ziyâde kaybetmişti.

Gerçi vaz‘iyyeti metîn değildi: Sol cenâh müntehâsında bulunmasına rağmen çok büyük bir cephedeki za‘îf kuvveti hemen kâmilen 1. Hat’da idi. Fırka elinde ihtiyât yoktu, topçu yalnız 3 bataryadan ‘ibâretti, bunun da cephanesi bitmiş veya bitmek üzere bulunuyordu. Mâ-fevkin ümîd ve gayret kırıcı emirleri de buna inzimâm edince fırka kumandanlığını ma‘nen sarsacak derecede müessirler bir araya toplanmış oluyordu.

Fakat i‘tidâl sahibi ve metîn bir fırka kumandanlığı ahvâli bizzat tarassut ve ta‘kîb etse ve yüksek nazarla ihâta eylese görecekti ki ve nitekim takdîr de edilmişti ki düşman ancak ‘arâzîden, müsâ‘id mevzilerde bulunan kıta‘âtımıza cepheden ciddi bir ta‘arruz tevcih etmiyordu ve etmesi de müşkildi. Sol cenâh ise Ergene’ye müsteniddi. Bu cenâhın Ergene cenûbundan ihâtası ta’biye vaz‘iyyeti i ‘tibâriyla büyük bir müşkil hâsıl eymezdı, olsa olsa mevzî dâhilinde ve gerisinde harekâtı Ergene cenûbundan, vâdî boylarınca yan ateşine almak sûretiyle sadece ta‘kîb ederdi. Fakat buradan netîce-i kat‘iyeli bir ta‘arruz ve hücum icrâsını Ergene [301] suyu mâni‘ idi. Ergene şimâlinde ve boyundan sol cenâha tevcih edilecek bir ta‘arruz ise cephe ta‘arruzu olmaya mahkûm idi. Esâsen Ergene cenûbunda görülmekte olan düşman başlıca süvârilerden ‘ibâretti ve bu taraftan ciddi bir ta‘arruza delâlet edecek

bir vaz'iyet hiçbir ân görülmemişti. Cephede devâm etmekte olan muhârebe ise ümîd-bahş idi, hiçbir kıta ızhâr-ı 'aciz etmemiş ve hiçbir taraftan bir ric'î hareket görülmemişti.

Binâ'en'aleyh vaz'iyet müsâ'idce idi, telâş ve mâ-fevk makâmâtı da 'asabiyyete sokmayı mûcib bir hâl tahaddüs eylememişti.

Süvâri fırkasının er geç mühimce bir ateş kudreti ile sol cenâhta zuhûru da lehimize olarak her ân kâbil-i intizâr ve tahmîn bulunuyordu.

Hâlbuki fırka kumandanlığı, böyle düşünmemiş ve bütün hatt-ı harbin kendisine istinâd eylemekte olduğunu takdîr etmemişti; kolordu kumandanlığının verdiği ric'at salâhiyetine istinâden, sağdaki İzmit fırkasında bazı harekât-ı riciyye gördüğü tevehhümüyle saat 14 dakika 55'de ric'at emri vermişti; ilk emirler topçuya ve sol cenâha gönderilmişti; sağ cenâhtaki 35. Alay en sonra ric'at edecekti. Bu emir, bir taraftan yapılmaya başlamışken diğer taraftan kolordunun behemehâl sebat ve mukâvemet hakkındaki saat 14 dakika 10 târîhli emri gelmişti. Fakat bu sırada topçular ric'at emrini alarak mevzilerinden geriye çekilmiş bulunuyordu. Bu sebeble 35. Alaydan ric'at emri, bu sırada fırka kumandanının o tarafta bulunması sâyesinde bizzat istirdad edilmiş ve bu alay ric'at hareketine başlamamışken en nazik olan sol cenâh oynamaya başlamıştı.

Nihâyet her tarafa zâbitler ve fırka Erkân-ı Harbi koşturularak kıta'ât durdurulabilmiş ve fakat topçuların tekrar mevziye idhâli saatlere bakarak bu müddet zarfında kıta'ât müşkil vaz'iyetlerine rağmen bir de topçu yardımından mahrûm kalmışlardı; bu vaz'iyet, az daha 35. Alayın du defâ bi'lmecebûriyye ric'atini intâc edecek derecede müşkilât tevli'd eylemişti.

Hâlbuki fırka kumandanı süvâri fırkasından, bunun Susuz Müslim karşısındaki hüyüğe geldiği hakkında rapor da almış ve bunu saat 13 dakika 50'de bizce beşaret olarak ta'mimde işlemişti; kezâlik İzmir alayının da fırka ile birlikte bulunduğu öğrenilmişti.

Velhâsıl 17 Teşrîn-i evvelde 12. Fırkada cereyân-ı hâl şöyle idi:

Lâ-akall 10. Bulgar fırkasının 1. Livâsı, muhtemelen bu livâ ile birlikte 2. Livâ kısmen veya kâmilten ve hatta 1. Fırka aksâmıyla berâber 12. Fırka cephesine, hâssaten öğleden sonra netîce-i kat'iyye elde etmek 'arzu ve emeliyle ta'arruz etmişlerdi ve fakat bu ta'arruz piyâde ve hâssaten topçu ateşlerimiz altında, mevzinin çok ilerisinde, orta ve büyük mesâfeler dâhilinde kırılmış, inkişâf edememişti. Bu mukâvemeti kendisinden [302] bir şey beklenilmeyen, ümîd edilmeyen kıta'ât ve efrâd, kendi himmet ve necâbetleriyle irae eylemişlerdi. Fırka ve kolordu kumandanlıkları sadece bu mukâvemeti kırmak ve bozmak uğrunda sarf-ı mesâ'î eylemişlerdi. Herhâlde muhakkaktır ki 12. Fırka 17 Teşrîn-i evvel gününü de mevziinden hiçbir parçasına düşman sokmadan ve vaz'iyet-i 'umûmiyyeyi tehlikeye düşürecek hiçbir hâlde sebebiyet vermeden lehimize bir muvaffakiyyet-i tâmme ile geçirmişti ve bu vaz'iyette akşam olmuştu. Bu netîcenin hisse-i şerefının münhasıran efrâda ve takım: tabur kumandanlarına 'âid olduğunu i'tirâf etmeliyiz.

17-18'de Bulgarlar Lüleburgaz şarkından ta'arruz etmişse de yine muvaffak olamamışlardı ve bu muhârebenin ateşi İzmit fırkasına da sirâyet ederek gelişi güzel hayli piyâde ve topçu cephanesi yakılmıştı.

3- 17 Teşrîn-i evvelde İzmit Fırkasının Muhârebesi

17 sabahı fırka dünkü vaz'iyetinde bulunuyordu. Düşman da yine dünkü vaz'iyetinde görülmüştü ve ilâveten iki yeni bataryası ve Lüleburgaz istikâmetinde ilerlemekte olan diğer bir piyâde alayı görülmüştü. Topçular ateşe başlamış ve henüz piyâde muhârebesi ibtidâr etmemiş iken saat 10'a doğru kolordunun saat 9 dakika 30 târîhli ve i'câbında Burundere gerisine ric'ate salâhiyet veren emri gelmişti.

Fakat bunun üzerine fırka saat 10'da alaylarına sadece şu emri vermişti: "düşman 150 metre sokuluncaya kadar ateşe devâm edilecek, buradan sonra düşman üzerine her ne bahaya mâl olursa olsun atılarak kahraman-âne süngü hücumu yapılacaktır."

Bu emir hem vaz'iyeti doğru bir sûrette takdîre ve hem de kahramanlık rûhuna delâlet ederdi; fakat mâdununa karşı bu vechile ızhar-ı salabet ve metânet eylemiş olan fırka kumandanı Fahri Paşa ne çâre ki mâ-fevke hâssaten za'îf ve mütereddid ruhlu ve bedbîn bir kumanda heyeti olduğu kendisince ma'lûm olan 4. Kolordu kumandanlığına karşı aynı metânet i ızhar etmemiş ve bil'akis evvelce görülen ve bu emre cevâb mahiyetinde olan raporuyla sadece yangına körükle varmıştı. Binâ'en'aleyh zannedebiliriz ki bu emrin itasına bir sâik, belki sâik-i aslî Fahri Paşa'nın hissiyatından ziyâde o esnâda yanında bulunan fırka Erkân-ı Harbî Yüzbaşı Tahsin Efendi idi ki mûmâ-ileyhin dünkü ta'arruzda bir avuç 'askerin başında düşmanın en yakın mesâfede önüne kadar sokulduğunu ve orada, bu münferit ve tehlikeli vaz'iyetin de saatlerce sebat ettiğini görmüştük. Bu emrin itasından sonra ise cereyân-ı hâle nazaran mûmâ-ileyh yine kıta'ât nezdine gitmiş ve fırka karârgâhından uzaklaşmıştı.

Bulgar menâbiine göre İzmit fırkası karşısındaki 1. Bulgar fırkası bugün buna müte'addid ciddi ta'arruzlar yapmışsa da İzmit Fırkası bu ta'arruzları kolayca durdurmuş ve ağırlığını hissetmemiş olacak ki fırka ve kıta'ât cerideleri akşama kadar fırka mıntikasında ciddi bir muhârebe cereyân etmediğini, sadece [303] top ateşi bulunduğunu, ara sıra ta'arruza geçen düşman piyâdelerinin ateşle durdurulduğunu, kezâlik cenâhlarda Uşak fırkasıyla 12. firkaya müteveccih düşman piyâde ta'arruzlarına fırka topçusuyla müdâhale edilerek yardım edildiğini zikretmekte müttehiddirler. Herhâlde muhakkaktır ki İzmit fırkası kendi cephesinde bir buhrana ma'rûz kalmamıştı.

Ma'a-hâzâ fırka, mâ-fevkinden ve cenâhlardaki firkalar da cereyân eden hâdisattan müteessir olmuştu:

Fi'l-hakîka bu esnâda kolordudan -evvelce gördüğümüz üzere- ruh-i sebat ve metânet i sarsacak ve za'îf bir kumanda heyetine ric'at kapısını açacak emirler, ba'dehû sebat emirleri birbirini müte'akiben gelerek Fahri Paşa'yı çileden çıkartmıştı.

12. fırka da mütemâdiyen imdâd haberleri yağdırıyordu ve nihâyet Fahri Paşa vaz'iyeti buhranlı görmeye başlamış ve durmak veya ric'at eylemek şıklarından birisine karâr vermek için 'arâzî iktizâsı görülemeyen sağdaki Uşak fırkasının yerinde durmakta olup olmadığını tahkîk ettirmeye karâr vermişti.

Bunun netîcesi az daha mûcib-i felâket olacaktı ve hatta vaz'iyet-i 'umûmiyyeye ve büyük kumanda makâmâtının tarz-ı takdîr ve telakksine sû-i te'sîr eyleyerek ordunun 17-18'de ric'at emri vermesine de bir âmil teşkîl eylemişti:

Fahri paşa'nın, Uşak fırkasının vaz'iyetini tahkîke gönderdiği fırka emir zâbiti Arif Efendi, 'avdetinde mevzinin tamâmen boş olduğunu ve Uşak fırkasının gayrı mevcûd olduğunu bildirmişti. [Hâlbuki bu fırka yerinde idi. Ve anlaşılıyor ki 'Ârif Efendi ya yanlış bir istikâmete gitmiş veyahut sağ cenâh istikâmetinde lüzûmu kadar ilerleyerek fırkayı aramamıştı. M. N.]

Bu esnâda İzmit fırkasının sağ cenâhında 1. Hatta olan İzmit alayı kumandanı Adapazarı taburu kumandanı da hep sağa doğru düşman harekâtı gördüklerini iş'âr ediyorlardı. [Doğrudur. Çünkü Uşak Fırkası ile İzmir fırkasının cenâh-ı dâhilileri esâsen yek-diğeri ile irtibât aramamışlardı ve arada boşluk vardı. Diğer cihetten İzmit fırkasının sağ cenâhı Uşak fırkasının sol cenâhına nisbet 1500-1600 metre kadar ileride ve açıkta idi. Busebeble Uşak fırkasının cephesine ve soluna müteveccih olarak öğleden sonra inkişâfa başlamış olan Bulgar ta'arruzu, Uşak fırkası 1. Hattının da yükselen 'arâzîde görülmekte olması hasebiyle kolayca İzmit fırkasının sağ cenâhına müteveccih bir ihatâ gibi add ve kabûl edilebilirdi ve nitekim böyle zannedilmişti. M. N.]

Binâ'en'aleyh Fahri Paşa şu hüküm ve karâra varmıştı:

"Düşman Uşak fırkasının tahliye ettiği mıntıkaya sokulduve şüphesiz sağ cenâhımızı çevirmeye teşebbüs etti!"

Bunun üzerine topçuya ve sağdaki cenâhtaki kıta'âta şimâle, sağa karşı bir koltuk ve yeni bir cephe teşkîl etmeleri emredilmiş, soldaki Bilecik alayına da 1 taburunu 12. Fırkaya göndererek diğer 2 taburunu [304] cepheden alıp sağda cephe gerisinde fırka ihtiyâtını teşkîl eylemesi bildirilmişti; böylece hemen tekmîl hatt-ı harb yerinden oynamaya sevk edilmişti.

İş bu kadarla kalmamıştı: topçunun sür'atle geriye doğru tebdîl-i mevziini gören efrâd bundan derhâl müteessir olmuş ve Bilecik alayının Akhisar taburu müstesnâ olarak tekmîl taburlar derhâl büyük bir bozguna dûcâr olarak dağılmışlardı; bu bozgunu tevlîd de, ihtimâl geri harekâtın farkına varan Bulgar topçusunun ateşi de müessir olmuştu.

Ordu Erkân-ı Harbiye reis-i sânisî Miralay Ali Rıza Bey işte bu hareketi görmüş ve fi'l-hakîka bu manzaranın ilk nazarda vereceği bir fikir olmak üzere İzmit fırkasının dağıldığını ordu kumandanına bildirmişti.

Fakat fırka kumandanı, karârgâh zâbitânı, kıta kumandanları derhâl müdahale ederek iyilikle, zorlukla, efrâdı toplamış, tebdîl-i mevzi ederken firâra başlamış olan toplarda çözülmüş ve nihâyet fırka efrâdının kısım-ı küllîsini ilk hatt-ı müdafadan 1.5 km kadar geride daha müsâ'id diğer bir hatt-ı müdâfaa üzerinde toplamaya muvaffakiyyet hâsıl olmuştu. Düşman piyâdesi bu hareketin farkına vararmamış ve bi'n-netîce istifâde edememiş olduğundan vak'a muvakkat bir buhran mâhiyetinde kalmış ve vaz'iyet-i 'umûmiyyeye müessir bir zarar hâsıl eylememişti.

Bu karışıklığı gören kolordu kumandanlığı da -yukarda zikredildiği üzere- bir taraftan efrâdın toplanmasına yardım ederken diğer taraftan fırkayı da tahtie ederek geride kalmaya muvâfakat etmemiş tekrar eski hattı işgali emreylemişti ve Binâ'en'aleyh gurûb sıralarında fırka, 3 grup hâlinde tekrar ilerleyerek eski mevziini tutmuş ve 12. Fırka ile irtibâta girmişti.

Fakat sağ cenâhla yine irtibât te'sîs edememiş ve bu taraf açık kalmıştı. Bu esnâda 12. Fırkanın sağ cenâhtaki bir taburda İzmit fırkası emrine gelerek Biga

alayıyla Eskişehir alayı arasına sokulmuştu. Bilecik alayı da fırka sağ cenâhı gerisinde ihtiyâta alınmıştı. Yalnız Pazar alayının dağıldığı anlaşılmıştı.

Bu vaz'iyette gurûb olmuş gece gelmişti ve gecelenmişti. Geceleyin her 3 batarya fırka sağ cenâhı gerisine geirilerek tevhi'd edilmişti.

Gece esnâsında 12. Fırka cephesinde Bulgarların Lüleburgaz şarkından ta'arruzu hissedilmiş ve buna ateşle muâvenet edilmişti. (?)

Ayvacak alayından geleceği kolorduca bildirilen bir tabur ise geceye kadar fırka emrine girememişti. Ve nitekim bu alay ancak 18 sabahı bir taburla değil her iki taburuyla fırkaya iltihâk edebilmişti.

Böylece 4. Kolordu, bugün dahi her türlü ümîd ve intizâr hilâfına olarak, cem'an 5-6 bin tüfek ve za'îf cephaneli 6 batarya topuyla Bulgarların tekmi'l 1. Ordusu [32000 tüfek ve külliyyetli] [305] ... muvaffakiyyetle hitâma erdirmişti. Vaz'iyete hâkim bir kumanda heyeti için bu vaz'iyet ... bir netîce olurdu.

4- 17 Teşrîn-i evvelde 1. Kolordunun Muhârebesi

1- Kolordu Karârgâhının Fa'âliyeti

17 sabahı muhârebenin her tarafta mütehavvil şiddette başladığı duyulmuş ve görülmüştü. Kolordu karârgâhı evvelâ ordunun, saat 7 dakika 15'de, 2. Fırka kumandanının ifâde-i şifâhiyyesine istinâden büyük bir nikbinlikle yazmış olduğu (ta'kîb) emrini almış ve bi't-tabi ta'kîb edecek bir düşman ric'atı görememişti. Kezâlik gece alınan ordu emrine tevfi'kan müretteb 1. Fırka kumandanına "firkasını hatt-ı harbten çekerek ve mevziini Uşak firkasına teslim ederek Karaağaç istikâmetinde 2. Ordu emrine gitmesini" bildirmiş ve saat 7 dakika 50'de Uşak firkasına da şu emri vermişti:

"Müretteb fırka ve 2. Fırka önünden düşmanın çekilmekte olduğu anlaşıyor. Nâsır Paşa firkası ordunun sağ cenâhına, Karaağaç cihetine yardım etmek emrini aldı. Uşak fiakası bulunduğu hattı ve bilhâssa açılmış olan sağ cenâhını kuvvetli bir ihtiyâtla istinâd ettirerek muhâfaza edecek ve sol cenâhtan İzmit firkasıyla irtibâtta bulunacaktır. Ben 2. Fırka sağ cenâhındayım. Topçu cephanesi İzmit firkasından istenildi, siz de isteyiniz."

Görünüşe nazaran bundan sonra kolordu karârgâhının fa'aliyeti tarassut mevkiinde bulunarak sadece rapor ve haber almaya inhisâr eylemiş ve akşama kadar başka bir şey yapılmamıştı.

Saat 7 dakika 55 târihiyle [2. Kolordu cerîdesinde bu saat 8 dakika 35 diye yazılıdır] 2. Kolordudan gelen bir rapor "dün akşam 4 ve 5. Firkalara mensûb kıta'ât gerilemiş, Karaağaç köyü hizâsında bazı düşman kıta'âtı derenin şarkına çıkmıştı. Geriye gelen 'asker toplandı ve 6 taburdan 'ibâret Kastamonu firkasının ele geçen 4 taburu Karaağaç köyü istikâmetine sevk edildi. 3. Fırka sağ cenâhtan, Kale firkası da sol cenâhtan yanaşiyor, tarassudâtımız, dünkü mevzilerimizin 'askerimiz tarafından kısmen işgal olduğunu gösteriyor. Avn-i hakla ve muâvenet-i mahsusalarıyla muvaffak olacağımızı ümîd ediyorum. Topçu cephanesi lâzımdır. Merkezimiz pek za'îf olduğundan müretteb firkanın tesri-i hareketi bilhâssa istirham olunur" diyordu.

Bu sırada 4. Kolordudan gelen bir raporda ise: Lüleburgaz'ın 5 km şarkından, saat 7 dakika 55:

[306] Sol cenâhıma karşı fâik bir düşmanla harbetmekteyim, bütün kuvvetimi hatt-ı harbe soktum. Hiç olmazsa bir alay piyâde ile bir bataryayı hemen şimdi

Lüleburgaz istasyonu istikâmetinde tahrîk buyurunuz ve sol cenâhımızda İzmit fırkasının pek açılmış olan sağ cenâhına kıta'ât-ı kâfiyeyi yanaştırınız. Alay ile bataryanın i'zâmına son derece ihtiyâç vardır. İşbu lüzûmu mübremîn takdîr buyrularak hemen kuvve-i matlûbenin itâesine inâyet buyrulacağı muhakkaktır” deniliyordu.

Böylece 1. Kolordu karârgâhı dünkü ataletinin cezası olarak çetin bir imtihana ma'rûz kalmıştı. Sağ cenâhta 2. Kolordunun 2 fırkasının boşalttığı hatt-ı harbe ancak za'îf kuvvetler sürülebilmişti ve bu tarafın kuvvetli bir yardıma ihtiyâcı sarîh idi; esâsen ordu kumandanlığı da müretteb fırkanın 2. Kolordu emrine irsâlini bildirmişti. Sol cenâhtaki 4. Kolordu da her iki kolordu cenâh-ı dâhilîleri arasında kendisinin kapatamayacağı bir boşluk mevcûd olduğunu bildiriyor ve bunu kapatmakla berâber ayrıca kendisine takviye kıta'âtı gönderilmesini talep ediyordu.

Bu vaz'iyette yapacak şeyler şunlar olabilirdi:

A) Hakîkâttede emredildiği üzere müretteb 1. Fırkayı 2. Kolorduya göndermek ve Uşak fırkasından İzmit fırkasıyla irtibât te'sîsini istemek

B) Fakat bundan mâ-adâ 2. Fırka ile Uşak fırkası cephesinden şu anda harbi bir ta'arruz tehdîdi altında olmadığını kestirerek ve ihtiyâtsiz bir kolordu kumandanlığının vazîfesinin nihâyet bulmuş olacağı düşünülerek ne yapıp yapıp 2. Fırkadan yeni bir kolordu ihtiyâtı almak, Uşak fırkası ile İzmit fırkası cenâh-ı dâhilîlerinin irtibâta girip girmediğini tahkîk etmek ve şayet hakîkâtte de olduğu gibi bu irtibât yoksa yeni kolordu ihtiyâtıyla orasını kapayarak müttehid ve mütemâdî bir cephe temîn eylemek lâzımdı. Lâkin işte bunların hiçbirisi yapılmamış ve dolayısıyla Uşak fırkası kumandanının ürkmesine, İzmit fırkası kumandanının evhâma kapılarak yukarıda görülen tehlikeli harekâtı yaptırmasına ve bu karışıklığı ordu Erkân-ı Harbiye reis-i sânisinin görmesine mahal bırakılmıştı.

4. Kolorduya ise bu esnâda nereden ele geçmişse geçmiş olan Ayvacık alayı gönderilmek istenilmiş ve fakat bu da yukarıda görüldüğü üzere ancak 18 sabahı İzmit fırkasının emrine gelebilmişti

Bundan sonra şu haberler gelmişti:

Saat 9 dakika 8 târîhiyle, Karaağaç şark sırtından, 4. Kolordu haber zâbitinden “Çanakkale fırkasından 3 tabur kolordu mıntıkasındaki açıklığa doğru ilerliyor. Yarım saate kadar [307] mevziye girebilecektir. Bu fırkaya mensûb 2 batarya, 2. Fırka ile 2. Kolordu arası gerisinde mevziye giriyor. 3. Kolordu mıntıkasından şiddetli top sesleri geliyor”.

Diğer; saat 10 dakika 10 târîhiyle 2. Kolordu karârgâhından: “Karaağaç'ın şark sırtlarında yine 1.5 km kadar bir boşluk kaldı bu mıntıkanın sağ ve solunda vaz'iyet iyidir. Buraya kuvvet sevk etmek lüzûmunu arz etmek üzere 2. Kolordu karârgâhına geldim, sevkedileceği bildirilen müretteb fırkaya şiddetle muntazır olduklarını söylediler. 3. Fırkanın evvelki mevziinde metânet le muhârebe ettiğini, biraz sola yaklaştığını haber aldım”.

Nâsır Paşa ise fırkası için müsta'celen 3 bin çift ekmek istiyordu.

Öğleden sonra, saat 13 dakika 40 târîhiyle 3. Fırkadan gelen raporda dünkü muvaffakiyyetli muhârebe bildirildikten sonra bu sabah saat 7'den beri düşmanın sol cenâhına ta'arruz edilerek tamâmen püskürtüldüğü, bir kısım kuvvetlerle de sağ cenâhın temîn edilerek Muhtar Paşa çiftliği önünden çekilen düşmana ateş edildiği,

düşmanın pek perîşân bir hâlde olduğunun görüldüğü bildiriliyor. “asker 2 gündür açıtır. Bu gece için ne mümkünse gönderilmesi müsterhamdır. Cephane de yoktur. Allah aşkına bana da bir peksimet gönderiniz paşam” deniyordu. Bu raporu Şark Ordusu kumandanlığı da görmüş ve imzalamıştı. Bu raporların heyet-i ‘umûmiyyesi hiç de gayrı müsâ'id ve ümîdsiz bir vaz'iyet göstermiyordu. Fakat kolordu kumandanlığı tedricen ma'neviyyâtını kaybetmeye başlamıştı: soldaki 4. Kolorduyu, kendisine müteveccih kabûl ettiği şedîd ta'arruz karşısında sebat edemeyecek zannediyordu; her taraftan gelen açlık ve cephanesizlik feryatları artık müdâfa'ayı ümîdsiz gösteriyordu. Gerilerde her tarafta perakende ve çekilen efrâd görölüyordu. Sağ cenâhtaki muhârebeden de ümîd-vâr bulunulmuyordu. Esâsen müretteb 1. Fırkanın parçalandığı, nişancı alayının Satıköyü'ne celb edildiği biliniyordu. Bu hâlet-i rûhiyyeyi öğleden epey sonra Çanakkale fırkasında görülen 'umûmî bir geri hareketi de büsbütün tezyîd eylemişti ve kaçanlar kolordu ve ordu karârgâhlarının gayretiyle ileriye iâde edildikten sonra da ümîd uyanmamıştı.

Böylece, esâsen za'îf olan sinirler son derece gerginleşmiş bir ânda iken şu vaz'iyet hâsıl olmuştu:

Türkbey şarkındaki Mandıra'dan saat 15 dakika 10 Uşak fırkasından: “Fırkamızın sol cenâhına düşman ta'arruz harekâtı yapacağı, ve şimdiden Türkbey sağ cenâhından ve mezkûr köyün üsünden külliyetli piyâde kuvveti inmekte olduğu ve mahall-i mezkûrda ise fırka-i 'âcizîden yalnız 3 tabur bulunduğu ve henüz temâsa gelmediği ma'rûzdur. Cânib.” Raporu gelmiş ve “mezkûr cenâha bir mahâlden imdâd gönderilmesi” taleb edilmişti. Arkasından fırka kumandanı Cânib Paşa da kolordu karârgâhına gelerek “vaz'iyet-i Harbiyenin pek gayr-ı müsâ'id [308] görüldüğünü, fırkasının müşkil hâl ve mevkide kaldığını, sol cenâhı teşkil eden 4. Kolordu kuvvetlerinin geriye çekildiğini, ric'atten başka çâresi kalmadığını bildirerek” ric'at emri taleb etmişti.

Kolordu kumandanı bunun üzerine “akşama kadar behemehâl sebat edilmesini, ric'atin hiç olmazsa muntazamân icrâsına himmet olunmasını” söylediyse de Cânib Paşa “akşama kadar sebat mümkün olamazsa ne yapacağını” sormuş ve kendisine “bu takdîrde artık mecbûren ric'at edebileceği” bildirilmiş ve talebi üzerine bu bâbda kendisine şu emr-i tahrîri verilmişti: “asker dağılırsa ve mecbûriyet-i kat'iyeye hissederseniz Satıköy istikâmetine münâsib bir mahalle kadar çekilmenizi söylemiştim. Sizin çekilmeniz 2. Fırkanın da çekilmesini intâc edeceğinden, hiç çâreniz kalmazsa çekilebilirsiniz. Bu bâbda orduya yazıldı ve i'câbı soruldu”.

Böylece görölüyor ki İzmit fırkası “Uşak furkası kaçtı” diye kendiliğinden sağa tebdîl-i cephe yaparken ve bu hareket adeta bir bozgun hâlini alırken Uşak fırkası da bunu görüp solundaki “İzmit fırkası çekildi, artık ben de duramam” karârına vâsıl olmuştu ve her iki fırka arasındaki irtibâtsizlik ikisinin de perîşânîsini ve bi'n-netîce ordu kumandanlığının da son mukâvemet-i rûhiyyesini de kırmaya kâfi gelmişti; vaz'iyetinde hiçbir tezelsülû olmayan ve ric'at hakkında hiçbir fikir ve mutâlebede bulunmamış olan 2. Fırkanın, geriye çekilmesi derpîş edilmiş ve orduya şu rapor yazılmıştı:

2. Fırka Topçu Mevzii Civârından

17 Teşrîn-i evvel 28 saat 15 dakika 30

1- Dünkü gün 1 fırkasını 2. Kolorduya göndermiş olan 1. Kolordu, dün akşam alınan ordu emri mücibince müretteb 1. Fırkasını da bugün ifrâz ederek sağ cenâha, 2. Kolorduya gönderdi;

2-Nâ-tamam Uşak fırkası ile 2. Fırka sabahtan beri mevzilerinde müziç bir top ateşi karşısında mahallerinde şimdiye kadar sebat etmiş iseler de 2. Kolordu ile aramızda bulunan aralığa ta'yîn edilmiş olan Çanakkale fırkasından bir alayın geriye çekilerek aralığı boş bırakması 2. Fırkayı fenâ bir mevkide bıraktığı gibi İzmit fırkasından olup Uşak fırkasının sol cenâhını tehdîd eden sırtlarda bulunan taburların da çekilmesi ve bu fırkanın da sol cenâhtan ihatâsına sebebiyet vermekte bulunmuştur.

Şimdi Canib Paşa bizzat gelerek artık durmak mümkün olmadığını beyân etmiştir. Her iki cenâhta düşmanın top ve mitralyöz atışları pek şedîd devâm ettiği hâlde şimadi Uşak fırkası tarafından muhârebe daha ziyâde şiddetle devâm ediyor. Elde bir ihtiyât bölüğü bile yoktur;

[309] 3- Uşak fırkası behemehâl çekilmek mecbûriyetinde kalacağını beyân ettiğinden son derece mukâbele etmesi ve şayet çekilmek lüzûmu hiss olunursa Satıköy istikâmetinde muntazamân çekilmesi bildirildi. Sağ ve sol taraftan firâr eden efrâd-ı redife bizim 'askerimizin de kuvve-i ma'neviyyesini sarstı,

4- Uşak fırkasının çekilmesi hâlinde 2. Fırka daha müşkil bir vaz'iyette kalacağından iktizâsının ifâ ve irâdesi ma'rûzdur. Ömer Yâver"

Böylece, 1. Kolordu kıta'âtından evvel de kolordu kumandanı mağlûb olmuş ve son anda mukâvemet sınırları koparak ric'ate karâr vermişti bu raporun Şark Ordusu kumandanlığına vardığı meşukse de saat 16 dakika 30'a doğru, 1. Koloru kumandanlığı, heyet-i 'umûmiyyesiyle meydan-ı muhârebeyi terk ederek ve ric'ati kendi hesâbına emr-i vâki' yaparak Satıköy hüyüğüne gelmiş ve evvelce görüldüğü üzere Yâver Paşa daha bedbîn-âne bir ifâde ile 'Abdullâh Paşa'nın metânnetini büsbütün sarsmıştı.

Bundan sonra 1. Kolordu ve ordu karârgâhları hep berâberce Satıköy'üne gelerek istirahatlerine ve yiyecek içeceği temîne koyulmuşlardı, ne kolordu karârgâhı kendiliğinden kolordusunun yanına 'avdeti düşünmüş ve ne de ordu kumandanı buna -burada ne işiniz var, kıtanızın başına dönünüz- demişti. Yine yukarıda görüldüğü üzere bu sırada 2. Kolordu kumanda heyeti de buraya gelerek dûr ı dıraz müzâkereler olmuş, evvelâ sebat emri ve 'akabinde, Uşak fırkası kumandanı da terk-i mevkiyle gelip de fırkasının son neferi olarak geldiğini ve fırkasının kâmilen ric'at ettiğini haber vermesi üzerine 'umûmi ric'at emri verilmiş ve kolordularca alınmıştı.

1. kolordu kumandanlığı da bunun üzerine ric'at emri vererek bunu Cânib Paşa bizzat almış ve 2. Fırkaya da bir emir zâbitiyle gönderilmişti ki bu emrin ne sûretle tatbîk edildiğini fırkaların harekâtında göreceğiz.

Ordu kumandanlığı, ric'at emrini vermesini müte'âkib Satıköy'den hareket etmiş olduğu gibi 1. Kolordu kumandanlığı da emrini verdikten sonra artık ne olacağını beklemeden bu da 'Ahmedbey istikâmetine hareket etmişti, biraz sonra karârgâh kendiliğinden 2'ye ayrılarak Erkân-ı Harbiye reisi ile birkaç zâbit 'Ahmedbey'e varmış, kolordu kumandanı ise diğer kısım zâbitânla Çorlu yolunu tutmuştu!

2- Uşak Fırkasının Muhârebesi

Uşak fırkası geceleyin belki topçusuna mevzi değiştirterek bunu sağ cenâh gerisinde teksif etmiş ve başka bir tadilat yapmaksızındün akşamki vaz'iyetle 17 sabahını bulmuştu; topçu cephanesi mikdâren gâyet az kalmıştı. Ancak ber-devâm idi. Dünden müdevver ve ekserîsi şarapnel misketleriyle musab 50 kadar mecrûha da iyi bakılamamıştı.

[310] Sabah sisi açılınca düşman topçusu ateşe başlamış, fırka topçusu da cevâb vermeye ibtidâr eylemişti. Düşman piyâdeleri tahkîmât içinde olarak karşiki sırtlarda takriben 3 km mesâfede görölüyordu.

Bu sırada müretteb 1. Fırkanın 2. Kolorduya gideceği hakkında ma'lûm olan kolordu emri gelmiş, akabinde fırka kumandanı Nâsır Paşa da "2. Kolorduya gideceğiz, yerimizi hemen işgal ediniz" haberini göndermişti.

Hâlbuki fırka ihtiyâtında yalnız 3 tabur vardı. Ve cephedeki taburları kısmen çekerek müretteb fırka mıntikasına me'mûr etmekte derhatır edilmemişti; bil'akis topçu ateşi altında böyle tebdîl-i mevzî çok tehlikeli görölmüştü.

Binâ'en'aleyh ihtiyâttaki taburlardan Kedus taburu nişancı 1. Alayın Kastamonu fırkasına mensûb iken dün buraya gelmiş olan Cîde taburu da 3. Alayın tebdîline me'mûr edilmişti.

Fakat bu harekâta müretteb 1. Fırkasının mevziinden çekilişi ihtiyâtsizca yapılmış olduğundan düşman görmüş ve şiddetli topçu ateşine başlayarak gerek geleni ve gerek gideni haylice zâyîata ducâr etmişti, düşman bataryaları mestûr mevzide olduğundan topçumuz lâyıkıyla himâye edememişti; nitekim biz de mestur olduğumuzdan düşman topçusu da bizim topçumuzun yerini bulamamıştı.

Fırka kumandanı kendisine yeni bir ihtiyât tedârikine de teşebbüs etmemiş olduğundan böylece daha öğleden evvelden i'tibâren Uşak fırkası 6 taburuyla 1. Hat'da idi ve gittikçe azalan top cephanesiyle topçu muhârebesine devâm etmekte olup biraz sonra yalnız bir batarya ile ateşe devâm etmekte muztar kalmıştı, gurûba doğru bu da cephanesizlikten sukut eylemişti.

Saat 15: Saat 15 dakika 30 sıralarına kadar Uşak fırkasının vaz'iyetinde bir tebeddül olmamış ve muhârebe sadece tarafeyn topçu atışına inhisâr eylemişken bundan sonra 2. Fırka cephesinde, Türkbey istikâmetinde kuvvetli topçu himâyesinde ilerleyen düşmanla şiddetli bir muhârebe başladığı, fakat ta'arruz hatlarının kırılarak çekildiği, ancak zâbitânın müdahalesiyle kaçanların durdurulduğu görölmüş ve "tam mukâbil ta'arruz zamânı idi. Fakat ne çâreki kuvvet yoktu!" düşünceleriyle müteallim olunmuştu.

Daha sonra ne oldu? Fırka harb cerîdesine nazaran akşama doğru fırka sol cenâhında vaz'iyet biraz değişmişti:

"İzmit fırkasına merbûd olup Uşak fırkası sol cenâh imtidadı üzerinde bulunan Kara Biga taburu bir aralık kendi başına mukâbil ta'arruza kalkmış, ilerlemiş, fakat cephanesi biterek ric'at etmiş, bunun üzerine düşman ta'kîb ederek bu tabur dağılmıştı. Bu vaz'iyet bizim taburları da sarsmış ve düşman bundan şevke gelerek ilerlemeye başlamıştı. Hâlbuki elde ihtiyâta hiç yoktu. Bu sebeble [311] "ne yapalım" diye kolorduya sorulmuş ve kolordu kumandanlığı da "sıkışsınız ric'at edersiniz" me'âlindeki ma'lûm emri vermişti.

Fakat bilâ-tereddüt hükmedebiliriz ki bu hikâye-yi hâl yanlış, evhama müztenitti. Ne Biga taburu taarruz ederek geriye çekilmiş ve ne de düşman bunu ta'kîb ederek Uşak fırkası sol cenâhını tehlikeye sokmuştu.

Olsa olsa hakîkât-i hâl şu idi: yukarıda zikredildiği üzere İzmit fıkası, Uşak fırkası çekilmiş zannıyla ma'lûm olan hareketi yapmış Uşak fırkası sol cenâhtaki taburlarda [belki yalnız bir tabur] bu hareketi görerek kendiliğinden bazı harekât-ı ric'îyye yapmıştı. Nitekim sol cenâha gönderilmiş olan Fırka Erkân-ı Harbi Yüzbaşı İbrahim Bey [kimliği] 'avdetinde şu haberi vermişti: "ortalık karârdığından dost veya düşman olduğu anlaşılamayan ve görülen kısmı bir takım kadar tahmîn edilen bir kuvvet soldaki boşluktan girip mevzînin gerisine doğru hat miyahından mesturen ilerlerken gördüm daha sonra da Biga taburuna mensûbiyeti muhtemel perakendeler geriye gidiyordu." Ya'nî velev ki bunlar düşman dahi olsa ortada mûcib-i tehlike bir şey yoktu. Kaldı ki her nedense bunların mâhiyetini tahkîke lüzûm görmemiş olan fırka Erkân-ı Harbi de bu bâbdaki şüphesini açıkça dermeyân eylemişti. Bundan sonrasını fırka harb cerîdesinden hulâsaten iktibas edelim:

Ric'atin 'umûmileşmemesi için en yakın olan Kula taburunun ihtiyât bölükleri o tarafa sürülmek istenildi. Topçusuzluk, ihtiyâta kuvvetsizlik, uykusuzluk, açlık, tedafûi muhârebeden münba'is hâlet-i rûhiyye ve mecrûhların hâl-i perîşânîsi ma'neviyâtı sarsmıştı. Binâ'en'aleyh Kula taburunun ihtiyâttaki 2. Bölüğü kolayca o tarafa sevkedilemedi.

Karanlık bastıkça perakende firâr ziyâdeleşiyordu. Kolordu kumandanı aranıldıysa da sâbit bir yeri olmadığından bulunamadı. Nihâyet kolordu Erkân-ı Harbiyesinden Yüzbaşı Remzi Bey'e tesâdüf edildi o da bir şey yapamıyordu velhâsıl kolordu karârgâhının Satıköy'üne gittiği anlaşılarak garye-i mezkûreye gitmek ve kumandanı görmek mecbûriyeti hâsıl oldu. (?) oraya varılınca bir müzâkere vardı bunun netîcesinde ric'ate karâr verildi.."

Hâlbuki cereyân-ı hâle nazaran hakîkât şu idi: fırka kumandanının sinirleri artık kopmuş, bugün fırkasına ciddi bir ta'arruz ve tehdîd olmamasına rağmen ümidi kırılmış, akşam üzeri sol cenâh hakkında yalan yanlış şayiât üzerine kolordu kumandanını bularak -yukarıda görüldüğü üzere- bunu da büsbütün sıkıştırıp ric'ate salâhiyet almış, fakat bunu da emretmeyi beceremeyerek terk-i mevki ve firârla Satıköy'üne gelmiş? Orada da son anda ordunun ric'at emri vermesinde âmil-i aslî olmuştu! Şurası muhakkaktır ki fırka kumandanı meydan-ı muhârebeyi terk ederek Satıköy'üne geldiği sırada perakende firârililer [312] müstesnâ -ki o zamânki ordumuz için bunu hâl-i tabîi 'addedebiliriz- bölüklerden hiçbirisi terk-i mevzî etmemiş ve çekilmemiş bulunuyordu.

Çobanoğlu Zeki Bey'in kitabında bu bâbda şu satırların da nakli, târîh-i tenvîre hizmet eder:

"... Ric'at emri firkalara tebliğ edildiği zamân firkaların hatt-ı müdâfaada bulunduğu bilâhare anlaşılmıştır. Yalnız bazı efrâdın fi'l-hakîka gerilerde dolaştığı ve Satıköy istikâmetine geldiği görülmüşse de bu hâl 'umûmun ric'atini işrâb eylemeyeceği bedihî idi. Merhûm Erkân-ı Harbiye Yüzbaşısı Remzi Bey'in ifâdesine göre gerek 2. Fırkanın ve gerek Uşak fırkasının emrin tebliğine kadar hatt-ı müdâfa'ada kaldıkları sûret-i kat'îyyede tahakkuk ediyor [Doğrudur tekmiîl harb cerîdeleri bunu te'yîd ediyor. M. N.]

Muhterem şehidimizin aynen zaptedemediğim sözleri şu me‘âlde idi: [Daha gündüz Çanakkale fırkasının çözülüp geriye gitmekte olduklarını görünce birkaç arkadaş atlarımızı dört nala kaldırarak firâîlerin önünü kestik; muvaffak da olduk. Fırka tekrar eski yerini tuttu. Bu esnâda akşam karanlığı çökmekte idi. Bundan sonra sol taraftan geri giden yığın üzerine at sürdüm. Uşak fırkasından imişler. Önlerini kestirince elimdeki tabancanın parıltısını gören bir atlı “Oğlum Remzi Bey beni mi vuracak?” demez mi?. Meğer Cânib Paşa imiş. Yanında bir de tabur var. Fırkasının ric‘atinden bahsettiyse de ortada görülen ‘azamî bir tabur kadardı..”

Fi'l-hakîka Cânib Paşa Hazretleri, ber-vech-i bâlâ fırkasının son neferi olarak geldiğini söylemek sûretiyle müdâfa‘a ve mukâvemet emirlerini ric‘ate taklib ettirmişlerse de bundan yarım saat sonra vâsıl olan fırka Erkân-ı Harbi İbrahim Bey keyfiyet-i tashîh etmişti. Fakat ric‘at emri yerini bulduğundan fenâlığı tamir mümkün olamamıştı.. Fakat bu meyânda ric‘at emri kendilerine gitmediğinden dolayı müdâfa‘a hattında sabahlayanlar da olmuştu..”

Böylece Uşak fırkası da bilâ-sebebi mücbir yerinden söktürülmüş, ric‘ate icbâr edilmişti. Fakat hatt-ı harbde aynı kıta‘ât emir almadan kalmıştı ve ertesi sabahta [18’de] muhârebe eylemişlerdi.. Lâkin vesâikin noksânından bunları tesbît kâbil değildir. Gerçi bu bâbda fırka harb cerîdesi “bu emir üzerine fırka Erkân-ı Harbi ve mülhâk tekrar mevziye gönderildi. Zulmet-i leylden bi’l-istifâde henüz mevzilerinde sebat eden Demirci, Kula, Kasaba taburlarından mütebâki efrâd ve zâbitân dahi gece yarısından bir saat sonra Satıköy’üne geldi...” diyorsa da herhâlde gelenlere nisbet kalanların ekseriyette olduğu anlaşılmaktadır.

3- Müretteb 1. Fırkanın Muhârebesi

Topçusuz ve sunûf-ı sâ’iresiz iki piyâde alayından mürekkeb olup başında doğru ve dürüst bir karârgâhı bile bulunmayan ve sırf nizâm-ı harb ve şekil hatırı için idâme edilmekte olan müretteb [313] 1. fırka 2. Fırka ile Uşak fırkası arasında 16-17 Teşrîn-i evvel gecesini imrâr ettikten sonra 17 sabahı “mevziini 2. Fırkaya vererek 2. Kolorduya gitmek” emrini almış ve bu emri alaylarına bildirmişti.

Alaylar Uşak fırkasıyla mübâdele edilirken ve ba‘dehû geriye giderken Bulgar topçusunun ateşine uğrayarak sarsılmış, dağılmış, haylice müşkilât ve zâyîata uğramıştı.

Bu hareket saat kaçta oldu? Bunu lâyıkiyle tesbît mümkün değildir; Uşak fırkasıyla 1. Fırka harb cerîdelerinde bu bâbda yalnız 3. Alayın zikrettiği bir “saat 10’a doğru” kaydı vardır.

Öyle anlaşıyor ki evvelâ 3. Alay takrîben saat 10 sıralarında mübâdele emrini alarak değişmeye başlamış ve Fırka Kumandanı Nâsır Paşa da bu alayla birlikte bulunmuştu.

Hatt-ı Harbde son bulunduğu için daha sonra değişmiş ve serbest kalabilmiş olan nişancı 1. Alay ise daha sonra 2. Fırkanın sağına gelmiş ve bu sırada emir alacak bir makâm görememişti.

Bundan sonra her iki alay ayrılmış ve fırka inkisâm etmiş olduğundan alayların harekâtını da ber-vech-i zîr ayrı ayrı görmek i‘câb eder:

3. alay, mıntikasından çıkarak ateşe tutulduktan ve ateş sahasını geçtikten sonra Fırka Kumandanı Nâsır Paşa buna “Çanakkale fırkası emrine girmesini ve mürâaat ederek emir almasını” söylemiş ve alay kumandanı Kaymakâm Muhiddin

Bey de ilerleyerek Çanakkale fırkası kumandanı Miralay Nasûhî Bey'e mürâcaat eyleyip "derhâl ta'arruza geçerek düşmanı püskürtmek lâzımdır. Kale fırkası ric'at ediyor" emrini almıştı.

Bunun üzerine 3. Alay 1 ve 2. Taburlarla makineli tüfek bölüğü 1. Ve 3. Tabur 2. Hatda olarak yayılıp Karaağaç şark sırtlarındaki düşmana ta'arruza geçmişti. Bu sırada 4. Fırkadan mütebâki 11. Alay nâmı altındaki halîtada bunun solundan ta'arruza başlamıştı.

Fakat 'arâzî çok açık, bizim topçu himâyesi çok za'îf ve düşmanın ateşi bil'akis pek şiddetli olduğundan ta'arruz kolayca telakkî edememişti ve ma'a-hâzâ düşman ileri kıta'âtı tepe üzerinde biraz geriye; muhtemelen mevzii-i aslilerine doğru çekilmişti.

Gurûbdan sonra 3. Alay -kendi rivâyetince- bir geçit hücumu yaparak süngü muhârebesi yapmaya karâr vermişse de yine muvaffak olamamıştı ve adem-i muvaffakiyyetinde inzimâm te'sîriyle inhilâl husûle gelerek alay Satıköy istikâmetinde akmaya başlamıştı; tekrar el altına toplamak teşebbüsü muvaffak olamamış, artık kuvvet elden çıkmıştı.

[314] Ma'a-hâzâ alaybugün öğleden sonra akşama kadar herhâlde metîn bir sebat ve fedâkârlık göstermişti ve easaen za'îf olan mevcûdu arasından 7 zâbit şehîd ve yaralı vermiş, 31 sandık cephane sarfetmişti. Ta'arruz, mukâbil ta'arruz sûretiyle bu mıntıkada çetin bir mücâdele devâm eylemişti.

Nişancı 1. Alaya gelince: Bu, 2. Fırka sağ cenâhına geldikten sonra bir emir alamayınca kendiliğinden hatt-ı harbe teveccüh etmişken bir emir zâbiti gelmiş ve bir taburun serîan Sakızköy hüyüğünde ordu kumandanı 'Abdullâh Paşa emrine gönderilmesini bildirmiş ve bunun üzerine hep berâber o tarafa teveccüh edilmişti.

Bundan sonraki cereyân-ı hâl 'Abdullâh Paşa hâtırâtı ile ordu harb cerîdesinde ve nişancı alayının harb cerîdesinde yek-diğerinden oldukça farklı sûrette hikâye edilmektedir:

Ordu vesâikinden: "... 4. Kolorduya gidip gelen Erkân-ı Harbiye zâbitânı [Miralay Ali Rıza Bey ve Kaymakâm Losvo] 4. Kolordunun geriye çekilmeye başladığını ve İzmit fırkasının dahi dağıldığını bildirdi. Bu haber üzerine bütün hattın tehlikeye düşmesini men' etmek maksadıyla 4. Kolordu ile Uşak fırkası arasındaki mıntıkaya ihtiyâtta bulunan 1. Nişancı alayının sevk ve ikâmesi düşünülerek alaya saat 15 dakika 15'de 198 tepesine gitmesi emredilmişti. [Emir, Şark Ordusu karârgâhının bugünkü fa'âliyeti bahsinde mezkûrdur. M. N.]

Fakat bu sırada Kale fırkasının ric'ati görülünce bunun bir taburu kâmilten yayılarak efrâdı tekrar hatt-ı harbe sokmakta kullanıldı ve nişancı alayına, bir müddet istirahat ettikten sonra eski vazîfesini deruhte etmek üzere Umurca çiftliğine gidip geceyi orada geçirmesi emredildi."

Nişancı alay kumandanı Kaymakâm Ali 'Osman Bey ise öyle diyor:

(Sakızköy'üne varınca 'Abdullâh Paşa "Bedirköy düşman tarafından tazyîk ediliyor bu sûretle ordu gerisinden çevrilmek tehlikesine ma'rûzdur. Oradaki kıta'âtı takviye için daha bir alay piyâde ve bir batarya Miralay Necib Bey emriyle [4. Fırka kumandanı] oraya gönderilecektir. Siz de hemen Bedirköy'üne hareket ediniz" emrini verdi fakat alay aç ve bî-tâb idi. Sabahtan beri 17 km yürümüştü; durmadan bir 13 km daha gidemezdi. İstirahat teklîf ettim. 'Abdullâh Paşa cevâben "ben de

açım” dediye de nihâyet Necib Bey’e iltihâk etmek üzere şimdilik durmaya müsâ’ade etti; buğday toplayarak efrâda yedirdim.)

Bu sırada bir tabur, Paşa’nın emriyle firârları durdurmaya me’mûr eyledi. Akşama kadar da Necib Bey kuvveti gelmeyince nihâyet kalmak ve emniyet tertîbâtı almak emredildi. Bundan sonra da diğeri bir emirle 3. [315] tabur, 4. Kolordunun çekilmesi hasebiyle Uşak Fırkasının sol gerisini muhâfaza maksadıyla Umurca çiftliğine gönderildi.

Saat 21’de köyde 1. Kolordu kumandanı Ömer Yâver Paşa ile görüşüldü ve ric’at emri alınarak sabaha karşı hareket edildi. 3. Tabura da iltihâk emri gönderildi..”

Bu hikâye-yi hal daha doğru olacaktır; çünkü hem ‘Abdullâh Paşa hâtîrâtında, bugüne ‘âid son satırlar meyânında: “...Satıköyden hareket edilirken Yâver Paşa’ya husûsat-ı sâ’ire meyânında, nişancı alayını unutmaması ve bu alayın bir taburunun Çifte hüyüklerle karşı ileri karakolda bulunduğu, kısm-ı küllîsinin de Umurca çiftliğinde bulunduğu anlatıldı” kaydı vardır ki bâlâdaki beyânâtı kısmen te’yîd eder. Diğeri cihetten 3.tabur harb cerîdesi de, taburun Sakızköy’den Umurca çiftliğine gittiğini, 17-18’de 230 mevcûdla burada bulunurken alaydan derhâl Tatarlı’ya ric’at hakkında emir aldığını yazıyor.

Velhâsıl görünüyor ki bu alay 3 tabur ve 1 mitralyöz bölüğünden mürekkebe mühim bir nizâmiye kuvveti bütün gün doğru dürüst hiçbir vazîfe alamadan akşamı etmiş, ‘Abdullâh Paşa’nın bugünkü maddi icrâatı 1. Fırkayı parçalamak olmuştu. Hâlbuki bu fırka ile Çanakkale fırkasının 4 ve 5. Fırkalar bekayasısı ile 3. Fırkanın müttehiden bir elden ve bir plana tevfikân Karaağaç şarkındaki düşmana karşı istihdâmı, buradaki vaz’iyeti esaslı sûrette tadil edebilir ve buna ‘âid korkuları izale eylemiş olurdu.

4- 2. Fırkanın Muhârebesi

16-17 gecesi kumandanını kaybetmiş ve kolordunun saat 24 dakika 45 târîhli emrini bizzat hatt-ı hrarbi dolaşmak sûretiyle kıta’âta tebliği etmiş olan fırka Erkân-ı Harb’i Kolağası Harem Efendi 17 sabahı sis açıldıktan sonra fırka sağ cenâhında topçu tasarrutu civârında fırka kumandanını bulmuş, kolordu karârgâhı da buraya gelmişti. Hatt-ı harbteki tertîbât yine dünkü gibi idi; sağ cenâhtaki 6. Alay yanında bulunan bir bataryanın cephanesi ikmâl edilmiş olup bununla, topçu hattındaki bir batarya ateş ediyor ve diğeri bataryalar cephanesizlikten susuyordu. Düşman topçusu ise düne nazaran daha çok kuvvetli idi; daha devâmlı ve şiddetli ateş ediyordu. Düşman piyâdesi evvel emirde ızakta tahlimat içinde görölüyordu. Ve yeni kuvvetlerle takviye edildiği his olunuyordu. [Doğru 6. Bulgar fırkası bugün tekmîl kuvvetiyle 1. Kolordu karşısında tutulmuştu. M. N.] Dünkü 2. Kolordu mevziinde de kısmen düşman görölüyordu.

Dün akşam 4. Fırkaya gitmiş olan kuvvetler ‘avdet etmiş olup nişancı 2. Tabur kemâkân eski [316] yerine sol cenâh gerisine, piyâde Y5, T3’de Y 6’nın sağ cenâhına konmuştu. Uşak fırkasından gelmiş olan Simav taburu da burada bulunmakta idi.

Öğleden hayli sonraya kadar fırka cephesinde başlıca topçu muhârebesi olmuştu; açıkta ilerlemek isteyen bir Bulgar bataryası büyük zâyîâtla perîşân edilmiş,

buna mukâbil mütemerkiz topçu atışına uğrayan piyâde Y 6 nezdindeki bataryamızda iptâl edilmişti.

Saat 14 sıralarında 1. Kolordudan: “Çabuk. Sağ cenâh istikâmetinde dere içinde. Simav taburuyla mümkünse Y 6 ihtiyâtlarını bu tarafa tahrik ediniz.” Tarzında telâşlı bir emir gelmişti. Bu esnâda 2. Kolordu mıntikasındaki kıta‘âtımızın kaçtığı ve düşmanın bu tarafa şedîd bir ateş tevcîh ettiği ve ma‘a-hâzâ kaçanların ileriye sürüldüğü ve akşam sıralarında vaz‘iyetin ‘âdetâ düzelmiş olduğu görülmüş ve ta‘kîb edilmişti.

Bu esnâda düşman 2. Fırka cephesine de bir ta‘arruz icrâsına başlamıştı. Düşman 6. Alay cephesinde 300-1000 metreye kadar sokulmuş ve ma‘a-hâzâ cephenin metâneti karşısında daha ziyâde ilerlemeyerek bu mesâfede durmaya icbâr edilmişti. Yalnız fırka sağ cenâhında, Çanakkale fırkası nizâm-ı harbte muhârebe eden Konya ve Silee taburları çekilmiş ve düşman bunların mevaziine kadar sokulmuş olduğundan 2. Fırkanın sağ cenâhı tehlikede bulunuyordu ve ma‘a-hâzâ ihtiyâtlarla cenâh temdîd edilmiş, bu vaz‘iyette gece gelmiş ve düşman bu müsâ‘id andan istifâde edememişti. Nitekim sağ cenâhtaki 6. Alay kumandanı saat 21 dakika 30 raporunda ateş kestiğini, vaz‘iyetinin metin bulunduğunu bildirmişti.

Fakat bu esnâda Satıköyde mes‘ele halledilmişti... Kolordunun saat 23 dakika 30 târîhli ric‘at emri 2. Fırkaya gelmiş idi; -1. Kolordu ‘Ahmedbey fırkasına çekilmek için emir almıştır. Uşak fırkası dümdârı teşkîl edecektir. Sabahleyin orada bulunabilecek vechile muntazamân çekilmeniz lâzımdır” deniyordu. Mûte‘âkıben gelen saat 24 târîhli daha mufassal bir kolordu emrinde de “ordumuzun sağ cenâhındaki grubun muvaffakiyyetli muhârebelerine rağmen bu akşam Uşak fırkası ve sâ‘ir kıta‘âtın hatt-ı harbi terketmeye başlaması üzerine ordu kumandanlığından hemen geceleyin ric‘at emri verilmiştir. Kolordumuz ‘Ahmedbey üzerine çekilecektir. İlk yürüyüş hedef olan buradan sonra Tatarlar’dan Soğucak dere şarkındaki sırtlara gelerek tahkîm edilecektir. Uşak fırkası dümdârdır. Kolordu kumandanlığı ‘Ahmedbey’dedir. Hemen geceden çekilmek lâzımdır.” Deniyordu.

Bunun üzerine 2. Fırka kumandanlığı da 18 Teşrîn-i evvel saat 1’de ric‘at emri vermiş ve sırayla nişancı taburunun, topçunun 4, 5 ve 6. Alayların yakdiğerini ta‘kîben hemen hareketini talep eylemişti.

Bu emrin 4 ve 6. Alaylarla topçuya tebliğ edildiği anlaşıyorsa da 5. Alaya tebliğine dâir bir kayda [317] tesâdüf edilemedi ki bazı vesâikten, 5. Alaydan hayli kıta‘âtın 18 sabahı bile hatt-ı harbte kalmış olduğu anlaşılmaktadır.

Velhâsıl görülüyor ki bugün 1. Kolordu dahi esâsen karşısında yalnız 6. Bulgar fırkasının bulunması hasebiyle uzun müddet mühim bir tazyîke uğramamış, akşama doğru sağ cenâhına karşı inkişâf eden ta‘arruzu muvaffakiyyetle durdurmuş ve herhâlde metânetle muhâfaza-i mevki eylemişti. Fakat ne çâre ki kolordu ve Uşak fırkası kumandanlarının rûhen mağlûbiyetleri bu müsâ‘id vaz‘iyetten istifâdeyi mâni‘ olmuş ve bil‘akis bunlar kendi hayalhânelerinde tasavvur ettikleri ‘umûmî ric‘ati ordu kumandanına da telkin eyleyerek ric‘at emrinin itasında âmil-i aslî olmuşlardı.. Bulgarlar 6. Fırka 2. Livâsının bugün zâten muvaffak olamadığını i‘tirâf ediyorlar; fakat 1. Livânın akşam geç vakit sancak açarak, mızıka çalarak Türkbey köyüne ve şarkındaki Türk mevziine ta‘arruz ederek cepheyi yardıklarını zannediyorlar ki tamâmen mahsul-i hayaldir. Bulgarlar yeniden böyle bir niyetle ta‘arruz etmek istemişler ve “bu ta‘arruz yapıldı, Türbey köyüne gidildi diye haberler almışlardır;

fakat herhâlde şurası muhakkaktır ki Türkbey’de zâten ‘Osmanlı kıta’âtından ferd-i vâhid bulunmuyordu ve Bulgar ta’arruzu Türkbey şarkına, 1. Kolordu mevâzına karşı inkişâf edememiş, kırılmıştı.

Binâ’en‘aleyh hakîkâtte Bulgar 6. Fırka bugün 16 taburuyla, bizim başlıca 2. Fırka ile Uşak fırkasına inhisâr eden 1. Kolordumuzun azami 8-10 bin tüfeğine karşı da hiçbir netîce istihdâl edememişti.

5- 17 Teşrîn-i evvelde 2. Kolordunun Muhârebesi

1- Kolordu Karârgâhının Fa‘âliyeti

17 Teşrîn-i evvel sabahı, 2. Kolordu kumandanlığı evvel emirde ileride ne var ne yok, bunu anlamaya karâr vermişti ve bu maksadla kolordu karârgâhında bulunan za‘îf bir süvâri bölüğünü keşfe memue eylemişti. Bu bölüğün garbindaki hatt-ı bâlâya [ki dünkü müdâfaa hattı bunun garb yamaçları idi. M. N.] çıkarak buradan serbestçe cenûb-i garbîye doğru sür‘atli ile ilerlediği ve sol cenâha kadar gittiği gözle ta‘kîb edilmişti; gece sabaha kadar ötede beride tüfek ve mitralyöz atışı devâm etmiş olup şu anda sükunet vardı ve dünü hatt-ı müdâfa‘a sırtları üzerinde ne dost ve ne düşman görülüyordu.

Fakat süvâriden hiçbir rapor gelmemiş olduğundan, kolordu kumandanlığı daha ziyâde intizâr etmeden şu karâr ve tertîbi ittihâz ve emreylemişti.

[318] 1- Bu sırada karârgâha gelmiş olan Kastamonu furkası kumandanının ifâdelerinden dün gece hatt-ı müdâfa‘aya kadar gitmesi emredilmiş olan taburların oraya kadar gitmediği ve sırtların şarkındaki dereye kaldığı ve el altındaki taburlardan da hayli efrâd savuşmuş olduğu anlaşılmıştı.” Gerek fırka kumandanı ve gerek Erkân-ı Harb’i Yüzbaşı Bekir Efendi beceriksiz ve hiçbir işe yaramaz olduklarından” kolordu karârgâhından Erkân-ı Harbiye binbaşısı Şükrü Ali Bey Kastamonu fırkası kumandanına terfîk edilerek firkaya şu emir şifâhî verilmişti:

“Bütün kuvvetinizle 3 koldan hatt-ı müdâfa‘aya ilerleyiniz. 4 ve 5. Fırkaların eski mevziine ilerlemiş olan düşmana ta‘arruz ediniz. 3. Fırka şimâlden ve Çanakkale fırkası da cenûbtan ta‘arruz edecektir. Vazîfeniz düşmanı dere garbına atmak, olamazsa cepheden işgal ve müdâfaa eylemektir”.

Bunun üzerine saat 7 dakika 30’da Kastamonu fırkasından topluca ve el altında mevcûd olan 3 tabur ilerlemiş ve ayrıca verilen emirle nezdindeki 4. Fırkanın bir bataryası saat 8’de kolordu karârgâhına nisbet garbta görülen ilk hat bâlâyı aşmıştı. Biraz sonra bütün cephede piyâde ateşi za‘îf bir düşman topçu ateşi ve 3. Fırkanın topçu ateşi başlamıştı;

2- Ortalık aydınlanınca 5. Fırkanın 14. Alay kumandanı görülmüştü. Mûmâ-ileyh 14 ve 15. Alaylardan toplayabildiği efrâd ve 5. Fırkanın 2 bataryasıyla emre âmâde olduğunu söylemişti. Buna da “kıta‘âtı tanzîm ederek kolordu karârgâhının bulunduğu köprünün garb ve şimâl kenarında ihtiyâta bulunması” emredilmişti. Bu kuvvetin mevcûdu (1300 kadar tüfek)” idi.

5. firkadan bir kısım efrâdın hatt-ı harbte kaldığı da işitilmişse de [Fi’l-hakîka 13. Alay hiç olmazsa kısım-ı küllîsiyle hatt-ı harbde kalmıştı ve 3. Fırka ile evhid-i hareket eylemişti. M. N.] bunu kolordu karârgâhı “tahkîke imkân bulamamış” idi.

3-Bu sırada Çanakkale fırkası ve 3. Fırka da muhârebeye girmişti.

Fakat az sonra Kastamonu fırkası kumandanının “firârleri toplamak maksadıyla” geriye geldiği fırkaya merbûd bataryanın da aynı sûretle ‘avdet eylediği görülmüştü. Batarya her ne sebebe mebnî ise “şimdilik” geride alıkonulmuştu;

Böylece meydân-ı harbde 3. Fırkanın 4 ve Çanakkale fırkasının 2 [Neden? Bunun topçusu 3 batarya idi, birisi nerede kalmıştır? M. N.] olarak yalnız 6 batarya fa‘aliyette idi.

Saat 9 sıralarında 10 araba topçu cephanesi de gelmişti.

4- 1. Kolordudan saat 8’de, saat 7 dakika 45 târihiyle gelen raporda “müretteb 1. Fırkaya sağ cenâh ve Karaağaç istikâmetinde hareket için emir verildiği, topçusu olmayan bu fırkanın i‘câbî vechile istihdâmı” bildiriliyordu.

[319] Binâ‘en‘aleyh vaz‘iyet gayr-ı müsâ‘id değildi, henüz yerinde bulunması muhtemel bazı aksâmından sarf-ı nazar edilse dahi, dün akşam hatt-ı harbi terkeden 4 ve 5. Fırkaların kuvvetlice [me‘a-kolordu istihkâm taburu] 14 ve hafif [15 muhârebesine iştirâkleri dolayısıyla] 6 taburuna ve 10 bataryasına mukâbil elde Kastamonu fırkasının 4 tâze taburu ve refâkâtindeki 4. Fırka bataryası, Çanakkale fırkasının 9 tâze tabur ve 3 bataryası, 5 fırka bekayasından 2 tabura muadil kuvvet ve 2 batarya ki cem‘an 15 tabur ve 6 batarya vardı; müretteb 1 fırkanın da 6 taburuyla bu kuvvete inzimâmı kâbil-i hasaptı. 3. Fırka da 4 batarya ve 8 taburuyla ceenahta müessir olmaya başlamak lâzımdı. Nitekim 2. Kolordu kumandanlığı dahi bu ânda az çok nîkbin bulunmuştu ve saa t 8 dakika 35’de 1. Kolorduya yazdığı cevâbta - evvelce görüldüğü üzere- bu hissiyâtını izhâr etmiş ve sadece cephanesini ve 1. Fırkanın merkeze tesri sevkini rica eylemişti.

Saat 9’da müretteb 1. Fırkaya ve Çanakkale fırkasına da: “Çanakkale fırkası Karaağaç istikâmetinde ilerleyerek köyün şark sırtlarını işgal ve garba karşı cephe alacak ve burada düşman varsa tard edecektir. 1. Müretteb fırka evvelâ Çanakkale fırkasının sağ cenâhı gerisinde ihtiyât kalacaktır. Karaağaç hizâsında Kastamonu fırkasından bazı taburlar ve daha şimâlde münferit ağaçlar civârında 3. Fırka vardır. Şayet cephanesini biterse süngü hücumu yapılacaktır.” Emri verilmişti ve bu emir gönderildiği sırada Çanakkale fırkasının 1 ve 2. Kolordular arasındaki boşluktan zuhûr ederek kolbaşıyla hatt-ı harbe yeni girmekte olduğu görülmüştü.

[Bu emir Çanakkale fırkasına muhtemelen varmışsa da müretteb 1. Fırka kumandanına vusûlü hakkında hiçbir habere tesâdüf edilmemiştir. M. N.]

Bu sırada fırkadan da saat 4 daika 45 târihiyle şu rapor gelmişti: “saat 1 dakika 40 târihli emriniz saat 4 dakika 25’de geldi. Düşmanın sol cenâhına dün akşam ta‘arruz ve bunu tard eyledik. Şimdi ileri kıta‘âtımız Karaağaç’ın [Bu elîm bir harita yanlışlığıdır. Eldeki 1/210.000 mikyâsındaki Trakya haritalarında Karaağaç köyünden başka olarak, ta (Pınarhisar-Vize) şosesine kadar başka köy mevcûd gösterilmiyordu. Bu sebeble 3. Fırka kumandanı karşısındaki köyü Karaağaç zannediyordu. Hâlbuki Karaağaç’ın şimâlinde Karaağaç deresi boyunca hakikâtte Kızan, Tozaklı köyleri ve derenin Vize şosesi ile birleştiği mahâlde de Poyralı köyü vardı. Şu anda 3. Fırka Karaağaç köyü civârında değil Kızanköyü etrafında bulunuyordu. M. N.] garbındaki surtlardadır. Kuvvetin kâffesini mevzii-i asliyyeye çekmekteyim. ‘Asker fevka’l-‘âde yorgundur. Mecbûriyet hâsıl olursa yarın sabah emrolunan mevziyi tutabilirim. 17. Kolordu bu akşam [ya‘nî 16-17] behemehâl Pınarhisar’a varacağını bildirdi..”

[320] Buna saat 9 dakika 10'da "serîan, cenûba ve merkeze yanaşınız.." emr-i cevâbisi gönderilmiş ve saat 10'da orduya şu rapor yazılmıştı: ['Abdullâh Paşa hâtîrâtında ve Şark Ordusu harb cerîdesinde bu rapor mezkûrdur. M. N.] "4 ve 5. Firkalardan kaçanlar gece kâmilan geriye gitti, ötede beride toplanıyorlarkâmilan boş kalan 3-4 kmlik hatt-ı harbe erkenden Kastamonu fırkasından 3 tabur sürüldü ve muhârebeye tutuştu. 3. Fırka sağdan, Çanakkale fırkası soldan ilerlemek emrini aldılar. Müretteb 1. Fırkaya şimâle gelmesi emredildi. Şu ânda şu sırtların bütün imtidâdınca muhârebe devâm ediyor. 4 ve 5. Firkalardan ancak 4 batarya muhârebeye girmiştir. Düşman kâmilan geriye çekilirse diğer topları mahallinde bulacağımız tabiidir. Taburların mevcûdu 100-150'ye düştü. Cephane ve hayvan arabaları kâmilan savuştu.." Fakat bu rapor daha gönderilirken saat 10 dakika 11 sıralarında Kastamonu taburlarının 'umûmi bir ric'ati görülmüştü ve gerideki bir batarya ile üzerlerine birkaç mermi atılarak tekrar yerlerine sürülmüştü ki bu hâl akşama kadar 4 defâ tekerrür etmiş, her defâsında efrâdı ileriye sürmeye muvaffakiyyet-i hâsıl olmakla berâber be-her bugün haylice efrâdın hatt-ı harbden eksilmesini mûcib olmuştu.

Öğle sıralarına kadar kolordu karârgâhı nokta-yı nazarından vaz'iyet ber-vech-i bâlâ devâm etmiş olup bu esnâda yeniden şu haberler alınmıştı:

1-Dün akşamdan beri ne kendisinden ve ne de fırkasından haber alınamamış olan 4. Fırka kumandanı Necib bey'den bu sırada gelen ilk raporda "kendisinin toplayabildiği kuvvetle Sakızköy'üne vardığı orada bunlardan 1 alay teşkil ederek Muhittin Bey kumandasına verildiği, bu müretteb alayın ordu emri üzerine 1. Kolorduya ilhak eylediği ve kendisinin de ordu karârgâhında kaldığı" bildiriliyordu.

Müte'âkiben Sakızköy şimâl sırtlarından, saat 12 dakika 30 târihiyle yazılarak gelmiş olan diğer bir raporda da şöyle deniliyordu:

"Nişancı 4. Taburda 10 ve 11. Alaylardan 800 mevcûdlu bir tabur ve 12. Alaydan 650 mevcûdlu diğer bir tabur teşkil edildi ve bunlar ordu emriyle şimdi Çiftehüyüklerdeki ordu karârgâhına tahrîk edildi. 4. Fırkanın mevzide kalan toplarının her fırsattan bi'l-istifâde hemen aldırılması Topçu Kolağası Kenan Efendi'ye emredildi. Ben de karârgâha gidiyorum. Bundan böyle vazifem hakkındaki emre intizâr eylerim." Bunun üzerine kolordu kumandanlığı saat 12 dakika 55'de yazdığı cevâbda Necib Bey'i tekdîr eylemiş ve böyle kendi kendine dolaşmakta olmasını muâheze ve derhâl buraya gelerek fırkasını toplamamasını emreylemişti.

[321] Bunu müte'âkib firkadan saat 13 târîhli "ordu karârgâhına gitmekte iken taburlar tekrar durduruldu. Bunlar Muhittin Bey emrinde alay hâlidir. Çanakkale fırkası şimdi şimâl-i garbi istikâmetinde muhârebeye girişti. Bunların arkasındayız, ne yapalım?" raporu gelmiş, buna da saat 13 dakika 30'da "deminki emir mûcibince hemen geliniz. Kastamonu fırkası muhârebededir. Düşman çekiliyor. Kastamonu fırkası ile müştereken düşmanı tard ediniz." cevâbı verilmişti.

Buna cevâben Sakızköy şimâlinde saat 14'de yazılmış olarak şu rapor gelmişti: "Emriniz alındı taaccüb-i mûcib olacak hiçbir hareketim yoktur ve olamaz. Kıta'âtı terk etmek ne bana ve ne de hamd olsun hiçbir zâbite nasîb olmamıştır. Efrâdı çevirmek için Sakızköy'üne kadar gittik. Ale's-sabah Çanakkale fırkasının karârgâhına gelerek topladık; cephe verdik ve 2 dolgun taburlu bir alay yaptık. Topların toplanmasını da topçu alay kumandanına emrettik. Şimdi tekrar ordudan gelen emirde taburlardan birisinin Çanakkale fırkasına verilmesi ve diğerinin

karârgâha gönderilmesi emrediliyor böyle yapacağız. Hâl anlaşılmadan ikide bir bu gibi muahezata ma'rûz olma'ki esbâb anlaşılamıyor. Ben de şimdi geliyorum..”

Fi'l-hakîka bu raporun vürûdundan sonra saat 15 dakika 30'a doğru Miralay Necib Bey kolordu karârgâhına gelmiş; fırka, kolordu kumandanları ve Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi arasında nâ-hoş bir mükâleme olmuş ve kolordu cerîdesine nazaran Necib Bey bundan sonra kalkıp giderek bir daha artık kolorduya iltihâk etmemiştir. [Fi'l-hakîka mûmâ-ileyhin tâ İstanbul'a kadar gittiğini zîrde göreceğiz. M. N.] böylece 4. Fırka artık elden çıkmıştı;

2- Yine öğle sıralarında ordunun saat 7 dakika 15 târîhli ta'kîb emri alınmıştı ki bi't-tabi bir ma'nâsı kalmamıştı;

3- Yine bu esnâda 3. Fırka emrindeki kolordu haber zâbitinden şu raporlar gelmişti:

A) Kızanköy üst mahallesi şarkından, saat 10 dakika 30: “3. Fırka düşman sol cenâhına 5 taburla ta'aruz ve bunu tard ettik. Hâlâ ta'kîb ediyor. 3 tabur ve 1 batarya da eldedir. Soğucak tarafeynindeki muhârebede düşmanın arkası cenûbadır. Anlaşıldığına göre biz burada kuvvetliyiz. Şimdi Tekye ve Pınarhisar istikâmetine düşmanın büyük kabileleri çekiliyor. 3. Fırka 2. Kolordunun diğer kıta'âtı muvâfık sağına ve gerisini kendisine veren düşmana karşı 2 tabur ve 1 batarya ile ta'aruz ederek 3. Kolorduya yardım fikrindedir. Emre muntazırdır”.

B) Diğer rapor saat 11 dakika 10'da yazılmış: “3. Fırka muvaffakiyyetle ta'aruz etti. Kızanköy garbî ormanına girmektedir. Düşman gözüküyor. Ta'aruz eden kıta'ât elden çıkmıştır. Merkeze toplamak kâbil değildir. Bu kuvvet düşmanın sol gerisine ilerliyor.”

[322] Kolordu kumandanlığı bu vaz'iyeti hoş bulmamış ve “demekki 3. Fırka hâlâ vazîfesini yapamamış ve gayrı muvâfık istikâmetlerde uğraşmaktadır.” Diyerek saat 12 dakika 15'de firkaya şu emri göndermişti:

“4 ve 5. Fırkalar ric'at ederek yerlerine Kastamonu fırkası sevk edildi. Fakat bu da sallanıyor. Çanakkale fırkasıyla müretteb 1. Fırka cenûbtan şimâle ilerliyor. Maksud-ı aslî şu ortada kalan düşmanı her taraftan sarıp ya mahv veya tard eylemektir. Ba'dehû münâsib bir müfreze ile ta'kîb etmektir”.

Bu da ileride zikredileceği üzere mühim bir ta'biye ânıdır:

3. fırka, kuvvetini parçalamış ve hiçbir tarafta mühim bir te'sîr icrâ edemeyecek bir hâlde inkisam eylemişti. Zâten kuvve-i 'umûmiyyesi 4 bin tüfek kadardı; Binâ'en'aleyh bu şekl-i hareket yanlıştı.

2. Kolordu ise bunun, Karaağaç deresi şarkından cenûba inerek dere şarkında ve Karaağaç havâlîsinde netîce-i kat'ıyyeye iştirâk eylemesini emreylemişti. Bu da ancak, 3. Fırkanın karşısında kuvvet bulunmaması hâlinde doğru olurdu, aksi takdîrde yine inkisâmı i'câb ederdi, binâ'en'aleyh bu da yanlış olurdu. 3. Fırkanın tekmîl kuvvetiyle şimâl-i garbîye ve şimâle teveccüh ederek 3. Kolorduya yardımı da doğru olamazdı, çünkü bu takdîrde yine karşısındaki kuvvete karşı kuvvet ayırmaya ve sol yanını düşmana vererek 7-8 km şimâle doğru ayrılmaya mecbûr kalacaktı. Bu tarafta tâze 17. Kolordu bulunmakta olduğundan kendisinin şimâle teveccühünde kat'î bir lüzûm ve fayda da melhûz değildi. Binâ'en'aleyh bu fırkanın yapabileceği en muvâfık hareket doğruca karşısındaki düşmana ta'aruz ederek bunu Karaağaç deresi garbından -hakîkâtte yapıldığı üzere- kuşatıp cenûba sürmek idi; fakat bu

hareketin tekmîl kuvvetle yapılması lâzımdı eğer böyle yapılısaydı, Karaağaç şarkındaki düşman ağıleb ihtimâl çekilmeye mecbûr kalır ve 2. Kolordunun dünkü hatt-ı harbi kolayca ve daha emîn olarak istirdad edilirdi. Bu taraftaki tehlikenin kapatılması sûretiyle 3. Kolorduya da en faydalı sûrette yardım ediliş olurdu.

Hâlbuki kolordu kumandanlığı nokta-i nazarında hâlâ sâbit kalmış ve saat 13 dakika 40'da bile 3. Fırkaya yeniden "Karaağaç deresi şarkından cenûba inerek 4. Ve 5. Fırkalar mıntıkasındaki düşmanı behemehâl tard eylemesi" emrini göndermişti; şayet 3. Fırka bunu yapmaya teşebbüs etse bile, Kızan garbındaki ormana kadar ilerlemiş olan kıta'âtını 2.5-3 km geriye çekmeye mecbûr kalacağını nazar-ı dikkate almamıştı;

4- Öğleden sonraya kadar müretteb 1. Fırkadan hiçbir haber alınamamıştı. Bundan sonra fırka kumandanı Nâsır Paşa yalnızca kolordu karârgâhına gelmiş ve kolordu harb cerîdesine göre "fırkasının elinden alındığını" söylemişti [Hâlbuki 3. Alayın Paşa ile birlikte geldiği ve Paşa tarafından Çanakkale fırkası emrine verildiği ma'lûmdur. Eğer Nâsır Paşa bunu olsun 2. Kolordu kumandanlığına söylememişse büyük bir hatâ yapmıştır. M. N.]

[323] Bu vaz'iyet aşağı yukarı saat 15'e kadar böyle kalmış olup bu sırada orduya şu rapor gönderilmişti: "sağdan i'tibâren 3. Fırka, Kastamonu ve Çanakkale fırkaları Karaağaç'ın şark sırtlarında muhârebededir. Yalnız 3. Fırka düşmanı tard ve biraz ta'kîb etti. Diğerleri sabahtan beri zorlşa duruyor. 4. Fırka kıta'âtını alıkayduğunuzdan fırka ve aalay kumandanları vr Erkân-ı Harbi açıkta kaldı. Merkez za'iftir. Kuvvet irsâli.."

Saat 16'da yine orduya evvelce gönderilen rapor gönderilmiş olup bu bâbda kolordu harb cerîdesinde vaz'iyet şöyle zikredilmişti: "müretteb 1. Fırka ve Sakızköy'de toplanan 4. Fırka kıta'âtı geldselerdi buradakilerle birleştirilerek Kastamonu fırkası mıntıkasından mukâbil ta'arruz yapmak ve bu sâyede 3. Fırkanın muvaffakiyyetini tevsî' eylemek belki mümkün olurdu. Fakat böyle olamadı. 3. Fırka ise hâlâ istikâmet değiştirmemişti. Kastamonu ve Çanakkale fırkaları ise bin müşkilâtla yerlerinde kalmış olup vaz'iyetleri hakkında hiçbir haber de vermemişlerdi".

Bundan sonra, yine 3. Fırka haber zâbitinden sat 14 dakika 30 târîhli şu rapor gelmişti:

"3 ve 17. Kolordular düşmanı tard etti. Düşman geriye kaçıyor ve orman içinde intizâma giriyor. Şimdi 3. Fırkanın karârı 5 taburla 2. Kolordu önündeki düşmanın soluna ta'arruz 3 tabur ve 2 mitralyöz bölüğü ve 2 batarya ile şimâlden ric'at eden düşmanın sağ cenâhına ta'arruzdur. Bu karâra başlanmak üzeredir. 3. Fırka karârgâhı bir istikâm bölüğü ile kalmıştır, köyün şimâl mahallesinin şark sırtlarında, yanmış Mandıra'dadır. Gecede burada kalacaktır".

Fakat kolordu kumandanlığı bu rapor üzerine "demek hâlâ akli şimâlde!" diyerek ve bir şey yapmanın vakti geçtiğine karâr vererek bir cevâb vermemişti.

Bu sırada, saat 16 dakika 30'da, Ordu'dan saat 15 dakika30 târihiyle şu emir gelmişti: "sağ cenâhımızda 3. Kolordu 16'da muvaffakiyyetle ta'arruz ederek düşmanı püskürtmüş ve Çongara cihetindeki düşman kuvveti ezilmiştir. Serfân bütün kuvvetinizle solunuzdaki 1. Kolordu Çanakkale fırkası üzerine gelen düşmana hemen ta'arruz ediniz".

Bu bâbda kolordu harb cerîdesinde şu mütâlâ'a vardır: “.. Biz de görüyorduk. Fakat muâvenete muktedir değildik. 5. Fırka perakendelerinden müctemi‘ 2 tabur kadar bir kuvvet bir iş göremezdi. Başka ihtiyât da yoktu. Bataryaların cephanesi azdı. Hayvanlar topları çekemeyecek hâldeydi. Vakit de geçmişti. Velhâsıl bugün ta‘arruz edemezdi..” Ve binâ‘en‘aleyh hiçbir şey yapılmamıştı!

Kolordu kumandanlığının bugünkü muhârebe üzerindeki te‘sîri hakîkâtte bu kadarla kalmıştı ve saat [324] 16 dakika 10’da gelen bir emir zâbitinin da‘vetine istinâden, saat 18 sıralarında kolordu kumandanı, kumandayı muvakkaten Kastamonu fırkası kumandanı Şevket Paşa’ya bırakarak ve ta‘lîmât vererek, Erkân-ı Harbiye Reisi ile birlikte Sakızköy’ünde ordu karârgâhına hareket eylemişti. Karanlıktan sonra muhârebeye sükûnet gelmişti. Nâsır Paşa da berâberdi.

Sakızköyü’nde ordu kumandanlığından mâ-adâ 1. Kolordu kumandanı ve Erkân-ı Harbiye Reisi ve heyeti 4. Fırka kumandanı ve 11. Alay kumandanı da vardı.

Kolordu harb cerîdesi cereyân-ı hâli şöyle tasvir etmektedir:

“... Müzâkereden ciddî bir şey çıkmadı. Ordu kumandanı şöyle dedi: “sağ cenâh ordusu muvaffaak olmuştur. 4. Kolordu fâik düşmanın ta‘arruzu karşısında öğleyin ric‘at ederek birkaç km geriye gitti. Uşak fırkası Cânib Paşa’nın ifâdesine göre terk-i mevzî ile Sakızköy deresine inmiş, 2. Fırka hakkında Yâver Paşa kat‘î bir şey söylemiyor.

Buna mukâbil 2. Kolordunun vaz‘iyeti şöyle anlatıldı:

“3. Fırka yerindedir, hatta ta‘arruzu bile me‘mûl-i kavîdir. Kastamonu ve Çanakkale fırkaları çok sarsılmış olup bu gece durabilecekleri meşkûttur. Şu anda elimizde 5. Fırkanın 1500 perakende efrâdıyla mermisi az 11 top vardır.”

Müzâkereye devâm edilirken 1. Kolordu nakliye taburu kumandanı Binbaşı ‘Osman Bey gelerek 50’şer araba topçu ver piyâde cephanesi getirdiğini söyleyince ordu Erkân-ı Harbiye reisi Miralay Cevâd Bey ayağa kalkarak (ta‘arruz edelim) teklîfini yaptı fakat bu cephanenin ancak 1-2 bataryaya yetişebileceği hesap edilince ordu kumandanı müdâfa‘a ve sebata karâr vererek emr-i tahrîrîyi verdi..

Fakat tam dağılırken Çanakkale Fırkası Kumandanı Miralay Nasûhi Bey gelerek fırkasının hatt-ı harbi terkle çekildiğini ve kimseyi bulup toplayamadığını söyledi. Bunun üzerine ordu kumandanı tebdîl-i karârla ‘umûmi ric‘at emrini verdi.

Bu meyânda ordu kumandanı bizden rapor almadığından şikâyet etmişti. Biz de çok rapor gönderdiğimizi söylemiştik. Ordu kumandanı bunun üzerine Erkân-ı Harbiye’sine sorunca, Reis-i Sânî Miralay Ali Rıza Bey (Evet efendim, son rapor cebimdedir. Takdîm etmeyi unuttum!) demişti”.

Bundan sonra kolordu kumandanlığı, orada bulunan 4. Fırka Kumandanı Miralay Necib Bey’e “Ne kadar kuvvet varsa hemen toplayarak Topçuköyü’ne gelmesini emretmiş ve karârgâha gelerek saat 23’de 17 numara ile hulâsaten şu kolordu emrini vermişti:

“1- Düşmanın sol cenâhı bozulmuştur; merkez sağ cenâhı henüz sebat ve terakki ediyor;

2- Ordumuz Soğucak dere gerisindeki hatt-ı müdâfa‘ayı işgal ve müdâfa‘a edecektir;

[325] 3- 2. Kolordu Çongara cenûbunda ve Topçuköy garbındaki sırtları tutacaktır;

4- 3. Fırka saat 4'te doğruca Topçuköy'e gelerek garbı hizâsında ve Çongara deresi şarkındaki sırtlara gelecektir;

5- Kastamonu fırkası bulunduğu sırttan saat 4'te hareketle 3. Fırka sol cenâhına gelecektir;

6- 5. Fırka [13. Alay 14 ve 15. Alaylarla 5. Nişancı taburu, 4 ve 5. Topçu alayları 2. İstihkam taburu ve 4. Fırka perakendeleri] saat 4'te (Karaağaç-Topçuköy) doğru yolunu ta'kîb ederek Topçu köy garbında ve 'Ahmedbey deresi şarkındaki sırtlara giderek orada ihtiyât olacaktır. Fırkaya muvakkaten 14. Alay kumandanı Miralay Hüsnü Bey kumanda edecektir. 13. Piyâde alayıyla mitralyöz bölüğü ve 0. Alaydan 1 tabur 2 gündür hatt-ı harbededir. Behemehâl el altına alınmalıdır;

7-Çanakkale fırkası saat 4'te hareketle Kastamonu fırkasının soluna gelerek tahkîmât yapacaktır;

8- Süvâri 10. Alayın 1 ve 5. Bölükleri saat 5'te karârgâh sırtında bulunarak düşmanı tarassut ve ric'atı himâye ve keşfedecektir. Ba'dehû hatt-ı müdâfaa önüne gelerek Çongara vâdîsinin garb sırtlarında ikâmet edecektir..

Büyük ağırlıklar celbedilecek, kolordu karârgâhı Topçuköy'üne gidecektir..”

Fakat bu emrin kimlere ve ne sûretle tebliğ edildiği hakkında bir kayıt yoktur; bahuşs kolordu harb cerîdesi, “biz karârgâha geldiğimiz sırada Çanakkale fırkası kumandanının daha evvel gelerek fırkasına ric'at emri verdiği anlaşıldı ve bir daha buna ve 4. Fırka kumandanına tesâdüf edilemedi” diyor. O hâlde hükmedebilir ki o akşam yalnız ağızdan ağıza bir ric'at lakırdısı, belki bir Topçuköy kelimesi dolaşmış ve başını alan o tarafa teveccüh etmişti!

Kolordu karârgâhı, 5. Fırka kumandan vekîli ve kıta'atı ile birlikte saat 4'te 'Ahmedbey tarîkiyle Topçuköy'üne hareket etmişti..

§17 Sabahı kolordu kumandanlığı Çorlu'da Miralay İhsan Bey vâsıtasıyla başkumandanlığın sebat emirlerini, sol cenâha Vâsıf Bey müfrezesinin gönderildiği hakkındaki ta'mîmi vesâireyi almıştı.

[Kolordu harb cerîdesinden, istihkâm taburu hakkındaki şu notun da tesbîti faydalı görüldü:

Bu taburun 1. Bölüğü 16 sabahı 152 mevcûdunda iken 17 sabahı 21 sağlam ve 13 mecrûhu vardı]

2. bölüğü 16 sabahı 123 mevcûdunda iken 17 sabahı 21 sağlam ve 15 mecrûhu vardı.

[326] Bu taburun 3 bölüğü hakkında da bir ma'lûmât yoktu. Bu efrâd 17 sabahı kolorduya iltihâk etmiş ve 5. Fırkaya rapt edilmişti.]

2- 17 Teşrîn-i evvelde Çanakkale fırkasının Muhârebesi

Bu bâbda kâfi vesîka ortada yoktur. Yalnız mevcûd olanların tedkîk ve mukâyesesi sûretiyle şu fikri alabiliyoruz:

16 Teşrîn-i evvel akşamı bu fırka 6'sı kendi taburu, 3'ü de Konya ve Sille ve Menemen taburları olarak 9 tabur ve 3 bataryasıyla Sakızköy'den muhtemelen doğruca şimâle, Karaağaç köyü istikâmetine ilerlemiş ve bugün muhârebeye giremeyerek [belki bazı aksâmı girdi ve geceleyin düşmanla temâsa geldi]

Satıköy'ün muhtemelen 3-4 km şimâlinde gecelemişti. 1 Alayını da 1.5-2 km kadar ileride ileri karakola me'mûr eylemişti. Bu da takrîben Karaağaç'ın 2.5-3 km kadar cenûbunda bulunuyordu.

17 Teşrîn-i evvel sabahı ilerideki alayın en ilerideki tabur ve 1 bölümü ile cephe garbına olarak diğer bir bölük de bunun sağında cephe, şimâle olarak bulunurken bu 2. Bölük birdenbire 800-1000 metre mesâfeden Karaağaç şark sırtlarından piyâde ve makineli tüfek ateşine uğramış ve ilk anda bir buhran hâsıl olmuşsa da az sonra vaz'iyet tesbît edilerek muhârebeye inkişâfa başlamıştı.

Bundan sonra Çanakkale fırkası aynı istikâmette tadrîcen muhârebeye girmiş olup saat 13 sıralarında soldan sağa doğru sıra ile Konya, Sille, Çanakkale, Lapseki, Karabey, Pazar, Menemen taburları olarak 7 taburuyla 1. Hatta, mütebâki kuvvetleriyle de sağ cenâh gerisinde ihtiyâtta bulunuyordu ve Topçu da 2 bataryasıyla mevziye girmiş olup 1 bataryası ağıleb ihtimâl ordu emriyle Satıköy şimâl-i garbisinde alıkonulmuş ve oradan ahvâle seyirci kalmıştı.

Sol cenâh 2. Fırka sağ cenâhuyla oldukça yakından irtibâtta bulunuyordu.

Bundan sonra görünüşe nazaran 4. Fırkadan müteşekkil Muhyiddin Bey'in müretteb 11. Alayı ve müretteb 1. Fırkanın 3. Alayı da Çanakkale fırkası emrine dâhil olmuşlardı ve muhârebeye iştirâk eylemişlerdi.

Böylece bu mıntıkada iyi kötü 14 tabur ve belki bir 7-8 bin tüfek, bir makineli tüfek bölümü toplanmıştı. Fakat anlaşıldığına nazaran bu kuvvet bir plana tevfiân ve mevzide muvâfık sûrette ve müttehiden kullanılmamaış, parça parça muhârebeye girmiş, kâfi bir ateş himâyesi olmaksızın şiddetli düşman ateşi altında açık 'arâzîde kalan efrâd ne yapacaklarını bilemeyerek mevziî buhranlar tevli'd etmişler, bilhâssa Çanakkale fırkası taburları akşama kadar 4-5 defâ bozulmuş, 'umûmi ric'at manzaraları göstermiş, yine toplanmış ve kısmen durdurulmuştu.

[327] Herhâlde şurası muhakkaktır ki bugün bu mıntıkada düşman münhasıran tedafûî hareket etmiş, mevziî buhranlarımızdan istifâde etmemiş ve böylece 17 akşamüzeri tarafeyn aşağı yukarı sabahleyin muhârebeye başladıkları vaz'iyette bulunmuşlardı.

Bu muhârebe hakkında fırkanın yegâne raporu olan şunu da kaydederim:

Sakızköy şimâl-i garbisinde fırka karârgâhından 2. Kolorduya. Zamân?: "4 ve 5. Fırkaların bıraktıkları mevziye 7 tabur [Böyle zannediliyor. Fırka kumandanı 4 ve 5. Fırkaların sâbık mevziinde de olduğunu bilmiyordu. M. N.] ve her iki cenâha da birer tabur ta'yîn edilmiş olduğu ve ancak ihtiyâtta 1 tabur bulunduğu cihetle [Fırkanın bu raporu yazarken Menemen, Konya ve Sille taburlarıyla irtibâtı kaybettiği anlaşıyor. M. N.] Bu firkalardan toplanan efrâdın ihtiyât olarak isti'mâli, Şark Ordusu kumandanlığınca verilen emre rağmen, bu ihtiyâtın ordunun emrine tâbi' bulunmasından nâşî ihtiyâtımızın pek za'îf bulunmakta olduğundan nazar-ı dikkate alınmasını arz ederim. [Anlaşıyor ki bu anda 3. Alay henüz gelmemişti ve müretteb 11. Alay da bundan sonra ve belki bu mürâca'ât üzerine firkaya verilmişti. M. N.] Ma'a-hâzâ ateş hattında 'asker kemâl-i metânetle vazîfesini ifâ ediyor".

Herhâlde fırka kıta'âtı elinden geleni yapmış idi ve bugün yalnız 8 kendi taburundan 1 zâbit ve 114 nefer şehîd, 10 zâbit ve 439 nefer mecrûh ve ayrıca 312 nefer kayıp vermişti; 1092 sandıkta piyâde cephanesi yakmıştı.

Bu zâyîâtın cem'an 6300 nefer üzerinden olması da ayrıca câ-yı dikkattir.

3-Kastamonu Fırkasının Muhârebesi

Bu bâbda anlaşılabilen de şunlardan ‘ibârettir:

Bu fırkanın dünden ihtiyât olarak elde kalabilmiş olan 4 taburu evvelce - görüldüğü üzere- saat 8 sıralarında garba doğru ilerleyerek muhârebe sahasına girmişti. Fırka kumandanı biraz sonra ‘avdet edrek akşama kadar kolordu karârgâhında (hâl-i intizârda kalmış olduğundan) yalnız başlarına kalan bu 4 tabur kendi bildiklerine bieşeyler yaparak bidâyette yalnızca düşman karşısında bir cephe teşkîl etmişlerdi, öğle sıralarında sol cenâhlarındaki Çanakkale fırkasıyla da irtibâta girmişlerdi. Bu taburlarda ara sıra az çok bozgunluklar göstermişler ve geriden ileriye sürülmüşlerdi ve ma‘a-hâzâ sûret-i ‘umûmiyyede iyi muhârebe etmişlerdi.

Ma‘a-hâzâ bu vaz‘iyette akşamı etmişler ve herhâlde hatt-ı harbi terk etmemişlerdi. Düşman görünüşe nazaran bunların karşısında da tamâmen tedafûî hareket eylemişti.

[328] Bu fırkanın sağından hayli açıkta 3. Fırka muhârebe ediyordu.

Kastamonu fırkasına güya rabtedilmiş olan 4. Fırka bataryası bugün de 5. Fırkadan toplanan kuvvetlerle berâber ihtiyâtta kalmıştı.

Kastamonu taburlarının da ziyâdece telefâtı varı ve sûret-i ‘umûmiyyede ancak fırkaca 18 minh saat 6 dakika 40’da alınan ve saat 7’de verilen kolordu ric‘at emriyledir ki kısm-ı küllîleriyle geri hareket etmişlerdi.

Bu fırkanın diğer taburları da şöyle bulunuyordu:

Ayancık taburu dün Muradlı’ya gelmiş iken bugün kendi teşebbüs-i zâtisiyle (!) tekrar Tekirdağı’na dönüyordu!..

Cide taburu dün Uşak fırkasına Araç taburu 4. Fırkaya iltihâk etmişlerdi. Sinop taburunun hâl ve hareketi meçhûldür; diğer taburlar dün 4 ve 5. Fırkalar nizâm harbine girmişler ve onların ‘âkıbetine uğrayarak dağılmışlardı.

4- 3. Fırkanın Muhârebesi

17 Teşrîn-i evvel saat 7’de yine tarafeyn muhârebe ateşlerine başlanmıştı. Fırka kumandanının emir ve ittihâz ettiği ilk ta‘arruz tertîbâtı şöyle idi: 9. Alay sol cenâhı Karaağaç köyü, sağ cenâhı Karaağaç şimâl-i garbîsindeki korunun şimâl kenarı olarak 1300-1400 metre genişliğinde bir mıntıkadan ta‘arruz edecekti. 5. Fırkanın dünden beri birlikte muhârebe eden 13 alay da buna refâkat edecekti. 7. Alay sağ cenâhı Kızan köyünün cenûb kenarını sıyrılmak sûretiyle 9. Alayın sağından ta‘arruz edecekti. 3 tabur ve 1 makineli tüfek bölüğü de fırka ihtiyâtı olarak sağ cenâh gerisinde kalacaktı. Bidâyette ta‘arruz muvaffakiyyetle ve sür‘atle ilerlemişti. Fakat başlıca taaarruz hedefi olan koruya varılmadan evvel; muhtemelen saat 11 dakika 30 sıralarında sağ yandan zuhûr eden bir düşmanın ateşine uğranılmış ve ta‘arruz durmuştu.

Ancak bu sıradadır ki gelen bir zâbit 5. Fırkanın dün akşam dağılmış olarak sol cenâhın açık bulunduğunu bildirmiş ve diğer bir emir zâbiti de kolordunun saat 9 dakika 10 târîhli “merkez za‘iftir, serîan cenûba ve merkeze yanasınız..” me‘âlindeki emrini getirmiş ve gelirken 7 ve 9. Alaylardan firâiler gördüğünü ve Kastamonu fırkasından muhârebeye girmiş olan 3 taburun hâlini de iyi görmemiş olduğunu bildirmişti.

[329] Bundan sonra muhârebe artık mevzî bir cereyân ve mutahavvil bir manzara almış, tarafeyn hatları arasında ilerleyiş, gerileyiş birbirini velyetmeye başlamıştı.

Bu esnâda 3. Kolordu tarafından muvaffakiyetli muhârebe cereyân ettiği ve düşmanın çekilmekte olduğu tarassut ediliyordu ve kolorduya, Kızan şarkından şu rapor yazılmıştı: [Ki kolordu harb cerîdesinde tesâdüf edilemedi] “Dün saat 15’de ta’arruz ettik, 13. Alayla birlikte çok iyi muhârebe cereyân etti. Bu sabah tekrar ta’arruz etik. 5 tabur, 1 mitralyöz bölüğü ve 3 batarya ile düşmanın sol cenâhına ta’arruz ederek bunu tamamiyle püskürttük. Mütebâkî kuvvetimizle sağ cenâhımız müemmeldir. Şimdi Muhtar Paşa önünden çekilenlere ateş ediyoruz, bunlar pek perîşân gidiyor”. Fi’l-hakîka 1 batarya uzaktan bunlara ateş etmeye başlamıştı.

Ba’dehû saat 13 dakika 40 sıralarında Y 8 T 1, nişancı T 3, Y 7 T 3, mitralyöz K 8 ve 7’den mürekkeb ihtiyât kuvvetine, 2 batarya ile birlikte 3 ve 17. Kolordular önünden çekilmekte olan düşmana ta’arruz etmeleri emredilmiş, diğer kıta’âttan da ta’arruza şiddetle devâm etmeleri taleb olunmuştu.

Bundan sonra bu harekât cereyân etmiş olup saat 16 dakika 25’de, 2. Kolordunun saat 13 dakika 40 târîhli ve “tekmîl fırkanızla cenûba inerek 4 ve 5. Fırkalar mintikasındaki düşmanı mutlak tard ediniz” emri geldiği sırada vaz’iyet şöyle bulunuyordu:

Sağ cenâh kolu Kızan köyü şimâkinden dereyi geçmiş ve karşısından 700 tepesine doğru çekilen za’îf bir kuvvetin peşinden gitmeye başlamıştı. Sol cenâh grubunun sağındaki Y 7 karşısında düşman kalmamış olup bu toplanmaya başlamıştı. [Acâib şey?]

9 ve 13. Alaylar batî sûrette ta’arruza devâm ediyorlardı.

Akşama doğru 9. Alayın sağ başından yeni bir düşman görününce bu, ric’ate mecbûr olmuşsa da gurûbdan sonra 14. Alay ve fırka istihkam bölüğü ile birlikte bir gece ta’arruzu yaparak düşmanı süngü hücumu ile tard etmiş ve fırka cephesinden düşman, heyet-i ‘umûmiyyesiyle uzaklaşarak muhârebe temâsı kesilmişti.

Fakat fırka kumandanlığı, kolordunun vaz’iyetinden bî-haber bulunmasından ve sağ cenâhtaki ahvâli de ta’kîb edememesinden tevehhüm ederek ileride münferiden kalmayı tehlikeli görmüş ve kıta’âta kemâkân Kızan köy şark sırtlarına; dün geceki vaz’iyete çekilmelerini emreyleyerek (saat 17 dakika 15)’de kazandığı ‘arâzîyi kâmilten terketmişti.

Bugün 4 bataryada 16 top 1800 kadar mermi atmıştı.

Zîrde görüleceği üzere 3. Fırka kolordunun 17 minh saat 23 târîhli ric’at emrini ancak 18 Teşrîn-i evvel saat 7’de almıştı.

Böylece 3. Fırka 17 Teşrîn-i evvelde 13. Alayla birlikte mâlik olduğu 11 tabur 3 mitralyöz [330] bölüğü ve 4 bataryasıyla hiçbir tarafta kat’î bir te’sîr icrâ edememiş, inkisam eylemiş, ve akşam üzeri tekmîl kazancını kendi rızasıyla düşmana terk ederek Karağaç deresi şarkına çekilmişti.

5- 17 Teşrîn-i evvel 4. Fırka

Fırka Kumandanı Miralay Necib Bey harb cerîdesinde bugünkü ‘ahvâli şöyle hikâye ediyor:

“17 sabahı şafaktan evvel fırka Erkân-ı Harbi ‘Ala’addîn Bey Şark Ordusu kumandanının emriyle Çanakkale fırkası kumandanı Nasûhi Bey’in nezdine gitti ve bu fırkanın 1 alayını mevziye soktu [fi’l-hakîka ‘Ala’addîn Bey Nasûhi Bey’in yanına gelmiş ba dehû ilerideki alayı yakından görmek üzere buraya gelip ileri karakol bölüklerine kadar gittiği sırada yukarıda zikredildiği üzere vâkî’ olan ateş

baskınında yaralanmış idi] müte‘âkıben ben de hareket ettim ve Kale fırkası karârgâhı civârında 4. Fırka kıta‘âtını toplamaya başladım; 1500 kadar efrâd toplanarak bunlardan 2 tabur teşkîl edildi ve Muhiddin Bey emrine verildi. Bu esnâda Çanakkale fırkası muhârebeye devâm ediyordu ve Nasûhi Bey, henüz 2 taburu ihyiyatta olmasına rağmen benim 2 taburumun da muhârebeye girmesini istiyordu. Maksudımız da zâten bu idi, fakat teşkîlât nâ-tamam idi. Lakin fevka’l-‘âde telâş ve istical gösteren Nasuhi Bey fırkamızın akşamki ric‘atini kendi fikir ve zihninde kimbilir neye hamletmiş olmalı ki ağzından çıkan sözleri kulağı işitmiyor ve bu cephanesiz efrâdın ileri sürülmesinde ısrar edip duruyordu. Zâten çıkmayan sesimle de birkaç sözle mûmâ-ileyhin telâş ve heyecânı teskîn edilmiş ve cephane celb ve tevzi olunmuştu.

Saat 11 sıralarında Şark Ordusu karârgâhından Erkân-ı Harbiye Kolağası Hüseyin Hüsnü Emir Bey geldi ve bu teşekkül eden taburların karârgâh ve civârına gelmesi emrini verdi, Muhiddin Bey tahrik edildi ve bu husûs saat 12 dakika 30 raporuyla kolorduya yazıldı.

Kale fırkası karârgâhı ve kıta‘âtımız esâsen Çiftelhüyükler’deki ordu karârgâhının ancak 6-700 metre şimâlinde idi. Alayımız biraz sonra yine eski yerine kolordu yerine iâde edildi.

Saat 13 dakika 30’da kolordunun saat 12 dakika 55 târîhli tehdîdkâr emri geldi ben de derhâl saat 14’de “Ben kaçmadım” diye cevâb yazdım. Bu sırada bu 2 taburumuz da Kale fırkasını takviye etmiş olduğundan ben de 2. Kolordu karârgâhına gelerek Şevket Turgut Paşa’ya “tekât ve ‘akabinde istihfâfımızın neden ne’şet ettiğini) sordum. Müşârun ileyh adet-i vechile, güya bizi tatyîben nezdinde istirahatimizi ve bugünün kısm-ı ahîrinde birlikte bulunmamızı beyân eyledi. Ba’dehû gurûb sıralarında berâberce Satıköy’üne geldik. [Kolordu harb cerîdesiyle mukâyese] ... Burada ric‘at emrini aldım. Tatarlı’ya gidecektim bugün de firkadan 5 zâbit yaralanmıştı. Gece yarısından sonra firkadan mütebâki cüzî kuvvet [331] ve yaralılarla Satıköyden hareket ettik. Yolu kaybettığımızden Evrensekiz’geldik. Sabahleyin kendimizi Karışdıran’da bulduk..”

Sabahleyin yaralanarak Satıköyü’ne ‘avdet etmiş olan fırka Erkân-ı Harb’i ‘Ala‘addîn Bey dahi [Balkan Harbi’nde 4. Fırkanın Harekâtı ‘Ala‘addîn Paşa Hazretleri] eserlerinde bu cereyân-ı hâli te’yîd ediyorlar ve fırkanın müretteb 2 taburuyla 17-18’de Satıköyden hareket olunarak Karışdıran’a gelindiğini ve ba’dehû kendilerinin Muratlı’dan trenle berâ-yı tedâvi Dersaadet’e ‘avdet ettiklerini zikr ediyorlar.

Böylece 4. Fırka bugün saftan hâricdi. Ancak 2 taburluk bir kuvvetle muhârebeye girebilmişti. Ma‘a-hâzâ Satıköy istikâmetinden Çanakkale fırkasını takviye etmesi vaz‘iyet-i harbiyeye muvâfıktı, eğer Kale fırkası hüsn-ü istihdam edilseydi 4. Fırka buna iyi bir sûrette iştirâk etmiş olabilirdi.

6- 17 Teşrîn-i evvelde 5. Fırka

Daha 16 akşamı kumandanını şehiden kaybetmiş, bir alayı 15 Muhârebesinde erimiş, 13. Alayı 3. Fırkaya iltihâk etmiş olan bu firkadan 17 sabahı el altında ancak 500 kadar efrâdla topçu 5. Alayın 4 ve 5. Bölükleri toplanabilmişti ve bunlar kolordu emriyle 14. Alay kumandanının emri altında kolordu karârgâhı civârında ihtiyâtta bırakılmıştı.

Bu vaz'iyet akşama kadar böyle devâm etmiş ve 17-18 saat 24'te ric'at emri alınmıştı.

2. kolordu mıntıkasında 17 Teşrîn-i evvelde cereyân eden muhârebeyi şöyle hulâsa edebiliriz: kolordu mıntıkasında bugün şu kuvvetler vardı: sağda 3. Fırka, 13. Alayla birlikte 11 tabur 3 mitralyöz bölüğü 4 batarya;

Kastamonu fırkası, 4 tabur 1 batarya;

Çanakkale fırkası, 4. Fırkanın müretteb alayı ve 3. Alayla birlikte 14 tabur 1 mitralyöz bölüğü 3 batarya;

5. Firkadamn müretteb kuvvet 1 tabur, 2 batarya;

Ordu emrinde ihtiyât nişancı 1. Alay 3 tabur, 1 mitralyöz bölüğü;

Ya'nî cem'an 33 tabur, 5 mitralyöz bölüğü, 10 batarya! Bu kuvvet, karşısındaki yorgun ve sarsılmış 24 Bulgar taburu ve muadil batarya karşısında hiç de gayri kâfi bir kuvvet değildi; nitekim kifâyetini, sû-i idâresine, müttehiden sevk edilmemesine, kimsenin kimseden [332] haberi olmamasına rağmen sebat etmeye muvaffak olmuş ve akşama kadar hatt-ı harbi muhâfaza eyleyerek sûret-i 'umûmiyyede ancak ric'at emriyledir ki meydân-ı muhârebeyi terkeylemiş olmakla isbât etmişti.

6- 17 Teşrîn-i evvel 328

'Osmanlı Sol Cenâh Muhârebeleri Hakkında Bir Tedkîk

17 Teşrîn-i evvel, Lüleburgaz meydan muhârebesinin cenûb cenâhı için netîce-i kat'iyeye günü olmuştu ve 'Osmanlı büyük sevk ve idâresinin ric'at karâr ve emriyle bu netîce Bulgarların lehine takarrur eylemişti.

Bugüne kadar Karaağaç hattında vaz'iyet-i kuvâ 'Osmanlıların aleyhine olarak şu sûretle tebeddül eylemişti: 15 Teşrîn-i evvelde muhârebe başlamadan evvel bu hatdaki 2, 1 ve 4. Kolorduların kava-yı 'umûmiyyesi süvâri fırkasıyla berâber 91 tabur 8 makineli tüfek bölüğü, 26 süvâri bölüğü ve 2 süvâri makineli bölüğü ve 36 bataryada kesirsiz 52 bin tüfek, 1500 kılıç, 139 top idi ve bugün [15 minh] bu kuvvetten lâ-akall 4 top, 1000-1500 tüfek saftan hâric çıkmıştı. [Karaağaç Muhârebesi] 16 Teşrîn-i evvelde bu kuvvete yalnız Kastamonu fırkasının Araç ve Cide taburları inzimâm etmiş olduğundan muhârebe kuvveti aşağı yukarı 15 'deki gibi olmuştu; fakat akşam üzeri bu kuvvetten, 2. Kolorduda lâ-akall 8-9 bin tüfek, 32 top; diğer kolordularda muhârebe zâyîâtı ve münferit firâr ve perakende olarak bir 7-8 bin tüfek daha eksilmiş bulunuyordu. Binâ'en'aleyh 17 sabahı eski kuvvetten yalnız 32-35 bin tüfek, 100 toptur ki elde bulunuyordu ve buna tâze kuvvet olarak 2 Ayvacık taburu inzimâm eylemişti. Bunların da ta'lîm ve terbiye ve teslîhatı çok geri ve za'îf idi.

Habuki buna mukâbil 15 Teşrîn-i evvelde yalnız 2 livâ, 16 taburla muhârebeye giren Bulgarlar 16 Teşrîn-i evvelde 8 livâyı, ya'nî 64 taburda kesirsiz

60 bin tüfeği, 17 Teşrîn-i evvelde de sonuncu livâlarıyla birlikte 72 taburda, muhârebe zâyiâtından sarf-ı nazar yine lâ-akall kesirsiz 60 bin tüfeği muhârebeye sokmuşlardı. Binâ'en'aleyh Bulgar büyük sevk ve idâresi bilerek veya sevk-i tesâdüfle daru'l-harekât üzerindeki za'f-ı nisbiyesine rağmen netîce-i kat'îye sahası üzerinde bugün düşmana lâ-akall iki misli fâik tüfek ve herhâlde 2-3 misli fâik topçu grubu ve kıyas kabûl etmez derecede mütefevvik cephe toplayabilmiş ve tefevvük-ü adedîyi temîn eylemişti.

Binâ'en'aleyh 3 gündür düşman için mütezâyid ve bizim için mütenâkıs kuvvetle devâm eden bu muhârebenin 3. Günü za'îf tarafı nihâyet devirmesi bizâtîhi mûcib-i hayret değildir; düşman ve dost mümkün olduğu kadar doğru hareket eylemiş olsalardı bu netîce tabîî görülebilirdi fakat ne çâre ki Bulgarlar bu tefevvuklarından hiçbir noktada istifâde edemeyerek bize büyük fırsatlar bahşeylemişlerdi, biz de işte bu fırsatlardan istifâde edememiş olduğumuz içindir ki elimizden geleni yapamamış olmak hâl ve vaz'iyetine ma'rûz kalmıştık.

[333] Buna rağmen eğer bugün mâlik olduğu fâik kuvvetlerle kat'î bir netîce istihsâlini bilebilse ve buna muktedir olsa idi, 'Osmanlı sol cenâhı yine vazîfesini îfâ etmiş olmakla mütesellî olabilirdi. Çünkü bugün sağ cenâhımız, Bulgar sol cenâhına karşı, cenûb cenâhtaki vaz'iyet kuvâ derecesinde müsâ'id bir tefevvuka mâlik idi ve muvaffak olsa idi, sol cenâhımız kendisine fâik düşmanı tesbît etmiş ve netîce-i kat'îye mahalline gidebilmekten meneylemiş olmak sûretiyle sağ cenâhımıza matlûb olan muâveneti îfâ eylemiş olurdu. Fakat ma'alesef hâl ve vaz'iyet aksi olmuş, za'îf Bulgar sol cenâhı kuvvetli 'Osmanlı sağ cenâhını tesbît ve tevkîf ederken kuvvetli Bulgar sağ cenâhı da za'îf 'Osmanlı sol cenâhını nihâyet tazyîk-i ma'neviyyesi ile devirmeye muvaffak olmuştu.

Evet tazyîk-i ma'nevî diyorum: Çünkü müte'addid fırka kumandanları, tekmiî kolordu kumandanı ve ordu kumandanı kıtalarından evvel kendileri mağlûb olmamış ve ale'd-derecât yek-diğerinden sebat ve metânet taleb eylememiş olsalardı, çok muhtemeldi ki 18 günü dahi Şark Ordusu yine 17 Vaz'iyeti'nde kalmış olur ve belki bugün sağ cenâhımız muvaffakiyyet istihsâl ederek esâsen bizimki kadar sarsılmış olan Bulgar sevk ve idâresini nihâyet ric'at karârı ittihâzına sevk eylerdi; 18 Teşrîn-i evvel için cenûb cenâhımızın vaz'iyet-i Harbiyesi, eğer ric'at emri verilmeseydi fî'l-hakîka hiç de ümîdsiz olamazdı: 4. ve 1. Kolordu cepheleleri sarsılmamış bir hâlde yerinde kalmış olacaktı; 2. Kolordu cephesinde de iyi kötü birtakım kuvvetler düşmanı işgale devâm edebilirdi. Daha şimâlde ise 3. Fırka ve 17. Kolordu 3. Kolordu halîtası ile tevhîd-i hareket ederek ve tâze kuvvetlerle takviye edilerek 5. Bulgar fırkası ve 4. Fırka aksâmına karşı, bi't-tabi şimdîye kadarkine nisbet iyice idâre edilmek şartıyla, çok muhtemeldi ki kati ve nihaî bir darbe indirebilirlerdi.

Hatta zîrde görüleceği üzere Bulgarların hakîkât-i hâldeki tarz-ı hareketlerine nazaran 4 ve 1. kolordular ric'at eyleseler dahi 3. Fırka 17. Kolordu ile ve bu da 3. Kolordu ile tevhîd-i hareketi bilebilselerdi yine aynı netîce-i muvaffakiyyet pekâla kâbil-i husûl idi.

Fakat bunların hiçbirisi olamamış ve 17 Teşrîn-i evvel günü hakîkâtte Lüleburgaz Meydan Muhârebesi'ni aleyhimize neticelendiren bir gün olmuştu.

Bu husûsu ileride daha 'umûmî sûrette tekrar tedkîk ederiz.

17 Teşrîn-i evvel 328'de 'Osmanlı Sağ Cenâhı

1- Sağ Cenâh Kumandanlığının Fa‘âliyeti

Ke-enne 3, 17 ve 18. Kolorduların (tevîd-i harekâtına ve ya‘nî) emir ve kumandasına me‘mûr olan [334] 18. kolordunun kolordusuz kumandanı Hamdi Paşa ve karârgâhının bugünkü fa‘âliyeti başlıca şunlara inhisâr eylemişti:

Vize’de ikâmet etmekte olan bu heyetin başlıca vazîfesi geriden gelmekte olan taburları Saray’dan Vize’ye ve buradan da (ileriye) sürmekten ‘ibâret kalmıştı. Saray’da bu işe mûlga 16. Kolordu karârgâhına mensûb (Saray merkez kumandanı) unvanına mâlik Erkân-ı Harbiye Yüzbaşısı Filibeli Rüştü Bey bakıyordu; Vize’de doğruca karârgâh iştiğal ediyordu.

Bugün Vize’deki Afyonkarahisar fırkasından 3 tabur ve 2 bölük mikdârında bir kuvvet fırka Erkân-ı Harbi Kaymakâm Mustafa Bey kumandasıyla (sevk) eylediği gibi [ne tarafa ve kimin emrine gönderildiği hakkında olsun bir kayıt yoktur. Ve bu fırka taburlarının harb cerîdesinde de buna dâir bir ma‘lûmât mevcûd değildir. Yalnız Sancaklı taburu bugün muhârebeye girdiğini söylüyor ki giden ve gönderilen belki yalnız bu taburdur. M. N.] dün sabah Çerkezköy’ünden Karârgâh-ı ‘Umûmî emriyle sevk edilmiş olan Erkân-ı Harbiye Kaymakâmı Yusuf Râsih Bey kumandasındaki İskilip, Koçhisar, Çorum, Aksaray taburları mûmâ-ileyhin kumandasında Çongara’ya (sevk) edilmiş ve bu taburlar meyânındaki Sungurlu taburu ise (ihtiyâten) Vize’de alıkonulmuştu. “Fakat bu taburların 17. Kolordu yerine 3. Kolorduya iltihâk ettiği” ancak bilahare anlaşılmıştı.

Saat 14 dakika 30 sıralarında da Denizlifırkası kumandanı Erkân-ı Harbiye miralayı Tevfik Bey kumandasında Aydın ve Denizli fırkalarına mensûb 7 tabur gelmiş ve buna Vize’deki toplardan 2 sahra bataryası [anlaşıyor ki hâlâ Vize’de bazı bataryalar vardı ve 2 gündür bunlar ileriye celb edilmemişti!] verilerek fırka hâlinde 3. Kolorduya, Pazarlı istikâmetine (sevk) edilmişti [ki başına geleni ileride göreceğiz].

Diğer yapılan bir iş de şu idi. Başkumandanlığın, Hâriciye Nezâreti’nin iş‘ârına istinâden Sumakov ormanlarından kuvvetli çeteler çıkarak ordu gerilerini tehdîd edeceği hakkındaki rivâyeti tebliğ etmesi üzerine ber-vech-i bâlâ alıkonulmuş olan Sungurlu taburu Midye yolundaki Ayna köyüne gönderilmiş, bunun arkasından 45-50 atlıdan mürekkeb bir süvâri alayı da [muhtemelen 8. alay] o tarafa (sevk) edilmişti. [Afyonkarahisar fırkasına mebsup Kütahya taburunun da dün Ayna köyüne gönderildiği ve bugün saat 17’de Midye’ye vardığı bu taburun harb cerîdesinden anlaşılmaktadır.]

Bir tarftan da 3 kolordu ile ara sıra telefon muhâberesi yapılmış, 17. Kolordunun saat 16 dakika 30 raporu alınmış ve böylece menâbi-i muhtelifeden toplanan ma‘lûmâtta Hamdi Paşa karârgâhı vaz‘iyeti şöyle görmüş ve kabûl eylemişti:

[335] [-Bugün 3. Kolordu vaz‘iyetinde mühim bir tebeddül olmamıştır. Sol cenâhı 17. Kolordu ile temâsa getirerek düşman (Karaağaç-Poyralı) deresinin garbına tard edilmiştir. 17-18 Teşrîn-i evvel vaz‘iyeti şöyledir:

Süvâri livâsı: Sağ cenâh ilerisinde; 3. Kolordu ileri karakolları Poyralı deresi şark sırtlarında;

18. Kolordu: bir kısım kıta‘âtıyla, 3. Kolorduyu takviye etmiş, müretteb Denizli fırkası da 7 tabur ve 2 batarya ile ihtiyâtta!

17. Kolordu: Karaağaç deresi şark sırtlarında”.

Velhâsıl bu karârgâh bugün emir ve kumanda ve tevhîd-i harekât nâmına hiçbir fa‘aliyet sarf etmemişti. Hâlbuki daha 16 Teşrîn-i evvelde, ya’nî Hamdi Paşa, sağ cenâh kolordularının tevhîd-i harekâtına me’mûr olduğu andan i’tibâren bugün akşama kadar Vize’ye tâze 12 tabur, 3 batarya gelmiş, 17. Kolordu ve süvâri livâsı 12.5 tabur, 10 süvâri bölüğü de bataryasıyla yarın kâmilten muhârebeye iştirâk edebilecek sûrette ve tâze bir kuvvet olarak Topçuköy mıntıkasına varmış bulunuyordu. 3. Kolordu ise bugün, bozuk düzen teşkilâtına rağmen ta‘arruzî hareket edebilmiş ve birkaç km ileriye gitmeye muvaffak olabilmişti; demek oluyor ki düşman, sağ cenâhımız karşısında za‘îf idi. Hamdi Paşa karârgâhının vazîfesi hiç olmazsa 17 Teşrîn-i evvel günü için bu tâze kuvvetlerin bir plana tevfikân hüsn-i istihdamı idi. Hâlbuki böyle birşey asla düşünülmemiş, bil‘akis gelen tâze kuvvetlere bile hâkim olunamayarak ve bunlar hakîkâttekinden daha az zan olunarak taksîm edilmişlerdi.

Kezâlik 17 Teşrîn-i evvelde dahi Vize’ye ve 17. Kolorduya yeniden 12 tâze tabur gelmişti. Fakat bunlardan yalnız Aydın fırka kumandanının idâresinde gelen 7 taburun vücûdu öğrenilebilmiş bunun da 17. Kolorduya gitmesi ‘arzu edilirken bilâhare 3. Kolorduya gittiği anlaşılmıştı.

Hamdi Paşa karârgâhı vaz‘iyete hâkim olsaydı daha 16 Teşrîn-i evvel akşamı elinde -hakîkât olduğu bugün anlaşılan- Bulgar sol cenâhına karşı şu kuvvetlerin bulunduğunu hesâb edebilirdi:

3. Kolordunun kuvveti: 40 tabur, 7 makineli tüfek bölüğü, 8 süvâri bölüğü ve 15 batarya da lâ-akall 18-19 bin tüfek, 28 makinalı tüfek, 480 kılıç, 60 top.

17. Kolordunun tâze kuvveti 5-10 tabur, 2 süvâri bölüğü ve 4 bataryada lâ-akall 7 bin tüfek, 200 kılıç, 16 top. [336] Bugün gelen takviye kuvvetleri: 12 tabur, 3 bataryada lâ-akall 8 bin tüfek 12 top ve süvâri livâsı ki cem‘an 33-34 bin tüfek, 11 bin kılıç ve 76 top.

Bunu 17 Teşrîn-i evvelde diğer 12 tabur 8000-8500 tüfek takviye edecektir.

Ve bunları daha 17 Teşrîn-i evvel için cepheye 3. Kolordu, sağ cenâhta tâze kuvvetler, sol cenâhta 17. Kolordu olarak (Pınarhisar-Yeni) istikâmet-i ‘umûmiyyesinde müttehid bir ta‘arruza sevkeder ve 17’de gelecek tâze kuvvetlerle sağ cenâhı takviye ederek nihâyet 18’de kat‘i bir netîce elde edebilirdi.

Binâ’en‘aleyh sağ cenâh muharebatının adem-i muvaffakiyyetinde bir unsûr-ı mühim de Hamdi Paşa karârgâhının adem-i fa‘aliyeti ve Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin böyle bir karârgâhı sağ cenâh kolordularının tevhîd-i harekâtına me’mûr eylemesi olmuştu. Hamdi Paşa bir kere olsun ve hatta sâika-i merakla cepheye gelmemiş, ileride neler olup bittiğini görmeyi düşünmemişti!..

2- 17 Teşrîn-i evvelde Müstakil Süvâri Fırkası

16-17 Teşrîn-i evvel gecesini Topçuköyü’nde geçiren müstakil süvâri fırkası evvel emirde emir gelinceye kadar intizâra karâr vermişken nihâyet 17 sabahı saat 6’da Muhtar Paşa’nın 16 minh saat 22 dakika 30’da Pazarlı’dan verdiği: “Sağ ve sol cenâh fırkaları bugün düşmanı püskürttü. Yarın şafaktan evvel düşman ta’kîb edilecektir. Siz de bütün kuvvetinizle Pınarhisar yoluna gelerek düşmanı ta’kîb

ediniz. Saat 3’de (Pazarlı-Tekye) şosesini geçmiş olacaksınız” emrini almıştı ve derhâl hareket ederek saat 7 dakika 30 sıralarında Pazarlı’ya varmıştı.

Burada uzunca bir moladan sonr (Vize-Pınarhisar şosesini tak’iben hareket etmiş ve biraz sonra kolordu kumandanı Muhtar Paşa’ya tesâdüf edilerek “Soğucak dere garb sırtlarına hareket” emrini almıştı.

Fakat bu istikâmette muhârebe berdevâm idi; bu sebeble süvâri livâsı da bataryasıyla muhârebeye müdahaleye karâr vererek ve toğçusunu yol civârında mevziye sokarak ateş açtırmış, livâ kısm-ı küllisiyle de “muhtemel bir ric’ati himâye” maksadıyla bataryanın sağı gerisinde, sağ cenâha doğru tekasüf eyleyerek durmamıştı. Bu vaz’iyet akşama kadar sûret-i ‘umûmiyyede devâm etmiş olup livânın hareketi mevziî gidiş gelişlere, yakın keşiflere inhisâr etmiş ve akşam olunca livâ, tekml kuvvetiyle biraz geriye gelerek Pazarlı şimâl garbında ordugaha girmişti.

Böylece süvâri livâsı müsmir olacağı sol cenâhtan çekilerek yanlış bir istikâmete, cepheye alınmış ve günü bilâ-semere geçirmeye mahkûm edilmişti.

[337] 3- 17 Teşrîn-i evvelde 17. Kolordu

16-17 gecesini ileri kıta’âtıyla Topçıköy-271 hattında ve geri kıta’âtıyla Azbağ ve şarkında geçirmiş olan ve iyi kötü Bolu alayını da bugün kendisine iltihâk ettirmek sûretiyle nizâm harbini hemen ikmâl eylemiş bulunan 17. Kolordu evvel emirde saat 6’da Çongara istikâmetine hareketi emretmişti ve sabaha karşı Hamdi Paşa’nın Vize’den gönderdiği 16 minh saat 23 dakika 35 emrini almıştı.

Bu emirden sonra karârda bir tebeddül yapılmayıp saat 6’da harekete geçilmişti.

Şimdiye kadar alınan raporlar “Çongara’yı düşmandan hâl^göstermekle berâber ihtiyâten kolordunun açılmasına karâr ve emir” verilmişti, bu sırada bir taraftan müstakil livâdan “Bugün ta’kîb var. Livâ Pınarhisar yoluna giderek ta’kîb edecektir” me’âlindeki rapor gelirken diğer taraftan kolordu, Samsun fırkası sağda, Erikli fırkası solda olarak haylice müddeti açılmaya tahsîs ve sarf eylemişti ve nihâyet Samsun fırkasının sağdan i’tibâren Perşembe, Ordu, tirebolu taburları 1. Hatta ve Samsun, Giresun taburları sağa taşkın 2. Hatta olarak, Erikli fırkasının da Bartın alayı 2 taburuyla 1. Ve 1 taburuyla 2. Hatta, Erikli alayı sola geri taşkın 2 hat hâlinde olarak açılması sûretiyle matlûb şekil hâsıl olmuş ve ilerlenmeye başlanmıştı.

Biraz sonra Çongara şimâlinde nişancı 3. Alay taburlarının ve Çongara şarkında yine bu alaya mensûb küçük zâbit numûne taburuyla İlgin taburunun muhârebe etmekte olduğu görülmüş, bir derede toplanmakta olan Bolu alayına da tesâdüf edilerek fırkasına rabt edilmişti.

Düşman vaz’iyeti de bu sırada şöyle görülmüştü: Düşman Çongara ve Soğucak dere garbında idi. Çongara şimâlinde kâin olup Çongara hizâlarına kadar mümted olan orman kenarı avcı hatlarıyla meşgûldü ve 6 kadar bataryası da ormanın şimâl garbı gerisinde, ya’nî düşman sol cenâhı arkasında ateş ediyordu.

Bunun üzerine 17. Kolordu da muhârebeye girmeye karâr vermiş ve yürüyüş istikâmeti heyet-i ‘umûmiyyesiyle biraz sola alarak düşmanı taşımak istihdaf olunmuş ve celbedilen topçu saat 9 dakika 30 sıralarında Çongara’nın 3-3.5 km şimâl-i şarkisinde mevziye girerek ateş açmıştı. İlk hedefi düşman topçusu, ba’dehû ötede beride görülen düşman mitralyözleri idi.

İlk dūçâr olunan ateşler Erikli alayının Çaycuma taburunu sarsarak mevzîi bir buhran hâsıl eylemişse de kıta kolayca düzelmiş, bu esnâda 3. Kolordu kıta'âtı ta'arruza başlamıştı.

Biraz sonra numune taburu Çongara'yı işgal etmiş ve Ilgın taburuyla berâber Çongara garb sırtlarında terakkiye ibtidâr etmişti; düşmanın sarsılmaya başladığı görülmüştü.

[338] Bunun üzerine saat 12 sıralarında 'umûmi ta'arruz emri te'kid edilmiş ve nihâyet saat 13'de düşman hattına girilerek Bulgar heyet-i 'umûmiyyesiyle ric'ate icbâr edilmişti. Bundan sonra Tozaklı istikâmet-i 'umûmiyyesinde düşman kolayca ta'kîb edilmiş, sahra topçu taburu tebdîl-i mevzi ederek Çongara şimâl-i garbî sırtlarında yeniden mevziye sokulmuş ve nihâyet saat 16 sıralarında ileri kıta'ât Tozaklı şarkında Karaağaç deresi şark sırtlarına kadar ilerlemek üzere yanaşmıştı. Düşman Karaağaç deresi ve Tozaklı'nın garb sırtlarına çekilmiş bulunuyordu. Samsun fırkası kezâlik sağda, Erikli fırkasının Erikli alayı solda idi. Sahra topçu taburu sağda Tozaklı şarkındaki tepede, cebel bataryası bunun sol açığında mevzide idi. İki topçu arasında Bartınalayı, cebel topçusu solunda da Bolu alayı ihtiyâtta bulunuyordu.

Düşmanın ziyâde zâyîâtı görülmüş ve ric'atinin gayrı muntazam olduğu müşâhade edilmişti. Kuvvetinin de 2, 5, 8. Piyâde ve 20. Topçu alayı olduğu anlaşılmıştı. Fakat sbahtan beri yapılan 12-13 kmlik yürüyüş ve birkaç saatlik muhârebe 17. Kolordu kıta'âtını da yormuş ve karıştırmıştı. Kolordu kumandanı bu vaz'iyette daha ziyâde ilerlemek mümkün ve muvâfık olamayacağına ve binâen 'aleyh durmaya karâr vermişti.

Fi'l-hakîka hatt-ı harb sağdan i'tibâren şu vaz'iyette bulunuyordu.

Nişancı 3. Alay 26. Alay kıta'âtı, Samsun fırkası, Ilgın taburu, Küçük zâbit numune taburu, Erikli fırkası taburları; ve bunların hayli efrâdı yek-diğerine girift olmuştu.

Kolordu kumandanlığı tedâbîr-i lâzimeyi emir ve tesbît ettikten sonra 17-18 gecesini geçirmek üzere Çongara'ya 'avdet etmişti ve burada geceleyin, Karârgâh-ı 'Umûmîden gelen başkumandan vekâleti serYâveri Binbaşı Bekir Sâmi Bey ve Hamdi Paşa'nın Yâveri Yüzbaşı Hilmi Efendilerden kumandanların "her taraftan kemâl-i şiddetle ta'arruza devâm edilmesi hakkındaki emirleri tebliğ edilmişti.

Kolordu harb cerîdesinde Şark Ordusu kumandanı 'Abdullâh Paşa'dan da şu emir geldiği muharrer ise de buna rağmen başka hiçbir yerde tesâdüf edilemedi; ordunun 17 için verdiği ta'kîb emrinden galat olması muhtemeldir ki nereden ve ne sûretle kolorduya geldiği meşkuktur. Ma'a-hâzâ bir vesîka olarak hulâsaten yazılır:

"Düşman her taraftan çekiliyor. 1, 2 ve 4. Kolordular ta'arruza devâm edecektir. 3. Fırka Yancıklar istikâmetine hareket edecektir. 3. Ve 18. Kolordular Pınarhisar yolunun şimâlinden ve 17. Kolordu cenûbundan Pınarhisar istikâmetinde ta'arruza devâm edecektir. Ordu kumandanı öğleden sonra Sakızköy'üne gelecektir. (?)"

Hâlbuki kolordu harb cerîdesine nazaran 18 Teşrîn-i evvelde 17. Kolordunun Nâzım Harekâtı [339] bu emir olmuştur ve kolordu kumandanlığı daha 17-18'de buna istinâden 17. Kolordunun yarın 300 tepesine [Pınarhisar cenûbunda] ta'arruz edeceğini emretmiş ve mücâvirlere (?) iştirâk hareketi bildirmişti.

Böylece 17. Kolordu beyhude yere dolaştırılarak yorulmuş olmasına rağmen muhârebeye girmemiş tâze bir kuvvet sıfatıyla bugün meydân-ı muhârebe üzerinde mevcûdiyetini hissettirmiş oldukça mühim bir ‘arâzî kazanarak sağ ve sol cenâh grupları hizâsına girmiş ve bunların arasındaki boşluğu hemen de doldurmuş ve kapamıştı. Târîh kendisini düşmanın en za‘îf ve dolayısıyla en hâssas bulunduğu bir nokta karşısına getirmişti.

Eğer 3-3.5 km cenûbta müstakilen ve münferiden ta‘arruzî hareket etmekte olan ve hatta kuvâ-yı külliyesiyle Kızan ve şimâlinde Karaağaç deresi garbına geçmiş olan 3. Fırka ile irtibât peydâ edilseydi ve hatta bu irtibât daha 17 sabahı yapılarak yürüyüş ve muhârebe istikâmeti Çongara’ya değil Çongara cenûbundan garba tevcîh edilseydi böylece Çongara’daki düşman karşısında vakit kaybetmerek en geç saat 13-14 sıralarında Kızan şimâl-i şarkîsine gelinerek 3. Fırka ile ta‘arruzî sûrette tevhîd-i hareket edilse idi ve sağ cenâh grubu ile teşrîk-i harekete çalışılacağına sol cenâh grubuna müdahale tercih olursa idi 17 günü muhtemelen Karaağaç mıntıkasında 4. Bulgar fırkası aleyhine kat‘i bir muvaffakiyyet kazanır, bu hareket ve darbenin vakit ve zamânıyla 2, 1 ve 4. Kolordulara ve Şark Ordusu karârgâhına iblağı, ihtimâl ric‘at emrinin önünü alır ve kimbilir 18 sabahı belki Bulgar kuvâ-yı külliyesinin Ergene’ye kadar cepheyi tahliye ederek çekilmiş olduğunu görmek mümkün olurdu.

Bizim için netîce-i kat‘iyye Pınarhisar tarafında Bulgar cenâh muntelhâsında değildi. Oradaki bir Bulgar fırkası Vize yolundan gelen fâik kuvvetler karşısında zâten tesbît edilmişti; bu Bulgar fırkası ile Karaağaç mıntıkasındaki 4. Fırka arkasında mühim bir boşluk vardı. 5. Fırkayı ric‘ate mecbûr ederek muvaffakiyyet bidâyetinde mevziî kalır ve Bulgar kısm-ı küllîsi üzerine ancak 1 gün sonra müessir olabilirdi. Hâlbuki Karaağaç mıntıkasına, Bulgar cenûb grubunun sol cenâhına indirilecek darbe zâten çok hâssas bir vaz‘iyete gelmiş olan Bulgar kuvâ-yı külliyesi üzerinde derhâl müessir olurdu. Fakat heyhât, o zamân meydân-ı muhârebede bunları görecektik, kestirecek ferd-i vahit mevcûd değildi. Yek-diğerinden 3-3.5 km aralıkla bulunan 3. Fırka 17. Kolordunun birbirlerinden haberleri bile yoktu.

Nitekim Çongara garbındaki düşman ile Kızan şarkındaki 3. Fırkamızda 16-17 gecesi yek-diğerine yanını vermiş ve birbirlerinin gerisine geçmiş vaz‘iyette bulundukları hâlde de birbirlerinden haberi olmamıştı!

Doğrusu dost, düşman sevk ve idâreleri yek-diğerine karşı tamâmen aynı derecede ısbât-ı iktidâr ve liyâkat eylemişlerdi!

[340] 4-17 Teşrîn-i evvelde 3. Kolordu Halîtasının Muhârebesi

1- Kolordu Karârgâhı

Evvel emirde Muhtar Paşa’yı ta‘kîb edelim:

Müşârun ileyh 16-17’de 17 sabahı için kıta‘âta “ta‘kîb emri” vermişti kendisi de erkenden Vize’den hareket ederek saat 6 dakika 30 sıralarında Pazarlı karakoluna varmıştı.

Kıta‘ât saat 7’den i‘tibâren “harekete ibtidâr” etmiş olup bütün cepheye düşmanla muhârebe başladığı görülmüştü ve karârgâh şose boyunca Soğucak dere şark sırtlarına varmıştı.

Burada tedricen şu raporlar gelmişti:

1-Kaymakâm Cemâl Bey'den [sağ cenâh kumandanı]. “Emrinizi aldım. Daha evvel Hasan İzzet Paşa ile mülâkât netîcesinde Y21'den 2 taburu Hasan İzzet Paşa'ya verdim. Çongara istikâmetinde ta'arruz ediyor. Karşısındaki kuvvetin azlığına mebni Cafer Tayyar Bey müfrezesinin Soğucak köyünün şimâlinden dolaşarak Poyralı istikâmetinde ta'arruz etmesi emrini verdim. Gönderilen kuvvetin vürûdunda emrinizi îfâ edeceğim”.

2-Sol cenâh kumandanı Hasan İzzet Paşa'dan, saat 11 dakika 30 târîhli: “ma'iyyetime tertîb olunan kıta'ât-ı 'askeriyyeden hemen hiçbirini Soğucak yanında bulamadığımdan, Çongara taraflarında olduğunu anlayarak 17. Kolorduya doğru geldim ve şimdi bunların muhârebeye iştirâk etmiş olduğunu görüp bi't-tabi burada yanlarında kaldım.

3-Aynı zamânda Miralay Fuâd Ziyâ Bey'den [merkezde]: “Soğucak derenin şoseyi kat' ettiği mevkinin 2 km cenûbundan:

1-Dün Hasan İzzet Paşa kumandasına hareket etmiş olan piyâde alaylarıyla Ali Bey kumandasındaki alay efrâdı bugün düşmanın piyâde ve topçu ateşlerinden çok müteessir olmuşlardır. 20, 22 ve 26. Alaylar efrâdı, zâten müretteb ve noksân mevcûd olduğu dolayısı ile bûsbütün dağılmışlardır. Rast gelinen efrâda Pınarhisar caddesinde bugün ihtiyât-ı 'umûminin bulunduğu yere gitmeleri tenbih edilmiştir”.

2- Gerek Hasan İzzet Paşa ve gerek Ali Bey kıta'âtının bu hâlimden dolayı bugün Pınarhisar caddesinden ilerlemiş olan kıta'ât ile 17. Kolordunun sağ cenâhındaki Ünye taburu arasında oldukça boşluk tahassul etmiştir.

3-Bir batarya 17. Kolordu tarafına, Soğucak dere garbına geçirildi. Sol cenâhtaki diğer bataryaların cephanesi azdır. Diğer sol cenâh kollarının kolordu cephesine hemen amûd bir vaz'iyette bulundukları görülmüştür”.

[341] Bu raporlar bize öğleye kadar hatt-ı harbte kumandanların ayrı, kıta'âtın ayrı olarak bulunduklarını bir kumandaya tabi bir muhârebeye birlikleri teşekkül edemediğini gösteriyor! Kim nerede ve nasıl muhârebeye ediyor? Anlamak imkânı kalmıyor.. Çünkü -evvelce de zikredildiği üzere- Vize'den, müteşekkil birlikler yola çıkarılmamış kıta'ât ayrı ve kumandanlar ayrı yola çıkararak vazîfeler verilmişti, kaldı ki bu kıta'âtın dahi ekserîsi evvelce tafsîl edildiği üzere “müretteb” hastalığıyla ma'lûl edilmişti..

Muhtar Paşa, öğleye doğru müstakil süvârî livâsının da şoseyi tak'îben Soğucak dere şark sırtlarına geldiğini ve kendisine sağ cenâhı setretmesi emredildiğini bildiriyor ki livâ kumandanı Miralay İbrahim Bey'e saat 11 dakika 30'da şifâhen “süvârî Soğucak köyünün şimâl-i garbîsinde Örenbeyli istikâmetinde ve Cafer Tayyar Bey müfrezesinin himâyesi tahtında ilerleyecek ve düşmanın hatt-ı ric'ati üzerine düşecektir” emri de belki bu anda belki biraz sonra verilmişti; Muhtar Paşa bu taraftan “Cânib-dâr müfrezesinin” çevirme hareketiyle Tekye çiftliği şimâl-ğî şarkîsindeki hakim sırtların zaptından büyük netîce bekliyordu.

Hâlbuki bu taraf çok dağınıktı, süvârî livâsı hâssaten topçusunu berâber götüremezdi, nitekim bataryası, mevcûd topçu hattının sağına Soğucak dere garb (?) sırtlarına mevziye girmişti.

Bu sırada düşmanın düne nisbet takviye edildiği anlaşılmıştı. Öğleye kadar Poyralı cenûbundaki sırtlarda 5 batarya görülmüştü; öğleden sonra bir batarya ile

biraz piyâdenin de Tekye çiftliği şark şimâlisindeki sırtı işgal ettiği görülmüştü; düşman şiddetli topçu ve piyâde ateşi açmıştı.

Bu ateş te'siriyle öğle sıralarında şose civârındaki piyâdelerimizde ve ale'l-husûs redifler de tezelzül alametleri görüldüğünü ve kısmen 'askerin firâra başladığını" saat 12 dakika 30'da Muhtar Paşa'nın yanına gelen Cafer Tayyar Bey beyân etmişti. 'Aynı hâli müşâhade eden Cemâl Bey'in de 3 bataryayı Soğucak derenin garbına sevk ile bir himâye mevzii ihzârına tevessül ettiği dahi anlaşılmıştı".

Demek mevziî bir buhran tahassul eylemişti ki Muhtar Paşa bunun üzerine süvâri livâsına saat 12 dakika 50'de "merkezdeki kıta'ât düşmanın topçu ateşine pek ziyâde ma'rûz kaldığından ric'at vuku bulursa süvâri livâsı ric'atı himâye edecektir." Emrini vermeye lüzûm görmüştü.

Biraz sonra dağılan 'askerin tekrar toplanarak ileri sürüldüğü görülmüşse de bu buhran Muhtar Paşa'nın azmini sarsmaya kâfi gelmiş ve saat 13 sıralarında merkezdeki Fuâd Ziyâ Bey'e 1 alayını sağ cenâhta ihtiyât olarak bulundurması, Cemâl Bey'e de saat 13 dakika 10'da düşmandan zaptedilen mevâkiin bugünkü muhâfazasıyla iktifâ olunması emredilmişti!

Muhtar Paşa bu bâbdaki tafsîlatı ancak Erkân-ı Harbiye miralayı Ali Kemâl Bey'in 19 Teşrîn-i evvelde verdiği şu rapordan anlayabilmişti:

[342] "17 Teşrîn-i evvel 328 Çarşamba günü, emrinizle Akseki ve Seydişehir taburlarını Hasan İzzet Paşa'ya ve Alaşehir taburunu da Cafer Tayyar Bey'e göndererek Haymana, Niğde, Bâlâ, Yabanâbâd, Kengri taburları ve 4 batarya ile Pınarhisar istikâmetinde hareket ettim. Tekye çiftliği şarkındaki sırtlar üzerinde Haymana ve Bâlâ taburlarıyla bir mevzi aldım ve ya'nî Cafer Tayyar Bey'in sağ cenâhını temdid etmiş oldum(?). Diğer 3 taburu ihtiyât olarak sırtların gerisinde alıkoydum. Zîrâ henüz sağ cenâhımızda muhârebe kızışmamıştı. Muahharan Cafer Tayyar Bey'e iltihâk edecek olan Alaşehir taburu da işbu ihtiyâtımın yanına geldi. Bataryalarım piyâdelerin bulunduğu sırtların gerisinde ve büyük şosenin şimâl ve cenûbunda gâyet güzel mevzide idler. Bu tarafta pek muvaffakiyyetle harbediliyordu.

Derken Cemâl Bey fırkasının ric'at etmekte olduğunu gördüm; hemen bir tabur piyâdemi ihtiyâtan bizzat oraya götürüp ric'at edenlerle berâber cümlesini ileri sürdüm. Aradan bir saat geçmedi Cemâl Bey fırkası bir daha ric'at etti. İhtiyattan bir taburu daha kâmilten avcı hattı hâlinde uzun bir hat teşkîl ederek dönenlerle berâber cümlesini yine ormanın içersine, ya'nî hatt-ı harbe sevkettim. Arası 1.5 saat daha geçti, 3. Defâ olarak Cemâl Bey fırkası bir daha bozuldu. Aynı vechile 1 taburla daha 100 bin müşkilâtla yine cümlesini ileri, hatt-ı harbe sürdüm. Artık kendi vazîfemden ziyâde Cemâl Bey'in fırkasıyla meşgûl oluyordum. Bir saat kadar sonra bir bozgunluk üzerine son ihtiyât taburumu da sürerek tekrar hatt-ı harbe 'âdetâ cebren soktum. Artık ben de bir tek nefer ihtiyât kalmadığı gibi kendim de hayvan üzerinde durmaya kalmamıştı. Bu hâlimle berâber kendi sağ cenâhıma koştum; oradaki 2 taburum güzel harb ediyorlardı. Hatta en sağdaki bâlâ taburu epeyce de ilerlemişti. Buna Haymana'dan 2 bölük daha gönderip düşmanın sol cenâhını çevirmek üzere ileri hareketini emrettim.

Fakat karanlık bastığından emir icrâ olunamadı. Ben tekrar merkeze bataryalarımın yanına geldim. Zâten elimde 2 taburla 2 batarya kalmıştı. Ve bir batarya daha evvel Cemâl Bey fırkası tarafına alınmıştı. Cemâl bey'e verdiğim 4 taburu yatsıya kadar aradım bulamadım."

Velhâsıl Muhtar Paşa akşam sıralarında bir de şu raporu almıştır:

Poyralı'nın şark sırtlarından saat 16, Cemâl Bey'den: "Cephenin sol cenâhıyla merkezinde ateş tamamiyle kesildi. Muhârebe mevziinde piyâdemiz perakende bir hâlde kalmıştır. Sağ cenâh ilerisinde Poyralı karyesinin bulunduğu yamaçlardaki koruluklar içinde piyâde ateşi, ve sağ cenâhta da topçu ateşi teâtî edilmekte ise de düşmanın dümdâr kıta'âtıyla olduğuna şüphe yoktur. Elan ateş etmeyen bataryaları muhârebe mevziine çıkarıyorum. Geceyi orada geçirecekler. Erkân-ı Harbiye Miralayı Kemâl Bey ile bi'l-istişâre kıtaları toplamaya çalışacağım. Hafif süvâri alyından Tozaklı istikâmetine doğru 2-3 keşif kolu gönderdim.

[343] Süvâri alaylarını öteye beriye dağılmış piyâde efrâdını Soğucak deresi içinde toplamaya me'mûr ettim. Ben Poyralı karyesinin şark sırtlarındayım. Muhtar Paşa bundan sonra birtakım raporlar ve haberler daha aldığını söylüyorsa da bunların neler olduğuna hiçbir tarafta tesâdüf edilemedi. Paşanın bugünkü cereyân-ı hâl hakkındaki fikr-i 'umûmisinin başkumandanlığa ve 18. Kolordu kumandanlığına gönderilen şu rapordan 'ibâret olduğunu kabûl edebiliriz:

"Bu sabah tarafımızdan ta'arruza başlandıkta, saat 7'de bütün cepheye top ve tüfek ateşi başlamıştı. Az sonra düşman da ric'at hareketi görüldü. Öğleye kadar Poyralı dere garbına püskürtüldü. Piyâdemiz düşmanın şiddetli top ateşine rağmen mevazıını muhâfaza etti. Zayiâtımız dünkü derecede olsa gerektir. Yarın erkenden kıta'ât tefrîk edildikten sonra inşaallah öğleden evvel ta'arruza devâm edilecektir. Şimdi haber alındığına göre 3 gündür efrst vardır".

18 Teşrîn-i evvel için şu kolordu emri verilmişti:

"1- Düşman Karaağaç deresi gerisine püskürtülmüştür. Karşımızda bulunan düşman kıta'âtının Pınarhisar istikâmetinde ric'at ettiği anlaşılıyor. Poyralı'da bir düşman taburu vardır. Bugün sağ cenâhıyla şosenin 1 km şimâlinden i'tibâren cenûba doğru hatt-ı harb açmış olan kolordumuz Karaağaç deresi boyunca düşman tarafından işgal edilen mevâzı zaptetmiştir. Akşamüzeri düşman kıta'âtı sol cenâhtaki piyâdelerimizden 5 km kadar uzaklaşmıştır;

18. kolordu kıta'âtından 8 taburla 3 batarya kolorduya iltihâk etmiştir. 17. Kolordu bugün Çongara'dan ilerleyerek sol cenâhımızla ittisâl hâsıl eylemiştir. Cenûb cihetinden top ve tüfek sesleri işitilmiştir. Düşman geriye püskürtülmüştür

2- Başkumandanlık vekâleti kolorduyu muvaffakiyyetinden dolayı tebrikle beyân-ı teşekkür ediyor ve yarın için hareket-i ta'arruziyyemize 17 ve 18. Kolorduların da kemâl-i şiddetle iştirâk eylemeleri emr olunduğu ve düşmanın mağlûbiyetinin hezîmete kalb edilmesi bildiriliyor.;

3- Kolordu yarın yek-diğerine karışmış olan firkaları ve kıta'âtı ale's-sabah tefrîk ettikten sonra hareket-i ta'arruziyyesinde devâm edecektir;

4- Gece açık ordugahta geçirilerek cephe ilerisinde kuvvetli ileri karakol tertîbâtı ittihâz olunacaktır;

[344] 5- Diğer kıta'ât mehmâ emken tabur hâline konarak el-yevm işgal ettikleri sırtların gerisinde açık ordugak kuracaklardır. Sağ cenâhta bulunan kıta'âtın tabur hâline vaz'ıyla ordugâhlarının te'sîs ve tanzîmi Cafer Tayyar Bey'e merkezimizdeki kıta'âtın Kaymakâm Cemâl Bey'e ve sol cenâh Fuâd Ziyâ Bey'e 'âid olacaktır.

6- İleri Karakol Kumandanı Miralay Kemâl Bey ta'yîn olunmuştur. Taraklı, Ayaş taburlarıyla 8. Alaydan 1 bölük süvâri emniyet tertîbâtının ittihâzı için Kemâl Bey'in emrine verilmiştir;

7- Yarın ale's-sabah saat 6'da 'askerin mensûb oldukları fırka ve kıta'ât i 'tibâriyle tefrîkine ibtidâr olunacaktır. Saat 9'a kadar kıt'alar kâmilten muntakalar dâhilinde tefrîk edilmiş ve Vize'den hareket esnâsındaki nizâm-ı harb mûcibince Hasan İzzet, Fuâd Ziyâ ve Cemâl Bey fırkaları teşekkül etmiş bulunacaktır.

İşbu fırkalardan Cemâl Bey fırkası ve 18. Kolordu kıta'âtı cepheye 1. Hatda ve diğer fırkalar sağ cenâhta Hasan İzzet Paşa fırkası bulunduğu hâlde taburlar derin kol nizâmında ilk hatta piyâde, 2. Hatta topçular bulunacaktır. Cemâl bey fırkası 2. kademenin Hasan İzzet Paşa fırkasının sağ cenâhında şose kurbunda bulunacaktır. 18. Kolordu kıta'âtı Cemâl Bey fırkasının solunda aynı teşkilâtla ictima' eder. O esnâda kolordunun cephesi ve cenâhını Ayaş ve Taraklı taburlarıyla süvâri livâsı tarafından setrolunacaktır. İctima' nizâmının emniyet tertîbâtına süvâri livâ kumandanı İbrahim Bey me'mûrdur, diğer taburlar kolordu Yâverinin göstereceği mahâlde Derinkol'da ictima' ederler. Küçük ağırlıklar park hâlinde fırkaların gerisinde bulunur;

8- Süvâri livâsı düşmanla temâsı muhâfaza edecek ve Uzunbeyli üzerinden Delika, Sazera ve Üsküp istikâmetlerine keşif kolları sevkedecektir. 17. Kolordu ile temâsın her ân mahfûz bulunması iktizâ eder;

9- Yaralıları kıta'ât tarafından toplanarak kendi vesâid-i naklieleriyle karakola kadar sevk olunacaktır. Oradan Vize'ye nakli boş arabalarla olacaktır;

10- Ben Soğucak derenin şarkında şosenin dirsek teşkil ettiği noktada geceleyeceğim".

Şu emir bize kolordunun hal-i elîmini ve yarın da kendisinden hayır gelmeyeceğini tekrar ifhama kifâyet eder. Bilhâssa 7. Mâddedeki ictima' tafsîlatını Muhtar Paşa da bilahare beğenmemiş olacak ki bu karışık ve ya'nî maksadı ifâdeden çok uzak olan satırları kitabından çıkarmıştır. Balkan harbinde bir kolordunun nasıl bir emirle sevk ve idâre edilmek istenildiğini göstereceği için bu uzun emrin bir vesîka-i târîhiyye olarak aynen nakli muvâfık görülmüştür.

[345] Muhtar Paşa düşmanın Pınarhisar'a doğru ric'at etmekte olduğu, ağırlığının Kırkkilise'ye gönderildiği hakkında keşif kollarının raporuna atfen süvâri livâsından geceleyin bir rapor almış ve kezâlik 17. Kolordunun bugün Pınarhisar sırtlarına kadar düşmanı ta'kîb ederek 1 mitralyözle birçok silah ve cephane aldığını ve düşmanın alay numaralarını da aynı rapordan öğrenmişti. Bu rapora melfuf saat 20 dakika 25 târîhli bir süvâri kolu raporu da şu idi:

"1- Düşmanın sağ cenâhı kısmen Poyralı deresinin garb sırtlarına kadar çekilmiştir. Bu cenâh Tekir çiftliğine kadar imtidad ediyordu. Bu cenâhın kısm-ı azamı Pınarhisar istikâmetinde toplanmış olup imtidadı ma'lûm değildir,

2- Bizim sol cenâhımız Poyralı deresinin şark sırtlarını elde etmiştir. Bu gece işbu sırtlarda ileri karakol te'sîs etmişlerdir. İmtidâd Teke çiftliği kadardır.

3- sol cenâhtaki kıta'âtımız 3 defâ hücum ederek mevkiyi elde etmişler. Yarın için kuvvetleri pek az olduğundan bu geceden kuvve-i imdâdiye yetiştirilmesini istirham ediyorlar.

Velhâsıl yukarıdaki satırlar 17 Teşrîn-i evvelde Muhtar Paşa'nın mesâîsinin rapor almak öteye beriye giderek teferruâta müdahale etmek gibi işlerle ıstıgal ettiğini, muhârebe vaz'iyetine değil hatta idâresindeki kıta'âta bile hâkim olamadığını, hangi kıt'anın nerede olduğundan sûret-i 'umûmiyyede bihaber kaldığını, hatta bir aralık vaz'iyetten ümidini keserek ric'ati ve himâyeyi bile düşündüğünü gösterir ki şâyân-ı dikkat-i mahsûsadır!

2- Kıta'âtın Muhârebesi

Şimdi 3. Kolordu muhârebesini anlamaya çalışalım:

Fuâd Ziyâ Bey'in raporuna göre, 17 sabahı erkenden Muhtar Paşa, 16-17 gecesı Hasan İzzet Paşa ile mûmâ-ileyhin gecelediği Pazarlı karakoluna gelmiş ve 3 kumandan arasında şu karâr verilmişti:

Kıta'ât karmakarışık olduğundan kumandanları kıta i 'tibârıyla ta'yîne imkân yoktur. Binâ'en'aleyh 'arâzîye göre ta'yîn etmek lâzımdır: Sağ cenâha Cemâl Bey, merkeze Hasan İzzet Paşa ve sol cenâha da Miralay Fuâd Ziyâ Bey kumanda edecektir. Vazîfe düşmanı tard etmek.

Bu sırada Muhtar Paşa Hasan İzzet Paşa ile Fuâd Ziyâ Bey'e kendi mıntikalarında muhtemelen hangi kuvvetleri bulacaklarını izah etmiş ve Ziyâ Bey'e şosenin cenûbu ile Çongara köyünün şimâli arasındaki sol cenâh (mevziinde) bir gün evvel kendisinin gönderdiği Bolu alayıyla muahharan imdâd olarak gönderilen nişancı 3. Alayı ve 27. Alay taburlarını ve 2 batarya bulacağını söylemişti. Yukarıda mezkûr [346] ilk raporundan anlaşıldığına göre bu bâbda Hasan İzzet Paşaya da birşeyler söylemiş ise de hangi kıta'âtın zikredildiği hakkında hiçbir tarafta bir kayıt görülemedi; ma'a-hâzâ ehemmiyeti de yoktur. Çünkü Hasan İzzet Paşa zâten bu kıta'âtı bulamayarak kendiliğinden sol cenâha geldiğini bildirmişti.

Düşman hakkında fikr-i 'umûmi ise bugün Bulgarların Soğucak dere şarkında mukâvemet etmeyeceği merkezinde olmuştu.

Bundan sonra Hasan İzzet Paşa ile Fuâd Ziyâ Bey 'arâzîye hareket ederek, kendi mıntikalarını 'arâzî üzerinde ezbere taksîm etmeye çalışmışlar ve ba'dehû yekdiğerlerinden ayrılmışlardı. Fuâd Ziyâ Bey dere şarkında, 271 şimâllerinde sol cenâha 'âid olduğu söylenen 2 bataryayı bulmuş, bu taraftaki piyâdenin de bu civârda ormanlık içinde olduğunu anlamıştı.

Düşman sol cenâh müntehâsının önünde henüz Soğucak dere şarkında sırtlarda tahkîmât içinde görülmüştü ve bizim kıta'âta nazaran daha hâkim bir vaz'iyette olup saat 9'da şiddetli piyâde ateşi başlamıştı.

Merkez ve sağ cenâhtada daha evvel muhârebe başlamıştı ve merkezle sol cenâh arasında mühimce bir boşluk olduğu görülüyordu. Karşıdaki düşmanın fâik bulunduğu ve bilhâssa bu civârdaki koruluğa istinâd ederek sol cenâh müntehâmıza karşı ta'arruza geçmek istediği hissedilmişti.

Fakat bataryalarımızın ateşi altında düşman ta'arruza geçememiş ve saat 10 sıralarında cepheden 1-2 bölüğümüz muvakkat bir buhrana ma'rûz kalmışsa da tehlike geçiştirilmişti.

Nihâyet saat 10'dan sonra soldan 17. Kolordu kolları görülmüş ve bunlarda - evvelce gördüğümüz üzere- düşman topçu ateşi altında bidâyette kısmen sarsılmışsa da nihâyet öğleye doğru te'sîrini gösterince düşman evvelâ Soğucak dere garbına çekilmeye mecbûr olmuş, öğleden sonra muhârebe kâmilten dere garbına intikâl etmiş

ve sol cenâh kıta'âtı 17. Kolorduya karışarak berâberce ilerlemişlerdi. Fakat nedense Fuâd Ziyâ Bey 2 bataryayı dere şarkında bırakmış, 17. Kolordu topçusunun yaptığı gibi dere garbına geçirmemişti; ihtimâl 3. Kolordu merkezinin bu sırada ilerlemiş olması yüzünden onunla irtibâtı muhâfaza kaydı bu bataryaları Fuâd Ziyâ Bey'i kendi kıta'âtının sağ cenâhını geride tutmaya sevkeylemişti. Ma'a-hâzâ bu sırada sol cenâh 17. Kolorduya karıştığından ve Fuâd Ziyâ Bey de yapacak çok bir şey kalmadığına hükmeyletiğinden ve topçusu da sahipsiz kaldığından dere şarkında kaldı demek, ihtimâl hakikâte daha muvâfık olur.

Bugün bu sol cenâh denilen kuvvetin takrîben şu kıtalardan tereküb ettiği ni kabûl edebiliriz:

Küçük zâbit numûne taburlarıyla birlikte 2 kendi taburundan ve Y19 T3'den mürekkeb 3 tabur ve 1 mitralyöz bölüğü 3. Nişancı alayı 26 ve 27. Alay kıta'âtı, Ilgın taburu [Konya fırkasının], bugün kolordusuna iltihâk eden ve şimdiye kadar 3. Kolordu emrinde çalışmış olan Bolu [347] alayı, bir de 7. Alaydan 2 batarya. Fakat bu kıta'âtın bugün kendilerine Miralay Fuâd Ziyâ Bey'in kumanda etmeye me'mûr olduklarından asla haberdâr olmamış bulunmaları da muhakkaktır!

Bugün Fuâd Ziyâ Bey ile birlikta bulunup esâsen 8. Fırkanın Erkân-ı Harbi olan Yüzbaşı Galip Bey raporunda: "Doğanca karşısına gelmiştik. Buradan sırf topçumuzun ateşiyle Çongara karşısındaki ormandan 3-4 düşman piyâde taburu püskürtüldükten sonra Soğucak dere garb sırtlarına geçildi.." demektedir ki bu iki hikâye-i hâli karşılaştırarak sabahleyin Soğucak dere şarkında ve Çongara şimâlinde olsa olsa za'îf düşman ileri kıta'âtı bulunduğunu, dere garbındaki koruda bulunan kısm-ı küllînin ise bir taraftan topçu ateşi ve diğer taraftan cenûbdan 17. Kolordunun gözükmesi ve belki de arkasında 3. Fırkanın bulunduğunu haber alması üzerine ric'at ettiği istidlâl edilebilir. Velhâsıl hakikât şudur ki 3. Kolordunun sol cenâhı bugün 17. Kolorduya iltihâk sûretiyle Tozaklı şark sırtlarına kadar tarruzî sûrette 4-4.5 km 'arâzî kazanmıştı.

Hasan İzzet Paşa'ya gelince: öyle görünüyor ki bu zat bugün emir ve kumandaya muktedir olamamış ve ya'nî merkezde kendisine zikredilmiş olan kıta'âtı bulamayınca ve esâs fırkası taburlarının kısm-ı azamının [26 ve 27. alay] sol cenâhta olduğunu haber alınca o tarafa gelerek faal bir vazîfe îfâ eylememiş; muvakkat fa'aliyetler sarfıyla iktifâya mecbûr olmuştur. Herhâlde bu bâbda şimdilik hiçbir vesîkamız yoktur.

Konya fırkası kumandanı Kaymakâm Cemâl Bey'in harekâtını da şöyle tahmîn ve tesbît edebiliriz:

Öyle görünüyor ki merkez ve sağ cenâh denilen mıntikalardaki tekmîl kıta'ât bugün mûmâ-ileyhin te'sîrine mevdu' kalmıştı. Ağleb ihtimâl bu mıntıkada bugün 7. Fırkanın 20 ve 21. Alayları, 8. Fırkanın 22. Alayı ile 23. Alayın 2 taburu ve nişancı 8. Tabur, 9. Fırkanın 25. Alayının 3. Taburu, Konya fırkasının Yenişehir taburu, muhtemelen Ankara fırkasından Akseki Seydişehir taburuyla diğer 1-2 tabur, topçu kısm-ı küllîsi vardı. 21. Alay aksâmıyla 1 batarya 16'da muhârebeye girmemiş ve Pazarlı karakolu civârında kalmış olup 17 sabahı bunlar Hasan İzzet Paşa'nın emrinde olarak yine burada toplanmış bulunurken Cemâl Bey bunları da alarak ileriye sevk etmişti.

Bugün 17 sabahı muhtemelen Soğucak deresi şark sırtlarında sağ cenâhı şose üzerinde veya cenûbunda, sol cenâhı ise sağ cenâhıyla Doğanca karşısında olan sol

cenâh grubunun haylice açığında, şimâlinde olarak bulunuyordu ve bu vaz'iyette iken muhârebe başlamıştı.

[348] Bu kıta'ât da sûret-i 'umûmiyyede bir emir ve kumandaya tabi olmaksızın ve ağıleb ihtimâl tabur tabur birbşrlerine bakarak ta'arruza geçmiş, 4 defâ bozulup toplandıktan sonra nihâyet düşmanın Karaağaç deresi garb sırtlarına çekilmesini tak'îben sağ cenâhıyla Poyralı köyünün şarkına kadar varmış fakat bunun sol cenâhıyla, 3. Kolordu sol cenâhı ve 17. Kolordu muhtelit muhârebe grubunun sağ cenâhı arasında yine haylice boşluk kalmıştı. Hatta Cemâl Bey'in akşam raporunda "hafif süvâri alayından Kozaklı istikâmetine birkaç keşif kolu çıkardım" demesine nazaran mûmâ-ileyh bu muhârebe grubunun belki vücûdundan bile heberdar olmamıştır.

Bu muhârebelerin tafsîlatını tesbît add edileme imkânı yoktur: Çünkü o zamân dahi bu muhârebeye iştirâk eden zevât en nihâyet kendi taburuyla belki sağ ve solundaki taburları öğrenebilmişti, harekât-ı 'umûmiyyenin mahiyeti hakkında kimse bir şey öğrenememiş, anlayamamıştı; hiçbir makâm etraflı ve müttehit muhârebe emirleri vermemiş, hiçbir kıta kendisinin kimin emri altında olduğuna vâkıf olamamıştı.

Cafer Tayyar Bey Müfrezesi: Dün Soğucak üzerinden ilerleyerek yan muhâfazasını deruhte etmeye ve bugün de Muhtar Paşa'nın fikrinde düşman sol cenâhını kuşatarak netîce-i kat'iyeye istihsâl etmeye me'mûr edilmiş olan 2 tabur ve 1 dağ bataryalı bu ufak müfreze anlaşıldığına göre, şayet Miralay Kemâl Bey, bu bâbdaki raporunda (sağ-sol) tabirlerinde yanılmamışsa, şimâle uzayamayarak çok cenûbta kalmış ve adeta Cemâl Bey kuvvetinin sağ cenâhını şose üzerinde ve belki biraz şimâlinde temdîd eyleyerek bunun harekâtına iştirâk eylemişti.

Bugün ortaya bir de Erkân-ı Harbiye Miralayı Kemâl Bey [Mekteb-i Harbiye müdürü Çatalca'da 3. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi, çok sonra Jandarma 'umûm kumandanı, hâlen mütekâid Ali Kemâl Paşa çıkmıştı] mûmâ-ileyh Ergene tahkîm komisyonuna me'mûren gelerek Hamdi Paşa ile birlikte Saray'da bulunurken 16 sabahı oradaki tabur ve bataryalarla birlikte kendiliğinden hareket ederek Vize'ye gelmiş ve Muhtar Paşa tarafından -kendi raporundan anlaşıldığına göre- Ankara fırkasının 5 ve Aydın fırkasının Alaşehir taburu ve 4 batarya ile Pınarhisar istikâmetinde (ilerlemeye) me'mûr edilmiş ve bu tâze kuvvetler Cafer Tayyar Bey müfrezesinin sağında, muhârebe hattını şimâle doğru temdîd edecek muhârebeye girmişti ve Cemâl Bey grubuyla birlikte ve belki bunun ilerlemesini temîn sûretiyle Poyralı deresi şark sırtlarına kadar gelmişti. Bunlarla birlikte gelmiş olan Akseki ve Seydişehir taburları bi'l-kuvve Hasan İzzet Paşa'nın emrine verilmiş [349] ve ağıleb ihtimâl merkez yığınının içinde erimişlerdi. Böylece Muhtar Paşa bu tâze 8 tabur ve 4 bataryalık kuvveti olsun bir elden kullanmak basiretini gösterememişti.

Şu da gariptir: bu taburlar sûret-i ummiyede Ankara fırkasının idi. Ankara fırkası karârgâhı da 16 Teşrîn-i evvel saat 10 dakika 30'da Saray'a gelmiş ve saat 15'te Vize'ye muvâsalat ederek Hamdi Paşa'ya mürâca'ât etmişti. Hamdi Paşa ise ihtimâl Muhtar Paşa ile daha evvelce takarrur ettirerek ve yahut kendiliğinden böyle isteyerek fırka kumandanına "kıta'âtınıza Erkân-ı Harbiye Miralayı Kemâl Bey kumanda edecektir, siz de berâber hareket ediniz, taburlar hareket etti" emrini vermiş, karârgâh Pınarhisar yolunda Kemâl Bey'e rast gelmişti.

Buradan sonra kol Çeribaşı köyüne saptırılmış ve grup hâlinde kolbaşı ile köye varılmıştı.

Burada Kengri, Haymana, Niğde, Yabanâbâd, Bâlâ, Akseki, Alaşehir ve Seydişehir taburlarıyla Topçu Endaht taburu ve Sahra Topçu Y3 T3 [3 batarya] bulunuyordu.

Bundan sonra Kemâl Bey Vize'ye gitmiş ve Ankara fırkası kumandanı kendiliğinden fırka kumandasını deruhte eylemişti. Akseki taburunu ileri karakola vermişti (!)

Kemâl Bey Vize'de cepheden 'avdet eden Muhtar Paşa ile görüştüktan sonra 17 Teşrîn-i evvel ilk saatlerde tekrar Çeribaşı köyüne gelmişti ve refâkâtinde 16. Kolordudan açıkta Erkân-ı Harbiye Yüzbaşısı Basri Bey de vardı. Ankara fırkası Erkân-ı Harbi Yüzbaşısı Nâci Bey [Serficeli Nâci Paşa Hazretleri] de burada idi.

Kemâl Bey Basri Bey'e emir yazdırmaya başlayınca, Ankara fırkası kumandanı, kıta'âta Kemâl Bey'in kumanda edeceğini istidlâl ederek bir kenara çekilmiş ve Kemâl Bey'in tertîbâtının şöyle olduğunu anlamıştı:

Topçu Y3 T'3ten 1 batarya Hakkı Paşa koluna (?) iltihâk edecek, diğer iki batarya ihtiyât olarak (?) Vize'ye 'avdet eyleyecek.

Mevcûd 8 tabur 3 gruba ayrılacak: Sağ cenâhta Alaşehir taburu bulunacak, bu Cafer Tayyar Bey müfrezesine iltihâk edecek, sol kolda Akseki, Seydişehir taburları bulunacak bunlar da Hasan İzzet Paşa'ya iltihâk edecek, merkezde Yabânâbad, Kengri, Niğde, Haymana taburları ve topçu taburu bulunarak Haymana taburu pîş-dâr olacak ve bu kuvvet (Vize-Pınarhisar) şosesine çıkarak ileri yürüyecek.

17 sabahı işte bu sûretle hareket edilmiş olup merkez kolunun başı saat 9'da Pazarlı karakoluna varmıştı ve nihâyete kadar Ankara fırka karârgâhı seyirci kalmıştı. Bugün sağ cenâh geri mîntikasındaki fa'aliyet de şunlardı:

Vize'de müctemi' az çok el altına girmiş olan Afyonkarahisar fırkası bugün efrâd üzerinde [350] yalnız 20'şer fişek bırakarak diğer cephanesini, Muhtar Paşa'nın emriyle hatt-ı harbe gönderdiği gibi yine emirle Akşehir, Sancaklı, Karahisar, Sandıklı taburlarının muallem efrâdından (?) bir müretteb tabur teşkil ederek Akşehir taburu kumandanının emrinde olarak Cemâl Bey fırkasına iltihâk için Çongara istikâmetine sevketmişti. Diğer cihetten, Hamdi Paşa'nın emriyle Kütahya taburundan iki bölük "Midye'ye çıkacak kıta'âtın ihrâcını teshîl ve ba'dehû vesâid-i nakliye toplayarak 'avdet" vazîfesiyle Midye'ye gönderilmişti. Vize'de fırka kumandanı Şükrü Bey'in emrinde 3. Kolordunun istihkâm taburu ve 2. Süvâri alayı da bulunuyordu ve bunlara da yarın için Vize garbında bulunarak "firârîleri ta'kîbi tecziye ve iâde" vazîfesi verilmişti.

Velhâsıl bu oldukça mühim ve emsâlinde daha fenâ olmayan kuvvet Vize'de perakende işlere me'mûr olmuş ve Şükrü Bey daha ziyâde geri hidemâtıyla iştigal eylemişti. Ve bilhâssa erzak ve cephane koları teşkiline çalışmış ve Vize'ye gelen yaralıların Çerkezköye gönderilmesine gayret edilmişti.

Hamdi Paşa karârgâhı da en ziyâde geri hidemâtıyla iştigale çalışmış ve fakat milleti, tertîb eden bir baş bulunmadığından fa'aliyeti her tarafa boş çuval irsâli, mekkari, araba tedariki vesâire hakkında emirler yağdırmaktan daha müsmir olamamıştı.

Bugün Vize'ye geriden Yusuf Râsih Bey kumandasında İskilip, Koçhisar, Çorum, Aksaray, Sungurlu taburları, Denizli fırkası kumandanı Miralay Tevfik Bey kumandasında da Aydın ve Denizli fırkalarından diğeri 7 tabur gelmişti ki harekâtını yine 18'de tak'ibe çalışırız.

Velhâsıl harekâtın ve sevk ve idârenin ne kadar karışık ve plansız olduğu hakkında 25. Alayın 3. Taburunun harb cerîdesinden şu sözler nakledilir: "16 Teşrîn-i evvelde müstakil olarak Fuâd Ziyâ Bey'in ihtiyât fırkasına dâhil oldum. Akşama kadar Çeribaşı'nda kaldım. Saat 16'da Fuâd Ziyâ Bey'den (1. Hattı takviye için 19 ve 20. Mitralyöz bölükleri ile hareket et!) emrini alarak yola çıktım. Yolda, 2 bölüğüm elimden alınarak bilmediğim taraflara götürüldüm. Diğer iki bölük ile 2 mitralyöz bölüğüne de Cafer Tayyar Bey rast gelerek bizi sağ cenâha götürdü. Biraz sonra bende 24. Alaydan 2 bölüğü sahipsiz görerek kendime rabt ettim, hep berâber sağda muhârebeye girdik (!). 16-17'de nişancı 8. Tabur da 3 bölükle yanımıza geldi.. 17 Teşrîn-i evvelde sağ cenâhta Câfer Tayyar Bey emrinde muhârebe ettik büyük bir karışıklık hüküm-fermâ idi. Kaç defâ karıştım, toplandık, ta'arruz ettik nihâyet 17-18'de poyralı şark sırtlarında idim.."

27. alay harb cerîdesi ise alayın, gayr-ı ma'lûm kuvvetlerle, 16'da sağ cenâhta ta'arruz ettiği, [351] 17'de Poyralı köyünün 1200 metre cenûbunda bulunduğunu söylemekle iktifâ ediyor ki işin içinden çıkmak mümkün değildir.

20. alay harb cerîdesinde şu şâyân-ı dikkat kayıt vardır: "... 17'de yanımıza 19. Mitralyöz bölüğü, Y25 T3'te geldi. 17-18'de cephenin redif taburlarına verilerek nizâmiye kıta'âtının Soğucak dere garb sırtlarında, Tozaklı yolunda toplanması emredildi; öyle yaptık. Bu hareket birçok efrâdın gece karanlığında kıt'alarını kaybederek dağılmasına sebep oldu.."

Binâ'en'aleyh 3. Kolordu halîtasının, bu en mühim günde icrâ ettiği muhârebe 'azîm bir hay huydan 'ibâret kalmıştı. Kimse ne yaptığını bilememiş ve neler cereyân ettiğini anlamamıştı. Hâlbuki bugün burada şuûrlu bir sevk ve idâre Bulgar sol cenahına, tâze ve fakat za'îf 18. Kolordu ile birlikte darbe-i kat'ıyyeyi indirmiş olabilirdi..

C) 17 Teşrîn-i evvel 328'de Karârgâh-ı 'Umûmî

Ele geçen taburları Vâsıf Bey müfrezesi namıyla bu sabah ilk saatlerden i'tibâren Seeyyitler'e sevk etmiş ve diğer kıta'âtı da Saray istikâmetinde sağ cenâha müteveccihen yola çıkarmış olan Karârgâh-ı 'Umûmî bugün sûreti 'umûmiyyede zîrde telhis edilen haberlerle muhârebe vaz'iyeti hakkında bir fikir almak mecbûriyetine düşmüştü:

1-Sol Cenâh Muhârebeleri Hakkında:

A) Saat 8'de Demiryolu telgrafı vâsıtasıyla Muratlı menzil nokta kumandanı Kaymakâm Mehmed Bey şu haberi verdi: "Düşman topçusu Lüleburgaz Taşköprüsünün 300 metre garbındaki tepeden istasyona, Muhtar çiftliği ile Lüleburgaz arasında şosenin sağ cihetinde ve Lüleburgaz'a yarım saat mesâfede topçumuza ateş açmıştır. Şarapnelleri topçu muhâfazasına me'mûr Mihaliç taburunu müteessir ederek bu tabur ric'at etmiştir".

B) Şark demiryolları komiserliğinden? "Dün öğleden sonra Lüleburgaz istikâmetinden top sedaları . Saat 17'ye doğru Alpullu istasyonundan Lüleburgaz'a gelmekte olan tren aradaki makastan çıkarken topa tutuldu ve Alpullu ile muhâbere

kesildi. Saat 14'te ağıleb ihtimâl Suvâri olan bir düşman müfrezesi istasyonu abluka ve tahrîb etti. İstasyonda bir makine ile kısm-ı azamı dolu 150 vagon kaldı”.

İşte alınan ilk haberler bundan ‘ibâret! Çıkâbilecek azami netîce 16'da Lüleburgaz istasyonunun düşman eline düştüğü, 17 sabahı sol cenâhın henüz istasyon şarkında bulunarak muhârebe devâm ettiğinden ‘ibârettir.

[352] Ancak akşam olduktan sonra saat 17 dakika 45 sıralarında Lüleburgaz'ın 10 km şarkından (!) Abuk ‘Ahmed Paşa’dan düşmanın hilâf-ı memul kuvvetli bir fırkası lüleburgaz ve istasyon cihetinden 4. Kolordunun mevzisini sarmak üzeredir. Gerek Çerkezköy’ünde ve gerek Çorlu ve Muratlı’da ne kadar tabur varsa muktedir bir zâtın kumandasında bu gece Seyyitlere ihrâcî” temennîsini hâvi bir telgraf gelmişti ve buna saat 18 dakika 15’te şu cevâb verilmişti:

“Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Vâsıf Bey kumandasıya bugün buradan trenle 5 tabur Seyyitler’e gönderilmiştir. Çorlu’dan 1-2 tabur da gidiyor. Buradan bu gece ayrıca 5 tabur daha sevk olunacaktır. Sağ cenâhta 3. Kolordu ve diğerleri kemâl-i muvaffakiyyetle ilerliyor. Pınarhisar, tarafımızdan işgal edildi ve Bulgarlar o tarafta perîşân bir sûrette geriye püskürtüldü. Sol cenâh son derece sebat ederse bu muhârebeyi kazanacağız. 4. Kolordu ile buna nazaran fedâkârlığın ve metânetin son derecesini göstermeniz kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur. Buradan giden tekmiî kuvveleri istediğiniz gibi kullanabilirsiniz. Şu dakikada Vâsıf Bey’den alınan telgrafta ma’iyyetinizdeki 5 taburla hemen Lüleburgaz istikâmetine ilerleyeceği bildiriliyor”.

Fi’l-hakîka saat 18’de Vâsıf Bey’den şu telgraf gelmişti:

“Müfrezemîn Ürgüp, Develi ve Akdağ ma’deni taburlarını şimdi saat 14’te Seyyitler’e çıkarıyorum. Derdest ettiğim 500’ü mütecâviz efrâd-ı müselleha ve zâbitleri taburlara tevzi’ ediyorum. Burada bir mevki’ hastanesi yaptırmaktayım. Yozgat ve Alaca taburlarının vürûdunu bekliyorum. Hat Seyyitlere kadar emîndir, düşman istilasına uğramamıştır. Lüleburgaz’ın şimalindeki kıta’âtımızın ilerlemekte olduğunu ve Lüleburgaz’ın şark sırtlarındaki kıta’âtın da şiddetli bir muhârebe-i tedâfüiyyeye devâm ettiği, kıta’âtta cephaneye ihtiyâcı olduğunu anladım. Ben de bataryanın vürûdunu beklemeden Lüleburgaz istikâmetine ilerleyeceğim. Seyyitler’de rampa bulunmadığından Çorlu’dan seyyâr rampa istedim. Burada mühimce mikdâr erzak vardır. Çorlu’dan piyâde, Muradlı’dan topçu cephanesi istedim. Tabur mekhariklerini 2 devir yaptırarak kolordulara cephaneye yetiştireceğim”.

Saat 18 dakika 30 sıralarında Karârgâh-ı ‘Umûmîden Vâsıf Bey’e de şu emir, telgrafla verilmişti: “Şimdi ma’iyyetinizde bulunan kuvvetten mâ’adâ ayrıca bir nişancı taburuyla [Ki Y 8 T 2’den galat- M. N.] bir hayli ta’lîm görmüş müselleh ve mücehhez ikmâl efrâdı ve 3 redif taburu bu gece Seyyitler’e çıkarılacaktır. İkmâl efrâdını taburlara taksim edebilirsiniz. Düşman kuvvetli bir fırka ile Lüleburgaz’dan ve bunun cenûbundaki istasyon cihetinden 4. Kolordunun Lüleburgaz şarkındaki mevziini sarmak üzere olduğundan 4. Kolordu sol cenâhının düşman tarafından çevrilmesine mâni’ olunuz ve bil’akis oradaki düşmanın sağ cenâhı ve gerisi aleyhine şiddetle ilerleyerek kat’î bir muvaffakiyyet kazanmaya gayret ediniz. 4. Kolorduya

[353] Fi’l-hakîka Vâsıf Bey müfrezesi tadrîcen şu kuvvete iblağ edilmişti: Ürgüp, Develi, Akdağ ma’deni, Yozgat, Alaca, Keskin, Muğla redif taburlarıyla Y 8 T merbûdsunuz. Muvaffakiyyet Allah’tan”.2 [Ki 18 Teşrîn-i evvelde hareket

etmiştir], 700 kadar piyâde 3. Alaya müretteb ikmâl efrâdı, topçu Y2 T3'den bir batarya olarak 8 tabur, 1 batarya.

Bundan sonra gece saat 22: Saat 22 dakika 30 sıralarında Yüzbaşı Nihad Efendi (ben) cepheden 'avdet ederek şu ma'lûmâtı vermişti: "sabah erken giderken Çongara'yı uzaktan yanıyor gördüm. Satıköye kadar yolda çadır kurmuş, hâl-i istirahatte 2 redif taburuna tesâdüf ederek derhâl garba takrîben Türkbey istikâmetinde görülmekte olan top ateşine doğru yürüyerek tesâdüf edecekleri ilk büyük kıta kumandanının emrine girmelerini söyledim. Saat 10 dakika 30 sıralarında Satıköy'e gelerek, köyün garbındaki hüyük üzerinde bulunan ordu karârgâhına mürâca'ât ettim ve bizzat 'Abdullâh Paşa Hazretlerine, sağ cenâhın muvaffakiyyâtı sol cenâhın kat'iiyen sebat ve mukâvemet etmesi hakkındaki emr-i âliyi tebliğ ettim. Paşa cevâben:

Biz sebat ediyoruz, edeceğiz ama 4. Kolordu kendisinin kuşatıldığından ve duramayacağından bahsediyor, git onlara söyle dedi ve akabinde karârgâhı ile berâber ata binerek garba doğru hareket etti benn, oradaki zâbitlerden 2. Kolordu hakkında Karaağaç önünde dün akşam bir fenâlık olmuşsa da Çanakkale fırkası sürülerek ta'mîr edilmiş olduğunu, Türkbey mıntikasındaki 1. Kolorduda bir fenâlık olmadığını tahkik ederek karârgâh süvâri bölüğü kumandanının verdiği bir külüstür ata binerek ve seyis bile verilmediği için, yalnızca Lüleburgaz istikâmetine 4. Kolordu mıntikasına doğru gittim.

Tesâdüfen İzmit fırkasının hatt-ı harbini sağdan i'tibâren bularak sola, cenûba doğru tak'ibe başladım. [Öğle sıraları] Fırka cephesinde tek tük top ve tüfek ateşi oluyordu ve ciddi bir muhârebe vukuuna delâlet edecek bir hâl yoktu. Düşman da uzakta idi. Ba'dehû bir hüyükün tepesinde gâyet mütevekkil-âne ve me'yûs-âne bir tavırla tek başına oturmakta olan fırka kumandanı Fahri Paşa'ya tesâdüf ettim; vaiyeti anlattım.

Fakat Paşa bana 'asker çok zâyîât verdi, duracak hâlde değildir, panik yapmak için işarete bakıyorlar, ma'a-hâzâ asıl kaçmak isteyen 12. Fırkadır. Sen onu yerinde tutmaya çalış dedi. Yine hatt-ı harbi ta'kîb ederek 12. Fırka mıntikasına geçtim. Tesâdüf ettiğim bütün fırka zâbitânı gerek İzmit fırkasında ve gerek 12. Fırka da hep zâyîât verdiklerinden, duramayacaklarından bahsediyorlardı ve zâyîât mikdârını sorunca sabahtan beri top ateşi altında 3-5 şehîd ve mecrûh vâki' olduğunu söylüyorlardı! Hatt-ı harbin sol cenâh muntehasına kadar gittiğim hâlde 12. Fırka kumandanını göremedim, hep göremedik, bilmiyoruz cevâbını alıyordum.

[354] Sol cenâh civârında yüzbaşı Rafet ve Kenan Efendilere rast geldim vaz'iyet hakkındaki ma'lûmâtımızı teâtî ettik. [Ki bu bâbda ayrıca zîrde münderic raporları olduğundan bu ma'lûmâtı o zamân söylemişsem de burada yazmıyorum. M. N.] Bana: iyi ki geldin, biz sabahtan beri 4. Kolordu kumandanlığına dert anlatamadık, Abuk 'Ahmed Paşa ve hemen tekmîl karârgâhtaki Erkân-ı Harbiye zâbitânı bir ve hatta iki Bulgar fırkasının bugün 4. Kolordu sol cenâhını Ergene cenûbundan çevirmekte olduğuna zâhibtir. Hâlbuki biz bu kuvveti sabahtan beri tarassut ediyoruz, kuvvetlice süvâri ile za'îfçe piyâdeden başka birşey görmedik, nitekim şimdi sen de göremeyeceksin dediler. Fi'l-hakîka civârda müsâ'id bir tarassut mahallinden dikkatle tarassut ve hesap ettik: Karadânişmend çiftliği ile Susuz Müslim arasında ve bu civârda 3-5 bölük süvâri ve nihâyet 4-5 tabur kadar tahmîn ettiğimiz piyâde gözükiyordu. Ba'dehû mûmâ-ileyhimâ 12.fırka

kumandanını şimdi bırak, onu biz bulur söyleriz, esâsen harekât üzerinde bir te'sîri de yoktur. Sen şimdi istersen doğruca 4. Kolordu karârgâhını bul ve bizimle görüştüğünü söyleme dediler. Ben de bu fikri muvâfık bularak kolordu karârgâhını aramaya başladım, nihâyet oldukça ileride bulunurken birkaç top mermisinin civârda patlaması üzerine bu karârgâhın 198 tepesine doğru uzaklaşmış olduğunu anlayarak saat 14 sıralarında buralarda bulabildim. Emrinizi, sağ cenâh vaz'iyetini, 2 ve 1. Kolordular hakkındaki istidlaâtımı, 4. Kolordu cephesinde bizzat gördüğüm hâl ve vaz'iyeti ve nihâyet Ergene cenûbundaki Bulgar kuvveti hakkındaki fikrimi söyledim. İstiskal ve cehâlet ittihamıyla karlılandım ve sen bilmiyorsun o lâ-akall 2 fırkadır, biz görüyoruz, kolordu duramaz, meğerki müsta'celen imdâd gelsin aksi takdîrde iş fenâdır dediler. [Hâssaten E. H. Kaymakâmı Zeki Bey] nihâyet vazîfemîn hitâm bulduğuna hükmederek Yörük dere boyunca saat 16 sıralarında Satıköy'e geldim. Yolda gelirken soldan, İzmit fırkasından birçok efrâdın çözülerek şarka geldiğini ve hatta yolumun üzeine vardığını görünce münferiden yapabildiğim kadar bir kısım efrâdı tekrar ileri sürmeye çalıştım. Vürûdunda ordu kumandanı yoktu, rast geldiğim Erkân-ı Harbiye zâbitânına gördüklerimi söyledim ve 'Abdullâh Paşa'nın 4. Kolorduya behemehâl sebat ve mukâvemet emretmesi lâzım geldiğini zanneylediğimi teklîf eyledim ve 'avdet ettim. Karârgâh-ı 'Umûmî rüesâsı bu takrîrime cevâben, mes'ele düzelmiştir, bugün Vâsıf Bey müfrezesi Seyyitler'dedir, şimdi sol cenâha varmış olması lâzımdır, artık tehlike yoktur" dediler.

Vâsıf Bey müfrezesinin vücûdundan bu sûretle ben de ilk defâ haberdâr olmuştum.

Ma'a-hâzâ benim beyânatımın 4. Kolordu karârgâhı üzerinde az çok sükûnet-bahş bir te'sîr icrâ etmiş olduğunu ve kolordunun Vâsıf Bey müfrezesinden de haberdâr olduğu saat 21 dakika 45 târihiyle 4. Kolordu Erkân-ı Harbiye'sine mülhak Yüzbaşı Hilmi Efendi'nin demiryolu telgrafı vâsıtasıyla gönderdiği şu ma'lûmâtın anlaşılmaktadır:

[355] "Vâsıf Bey müfrezesi sat 15'de Lüleburgaz şarkındaki 4. Kolorduya hareket etti bu anda vaz'iyet şöyle idi: sağ cenâhtaki 2 ve 1. Kolorduların muvaffakiyyetle harbetmekte olduğu ve düşmanın bu cenâhtan emâresini gösterdiği işitilmektedir. [Benim beyânâtım. M. N.] 4. Kolordunun ta'arruza geçmesi arzu edildiyse de [Ben ayrıldıktan sonra hatıra gelen bir şey olsa gerektir. M. N.] Topçu za'îf olduğundan muvaffak olunamadı. Ve sol cenâhımızda bir alay kadar düşman süvârisi görülüyordu [Demek nihâyet inanmışlar. M. N.] Müte'akiben süvâri fırkamızda sol cenâha gelerek Lüleburgaz istasyonuna karşı topçusuyla mevziye girmiştir".

Bu rapor fi'l-hakîka sükûnet-bahş idi nitekim hakîkâtte de 4. Kolordu ric'at emri alıncaya kadar yerinde durmuştu.

Karârgâh-ı 'Umûmî sağ cenâh muharebatını da şu derecede ta'kîb edebilmişti:

Sabah erken Hamdi Paşa'dan 16 târihiyle gelen şu telgraf buhranlı idi: "Bulgarlar Pınarhisar üzerine kuvvetlerini cem etmektedirler. Ziyâde mikdârda top ve tüfek cephanesiyle kâfi peksimet gâyet sür'atle gönderilirse galebe-i kat'iyye me2mul olup aksi hâlde cephanesizlik yüzünden ma'azallah diğer bir felâket melhûzdur." Müte'âkip bir telgrafta da 17. Kolordunun 16-17 gecesini Azbağ garb sırtlarında geçirdiği ve Hamdi Paşa ile hal-i temâsta olduğu bildiriliyordu. Bundan

sonra ancak saat 13'te Vize'de Denizli fırkası Erkân-ı Harbi Etem Bey'den ahvâl, 'umûmiyyetle mûcib-i mahzûziyet olduğu gibi kolordunun sağ ve sol cenâhları muzafferdir" raporu alınmış bu sırada Vize telgraf me'mûru da: "şimdilik top sesleri işitmiyoruz, şimdi gelen bir onbaşı düşmanı Yeni'ya kadar kovaladıklarını söyledi.." haberini vermişti.

Bundan sonra ancak saat 20'de Vize'de Miralay Mustafa Nâtık Bey şu ma'lûmâtı vermişti: "Son saate kadar muhârebe devâm ettiği için netîce arzında teehhur oldu. Bugün tâze kıta'âtla Pınarhisar istikâmetine düşmanın sol cenâhı ihatâ edilmek üzere tertibât yapıldı. Düşman geceden mevkiini tahkîm ve diğer yerlerden kıta'ât celb eylediğinden müsâdeme pek şiddetli oldu. Akşamlıyın alınan ma'lûmâtta kıta'âtımızın Soğucak dere garbındaki 400 tepesini geçtikleri ve sağ cenâh tarafından Pınarhisar'ın istirdad edilip edilmediği meçhuldür. 'askerin kuve-i ma'neviyyesi yerindedir. Oldukça metânetle muhârebe ediliyor Muhtar Paşa meydan-ı harbtedir".

Gece Muhtar Paşa'nın muhârebe raporu alınmış ve bunun üzerine saat 23 dakika 45'de Hamdi Paşa'ya şu emir verilmişti:

[356] "Gelen haberlerden bugün ordunun sağ cenâhında devâm eden muvaffakiyyetli muhârebeye yalnız 3. Kolordunun iştirâk etmiş olduğu hissedildiğinden yarın 3. Kolordu ile birlikte 18 ve 17. Kolorduların dahi bütün kuvvetleriyle müttehiden ve yek-diğerine istinâden şiddetle ta'arruz ederek düşman aleyhine kat'i bir muzafferiyet istihsâline gayret edilmesi kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur. Yarın ordunun sol cenâhında dahi düşman 'aleyhine muvaffakiyyet kazanılacağı kaviyyen ümîd olunmaktadır".

Bu emir bize Karârgâh-ı 'Umûmînin, vaz'iyet-i Harbiyeye ne elîm dereceye kadar gayr-ı vâkıf kaldığını sarahaten göstermekten başka işe yaramaz! Bugünden sonra Hamdi Paşa'dan, muvaffakiyyet kazanan yalnız 3. Kolordu değildir, hepimiz kazandık ma'alinde olarak şu rapor gelmişti:

"3. Kolordunun müttehiden icrâ ettikleri bu günkü muhârebede düşmanın her tarafından Karaağaç deresi gerisine kadar tard edildiği ve hayli telefata uğradığı ve yarın dahi harekâta devâm edileceği".

Bugün saat 11 sıralarında Edirne telgrafhanesi "uzaktan top sesleri işitiliyor ve galiba Üsküdar tarafından geliyor. 'asker ve 'ahâli metîndir" ma'lûmâtını vermiş ve bu son telgraf muhâberesi olup bu ândan i'tibâren Edirne telgraf hatları artık tamâmen mûnkâtı' kalmıştır.

Bugün Karârgâh-ı 'Umûmî bir de şu işi görmüştü:

Emir ve kumanda vaz'iyetindeki sakatlık nihâyet göze çarpmıştı ve "harbin son günlerindeki tarz-ı cereyânı Şark Ordusunu yek-diğerinden ayrı ayrı iki ordu kısmına tefrîk etmiş olduğundan ve bunların ikisinin bir elden idâre ve kumanda edilmesi müteessir olacağından ve ihtiyât ordusuna mensûb fırkalar dahi peyderpey Midye cihetinde orduya iltihâk etmekte olduğundan başkumandanlık vekâletine merbût olmak üzere" ordu, 1 ve 2. Şark orduları nâmıyla sûret-i 'âtide taksim edilmişti:

1. Şark Ordusu: Kumandanı, 1. Ferik 'Abdullâh Paşa

Erkân-ı Harbiye Reisi: Miralay Cevâd Bey

1. Kolordu: Kumandanı Ferik Yâver Paşa

Müretteb Fırka

2. Fırka

3. Fırka

Uşak Fırkası

[357] 2. Kolordu: Kumandanı Ferik Şevket Turgut Paşa

4. Fırka

5. Fırka

6. Fırka

Kastamonu Fırkası

4. Kolordu: Kumandanı Ferik ‘Ahmed Abuk Paşa

12. Fırka

İzmit Fırkası

Kal‘a-i Sultaniye Fırkası

Binbaşı Vâsıf Bey müfrezesi (muvaakkaten)

Müstakil Süvâri Fırkası: Kumandanı Mîr-livâ Salih Paşa

2. Şark Ordusu: Kumandanı Ferik Hamdi Paşa

Erkân-ı Harbiye Reisi: Miralay Ali Rıza Bey [Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye Reisi sâni]

Erkân-ı Harbiyesi: Miralay Etem Kaymakâm Ali, Binbaşı Ali Seydi, Yüzbaşı Basri ve Mümtaz Yüzbaşı ‘Abdi Beyler.

3. Kolordu: Kumandanı Mahmud Muhtar Paşa

Erkân-ı Harbiye Reisi: Miralay Ziyâ Bey

7, 8 ve 9. Fırkalar (Noksân mevcûdlu)

Konya Fırkası (2 tabur noksân)

Amasya Fırkası

Ankara Fırkası’ndan bir kısım

17. Kolordu: Kumandanı Mahmud Paşa

Erkân-ı Harbiye Reisi: Miralay Salih Bey

Erikli Fırkası

Samsun Fırkası

Trabzon fırkası (‘i‘câb ederse)

18. kolordu: Kumandanı Amasya Fırkası kumandanı Hakkı Paşa

Erkân-ı Harbiye Reisi? Yozgat Fırkası

[358] Kayseri Fırkası

Ankara Fırkası’ndan 8 tabur

Uşak Fırkası’ndan 1 tabur

Konya Fırkası’ndan 2 tabur

Denizli Fırkası’ndan 2 tabur

Aydın Fırkası’ndan 5 tabur

Müstakil Hafif Süvâri Livâsı: Kumandanı Miralay İbrahim Bey

Menzil hakkında merbût ta'limât da şu idi:

“Orduların menzil hidemâtı ber-vech-i ‘âti cereyân edecektir:

2. Şark Ordusu’nun menzil hattı (Çerkezköy-Saray-Vize) ve bahren (Midye-Vize) hattı olacak ve Vize’de mutavassıt bir ambar te’sîs olunacaktır. Kırrkkilise’nin istirdadı hâlinde şimendiferden istifâde olunacaktır.

1. Şark Ordusu’nun menzil hattı (Dersaadet-Çerkezköy-Lüleburgaz) demiryolu hattıyla bahren (Erikli-Silivri-Çorlu) hattıdır. Çorlu’da bir mutavassıt bir ambar te’sîs olunacaktır.

Her iki ordunun müşterek menzil noktası Çerkezköy’dür.

Menzil müfettişliğine Erkân-ı Harbiye Miralayı Suphi Bey, 2. Şark Ordusu menzil müfettişliğine Yüzbaşı Kâzım Bey [Karârgâh-ı ‘Umûmî’de Erkân-ı Harbiye stajyeri -hâlen Manastırlı Kâzım Paşa Hazretleri], 1. Şark Ordusu menzil müfettişliğine de Binbaşı Hamdi Bey ta’yîn olunmuştur.

Kaymakâm Raif Bey ‘umûm ordu idâre riyâsetine me’mûr olmuştur.

Menzil hidemâtının muntazamân cereyânı için i‘câb eden teşkîlât-ı sâ’ire menzil müfettişleri tarafından yapılacak ve menzil müfettiş-i ‘umûmisi bunun sür‘at-i icrâsını ta’kîb ve temîn edecektir”.

Böylece, en geç 13 Teşrîn-i evvelde tesbît edilmesi lâzım emir ve kumanda vaz‘iyeti nihâyet 17’de, her iş olup bittikten, hakîkâtte 1. Şark Ordusu ric‘ate karâr ve emir verdikten; sağ cenâhta da iş olacağına vararak kıta‘ât birbirine karıştıktan sonra verilmişti. Her geç kalan emir ve tertîb gibi bunun da cereyân-ı hâl üzerinde bir salah hâsıl eylemesi zamânı çoktan geçmişti.

Karârgâh-ı ‘Umûmî cereyân-ı hâlin gösterdiği üzere, muhârebenin en buhranlı ve kat‘î gününde hatta vaz‘iyeti doğruya yakın bir sûrette bile anlamak ve takdîr etmek imkânından tamâmen mahrûm bir hâlde uzaktan seyirci kalmak ve kendi kendine birşeyler düşünmek ve kâğıt üzerinde nizâm-ı harbler yapmakla meşgûl olmuştu.

[359] 3. Bâb

17 Teşrîn-i evvel Vaz‘iyet ‘Umûmiyyesi Hakkında Bir Tedkîk

[Kroki Numara 13]

Krokide görüyoruz ki 17 Teşrîn-i evvel günü akşamı meydan-ı muhârebe üzerinde, hatt-ı muhârebede veya hemen gerisinde tâze kuvvet olarak (Vize-Seyitler) hattı ve garbında şu kuvvetler bulunmaktadır:

Sağ cenâhta 3, 17 ve 18. Kolordular halîtası: 80 tabur, 18 süvâri bölüğü, 23 batarya ki bunun 15 Teşrîn-i evvelde evvelce muhârebeye girmiş kısmı 40 tabur 15 bataryada 20.000 tüfek, 60 top olduğundan mütebâki tâze kuvvetler olan 40 tabur ve 8 bataryada lâ-akall 30 bin tüfek 32 top, daha inzimâm etmiş ve kuvve-i ‘umûmiyye ilk güne nisbet 50.000 tüfek 92 topa bâliğ olmuş demektir. Ayrıca kâbil-i ihmal bir kemmiyet olmayan 18 süvâri bölüğünde de lâ-akall 1200-1300 kılıç ve o zamân için Bulgar ordusunda da nadir bir silah olmak üzere 9 makinali tüfek bölüğü vardı. Bu kuvvetin 17 akşamı değil, 48 saat evvel daha 15 Teşrîn-i evvel akşamı bu sahada el altına getirilmiş olmasında hiçbir mâni‘ mevcûd değildi; bundan sarf-ı nazar etsek dahi bir 24 saat evvel bu kuvvet behemehâl ferah ferah toplanmış olur ve 17 Teşrîn-i evvelde tamâmen muhârebeye girebilirdi. Talih bu kuvvetin karşısına yalnız 5.

Bulgar fırkasını, ya'nî azami 22-23 bin tüfeği ve nihâyet 10-12 bataryada 40-48 topu getirmişti.

17 Teşrîn-i evvelde muhârebeye giren kuvvetimiz, azami buna muadil bir hâlde olduğu hâlde dahi Bulgar fırkasını sarsmak, z'Ahmedli bir ric'ate mecbûr eylemek ve Karaağaç deresi garbına atmak mümkün olmuştu. Bu hâlde bilâ-tereddüt hükmedebiliriz ki tekmîl bu kuvvet muhârebeye girseydi zafer muhakkaktı; bugün sağ cenâhımız mutlak Yeni hizâlarına kadar ilerlerdi ve bu te'sir karşısında ihtiyâtsiz ve sıkışık bir hâlde olan 4. Fırka da behemehâl Karaağaç şarkından çekilmeye mecbûr kalırdı; Bulgar orsunun yarısı demek olan bu iki fırkanın ric'ati ise Bulgar sevk ve idâresinde zâten kıvama gelmiş olan ric'at fikrinin galebesini intâc eder ve muhtemelen tekmîl Bulgar ordusu (Kırkkilise-Babaeski) hattına doğru çekilirdi. Fakat heyhât, sırf yetişmiş ordu ve kolordu kumandanına adem-i mâlikiyyet yüzünden bu müsâ'id vaz'iyet aleyhimize neticelendi; bu, bize bir (kaybolmuş fırsat) göstermekle kaldı..

Bugün 'Osmanlı sol cenâhının vaz'iyet-i 'umûmiyyesi de çok şâyân-ı dikkattir:

Bu sahada bu akşam Seyitlerdeki kuvvet de dâhil olarak -Ki Kastamonu fırkasının dün 16'da Muratlı'ya ve buradan 17'de li-hikmetin yine Tekirdağına 'avdet etmiş olan bir taburu da dâhil-i hesap edilebilir- [360] 2, 1 ve 4. Kolorduların yekunu cem'an 103 tabur, 26 süvâri bölüğü, 36 bataryada hakîkâtte lâ-akall 60-65 bin tüfek, 1700-1800 kılıç, 144 topa bâliğ olabilirdi. Bu kuvvetin daha 15 Teşrîn-i evvel akşamı istenilen şekilde el altında bulunmasında da hiçbir mâni' mutasavver değildi; hele 17 gününde meydan-ı muhârebede bulunmaları muhakkaktı, nitekim, Seyitler'deki müstesnâ olarak diğer cümlesi zâten meydân-ı muhârebede idi. Bu kuvveti karşısında ise 9 livâda 72 Bulgar taburu, nihâyet 65 bin tüfek ancak 17 Teşrîn-i evvelde tam kuvvetiyle müessir olabilirdi ve nitekim öyle olmuştu.

Hakîkâtte bu 60-65 bin tüfeğimizi 15, 16 ve 17 günlerinde 'âdeta yarı yarıya olarak parça parça ve gâyet fenâ bir sevk ve idâre ile tertipsiz, plansız olarak ve tam bir ümitsizlik ve ye's hâlet-i rûhiyyesiyle muhârebeye sokmuş ve hatta sokamamış olmamıza rağmen 17 akşamı Bulgar ordusu daha 16'da Karaağaç şarkında istihsâl ettiği ve fakat 17'de dahi asla istifâde edemeyerek tamâmen neticesiz bıraktığı mevziî muvaffakiyyetten mâ-'adâ hiçbir semere istihsâl edememiş ve kendi kendine i'tirâf-ı 'aciz eylemiş bulunuyordu.

Hâlbuki işte bu anda Şark Ordusu kumandanlığı da "Eyvah! Bittik.." demiş ve ric'at emri vermişti.

İşte bu emirdir ki muhârebenin mukâdderatını bir anda değiştirmiş ve artık meydân-ı muhârebeyi tamâmen Bulgarlara bıraktırmıştı.

Fi'l-hakîka birçok günlerdir açlıktan ve cephanesizlik ve her türlü sû-i idâre altında bunalmış olan kıta'âtın artık manevra kâbiliyetini kaybedeceği ve bu ric'at emrinden sonra inhilâl başlayacağı kolayca kâbil-i tahmîn idi. İş bu raddeye geldikten sonra ise sağ cenâhın muvaffakiyyeti artık geç kalmış olur ve cepheden derhâl ta'kibe geçmesi muntazır olmak lâzım gelen Bulgar ordusunun tazyîki karşısında, eğer derhâl geriye çekilmezse dağlara atılmak ve imha edilmek tehlikesitahassul ederdi. Bâhusûs ki sol cenâhın ric'atından ne sağ cenâhın ve ne de Karârgâh-ı 'Umûmî'nin haberi vardı.

Fakat yukarıdan beri tasvîr etmekte olduğumuz cereyân-ı hâl-i hakîkiye nazaran bu işler böyle olmaya mahkûm idi; Karârgâh-ı ‘Umûmîsi Çerkezköy’ünde hiçbir şeyden haber alamayacak vaz‘iyette olmasına rağmen herşeye doğruca karışmaktan kendini alamayan sol cenak kolorduları, Şark Ordusu karârgâhının Çorlu’da oturması yüzünden en nâzik gün ve ânlarda kumandansız kalan sağ cenâh kolordularında esâsen sonuna kadar vahdet-i idâre teessüs edemeyen velhâsıl tabur kumandanından ordu kumandanına ve başkumandana kadar sûret-i ‘umûmiyyede tekmîl kumandanları ve karârgâhları kendi kıtalarından mücâvirlerinden mâdûn ve mâ-fevkinin hâl ve vaz‘iyetinden haberdâr olamayan ve haberdâr olmasını bilemeyen, efrâd ve hayvanatı aç, topları cephanesiz bırakılan, yaralıları bakımsız sürünen, esâsen tabur kumandanından yukarı makâmatta muhârebe etmesini bilen ve yetişmiş bir kumandana, bir kumanda heyetine mâlik olmayan Erkân-ı Harbiye Heyeti tamâmen [361] âtıl bulunup dâru’l-harekât üzerindeki tâze kıta‘âtın her gün bulundukları hâl ve vaz‘iyete hâkimiyeti bile başaramamış olan velhâsıl efrâdının mühim bir kısmı gayrı muallem olup yalnız millî ve ananevî cengaverliği ve sebat ve tahammülü ile harbin ve muhârebenin mesâib ve şedâidine göğüs vermeye bırakılan ‘Osmanlı ordusu velev ki kıymet-i harbiyesi kemmiyeten ve keyfiyeten hiç de yüksek ve hatta hadd-i kifâyede bulunmayan Bulgar ordusu karşısında bu çok müsâ‘id fırsatları kendi aleyhine fevt etmeye mahkûm kalmıştı. Bu hâlin başlıca müessiri “ordunun hazarda, sefere yetiştirilmemiş olması” idi.

Abdülhamit zamânı için “yetişmek” mevzu-ı bahs olamazdı; fakat ondan sonra geçirilen 4 senede dahi çok boşuna zamân geçirilmiş, çok yanlış yollar üzerinde yürünmüş, zât-ı maslahat i ‘tibâriyle faydalı çok az şey yapılmıştı. Gerçi bu 4 sene batınlardan mevrûz müheykel ordu iskeletinden ufak, metin bir ordu çıkarmaya şüphesiz kâfi değildi ve esâsen buna kâfi vakit bırakmamak içindir ki böyle müsta‘cilen bir ehl-i salîb tarruzu vâkî’ olmuştu; fakat herhâlde biz de zamânın kıymetini bilememiş ve istifâde edememiştik.

Bi’n-nefîce Balkan harbine girdiğimiz zamân orduda ancak takım ve bölük kumandanların haylice bir kısmıdır ki yetişmiş vazîfesine sâhibdi; tabur, alay kumandanları derece derece nâdir ve ender idi; fırka, kolordu, ordu kumandanı ve bunların karârgâh heyetleri ise yoktu; mefkûd idi. Başsız bir gövde ise, istediği kadar kudret-i hayâtîyeyi hâiz olsun semeredâr olamazdı ve nitekim olamamıştı.

Ordu ve hâssaten kumanda heyeti muhârebe etmeyi bizzat muhârebe ederek öğrenecekti ve öğreniyordu; bu bâbda ordumuz, başka hiçbir orduya, hiçbir heyet-i zâbitânına nasip olmayan şu büyüklüğü de gösteriyordu:

Kırkkilise Meydân Muhârebesi’nde, en kuvvetli ve fakat en tecrübesiz olduğumuz bir ânda düşmanla karşılaşınca muhârebe buhranlarına 24 saat kadar bile dayanamamış, ric‘at eylemiş ve perîşân olmuştuk

Fakat bu felâket bizi muhârebe heyecânlarıyla ve zât-i harb ile az çok ülfet ettirmişti; bu sâyededir ki bu felâketten aldığımız tecrübe kuvvetiyle Lüleburgaz’da, 2-3 gün evvel ve hatta dün henüz perîşânlığını muhâfaza etmekte olan bir iskelet üzerine istinâd etmemize rağmen sol cenâhta 3 gün sağ cenâhta ise tam 5 gün muhârebeye devâm kudretini gösterebilmiş, düşmanı fenâ hâlde sarsmış, hırpalamış, ‘âdetâ ümid-i muvaffakiyyeti kaybedecek hale getirmiştik.

Bundan sonra ise Çatalca hatt-ı muhârebesinde nihâyet düşmanı i‘tirâf-ı ‘acze mecbûr ederek vaz‘iyete hakim kalmak iktidârını irae etmiştik.

Felâket gördükçe, darbeye uğradıkça silkinip kalkmak “artık mahvoldu, yerinden kımıldayamaz bir hâldedir” denildiği zamân ‘azamî kudret gösterebilmek, işte bu yalnız Türke, Türk ordusuna mahsus bir haslettir! Bunun en son ve en parlak misâlini baştan aşağı istiklâl mücâdelesi, en nihâyet sonuncu kâhir ta‘arruzumuz teşkîl etmiştir, bilhâssa bu ta‘arruz gerek müsbet ve gerek menfî istikâmetler i ‘tibâriyle bu bâbda ile’l-ebed kıymetini muhâfaza edecek bir tecrübe sahnesidir: Biz mütevâlî darbeler ve felâketlerin mekteb [362] terbiyesiyle tekemmül ederek nihâyet son tarruzu yapmak kudretini göstermiştik; bu arzımı te’yîd eder müsbet bir misâldir; fakat o zamâna kadar esâslı bir mağlûbiyet ve felâkete uğramamış, bil’akis günden güne kuvvetlenmiş olan Yunan ordusu bidâyette, 26 ve 27 Ağustos’ta yalnız 2 fırkası, mevcûd-ı ‘umûmisinin 1/7 si ve hatta 1/8’i mahv derecesinde olmamakla berâber hatt-ı muhârebede sarsılır sarsılmaz bir daha sonuna kadar kendisini toplayamamış tamâmen mahvolmak netîcesi ile karşılaşmıştır. Gerçi Yunan ordusunu bu hâle sokmakta Türk istiklal ordusunun yılmaz, sarsılmaz ‘azm-i zafer ve tak’îbi de şüphesiz müessir-i aslî olmuştu; Yunan ordusunun karşısındaki muzaffer ordu, Balkan harbinde Türk ordusunun karşısındaki mütereddit ruhlu, köşek, azimsiz Bulgar ordusu değildi. Fakat her ne olursa olsun şurası hakîkâttir ki biz daha evvelki muhârebelerde, Kütahya’da, Sakarya’da, ... ilh. Yunan ordusunun Afyon’da uğradığı darbelerden belki daha müeessir darbelere uğramıştık. Fakat cümlesinde kendimizi toplamaya ve kısa bir zamânda daha kuvvetli olarak ortaya çıkmaya muvaffak olmuştuk; Yunan ordusunun şu hâli de mes’eleyi tavzîh eden menfî bir misâlidir.

Türk, bu fazileti bu vasfı ile bi-hakkın müfte’hîr alabilir. Fakat bize, tabaka-i münevvere-i millete terettüb eden vazîfe-i ‘asliyye şudur: İstikbalde Çatalca muhârebesine dâimâ Kırkkilise ve Lüleburgaz’dan, son Anadolu ta‘arruzumuza da İnönü, Dumlupınar, Kütahya, Sakarya üzerinden dolaşarak varmamaktır. Ya’nî daha hazarda azami sûrette sarf-ı gayretle hazırlanmak ve daha ilk hamlede Afyon ta‘arruzunu ibda‘ eylemektir.

Buna muvaffak olacak nesl-i müstakbele ne mutlu!

[363] 4. Fasl

Meydan Muhârebesinin Dördüncü Günü

18 Teşrîn-i evvel 328 [Kroki 15-16] ve (Zeyl 1, 2)

Birinci Bâb

Bulgarlar

Bulgar 3. Ordu kumandanlığının süvâri fırkasına gönderdiği şu emrinden anlaşıldığına göre Bulgar Karârgâh-ı ‘Umûmîsi kendisinin çok uzakta bulunması hasebiyle meydan-ı muhârebedeki iki orduyu müttehit bir kumandaya merbûd kılmak lüzûmunu nihâyet idrâk ve emretmişti:

“Müttehid ordular kumandanlığı: Yuvan köyden 17 Teşrîn-i evvel 328 saat 20.

Bâ-emr-i ‘âlî 1 ve 3. Orduların kumandanlığına ta’yîn olundum. Fırkanız emrimdedir. Yarın fırkanızla Lüleburgaz ile Çorlu arasında demiryolunu tahrîb, (Lüleburgaz-Çorlu) demiryolunu kat’ ve düşmanın cenâh ve gerisinde bulunmak için (Seyyitler-Karışdırın-Göçerler) istikâmetinde hareket ediniz.

1. Ordu düşmana, sola doğru, Saranlı, Satıköy ve daha ileride Çongara şimâlinde ta‘arruz edecektir. Maksadım düşmanı Istranca Balkan’ına atmaktır.

3. ordu el-yevm bulunduğu hattan cepheye ta‘arruz edecektir.

Pek şiddetli hareket ediniz. Çünkü yarın değil harbin, Bulgaristan'ın mukâdderatı taayyün edecektir. Sizden ve ma'iyetinizdeki kahraman süvâriden tamamıyla ümîdvârım. Hayrabolu cihetini de tarassuda devâm ediniz. Ben Ayvalı'nın şark kenarındayım”.

Bu fikr-i ‘umûmi dâiresinde harekâtın bugünkü sûret-i cereyân ve inkişâfı şöyledir:

Süvâri fırkası: Geceyi [17-18 Teşrîn-i evvel] Kara Danişmend’de geçirirken epey telâşa uğramıştı. Daha saat 3 dakika 30’da hal-i istirahatte iken pîş-dâr kumandanı dört nala gelerek rast geldiğine “Hazır olunuz düşman hücûm etti!” diye bağırarak, fırka kumandanına da “bir tren geldi ve tabura hücûm etti” demişti. Fi’l-hakîka bu sırada dün akşam nehir kenarına gelmiş olan 10. Fırkanın bir taburu tarafından ateş sesleri geliyordu. Nihâyet bir şey olmadığı anlaşılmış ve sükunata ‘avdet etmişti.

Saat 4’te dün Muratlı istikâmetine gönderilmiş olan bölük ‘avdet ederek şu raporu vermişti:

[364] “Muratlı’da küçük müfrezeler ve muhacir kâfileleri var. Cenûba gidiyorlar. Işıksız ve boş iki tren Lüleburgaz istikâmetine, yine ışısız ve fakat dolu zannedilen bir diğer tren İstanbul istikâmetine geçti. Arâzî açık olduğundan orada kalınamadı!”

Bundan sonra fırka saat 6’da harekete hazırlanmıştı; yem bulunamadığından hayvanlar açtı.

Fırka kumandanının maksadı dünkü vazîfeye devâm, ya’nî düşmanın Çorlu muvâsalasını katetmek olup 2 ve 9. Alayları pîş-dâra ta’yîn etmiş ve SV.Y10 bölükleri ile berâber (Kumsaid-Karamürsel-Karışdıran) istikâmetinde hareket eylemişti.

Nazlimov’dan bir fıkra: (Buna ‘âid emri verince, pîş-dâra me’mûr olan 1. Livâ kumandanı Sallabaşef gün aşırı livâ kumandanlarının pîş-dâra me’mûriyetinin fazla olduğunu ve bunların yorgunluğunu tahfif için alay kumandanlarının da bi’l-münâvebe pîş-dâr kumandanlığına ta’yîni muvâfık olacağını söyledi. Cevâben bunun mümkün olmadığı, herkese istirahat vermek lâzımsa hergün meşgûl olan fırka kumandanına da istirahat vermek lâzım geleceği söylendi).

Fırka, saat 8’de Susuz Müslim cenûbuna gelince 3. Ordunun yukarıda mezkûr emrini almıştı. Biraz sonra da 10. Fırka nezdindeki haber zâbitinin: “aldığım bir emir: mümkünse süvâri fırkası şoseye çıksın ve düşmanı ta’kîb eylesin.” Raporu gelmişti.

Fırka, bir süvâri bölüğü ile istihkam müfrezesini berâ-yı tahrîb Seyyitler istikâmetine sevk ederek ilerlemiş ve saat 10 dakika 30’da pîş-dârıyla Karamürsel’de Ergene’yi geçmeye başlamıştı. Daha evvel dün Hayrabolu istikâmetine giden keşif kolundan gelen rapordan, bunun dün Hayrabolu’ya giremediği ve (Hayrabolu-Tekirdağı) telgrafının kesildiği anlaşılarak orduya bildirilmişti.

Bu sırada Kayabeli cenûbundan bir infilak sesi ve arkasından bu taraftan “Seyyitler istasyonunda takrîben bir piyâde bölüğü ve 1 bölük kadar da süvâri var. Hatt-ı tahrîb ettim.” Raporu geldi. Bunun üzerine evvelce gönderilen bölüğü takviyeye bir bölük daha gönderildi ve fırka Karamürsel’den nehri geçti.

Fakat bu sırada pîş-dâr muhârebeye başlamıştı: Karamürsel'in şimâl-i şarkîsindeki düzlükte Y 6 ile Y 2'den birer bölük şose istikâmetine yaya cenk hâlinde, pîş-dâr diğer bölükleriyle takviye etmek üzere. Bunun üzerine fırka kısm-ı küllîsi durmuştu.

Fakat saat 10 dakika 45'de Seyyitler tarafından Kayabeli'ne 1 tabur ilerlediği haberi geldi. Bunu müte'âkib şimâl-i şarkîden de piyâde görüldü ve keşif kolları bunun ric'at eden bir alay olduğunu bildirdi. Çiftlik köyde de iki tabur kadar düşman görüldü.

Bu sûretle vaz'iyet tehlikeli olmuştu. "Tekmîl kuvveti olan 19 bölük toplu bile bulunsa elde top ve mitralyöz yoktu. Hâlbuki süvâri kısm-ı küllîsi 10 bölük kadardı" Binâ'en'aleyh fırka kumandanı Kayabeli sırtlarına ric'ati emretti ve saat 11'de fırka Kayabeli'nin şimâl sırtlarına geldi. Seyitler tarafından gelen düşman taburunun da durduğu haberi gelince fırka civârdan yem tedarikine koyuldu. Biraz evvel diğer keşif kollarından (Karışdıran-Lüleburgaz) yolunda düşmanın bir bataryası ile 3 süvâri bölüğü olduğu hakkında bir haber gelmişti.

[365] 'Akabinde, yine saat 11 sıralarında fırka Erkân-ı Harbiye reisi Bedirköy şimâl-i şarkîsindeki girinti köşesinde birkaç araba ve süvâri bölüğü görmüş ve bunu "mevziye giren bir bataryadır" demişti. Fakat fırka kumandanı inanmamıştı.

Lâkin saat 11 dakika 15'te fi'l-hakîka buradan bir düşman bataryası serî ve dehşetli bir ateş açınca fırka dört nal ile cenûb-i şarkî istikâmetine ric'at ederek tesettür etmişti. Ve buradan da Kumsaid cenûbundaki düzlüğe 'avdet eylemişti. Arkasından Kayabeli tarafından da Türkler ilerlemiş, bu taraftan da bir batarya görülmüştü. [Vâsıf Bey müfrezesi kolbaşısı]

Süvâri fırkası bu ahvâli saat 15 dakika 45 raporuyla orduya bildirirken: Lüleburgaz şosesi boyundan sunûf-ı selase kolları muntazamân ric'at ediyor. Fakat topçu olmadığından bir iş göremedim. Karışdıran cihetinden gelen birkaç tabur Çiftlik köyünden (Karamürsel-Kayabeli) 'ne karşı cepheye yayıldı. Seyyitler tarafındaki piyâdeler de ilerlemektedir." diyor. Fi'l-hakîka bunlar Kayabeli'nin cenûb-i garbîsine kadar ilerlemişti.

Fakat saat 16 sıralarında süvâri fırkasına bir batarya gelmişti ve bunun iki topla attığı birkaç mermi Kayabeli'ndeki düşman avcılarını tekrar Seyyitler istikâmetine ric'at ettirmişti. Bu bataryanın diğer iki topu da Susuz Müslim civârından Bedirköy şimâl şarkîsindeki Türk bataryasına ateş açmış ve bunu şimâl-i şarkî istikâmetinde tesettüre mecbûr eylemişti. Kezâlik Çiftlik köyden gelmiş olan taburlar da şimâl-i şarkîye bataryalarına doğru çekilmiş ve ric'at eylemişlerdi.

Fırka bundan sonra saat 17'de Kara Danişmend'e gelmiş, fakat burada yem bulamadığından saat 18 dakika 30'da Lüleburgaz civârındaki bir çiftliğe gelerek burada ikâmete geçmiş ve i'âşeyi temîne koyulmuştu. Ve orduya gönderilen raporda 2-3 gün istirahat itası rica edilmişti!

Böylece süvâri fırkası bugün 'Osmanlı ric'ati içine düşerek çok mühim bir iş görmek fırsatını kaçırmıştı ve muhtelif keşif kollarından Hayrabolu civârının boş olduğunu haber almış, 'Osmanlı süvâri fırkası hakkında ma'lûmât-ı kâfiye istihsâl etmiş ve 'Osmanlı ric'atini ta'kîb edebilmişti.

Nazlimov bugünkü harekât hakkında şu sözleri de söylemektedir: "... Böylece bugünkü harekât hitâm buldu. 10. Fırka benden gayrı muntazam çekilen düşmanın

ric'atini firâra kalbetmemi istedi. Hâlbuki bu gayrı muntazam ric'ati gören ben değildim, fırka piyâdesi idi. Ancak piyâdenin hatve be hatve tak'îbi iledir ki düşmana iâde-i intizâm fırsatı verilmezdi. Yakından ta'kîb buna derler..”

1- 1. Ordu: Kumandanlığı Yeniköy'den saat 1 dakika 30'da şu emri vermişti:

“Bugün [18 minh] ordumuz, saat 6'da düşmanın sol cenâhına ta'arruz etmek maksadıyla (Lüleburgaz-Satıköy) istikâmetinde hareket eyleyecektir. Bunun için:

1. Fırka: 66 râkımlı tepe [Rus haritasına göredir] -Satıköy [dâhil] mıntıkasına;

[366] 10. Fırka (Satıköy-...Dere) mıntıkasına ta'arruz edecektir. [İmrâlı'dan geçen isimsiz dere olması muhtemeldir. M. N.]

10. Fırkadan: 1 livâ, berâberinde âdi ateşli bir topçu taburu olarak Umurca karyesi civârında kademe nizâmını alıp benim emrimde kalacaktır.

Süvârî Y10, (Lüleburgaz-Satıköy-'Ahmedbey) istikâmeti ile Ergene nehri istikâmetini ve ordunun sağ cenâhını keşfedecektir. Ordu karârgâhı Ayvalı'ya gelecektir.

Haşiye: Bugün Lüleburgaz istikâmetinde bir tayyaremiz hareket etti. Gerek tayeran gerek tevakkufta üzerine ateş edilmemesi”.

Böylece 1. Ordu cephesini, şar-garb hattı üzerinde olarak şimâle çevirmek istiyordu ve sağ cenâhıyla vâsi' bir çark hareketi icrâsını tasmin eylemişti. Bu planın tatbikatı şöyle oldu:

1. Fırka: Topçu ateşinden sonra (Lüleburgaz-Çorlu) yolunun tarafeyninden ta'arruza geçti ve ric'at eden düşmanı Yörük dere ile Çamurlu dere arasındaki sırta kadar ta'kîb edebildi.

10. Fırka: Zevale doğru sağ cenâhıyla Bedir köyü işgale muvaffak olarak düşmanın cenâh ve gerisini tazyîk etti. Merkeziyle de ta'arruz etti. Düşman mukâbil ta'arruzla Lüleburgaz istikâmetine ilerlediyse de nihâyet durduruldu ve ric'ate başladı. Saat 13 raddelerinde 10. Fırka da tak'îbe geçerek akşam geç vakit Yörük deresi ve hatta şarkına kadar ileri kıta'âtıyla vardı.

18-19 Gecesini Senior dere garb sırtlarında geçirdi. Böylece plan tahakkuk edememişti ve Bulgarlar bu kazançlarını da hakîkâtte 4. 'Osmanlı koordusunun ihtiyârî ric'atine medyun bulunmuşlardı.

3. Ordunun 18 Teşrîn-i evvel Muhârebesi: Bu ordu bugün için cephe ta'arruzuna devâm etmek ve sol cenâhuyla mukâvemet etmek karârında idi. Harekât şöyle cereyân etti:

6. Fırka: Ale's-sabah ta'arruza geçti. Fakat düşmanın kısm-ı azamı daha geceden çekilmiş olduğundan ancak Satıköy'ün 3-3.5 km garbında çetin bir mukâvemetle rast geldikten sonra kolayca geniş cephe ile ilerledi. Geç vakte kadar ileri kıta'ât İmrânlı hizâlarına kadar vardı ve fırka 18-19 gecesini Satıköy civârında geçirdi; sağındaki 1. Fırka ile irtibâtta bulunuyordu.

4. Fırka: bu fırkanın bugünkü vazîfesi sûret-i 'umûmiyyede Çongara istikâmetinde ilerlemek ve 5. Fırka ile tevhi'd-i hareket eylemek idi. Ale's-sabah meydan-ı muhârebede Karaağaç şarkında ta'arruza geçilmiş ve -Bulgarların ifâdesince- düşman za'îf bir mukâvemet gösterdikten sonra ric'at eylemişti.

Öyle görünüyor ki meydan-ı muhârebeye tamamıyla ve kolayca hâkim kaldıktan sonra 4. Fırka evvelâ durmuş ve öğle sıralarında Karaağaç deresinin garb kenarı boyundan şimâle hareket etmek üzere 2 tabur ve 2 bataryadan mürekkeb bir sol cenâh kolu ve yine bu derenin şarkından şarka teveccüh etmek üzere de 12 tabur [367] ve 3 bataryalı bir sağ cenâh kolu teşkîl etmiş ve kuvâ-yı mütebâkiyesiyle Karaağaç şarkında kalmıştı. [6. Fırkanın da 1 alayı gelmiş olduğuna nazaran 14 tabur ve mühim mikdârda topçu!].

Sol kol saat 13'de Yancıkların şark tepesine varınca 5. Tuna fırkasının sağ cenâhını Karaağaç deresi garbından çevirmekte olan [17. Kolordumuz. M. N.] düşmana karşı yayılarak ta'arruza geçmişti ve düşman evvelâ tevkîf edilmiş ba'dehû mühim zâyîâtla (Tozaklı-Çongara) istikâmetine ric'at eylemişti. Bu ric'at Karaağaç deresi şarkındaki düşman kıta'âtını da berâber sürüklemüşti ve sağ cenâh kolu da bunlara topçu ateşi açmıştı.

Sağ cenâh koluna gelince: Çongara istikâmetinde bunun 3 km cenûb-i garbîsine kadar ilerleyerek kalmıştı ve 18-19 gecesi tekmîl fırka burası ile Karaağaç arasında kademeli sûrette toplanmış, ikâmete geçmişti. Böylece bu fırka bugün 'Osmanlı sağ cenâh grubunun muhârebesi üzerinde az çok müessir olmuş, fakat maksad-ı 'umûmi dâiresinde şark ve şimâl-i şarkî istikâmetinde müessir bir mesâfe dâhilinde ilerleyememişti.

5. Fırka: 17-18 gecesi Pınarhisar ve Yeni'ya kadar çekilmiş olan 5, 18 ve 20. Alaylar buralarda mehmâ emken iâde-i intizâm etmiş, 2, 45 ve 46. Alaylar ise Tozaklı ve Poyralı köylerinin garbındaki sırtlarda ve Tekye çiftliği şimâlinde kalmışladı.

18 Sabahı 5, 18 ve 20. Alaylar da tekrar ileri sürülerek diğer kıta'ât ile bir hizâya, Tekye çiftliği cenûb sırtlarına getirilmişti.

Düşman ta'arruz etmiş ve bidâyette terakki eylemişse de 4. Fırkanın da ber-vech-i bâlâ müdahalesi üzerine Türklerin sol cenâhı çözülmüş ve akşama doğru 5. Fırka da mukâbil bir ta'arruz yaparak düşmanı heyet-i 'umûmiyyesi ile yine Karaağaç deresinin şarkına sürmüştü.

18-19 gecesi 5. Fırka sûret-i 'umûmiyyede Karaağaç deresi garbında kalmıştı. Böylece bugün 'Osmanlı sağ cenâhının silsile-i ta'arruzu artık son haddine gelmiş ve vaz'iyette Bulgar lihine tebeddül hâsıl olmuş bulunuyordu.

Ma'a-hâzâ 18 Teşrîn-i evvel günü de hakîkâtte Bulgar ordusunun kaybettiği bir gün olmuştu. Şark Ordusu kumandanlığının ric'at emri vermiş olması hasebiyle 4, 6 ve 10. Fırkalar bugün 'umûmi ve ciddi bir ta'arruza girişselerdi karşılarında daha ilk andan i'tibâren esâslı ve mühim bir mukâvemet görmeyeceklerdi ve çok muhtemeldi ki bu fırkalar şimâl-i şarkî istikâmetinde 'Osmanlı sağ cenâh grubunun gerisine doğru mühim bir terakki elde edeceklerdi. Bu sâyede bu grup da 19'da behemehâl ric'ate mecbûr olarak iki muhârebe gününün zâyîâtı kazanılacak ve yahut hakîkâtte olduğu üzere sağ cenâh grubu sol cenâh grubunun ric'atinden bugün de haberdâr olmayarak veya olsa dahi Karârğâh-ı 'Umûmî'nin inâd ve isrârı ile ke-enne ta'arruzlarına devâm eyleyerek Bulgar sağ cenâhının kucağına düşmeye mahkûm kalacaktı. Kezâlik bu tarz-ı hareket 'Osmanlı sol cenâhının da inhilâlini tesri' ve ikmâl eyleyecek; Bulgarların eline külliyyetli malzeme ve silah geçecek ve bi'n-netîce Çatalca'daki mukâvemette çok meşşuk bir hâl alacaktı.

[368] İkinci Bâb

‘Osmanlılar

A) 18 Teşrîn-i evvel 328’de ‘Osmanlılar Sol Cenâhı

1- 1. Şark Ordusu Kumandanlığı

‘Abdullâh Paşa, 17 Teşrîn-i evvel saat 23’de ric‘at emrini verdikten sonra derakab hareket ederek ‘Ahmedbey köyüne gelmiş ve gecenin mütebâki birkaç saatini de burada geçirmişti. Geceleyin burası da perakende efrâdla dolmuş olup 18 Teşrîn-i evvel saat 7’de ‘Osmanlı köyüne hareket edilmişti.

Bir çarık sonra 1. Kolordu kumandanlığı da buraya gelmiş ve Ömer Yâver Paşa “geceyi ‘Ahmedbey köyünde geçirdiğini, düşmanın 3 kol ile ta’kîb ederek kolordunun darmadağın olduğunu ve döküntü efrâdın buralara kadar geldiğini” söylemişti. Bu haber, ordu karârgâhının ma‘neviyyâtını yeniden kırmış ve 2. Kolordunun da hayrı kalmamış olduğu, dün akşamki ma‘lûmâta istinâden tahmîn edilerek kolorduların Soğucak deresi şark sırtlarında durması ümidi kaybedilmiş velhâsıl “büyük-küçük bir hayli zâbitânın çekilmekte olduğu anlaşılarak dün gece verilen emirde ta’yîn olunan hattın müdâfa‘ası te’kîd olunmuş ve hasmın tak‘îbat-ı şedîdesine karşı da [her ihtimâle karşı] ric‘ate devâm edilmesi” şu emirle bildirilmişti:

‘Osmanlı köyünden

18 Teşrîn-i evvel 328 Saat 11 dakika 40

18 Teşrîn-i evvel için Ordu Emri

Numara 2

1- Kolordular dün gece [17-18 Teşrîn-i evvel] verilen ordu emri mûcibince gösterilen hat üzerinde kalacaktır;

2- Düşmanın sol cenâhımız aleyhine icrâ etmekte olduğu harekete nazaran 1 ve 4. Kolordularla süvâri fırkası 4. Kolordu kumandanının emri altında bulunacak ve 2. Kolordu düşmanın sağ cenâh kollarımıza vuku‘ bulacak teşebbüsâtına karşı mezkûr kollar ile tevhîd-i harekât eyleyerek Çongara üzerinden irtibât peydâ eyleyecektir;

[369] 3- Düşmanın ciddi bir sûrette kolordularımızı ta’kîb etmesi hâlinde düşman, dümdârlarla tutularak kısm-ı küllîler muntazam ve toplu bir hâlde ber-vech-i ‘âtî istikâmetlerde yürütülecektir.

2. Kolordu: (Çongara-Topçuköy-Yuvalı) üzerinden Uzunhacı’ya;

1. Kolordu: (Tatarlı-’Osmanlıköy-Göçerler) üzerinden Karamehmed’e;

4. Kolordu: (Akçaköy-Meşinli) üzerinden Ohlas çiftliğine;

Süvâri Fıkası: (Karışdıran-Çorlu) caddesi üzerinden sol cenâha yürüyecek ve ordunun sol cenâhını setr ve te’mîn edecektir;

4- Ordu Karârgâhı bu akşam Çorlu’ya nakledecektir”.

Böylece Şark Ordusu karârgâhı, 2. Kolorduyu sağ caenah grubuyla tevhîd-i harekete me’mûr ettikten, diğer kuvvetleri de 4. Kolordu kumandanının emrinde tevhîd eyledikten sonra, bu emrin kâğıt üzerinde kalıp kalamayacağından endişe-nâk olmaksızın, artık kendisine yapacak bir iş kalmadığını hükmederek doğru Çorlu’ya gelmiş ve 3 günlük seferine nihâyet verip Çorlu huzur ve rahatına kavuşmuştu (!)

hâlbuki bu karâr ve vaz'iyeti hiç olmazsa sağ cenâha bildirmek ve bundan emîn olmak gayr-ı kâbil-i ihmal bir vazîfe-i 'asliyye idi. Düşmanın tak'ibi karşısında sağ cenâh, mahva ma'rûz kalabilirdi.

Burada bir taraftan -ileride görüleceği üzere- Karârgâh-ı 'Umûmî ile bie muhâbere kapısı daha açılmıştı. Diğer taraftan 4. Kolordudan akşam, şu rapor gelmişti:

Evrensekiz şark sırtlarından

18 Teşrîn-i evvel 328 saat 12 dakika 30

Osamnlıda Şark Ordusu Kumandanlığına

Ric'at emrini 18 minh saat 10 dakika 30'da alarak derhâl Paşaköy ve Akçaköy istikâmetlerinde çekilmeleri İzmit ve 12. Fırkalara emrolunduğu gibi 2 tabur piyâdeden 'ibâret sol cenâh müfrezesiyle berâber bu geri çekilmenin himâyesi süvâri fırkasına da emrolundu. Seyyitlerden bu sabah hareket ettiği istihbâr kılınan 9 taburdan 'ibâret bir kola dahi bu ric'ati himâye eylemesi ve ondan sonra Küçük Karışdıran üzerine çekilmesi yazılmış ve bu sûrette sol cenâhın çevrilmesi [Hâlâ eski korku! M. N.] bir dereceye kadar temîn olunmuşsa da düşmanın sağ cenâhta ya'nî (Evrensekiz-Satıköy) cihetlerinden hareketi hâlinde bu geriye çekilme el-'iyâz bi'l-lâh bir ric'ate münkalib olmak muhtemel olduğundan sağ cenâhımızda bulunan kolorduların hareketlerini te'hîr eylemesi ve bizimle tevhid-i harekât eylemeleri için emir buyrulması müsterhamdır".

[370] Şark Ordusu Kumandanlığı ancak bu rapordadır ki Vâsıf Bey müfrezesi hakkında ilk defâ mühim bir haber almış oluyordu! Hâlbuki bundan hiç olmazsa 17 sabahı haberdâr olması vaz'iyeti büsbütün başka bir mecrâyâ sevkedebilirdi. Diğer cihetten bu rapor orduyu, 4. Kolordu vaz'iyeti hakkında da bi-hakkın hayrete düşürmüştü. Çünkü ordu, kendi fikrince, ric'at emrini 4. Olordunun daha evvel çekilmiş olduğu ve kolordu kumandanının müte'addid ibramına rağmen bir türlü durmak istemediği hakkındaki ma'lûmâtına da istinâd ettirmişti; hâlbuki rapor, kolordunun ancak bu sabah ric'ate başladığına gösteriyordu. Heyhât, kaybolmuş fırsatlar..

Bu rapora cevâben ordu, 19 harekâtında görülecek emri göndermişti.

Velhâsıl sol cenâh kolorduları 17 Teşrîn-i evvel akşamından i'tibâren bir kere daha kumandansız kalmış oluyorlardı.

2-18 Teşrîn-i evvelde 'Osmanlı Sol Cenâh Müntehâsı

1- Vâsıf Bey Müfrezesi

Hatta kendisini takip eden kuvvetler hakkında bile ma'lûmâtı olmayan Vâsıf Bey müfrezesinin bugün ağleb ihtimâl şu harekâtı yapmış olduğu -mevcûd bazı vesâike göre- tahmîn ve tesbît edilebilirdi:

Dün, 17 Teşrîn-i evvelde, saat 14'den i'tibâren parça parça Seyyitler'e indirilmeye başlanmış olan kıta'âtı Vâsıf Bey evvel emirde burada toplamak istemiş ve 18 sabahına kadar muhtemelen hareket edilmemiştir.

Bundan sonraki cereyân-ı hâli şu raporlar kısmen tavzih eder:

Saat 13 dakika 45'de Seyyitler istasyonundan, Yüzbaşı Edib Servet Bey'den [Karârgâh-ı 'Umûmî'de Erkân-ı Harbiye stajyeri; hâlen mütekâ'id Erkân-ı Harbiye Miralay] Karârgâh-ı 'Umûmî'ye: "Vâsıf Bey bu sabah saat 8 dakika 30'da keskin ve

Elmalı taburları dahi berâber olarak 7 taburla Bedirköy harâbesi şimâlindeki sırtlara hareket etti. Elde Muğla taburu vardı. Bir düşman süvâri alay dahi Bedir köy şimâlinde görüldü. Vâsıf Bey kıta'âtıyla Bedirköy şimâl-i şarkîsindeki sırtlarda muhârebeye başladı. Buraya gelen topçu cephanesi 1440 atımdır. Vesâit-i nakliyye bulunmadığından nakil edilemiyor. Bedirköy istikâmetinden gâyet sık ve yakın top sesleri geliyor. Bataryamız saat 8 dakika 30'da Muratlı'dan hareket etmiştir. Süvâri fırkası Kayabeli'nden Alacaönler istikâmetinde ilerliyor". [Hakîkâtte bu süvâri, Ergene'yi geçerek bu esnâda ric'at etmekte olan Bulgar süvâri fırkasıydı. M. N.]

Saat 17'de Seyitler'de mevki' kumandanı Tal'ât Bey Karârgâh-ı 'Umûmî'ye: "düşman piyâde ve süvârisi ile Seyitler civârındaki müsâdemede 'askerimizle elhamdülillâh muzafferen ilerledi. İstasyon civârındaki sırtlar kâmilten 'askerimiz tarafından istirdâd edildi. Top sesleri, gittikçe uzaklaşmaktadır. Vâsıf [371] Bey şimdi karşıdaki sırtları işgal edip orada çarpışmaktadır. Edip Bey bu sabah bir tabur ve bir batarya ile Kumsaid'e kadar ilerledi; düşmanın büyük bir kuvvetini görünce buraya ric'at etmeye mecbûr oldu ve boş vagonların geriye gönderilmesini tavsiye etti. Edip Bey müfrezesi sol cenâhtan süvâri hücumuna ma'rûz kalarak geriye gitmeye başladı. Sağ cenâh iyidir. Sol cenak ric'at ediyor."

Süvâri fırkası harb cedridesinde: "Vâsıf Bey müfrezesi saat 12 dakika 30'da Örendsekiz şarkına geldi ve bilahare ('Ahmedbey-Paşaköy) hattını işgal etmek üzere ahz-i mevzi ettirildi". Kaydı vardır.

4. kolordu harb cerîdesi de, muhtemelen fırkalara ric'at emri verildiğini, Vâsıf Bey müfrezesine "ric'at ediyoruz, bölüğünü süvâri fırkasıyla berâber himâye için hemen 198 tepesine geliniz, ba'dehû siz de Küçük Karşdıran itikâmetine çekiniz." Emrinin verildiğini yazıyor.

Bu ma'lûmâtı düşman hakkındaki ma'lûmâtla da karşılaştırsak şu fikr-i 'umûmiyi alabiliriz: saat 8 dakika 30'da Vâsıf Bey 7 taburuyla Ergene şarkına geçerek muhtemelen (Çiftlikköy-Bedirköy) istikâmetinde ilerlerken bu esnâda saat 10 dakika 30'da Karamürsel'de Ergene'yi geçmeye başlamış olan Bulgar süvâri fırkası pîş-dârına rast gelmiş ve topçusuz olan tarafeyn arasında kısa bir atış teâtî edildikten sonra Bulgar süvâri fırkası ric'at etmişti. Ve Vâsıf Bey de ihtimâl bu sırada aldığı 4. Kolordu emrine tevfiқан Evrensekiz istikâmetinde ilerleyerek saat 12 dakika 30 sıralarında buranın şarkına varmıştı, buradan da ('Ahmedbey-Paşaköy) hattına doğru çekilmişti.

Bir taraftan Vâsıf Bey müfrezesi ber-vech-i bâl'a Seyitlerden hareket ettikten sonra aat 10 sıralarında bir Bulgar süvâri bölüğü Kayabeli civârında hattı tahrîb ederek Seyitler istasyonuna sarkmış ve Edip Bey Muğla taburunu ve bu esnâda gelmiş olan bataryayı alarak düşmanı karşılamış düşman çekilince Kumsaid hizâlarına kadar Ergene solundan ta'kîb etmişti. Fakat buraya gelince solda Bulgar süvâri fırkasını hissetmiş, tarafeyn ileri kıta'âtı arasında muhârebe başlamış ve Edip Bey tekrar Seyitler istasyonuna çekilmişti:

Vâsıf Bey müfrezesi herhâlde artık meydan-ı muhârebe üzerinde müessir olmak imkânında değildi; bunun en iyi tarz-ı istihdamı bir an evvel 4. Kolorduya iltihâk ederek bunun emrinde tâze bir kuvvet olmak, kolordunun ric'atte ordu sol cenâhını himâyede kullanılmak olurdu. Fakat bunu da kolordu yapamamıştı. Ma'a-hâzâ alay kumandansız, karârgâhsız hatta mekkarisiz ve ağırlıksız olan bu (Sebükbar) taburların böyle bir maksatla hüsn-ü istihdamı da kolay bir iş değildi.

2- Müstaki Sûvâri Fırkası (18 Teşrîn-i evvelde)

17-18 Teşrîn-i evvel gecesini kısm-ı küllîsiyle Evrensekiz'de geçiren sûvâri fırkası 18 sabahı her taraftan [372] külliyyetli perakende efrâdın gerilere gitmekte olduğunu görünce başlıca bunları toplamakla iştilal ederek 5.000kadar efrâd toplamış bunları Büyük Karşıdaran'a sevketmişti; Evrensekiz ile hatt-ı harb arasında da 1000 kadar efrâdтан мүrekkeб diğer bir grubu toplamıştı.

Bugün için hiçbir emir alamamış olmakla berâber “vazîfem yine sol cenâhı muhâfazadır” diyerek evvelâ Bedirköy civârında bir müfreze bulundurmuştu. Bu kuvvet, Bulgar sûvâri fırkası karşısında hemen çekildiğinden ba'dehû 198'de, daha sonra Kumds'âid şimâl-i şarkisindeki 128'de topçusunu ve mitralyöz bölüklerini mevziye sokmuştu ve kendi zannına göre. “17-18 Teşrîn-i evvel gecesini Susuz Müslim'de geçirdiğia anlaşılan ve Bedirköy'e doğru ilerleyen takrîben bir piyâde alayı ve 2 sûvâri alayını sûret-i müessirede tevkîf etmiş ve telefât-ı külliyyeye uğratmış” idi [Ateş ettiği kuvvetler Bulgar sûvâri fırkası ile muhtemelen bunun yanındaki refâkât taburu idi. M. N.].

Diğer cihetten saat 11 dakika 30 sıralarında, sûvâri fırkasının zannınca [Edirne'den celbedilmiş olması muhtemel] 3 piyâde alayı kadar düşman kuvveti istasyon garbından Muhtar çiftliği üzerinden şarka doğru ilerlemiş ve bu kuvvetin kolbaşısı saat 14'te Bedirköy'e gelmişti. [Bulgar 10. Fırkasının bir livâsıdır. M. N.] sûvâri fırkası nihâyet, ordunun Soğucak dere şarkına ric'at edeceği hakkındaki emri almış ve saat 19'da Meşinli'ye hareket ederek 18-19 gecesini burada kalmıştı.

Buradan orduya gönderilen raporda firârî toplanması vesâireden bahsettiktern sonra “Vâsıf Bey'in 12 taburu saat 12 dakika 30 sıralarında kolbaşıyla Evrensekiz şarkına geldi ve bilahare 4. Kolordu emriyle bidâyette Karşıdaranlarda baderhu (Paşaköy-'Ahmedbey) hattında mevziye sokuldu” demişti; görülüyor ki Vâsıf Bey'in bile kuvvetini lâıykıyla (keşif) edememişti!

Sûvâri fırkasının bugün 4. Kolordudan: Kolordu (Paşaköy-Akçaköy) hattına çekiliyor. Sol cenâh müfrezeleri emrinizdedir. Bununla müştereken ric'ati himâye ediniz. Vâsıf Bey'in 9 taburu bu sabah Seyitlerden hareket etti. Bunu da kullanabilirsiniz” ve “Sâmi Bey alayını [İzmir] iâde ediniz. 12. Fırkanın dümdârını teşkîl ederek çekilecektir” diye iki emir aldığı da anlaşıyorsa da zamân-ı vürûdu ve bunlar üzerine birşeyler yapıp yapılmadığı ma'lûm değildir.

3- İzmir Alayı

Sûret-i 'umûmiyyede sûvâri fırkası ile berâber bulunmuş olup 18 sabahı Bedirköy şimâlinde bulunuyordu.

Biraz sonra Susuz Müslim'den düşman piyâdesi ilerlemeye başlayınca 1. Hatda İzmir taburu ile mitralyöz bölükleri olarak ve sûvâri topçusu da mevziye girerek ateş edilmiş ve düşman durdurulmuştu.

[373] Saat 13 sıralarında sûvâri Yüzbaşı Kenan Efendi [karârga-ı 'umûmide Erkân-ı Harbiye stajyeri] gelerek ric'at emrini söylemişti ve bu sırada 12. Fırkanın hal-i ric'atte olduğu da görülmüştü.

Bundan sonra anlaşıldığına göre İzmir alayı da 2 taburuyla kendi başına saat 15 sıralarında Küçük Karşıdaran istikâmetinde ric'ate başlamış ve düşman tak'ibi olmaksızın Akçaköy'e gelip buradaki 12. Fırka berâber 18-19 gecesini bu köyde geçirmişti.

Binen aleyh sol cenâhta bugün çok kolayca teşekkür edebilecek olan 10-11 tabur piyâde, süvâri fırkası, 2 mitralyöz bölüğü, 2 süvâri ve 1 sahra bataryasından mürekkeb ve ekser kıta'âtı tâze grup toplanmadan dağılmıştı; bu vazîfe burada tabiatıyla süvâri fırkası kumandanı Salih Paşa'ya terettüb ediyordu. Fakat müşârun ileyh bu iktidârı gösterememiş ve kıta'âtı elinden çıkarmıştı. Bu bi-zâtîhi mühim kuvvetin bugün istihsâl ettiği azami netîce Bulgar süvâri fırkasıyla belki 1-2 tabur ve akşama doğru Bulgarlara gelen bir bataryadan mürekkeb bir kuvvetin Ergene cenûbundan ilerleyerek ve ba'dehû şarka geçerek ric'at yolunda müessir olmasını men etmekten 'ibâret kalmıştı. Vâkî'a o zamânki hay huya nazaran bu da az netîce değise de bu işin bu kadar kolayca lehimize intâcında Nazlimov'un da büyük hissesi olduğunu inkâr etmemek iktizâ eder.

2-18 Teşrîn-i evvelde 4. Kolordu

1- Kolordu Karârgâhı

17-18 gecesini 4. Kolordu karârgâhı nerede geçirdi? Herhâlde cephede değil.

Kolordu harb cerîdesine nazaran "gece yarılarında kadar efrâd toplandıktan sonra yol şaşırılarak (!) Küçük Karışdıran'a varılmış olup 18 sabahı tekrar bir kısım perakendeyle birlikte ileri hareket" edilmişti.

Ber-vech-i zîr ric'at ric'at emrini alır almaz Evrensekiz şarkından orduya bir rapor yazıldığına; esâs ric'at emrinin Akçaköy'den verildiğine nazaran saat 10 dakika 30 sıralarında Evrensekiz civârında ve ya'nî hatt-ı harbin 11-12 km kadar şarkında bulunuyordu. Binâ'en'aleyh 18 sabahı ileride neler olup bitiyor, bunları görmeden sadece şu raporları almakla iktifâ eylemişti; hâlbuki daha 17 akşamı karârgâhın buraya gelmesini mûcib hiçbir sebep yoktu. Bu sadece kolordu kumandanlığının eser-i telâşı ve heyecânı idi:

[374] Lüleburgaz şark sırtlarından saat 8 dakika 15 F12'den: "Dün müstakil süvâri bataryası sol cenâhımız açıklarına ateş açarak 40 kadar telefât verdirdi ve çekildi. Şimdi tekrar ileri sürüldü. Birkaç tabur takviyeye ihtiyâcımız vardır. Sağ cenâhımızda kuvvet kalmadığını 35. Alay bildiriyor, tahkik ediyoruz. 17-18 gecesini düşman 3 tabur kadar kuvvetle kasabamızdan hatt-ı müdâfa'amıza şiddetle ta'arruz ederek 400 metreye kadar sokulduysa da tard edildiği 35. Alaydan iş'âr edildi. Cephe ve bilhâssa sol cenâhımızda piyâde muhârebese şiddetle devâm etmektedir".

Saat 9 târihiyle Bedirköy'de İzmir alayı kumandanı Halil Sâmî Bey'den: "muhtelit ehemmiyetlice düşman müfrezesi Susuz Müslim'dedir. Kuvvetlice süvârisi de vardır".

Fakat saat 10 dakika 30'da ordunun ric'at emri gelmişti: Dün İzmit fırkasının mürâca'ât ve talebi üzerine 4. Kolordu kumandanı, karârgâhtan Erkân-ı Harbiye binbaşısı Mehmed Ali Bey'i bu fırkaya göndermişti fakat mûmâ-ileyh hastalanarak [Kendi ifâdesine göre 'avdetle Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi'nin müsa'adesiyle 17-18'de Evrensekiz'de kalmıştı ve bu sabah karârgâh 'arâzîye çıktıktan sonra da köyde bulunurken ordunun ric'at emri gelerek mûmâ-ileyh almış ve bir tezkere ile hemen kolorduya göndermişti.]

Bunun üzerine saat 11'de 12 fırkaya Akçaköy'e, İzmit fırkasına da Paşaköy'e çekilmeleri emri gönderilmişti.

Bu meyânda Vâsıf Bey'e de -yukarıda görüldüğü üzere- ric'ati himâye için 198'e gelmesi ve ba'dehû Küçük Karışdıran istikâmetinde çekilmesi, süvâri fırkasına

-yukarıda görüldüğü üzere- Sâmî Bey alayı 12. Fırkanın dümdârını teşkîl ederek çekileceği ve kendisinin de sol cenâhı himâye etmesi emirleri gönderilmişti, saat 12 dakika 30'da da orduya ma'lûmât verilerek evvelce gönderilen metâlip de bulunulmuştu.

Bundan sonra Akçaköy'den 15 numaralı kolordu emri verilmiş olup bunda emrine müsteniden 'umûmî vaz'iyet söylendikten sonra "12. Fırkaya Akçaköy [dâhil]'den ('Ahmedbey-Akçaköy) yolunun (Pınarbaşı-Akçaköy) yolunu kat' ettiği mahalle kadar, İzmit fırkasına da buradan Paşaköyü'ne [dâhil] kadar işgal ve tahkîm etmesi, firkalardan birer alayın kolordu ihtiyâtı olacağı kolordu karârgâhının Yeni'lerde gecelerde ve yarın saat 9'dan i'tibâren Akçaköy şimâlindeki hüyükte bulunacağı" tafsîl edilmişti.

Akşam geç vakit Karârgâh-ı 'Umûmî Erkân-ı Harbiye reisi Hadî Paşa'nın -zîrde görüleceği üzere- bugün saat 15 dakika 30'da Tatarlı'dan verdiği emir alınarak bunun üzerine Yeni'lerden verilen 16 numaralı kolordu emrinde de: "... Yarın İzmit fırkası Sofular ve şimâlinde, 12. Fırka bunun cenûb-i garbîsinde ve Pınarbaşı deresi gerisinde, İzmir ve Bornova taburlarıyla Vâsîf Bey taburları [375] (Hacılar-Paşaköy) yolunun (Sofular-Yeniler) yolunu kat' ettiği mahâlde toplanacaktır; karârgâh saat 10'dan i'tibâren Sofularda bulunacaktır" denilmişti.

Şark Ordusu'na da bu bâbda şu rapor verilmişti [Ki ordu vesâikinde görülemedi]:

"Ric'at emri saat 10 dakika 30'da alındı. Bu zamâna kadar verilen sebat emirleri üzerine İzmit fırkası ale's-sabah düşmanla ciddî muhârebeye girmiş ve ihtiyâtlarını kâmilen 1. Hatta sürmüştü. Bunun üzerine ric'atî teshîl için süvârî fırkasına emir verilmiş, İzmir ve Bornova taburları da muvakkaten emrine tevdi' edilmiştir. Düşmanın bir piyâde ve bir süvârî alayından 'ibâret kuvveti Seyyitlere sarkmak isteyince buna karşı da bu sabah Seyyitlerden hareket eden Vâsîf Bey'in 9 taburu sevk edilmiş ve düşman Lüleburgaz istasyonuna kadar tard edilmiştir [Ne hüsn-i niyet ve hüsn-i zan! M. N.] bu sâyede kolordu, muntazamân geriye (Akçaköy-Paşaköy) hattına çekilmiştir. Geceki ve bugünkü kanlı müsâdemeler hep muvaffakiyyetlidir. Hatta gece ve sabah mukâbil ta'arruzlarla düşman birkaç defâ Lüleburgaz'dan tard edilmiştir. Dün gece redifler kaçmaya başladıysa da bizzat uğraşarak toplandı. Şimdi Hâdî Paşa'dan alınan emirle yarın şafakla berâber Tatarlı'daki 1. Kolordunun solu gerisinde ve (Tatarlı-Sinanlı) yoluyla Sofular arasında bulunulacaktır".

Hâlbuki bu sırada kolordunun aldığı şu raporlar hiç de vaz'iyeti bu kadar nikbînâne göstermiyordu: İzmit fırkası 18-19'da Paşaköy'ünden gönderdiği bir raporda: "şu ânda fırkanın elinde 100 mevcûdlu Akhisar, 200 mevcûdlu Söğüt ve Bilecik taburlarıyla 12 atlıdan ve cephanesiz topçudan başka bir şey kalmamıştır. Müdâfa'a edemem" diyordu.

Süvârî fırkası da saat 16'da 'Osmanlı Çiftliği'nden gönderdiği raporunda "Fırka, Şark Ordusundan (Çorlu-Ahırköy) hattına düşman süvârisinin tecâvüzüne mâni' olmak ve bilhâssa (Çorlu-Karışdırın) yolu ile (Çorlu-Muratlı) yolunu seddetmek, Muratlı civârında bir iki şimendifer köprüsünü tahrîb etmek emrini almıştır. Mevcûdumuz 800 kılıçtam 'ibârettir, imkân yapılacaktır" demişti.

Kolordu harb cerîdesinin bugünkü harekât hakkındaki şu telhîsinin zikri de faydalıdır:

“Ale’s-sabah düşmanın, sol cenâhımız akarşı harekâtı ehemmiyet kesb ediyor ve Seyyitlere, Bedirköye sarkıyordu. Saat 11 sıralarında vaz’iyet şöyle idi:

İhtiyatsız 12. Fırka: (Umurca-Burgaz) yolundan Susuzmüslüm karşısına kadar tekmîl kuvvetiyle 1. Hatta; Sâmî Bey müfrezesi Bedirköye karşı sol cenâh muntehasında; buna karşı Bulgarlar Burgaz şark [376] kenarından (Lorikyo çiftliği-İstasyon-Susuz Müslim-Bedirköy)’e kadar sol cenâhımız ve gerilerimize düşmüş bir vaz’iyette, bir kısmı da Kumsaid ve Bedirler’e sarkıyor.

Eyyâm-ı ahîrede Biga ve Ayvacık alaylarıyla takviye edilen İzmit fırkası eski mevzide.

Ale’sabah Uşak fırkası tarafından ses işitilmemesi bunun çekildiğini te’yîd ediyor. Biraz sonra o taraftan top ve tüfek sesleri sıkıştı, demek düşman bu taraftan da çeviriyor. Karârgâh 198’de idi. [Hayır! M. N.]

Bu sırada ric’at emri geldi ve sağ cenâhtan başladı. Umurca çiftlik sırtlarıyla Siver ve Yörükdere şark sırtlarında himâye mevzileri alındı (hüsn-i zan!)

Ric’at herhâlde panik hâlinde olmuyordu ve düşman da ta’kîb etmiyordu.”

Kolordu cerîdesinde Lüleburgaz muhârebesinin zâyîâtı da şöyle yazılıdır:

İzmit fırkasından: 20 zâbit yaralı, şehîd?, 500 efrâd yaralı ve şehîd kayıp? Top zâyîâtı yok. Muhârebe hitâmında tekmîl fırka 1.5 tabur derecesindedir.

12. Firkadan: Zâbit: 5 şehîd, 20 mecrûh, 4 kayıp.

Efrâd: 377 şehîd, 704 mecrûh, 1169 kayıp.

Kolordu birinci, kısmen 11. Bulgar fırkaları ve Bulgar süvârisi ile muhârebe etmiştir (!).

Fırkaların Harekâtı

12. Fırka: geceleyin bir yaralı Bulgar çavuşu esir etmiş ve bu; 18’de ‘umûmî ta’arruz yapılacağını söyleyerek fırka dâhilinde tamim edilmişti. 18 sabahı fi’l-hakîka ciddi bir ta’arruz başlamıştı ve düşman, zan ve ümîd hâricinde, hâssaten 12. Fırka sağ cenâhını tazyîk etmeye başlamıştı. Sol cenâhtan da muhârebe şiddetlenmiş ve saat 9 sıralarında bazı kıta’âtın çekildiği görülerek yetiştirilmiş, müdahale edilmişti. Ma’a-hâzâ saat 11’de ric’at emri alındığı sırada vaz’iyet henüz hiçbir sûretle sarsılmış değildi.

12. fırka evvelâ sol cenâhını ve bnataryaları geriye çekertek sağ cenâh gerisinde bir himâye mevzisi almış ve ba’dehû sağ cenâhını çekerek 198’de tekrar bir himâye mevzii tutmuştu. Düşman, ric’ati sadece top ateşiyle ta’kîb eylemişti.

Yanlışlıkla Akçaköy zannıyla Küçük Karışdıran’a gidilmişse de, nihâyet hatâ anlaşılınca saat 22’de tekrar buradan hareket edilerek topçu taburu, 35. Alay, 34. Alayın 3. Taburu ve Kirmastı ve Balıkesir taburlarıyla Akçaköy’e gelinerek 18-19 gecesinin mütebâkisi burada geçirilmiş, diğer kıta’ât ile irtibât kaybedilerek bunların Küçük Karışdıran’da kaldığına hükmedilmişti.

[377] İzmit fırkasına gelince: Bu 18 sabahı kâğıt üzerinde 1.266 insan, 1.175 muaddel martini tüfekli ve fakat hakîkâtte haylice efrâdı dağılmış ve alay kumandanı tarafından işe yaramaz diye takdîm edilen Ayvacık alayını da emrine almış ve iyi kötü bunu da cepheye sürmüştü.

Sabahleyin sağ cenâhta derin bir sessizlik ve sükûnet hüküm-fermâ iken [Ki bunun ne olduğunu tahkîke merâk edilmediği anlaşılıyor. M. N.] 12. Fırka da

muhârebe başlamıştı. Bir müddet sonra düşman İzmit fırkasına karşı da şiddetli bir topçu ateşi açarak müte‘âkiben Sultan çiftliğinin 2.5 km kadar cenûbundaki bataryalar arasından ve şimâlinden bir alay kadar piyâde ta‘arruz ederken sağ açıktan da diğer piyâde hatları fırkanın cenâh ve yanına doğru ilerlemeye başlamış ve sağda bize mensûb kuvvet bulunmadığı nihâyet tahakkuk etmişti.

Ma‘a-hâzâ cephedeki taaruz bi’n-nisbe çabuk durdurulmuş sağ cenâhta da düşman hatları 1000 metreye kadar sokuldukları hâlde ziyâde zâyîâtla durdurulmuştu.

Nihâyet saat 13 dakika 18’de kolordunun saat 11 târîhli, ric‘at emri gelmişti ve bu sırada düşman piyâdesi vasatı 800 metre dâhilinde bulunuyordu; [İhtimal soldan 12. Fırka da bu esnâda hiç olmazsa mühim bir kısmıyla hatt-ı harbtan çekilmiş ve İzmit fırkası büsbütün münferit ve tehlikeli bir vaz‘iyette kalmıştı. M. N.]

Ma‘a-hâzâ fırkanın elinde Bilecik alayı henüz ihtiyâtta olduğundan bununla ve 2 batarya ile sağ cenâh gerisinde ve Umurca şimâl-i garbî sırtlarında himâye mevzii alınarak ric‘at intizâmı başlamıştı.

Çamurdere şarkında da müte‘âkib bir himâye mevzii alınmıştı.

Düşman şiddetli ateş ve piyâde ile bir müddet ta‘kîb etmişse de himâye mevzii önünde durdurulmuş ve hatta 12. Fırkaya da yardım edilmişti.

Fahri Paşa Akçaköyde kolordu kumandanını görerek Paşaköyü’ne gitmek hakkında tekrar emr-i şifâhî almıştı ve Bilecik alayı 2 batarya ile buraya gelmişti. Fakat fırka dağılmıştı: diğer bataryanın Alaybeyi değirmeni civârında kaldığı haber alınmış, İzmit alayının, yolu şaşırarak Yenilar’a gittiği, Eskişehir alayının da Çorlu yolunu tuttuğu anlaşılmıştı.

Böylece bidâyetten beri ne firkaları ve ne de kolordu kumandanının kendisine itimat etmediği, daha 17 öğleden sonra “kaçtı addiyle ordunun ric‘at kararı üzerinde haberi olmadan müessir olmuş olan 4. Kolordunun 12. Ve İzmit firkaları hakîkâtte ancak 18 zevâlinde, henüz mevziinin hiçbir parçasını [378] düşmana terk etmeden, aldığı emirledir ki ric‘at etmişti ve 3 gündür kendisine çok fâik düşman kuvveti karşısında gösterdiği sebatın, yaptığı ta‘arruz ve mukâbil ta‘arruzların da te’sîriyle düşman, firkalarımızın ric‘atını ni‘me’l-matlûb bilerek arkalarına düşmekten ictinâb eylemişti, kolordu kendisini sağ ve sâlim olarak kurtarmıştı.

Fakat ne çâre ki bundan sonra girişilen uzun ric‘at, büsbütü çığrından çıkan sevk ve idâre, irtibâsızlık, yağmurlar, kolera, vs. bu şanlı günlerden geriye kalmış olan bir avuç kahramanı ifnâ edecekti..

3- 18 Teşrîn-i evvelde 1. Kolordu

1. kolordu kumandanlığı, ric‘at emrini alarak firkalarına tebliğ ettikten sonra 17-18 gecesı Satıköyden hareket etmiş, ‘Ahmedbey’e gelmiş fakat evhamlanarak burada duramayıp şarkına geçmişti. Burada kolordu kumandanının emriyle, Erkân-ı Harbiye reisi 1-2 zâbitle ‘Ahmedbey’e dönerek yarın sabah buradan geçecek kıta‘âta rehberlik etmeye me’mûr olmuş kolordu kumandanı da diğer zâbitlerle yola devâm eylemişti.

İlk kısmın harekâtı ve fa‘âliyeti şunlar olmuştu:

Erkân-ı Harbiye Reisi ve ma‘iyyeti ortalık ağarırken 18 sabahı ‘Ahmedbey’e girmiş olup 1 saat sonra 2. Fırka kumandanı, fırka istihkâm bölüğü ve topçu alayı da

gelmişti. Fırka kumandanı Çorlu'ya fırkasıyla giderek 1-2 gün istirahatten sonra tekrar muhârebeye dönmek istemişse de kolordu Erkân-ı Harbiye reisi kolordu emrini gösterince nihâyet Aziz Paşa da Tatarlı'ya gitmeye karar vermişti.

Bundan sonra Erkân-ı Harbiye reisi de Tatarlı'ya gelerek şark sırtları mevzi-i müdâfa'a olarak intihâb etmiş ve biraz sonra Uşak, 2. Fırka kumandanları da Tatarlı'ya gelmişlerdi; Erkân-ı Harbiye reisi burada tarassut ederek Şark Ordusu'na şu raporu göndermişti:

“1-2 saate yakın bir zamândan beri (Tatarlı-Tekye çiftlik) yolu istikâmetinden ve Tatarlı'dan takrîben 7-8 km uzaktan nokta-yı şikenleri gözle kâbil-i ru'yet, şiddetli; diğeri Akçaköy istikâmetinden hemen aynı derecede top sesleri gelmekte ve son zamânda evvelkisi uzaklaşır gibi olmakta ise de ikincisi şarka doğru inmektedir;

2- 2. Fırkamız geldi. Bi't-tabi' nisbeten daha za'îf olarak şimdi 'Ahmedbey köyünden Tatarlı köyüne gelmekte ise de burada fırka kumandanı Paşa Hazretlerinin dahi kanaâtleri vechile iyi bir mevzi' [379] yoktur. Tutulacak mevzi'ler her taraftan kâbil-i ihatâdır. Fazla olarak ordu emriyle diğerkolordulara tahsis olunan nûkat-ı tedâfüiyye yek-diğlerinden -Karaağaç hattında olduğu gibi- çok uzaktır. Te'âvün pek zordur. Bâ-husûs sağ cenâhımızdaki Çanakkale fırkası şimdilik yalnız karârgâhtan 'ibârettir;

3- Uşak fırkası za'îf mevcûd 5 tabur ve noksân cephaneli 3 batarya ile Tatarlı'ya geldi. Nişancı alayı da meydanda yok;

4- Şimdi 4. Kolordu tahmîn olunan oldukça muntazam ve büyücek 1-2 yürüyüş kolu, önlerinde külliyyetli süvâri olduğu hâlde Meşinli istikâmetinde yürümektedir. Bu kol, 4. Kolordu ise Akçaköy hedef olduğuna nazaran daha şarka gelmeye mecbûr kalmış. Şu takdîrde bu kolun düşman olması hâlinde kolordumuzun mevkiisi tehlikededir ve sol cenâhtan, şimendifer ve Çorlu'dan Istranca üzerine atılmak muhâtarası vardır. Diğercihetten sağ cenâh grubu muvaffak ise ona yardım etmek lâzım gelir;

5-Böyle bir vaz'iyette ilk ordu emri emri mûcibince [Lüleburgaz Muhârebesi'nin mukâddem ki ric'at emri M. N.] Ohlas Çiftliği istikâmetinde yola düzülmekten başka çâre yoktur zannolunur;

6- Şimdilik bu vaz'iyette 2. Fırka ihtiyâten Tatarlı köyünde tevkîf olunmuştur.

7- Bu bâbda yapılacak mu'âmeleyle dâir müsâriaten emir itası ehemmiyetle istirham olunur;

8-Şimdi Tatalı'ya gelen Kastamonu fırkası kumandanının elinde ancak 800 mevcûd 1 tabur kadar perakende, bir de me'a-cephane 1 bataryası vardır;

9- Biz şimdilik Tatarlı'dayız”.

Balkan Harbi'nde ordumuzun ne kudrette kumandanlar ve Erkân-ı Harbiye reisleri elinde olduğuna parlak bir misâl olduğu için istinsah edilen bu rapor tamâmen evham ve hayâlât üzerine müstenid ve göz arkada olmak rûhunun bir tecellîsiydi. Bereket versin “Osmanlı'da 'Abdullâh Paşa'yı bulamayan raporun hâmilisi bunu geriye getirmişti.

Nihâyet Uşak fırkasının Tatarlı şarkındaki hüyükten şimâle, 2. Fırkanın da cenûba doğru mevzi' alarak tahkîmât yapımları hakkında emir yazılmak üzere iken Çorlu yolundaki kolordu kumandanından şu emir gelmişti:

Hacılar

18 Teşrîn-i evvel 328 Saat 12 Dakika 10

Tatarlı'da 1. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Şevki Bey'e

Hacılar'da 'Abdullâh Paşa ile görüşüldü. ['Abdullâh Paşa Yâver Paşa'ya "burada işin ne? Kolordunun] [380] Tatarlı'da bulunacak, niye buraya geldin" acaba dedi mi? Zannedilmez; Çünkü 'Abdullâh Paşa da 'Osmanlı'da bulunacağım demişken Çorlu'ya gidiyordu.. M. N.] vaz'iyet i'câbı Ergene gerisine çekilmeye karâr verilmiştir. ['Acâib şey: 'Abdullâh Paşa'nın 'Osmanlı köyünden verdiği 18 Teşrîn-i evvel için 2 numaralı kolordu emrinde evvelce gösterilen hat üzerinde kalınacağı, şayet düşman kolordularımızı ciddi sûrette ta'kîb ederse geriye gidileceği musarrahtı. 'Abdullâh Paşa ise 'Osmanlı'dan Çorlu'ya giderken Hacılar'da, ya'nî Oamanlı'nın henüz 4-5 km cenûbunda bulunurken arada geçen 5-10 dakika zarfında böyle ciddi bir tak'îbe delâlet edecek bir haber almamıştı o hâlde Yâver Paşa'ya neden böyle söyledi? Demek oluyor ki esâsen emrolunan hatda durmak kaydı, bir kanaâtla değil lakırdı olsun diye yazılmıştı. M. N.] ben Çorlu'ya hareket ediyorum. Mîr-livâ Nâsır Paşa Hacılar şarkında bir himâye mevzii ahzedecektir. Fırkalara ve mümkün olursa civâr kolordulara tebliği. Siz de Çorlu'ya geliniz".

Gözü zâten arkada olan Erkân-ı Harbiye reisi bu emri alınca fe-niğme'l-matlûb addederek derhâl şu emri yazmıştı:

2. Uşak fırkalarına: "vaz'iyet i'câbı 1. Kolordunun Ergene gerisine çekilmesine emir verilmiştir. 2. Fırka önde, Uşak fırkası bunu ta'kiben hareket edecektir. Bu iki fırka 18-19 gecesini mümkünse (Ahırköy-Köçeler) hattı üzerinde [Ya'nî 18 sabahı ric'ate başlanan hattan harita üzerinde 30 km geride M. N.] geçirecektir. Kolordu karârgâhı Çorlu'dadır.

'Ahmed Şevki".

Fakat "lâ-râhate fi'd-dünyâ!" ".. Çorlu'ya gidip hep berâberce istirahat, bu defâda Karârgâh-ı 'Umûmî mâni' olmuştu:

Bu sabah Erkân-ı Harbiye-i 'umûmiyye reisi Hâdî ve 2. Reis-i sâni Pertev paşalarla Seryâver Nâci [Manastırlı Naci Paşa] ve Erkân-ı Harbiye Yüzbaşısı Mes'ûd Beyler'i [Karârgâh-ı 'Umûmîdeki Erkân-ı Harbiye stajyerlerinin bugün Erkân-ı Harb'likleri tasdik edilmişti. M. N.] hâmil-i otomobil karşı gelmişti.

Çobanoğlu Ömer Zeki Bey'in kitabına göre: (müşârun ileyhim vaz'iyeti anladıktan sonra reis-i sâni, reis-i 'umûmiyye hitâben "rica ederim Paşa Hazretleri, sağ cenâh muvaffakiyyetle harbediyor. Bu muvaffakiyyeti idâme ettirmek ve onların sol cenâhlarını temîn etmek için bütün mes'ûliyeti üzerinize alarak bu kolordunun burada mevzi alıp durmasını emir buyurun. Bu sûretle bizim için herhâlde muvaffakiyyet vardır." Dedi. Reis-i 'umûmî köye dönmeyi emrettiğinden tekrar Tatarlı'ya dönüldü. Fırka kumandanları celbedilerek kıta'âtın hâl ve mevcûdları suâl edildi.

[381] Her iki kumandanı [Cânib ve Prens 'Aziz Paşalar M. N.] dahi fırkalarının iyi bir hâlde bulunduklarını ve bu sırtlarda müdâfa'a edebileceklerini söylediler. Bilhâssa Aziz Paşa: "Bize yalnız biraz erzak ve cephanе gönderirseniz biz her yerde ve her vakit harb ederiz" mukâbelesinde bulundu. Pertev Paşa Hazretleri gönderileceğini vaad ederek E. H. yüzbaşısı Me'ûd ve evvelden beri burada müdâfa'a edip Çorlu'ya gidilmesine kat'iiyen muvâfakat ve rıza göstermeyen Remzi

Beyler'i yanına gelerek 1 ve 4. Kolordulara hitâben 'âtideki emri yazıp Hâdî Paşa Hazretlerine imzâ ettirdi. Erkân-ı Harbiye Reisi Bey'e de hitaben: "Şevki Paşa! Kolordu kumandanlığına vekâleten bu emri ifâyâ me'mûrsunuz" diyerek verdi ve 'aynen verilen diğer bir sûretinin de hemen 4. Kolorduya gönderilmesini tembîhen ve otomobile râkiben 'avdet buyurdular.. Şevki Bey'in paşalığa terfii de burada öğrenilmişti.." Emir şudur:

Tatarlı'dan

18 Teşrîn-i evvel 328 Saat 15 Dakika 30

1- Ordunun sağ cenâhında 3, 18 ve 17. Kolordularla 1. Kolordunun 3. Fırkası müctemian ve müttehiden Pınarhisar cihetindeki düşman kuvvetlerini geriye püskürtmüş olup el'ân muvaffakiyyetle ta'arruza devâm etmektedirler;

2- Ordu, 2, 1 ve 4. Kolordularla şimdi bulunduğu hatda tevakkuf edecektir;

3- 2. Kolordu, 'umûmiyyetle Topçu köyünün garbındaki surtlarda kalacaktır;

4- 1. Kolordu, 'umûmiyyetle Tatarlı garbındaki sırtlarda tevakkuf edecektir;

5- 4. Kolordu, 1. Kolordunun solu gerisinde bulunacaktır;

6- Her kolordu kendi ilerisine göndereceği süvâri zâbit keşif kolları ile düşmana karşı temâsı muhâfaza ettirecek ve bilhâssa düşmanı ordumuzun sağ cenâhı tarafına ta'arruz edip etmediğini tahkik ettirecektir. Kolordular yek-diğeriyle mutlaka irtibât ve muvâsala temîn eyleyeceklerdir.

7- 2. Kolordu behemehâl ordunun sağ cenâhındaki kolordularla te'mîn-i irtibât edecek ve daha bugünden o cihetin muhârebesine iştirâkle muvaffakiyyeti gayret eyleyecektir;

8- Bugün vatanın hayat ve mematı Şark Ordusu'nun elindedir. Ric'at, mevcûdiyyet-i 'Osmaniyyeyi tehlikeye koyup memleketi inkıraza sürükleyecek, muzafferriyyet ise devletin bekasını temîn eyleyecektir;

9- Bu emrin münderecâtı 1. Şark Ordusu kumandanı 1. Ferik 'Abdullâh Paşa Hazretlerine bizzat başkumandanlık tarafından bildirilecektir.

Başkumandanlık Vekili Nâmına

Erkân-ı Harbiye-i 'Umûmiyye Reisi

Mehmed Hâdî"

[382] Fakat Hâdî Paşa'ya fırkalarının iyi bir hâlde olduğunu söyleyen kumandanlar, paşalar 'avdetinden sonra fiiliyâta sıra gelince kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi'ne başka türlü söylemeye başlamışlardı:

Prens 'Aziz Paşa, "Fırkadan kimse yoktur, gelecektir. 2. Nişancı taburu şimdi geldi, şimdilik Uşak fırkası emniyyet ve muhârebe tertîbâtı alsın" diyerek infikâk etmişti. Uşak fırkasının ise ortada bulunmadığı rivâyeti berdevâmdı ve Canib Paşa "aslı yoktur, bil'akis mevcûdum 250'den fazladır, yarına kadar hepsi toplanacak" demişti!

Fi'l-hakîka bu sırada Tatarlı'da mevcûd-ı kıta'ât 2. Fırka topçu alayıyla istihkam bölüğü ve nişancı taburundan ve Uşak fırkası nâmına da birkaç yüz insandan 'ibâretti; kolordu efrâdı kısm-ı küllîsinin dağıldığı ve muhtemelen Çorlu yolunu tuttuğu anlaşıyordu; bu bâbda Erkân-ı Harbiye reisiyle 2. Fırka kumandanı arasında cereyân eden şu muhâbere hâssaten şâyân-ı dikkattir:

Erkân-ı Harbiye reisinden saat 18, 2. Fırkaya: “Bilâ-emir Çorlu yolunu tuttuğu anlaşılan piyâde alaylarınız henüz ‘avdet etmediklerinden tahaddüs edecek ahvâlin pek vahim olacağına göre i‘câbının teemmül buyrulması ve ba’demâ bu gibi harekât-ı keyfiyyeye mahal bırakılmaması..”

Cevâb: Saat 18 dakika 15.” Verilen fırka emri mûcibince 2. Fırka kıta‘âtının ‘Ahmedbey köyüne hareketi emredilmiş ve oradan da bilhâssa Tatarlı’ya ‘avdetleri için neferler bırakılmıştı. Ben topçu kıta‘âtının mecrûhînini toplamak üzere ilerleyip Cemil Bey’i tevkîl ettim. O da kıta‘âtı Paşaköy istikâmetine sevketmiş. Bunun üzerine kıta‘âtı toplamak üzere fırka Yâveri Çorlu yoluna gönderilmiştir.

Harbiye Nazırı Yâveri, Selim Sırrı Bey bugün hatt-ı harbi teftiş ederken 2. Fırka kıta‘âtının perakende bir sûrette ‘Ahmedbey istikâmetinden geldiğini görmüş bunun üzerine mezkûr perakendelere sağ cenâhımızda işitilen top sesleri cihetine gidilip onların muâvenetine şitâb eylemesini emretmiş, mezkûr efrâd perakende sûretiyle o istikâmeti tutmuşlardı.

Elden geldiği kadar firkamız ancak yarın toplanabilecektir”.

Gece yarısından sonra da 2. Kolordunun Topçuköyü’nden saat 22’de gönderdiği rapor gelmişti ki bunda 5. Fırka ve Kastamonu firkası bakiyyesi ile Topçu köyüne gelindiği daha sonra 3. Fırkanın da geldiği ve 4. Fırka ile Çanakkale firkasından henüz haber olmadığı bildirildikten sonra “bugün saat 15’te 17. Kolordunun 3. Fırkaya gönderdiği raporda sağ cenâhın Pınarhisar önüne kadar ilerlediği ve fakat Karaağaç istikâmetinden kuvvetli bir kolun ilerlemesi üzerine 3. Fırkadan muâvenet talep edilmişse de bunun Topçuköyü’ne geldiği, haberlere nazaran 17. Kolordunun dağıldığı,

[383] 3. fırkanın bu gece saat 1’de hareket ettirileceği, müstakil süvâri livâsının Topçuköyü’nde bulunduğu” bildiriliyordu.

1. Kolordu karârgâhının bugünkü fa‘aliyeti bunlardan ‘ibâret olup böylece kumandan ve bir kısım zâbitânı Çorlu’da bulunurken Erkân-ı Harbiye Reisi ve diğer zâbitânı Tatarlı’da geceliyordu, sağdaki 2. Kolordu ile irtibâta girilmiş, soldaki 4. Kolordunun da Meşinli’ye doğru gelinmiş olduğu gözle görülmüştü. Fırkalar hakkında da elde edilebilen diğer ma‘lûmât da şunlardan ‘ibârettir:

Uşak Fırkası: 17-18 gecesi ric‘at emrini alarak düşmanla temâs etmeksizin sûret-i ‘umûmiyyede geceden Satıköy istikâmetinde şarka çekilmiş idi. Fakat meselâ Demirci taburunun bazı bölükleri gibi bir kısım kıta‘ât ric‘atten haberdâr olamayarak cepheye kalmışlar ve sabaha karşı mevziî hücûmlara bile dūcâr olarak reddeylemişlerdi, bundan sonra da ağıleb ihtimâl inhilâl ederek dağılmışlardı. Esâsen 2. Fırkanın 6. Alayı yanında bulunan Simav taburula Kula taburunun kısm-ı küllîsi Çorlu’ya gitmişti; Eşme taburuyla Kula taburunun 4. Bölüğü de sonradan Tatarlı’ya gelmişti.

Ma‘a-hâzâ el altına toplanan taburlar da, inhilâl hâlinde ve bir avuç insandan mürekkebtî.

Müretteb 1. Fırka: Bunun 17’de Satıköyde ordu emrine alınmış olan 1. Nişancı alayı 17-18’de burada ric‘at emrini kolordu kumandanından alarak 18 Teşrîn-i evvel sabahı 2 taburuyla ve mitralyöz bölüğü ile ‘Ahmedbey’e gelmiş ve 2 saat kadar burada kaldıktan sonra kendi harb cerîdesine göre (Kimseyi görüp emir alamadığından Çorlu yolunu tutarak) harekete devâm etmiş ve öğleden evvel

‘Osmanlı köyüne gelerek burada ordu ve 1. Kolordu kumandanlarını görerek Beyazköy deresinin şarkında himâye mevzii tutmak vazifesini almış ve 18-19’da aç ve bî-ilaç burada kalmıştı. Nâsır Paşa da berâberdi.

Bunun 17 akşamı Umurca çiftliğine gönderilmiş olan 3. Taburu ise 17-18’de Tatarlı’ya ric‘at emrini alarak hareket etmiş ve fakat yolu şaşırarak 18’de Topçuköyü’ne gelmişti.

Bu fırkanın, 2. Kolordu mıntıkasında Çanakkale fırkası emrinde muhârebeye giren 3. Alayı ise bu firkadan aldığı ric‘at emriyle 17-18’de Satıköyde mehmâ emken toplanarak 18 sabahı erkenden (‘Ahmedbey-Çorlu) istikâmetinde yola çıkmış, yolda 4. Kolordu karârgâhına tesâdüf ederek Tatarlı’ya teveccüh etmiş fakat gece olduğundan 18-19’da Paşaköy’de kalmıştı. Esâsen kısm-ı azam efrâdı ağırlıkları elden çıkmıştı.

2. Fırka: Fırka kumandanı, kolordudan ric‘at emrini alınca 18 minh saat 1’de ric‘at emrini [384] vermişti; sıra ile nişancı taburu, topçu alayı, 4, 5 ve 6. Piyâde alayları hemen hareket edeceklerdi emir, 4 ve 6. Alaylara bunlardan az evvel rapor getiren süvâriyle gönderilmişse de diğerlerine ne sûretle tebliğ edildiği hakkında bir kayıt yoktur. Saat 2’de fırka kumandanı ve nişancı 2. Tabur Satıköyü’ne hareket etmiş, yolda topçu alayıyla istihkam bölüğü de iltihâk eylemişti. Bu sırada Erkân-ı Harb Kolağası Harem Bey hastalanmış, fırka kumandanı ise kıta‘âtı bırakarak ilerlemişti.

‘Ahmedbey’e geldikten sonra bir emir ve haber alınamayarak Taralar’a yürüyüşe devâm edilmiş ve ber-vech-i bâlâ bu kıtalar oraya varmıştı.

Piyâdelere gelince: 4 ve 6. Alaylar’a ric‘at emri ancak tulû-i şems sıralarında varmış olduğundan ric‘at ederken düşman ateşine uğramışlar, dağılmışlar, yolu kaybetmişlerdi. Muhtemelen 6. Alay’daki sahra bataryası da mevzide kalmıştı.

5. alay hakkında ise bir ma‘lûmât yoktur. Öyle görünüyor ki 4, 5 ve 6. Alaylardan bir kısım Çorlu yolunu tutmuş, diğerleri de öteye beriye dağılarak ancak 19’da Tatarlı’ya gelebilmişlerdi.

4-Teşrîn-i evvelde 2. Kolordu

1-Kolordu Karârgâhı ve Kısım-ı Küllîsi

17-18’de ric‘at emrini verdikten sonra 2. Kolordu kumandanlığı 18 Teşrîn-i evvel 328 saat 4’te, Karaağaç Meydân Muhârebesi’nden ‘Ahmedbey tarîkiyle Topçu köyüne hareket ederken yalnız el altındaki 5. Fırka müretteb kuvvetinin ve bir de Kastamonu fırkası bakâyâsının hareket etmiş ve edeceğini biliyordu, 3. Fırka, Çanakkale ve 4. Firkalardan hiç haberi yoktu.

Her tarafı doldurmuş olan perakendeler arasında harekete devâm eden kolordu karârgâhı nihâyet 11 sıralarında Topçu köyüne varmıştı ve köy civârında Erikli fırkası perakendelerine, bu meyânda Fırka Erkân-ı Harb’ine tesâdüf edilerek vaz‘iyet sorulmuş ve mûmâ-ileyh “bu bâbda bir şey bilmediğini, Erikli fırkasının çekilip dağıldığını, efrâdı fırka kumandanının Topçuköy şimâlinde toplamaya çalıştığını söylemişti; köyde 17. Kolordu karârgâh heyetine de tesâdüf edilmişti.

Nihâyet saat 15 dakika 30 sıralarında 5. Fırka, saat 17’de Kastamonu fırkası ve müte‘akiben 3. Firkalar gelmiş ve Kastamonu fırkası köyün garbında, 5. Fırka da şimâlinde ikâmete me’mûr edilmişti. 3. Fırka da evvelâ şimâlde yerleştirilmişse de -ber-vech-i zîr- gece yarısı yeniden tahrîk edilmişti. Bu sırada kolordu karârgâhı,

Lüleburgaz Meydân Muhârebesi'nin zâyiatını da tesbite çalışmış olup takrîben şu netîceye varmıştı:

[385] “5. Fırkadan: 7 zâbit şehîd, 15 zâbit mecrûh. Efrâd zâyîâtı kâbil-i tesbît değil.

4. batarya mevziinde kalmış, 2 batarya kurtulmuştur.

4. Fırkadan: 11 Teşrîn-i evvelde bir top Kavaklı'da kalmış olup 5 batarya da Karaağaç'ta mevzide kalmış ve ancak 3 toplu 1 batarya ile birkaç bataryalık toparlak ve cephane arabası kurtulmuştur.

İstihkam taburu 3. Bölüğünün de ancak 4 kişi kaldığı anlaşılmıştı”.

Buraya gelen mevcûdlar da takrîben şöyle tesbît edilmişti:

5. Fırka 74 zâbit, 2530 nefer, 3 makineli tüfek, 8 top.

Kastamonu Fırkası 35 zâbit, 1320 nefer,

5. Fırka'ya merbûd 12 zâbit, 326 nefer

4. Fırka perakendeleri

10. Süvâri Alayı 11 zâbit, 144 nefer

132 zâbit 4320 nefer

3. fırkadan mevcûd alınamamışsa da kuvetinin 8 tabur, 1 makineli tüfek bölüğü, ½ süvâri takımı ve 4 batarya olduğu anlaşılmıştı. 4. Fırka kısm-ı küllîsi ve Çanakkale fırkasından yine hiçbir haber alınmamıştı. Piyâdeler de 150 fişek ve bir mikdâr ihtiyât cephane vardı.

Saat 15 sıralarında 1. Kolordu'dan şu iki rapor gelmişti:

A) Birisi saat 13 dakika 20 târîhli ve Sinanlı şarkından yazılmış olup kolordu Erkân-ı Harbiye reisinin bu sırada ordu kumandanlığına hitaben yazdığı ve derhâl ric'at teklîfini hâvi olup orduyu bulamadığı için geriye gelmiş olan raporun aynı ma'lûmâtı hâvi olup ayrıca “4. Kolordu kumandanlığının 18 minh saat 1 raporuna göre bu kolordu, dün sabahdan saat 16'ya kadar 6 piyâde alayı ve 9 bataryalık kuvvetle muhârebe etmiş ve bunlardan iki alay ve 3 batarya Kara Danişmend ve Susuz Müslim'i işgal ve kolordu cenâhını ihatâyâ kıyâm etmiştir. Şimdi (Akçaköy-Meşinli) yolunda önünde süvâri bulunan oldukça muntazam ve uzun bir kol görüyoruz ve belki 4. Kolordudur diyoruz. O tarafta top sesleri kesildiğine göre 4. Kolordu ile muhârebe eden düşmanın Karaağaç istikâmetine, sağ cenâh grubumuza doğru ilerlemek istediği zannedilmektedir” deniyordu;

[386] B) Saat 13 dakika 50 târîhli bir raporda ise: “1. Kolordu, Çorlu'ya hareket için Ergene gerisine gitmek maksadıyla -emir aldı. Yarım saate kadar hareket edeceğiz.” Deniliyordu. 2. Kolordu kumandanlığı saat 15 dakika 30'da bu raporlara cevâben “bizim kıta'ât buraya geliyor. Çongara cihetinde şedîd muhârebe vardır. 4. Kolordunun hareketine ve bize 'âid bir iş'âr yoktur. Bu bâbda bir şey biliyorsanız iş'ârı.” raporu gönderilmişti.

Mûcib-i memnûniyyettir ki 1. Kolordunun bu raporları 2. Kolordunun da derhâl geriye hareketine devâm-ı karâr ve emri vermesine sebep olmamıştı.

Nihâyet gurûbdan sonra Hâdî Paşa'nın emri gelmiş ve vaz'iyet-i 'umûmiyye az çok tavazzuh eylemişti ki bu emir, Tatarlı'dan saat 15 dakika 30 târîhiyle gönderilmişti.

3. fırka kumandanlığı saat 18’de muvâsalatında “bu raporu yolda aldık, fakat bir şey yapmadık diyerek 17. Kolordunun şu raporunu kolordu kumandanlığına vermişti:

Çongara şimâl grubu sırtlarından, saat 15 dakika 10, 3. Fırka kumandanlığına: düşmanın topçu ve piyâdeden mürekkeb kuvvetli bir kolu Karaağaç’tan Çongara istikâmetinde sol cenâhımıza ilerlemektedir. Biz Karaağaç nehrinin hemen garbindaki sırtlara ta’arruz ettiğimizden sol cenâhımız pek açık ve tehlikelidir. Hemen düşmana ta’arruz ile sol cenâhımızı takviye ediniz ve bizimle tevhîd-i harekât ediniz”.

Çok mühim vaz’iyet, doğru bir kolordu karâr ve talebi! Fakat ne çâre ki 3. Fırka bunu aldıktan sonra saatlerce bir şey yapmayarak Topçu köyüne yürüyüşe devâmı tercih eylemişti.

Bu defâ 2. Kolordu kumandanlığı hatâyı tashîhe kalkarak 3.nün fırka hemen sağ cenâh grubuna doğru giderek buna iltihâk edip yarın sabah muhârebeye iştirâk etmesini emreylemiş, fırka kumandanının yorgunluk, açlık vs’ye istinâden i’tirâzını kabûl etmeyerek talebini te’kîd eylemiş ve nihâyet fırka 18-19 gece yarısından sonra Çongara istikâmetine hareket etmişti.

Fakat bu artık geç kalmış bir emir ve yardım idi; eğer 2. Kolordu kumandanlığı daha ric’at emri verirken sağında bir 17. Kolordu bulunduğunu; bunun daha bugün muhârebeye giren bir tâze kuvvet olduğunu derhatır etse, bununla tevhîd-i hareketi ve hiç olmazsa irtibâtta bulunmayı düşünse ve temîn etse idi şüphesiz ki daha doğru bir iş yapmış olurdu!

Bir taraftan bu vaz’iyet saat 22 raporuyla 1. Kolorduya bildirilmiş ve diğer taraftan, saat 22 dakika 30’da 18 numaralı kolordu emri verilmişti ki hulâsası şudur:

[387] “Sağ cenâh grubu düşmanı Pınarhisar hizâlarına kadar atmıştır. 17. Kolordu kısmen Karaağaç vâdisinin şarkında ve kısmen Çongara civârındadır. 4. Kolordu Tatarlı garbindadır. Kuvvetli bir düşman kolunun Karaağaç’tan Çongara istikâmetine ilerlediği görüldü.

2. kolordu, Topçuköy’ü ile Çongara deresi arasında toplanacak ve aynı zamânda 17. Kolorduya da muâvenet edecektir.

3. fırka saat 1’de hareketle (Topçuköy-Çongara) istikâmetinde yürüyecek, Karaağaç istikâmetinden gelen düşman tard ve 17. Kolordu ile irtibât te’sîs ederek buna yardım eyleyecektir.

5. fırka, Kastamonu ve Çanakkale fırkaları dün gece verilen emirdeki [Ric’at emri M. N.] yerleri tamam tutacaklardır. [Her defâ verilen emirlerin tamam okunmadığı, tamam yapılmadığından anlaşılmaktadır].

Buna misâl: 5. Fırka 13. Alayı almadan geldi; Kastamonu fırkası mevcûdunu dağıttı, Çanakkale fırkası kumandanı da yalnız başına ‘arz-ı endâm etti. Milletin ve hükûmetin son demini geçirmekte olduğumuz bir zamânda bu kadar ihmâl ve iğmâz zamân i’câbı en büyük kusûr add’ edileceğinden bir daha vukûunda mürettibi ordudan def’ edilecektir].

Fi’l-hakîka fırkasını kaybeden Çanakkale fırkası kumandanı Miralay Nasuhi Bey, 1. Kolordu içinden geçerek yalnız başına Topçu köyüne gelmiş “fırkamı bulamadım, fakat emre ita’at için geldim” demiş ve “bi’t-tabî‘ fırkasını gidip bulmak üzere kovulmuştur...”

Topçuköy'üne mütemâdiyen sağ cenâh grubuna mensûb mühim mikdârda perakende efrâd ve zâbitân geliyordu ve 2. Kolordu kumandanlığı bunları da mehmâ emken toplamakla meşgûl olmuştu.

Fırkalar hakkındaki tafsîlat-ı mevcûdeye gelince:

4. fırka: esâsen dağılmış olup bir kısım efrâd ve zâbitânı ber-vech-i bâlâ 5. Fırkaya iltihâk etmişti; diğer bir kısım efrâdı ile hâssaten fırka karârgâhı, 10, 11. Alay kumandanları, piyâde Y11 T 2 ve T4 kumandanları ile diğer bir kısım muhtelit efrâd kalabâlığı da 18 sabahı “kendilerini Karışdıran'da bulduktan” sonra Tatarlı üzerinden ‘Osmanlı köyüne gelmişlerdi. Burada Şark Ordusu kumandanlığına tesâdüf edilerek “arkadan gelen 1. Kolorduya iltihâk” emri alınmış fakat 1. Kolordu kumandanı bu sırada gelerek Çorlu'ya hareket edince bu cema'at de hepsi berâber Çorlu'ya varmışlardı.

Bunlar 18-19 gecesini burada geçirmişlerdi.

5. Fırka: 3. Fırkayla birlikte bulunan 3. Alay bakâyâsı hâric olarak diğer aksâmıyla ber-vech-i bâlâ Topçu köyüne gelmişti.

[388] Kastamonu fırkası: 18 sabahı saat 6 dakika 40'da kolordunun ric'at emrini alarak saat 7'de emir vermiş ve karârgâhı da saat 8'de Tatarkı üzerinden Topçuköy'üne teveccüh etmişti.

800-1000 kadar ancak olan fırka efrâdı da, 4. Fırkanın 3 toplu ve cephanesiz bataryası ile birlikte berâberdi. Zâbitânın 1/3'ünden fazlası şehîd veya yaralı idi.

Tatarlı garbında iken muhtemelen birbirlerini düşman zanneden efrâddan tüfek ateşine uğranmış ve bu sırada Tatarlı'daki 4. Kolordu Erkân-ı Harbiye reisinin ‘Ahmedbey’de 2. Fırkaya gönderdiği şu rapor görülmüştü:

“Biri Tatarlı şimâl-i garbîsinde, 7-8 km mesâfeden, diğeri Akçaköy cihetinden top sesleri geliyor. Anlaşıyor ki düşman iki kol ile kolordumuzun her iki cenâhından sür'at ve şiddetle ta'kîb etmektedir. Binâ'en'aleyh firkaların sür'atle Tatarlı'ya gelerek hazır olması lâzımdır”.

Yürüyüşe devâm edilerek Tatarlı'ya gelinmiş ve burada fırka kumandanı 1. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi ile görüşmüş, derken Hâdî ve Pertev Paşalar gelerek bunlarla da görüşldükten sonra, muhtemelen ordu emri üzerine tekrar hareketle saat 17 sıralarında Topçuköy civârına varılmıştı. Bu emir ve bu tesâdüf olmasaydı ağleb ihtimâl bu firkada Topçuköy'üne gelmeyecekti.

Fırka 18-19 gecesini Topçuköy'ün hemen cenûbunda geçirmişti. Mevcûd-ı ‘umûmî 800 kadardı.

2- 3. Fırka

3. Fırka: 18 sabahı olunca cephe ve etrafında hemen de düşman kalmadığı görülmüş ve saat 7'ye kadar sağdan soldan top sesleri işitilmemişti. 2. Kolordunun 17 minh saat 24 emri ancak 18 minh saat 7'de gelmişti ki bu esnâda fırka Kızanköy karşısında 2 alayıyla ve topçusuyla cephede, diğer kuvvetleriyle sağ cenâh gerisinde ihtiyâtta olarak 400 tepesi cenûb-i garbîsinde idi ve Kızanköy garb sırtlarında za'îf düşman piyâdesi ve topçusu vardı.

Emri getiren kolordu karâragahından Erkân-ı Harbiye mektebi mezunlarından Yüzbaşı Said Efendi dün fırka nezdinde bulunmasına rağmen emri ancak 7 saatte getirebilmişti, Y13'te berâber götürülecekti.

Bunun üzerine fırka, piyâde 8. Alayın 1. Taburuyla nişancı 3. Taburu ve 8. Mitralyöz bölüğüyle mevcûd süvâriyi ve 1 bataryayı dümdâr yaparak saat 8 dakika 30 sıralarında ric'ate başlamıştı. 1. Kolorduya da bu hareketten ma'lûmât verilerek artık kolorduya iltihâk esbâbının temini teklîf olunmuştu. Birlikte alınan 13. Alay taburlarının mevcûdları 324, 411, 228 olup 100 mevcûdlu mitralyöz bölüğüyle berâber kuvveti 1063 insana bâliğ bulunuyordu. Topçu da top başına 10-15 mermi kalmıştı.

[389] 3. fırkanın Karaağaç muhârebesinde tesbît edilebilen zâyiâtı, zâbit 2 şehîd ve 3 mecrûh, efrâd 39 şehîd, 189 mecrûh, 575 kayıp, 365 firârî. Cem'an 139.376 piyâde mermisi sarfiyat tahakkuk eylemişti.

Yolda gelirken şimâldeki kolorduların şiddetli bir muhârebede olduğu görülmüşse de bir şey yapmak derhatır edilmemişti. Derken süvâri yüzbaşısı Sâbit Bey isminde 17. Kolorduya mensûb bir zâbit gelerek kolordudan "sol cenâhın muhâfazası" emrini getirmişti.

Fakat 3. Fırka kumandanı bundan da müsbet bir hareket lüzûmuna karâr vermeyerek kolorduya, aynı zâbitle "fırka durduruldu. Emriniz gelinceye kadar burada beklenecektir" cevâbını göndermiş ve mûmâ-ileyhe, şayet saat 14'e kadar bir emir gelmezse harekete devâm edileceği de şifâhen ilâve edilmişti. Bir taraftan da "Sakızköy'ünde bulunduğu mesmu'" ordu kumandanlığına bahisle yazılarak erzak, cephane, imdâd istenmişti.

Fakat anlaşıldığına göre fırka kâfi zamân beklemeden tekrar yola çıkmış ve düşmanın da Karaağaç ve şimâlinde batî bir sûrette tak'ibe başladığı haber alınmıştı. Bu esnâda tekrar Sâbit Bey gelerek "emrinizi 17. Kolorduya götürdüm. Düşman ric'at etti; kıta'âtımız ta'kîb ediyor, sizin de irtibâtta bulunmanız emredildi. Fırkanızın âtil bulunması muvâfık olamadığından icrâ-yı i'câbı re'yinize menûttur" demiş ve muhtemelen kolordu mezkûr 17. Kolotdunun saat 15 dakika 10 târîhli emrini de berâber getirmişti.

Fakat buna ve fırka Erkân-ı Harbinin teklîfine rağmen fırka kumandanı "açlık ve bî-taraflık (?) dolayısıyla iştirâk-i hareketi kabûl etmemiş, yürüyüşe devâm edilmişti. Hâlbuki fırkasının 17. Kolorduya yardımı çok faydalı olacaktı.

Bundan sonraki cereyân-ı hâl yukarıda zikredilmiş olup bir taraftan 2. Kolordudan Çongara üzerine hareket emri alınmış, diğer taraftan 19 minh saat 3 dakika 30 târihiyle Çongara'dan 17. Kolordu kumandanlığının saat 24 dakika 25'de yazdığı şu emir de gelmişti:

"17. Kolordu kıta'âtı 18 Teşrîn-i evvel 328 saat 16 dakika 30'a doğru ric'ate başlayarak güç hal Çongara civârında durduruldu. Kolordu Çongara şimâl sırtlarında müdâfa'ada kalacaktır. 3. Fırkanın Çongara üzerine yürüyerek sol cenâhımızı temîn etmesi matlûb ve muktezidir".

Fırka, zâten bu sırada Çongara üzerine harekete veya hareket hazırlığına başlamış bulunuyordu ve böyle cevâb verilmişti.

Bu sûretle 2. Kolordudan da bir derece el altında ve nizâm harbini muhâfazaya muktedir olabilmiş yalnız [390] 3. fırka vardı ve bu da bilâ-istirahat yine bir gece yürüyüşü ile hırpalanmaya, perîşânlığa sevk edilmişti. Hâlbuki gidilecek 4-5 km'den 'ibâretti. Sabah erken hareketle de pekâlâ vazîfe ifâ edilmiş olurdu.

Kadı ki bu firkanın son kuvvetini sarf ederek iş göreceği an 18 Teşrîn-i evvel günü idi; eğer Bulgarlar ma'kûl ve şedîd bir tak'îbe geçselerdi sağ cenâh grubumuzu cenûba karşı müdâfa'a edecek yegâne kuvvet bu idi Bulgarlar hakikâtte yaptıkları gibi velev kısmen 17. Kolordunun sol cenâhına teveccüh edince de en mühim vazîfe bu firkaya terettüb edecekti velhâsıl sağ cenâh bugün ma'kûl bir sevk ve idâre ile 'umûmi ve müttehid bir ta'arruz yapsaydı bunun pekala kazanabileceği muvaffakiyyetin temîni de bu firkaya 'âid olacaktı. Bir kere böyle bir muvaffakiyyet kazanılmış olsaydı işin nereye varacağını kestirmek kâbil olamazdı; son nefesine gelmiş olan Bulgar ordusu da belki 'umûmi ric'at ederdi; bu olmasa bile bugün sağ cenâhta kazanılacak bir muvaffakiyyetten sonra ric'at daha kolay olurdu.

Fakat 3. Fırka 16'da ve 17'de yapamadığını bugün de yapamamış, târihin kendisini karşılaştırdığı çok müstesnâ ve mühim sevk ve idâre vaz'iyetinden istifâde edememişti.

B) 18 Teşrîn-i evvelde Sağ Cenâh Grubu

1- 2. Kolordu Karârgâhının Fa'aliyeti

Bugün Vize'ye "ben 18. Kolordu kumandaniyım" diyerek Amasya fırkası kumandanı Hakkı Paşa da gelmişti. Fakat 2. Kolordu ve 18. Kolordu karârgâhları yerine ancak 18. Kolordunun noksân karârgâhından başka bir teşkil mevcûd olmadığından Hakkı Paşa'ya da Hamdi Paşa'nın misafirliği terettüb eylemişti.

Bir aralık "Bulgarlarla muhat Somakov mıntikasında bir düşman kıt'asının projektörle Sergen üzerinden ilerlediği" hakkında bir süvâri keşif kolu raporu alınınca "o sırada Vize'ye gelmiş olan Erkân-ı Harbiye Miralayı Kemâl Bey" kumandasıyla 2 tabur (Örencik-Sergen) istikâmetinde sevk edilmişti ve fakat haberin asılsızlığı anlaşılmınca yalnız bir tabur ihtiyâten Örencik'te bırakılmıştı.

17. kolordudan da telâşlı bir rapor gelince 3. Kolorduya, buna muâvenet etmesi iş'âr olunmuştu.

Velhâsıl bunlardan başka geri hidemâtı ile de bî-serüven iştigâle çalışılmış olup akşama kadar muhârebe vaz'iyeti hakkında şu fikir alınabilmişti:

"3. Kolordu verilen, emre göre hareket etmeyerek kıta'âtını karmakarışık etmiş olduğundan yeniden tertîb ve tanzîm edilebilmek için öğleye kadar yalnız top atışı yapmıştır. 17. Kolordu ise aldığı emre göre ta'arruz ederek Pınarhisar garbındaki 300 tepesini de almışsa da solundaki 2. Kolordunun ric'at etmiş olması hasebiyle bu da ric'ate mecbûr olmuştur.

[391] 18-19 /6 (Kolordu): Müstakil Livâ Sol Cenâhı

3 ve 18. Kolordular, eski yerlerinde Poyralidere boyunda, 17. Kolordu 300 tepesinden Çongara'ya ric'at etmiştir."

Bugün Vize'de ele geçen tâze Şereflikoçhisar, Mucur, Sungurlu taburlarıyla Afyonkarahisar fırkasının Yalvaç taburundan 2 bölük de yarın [19 minh] 17. Kolorduyu takviyeye me'mûr edilmişlerdi.. Midye'ye Amasya fırkasından 2 taburun ihrâc edildiği haberi de alınmıştı. Ya'nî sağ cenâh kolorduları kemâkan sahipsiz kalmışlardı! Sol cenâh ordusu hakkında ise hiçbir haber gelmemişti..

2-18 Teşrîn-i evvelde 17. Kolordu

17-18 Teşrîn-i evvel gecesini Tozaklı şark sırtlarında ve karârgâhıyla Çongara'da geçiren 17. Kolordu 18 sabahı 3. Kolordudan şu raporu almıştı: [Kendi

harb cerîdesindeki ifâdesine göre] “Soğukdere şarkından: Düşman karşımızda Karaağaç deresi garbında ve Poyralı ile Tozaklı köyleri arasında dümdâr mevzii almıştır. Kıta‘âtımızı şimâle, ya‘nî şoseye yaklaştırmıyoruz. Öğleden evvel ta‘arruza devâm edilecektir. 17. Kolordunun şoseye muvazî sûrette garba yürümesi mûcib-i suhûlet olur. 3. Kolordu (Uzunbeyli-Hacıfakih) tarikiyle Üsküp’e bir müfreze sürecektir. Kolordu, sağ cenâhıyla Pınarhisar şosesini ta‘kîb edecek ve sol cenâhıyla Yancıklar hizâsında bulunacaktır. 17. Kolordunun daha cenûbtan (Yancıklar-Kelbe) hattı üzerinden ilerlemesi rica olunur. Yancıklar’dan sonra 3. Kolordu sol cenâh firkasıyla (‘Osmancık-Kırkkilise) yolunu tak‘îben ilerleyecektir”.

Bu esnâda kolordu harekete de harekete de hazırlanıyordu: Düşman karşıda Tozaklı garb ve şimâl-i garbî sırtlarında za‘îf avcı hatları hâlinde görülüyordu; bir taraftan da irtibâtını kaybetmiş ve yek-diğerine karışmış olan 3. Kolorduya mensûb kıta‘ât, firkalara rabt edilmişti:

Nişancı 3. Alaya Samsun firkasıyla berâber bunun sağından hareketi, numûne Küçük Zâbit Taburu’na Samsun ve Erikli firkaları arasında bulunması emredilmiş İlgin taburu da Erikli firkasına rabt olunmuştu.

Samsun firkası, bulunulan noktadan Yancıklara mümted hattın şimâlindeki Pınarhisar sırtlarını, Erikli firkası da 300 tepesini zapta me’mûr edilmişti; Erikli firkası sol cenâhında kuvvetli ihtiyât bulunduracaktı.

[392] Bu tertîb ile ta‘arruz hareketi saat 8 sıralarında başlamıştı:

Samsun firkası: Nişancı 3. Alay ile berâber Bafra, Samsun, Perşembe taburları 1. Hatda ve Giresun, Tirebolu, Ordu taburları 2. Hat’da olarak ilerlemeye başlamış ve Karaağaç deresini geçerek ateş sahasına girmiş ve biraz ilerledikten sonra avcı muhârebesi ve ta‘arruz başlamıştı.

Erikli firkası: Bidâyetle sağda İlgin taburu olarak Erikli alayı 400 tepesi garbında, Bartın alayı tepenin şarkında Bolu alayı da Çongara garbında bulunurken bu da İlgin taburuyla Erikli alayı 1. Hat’da , Bartın alayı merkez gerisinde, Bolu alayı da sol cenâh açığı gerisinde olarak ta‘arruza başlamıştı. Erikli alayı da İlgin ve Divriği taburları önde, Gerece taburu ve yarım Erikli taburu 2. Hatda olarak açılmış ve yayılmıştı. Bolu alayının pek za‘îf ve sarsılmış bir hâlde olduğu da ma’lûm idi. Bu vaz‘iyette Erikli firkasında 1. Muhârebe hattıyla Karaağaç deresini 1km kadar garba geçtikten sonra atışa başlamıştı, Bartın alayı Erikli alayını 600-700 metre mesâfeden ta‘kîb ediyordu.

Topçu; dağ bataryası sol ileride, 3. Kolordu’ya mensûb topçu 7. Alayın 5. Bölüğü sağda, kolordunun sahra topçu taburu merkezde olarak 5 batarya ile saat 8 dakika 30’da mevziye girmişti; Çaycuma taburu topçu muhâfızı olarak bulunuyordu; Saat 9’da top ateşi açılmıştı. Düşman topçusu hemen cevâb vermiş ve kuvveti 9 batarya kadar tahmîn edilmişti; bu mikdâr bilâhare saat 14 sıralarında takriben 15 bataryaya bâliğ olmuştu.

Kolordu Kumandanlığı da Tozaklı köyü cenûb şarkisinde tarassut ve muhârebe idâre mahallini te’sîs eylemişti.

Ta‘arruz öğleden sonraya kadar muvaffakiyyetle ilerlemişti; Daha ilk anlardan i’tibâren birer ikişer geriye giden Bulgar neferleri görülmeye başlamış ve birçok defâ tekerrür eden bu hâlin geriden ve ihtiyâtlarının ileri sürülmesiyle düşmanca, bertaraf edildiği görülmüştü. Muhârebe çetin idi. Samsun firkası tadrîcen,

Ordu, Tirebolu taburlarını da 1. Hatta sürmüştü. Maksud-ı ‘umûmi, düşmanın sağ cenâhına cenûbtan düşerek 300 tepesini zapt eylemekti. Bazı mahallerde avcılar nihâyet düşman hatlarına 200 metreye kadar yanaşmış bulunuyordu.

Fakat bu sırada vaz‘iyet-i ‘umûmiyye 17. Kolordunun aleyhine inkişâfa başlamıştı:

1- Solda 3. Fırkanın gayrı mevcûd olduğu nihâyet anlaşılmıştı ve saat 13 sıralarında Erikli alayı (Mandriçe-Ermeniköy) şarkındaki sırtlardan zuhûr eden yeni bir düşmandan ateş almaya başlamıştı. Bu civârdaki koruda düşman olduğu anlaşılmış ve Gerede taburu buna karşı cephe almıştı;

[393] 2- 3. Kolordunun sabahki emir ve iş‘ârına rağmen ta‘arruz etmediği anlaşılmıştı!;

3- 2. Kolordunun çekildiği, 3. Fırkanın da Çongara’ya çekilmek istediği ve arkasından Topçuköy’ü istikâmetine ric‘at ettiği hakkında saat 12 dakika 30 sıralarında müte‘addid haberler gelmişti.

Bunun üzerine kolordu kumandanlığı, saat 13 sıralarında 3. Fırkaya, yukarıda görüldüğü üzere kolordu ile tevhiid-i hareket emrini göndermişti ve “fakat 3. Fırkanın duracağım dediği hâlde durmayarak Topçu köyüne harekete devâm ettiği bilahare anlaşılmış” idi.

Saat 13 dakika 20’de Erikli alayına da “Karaağaç istikâmetinde düşman var. Artık ilerlemeyerek durunuz ve sola karşı müteyakkız bulununuz” emri verilmiş, Cebel bataryası bu tarafa sürülmüş ve 3. Kolordudan yardım istenilmişti.

Ma‘a-hâzâ kolordu kumandanının kararı yine muhârebe ve taaarruza devâm ve sebat idi. Fakat yek-diğerini ta‘kîben inkişâf eden bu kötülükler kolordu kumandanlığını, bi’t-tabi‘ haklı olarak sıkışmış ve 2. Orduya ve 3. Kolorduya telâşlı raporlar yazmasını intâc eylemiş, Hamdi Paşa da bunun üzerine 3. Kolorduya, 17. Kolorduya yardım edilmesi emrini vermişti; zîrde görüleceği üzere Aydın fırkasından bir kısım kuvvetin bu tarafa sevkine karâr verilmiş ve yola çıkarılmış olması da belki bunun netîcesi idi.

Diğer cihetten şu da elîm bir tesâdüf olmuştu: bugün öğleye kadar 3. Kolordunun ta‘arruz etmeyeceği hakkındaki saat 10 dakika 50 târîhli 2. Ordu iş‘ârı 17. Kolorduya ancak saat 15 dakika 15’de gelmişti.

Saat 16 sıralarında, bu sabah şaşırarak yanlışlıkla 3. Kolordu mıntıkasına gitmiş ve oradan gelmiş olan Samsun fırkasının Ünye taburu da muvâsalat eylemiş ve ihtiyâta konmuştu.

Bir taraftan ta‘arruza ve muhârebeye devâm olunuyordu, sol cenâhtan, Bartın alayı kumandanlığına da saat 15 dakika 30 târîhli şu rapor gelmişti: “3. Fırkanın sâbık mıntikasından bir alay kadar düşman geliyor, 3 bataryası da var, serîan takviye kıta‘âtı gönderilmesi”.

Bu sırada 3. Kolordudan “Denizli fırkasının 5 tabur ve 3 batarya ile 17. Kolordu sol cenâhına hareketinin emredildiği” haberi de gelmişti.

Nihâyet saat 16 dakika 30’da 2. Orduya şu rapor yazılmıştı:

“Bugün saat 18 dakika 30’da ta‘arruza başladık; Karaağaç deresinin garbına geçtik. Elan şedîd bir muhârebe devâm ediyor. Saat 13 sıralarında 3. Fırkadan aldığımız rapor 2. Kolordunun ve 3. Fırkanın Topçuköyü’ne çekilmekte olduğunu

bildiriyordu. Saat 13 dakika 15’de Karaağaç cihetinden düşman topçu ateşi ve piyâdesi görüldü. Sağ cenâhtan hiç ses işitmediğimize göre 3. Kolordu muhârebe etmiyor, yalnız biz, düşmana çok yanaştık, çekilmek olamaz. Akşama kadar ne olup biteceği belli değildir”.

[394] Fi’l-hakîka bu sû-i tefe’ül boşuna değildi: daha bu rapor imzâlanırken bidâyette sağdan başlamak ve pek kısa bir zamânda tekmîl cepheye sirâyet etmek sûretiyle tekmîl hatt-ı harbin defâten geriye çözüldüğü görülmüştü; 7-8 saattir çok fâik kuvvet ve azim bir topçu kitlesi karşısında yalnız başına en yakın mesâfelere kadar sokulmuş, geriden beslenememiş, topçusu tarafından himâye edilememiş ve nihâyet sol cenâh ve yanından da tehdîde ma’rûz kalmış olan bu nîm-muallem efrâddan mürekkeb hatt-ı harbtan daha fazla bir şey de beklenemezdi. Sol cenâh kolordularının enkazı çoktan (Topçuköy-Tatarlı) ve cenûbu mıntıkasına varmış, 3 ve 18. Kolordular halîtası Karaağaç deresinin şark sırtlarında hal-i atalette dururken münferiden Karaağaç deresi garbında ta’arruz etmekte olan bu zavallı kolorduyu düşman 3 tarftan şedîd bir ateş çemberi içine almıştı. Vukua gelen ric’at ve firârın müsebbibi efrâd değildi, onları bu hâle ma’rûz bırakan kumanda heyetleri idi ve bilhâssa, ric’at karârını haber vermeyen Şark Ordusu kumandanlığının bu bîsûd dökülen kanda mes’uliyeti büyüktü.. Kolordu bidâyette inhilâl-i tâm hâlinde idi; tamâmen elden çıkmıştı; düşmanın kısa bir tak’îbi sabahtan beri mühim muhârebe zâyîâtı vererek şu anda belki 4-5 bin insanlık bir kafiye tahavvül eden kolorduyu büsbütün mahveder ve 3. Kolordunun da yanına düşülerek bu da lâ-akall 18-19 gecesi ve ya’nî 2 gün evvel ric’ate icbâr edilirdi. Fakat bereket versin Bulgarlar bu bir avuç çetin kahramanı karşılarından çekilmiş görmekle semereyi kâfi ‘addetmişler ve tak’îbe girişmemişlerdi.

Bu sâyededir ki bir kısım efrâd Çongara deresinin hemen garb sırtlarında, ya’nî hatt-ı muhârebenin 4-5 km gerisinde el altına alınabilmiş, diğer kısım efrâd da – dağılanlar müstesnâ- Topçu köyünde ve burası ile Çongara arasında durdurulabilmiş ve kolordu kısm-ı küllîsi 18-19 gecesi heyet-i ‘umûmiyyesiyle Çongara ve şimâl-i şarkisinde kalmıştı.

Burada Denizli fırkasından saat 17 dakika 30’da yazılmış olan ve “3 tabur ve 3 batarya ile Çongara istikâmetine ilerliyorum. Şimdi kolbaşı Çongara’ya yarım saat mesâfededir” me’âlindeki rapor gelmiş ve bunların Nazilli ve Saray köy ve Aydın taburları olduğu tahkîk edilmişti. Fakat saat 18 dakika 30 sıralarında yalnız Aydın taburu gelmiş ve diğer kuvvetlerin 8. Fırka Erkân-ı Harbi Yüzbaşı Galip Bey tarafından çevrilerek alınıp götürüldüğü anlaşılmıştı. Saat 17 dakika 30’da Topçu köyündeki 3. Fırkaya, herhâlde ve behemehâl yardım etmesi emri gönderilmiş, saat 18 dakika 30’da da 2. Ordu kumandanlığına: “ric’at, hezîmet hâlini aldı. Güç hâl Çongara ve garbında kısmen toplandık. Topçu muntazamdır. ‘Askeri Çongara şarkına alacağım. Yarın için vaz’iyet şüphelidir. Bu geceden Çongara’ya bir fırka gelmektedir” raporu yazılmıştı.

[395] Bundan sonra 3. Fırkanın gece tahrîk edileceği tahrîk edileceği haberi gelmiş ve 3. Kolorduya da yarın Çongara şarkındaki sırtlarda müdâfa’aya çalışılacağı iş’âr edilmişti.

Bundan sonra gece şu emirler ve iş’ârlar da alınmıştı:

2. ordu kumandanı Hamdi Paşa’dan 18-19 minh saat 2 dakika 10 târihiyle:

“Başkumandanlık emridir: 1-3, 17 ve 18. Kolordular yarın [19 minh] 2. Kolordu ile müttehiden harekât-ı ta‘arruziyyeye devâm edecektir. 1. Kolordu Tatarlı garb sırtlarında, 4. Kolordu bunun solu gerisinde sebat edecektir. Sûvâri fırkası sol cenâhı temîn edecektir;

2- Şimdi ele geçen Şereflikoçhisar, Sungurlu ve Mucur taburlarıyla 2 bölüklü Yalvaç taburu size hareket ettirildi..”.

3. kolordudan: “Yarın düşman ta‘arruz etmezse öğleden evvel harekât-ı ta‘arruziyyeye başlayamayacağız, vaz‘iyet de tebeddül olursa bildiririz” iş‘ârı gelmişti.

Bunlardan 2. Kolorduya da haber verilmişti.

Kolordunun muhârebe zâyiâtı tesbît edilememiş olup yalnız Samsun ve Erikli fırkalarının 12 taburundan zâbit 6 şehîd 9 mecrûh olduğu anlaşılmıştı. Redif taburlarının zâbiti esâsen pek azdı, 1 tabur da 4-5’ten fazla zâbit yoktu.

Fırkalar muvaffak olmak için son kuvvetlerini sarf etmişlerdi: saat 14 sıralarında Samsun fırkası düşmanı Poyralı cenûb-i garb sırtlarından daha garbtaki, hemen Pınarhisar cenûbundaki sırtlara ric‘ate mecbûr eylemişti. Erikli fırkasının 1. Hattaki kıta‘âtı da bu satte düşmana 4-500 metreye kadar sokulmuştu, soldan zuhûr eden yeni düşmana -Bartın alayının istihdamı sûretiyle- mukâbil ta‘arruz yapılarak geriye atılmıştı ve nihâyet Karaağaç deresi şarkından zuhûr eden diğer bir düşman kuvvetini de 6 zâbit ve 730 muhâribli Bolu alayı haylice cenûba ilerleyerek karşılamış ve durdurmuştu.

Erikli fırkası, 3. Fırkanın ric‘atini ancak saat 17 dakika 30’da haber almış olmakla berâber muhârebeye devâm azmini göstermişti.

Fakat ne çâre ki daha saat 14 sıralarından i‘tibâren topçumuzun cephanesi tükenerek hemen de susar [396] gibi olması düşmanın ise bu ânda 15 bataryaya iblağ ettiği tekmiîl topçusunun ateşini piyâdeye tevcihe muktedir olması 2-3 saat sonraki felâketi ihzâr ve intâc da âmil-i aslî olmuştu.

17. kolordu, 14 Teşrîn-i evvelde Uzunhacı’da istirahat etmesinin cezâsını böylece 18’de Tozaklı garbında çekmişti. Fi’l-hakîka lâ-akall bu 14 günü kaybedilmese ve 17. Kolordu, 17’de vardığı Tozaklı şarkına 16’da varsa, 17 sabahı sağdan henüz kuvve-i ta‘arruziyyesi kırılmamış olan 3. Kolordu, soldan da 4. Fırka ile müttehid ve müşterek bir taaruz yapılsaydı 17 günü ağıleb ihtimâl burada bir Türk zaferi kaydederdii..

3- 18 Teşrîn-i evvelde Müstakil Sûvâri Livâsı

17-18 gecesini Pazarlı köyünün şimâl-i garbisinde ordugahta geçişren müstakil sûvâri livâsı, 18 sabahı Muhtarpaşa’dan garba ilerleyerek düşmanı ber-vech-i zîr ta‘kîb emrini almış ve saat 6 dakika 30’da hareket ederek biraz ilerleyince bîsûd bir sûrette düşman topçu ateşine tutulup tekrar dünkü yerine gelmişti; bataryasını mevziye sokmuştu.

Akşama kadar öteye beriye keşif kolu, Serkin’e, meçhul düşmana karşı bir bölük vs sürmek sûretiyle parçalanmış olup nihâyet saat 15 sıralarında 3. Kolordudan “serîan Çongara istikâmetine, 2 ve 17. Kolordular arasındaki boşluğa hareket” emrini aldığı sırada yalnız 5 za‘îf bölükten mürekkebe kalmıştı: 2 bölüğü ileri hatda, 1 bölüğü sol cenâhta, 1 bölüğü de Serkin istikâmetinde idi. Batarya da mevzide kalmıştı.

Gurûbdan sonra Çongara şarkına gelmişse de burada kalmak muvâfık-ı ihtiyât bulunmayarak 18-19 gecesi geçirilmek üzere Topçu köyüne gelmişti ve burada kalmıştı.

4- 18 Teşrîn-i evvelde 3. Kolordu Halîtası

17-18 gecesi Muhtar Paşa yine nikbîn idi; “2. Gün yine mağlûp olmaktan nâşî düşmanca gece şaşkınlık vukuu melhûz idi ve süvâri livâsının raporu da bu ümidi takviye ediyordu”. Bir taraftan da gece “Kaymakâm Yusuf Râsih Bey kumandasında İskilip, Koçhisar, Çorum, Aksaray redif taburları gelmişti”.

[397] Binâ'en'aleyh Muhtar Paşa: “gerçi 18 sabahı evvelâ fırkaların toplanması ve hâl-i intizâma girmesi lâ-büdd idiye de kâbil iken düşmanın yakasını bırakmak da câiz olmayacağı” fikriyle Râsih Bey'e bir de batarya vererek buna ale's-sabah (düşmanı ta'kîb vre kolordunun Karaağaç deresinden mürûrunu te'mîn etmek vazîfesini vermiş ve diğer taraftan da (ta'kîb müfrezesi kumandanlığına) adresiyle müstakil süvâri livâsına ve fırkalara saat 6 dakika 30'da, Soğucak dere garb sırtlarındaki karârgâhtan şu emri i'tâ' eylemişti: “1- Dün akşam gurûba kadar devâm eden muhârebede düşman Karaağaç deresinin garb sırtlarına çekildi. Bir müfrezesiyle Poyralı'yı işgal eylediği haber alındı;

2- 17. Kolorduya mensûb kıta'âtın cenûbtan Tekye çiftliği yakınına kadar düşmanı ta'kîb edip bir mitralyöz ile külliyyetli esliha aldığı anlaşıldı;

3- 3. Kolordu muhârebede karışmış olan kıta'âtını tanzîm ve tefrîk ettikten sonra bugün öğleden evvel Pınarhisar istikâmetinde harekât-ı ta'arruziyesine devâm edecektir,

4- Rasih Bey kumandasındaki müretteb alay ve bir sahra bataryasından mürekkeb müfreze saat 7'de Pınarhisar istikâmetinde düşmanı (ta'kîb) edecek ve külliyyetli düşmana tesâdüf etmezse Tekye Çiftliği hizâsına kadar ilerleyerek kolordunun Karaağaç deresinden mürûrunu temîn edecektir;

Poyralı köyü ile Uzunbeyli arasındaki garbî sırtlarda bulunabilecek düşman kuvvetlerinin tardı için sağ cenâha bir cânib-dâr sevkedecektir;

5- Hafif süvâri livâsı saat 6'da ileri karakol hattında bil-ictima' Pınarhisar üzerinden düşmanı (ta'kîb) ve onunla temâsı temîn edecektir ve (Üsküp-Kırkkilise) istikâmetinde keşfiyat icrâ ettirecek ve Tırnova cihetinden gelen yolları dahi daimî sûrette taht-ı tarassutta bulunduracaktır. Poyralı ile Uzunbeyli arasındaki garb sırtlarda görülen düşman piyâdesine karşı sevkedilecek olan cânib-dâr müfrezesini yaya-cenk sûretiyle vazîfesini teshîl için düşmanın kâmilan cenâh ve arkalarını çevirmek üzere bir bölük süvâri sevkedilecektir;

6- Kolordu karârgâhı saat 12'ye kadar ordugahta ve ba'dehû Pınarhisar caddesi, üzerinde bulunacaktır”.

Bu sûretle Muhtar Paşa dünkü misillu, yine çayı görmeden paçaları sıvamış ve tahayyülâta müsteniden bir ta'kîb emri vermişti. Hakîkâtte bu emir, yalnız 4 tâze taburun münferit bir taaarruzuna münkalip olmak tehlikesini muhtevi idi. Bu tehlike tahakkuk etti mi ve ne raddeye kadar?.. Bu bâbda bir ma'lûmâtımız yoksa da Muhtar Paşa kitabında “yukarıdaki emri verdikten biraz sonra düşmanın ric'ate devâm etmeyip Karaağaç deresi garbında mevazî tahkîm ve işgal eylediği anlaşılması üzerine Rasih Bey'e şu emir tastiîr edildi” dediğine nazaran öyle bir müğnferit ta'arruzun hiç olmazsa inkişâf eylememiş olduğunu kabûl edebiliriz; emir şudur:

[398] 18 minh saat 9 dakika 30

“Cephenizin düşman tarafından kuvvetli tahkîm ve işgal edildiği bildiriliyor. İmrahor’a değin caddenin cenûbuna doğru dere boyunca 2 kmlik bir mesâfe dâhilinde emniyet tertîbâtı alınız. Bir bölükle dahi yolun cihet-i şimâliyesini işgal ediniz. Sûvâri livâsı ilerleyememiş olduğundan cephedeki orman kenarlarına, yaya atlılarla işgal etmek ve sol cenâhımızı setreylemek üzere bir bölük göndermeye emir almıştır. Sûvâri livâsıyla tevîd-i harekât ediniz”.

Kolordu nâmına şaheser olan bu emrin -ber-vech-i bâlâ zikredildiği üzere- evvelâ sûvâri livâsının ilerleyerek ateşe tutulması üzerine verildiği anlaşılıyor; Fakat anlaşılmayan şey şudur: dün bu istikâmette bulunan Miralay Ali Kemâl Bey’in taburları ne oldu? 2. Ordu bahsinde işaret edildiği üzere mûmâ-ileyh bugün ihtimâl berâ-yı istirahat Vize’ye gelmiş, oradan da Sergen istikâmetine gidip gelerek böylece bugün emir ve kumandadan çekilmişti.

Muhtar Paşa bu sırada sol cenâhta bulunduğunu kabûl eylediği Hasan İzzet Paşa nezdine de livâdan bir sûvâri bölüğü göndermişti ki hakîkâtte müşârun ileyh 17. Kolordu karârgâhında olup seyirci bulunuyordu!

Saat 9 dakika 55’de 17. Kolorduya da şu rapor gönderilmişti:

“Düşman karşımızda ve Karaağaç deresinin garbında Poyralı ve Tozaklı köyleri arasında dümdâr mevzii almıştır. Kıta’âtımızı tanzîm ettikten sonra vakti zuhûrda ta’arruza devâm edecek olan fırkalarımızı Pınarhisar şosesine ya’nî şimâle doğru yaklaşıyoruz. 17. Kolordunun mezkûr şoseye muvâzi’ sûrette garb istikâmetinde ilerlemesi bizim için mûcib-i suhûlet olur.

Zeyl: 3. Kolordu (Örenbeyli-Hacıfakih) tarikiyle Üsküb’e bir müfreze sevkedecektir... ilh. [Ki 17. Kolordu bahsinde yazılmıştı.]”

[Bu rapor şâyân-ı dikkattir: 17. Kolordu, harb cerîdesinde bu raporu 18 sabahı aldığını kaydediyor ve raporun ber-vech-i bâlâ metninde mezkûr “kıta’âtımızı tanzîm ettikten sonra vakt-i zuhûrda ta’arruza devâm edecek olan fırkalarımızı Pınarhisar şosesine ya’nî şimâle yaklaşıyoruz” cümlesi yerine “kıta’âtımızı şimâle ya’nî şoseye yaklaşıyoruz. Öğleden evvel ta’arruza devâm edilecektir” cümlesini yazıyor. Eğer Muhtar Paşa, saat-i tahrîrinde ve ibâresinde zuhûl ediyor da 17. Kolordu bu raporu kendi zikrettiği tarzda fi’l-hakîka sabah erken, ta’arruz başlayacağı sırada almışsa ta’arruza ibtidâr karârını vermesine “yanlıştır” denemez.

Yok eğer 17. Kolordu ta’arruza ibtidâr ettikten sonra bu rapor gelmişse, ki saat-i tahrîrine nazaran 17. Kolorduya saat 11-11.30’dan evvel gelmiş olamaz, her nasıl bir ibâre olursa olsun başlamış olan ta’arruzu durdurmaya karâr vermekte pek elîm olurdu.

[399] Herhâlde hatâ 3. Kolordudadır: çünkü 17. Kolordu, yarın erken ta’arruz edeceğini 17 akşamı 3. Kolorduya bildirmişti; 3. Kolordu kendisinin 18 sabahı ne yapmak tasavvurunda bulunduğunu daha geceden 17. Kolorduya iş’âr eylemesi lâzımdı. Bu lüzûma dikkat edilmemiş olmasıdır ki 17. Kolorduyu münferiden ta’arruza sevkeden bir ‘âmil olmuştu.

Muhtar Paşa öğleden epey sonralara kadar şu işlerle meşgûl olmuştu:

1-1. Şark Ordusu’nun mağlûbiyyetinden ve vaz’iyetinden bîhaber olarak kendi, muvaffakiyyetlerini i’zâm ve düşmanı mağlûb ‘addetmekte olduğundan artık ‘askerin i’âşesini temîn lüzûmu derhatır edilmiş ve bu maksatla 17-18’de Pazarlar

karakoluna varmış olan tâze Denizli fırkası kumandanına saat 11 dakika 45’de ““askerin iâdesini temîn için fırkadaki tekâmül kazanları cem eylemek Soğucak derede sağ ve sol cenâha yakın 2 sahra matbahı te’sîs etmesi, buna bir bölük ve lâzım gelen vesâit-i nakliye tahsîsi, kolordu istihkam müfrezesinin odun kesmek ve matbah inşa etmekle mükellef olduğu emrini vermişti;

2- Kolordu topçu kumandanı Miralay Nuri Bey’e cephe tasarrufuna riâyet edilmesi, hedefler hakkında fırka kumandanlarının emir ve mütâla‘alarına mürâca‘ât edilerek atış yapılması emri verilmişti;

3- Yine mûmâ-ileyh daat 11 dakika 45’de bataryaların kısm-ı azamının 300 tepesindeki düşmana tevcih edilerek 17. Kolordunun ta‘arruzuna yardım edilmesi, bir kısım topçu ile de şose şimâlindeki karatepelerde bulunan düşman topçusuna ateş edilmesi emredilmişti;

4- Bu sırada gelen bir haber üzerine Sergen’de mahzûr kalan 8 süvâri neferiyle 16 binek beygirinin tahlisi ve köyün tedibi için derhâl oraya bir bölük gönderilmesi emredilmiş ve Vize’den de -yukarıda görüldüğü üzere- o tarafa kuvvet sevkinde âmil olunmuştu;

5- Bu sırada Konya fırkası kumandanlığından gelen şu mu’âmeleli evrâkta, Muhtar Paşa’yı nihâyet “hâlimizi ve taburların ve alayların ne derece sahipsiz olduğunu” anladığını i’tirâfa sevk eylemişti:

“Soğucak deresinde Y 21 kumandan mevkiinden Konya fırkası kumandanlığına: dün akşam harbi müte‘âkib kıta‘ât yek-diğerine karıştığından sol cenâh kumandanlığı salâhiyetiyle elime geçirdiğim kıta‘âttan 2 tabur teşkil edildi. Birisinin mevcûdu 270, diğerinin 208’dir. Her ikisine de Kaymakâm Fevzi Bey her ikisine de kumandan ta’yîn edilmiştir. Şimdi bunların mahall-i müretteblerini bulmak güçtür. Muhârebede başlamıştır. Emriniz vürûduna kadar burada alıkonulmuştur.

Konya fırkası kumandanı Cemâl Bey’den saat 11 dakika 10 Muhtar Paşa’ya: bu kıt‘aları kimin emrine vermek lâzım geleceğinin emir ve inbâsı ricasıyla takdîm”.

Bu taburlarda sol cenâha gönderilmişti (!?)

[400] 6- Saat 12’de 2. Ordu kumandanlığına da şu rapor verilmişti:

“1- Düşmanın Poyralı ve Tozaklı köyleri arasında dümdâr mevzii tahkîm ve işgal edildiği anlaşılıyor. Ale’s-sabah ileri sevk etmek istediğimiz süvâri livâsıyla pîş-dâr müfrezesi Karaağaç deresini geçemeyerek şarkında kaldı. Düşmanla hafif top ve tüfek ateşi teâtî edilmektedir;

2-Kolordu öğleye kadar kıta‘âtını tanzîm ile meşgûl olacaktır ve sol cenâhta bulunan 17. Kolordunun kendi hizâsına vürûduna intizâr eyleyecektir vemez kûr kolordunun dereyi geçmesini teshîl için düşman cephesini top ateşiyle işgal edecektir;

3-Düşmanın sol cenâhını çevirmek üzere Üsküb istikâmetine bir cânib-dâr müfrezesi derdest sevkîr. Sûret-i hareketi 17. Kolorduya bildirilmiştir”.

Muhtar Paşa bir taraftan da bugünkü muhârebe planını şöylece düşünmüştü:

Daha 16 Teşrîn-i evvelde düşmanın sol cenâhını çevirmeye me’mûr cânib-dâr namıyla Cafer Tayyar Bey kumandasında şose şimâlinde sevk edilmek istenen 24. Alaydan 2 taburla bir dağ bataryası 16 ve 17’de o tarafa gidemeyerek Cemâl Bey kuvvetine iltihâk etmiş olduğundan bugün Muhtar Paşa yine aynı fikre ‘avdet etmiş

ve 18 sabahı Yusuf Rasih bEy'in bir atburuyla bir süvâri bölüğünü (Soğucak-Örenbeyli) istikâmetine sevk eylemişti. Diğer taraftan, Denizli fırkasına “taburlardaki acemi efrâdı ayırdıktan sonra daha 2 taburu aynı istikâmete göndermesini” saat 10’da emreylemişti; cebel 4. Taburun 2. Bataryası da bu müfrezeyle verilmişti.

Fakat bu efrâd tertîbi ve taburları karmakarışık etme hareketi [hikmet-i huda! Muhtar Paşa hâlâ müretteb kıta fikrinde.. M. N.] uzadığından nihâyet te’kîdlerle Denizli fırkasından 2 tabur da ancak saat 15’e doğru hazırlanarak sevk edilebilmişti. Ya’nî bu fırkanın iyi kötü 17 taburu da daha ayağının tozuyla dağılmaya, parçalanmaya mahkûm edilmişti.

Bugün 2. Ordu kumandanıyla ve hatta Karârgâh-ı ‘Umûmî ile Muhtar Paşa arasında sevk ve idâre fikrinde de tezâd-ı tam ortaya çıkmıştı:

Hamdi Paşa daha gecedan Muhtar Paşa’ya 18’de 2 fırka ile şosı şimâlinde düşmanın sol cenâhına teveccüh edilmesini emremişti. Muhtar Paşa ise “o taraf dağlıktır, diğer cihetten vaz’iyet sevk’ül-ceşiiyyeye göre sol cenâhımız haiz-i ehemmiyettir, düşmanın başlıca emeli ordumuzu iki gruba ayırarak bizimkini Istranca dağlarına atmak olmalıdır” düşüncesiyle bugün şimâle ber-vech-i bâlâ bir müfreze tahsîs ederken merkez-i sıkletini tamâmen solc cenâha nakletmeyi düşünmüş ve emir vermişti; Hamdi Paşa’nın ise emrinin böyle tamâmen ber-akis edildiğinden haberi yoktu!

[401] Fi’l-hakîka Muhtar Paşa kısm-ı küllî için şu muhârebe tertîbini emreylemişti:

Muhtar Paşa’nın hesâbına göre 13 batarya ile 20 ve 21. Alayların 6 taburu [Ki 2017 mevcûdunda imiş] kısmen Soğucak dere vâdisinden ve kısmen de sırtlar üzerinden Doğanca’ya kadar sevk edilmiş ve bunlardan endahat taburu 3 bataryasıyla doğruca 17. Kolorduya muâvenete me’mûr olunmuştu. [Ki 17. Kolordunun bundan haberdâr olduğu hakkında bir kayıt yoktur.]

Cemâl Bey’e de, mıntıkasındaki ve ke-enne sağ cenâhı teşkil eden mütebâki, ma’a’s-şimâl müfrezesi ve Denizli fırkasının 5 taburu 12 redif ve 3 nizâmiye taburuyla “harbe devâm etmesi” bildirilmişti.

Saat 13’de ise süvâri livâsı, Evren harâbe istikâmetindeki keşif kolunun Örenbeyli’nin 2 km garbındaki ormandan şedîd ateşe uğradığını ve şose şimâlinde düşman hatt-ı harbine doğru tâze kıta’ât gelmekte bulunduğunu bildirmişti

Binâ’en’aleyh Muhtar Paşa’nın fikri saha-i tatbîke girse bile 3. Kolordunun bi-zâtîhi öök mühim bir mikdâra bâliğ olmuş ve fakat el altında bulunmayan kesif kuvvetti tamâmen cephe ta’arruzuna me’mûr edilmiş olacaktı.

Ma’a-hâzâ her ne olursa olsun 3. Kolordu mıntikasından şiddetli bir ta’arruzun erkence inkişâfı 17. Kolordu ve vaz’iyet-i ‘umûmiyye üzerinde çok faydalı olabilirdi. Fakat ne çâreki Muhtar Paşa’nın ifâdesince dahi bu “hareket-i ta’arruziyyeye ancak saat 14 raddelerinde” ibtidâr olunabilmişti ve tam bu sırada 17. Kolordu ile 2. Kolorduya mensûb 3. Fırka arasında büyük bir boşluk bulunduğu ve düşmanın araya girmek üzere olduğu hakkında sol cenâhtaki süvâri bölüğü tarafından rapor alınmıştı. [Fi’l-hakîka doğru idi. M. N.]

Bu vaz’iyet Muhtar Paşa’nın gözünü açmış, bir taraftan kolorduya derhâl ta’arruz emri te’kîd edilmekle berâber [saat 14 dakika 20] diğer taraftan müstakil

süvâri livâsına elde mevcûd kuvvetiyle Soğucak dere garb sırtları eteklerini tak'îben 17. Kolordu sol cenâhına gidip boşluğu kapatması, kendisinin de sol cenâha gideceği" emrini vermişti.

Takrîben saat 15 dakika 30 sıralarında 17. Kolordunun "3. Fırka ve 2. Kolordunun çekildiği Karaağaç deresi garbında muhârebe edilmekte olduğu, düşmanın şiddetle mukâvemet eylediği, saat 13 dakika 15'de Karaağaç tarafından da topçu ve piyâde çıktığı, lâ-akall 2 alay ve topçu ile muâvenet edilmesi" raporu gelmişti.

Muhtar Paşa bu bâbda "lehu'l-hamd için ehemmiyeti vaktiyle takdîr olunarak i'câbı evelce yapılmıştı" diyorsa da yine kendi i'tirâfından anlaşılacağı üzere 3. kolordunun 17. Kolordu ile ittihâd-ı hareketi ancak bunun ric'atten sonra 3. Kolordu topçusunun düşman üzerine az çok bir ateş açabilmesinden 'ibâret kalmıştı.

[402] Muhtar Paşa, ortalık karârrırken Fuâd Ziyâ Bey'e de tesâdüf ederek "kendisine gece ve ertesi sabah için evâmîr-i lâzimeyi" şifâhen verdikten sonra karârgâha 'avdet ederek Cemâl Bey'e de şu emri göndermişti:

"Düşman kuvve-i külliyesiyle bugün 2 ve 17. Kolorduların irtibâtını ayırıp kendilerini mecbûr-ı ric'at eylemişse de kıta'âtımız tarafından edilen muâvenet sâyesinde ilerlemeye muvaffak olamamıştır. Bütün ihtiyâtları sol cenâha sevkettim.

İhtiyatlarınızın sağ cenâhımızı muhâfaza edecek sûrette yerleştirilmeleri lâzımdır. Düşmanın yarın ric'ati kat'ıyyesi ihtimâli vardır (?) ona nazaran hazır bulunarak kuvvetinizi toplu bulundurunuz. Yarın sol cenâhımızdaki kolordular tarafından harbe başlanmazdan evvel buradan ta'arruz niyetinde değilim. Mâzâlik karşındaki nukât-ı düşman tarafından tahliye edilmişse suyu geçip oraları işgal edebilirsiniz. Tekye çiftliğine doğru sağ cenâh müfrezelerimizle irtibât te'sîs ediniz. Düşmanın sebat etmesine nazaran kolordunun ta'arruz ciheti sol cenâhtır".

Bugün 3. Kolordu halîtasının muhârebesi nasıl cereyân etti, bunu anlamak gâyet müşkildir bugüne 'âid mevcûd vesîkalar zîrde derc edilmekle iktifâ edildi:

7. fırka cerîdesinden: Ki bugünler için yalnız fırka Erkân-ı Harbi Hüsrev Bey'in notlarından 'ibârettir.

"3. Nişancı alayı 17-8'de 17. Kolordu mıntıkasında idi. Sol cenâh kumandanı Fuâd Ziyâ Bey imzâsıyla gece gelen emirde bunun 3. Kolorduya ihtiyât olmak üzere geriye gelmesi bildirilmişse de 17. Kolordu muvâfakat etmemişti.

18 sabahı 3. Kolordu kumandanlığı bu alayın 17. Kolordu ile harbe iştirâk etmesini ve Samsun fırkasının sağında bulunmasını emretmiş ve böylece muhârebe edilmiştir. Düşmanın sağ cenâhı geri çekildiği sırada topçu ateşiyle de bizim piyâdemiz müteessir olmuş, tekmiîl avcı hattı çözülmüş ve 'asker güç hâl Çongara deresi şarkında durdurulabilmişti. Ve fakat kıta'ât karmakarışık olarak nişancı 3. Alayın bir kısmı 3. Kolordu tarafına gitmiş, diğer kısmı da mitralyöz bölüğü ile berâber yolu kaybederek (?) Vize'ye gelip 18-19 gecesi burada geçirilmişti. Numûne küçük zâbit taburu da 17. Kolordu içinde kalmıştı. [Ya'nî Hüsrev Bey bile kendisini vize'ye atmıştı. M. N.]

8. fırka kumandanı Miralay Fuat Bey'in raporlarından "... 18 sabahı kemakan sol cenâh kıta'âtını bulmaya çalışırken Hasan İzzetPaşa'ya rast geldim, müşârun ileyh bana, bu taraftaki kıta'ât daha ziyâde 9. Fırkaya mensûb olduğundan kendisinin

sol cenâha me'mûr edildiği, benim de merkeze kumanda edeceğimi söyledi. Bunun üzerine yeni mintikâlarımıza gittik.

[403] Saat 10'a doğru Soğucak deresinin garb yamaçlarında 2 tabur hâlinde toplanmış 22. Alayla kezâlik 2 taburlu 23. Alayı da buldum.

Saat 10 dakika 30'da kolordu kumandanının da'vetiyle, fırka kumandanları, müşârun ileyhın yanına gittik. Kolordu kumandanı, benim emrimde yalnız za'îf 4 tabur bulunduğunu düşünerek sağdan ilerleyecek Cemâl Bey fırkası ile soldaki 17. Kolordu arasındaki boşluğu dolduracak sûrette yavaş ilerlemeyi ve bu sâyede kıta'âtı da biraz dinlendirmeyi emretti. Dönerken yolda Seydişehir taburunada rast gelerek berâber aldım. Bu tabur, dün muhâbebe etmişti.

Öğleden sonra bu harekât başladı. Soldan 17. Kolordu tarafından şedîd muhâbebe gürültüsü geliyordu. 5 za'îf taburu sola ileri tahrîk ederek kendimde ilerledim ve biraz sonra düşmanın 17. Kolorduyu soladan çevirmeye başladığını ve bunun gerilediğini gördüm. Bunun üzerine fırka Erkân-ı Harb'i Galip Bey'i kolordu kumandanına göndererek topçuları istedim. Bu sûretle sağ cenâhtakinden mâ-adâ bütün topçular, birbirini müte'âkib 400 tepesi ile Karaağaç deresi arasında mevziye girerek artık ric'at etmekte olan 17. Kolorduya yardım ettiler. Düşman topçusu da gâyet şedîd mukâbele etti. Benim bu anda vazîfem kesif topçu kalabâliğini za'îf 5 taburla muhâfaza olup 23. Alayı topçuların cephesine ve sağ ilerisine, 22. Alayı da solu ilerisine koydum. Kolordu kumandanı geldi, tertîbâtı beğendi ve bana hayır dua etti. Ba'dehû kolordu kumandanı eline geçen redif taburlarından da gönderdi..”

8. fırka Erkân-ı Harbi Yüzbaşı Galip Bey ise bugüne 'âid raporunda şöyle diyor: “..17-18 Teşrîn-i evvel gecesı Soğucak dere ile karakol arasında, 2 çadırda olan kolordu karârgâhına gidildi. Nısfu'l-leyle doğru birkaç sahifelik uzun bir kolordu emri çıktı. Bunda 18 Teşrîn-i evvel için mintikalar ayrılıyordu. [Bu emre hiçbir yerde tesâdüf edilemedi. M. N.] Fakat ne cenâhlar ve ne de mintikalardaki kıta'ât bildirilmüyordu! Fırka kumandanlarıbu emri îfâ edeceklermiş gibi ayrılırken, hakikâtte ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Nitekim ertesi gün için hiçbir emir veremeden ve hiçbirşey düşünmeden muhâbebe başladı ve alınan emir keen-lem-yekûn oldu. Hatta gayrı kâbil-i icrâ emirleri alarak icrâ edecekmişiz gibi göründüğümüz için böyle fırka Erkân-ı Harbliğini yapamayacağımı arz ederek bu hâllere bir nihâyet vermek üzere teşebüsatta bulunmak lâzım geldiğini ilâve etmiş ve ye's sâikasıyla adeta hem kumandanım ve hem muhterem bildiğim bir zata karşı biraz da terbiye-i 'askeriyyeye muhâlif olacak mu'âmelâtta bulunmuştum..”

9. fırka harb cerîdesinde yalnız şu vesîkalr vardır:

“1- 18. Teşrîn-i evvel saat 9 dakika 10, 3. Kolordu kumandanlığından Hasan İzzet Paşa'ya: Düşman Karaağaç deresi garbını işgal ve tahkîm ettiğinden emr-i ahîre değin ta'kîb müfrezesine [404] ta'arruz edilmeyip ve derenin beri cihetinde kalıp cephenin setr ve muhâfazası vazîfesi süvâri livâsıyla müştereken tevdi' edilmiştir).

2-Saat 9 dakika 50 kezâ: (Emr-i ahîre kadar bataryalar ictima' ettirilmeyerek yerlerinde kalacak ve muhâfız olarak birer takım piyâde verilecektir).

Konya fırkası kumandanı Cemâl Bey'in harb cerîdesinde de bugüne 'âid sadece şu perîşân notlar vardır:

“1- 2. Alayın taburları 5,6,8 zâbit ve 244, 304, 372 efrâd mevcûdundadır. Mitralyöz bölüğü 6 tüfeklidir;

2- Bugün Muhtar Paşa'dan, 7. Fırka kıta'ât ve toplarının sol cenâha alınması emri ve ba'dehû saat 17 dakika 20 târîhli şu emir geldi (düşmanın 2 ve 17. Kolordular arasına girmesi me'mul olduğundan elinizdeki kuvvetle sol cenâhı takviye ediniz) şu cevâb verildi: Elde kuvvet yok)

3- Cemâl Bey'den Muhtar Paşa'ya rapor: Saat 19 dakika 40 (Fuâd Bey fırkasından 23. Alayın 2 ve 3. Taburları ilerdedir. Kime merbûd oldukları belli değildir. Kezâlik Denizli fırkasından bir tabur kimden emir alacağını bilemeyerek tepelerde dolaşüyor. Bu karışıklık mağlûbiyeti ihzâr ediyor fikrindeyim. Vatanın selâmeti nâmına bu ahvâle nihâyet vermek lüzûmunu ellerinizi öperek arz ve vazîfedârânı işlerine sevk etmenizi istirham eylerim.];

4- Bir kayıt: ileride bulunan Ankara ve sair fırkalara mensûb dağınık ve muhtelif kıta'ât Cemâl Bey'in emrine verildi. Bir de endaht topçu taburu vardı. [Bâlâdaki rapor üzerine olsa gerektir]

Hasan İzzet Paşa'nın bugünkü harekât ve fa'aliyeti hakkında ise hiçbir tarafta bir kayda tesâdüf edilemedi; yalnız müşârun ileyhin, bugünü 17. Kolordu karârgâhıyla birlikte geçirdiği anlaşıyor.

Bugün bu mıntıkaya gelmiş olan müretteb Denizli fırkasının sergüzeştî hulâsası da şudur.

Bu fırka Aydın ve Denizli fırkalarına mensûb Isparta, Eğridir, Aydın, Karacasu, Nazilli, Sarayköy, Bozdoğan olarak cem'an 7 taburdan mürekkebtî ve Çorlu'dan Vize'ye 17 Teşrîn-i evvel akşamı muvâsalat eylemişti.

18 sabahı Vize'den şoseyi tak'îben, Sebükbar olarak hareket emrini almış ve çanta ve eşyalarını kâmilten bırakarak yola çıkıp biraz sonra Muhtar Paşa'ya tesâdüf edilmişti.

[405] Burada Muhtar Paşa, ber-vech-i bâlâ, bu fırkayı bir taraftan ('umûm kolorduya) yemek pişirmeye me'mûr ederken diğer taraftan 7. Taburdaki 'umûm muallem ve 'askerlik görmüş efrâd ve seçme zâbitândan 2 müretteb tabur teşkilini emretmiş, efrâdın haftalardan beri alıştıkları bölükler ve taburlar karmakarışık edilerek bu iki tabur vücûda getirilmiş, öğleden sonra alay kumandanı Kaymakâm Ragıp Bey kumandasında ve 3. Kolordu Erkân-ı Harbiyesinden Kaymakâm Nihad Bey de berâber olarak sağ cenâha (düşmanı ihatâyâ) me'mûr (cânib-dâr müfrezesi) olarak hareket etmişti.

Alay kumandanının raporuna göre bu taburların başına şu işler gelmişti:

Bu iki tabur bir dağ bataryasıyla birlikte ve anlaşıldığına göre, adeta bir emniyet yürüyüşü yapılacağına zâhib olduğundan basit bir avuçla sağ cenâha değil, bugün yine Poyralı istikâmetine hareket etmiş ve tam Karaağaç vadisine inerek dar ve sıkışmış bir yere gelince Poyralı köyünden ansızın piyâde ateşine uğrayarak dağılmıştı. Netîcede alay kumandanı, ancak 400 kadar neferle bir yere sıkışmış ve 18-19 gecesine kadar burada kalmıştı. Refâkâtindeki cebel T 2 K 2'de perîşân olmuştu. Bu cema'at, ancak 'umûmi ric'atten sonra Saray'da bir daha bulunabilmişti.

Diğer 5 tabur halîtası ise, 17. Kolordunun sıkıştığı haberi üzerine akşama doğru Muhtar Paşa tarafından Çongara istikâmetine tahrîk edilmişti fakat esnâ-yı râhta Sarayköy ve Karacasu taburları hatta Denizli Fırkası Kumandanı Miralay Tevfik Bey'in haberi olmadan, 8. Fırka Erkân-ı Harbi Yüzbaşı Ali Galip Bey tarafından çevrilerek götürülmüştü. Mütebâki cema'at de ortada yalnız Aydın taburu

kumandanı mevcûd olduğundan bu tabur -gece yukarıda görüldüğü üzere- Çongara'ya gelerek 17. Kolordu emrine girmişti.

Muhtar Paşa bugün, akşam üzeri düşmanın Poyralı köyünü yakarak sırtlara çekilmesine rağmen düşmanı iki fırka ve lâ-akall 8-9 batarya tahmîn ediyordu; diğer cihetten “asker aç, kıta‘ât karışmış, ve bu gece efrâd küme küme hatt-ı harbi terkederek çekilmeye başlamıştı ve men‘ etmek kâbil değildi; cephe ikmâli de zamâna mütevakkıftı; 17. Kolordu yarın için kendisinden yardım beklenemeyeceğini bildirmişti” demekle berâber 19 Teşrîn-i evvel için 18-19 gecesi verdiği emirde -zîrde görüleceği üzere- hâlâ düşmanın ric‘atini dâhil-i hesâb etmekte ve 19 öğleden sonra ta‘arruz eylemek tasavvurunda bulunuyordu.

3. Kolordu halîtasına mensûb bazı kıtaların bugünkü hâl ve vaz‘iyetleri hakkında mevcûd bazı ma‘lûmât da zikredilir:

Fi'l-hakîka anlaşıyor ki 17-18 Teşrîn-i evvel gecesi hatt-ı muhârebedeki nizâmiye kıta‘âtının ekserisi [406] geriye alınmış olup 20, 21, 23 ve 27. Alaylar ve nişancı 8. Tabur, Y25 T3 sûret-i ‘umûmiyyede merkez gerisinde ihtiyâta alınmışlardı ve bu kıta‘ât öğleden sonra sol cenâh buhranı başlayınca sola 400 tepesine doğru sevk edilmişlerdi ve fakat muhtemelen kısm-ı a‘zamı muhârebeye girmemişti. Gece Doğanca etrafında kalmışlardı. 26. Alay taburları solda, nişancı 3. alay taburları sağda olarak bunlar da Samsun fırkasının sağında sabahdan beri muhârebeye girmişlerdi.

2 ve 8. Sûvârî alayları kemâkân Vize’de ve cephe içinde ve gerisinde bulunuyorlardı. Karahisar fırkası heyet-i ‘umûmiyyesi ile Vize’de bulunmakta olup ber-vech-i bâlâ Sergen dedikodusu üzerine tâze Sungurlu taburuyla bu fırkanın Tavşanlı Konya’nın Yenişehir taburları, Karahisar alayı kumandanının emrinde olarak Sergen’e gönderilmek için yola çıkarıldı fakat Hamdi Paşa ba‘dehû “Midye’ye çıkan kuvvetler Sergen’e geleceğinden bunların gitmesine lüzûm yoktur” diyerek tekrar geriye çevrildi.

Böylece 3. Kolordunun 18 gününü sûret-i ‘umûmiyyede boş geçirdiğine hükmedebiliriz; kendisi ciddi ve esâslı bir şey yapmamış, bil‘akis 17. Kolorduyu mevzi’de yalnız bırakarak felâketini tevlîdde ‘âmil-i diğer olmuştu. İşin en fenâsı vaz‘iyet hâlâ kavranamamış olup 19’da da bulunulan mahâlde kalmak ve hatta ta‘arruz etmek istenilmişti; bu karâr biraz aklı başında bir düşman karşısında tekmiil sağ cenâhın mahvını intâc edebilirdi. Bereket versin ortada böyle bir düşman yoktu.

C) 18 Teşrîn-i evvelde Karârgâh-ı ‘Umûmî

Saat 15’e kadar Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin aldığı haberler ve yaptığı işler şunlara inhisâr eylemişti:

Vize’de 18. Kolordu kumandanlığına, saat 8 [ya’nî “2. Ordu kumandanlığına” cümlesine henüz Karârgâh-ı ‘Umûmî dahi alışamamıştı! M. N.]: “Birkaç günden beri devâm edilmekte olan muharebât cephe muhârebesine munkalip olmakta ve netîce-i kat‘iyye istihsâl edilememektedir; bunun devâmı muvâfık değildir. O cihette düşmana fâik kuvvetimiz olduğundan 18. Kolordunun bütün kuvvetiyle düşmanın sol cenâhını ve arkasını ihatâ ederek darbe-i kat‘iyye vurması muktezidir”. [Bu emri Hamdi Paşa’nın Muhtar Paşa’ya tebliğ ettiğini ve fakat Muhtar Paşa’nın bil‘akis ne yapmış olduğunu yukarıda görmüştük. M. N.]

Saat 8 dakika 35’de Seyitler’den Erkân-ı Harbiye Yüzbaşı Ali Rıza Bey’den [Ki 4. Kolorduya mensûb idi zannediyorum. M. N.] gelen telgrafta da (4. Kolordu

ric‘at emrini bundan hayli sonra almış olduğundan) yalnız dünkü cereyân-ı hâl hakkında ma‘lûmât verilmekte ve ekmek ve cephane istenilmekte idi.

[407] Bundan sonra Vâsıf Bey müfrezesi hakkında da evvelce görülen haberler alınmıştı. Binâ‘en‘aleyh saat 15‘de Çorlu‘da ‘Abdullâh Paşa‘dan şu telgraf gelince Karârgâh-ı ‘Umûmî birden bire hayrete düşmüştü:

“3 gündür mütemâdiyen geceli gündüzlü muhârebe ederek birçok telefât vermiş ve her türlü mahrûmiyetlere katlanmış olan Şark Ordusundan 4. Kolordunun dün akşama doğru biraz geriye çekilmesi dolayısıyla bunun sağ cenâhındaki Uşak fırkası, akşam muhârebeye hitâm verildikten sonra terk-i mevki ederek geri çekilmiş ve bu hâl diğerlerine de sirâyet ederek bütün mevzideki kıta‘ât ric‘at emri verilmediği hâlde kendi kendilerine çekilmişlerdir. [Kıta‘âta ne kadar büyük iftira! M. N.] bu bâbda kumandanlarla bilmüzâkere topçu cephanesinin noksânı, bazı kıta‘âtın 3 günden beri açta bulunması hasebiyle yeniden bu hattın elde edilmesi imkânsız olduğu ifâde edilmiş olduğundan Karârgâh-ı ‘Umûmî ‘Osmanlı köyüne nakledilmiş ve ordunun cephe hattı Soğucak deresi olmak ve sağ cenâhı Çongara‘dan Akçaköy ve Karışdırın‘a kadar imtidat etmek üzere gerideki hat üzerine alınmasına dün gece nısfülleyde karâr verilerek emir verilmiştir. Lâkin bu hareketin ne derece mümkünü‘l-icrâ olacağını tahmîn edemem. ‘Abdullâh”

Bunun üzerine bir taraftan ‘Abdullâh Paşa ile şu muhâbere kapısı açıldı:

Saat 15 dakika 45 Karârgâh-ı ‘Umûmîden 1. Şark Ordusu‘na: “Vâsıf Bey‘in 7 taburu bu sabah Bedirköy şimâl-i şarkisinde muhârebeye girmiştir. Bir nizâmiye, bir redif taburu ve bir sahra bataryası da bu sabah Seyyitlerden aynı istikâmete hareket etti. Bunlar ordunun sol cenâhında muhârebeye iştirâk emrini almışlardır. Müstakil süvâri fırkasının bugün Kayabeli‘nden Alacadağı‘na hareketi haber verildi. Sol cenâhın bu sabah mezkûr kuvvetlerle takviyesinden sonra o cihette ‘aciz iyetin Şark Ordusu‘na daha müsâ‘id bir şekil almış olacağı tabiidir.

Ordunun Vize cihetindeki sağ cenâhında 3 kolordumuz şimdiye kadar muvaffakiyyetle ilerledi. Bugün o cihette netîce-i kat‘iyye melhûz idi. Sağ cenâha bu ileri hareketinde biraz zamân kazandırmak için sol cenâhın i‘câb ederse kendini fedâ ve son nefese kadar sebat etmesi iktizâ ederdi.

Bu ahvâl ve şer‘âid altında her türlü fedâkârlık ihtiyârı ile sol cenâhın cebren eski mevziinde tutulamaması ve tekmîl ordunun Soğucak deresi gerisine çekilmesine karâr verilmesi son derece mûcib-i hayret olmuştur. Ordunun 4 günden beri bunca fedâkârlıkla ettiği şiddetli bir muhârebenin tam netîce-i kat‘iyyenin ve muvaffakiyyetin istihsâl olunacağı bir sırada ziyâ‘ına sebep olacak bir harekete tevessül edilmesi kat‘iyyen câiz değildir.

[408] Sağ cenâh muvaffak ve sol cenâh takviye edilmişken ordunun ric‘atini kat‘iyyen kabûl etmem. Kırkkilise felâketinden hâlâ mütenebbih olunmadı mı? Ric‘atin bizde kaçmak demek olduğu unutuldu mu? Bu mütemadi ric‘atlerin vatanın felâketini ta‘cil edeceğinde iştibah buyrulmasın”.

Bu telgrafa ‘Abdullâh Paşa‘dan saat 18 dakika 45‘de şu cevâb gelmişti:

“Telgrafnâmelerini kemâl-i hayretle okudum. İmkân dâhilinde herşey yapıldı. Kıta‘ât ekser zâbitânını kaybetti. Ordunun sağ cenâhı birkaç bin yaralıını meydân-ı harbtan kaldıramadı. Ric‘ate sebebiyet verenlerin cezasını kanun ta‘yîn eder. Ric‘ati intâc eden esvap açlık ve topçu cephanesinin yetiştirilemeyerek düşman topçusuna,

tefevvuk kazandırılmış olmasıdır. ‘umûm kıta‘âtın hatt-ı harbi terk eyledikleri hakkında kolordu kumandanlarının beyânatı üzerine ordu sağ cenâhının ileri harekâtı dûcâr-ı sekte edilmemek üzere ancak Soğucak deresi şarkına kadar çekilerek hatt-ı müdâfa‘a te’sîs eylemeleri emredildiği hâlde kolordu kıta‘âtı bugün Çorlu’ya kadar vâsıl olmuşlardır. [Yâver Paşa’dan galat olsa gerektir. M. N.] Bu ciheti tahattur buyurmalarını rica ederim. Bununla berâber yine karârgâh yine ric‘at emrini i’tâ‘ etmemiştir. Ordunun sol cenâhının takviye edildiği hakkındaki emirlerinizi de şimdi telâkkî ediyorum. Şimdiki hâlde düşman kolları şiddetle ta‘kîb ediyor. Yarın bu muvaffakiyyata devâm ederse Ergene’ye gelmeleri me‘muldür. 2. Kolordu 5-8 bataryasını zayı’ eylemiştir. Vaz‘iyeti hâzuraya nazaran bu cihete Karârgâh-ı ‘Umûmîce bir tedbîr-i acil ittihâzı taht-ı elzemiyettedir.”

Bu muhâberenin sûret-i temadisini 19 Teşrîn-i evvel gününde görürüz.

Bir taraftan Şark Ordusuyla bu muhâbere cereyân ederken, diğer taraftan da saat 16’da Vize’de Hamdi Paşa ile makine başında muhâbere edilmişti.

Evvelâ ‘Abdullâh Paşa’nın saat 15 telgrafı aynen tebliğ edilerek ba’dehû kıta‘âtın vaz‘iyeti hakkındaki suâle şu cevâb alınmıştı: “müstakil süvâri livâsından saat 11 dakika 30’da alınan raporda Pınarhisar istikâmetinden, Poyralı dere garbındaki sırta doğru piyâde taburunun ve bataryanın gönderilmekte olduğu ve Karaağaç deresi şarkından ve şosenin cenûbuna gelen düşman kıta‘âtının bir alay piyâde ve bir batarya kuvvetinde olduğu ve Ören ormanlığı piyâde ile tutulduğu bildiriliyor. 17. Kolorduya gelince: Tekye istikâmetine ilerliyor. Düşmanın kuvveti fâik olup olmadığını anlamak için telefon başına Erkân-ı Harbiyeyi istedik. Henüz gelmediler”.

Bunun üzerine Hamdi Paşa’ya şu emir verilmişti:

“‘Abdullâh Paşa’nın telgrafına cevâben ordunun sol cenâhının bu sabah tâze kıta‘âtla takviye edildiği ve bunlar [409] şimdi Lüleburgaz’ın şarkındaki sırtlarda 4. Kolordunun sol cenâhını sarmak isteyen düşmanla muhârebeye giriştikleri ve diğer taraftan Vize cihetinden ilerleyen 3, 17 ve 18. Kolordular sağ cenâhtan ileriye devâm ettkleri cihetle ordunun Soğucak deresi gerisine çekilmemesi ve Vize cihetinden ilerleyen kolordular düşmanın sol cenâhını kâmilten mağlûp edinceye kadar eski mevzilerinde sebat ve mukâvemet etmeleri emrolunmuştur.

Bu hâle göre 3, 17 ve 18. Kolorduların dahi bilâ-tevakkuf ve kemâl-i şiddetle ileri ta‘arruzda devâm etmeleri ve o cihetten yapacakları te’sîr ve tazyîk-i şedîd ile Şark Ordusu’nun ve bilhâssa bunun sol cenâhının mukâvemetini kuvvetli bir hâle getirmeleri ve vatanın hayat ve mematını ta’yîn edecek olan şu meydan muhârebesinde bilcümle kuvâ-yı mâddiye ve ma‘neviyyelerini sarf etmeleri kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur. Şunu biliniz ki kat‘iyyen ric‘at yoktur”.

Buna cevâben Hamdi Paşa, düşmanda obüs olduğundan obüs istemiş ve İzmir’den gelmekte olan 15’lik obüslerin gönderileceği tebliğ edilmiştir(!)

Sabahtan beri devâm eden habersizliğin tevlîd eylediği sıkıntı hasebiyle öğle akabinde başkumandanlık Erkân-ı Harbiye Reisi Hâdi ve ikinci reis-i sâni Pertev Paşalar otomobil ile Çerkezköy’den hareket etmişlerdi müşârun ileyhim “ric‘at eden kıta‘âtı görmüşler ve düşmanın kat‘iyyen ta‘kîb etmediğini ve kıta‘âtın ne sebeble ric‘at etmiş olduklarının farkında olmayarak mütehayyir bulunduklarını görünce Tatarlı’da derhâl başkumandanlık nâmına; evvelce 1. Kolordu bahsinde gördüğümüz

emri vermişlerdi. Gece saat 22'den sonra karârgâha 'avdetlerinde cereyân-ı hâli ber-vech-i bâlâ hikâye etmişlerdi ve bunun üzerine saat 11'de ve saat 11 dakika 10'da ordulara şu emir verilmişti:

"1- Bugün 1, 2 ve 4. Kolordular için Şark Ordusu'na verilen emir şudur: (aynen);

2- 3, 17 ve 18. Kolordulardan mürekkeb 2. Şark Ordusu yarinkendi solundaki 2. Kolordu ile tevhd-i hareket etmek üzere bugüne kadar icrâ ettiği harekât-ı ta'arruziyesinde kemâl-i şiddetle devâm edecektir;

3-2. Şark Ordusu'nun bu ta'arruzunu himate etmek üzere 1. Kolordu Tatarlı garbındaki sırtlarda, 4. Kolordu bunun solu gerisinde düşmana sebat ve mukâvemet edeceklerdir müstakil süvâri fırkası ordunun sol cenâhını setr ve temîn edecektir".

Bundan sonra sabaha karşı sağ cenâh hakkında şu raporlar gelmişti:

1- Hamdi Paşa'dan: "Sağ cenâhta devâm eyleyen muvaffakiyyetli muhârebeye yalnız 3. Kolordunun [410] iştirâk ettiği bildiriliyorsa da bunun yanlış olarak ihbâr edildiği veya Muhtar Paşa'nın muhâberesinden münfehim olduğu zannedilmektedir. Dünkü muhârebeye yalnız 10 taburdan 'ibâret olan ve Erkân-ı Harbiye Miralayı Kemâl Bey'in kumandası altındaki 18. Kolordu tamâmen iştirâk etmiştir. Hatta 3. Kolordunun bazı taburlarlarının ric'ati mezkûr taburların muâvenetiyle hücumla munkalip olmuştur.

Bugün 7 tabur ve 2 bataryadan (?) 'ibâret olan Denizli fırkası düşmanın sol cenâhının ihatâsına me'mûr edilmiştir. Düşmanın daima sol cenâhı temdîd etmesi hasebiyle şimdiye kadar vuku bulan muharebât hep cephe hücumun amûnkalip olmaktadır".

Diğer rapor: "3 ve 18. Kolordular takriben dünkü vaz'iyettedir. 17. Kolordu, bugün de icrâ ettiği muhâcemât-ı şedîde üzerine Karaağaç deresini geçmiş ve 300 tepesine tırmanmışken 2. Kolordunun ric'atinden dolayı fâik kuvvetler karşısında kalarak Soğucak derenin garb sırtlarına ric'ate mecbûr olmuştur. Vize'de bulunan 3-5 tabur kable'z-zevâl saat 1'de tahrîk edilerek bu kolordunun takviye edileceği".

Başkumandanlık Seryâveri Bekir Sâmî Bey'in Vize'den, gecikmiş bir raporu: "17 Teşrîn-i evvelde 3. Kolordu Poyralı dere şarkındaki mevziinde sebat etti. 17. Kolordunun 9 taburu Çongara istikâmetinde büyük bir fedâkârlıkla ilerleyerek sol cenâhı Karaağaç deresine muntahi olmak üzere düşman tarafından tahkîm edilmiş Pınarhisar sırtlarına takarrub etmiştir. Ba'del gurûb muhârebe hattında ekser taburlarla temâs ettim. Zâbitân ve ümeranın kuvve-i ma'neviyyesi pek mükemmeldir. Kırkkilise muvaffakiyyetiyle tezâyüd eden düşman kuvve-i ma'neviyyesinin gittikçe fenâ hâlde tezelsül etmekte olduğu esirlerin ifâdesinden anlaşılmıştır. Taburların bazen aç kalması sû-i te'sîr icrâ etmektedir. Taburlar zâbitânca pek çok zâyîata uğradığından sevk ve idâre husûsunda birtakım elîm hatâlar vuku bulmaktadır. Muhârebenin muvaffakiyyetle devâm etmekte olduğu".

Karârgâh-ı 'Umûmînin bugünkü mesâ'îsinin zikrine nihâyet vermeden evvel, Şark Ordusu'ndan ric'at raporu gelmemişken, harekât-ı 'askeriyye hakkındaki suâlîne cevâben Bâbı'âlî'ye çekilmiş olan şu şifrenin de zikri lâzımdır:

"Şark Ordusu 4 günden beri sûret-i 'umûmiyyede Vize-Burgaz hattında ciddî bir muhârebeye girişmiştir. Vize tarafındaki kolordular muvaffakiyyetle ilerlemekte ve düşmanın sol cenâhını tazyîk etmektedirler. Lüleburgaz civârındaki kolordular

düşmana mukâbele ediyorlar. Dün gece Lüleburgaz cihetine kuvâ-yı imdâdiye yetiştirildiği gibi peyderpey muvâsalat eden kıta'ât da nukât-ı münâsibeye gönderilmektedir. Muhârebe henüz kat'î bir netîce hâsıl etmediğinden daha fazla tafsîlat itası harekât-ı Harbiyedeki mahremiyetle kâbil-i telif değildir. Garb ordusunun ahvâli buraca lâyıkiyla ve ber-tafsîl ta'kîb edilemiyor. Son [411] alınan telgraflardan Manastır civârında müdâfa'a mecbûriyetinde kaldığı anlaşılmıştır. Bu ordunun kuvâ-yı kafiye mâlîk iken böyle bir mecbûriyet-i alîmeye giriftar olmasındaki esbâb-ı hakîkiye ve ledünniye âcizlerince de kâbil-i izah değildir. Mamafih Edirne mevki-i müstahkemi Kemâl Sebat ile müdâfa'aya devâm ettiği gibi Şark Ordusu da asıl Bulgar ordusuyla çarpışmaktadır. Harbin netîcesi burada taayyün edeceğinden ve el-yevm Şark Ordusu'nun hâlinde mûcib-i endişe bir şey olmadığı gibi Anadolu'dan peyderpey kuvâ-yı kafiye iltihâk etmekte olduğundan eltâf-ı İlahiyye'ye iğtirâren 'âtiden ümîd-vâr olmak iktizâ eder. Öteye beriye kuvvet sevki hakkındaki mutâlebâta gelince bunların isafî ordunun za'afını intâc edeceği gibi vaz'iyet-i hâzıraya nazaran imkân-ı mâddî de bulunmadığından hiçbir tarafa kuvvet ifrâzı tecvîz olunamamaktadır".

Görüyoruz ki Karârgâh-ı 'Umûmî vaz'iyeti yine kavrayamamıştı: 1. Şark Ordusu'nun ne hâl ve vaz'iyette çekildiği ve çekilmekte olduğu hakkında hiçbir sarîh fikir almadan [Çünkü Hâdî ve Pertev Paşalar ileriye gelmişse de bunlar da yalnız Tatarlı'da 1. kolordu Erkân-ı Harbiye reisi ve Uşak ve 2. Fırka kumandanlarıyla görüşmekle iktifâ eylemişlerdi; bu fırkaların bile ortada olmadığını anlayamamışlardı] bunu, bugün değilse bile yarın ta'kîb ederek tekrar muhârebe temâsına gelmesi muhtemel olan düşman karşısında Lüleburgaz hattından çok daha büyük cephede ve herhâlde çok daha za'îf lamış kuvvetlerle sebata me'mûr ederken sağ cenâh halîtasını da yine başsız, âmirsiz ta'arruza sürmek istiyordu; sâik hareketi sadece "ric'at yok!" kelimesinden 'ibâretti. Hâlbuki bu karâr ve emir azimkâr düşmanın sadece ekmeğine yağ sürer ve tekâmîl ordu bekayasının imhasını intâc eebilirdi. Şayet düşman ric'at eden 1. Orduyu ta'kîb etmese dahi hiç olmazsa az çok bir kısmıyla şimâle teveccüh edebilirdi; bu takdîrde ise şimdiye kadar karşındaki düşmana karşı hiçbir esâslı netîce alamamış sağ cenâhın vaz'iyetinin lâ-akall daha müşkil olacağı tabii olmaz mıydı?

18 günü Karârgâh-ı 'Umûmînin verebileceği yegâne karâr şu olabilirdi:

Sağ cenâh ile 1. Şark Ordusundan kuvvetli dümdârları emrolunan ve bulundukları hatda bırakmak, kısm-ı küllîleri şimdiden Ergene hattına; evvelce zikrettiğim mevziye tevcîh etmek, henüz muhârebeye girmemiş olarak gerilerde dolaşmakta olan tâze kıta'âtı da aza çoğa bakmayarak bu hatta getirmek, inkişâf-ı ahvâle intizâr eylemek.

Ya'nî düşman eğer 19'da şiddeyli bir tak'îbe geçerse ağıleb ihtimâl Ergene hattını da tutmaya imkân kalmazdı. Yok eğer düşman hakîkâtte yaptığı vechile ric'atimizi ni'me'l-matlûb 'addedersek durur ve bize birkaç [412] gün zamân verirse bu takdîrde Ergene hattında yeni bir mukâvemet ve muhârebe ağıleb ihtimâl mümkün olur ve belki Çatalca'da kazanılan netîce burada elde edilirdi.

Fakat bunun için de bütün kumanda heyetlerinin 18 Teşrîn-i evvelinden i'tibâren olsun tebdîl-i hâl ve zihniyet ederek ma'kûl ve mantikî ve plâna müstenid bir mesâ'î sarfetmeleri şart idi; fakat bu bi't-tabi bir mucizeye mütevakıftı, 1912 senesi ise mucizeler senesi değildi!

Binâ'en'aleyh ordunun daha şimdiden Çatalca hattına ric'atini emir ve tanzîmden başka vaz'iyeti kurtaracak bir şey kalmamıştı. Korkunç felâketin husûle gelmemesi ise sırf Bulgarların atâleti sâyesinde elde edilmiş bir kazanç idi.

[413] III. Bâb: 18 Teşrîn-i evvel Vaz'iyet-i 'Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk

[Kroki numara 16]

Kroki bize 'Osmanlı Ordusu'nun 18-19 Teşrîn-i evvelde vaz'iyetinin bi-zâtihî fecaâtını göstermeye kifâyet eder. İnhiâl hâlindeki 1 ve 4. Kolorduların karşılarında 3 Bulgar fırkası bulunuyordu ve bunlar daha şimdiden şimâldeki kesîf 'Osmanlı yığınının cenûbu hizâsına varmış oluyorlardı. Bu sağ cenâh yığını da 4 ve 5. Bulgar fırkaları karşısında çok nâ-müsâ'id bir hâlde idiler; 4. Fırka şimdiden şimâl grubunun yanına düşmüş bir vaz'iyette idi.

'Osmanlı ordusunun gerilerde henüz dağılık olan 16 tâze taburu bu vaz'iyeti lehe ıslah edecek bir hâl ve tertîbte değillerdi. Binâ'en'aleyh bizim için derhâl Ergene hattına çekilmekten başka yapacak bir şey kalmamıştı.

Bereket versin Bulgar ordusunun za'af ve tereddüdü bu korkuları tahakkuk ettirmemişti ki cereyân-ı hâli bundan sonraki fasıllarda göreceğiz.

Dördüncü Fası

19 Teşrîn-i evvel 328 Günü Meydan Muhârebesinin Beşinci Günü

[Kroki 14, 18] ve (Zeyl 1, 2)

Birinci Bâb

Bulgarlar

Bugün için Bulgar ordularında fıkı-i 'umûminin tevakkuftan 'ibâret olduğu (1ve 3. Müctemi' ordular kumandanlığı) serlevhasıyla Ayvalı'dan 19 minh saat 9 dakika 15'de verilmiş olan 1 numaralı ordu emrinin şu fıkrasından anlaşılmaktadır:

"Alınan ma'lûmâta göre düşman Soğukdere ile Karışdıran harâbesinin şarkına çekilmiştir. Muhtâc-ı tevsîk rivâyete nazaran düşmanın kuvvetli bir kolu Tekirdağı'ndan Muratlı istikâmetine hareket ediyor. Emir ve kumandama [414] mevdu' ordular iâde-i intizâm etmek ve ihtiyâcatını tesviye eylemek için el-yevm işgal ettikleri mevzide kalacaklardır".

Bu esâsa göre bugünün harekâtı şöyle cereyân etti:

Süvârî fırkası: 19 sabahı henüz bir emir ve dünkü istirahat isti'zânına bir cevâb almayınca tekrar (Seyyitler-Karışdıran-Geçerler) istikâmetinde harekete karâr verdi ve saat 6 dakika 15'de, 2. Livâ kumandanı idâresinde 1 ve 4. Alaylar pîş-dârı olarak (Kumsaid-Karamürsel-Karışdıran) istikâmetinde hareket etti.

Saat 9 dakika 25'de pîş-dâr Kumsaid cenûbuna, şimendifer hattına yaklaşınca Seyitler istasyonunda 25 çadırdaki düşman olduğu haberi alındı. Bunun üzerine fırka Seyitlere teveccüh etti, saat 11'de pîş-dâr Seyitler istasyonu civârına geldi, yaya cenge inildi. Ve biraz ateş teâtisinden sonra düşman ric'at ederek ordugâhı zaptedildi.

Fırka bundan sonra çiftlikköy üzerinden yolsuz ve bataklık yerlerden Karışdıran'a hareket etti. Pîş-dâr çiftlikköy cenûb-i şarkisindeki düzlüğe varınca Karışdıran'dan Çorlu'ya kesif ağırlıkların hareketi görüldü. Pîş-dâr ateş ve atlı hücumla ilerleyerek 30 araba zaptettiyse de bu sırada Karışdıran cenûb-i şarkî istikâmetinden top atışı başlamış ve ufukta yanaşık kıtalar görüldüğünden bu boş arabalar bırakılarak teşebbüsten vazgeçildi ve geri çekildi.

Fırka “çok yordundu. Evvelki günkü topçu ateşi de hatırdan çıkmamıştı. İstirahate ihtiyâc-ı tam vardı. Lüzûmsuz yere düşmana ilişmeyelim, kızdırmayalım o da bize ilişmesin! Hâlet-i rûhiyyesi vardı. Türkler ise bizi aldatmak ve top te'sîrine celbetmek istiyorlardı. 1-2 defâ münferit düşman bölükleri Karışdıran'a doğru ilerlemiş ve bizim birkaç bölüğümüzü görünce çekilmişti.” Böylece akşama kadar pîş-dâr tarassutta kaldı. Kısım-ı küllî de nehrin sağ sâhiline, köprü başına geldi bekledi.

Öğleden sonra fırka geceleme üzere Karışdıran'a geldi, burada perakendeleri katlederek yerleşti ve saat 14 dakika 10'da 3. Orduya cereyân-ı hâlden ma'lûmât verilerek fırkanın kımıldamayacak hâlde olduğu bildirildi ve birkaç gün istirahat istenildi.

Saat 16 dakika 40'da 3. Ordunun tevakkuf emri gelmişti ve fırkanın Lüleburgaz'da 2 gün istirahati bildiriliyordu. Binâ'en'aleyh fırka 1 istirahat günü kaybetmemek için gece yürüyüşünü tercih etmiş ve saat 23 dakika 30'da Lüleburgaz istasyonundaki çiftliğe gelinmişti. Yer az olduğundan Y 9'da Kara Danişmend'e ikâmete gönderilmişti.

[415] Sûvârî fırkasının fa'aliyeti artık hitâm bulmuş oluyordu.

1. ordu: 19 Teşrîn-i evvelde sûret-i 'umûmiyyede yerinde kaldı. Ancak bazı istikâmetlerde emniyet kıta'âtı ilerletildi. Böylece 19-20'de (Bedirköy-Satiköy) mıntıkasında bulunuyordu. Solunda da 6. Fırka ile temâs ediyordu.

3. Ordu da :

6. Fırka: ('Ahmedbey-Tatarlı) istikâmetinde düşmanı ta'kîb etmiş ve hafif bir temâsa gelmişti. Fırka (Satıköy-İmranlı) mıntıkasında ikâmete geçmişti.

4. Fırka: Ale's-sabah sağ cenâhıyla [3. livâ] Topçuköy'üne, sol cenâhıyla da [2. livâ] Çongara'ya doğru hareket etmişti.

Düşman Çongara şarkında muhârebeye hazırды Binâ'en'aleyh öğle sıralarında her iki livâ yayılarak şedîd bir muhârebeye tutuşmuştu. Akşama doğru 1. Livâ da gelmiş ve fırkanın Çongara şimâl garbî tepelerindeki sol cenâhını temdîd etmişti. Fırka geç vakit ta'arruza geçtiği sırada düşman Çongara köyünü tahliye etmişti 19-20 gecesini 4. Fırka Çongara civârında ve dere garbı sâhilinde geçirmişti.

5. firkaya gelince: alessabah düşmanın bir sağ kolu (Örencik-Örenbeyli) istikâmetinde te'sîr göstermişti; düşman cephesi ise sakin duruyordu.

Fakat cenûbta istihsâl edilen muzafferiyattan haberdâr olan 5. Fırkanın sol cenâhındaki 3. Livâ kıta'âtı bir taraftan da kendilerine kuvve-i imdâdiye gelmekte olduğunu bilerek sebat eylemişti. Fi'l-hakîka öğle sıralarında 3. Balkan fırkasının 1. Livâsı nihâyet yetişmiş ve şose tarafeyninde 5. Fırkanın 1 ve 2. Livâları arasında muhârebeye girmişti.

Bunun üzerine ma'neviyyât ve maddiyat tezâyüdü hasebiyle akşama doğru bu livâ ile 5. Fırkanın 3. Livâsı ta'arruza geçerek Poyralı köyünü zaptetmiş, 1 ve 2. Livâlar da ateşle yardım sûretiyle düşmanı Karaağaç deresinin şark kenarına atmaya muvaffakiyyet hâsıl olmuştu. Bütün gece ateş patırtısı devâm etmiş, ve sol cenâhta 45. Alayın 1 taburu Örenbeyli'nin 3 km kadar cenûbundaki tepelere bir gece ta'arruzu yapunca düşman ric'ate başlayarak Porolya deresinin sol sâhilini ve Poyralı köyünün şimâlindeki bütün mevziyi tahliye eylemişti.

5. fırkanın 1 ve 2. Livâları da akşama doğru Karaağaç deresine vararak 4. Fırka ile irtibâta girmişlerdi. 3. Fırkanın 1., ve 5. Fırkanın 3. Livâları da 19-20 gecesini Porolya vadisinde geçirmişlerdi.

[416] İkinci Bâb

19 Teşrîn-i evvel 328'de 'Osmanlılar

A) Birinci Şark Ordusu

1- 1. Şark Ordusu Kumandanlığı

(Mülgâ Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye reisi Miralay Cevâd) imzâsıyla mevcûd olan harb cerîdesi, 18 Teşrîn-i evvel 'Osmanlı köyden verilen son ric'at emrinden sonra şu sözlerle hikâye-i hâle nihâyet vermektedir, zikri bir kıymet-i târihiyyeye haizdir:

-...İşbu emir kıta'âtın geriye çekilmekte olduğu görülmesi üzerine verilmiştir. Dikkat olunduğu hâlde en büyüğünden en küçüğüne kadar hiçbir 'âmîr de müdâfa'a-i memleket muhâbbet-i vataniyye eseri yok idi. Herkes bir an evvel geriye çekilmeyi düşünüyordu.

18 Teşrîn-i evvel akşam üzeri 1. Şark Ordusu karârgâhı Çorlu'ya gelmişti. Burada cihat-ı muhtelifeden çekilip gelmiş, pek çok perakende efrâd vev kıta'ât vardı. Ecnebi atâşe militerler de hep birada idiler.

2. muhârebenin bu suretle nihâyete ermesi üzerine artık Çorlu civârında ya'nî Ergene gerisinde tekrar mukâvemet ümidi kalmamıştı. Başkumandanlıktan tebliğ olunan emirde bütün Şark Ordusu'nun Çatalca hattı gerisine çekileceği ve orada payitahtın müdâfa'asına çalışacağı emrolunmuştu. İşbu emir mûcibince 1. Şark Ordusu kolordulara lâzım gelen evâmîr-i ita ve kendisi de Çerkezköy'üne ve oradan Hadımköyüne azîmet eyledi. Burada şarkordusu kumandanlığı lağvedilerek 'umûm çatalca kumandanlığı namıyla hattın emir ve kumandası a'yandan Ferik Rızâ Paşa Hazretlerine tevdi olundu".

Şimdi 19 Teşrîn-i evvelde 1. Şark Ordusu'nun fa'aliyetini telhis ediyorum:

Bir kere Karârgâh-ı 'Umûmî ile Şark Ordusu arasındaki dedikodulu muhâerât teatisi devâm etmişti ki bunlar, bir vesîka-i târihiyye olarak aynen Karârgâh-ı 'Umûmî bahsinde zikredilecektir.

Bunlar bir tarafa bırakılırsa Şark Ordusu'nun diğer işleri kolordulardan zîrdeki raporları almaktan 'ibâret kalmıştı; ki ahvâl-i mütekaddime ve câriyeyi kısmen tenvîr etmeleri i'tibâriyle ber-vech-i 'âtî telhîs edildi:

[417] A) 4. Kolordu Hakkında:

Evvelâ saat 6 dakika 30'da bu kolorduya dünkü saat 12 dakika 30 târihli arporuna cevâben: "Ordular kısm-ı azamla (Topçular-Tatarlı) hattında ve Soğucak deresi gerisinde bulunuyor. Sağınızda Tatrılı'da 1. Kolordu ile irtibâtta bulununuz ve tâze 7 tabur aldığınız gibi süvâri fırkası da önünüzde olduğundan ve şimdiye kadar karşınızda yalnız düşman topçusu görülmüş olup fâik ve müte'arrız piyâde kıta'âtı kat'iyen müşâhade edilmemiş olduğundan sol cenâhı behemehâl setr ve muhâfaza etmeli ve düşmanı tarda, şimendifer hattını setre ve ordunun sol cenâhıyla düşmanı tazyîke çalışmalıdır. Karışdıran caddesi kolordunun menzil hattıdır. İhtiyacınızı bi'l-muhâbere Çorlu'dan temîn ediniz. Müteferrik kıta'âtı tanzîm ederek her ne bahaya

olursa olsun düşmanın ileri hareketini kat'iyen geri atmanız muntazardır. Topçu cephanesiyle erzak bugün yola çıkarıldı" emri gönderilmişti.

Bundan sonra 4. Kolordunun 18 minh saat 22 dakika 15'de Yeniler köyünden gönderdiği rapor gelmişti ki kolordunun bugünkü harekâtını şöyle hikâye ediyordu:

"Ric'at emri saat 10 dakika 30'da alındı. Bu zamâna kadar fırkalar ciddi muhârebeye tutuşmuştu. Bu vaz'iyette müşkil olan ric'ati setr için süvâri fırkasıyla İzmir alayı me'mûr edildiği gibi düşmanın bir piyâde ve bir süvâri alayının sarkmasına karşı da Vâsıf Bey'in 9 taburu sevk edilerek bu taraftaki düşman kuvveti Lüleburgaz istasyonuna kadar tard edildi. Kolordu (Akçaköy-Paşaköy) hattına muntazamân çekildi. Hâdî Paşa'nın bugünkü emri alındı. Buna nazaran sabah (Tatarlı-Sinanlı) yoluyla Sofular arasında bulunacağız.."

[Ordunun kolordunun bu vaz'iyeti akmasına kat'iyen aleyhtar olduğunu 'Abdullâh Paşa hâtırâtında yazıyor ve yukarıdaki muahhar emri alınca mes'elenin kendi lehine halledilmiş olacağını kabûl ediyor]

19-20 gecesı 4. Kolordunun Göçerler'den gönderdiği rapor gelmişti:

"Hâdî Paşa'nın emrine tevfikân bu sabah Sofular civârına kıta'ât ile muvâsalat edilince 1. Kolordunun çekildiği görüldü, sorulunca Aziz Paşa'nın kuvvetli düşman kolları karşısında çekilmeye mecbûr kaldığı cevâbı alındı. Ben de bilmecbûriyye Göçerler'e çekilmeyi emrettim. Nihâyet Yâver Paşa bizzat müdahale ederek Aziz Paşa kıta'âtını durdurdu. Ancak gurûb yaklaşmış olduğundan 2. Kolordunun başladığı muhârebeye yardım imkânı kalmadı. Yâver Paşa, kolordusunu durdurunca ben de durdum ve 'Osmanlı şark sırtlarında ikâmet emrettim. Şimdi saat 18, 2. Kolordu tarafından şiddetli top sesleri hâlâ işitilmektedir".

B) 1. Kolordu hakkında hiçbir ma'lûmât gelmemişti;

C) 2. Kolordu hakkında:

[418] Topçuköy'ünden 18 Teşrîn-i evvel saat 21 târîhli raporda kolordunun bugünkü harekâtı da 5. Fırkanın 2000 mevcûd ve 2 bataryaya Kastamonu fırkasının 1000 mevcûda mâlik olduğu, 4. Ve Çanakkale fırkalrının ortada olmadığı, 17. Kolordunun da paniğe uğradığı, hükmedildiği, 3. Fırkanın Çongara'ya tahrîk edileceği bildiriliyordu.

Topçuköy garbından 19 minh saat 13 târîhli bir raporda 7. Kolordunun ta'arruza başlayacağı haber alındığı, 17. Kolordunun ancak ne yana çalışacağını anlaşıldığı, 3. Fırka ve 17. Kolordunun Çongara şarkında saat 11 dakika 30'dan beri muhârebeye başladığı 5. Fırkanın da mrydan-ı muhârebede olduğu, cephanesi ve erzak ihtiyacı bildiriliyordu.

D) Süvâri fırkasından gelen 19 târîhli bir raporda da 18 harekâtı hikâye edildikten sonra fırkanın 18-19'da Meşinli'de kaldığı, saat 12 dakika 25'de Seyitler istasyonunun 3 düşman süvâri alayı tarafından işgal edildiği, düşmanın saat 14 raddelerinde Çorlu yolunda kafilimize ta'arruzunun top ateşiyle tard edildiği, 3 taburla bir alay süvâri ve 3 bataryanın Karamürsel cihetinden, vadi boyundan büyük Karışdırın'a yürüyerek saat 13 dakika 45'de kolbaşının bunun garb sırtlarına vardığı, bu gecenin kısmen Meşinli ve kısmen Ohlas çiftliğinde geçirileceği, süvârinin 3 gündür emirsiz kaldığı bildiriliyordu.

2- 19 Teşrîn-i evvelde Müstakil Süvâri Livâsı

3 gündür ordudan hiçbir emir alamaması hasebiyle kendiliğinden gecelediği Meşinli'nin cenûb sırtlarından Evrensekiz ve Seyitler istikâmetinde keşif yapmaya ve Çorlu caddesinde düşmanı te'hîr ederek ordunun sol cenâhını himâyeye karâr veren süvâri fırkası ale's-sabah Meşinli'nin 3 km kadar cenûbundaki sırtlarda ictima etmişti. Burada iken -yukarıda orduya gönderdiği raporunda da zikredildiği vechile-saat 12 dakika 25'de Seyitler istasyonunun düşmanın 3 süvâri alayı tarafından işgal edildiğini haber almış ba'dehû saat 14'te düşman süvârisinin Çorlu yoluna çıkarak buradan hâlâ perakende çekilmekte olan cema'ate ta'arruzunu görünce topçusunu mevziye sokarak ateş etmek ve bir kısım süvâriyi üzzerine doğru sevkeylemek sûretiyle düşmanı tard etmişti.

Bu sırada, 3 tabur piyâde bir alay süvâri ve 3 bataryadan mürekkeb bir düşmanın büyük Karışdıran'ın garb sırtlarına saat 13 dakika 45'de kolbaşıyla vardığını haber almış, akşama kadar buralarda dolaştıktan sonra bir bölüğünü Meşinli'de bırakarak kısm-ı küllisiyle geceleme üzere Ohlas çiftliğine gelmişti

Fırka ancak bundan sonra ordudan şu emri almıştı: "19-20 minh. Bugün Çorlu'dan Karışdıran'a [419] bir erzak kolu gönderildi hâlbuki 4. Kolordu, başkumandanlık emriyle Paşaköy'e gelmiştir. Bu kolun Sofulara saptırılması ve ordu sol cenâhının himâyesi".

3-Ordu Sol Cenâhı

4. Kolordu ve Müfrezeler

Vâsıf Bey müfrezesi Muğla, Ürgüp, Develi, Akdağ madeni, Alaca, Kayseri, Yozgat, Keskin ve ikmâl taburlarıyla 18-19'da küçük Karışdıran'da kalmış olup gece saat 19 dakika 40'da 4. Kolorduya gönderdiği raporda yanında hiçbir alay kumandanı ve mekkari vs. olmadığından tek başına bulunduğundan, bu taburlar fırkalarına verilmezse hal-i hâzırıyla kumanda ve idâreye devâm mümkün olamayacağından bahseylemişti. Gelen cevâbta da: "İzmir ve Bornova taburlarıyla berâber hemen (Hacılar-Paşaköy) ve (Sofular-Yeniler) yolları mültekâsına gelmesi, kol kumandasını İzmir alayı kumandanı Halil Sâmi Bey'in deruhte edeceği, kendisinin de refâkâtinde bulunması, bu kuvvetten bir fırka teşkîl-i mukârrer olduğu" bildirilmişti.

Öğleden sonra gelen diğer, saat 17 dakika 30 târîhli bir kolordu emrinde de Vâsıf Bey'in Göçerler'de toplanması muharrerse de bugün bu 9 taburun neler yaptığı ma'lûm değildir. Bilahare cereyân eden ahvâlden istidlâl edildiğine göre bu tâze taburlar da bakımsızlık, başsızlık, etrafta hükümferma olan heyecân ve tereddüt te'siriyle çözülmeye ve dağılmaya başlamıştı, muhtemelen 19-20'yi Hacılar etrafında geçirmişti.

İzmir alayı kumandanlığı da fi'l-hakîka bâlâdaki emri almış ve kendi rivâyetince, 2 taburuyla ale's-sabah emredilen mültekâyâ varmışsa da "kimseyi göremeyerek" yürüyüşe devâm ile 'Osmanlı köyüne gelmiş ve 19-20 gecesini burada 12. Fırka ile berâber geçirmişti.

4. kolordu kumandanlığı 18-19 gecesini Yeniler'de geçirerek 19 sabahı saat 4'te, bir taraftan süvâri fırkasına "düşmanla temâs kaybolduğundan behmehal keşif" emrini ve diğer taraftan fırkalara toplanma emrini vermiş ve ba'dehû fırkaları Hâdî Paşa'nın 18 minh saat 15 dakika 30 emrine tevfikân Sofular istikâmet-i 'umûmiyyesine hareket ettirmişti. Bu sırada kolordunun vaz'iyeti hiç de şâyân-ı

emniyet değildi. 12. Fırka daha saat 4 dakika 50 raporunda “fırka elden çıkmış gibidir. Bir cephe tutarak müdâfa‘a edecek hâlde değiliz. Ne yapalım?” diyordu. İzmit fırkası ise ortada yok gibi idi.

Binâ‘en‘aleyh Tatarlar hizâsına varıldığı sırada Aziz Paşa fırkasının ric‘ati ve Paşa’nın verilen emre rağmen “bu sûret-i hareketi meşhûd ve mesmu’ olunca” ve bizzat müdahalede fayda vermeyince, 2. Kolordunun da ric‘ati şâyi’ olunca Vâsıf Bey’in yetişememesi hasebiyle kuvve-i ‘umûmiyyesi azami 3000 tahmîn edilen [420] bu kuvvetle Sofular’da kalmakta fayda görülmemiş ve Beyazköy deresi şarkına çekilmeye emir verilmişti: “Sağımızdaki Uşak ve 2. Fırkalar fâik düşman kolları karşısında Sinanlı’ya çekilmeye başladığından münferit kalmamak için biz de geceyi Göçerler civârında geçirmek üzere hemen Beyazköy deresi gerisine geliniz karârgâh şimdilik Göçerlerdedir”.

12. fırka ise zâten (yolunu şaşırarak) kendisinin Sofular diye ‘Osmanlı köyüne geldiğini görmüştü. Bu sırada süvâri fırkasından gelen saat 14 dakika 50 târîhli rapor, düşmanın takviye edilmiş bir müfrezesinin saat 13 dakika 45’de Karışdırın garbında olduğunu göstermişti.

Saat 17 dakika 30’da da şu kolordu emri verilmişti: “düşman bugün İmranlı’dan Tatarlı’ya hâlâ top atmaktadır. Kısım-ı küllimiz Beyazköy deresi şarkında, emniyet kıta‘âtı garbında geceleyecektir.

1. kolordu Sinanlı’da kalacaktır. İzmit fırkası Göçerler’e yakın olarak Göçerler ile Sinanlı arasında 12. Fırka Göçerler cenûb garbîsinde, Göçerler ile Ahurköy arasında geceleyecektir. Vâsıf Bey müfrezesi Göçerler’de toplanacaktır”.

Fakat 12. Fırka bu emirleri almadan, daha evvel verilmiş olan ve bir aralık ‘Osmanlı köy civârında kalmayı istihdaf eylemiş olan diğer bir emri almış olduğundan 19-20’de ‘Osmanlı’da kalmıştı. İzmir alayı Karamürsel taburu da berâberdi. Fırka çok za‘îf lamıştı, en kuvvetlice kalan taburlardan meselâ Y 35 T 1 bile yalnız 4 zâbit, 218 mevcûdunda kalmıştı.

İzmit fırkası ise inhilâl hâlinden toplanmaya çalışmakta olup hatta bir aralık fırka kumandanı bile tek başına kalarak ‘Osmanlı köyüne gelmişti ve nihâyet ancak Bilecik alayı, topçu ve istihlam bölüğüyle Paşaköy’den Beyazköy’e gelerek 19-20 gecesiburada kalmıştı.

‘Osmanlı köy’de tâze 16. Alayın 3. Taburu da vardı.

Kolordu karârgâhı da geceleyin Göçerler’i bulamamış (tesâdüfen) Sinanlı’ya gelip 19-20 gecesini 1. Kolordu karârgâhı ile berâber burada geçirmişti.

4- 19 Teşrîn-i evvelde 1. Kolordu

Kendisini doğruca başkumandanlıkla muhâbereye her nedense salâhiyetdâr gören 1. Kolordunun Erkân-ı Harbiye reisi ve dün terfî haberini istibşar eylemiş olan ‘Ahmed Şevki Paşa 19 sabahı saat 7’de Tatarlı’dan Karârgâh-ı ‘Umûmî bahsinde göreceğimiz raporu başkumandanlığa irsâlden sonra saat 9 dakika 35’de 2. Uşak fırkalarına “Karaağaç civârında meçhul düşman var. Satıköyde düşman olup olmadığı ma‘lûm değildir. 2. Kolordu Topçuköy garbında, 4. Kolordu Akçaköy garb sırtlarındadır. 1. Kolordu Tatarlı sırtlarında ber-vech-i ‘âti mevziyi işgal ve tahkîm edecektir.

[421] **2. fırka:** Tatarlı şarkından 2km cenûba kadar, 1 taburla ileri mevzi olarak Tatarlı’da ;

Uşak fırkası: 2. Fırkanın sağında ve şimâlinde.

Kolordu karâragahı Tatarlar şarkındaki hüyükte. Çorlu'dan erzak ve cephane celbi" emrini vermişti. Ele geçen 4. Sûvâri alay atlılarından da 2 zâbit keşif kolu ileriye sürülmüştü.

Fakat 2. Fırkanın mevzi almaya ve hazırlığa hiç niyeti yok gibi görünüyordu; Uşak fırkası da yalnız topçusunu mevziye sokmuş ve bu sırada piyâdeleri tekrar 4000 mevcûduna yaklaşmış olmakla berâber bunları el altına almak için himmet sarfetmemekte bulunmuştu.

Derken öğle sıralarında keşif kollarından sûvâri ve topçu ile takviye edilmiş takrîben 1 alay kadar düşmanın Tatarlı'ya 'Ahmedbey istikâmetinden gelmekte olduğu hakkında raporlar gelmişti. Bu sırada hüyükte tarassut eden bir zâbit ise (Satıköy-'Ahmedbey) istikâmetinden takrîben birer alay kuvvetinde 3 düşman kolunun geldiğini haber vermişti. Bunun üzerine vaz'iyet şöyle inkişâf eylemişti: [Çobanoğlu Zeki Bey kitabından sayfa 138-141'den hulâsa].

"Paşalar da tarasut mahalline geldi. Aziz Paşa (işte Şevki! Bey düşman geliyor. Daha ne duruyoruz. Haydi bir emir ver, nereye gideceğiz, bu düşman çok, bununla harb edemeyiz) dedi ve fikrinde ısrâr eyledi. Bunun üzerine Reis Paşa (Siz benden kıdemlisiniz. Kumandayı deruhte ediniz. O vakit mes'ûliyet size râci'dir. Ne emrederseniz yaparız. Kumanda bende bulundukça müdâfa'a emrini yapacağım) demiş ve Aziz Paşa şu kâğıdı vererek (bütün mes'uliyet bana 'âiddir ben çekiliyorum) cevâbını vermişti. Verdiği kâğıt şudur: (Dünkü verilen ordu emrinde çekilmemek emrolunmuştu. Sol cenâhımızda 4. Kolordu hattına girecekti, sağ cenâhımızda 2. Kolordubulunacaktı. Bunların birisi de yoktur. Fırkanın kuvve-i 'umûmiyyesi 1000'den noksândır. Topçu alayının ancak 400 atımı vardır. Bu hâl ile mukâvemet bir saatten sonra 'umûm kıta'âtın mahvı demektir bu felâkete yanlardaki kıta'ât da ma'rûz kalacaktır. Bundan dolayı çekilmek emrini veriyorum.

F 2 K Aziz Hasan).

Uşak fırkası Erkân-ı Harbi de Sinalı'ya çekilmek fikrinde bulunmuştu. Evvelâ 2. Fırka çekilmeye başlamış ve bu sırada köyün garb sırtlarına gelmiş, mevzi almaya başlamış olan düşman topçusunun ateşine tutulmuştu. Müte'âkiben Uşak fırkası da ateş altına alınarak 'umûmi bir herc ü merc başladı, herkes her nefer kendi başına bir istikâmete gitmeye başladı. Reis Paşa da ma'iiyetiyle berâber hareket etti ve (Tatarlı-Sinanlı) yolundan saat 15 dakika 10 târihiyle başkumandanlığa bir rapor gönderdi" [-Ki bunu da ileride zikredeceğiz. M.N...]

Cereyân Sinanlı'ya teveccüh etmişti...

[422] Bu işler olurken daha 18 sabahı kolordusunu bırakarak Çorlu'ya gitmiş olan Ömer Yâver Paşa ve ma'iiyetine gelince: Hacılardan Çorlu'ya gelirken 16. Alaydan 2 tabura rast gelerek karârgâhla birlikte kaçmakta olan Nâsır Paşa'ya bunları vermiş ve Hacılar civârında bir himâye mevzii almasını emreylemişti. 19 sabahı Çorlu'da bulunurken ordudan, E. H. Binbaşı Hafız Hakkı Bey'in 1. Kolordu Erkân-ı Harbiye riyâsetine ta'yîn edildiği emri alınmış ve kolordunun başına gidilmesi hakkındaki diğer emirle Ömer Yâver Paşa 19'da Sinanlı'ya hareket etmişti.

Ohlas öiftliğinde nişancı 1. Alaya rast gelerek kolordu Erkân-ı Harbiye reisi bunu berâber alıp Göçerler'e gelmiş ve 19-20'de burada kalmıştı. Yâver Paşa ise Sinanlı'ya giderek karârgâha iltihâk eylemişti ve buradan, 2. Fırka kumandanının

vaz'iyetini Şark Ordusu'na ihbâr ederek 19-20 târihiyle şu cevâbı almıştı: “Aziz Paşa'nın 2. Fırka kumandanlığından el çektilirip yerine 1. Kolordu Erkân-ı Harbiye reisi Şevki Paşa'nın ta'yîn edildiği şimdi başkumandanlık vekâletinden tebliğ edildiğinden ol vechile hareket edilmesi”. Bu emir 20'de tatbîk edilmişti.

19 Teşrîn-i evvelde saat 10'a doğru 2. Fırkanın kadro hâlinde piyâde kısm-ı küllîsi de Tatarlı'ya gelmiş olup yalnız 4. Alayın 2 ve 3. Taburlarıyla nişancı 2. Tabur ve 5. Mitralyöz bölüğü ortada yoktu; gelen taburların mevcûdu da 200-300 arasında idi. Yukarıda zikredildiği üzere fırka buradan kendiliğinden çekilmiş ve 19-20 gecesini Sinanlı'da geçirmişti.

Müretteb 1. Fırkanın 1. Nişancı alayı 18-19'u Beyazköy şarkında himâye mevziinde (!) geçirdikten sonra 19 sabahı Nâsır Paşa'nın emriyle, tâze 16. Alayın 2. Taburu, bir istihkam bölüğü ve yoldan çevrilen bir batarya [ağleb ihtimâl Vâsıf Bey müfrezesinin bataryası?] berâber olarak Ohlas Çiftliği'ne kadar gelmişti. Burada kolordudan, tekrar Sinanlı'da toplanmak emri gelmişti. Bunun üzerine durulmuş ve bir müddet mütezât emirler ve karârlar arasında çalkalandıktan sonra tekrar Beyazköy'e hareket edilirken saat 17 sıralarında 1. Şark Ordusu kumandanı 'Abdullâh Paşa'dan alaya şu emir gelmişti:

“Müretteb 1. Fırka kumandanı Nâsır Paşa'nın Dersaadet'e 'avdetiyle müretteb fırka kumandanlığının tarafınızdan deruhte olunması ve nişancı 1. Alay kumandanlığına da Plevne taburu kumandanı Halil Bey'in ta'yîni tensip edilmiştir”.

Bu emri, 1. Kolordunun yeni Erkân-ı Harbiye Reisi Binbaşı Hafız Hakkı Bey bizzat getirmiş ve müretteb fırkanın ba'demâ 1. Nişancı ve 3. Alaylarla İzmir redif alayı, 1. Mitralyöz bölüğü, 8. [423] Alayın 2. Taburu (tâze) 8. Mitralyöz bölüğü ve 1. İstihkam bölüğünden mürekkebe olacağını söylemişti.

Hâlbuki bu sırada fırka kumandanıyla berâber 3. Alay 19-20'de diğer alayıyla irtibatı kaybederek hâlâ Beyazköy şarkında himâye mevziinde (!) bulunuyordu ve bu sebeble 19'da müretteb 1. Fırka, hakikatte yalnız nişancı alayının 1, 2. Ve 8. Alayın 2. Taburlarıyla 8. Mitralyöz bölüğünden terekkeb edebilmiş ve Hafız Hakkı Bey'in emriyle Göçerler'e giderek 19-20'yi burada geçirmişti.

Uşak fırkasına gelince: 19 sabahı Tatarlı'daki Uşak fırkasına dünden beri vücûdu anlaşıl原因an Demirci taburu da iltihâk etmişti ki bunun burada verdiği rapordan şu fıkraların nakli faydalıdır: “.. 17 Teşrîn-i evvelde saat 17 dakika 30'da İzmit fırkasıyla aramızdaki Biga taburlarının savuşması üzerine düşmanın, 4-5 taburla, gâyet açık cenâhımızdan muntazamân ilerlediği görüldü. Kasaba taburunun ihtiyât bölüğü ve ihtiyâtımızla 200 neferle tedefûi koltuk yaptuk, icrâ kılınan şiddetli ateş va muahharan süngü hücumu ile düşman tevkîf edildi. Bütün gece böyle 150 metre mesâfe ile düşman ile karşı karşıya kaldık. Sağımızdaki taburlardan bazıların çekildiği haberi üzerine efrâdımızdan bir kısmı kaçtı. Nihâyet ric'at emrini aldık ve 18 minh saat 4 dakika 30'da 200 kadar mütebâki mevcûdumuzla muntazamân çekilerek 'Ahmedbey'e geldikse de burada efrâd diğerlerine karışarak Çorlu üzerine gitti; 3 zâbit ve 25 neferle ben de Tatarlı'ya geldim. 17 muhârebesinde cem'an 2 zâbit ve 28 efrâd mecrûh ve 6 şehidimiz vardı. Ağır yaralılar yerinde bırakıldı”.

İşte Uşak fırkasının 17 akşamı kaçtığı, sol cenâhın çevrildiği ve sâire hakkındaki haberin ve Cânib Paşa'nın şifâhî raporunun mahiyeti! Ennihâyet anlaşılıyor ki İzmit fırkasıyla Uşak fırkası arasına 17 minh gurûba doğru belki birliği

bölüğün bir düşman hattı girer gibi olmuş ve bunlar da durdurulmuştur. Süngü hücumu vs bi't-tabi şâyân-ı itimat değildir. Kasaba taburunun raporu da bunu taeyit etmektedir ve gece siperlerde kaldığı ve ancak saat 2'den sonra alınan emirle çekildiği muharrerdir bu da 'Ahmedbey'den sonra karışmış olup Tatarlı'ya yalnız 4. Bölüğü 50 neferi ile varmıştı; bu tabur 16 muhârebesinde 13 nefer yaralı, 17'de 4 şehîd, 15 mecrûh vermişti; velhâsıl Tatarlı'da Uşak fırkası evvla köyün şimâl-i şarkı sırtlarında müdâfa'a için yerleşmeye çalışırken ber-vech-i bâlâ bu da Sinanlı yolunu tutmuş ve gurûb sıralarında piyâdesiyle Sinanlı'ya, topçusuyla [Y1T 2] Kara Mehmed'e gelmiş olup 19-20'yi buralarda geçirmişti.

5- 19 Teşrîn-i evvelde 2. Kolordu

Daha 18-19 gecesı 3. Fırkayı Çongara istikâmetine sevkettikten sonra, Topçuköy'ündeki 2. [424] Kolordu kumandanlığı bir taraftan burada tanzîmat vs ile meşgûl olurken diğer taraftan tedricen şu raporları alarak ve emirleri vererek vaz'iyeti ta'kîb eylemişti:

17. kolordu, saat 5'de 3. Kolordu, saat 2 dakika 15 raporunda başkumandanlık ta'arruza devâmı emrediyorlarsa da buna 19 minh öğleden evvel başlanamayacağını bildiriyor. 17. Kolordu 18'de Çongara şarkındaki sırtlara çekildiğinden ve kıta'âtın hali gayrı müsâ'id olduğundan bu sırtlarda müdâfa'aya gayret olunacaktır" raporunu göndermişti.

Müstakil süvâri livâsına, Topçuköyü'nde oturacağına, 3. Fırkanın solunda bulunması tavsiye ve tebliğ edilmişti.

Saat 8 dakika 30'da 1. Kolordudan gelen iki rapor "1 saat evvel, İmranlı'dan, 'Ahmedbey istikâmetine bir tabur kadar düşmanın hareketi görüldü. Arkasında ne var belli değil. Bu düşmanın 1 ve 4. Kolordular arasına girmesi muhtemeldir bize yardıma hazır olunuz, 'umûm kuvvetimiz 1500 kadardır. Karaağaç deresinde önümüzde olan düşman bu âna kadar bizi ta'kîb etmedi. Dün 4. Kolordu karşısında olduğu bildirilen 6 piyâde alayıyla 9 bataryanın bugün o tarafta olduğuna dâir bir haber yoktur.

Binâ'en'aleyh bu düşmanların kâmilten sağ cenâh grubumuza teveccühü muhtemeldir. Uşak fırkasının beheri birkaç yüz mevcûdlu 5 tabır ve 3 bataryası var 2. Fırkanın topçusu Tatarlı'da ise de piyâdeleri Çorlu yolunu tutmuştur" diyordu.

3. Kolordudan da 18 minh saat 16 dakika 35 târîhli şu geç kalmış rapor gelmişti: -Bize pek yaklaşmış olan 17. Kolordunun sol cenâhına karşı düşman şiddetle ta'arruz ettiğinden ihtiyâtlarla bunun solunu temdîde mecbûr oldum. Binâ'en'aleyh 3. Ve 17. Kolordularla sizin aranızda girmiştir. Topçu cephanemiz bitiyor. Topçularınızın olsun şiddetle ilerleyerek aramıza düşmanı sokmamasına intizârdayız. Hemen icrâata girişilmesini ilk tesâdüf edilecek fırka kumandanından rica ve temenni ederim Mahmud"

Buna saat 10'da cevâben: Raporunuz şimdi alındı. 3. Fırka (Topçuköy-Çongara-400 Tepesi) istikâmetinde hafif livâda şimdi Çongara istikâmetine sevk edildi. Süvâri 10. Alay Çongara cenûbunda ve hafif livâ solu ilerisindedir. 5. Fırka Topçuköy'ün garb sırtlarını tahkîme me'mûr edildi. Kastamonu fırkası Topçuköy'dedir. Yozgat fırkasının bir taburu şimdi Topçuköy ile Çongara arasındadır. [Mevcûd taburudur ki kolordu, bunu bir türlü ileri süremediğinden

şikayet ediyor. M. N.] 1. Kolordu Uşak fırkasıyla Tatarlı civârındadır” raporu gönderildi.

Fi'l-hakîka bu sırada 5. Fırka Topçuköy garbında, krokide gösterilen mevziye sevkedilmekte idi ve akşama kadar burada kalmıştı. Kolordu kumandanı da buradan tarassut eylemişti.

Süvâri 10. Alay da, geceleyin kendiliğinden Topçuköyü'ne geldiğinin görülmesi üzerine 19 [425] sabahı 3. Fırkanın sol cenâhını muhafazaya sevk edilmiş, müstakil süvâri livâsı da biraz geçce olmakla berâber o tarafa gitmişti.

Biraz sonra süvâri 10. Alydan, saat 9 dakika 30 ttârhiyle Çongara garb sırtlarından gönderilmiş olan rapor gelmişti, bunda: “düşmanın tahmînen bir furka kadar kuvvetini Çongara'nın 5-6 km cenûb-i garbîsindeki sırtlardan şimâle ilerken gördüm. Bir tabur kadar da Çongara şimâl-i garbisinden Soğucak dreresine indi” deniliyordu.

3. fırkanın da Çongara'nın 1.5 km kadar şarkına vardığı, 17. Kolordu ile hal-i irtibatta olduğu haberi gelmişti.

İşte bu sırada saat 11 dakika 30 raddelerinde Çongara istikâmetinden muhârebe sesleri gelmeye başlamış bunun üzerine saat 11 dakika 25'te 1. Kolorduya şu rapor yazılmıştı:

“Müstakil süvâri livâsı Çongara cenûbunda, 3. Fırka şarkındadır. Düşman hakkındaki haber: 2500 nefer ve 3 batarya kuvvetindeki 5. Fırka bakiyesi şimdi 3. Fırkanın sol cenâhına gönderiliyor. 1000 neferlik Kastamonu fırkası Topçu köyündedir. Kolordunuzun bize doğru yanaşarak müşterek düşmana mukâbele münâsib olacağı mütâla'asındayım. Şimdi 3. Fırka tarafından piyâde ve topçu ateşi başladı”.

Müteâkıben 3. Fırkanın saat 12 dakika 50'de Çongara şark cenûbundan gönderdiği şu rapor gelmişti:

“... 3. Kolordudan şimdi gelen raporda kendisinin ilerlemekte olduğu ve havanın bozulmak istidâdı hasebiyle bugün herhâlde bir netîce almaya mecbûr olduğu ve 2. Kolorduya da tebligat îfâsı bildiriliyor. 17. Kolordu Çongara garb sırtlarını işgal edecektir, 3. Fırka da berâber ilerleyecektir. Saat 11 dakika 30'da muhârebe başladı, düşman za'îf tır, ta'arruz edeceğim.”

Buraya kadarki ahvâl saat 13 raporuyla orduya bildirilmişti ki bahsi mahsusunda yazılmıştır.

Fakat 1. Kolordunun saat 13 dakika 30'da Tatarlı'dan gönderdiği şu rapor yeni bir vaz'iyet ihdâs eylemişti:

“İki büyük, biri de cânibdâr olarak 3 düşman kolu ('Ahmedbey-İmranlı) üzerinden ilerliyor. Şimdi gelen rapor bir taburun Tatarlı köyüne ilerlemek üzere olduğunu ve gerisinde 2 tabur görüldüğünü bildiriyor; topçuları da 'Ahmedbey köyünün gerisinde ve köye dâhil olmak üzere bir alay kadardır. Düşman şimdi ucuyla Tatarlı köyünün cenûb-i garbîsindeki sırt üzerinde bize karşı yayılıyor. Muhârebeyi kabûl ediyoruz. Fakat yardıma muhtâcız”.

Bu rapor saat 14 sıralarında gelmiş ve daha evvel Tatarlı istikâmetinden biraz top sesi de işitilmişti. Fakat bu sırada gelen 2. Kolordu haber zâbiti, ber-vech-i bâlâ haberi te'yîdle berâber 1. Kolordunun Sinanlı'ya doğru ric'ate başladığını da bildirmişti.

[426] Bunun üzerine 2. Kolordu bi-hakkın solundan endişe ederek 3. Fırka gerisinde hazır vaz'iyette bulunmakta olan 5. Fırkaya i'câbında mukâbele edecek sûrette Tatarlı istikâmetine karşı tebdîl-i cephe ettirerek topçularını ihzâr etmiş, 3. Fırka ve 17. Kolorduya da ma'lûmât verilmişti.

Fakat kolordu kumandanlığı, 3. Fırka nezdindeki tarassudatından Tatarlı istikâmetinde (mühim bir şey) görememişti; 3. Fırka karşısındaki düşman da bir batarya ile 1-2 tabur tahmîn edilmiş ve fırkanın saat 15'e tahir ettiği ta'arruzda muvaffak olacağını ümîd eylemişti.

Bundan sonra süvâri 10. Alaydan, Çongara'nın 4 km cenûb-i şarkîsinden, saat 13 dakika 40'da yazdığı ve Çongara'nın 4 km kadar cenûbunda ve dere garbında bir batarya ile 1 alay piyâde görüldüğü hakkındaki rapor gelmiş ve bunun üzerine 5. Fırkaya evvelâ bir kısım piyâde ile bir bataryanın Tatarlı istikâmetinde biraz ilerletilmesi emredilmişse de batarya bir yere saplandığından maksat hâsıl olamamıştı.

Daha sonra süvâri livâsının Çongara cenûbundan gönderdiği bir raporda 4. Kolordu Erkân-ı Harbiye reisine tesâdüf edilerek şunları not ettirdiği yazılıyordu: "2. Fırka 2000 kadar efrâd ve 4 batarya, Uşak fırkası 5-6 yüz efrâd ve 3 bataryadır. Müretteb 1. Fırka ortada yoktur" ilâveten de şöyle bildiriliyordu: düşman piyâde ucuunun saat 11 dakika 30'da bir tabur pîş-dârla 'Ahmedbey'e indiğini bir piyâde zâbiti söyledi. Saat 15 dakika 30'dan sonra livâ, Çongara civârında bir keşif bölüğü bırakarak Topçu köyüne 'avdet edecektir".

Süvâri livâsı saat 16 raporunda da "düşman piyâdesi Çongara garb sırtlarında tahkîmât yapıyor, 'Ahmedbey'in 5 km şimâlinden 3 taburda 2 batarya [12 top] saat 15 dakika 30'dan sonra dere istikâmetinde Çongara'ya doğru geliyor. Livâ şimdi 'avdet etmektedir" deniyordu ve fi'l-hakîka saat 16 dakika 30'da bu raporla berâber livâda Topçuköy'üne gelmişti!

Binâ'en'aleyh 2. Kolordu herhâlde az çok bir düşmanın Tatarlı'ya ilerlediğine ve muhârebe başlamadığına göre 1. Kolordunun fi'l-hakîka Sinanlı'ya çekildiğine, ma'a-hâzâ düşmanın da muhtemelen Tatarlı şarkına geçmediğine hükmetmiş ve geceyi hazır bir vaz'iyette imrâra karâr vermişti.

Binâ'en'aleyh saat 15'de başlayan ta'arruz hâlâ devâm etmekte iken kolordu karârgâhı Topçuköy'üne 'avdet etmiş ve her kıt'aya olduğu yerde ikâmet etmesi emri verilmişti.

Bundan sonra 3. Kolordu'dan Çongara şark sırtlarından saat 14 dakika 20'de yazılmış "her iki Mahmud'dan müştereken: Biz ta'arruz ediyoruz sizden de yardım rica ediyoruz." Me'âlindeki rapor gelmiş ve buna saat 21 dakika 15'de yazılan cevâbta kolordunun bugünkü harekât ve mukârrerâttan bahsedildikten sonra "... Kolorduların vaz'iyeti oldukça tehlikelidir" denilmişti. Ba'dehû orduya da -bunun 20 Teşrîn-i evvelde aldığı- akşam raporu gönderilmişti.

[427] Ateş sesleri gecede devâm etmişti. Ortada bulunmayan 4. Ve Kastamonu firkaları kumandanlarından da şu raporlar alınmıştı:

Çorlu'dan 4. Fırka kumandanı Miralay Necib Bey'den: "Fırka, 18 Teşrîn-i evvel zevalinde ancak 400 silahıyla Tatarlı köyüne gitmek üzere 'Osmanlı köyünde toplanmıştı. Bu sırada ordu kumandanlığı geldi ve cüzî kuvvetle Tatarlı'ya gitmeyip şarka doğru 1. Kolordu fırkasına iltihâk etmemi emretti. Bugün de [19 minh] 100

kadar topladık şimdi bunlarla Çorlu'dayım çünkü 2. Kolordunun vaz'iyetinden bihaberdim. Yanımda kimse yoktur. Bî-tâb ve bî-tevânım. Nâmus gayretiyle sürükleniyorum. Tekirdağı'nda silahlarımızın bulunduğunu söyledim. Bunlar için vapur gönderileceği beyân olundu ve oraya giderek bu silahları Dersaadet'e sevkim tahrîren emrolundu. Hayvanlarım yürüyebilirse yarın sabah Tekirdağı'na giderek bu vazîfeyi îfâ edeceğim. Emrinize muntazırım (!)".

Çanakkale fırkası Kumandanı ise, fırkasından bahsetmeksizin, Topçuköyü'nden saat 8 dakika 30 târîhli bir raporunda 17 muhârebesi hakkında şu ma'lûmâtı vermişti: "17 Teşrîn-i evvelde terk-i mevzi eden Çanakkale fırkası tekrar yüzileri ettirilerek süngü hücumu ile metrûk mevzii istirdat etmiş ve düşmanı siperlerine kadar ilerleyerek tarda muvaffak olmuş ve sağ cenâhtaki 4 topu terke icbâr edilmişti fakat gurûb-ı şemsi müte'âkib efrâd kısım kısım geriye döndüklerinden Konya, Sille taburlarından 30-400 kişiye süngü taktirılarak ileri sürülmüş ve hatt-ı harbi tekrar yerine götürmeye me'mûr edilmişse de muvaffak olunamadı. Hatta Menemen taburundan bir zâbit efrâd tarafından yaralandı. Topçu 12 alayın 2. Taburundan 2 batarya dahi berâber hareket etmişti.."

3. Fırkanın Muhârebesi

3. fırka her nedense geç kalarak 19 sabahı ancak saat 8 dakika 50 sıralarında kolbaşıyla Çongara şarkına varmış, açılarak tahkîmât emredilmişti. [Saat 9 dakika 30] Fakat efrâdın kısm-ı azamı aklıktan Çongara köyüne hücum ederek yağmaya dalmıştı. Saat 10 sıralarında 3. Fırka, 8. Alayın 1. Taburu sağda, Çongara şarkında, 7. Alay bunun solunda, 9. Alayla nişancı 3. Tabur 7. Alay gerisinde; topçu merkez gerisinde olarak vaz'iyet almıştı. Sağını 17. Kolordutemdîd ediyor; solu açığında da müstakil süvâri livâsı bulunuyordu. Çongara köyü şimâl-i garbisinde de Denizli fırkasına mensûb bir cema'at bulunuyordu. Saat 11 dakika 30'da fırka ve 17. Kolordu kumandanları berâber iken, düşman, vücûdunu his [428] ettirmeden garb sırtlarından Çongara'ya yanaşmış ansızın köye topçu ve piyâde ateşi açılmıştı. Bu baskın bi't-tabi büyük bir karışıklık hâsıl etmiş derenin garbında ve köydeki efrâd ve perakende kıta'âtın başını alan gerilere gelmişti. Köye en yakın olan Y 8 T 1'de muhârebeye tutuşmuştu.

Saat 12 dakika 50'de, "3. Kolordunun ta'arruza başladığı, 17. Kolordunun 400 tepesi istikâmetinde dere garbına ta'arruz etmeye karâr verdiği, 3. Fırka karşısındaki düşmanın da za'îf olduğu" haberi gelmiş; nihâyet saat 14 dakika 45'te 17. Kolordunun saat 14 dakika 10 târîhli, "biz ta'arruz ediyoruz, karşımızdaki düşman za'îf tır. Siz de taaruz ediniz" me'âlindeki emri vâsıl olmuştu. Biraz sonra 5. Fırka da sol geride görünmüş; süvâri livâsının daha sola [cenûba] gittiği müşâhade edilmişti. Bunun üzerine 3. Fırkada ta'arruz karâr ve emrini vermişti: hedef garbındaki hatt-ı bâlâ idi; 1. Hat'da nişancı 3. Tabur, Y 8 T 1 ve 7. Alay bulunacak, diğerleri de 2. Hat olarak ta'kîb eyleyecekti. [9. Alayın mevcûdu 23 zâbit, 786 efrâddı] Ta'arruz başlarken 2. Kolordudan Tatarlı'ya düşman geldiği ve 1. Kolordunun çekildiği haberi gelmiş ve bu bi't-tabi bir soğuk duş te'sîri yapmıştı.

Nihâyet gurûb sıralarında ta'arruz, Soğucak dere ve garbına geçmiş ve 3-400 metreye kadar yaklaşmış ise de karanlıktan sonra tek tük firâr başladığından ve 3. Fırkanın kavlince "17. Kolordu ilerleyememiş olduğundan" tekrar eski vaz'iyetine gelmek emri verilmiş ve kıta'ât haylice sarsılmış ve za'îf lamış olarak yine Çongara şark sırtına gelmişti.

19-20 gecesi bu vaz'iyette ve elîm bir açlık ile geçirilmişti.

5. fırka da -yukarıda görüldüğü üzere- Topçuköy ile Çongara arasına ilerletilmiş, evvelâ cephe garba olarak bir vaz'iyet aldırılmışken, Tatarlı havadisi üzerine cephe cenûba çevrilerek bırakılmıştı.

Kastamonu fırkası ise, yanındaki 3 toplu 4. Alay bataryasını 5. Fırkaya vererek evvelâ topçuköyde istirahatederken Tatarlı'ya düşman geldiği haberindensonra kolordu emriyle köyün cenûbunda ve dere tarafeyninde doğruca köyü muhâfaza edecek sûrette, sağında Sinop, solda Kastamonualayları olmak üzere vaz'iyet almış ve kalmıştı. Mevcûdu 29 zâbit 1040 neferdi; araç taburundan da 1 zâbit 47 nefer iltihâk etmişti; artık inhilâl başlamıştı. Fırkanın muhârebe etmeye hiç de niyeti yoktu. Hatta doktorlar "efrâd kâmilten hastadır, hiçbir vazîfe-i harbiye îfâ edecek hâlde değildir" diye (bir mazbata) yapmış, fırka kumandanlığı da bunu tasdiklen kolorduya vermişti!

Çanakkale fırkası ise tamâmen inhilâl hâlinde idi. Vize'de bulunduğu belli değildi. Efrâd ve zâbitân başlarını alarak muhtemelen (Çorlu-İstanbul) yolunu tutmuşlardı.

[429] 4. fırka kumandanının ve fırka döküntülerinin ibret-âmiz sergüzeştini de burada ikmâl edelim:

Fırka kumandanı Necib Bey ile bir kısım alay ve tabur kumandanları ve efrâdın 18 akşamı Çorlu'ya geldiğini zikretmiştik. Burada Necib Bey orduya mürâca'ât ederek "Tekirdağı'nda silahlarımız vardır. Onları alalım" demiş orduda oraya vapur sevki için başkumandanlığına mürâca'ât eylemişti.

19 zevalinde ordu Erkân-ı Harbiyesi'nden Kolağası Hüseyin Hüsnü Emir Bey Necib Bey'e gelerek şu emri göstermiş ve îzah eylemişti:

"Başkumandanlıktan 1. Şark Ordusu'na:

Nâzım

C- 18-19 minh Tekirdağı'na vapur sevki Harbiye Nezâretine yazılmıştır.

4. fırka kumandanı Necib Bey tarafından Tekirdağı'ndaki malzemenin gelecek vapura ırkabı zımnında Necib Bey'e 18-19 minh" mabâ'dini Necib Bey, harb cerîdesinde şöyle hikâye ediyor:

"... Fakat bî-tâb olduğumdan bugün gidemedim.

20 Teşrîn-i evvel sabahı emir şifâhen tekrar ve Erikli tarîkiyle gitmemiz Şark Ordusu karârgâhından ihtar olundu. Bunun üzerine 10. Alay kumandanı Celâl Bey'i tevkîl ettim (?) ve şedîd yağmur altında Erikli'ye hareket ettim; öğleyin varıldı. Fakat Tekirdağı ile muhâbere edilemediğinden orduya şunu yazdım: (şimdi Erikli'ye geldim. Tekirdağı'na vapur gittiği ahaliden öğrenildi. Esliha, mühimmat ve zâbitân ailelerinin bununla tahrîkini yazdımsa da keşîde edilemedi).

20-21'de Erikli'de kaldım. 21'de limanda Marmara vapuru vardı; bununla Tekirdağına gitmek mümkün olduğu anlaşılarak 10. Alay kumandanına orduya ma'lûmât vardım ve saat 9'da vapura bindim fakat bu sırada Erikli kasabasının tahliyesi emri gelmiş ve külliyyetli insan vapura dolmaya başlamıştı. Sevk me'mûru bu hâlde vapurun Tekirdağı'na gidemeyeceğini söyledi. Ben de hayvanlarımı bindirmiş olduğumdan hayvansız kalmamak endîşesiyle (!) vapurdan çıkmadım ve bi'z-zarûre Dersaadete gelmeye mecbûr oldum (!) vapurda şüpheli vafat olduğundan

İstanbul'da taht-ı müşâhadeye alındık ve ancak 5 gün sonra dışarı çıkarıldık. Ba'de'z-zeval fırkaya iltihâk etmek üzere Hadımköy'üne geldim ve Sancaktepe'de 2. Kolordu karârgâhında 5 gün kaldıktan sonra Bolayır ve Gelibolu'ya fırka kumandanlığına ta'yîn edilmemize binâ'en oraya hareket edildi..”

[Necib Bey'in böylece savuşarak İstanbul'a geldiğinden hakikâten kimsenin ma'lûmâtı yoktu; iyice [430] hatırlıyorum bu şöyle anlaşılmıştı: çatalca muhârebesine takaddüm eden günlerin birisinde -belki Teşrîn-i evvel nihâyeti- bir gün karârgâhta İstanbul gazetelerini karıştırıyorduk. Benim gözüme bir gazetenin son sahîfesinde şöyle bir ilan çarptı: (4. Piyâde fırka-i hümayûnuna mensûb olup da el-yevm İstanbul'da bulunan bi'l-'umûm ümerâ zâbitân ve efrâdın yarın zevâlde köprü başında Vâlîde Kiraâthânesinde beni görmesi ve emir alması lüzûmu i'lân olunur.

4. Fırka kumandanı Miralay Necib)

Bu ilanı bi't-tabî' mâ-fevklerime göstermiştim ve herkes mütehayyir olarak “Allah Allah!..” demişti. Binâ'en'aleyh Necib Bey'in vapurdan çıkar çıkmaz hemen Hadımköy'üne geldiğini kabûl etmem. M. N.]

Böylece 4. Fırka daha 16 Teşrîn-i evvelden i'tibâren ortadan kalkmıştı..

B- 19 Teşrîn-i evvelde 2. Şark Ordusu

1-Ordu Kumandanlığı

Ordu kumandanlığı kemâkân menzil nokta kumandanlığını yapmakta berdevâmı; ne kendi ve ne Erkân-ı Harbiye Reisi bir kerecik olsun merâk edip de hatt-ı harbi görmeye gitmemişlerdi..

Bugün Vize'ye Kayseri fırkası kumandanı, Kayseri, Nevşehir taburlarıyla varmıştı ve saat 13'te kendisine: “dün gece oraya (?) sabaha doğru sevk edilen mevcûd, Şereflikoçhisar, Yalvaç ve bugün gönderilen Yenişehir, Kayseri ve akşama doğru gelecek olan Erkilet, Boğazlayan, Nevşehir taburları cümlesi Kayseri fırkası kumandanı Sabri Paşa emrindedir” emri verilmiş, Çongara istikâmetine sevk edilmişti.

Fırka kumandanı saat 15 dakika 30'da hareket etmiş. Fakat bu sırada Çongara'nın sukut ettiği (?) haberini alınca Çeribaşı köyüne vararak burada kalmıştı ve 19-20 gecesini burada Kayseri, Erkilet, Yenişehir, Boğazlayan, Nevşehir taburları ile nişancı Y 3 T 3 ve 25. Mitralyöz bölüğü toplanmıştı.

Bugün Vize'ye Yozgat fırkası kumandanlığı da gelmiş ve Hamdi Paşa'dan “Yozgat taburlarının yerleri ma'lûm değildir, Amasya fırkası taburları peyderpey Vize'ye gelecektir ve diğer kıta'âtla birleşerek bir kolordu teşkîl olunacaktır, siz de buna kumanda edeceksiniz” emrini almış ve 19-20'yi Vize'de geçirmişti.

Bugün Vize'ye Karârgâh-ı 'Umûmî 2. Erkân-ı Harbiye reisi sânisî Pertev Paşa gelerek Hamdi Paşa'ya “1. Şark Ordusu kumandanlığına ta'yîn edildiğini” bildirmiş ve saat 18'de de şu emir vürut eylemişti:

“Zât-ı vâlâlarının 1. Şark Ordusu kumandanlığına ve 3. Kolordu kumandanı Muhtar Paşa'nın 2. Şark Ordusu kumandanlığına ta'yîni bittensip keyfiyet Muhtar Paşa'ya ayrıca tebliğ edilmiştir. Kumandayı [431] müşârun ileyhe bi't-tevdî Erkân-ı Harbiye Miralayı Kemâl Bey ile birlikte hemen Çerkezköy'üne azîmet eylemeleri lüzûmu beyân olunur.

Nâzım”

Bu emir üzerine Hamdi Paşa, anlaşıldığına göre “bilâ-ifâte-i vakit” yola çıkmış olacak ki 20 Teşrîn-i evvelde Çerkezköy’üne geldiği zaman İstanbul’dan henüz gelmiş olan karârgâhına burada tesâdüf ettiğini kaydetmektedir!

Böylece bir kere daha emir ve kumanda değişmişti, ma’a-hâzâ 2. Ordu kumandanlığının teşkilinden bir fayda hâsıl olmadığı misüllü bu sûret-i tebeddülde de bir mahzûr tahassülü muhtemel değildi, iş olacağına varmıştı!

Hamdi Paşa bu sûretle nihâyet bulan vazîfesi hakkında, raporunu şu sözlerle bitirmektedir.

“... 2. Ordu kumandanlığı Vize’de başlıca geri hidemâtı ile meşgûl oldu. 18. Kolordu teşekkül edemedi ve buna mensûb Kayseri ve Yozgat fırkalarının kumandanları ancak 19’da ve yalnız başlarına Vize’ye geldi. Çözülmekte başlıca müessir açıktır: eğer Vize’den, himmetimizle az çok bir şey gönderilmemiş olsa idi inhilâl vuku‘ bulurdu.

18 Teşrîn-i evvelde 3. Kolordu, düşmanın sol cenâhını ihatâ için 3 piyâde taburu ve bir cebel bataryasından mürekkeb bir müfraz me’mûr etmişti, bir şey yapamadı. Diğer cihetten bugün Muhtar Paşa, karmakarışık etmiş olduğu kıta’âtına çeki düzen vermekle meşgûl olduğundan öğleden sonraya kadar, sol cenâhtaki müşkil vaz’iyette taaruz etmekte olan 17. Kolorduya yalnız topçu ateşiyle yardım edebilmişti.

Eğer bugün 3. Kolordu ta’arruz için verilen ordu emrine göre 2 veya hiç olmazsa 1 fırka ile Örenbeyli istikâmetinde düşman sol cenâhını çevirmeye teşebbüs etseydi Pınarhisar’a girmeye muvaffak olmasa bile düşmanın nazar-ı dikkatini o tarafa çeker ve 17. Kolordu belki ric’at etmezdi.

3. kolordu kumandanının bu emre ehemmiyet vermememesinin sebebi - kitabının münderecâtına ve Bahriye Nâzırı olması hasebiyle doğruca Karârgâh-ı ‘Umûmîyle muhâberesine göre- mûmâ-ileyhin âcizlerini daima 18. Kolordu kumandanı olarak tanımak istemesidir. [Fi’l-hakîka Muhtar Paşa’nın bu bâbdaki düşüncelerini Karârgâh-ı ‘Umûmî bahsinde göreceğiz. M. N.]

19 Teşrîn-i evvel için başkumandanlıktan ‘umûm ta’arruz emri alınmış ve kolordulara buna göre emir verilmiş olup 17. Kolordu tekrar 400 tepesini almış, 3. Kolordu ise düşmanı tekrar Poyralı deresine kadar sürüp gecenin hulûlü ile muhârebe bitmiştir.”

Bu sözleriyle Hamd Paşa’nın “buradan ayrılırken herşey yolunda idi, ondan sonra Muhtar Paşa [432] idâre edemedi” demek istediği anlaşılıyorsa da şimdiye kadar tasvîr ettiğimiz cereyân-ı hâl kendisinin derece-i mes’ûliyetini nazar-ı dikkatte tesbîte kâfidir..

2-19 Teşrîn-i evvelde 2. Ordu Sol Cenâhı

Müstakil Sûvârî Livâsı ve 17. Kolordu

18-19 gecesini Topçuköyünde geçiren müstakil sûvârî livâsının 19 Teşrîn-i evvel sabahı 2. Kolordu kumandanlığının îkâz ve talebiyle Çongara istikâmetinde gittiğini görmüştük. Livâ akşam yaklaşıncaya kadar Çongara cenûb-i şarkı sırtlarında topçusuz olarak [bataryası hâlâ 3. Kolorduda] dolaşmış durmuş, muhârebeye iştirâkten sarf-ı nazar faydalı bir keşif bile yapamamış, ne Tatarlı istikâmetinde görünen düşmanın, ne de Çongara garbindaki düşman kuvvetlerinin mikdâr ve

harekâtını tahkîk edebilmiş ve erkence yine berâ-yı istirahat Topçuköy'üne gelerek 19-29'de burada kalmıştı.

17. Kolordunun Muhârebesi

18 sabahı 17. Kolordu solda Erikli sağda Samsun fırkaları olarak Çongara şark ve şark-ı şimâlinde 3. Fırkanın sağında bulunuyordu. 3. Kolordudan topçu 9. Alayın 1. Taburu da gelmiş ve 3. Fırkanınkiyle birlikte 11 batarya toplanmıştı.

Samsun fırkasının Samsun ve Ünye alayları 1. Hatta olup bunların da Fatsa ve Perşembe taburları ileride, diğer taburları gerideydi, Giresun alayı sağ cenâh gerisinde ihtiyâta idi. Biraz sonra Fatsa taburu dere garbındaki sırtlarda ileri sürülmüştü. Fatsa taburu, Samsun alay kumandanı ve Çarşamba taburu bu sabah Çongara'ya gelmişlerdi. Perşembe taburu 300 mevcûdunda ve muntazamca, Samsun, Ünye, Giresun, Ordu, Tirebolu taburları 150-200'er mevcûdunda idi.

Erikli fırkasının Bartın, Safranbolu, Çaycuma taburlarından mürekkeb Bartın alayı ve Erikli alayının Divriği ve yarım Erikli taburları, bir de 50-60 neferli Ilgın taburu vardı.

Bolu alayı, Gerede taburu ortada olmayıp perakende hâlde Topçuköy'üne yığılmış bulundukları bilahare anlaşılmıştı. Dün akşam gelen ve Aydın taburu 'add edilen 3 tabur halîtası da Çongara garbında idi, saat 10'da Şereflikoçhisar taburu da gelmiş ve iki fırka arasına konmuştu.

Düşmanın Karaağaç deresini şarka geçtiği hakkında saat 9 dakika 30'da yazılan bir raporda saat 10 dakika 15'de alınmıştı, kezâlik bir fırka kadar bir düşman kuvvetinin Çongara'nın 5-6 km kadar şimâl-i şarkisinde yürüdüğü, 1 taburunun saat 9 dakika 40 Çongara'ya teveccüh ettiği hakkında da raporlar gelmişti.

[433] Fakat bir şey düşünülmemiş ve yapılmamış olacak ki saat 11 dakika 30'da birdenbire Çongara garb ve cenûb-i garbîsinden düşman ateş baskını olmuş ve Çongara köyünde ve ilerisinde azîm bir karışıklık tahassul eylemişti. Ateş bir müddet sonra kesilmişti.

Bu sırada 3. Kolordudan bugün ta'arruz-ı kati yapılacağı raporu ve saat 14'te Muhtar Paşa da gelmiş 17. Kolordunun da ta'arruza iştirâki takarrur ederek 2. Kolordudan da iştirâk ve muâvenet, mişterek imzâ ile rica edilmişti.

Samsun fırkasına tarruzu hedef olarak 400 tepesi verilmişti, saat 15 sıralarında ta'arruza başlamış, 6 tabur derenin garbına geçmişse de düşman topçu ateşiyle hemensarsılarark geri gelmişlerdi ve güç hal eski mevzide durdurulabilmişlerdi.

Düşman topçusu 3 batarya kadar tahmîn edilmiş olup Çongara cenûb-i garbîsinde mevzide idi. Bundan sonra Samsun fırkası, nişancı 3. Alay, 1 mitralyöz bölüğü ve Fatsa ve Çarşamba taburlarının da iştirâkiyle tekrar ta'arruza geçerek düşmanı karlı sırtlardan tard etti ve Karaağaç deresi hizâlarına kadar ilerledi. Saat 18'e doğru muhârebe kesilmişti, 3. Kolordu cephesinden ise saat 20'ye kadar ateş sesi kesilmişti.

Fakat bu esnâda alınan şu rapor ve haberler kolorduyu endişeye düşürmüştü:

Süvâri livâsı saat 15 dakika 30 Çongara cenûbundan gönderdiği raporda bir fırka kadar düşman kolunun Çongara'nın 5-6 km garb-ı cenûbîsinden şimâle ilerlediğinin saat 9 dakika 15'de görüldüğünü te'yitle berâber bir tabur pîş-dârlı diğer bir kolun saat 11 dakika 30'da avcı ile 'Ahmedbey'e geldiğini, düşman piyâdesinin

Çongara garbında tahkîmât yapmakta olduğunu ve kendisinin saat 16'da Topçuköy'üne hareket edeceğini bildiriyordu.

2. kolordu da Tatarlı'ya düşman geldiğini ve 1. Kolordunun Sinanlı'ya ric'atini ihbâr eylemişti. Binâ'en'aleyh 17. Kolordu ilerlemiş kıta'âtını tekrar Çongara civârına toplamış ve geceyi köyde geçirmek istememişse de ateşe uğradığından (?) tekrar şark sırtlara gelip 19-20'yi burada açıkta geçirmişti.

3- 17 Teşrîn-i evvelde 3. Kolordu Halîtasının Muhârebesi

Bugün için 3. Kolordu kumandanlığı, erkenden şu emri yazmıştı:

1-düşman bi-hamdillahi teâlâ her taraftan püskürtülmüş ve Poyralı köyü tarafımızdan işgal edilmiştir. Sol cenâhımızdaki 17. Kolordu düşmanın topçu ateşine karşı ta'arruza devâm edemediklerinden istihsâl [434] ettikleri muvaffakiyyeti akşama doğru muhâfaza edemeyerek bir mikdâr geriye çekilmiştir ve bugün kıta'âtını tanzîm ile meşgûl olacaktır;

2- Düşman kendiliğinden ric'at etmediği hâlde kolordumuzbulunduğu nukatı muhâfaza etmek üzere tahkîmâtta bulunacaktır ve Karaağaç deresi garbindan düşman ric'at edecek olursa hemen düşman mevazını işgal edecektir;

3- Sûvâri 8. Alay, cepheden ve sağ cenâhımızdan sevk edeceği keşif kollarıyla düşmanla temâsa muhâfaza edecektir. Serkin ve İnceköy istikâmetine de kezâ [Serkin'e dün hafif sûvâri livâsına mensûb bir bölük sûvâri Vize'den 2. Bölük piyâde gönderilmiştir.] işbu kıta'âtın vazîfesi orada köylüler tarafından handa abluka edilmiş olan 8 sûvâri, 17 atı tahlîsten 'ibârettir. Şark-ı şimâlî istikâmetinden Serkin'e doğru dün gece projektörle mücehhez bir kol ilerlediği mazkûr iki bölük tarafından haber veriliyor. Bunun Midye istikâmetinden gelen 'Osmanlı 'askeri olması da muhtemeldir;

4- Bircümle kıta'ât kumandanları bugün öğleye kadar 'askeri toplamak ve kıta'âtı tanzîm ve tefrik etmekle meşgûl olacaklardır. Bu esnâda her kıta kendi ilerisindeki mıntıkayı taht-ı taraassuda ve münâsib mikdârda 'askerle hâl-i müdâfa'ada bulunduracaktır;

5- Yaralılar, silah cem'i vs

6- cephane ikmâlî, kıta ves'âidiyle kolordu karârgâhından;

7- Tertîbât öğleye kadar hitâm bularak kolordu ba'de'z-zuhûr harekât-ı ta'arruziyyeye müheyyâ bulunmuş olacaktır;

8- Son günlerde ekmek alamayan kıta'âta ateşte kızartılmak üzere koyun verilmek iktizâ ettiğinden Poyralı ve sol cenâh istikâmetlerinde 100'er koyun sevk edildi. Sağ cânibdâra peksmet ve koyun gönderilecektir;

9- Telefon temdîd olunarak Poyralı şarkındaki sırtta bir istasyon ve buradan cenûba doğru Karaağaç deresi şarl sırtı boyunca sol cenâhımıza kadar diğer bir hat te'sîs edilecektir;

10- Büyük ağırlıklar jandarma karakolunda;

11- Ben saat 9'dan i'tibâren evvelâ sağ ve ba'dehû sol cenâhta bulunacağım."

Muhtar Paşa'nın bugün vaz'iyeti ne sûretle düşündüğünü gösteren ve Karârgâh-ı 'Umûmiye'ye rapor olarak gönderilmiş olan şu satırların da telhîsen nakli faydalıdır:

“... Dün 3. Kolordunun tekâmîl ihtiyâtlarını ve topçularını sol cenâha sevketmesi, ma‘azallah bir felâketin önünü almıştır..saat 11 dakika 30’da 17. Kolordunun ta‘arruzunu haber alınca 3. Kolordu topçusunun kısm-ı ‘azamı o cihete sevke emir verdimse de ma‘a’t-tessüf tutulan mevzi ancak bu kolordunun ric‘atini himâye edebildi.

[435] Dün gece düşmanın sağ cenâhımız önündeki Poyralı’yı yakarak bırakmasına nazaran sol cenâh kolordumuzun hâli müsâ‘id olsa bugün ric‘ate devâm edeceğine hükmetmek lâzım gelmez (?)

Mütâlaât-ı kâsırâneme göre artık şark ve garb gurûbu diye (?) ordunun ikiye taksimi zamânı geçmiştir. Bütün ordunun mesâ‘î si şarktaki kolorduların garba ilerleyip diğer kolordulara yaklaşarak Kırkkilise ilerisinde bulunan düşmanı cenûbtan şimâle püskürtmeye ma‘tûf olmalıdır. (?) Şimdiki vaz‘iyette düşman iki grubu ayrı ayrı mağlûp edecek bir tedbîrdedir. Bu sebeble 3. Kolordu, gâyet muzır olan bu vaz‘iyeti bertaraf etmek için şose üzerinde obüs bataryalarının da (?) ilhakıyla bir fırka bırakarak kısm-ı mütebâkisinin garb-i cenûbî istikâmetinde hareket etmesi ve ‘umûm diğer kolorduların dahi onun sol cenâhı boyunca şoseye muvazî bir hat ile ilerlemeleri lâzımdır.

Hissiyatımıza nazaran düşmanın bugün [19 minh] ric‘ate devâmı muhakkak değildir. (!) Saat 8’den beri sağ cenâhımız üzerinde topçu ateşi teâtî edilmekte ve ileri kıta‘âtımızdan tüfek sesleri işitilmektedir.

17. kolordu bugün belki yarın da ileri harekâta başlamayacağını bildirdi. Binâ‘en‘aleyh düşman başka taraftan sıkıştırılmazsa mevâkiini muhâfaza ile kendine çeki düzen verebilir.

Kıta‘âtımız hep birbirine karışmış, emir ve kumanda kâmilten muhtel olmuş, ‘askerin bir kısm-ı mühimmi öteye beriye dağılmış, hatt-ı harbler boşalmış bir hâlde olduğu gibi emr-i i‘âşede her nasılsa henüz mihver-i matlûbda cereyân edemediğinden şimdi aldığım raporlara nazaran ilk hatda 3 gündür infak edilememiş ‘asker varmış. Binâ‘en‘aleyh sellemehü’s-selam ta‘arruza devâm husûsundaki evâmîr bütün orduca kâbil-i icrâ olamaması lâzım gelir.

Bu havâlîde harekât-ı ‘askeriyye herşeyden evvel ahvâl-i cevviyeye tâbî olduğu ma‘lûm-ı devletleridir. Hava ise dünden beri bozulmakta olduğundan ve çadırlarımız bulunmadığından netîce bugünlerde hemen temîn edilemezse ric‘at-i emir zarûrî olur.

Bu cihetler hep muhât-ı ilm-i ‘âlî-i kumandanîleri buyrulmak üzere..” [Bu rapor Muhtar Paşa’nın kitabında bir hâtıra diye yazılı ise de Karârgâh-ı ‘Umûmî harb cerîdesinde bir rapor hâlinde olarak vürûdu muharrerdir. M. N.]

Bu satırlar vâzıh değildir; acîb ve kendini düşman kucağına aymayı intâc edecek ve vaziyet-i ‘umûmiyyenin hiç de kavranılmadığına delâlet edecek sevk ve idâre fikirlerini muhtevîdir; bir taraftan da bir i‘tirâfnâmedir. Fakat ne çâreki artık iş iştin geçmişti, kaybolan fırsatların telâfisine imkân kalmamıştı.

Muhtar Paşa bu satırları yazdıktan sonra saat 8’de sağ cenâh cânibdârının daha dün bozulduğu ve ortadan kalktığı hakkında Konya fırkası kumandanının raporunu almıştı. Bir taraftan da ordu kumandanı Hamdi Paşa başkumandanlık emrine istinâden “1. Şark Ordusu’nun sol cenâhı kuvvetli düşman süvârîsi [436] tarafından sıkıştırılmakta olduğundan müstakîl livânın bir kısım kuvvet bırakarak

Muratlı ve Karışdıran civârlarında olduğu tahmîn edilen süvâri fırkasına sevkini” bildirmişti. Muhtar Paşa esâsen kendi mintikasında bulunmamakta olan süvâri livâsına tekâmül kuvvetiyle bu hareketi emretmiş ve bataryasını da iâde eylemişti [Ki livâ bu emri ve bataryayı 20’de almıştı]

Kıta’âtın karışıklığı elîm idi; bu bâbda şu rapor hâssaten şâyân-ı dikkattir:

Cemâl bey’e T8 nişancı kumandanından rapor: Y 24 T 3’le birlikte Soğucak dere garbındaki topçu mevziindeyiz. Fırkanıza iltihâkımız lâzım geliyorsa iş’ârı.

Cemâl Bey’in Haşiyesi: işlerin ne kadar karışık olduğuna en büyük delillerden olan bu mürâca’âtı arz ediyorum bu taburlar dün gece avcı hattında iken bir emir veren bulamadıklarından bu sabah sağ cenâh gerisine çekilmişlerdir. Fırkanın sağ cenâh kolunu teşkîl eden Kaymakâm Yusuf Râsih Bey’e iltihâklarını avcı hattına yanaşmalarını emrettim. Şu hale göre emir ve kumanda altında bulundurmaya çalıştığım taburların mikdârı -ben de lâıyıkıyla bilemiyorum- herhâlde 13-14’te varıyor. 6 taburluk ihtiyât-ı ‘umûmiyi de hesâba katarsam 20 tabura varır. İcra-yı i’câbı zımında 3. Kolordu kumandanlığına takdîm”.

Bu esnâda sağ cânibdâr bekayasının şose şimâlinde yüksek kayalıklar ve dere şarkında olduğu anlaşılarak Muhtar Paşa buna kumanda etmeye kolordu Erkân-ı Harbiyesinden Kaymakâm Nihâd Bey’i göndermişti ki mûmâ-ileyh 20’de yaralanarak esir olmuştu.

Bir taraftan da Muhtar Paşa havanın bozulması istidâdını görerek ve aldığı emirleri de düşünerek saat 11’de başkumandanlığa doğruca şu raporu yazmıştı:

“Dünkü muhârebeye düşman küllî telefata uğramış ve hayli top cephanesi ve piyâde eslihası ve techizât-ı sâire iğtinam edilmiştir.

Bugün sol cenâhımızdaki kolorduların ta’arruza imkân gördükleri anlaşılıyorsa da bugün yarın yağmurlara ma’rûz kalacağımızdan vetoplar tarlalarda saplanıp kalacağından bugün behemehâl kat’i bir hareket lüzûmu kendilerine bildirildi. Öğleye doğru tecâvûze başlamak niyetindeyim. Fakat yağmurlar başlayınca ve harekât-ı ‘askeriyye dûcâr-ı tatil olunca geceleri zâten fevc fevc kaçmakta olan efrâdı durdurmak kâbil olamayacaktır. Olsa bile ‘asker çadırsızlıktan serilecektir, köy de yoktur. Bu hâle karşı zât-ı devletlerince ittihâzı mutasavver tedâbüre acilen intizâr olunduğu”.

Binâ’en’aleyh Muhtar Paşa şimdiden ric’ati düşünüyordu ve fakat bunu kendisi söylememek ve mâ-fevke söyletmek istiyordu! Hâlbuki ileride görüleceği üzere Karârgâh-ı ‘Umûmî bunu “Muhtar Paşa çadır istiyor” diye anlamıştı!

Bundan sonra ve öğle sıralarında ve akabinde şu raporlar gelmişti:

[437] Cemâl Bey’den: “Sol cednahımın ihtiyâtı yoktur, burada düşman (Poyralı-Tozaklı) köyleri gerisinde muntazam mevâkidedir. Fuâd Ziyâ Bey fırkasının sol cenâh müntehasında ictima’ etmesi ve avcı hattının kat’iyyen derenin ötesine geçmesi münâsib gibi vârid-i hatır olmakla”. Bunun üzerine sol cenâhtaki ihtiyât-ı ‘umûmiyyeden bir aly merkeze sevk edilerek Cemâl Bey’in emrine verilmişti.

Doğancaköyü garbında, Fuâd Ziyâ Bey’den, saat 10: “22 ve 23. Alaylar birer tabur kuvvetinde olarak sol cenâhtaki 3 bataryanın ilerisindedir. Y22’nin solunda Seydişehir redif taburu da vardır. 20 ve 21. Alaylar sol cenâh gerisinde Soğucak dereye bulunuyor. Ben Doğanca önünde Y22 gerisinde bulunuyorum-.

Diğer, saat 12: “Soğucak deresinde 4 taburdan başka ihtiyât yoktur. Diğerleri sağ cenâha gitmiştir. [Yukarıki hareket. M. N.] düşman 17. Kolordu cephesine şiddetle ta’arruz etmektedir. Bunun cephesi 3. Kolordu’nunkine nisbet sola geri kademe hâlinedir. Muhtelif düşman kolları uzaktan görünüyor”.

Bu sırada gelen 2. Kolordunun saat 10 raporu da bunun vaz’iyetini bildiriyordu ve Muhtar Paşa saat 14’e doğru karârgâhtan hareketle sol cenâha gitmiş ve 17. Kolordu kumandanı Mahmud Paşa ile buluşup görüşerek 2. Kolorduya şu rapor yazılmıştı:

Çongara’dan saat: “müretteb 3. Kolordu ile 17. Kolordu tevhîden bugün son bir ta’arruza karâr verdiklerini ve şayet bugün bir netîce-i kat’iye istihsâl edilemezse ve me’vasız, çadırsız, techizâtsiz olarak bugün yarın şiddetle ineceği görülen yağmurlardan evvel hemen bir muzafferiyet-i kat’iye istihsâl olunamazsa sonrası perîşâniyet olacağı derkâr bulunmasına binâ’en zât-ı âlî-i kumandanîleri tarafından dahi son bir dabeye iştirâk buyrulmak üzere mevcûd her ne kıtanız varsa serîan ve şedîden ileri sürmenizi her iki Mahmud’da istirham ederiz.

Mahmud Muhtar”

Bundan sonra akşama kadar Muhtar Paşa burada kalmış, Samsun furkasının içinde, avcı hatları arasında bir cesur nefer gibi dolaşmış, tekmîl nazar-ı dikkatini bu 5-6 taburun harekâtına ve bunların yakından topçu ile takviye ve himâyesine atfetmiş ve fakat bir kolordu kumandanı sıfatıyla, vaziyeet-i ‘umûmiyyeyi şamil bir karâr ittihâz ve bir emir i’tâ’ eylememiştir.

Akşam olurken Muhtar Paşa bizzat tarassudatında (Pınarhisar-Kırkkilise) istikâmetinde uzunca bir kafilenin geriye gitmekte olduğunu görmüş ve düşmanda tezelzül hâsıl olduğuna hükmetmişti, Binâ’en’aleyh bu sırada başkumandanlıktan aldığı şu emre zîrdeki cevâbı yazmıştı:

Başkumandanlıktan: “C. Muvaffakiyyetinizi tebrik ederim: zât-ı âlîlerinin 2. Şark Ordusu [438] Kumandanlığına ta’yîn buyrulduğunuz şimdi Ferik Hamdi Paşa Hazretlerine tebliğ edildi. Bugün öğleye doğru başlamak niyetinde bulunduğunuzu bildirdiğiniz harekât-ı ta’arruziyyede dahi muvaffakiyyetinizi tazarru’ ederim. 1. Şark Ordusu’na bilâ-te’hîr ileriye doğru hareket etmesi, düşman kuvvetlerini kendi üzerine celb ve tevkîf için şiddetle muhârebeye girişmesi ve şimdiden 2. Şark Ordusuyla tevhîd-i harekât etmiş olan 3. Fırkadan mâ-adâ 2. Kolordu ve mümkünse daha solundaki kıta’ât-ı ‘askeriyye ile dahi top sesine doğru yürüyerek 2. Şark Ordusu’nun muhârebesine şiddetle ve büyük bir azimle iştirâk etmesi emrolunmuştur. Tebşirat-ı cedidenize intizâr etmekteyim”.

Doğanca şimâl sırtlarından cevâb. Saat 17 dakika 30: “Teşekkür. Bugün yine mahza cenab-ı Hakkın ihsanı olarak 3. Kolordunun öğleden i’tibâren (yalan!) sol cenâhıyla devâm ettiği harekât-ı ta’arruziyyesi düşmanın şimâl-i garbî istikâmetinde çekilmeye devâmını intâc eylemiştir. Pınarhisar sırtlarında garb istikâmetine çekilen bazı yol kolları dahi görülmüştür (?) bugün 17. Kolordu karârgâhına gidilerek Mahmud Paşa kuvvetleri dahi iştirâke da’vet olunmuş ve kısmen 3. Kolordu topçusuyla takviye edilerek saat 16’ya doğru ilerleyebilmiştir. Ma’at-teesüf Samsun fırkasının kuvve-i ma’neviyyesini pek bozuk buldum. Mûsâdeme hâlâ şiddetle devâm ediyor. Cephanemiz olsa idi yarın erkenden harbe devâm ederdim. Fakat yine nevakısın ikmâliyle öğleye kadar vakit geçirmek ve yarı günde cephane bitmemek için öğleden sonra harbe başlamak mecbûriyetinde olduğumuz ma’rûzdur.”

Bundan sonra anlaşıldığına göre Muhtar Paşa, karârgâhını Doğanca'da te'sîs ederek 19-20'de burada kalmış, şu raporları almış ve zirdeki emri vermişti:

Pazarlı hizâsından saat 11 dakika 30 Erkân-ı Harbiye Miralayı Ali Kemâl Bey'den: "Dün gece projektör ziyâi yardımıyla (?) bir düşman kolunun sağ cenâh ve gerinizi almak üzere Serkin'den aşağı sarmakta olduğunu bu sabaha karşı Hamdi Paşa haber alınca beni birkaç taburla hemen Örencik istikâmetinde tahrîk ettiyse de sizinle bi'l-muhâbere aslı olmadığı anlaşılınca ihtiyâten yalnız Sungurlu taburunun Örencik üzerinden Serkin'e gitmesi emredildi. Ben de berâberim.."

Kezâlik, saat 11 dakika 40 diğer rapor [Ki bunda Kemâl Bey evvelce zikredildiği üzere 17 minhteki harekâtını anlatıyor ve 19'a 'âid olarak raporunu şu sözlerle bitiriyordu]: ".. Artık hayvandan düşecek bir hâle geldiğimden ileri karakol vs hakkında Erkân-ı Harbiye Yüzbaşısı Basri Bey'e emir vererek kendim kımıldanmayacak bir hâlde Vize'ye gelmişim. [17-18 Teşrîn-i evvel M. N.] .. Şimdiye kadar size birçok haberler gönderdimse de hiçbirinden cevâb alamadım. Yalnız efendimizin beni mütemâdiyen aradığınızı işittim. Şimdi ise diğer raporda arz ettiğim üzere vazîfeye devâm etmekteyim. Serkin'de emrinize muntazırım.." [Ya'nî Ali Kemâl Bey 18 Teşrîn-i evvelde Vize'de bilâ-vazîfe ve haber yan gelip oturmuş, ancak 19 sabahıdır ki Serkin istikâmetine ber-vech-i bâlâ tahrîk edilmişti].

[439] Cemâl Bey'den, Soğucak dere garbından 19 minh saat 15 dakika 40: "karşıdaki düşman vaz'iyetini bizzat şöyle tesbît ettim: Karaağaç deresinin garb sırtları ve şimâlde sağ cenâh müntehamıza karşı olan sırtlar düşman tarafından tahkîm edilmiştir. Sağ cenâhımıza karşı bir alay kadar düşman hal-i müdâfa'adadır. 300 tepeleri düşman topçu mevziidir, açıkta 3 bataryası görüldü. Sahra obüsü de arkada olmalıdır. Bu topçu taburunun cephesi sağ cenâhımıza karşıdır. 300 tepesi yamaçlarında kolordumuzun sol cenâh kollarına karşı da siperler vardır..

Fırka cephesinin gâyet vâsi' olması ve tabur adetlerinin ziyâdeliği hasebiyle cepheyi iki gruba ayırdım: Sağda Yusuf Râsih Bey, soldan i'tibâren İskilip, Koçhisar, Çorum, Haymana, Bâlâ, Aksaray taburlarıyla, solda Musa Kâzım Bey de sağdan i'tibâren 8. Nişancı, Y24 T 2, Kengri, Kalecik taburları ve Ayaş taburunun bir bölüğü ile bulunmaktadır. Çerkez taburunun diğer bölükleri fırka sol cenâh gerisinde ihtiyât-ı husûsi, Niğde ve Yabanâbâd taburları da ihtiyât-ı 'umûmidir.

Sağ cenâh açığında, Örenbeyli istikâmetinde Kaymakâm Nihad Bey'in isimlerini öğrenemediğim 3 redif taburuyla hareket ettiğini haber aldım. Fırkanın sağ cenâhta bence lüzûmsuz kalan Haymana ve Bâlâ taburları da bunlara iltihâk ve vazîfesiz dolaşmakta olan Ankara fırkası kumandanının emrine verilir ve fırkanın pek muktedir ve fedâkâr olduğu haber verilen Erkân-ı Harbi Nâci Bey ile [Serficeli Nâci Paşa] berâber 1-2 dağ bataryasıyla (Ören-Üsküp) istikâmetinde sevkedilirse faydalı olur zannederim.."

Cemâl Bey, Bâlâ, Haymana taburlarını da Yusuf Râsih Bey'e vermişti.

Kaymakâm Nihad Bey'den de şosenin 2 km şimâlinden, saat 14 dakika 40 târihiyle şu rapor gelmişti:

"Cemâl Bey'den toplu kuvvet alamadım.. Sağ yan cânibdârı "Isparta redif kıtaları" Soğucak dere garb sırtlarına ve haritada Porluya deresi yazısının şarkındaki tepe eteklerini işgal ediyormuş. Yalnız Y24 T 2'den 300 ve T3'den 250 ve Kalecik taburlarından 150 neferi şose şimâlinde ve şose ile Soğucak köyü arasında toplu

buldum. Onlarla şimdi Soğucak köyünün 2.5 km şimâl-i garbisindeki tepeye doğru hareket ediyorum. Örenbeyli şarkında 550 tepelerinde 30-40 muhtemelen eşkıya var. Porolya dere garbında taşlık sırtlarda düşman vardır..”

Düşman sol cenâhının vaz'iyeti pek müsâ'id idi, burada daha 17 öğleden sonra 1, 18 sabahından i'tibâren biri obüs olarak 3 batarya vardı ve bütün cepheyi yan ateşi altında bulunduruyordu. Daha ilk andan i'tibâren bu tepelerin zaptı 4 günlük muhârebe üzerinde kat'i bir te'sir yapabiliyordu ve 16'da burası boş, 17'de ise henüz za'îf idi

[440] Bundan sonra Muhtar Paşa şu emri vermişti: Doğanca'dan sat 17 dakika 15

“1- 3. Kolordumuz sol cenâhıyla harekât-ı ta'arruziyyesine devâm ile binâyetillâhi Teâlâ düşmanı bugün dahi ric'ate macbur etmiştir;

2- Kıta'ât geceyi oldukları yerde geçirecekler ve kendi cepheleri ilerisinde düşmanla temâs edinceye kadar harb usûlü üzere ileri karakol hatlarını sürecektir ve avcı hatlarında mikdâr-ı cüzî efrâd bıraktıktan sonra istinâdlar hizâsında silah çatarak, geceyi geçireceklerdir. Bataryaların bulunduğu mevâziye en yakın kıtalardan birer takım piyâde verilecektir;

3- Cephe ber-vech-i zîr kumandanlar beyninde taksim olunmuştur:

A) Sağ cenâh, Cemâl Bey kıta'âtı; İskilip, Koçhisar, Haymana, Bâlâ, Akseki, 8. Nişancı Y 24 T 2, 3, Kengri, Kalecik taburlarıyla, Ayaş ve Çerkeş taburlarından birer bölük. Sağ cenâh ihtiyât-ı 'umûmisi: Niğde, Yabanâbad taburları;

Sol cenâh: Hasan İzzet Paşa kıta'âtı: 20, 21, 25, 26, 27 ve 3. Nişancı alayları Denizli fırkasından 2 tabur;

C) Merkez: Fuâd Ziyâ Bey. Kıta'ât-ı mütebâki taburlar (?).

4- Yarın sabah cephe ve erzak ikmâl ve yaralıları nakledilecektir;

5- Cephanemizin nedretinden dolayı ta'arruzu yine öğleden sonraya talik etmek mecbûriyetindeyiz;

6- Süvâri 8. Alay Pınarhisar şimâl mıntıkasını uzaklara kadar tarassut edecektir;

7- Ben 2. Şark Ordusu kumandanlığına ta'yîn edildim. Karârgâh 19-20'de Doğanca'dadır;

8- Emir almak üzere fırkalar yarın saat 7'de karârgâha emir zâbitleri gönderecektir.

Zeyl: Cânib-dâr müfrezesi Cemâl Bey'in emrindedir.

Şose kurbunda dünkü karârgâh noktası sahra tevzi mahallidir. Bu gecelik istihkam bölüğü kumandanı buranın kumandanıdır. Yarın Cemâl Bey en yakın kıtadan oraya bir bölük gönderecektir.”

Bundan sonra Muhtar Paşa, geri hidemâtına 'âid bazı husûsatla iştilal etmiş ve Karârgâh-ı 'Umûmîden şu emri alarak yeniden yapacak bir şey görmemişti:

“1-Düşmanın bugün (Satıköy-'Ahmedbey tarikiyle) 3 kol ile ilerlediği ve 1. Kolordunun Tatarlı'dan bilâ-miharene Sinanlı'ya çekildiği bildirilmiştir;

2- 1. Kolordunun bu gece Sinanlı'da bütün kuvvetini toplayarak karşısında ilerleyen bu düşmana şiddetle mukâvemet etmesi ve Topçu köy civârındaki 2.

Kolordu ile Akçaköy havâlisindeki 4. Kol [441] ordunun işbu düşmanın sağ ve sol yanlarına şiddetli ta'arruz etmeleri lüzûmu şimdi 1. Şark Ordusu'na emrolundu;

3- 2. Şark Ordusu 2. Kolordunun yapacağı bu ta'arruza müessir sûrette muâvenet edecektir;

4- Bu emrin bu sûreti tarafınızdan 2. Kolorduya serîan tebliğ edilecektir”

Hâlbuki bu gece, 19-20 gecesinde kolordu sağ cenâhı -zîrde tafsîl edileceği üzere bozulmuş, bir taraftan da yağmur başlayarak kolordunun inhilâl-i tammı artık ibtidâr eylemiş bulunuyordu.

Velhâsıl 3. Kolordunun bu günkü muhârebesi hakîkâtte şundan 'ibâretti:

Ta'arruz eden kuvvet başlıca 17. Kolordu ile 3. Fırka idi, buna3. Kolordu sol cenâhından, kısmen öteden beri 17. Kolorduya karışmış olan bazı kıta'ât kısmen yeniden gelen bazı bataryalar iştirâk etmişti ve anlaşıldığına göre bazı kıta'ât ta'arruzu, ta Tozaklı köyüne ve hatta garbına kadar ilerletmiş ve fakat münferit kalarak muvaffak olamamışlardı. Nihâyet 19-20'de bu kıta'ât geri alınınca, yağmurların da inzimıyla inhilâl baş göstermiş olup meselâ Samsun fırkası ile berâber bulunan Yalvaç taburu Topçuköy'üne gelmişti. Samsun ve Erikli fırkalarından birçok efrâd da buraya dökülmüştü.

Fuâd Ziyâ Bey, 17. Kolordunun sağında 5 taburla bulunuyordu, geride müctemi' 20 ve 21. Alay da iltihâk etmiş ve saat 10 sıralarında 2 tabur ve Seydişehir taburu 1. Hatda, Y22 T3 ihtiyâta olarak ta'arruza iştirâk etmişti. Mehmed Ali Bey alayı da ta'kîb ediyordu. Tozaklı köyüne kadar gidilmiş ancak düşman 300 tepesinden tard edilememişti; gece perîşân sûrette 'avdet olunmuştu.

Hasan İzzet Paşa kemâkân bir rol oynamamıştı, 19-20'de Doğanca'da idi. Daha sağdaki Cemâl Bey grubu da ta'arruzî bir hareket yapmamış ve akşama doğru sadece ateşi tezyîd ederek düşman cephesini işgale çalışmıştı ve karanlık bastıktan sonra sağ cenâh bozularak inhilâl ibtidâr etmişti.

Sağ cenâh cânib-dârı denilen kuvvet ise bir mevcûdiyet gösterememişti.

Geriden gelen hayli tâze taburlar el altına alınamamış, kullanılamamıştı.

Fuâd Ziyâ Bey ile berâber bulunan 8. Fırka Erkân-ı Harbi Yüzbaşı Gâlib Kemâl Bey'in raporundan şu satırların da nakli faydalıdır:

“... 17-18'de şosenin Soğucak tarafında bulunan yegâne bataryamızın yanında kaldık ve 18 sabahı merkez kıta'âtı denilen kıta'âtı güya görebiliyormuşuz gib kendimizce kabûl ettiğimiz bir mevkiye geldik. Burada 22 ve 23. Alayları topladık. 'asker yufka pişirmekte iken gelen kolordu kumandanına, fırka kumandanının mürâca'âtıyla [442] bu kuvvetlerle kolordunun sol cednahında bulunmaya ve 17. Kolordu ile irtibâta me'mûr olduk ve hareket ettik. Sol cenâhta, greceden verilen emre göre bir sol cenâh kolu mevcûd olacaktı; hâlbuki orada öyle bir şey yoktu. Hatta Hasan İzzet Paşa sol cenâhta kıta bulmak ve onları kendi kumandasına almak için ale's-sabah oraya gitmiş ve hiçkimseyi bulamayınca 17. Kolorduya giderek o gün ve gecesini bu karârgâhla geçirmişti. Hasan İzzet Paşa, 3. Kolorduya mensûb kıta'âttan bazılarının orada bulunduğunu ve fakat bunların kıta olmayıp kıta'ât-ı sâire arasına karışmış ve şaşırmış olduğunu muahharan söylemişti.

Bu iki alayla -ki 2 tabur kadardı- sol cenâha Çongara ormanının şimâline ve bunun garb kenarı hizâsına geldiği zamân 17. Kolordudan telâşlı bir emir zâbiti

geldi; getirdiği raporda Mahmud Paşa sol cenâhın çevrildiğini bildiriyor ve sür'atle imdâd istiyordu.

Biz bu raporu okurken, gâyet şiddetli bir topçu ateşi bulunduğumuz sol cenâhı döğmeye başladı ve ihâtanın başladığı anlaşıldı..

Muhtar Paşa bu raporu alınca sağ cenâhtan 5-6 batarya ile birkaç redif taburu [Yenişehir, Seydişehir,..] ve daha bazı kıta'âtı bu tarfa sürmüş olmalı ki bunlardan piyâde ile süvâri Soğucak deresinden ve bataryalarda dere garbından hatt-ı bâlâ üzerinden düşman topçu ateşi altında geldiler. Bunlara ben mevzi aldirdim ve 22 ve 23. Alayları bizzat açtım. Seydişehir taburunu da zorla ilerlettim, akşama doğru bu tabur tamâmen kaçmıştı. 17. Kolorduya mensûb Ünye taburu kıta'âtı gibi bazı efrâd da üzerimizden geriye geçiyorlardı. 18-19 böyle geçti.

19 sabahı düşmanın ciddi bir hareketi görülmediyse de bu sabah (kıta'ât oldukarı yerde kalıp tahkîmât yapacaklar) tarzında verilmiş olan emre muhâlif olarak Muhtar Paşa bizzat avcı hattına gelip 22. Alayı ileri sürdü, 23. Alay da buna imtisal etti.

Bunlar gâyet şiddetli ateş altında ve çok zâyiât vererek Tozaklı'ya kadar indiler ve hatta vadi [Karaağaç] garbına da geçtiler. Muhârebe gurûbtan sonra da 4 saat kadar devâm ettiyse de 'umûmi olmayan bu faydasız ta'arruz kıta'âtımızın 19-20 gece yarısı dağılmasından başka birşeye yaramadı; bugün 22. Alay kumandanı Erkân-ı Harbiye miralayı Zekeriya Hulki Bey de şehîd olmuştu..”

18-19'da Vize'ye kadar gitmiş olan 7. Fırka Erkân-ı Harbi Yüzbaşı Hüsrev Bey ve Nişancı 3. Alayın bir kısmı 19 sabahı kısm-ı diğeri Çeribaşı köyünde olduğunu anlayarak tekrar buluşup gelmişler ve ber-vech-i bâlâ Samsun fırkası dâhilinde tekrar bugünkü ta'arruza iştirâk etmişlerdi.

19 Teşrîn-i evvelde Karârgâh-ı 'Umûmî

Daha 18-19 gecesini Karârgâh-ı 'Umûmî, 1. Şark Ordusu kumandanlığıyla dedikodulu muhâerâtla geçirmişti, ki ibret-âmiz bir vesîka-i târihiyye olmaları i'tibârıyla aynen nakledildi:

[443] Saat 2'de 'Abdullâh Paşa'dan şu telgraflar gelmişti:

1- “Şark Ordusu'nun ikiye inkisâmına dâir olan telgrafı zamânında ahz eyledim.” [Zîrdeki tafsîlata mürâca'ât]

2- Ordu emri şimdi alındı [Hâdî Paşa'nın emrini te'yîden verilen emirdir. M. N.] muhteviyatı, Şark Ordusunca evvelce verilen ve ordunun sağ cenâh kıta'âtının harekâta iştirâk maksadına ma'tûf olan emrin aynı bulunmak hasebiyle üçüncü defâ olarak ve aynen kolordulara tebliğ edildi. Ancak kolorduların kıta'âtı nerede ve ne dereceye kadar toplayabilmiş oldukları orduca henüz ma'lûm değildir. 1. Kolordu kumandanı Yâver Paşa şimdi Çorlu'da bulunuyor. Kendisi makine başına celbedilerek esbâb ve kıta'ât hakkında ma'lûmât alınabilir.

Devletin hayatı Şark Ordusu'nun sebatında olduğu beyân buyruluyor. Bunu anlamamış bir ferd yoktur. Harbin devâm ettiği son iki gün zarfında âcizleri ve karârgâh heyeti ellerimizde rovelver olduğu hâlde düşmanın şiddetli ateşi altında istihkâr-ı hayat ederek terk-i mevzi' eden kıta'âtı ileriye sürmüş ve harbin daha ilk gününde zuhûr edecek olan felâketi te'hîre muvaffak olmuşuk defâatle [Karârgâh-ı 'Umûmî harb cerîdesinde, diğeri telgrafta] bildirdiğim vechile ordunun çekilmesini mûcib olan hal ordunun aç ve cephanesiz kalmışken şimdide Çorlu'da ilerideki

kıta'âta sevk edilebilecek ne peksimet, ne ekmek ne de topçu cephanesi mevcûd değildir. Kuvve-i ma'neviyyesi tamâmen bozulmuş ve terk-i mevzî etmesi en ziyâde açlık ve sefâletten ileri gelmiş olan ve başlarında ekseriyyetle zâbitân bulunmayan kıta'ât-ı 'askeriyyenin kâğıt üzerine menkuş evâmirle 'ahz-i mevzi ve harbetmesi imkânı istihsâl edilemez.

Ordunun [Karârgâh-ı 'Umûmî harb cerîdesinde ordunun Kırkkilise'de dūçâr olduğu felâket-i efrâdın aç kalmasından münbais.. Metnindedir. M. N.] Felâketi açlık ve cephanesizlikten münbais olduğu gibi bugünkü felâketine de bundan mütenebbih olmayarak yine ordunun ihtiyâcını [cerîdede i'âşesini M. N.] temîn etmeyenler sebebiyet vermişlerdir. Ona binâ'en evvelce de 'arz etmiş olduğum vechile nüfuz-ı tabiatlarından istifâde ile evâmir-i aliyyelerini fiilen icrâya muvaffak olabilmek üzere ordunun nezdine giderek ahvâlî tedkîk, nevâkısı itmâm ve efrâdın kuvve-i ma'neviyyelerini tezyîd esbâbını istikmâl eylemeleri lâzımdır şimdiki hâlde kıta'âtın ekser zâbitânı mecrûh veya şehîd düşerek kıta'ât hemen zâbitsiz bir hâlde kalmış ve efrâd da temîn-i maişet kaydıyla köylere dağılmıştır. Menzil heyetleri kat'iyen vazîfelerini îfâ edemiyorlar. Açlık orduda her türlü intizâmı istihsâle mâni oluyor. Buna karşı i'câb eden vesâite mürâca'âtla ordunun kâbiliyet-i harbiyesini tezyîd ve te'mîn Karârgâh-ı 'Umûmî'ye terettüb eder".

Karârgâh-ı 'Umûmî buna saat 2 dakika 45'de şu cevâbı vermişti:

"Şimdi aldığım telgrafnâmenizde öteden beri ihtiyât buyrulan ve tekrar edilen i'âşe ve menzil [444] hidemâtından bahsediyorsunuz. Başkumandanlık vazîfesi menzil müfettiş-i 'umûmiliği değildir. Şark Ordusu'nun i'âşe ve cephane husûsunda bu kadar müşkilâta dūçâr olması bizzat ordu tarafından lâayık vechile ve vakit ve zamânıyla i'âşe ve cephane kolları teşkilâtı yapılmamış olmasından ve bu sâika ile Dersaadet'ten mütemâdiyen akıp gelmekte olan erzak ve cephanenin Çerkezköy ve Çorlu istasyonlarından ileriye muntazamân alınarak kıta'ât-ı 'askeriyyeye yetiştirilememesinden ileri gelmektedir.

Başkumandanlık nüfuz-ı tabiiyesinden istifâde ile evâmirin fiilen icrâsına muvaffak olabilmek üzere ordunun nezdine gitmekliğim bahsine gelince: bu sûretle ileride ve doğrudan doğruya kıta'âtla temâsta bulunmak harekâtın geriden muntazam sûrette sevk ve idâresini müstehil kılacağı ve bu hâl bâd-i felâket olabileceği cihetle zann-ı âlilerin hilâfına olarak ihtiyâr-ı kâbil olamayacak ve kat'iyen tecviz edilemeyecek ahvâldendir. Bu bâbdaki iş'âratınızın tazammun ettiği ma'nâyı heyeti 'umûmiyyesi ile zât-ı âlîlerine iâde ederim. Koca bir ordunun harekât-ı 'umûmiyyesini tevhid etmek için ileride avcı hatları yanında dolaşmak değil; belki geride her yere telgrafla merbûd merkezî bir noktada bulunmak elzem olduğundan ordunun nezdine giderek ahvâl-i tedkîk, nevâkıs-ı itmâm ve efrâdın kuvve-i ma'neviyyelerini tezyîd husûslarındaki iş'âratınızdan maksat ne olduğunu bir türlü anlayamadım. Bahsettiğiniz efrâdın kuvve-i ma'neviyyelerinin tezyîdi mes'elesi onlarsa mütemâdiyen ric'at emri vererek gayret ve metânet lerine kesel getirmemekle kâbil olabilirdi.

Bugün başkumandanlık nâmına Erkân-ı Harbiye reisi Hâdî Paşa tarafından verilmiş olan emrin ahkâmını behemehâl infaz ile sağ cenâhta Hamdi Paşa kumandasındaki 2. Şark Ordusu'nun yarın dahi şiddetle devâm edecek olan harekât-ı ta'arruziyyesini teshîl ve bu sûretle ordunun düşmana karşı mutlaka muvaffak olmasını temîn etmenizi te'kîden ve kemâl-i ehemmiyetle tavsiye ederim."

Buna da ‘Abdullâh Paşa’dan şu cevâb gelmişti:

“Hâdî Paşa’nın emri kolordulara tebliğ edildi. Taraf-ı âlilerine vâki ma‘rûzât dahi sû-i tefsîre uğratılıyor. [Tabire dikkat buyrulsun. M. N.] Ordu kumandanının mevzisi neresi olmak lâzım geldiğini ta‘yîn edemeyecek bir hâlde bulunmadığını mı, zannederim ilk tasdîk etmek lâzım gelen zât-ı âlîleri olmakî‘câb eder. Çorlu, Çerkezköy, Vize’den başka telgraf merkezi yoktur. Kolordu telgraf müfrazeleri ise kolorduları karârgâha rabtedemediler ve ahvâl-i harbiyeye en ziyâde te’sîr eden husûsattan başlıcası da karârgâhın her türlü mesâ’î sine rağmen kolordularla bir rabîta te’sîsine muvaffak olamamasıdır. Zât-ı âlîleri ordu ile temâsta bulunulması hakkındaki istirhamım mütâlaât-ı âlîlerini ona nazaran yürütebilmek üzere ordunun yakından tedkîk edilmesi husûsu idi. Karârgâh-ı ‘Umûmînin menzil müfettişliği heyeti olmadığı âcizlerince tamâmen ma‘lûmdur. Ancak menzil heyetlerinin hüsn-i ifâ-yı vazîfe edememesi ordunun i‘âşesini hal-i tezebzübde bırakmıştır. Dersaadet’ten akıp gelen erzakın sevk [445] edilemediğinden ve bu da ordunun vazîfesini ifâ edememesinden münbais bulunduğu dermeyân kılınırsa da Dersaadet’ten gönderilen ve gönderilmekte olan erzak hâlâ başlıca undan ‘ibâret olup bundan ise hatt-ı harbtte bulunan kıta‘âtça istifâde mümkün olamayacağı mükerreren arz edilmiştir.

Ordu ric‘at ederek kıta‘ât kendliğinden terk-i mevki etmedikçe hiçbir vakit kumandanlıkça ric‘at emri verilmemiştir. Son verilen tebdîl-i mevzi emri kıta‘âtın hatt-ı harbi terk eyledikleri ve hatt-ı harbtten 2 saat gerideki ordu karârgâhı etrafına toplandıkları kolordu kumandanları tarafından bizzat ifâde kılınması ve başka bir çâre olmadığı bildirilmesi üzerine ita kılınmış ve ma‘alesef bu emrin dahi kolordu kumandanları tarafından tatbîk edilemediği 1. Kolordunun Tatarlı’da bulunması lâzım gelen karârgâhının Çorlu’ya gelmesi ile de sâbit olmuştur. Ancak hâlin vahâmetine nazaran iki karârgâhın birbirine ‘atf-ı kusûrdan ziyâde şimdiki hâlde temîni muvaffakiyyet için el birliği ile sarf-ı mesâ’î etmesi menâfi-i vataniye iktizâsındandır zannederim”.

Ma‘a-hâzâ Karârgâh-ı ‘Umûmî ağır basmak istemiş ve bu meyânda yine gece, 1. Şark Ordusu’na şu emri de vermişti:

“Bugün 1. Şark Ordusu nezdine azîmet eden Hâdî ve Pertev Paşaların müşâhedât-ı vâkî‘alarına nazaran 1. Kolordudan kıta‘ât kemâl-i âsûdegî ile çekilmekte ve asla düşman tarafından ta‘kîb edilmemekte olduğu görülmüş olduğu hâlde bunların düşman tarafınadan şiddetle ta‘kîb edilmekte bulunduğu iş‘âr buyurulmuş olmasına ve kolordu kumandanları evvelâ mevzilerinde sebat edeceklerini bildirmiş oldukları hâlde ahîren ric‘ate karâr vermeleri esbâbı anlaşılamamış bulunduğu mebnî mes‘elenin tahkîk ve iş‘ârı.”

Nihâyet Muhtar Paşa’dan, dünkü muhârebe hakkında gelen haber üzerine [Ki bahs-i mahsûsunda yazıldı] Karârgâh-ı ‘Umûmî saat 13’de Muhtar Paşa’ya, kendisinin 2. Ordu kumandanlığına ta‘yîn edildiği vesâire hakkında evvelce görülen ve Muhtar Paşa’ya saat 18’de Doğanca’da varan emri i‘tâ’ etmiş ve diğer taraftan 1. Şark Ordusu’na da bahisle saat 13 dakika 25’de:

“... Binâ’en‘aleyh düşman ordusunun hemen tekmîl kuvvetini Pınarhisar cihetinden yürüterek 2. Şark Ordusu karşısında pek fâik bir kuvvet toplamasına mâni olmak üzere 1. Şark Ordusu’nun hemen bilâ-teehhur ileriye hareketle düşman kuvvetlerini kendi üzerine celb ve tevkîf etmek için şiddetle muhârebeye girişmesi ve

şimiden 2. Şark Ordusuyla tevhd-i hareket etmiş olan 3. Fırkadan mâ-adâ 2. Kolordu ve mümkünse daha soldaki kıta'âtın dahi top sesine yürüyerek 2. Şark Ordusu'nun muhârebesine şiddetle ve büyük bir azimle iştirâk eylemesi bildirilmekle dün kazanılan muvaffakiyyetin itmâmı ve memleketin selâmeti için kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur."

[446] Bu emir 'Abdullâh Paşa'nın Nâzım Paşa'ya yeniden şunları yazmasını intâc eylemişti:

1- "2. Kolordunun mevcûd-ı hâzırı 5. Fırkadan mütebâki 1000 mevcûdlu bir müretteb alayla 4. Fırkadan müteşekkil 400 mevcûdlu bir taburdan ve Kastamonu fırkasının bekayası olan diğer bir taburdan 'ibârettir. Emriniz 2. Kolorduya şimdi tebliğ edildi. [Almamıştır. M. N.] Yarın 1. Nişancı alayıyla İzmir taburu, Y 8 T 2 ve 4. Fırkadan müretteb taburdan müteşekkil bir müretteb alayla Kastamonu ve 5. Fırkadan müteşekkil diğer alay ki 3. Alay, Kaymakâm Ali 'Osman Bey'in kumandasında olarak 2. Kolorduyu takviye için Topçuköyü'nde bulundurulacaktır. İşbu müretteb fırka ile 3. Fırkadan müteşekkil kolordunun Turgut Paşa kumandasında büyük bir azimle harekât-ı tecâvüziyeye ibtidârı emrolunmuştur." cem'an

2- "1.Kolordunun yalnız Uşak fırkasının bir taburuyla 2. Fırkası vardır ve cem'an 7-8 bindir. 4. Kolordunun İzmit fırkası dağılmış, 12. Fırkasıyla berâber kuvve-i 'umûmiyyesi 15000 kadardır. El-yevm Çorlu'da kısm-ı azamı eline silah almamış birkaç redif taburuyla berâber 'umûm 1. Şark Ordusu'nun kuvveti 30-35 bin raddesinde bulunduğundan bu orduya ona göre vazîfe tevdiî lüzûmu ma'rûzdur". [Büyük hüsn-i niyet, bu mikdârın yarısı bile el altında yoktu. M. N.]

3- Diğer, 19 Teşrîn-i evvel târîhli 'Abdullâh Paşa'nın telgrafı:

"Şark Ordusu'nun ikiye inkisamını ve sûret-i teşekkülünü mutazammın nizâm-ı harblerin gönderildiği hakkında şeref-vârid olan 17 minh târîhli emir-nâmeleri mutâla'a olundu. Bugünkü târîhli diğer iki kıta telgrafnâme-i âcizane arz edildiği üzere 1. Şark Ordusu'nun kuvâ-yı mevcûde-i hâzîrâsı ancak 35 000 raddesinde olup bu kuvvetin 3 kolorduya tefrîki ve bunlar için ayrı ayrı karârgâhlar bulundurulması birçok külfeti ve bununla berâber emir ve kumanda ve idârece suûbeti müstelzim olduğundan 1. Şark Ordusu'nun bir kuvvetli kolorduya kalbi ile emir ve kumandanın mevcûd kolordu kumandanlarından tensîb buyurulacak birine ihalesi ve harekât dolayısıyla muhtâc-ı istirahat bir hâlde bulunmakla berâber büyük Karârgâh-ı 'Umûmîce mütemâdiyen ric'at emri verilmiş olmak gibi ittihâmât altında bulundurulmak istenildiğime nazaran bade'l-harb bi'l-muhakeme tebeyyün edecek hale göre i'câbı icrâ kılınmak üzere şimdiden Dersaadet'e 'avdetime müsa'ade buyrulmasını rica ve emri 'âlîlerine intizâr eylerim".

[Burada şu şâyân-ı dikkat ve tenvîr-i mes'ele tahassul ediyor.

Karârgâh-ı 'Umûmî harb cerîdesinde bugün Mahmud Muhtar Paşa'dan alınan haber-i muvaffakiyyet üzerine öğleden sonra Pertev Paşa Hazretleri otomobil ile Vize'ye gitmişler.." kaydı vardır. Diğer cihetten Pertev Paşa'nın Vize'ye muvâsalatında Hamdi Paşa'ya kendisinin 1. Şark Ordusu kumandanlığına ta'yîn edildiğini söylediği ve fi'l-hakîka Hamdi Paşa'nın bu bâbda saat 18'de aldığı emirde keyfiyetin teyyiyüde etmiş olduğu da yukarıda görüldü]

[447] Karârgâh-ı ‘Umûmî harb cerîdesinde ve vesâik meyânında ise ne ‘Abdullâh Paşa’nın bâlâdaki 3 telgrafı ve ne de Karârgâh-ı ‘Umûmîden Hamdi Paşa’ya, 1. Orduya ta’yîn edildiği hakkında verilen emir vardır; bu bada mevcûd yegâne vesîka saat 13’te Muhtar Paşa’ya verilen cevâbta kendisinin 2. Şark Ordusu’na kumandan ta’yîn edildiği ve keyfiyetin Hamdi Paşa’ya da tebliğ edildiğinden ‘ibârettir.

Binâ’en‘aleyh muhakkak olan şudur:

Hamdi Paşa’nın 2. Ordu kumandanlığından alınması daha saat 13’te takarrur etmiştir.

Meşuk kalan noktalar da şunlardır: ‘Abdullâh Paşa’nın tebdil-i ile yerine Hamdi Paşa’nın ta’yîni de bu anda mı takarrur etti?

Yoksa ancak bundan sonra herhâlde saat 14-15 sıralarında gelmiş olması lâzım olan yukarıda mezkûr 3 telgraftan sonra mı ‘Abdullâh Paşa’nın istifasının kabûlü ile değiştirilmesine karâr verildi?

Bu takdîrde acaba Pertev Paşa Çerkezköyü’nden kaçta hareket etti ki bu ta‘arruzdan ma‘lûmâtdardı?

Bu bâbdaki vesîkalar nerede kalmıştır?

Herhâlde ‘Abdullâh Paşa’ya istifasının kabûlü yazılmamıştır; muhtemelen Hamdi Paşa’nın iltihâkından sonra i’zâm edilirken emrin tebliği düşünülmüştür. Hâlbuki saat 20’de Hamdi Paşa Karârgâh-ı ‘Umûmîyyeye geldiği sırada zâten vaz‘iyet değişmiş ve ric‘at emri verilmiş olduğundan bundan sonra da ‘Abdullâh Paşa’ya bu bâbda bir şey tebliğine ihtiyâç kalmamış olsa gerekir.

Diğer cihetten şu da şâyân-ı dikkattir ki bu son istifa telgrafına saat 2’de geldiği muharrer olan ve bu bahsin başında mezkûr kısa telgrafta başlangıç i ‘tibârıyla benzemektedir. Acaba bu istifa telgrafı saat 2’de mi gelmiştir?]

Kezâlik Muhtar Paşa’dan bu sırada Nâzım Paşa’ya gelen şu mektupta bu kumandan tebeddülünde mühim bir müessir olmuştu:

“Cephemizdeki düşman mevâkii metin olduğundan sol cenâhı çevirmek için 3 tabur, 1 cebel bataryası,1 bölüğe süvâriden mürekkeb bir müfreze ile hareket edildi. Cephedeki kuvveti azaltarak müdâfa‘a hâline bıraktım. Ve mütebâki kuvvetleri sol cenâhıma alarak ve en son cenâhtaki bataryayı Karaağaç’ın 3 km şimâlinde ve derenin 1 km şarkında vaz etmek sûretiyle kıta‘âtı tabiye ederek düşmanın Karaağaç istikâmetinde 17. Kolordunun sol cenâhına ve 2. Kolordu istikâmetinde vuku’ bulan taaruzuna mukâbele edildi ve her iki kolordu kıta‘âtı ric‘ate başlamışken lehü’l-hamd durdurulabildi ve şiddetli topçu ateşiyle düşman püskürtüldü.

[448] ‘Avn-i Hak ile bugün dahi muzaffâr olduk. Her üç günde de gayet buhranlı zamânlar geçti ve pek çok kereler gerek muhallisleri ve gerekse fırka kumandanları avcı hatlarında kılıç revolverle ‘askeri düşmandan yüz çevirmekten men‘ etmek mecbûriyetinde kaldık. Mahzâ cüretkâr-âne bir sûrette ta‘arruz emrini vermiş olmanız sâyesinde husûle gelen şu muvaffakiyyâttan dolayı size ‘arz-ı minnet ederim.

18. kolordu kumandanı Hamdi Paşa vaktiyle ma‘iyyet-i âcizîde livâ kumandanı olduğundan derece-i liyâkati gerçi ihlasverlerce ma‘lûmsa da her nasılsa bu kere terfian grup kumandanlığına ta’yîn edildiğini bildirerek evâmir tebliğine

başladı ve bugünkü harekât için dahi 2 fırka ile Pınarhisar şosesi cihâd-ı şimâliyesinden hareket olunmasını emretti. Tamamiyle bu emre muhâlif sûrette hareket etmek sâyesinde bugün dahi temîn edilebildi. Bidâyet-i mes'eleden beri fevka'l-âde yorulduğum ve sıhhatim dahi muhtel olduğu cihetle Hamdi Paşa Hazretleri tarafından sâdır olabilecek evâmiri daha ziyâde hüsn-i telâkkî edebilecek bir kolordu kumandanının nasb ve ta'yîni lüzûmu derkâr olmakla ve zâten en müşkil günlerin dahi geçmiş olması melhûz bulunmakla bu hizmetten afv buyrulmaklığım zımında keyfiyetin 'arz-ı 'atebe-i 'ulyâ kılınmasına delâlet-i devletlerinin şâyan buyrulmasını rica ederim.

Zeyl: Sâlifü'l-'arz vaz'iyet mûcibince 17. Kolordu kıta'âtı kısmen 3. Kolordu kıta'âtı arasında kalmış ve kısmen de ric'at etmiştir. Fakat bizim kıta'ât onların mevazını işgal etmiştir.

18. kolordu kıta'âtı da dünden beri 3. Kolorduya iltihâk etmiştir ve bugün hatt-ı harbimizdedir. Bu üç günlük muhârebede taht-ı kumandamdaki kıta'âtın 'umûmi zâyîâtı 2000'i tecâvüz etmediği mem'mûldür ve dün ve bugün düşmanın zâyîâtı külliyyetli olabilir; meydânı harbde pek çok tüfek ve techizât terketmiştir".

Muhtar Paşa, 2. Şark Ordusu kumandanlığına ta'yînini "istibşâr" eder etmez derhâl i'âde-i 'âfiyet etmiş ve -evvelce gördüğümü vechile- akşam raporunda teşekkür eylemişti.

Muhtar Paşa'dan, bu sabah vaz'iyet-i tarz telâkkîsi hakkındaki uzun rapor ve ayrıca saat 11 raporu gelmiş olup Karârgâh-ı 'Umûmî, sevkindeki istizanı, "Muhtar Paşa çadır istiyor" diye anlamak istemiş ve Harbiye Nezâretinden, sür'at-i mümüne ile külliyyetli çadır irsâli taleb edilmişti.

Hakîkâtte saat 16'ya kadar kendisini hâlâ 2. Şark Ordusu kumandanı 'addetmekte devâm eden Hamdi Paşa da bir taraftan Karârgâh-ı 'Umûmî ile münâsebette bi't-tabi devâm ediyordu. Ezcümle; sabah raporunda 17. Kolordunun ric'atinin hezîmet hâlini aldığı, yeniden bir fırka istediği bunun üzerine şimdiye kadar kendisine 18. Kolordudan 6 tabur verilerek tecemmuu te'hîr edildiği, ancak bu kolordu kendisini toplayamadan diğer kolorduların yalnız başına harbe sabahtan i'tibâren ciddiyetle mübâşeretı tecvîz edilmediğinden öğleye kadar düşmanın işgali ve öğleden sonra harekâta devâm olunmasının emredildiği ve bu sebeble akşama kadar harekât-ı kat'iiyenin gayrı muntazır bulunduğu bildirilmişti.

[449] Saat 16 raporunda da yeniden obüs topu ve sahra bataryaları istemişti.

Velhâsıl 2. Şark Ordusu'na "1. Şark Ordusu'nun sol cenâhı kuvvetli düşman süvârisi tarafından tazyîk edilmekte olduğundan hafif süvâri livâsının 2. Şark Ordusu nezdinde i'câbı kadar bir kuvvet terk ederek mütebâki kuvvetiyle hemen Muratı ve Karişdıran civârlarında olduğu tahmîn edilen müstakil süvâri fırkasına iltihâk etmesi" emredilmişti.

Diğer cihetten, Muhtar Paşa'nın düne 'âid ilk muvaffakiyyet haberi üzerine, Karârgâh-ı 'Umûmî İkinci Erkân-ı Harbiye Reisi Sânîsi Pertev Paşa ile Yüzbaşı Mes'ûd Efendi, öğleden sonra Vize'ye giderek gece şu telgrafi göndermişlerdi:

"3 ve 17. Kolordu kıta'âtı bu akşam muvaffakiyyetle Poyralı köyüne girdi. Bu muhârebeye 17. Kolordu iştirâk etmiş ve 2. Kolordunun iştirâk eylediği işitilmiştir. Hafif süvâri livâsının bir alayı Topçu köyü ile Çongara civârında olup iki ordu arasında tenin-i muvâsala etmektedir. Mezkûr livânın diğer alayı müstakil

fırkaya iltihâk emrini aldı. Midye'ye çıkmış olan 2 tabur bu akşam Vize'ye vâsıl olmak üzeredir. Bundan başka Midye'de henüz vapurlarda bulunan 7 taburun da ihrâcına başlanmıştır. Ancak ves'âidin fıkdanı hasebiyle ihrâc müşkildür. Dersaadet'ten lâ-akall birer römorkörle 4 maunanın irsâli. Şimdi Vize'den Soğucak'a hareket ediyorum. Karârgâhtan boş olarak Çerkezköy'üne bu akşam 'avdet eden arabalarla mikdâr-ı kâfi ekmek veya peksimetin 2 ve 1. Kolordulara irsâli”.

Bunun üzerine Karârgâh-ı 'Umûmî “1. Şark Ordusu'na tebşiratta bulunarak sol cenâhın ve hatta sağ cenâhın harekete iştirâke gayret göstermesini ve muvaffakiyyetin hemen bu akşam bil'umûm kıta'âta tebliğini” emreylemişti. İstanbul'dan da 3 römorkörle 10 mauna isteyerek “beş gündür kemâl-i şiddetle devâm eden meydan muhârebesi topçu cephanesi fıkdanından kaybedilmek tehlikesine ma'rûzdur.” Denerek cephane istenmişti.

Velhâsıl Pertev Paşa'dan gece geç vakit, saat 22 târihiyle şu telgrafta gelmişti:

“2. Şark Ordusu'nun bu akşam mühim bir muzafferiyet kazandığını tebşir ederim. Makmut Muhtar Paşa tarafından verilen tafsîlat ber-vech-i 'âtîdir: 3. Kolordunun sol cenâhıyla öğleden i'tibâren devâm ettiği hareket-i ta'arruziyye düşmanın şimâl-i garbî istikâmetine çekilmeye devâmını intâc eylemiştir. Pınarhisar sırtlarından garb istikâmetinde çekilen bazı yol kollarının dahi görüldüğü bildirilmekte olduğu ma'rûzdur”. Ki bunu Muhtar Paşa akşam raporunda zâten bildirmişti!

2. Şark Ordusu'yla bugünkü münâsebeti ber-vech-i bâlâ olan Karârgâh-ı 'Umûmî 1. Şark Ordusuyla da ayrıca şu münâsebette bulunmuştu:

[450] 1. Kolordu Erkân-ı Harbiye Riyâseti'nden şu rapor gelmişti:

Tatarlı

19 Teşrîn-i evvel saat 7

Başkumandanlık Erkân-ı Harbiye Riyâsetine

1- 2. Kolordudan alınan rapor aynen melfûftür. Bundan, sağ cenâhımızdaki kuvvetlerin vaz'iyetleri taayyün eder;

2- Sol cenâhtaki 4. Kolordudan henüz bir haber alınamadıysa da onun da Akçaköy gerilerine doğru çekilmekte olduğunu dün akşam görmüştük;

3- 1. Kolordu kıta'âtı şimdilik şu sûretledir:

A) 2. Fırka karâragahı, topçu ve nişancı T 2 Tatarlı'da, 4. 5. 6. Alaylar, fırka kumandanının dünkü teminatına rağmen Tatarlı'da değil Çorlu'dadır. Bu alayların bilâ-emir Çorlu'ya hareketleri şâyân-ı tedkîktir;

B) Uşak fırkası topçusuyla karârgâhı Tatarlı'da; efrâdın yarısı burada; yarısı dağılmış;

C) Müretteb 1. Fırka Şark Ordusundan alınan emirle Çorlu yolunda;

D) 3. Fırka 16'dan beri muvakkaten 2. Kolorduda;

E) Karşımızdaki düşmanı keşfe çalışıyoruz;

F) Bu hâl ve mevcûdla Tatarlı sırtlarında bulunacağız.

Ş Merbûd 2. Kolordu raporu kolordunun saat 18'den saat 22 vaz'iyetini gösteriyordu. Bunun üzerine 1. Şark Ordusu'na şu emir verilmişti:

“ İlk telgrafınızda 3. Fırka ile 2. Kolordunun büyük bir azim ve metânet ile hareket-i tecâvüziyyeye geçmesini emrettiğinizi bildirdiğiniz hâlde 10 dakika sonraki telgrafınızda ‘umûm kuvvet 30-35 bin olduğundan bu orduya ona göre tevdi‘ ve vazîfe lüzûmunu yazıyorsunuz. Zât-ı vâlâları Çorlu’da kısm-ı ‘azamı eline silah almamış birkaç redif taburu da bulunduğunu bildirdiğiniz hâlde şimdi 1.K’dan alınan raporda 4,5,6. Alayların kolordusundan ayrılarak Çorlu’da bulunduğu ve müretteb 1. Fırkanın da aldığı emir üzerine Çorlu’da bulunduğu bildirilmektedir. Hakîkât-i hal nedir?

Kolorduları dünkü ric‘at esnâsında nâm-ı ‘âcizâneme olarak Hâdî Paşa’nın verdiği emirde ta‘yîn eylediği vechile (Topçuköy-Tatarlı) hattında olsun cem‘ ve tanzîmi neden temîn olunmuyor? Ortada ta‘kîb eden düşman yok. Orduların herhâlde mezkûr hatta cem‘ ve tanzîmi kat‘iyyen elzemdir.”

Bundan sonra saat 20’ye doğru 1. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi imzâsıyla, Mülâzım Hamdi Efendi isminde bir zâbit şu raporu getirmişti:

[451] (Tatarlı-Sinalı) Yolundan

19 Teşrîn-i evvel Saat 15 dakika 10

Çorlu Şark Ordusu Kumandanlığına

[Ki bu yazılmakla berâber zabıta raporu Karârgâh-ı ‘Umûmîyye götürmesinin tesbît edildiği Çobanoğlu’nun kitabında muharrerdir]

“Dünkü gün başkumandanlık E.H. reisinin emriyle bulunduğumuz Tatarlı sırtlarında müdâfa‘a-i kat‘iyyeye karâr ve yanımızda bulunan 2. Uşak fırkasına emir verilmişti.

Bugün tam saat 12’de düşmanın birisi (Satıköy-’Ahmedbey) yolu üzerinde diğeri bunun tarafeyninde olarak 3 koldan yürümesi üzerine ordu emri mûcibince müdâfa‘a-i şedîde icrâsı ikrâran emredildiği hâlde 2. Fırka kumandanı “bu ‘asker çoktur, mukâbele edilemez. Ben kıta‘âtıma emir veriyorum, Sinan köyüne çekileceğim.”dedi ve bu bâbda yed‘ime bir de tahrîrât verdi. Tekrar ısrar ve ilhah işitilmişse de kârger olamayıp kumandan-ı mûmâ-ileyh ‘askerini hemen çekti. Bu sırada Uşak fırkası taburlarıyla iş görmek teemmül edilmişse de kaçan ‘askerin arasına birkaç top mermisi düşmüş ve kumandanı da “2. Fırka ile berâber iş yapmak mümkünse de bu hâlde ayrıca kendi ‘askeriyle bir şey yapılamayacağını” beyân etmiştir ve ‘asker bu sırada 2. Fırkaya tebean karmakarışık olarak Sinanlı yolunu tutmuştur. Sinanlı’da ‘askerii toplamaya çalışıyoruz. Fakat vaz‘iyetten lâzımı gibi haberdâr olmak için mülâzım Hamdi Efendi’yi gönderiyoruz”.

Bunun üzerine bahisle, saat 23 dakika 30’da 1. Şark Ordusu’na şu emir verilmişti:

“1. Kolorduya bu gece Sinanlı’da behemehâl toplanarak ilerleyen düşmana mukâbele etmesi emrolundu.

2 ve 4. Kolorduların bütün kuvvetleriyle 1. Kolordunun karşısında ilerleyen düşmanın sağ ve sol yanlarına şiddetle ta‘arruz etmeleri kat‘iyyen elzemdir. Bunlar bu yolda evâmîr-i kat‘iyye ve serî‘a ittihâzı.

Aziz Paşa’ya hemen işten el çektirerek yerine Şevki Paşa’nın ta‘yîni 1. Kolorduya yazıldı. Yâver Paşa’nın da hemen nerede ise buldurularak bu gece dakika fevt etmeksizin kolordusunun başına iltihâk ettirilmesi”.

1. kolorduya da bu me‘alda saat 23 dakika 30’da, 1. Kolordunun 20 harekâtında göreceğimiz emir gönderilmiş; kezâlik bu bâbda 2. Şark Ordusu’na da emir yazılıp “2. Ordunun vazîfesi 2. Kolordunun yapacağı bu ta‘arruza müessir sûrette muâvenet etmektir” denmişti.

1. Şark Ordusu şu cevâbı vermişti:

[452] “Yâver Paşa şimdi Tatalı ordugahına gönderildi. 2. Fırkanın da orada olduğu haberi geldi. Müretteb fırka Hacılar’ın ilerisinde bulunuyordu. Sakızköy’den saat 7’den sonra hareket eden bir yüzbaşının ifâdesine göre düşman 4. Kolorduyu ta’kîb etmiyor. Birinci kolordu, 4. Kolordunun muhârebelerini muhtemelen kendi dümdârının muhâberebesi zannetmiştir. 4. Kolordu ‘ahîren 7 taburla takviye edildiğinden Soğucak deresi gerisinde ahz-i mevki mümkün olacaktır.

2. Kolorduyu evvel emirde takviye ile sağ cenâha takrîb emelinde olduğundan elde fazla kuvvet varsa acilen bunun takviyesi...”

Karârgâh-ı ‘Umûmî cevâben, Çorlu’daki 2 taburdan mâ-adâ bugün buradan ma‘âşiyen Çorlu’ya sevk edilen diğer 2 taburla münâsib görülecek sûrette 2. Kolordu’nun takviyesini iş‘âr eylemişti.

Bu telgraflar te‘âtî olunurken bir taraftanda ‘Abdullâh Paşa’dan yine şu telgraf gelmişti:

“4. Kolordu’nun Evrensekiz üzerinden Akçaköy’e çekilmesi emredilmişti. Bugün alınan raporda başkumandanlık emriyle Sofular ile (Tatarlı-Sinanlı) yolu arasında Tatarlı deresi gerisine çekildiğini bildiriyor. Şu hâlde (Paşaköy-Göçerler-Delimişe) çiftliği hattının cenûbundaki mıntika düşman harekâtına tamâmen açıktır ve (Karıştıran-Akçaköy) sırtları düşman elinde olduğundan fi-mâ-ba’d Çorlu’nun menzil noktası ittihâzına imkân kalmamış ve Çorlu mütteharatı tehlikeye düşmüştür. Bu bâbda orduya da ma‘lûmât verilmemiş olduğundan bu sabah Çorlu’dan Karıştıran’a sevk edilen erzak kollarının da ma‘lesef düşman eline geçtiği şimdi bildirildi. Bundan sonra (Topçuköy-Paşaköy) hattında bulunan kolordulara erzak ve cephaneye sevki gayrimuhtemeldir. Binâ’en‘aleyh Çorlu’daki erzak ve cephanenin hemen Çerkezköy’üne sevki menzile emredildi. Diğer cepheden şimdi Hayrabolu’dan alınan telgrafta düşmanın (Kırkkilise-Babaeski-Seyitler) şimendifer hattı üzerinde yevmiye 60 vagonlu trenlerle Alpullu istasyonuna nakliyatı ‘askeriye icrâ etmekte olduğu bildirilmiş olduğundan şu hâle nazaran düşman bir kısım kuvvetini az zamânda ordumuzun sol cenâhı üzerinde cem‘ ederek ta‘arruz ve ordumuz Kırkkilise üzerinde yürümekte iken hattı ric‘at tabîisinden ayrılıp Istanca üzerine atmağa çalışmakta olduğunu irâe etmektedir.”

Bu sırada Hayrabolu’dan karârgâhı ümumiye gelen bir telgrafta bu haberi te’yîd eylemişti.

Bunun üzerine Karârgâh-ı ‘Umûmî’de bir buhran hâsıl olmuş ve ‘umûmî ric‘at emri i’tâ’sı düşünülerek hatta emir yazılmış ve fakat Hayrabolu’dan tekrar sorulunca keyfiyetin esâssız olduğu anlaşılmaması üzerine ric‘at emri “şimdilik” kaydıyla te’hîr edilmişti.

1. Şark Ordusu’na da cevâben “4. Kolorduya Hâdî Paşa’nın emrinden başka doğruca hiçbir emir verilmemiştir; Bunda da mevkî zikredilmeyerek ale’l-ıtlâk 4. Kolordunun solu gerisinde bulunması bildirilmiştir. Bu kademeli tertîbden maksad da bi’t-tabi ordunun sol yanına tevcîhi melhûz [453] çevirmeye karşı tertîbât ‘ahzidir.

Binâ'en'aleyh mezkûr emirle murâd olunan maksadı hakîkî nazar-ı mutaliaya alınarak 4. Kolordu'nun ahvâli 'arâzîye göre ta'biyesi ve Çorlu'nun setri ve temîni muktazidir. Sûvârî fırkasıda ayrıca sol yanı setr ve himâye edecek ve cepheden düşmanın harekâtını keşif ve ser'ân buraya bildirecektir." Emri verilmişti.

Bu bâbda Edirne'ye de şu emir verilmişti:

"Bir- düşmanın (Pınarhisar-Burgaz) hattında Şark Ordusuyla 5 gündür muhârebe eden seyyâr ordusunu takviye için Edirne önünden birtakım kuvvetler celbedildiği anlaşılmıştır;

2- Edirne karşısındaki kuvvetlerin dūçâr-ı za'af olmasından bi'l-istifâde 2 müntehâb fırka ve sahra topçusuyla Lüleburgaz istikâmetinde bir hurûc icrâsı ve düşmanın seyyâr ordusunun gerisinden tehdîd edilmesi tavsiye olunur;

3- Bu sûretle seyyâr ordumuza yapılacak hareket pek 'âlî olup selâmet-i vatanı kafil olacağından Edirne'nin kahraman muhâfızlarının şimdiye kadarki hidemât-ı mübecceleye ilâveten bu cesurâne hareketi de kemâl-i muvaffakiyetle îfâya çalışacaklarına emînîm. Bugün vatanın selâmet veya felâketinin tahakkuk edeceği büyük ve târihî bir gündür. Muvaffakiyet Cenâb-ı Hak'tandır."

Bu sırada bir istihbârât vâsıtasından, Bulgarların garb ordusu karşısındaki kuvvetlerden 3 fırkayı (Sofya-Filiba) tarîki ile şarka sevk etmekte olduğu haberi gelmişti.

Yüzbaşı Rafet Efendi de vaz'iyeti anlatarak teşvikatı lâzıme icrâ etmek üzere 2. Şark Ordusu'na göndermişti.

Bugün Edirne hakkında şu haberlerde alınmıştı: [Acaba telsizle mi; çünkü telgraf hattının daha evvel kat' edildiği hakkında kayıt vardır. M. N.]

Edirne'den: "Kale sükunettedir. Seyyâr ordu hakkında sabırsızlıkla haber bekliyoruz. Hattı ihatâ darlaşıyor."

Saat 14'de cevâb: "Muhtar Paşa kumandasında 2. Şark Ordusu dün Pınarhisar cehtinde mühim bir muhâffakiyetle düşmanı tard etti. Bugün ta'arruza devâm ediyor. 'Abdullâh Paşa kumandasındaki 1. Ordu sol cenâhta bu harekâta ihtiraç eylemek üzeredir. Düşmanın edirne önünden Pınarhisar tarafına kuvvet sevkine ma'nî olmak için düşman aleyhine münâsib hurûclar icrâsıyla faalâne hareketiniz kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur."

Vakti geçmiş bir emir! 4 gün evvel gerekti...

Karârgâh-ı 'Umûmî Vâsıf Bey müfrezesini aratmış, bir haber alamamıştı.

Saat 19 da Hadımköyünde Rıza Paşa ile de muhâbere ederek Fatih ve Selimiye fırkaları kıta'âtının gelmiş ve gelmekte ve tahkîmâta başlanmış olduğunu, 18 adet 12'lik obüs yerleştirildiğini, İstanbul'dan 12'lik 10 top geleceğini, 2 adet 15'lik olduğu, edevâtı hafriyenin de 15000 ihtiyâca mukâbil 1/3 kadar bulunduğu anlaşılmıştı.

Fakat Karârgâh-ı 'Umûmî bir taraftan böyle mütecellid-âne davranır gibi gözükmekle berâber diğer taraftan, artık ma'nen kırılmıştı; ümidi tezelzül eylemişti ki bunun Sadâret'e hitâben, vakti tahrîri gayr-ı mu'ayyen olan şu telgraf göstermektedir:

"Kırkkilise ric'atinden ve Karârgâh-ı 'Umûmî'nin Çerkezköy'üne muassalatından sonra ordunun mürekkebe bulunduğu 6 kolordu, 1 ve 2. Şark Ordusu

nâmiyla ikinciye taksîm ve birincinin kumandası ‘Abdullâh, ikincinin kumandası Ferik Hamdi Paşalar’a tevdi’ kılınarak 2. Şark Ordusu Vize havâlisinde ve 1. Şark Ordusu da Karaağaç ve Lüleburgaz hattında tahşîd edilmişti.

Kırkkilise ric‘ati üzerine ordunun muhtel olan intizâmının iâdesine çalışılmış ve bir dereceye kadar muvaffakiyet hâsıl olmuştu. 15 Teşrîn-i evvel târîhinden ibtidâr edip Bulgar ordusuyla ordunun ta‘arruziyesinde muvaffak olarak hayli ilerlemiş ve 1. Ordu dahi mevkinin muhâfaza etmiş olduğu hâlde muhârebenin 3. Günü 1. Ordunun sol cenâhında görülen ‘âsâr-ı tezelzül üzerine Çerkezköyü’nden ele geçen 9 tabur ve 1 batarya top mezkûr cenâha ‘âcilen sevk olunmuşsa da kolorduların esbâb-ı mücbîreye müstenid olmaksızın ric‘atine başlamaları üzerine mezkûr 1. Ordu kumandanlığınca Karârgâh-ı ‘Umûmî’ye sormaksızın ric‘at etmeye emir verildi iş ‘ârından anlaşılacak sebat etmeleri hakkında tebliğât îfâ olunmuş olduğu hâlde kıta‘âtın çekilmekte oldukları anlaşıldığından evvelce işgal eyledikleri hattan 1,5-2 km kadar geride tevkîf edilerek 2. Bir hattın işgal edilmesine sağ olunmakta bulunmuştur. Bunda ne dereceye kadar muvaffakiyet hâsıl olacağı şimdiden kestirilemez. Bu ahvâl dolayısıyla bazı kolordu ve fırka kumandanlarının tebdîli icat ettiğiinden bu husûs ayrıca arz edilecektir.

Kırkkilise ric‘ati münâsebetiyle ordunun vesâit-i nakliyesinin kısm-ı a‘zamı elden çıkmış olduğundan temini i‘âşe ve ikmâli techîzât pek müşkil bir hâl almış ve bu husûs adem-i muvaffakiyet esbâbından birisini teşkil etmekte bulunmuştur.

Garb ordusunun dûcâr olduğu vaz‘iyet-i elîme hasebiyle Makedonya’ya tecâvüz etmiş bulunan Bulgar-Sırp kuvvetlerinin karşısında bunları tevkîf edecek bir kuvvet kalmadığından işbu düşman kuvvetlerinin müddet-i galîle zarfında bu tarafa nakliyle Bulgarların bu cihetteki ordusunun takviye edileceği muhakkaktır. Vize havâlisindeki kuvveyi ‘askeriyenin dahi adem-i muvaffakiyeti hâlinde ordunun vaz‘iyeti pek ziyâde kesb-i [455] müşkilât edeceği ve ma‘mafih ordunun hâl-i hazırı ile ve Çatalca hattının tahkîmi ile müdâfaaya teşebbüs olunacağı derkâr ise de ahvâl-i ma‘rûzaya nazaran iktizâi hâlin şimdiden teemmül ve nazarı mutâla‘aya alınması”.

Bu rapor çok muhtemeldi ki 19 sabahı, henüz Şark Ordusuyla dedikodulu muhârebât cereyân ederken ve 2. Ordudan muvaffakiyetti rapor gelmeden, Hamdi Paşa yerine Muhtar Paşa ta‘yîn edilmek takarrur etmeden evvel yazılmıştı; en ziyâde daha bu anda Karârgâh-ı ‘Umûmî’de ‘umûmî ric‘at ve harbin ‘âkıbeti hakkında bedbînlik hüküm-fermâ olduğunu göstermesi i‘tibârıyla bu vesîka ilktir ve şâyân-ı dikkattir.

[456] Üçüncü Bâb

19-Teşrîn-i Evvel Vaz‘iyeti ‘Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk

[Kroki-Numara-18]

Kroki, bugün ‘Osmanlı ordusunun hakîkâtte ma‘rûz kalabileceği pek büyük bir tehlikeyi vazîh sûrette göstermektedir. Eğer 10, 1, 6. Bulgar fırkaları ‘âtıl kalmamış ve süvâri fırkasıyla şimâli şarkıyye çekilmiş olduklarından böylece tekmîl bekâyâsının Istranca dağlarına sürülerek imhâsı artık gün mes’elesi olurdu. Bu tehlikeyi ne hâlâ Midye’de bulunmakta olan 8 taburuna Çorlu’daki 5 tabur ve 1 batarya ve ne de 1. Kolordu içine karışmış olan 3 tâze tabur artık izâle edemezdi. Vâsîf Bey’in 9 taburu ise çoktan diğerlerine benzemiş, el altından çıkmıştı. Böylece vahim bir netîceden olsa olsa 1. Ordu ile başkumandanlık karârgâhları kurtulur ve

yek-diğeriyle dedikodu da ve mes'ûliyeti birbirlerine 'atıf ve tahmîle çalışmakta devâm etmek imkânını bulurlardı.

Ma'a-hâzâ tehlike 20 için dahi ber-devâmdı, bâ-husus Bulgar sağ cenâhı bir gün istirahat eylemişti; fakat Karârgâh-ı 'Umûmî hâlâ vaz'iyeti idrâk etmemiş, ta'arruz ve netîceyi kat'iyeden dem vurup duruyordu.

Beşinci Fasl

Meydân Muhârebesinin 6. Günü

20 Teşrîn-i Evvel- 1328

[Kroki 19, 20] Ve (Zeyl 1, 2)

I. Bâb: Bulgarlar

20 Teşrîn-i evvelde Bulgar süvâri fırkası, 1. Ordunun 1 ve 10. Fırkalarıyla 3. Ordunun 6. Fırkası yerlerinde kalmışlar ve bir hareket yapmamışlardı; belki ne olur ne olmaz diyerek cephe ilerisinde kuvvetli bir emniyet hattı tahkîm etmeye devâm eylemişlerdi.

[457] Süvâri fırkasından Tekirdağı, Çorlu istikâmetlerine keşif kolları, Seyitler'deki süvâri takımına da hattı Seyitler şarkında tahrîb için (!) bir istihkam müfrezesi göndermişti.

Süvâri fırkası daha serbest ve rahat ikâmet için birer alayıyla Sarmaşıklı çiftliğine ve Lüleburgaz istasyonuna yerleşmiş ve tâ 16 Teşrîn-i evvelden beri 4. Fırka nezdinde kalmış olan mitralyöz bölükleri de bugün 'avdet ve iltihâk eylemişti.

Bugün 1. Fırka ordu emrine tevfikân süvâri fırkasına "Karıştıran'da iltihâk etmek üzere emrine 2 taburla 1 batarya gönderdiğini" bildirmişse de fırka bunların Lüleburgaz istasyonuna gönderilmesini talep etmiş ve "bu kuvvetin esâsen işe yaramayarak ancak başıbozuklara karşı kullanılabileceğini" de ilâve eylemişti!

Münferiden düşman ile mücadeleyle bırakılmış olan 3. Ordunun diğer fırkalarına gelince: 4. Fırka bazı mevzii ta'arruz ve harekâtla iktifâ ederek heyet-i 'umûmiyyesiyle Çongara garb sırtlarında kalmış, yerleşmeye ve tahkîmâta devâm eylemişti.

5. fırkanın 1 ve 2. Livâları, 'Osmanlı kıta'âtının ric'ati sebebiyle bilâ-mukâvemet Soğucak dereye kadar ilerleyerek burada kalmışlar ve daha şarka geçmemişlerdi.

3. fırkanın 1. Ve 5. Fırkanın 3. Livâları ise bugün Örencik istikâmetinde ta'arruza ve akşama kadar Anâdır dere ile Soğucak dere arasındaki Sırpları elde etmeye me'mûr edilmişlerdi.

Bu sebeble bu 2 livâ 'ale's-sabah (Pınarhisar-Vize) şösesinden Örenbeyli hizâlarına kadar lümted geniş bir cepheden ta'arruza geçmiş ve fakat Poyralı şarkındaki Sırplar da şedîd bir mukâvemete uğrayarak hatta süngü hücûmuna dûçâr olmuştu. [Kimbilir hangi münferit ve kahraman kitacıklarımızdır? M. N.]

Fakat öğleye doğru bunlarda çekilmekle bu livâlarda Anâdır dereye kadar gelerek 20-21 Teşrîn-i evvel gecesini bu derenin garb sırtlarında ikâmete geçmişlerdi.

(Burgaz-Küçüktırnova-Samakova-Midye) İstikâmetinde arkadan gelmekte olan Bulgar 10. Hudûd taburunda bugün 5. Fırkanın 3. Livâsıyla irtibâta girmiş ve Örenbeyli köyüne varmıştı.

[458] Bugünkü harekâtla Bulgar orduları için Lüleburgaz Meydan Muhârebesi artık nihâyet bulmuştu.

1. Bulgar ordusuyla 3. Ordunun sağ cenâhı 18 Teşrîn-i evvelde, düşmanın ric‘atini kısa bir mesâfede ta‘kîb ederek bî-tâb durmuş oldukları gibi 3. Ordu sol cenâhı da bu bâbda daha büyük bir himmet (!) göstererek düşmanın çekildiği noktada kalmış ve Vize’ye kadar olsun tak‘îbi göze alamamıştı. Nitekim ileride görüleceği üzere Vize’ye ancak ‘umûmi ileri yürüyüş başladıktan sonra 24 Teşrîn-i evvelde dâhil olabilmişlerdi.

[459] İkinci Bâb

‘Osmanlılar

A) 20 Teşrîn-i Evvelde

‘Osmanlı Karârgâh-ı ‘Umûmîsi

19-20 gecesı, Şark Ordusundan ber-vech-i bâlâ alınan haberin ba’dehû hayraboludan yapından tahkîkatla asılsızlığına hükmedilmiş olmakla berâber birtaraftan başlayan şedîd yağmur ve fırtına ve diğer taraftan günlerden beri devâm eden sinir buhranı nihâyet Karârgâh-ı ‘Umûmî’yide sarsmıştı, vaz‘iyeti harbiye hakkında yeni bir tebeddüle vâkıf olmadan Karârgâh-ı ‘Umûmî bütün teşebbüs-i zâtîyi alarak ‘umûmi ric‘at emrini vermişti. Bu sebeble 20 Teşrîn-i evvel gününün hikâyesini ‘ahvâline Karârgâh-ı ‘Umûmî’den başlamak münâsib görülmüştü.

Bu sabah saat 10 dakika 30 da başkumandanlık, daha geceden ihzâr etmiş olduğu şu emri “1 ve 2. Şark ordularına” adresiyle telgrafhâneye vermişti:

“1- Düşmanın Çorlu ile karıştıran arasındaki ‘arâziye kadar ilerlediği ve (Kırkkilise-Babaeski-Seyitler) hattıyla Alpıllu istasyonuna nakliyatı ‘askeriye icrâ etmekte olduğu ve buna nazaran düşmanın ordumuzu hattı ric‘atten ayırıp Istanca üzerine atmak istediği 1. Şark Ordusu kumandanlığından bildirilmiştir;

2- Ordu, hattı ric‘atten ayrılarak şimâle doğru atılmamak için 1. Ve 2. Şark orduları Ergene suyunun gerisinde ve Saray ile Karahasan köyü arasındaki Sırları işgal etmek üzere, hatt-ı mezbûre doğru hemen muntazamân yürüyüşe başlayacaklardır;

3- (Vize-Pınarhisar) Cehetlerindeki 2. Şark Ordusu bu harekete daha evvel başlayacak ve mezkûr ordunun kol nihâyeti Tatarlı deresinin gerisine çekilinceye kadar 1. Şark Ordusu, mevâzını muhâfazaya sah’ı edecektir;

Bu ordu bilhâssa sol cenâhını kuvvetli bulundurarak düşmanın çevirmesine meydân vermeyecektir. Süvâri fırkası sol cenâh ilerisinde bulunarak ve i‘câb ederse kendisini fedâ ederek ordunun ric‘atini temîn edecektir;

[460] 4- Ergene mevziinin işgalinde (Karamehmed-Meşe çiftliği) yolu her iki ordu beyninde hatt-ı fasıl olacak ve tarîk-i mezbûr 1. Şark Ordusu’na ‘âid olacaktır;

5- 1. Şark Ordusu Çorlu istasyonunu muhâfaza edecek ve bu mintikanın ilerisindeki şimendifer köprülerini tahrîb ve malzeme-i müteharrikeyi hemen geri alarak düşmanın hattan istifâdesine mâni olacaktır;

6- Bahren Midye’ye çıkarılmakta olan taburlar 2. Şark Ordusun ailtihâk etmek üzere doğruca saraya hareket ettirilecektir.”

Böylece ok yaydan çıkmıştı: bu mes’ele üzerinde biraz durulmaya değer:

Karârgâh-ı ‘Umûmî, ric‘at emri vermeseydi ne olurdu, vaz‘iyetin çıkar tarfı kalmış mı idi?

Şimdiye kadar gördüğümüz cereyân-ı hâle nazaran bilâ-tereddüd hükmedebiliriz ki hayır artık olan olmuştu.

Hakîkâtte 20 Teşrîn-i evvel saat 10 adkika 30’da 1. Şark Ordusu bir avuç aç, cephanesiz, perîşân bir cema‘atten ‘ibâretti; 2. Şark Ordusu denilen ‘acîb ve garîb halîta ise daha 19 akşamı sağ cenâhtan i‘tibâren gayr-ı kâbili tevkîf sûrette çözülmeye başlamıştı. Bu vaz‘iyeti lehetadil edecek sûrette müdahaleye muktedir toplu ve müteşekkil ve kuvvetli ihtiyât kıta‘âtı ise ortada yoktu. Binâ‘en‘aleyh bu ric‘at emri hakîkâtte hiçbir şeyin cereyânını değiştirmemiş ve değiştirebilir değildi.

Fakat mes‘ele şudur: Karârgâh-ı ‘Umûmînin 20 Teşrîn-i evvel saat 10 dakika 30 da yukarıda tasavvur edilen hâli hakîki hakkında sarîh bir fikri yoktu, bil‘akis nazarında vaz‘iyet şöyle idi:

8- 10 saat evvel Karârgâh-ı ‘Umûmî 2. Erkân-ı Harbiye Reis-i Sânîsi Pertev Paşa -Ki müşârun ileyh doğruca harekât işlerini deruhte etmişti; 1. Reis-i sâni Ziyâ Paşa münhasıran geri hidemâtı ve harekât hâricindeki işlerle müstekildi- meydân-ı muhârebeden, 2. Şark Ordusu’nun tam bir zafer olmasa dahi mühim bir muvaffakiyyet kazandığını tebşîr eylemişti; müşârun ileyh ve Muhtar Paşa’nın raporlarına göre ‘âdetâ Bulgar ordusunun merkezinden yarılarak şîmâl parçasının şîmâl-i garbî istikâmetine ric‘ate icbâr edildiği ma‘nâsı çıkıyordu.

2. Şark Ordusu’nun bugün 2. Kolordu ile de tevhîd-i hareket ettiği ma‘lûmdur. Binâ‘en‘aleyh sağ cenâhta 3, 18, 17, 2. Kolordulardan mürekkeb merkezi sıklet, demek oluyor ki muvaffakiyyet yolu üzerinde idi; sol cenâhtaki 1 ve 4. Kolordulardan mürekkeb kısmı cüzinin yakın bir tehlikeye ma‘rûz olmadığı da ma‘lûmdur; (Tatarlı-Sinanlı) istikâmetinde ilerlemesi mervi bir düşmanı cepheden tevkîf ve yanlardan çemberleme için de evâmiri lazime verilmişti.

Emrin 1. Mâddesinde mezkûr Şark Ordusu’nun haberi ise daha dün gece gelmiş ve asılsızlığı tahakkuk eylemişti.

[461] Velhâsıl saat 10 dakika 30’a kadar bu vaz‘iyetin tebeddül ettiğini -velev mübhem sûrette olsun- gösterecek yeni hiçbir rapor ve haber gelmemişti.

Bu hâlde ric‘at emri ne için verilmişti? Bunu, bu saatte Çerkezköyü’nde Karârgâh-ı ‘Umûmî’de hâzır olan zevâtın el-yevm ber-hayat bulunan Ziyâ Paşa, Miralay Hasan Cemil Bey ve belki -şayet emrin i‘tâ’sına esâs olan müzâkerede hazır bulunmuşsa- Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Kütahyalı ‘Âsım Bey [Hâlen ‘Âsım Paşa Hazretleri] tenvîr edebilirler.

Buna nazaran şimdilik hükmedebiliriz ki şimdiye kadar ta‘arruz emirlerinde, 18 Teşrîn-i evvelde Tatarlı’da verilen emirde ‘âmîr-i ‘aslî olan ve Karârgâh-ı ‘Umûmî’de sonuna kadar sebat ve mukâvemeti ve atılganlığı mürevviç bulunan Pertev Paşa Hazretleri’nin muhakkak gaybûbeti bu bâbda mühim bir müessir teşkil eylemiştir; diğer husûsa böyle bir te’sîrden mahrûm kalınca zâten gerilmiş olan sınırlarını kolayca gevşeterek ümitsizliğe düşmüşlerdir.

Ric‘at emrinin 1. Şark Ordusu’nun haberine istinâd ettirilmesi ise mes‘ûliyeti üzerinden atmak arzusundan başka bir şeyle tedvîl edilemez; bu bâbdaki haberin asılsızlığı çok evvel tahakkuk etmişti...

Velhâsıl 19.20 de başlayan yağmur ve fırtına gönüllerdeki ye'is ve nevmîdiyi kolayca meydana çıkartmıştı.

Ma'a-hâzâ müsveddesi daha geceden hazır olan bu ric'at emrinin i'tâ'sı sırasında ve 'akabinde gelen raporlarda ümîd-bahş değildi:

Dün 2. Şark Ordusu'na gönderilmiş olan Karârgâh-ı 'Umûmî Erkân-ı Harbiye zâbitânından Yüzbaşı Rafet Efendi [Stajyerlerin 18'de Erkân-ı Harb'liği tasdik edilmişti] bu sabah Vize telgrafhânesi vâsıtasıyla şu raporu göndermişti:

"2. Şark Ordusu'nun Çongara şimâline dün akşam üzeri yaptığı ta'arruza 3. Fırka Çongara'nın cenûbundan iştirâk etmiş ve fakat 1. Ordunun Tatarlı'nın garb sırtlarını terketmesi üzerine 2. Kolordunun sol cenâhı açıldığından 5. Fırka Çongara ile Topçuköy arasındaki yol boyunca Topçuköy garbında; cephe cenûba olmak üzere müdâfaa da kalmaya mecbûr olmuştur. Dünkü sağ cenâh ta'arruzu 'akîm kalmıştır. Kastamonu fırkasında 1,5. Fırkada 2,3. Fırkada 4 batarya mevcûdudur. Topçu cephanesine ihtiyâc şedîddir. 4. Fırka Çorlu'ya doğru çekilmiştir; Çanakkale fırkası ihtimâl karıştıran taraflarında olacak Kastamonu, 5 ve 3. Firkaların şimdiki mevcûdu 7000 kadardır. 1. Kolorduya mensûb kıta'âtın Tatarlı'yı tahliye ederek şarka doğru çekildikleri ve fakat bunun 2. Fırkasının Tatarlı'nın şark taraflarında tevkîf olabildiği rivâyet olunuyor. Tatarlı düşman eline geçmiş olacak. Şimdi Tatarlı istikâmetinden 5. Fırka cephesine top atışları işitiliyor. Ben 1. Kolorduyu bulmak üzere hareket ediyorum."

Bu rapor dün geceki muvaffakiyyet tebşîrâtını bi't-tabi' mühim mikyâsta sarsıyordu.

[462] Yine bu sıralarda 'Abdullâh Paşa'dan saat 9 dakika 30 târîhi ile şu rapor gelmişti:

"Kolordulardan alınan raporlarda Aziz Paşa fırkasının çekilmesi üzerine 4. Kolordunun Göçerler'e geldiği anlaşılmış ve Aziz Paşa fırkasının ağırlıklarının ve perakende efrâdının Çorlu'ya girmekte oldukları bugün görülmüştür. Kolordulardan ma'lûmât alabilmek üzere karârgâhtan gönderilen Erkânı Harbiye zâbitânının verdikleri raporda efrâdın perîşân bir hâlde bulundukları, buradan sevk edilen erzak kafileleri düşman yed'ine geçtiğinden ordunun kâmilin aç bir hâlde bulunduğu anlaşılmaktadır. Kolordular buna karşı ne yolda hareket edeceklerine dâir emir bekliyorlar. Kolorduların ya ileriye düşman üzerine hareketleri ve yâhud geriye çekilmeleri şıklarından hangisi tensip buyurulacaksa emirlerine makine başında intizâr olunduğu ve ma'amafih yağmakta olan yağmur dolayısıyla hâsıl olan çamurun ve topçu hayvanâtımızın kâmilin kuvvetten düşmüş bir hâlde bulunduğunun dahi nazarı dikkatten dur tutulmaması".

[Buda şâyânı dikkattir. Bu rapor Karârgâh-ı 'Umûmî harb cerîdesinden ber-vech-i bâlâ mukâyettir. 'Abdullâh Paşa'nın hâtırâtı kitabında ise bunun Göçerler'den, Erkân-ı Harbiye binbaşısı Selahaddîn Bey'in 20 Teşrîn-i evvel saat 4 sonra [saat 16] yazdığı rapora nazaran ve ya'nî ancak 20 Teşrîn-i evvel akşam üzeri yazıldığı muharrerdir. Zannederim ki ya Selahaddîn Bey'in raporu 19 târîhlidir, -ki 4. Kolordu karârgâhı 19 da Göçerler'de idi- veya bu rapor 20 minh saat 4 târîhlidir ki gelmesi, buradan Karârgâh-ı 'Umûmî'ye telhîsan iş'arı 20 minh saat 9 dakika 30'u bulmuştur. Herhâlde bu telgraf ric'at emrinden evvel Karârgâh-ı 'Umûmî'nin eline gelseydi, derhâl medârı istinâd olurdu. Bu telgrafa istinâden 2. Şark Ordusu'na verilmek istenilen zîrdeki emirde, bunun ric'at emrinin i'tâ'sından sonra Karârgâh-ı

‘Umûmî’ye varmış ve ma‘a-hâzâ 1. Şark Ordusu’nun da ric‘at emrini almazdan evvel bunu yazmış olduğunu te’yîd eder].

Bu telgraf üzerine Mahmud muhtar paşaya şu emir gönderilmek istemişti; fakat fırtına ve yağmur hasebiyle (Saray-Vize) telgraf hattı bozulmuş ve emrin Saray’dan sonra atlı ile gönderilmesi lâzım gelmişti; hakîkâtte Muhtar Paşa bu emri alamamıştı:

“1. Kolordu kıta‘âtının Sinanlı ve Karamehmed’e çekildikleri ve 4. Kolordunun dahi göçerlere geldiği anlaşıp bu hâlde 2. Şark Ordusu’nun sol cenâhı açıkta kaldığından Ergene hattına çekilmeye tesrii hareket olunması ve Midyeden Vize’ye ilerlemekte olan kıta‘ât ile vize civârında bulunan kıta‘âtın serîan saraya sevk olunması”.

1. Şark Ordusu kumandanlığı, bir taraftan ric‘at emrini, diğer taraftan -ileride görüleceği üzere- bazı raporları alınca Karârgâh-ı ‘Umûmî’ye şunu yazmıştı:

-4. Kolordu ile bugün vuku‘u melhûz muhârebenin ne şekil alacağı ma‘lûm olmadığından Çorlu’nun ric‘at [463] muhâfaza veya terki mes‘elesinin düşünülmesi iktizâ eder. Çorlu’da el-yevm 5 taburla 2 batarya mevcûdtur. Bataryalardan birisinin hayvanları çekmediğinden burada bırakılması hâlinde düşman eline düşecektir. Mevcûd kuvvetler Çorlu’nun müdâfa‘ası imkânsızdır. Binâ’en‘aleyh düşmanın ufak bir müfrezesinin vürûduyla Çorlu’da bulunan pek çok nakliye kol ve katarları ve perakende efrâd ve çekilen kıta‘ât arasında pek büyük bir heyecân zuhûr ederek vak‘a-yı elîmeye meydan vereceğine şüphem yoktur. Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin bu bâbda bir karâr-ı kat‘i ittihâzı elzemdir. Çorlu’dan bugün bir hayli eşya gönderileceğinden hattın daima açık bulundurulması iktizâ eder”.

Buna saat 14 dakika 30’da şu cevâb yazılmıştı:

“Çorlu’da bulunan esliha ve malzeme-i ‘askeriyye ile nakliye kol ve katarlarının düşman yed‘ine düşmesine meydan verilmemek için mümkün olabilenlerinin yürüterek; olmayanların trenle; bugün verilen ordu emri mûcibince hemen geriye Çatalca istikâmetine sevk ettirilmesi ve bunun için (Çorlu-Silivri) tarîkinden de hüsn-ü istifâde olunabileceği”.

Buraya kadarki cereyân-ı hâl, Karârgâh-ı ‘Umûmîyi geriye doğru bir son adımları atmaya sevk eylemeye kâfi gelmişti; saat 10 dakika 30 emrinde Ergene hattının müdâfa‘ası, tertîbât için asıl idi; fakat ric‘at hiss-i meş‘umu, herkesin gözünü artık tamamıyla geeriye çevirmişti; yine vaz‘iyeti esâslı sûrette ta‘dîl edici hiçbir haber alınmamış olmasına, gelen raporlar sûret-i ‘umûmiyyede evham ve hayâlâta müstenid bulunmasına rağmen, Karârgâh-ı ‘Umûmî, şimdi Ergene hattında durmakta da ümîd ve imkân görmemiş ve ta Çatalca’ya kadar ric‘ati kabûl eylemişti; Binâ’en‘aleyh saat 14 dakika 30’da şu emirler verilmişti:

“1. Ordu bundan evvelki emirde beyân edildiği vechile Ergene hattına çekildikten sonra (?) [Öyle ise bu emri vermenin ‘acelesi ne idi a efendim denemez mi? M. N.] Çatalca hattını işgal etmek üzere geriye doğru yürüyüşüne devâm edecektir.

2- Ordu Ergene hattında tecemmu‘ etmedikçe daha geriye çekilmesi caiz olamayacağına binâ’en 1 ve 2. Şark orduları kendi kolordularının hatt-ı mezbûr gerisinde ictima‘ ettiklerini bâ-rapor bildirecekler ve başkumandanlık vekâletinden alacakları emri mahsus üzerine Ergene hattından geriye hareket edeceklerdir (?!)

3- Başkumandanlık vekâletinin emriyle Ergene hattından dahi çekilmek iktizâ edince 1. Şark Ordusunu şimendifer hattıyla [hâric] Marmara sâhili arasındaki mıntıkadan çekileceklerdir;

4- Her iki ordunun işbu hareketi ber-vech-i ‘âti tanzîm olunacaktır:

1. Şark Ordusu: Ergene hattından hareketin 1. Günü: (Çerkezköy-Seymen) hattını

2. gün: (Kabakça-Silivri) hattını

[464] 3.gün: (Hadımköy [dâhil] – Büyükçekmece) hattı,

2. Şark Ordusu: Ergene hattından hareketin 1. Günü: (Istranca-Çerkezköy [dâhil] hattını) 2. gün. (Karaköy-Kabakça [dâhil]) hattını, 3.gün. (Terkos-Hadımköy [hâric]) hattını tutmak üzere yürüyüşlerini tanzîm edeceklerdir.

5- Ordular sûret-i dâimede irtibâtı muhâfaza ederek biri diğerinden geri kalmayacak ve i‘câbında yek-diğerine muâvenet-i mütekâbilede bulunarak birbirinin ric‘at hareketini teshîl ve temîn edeceklerdir;

6- Donanma-yı hümayûn Silivri ve Erikli önlerine gelerek sâhil tarîkini temîn ve i‘câbında ric‘ati himâye edecektir. 1. Şark Ordusu donanma ile te’sîs-i irtibâta sa’y edecektir.

Emir zâbitleriyle 2. Orduya 3 nüsha,

Miralay İhsan Bey vâsıtasıyla 1. Şark Ordusu’na gönderildi”.

Ric‘at tertîbâtı şu emirler ve iş‘ârât ile ikmâl edilmişti:

1- Menzil müfettiş ‘umûmiliğine emir:

“1- 1 ve 2. Şark orduları bugün Ergene suyunun gerisinde ictima‘ ettikten sonra muntazam yürüyüşle Çatalca hattına doğru çekileceklerdir;

2- Kolorduların temîn-i i‘âşesi için: Her iki orduya verilmiş olan ta‘lîmât-ı husûsiyyenin ve Harbiye Nezâreti vekâletine çekilen telgrafnâme sûretleri leffen tarafınıza irsâl kılınmıştır.

Tedâbîr-i ‘âcilenin tarafınızdan ittihâzı ile muktezi erzakın ihzârı ve kolorduların i‘âşesinin temîni.”

Harbiye Nezâreti vekâletine:

“1- 1. ve 2. Şark Orduları’nın Çatalca hattını işgal etmek üzere muntazamân geriye çekilmesi takarrur etmiştir. Ordular Ergene hattı gerisinde ictima edeceklerdir;

2- Kolorduların temîn-i i‘âşesi için en evvel ilerideki noktalardan başlamak üzere Çerkezköy, Sinekli, Kabakça, Hadımköy ve Silivri mevkillerine Dersaadet’ten yevmiye 100 bin kişilik ekmek peksimetle 100 bin kilo arpa iddihâr olunacaktır. Ric‘at hareketinin muntazamân icrâsı bu erzakın yarından i‘tibâren iddihârına vâbeste bulunduğundan son derece iltizam-ı sür‘at matlûbdur. [Hâlbuki bugünlerde İstanbul’dan Çerkezköy’üne bir tren 3 günde geliyordu ve bu, Karârgâh-ı ‘Umûmîce ma‘lûmdur! M. N.];

3-Midye’ye sevk edilip henüz karaya çıkmamış olan taburlarla muhtelif iskelelerden bahren sevkedilmekte olan kıta‘ât berren Çatalca hattına gönderilmek üzere Ayastefanos’ta karaya çıkarılacaktır.”

3- Çatalca hat kumandanlığına: “1 ve 2. Şark orduları Çatalca hattını işgal etmek üzere geri çekileceklerinden ve birkaç gün [465] tarafında ordular hatt-ı

mezbûru işgal edeceklerinden tahkîmâtın geceli ve gündüzlü çalışarak fevka'l-âde tesriini, Çatalca'ya birkaç projektörle dikenli tel irsâli Harbiye Nezâreti'ne yazıldı.”

4- Donanma Kumandanlığına:

“1- 1 ve 2. Şark orduları Çatalca hattını işgal etmek üzere şimendifer hattının tarafeynindeki bölüklerden bugünden i'tibâren geriye çekilmeye başlayacaklar ve evvel emirde Ergene nehrinin gerisinde ictima' edeceklerdir;

2- Düşmanın bir kısım kuvvetiyle Marmara sâhili ile Çorlu arasındaki mıntıkadan ilerleyerek ordunuzun sol cenâhını tehdid ve bilhâssa Silivri'den geçen sâhil tarîkini ta'kîb etmesi melhûzdur;

3- Donanma-yı Hümâyûn hemen Silivri ve Erikli önlerine gelerek sâhili tarassut ve ordunun Silivri yolundan yürüyecek olan sol cenâhıyla te'sîs-i irtibât ederek ordunun ric'atini himâye edecektir. Bu harekette dost ve düşman kıta'âtı iyice tefrîk edilip bir yanlışlığa meydan verilmeyecektir”.

5- Harbiye Nezâret-i vekâletine:

Çatalca hattında yevmiye 150.000 kişiyi i'âşe edecek sûrette ekmek, peksimet, pirinç, tuz, soğan vs ile 20.000 hayvan için arpa ittiharı; badema 'asker sevkıyâtı Ayastefanos'a ve buradan yürüyüşle Hadımköy'üne icrâ edileceğinden Tekirdağ, Erikli, Midye'ye sevk komisyonlarının celbi”

6- 2. Şark Ordusu'na:

“Midye'ye ihrâc edilmek üzere sevk edilip henüz vapurlardan çıkarılmayan kıta'âtın Çatalca hattına sevk olunmak üzere Ayastefanos'ta ihrâcları takarrur ettiğinden Midye'deki vapurların i'âdesi.”

Bu emirler el altındaki bir ordunun hüsn-ü sûrette ric'atini temîn edebilirdi fakat ne çâre ki böyle bir ordu kalmamıştı, tekâmül bu hesapsız, kitapsız emirler buz üzerinde yazı mâhiyetinde kalacaktı..

Biraz sonra 4. Kolordunun Göçerler'e geldiği [Ki bu evvelce öğrenilmişti]; 1. Şark Ordusu kıta'âtının sür'atle çekilmekte olduğu haberi alındığından 2. Şark Ordusu'na: “1. Şark Ordusu'nun bazı kolorduları mevzilerini terk ederek alelacele çekildiklerinden 2. Şark Ordusu'nun kendisini tehlikeye ma'rûz bırakmaması ve Ergene hattını bir an evvel tutması” emri verilmişti, ric'at heyecânı ân be ân tezâyüd ediyor, her tarafta tehlike, düşman görülmeye başlanmış bulunuyordu..

Bir taraftan da Sadâret'e şu şifre çekilmişti:

“19 Teşrîn-i evvel târîhli telgrafnâmeye zeyldir:

[466] “1. Şark Ordusu'nun evvelce işgal eylemiş olduğu (Karaağaç-Lüleburgaz) hattından 15 km kadar geride bir hatta çekilmekte oldukları ve fakat bunda ne dereceye kadar muvaffakiyyet hâsıl olacağının kestirilemeyeceği 'arz olunuştu. Fi'l-hakîka mezkûr ordunun ekser kıta'ât ve efrâdı mezkûr hatda duramayarak daha gerilere gelmekte oldukları ve kolorduların kuvvetleri pek ziyâde tenâkus eylediği ve bu sûretle mezkûr ordunun intizâmına hâlel geldiği iş'ârât cümleden anlaşılmıştır. Gerçi Vize havâlisindeki 2. Şark Ordusu epeyce ilerlemişse de 1. Ordunun 'ahvâl-i ma'rûzasına binâ'en işbu muvaffakiyyetten istifâde imkânı münselib olmuş ve diğer taraftan Bulgarların bizim sol cenâhımıza karşı sevkıyât-ı 'askeriye icrâ etmekte oldukları istihbâr edildiği gibi Seyyitler istasyonuna kadar ilerlemeleri dahi ordunun sol cenâhını tehdîd etmekte bulunmuştur. Bulgarların işbu

sevkîyât-ı ‘askeriyesi bizim sağ cenâhımız karşısındaki kuvvetlerini ve belki dâhil-i memleketten getirdikleri ve ez-cümle Makedonya’ya karşı bidâyet-i harbte tertîb edip bizim garb ordusunun hemen mefkud bir hâle gelmesinden bu tarafa sevk eylemeleri tabii bulunan kuvvetlerini “bunlar uçarak mı geliyor, zehî hesap! M. N.) ordumuzun sol cenâhında tahaşşüt eylemekte olduklarını irae etmekte bulunmuş olduğundan ve 1. Şark Ordusu’nun ahvâl-i mesrudesine nazaran böyle hatt-ı ric‘at üzerine tevcîh edilecek bir taaruza mukâvemet edemeyeceği zahir olduğundan ordunun inhizâm (!) veya esâretine mahal kalmamak üzere Çatalca hatt-ı müdâfa‘asına çekilmeye karâr verilerek evâmîr-i lâzime i’tâ‘ olunmuştur. Ordunun muntazamân mezkûr Çatalca hattına çekilmesine muvaffakiyyet hâsıl olursa avn’ü inâyeti rabbaniye ile orada istikâmât arkasında muhâfazayı mevki edilmesi mümkün görülmektedir.

İşbu ahvâl ve vaz‘iyete nazaran Çatalca hattının müdâfa‘asında henüz harben dûcâr-ı inhizâm olmamış bir kuvve-i ‘askeriye elimizde bulundurulmuş olacağı cihetle bundan bi’l-istifâde bu işe devletçe bir netîce verilmesi menû-ı re’yi sâmi-i fehimâneleridir”

Bu sırada varit olan bir Saderet telgrafında ise: “temenni-i muzafferiyet” ediliyor ve “muhârebeye nihâyet verilip verilmemek zamânı gelip gelmediğini süferâ suâl etmekte olmalarına nazaran terk-i silahı teklîfe meyyal oldukları anlaşılmış oluyorsa da bu bâbda devletlerle müzâkereye girişilmesi lâıyk-ı şân bir muzafferiyet husûle mütevakkıf olmakla bu husûsa bezl-i makteret olunması ve Garb Ordusu kumandanluğunun harekât-ı ahîresinden bir şey anlamak gayrı mümkün olduğundan o cihetin dahi nazar-ı dikkatten dûr tutulmaması” beyân olunuyordu.

Şu mes’ele çok mühimdir:

Bu ric‘at emirleri ordulara ne zamân tebliğ edilebilmiş ve kıta‘ât bunları nerede ve ne vakit alabilmiştir?

2. ordu kumandanı Mahmud Muhtar Paşa bu emirlerin hiçbirisini almadan 20 sabahı kendilinden [467] mevziî ve kısa hedefli bir ric‘at emretmişken 3. Kolordu cereyân-ı hâl ile ‘umûmi bir inhilâl ma‘rûz kalmış, karârahgah-ı ‘umûminin emrini yalnız 3. Kolordu kumandan vekili Hakkı Paşa Vize’de alarak buna istinâden bir kolordu emri vermişti. Fakat Muhtar Paşa’nın bunlardan haberi olmayıp müşârun ileyh gerek Karârgah-ı ‘Umûmî’nin ric‘at emirlerini ve gerekse Hakkı Paşa’nın emrini ancak Saray’a geldikten sonra; muhtemelen 20-21’de veya 21 sabahı öğrenebilmişti. 17. Kolordu ise bu ‘umûmi ric‘at emirlerinden ancak Saray’dan Muhtar Paşa’nın 21’de gönderdiği emirle haberdâr olabilmişti. 1. Orduya gelince: ‘Abdullâh Paşa’nın hâtırâtında Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin saat 10 dakika 30 târîhli emrinin alındığı ve buna istinâden (20 Teşrîn-i evvel için ordu emri) ser-levhasıyla 1. Ordunun Ergene gerisine çekilmesi için emir verildiği mezkûrsa da metni 1. Şark Ordusu Kumandanlığı bahsinde görülecek olan bu ordu emrinin kıta‘âta hatta muahharan vusûlüne dâir hiçbir harb cerîdesinde kayda tesâdüf edilmemiştir. Binâ’en alrı çok muhtemeldir ki bu emir yazılmış ve fakat belki zîrde tafsîl edilecek ahvâlin te’sîriyle i’tâ‘ ve sevk edilmemiştir.

Fi’l-hakîka ‘Abdullâh Paşa hâtırâtında saat 10 dakika 30 târîhli emrin ‘akabinde, başkumandanlık vekâletinden zîrde muharrer şu emirlerinde geldiği muharrerdir ve bunlara Karârgâh-ı ‘Umûmî harb cerîdesinde ise tesâdüf edilememiştir: bu emirlerden (2) numaralı [ordulara ta’lîmât-ı husûsiyye] her iki

ordunun harekâtına ‘âid olmak i ‘tibârıyla Karârgâh-ı ‘Umûmî’ce verilmiş olabilirse de (22 Teşrîn-i evvel için ordu emri) serlevhasını hâvî olan 1. Emir, münhasıran 1. Şark Ordusu’na ‘âid olması i‘tibârıyla kâbil-i îzah değildir.

Diğer cihetten bu her iki emrin sûretlerine 21 Teşrîn-i evvel 328 târîhiyle Çerkezköy’den yazılmış olarak (Şark Ordusu kumandanı ‘Abdullâh) imzâsıyla 2 ve 4. Kolordu harb cerîdelerinde ve Çobanoğlu Zeki Bey’in kitabında aynen tesâdüf edilmiştir; yalnız Zeki Bey’in kitabında bu târîh 20 Teşrîn-i evvel olarak yazılıdır ki ihtimâl tab’ hatâsıdır; çünkü 20 Teşrîn-i evvelde Şark Ordusu karârgâhının Çerkezköy’ünde değil, Çorlu’da bulunduğu muhakkaktır.

Binâ’en‘aleyh mes‘ele çok ‘acîbtir: ‘Abdullâh Paşa’nın bu mühim emirleri kendisi mi verdi, yoksa Karârgâh-ı ‘Umûmî’den mi geldi? Şaşırarak kadar yanlışlık yapması ihtimâli mutasavver olmadığından kabûl etmek ‘ızdırârîdir ki: bu emirler fi’l-hakîka 20 Teşrîn-i evvelde Çerkezköy’den Nâzım Paşa imzâsıyla Çorlu’ya 1. Şark Ordusu’na gelmiştir.

Fakat acaba Nâzım Paşa ne sebebe mebni 1. Şark Ordusu’nun teferruât-ı harekâtına kadar karışarak kendi imzâsıyla doğruca bir de “1. Şark Ordusu emri” vermiştir? Bunu da şöyle düşünebiliriz: Karârgâh-ı ‘Umûmî ‘Abdullâh Paşa’nın yerine Hamdi Paşa’nın ta’yînine karâr vermiştir; Hamdi Paşa ise [468] 20 Teşrîn-i evvel öğle sıralarında Çerkezköy’üne gelmemiştir. ‘Abdullâh Paşa’ya i’timâd ve emniyette kalmamıştı. Binâ’en‘aleyh başkumandanlık ‘Abdullâh Paşa’yı ve hatta 1. Şark Ordusu karârgâhını yok farz ederek bu ordunun da tanzîm-i harekâtı için doğruca emir vermek lüzûmunu görmüştür.

Fakat bu takdîrde de şu suâl vârid olur neden bu emirler doğruca 1, 2 ve 4. Kolordulara gönderilmedi de yine 1. Şark Ordusu’na gönderildi? Hiç olmazsa bu yapılmış olsaydı bu kolordular bu emirleri daha bugünden alır ve 24 saat evvel ric‘ate başlarlardı. Velhâsıl ‘Abdullâh Paşa hâtîrâtında bu emirler hakkında mezkûr şu fikra bizi tenvîr eder:

“Ordu karârgâhı bu emirleri aldığı zamân kolordulara da tebliğ edilmiş olduğunu istihbâr etmişse de ihtiyâten yine kolordulara da göndermişti..”

Velhâsıl ‘alâkadarlarca tenvîr ve tashîhine intizâren muhtelif vesâikin mukâyesesi ile hâsıl ettiğim kanaâti tesbît ediyorum:

1- 1. Şark Ordusu kumandanlığı Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin saat 10 dakika 30 târîhli ric‘at emrini almış ve bunun üzerine “20 Teşrîn-i evvel için ordu emri”ni ihzâr eylemişse de bunun kolordulara sevkî, anlaşılabilir bir sebeble tahakkuk etmemiştir;

2- 1. Şark Ordusu kumandanlığı bundan sonra zîrde mezkûr (1) ve (2) işaretli emirleri ve yine Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin saat 14 dakika 30 târîhli emirlerini de almıştır fakat bunları da “Karârgâh-ı ‘Umûmî’ce tebliğ edilmemiştir” ‘addi ile kendi kolordularına vermemiştir;

3- Ancak 21 Teşrîn-i evvel sabahı 1. Şark Ordusu kumandanlığı Çerkezköy’üne gelip de Karârgâh-ı ‘Umûmî ile temâs edince 1, 2 ve 4. Kolordulara bu emirlere müstenid hiçbir emir gönderilmemiş olduğunu anlayınca tahakkuk eden hatâ-yı fâhişini ta’yîne şîtab ederek kendisinin dün Çorlu’da almış olduğu “22 Teşrîn-i evvel için ordu emri” “ordulara ta’lîmât-ı husûsiyye” vesâireyi Çerkezköy’ünden, 21 Teşrîn-i evvel târîhiyle “ve Şark Ordusu kumandanı ‘Abdullâh” imzâsıyla 1, 2, 4. Kolordulara göndermiştir ki, bunlardan 4. Kolordunun

21 akşamı bu emri tesâdüfen aldığını ve bu sâyede 2 ve 4. Kolorduların da haberdâr olduğunu, 2. Kolordunun ise kendisine mahsûs nüshayı ancak 22 zevalinde alabildiğini zîrde göreceğiz.

Bu, korkunç bir Erkân-ı Harbiye hatâsıdır; 1, 2, 4. Kolorduların mahvolmasını intâc edebilirdi. Bereket versin Bulgarların atâletine!

[469] Koca iki karârgâh bir emri 3 kolordu bir süvâri fırkasına tebliğ edebilmek kudret ve iktidârını gösterememişlerdi. Şimdi ‘Abdullâh Paşa Hâtîrât’ında mezkûr olub da Karârgâh-ı ‘Umûmî harb cerîdesi vesâikinde bulunmayan ve kıta‘ât-ı harb cerîdelerinde Çerkezköy’den 21 Teşrîn-i evvel târîh ve ‘Abdullâh imzâsıyla mukâyîyed olan münâza‘un fih emirleri görebiliriz:

1- “22 Teşrîn-i evvel için Ordu Emri”

1- Ordu Ergene hattına çekildikten sonra düşman tarafından ta‘kîb olunmadığı hâlde bir gün istirahatle Çatalca hattını işgal etmek üzere geri yürüyüşüne devâm edecektir;

2- 1. Şark Ordusu şimendifer hattı [hâric] ile Marmara sâhili arasındaki mıntıkadan geri çekilecektir;

A) 4. Kolordu, (Çorlu-Seymen-Silivri) caddesini ta‘kîb edecektir;

B) 1. Kolordu, (Esedce-Çanta-Silivri-Sürgünköy-Kaladina çiftliği-Büyükçekmece) üzerinden çekilecektir.;

C) 2. Kolordu, (Öksüzceköy- Ermişeli-Büyük Kılıçlı-Karasinan çiftliği-Çatalca-Ömerli) yolunu ta‘kîb edecektir;

3- Kolordulara Ergene gerisinden hareketlerinin ilk günü (Seymen-Çerkezköy), 2. Günü (Sinekli-Bosna köy) 3. Günü (Kabakça-Bigados) hatlarında geceyi geçirecektir.

Her kolordu, ta‘kîb ettiği yolun şimâlindeki mıntıkada geceyi geçirecektir;

4- Geri hareketin 1. Günü 1 ve 4. Kolordular; süvâri fırkası Çorlu’dan, 2. Kolordu Çerkezköy’den;

2. günü: 2. Kolordu ile süvâri fırkası Sinekliden, 1. Ve 4. Kolordu Silivri’den

3. günü: Süvâri fırkası Kabakça’dan,

2. kolordu Çatalca’dan 1 ve 4. Kolordular Bigados’tan,

4. günü: 2. Kolordu süvâri fırkası Hadımköy’den, 1 ve 4. Kolordular Isparta Kile’den i‘âşe olunacaktır;

5- Süvâri fırkası bu geri hareketi setredecektir. Keşif kolları düşmanla daima temâsta bulunacak ve her akşam karârgâha ma‘lûmât i‘tâ‘ eyleyecektir; 1. Günü: Çorlu’nun ilerisinde ve eyyamı ‘âtîde 2. Kolordunun gerisinde hareket edecektir.

Lüzûm hissettiği hâlde Çorlu’da bulunan 6. Nişancı taburuyla mitralyöz bölüğü 1 gün evvel emrine mevdu’dur;

[470] 6- Kolordu karârgâhları her akşam bulunacakları mahalleri ordu karârgâhına bildireceklerdir;

7- Karârgâh Teşrîn-i evvelin 23. Günü Hadımköy’de bulunacaktır.

Başkumandan Vekîli Nâzım

2-Diğer emir:

“Ordulara ta’lîmât-ı husûsiye:

Çerkezköy

20 Teşrîn-i evvel 28 saat 14 dakika 30

20 Teşrîn-i evvel târîhli ordu emrine zeyldir:

1- 1 ve 2. Şark ordduları ordu emriyle ta’yîn olan mıntıkaları dâhilinde kolordularının ta’kîb edeceği yolları şimdiden keşfettirerek hangi kolorduların hangi yollardan yürütülmesi münâsib olacağını ta’yîn ve i’câb eden tamiratı vaktiyle ileriye gönderecekleri istihkam müfrezeleriyle; olmadığı takdîrde kazma kürekli efrâddan müteşekkil müfrezelere icrâ edeceklerdir.

Beher kolordu için yolları bi-Hakkın tanır mu‘temet klavuzlar vaktiyle tedârik ve istihdam olunacaklardır;

2- Kolorduların temîn-i i’âşesi için (Çerkezköy-Sinekli-Kabakça-Hadımköy-Silivri) mevkilerine dersaadetten serîan ekmek, peksimet ve arpa iddihârına çalışılacaktır.

Menzil müfettiş-i ‘umûmisi bunu temîn edecektir. Şimendifer hattı üzerindeki ambarlardan her iki ordu istifâde edecektir. Kolordular, kendi mekkari ve arabalarıyla ve etraftan tedarik edecekleri ves’âid-i nakliye ile mezkûr ambarlardan erzak celbi ile kıta‘ât yedine isale çalışacaklardır.

3- Ayrıca kolordular kendi yürüyüş mıntıkaları dâhilinde mevcûd mevâşi hayvanat ve erzakı tekalif-i harbiye ile cem‘ ve celb ederek ve bilhâssa etrafta dolaşan koyun sürülerini birlikte alarak ‘askerin i’âşesini temîne gayret edeceklerdir.

Bunun için kolordular kendi idâre heyetlerine birkaç işgüzar ve fa‘al zâbit terfîk ederek ve bunlara süvâri ve olmadığı takdîrde piyâde müfrezeleri vererek şimdiden kolorduların ta’kîb edecekleri istikâmetlerin münâsib noktalarına tekâlîf-i harbiye ile erzak ve mevaşi iddihâr edecektir.

4- Şimendifer istikâmetinde çekilecek kolorduların son kıta‘âtı geçtikten sonra hat üzerindeki köprüler vs imâlât-ı sanâ‘iyyenin daha evvelden ihzâr ettirilecek olan tahribatı hemen icrâ ettirilecek ve bi’l-cümle malzeme-i müteharrike geriye alınacaktır

5- Fazla kalacak erzak ve mevaşi düşman eline düşmemek için boş vagonlardan bi’l-istifâde geriye alınacaktır ve bi’l-cümle nakl olunamayan erzak ve zahire vesâire tahrîb ve ihrâk olunup düşmanın istifâdesine bırakılmayacaktır.

[471] 6- Ric‘at hareketinin kemâl-i intizâm ile icrâsı kat‘iyyen matlûb olduğundan büyük ve küçük bi’l-cümle kumandanlar kendi kıt‘a ve cüz-i tam ile birlikte bulunarak harekâtta intizâmı temîn edeceklerdir.

Başkumandan Vekili Nâzım”

B) 20 Teşrîn-i evvel 328’de 2. Şark Ordusu

1- Ordu Karârgâhı ve 3. Kolordu Halîtası

Evvelâ 2. Şark Ordusu ve aynı zamânda henüz 3. Kolordu kumandanı olan Mahmud Muhtar Paşa’yı ta’kîb edelim.

Müşârun ileyh kitabında “sabahleyin saat 3’te uyandığımda biraz evvel Karârgâh-ı ‘Umûmîden Mîr-livâ Pertev Paşa’nın geldiği bildirildi” deniyorsa da Pertev Paşa’nın daha evvel “Muhtar Paşa’nın verdiği tafsîlat şudur” ifâdesiyle 19

minh saat 22’de Karârgâh-ı ‘Umûmîyye gönderilmiş ma‘lûm raporu bulunmasına nazaran bu nokta muhtâc-ı tenvîrdir, acaba Pertev Paşa buraya daha evvel mi geldi de Muhtar Paşa zuhûl eyledi? Bunu da kendilerinin 19 ve 20 Teşrîn-i evveldeki harekât ve fa‘âliyetleri hakkında Pertev Paşa Hazretlerinin neşrini va‘ad buyurdıkları 2. Kitaplarında görürüz:

Muhtar Paşa bu anda dahi, “iş bir an evvel netîcelendirmek üzere ahvâlî müsâ‘id görürsem maksadım o gün kat‘î ve son darbe indirmekten ‘ibâret” idi diyor; fakat bu sırada başlamış olan yağmurun “olduğu yerde barınmak dahi kâbil olamayacağından hemen ric‘ate ibtidâr etmemizi müstelzim olduğunu ilâve ediyor.

Hâlbuki bu sırada Cemâl Bey’den ise 19 târîhiyle ve muhtemelen geç vakit gönderilmiş olan şu rapor gelmişti: “yarın mufassalan ‘arz edileceği üzere bugün saat 17’de başlayan kolordu hücum-ı kat‘isine sağ cenâhta dahi şiddetli ateşlerle iştirâk edilmiş saat 19’a kadar bütün ateş hattı üzerinde bizim tarafın muvaffakiyeti görülmekte bulunmuş iken saat 19’da bütün sağ cenâh cephesinde acı acı Allah Allah sesleri peydâ olmuş ve aradan bir çeyrek geçmeden taburlardan ekserisinin efrâdının perakende sûrette geriye gitmekte oldukları görülmüştür. Naklettikleri ahvâl kat‘iyyen inanılamayacak husûsattandır. Ekserisi mensûb oldukları taburların düşmana teslim olduklarından bahs ediyorlardı.. Elimde kalan tek mülâzım kumandasındaki Niğde ihtiyât taburunu E. H. Yüzbaşı Hüsrev Bey ile kolordu karârgâhının önündeki sırta gönderdimse de gece karanlığı arasında efrâd firârına karlı bir şey yapılamıyordu.. 1. Hat’da ‘asker kalıp kalmadığını bilemediğimden ihtiyâta riâyeten sağ cenâhtaki [472] 2 bataryayı da kolordu karârgâhına gönderdim. Mûte‘âkiben tekrar sol cenâha gittim.. Bu sırada bâlâ taburunu görerek bunu da sağ cenâh topçu mevziinin önüne sürdüm ve bataryaları tekrar mevziye sürdüm. Y23’ten bazı taburlar da ordugâhta görüldü. Poyralı köprüsüne 2-3 yüz km lik mesâfede Kaymakâm Râsih Bey bir mikdâr perakende redif taburlarıyla görüldü.. Daha fazla ma‘lûmâtım yok. Cephane top başına 40 atım kalmıştır..”

Bu sırada 2. Kolordu’dan da 19 minh saat 21 dakika 10’da gönderilen ve dünkü cereyân-ı hâli bildiren ve Tatarlı vaz‘iyetine îmâen “.. Kolorduların vaz‘iyeti oldukça tehlikelidir” diyen rapor da gelmiş olduğunadn Muhtar Paşa artık vaz‘iyetten kat‘-ı ümîd etmiş “2. Şark Ordusu’nun dahi geriye alınması lüzûmunu” derkâr görerek ordu kumandanı sıfatıyla ilk emir olmak üzere şu ric‘at emrini vermişti:

[Hasan İzzet Paşa ve Fuâd Ziyâ Bey’e]

Doğanca’dan

20 Teşrîn-i evvel 328 saat 7 dakika 30

“1- Yağış devâm etmesi cihetiyle topçularımızın taht-ı emniyete alınması derece-i vücûpta görüldüğünden hemen kâfi mikdâr piyâde terfikiyle bataryaların şoseye kadar gönderilmesi muktazidir;

2- Düşman dün akşam Cemâl Bey fırkası cephesine ve merkez ordusuna şiddetlice ta‘arruz ederek kolorduyu ikiye ayırmak istediği anlaşıldığından buna karşı daima sağ cenâhlarınızı beslemek ve şose istikâmetini muhâfaza etmek sûretiyle kıta‘atınızı ta‘biye ediniz.”

Maksat, piyâdeyi çekmekte ‘acele etmemek, evvelâ merkez ve sol cenâhı, ba‘dehû Cemâl Bey fırkasını ric‘at ettirmektir ve bu husûs Cemâl Bey’e de emredilmişti.

Bundan sonra Muhtar Paşa, dün, işsiz olarak kendisine iltihâk etmiş olan mülga 16. Kolordu kumandanı Hakkı Paşa'ya 3. Kolordu kumandanlığı vekâletini saat 8'de tevdi ederek mes'ûl iyetten bir kademe sıyrıldım zannında bulunmuştu; Hakkı Paşa'ya da "Soğucak derenin şark sırtlarını tahkîm ederek 3. Kolorduyu hatt-ı mezkûrun gerisine alması" tavsiye edilmişti.

17. kolordu, 3. Fırka ve süvâri livâsı kumandanlarına da [ki süvâri livâsının dün kendi emrinden ve mintikasından çıktığı unutulmuş demek oluyordu. M. N.] vaz'iyet bildirilerek Çongara dere şarkına kadar ric'at olunması bildirilmişti; Muhtar Paşa'da bundan sonra sol cenâhta 7. Fırkaya kadar gitmek maksadıyla saat 9'da Doğanca'dan ayrılmıştı. Ordunun yeni Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Kemâl Bey de berâberdi.

Muhtar Paşa 17. Kolorduyu Doğanca'nın 1 km cenûbundan i'tibâren mevzide görmüş, 3. Fırkaya da [473] Çongra'nın 4 km kadar şark cenûbunda tesâdüf etmişti, Çoranlı istikâmetinde ilerleyen "1 bölük mitralyöz ile 1 alay kadar düşman piyâdesi bu fırkanın şark-garb hattı üzerindeki mevziini çevirmeye çalışmakta ve fırka dahi ric'at etmekteydi".

Bunun üzerine 'Osman Paşa'ya Topçuköy istikâmetinde ric'at ederek 17. ve 2. Kolordular arasındaki irtibâtı muhâfaza etmesi (tavsiye) edildi, ve "düşmanın bütün hat üzerinde ilerlemekte olduğu müşâhade edildiğinden artık 17. Kolordunun Çongara hattında da duramayacağı anlaşılarak buna da Topçuköy istikâmetine çekilmesi" emredildi.

Bundan sonra Muhtar Paşa Topçuköy üzerinden doğruca Vize'ye gitmiş, saat 17 dakika 30 raddelerinde buraya muvâsalatında şehri herc ü merc hâlinde bulmuş ve "3. Kolorduda firâımsı bir ric'at vuku bulduğunu ve cümlesinin müstacilen Saray'a gittiğini anlayarak kendisi de saat 18 raddelerinde Saray yolunu tutmuş ve nisfû'l-leylde Saray'a varmıştır!

Hakîkât-ı hâl nedir? Bunu vesâik-i mevcûdeye istinâden anlamaya çalışalım:

1- Cemâl Bey fırkasının sağ cenâhında bulunan Kaymakâm Yusuf Rasih bey'in raporundan: "... Akşama doğru [19 Teşrîn-i evvel] düşman mevziine, kendi sağ cenâhından bir piyâde yürüyüş kolu girmekte olduğu görüldü. Kuvveti 2 tabur kadar tahmîn olunan işbu kol bize, karşımızda bulunan düşmanın sıkışmış olduğunu gösteriyordu. Zîrâ gerek piyâde ve gerek topçu muhârebesi bugün dehşetli, bir sûrette icrâ olunmuş ve topçu ateşi düşman üzerinde artık te'sîrini göstermeye başlamıştı.

Bu kuvve-i imdâdiye derhâl ateşe iştirâk eyledi, tarafeyden icrâ edilmekte olan ateş yarı gecelere kadar sürdü ve hatta hiçbir tabur, cenâhındaki kıta'attan haberdâr olmadığından taburlarımız birbiri üzerine de ateş ettiler.. İşbu adem-i intizâm kuvve-i ma'neviyyeyi sarstı, efrâd mevziini terkle Vize istikâmetinde firâra başladı, akıp gitmekte olan taburları durdurabilmek için elden gelen yapıldı ve fakat ne fayda!.. 20 Teşrîn-i evvel cumartesi sabahı kıta'âtın ilk işi geriye dönüp kaçmak oldu.. Nihâyet yanımda kimse kalmadı, muhâfazası 4 taburla uhdeme tefvîz edilen mevzii en son ben terk etmiş oldum.." Bundan sonraki satırlarda kabahat nefere 'atfolunuyordu, zavallı Türk neferi! Bu işde herhâlde en kabahatsiz sen idin ve sensin!;

2- Konya fırkası karârgâhının [Cemâl Bey] 20-21 Saray'a geldiği; 3. Kolordu kumandan vekilinin ric'at emrini ancak burada aldığı anlaşıyor.

[474] 3- Fuâd Ziyâ bey bugünkü hâli şöyle hikâye ediyor:

“Erkenden Doğanca’da kolordu kumandanının yanına gittik. Pertev Paşa da buradaydı. Kolordu kumandanı yağmura ta’arruz edilemeyeceğini söyledi. Bu sırada sabah erken sağ cenâhta ormanlıktan şedîd piyâde ateşi başlamış ve devâm ediyordu. Bu gün ben yine merkezde olacaktım.

Piyâde ateşi gittikçe gerimize doğru ilerledi. Biraz sonra anladık ki sağdaki 23. Alay da gece muhârebesi ve sağ cenâh kolunun ric’atı sebebiyle çekilmiş tıocu mevziindeki 22. Alayın da yalnız 22 kadar efrâdı kalmıştı ve ortada kıt’a yoktu.

Binâ’en‘aleyh mevcûdu Hasan İzzet Paşa ile berâber Doğanca köyüne çektik ve topçular geçinceye kadar kaldık. Saat 14’te sağdan kâmilten çekilmişlerdi, soldan da 17. kolordu çekilmişti. Düşman yanımıza düşmüşse de orman sâyesinde birbirimizi görmüyorduk. Biz de şoseye çıkıp ve Vize’ye doğru ilerlerken ateşe uğradık, meğer Bulgarlar bizimle Vize arasına girmiş. [‘Acâib, sakın daha evvel çekilen parçalarımız bunları düşman zannedip ateş etmesin; gayrı kâbil-i tevsik. M. N.] Nâ-çâr 20-21 Teşrîn-i evveli Çeribaşı’nda geçirdik.

21 Sabahı Vize’ye geldik, vaz’iyeti gördük Viza’de kimse kalmadığını ve herkesin Saray’a çekildiğini anlayarak biz de hareket ettik, Saray’a vardık..”

4- Hasan İzzet Paşa’nın harb cerîdesinden [9. fırka]: “20 Teşrîn-i evvel sabahı kolordunun saat 7 dakika 30 emrini aldık. Bunun üzerine Soğucak dere garbına geçerek Doğanca ile dere içinde toplanan kıta’ât ve topçular şarka alındı.

Saat 9’da Soğucak dere şark sırtlarında Muhtar paşa’dan şifâhen sol cenâhtan i’tibâren ric’at edilmesi ve eldeki toplu kuvvetlerle bir dümdâr teşkîli emri alındı.

Saat 10’da mehmâemken düzgünce olan nişancı 3. Alay ile 27. Alayın 1. Taburundan ve diğerlerinden 21. Alay kumandanı Mehmed Ali Bey emrinde bir dümdâr yapıldı. Ric’at edenler tamâmen gittikten sonra Çeribaşı köyüne gelerek orada himâye mevzisi alınması ve intizâr edilmesi emredildi. Saat 12’de Doğanca civârında bulunurken 17. Kolordunun 20 Teşrîn-i evvel saat 11 târîhli raporu da alınmıştı.

Saat 14’te Muhtar Paşa’yı bulmak için Fuâd Ziyâ Bey ile berâber Pazarlı karakoluna grlindiyse de kimse görülmedi. Her tarafta külliyetli eşya ve cephe yerlerde serili idi.. Daha 1 km şarka ilerleyince ateşe uğradık ve boğazın Bulgarlar elinde olduğunu anladık. (!) ‘avdetle saat 17’de Pazarlı ve Çeribaşı’na geldik ve 20-21’de her iki kumandan burada kaldık.

21 Teşrîn-i evvel saat 7’de dümdâr tertîbâtıyla kıta (Çeribaşı-Örenköy) üzerinden Saray’a yürüdü. Biz Vize’ye geldik, kimseyi bulamadık ve saat 14’te Saray’a geldik..”

[475] Bu ma‘lûmâtı Bulgar harekâtı ile karşılaştırsak şu netîceye varabiliriz:

19 Teşrîn-i evvelde 4. Bulgar fırkası 3. Fırka ve 17. Kolordu karşısında 3 livâsıyla muhârebeye girmiş ve şedîd bir muhârebe” icrâ eylemiş olduğu hâlde 19-20 gecesini Çongara köy deresi garb sırtlarında geçirmeye mecbûr olmuştu.

Yine aynı gün Bulgar sol cenâh müntehasındaki 5. Fırkanın 3. Livâsı (Örencik-Örenbeyli) istikâmetinde Kaymakâm Nihad Bey müfrezesinin tazyîki karşısında “müşkilâtla sebat eylemiş” Cemâl Bey fırkası ve kısmen 3. Kolordu sol cenâh kıta’âtı karşısında olan bu fırkanın 1 ve 2. Livâları ise akşama doğru 3. Fırka 1. Livâsının yetişmesi sâyesinde müsâ’id bir vaz’iyete girmişlerdi. Nihâyet akşam

sıralarında bu livâ ile 5. Fırkanın en soldaki 3. Livâsı berâberce ta'arruza geçerek Poyralı köyünü Cemâl bEy'den istirdad etmişlerdi, geceleyin de en sol cenâhtaki bir tabur Örenbeyli cenûbuna bir gece ta'arruzu yaparak mevziî panik tevliid eylemişti. Böylece 20 sabahı sol cenâhtaki 4 Bulgar livâsı Porolya deresi ve garbında, cenûbtaki 3 livâda Soğucak deresi garbında bulunuyordu.

20 Teşrîn-i evvelde Bulgarlar 'umûmi bir ta'arruz maksadında olmakla berâber 5. Fırkanın cenûbdaki 2 livâsı bilâ-mukâvemet yorulmuşlar ve ma'a-hâzâ Soğucak dere garb sırtlarında kalmışlardı. Daha şimâldeki 2 livâ ise Örencik istikâmetinde ta'arruza me'mûr olup ilerlemeye başlamışlar ve fakat Poyralı köyünün şark sırtlarında şedîd bir mukâvemete uğramışlar ve hatta süngü hücumuna dûçâr olmuşlardı. Ancak öğleye doğru düşman çekilmiş, bunlar da Örencik'ten geçen akar bir dereye "Topçuköy deresi" kadar gelerek kalmışlardı;

Binâ'en'aleyh: 19-20'de 3. Kolordu sağ cenâhında bir mevziî panik olmuştur; bu ale's-sabah, sevk ve idâre dizgininin zâten çoktan elden kaçmış olması hasebiyle tedricen Cemâl Bey fırkasının tekmiî aksâmına, hatta 3 ve 17. Kolordular arasındaki kıta'âta da sirâyet etmişti. Fakat bu esnâda, mehip kahraman efrâd ve kıta'ât kendi kendilerine kalmış, öğleye kadar Bulgarlara son bir mukâvemet göstermiş, teyid-i namus ve ikmâl-i vazîfe eylemişlerdi. Bu esnâda ise Muhtar Paşa kolordu kumandan vekili, Cemâl Bey, Pertev Paşa, Afyonkarahisar fırkası kumandanı Şükrü Bey vs zât çoktan Saray yolunu tutmuş bulunuyorlardı. Düşman bu hâlin farkına varmamış hatta yakın mesâfeye kadar bile olsun ta'kîb cüretini gösterememişti ve bu sâyede ki el altında kalan son avuşç 'asker hatta İzzet Paşa ve Fuâd Ziyâ Beyler birlikte 20-21 gecesini Bulgarların 2-2.5 km şarkındaki Çeribaşı köyünde, buraya daha gündüz varmak sûretiyle müsterihane geçirmeye imkân bulmuşlardı.

[476] 2- 20 Teşrîn-i evvelde 17. Kolordu

20 Teşrîn-i evvel sabahı Erikli ve Samsun fırkaları iyilikle, zorlukla; dünkü mevzilerinde mehmâ emken el altına girmiş ve fâsılalı bir muhârebe yapılmış bulunuyordu; düşman daha saat 7 dakika 30'da Çongara garbından âni ve müttehit bir ateş açmış bir ta'arruz başlamıştı. Bu vaz'iyette iken saat 11 dakika 30'da 2. Ordu'dan şu emir gelmişti:

Doğancadan

20 Teşrîn-i evvel 28 saat 9 dakika 30

"1- Dün akşam aldığım emirle 2. Şark Ordusu kumandanlığını deruhte eyledim ve 3. Kolordu kumandanlığını da bi'l-vekâle 16. Kolordu kumandan-ı sâbıkı Hakkı Paşa'ya devreyledim;

2- Bârânın gecedan beri şiddetle nüzûlü ve yolların, topçumuzun harekâtına mân-i kati teşkîl eylediği ve atâlete mahkûm bulunan ordunun çadırsız ve meskensiz burada tûl-i müddet durması da kâbil olamayacağından ve ale'l-husûs sol cenâhımız üzerinde Tatarlı'ya kadar ilerlemiş olan düşman kollarına karlı 1. Şark Ordusu'nun hâl-i ric'atte olması hutût-ı muvâsalamızın taht-ı tehlikede bulunmasını da müstevcib olduğun cihetle bâlâda beyân olunduğu vechile bu hâle karşı düşman cenâhlarına harekât-ı ta'arruz-kârâne ile mukâbele imkânı da görülemediğinden 2. Şark Ordusu'nun (Vize-Saray) istikâmetinde tedricen çekilmesi münâsib görülmektedir.

Ma‘azâlik bu bâbda başkumandanlık vekâleti cânibinden sâdır olacak emr-i katiye intizâren kıta‘âtın gâyet tedrici çekilmesi ve Soğucak derenin cihet-i şarkisindeki sırtların elde bulundurulması muktazidir efendim.

Haşiye: Şimdi Soğucak dere şark sırtlarında bulunan topçu endaht mektebi taburu zîr-i kumandanıza verilmiştir. Onun himâyesi için oraya bir tabur gönderiniz.

Mahmud Muhtar

Bunun üzerine kolordu saat 11 dakika 30’da 3. Samsun ve Erikli fırkalarına, mümasil bir emir orduya da şu raporu vermişti:

“Çongara şimâl-i şarkî sırtlarından, saat 11 dakika 30 düşman yine Çongara cenûb-i garbî istikâmetinden ta‘arruz ediyor ve kuvâ-yı mühimmesinin arkainun Çongara şimâlindeki orman istikâmetinde ilerlediği anlaşılıyor. Çongara köyünün garbındaki sırtta şu ânda muhârebe ber-devâmdır, köydeki 2 tabur dağıldığından düşman bilâ-muhârebe köye girmiştir.

Orman tarafındaki kıta‘ât azalmıştır. Akşama doğru Çongara şark sırtlarına geçilecektir.

[477] Yağmur hasebiyle kıta‘ât biraz daha dağıldığından Soğucak dere şark sırtlarında duramazsak Azbağ garbına çekileceğiz”.

Bu sırada Muhtar Paşa, 3. Fırka nezdine gelmişve buna, doğruca 17 ve 2. Kolordular arasındaki irtibâtı muhâfaza ederek çekilmesini emretmişti; raporu götüren zâbit de Muhtar Paşa’yı 3. Fırka nezdinde bulmuş ve saat 13 dakika 30 sıralarında şu şifâhî emirle ‘avdet eylemişti:

“17. Kolordunun sağ ve sol cenâhları artık açıktır. Daha fazla mukâvemet kendisini tehlikeye kor. Öğleden sonra Vize istikâmetinden ric‘at eylesin.” Bunun arkasından Muhtar Paşa’dan aynı me‘alde tahrîrî emir de gelmiştir.

Bunun üzerine kolordu, saat 13 dakika 45’te evvelâ 3., ba’dehû Erikli daha sonra Samsun fırkalarının Vize’ye çekilmesi emrini vermiştir. Bu esnâda kolorduya, Mucur, Şereflikoçhisar ve diğer bir redif taburu iltihâk eylemişti.

Kolordu karârgâhı saat 19’da hareket ederek Azbağ’a gelmiş ve 20-21’i burada geçirmişti. [Kayseri Fırkası Kumandanı Hamdi Paşa’nın 19 Teşrîn-i evvel emriyle Musur, Şereflikoçhisar, Yalvaç, Yenişehir, Kayseri ve akşama gelecek Erkilet, Boğazlayan, Nevşehir taburlarından bir tâze fırka yaparak 19. Kolorduya iltihâk edecekti.

Hâlbuki Sabri Paşa, saat 15 dakika 30’da Yenişehir, Kayseri ve Erkilet taburlarıyla hareket etmişse de yolda aldığı mütenâkız haberler üzerine 19-20’de Çeribaşında kalmıştı. 20’de yine bu 3 tabur ve buradaki NY3 T3’ten bir bölükle hareket ederek ancak saat 13’te Çongara’ya yaklaştı. Ortalığı yine karışık görerek ve dağılmaya başlayarak yalnız Erkilet ve Kayseri taburlarıyla Vize’ye döndü ve diğerlerini kaybetti.]

20-21’de F3, Şereflikoçhisar taburu, Samsun, Giresun, Ordu, Tirebolu, Bafra ve Samsun taburları ve Erikli alayını Topçuköy’ünde, Topçular, Çarşamba taburu ve Bartın alayı Azbağ’da kalmıştı.

17. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Salih Bey 19-20 Teşrîn-i evvelde kolordusunu bırakarak Topçuköy’üne gelmiş ve 20 sabahı 2. Kolordu kumandanlığı tarafından tekrar kolordusuna iltihâka da‘vet edilmişti. Fakat mûmâ-ileyh biraz sonra

yine Topçu köyüne grelmiş ve “kolordu ric‘at ediyor” diyerek ortadan kaybolmuştu ki kolordusuna bilâhare nerede iltihâk ettiği mechuldür.

[478] 3- 20 Teşrîn-i evvelde 2. Kolordu

2. kolordu gerçi hâlâ kavlen 1. Şark Ordusu’na merbûd ise de, kumanda irtibâtları çoktan sarsılmış ve kaybolmuş ve 2. Kolordu daha ziyâde sağ cenâh ile münâsebetdar kalmış olduğundan bunun 20 Teşrîn-i evvel harekâtını burada telhis münâsib görüldü:

Ale’s-sabah 1. Kolordudan, bunun başkumandanlıktan 19 Teşrîn-i evvel 328 târîh ve saaT 23 dakika 30 târîhiyle doğruca aldığı emrin sûreti gelmişti ki bu, ma‘lûm olduğu üzere Tatarlı’dan ilerlediği mefruz düşmana 1. Kolordu Sinanlı’da mukâbele ederken 2 ve 4. Kolorduların da bu düşmanın yanına ta‘arruzu taleb eden, vakti ve hükmü geçmiş bir emirdi; buna 1. Kolordu da şu hâşiyeyi ilâve etmişti:

“Biz şimdilik dağılmış olan 2. Ve Uşak fırkalarını Sinanlı civârında toplamaya çalışıyoruz. Düşman gelirse burada mukâbele edeceğiz. Gelmezse toplandıktan sonra ta‘arruz (!) edeceğiz”.

2. kolordu harb cerîdesinde ise bunun altına yazılmış şu fıkra vardır: “Biz de zâten kendiliğimizden böyle yapmıştık. 2. Ordunun mevzu-ı bahis muvaffakiyyatı ise hakikâtte vücûd bulmamış ve yok idi!

Ba’dehû 5. Fırkadan şu rapor gelmişti:

“3. Fırka çekilmeye başladı. 5. Fırkadan bir alay ve bir batarya ric‘ati himâye için dün tahkîm edilen sitta mevzi aldı. Fırka kısm-ı küllîsi cenûba karşı hâl-i intizârdadır. Tatarlı’ya gönderilen keşif kolu ‘Ahmedbey tarafında, Tatarlı’nın garbında düşman bulunduğunu orada rast geldiği Kastamonu fırkasının Daday redif taburundan öğrenmiştir”.

Bunun üzerine 5. Fırkaya yerinde kalmak te’kîd edilmiş başkumandanlığa da saat 9 dakika 30’da şu rapor gönderilmişti: [Ki bunun muvâsalatına dâir bir kayda tesâdüf edilemedi.]

“1- Şark Ordusuyla 2 gündür irtibâtımız yoktur. 18 Teşrîn-i evvelde 5. Fırka bakiyyesi 2.000 ve Kastamonu fırkası bakiyesi 600 neferle Topçuköy’üne geldim; 3. Fırka da geldi. 19- 20’de burada olup ale’s-sabah Tatarlı istikâmetine giden süvâri livâsı şimdi, Tatarlı’nın garb sırtlarına dün gelen 3 piyâde alayıyla 16 topun Çongara’ya ilerlediğini istihbâr eylediğini bildiriyor. 3. Fırkanın da ric‘ate başladığı ve şimdi 17. Kolordunun da ric‘ate ibtidâr eylediği haber alındı”.

Bu esnâda süvâri 10. Alayın Tatarlı’dan saat 9 dakika 11’de gönderdiği rapor ise “burada düşman yoktur dün dahi gelmemiş olduğu anlaşıldı” diyordu.

Bugün 4. Fırkanın 12. Alay kumandanıyla 200 kadar efrâd da Topçu köyüne gelmiş ve 5. Fırkaya rabt edilmişti.

[479] Süvâri livâsının saat 10dakika 15’de gönderdiği rapor dahi Tatarlı garbında bulunduğunu, burada düşman olmadığını te’yîd ediyordu.

İşbu merkezde iken öğle akabinde ‘Abdullâh Paşa’nın Karârgâh-ı ‘Umûmînin 19 minh saat 13 dakika 30 târîhli ve 2. Kolordunun 2. Şark Ordusuyla tevhiid-i hareket ederek ve top sesine yürüyerek ta‘arruz etmesi ahkkındaki emrini tebliğ eden emri gelmişti!

Herhâlde 2. Kolordunun saat 13'e kadar vaz'iyet hakkında bir fikir hâsıl edemediği, bu anda 1. Kolorduya gönderdiği şu rapordan anlaşılıyor:

Dün Tatarlı'ya gelmiş olan düşman Çongara istikâmetine yürüdü. Daha şarka veya cenûba bir kolunun gidip gitmediği anlaşılamadı. Bu sabah Tatarlı düşmandan hâlî idi.

Süvâri livâsı Çövenli'de, 3. Fırka ve 17 ve 13. Kolordular dün akşama doğru düşmana ta'arruz ettiler. 5. Fırka bu ta'arruzun Tatarlı'ya karşı solunu, Kastamonu fırkası da kolorduların ağırlıklarını himâye etti. 5. Fırka 2.000, Kastamonu fırkası 1.000 mevcûdudur. Bu sabah 3. Fırka ve 17. Kolordunun ric'at ettikleri haberleri müte'addid mahallerden geldi. Tahkîkata devâm ve ahvâle intizâr olunmaktadır".

Nihâyet 3-4 km ötede olan meydan-ı muhârebeye niye bir zâbit gönderilip de ve hatta bizzat gidilip de hakîkât-i hal öğrenilemedi? Bu gayrı kâbil-i izahtır! Nihâyet 15'de 5. Fırka, 3. Fırkanın saat 14 dakika 30'da tamâmen ric'at etmiş ve kendi hizâsından geçmiş olduğunu, o tarafta hâlâ top sesleri işitildiğini ihbâr eylemişti ve daha öğleden i'tibâren 3. Fırka ve 17. Kolorduya mensûb perakendeler Topçu köyüne gelmeye başlamıştı; akşama doğru 3. Fırka da gelmiş ve fırka kumandanı, Muhtar Paşa'dan aldığı emirle Saray'a gitmeye me'mûr edildiğini söylemişti.

Kolordu ise bir emir almamıştı, Binâ'en'aleyh bu gece dahi Topçu köyünde kalmaya karâr vermiş ve saat 16 dakika 30'da şu kolordu emrini vermişti:

"5. Fırka Topçu köyünün cenûbunda, dere şarkında ikâmet edecek, süvâri 10. Alay da berâber bulunacak. 2. Kolordu perakendeleri 5. Fırkaya merbûttur.

3. fırka köyün şark ve garbında Kastamonu fırkası 5. Fırkanın solunda ikâmet edecektir. 21 minh saat 4'te 5. Fırka (Bilahor çiftlik-Müslim) yoluyla Yuvalı'ya hareket ve muvâsalat edecektir. Kastamonu süvâri fırkası bunu ve süvâri 10. alayı Katamonu fırkasını ta'kîb edecek, karârgâhta Yuvalı'ya gidecektir."

Nihâyet vaz'iyetin tavazzuh ettiğini kolordunun saat 19'da 1. Kolorduya yazdığı şu rapordan anlıyoruz:

[480] "2. Kolordu, bugün aldığı emre göre kemâkân Topçuköy ve 4 km garb surtlarında kalmaya karâr vermişken öğleye doğru 3. Fırkanın biraz sonra 17. Kolordunun ric'ate başladığı haberi geldi. Bilahare 17. Kolordu Erkân-ı Harbiye reisi vs ile de görüşülerek sağ cenâh grubunun 'umûmi ric'ate başladığı anlaşılmış ve 3. Fırka akşama doğru Topçuköy'üne varmıştır. En ileride ve her tarafı açık kalan ve kuvve-i 'umûmiyyesi 3.000'e bile bâliğ olamayan 2. Kolorduyu maksadsız heder etmemiş olmak için bugün Topçuköy'üne almak ve yarın Yuvalı'ya hareket ettirmek mecbûriyeti hâsıl olmuştur. Bu gece süvâri livâsı Çövenli'dedir. Düşmanın 'Ahmedbey'den ileri geçmediği anlaşılmıştır." Bu emir her nedense fırka 3'e tebliğ edilmemişti! Şark Ordusu'na da ma'lûmât verilmişse de bunun da vusûlü meşkuktur. Bundan sonra 2. Kolordu 20-21 gecesini Topçuköy etrafında hay u huy hâlinde geçirmişti.

3. fırka saat 7 dakika 30'da 17. Kolordu ile birlikte ta'arruza uğramıştı. Saat 8 dakika 30'da fırkanın sağındaki 17. Kolordunun Erikli fırkasına mensûb kıta'ât da mevzî bir ric'at olunca 3. Fırka sağındaki Y 8 T 1 kendiliğinden çekilmiş ve bu hâl bir aralık tekmîl cepheye de sirâyet istidâdını göstermişse de gerek 17. Kolordu gerek 3. Fırka yeniden mevzilerini muhâfazaya ve işgale muktedir olmuşlardı.

Bu sırada Muhtar Paşa gelmiş ve fırkaya şifâhen “Topçuköy istikâmetinde, sol cenâhtan i’tibâren ric’ate başlamak” emrini vermişti. Mûte’âkıben Muhtar Paşa’nın saat 7 dakika 30 emr-i tahrîrisi gelmiş daha sonra saat 12 dakika 45’de 17. Kolordudan da aynı me’alde ve başkumandanlıktan emr-i kat’i sâdır oluncaya kadar kıta’âtın gâyet tadrîci çekilmesi ve Soğucak dere şarkındaki sırtların elde bulundurulması 2. Ordudan bildirilmektedir, biz, kâbil olmazsa Azbağ garbına çekileceğiz” emri gelmişti.

Bunun üzerine fırka da ric’at emri vermişti.

Düşman ta’kîb etmediğinden sıyrılmak kolay olmuşsa da hâssaten açlıktan inhilâl başlamış ve kıta’ât artık kısm-ı küllî i’tibârıyla elden çıkmış zabt u rabt emir ve kumanda haleldâr olmuştu. 20-21’de fırka kısm-ı küllîsi Topçu köyünde ise de Y 9’dan iki tabur 1 mitralyöz bölüğü, Y 8 T 1 ve Y 7 T 1, ya’nî 8 taburdan 4’ü ortada yoktu!

3. fırka Çongara muhârebelerinde cem’an zâbit 1 şehîd ve 5 mecrûh, efrâd 25 şehîd ve 133 mecrûh, 514 kayıp, 92 firâr vermiş ve 155.000 piyâde mermisi, 876 şarabnel ve 37 tane bırakmıştı.

[481] Müstakil Sûvâri Livâsı

Müstakil sûvâri livâsı bu sabah; bataryası da gelmiş olarak, saat 7’de Çövenli’ye hareket etmişti. Kısm-ı küllîsiyle burada kalarak 20-21’de dahi burada ikâmete geçmişti. Ve bütün gün yalnız keşif anâsırıyla hafif bir fa’aliyet göstererek - kısmen yukarıda görüldüğü üzere- bir tarafta ‘Ahmedbey havâlîsinden 3 alay ve 12 top kadar kuvvetinde 1 kolun Çongara’ya ilerlediğini keşfetmiş, diğer taraftan şunları tahkîk eylemişti:

“Ahmedbey şimâlindeki çiftlikte 1 bölük kadar piyâde var. ‘Ahmedbey’in 4 km şimâl garbında Soğucak dere garbındaki sırtta 1 alay kadar piyâde, tahkîmât yapıyor. ‘Ahmedbey de 1 sûvâri bölüğü var. Tatarlı’da düşman yoktur!”.

C) Şark Ordusu

1-20 Teşrîn-i evvelde 1. Şark Ordusu Kumandanlığı

Bütün 19 günü ve 19-20 Teşrîn-i evvel gecesini başlıca Karârgâh-ı ‘Umûmî ile dedikodulu muharebatla geçirmiş olan 1. Şark Ordusu kumandanlığı 20 Teşrîn-i evvel sabahı vaz’iyet-i ‘umûmiyye hakkında şu fikirde bulunmuş olabilirdi:

1-2. Şark Ordusu başkumandanlığın iş’ârına göre muvaffakiyyetli muhârebelere göre berdevâmdır; bunu 20’de 2. Kolordunun da iştirâkiyle takviye etmek lâzım;

2-Diğer cihetten, düşmanın (Tatarlı-Sinanlı) istikâmetine ilerlemesi ihtimâlîne karşı 1. Kolordunun Sinanlı’da müdâfa’a ederken 2 ve 4. Kolorduların bu düşmanın yanına ta’arruz-ı muktezi;

3- Herhâlde ric’at yok; sonuna kadar sebat edilecek

Fakat 1. Şark Ordusu kumandanlığı, kendi kolordularının hâl ve vaz’iyeti hakkında hiç ümîdli değildi. Daha gece ordu Erkân-ı Harbiye’sinden Binbaşı Hasan Selaheddîn Bey’in Beyazköy’den gönderdiği 19 Teşrîn-i evvel saat 21 raporu gelmiş idi. Bunda piyâde, sûvâri ve topçudan mürekkep bir düşmanın Büyük Karışdıran’a girdiği tevsîk olunarak “ordunun sol cenâhı üzerindeki bu vaz’iyeti gâyet vahim

olduğundan bu düşman kuvvetinin tamâmen mahv ve iptali ve Çorlu caddesinin te'mîni lüzûmu" teklif olunuyordu. Kıta'ât hakkında da hulâsaten şu ma'lûmât vardı:

"12. Fırka 'Osmanlı köy şarkındadır. Kuvveti 12 top, cem'an 1300-1400 insan kuvvetindedir. İzmir, Bornova taburları da tesâdüfen buradadır. 'Asker aç ve ekmeksizdir.

[482] İzmit fırkası Sofular, Beyazköy ve Göçerler'dedir; 1500 kadar mevcûdtadır. Topçusu 12 toptur.

Beyazköy'de Çanakkale fırkasından cem'an 840 mevcûdlu 3 tabur ve Konya taburu vardır, 12. firkaya iltihâk edeceklerdir: Ayvacık alayı Ohlas çiftliği tarafındadır.

Düşmanın 4. Kolorduyu sol cenâhtan sıkıştırmakta ve ordunun gerisine düşmekte olduğu tahakkuk etmektedir. 4. Kolordu karârgâhı Göçerler'dedir".

20 sabahı da 1. Kolordu kumandanı, saat 5 dakika 40 raporunda 1. Kolordunun 'Osmanlı köy şimâlinde ictima ederek garb-ı şimâlideki sırtları tutacağını, 4. Kolordunun da soldan mevzi almakta olduğunu, karârgâhın Sinalı'da bulunduğunu bildiriyor, şunları ilâve ediyordu: "Vusûlümde Aziz Paşa'nın ric'at etmekte olduğunu gördüm. Sebebini sordum, "Ahmedbey'e kuvvetli bir düşman geldiğini haber aldığından ve 2. Kolordudaki 3. Fırka topçularının cephanesi kalmadığından onların da ric'ati muhtemel bulunduğundan bu fırka mevcûdu firâr hasebiyle 1500 kaldığından ric'ate mecbûr olduğunu söyledi.

4. kolordu kumandanı da mevzide hazır bulunduğundan Bâlâdaki mevâkiyi bu gecelik tuttuk. Yarın bir emir vermelisiniz. Geç vakte kadar top sedâları garb cihetinden gelmekteydi".

Yine Selahaddîn Bey'in Göçerlerden gönderdiği ve muhtemelen 20 minh saat 4 târîhli raporunda da 12. Fırka dün 1500 kadarken bu sabah 300 mevcûduna indiği, İzmit fırkasının ahîren ilâve olunan taburlarla belki 3.000 raddesine vardığı, Şark Ordusu ta'arruzî harekâtının ilerlemesi ve firkaların intizâm kesb eylemesi istenildiği hâlde ordunun vaktiyle başlarına gelinmesine ihtiyâc-ı mübrem bulunduğunu bildiriyordu.

Binâ'en'aleyh 4. Şark Ordusu kumandanlığı vaz'iyetten büsbütün bedbîn olmuş, 19-20'de, 1. Kolorduya -yukarıda görüldüğü üzere- bir müfreze ile 2. Kolorduyu takviye etmesini emreylemiş olduğu hâlde hepsinden ümidini keserek Karârgâh-ı 'Umûmî'ye -evvelce görülen- saat 9 dakika 30 târîhli çok bedbîn-âne raporu göndermişti.

Bundan sonra Karârgâh-ı 'Umûmî'den saat 10 dakika 30 târîhli; Ergene hattına ric'ati müş'ir emir gelmiş ve bunun üzerine şu emir verilmişti:

"20 Teşrîn-i evvel için ordu emri

1- Düşmanın Çorlu ile Karışdıran arasındaki 'arâzîye ilerleyerek (Kırkkilise-Babaeski-Seyitler) hattıyla nakliyat-ı 'askeriye icrâ etmekte olduğu cihetle ordumuzu hatt-ı ric'atinden ayırıp Istranca üzerine atmak istediği anlaşılıyor.

[483] 2- Ordunun hatt-ı ric'atinden ayrılarak şimâle doğru atılmaması için Ergene suyu gerisine muntazamân yürümesi ve işbu hat gerisinde mevzi-i müdâfa'a işgal etmesi başkumandanlık vekâletinden emrolunmuştur.

2. Şark Ordusu (Saray-Karamehmed) hattını işgal edecektir;

3-Vize ve Pınarhisar cihetlerindeki 2. Şark Ordusu bu harekete daha evvel başlayacak ve mezkûr ordunun kol nihâyeti Tatarlı deresinin gerisine geçinceye kadar 1. Şark Ordusu mevazını muhâfazaya sa'y edecektir;

4- 2. Kolordu (Yuvalı-Karlıköy-Uzunhacı) üzereinden hareketle (Karamehmed-Delimişe) çiftliği [dâhil] yolundan i'tibâren 4 kmlik bir hatt-ı müdâfa'a tutacaktır.

1. kolordu, 2. Kolordunun kol nihâyeti Yuvalı'yı geçtikten sonra Sinanlı ve Karamehmed üzerinden hareketle krokide gösterildiği vechile 2. Kolordunun sol cenâhından i'tibâren Ohlas çiftliğinin şark ve cenûbundaki hattı işgal edecektir; 4. Kolordunun Göçerler'den 'Osmanlı çiftliği üzerinden Çorlu'dan gelecek ve Çorlu'yu etrafında krokide gösterilen mevziyi tutacaktır.

Müstakil süvâri fırkası Ergene suyunun şimâl cihetinden Karışdıran yoluna karşı ordunun işbu hareketini i'câb ederse kendisini kâmilten fedâ ederek setr ve himâye eyleyecektir.

Çorlu muhâfazasına me'mûr müfreze 4. Kolorduya iltihâk edecektir;

5- Her bataryanın refâkâtine bir piyâde taburu verilerek toplar behemehâl nakil ve cer ettirilecektir.

1. Şark Ordusu Kumandanı 'Abdullâh"

Bu sırada orduya, 2. Kolordunun 19 minh saat 19 târîhli raporu gelerek o taraftaki ahvâl hakkında tenvîr etmiş ve bunun üzerine Karârgâh-ı 'Umûmiye, Çorlu muhâfazası hakkında evvelce görülen telgraf yazılarak cevâb alınmıştı.

Fakat bundan sonra Karârgâh-ı 'Umûmîden bir emir fırtınası daha esmişti: Evvelâ doğruca 1. Ordu kolordularının çatalcaya kadar sûret-i ric'atini tanzîm edici ordu emri gelmiş, arkasından saat 14 dakika 30 târîhli ta'limât-ı husûsiye, en sonra da Ergene hattından sonra ancak başkumandanlık emriyle Çatalca hattına ne sûretle gelebilecekleri hakkındaki diğer emir gelmiştir ki bunun üzerine 'Abdullâh paşa, hâtîrâtında şöyle yazmaktadır:

"1. Şark Ordusu emri olak lâzım gelen ilk emir ve ta'limâtla müte'âkib emir mukâyese edilirse:

1- 1. Emre Şark Ordusu kolordularına Ergene hattında bir gün istirahatden sonra Çatalca hattını berâ-yı işgal yürüyüşe devâm için tebligat yapıldığı hâlde 2. Emirde Ergene hattından sonra geri hareketin başkumandanlık emriyle yapılması emrolunuyor;

2- 1. emirde kolordulara ta'kîb edecekleri yollar gösterildiği hâlde müte'âkib ta'limâtta bu yolların keşif ve intihâbı ve tamiri vazîfesi 1. Şark Ordusu'na veriliyor;

3- Gerek kolordular ve gerek süvâri fırkasının kendiliğinden yapması lâzım gelen mevadde 'âid tafsîlatla evâmîr ve ta'limât ıglak edilmiş bulunuyor".

Herhâlde 'Abdullâh Paşa hazretleri bu emirlerden kendisinin kumandanı bi'l-fiil iskât edilmiş olduğunu anlamamıştı ve anlayamazdı da!

Karârgâh-ı 'Umûmî bu mes'elede dahi kısa ve vazîh bir hatt-ı hareket ta'yîni kudretini gösterememişti!

2- 20 Teşrîn-i evvelde 15. Kolordu

19-20 Teşrîn-i evvel gecesı 1. Kolordunun ekseriyet kıta'âtı ve kumandanı ile Sinanlı'da, bir kısım kıta'âtı yeni Erkân-ı Harbiye Reisi Binbaşı Hafız Hakkı Bey ile de Göçerler'de kaldığını görmüşük.

20 Teşrîn-i evvel sabahı Göçerler'deki kısımda Sinanlı'ya gelmişti. Saat 8 raddelerinde dün bir raporla Çerkezköyü'nde başkumandanlığa gönderilmiş olan emir zâbiti de şu emirle 'avdet eylemişti:

Çerkezköy'den 19 Teşrîn-i evvel 328 saat 23 dakika 30

1. Kolordu Kumandanlığına

"Mülâzım Hamdi Efendi ile gönderilen takrir okundu:

1- 1. Kolordu kıta'âtı bu gece sabaha kadar behemehâl toplanacak ve (Satıköy-'Ahmedbey) tarîkiyle ilerleyen düşmana karşı şiddetle mukâbele edecektir

2- 2 ve 4. Kolorduların bütün kuvvetleriyle mezkûr düşmanın yanlarına ta'arruz etmeleri ordu kumandanı vâsıtasıyla tebliğ ettirildi, tarafınızdan da tebliği;

3- 2. Fırka kumandanı Aziz Paşa'ya hemen işten el çektilirip yerine kolordu Erkânı [485] Harbiye Reisi Şevki Paşa'nın fırka kumandanlığına ta'yîni ve kolordu Erkân-ı Harbiye riyâsetinin -tasvîb buyurulursa- Binbaşı Hafız Hakkı Bey'e tevdiî beyân olunur; bu emrin bir sûreti Çorlu'da 1. Şark Ordusu kumandanlığına tebliğ kılınmıştır;

4- Pınarhisar havâlisinde muhârebe etmekte olan 2. Şark Ordusu'nun düşmanı mağlûben şimâl-i garbi istikâmetinde ric'ate mecbûr ederek mühim bir muzafferiyet ihrâz ettiği şimdi gelen telgrafnâmeden anlaşıldı;

5- Yarın sizin yapacağınız muhârebeye iştirâk ve muâvenet etmesi 2. Şark Ordusu'na emredildi;

6- Buna nazaran sizin bütün kuvvâ-yı mâddiye ve ma'neviyenizle harekâtınızda son derece sebat ve mukâvemet göstermekliğiniz kat'iyen matlûbdur.

Başkumandan Vekili Nâzım"

Emrin altında Nâzım Paşa'nın hatt-ı destiyle şu hâşiye vardı:

"Memleketin felâketi 'azîmdir. Bunu zât-ı âlîlerine tafsîl 'abestir. Himmet ve ikdâm hamiyet-i müsellemelerinden muntazardır efendim Nâzım"

Bunun üzerine kolordu, bu emrin sûretini -evvelce gönderildiği üzere- bir taraftan 2 ve 4. Kolordulara bildirmiş diğer taraftan da saat 8 dakika 40'da şu kolordu emrini vermişti:

"Harekât-ı 'âtiye için 1. Kolordu kıta'âtı (Sinanlı-Uzunhacı) yolu şimâlinde, 4. Kolordu cenûbunda tecemmu' ederek cephelerini tahkîm edeceklerdir.

2. fırka sağ cenâhta, Uşak fırkası bunun solunda her ikisi de (Sinanlı-Uzunhacı) ve (Yuvalı-Karlıköy) yolları arasında kuvvetleriyle mütenâsib cepheler ahz edeceklerdir.

Yuvalı 2. Fırka tarafından tarassut edilecektir.

Kıta'ât ileri karakollarını Beyazköy deresinin garbında, ağırlıklar Sinanlı ve Uzunhacı yolunun tarafeyninde ve işgal olunacak (192 tepesi-157 tepesi) gerisinde bulunacaktır.

Diğer cihetten Şark Ordusu kumandanlığı, 19 Teşrîn-i evvelde Karârgâh-ı 'Umûmîden aldığı saat 13 dakika 25 târîhli emre istinâden 1. Kolorduya şu emri

vermişti ki bunu, kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi Binbaşı Hâfız Hakkı Bey Çorlu'dan ayrılırken bizzat alıp getirmişti:

“Muhtar Paşa kumandasındaki 2. Şark Ordusu kuvve-i külliyesi dünkü muhârebede düşmana karşı mühim bir muvaffakiyyet kazanarak bir hayli topçu cephanesi ve piyâde eslihası ile techizât-ı sâire i'tinâm etmiş ve bugün öğleye doğru yeniden şiddetli harekât-ı ta'arruziyeye devâm etmektedir. Binâ'en'aleyh [486] düşman ordusunun, hemen tekâmül kuvvetini Pınarhisar üzerine yürüterek 2. Şark Ordusu karşısında pek fâik bir kuvvet toplamasına mâni' olmak üzere 3. Fırka ile 2. Kolordunun ve mümkünse daha sonraki kıta'ât-ı 'askeriye ile top sesine yürüyerek 2. Şark Ordusu'nun muhârebesine şiddetle ve büyük bir 'azîmle iştirâk olunması başkumandanlık vekâletinden tebliğ buyrulmuş ve bu bâbda 2. Kolorduya tebliğât-ı mukteziye i'fâ kılınmıştır.

Bu maksadı temînen 2. kolordunun takviyesi için tertîbât-ı âtiye ittihâz kılınmıştır:

1. Nişancı alayı, Y 16 T 3 ve Y 8, T 2'den mürekkeb 2 taburlu müretteb alay Kastamonu fırkasından bir taburla 5. Fırkadan mürekkeb 2 taburdan müteşekkil bir alaydan mürekkeb cem'an 8 taburlu müfreze Kaymakâm 'Osman Bey'in kumandasında bulunarak ve Erkân-ı Harbiye binbaşılardan 1. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reis Vekili Hafız İsmail Hakkı Bey Erkânı Harb olarak 2. kolordu kumandanının emrine tevdi' olunmuştur”.

Hâlbuki bundan sonra yine Şark Ordusu kumandanlığı, Karârgâh-ı 'Umûmî'nin 19 minh saat 23 dakika 30 târîhli emrine istinâden 1. Kolorduya şu emri de göndermişti:

“Şimdi başkumandanlıktan gelen haberden 2. Ve Uşak fırkalarının Sinanlı'ya çekildiği anlaşıyor. Kolordunuzu behemehâl Sinanlı'da toplayarak düşmana şiddetle mukâbele etmek neye mutavakkıf ise hemen icrâsıyla kolordunuzun hâl ve mevkii ile karârgâhınızın nerede bulunduğunun serîan bildirilmesi muntazardır”.

İlk emri, Şark Ordusu, 1. Kolordu Tataerli'da bulunuyor farzıyla vermişti; fakat şu iki emir 1. Kolorduyu ne yapacağı hakkında tereddüde düşürmeye kâfi gelmişti ve nihâyet hiçbir şey yapılmayarak Sinanlı'da kalmıştı ki zîrdeki vesâik bizi bunda kâfi sûrette tenvîr eder:

1. Nişancı alayıyla Y 8 T 2, Erkân-ı Harbiye reisiyle birlikte saat 11'den evvel Göçerler'den Sinanlı'ya gelmiş olup saa 11'de orduya şu rapor yazılmıştı:

“1-2. Kolordu 2. Uşak fırkalarıyla Beyazköy deresinin gerisinde (Sinalı-Uzunhacı) ve (Yuvalı-Karlıköy) yolları arasında toplanmaktadır;

2- 4. Kolordu, sol cenâhımızda ve Göçerler civârındadır;

3-'Umûm ordu başkumandanlığı vekâletinden alınan emirnamede kolordumuzun düşmana mukâbele ile 2 ve 4. Kolorduların düşman ta'arruz etmesi lüzûmu ve bu hareketin bugün icrâsı lüzûmu bildirilmişse de bugün ve yarın 'ahvâl-i hevâiyyeden dolayı icrâsı mümkün olup olmadığı kolordularca bilinemeyecek mevaddandır;

4-Karârgâh şimdilik Sinanlı'dadır”.

Bundan sonra 2. Kolordudan saat 13 târîhli raporu ve 4. Kolordudan da verilen [487] kolordu emri sûreti ve “irtibâtın muhâfazasına, müttehiden harekete ve

vaz'iyetin iş'ârına himmet buyrulması ricası" ve nihâyet gece 2. Kolordunun 20 Teşrîn-i evvel 328 târîh ve saat 19 işaretli raporu gelmişti.

Velhâsıl 20-21'de 1. Kolordu kıta'âtı sûret-i 'umûmyede şöyle bulunuyorlardı:

Uşak fırkası bir kısmıyla Sinanlı'da kısm-ı küllîsiyle Uzunhacı ve KaraMahmudta idi.

2. fırka Sinanlı şarkında mevzi almak gayretinde bulunmuştu ve yeni kumandan Şevki Paşa kumandayı deruhte eylemişti; El altındaki kuvvet 5 ve 6. Alaylarla 2. Topçu alayından 'ibâretti, diğerleri meydanda yoktu ki fırka kumandanı bunlara ancak 26 Teşrîn-i evvelde Büyükçekmece'de rast gelebildiğini zikrediyor ve müşârun ileyh, kolordu Erkân-ı Harbiye reisi sıfatıyla olan raporunu şu sözlerle bitiriyor:

"... Açlık ve ekmeksizlik felâketin başlıca müsebbibidir. Tekmîl bugünler esnâsında yalnız Lüleburgaz ve Sinanlı'da olarak 2 defâ, o da mikdâran gayrı kâfi, ekmek verilebilmişti.."

Müretteb 1. Fırkaya gelince Nâsır Paşa azledilmiş ve müşârun ileyh de fırsatı nimet bilerek Çerkezköy üzerinden İstanbul yolunu tutmuştu. 3. Alay, her üç taburunu toplamış olan 1. Nişancı alayı, yeniden buna rabt edilen Y 16, T 2, Y 8, T 2 mitralyöz K 3, K Harbiye, K 8 olarak kâmilin Sinanlı'da idi. Ali 'Osman Bey fırka kumandan vekâletini deruhte eylemişti.

3- 20 Teşrîn-i evvelde 4. Kolordu

Geceyi Sinanlı'da geçiren kolordu karârgâhı 20 sabahı Göçerler'e gelerek kıta'âtını tanzîme, dağılanları toplamaya çalışmış. "İndel i'câb müdâfa'a olunmak üzere" (Göçerler-'Osmanlıköy) yolunun tarfeyninde ve Beyazköy deresi şarkında bir de mevzi-i müdâfa'a intihâb eylemişti. Bugün 'askere ekmek verilmiş ve emr-i i'âşede bir derece tanzîm edilmişti.

Hava soğuk ve yağmurlu idi.

Bir taraftan da dünkü ahvâl orduya yazılarak "ne yapılmak iktizâ ediyorsa "hemen emri" ile berâber orduya hâkim olmak üzere burayı teşriflerini" 'arz ve istirhâm eylemişti.

Kolorduyu toplamak husûsunda masrûf-ı mesâ'î muvaffak olamamıştı; İzmit ve 12. Fırka kumandanları efrâdın dağıldığını, toplanamadığını bildirmekte devâm eylemişti; 'umûmi akın istikâmeti Çorlu idi. Fırka kumandanları "efrâdımızı toplayınız biz toplayamamıyoruz" diye kolorduya mürâca'ât ediyordu. Kolordu da bunu ordudan istemekle vazîfesinin îfâ edildiğini zan eyliyordu.

[488] TU Y 12, T 2 [12. Fırkanın] Sinanlı'da olduğu anlaşılmış, celbine ve fırkasına ilhakına tevessül edilmişti.

Bu sırada öğleden evvel başkumandanlığın 19 minh saat 23 dakika 30'da 1. Kolorduya verdiği, 2 ve 4. Kolorduların 1. Kolordu karşısındaki düşmanın yanlarına ta'arruz etmesi hakkındaki emri 1. Kolordudan, saat 9 dakika 30 târihiyle gelmiş ve kolordu ilâveten "biz şimdilik dağılmış olan 2. Uşak fırkalarını Sinanlı civârında toplamakla meşgûlüz. Düşman üzerimize gelirse burada mukâbele edeceğiz. Gelmezse toplanır toplanmaz ileriye atılacağız" demişti.

Bunun üzerine 4. Kolordu da fırkalarına, saat 12 dakika 25'te bahisle hazırlık emri vermişti. Bundan sonra da şu emir verilmişti:

“1- (Sofular-Yeniler-Seyitler) hattına kadar düşmandan eser yoktur. Vâsıf Bey müfrezesi [7-9 tabur] Hacılar'dadır. 12. Fırkaya rabt edilen bu müfrezenin ve fırkanın nizâm-ı harbi merbûdudur;

2- Kolordu yarın Sofular hizâsına kadar ilerlemek azmindedir;

3- Yarın öğle vakti 12. Fırka Göçerlerin garbındaki köprüde; İzmit fırkası Göçerler ile Beyazköy arasındaki mahâlde cephe 'Osmanlı köyüne olarak ictima edecektir..”

Buna merbûd 12. Fırka nizâm-ı harbi şöyle idi:

Kumandan: Miralay Fevzi Bey erkânı harb Binbaşı Vâsıf Bey.

Y 35 (Hafız Rıfat Bey): Y 35 T 1, 2, 3 ve Keskin taburu, 34. Mitralyöz bölüğü

Müretteb 1. Alay (Kaymakâm Sâmi Bey): İzmir, Bornova, Menemen; Develi taburları

Müretteb 2. Alay (E.H Binbaşı Süleyman İlhami Bey): Akdağ, Alaca, Kayseri ve Yozgat taburları

Müretteb 3. Alay (E.H. Binbaşı Rüştü Bey) Gemlik, Muğla, Atranos taburları

12 nişancı taburu, Sûvâri bölüğü, topçu taburu, İstahkam bölüğü, 2 Seyyâr Hastane, sıhhiye bölüğü, Helyosta.

İzmit fırkasına da kısım-ı küllîsiyle Göçerlerde Sille taburuyla Beyazköy'de olan şu taburlar rabt edilmişti: Konya (100), Sille (600), Kara Biga (350), İkinci Biga (350), İnebolu (650), Çanakkale (350) mevcûdlu.

Vâsıf Bey kumandasındaki ikmâl taburunun Y35 taburlarına taksimi emredilmişti.

Sûvâri fırkasından da 19 keşfiyat ve harekâtı hakkında rapor gelmişti ki mühim noktaları şunlardı:

“3 sùvâri alayıyla 1 piyâde alayı ve 3 batarya kuvvetinde düşman Seyyitler civârından vadyi tak'îben [489] Büyük Karışdıran istikâmetinde ilerlemiş ve sùvârisi Büyük Karışdıran hizâsındaki ağırlıklarımıza ta'arruz etmişse de tard edilmiştir. Düşmanın 3 sùvâri alayıyla 1 taburu 19-20'de Büyük Karışdıran'da kalmıştır. Meşinli ve Küçük Karışdıran dün saat 17 dakika 30'da düşmandan hâlî idi.

4 gündür birşeyden haberimiz yoktur. Fırka 'Osmanlı çiftliğinde kalacaktır.”

Buna cevâben saat 18 dakika 20'de gönderilen kolordu emri de şudur:

“Şimdi alınan ordu emrinde sùvâri fırkası kolordunun emrine verilmiştir. Göçerler ve Kavakdere'de 20-21'i geçirmekte olan 4. Kolordu, toplandıktan sonra Sinanlı civârındaki 1. Kolordu ile müttehiden (Satıköy-'Ahmedbey) istikâmetinde ilerlemekte olan düşmana karşı şiddetle mukâbele edecektir. Binâ'en'aleyh yarın sùvâri fırkası kısım-ı küllîsinin (Paşaköy-Akçaköy)'e ilerlemekle berâber (Tatarlı-'Ahmedbey-Evrensekiz) istikâmetlerini keşfedecektir. Karârgâhını da kolorduya takrib edecektir. Binbaşı Vâsıf Bey kıta'âtının nerede olduğunun bildirilmesi”.

Bu sırada saat 14 dakika 30 târihiyle 1. Kolordudan ve sûreti orduya gönderilmiş olup evvelce görülen rapor da gelmişti. Ahvâl-i 'umûmiyye herhâlde 4.

Kolordu kumandanlığına çok fenâ gelmişti ki Abuk Paşa saat 19 dakika 30 doğruca başkumandanlığa -evvelce görülen acı- ve kendisinin saftan hârice çıkarılmasını teklîf eden raporu göndermişti.

Velhâsıl bugün 4. Kolordu sûret-i ‘umûmiyyede bulunduğu yerde kalmıştı; 12. Fırka ‘Osmanlı köyde, İzmit fırkası da Kavakdere ve Beyaz köyde toplanmakla meşgûl olmuştu. Topçu Y 12 T 2 yine Sinanlı’da kalmıştı.

Vâsıf Bey taburları da Hacılar’da kalmıştı.

4- 20 Teşrîn evvelde Müstakil Sûvârî Fırkası

19-20 Teşrîn-i evvel gecesini kısm-ı küllisiyle ta Ohlas çiftliğinde geçiren sûvârî fırkası, aldığı müte‘addid emirlerin te’sîriyle 20 sabahı ancak ‘Osmanlı çiftliğine kadar ilerleyerek akşama kadar buralarda kalmış ve 20-21 Teşrîn-i evvel gecesini de burada imrar eylemişti.

Yaptığı işler, başlıca garbtan gelen gerek perakende efrâd kabilelerini ve gerekse irtibâtını kaybetmiş birlikleri hep Çorlu’ya göndermekten ‘ibâret kalmıştı. Ezcümle Yozgat ve Elmalı taburları, cem‘an 1100 kadar efrâdı toplamış olan ve Bandırma alayı kumandanının idâresinde bulunan Bandırma, Gönen, Mihaliccik, Kepsut taburları, Uşak alayından Kula, Kasaba taburları bu meyânda idi.

Kezâlik kendi 2. Alay bataryasını da taşıyamayacağını düşünerek sûvârî fırkası her ikisinin hayvanlarından ve malzemesinden istifâde ederek yanında bir batarya alıkoymuş ve diğerini, za‘îf ve yorgun hayvanlar ile Çorlu’ya iâde etmişti.

[490] Sûvârî fırkasının vaz‘iyeti ‘umûmiyyeye ve ‘umûmi maksat ve akarârlara vakıf olmadan yaptığı şu işler -eğer başka bir hâl ve şekil tahassul etseydi- çok muzır olabilirdi: birçok kıta‘ât, iyi kötü müte‘addid birliklerinden mahrûm edilmişti ve geriye gönderilmişti!

Keşfiyyat netîcesi çok ehemmiyetsizdi, esâsen Bulgarlar hâl-i tevakkufta olduklarından mühim bir netîcede fi‘l-hakîka elde edilemezdi.

Sûvârî fırkası bugün Şark Ordusu’ndan: “(Çorlu-Ahırköy) hattına düşmanın sûvârisinin tecâvüzüne mâni’ olmak ve bilhâssa Karışdıran ve Muratlı yollarını kapamak, Muratlı’daki demiryol köprülerini behemehâl tahrîb etmek” emrini almış ve bu maksatla tahrîb müfrezeleri de göndermişti. Velhâsıl gecenin hululü ike ‘Osmanlı çiftliğinde istirahat geçilmişti.

[491] Üçüncü Bâb

20 Teşrîn-i evvel 328 Vaz‘iyet ‘Umûmiyyesi Hakkında

Tedkîk ve Kısa Bir Geriye Bakış

[Kroki Numara 20]

Lüleburgaz Meydân Muhârebesi, 15 Teşrîn-i evvel 328 günü Karaağaç garb sırtlarındaki kendiliğinden nasıl başlamışsa başladığının altıncı günü olan 20 Teşrîn-i evvel 328’de de öylece kendiliğinden nihâyet bulmuş oluyordu; kendiliğinden, çünkü bu muhârebenin ihzârı ve gerek idâresi ve sûret-i hitâmı üzerinde tarafeyn büyük ve orta kumanda heyetleri hemen de gayr-ı müessir kalmışlardı.

Bulgar büyük sevk ve idâresinin bu bâbdaki ilk fa‘aliyeti orduları ve fırkaları, yanlış f‘arâzîyelere müstenid hatâlı maksatlarla cenûb-i şarkîye doğru bir cephe yürüyüşü icrâsına sevk eylemekten ‘ibâret kalmıştı. ‘Osmanlı büyük sevk ve idâresi de ancak, kolorduların durmak hakkındaki metalibini kabûl etmek sûretiyle

Bulgarların Karaağaç hattı üzerinde Türk ordusuna tesâdüf etmelerini temîn sûretiyledir ki bu muhârebenin ibtidârında müessir olmuştu.

Bulgarların doğru yanlış, her ne ise yine bir planları vardı, fakat ‘Osmanlı başkumandanlığının böyle bir planı da yoktu; verilen emirlerin maksada müteallik kısımları yerine sadece (kemâl-i şiddetle, gayretle, sebatla,..) gibi kelimeler kâim olmuştu.

Binâ’en‘aleyh 15 Teşrîn-i evvel günü Bulgarlar Lüleburgaz etrafında kabûl ettikleri ‘Osmanlı kitlesine karşı kendi zanlarınca her istikâmette bir yürüyüş mesâfede bulunacak sûrette yürürken sol cenâhlarıyla ansızın Karaağaç garbında düşmana tesâdüf etmişler ve sol cenâh müntehalı ve yanlarının Vize istikâmetinden yakın bir tehdîd ve tehlikeye ma‘rûz bulunduğunu anlamışlar ve bu istikâmete karşı elde bulunan bir tek livânın kâfi gelemeyeceğini görmüşlerdi. Bu esnâda sağ cenâhları ise -plana muvâfık sûrette- düşmana tam bir yürüyüş mesâfede bulunuyordu!

Bugün ‘Osmanlı kolorduları da hâlâ 10 Teşrîn-i evvel günü verilen ric‘at emrinde yalnız yürüyüş hedefleri olarak mezkûr bulunan Lüleburgaz, Türkbey, Karaağaç mevâkiinin şark sırtlarında yek-diğeriyle irtibâsız ve ittihatsız olarak -keen- bir müdâfa‘a muhârebesi kabûlüne hazırlanmakta idiler ve hazırlıkları henüz çok ibtidai bulunuyordu. 10 Teşrîn-i evvel emrinde kendisine Pınarhisar mevkii yürüyüş hedefi olarak verilmiş olan 3. Kolordu ise sevk-i tabîi ile durabilmiş olduğu Vize mevkiinde henüz perîşân [492] bir hâlde bulunmakta iken gerideki yegâne topluca muhârebe birliği olan 17. Kolordu, üç gün evvel bulunduğu Karaağaç hattından alınarak bu hattın 1.5 yürüyüş gerisine götürülmüş ve orada istirahat bırakılmış bulunmakta, külliyetli tâze taburlar ve bir hayli bataryalar ise gayrı mu‘ayyen ve mütereddid bir sevk ve idârenin te‘sîriyle Karaağaç hattının 1, 2, 3, 4, .. yürüyüş gerilerinde her tarafa serpilmiş olarak ve ne yapacağını bilemeyerek dolaşmakta idi.

Böylece 15 Teşrîn-i evvelde tarafeynde yek-diğerine karşı adeta müsavi derecede çok gayrı müsâ‘id vaz‘iyette tesâdüf etmiş oluyorlardı ve ya‘nî herhangi taraf ki kendisini çabuk toplar ve karşı tarafın gayrı müsâ‘id vaz‘iyetinden -bir plana tevffikan- sür‘atle istifâde imkânını temîn edebilirse o taraf çok mühim netîce alabilirdi.

Fakat meydan muhârebesinin sonuna kadar, tarafeyn büyük ve orta sevk ve idârelerinden hiç birisi buna da muvaffak olamamışlardı; meydan muhârebesinin hiçbir noktasında mu‘ayyen maksat ve gâyeleri istihsâle me‘mûr merkez sıkletler teşekkül edememiş, hatta bil‘akis ötede beride kendiliğinden tekasüf eden kuvvetler büyük ve orta sevk ve idâre heyetleri tarafından tekrar parçalanmış, kuvvetler bilhâssa bizim tarafta parça parça muhârebeye sürülmüş, beheri ayrı ayrı adei muvaffakiyyete hiç olmazsa netîce alamamaya mahkûm bırakılmış, daha ilk anda muhtelif muhârebe grupları arasında mevcûd olmayan irtibât ve ittihad sonuna kadar da mevcûd olamamıştı.

Muhtelif muhârebe günlerine ‘âid şu vaz‘iyet kuvâ hulâsaları bizi bu bâbda vâzıh sûrette tenvîr eder:

Muhârebe meydanının genişliği, sağ [şimâl] hadd-i fasılı (Soğucak-Üsküp) hattı, sol [cenûb] hadd-i fasılı da Ergene nehri olarak kesirsiz 36 km idi; bu tûlun şimâldeki takrîben 15 kmsi (sağ cenâh-2. Şark Ordusu) hissesine isâbet eylemiş ve

mütebâki 20-21 km si de (sol cenâh-1. Şark Ordusu) muhârebelerine sahne olmuştu. Buna nazaran 15 Teşrîn-i evvel akşamı vaz'iyet hulâsası şöyle idi:

Sol cenâhta muhârebe hattındaki Türk kuvveti 7/91-2/26-35 nizâm harbindeki 52.500 tüfek, 1500 kılıç, 32 makineli tüfek ve 139 top idi. Bu kuvvetin sağ cenâh ve merkezi karşısında 4,5 ve 6. Bulgar fırkalarının 7. Livâsında 56 tabur, kesirsiz 50.000 tüfek azami 24 seri ateşli ve 18 âdî ateşli bataryada 168 top, 2.000 kılıç, 40 makineli tüfek bulunuyordu. Ya'nî tarafeyn kuvveti aşağı yukarı mütevazın idi. Bulgarların 1. Ordularının 1 ve 10. Fırkaları 32 taburda azami 30.000 tüfek 12 seri 6 âdî âdî ateşli bataryada 72 top, birkaç yüz kılıç, 32 makineli tüfekle 20 km daha garbta idi; bu kuvvet 16'da geç vakit 'Osmanlı sol cenâh müntehasına, nihâyet 17'de istenilen bir noktada müessir olabilirdi.

[493] Bulgar sol cenâh müntehasındaki 5. Fırkanın 2. Livâsı da 8 taburda kesirsiz 7.000 tüfek ve muhtemelen 12 top ve 8 makineli tüfekle bizim 7/40-8-15 nizâm harbindeki 3. Kolordumuzun 18-19 bin tüfek, 28 makineli tüfek, 450 kılıç, 60 top karşısında bulunuyordu.

Buna tarafımızdan 700 kılıç, 8 makineli tüfek, 4 top kuvvetindeki müstakil süvâri livâmızda inzimâm edebilirdi. Binâ'en'aleyh 16 Teşrîn-i evvel gününde vaz'iyet-i ibtidaiyyede kesirsiz 70 bin tüfek, 2700 kılıç, 68 makineli tüfek, 203 toptan mürekkeb bir Türk kuvveti, 57.000 bin tüfek, 56 makineli tüfek, 2000 kılıç, 180 topa mâlik 3. Bulgar ordusuyla çarpışacaktı; Binâ'en'aleyh tefevvuk-ı adedî bizde idi 16 akşamına doğru Bulgarların buna sağ cenâhlarında inzimâm edebilecek 30000 tüfek, 72 top ve 32 makineli tüfeğine karşı ise bizim de en geç 16 akşamı iltihâk ederek 17 sabahı sağ cenâhımıza te'sirini gösterebilecek kesirsiz 21 tabur 3 batarya da 15 bin tüfek, 12 topumuz vardı.

Binâ'en'aleyh 17 günü tarafeyn yine şu kuvvetlerle karşılaşmış olacaktı:

Türk ordusu: 85 bin tüfek, 3 bin kılıç, 68 makineli tüfek, kâmilen seri atışlı 215 top.

Bulgar ordusu: 87 bin tüfek 2300 kılıç, 100 makineli tüfek, 120'si 'âdî atışlı 252 top.

Binâ'en'aleyh 17 Teşrîn-i evvel günü için de vaz'iyet-i 'umûmiyye hiç de aleyhimizde değildi, bil'akis bundan sonra da her an yeni kuvvetlerle takviye edilmek imkânına mâlik olmamıza mukâbil Bulgarların gerisinden bugün de gelecek bir ihtiyât kuvvetine mâlik olmamaları çok lehimizde bir nokta idi.

Hatt-ı muhârebenin her iki cenâhı arasında mevcûd büyükçe boşluk, takviye kıta'âtının 15'de bulundukları mahaller [Saray, Uzunhacı, Azbağ] ve bunlara ilâveten vaz'iyet-i 'umûmiyye-i sevkü'l- ceyşiyenin daha müsâ'id olması i 'tibârıyla 15 Teşrîn-i evvel gününden i'tibâren 'Osmanlı muhârebe planının hutût-ı 'umûmiyyesi şunlar olmak lâzımdı:

Sağ cenâhtan netîce-i kat'iyeye maksadıyla ta'arruzî hareket; bu esnâda sol cenâhın düşmanı tesbît ve tevkîfî. Hatta sol cenâh düşman tak'îbi karşısında çekilmeye dahi mecbûr olsa sağ cenâhtan ta'arruza devâmımız ve kat'i bir netîceyi sür'at-i mümkinine ile almamız takdîrinde bu mahzûr hâlimden çıkar; faydaya münkalip olurdu.

16 Teşrîn-i evvel için 'Osmanlıların da fikr-i 'umûmsi fi'l-hakîka buna yakın idi; vaz'iyet-i harbiye 16'da değilse bile 17'de sağ cenâhtan kat'i bir muvaffakiyyet

istihsâline müsâ'id olacak sûrette inkişâf eylemişti. Fakat ne çâre ki burada orta sevk ve idâre tamâmen iflas etmiş, büyük sevk [494] ve idârenin -velevki etraflı bir plan hâlinde olmamakla berâber- muvâfık olan fikr-i 'umûmisi ve gerekse küçük sevk ve idârenin fa'aliyet ve fedâkârlığı boşa çıkmıştı.

Bulgar büyük sevk ve idâresi ise 'Osmanlı büyük sevk ve idâresi kadar olsun muvaffak olamamış, 16 Teşrîn-i evvel için 15'de tesâdüfen teşekkül etmiş olan Karaağaç garb ve cenûb-i garbisindeki merkez sıkleti [ki bizim 2 ve 1. Kolordumuzun 30 bin tüfek -15 muhârebesi zâyîâtı hâric olarak- 91 topu karşısında 7 livâda 50 bin tüfek, 168 top ile bulunuyordu], tekmi'l muhârebe cephesine karşı parçalanmış ve hâssaten merkez ve sağ cenâhta tefevvuk-ı 'adedîyi bizim tarafta bırakmak hatâsını irtikab etmişti. 1. Ordunun en münâsib tarz-ı istihdamı derpîş edilmemişti.

Ma'a-hâzâ 'Osmanlılarda -evvelce görüldüğü üzere- bu Bulgar hatâsından istifâde edememiş ve bil'akis sol grubun sağ cenâhında, Karaağaç önünde mevziî ve fakat mühim bir sarsıntıya ducâr olduklarından o gün sûret-i 'umûmiyyede Bulgar lehine hitâm bulmuş 'add edilebilirdi; 17 için Bulgarların şimdiye kadarki hatâlarını tamir etmelerine çok müsâ'id vaz'iyet husûle gelmişti: Bulgar 1. Ordu 17 akşamı yetişerek kısm-ı 'azamıyla hatta girmiş ve bulunduğu cenûb cenâhta Bulgar 6. Fırkasının bir livâsı da bulunmak sûretiyle 4. 'Osmanlı kolordusunun, 11-12 bin tüfek ve yalnız 24 topu ve süvâri fırkasının 1000 kılıç, 8 topu [zâyîât dâhil] karşısına Bulgarlar 5. Livâda 37-38 bin tüfek 85-90 top ve 1800 kılıç toplamışlardı. Bu vaz'iyet cenûb cenâhtan 'Osmanlı sol cenâh müntehâsına kat'i bir darbe indirmeye ve düşmanı heyeti 'umûmiyyesi ile şimâl-i şarkîye atmaya çok müsâ'id idi ve böylece vaz'iyet-i 'umûmiyye-i sevkül ceşîyeye de çok müsâ'id bir plan kâbil-i tahakkuk olurdu. Bu esnâda Bulgar merkeziyle sol cenâhtaki 7 livâsının 50.000 tüfek 168 topu, 16 muhârebesi ile 2. Kolordunun sarsılmış ve saftan hâric çıkmış kıta'ât-ı müstesnâ; diğer zâyîât dâhil olarak 'Osmanlı merkez ve sağ cenâhının 17'de bâliğ olabileceği azami 60.000 tüfek 143 topu pekala tesbît ve tevkîf edebilir ve hatta 16'daki muvaffakiyyetini kısmen tevsi'a bile muvaffak olurdu. Fakat Bulgar büyük sevk ve idâresi bu defâda mümâsil hatâyı yaptı: sağ cenâhtaki merkez sıkletinden 3. Ordu livâsını şimâle, 'Osmanlı merkezi karşısına almak sûretiyle bunu 1/5 nisbetinde za'îf lattı; buna rağmen merkez ve sol cenâhında tamâmen âtıl kaldı. Sağ cenâh ise yine haiz olduğu tefevvuka rağmen belki küçük sevk ve idârenin beceriksizliği ve kâbiliyetsizliğinin netîcesi olarak yine bir netîce alama'adı, tarafeyn tekmi'l meydan-ı muhârebede karşı karşıya münhasıran cephe muhârebesiyle akşamı etti ve 16 gününün bir derece Bulgar lehine hitâm bulması kâbil-i kabûl olmaya mukâbil 17 günü muhârebe nokta-yı nazarından tamamem Bulgar 'aleyhine hitâm buldu.

[495] Fakat ne çâre ki 17-18'de 'Osmanlı sevk ve idâresi ızhâr-ı "aciz ve i'tirâf-ı mağlûbiyet etmiş ve sol cenâhını geriye almak karâr ve emriyle meydan muhârebesini Bulgarlara bırakmıştı; böylece istihkak-ı kesb etmedikleri muvaffakiyyeti Bulgarlara biz kendimiz bahş ve ihsan eylemiştik. Diğer cihetten 17'de biz de kendi sağ cenâhımızda arzu ettiğimiz darbeye sırf orta sevk ve idârenin iflası, 3 ve 17. Kolorduların ve 3. Fırkanın yolunda hareket etmemesi yüzünden adem-i muvaffakiyyete uğramıştık. Yoksa talih burada bize büyük bir fırsat bahşeylemişti:

Yorgun üç Bulgar livâsı, 22-23 bin tüfek, 72 top karşısına lâ-akall 35 bin tüfek, 92 topla hareket imkânına mâlik iken bunu yapamamış idik.

18 Teşrîn-i evvelde Bulgar sağ cenâh ve merkezi böylece sadece sıkı bir ta'kîble azami semere istihsâline muvaffak olacak bir vaz'iyete mâlik olmuştu; Bulgarlar böyle yapsaydı bizim için "ne kurtarabilirsek kâdır" diye derhâl geriye gitmekten başka yapacak birşeyimiz kalmazdı.

Fakat 18'de Bulgarlar bunu yapamayınca vaz'iyeti 'umûmiyye bir hamlede lehimize dönmüş ve bu defâ bulgarlar bize sağ cenâhta mühim ve kat'î bir netîce kazanarak tekmi'l 'âkıbeti harbi tebdîl edecek bir fırsat vermişlerdi. 4. fırkanın uzun müddet âtil kalması sâyesinde 5. firkaları karşısında, bugün belki tâze 14 taburla takviye edilerek 'umûmi mevcûdu 45.000 tüfek ve 92 topa bâliğ olması çok mümkün sağ cenâhımız bulunuyordu; eğer yine 3 ve 17. Kolordular ve 3. Fırka yolda hareket etse idi yıkârîki hesâbdan hâric olan 3. Fırka, Bulgar 4. Fırkasının geç vakit harekete geçen aksâmını-hakîkâtte olduğu misilli- çok kolay tevkîf ederken 3 ve 17. Kolordularımız bulgar sol cenâhını hiç olmazsa ric'ate icbâr edebilirdi ve bu takdîrde ise tekmi'l bulgar ordusunun- bu orduda hakim fikir ve ruha göre- 19da 'umûmi ric'ati mecbûri olurdu.

Fakat biz yine kuvvetlerimizi parça parça muhârebeye sokmuş ve tevhîd-i hareket edememiş ve hatta orta derecede bir muhârebe sevk ve idâresi kudretini gösterememiş olduğumuzdan bu defâda Bulgarlar tehlikeden kurtulmuştu ve biz 19 Teşrîn-i evvel için Bulgarlara yine lâ-akall 18'deki derecesinde kıymetli bir fırsat bahşetmiştik. Bundan istifâde için Bulgarların 19'da 'umûmî bir ta'arruza ve ta'kîbe geçmeleri tamâmen kâfi idi.

Fakat bi'l-mukâbele Bulgarlar da 19'da bunu beceremeyince ma'rûz kaldığımız tehlike haylice tenakuz eylemişti. Ma'a-hâzâ bizim için artık ne 19'da ve ne de 20'de bir ümid-i muvaffakiyyet kalmamıştı.

Binâ'en'aleyh 'Osmanlı büyük sevk ve idâresinin ve hatta 18-19'da, en geç 19'da 'umûmi ric'at emri vererek imkân bulunursa bir kere de Ergene boyunda tecrübe-i talihe karâr i'tâ' eylemesi mecbûrî olmuştu fakat biz bunu da yapamayınca 20'de dahi Bulgarlara ikmâl-i zafer fırsatı bahşetmiş olduk. Velhâsıl son fırsat olarak Bulgarlar da bundan istifâde edemeyince meydân muhârebesi de kendiliğinden hitâm bulmuş oldu..

[496] Şu hulâsa bize gösteriyor ki bu meydan muhârebesi baştan başa bir cephe muhârebeleri şeklinde devâm etmişti ve cephe muhârebelerinin 'âkıbet-i tabîiyyesine uğrayarak nihâyet bulmuştu: Düşmanı hatt-ı ric'at-i tabîisi ortasından çekilmeye icbâr eylemiş ve bunda serbest bırakmıştı.

Gerçi meydan muhârebisini bidâyetten i'tibâren bir cenâh ve yan manevrasıyla tevhîde vaz'iyet-i 'arâzî müsâ'id değildi; şimâl dağlarla muhattı; cenûbtan Ergene'nin cenûbuna geçerek harekete cephenin bâliğ olacağı tûl-i azîm hesabıyla za'îf Bulgar ordusu muvaffak olamazdı. Velhâsıl şark-garb hattı üzerinde bulunurken şimâl-cenûb hattına karşı çark ederek muhârebeye mecbûr olan Bulgar ordularının şark-garb hattı üzerindeki vaz'iyet-i ibtidâiyyesi dahi daha uzaklardan yürüyüş kollarının düşmanın cenâh ve yanına tevcîhi sûretiyle bir kuşatma darbe ve manevrası ihzârına müsâ'id değildi.

Fakat meydan muhârebesinin tarz-ı ibtidâr ve devâmı muhârebenin muhtelif günlerinde, doğruca cephe hareketinin temdîdi, sûretiyle düşmanın cenâh ve yanına ve bilhâssa sevkü'l-ceyşçe çok hâssas olacağı bir yanına karşı te'sîr icrâsına müsâ'id fırsatlar bahşeylemişti. Nitekim Anibal dahi (Kan)'da yan ve geri darbesini uzaktan ihzâr etmemiş, doğruca meydân-ı muhârebe üzerinde tertîb ve icrâ eylemişti. Fakat her iki taraf bu imkândan dahi istifâde edemeyerek meydan-ı muhârebe üzerinde yarım kalacak ve bilahare tamamlanabilecek bir imha netîcesini temîn ve istihsâl edememişlerdi.

Bu bahse hitâm verirken her iki tarafın süvâriyelerinin de meydan-ı muhârebe üzerinde atım vazîfesinin düşmanın en hâssas noktalarına ateş kuvvetini sür'at ve suhûletle naklederek yetiştirmek olduğunu anlayamamışlar ve seyirci kalmakla iktifâ eylemişlerdi.

Edirne'nin de bugünlerde tamâmen menfî kalması bizim için herhâlde zararlı olmuştu. Daha 16'da şark ve cenûb-i şarkî istikâmetinde yapılacak kuvvetli bir hurûc Bulgar 3. Fırkasının 1. Livâsını durdurmak ve belki de 1. Ordudan da 1-2 livâyı üzerine çekmek sûretiyle Lüleburgaz meydan muhârebesinin lehimize ikmâlî uğrunda mühim bir te'sîr yaptırılmış olurdu. Fakat diğer birçok şeylerde olduğu gibi bu da bidâyette kimsenin hatırına gelmemiş, düşünülüp, vakit geçmiş olarak emredilince de bu defâ kale kumandanı bunu yapmamayı müreccah görmüştü; gerçi kale kumandanının sarf-ı nazar etmesine sebep başka şeylerdi, fakat netîce i 'tibârıyla hurûcun vakti fi'l-hakîka geçmişti.

[497]

Üçüncü Kısım: Türk Ordusunun Çatalca Hattına Ric'ati ve Bulgar İleri Yürüyüşü

21 Teşrîn-i evvel 1328

Altı günlük meydan muhârebesinde dûçâr olduğu za'af ve bî-tâbî kadar ma'neviyyâtı da sarsılmış olan Bulgar ordusu sonuncu muhârebe hatlarından pek kısa bir mesâfede bile ileriye yürümek ve ta'kîb eylemek kudret ve azmini irae edememesi hasebiyle Trakya seferinin Çatalca Meydan Muhârebesi'ne kadar sûret-i devâmı tarafeynin yek-diğeriyle alâkadar ve hâl-i temâsta olmaksızın bir geri ve ileri yürüyüşler hâlinde Çatalca hattının içine ve önüne hareketinden 'ibâret kalmış idi. Bu sebeble ufak mikyâstaki münferit Çorlu muhârebe temâsından başka esâslı bir vak'ayı ihtivâ etmeyen bu safha-i harekâtın gün gün ve iki tarafı birlikte zikir ve tedkîkine lüzûm görülmemiştir; her iki ordunun harekâtının ayrı ayrı kısaca telhisi kâfi ve daha muvâfık olacaktır.

Kezâlik meselâ 'Osmanlı ordusunu terkip eden kıta'ât dahi sûret-i 'umûmiyyede yek-diğeriyle irtibât ve temâsta bulunmaksızın geriye yürümüş olduklarından bunlar dahi ekseriya beher gün 'umûm harekâtın zikri sûretinde değil, her kolun ve kıtanın birkaç günlük hareketi bir arada olarak yazılacaktır.

I. Fasil

'Osmanlı Ordusunun Çatalca Hatt-ı Müdâfa'asına Ric'ati

21-26 Teşrîn-i evvel Günleri

[Kroki 21,22,23, 24]

Birinci Bâb

21 Teşrîn-i evvel 328 Günü

Karârgâh-ı ‘Umûmî

Ric‘at hakkındaki tedâbîri ikmâlen şu emirler verilmişti:

[498] Saat 7’de emir zâbitleriyle 1 ve 2. Şark ordularına:

“1- 1 ve 2. Şark orduları Ergene hattında ba’de’l-ictima başka bir emir beklemezsizin, yek-diğeriyle tevhîd-i hareket ederek dünkü emirde beyân olunduğu üzere Çatalca hattına doğru yürüyüşe başlayacaklardır.

2- Ordu karârgâhları her gün bulunacakları mevkileri vakit ve zamânıyla büyük Karârgâh-ı ‘Umûmîye bildireceklerdir;

3- Büyük Karârgâh-ı ‘Umûmî bu akşam Çerkez köyünden hareketle yarından i’tibâren Hadımköyünde bulunacaktır.”

Bu esnâda silahlı, silahsız perakendeler, yaralılar, firâiler, her rütbede zâbitler hâssaten Vize istikâmetinden Çerkezköy’üne amaya başlamışlardı. Bu hâl bir taraftan Karârgâh-ı ‘Umûmî treninin sür‘at-i hareketini ta‘cile başlatmış ve diğer taraftan şu emirlerin i’tâ’sını dâî olmuştur:

1. ve 2. Şark ordularına: “Ordunun, gayrı muntazam bir hâle gelen ric‘atinin tanzîmi için sarf ve mesâ’î edilmesi ve gönüllü kıta‘âtın çete ve fedâi sûretinde dümdârlar teşkîl ile ric‘atin himâyesi elzemdır. Çerkezköy’ünde Bahr-i Siyah Ereğli’si taburundan Binbaşı Süleyman Bey kumandasıyla 2 bölük ile diğer bir takım tâze redif kıta‘âtı mevcûd olduğundan 1. Şark Ordusu bu kıta‘âtla dümdâr teşkîl ederek ric‘ati temîn edecektir. En son kıt‘anın çekilmesiyle berâber nakli gayr-ı kâbil erzakın mahvı ve dümdârdaki süvârinin civârda erzak bulunan köylerdeki erzakı da ihrâk etmesi. Çorlu’daki erzak ve eşyâ-yı sâirenin arabalarla Silivri’ye nakli ile oradan bahren Dersaadet’e sevkî.”

Kezâlik diğer bir emir: “Ordunun hâl-i müessifini görüp kan ağlayan ve her türlü fedâkârlık için ‘arz-ı hizmet eden birçok zâbitân olduğundan bunların kumandasına yine aynı hamiyette fedâkâr ve fedâi efrâd verilmesi ve bu sûretle teşkîl edilecek fedâi dümdâr müfrezelerini düşman tarafına sevk ederek ric‘at eden ordu ile düşman süvârisi beynindeki temâsın kestirilmesi ve mezkûr fedâi ve dümdârlar düşmanla temâsı kaybetmemek şartıyla muntazamân geriye çekilirken geçecekleri köylerde geriye kalacak ve düşmanın işine yarayacak erzak, araba vs gibi şeyleri yakıp mahvetmesi ve çekilecekleri yolların yan tarafında kalan köylerdeki erzak vesâirenin de gönüllü süvâirlerle Çerkez süvâirleri vâsıtasıyla mahvettirilmesi kemâl-i ehemmiyetle tavsiye olunur.”

Tedâbîr-i mezbûhâne diyebileceğimiz bu emirler şu anda Çerkezköyü’nde Karârgâh-ı ‘Umûmî’de hüküm-fermâ olan heyecân ve telâşî irâeye kifâyet edeceğinden hâl ve vaz‘iyet tafsîlden müstağnîdir!

Bu esnâda 1. Şark Ordusu karârgâhı da Çerkezköy’üne gelmişti “ve ordusunun ric‘atını ne sûretle tanzîm ve emreylediğini bildirmişti”. [Bu Karârgâh-ı ‘Umûmî harb cerîdesinde mezkûr ifâde olup 20 Teşrîn-i evvel gününe ‘âid Karârgâh-ı ‘Umûmî bahsindeki mezkûr ma‘lûmât derhatır edilmelidir] bunun [499] üzerine saat 14 dakika 30’da 2. Şark Ordusu’na şu emir gönderilmişti: “1. Şark Ordusu Teşrîn-i evvelin 22. Günü (Velimeşe-Çorlu) 23. Günü (Çerkezköy-Seymen) 24. Günü (Gelbe- [Sinekli istasyonu garbında] – Alabanlı çiftlik) 25. Günü (Kadıköy-Bigados) hatlarından hareket etmek üzere yürüyüş icrâ edeceğinden 2. Şark

Ordusu'nun buna göre harekâtını tanzîm ederek Büyük Karârgâh-ı 'Umûmî'yi haberdâr etmesi”.

Şunlar da ric'at hakkındaki son tedâbîr-i mütemmimedir:

1-1. Şark Ordusu'nun daha evvelki iş'ârı üzerine, Harbiye Nezâretine, Tekirdağı'ndaki erzak ve mühimmatı İstanbul'a sevk için bir iki gemi, şehri bahren müdâfa'a için bir harb gemisi 'azamî emredilmiş ve Tekirdağı'na iki bölük piyâde tahsîsi (!) Şark Ordusu'na yazılmıştır;

2- Sadâret, perakende efrâdın İstanbul'a gelmeye başladığını, süferânın mürâca'âta ibtidâr ettiğini bildirmiş, bunun üzerine Harbiye Nezâreti'ne bu efrâdın kâmilten hemen Hadımköy'üne sevkî, mu'ayyensiz efrâdın terhisî yazılmış, Çatalca kumandanlığına da bu gibi efrâdın orada alıkonarak tahkîmâtta kullanılması emredilmiştir;

3- Yine Harbiye Nezâretine, Çerkezköy, Sinekli, Silivri, Kabakça, Bigados, Isparta kale, Hadımköy, Çatalca mevâkiine dün bildirilen ekmek ve yemek “dakika fevt edilmeksizin iddihârı” te'kîd edilmiştir.

Bir taraftan da Harbiye Nezâreti, bidâyet-i seferberlikte Selanik'te vaz-ı yed edilmiş olan Sırp topları ve mühimmatının batarya hâlinde teşkîl edildiği [yalnız zâbitân ve efrâd] el-yevm mühimmâtın terkîb ve tecrübesi ile iştilal edildiğini bildirmiş, diğer taraftan bu sabah Sinekli ile Kabakça ve Hadımköy ile Çatalca aralarında iki trenin yoldan çıktığı haber alınarak keyfiyetin bir eser-i kâd olması vârid-i hâtır” olmuştur.

4. kolordudan, 20 minh saat 16 dakika 30 târihiyle Göçerler'den gelen bir raporda çok bedbîn idi: 12 fırkanın cem'an yekun 300 bekaya efrâdı, topçu taburu, istihkam bölüğü ve fırka karârgâhından 'ibâret kaldığını, İzmit fırkasının mülhak taburlarla berâber 3 bin nefer, 1 topçu taburu ve karârgâh kaldığı; Çanakkale fırkasından mütebâki 3-4 taburun da buna ilhak edildiği ve böylece tekmiî kolordunun ancak iki alay kadar piyâde ve 6 batarya ve 1 istihkam bölüğü hâlinde bulunduğu bu sebeble bu kuvveti “mümkünse bir fırka hâline sokup Fahri Paşa kumandasına verdikten ve bunu da 1. Kolorduya ilhâk eyledikten sonra” açıkta kalacak olan 4. Kolordu ve 12. Fırka karârgâhlarının hangi kıta'âta kumanda edeceklerinin ve nereye gideceklerinin emrine intizâr eylediği bildiriliyordu, rapor muharebât-ı sâbika hakkındaki ba'zı tafsîllattan sonra -ilâve-i mütâla'a olarak- “daha geri [500] hatlara çekilip birkaç gün istirahatden sonra artık orada bütün mevcûdumuzla düşman-ı mütecâvize mukâbele imkânı hâsıl olur” diyerek tahtında müstetir, Çatalca hattına ric'atı teklîf eyliyordu; hâlbuki Abuk Paşa müsterih olabiliirdi: Bu lüzûm başkumandanlık vekâlet-i celîlesince, kendi raporundan 6 saat evvel takdîr edilerek emredilmiş, ve fakat ne çâre ki bu bâbdaki emr-i âliye, emir irtibât ve muhâbereye masrûf himemât (?) dolayısıyla yed-i devletlerine vâsıl olmamış bulunuyordu!!..

Edirne'den şu rapor gelmişti:

1-19 Teşrîn-i evvel târihiyle: “16 Teşrîn-i evvel günü icrâ olunan mühim ve muvaffakiyyetli muhârebeden sonra 2 gün sükunetle geçmiştir. Nizâmiye kıta'âtı pek yorgundur, zedelenmiştir. Ma'a-hâzâ bir mucib emir 20 Teşrîn-i evvelde (Musabeyli-212 tepesi) hattına karşı bir hurûc yapılacaktır. Düşmanın bir livâ kadar tahmîn olunan kuvveti 10 Teşrîn-i evvel saat 14 dakika 30'da Demirhanlı'dan Kayıplar

istikâmetine geçmiştir. Düşman, (Tatarköy-Kulaklı-Çiftlikkoyunlu-Lorsin-Kemâlköy-Akpınar-Kösehamza çiftliği-Sofular-Karayusuflu-Karakasım) hattında ihâta hattı te'sîs etmiş ve kademe kademe avcı siperleri ile hattı daraltmakta bulunmuştur. Düşmanın Balon parkı Kemâl köyünde, ağır topları Kemâlî'de ve Koyunlu civârında Maraş'a karşı bulunmaktadır.

19'da bir düşman tayyaresi şehre me'âl-i hezeyân atmıştır".

Fakat, Edirne "vah vah boşuna hurûc yapmış oldu" denirken, müte'âkıben gelen 20 Teşrîn-i evvel târîhli şu rapor bu endişeyi izâle eylemişti; Edirne'de de emir kumanda tezebzübü başladığı görülmüyordu:

"1- şimdiye kadar 4 muhtelif noktada icrâ kılınan hurûc muhârebelerine iştirâk edebilen 25 bin kişilik kuvve-i nizâmiyemiz, 2700'ü mecrûh olarak 4.000 zâyîât vermiş ve ekser nizâmiye taburları 5 zabitle kalmıştır;

2- Bugün kale karşısındaki düşman kendisine iltihâk ve muâvenet eden Bulgar köylülerinden mâ-'adâ 28-30 tabur tahmîn edilmektedir. [Enfes! Hâlâ karşısında 8-9 ve 3. Fırkalar olarak 8 livâ, 64 tabur bulunduğunun farkına varamamıştır! M. N.];

3-Bu kuvvete karşı kale el-yevm yalnız kıt'a-ı nizâmiyeye istinâd etmekte ve kuvve-i redifeden kat'iyen ümid-i müdâfa'a ve hizmet beklenmemektedir;

4- Binâ'en'aleyh kale âtiyen bir hücum-u cebriye ma'rûz kalırsa o vakit iktidâr-ı müdâfa'a gösterebilmesi matlub-ı âlî bulunduğuna göre ba'demâ ufak tefek hurûclar müstesnâ olmak üzere, kaleden uzak hurûclar icrâsından sarf-ı nazar etmek lüzûmu ma'rûzdur."

[501] Bir taraftan da Sadâret ile şu muhâbere cereyân eylemişti:

Evvelki gün Sadâret'e çekilmiş olan 19-20 târîhli [20 sabahı] telgrafta cevâben Sadâretten 20 Teşrîn-i evvel târîhiyle şu cevâb gelmişti:

"19-20 minh târîhli telgrafnâme-i devletleri Meclis-i Vükelâ'da mütâla'a olundu. Vaz'îye-i hâzîrâ-i siyâsiyyemize nazaran Şark Ordumuz'un Bulgarlara karşı muvaffakiyyeti; hiç olmazsa bir mevki-i müstahkem tutarak aylarca şedîd mukâvemeti temîn olunabildiği hâlde düşmanlarımızın menâbi-i 'askeriye ve iktisadiye ve mâliyesi haleldar olacağından bu kadar müddet harbde sebat etmeyerek musâlahaya temâyüle mecbûr olacakları; husûsan garb ordusu dahi 1-2 hatt-ı müdâfa'a te'sîsiyle Makedonya'nın tamâmen düşmanlarımızın yedine geçmediği ve bu noktaların zaptı müşkil olduğu isbâta muvaffak olduğu sûrette şer'âid-i sulhiyyenin tahfîf-i mazarratı mümkün olabileceği ve buna imkân bulunamayıp da ordular adem-i muvaffakiyyete uğradığı ve şark ordularımız hüdâne-kerde bir ric'at-i gayr-ı muntazama ile düşman tarafından İstanbul'a kadar ta'kîb olduğu takdîrde ise şer'âid-i sulhiyyenin pek muzır bir şekil iktizâb ederek teşebbüsât-ı siyâsiyyenin müsmîr olamayacağı anlaşıldığından vaz'iyet-i hâzıra-i 'askeriyemizin mâhiyet-i hakîkiyyesi kemâ hiye hakku-hâ bilinerek işin cihet-i siyâsiyyesi ona göre idâre olunabilmek üzere âtîde muharrer mevâdd hakkındaki ma'lûmât ve mütâla'a-i 'aleyhlerinin 'âcilen istifsârı tezekkür kılınmıştır:

1- Garb ordumuzun bir iki noktaya cem'îyle orada birer Plevne vücûda getirerek Makedonya'da temdîd-i mukâvemet mümkün değil midir?

2-Şark ordumuzun bir ve ikinci kısımlarının el-yevm tutmuş oldukları hatlar ne dereceye kadar kâbil-i müdâfaadır. Kuvâyı imdâdiye almak husûsunda tarafeyn ordularının farkaları nedir?

3- Bulgarların alabileceği kuvâ-yı imdâdiyeye mukâbil ordumuzun takviyesi mümkün olduğu hâlde ne yapılacaktır?

4- Bir veya 2. Şark ordumuzun biri hüdânekerde bir adem-i muvaffakiyyete uğrarsa mezkûr ordular hangi hatt-ı müdâfaaya çekilecektir ve bu muntazamân ric‘at edebilir mi?

5-Çatalca’nın te’mîn-i müdâfa‘ası ne kadar ‘askere ve ne mikdâr topa mütevakıftır? El-yevm Çatalca’da ne kadar ‘asker ve ne mikdâr top vardır? Üst tarafı ne kadar müddet zarfında nerelerden gönderilecektir? İcap eden tertîbât ve ihkamat icrâ ve ikmâl edilinceye kadar şark ordularımızın Bulgarları tevkîf ve işgal ederek Çatalca’yı sûret-i mutlaka ve mükemmelede ihkâm ve müte‘assir-i sukut bir hâle ifrâğ edebileceğimiz te’mîn olunabilir mi?

[502] 6- Muhârebeye nihâyet verilmek üzere i‘câb eden teşebbüsât-ı siyâsiyye bilâ-ifâte-i vakit lâzım mıdır?

Bâlâda muharrer es’ileye mâdde-be-mâdde gâyet vâzıh ve kat’i bir sûrette cevâb i’tâ’sı Meclis-i Vükelâ kararıyla mütemennâ ve teşebbüsât-ı siyâsiyye icrâsı muktazi olduğu hâlde tehhür vukuuna ve bu yüzden vahâmet hudûsuna mahal kalmamak üzere ecvibe-i lâzimenin bir saat evvel izyârı ma‘rûzdur.”. Meclis-i Vükelâ’da bu telgraf tesvîd edilirken, Karârgâh-ı ‘Umûmîden dün ric‘at emirleri verildikten sonra 19 târîhli telgrafa zeylen iş‘âr edilmiş olan husûsâtın henüz vâsıl olmadığı anlaşılmakla berâber, Başkumandanlık Vekâleti buna hemen şu cevâbı yazmıştı:

“2. Şark Ordusu evvelce de ‘arz olunduğu üzere bize müsâ‘id sûrette harb etmekte olduğu hâlde dün mezkûr ordu dahi gayrı muntazam bir sûrette ve firâr hâlinde ric‘ate başlamış ve esnâ-yı ric‘atte kıta‘ât yek-diğerine karışmış ve perîşân olmuş bulunduğundan o cihetten de ümid-i muvaffakiyyet münkatı‘ olmuş ve ‘umûm ordu pek fenâ bir vaz‘iyete dûçâr olmuştur. Bu sûretle ordumuzun Ergene hattında dahi cemi mümkün olamayıp Çatalca hattına doğru çekilmekte bulunmuştur.

1 ve 2. Şark orduları 5 gündür devâm eden son muhârebede hayli mukâvemet göstermiş ve takrîben 20.000 raddesinde zâyiâtâ dûçâr olmuştur. [Bir hesâb ve kitaba gayr-ı mürtenid rakamdır. Vesîka ve mikdâr istinâd kabûl etmemelidir. M. N.] Binâberîn istifsâr buyurulan mevâdd-ı âtiyeye ber-vech-i ‘âti cevâb arz olunur:

1- Plevne’de kuvve-i ma‘neviyyesi mütezelzil olmamış bir ordu bulunduğu ve o esnâda kılâ-ı erba‘a dâhilinde ve Şıpka’da kuvâ-yı mühimme-i şâhâne-i ‘Osmaniyye düşmanı sarsmakta devâm ettiği hâlde garb ordusu bil‘akis düşman önünde ric‘at ederek sarsılmış ve ekser kıta‘âtı firâr hasebiyle pek za‘îf lamış bir ordu bulunduğu binâ’en o cihette birer Plevne vücûda getirmesi mümkün değildir. [Vak‘ayı bu sözü iptal etmiş, bil‘akis İşkodra ve Yanya müdâfa‘aları Sadrazamın fikrindeki isâbeti göstermiştir. M. N.] Vâkı‘a Yanya ile İşkodra henüz düşmana karşı mukâvemette ber-devâmsa da bunların asıl garb ordusuyla münâsebetleri dolayısıyla harekât-ı ‘askeriye üzerindeki te’sîrleri hemen mefkuddur [‘Acâib! Yunan ordusunun kısm-ı küllîsini Karadağ ordusunun kaffesini daha şimdiden tevkîf etmiş ve Sırp

ordusundan da kuvvet çekmeye başlamış olan bu mevkillerin mukâvemeti nasıl istisgâr edilebilir? M. N.]

2- Şark Ordusu'nun ahvâl-i mesrudeye binâ'en Çatalca hattında cem' ve tevkîfi bile ancak geriden tâze kıta'ât celbi sâyesinde kâbil olabılıp buna muvaffakiyyet hâsıl olursa vâkıa orada müdâfa'a kâbil olabilir; ancak Bulgarların Makedonya'dan getirecekleri 3-4 Bulgar ve Sırp fırkasıyla ya'nî 100.000 kişi ile takviye-i kuvvet eylemelerine karşı bizim ancak Erzurum'dan kâbil-i sevk 2 fırkamız ya'nî 15.000 kişi kalmıştır. [Ne hesâb! M. N.] Suriye'den gelecek fırkalardan Kolera hasebiyle sarf-ı nazar edilmiştir. Bi't-tabî 3. Müfettişlikten ya'nî şarkî Anadolu'dan diğer kıta'âtın celbi şarkî Anadolu'nun boş kalmasını mûcib olacağından mâ-adâ bu harbe iştirâk etmek için vakit dahi müsâ'id değildir.

[503] 3- Bu hâlde ordunun Çatalca hattında iâde-i intizâmı mümkün olursa orada müdâfa'adan başka yapılacak bir şey kalmamıştır;

4- Şark Ordusu zâten gayrı muntazam ve karışık bir sûrette ric'at edimektedir. Şimdiden sonra bu ric'at bir kat daha intizâmıdan ârî olacaktır;

5- Çatalca'nın temîn-i müdâfa'ası için şimdi elde mevcûd kuvve-i 'askeriyye ile Erzurum'dan gelmekte olan 2 nizâmiye fırkası derece-i kâfiyede olması muhtemelse de bunların orada tevkîf ve iâde-i intizâm edebilmeleri ve işbu kuvve-i 'askeriyyenin toplanını dahi berâber getirebilmesi şarttır. Hâlbuki yağın yağmurlardan dolayı yolların bataklık bir hâlden bulunmasından nâşî toplanın bir kısm-ı a'zamı terk edilmiş olduğundan kısm-ı cüzîsinin Çatalca hattına getirilmesi me'muldür. El-yevm Çatalca'da 4-5 batarya kadar top varsa da eski usûldeydir. Orada Dersaadet'te bulunan Taşralı efrâdan teşekkül etmiş 2 redif fırkası dahi vars da kıymet-i harbiyeleri yok demektir. Oraca yapılacak tahkîmâtın ikmâlina kadar Şark Ordusu'nun Bulgarları tevkîf edemeyeceği izahat-ı mesrûdeden müsteban olmuştur;

6- Bu hâllere göre harbe nihâyet verilmek üzere i'câb eden teşebbüsât-ı siyâsiyyenin bilâ-ifâte-i vakit icrâsı lâzımdır. Çatalca hattının tertîbât ve ihzârâtı görülmek üzere bugün Hadımköyüne hareket edileceği ma'rûzdur. [Bizzat firâra güzel bir kulp takılmış oluyor! M. N.]

Bu iki telgrafın yek-diğeriyle mukâyesesi ne kadar mûcib-i ibrettir! İçlerinde 'asker azası kalmamış olan bir heyet-i vükela, 'askerî bir heyeti âliye olan başkumandanlık vekâleti karârgâhına nisbet, harbin mahiyetini, siyâsetle münâsebetini ne kadar iyi anlamıştı: Sadrazam, harbi hâzırın bir yıpranma harbi olduğunu sebat ve mukâvemetin asıl bulunduğunu, bu yapılmazsa siyâseten harbe nihâyet vermek demek, memleketin hükm-ü idamını iözalamağın gâyet vâzıh sûrette gösteriyordu; (Heyet-i âliye-i 'askeriyye) ise şimdiye kadarki muhârebelerde adem-i muvaffakiyyet hâsıl olduğunadn artık hiçbir ümîd kalmamış olduğuna adeta teslim-i silahtan başka çâre kalmadığına kâni bulunuyordu ve hatta "siz böyle şeyleri bilemezsiniz ma'nâsında olarak Sadrazam'a ders vermeye kalkıyordu!..

İleride göreceğiz ki başkumandanlık ve Sadâret sonuna kadar böyle ayrı düşünmüşlerdi, Sadâret "mutlak Çatalca'da sebat edip muvaffak olmalısınız" derken Karârgâh-ı 'Umûmî "hayır yapamayız" demekte ısrâr eylemiş ve bu muhâberât esnâsında Çatalca muhârebesi kendiliğinden olup biterek Sadrazamın fikrini tasdîk eylemişti..

Karârgâh-ı ‘Umûmî bir taraftan bu dedikodularla meşgûl iken diğer taraftan gittikçe sinirlenmiş ve bir an evvel Çerkezköy’den kaçmaya göz dikmişti.

[504] İlk karâr ve emir, Karârgâh-ı ‘Umûmî treninin gruptan sonra tahrîki ile yarın sabaha karlı Hadımköyüne muvâsalatı merkezinde idi fakat firâriiler toplandıkça heyecân ziyâdeleştikçe, hatta Çerkezköy civârlarında bile Bulgar süvârîsi aranmaya ve beklenmeye başlamış -ve hiç unutmam- civârdaki yüksekçe bir yere dürbünlü zâbitler konarak garb istikâmetini tarassut etmeye ve Bulgar süvârîsi gelip gelmediğini ihbâr eylemeye me’ûr edilmişlerdi..

Binâ’en‘aleyh daha öğleden evvelki saatlerden i‘tibâren demiryolu komiseri ve kumpanya sıkıştırılmaya ve karârgâh treninin derhâl tahrîki istenmeye başlanmıştı. Fakat Çerkezköy’den trenle kaçabilmek bir mes‘ele-i azîme idi:

İstasyondaki külliyetli ifrâz hatları kâmilten trenlerle dolu olduğu gibi Çorlu istikâmetinde, İstanbul istikâmetinde dahi tek yol üzerinde müte‘addid trenler manevra bekliyordu. Karârgâh-ı ‘Umûmî treni ise çıkmaz sokak gibi bir kör hattın sonuna çekilmiş bulunuyordu.

Bu sebeble birçok menevralardan sonra nihâyet karârgâh treninin İstanbul istikâmetine gitmesine müsâ‘id bir hat vaz‘iyeti husûle gelebilmiş idi ve saat tam saat 15 dakika 30’da İstanbul’a müteveccihen hareket etmiştik. Esnâ-yı hareketteki şu manzara pek ibret-‘âmizdi: trenin etrafına binlerce silahlı silasız perakende efrâd dolmuş, hareket hazırlığını seyrediyordu. Tam hareket başlayınca bunlar ‘âdetâ bir ağızdan “yuha! Paşalar kaçıyor!..” diye bizi -tam yerinde- alkışlamaya başlamışlardı ve teessür ve hi‘câbımızdan hep saklanmıştık..!?

Böylece Karârgâh-ı ‘Umûmî 9 gün kadar burada kalmış ve ahvâlî “ba’de’l-islâh ‘avdete muvaffak olmuştu!

Karârgâh-ı ‘Umûmînin bundan sonraki fa‘aliyeti artık Çatalca hattına inhisâr eylemişti ki ileride ayrıca zikredilecektir.

[505] 2. Bâb 21-22 Teşrîn-i evvel günlerinde 2. Şark Ordusu

2. Şark Ordusu Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin ric‘at emrini ne zamân aldı? Bunu şimdilik Muhtar Paşa’nın kitabındaki şu satırlardan başka tenvîr edecek bir vesîka yoktur: “Saray’da 3. Kolordu kumandanını [Ya’nî Hakkı Paşa’yı. M. N.] ve erkânını görürdüm. Aldığım tafsîlâta nazaran bu zevât 20 sabahı Doğanca’da benden ayrılıp şoseye doğru giderken Cemâl Bey fırkasının kâmilten bozgun bir hâlde ric‘at ettiğini görmüşler ve orada durdurmak mümkün olmadığından ‘askerle berâber Vize’ye kadar gitmişler, orada sâbık 18. Kolordu kumandanı Hamdi Paşa ile Pertev Paşa’ya tesâdüf etmişler; ordunun (Istranca-Çerkezköy) hattına alınması Karârgâh-ı ‘umûmîce mukârrer bulunmasına mebni 3. Kolordunun dahi Saray’a ric‘ate ibtidâr etmesi müsammem olduğunu haber almışlarmış. Binâ’en‘aleyh Vize’de bir müfreze terk ile hemen Saray’a ric‘ate devâm olunmak üzere Hakkı Paşa tarafından âtîdeki emir i‘tâ‘ edilmiş:

Kaymakâm Cemâl beye, Hasan İzeet Paşaya, Miralay Fuâd Ziyâ beye, hafif süvârî livâsına, 2 ve 8. Süvârî alaylarına, topçu kumandanı miralay Nuri beye Vize’den, 20 Teşrîn-i evvel 28, saat 13 adkika 30.

“1-Düşmanın 1 ve 2. Şark ordularını yek-diğerinden ayırmak ve 2. Orduyu Istranca üzerine atmak istediği anlaşılıyor;

2- 1 ve 2. Şark orduları Ergene suyunun gerisinde ve Saray ile Karahasan köyü arasındaki sırtları işgal etmek üzere hatt-ı mezkûre hemen yürüyüşe başlayacaklardır. Kolordumuz dünkü gün galip geldiği hâlde bir taburun sebatsızlığı ma‘alesef tekmiîl hatta sirâyet etmesine sebep olmuş ve bu perîşânlığı tamir için bilcümle kıta‘âtla Ergene gerisindeki mevziye girmek üzere hemen Saray istikâmetine çekilmeye karâr vermiştir;

3- Koordunun ric‘atini himâye için Sandıklı ve Nevşehir taburlarıyla burada bulunan 2 batarya ve hafif süvâri livâsı (?), 2 ve 8. Süvâri alaylarından mürekkeb müfreze erkânı harb Kaymakâmı Mustafa bey kumandası altında dümdârı teşkik edecektir. Dümdâr mevzisi (Vize-Pınarhisar) şosesi tarafeyninde ve Vize’nin takrîben 2 km ilerisindeki sırtlardır;

4- Ağırlıklarla katarlar kıta‘âttan evvel Saray istikâmetine tahrîk edileceklerdir;

[506] 5- Kolordu Karârgâhı çekilmekte olan kıta‘âtın arkası alındıktan sonra Saray’a hareket edecektir.

3. Kolordu Kumandanı Mehmed Hakkı

Fakat bu emir saha-yı tatbîke girmemişti: Cemâl Bey Fuâd Ziyâ Bey ve Hasan İzzet Paşa bu emri ancak 21 Teşrîn-i evvelde Saray’da almışlardı.

Nitekim Ordu Kumandanı Muhtar Paşa da hiçbir ric‘at emri almadığı ve kendisi de bir ric‘at emri vermediği hâlde, 20 Teşrîn-i evvel akşamı kendi hâlini şöyle hikâye etmektedir:

“... Vize’ye akşam saat 17 dakika 30 sıralarında vardım ve şehrin bir sürü başıboş ‘asker tarafından yağma edilmekte olduğunu gördüm. Hükûmet konağını metrûk buldum. Ben 3. Kolordudan ayrıldıktan sonra orada (?) firârımsı bir ric‘at vuku‘ bulduğu ve cümlesinin müsta‘celen Saray’a gittiği anlaşıldı. Herşey hâliyle terkedilmişti. Bu sırad Pınarhisar istikâmetinden bir süvâri kıtasıyla Binbaşî Halil Efendi geldi ve kendisinin 2. Alaydan olduğunu, yeni kolordu kumandanından aldığı emirle piyâde kâmilin çekilinceye kadar dümdâr süvârisi olarak Soğucak dere kurbunda kaldığını ve şimdi de Saray’a gideceğini söyledi. Düşman ve civâr kıta‘ât hakkında ma‘lûmâtı yoktu, esbâb-ı ric‘at de öğrenilemedi (!) gerçi düşmanın bizi tak‘îbe kıyâm eylemesi ve gece gelip Vize’yi işgal eylemesi gayrı muhtemel idiyse de çete hâline girmiş bozgun ‘asker arasında kalmak da münâsib görülemediğinden saat 18’de Saray’a müteveccihen hareket olundu.. bir hayli tehlikeler geçirdikten sonra nisfu’l-leylede Saray’a vâsıl olabildik..”

Böylece 20 akşamı ve 20-21 Teşrîn-i evvelde 2. Şark Ordusu karârgâhı ve bunun hâssaten muhteliy 3. Kolordusu inhizâm ve inhilâl-i tam hâlinde Saray’ akmıştı; sûret-i ‘umûmiyyede kimse ric‘at emri almamış fakat büyük küçük herekes kendiliğinden Saray yolunu tutmuştu. 20-21’de burada 2. Ordu kumandanı Mahmud Muhtar Paşa, 3. Kolordu kumandanı Hakkı Paşa, Konya fırkası kumandanı Cemâl Bey, Afyonkarahisar kumandanı Miralay Şükrü Bey, Amasya, Ankara, Yozgat, Kayseri fırka kumandanları paşalar hazerâtı, bu meyânda 18. Kolordu, sabık 2. Ordu, lâhik kavlen 1. Ordu kumandanı Hamdi Paşa ve Karârgâh-ı ‘Umûmî 2. Erkân-ı Harbiye Reis-i Sâni Pertev Paşalar Hazerâtı 7. Fırka karârgâh heyeti, Erkân-ı Harbiye Ruesâ ve zâbitânı.. Ve gayrihim yekdiğerlerinden haberdâr olmaksızın hep Saray’a gelmişlerdi ve bunlardan son iki paşa çamura batan otomobillerini tutuşturup

yakarak, hatırlayamadığım diğer bir vâsıta ile 20 minh akşamı Çerkezköy'üne gelmişlerdi. Pertev Paşa'nın refâkâtindeki Erkân-ı Harbiye yüzbaşısı Mes'ûd Efendi de bir çıplak beygirle 20-21 gece yarısına doğru tamâmen bî-tâb ve perîşân bir hâlde Çerkezköyü'nde aramıza gelmişti..

[507] Yalnız Hasan İzzet Paşa, Fuâd Ziyâ Beyler'dir ki bir avuç 'askerle [Ma'a-hâzâ ric'at emrinden haberdâr olmamaları sâyesinde] 20-21 gecesini yukarıda görüldüğü üzere Çeribaşı köyünde geçirmişlerdi.

Anlaşıldığına göre Muhtar Paşa Karârgâh-ı 'Umûmînin ric'at emirlerini ve tertîbâtını (kısmen ve tâ kâmilin, ancak 21'de Saray'da almıştı; bugün hava açmış ve düşmanın tak'îbine dâir de bir emmare gayrı mevcûd bulunmuş olduğundan **Asaf** tadrîcen sükunete ermiş, bunun üzerine Muhtar Paşa evvel emirde Saray'da Afyonkarahisar kumandanı Miralay Şükrü Bey'i Vize'ye kadar giderek yollarda metrûk eşya, silah, cephanes, top vesâireyi toplamaya me'mûr etmişti ve bu bâbda şu emri vermişti:

"Şimdi... Kuvvetinde bir müfreze Vize'ye gönderilerek hükûmet konağıyla mîr-i mebâni ve eşya ve çadırları gaz ile ihrak edilecek, yoldaki mevâd toplanacaktır. Dün ric'at esnâsında sağ cenâh müfrezesine muhtemelen ric'at emri gitmediğinden hemen Kaymakâm Nihad Bey'e haber verilmesi, düşmanla behemehâl temâs muhâfazasını"

Mûmâ-ileyh de Amasya fırkasının Midye'den bugün gelmiş olan Köprü, Merzifon taburlarını alarak hareket etmişti bu sıra bir mitralyöz bölüğü ve 8. Sûvârî alayı da bulunarak berâber alınmıştı.

Müfreze Vize'ye gelmiş ve burasının boş olduğunu görmüştü! Fakat burada otururken 21-22'de "düşman geliyor" diye telâş başlamış ve bunun üzerine 22 sabaha karşı hükûmet konağı ve depo tutuşturularak Vize'nin 3-4 km cenûbuna ric'at edilmişti.

Buradan, bir hayli uzak hayvan yollarda metrûk 11 top, cephanes vs toplanarak Saray'a gönderilmişti. Fakat 22 minh saat 11 dakika 45 sıralarında Pınarhisar istikâmetinden 1 fırkanın geldiği ve ucunun Vize'ye yaklaştığı keşif kollarından haber alınmıştı; kezâlik sûvârî 8. Alayı 3 bölük kadar mahiyeti meçhûl kuvvetin Vize şarkında hai istirahatte olduğunu bildirmişti. Biraz sonra Vize "şarkından da 4 tabur kadar bir kuvvet geliyor" diye rapor alınınca Şükrü Bey daha ziyâde durmayı mûcib-i endişe görerek Edirköy sırtlarına çekilmişti. Nihâyet burada da "düşman geliyor" telâş başlamış, ric'at emri verilmiş, fakat bu sırada bu düşman şâyiâtına sebebiyet veren kuvvetin bir taraftan 17. Kolordu emrinde kalmış ve çekilmekte olan Miralay Mehmed Ali Bey kumandasındaki 21. Alay vesâireden mürekkep halîta diğer taraftan da Midye'den gelmekte olan Amasya ve Trabzon fırkalarının diğer taburları olduğu hayretle anlaşılmıştı..

Ma'a-hâzâ Şükrü Bey bunu fırsat 'addederek Edirköy'ü Mehmed Ali Bey'e "teslim etmiş" ve kendisi vazîfesini ikmâl ettiğine hükmederek 22-23 Teşrîn-i evvelde Saray'a 'avdet eylemişti..

Muhtar Paşa bir taraftan ber-vech-i bâlâ Şükrü Bey müfrezesini Vize'ye sürdükten sonra diğer taraftan Hakkı Paşa'ya burada iâde-i intizâmdan sonra 3. Kolordunun 23 sabahı Istanca'ya gitmesini emretmiş,

[508] Vize tarîkiyle bugün [21 minh] Azbağ'a geldiğini zaneylediği 17. Kolorduya Yeniköy, Müslümköy'ünde bulunduğunu kabûl ettiği 3. Fırkaya da Çerkezköy istikâmetinde ric'ate devâm etmelerini iş'âr ederek gece yürüyüşünü men' eylemişti.

Böylece 21 ve 22 Teşrîn-i evvelde 2. Ordu kıta'âtı sûret-i 'umûmiyyede ber-vech-i 'âtî hâl ve vaz'iyette bulunmuşlardı:

a) Saray'daki 3. Kolordu halîtası mehmâ emken iâde-i intizâma dağılmış, dağıtılmış ve birbirine karışmış olan cüz-i tamların yek-diğerinden tefrîkine çalışılmıştı; Bu maksatla 3. Kolordu kumandanlığı 21 minh saat 15 dakika 30'da Saray'dan şu emri vermişti:

“1- Düşman hakkında yeni ma'lûmât yoktur;

2- Şimdi anlaşıldığına göre merkez ve sol cenâhımız bu akşam Vize'dedir. Dün bildirildiği üzere vâki' perîşânlık sağdaki bir taburun sebatsızlığından ileri gelmiştir; kat'iyen düşmanın galibiyet ve tefevvukundan değildir;

3- Bugün ve yarın 3. Kolordu (Saray-Balçık çiftliği-Küçük Manika) mıntikasında ber-vech-i 'âtî konaklayacaktır

7. Fırka ve Konya Fırkası: (Saray-Küçük Manika) yolu şarkında;

8. Fırka ve Karahisar Fırkası: (Saray-Küçük Manika) yolu garbında

9. Fırka ve Denizli Fırkası: (Saray-Doğanca çiftlik) yolu şarkında

Yozgat, Ankara fırkaları: (Saray-Doğanca çiftlik) garbında. [Aksaray fırkasının unutulduğu görülüyor. M. N.]

4- Saray merkez kumandanı Erkân-ı Harbiye Kaymakâmı Yusuf Râsih Bey'dir. 23 Teşrîn-i evvelde Küçük Manika üzerinden Istranca'ya hareket edeceğiz”.

Bu emre istinâden Afyon karahisar fırkası mehmâ emken el altına girmişti [bi't-tabi gâyet noksân mevcûdlarla]

Ankara fırkası da cem'an bir 3.000 kadar efrâdla toplanmıştı.

7. fırka henüz ortada yoktu ve Saray'a varmamıştı. Kayseri fırkası Kayseri, Erkilet, Boğazlayan, Nevşehir taburlarıyla mevcûdları 150-200 olarak toplanmıştı.

Yozgat fırkası: Sungurlu, Mucur, Çorum taburlarıyla buradaydı. İki taburu da Vize istikâmetine top vs toplamaya gitmişti.

Konya fırkası: Küçük Manika'da toplanmakta [509] 8 ve 9. Fırkalar aksâmı Hasan İzzet Paşa ve Fuâd Ziyâ Bey ile berâber Saray'a gelmişler, toplanmaya çalışıyorlardı.

Denizli fırkası: Efrâdı kısmen Saray'da, kısmen 17. Kolordu ile berâberdi.

22, 23'e kadar efrâd kısmen i'âşe edilebilmiş, mehmâ emken el altına girmiş ve sükûnetli geçen bu iki gün az çok bir hüsn-ü netîce elde edilmesine müessir olmuştu; kıta'ât an be an dağınık cüz-i tamlarının ve efrâdının iltihâkiyle kuvvetleniyordu.

22'de ağırlıklar sûret-i 'umûmiyyede kâbil olabildiği kadar toplanarak Istranca'ya gönderilmişti.

22'de doğruca Saray'ın şimâlinde de mevziî emniyet tertibâtı alınmıştı.

Ma'a-hâzâ bu kalabâliğin artık bir kıymet-i harbiyesi yoktu; biraz karnı doyan nefer kendiliğinden İstanbul yolunu tutuyordu, Saray heyet-i 'umûmiyyesi ile bir

transit merkezi hâlini almıştı. Trabzon fırkasının Midye'ye çıkmış olan taburları da 17. Kolorduya rabt edilmek üzere Saray'a gelmişlerdi.

Hâlin ne derece nâhoş olduğunu Konya fırkası kumandanı Cemâl bEy'in 21-22'de Küçük Manika'dan 3. Kolordunun Saray'dan gönderdiği saat 11 târîhli "himmet, gayret toplanma" vs hakkındaki emrine cevâb olan şu satırları gösterir:

".. 13 Teşrîn-i evvelden beri her gün başka taburlara kumanda ettim ve 3. Kolordu muhârebesinin sağ cenâhını idâreye çalıştım. Hezîmet üzerine Saray'a geldim. Şimdi Konya taburlarının nerede olduklarını bilmem. Bunları ve topçu 3. Alayın 3. Taburunu Küçük Manika'da toplamaya çalışıyorum.."

Kezâlik Hasan İzzet Paşa'nın 22 Teşrîn-i evvel saat 9 târîhli şu raporu da şâyân-ı dikkattir:

"... 9. Fırka kıta'âtı Saray'a en son gelenler olup ve birçok efrâdın da Vize'den, her ne söz üzerine ise Çerkezköy'üne tevcîhi anlaşıldı. Şimdi yalnız 27. Alaydan 85 kadar insan vardır. 9. Fırkadan da dümdâr mevâzıyı işgal edecek ve orada îfâ-yı vazîfeye az çok muktedir olacak kıta teşkîl edemediğimi arz ederim.."

b) 17. Kolorduyu 20-21 Teşrîn-i evvel gecesi kısmen Topçu köyünde ve kısmen Azbağ'da gecelemede bırakmıştı.

21 Teşrîn-i evvel sabahı kolordu kumandanı, bir aralık Vize'yi tutmayı düşünerek emir vermişse de firkalar pek za'îf lamış ve kolordu artık inhilâl hâlini almış olduğundan tebdîl-i fikir edilerek kıta'âta Fekert'e gitmeleri emredilmişti ve bunda hareket akabinde alınan; düşmanın Çongara şarkına geçerek tahkîmât yapmaya başladığını gösteren haber de müessir olmuştu.

[510] Fekert'e yaklaşırken, 2. Ordu kumandanı M'Ahmeut Muhtar Paşa'nın gönderdiği ve -ber-vech-i bâlâ- kolordunun 23 Teşrîn-i evvelde Yeniköy'e çekilmesi hakkındaki emir de gelip bir taraftan da herkesin Saray'a gitmiş olduğu haber alınınca kolordu kumandanı kıta'âta tekrar, toplanabilen kuvvetlerin Saray'a doğru harekete devâmını emretmiş ve 21-22 Teşrîn-i evvel gecesini bir kısım kıta'âtı ve kolordu karârgâhı ile Fekert'de geçirmişti; diğer kısım efrâd ise Saray'a doğru akına devâm eylemişlerdi.

3. fırka çekirdeğinin de aynı geceyi Karabuçuk'da geçireceği haber alınmıştı.

17. kolordu kumandanlığı 'umûmî ric'at emir ve maksadından böylece ancak 21 Teşrîn-i evvel öğleden sonra habersiz olabilmişti.

Nişancı 3. Alay ve 7. Fırkaya mensûb ufak birlikler hâlinde bir kısım kıta'ât da bu gece berâberce Fekert'de kalmışlardı.

22 Teşrîn-i evvelde kolordu bekayası ve karârgâh -yukarıda zikredildiği üzere- Afyonkarahisar fırkası kumandanını bir kere daha düşman diye telâşa düşürdükten sonra Saray'a gelmişti ve kolordu burada akşama kadar mahma emken dağınık efrâd ve kıta'âtını toplamıştı.

Muhtar Paşa vürûd eden Trabzon fırkası taburlarını bir şifâhî emirle 17. Kolorduya rabt eylemişti.

Fafat yine 22 günü Saray'da sükûnet içinde geçmemişti: Kendi kıta'âtımızın düşman zannedilmesi hakkındaki yanlış haberler dalgalana dalgalana, bir düşman tak'îbi şeklinde Saray'a aksedince, bir aralık derhâl herkesin geriye hareketi takarrur etmiş ve yürüyüş emirleri verilmişti; fakat havâdisin yanlışlığı müte'âkıben

anlaşılmca 17. Kolordunun da hareketi te'hîr edilmiş, yalnız topçular Yeniköy istikâmetine gönderilmişti.

[Bazı vesâike nazaran hiç olmazsa 17. Kolordu karârgâhı ile bir kısım kıta'âtın bugün Fekert'ten Saray'a (Karlıköy-Büyük Manika) yoluyla geldikleri ve böylece kestirme 16-17 kmlik bir yol yerine 30 km daha uzun bir güzergâh ta'kîb ettikleri anlaşılıyorsa da sebep ve hikmeti bi't-tabi kâbil-i tefehhüm ve tevsîk olamamıştır].

Bu sûretle 2. Ordu kısım-ı küllîsiyle 21'de 17. Kolordu aksâmı vs ile de 22 Teşrîn-i evvelde bir cema'at-i kübra hâlinde Saray ve etrafına yığılmış bulunuyordu. Ma'a-hâzâ bu, bir hamlede Saray'ı tutmakla kendisini bir ihatâ ve imha-yı tamdan da kurtarmıştı.

[511] Üçüncü Bâb

21 Teşrîn-i evvel Günlerinde 1. Şark Ordusu Karârgâhı

20 Teşrîn-i evvel gününün Karârgâh-ı 'Umûmî ve 1. Şark Ordusu karârgâhını bahislerinde zikredildiği üzere -aksi tevsîk edilinceye kadar- 1. Şark Ordusu karârgâhının 20 Teşrîn-i evvelde, Çorlu'da ric'at emirlerini aldıktan sonra bunlar hakkında kolordularına emir göndermekte zuhûl eylemiş olması lâzım geldiğini istintâc eylemiştik. Bu esâsa göre:

1. Şark Ordusu karârgâhı 21 Teşrîn-i evvel 328 günü erkenden Çerkezköy'üne gelmişti ve ric'at emrinin kolordulara gitmediği anlaşılmca [Ki bu aleb ihtimâl ordu kumandanının bile vâkıf olmadığı bir Erkân-ı Harbiye hatâsı idi] kolordulara ric'at emri gönderilmiş [Ki muhtemelen bundan da ordu kumandanının haberi yoktu, emirler Erkân-ı Harbiyece "sûrettir" diye gönderilmiştir] ve bir müddet cereyen-ı hale intizâr edilmişti ve herhâlde esâslı bir iş yapılmamış veya yapılacak bir iş görülememişti.

Ma'a-hâzâ 1. Şark Ordusu'nun bugünlerdeki fa'aliyetine 'âid vesîkalar şunlardan 'ibârettir:

'Abdullâh Paşa hâtırâtı bu bâbda şöyle diyor:

".. Ric'at hakkındaki ilk tertîbâta göre kolordularca i'câb eden tedâbîre çalışılmışsa da [Ki ilk ve müte'âkib tertîbâtın kolordulara ayrı ayrı gittiklerim ma'lûm olduğuna göre bu zuhûldür. M. N.] Kıta'ât ergene hattında durmaksızın verilen istikâmetlere dökülmüşlerdi. Bu sebeble 2. Emirle ittihâzı emrolunan tertîbât temenniden 'ibâret kalmıştı.

Kolordular nezdindeki irtibât zâbitleri vâsıtasıyla kolorduların düşman tarafından taciz olunmaksızın çekilmekte olduğuna kanaat getiren ordu karârgâhı 22 Teşrîn-i evvelde başkumandanlık emrine tevfikân Çerkez köyünden Hadımköyüne hareket etti. [Bu da zuhûldür]; çünkü ordu karârgâhı 24 Teşrîn-i evvelde hiç olmazsa öğleye kadar Hadımköyüne gelmemişti ve 23 Teşrîn-i evvel târîhiyle 'Abdullâh Paşa imzâsıyla Çerkezköy'ünden Karârgâh-ı 'Umûmîye ileride göreceğimiz teklîf gelmişti. Binâ'en'aleyh 1. Şark Ordusu karârgâhının lâ-akall 23-24'te Çerkezköy'ünden hareket eylemiş olması lâzım gelir. M. N.] Karârgâh-ı 'Umûmî harb cerîdesinde, 1. Şark Ordusu kumandanlığından, Çerkezköy'den 22 Teşrîn-i evvel târîhiyle gönderilmiş olan şu raporun vâsıl aolduğu muharrerdir:

"Kolorduların Ergene gerisine çekilmesi için verilen emrin 36 saat sonra yed'lerine vardığı ve kolorduların çekilmeye başladıkları ve bu akşam Ergene

gerisine toplanacakları anlaşılmış ve bugün Çatalca hattına çekilmeleri hakkındaki emri alacaklarından yarından i'tibâren bu hat üzerine yürüyüşe başlamaları [512] melhûz bulunmuştur. 1. Şark Ordusunu düşmanın ta'kîb etmekte olduğu nümâyan olmaktadır. 2. Nişancı taburu Binbaşılığımdan vârid olan mesmû'âta nazaran düşmanın Saray'dan Sinekli'ye ordunun hatt-ı ric'atini kat' etmek üzere hareket etmekte olduğunun bildirilmiş olduğu ma'rûzdur".

Karâragahı 'umûmi ise buna 22 Teşrîn-i evvel târihiyle şu cevâbı vermişti:

"Evâmir-i mühimmenin vesâ'id-i muhtelifle ile tebliğinde müsâmaha gösterenlerin mes'ûl olacağının tebliği".

Velhâsıl 1. Şark Ordusu karârgâhı 21 ve 22 Teşrîn-i evvelde Çerkezköy'ünde bulunuyordu.

[513] Dördüncü Bâb

21 Teşrîn-i evvel 328'de 1. Şark Ordusu Kıta'âtı

21'de Şark Ordusu kıta'âtı sûret-i 'umûmiyyede emirsiz kalmış kabûl edilir.

1- 2. Kolordu

2. Kolordu: 20-21 Teşrîn-i evvelde, kendiliğinden 21 için Yuvalı'ya çekilmeye karâr vermişti ve bu emri her nedense, gece Topçuköyü'nde kendisi ile berâber bulunan 3. Fırkaya tebliğe lüzûm görmemişti. 3. Fırka da kolordu ile irtibât te'sisini derhatır etmemiş olduğundan 21 sabahı; kendisini Topçuköy'de yalnız kalmış olarak görmüş ve bunun üzerine saat 82'de kendiliğinden Müslimköy üzerinden Karabiçok'a hareket ile 21-22'yi burada geçirmişti ve buraya saat 15 sıralarında varmıştı. Nihâyet saat 20 dakika 15'de, 2. Ordudan 23'de Çerkezköy istikâmetine çekilmek emrini almış ve 17. Kolordunun aynı gün Yeniköy'e; 3. Kolordunun da Istranca'ya gireceğini öğrenmişti. Bunun üzerine 3. Fırka 22 Teşrîn-i evvelde Dumanca çiftliği üzerinden hareketle büyük Manka'ya gelmiş ve 22-23'de burada kalmıştı.

2. kolorduya gelince 21 Teşrîn-i evvelde saat 6 sıralarında Yuvalı'ya hareket etmişti; bu sırada Çongara şark sırtlarında sunûf-i muhtelifeden mürekkeb ve bir alay kadar bir düşmanın Topçuköy yoluyla ilerlediği haberini almış ve yolda süvârî livâsının saat 5'de dünkü keşif netâyici sonuçları olarak yazdığı rapor varmıştı.

Kolordu karârgâhı öğle sıralarında Yuvalı'ya gelince akabinde 1. Kolordudan şu raporu almıştı: [Sinanlı'dan]

"1- Bugün öğleye doğru Göçerler ve Sinanlı'da bulunabilecek topçu cephanesi kâfilesi kolordu nişancı alayı, Y16 T 2, 3 ve Y 8 T 2'den mürekkeb müfreze ile (Timurlar-Balahor çiftliği) üzerinden Topçuköy'üne sevkedilecektir;

2- 1. Kolordu, 2. Kolordu ile ordumuzun sağ cenâhının (Pınarhisar-Çongar-Topçuköy) hattına kalması hâline nazaran yarın (Çövenli-Tatarlı) hattına ilerlemeye gayret edecektir.

[514] Bu fikir 4. Kolordu ile Evrensekiz köyündeki karâragahı 'umûmiyye bugün bildirilmiştir;

3- Yarına kadar elde edebileceğimiz erzak kollarını Topçuköy'üne göndermeye çalışacağız;

4- Bugün kolordunuz ve ordumuzun sağ cenâhı ric'at ediyorsa beyhûde harekât ve sevkîyâta mahal kalmamak için müstağcelen bildirilmesi".

Buna hemen şu cevâb gönderilmişti:

“1- İleri gitmekten, ta‘arruz etmekten bâhis ve bugünkü târîhli rapor alındı. Aynı zamânda Sinanlı’da bulunduğu bilinen 1. Kolordunun Uzunhacı’ya çekilmekte olduğu istihbâr kılındı;

2- Ahvâl, vaz‘iyet, hedef, maksad ma‘lûm olmadan hiçbir şeye karâr vermek doğru olamayacağını her ân tecrübe etmekteyiz;

3- Ta‘arruz veya sebat, kuvvetle ve kudretle olur; keyif ile ta‘arruz olmaz. 2. Kolordunun mecmu’ kuvveti aç, yorgun, kuvve-i ma‘neviyyesi düşkün, ves’âid-i nakliyeden mahrûm 3500 neferdir. 1. Ve 4. Kolordular dahi bu hâlde ise 40-50 kmlik cephe üzerine tahrîk olunan bu kuvvet ne yapabilir?

4- Ordudan dahi vakit ve zamânıyla ahvâle muvâfık, mu‘ayyen ve kat‘i bir emir alınamıyor. Bu sebeble 2. Kolordu tabiat ve vaz‘iyet zoruyla kendi kendisine karâr vermeye ve hareket eylemeye mecbûriyet görüyor;

5- İstihbâra göre 17. Kolordu bu gece Mengeret, 3. Fırka Karabiçok, müstakil süvâri livâsı Sinanlı mevkiilerindedir. Düşman hakkında yeni bir ma‘lûmât alınamamıştır.

6- “Ordudan bir emir varsa onun, yok ise yarınki karârımızın bildirilmesi mütemennâdır”. Şark Ordusu’na şu rapor yazılmıştı:

Sağ cenâha tebe‘an Yuvalı’ya geldik. Bu gece süvâri 10. Alayla Karabiçok’da, kısm-ı küllî ile buradayız.

Mevcûdumuz: Kolordu Kıta‘âtı, me‘a süvâri 22 zâbit 250 nefer 153 hayvan.

4. Fırka Perakendesi: 1 zâbit 200 nefer

5. Fırka: 74 zâbit 2538 nefer, 216 hayvan, 11 top, 3 mitralyöz bölüğü

Kastamonu Fırkası: 75 zâbit 1220 nefer

132 zâbit 4208 nefer

Bu sırada Başkumandanlık’a da, Çerkezköy’de olduğu farzıyla ordudan emir alınmadığından emirsiz hareket edildiğinden şikâyeti, hâl ve vaz‘iyetin hikâyesini ve vaz‘iyetin fenâlığını musavvir ve derhâl orduyu ihyâya teşebbüsünü teklîf eden bir rapor gönderilmişti; Hâlbuki bu sırada Karârgâh-ı ‘Umûmî hareket etmiş ve 1. Şark Ordusu karârgâhı Çerkezköy’üne gelmiş olduğundan kendisinden şikayeti müş‘ir bu raporu bu kumandanlık almış ve 22’de 2. Kolorduya bir tekdîrname göndermişti.

[515] Bu sırada 1. Kolorduya da bir haber zâbiti gönderilmiş olup mûmâ ileyh nihâyet saat 20’de ‘avdet etmiş ve 1. Kolordunun saat 19 târîhli raporuna melfûf ‘Abdullâh Paşa’nın 20 Teşrîn-i evvel târîhli ve 22 Teşrîn-i evvel için verdiği ric‘at hakkındaki ordu emrini, ta‘lîmâtı almıştı; kezâlik müstakil süvâri livâsının saat 13 dakika 15’de 1. Kolorduya verdiği raporun sûreti de berâberdi.

Bunun üzerine 2. Kolordu kumandanlığı, saat 23’te hulâsaten şu emri vermişti:

“Düşmanın Çongara ve ‘Ahmedbey civârlarında olduğu, bir müfrezesi ile Topçuköy’üne ilerlediği haber alındı. Ordu Ergene gerisinde müdâfa‘a edecektir. 2. Kolordu, yarın [22 minh] Karamehmed şark sırtlarına gidecek ve bu maksatla 5. Fırka, saat 5’te (Yuvalı-Karlıköy-Velimeşe) yoluyla hareket ederek (Karlıköy-Çorlu) ve (Karamehmed-Velimeşe) yolları mültekâsının şarkında, garba karşı kalacaktır.

Kastamonu fırkası 5. Fırkayı ta'kîb ederek Karamehmed de, bunun sağında ictima' edecektir. 12. Alay, 11. Mitralyöz bölüğü, 16. Alay, topçu Y4 K5, istihkam T 2, 12. Alay kumandanı Kaymakâm Remzi Bey kumandasında 5. Fırkayı tak'îben, Velimeşe çiftliği garbındaki mültekâda kalacaktır”.

Remzi Bey kıta'âtı 22-23'te, hakikâtte Kurtdere'de bulunuyordu. Böylece 2. Kolordu, Karârgâh-ı 'Umûmînin daha 20 Teşrîn-i evvel saat 10 dakika 30'da verdiği ric'at emrini 21 Teşrîn-i evvel saat 23'te, ya'nî 34 saat sonra ancak bi'l-vâsita alabilmişti..

2- 21 Teşrîn-i evvelde 1. Kolordu

1. kolordu, bugün 2. Kolorduya ve 2. Kolorduya yardım maksadıyla bir müfreze tertîb ve sevk etmek karârında olup bu maksatla 2. Kolorduya yukarıda gördüğümüz raporu yazmış. 4. Kolorduya da bu maksatla: “.. 5 tabur piyâde ve 1 bataryadan mürekkep müfrezeyi öğleye doğru (Timurlar-Topçuköy) istikâmetine sevk ediyorum bugün Topçuköy'ünde 2. Kolordu ve karârgâhyla irtibât te'sîs ederek sağ cenâhımızın (Pınarhisar-Çongara-Topçuköy) hattında kalması ihtimâline nazaran yarın (Çövenli-Tatarlı) hattına kadar kolordunun aksâm-ı mütebâkiyesiyle ilerleyeceğim. Bu fikri Karârgâh-ı 'Umûmîyyeye de yazdım. 4. Kolordunun da kolordumuzun işbu harekâtına iştirâk etmesini rica ederim.” Raporu yazılmıştı.

Şark Ordusundan da cephe istenmiş “ves'âid-i muvâsalanın fıkdanına ve uzaklığına mebnî ordunun, kolorduları daha yakından idâre ile tevhid-i harekâtına lutf buyrulması” rica edilmiş, tedâbir-i inzibatiye tavsiye olunmuş; İstanbul'dan zâbit muallem efrâd gönderilmesi talep edilmişti!

4. Kolordu'dan da, saat 9 ve 10 târîhiyle bu fikirlere mümâsaatkâr cevâblar gelmişti.

[516] Fakat nihâyet 2. Kolordunun yukarıda mezkûr cevâbı vürut edince bu hareketten vazgeçilmiş ve süvârî livâsından da bu sırada şu rapor gelmişti:

Sinanlı'dan saat 13 dakika 15: “Çövenli'den (Tatarlı-'Ahmedbey) istikâmetindeki zâbit keşif kolundan alınan raporda düşmanın takrîben 1 alay kadar piyâde, 3 bölük kadar süvârisinin 'Ahmedbey'in garb-ı şimâli sırtlarında ve Soğucak dere sağ sâhilinde ordugâhta olarak tahkîmât yapmakta olduğu haber veriliyor. Köy ve şimâlinde birer bölük piyâde ve süvârisi vardır. Bu düşman dün de burada görülmüştü”

Bunun üzerine orduya başkumandanlığa, 4. Koorduya saat 10 dakika 20'de şu rapor yazılmıştı:

“1- Topçuköy'üne ve Kadıköyüne gönderilecek kuvvetler hareket etmek üzere iken 2. Kolordunun melfûf raporu alındı;

2- bugün saat 12 dakika 30'da Sinanlı'ya gelen süvârî livâsı, raporunda 'Ahmedbey'in garb-ı şimâl sırtlarında düşman bulunduğunu ve tahkîmât yaptığını bildiriyor. Şimdi Sinanlı'ya gelen Y 9 T 1 kumandanı, dün Çongara'dan 3. Fırkanın ric'at esnâsında düşmanın kendilerini ta'kîb ettiğini bildirdi. Buraya muhtelif kolorduların ve hatta Samsun fırkanın bile günlerden beri aç perakendeleri geliyor.

Akşamüzeri süvârî livâsından saat 17 târîhli; günün keşfiyatına 'âid şu rapor da alınmıştı:

“Düşmanın 3 bölük kadar piyâdesi Çongara şark-ı şimâl sırtlarında ve 1 bölük kadar da garbında tahkîmât yapmaktadır. ‘Ahmedbey şimâlinde bir isimsiz çiftlikte bir böük kadar piyâde var.

‘Ahmedbey köyünde bir süvâri bölüğü ve biraz piyâde vardır, köyün 4 km şimâl garbında, Soğucak dere garbında 1 alay kadar piyâde tahkîmât yapıyor. Tatarlı’da düşman yoktur. Livâ kısm-ı küllîsiyle 21-22’yi Sinanlı’da geçirecektir”.

Böylece 1. Kolordu bugün hiçbirşey yapmadan akşama varmıştı. Gurûb sıralarında gelen bir jandarma neferinin elinde birçok mazruflar görülerek alınmış ve bunların içinde nihâyet ric‘at emri çıkmıştı. Bu emir -evvelce zikredildiği üzere- ‘Abdullâh Paşa’nın Nâzım Paşa imzâsıyla geldiğini zikrelediği emir idi.

Bunun üzerine bir taraftan hazırlık yapılırken diğer taraftan bu emirler sûreti -bervachi bâlâ- 2. Kolorduya da bir raporla berâber gönderilmiş ve “1. Kolordu yarın (Sinanlı-Karamehmed) yolunu ta’kîb edeceğinden muhtelif kolların çarpışmaması için tedâbîr-i lâzime” rica edilmişti; emrin sûretine merbûd 1. Kolordu raporu da şöyle idi: saat 19.

“Ordu emri, süvâri raporu sûreti melfûftür. İşbu emirnâme kolordumuz tarafından ber-vech-i ‘âti icrâ kılınacaktır:

[517] A) Kolordumuz kolordunuzun çekilmesini temîn için tertîbât-ı lâzıme alacaktır;

B) Kolordumuzun sol kıtası vakit ve zamânıyla emirnâmede muharrer mevazii li-ecli’l-işgâl saat 10’da Sinanlı’yı terkedecektir. Sizin de o zamâna kadar Sinanlı hizâsını geçmeniz temenni olunur.

Kolordumuzun mıntıkasında bulunan köyler erzak ile mala mal olduğundan [O hâlde nedir bu açıklık? M. N.] ve binaları ise düşmanın barınmasına müsâ’id olduğundan düşmanın bunlardan istifâdesini akîm bırakmak için köyler yakılacak ve erzakın mümkün olduğu kadar geriye nakli temîn olunacaktır”.

2. Kolordudan, diğer bir raporla da 3. Fırkanın berâ-yı iltihâk, (Sinanlı-Uzunhacı-Karamehmed) istikâmetinde sevki rica edilmişti.

Bu sırada 4. Kolordu da, 2. Kolordu hakkında ma’lûmât istediğinden saat 19’da onu da cevâben bu emirlerden bahisle yarın 1. kolordunun 8Sinanlı-Karamehmed) yoluyla çekileceği ve çatışılmaması bildirilmiş ve 4. Kolordu dahi bu emirlerden haberdâr olmadığından, 2-3 saat sonra bir zâbit göndererek ordu emrinin sûretini aldırılmıştı. Böylece 1. Kolordu dahi ric‘at emrini i’tâ’sından ancak 31 saat sonra almış bulunuyordu!

1. Kolordu yarın için saat 20’de şu emri vermişti.

“1- Çongara, Tatarlı, ‘Ahmedbey, Karışdıranda düşman kuvvetleri vardır

2-Ordu, yarın Ergene gerisine çekilecektir.

2. kolordu (Yuvalı-Karlıköy) üzerinden hareketle sol cenâhıyla (Velimeşe çiftliği-Karamehmed) yolunda;

4. Kolordu, Göçerler’den hareketle sol cenâhımızda bulunacaklar;

3- 1. Kolordu saat 8’de (Sinanlı-Uzunhacı-Karamehmed) yoluyla Ohlas çiftliğinin 3 km şimâl-i şarkîsindeki sırtların gerisinde, gösterilecek yerde toplanılacaktır. Bu maksatla:

2. Fırka saat 7’de, Uşak fırkası 7.30’da müretteb fırka 8.30’da Topçu Cephe kolu saat 6’da hareket edeceklerdir.”

Erzak koluna da Velimeşe çiftliğinin cenûbunda Mandıra yazısına sevk emredilmişti. Evvel-emirde tahribat içinde emir verilmişse de ba’dehû kolordu kumandanı bundan sarf-ı nazar ettiğinden tekmîl mıntıkadaki köylerin ambarları labâ leb dolu bırakılmıştı!

21’de Uşak fırkası topçu taburu, Simav, Kedos taburuyla Uzunhacı’da, Aksâm-ı sâiresiyle Sinanlı’da idi ve cem’an 1660 insan kuvvetinde idi. Topçunun da 400 kadar atımı vardı. 2. Fırka Sinanlı’da idi. Y 4 T 1 ile NT 2 ortada yoktu. Müretteb fırka ve İzmir alayı sinanlı’da bulunuyordu.

[518] 3- Müstakil Sûvâri Livâsı

Müstakil Sûvâri Livâsı, 21’de Çövenli’den saat 13’de Sinanlı’ya gelmiş ve 21-22’de burada kalmıştı. Bu livâda bugün emir alamamış ve kime merbûd olduğunu şaşırılmış olup tekmîl fa’aliyeti semeresiz yakın keşiflere inhisâr eylemişti; vaz’iyet-i ‘umûmiyyeyi bu dahi 1. Kolordunun tesâdüfen aldığı emirlerden anlamıştı.

4- 21 Teşrîn-i evvelde 4. Kolordu

20 minh saat 16 dakika 30 târihiyle Göçerler’den doğruca başkumandanlık vekâletine şu raporu göndermişti:

“5 Nizâmiye taburuyla Bursa redif fırkasının 8 taburunun ve mevâki-i muhtelifde perakende olarak tesâdüf edilip ilhak edilen birtakım redif taburlarıyla muhtelif târihlerde takviye edilmiş olan 12. Fırkanın mevcûdu bütün, şehîd, mecrûh, kayıp ve firâr dolayısıyla 300 nefer, 1 topçu taburu, 1 istihkam bölüğü ve fırka karârgâhına tenezzül etti. İzmit redif fırkası öteden beriden toplanan taburlarla berâber ancak 3.000 nefer piyâde ile 1 topçu taburu ve fırka karârgâhı derecesindedir. Çanakkale fırkasından kalan 3-4 tabur bu firkaya ilhak edilmiştir. Şu hâlde tekmîl kolordunun bugün elde bulunan ve bizzat toplanmasına çalışılan derme çatma efrâdı ile mevcûdu ancak 2 alay kadar piyâde ve 6 batarya topçu ve 1 istihkam bölüğünden ‘ibârettir. Yalnız karârgâhı ile kalan kolordu bugün bu hâliyle isbât-ı mevcûdiyet edemeyecektir. Şu hâlin belki daha birkaç günler devâm edeceği şüphesiz bulunduğundan firâri efrâd orduca toplandırılıp yeniden taburlar teşekkül edince ve yahut tâze ‘asker îtâ edilinceye kadar kolorduca kumanda edilecek hiçbir kıta kalmamıştır. Binaberin 12. Ve İzmit firkalarına ‘âid olan ve gerekse diğer firkalardan cem2 edilen perakende efrâd ile mümkün olursa bir fırka teşkîl edilip Fahri Paşa’nın kumandasına verildikten sonra ve mezkûr fırka 1. Kolorduya ilhak edildikten sonra açıkta kalacak 4. Kolordu heyetiyle 12. Fırka heyetinin hangi kıta‘âtı kumanda edeceklerinin ve nereye gideceklerinin emrine intizâr etmekteyim.

Kolordunun kıta‘âtı Karaağaç hatt-ı müdâfa‘asına kadar muhâfaza-i mevcûdiyet eylemiş ve İzmit ve 12. Fırkasıyla 62 saat kadar pek şânâver müdâfaât ve ta‘arruzât bulunmuş, düşmanı birkaç km gerilere püskürtmüş iken hâl-i ma‘rûzun hudusuna Lüleburgaz hattına çekilmesi sebep olmuştur. [Sanki bunda kendisinin hiçbir sun’ ve taksiri yoktur, fesûbhânalâh. M. N.] Esâsen vakt-i hizada birlikte çalışıp yetiştirdiği Nizâmiye Kıta‘âtı’nın en değerli iki fırkasından mahrûm edilip onun yerine insan [519] tecâvüzî, mu‘însiz ve ta‘lîmsiz efrâdtan terkî edilmiş olan firkaların kumandasını mahzâ emre itaat maksadıyla deruhte etmiş ve şimdiye kadar vüs-u beşer fevkinde diyebilecek mertebe vazîfe-i vataniyesini îfâya çalışmışken

redif taburlarının intizâmsızlıklarına inzimâm eden zâbitsizlik, kumandansızlık gibi ordunun kıymet-i harbiyesi sıfıra indiren birçok noksânın iktihâmı ve bu ‘asker de kolorduya tevdi’ olunacak vazîfelerin ibgası imkânsız görülmüştür.

Şimdiye kadar lehu’l-hamd muhâfaza eylediğim namûs-ı ‘askerîmin ve 4. Kolordu şerefının böyle intizâmsız, âmirsiz, kumandansız, derme çatma kıta‘âtla muhâfazasını gayrı kâbil gördüğümünden pek ziyâde müteessir ve dilhûnum.

Şu hâlde hükûmet ve ordu için eslem-i tarîk teşkîlât-ı marûzenin hiç vakit geçirmeksizin mevki-i tatbîke vazî olmakla berâber şunu da ilâve-i mütâlâ‘a olarak ‘arz ederimki 4. Kolordunun şu hâl-i perîşânîsi aynıyla diğer kolordularda da nisbeten vâki‘dir. ‘askerin esâsen ta‘lîm ve terbiye ile tenmiye ve takviye edilmemiş olan kuvve-i ma‘neviyesi 5-10 günden beri icrâ edilen ileri geri harekâtla ve husûsiyle Karaağaç deresi ric‘atinden sonra büsbütün muhtel olmuş ve bu hâl düşman kıta‘âtının zuhûru ile geriye kaçmak hissini efrâd da pek garip bir sûrette uyandırmıştır. [‘Ayıb, iftira! M. N.]

Binâberîn bu ‘askerle böyle ileri hatlarla ve yarım tedbîrlerle müdâfa‘a ve mukâvemete savaştıktan ise sür‘atle ve hatta düşmanla temâsı kaybederek daha geri hatlara çekilip birkaç günler istirahat ve îade-i kuvvet ve intizâm ettirdikten sonra artık orada bütün mevcûdumuzla düşman-ı mütecâvize mukâbele imkânı hâsıl olur.

Ferik ‘Ahmed Abuk”

Tekmîl bu raporun tahtında mûnderic matlab-ı aslî 4. Kolordu kumandanının ve karârgâhının mes‘ûl iyetten, işten, vazîfeden kaçmak ve Çatalca‘ya gidip oturmak istemesi idi! Fakat hiç olmazsa etrafı bulaştırmayarak bunu açıkça söylemek cesareti olsun gösterilmeliydi..

Ma‘a-hâzâ kolordu kumandanlığı, aldığı emirlerin zarûretiyle 21 için “Sofular hizâsına kadar ilerlemek” azminde olduğunu emretmişti; bir taraftan Karamehmed de Ergene üzerine köprü kurdurmak ve bu bâbda 1. Kolordunun yardımını temîn eylemek niyetinde bulunuyordu.

21 Teşrîn-i evvel sabahı ne fikirde bulunduğunu şu rapordan anlarız:

Göçerler‘den, saat 9, 1. Kolorduya: “Dünkü kâğıdınızda kıta‘âtınızı toplamakla meşgûl olduğunuzu ve toplanır toplanmaz ileriye atılacağınızı yazmış idiniz. Biz de aynı hâldeyiz. Kıta‘âtınızı toplar toplamaz size muâvenet etmek üzere ileriye hareket fikrindeyiz. Ancak dünkü raporlara nazaran (‘Osmanlıköy- Hacılar-Yeniler) hattında düşmandan eser yoktur. Şu hâle nazaran düşmanla [520] temâs kaybedilmiştir. Nerede olduğu meçhuldür. Sizce ma‘lûmât varsa ve bugün ileriye hareket edecek ve yahutbaşka bir maksat ta‘kîb ediliyorsa bize de bildiriniz ki ona göre hareket edelim. Şimdilik Hacılar‘daki kuvvetimizi ‘Osmanlıköyüne ilerletmek ve perakende efrâdımızı da ‘Osmanlı köy sırtlarına kadar yürütmek niyetindeyiz.”

Bu sırada 1. Kolordudan gelmiş olan bir rapora cevâben de şu yazılmıştı:

“Göçerlerden, saat 10 raporunuz alındı. Bugün 4. Kolordu, sizin gibi kıta‘âtını toplamakla iştigal edecek ve ancak öğleden sonra Binbaşı Vâsıf Bey kmandasındaki müfreze [henüz nerede olduğu meçhuldür] ile ‘Osmanlı köyüne kadar ilerleyecek ve kıta‘ât sâiresini Kavakdere ve Beyazköy civârlarında toplamaya çalışacaktır. Şu hale nazaran eğer bugün kıta‘âtını toplayabilirse yarın sizinle tevhiid-i hareket etmek ve ordudan evvelce verilen ‘umûmi direktife nazaran yine sol cenâhınız gerisinde bulunmak üzere yarın Sofular‘a hareket edecektir. Binaberin

bugün cephane getirmek üzere tertîb buyurduğunuz müfrezelerle tevhîd-i harekât müşkilâtı zât- âlîlerince de takdîr buyrulur. Bu müfrezenin harekâtını kolordumuzun harekâtına tevfiik edip etmemek ve ya'nî Topçu köy veya Çövenli istikâmetine sevketmekte re'yinize vâbestedir”.

20 Teşrîn-i evvelde 12. Fırkaya verilen emirde 21'de şöyle bir teşkilât yapması bildirilmişti:

Müretteb 12. Fırka Kumandanı: Miralay Fevzi Bey, Erkân-ı Harb Binbaşı Vâsıf Bey.

35. Alay: Kumandanı Kaymakâm Hafız Rıfat Bey. 35. Alay, mitralyöz bölüğü ve keskin taburu.

Müretteb 1. Alay: Kaymakâm Halil Sâmî Bey, İzmir, Bornova, Menemen, Develi taburları.

Müretteb 2. Alay: Erkân-ı Harbiye Binbaşı Süleyman İlhamî Bey [Fırka 12 Erkân-ı Harbiyesinden. M. N.] Akdağ madeni, Alaca, Kayseri, Yozgat taburları.

Müretteb 3. Alay: Erkân-ı Harbiye binbaşı Rüştü Bey [4. Kolordu karârgâhından] Muğla, Gemlik, Atranos taburları.

Nişancı 12. Tabur: Binbaşı Süreyya Bey (?)

Süvârî bölüğü: Topçu Y 12 T 1, İstahkam bölüğü, 2 seyyâr hastane, sıhhiye bölüğü, Helyosta müfrezesi de kıta'âtı merbûda olacaktı (!)

Bu maksatla Bandırma, Kirmastı alaylarıyla Vâsıf Bey'in ikmâl taburu lağvedilecek ve diğer taburlara taksim edilecekti.

[521] Fakat gâyet perîşân bir hâlde ‘Osmanlı çiftliğinde bulunmakta olan 21. Fırkanın kumandanı bu emri alınca “Vâsıf Bey kıta'âtı vs nerelerdedir bilmiyorum” demiş ve bunun üzerine kolorduda “bunlar Hacılar'da toplanarak saat 13'de ‘Osmanlı köyüne harekete hazır olacaktır” cevâbını vermişti. Hâlbuki hakîkâtte kolordu dahi bunlarla irtibâtta değildi.

Fakat teşkilât daha başlamadan evvel kolordu, 26 minh saat 11 dakika 30'da 12 fırkaya verdiği diğer bir emirde nizâm-ı harbi yeni baştan değiştirmiş ve fırkanın şöyle teşkilini istemişti:

35. alay: Kendi taburlarıyla Y 34 T 3 ve nişancı T 12'den

Müretteb 1. Alay: Akdağ madeni, Alaca, Keskin, Develi taburlarından.

Bandırma Alayı: Bandırma, Gönen, Mihaliç taburlarından

Kirmastı Alayı: Kirmastı, Geyve, Balıkesir taburlarından

Ayrıca Ürgüp, Gemlik, Atranos taburları da müstakil olarak fırka emrinde bulunacaklardı ve 12. Fırka “bu kuvvetle bugün (‘Osmanlıköy-Hacılar) hattına kadar ilerleyerek 21-22 Teşrîn-i evvel gecesini burada” geçirecek idi.

Aynı zamânda İzmit fırkasına da nizâm harbinin kendi taburlarına ilâveten Karabiga, Biga, Kale-i Sultaniye taburlarından mürekkeb Biga alayı, Sille, Konya, İnebolu taburlarından mürekkeb İnebolu alayı olmak üzere teşekkül edeceği ve “evvelâ Göçerler şimâlinde toplanarak toplanarak (Beyazköy-Kavakdere) hattına ilerleyip gece burada kalınması” emredilmiştir.

Süvârî fırkasına da “herhangi bahaya mâl olursaolsun ordunun sol cenâhını setr ve muhâfaza Karışdırın'daki düşmanı tarda çalışmak, fırsat bulunca tekmiil topçu

ve mitralyözleri isti'mâl etmek" ve diğer bir emirle de "(‘Ahmedbey-Evrensekiz) hattına kadar ilerlemek" bildirilmişti.

Fakat fırkalar bu bâbda henüz hiçbir şey yapamamış oldukları bir sırada, saat 15 dakika 30 raddelerinde 2. Kolordunun ric'at etmekte olduğu hakkındaki raporuna leffen 1. Kolordunun saat 14 dakika 20 raporu gelince 4. Kolordu kumandanlığı esâsen başlayamamış olan bu harekâtı derhâl bir emirle tatil ettirmiş ve "yarın 12. Fırka 'Osmanlıköy şarkında ve (Sinanlı-'Osmanlı) yoluyla (Göçerler-'Osmanlı) yolu arasındaki hattı müdâfa'a edecek, İzmit fırkası da Beyazköy'de bulunup 12. Fırkaya yardım edecektir." Karârını ittihâzla bunu fırkalara ve 1. Kolorduya ve orduya yazmıştı.

Bu sırada süvâri fırkasından da aldığı emre cevâben şu rapor gelmişti: "... Tatarlı istikâmetini keşif, yakın keşif hududu dâhilinde olduğundan süvâri fırkasına değil, piyâdeye 'âiddir.. Fırka hâlen 1 batarya ve 2 mitralyöz bölüğüyle takviye edilmiş bir süvâri alayı hâlinedir; diğer batarya, hayvanları alınarak Çorlu'ya gönderilmiştir. Bu kuvvet bir piyâde taburu ve batarya ile bile başa çıkamaz.

[522] Yozgat, Elmalı taburlarına 'Osmanlı çiftliğinde tesâdüf edilerek Çorlu'ya gitmeleri emredildi. Bandırma, Gönen, Mihaliççik, Geyve taburları da 1100 mevcûdlu Bandırma alayı ahlinde burada görülerek bu da Çorlu'ya gönderildi. Uşak alayı kumandasında gelen Kula, kasaba taburları da keza. Cümlesine Çorlu'da i'âşeden sonra Karamahmed ve Uzunhacı'ya gitmeleri emredildi.. Enfes! Kolorduların toplamaya çalıştıkları kıta'âtı, yek-diğerinden haberdâr olmamak dolayısıyla, süvâri fırkası dağıtmaya sarf-ı himmet ediyordu!

Velhâsıl 4. Kolordu böylece akşam kadar semeresiz işlerle uğraşmış ve esâslı hiçbir şeye muvaffak olamamış, herşeyden bîhaber bir vaz'iyette kalmıştı. Nihâyet - yukarıda görüldüğü üzere- gece 1. Kolordudan "Çerkezköy'den 21 Teşrîn-i evvel târihiyle 'Abdullâh Paşa tarafından verilmiş olan" ma'lûm 22 Teşrîn-i evvel için ordu emri ve buna merbûd ta'limât gelmiş mes'ele hallolmuştu!

Bunun üzerine süvâri fırkasına: ordunun Ergene gerisine çekileceği, 4. Kolordunun yarın [22 minh9 fırkalarıyla (Göçerler-Ohlas) çiftliği ve ('Osmanlıköy-Ahırköy-'Osmanlı çiftliği) istaikamrtlerinde hareket edeceği ve ric'atin setri" emredilmiş, fırkalara da ancak 22 minh saat 1 dakika 30'da "12. Fırkanın yarın 'Osmanlı çiftliği şarkına, İzmit fırkasının da Ohlas çiftliğine gelmesi" bildirilmişti.

Fakat 22 minh sabahı verilen müte'âkib bir emirde bu, şöylece değiştirilmişti:

"Çorlu ile Karışdıran arasındaki 'arâzîye ilerlemekte olduğu anlaşılan düşman kuvvetlerinin mevzisi ma'lûm değildir (?)" ordu, Ergene şarkında mevzi alacaktır. 1. Kolordu Ohlas çiftliği şark cenûbîsinde, 4. Kolordu 'Osmanlı çiftlik üzerinden hareketle Çorlu etrafında bir mevzi tutacaktır. Her fırkadan kuvvetli bir dümdâr, kısm-ı küllî geçinceye kadar Ergene şarkında kalcaktır".

21-22 gecesini 4. Kolordu kıta'âtı hakîkâtte şu dereceye kadar kâbil-i tesbît olmak üzere geçirmişlerdi:

Kolordu karârgâhı Göçerlerde

12. Fırka: Bir taburu Hacılar'da olarak 'Osmanlı köy şarkında.

Vâsıf Bey müfrezesinin Ürgüp, Develi, Keskin, Alaca, Akdağ madeni taburları öğleden sonra Göçerler'e varmıştı. Vâsıf Bey de kolordu Erkân-ı

Harbiye'sine rabt edilmişti. Yozgat, Ürgüp, Muğla, Kayseri taburları ortada yoktu; Çorlu yolunu tutacakları tahmîn edilmişti.

[523] İzmit Fırkası: Konya, Sille, Karabiga, Biga, İnebolu, Çanakkale taburları ve kendi kıta'âtının kısm-ı küllîsi ile Beyazköy'de idi. Şile, Akhisar taburları ortada yoktu; topçu taburu hâlâ Sinanlı'da idi.

5- 21 Teşrîn-i evvel Müstakil Sûvâri Fırkası

20-21 Teşrîn-i evvel gecesini 'Osmanlı çiftliğinde geçiren sûvâri fırkası, 21 sabahı 4. Kolordudan 20 Teşrîn-i evvel saat 19 dakika 15 târîhli emri alarak fırkanın 4. Kolordu emrinde bulunduğunu öğrenmiş ve (Paşaköy-Akçaköy) hattına kadar ilerlemeye me'mûr edildiğini anlamıştı. Bunun üzerine cem'an 7-8 yüz mevcûd ve bir batarya il hareket ederek Yeniler'e gelip mevziî keşfiyatla meşgûl olmuş ve 21-22 gecesini Yenilerde geçirmişti. 22 sabahına kadar ric'at hakkındaki emri almamış bulunuyordu.

Böylece 21 Teşrîn-i evvelde 1. Şark Ordusu enkazı, vaz'iyetten bîhaber ileride yalnız başlarına kalmışlar laf ü gûzafla meşgûl olmuşlardır.

[524] Beşinci Bâb

22 Teşrîn-i evvel 328 gününde 1. Şark Ordusu Kıta'âtı

1- 2. Kolordu

2. kolordu kumandanlığı, 22 sabahı kıta'âtını Yuvalı'dan hareket ettirerek kendisi de Uzunhacı köprüsüne gelmiş ve burada 1. Kolordu kumandanlığına tesâdüf etmişti. Biraz sonra 2. Kolordu kıta'âtının da (yolu şaşırarak) Uzunhacı'ya geldiği görülmüştü. 1. Kolordu kıta'âtı da gelmişti.

Bunun üzerine evvelâ 1. Kolordu, ba'dehû 2. Kolordu kıta'âtının köprüden geçmesi tertîb edilmişse de ortada doğru dürüst yürüyüş kolu ve müessir bir emir ve kumanda mevcûd olmadığından az müddette iki kolordu birbirine karışmış ve burada azîm bir hay huy tahassul eylemişti. Bunun üzerine kolordu kumandanlığı, ric'at emrine de tevfiğ-i hareket etmiş olmak ve "bir istirahat günü kazanabilmek" için burada durmayarak Velimeşe çiftliğine yürüyüşe devâmı emretmiş ve kendisi saat 14 sıralarında buraya gelmişti, kıta'ât da saat 15'den i'tibâren bozuk düzen gelmeye başlamıştı. 2. Kolordunun 1. Kolordudan bir müfreze ile takviye edileceği hakkındaki 19 târîhli ordu emri de ancak Uzunhacı köprüsüne gelmişti! [Tam 3 günde; Erkân-ı Harbiye hizmeti anına şaheser! M. N.] 5. Fırka kısm-ı küllîsi hakikatte 22-23'de Velimeşe'ye gelebilmişse de, Kastamonu fırkası kısm-ı küllîsi, geçit müşkilâtı hasebiyle geceye kalmış; zühul eden furtınadan içine daldığı ormanlardan perîşân olarak bin müşkilâtla Taşköprü, Kastamonu, Gerece, Araç taburlarıyla Kapaklı pınarı tutabilmişti. Diğer taburlar büsbütün perîşân olmuş, Sinop alayı da Çerkezköy yolunu tutmuştu.

2- 22 Teşrîn-i evvelde 1. Kolordu

Bugün bu kolordu Sinanlı'dan, Uzunhacı üzerinden Yulaflı mıntıkasına hareket etmişti. Ber-vech-i bâlâ, Uzunhacı köprüsünden 2. Kolordu ile çatışılmış ve büyük müşkilât tahaddüs etmişti ve burada 1. Kolordu kumandanı, Çerkezköy'ünde 1. Şark Ordusu'na gönderdiği raporda cereyân-ı hâlden bahsederek bu geceyi Ohlas çiftliği şimâl-i şarkisindeki Mandıra mıntikasından geçireceği; mevcûd kuvvetlere cephenin vüsatine, elde kalan edevat-ı tahkîmiyenin mikdârına, ves'âid-i

muhâberenin fıkdanına nazaran bu hattaki tahkîmât için vakit bulunamadığı hâlde müdâfa'anın gayrı kâbil olacağı ma'rûzdur.

[525] Bugünkü kuvvetlerine nazaran kolordular aşağı mevcûdlu bir Bulgar livâsı ve ordu, az mevcûdlu bir Bulgar fırkası gibi hesâb edilmek ve one göre cephele ta'yîn edilip bir fırka gibi sevk ve idâre olunmak lâzımdır. Bugün Uzunhacı köyünde 2. Kolorduya 6400 ekmek verdiğimiz nazaran onun da kuvveti bu kadardır." Denilmişti.

Velhâsıl 22-23 Teşrîn-i evvel gecesini, 1. Kolordu karârgâhı, Uşak fırkası karârgâhı aksâmıyla Yulaflı'da, 2. fırkası ile (Ohlas çiftliği-Marmaracık deresi) şarkı mıntıkasında [burada piyâde 5. Alayı ve topçu 2. alayı]; nişancı 1. Alayı, İzmir alayı, 3. Alay, 8. Alayın 2. Taburu ve topçu 12. Alayın 2. Taburundan mürekkeb müretteb fırka ile de, Karamehmed üzerinden Ohlas çiftliği ve şarkında geçirmişti.

3- 22 Teşrîn-i evvelde 4. Kolordu

4. Kolordu, ancak saat 7 dakika 30'da ric'at emrini alan 12 fırkasıyla doğruca Çorlu'ya gelmiş, İzmit fırkası da evvel emirde Ohlas çiftliğine teveccüh etmişken ba'dehû bu da Çorlu'ya getirilmişti.

Yolda "düşman geliyor" diye epey telâş olmuş, yürüyüş çok müşkil ve fenâ cereyân eylemişti.

Çanakkale fırkası ise dağılmış ve aksâm-ı mühimmesiyle Silivri yolunu tutmuştu ki zîrdeki mu'âmele bunu tavzih eder:

Silivri'den Çanakkale fırkası kumandanı Miralay Nasuhi Bey, 22 minh saat 20 târîhli bir telgrafında, Çorlu'daki fırka errkan-ı harbine, "fırka yarın Büyük Çekmece'ye hareket edecektir" emrini vermiş ve mûmâ-ileyh bunu kolorduya gösterince, Abuk 'Ahmed Paşa Nasuhi Bey'e şu emri yazmıştı:

"... Fırkanız kolorduya merbûd olup her emri kolordudan alacağına ve her harekâtınızı bi't-tabi buna tevfiq mecbûriyetinde bulunduğunuza göre hangi taraftan aldığınız emirle Silivri'ye kadar kendinizin ve nasıl bir cesaretle fırkanızı yalnız başına terk eylediğinizin şimdi iş'arıyla berâber yarın saat 6'ya kadar burada fırkanızın başında mevcûd bulunmadığınız takdîrde hakkınızda icrâ kılınacak cezanın teşdid olunacağı tebliğ olunur".

Fi'l-hakîka kolordu, Çorlu'da Çanakkale fırkasını yeniden teşkîle karâr vermiş ve İzmit fırkasına da kendisine rabt edilen bu fırka taburlarının yarın sabah fırka Erkân-ı Harbi emrine tevdiini bildirmişti.

[526] Bugün 12. Fırkanın şu kuvve-i 'umûmiyyede bulunduğu da anlaşılıyor:

Y 35 T 1 (550 nefer) T 2 (550), Ürgüp taburu (506), Nişancı T 2 (250), Akdağ ma'deni (411), Alaca (383), ayrıca Keskin, Develi taburları da vardı. Y 34 T 3 K 5 Hacılar'da olduğu zannediliyordu.

Kolordu karârgâhı da doğruca Çorlu'dan gelmiş olup burasının tahliyesi emrinde semeresiz mesâ'î sarfına başlamış ve ilk iş olarak Karârgâh-ı 'Umûmîden 10 vagonlu bir tren istemişti; 23 için kolordunun maksadı burada kalarak teşkilât ve tanzîmat ile iştigal idi ve firkalara bu yolda emir verilmişti.

4- 22 Teşrîn-i evvelde Müstakil Süvâri

Müstakil Sûvâri livâsı bugün ve 22-23'de bir fa'aliyet sarfetmeksizin Sinanlı'da kalmıştı ve Muhtar Paşa'nın ancak bugün gönderdiği ric'at emrini ancak bugün almıştı.

Müstakil sûvâri fırkası ise evvel emirde (Hacılar'da zannetiği) Vâsıf Bey müfrezesiyle tevîd-i hareket maksadıyla Yeniler mıntıkasında kalmışsa da ric'at emrini alınca geri çekilmiş ve saat 21'de Karahasan'a gelmişti.

Dünkü keşfiyat netîcesini saat 7'de 4. Kolorduya şöyle bildirmişti: (Hulâsa):

"Fırka 21-22 Teşrîn-i evvelde 1. Livâ ve 1.5 mitralyöz bölüğü ile Akçaköy ve Küçükkarışdıran'da, diğer kıta'âtıyla Yeniler'de geceledi. 21 Teşrîn-i evvel akşamına kadar hulâsa-i keşfiyyat şöyledir:

"Seyitler'de düşmandan eser yoktur; bir sûvâri takımı 106 tepesindedir (Büyük ve Küçük Karışdıran-Akçaköy-Paşaköy-Tatarlı) hattı boştur. 2 gündür düşmanın hareketsizliğinden, Lüleburgaz garb (?) sırtlarında tahkîmât yaparak diğer kuvvetini 2. Ordumuza tevcih ettiği zannediliyor (Çorlu-Karışdıran) yolunun Ergene'yi katettiği mahâldeki köprüde bir takım ve bir mitralyöz takımımız vardır".

22 keşfiyatı ise 23 Teşrîn-i evvel saat 8 dakika 40'da Karahasan'dan gönderilen raporda şöyle hulâsa edilmişti:

"Bir sunûf-ı selâse kolu Lüleburgaz istasyonundan (Alacaoğlu-Göçerler) şimâl sırtlarından Seyitler istikâmetinde ilerledi. Saat 12 dakika 30'da Seyitler istasyonu cenûb-i garbîsinde idi. Bir sûvâri alayı Bedirköy civârından Büyük Karışdıran'a ilerlemişse de belki başka tarafa saptı.

[527] 22 Teşrîn-i evvel sabahtan akşama kadar Bedirköy şimâlinde 198, 128 tepelerindeki ordugâhlar bozulmadı. Düşmanın 22 Teşrîn-i evvelde ileri karakol hattı Kavakdere boyunca ve sağ cenâhı Ergene'de idi. Evrensekiz garbında ordugahta bir alay; 'Ahmedbey'de bir piyâde ve bir sûvâri bölüğü, İmranlı'da mechûl piyâde vardır. Saat 1 dakika 30'da bir tabur ve 2 sûvâri bölüğü Evrensekiz'e geldi. Satıköyde piyâde ve sûvâri var. Bugün düşman kuvâ-yı mühimmesinin ve kâfilelerinin (Lüleburgaz-Satıköy) yolundan şimâle (Çongara-Vize) istikâmetinde hareketi görülmüştür".

Böylece düne nisbet düşmanda hareket 'alâmetleri görülmüş oluyordu.

5- 22 Teşrîn-i evvel Vaz'iyet 'Umûmiyyesi Hakkında Tedkîk

'Osmanlı kuvâ-yı 'umûmiyyesi bozuk düzen bir hâlde olarak 22-23'de sûret-i 'umûmiyyede (Saray-Velimeşeçiftliği-Ohlas çiftliği-Çorlu-Çerkezköy-Saray) sahasına yığılmış olup Sinanlı ve Karahasan'da müstakil sûvâri bulunuyordu. 'Azîm bir perakende ordusu da şimdiden İstanbul surlarına ve Çatalca'ya dayanmaya başlamıştı.

Ma'a-hâzâ düşmanın atâleti sâyesinde bu ordu enkazı artık tam bir imhâ ve esaretten yakasını kurtarmış ve heyet-i 'umûmiyyesiyle düşmanın kolayca yetişemeyeceği bir sahaya çekilmiş bulunuyordu.

[528] Altıncı Bâb

23 Teşrîn-i evvelden [dâhil] i'tibâren Çatalca Hatt-ı Müdâfa'asına Ric'at

A) 2. Şark Ordusu

2. Şark Ordusu Karârgâhı

Muhtar Paşa ve karârgâhı -müşârun-ileyhin kitabına göre- 23 Teşrîn-i evvel sabahı Çerkezköy'üne müteveccihen Saray'dan hareket etmiş, ve akşama doğru buraya gelmişti. [Bazı vesâik ve emmârâta göre bu hareketin 22 Teşrîn-i evvelde vuku bulmuş olması da ihtimâlden baîd görülmemektedir. M. N.]

Süvâri livâsının, Sinanlı'dan 23 Teşrîn-i evvel saat 8 dakika 10 târihiyle gönderdiği rapor gelmişti ki bunda: "Düşmanın Çongara şimâl-i şarkî sırtlarından cenûba doğru ve 2 km lik bir cepheyi tahkîm ettiği, burada 2 bölük kadar piyâdesi bulunduğu, 'Ahmedbey ve şimâlinde birer piyâde bölüğü ve 'Ahmedbey de bir de süvâri bölüğü bulunduğu, 22 Teşrîn-i evvel saat 16'da Tatarlı'ya ancak bir düşman keşif kolu geldiği" bildiriliyor ve 1,2,4. Kolorduların dünden beri Ergene gerisine çekilmeye başladığı, Sinanlı'da külliyyetli erzak varsa da ekmek olmadığından "livânın Saray'a geleceği ilâve ediliyordu.

Buna saat 10 dakika 30'da gönderilen cevâb da vaz'iyet hakkında ma'lûmât verilerek "hafif süvâri livâsı (Vize-Çongara-Tatarlı-'Ahmedbey) cephesini setr ve düşmanla temâs hâsıl edecek; metrûk malzemeyi tahlis ve kurtaramadığını imha edecektir. Bu bâbda istinâd olarak bir piyâde alayının emrinize terki 3. Kolorduya bildirilmiştir. Livâ kısm-ı küllîsiyle Saray'da kalacak ve düşmanın harekâtına göre temâsı muhâfaza ederek Çerkezköy'üne çekilecektir." vazîfesi verilmişti ki bu emir, süvâri livâsının 20'de başlayan ric'atinden i'tibâren ancak 3 gün sonra ilk defâ olarak aldığı bir vazîfe ta'lîmâtı idi.

Muhtar Paşa 25 Teşrîn-i evvel saat 15'e kadar Çerkezköy'ünde kalmış olup kendisinin ve karârgâhının başlıca mesâ'î si şunlara inhisâr eylemişti:

1-Mühim bir transit mahalli hâlini almış olan Çerkezköy'ündeki mahşerî tanzîme çalışılmıştı; bu bâbdaki mesâ'î de Muhtar Paşa'ya son günlerde 2. Ordu menzil müfettişliği vazîfesine me'mûr edilmiş olan Erkân-ı Harbiye yüzbaşısı Manastırlı Kâzım Bey de kıymetdâr yardımlar yapmıştı; o sûretle ki bu kalabalığın arkasını almaya ve istasyonu nihâyet sûret-i 'umûmiyyede tahliye eylemeye muvaffakiyyet hâsıl olmuştu.

[529] 2- Düşman hakkında süvârilerden başloca şu raporlar alınmıştı:

A) Müstakil Süvâri livâsının 23 Teşrîn-i evvel saat 17'de Karlıköy'den gönderdiği ve saat 24'te alınan raporda "saat 10'da düşmanın Topçuköy ve Çövenli'yi işgal ettiği, birtakım piyâdenin 12 süvâri ile Azbağ'a geldiği -bildirilmişti;

B) Süvâri 8. Alayın 24 Teşrîn-i evvel saat 15 dakika 45'te Edriköy'den gönderdiği ve 25 sabahı gelen bir rapordan "3 kolordu ile ilerleyen ve kolları birbirinden 500-800 metre aralıklı bulunan bir düşmanın Vize'nin 7 km ilerisinde ve Saray üzerinde ilerlemekte olduğu, sol cenâhta piyâdesinin merkezde bir alay tahmîn edilen süvârisinin ve gerisinde topçusunun sağ cenâhta da ağırlıklarının bulunduğu" anlaşılmıştı.

Müte'âkiben aynı alayın 25 minh saat 10 dakika 50 târihiyle Saray şarkından gönderilen raporu gelmiş olup bu da "dünkü kuvvet saat 10 dakika 15'de Edirköy'den Saray'a doğru çıktı. Kısım-ı küllî yarım saat mesâfe ile ta'kîb ediyor. Yuvalı'dan Saray'a doğru bir tabur akdar kuvvet geliyor. Tarassut için Küçük Manika şarkına çekiliyorum".

Düşmanın Çorlu üzerine ilerlediği hakkında da haberler alınmıştı. Binâ'en'aleyh Muhtar Paşa, Çerkezköy'ünde daha ziyâde beklemekte bir lüzûm ve

fayda görmeyerek ve ordusunun enkâzının da Istranca üzerinden şarka çekilmekte olduğunu düşünerek 25 Teşrîn-i evvel saat 15’de trenle hareket etmiş, 25-26 Teşrîn-i evvel gecesini Çatalca istasyonunda geçirmişti.

26 Teşrîn-i evvel sabahı Çatalca civârında biraz etarfa bakarak Karârgâh-ı ‘Umûmîyye -zîrde muharrer- son bir teklifte daha bulunup Hadımköy’üne gelmiş ve buradan 2 gün izinle 27 sabahı İstanbul’a hareket eylemişti. Bu sûretle 2. Şark Ordusu teşkilâtının yalnız 9 gün devâm eden ömrü de kapanmış oluyordu.

Bu esnâda kıta‘ât -zîrde görüleceği üzere- kendi kendilerine, düşe kalka Çatalca hattına doğru yürüyorlardı.

Muhtar Paşa’nın gerek Saray ve Çerkezköy’ünde iken Karârgâh-ı ‘Umûmî ile yaptığı muhâberelerin ve gerek Çatalca’dan vâki teklîfin bugünlerin hareketâtı i ‘tibârıyla ve bâ-husûs müşârun-ileyhin seciye ve evsâfını irâe etmesi nokta-i nazarından tetkîki faydalıdır, aynen nakledildi:

Saray’dan 21 Teşrîn-i vvel târîhiyle, Çerkezköy’ünde Başkumandanlık Vekâleti’ne gönderdiği ve 22-23 Teşrîn-i evvelde Hadımköy’üne varmış olan rapor:

[530] “2. Şark Ordusu’na mensûb 3. Kolordu dün gece sabaha kadar Saray ve havâlisine pek gayrı muntazam ve perîşân bir hâlde ric‘at ettiklerinden ve diğer kıta‘âtın dahi bu hâlde bulundukları meşhudum olduğundan emir buyurulduğu vechile evvelâ Ergene gerisinde muntazamân tevkîfleriyle mevzi almaları kat‘iyyen gayrı mümkün görülmekle bugün ve yarın bu havâlîde mehmâ emken biraz toplandıktan sonra öbür gün [23 minh Salı] 3. Kolordunun Istranca, 17. Kolordunun Yeniköy, 3. Fırkanın da Çerkezköy’üne hareketleri için emir verilmiş olduğu ve karârgâhın da yarın akşam [22 minh] Çerkezköy’ünde bulunacağı”. Bu rapor, düşmanın her an devâmlı bir ta‘kîbe geçmesi ihtimâli mündefi‘ olamamak dolayısıyla bi-zâtîhi tehlikeleri hâvi olmakla berâber vaz‘iyet-i ‘umûmiyyeye muvâfık bir karârı ifâde ediyor addedilebilirdi. Fakat Muhtar Paşa Çerkezköy’üne geldikten sonra düşmanın, 23 ve 24’te ileri yürüyüşü hakkında bir haber alınmaması üzerine, bu müsâ‘id günlerden ‘azami istifâdeyi düşüneceğine vaz‘iyeti yine ters görmeye başlamış ve Karârgâh-ı ‘Umûmîyye 24-25 Teşrîn-i evvel târîhiyle şu raporları yazmıştı:

a) “Bulgar Ordusunun İstanbul üzerine yürümesini muhtemel ‘add etmiyorsam da (?) harbi bir an evvel neticelendirmek üzere boğazları Yunan donanmasına açmak için Bolayır’a ‘asker sevketmeleri ba‘id’ül-ihimâl ‘addedilemez. Kezâlik Yunanlıların Çanakkale cenûbundan karaya ‘asker ihrâciyla istihkâmâtı iskat teşebbüsünde bulunmaları da vârid-i hâtırdır”.

b) “Düşman hiçbir teşebbüste bulunmadığından ve 1. Şark Ordusu cephesinde dahi ileri kıta‘âtı ile henüz pek uzak mesâfelerde kalması ve 2. Şark Ordusu cephesinde ise ancak tarassuda me’mûr olduğu kabûl edilebilecek kadar bir kuvvetle Çövenli havâlisine doğru ilerlemesi ve Çongara cihetlerinde tahkîmâtta bulunması ordu-yu hümâyûn için hemen Çatalca hattına kadar çekilip esbâb-ı müdâfa‘ayı tehyie mecbûriyetinde bulunmayı müstelzim olamaz. Zannımca Bulgar ordusu üssü’l-harekâtından mürur ve ubûru hasbe’l-mevsim gâyet müşkil bir ‘arâzîden gittikçe kesb-i kuvvet etmesi tabii olan ordu-yu ‘Osmanîye karşı İstanbul istikâmetinde bir hareket-i ta‘arruziyyede bulunması mâkul görülemez. Bulgarların bu âna değin ordularını yormaksızın istihsâl eyledikleri muvaffakiyyat, ta‘kîb ettikleri hedef-i siyâsi için kâfi addedilebileceği gibi bundan sonra zuhûr edebilecek herhangi diğer

bir hasma karşı da zedelenmemiş bir ordu ile mukâbele edebilecek hâlde bulunmasının ehemmiyet-i mahsûsasını müdrik bulunmaları derkârdır. Binâ'en'aleyh artık bî-lüzûm ta'arruzatla ordularını ezmekten ise 'Osmanlı şark ordularını ve hatta Edirne'yi tarassutla iktifâ ederek bir taraftan Adalar Denizi'ne inilerek Ayastefanos muahedesini tatbîk etmek ve diğer taraftan işi Makedonya'da netîcelendirmek cihetini istilzâm eylemeleri tabiidir. Bizim taraftan bir ta'arruza gelince yek-diğerini müte'âkib iki kere vuku' bulan ta'arruzumuzda kısmen mevsim-i nâ-münâsibin dahi dahl-i küllîsi tahtında olarak ric'at etmek mecbûriyetinde bulunmuş olmamıza nazaran el-yevm hâl ve vaz'iyetin daha müsa'adesiz bulunduğu bir hengâmda [531] tarafımızdan Bulgarlarca üss-i harekâtlarına yakın bir mesâfede buna mukâbele etmek istedikleri gerek Çongara'nın tahkîmâtından ve gerekse ancak temâs kıta'âtıyla ilerlemesinden istidlâl olunabilir. Şu hâlde nazaran bütün bu havâlinin tahliyesiyle ve kendimizi mağlûb addederek İstanbul kurbuna kadar hutut-ı müstahkeme gerisine çekilmekliğimiz fevka'l-âde bir i'tirâf-ı "aciz ve za'af olacağından ve bunu ise ihtiyâra henüz bir mecbûriyet-i kat'iyeye görülemeyeceğinden müzâkerât-ı sulhiyeye dahl-i küllîsi olan bu büyük ric'ati mehmâ emken tahdîd eylemek pek lâzım görülmektedir. El-yevm kıta'âtımız (Saray-Çorlu) hattında ve 2. Şark Ordusu kıta'âtı kısm-ı küllîleri ile Istranca, Yeniköy, Çerkezköy mintikasında temerkûz etmekte bulunmasına ve 1. Şark Ordusu kıta'âtı ise Çerkezköy cenûbunda ric'at de olmalarına nazaran işbu ordu kıta'âtının dahi nihâyet (Sinekli-Silivri) hattından daha geriye alınmamasını ve el-yevm Çatalca hattında toplanabilen 'askerin tekrar kolordulara iade edilmesini ve işbu hat dâhilinde 'askerin kışı mahfûz geçirecek sûrette köylere taksim edilmesini ve köylülerin hicretinin men' olunmasını muvâfık-ı maslahat 'add eylediğim cihetle.." [Muhtar Paşa'nın bu fikrini, daha evvel 4. Şark Ordusu kumandanı 'Abdullâh Paşa'ya da söyleyerek müşârun ileyhi de mürâca'ata sevkettiğini ileride göreceğiz].

Bu telgraf Çatalca'da durmakta bile ümîd göremeyen Karârgâh-ı 'Umûmî'yi bi't-tabi fevka'l-âde telâşe düşürerek hemen makine başında Muhtar Paşa ile muhâbere edilmiş, ordunun kuvve-i hâzırası sorulmuş, behemehâl ric'ate devâm etmesi emredilmiş ve şu cevâb alınmıştır:

"Ric'at esnâsında daima topları ileri sevk ediyorum. Bu hâlde ric'ate devâm için şimdi emir veririm ve yarın Çatalca'ya gelirim. Kemâl Bey'in ordu Erkân-ı Harbiye riyâsetinde bırakılmasını rica ederim. Tahmînine nazaran 3. Kolordu Saray ile Istranca arasında tahmînen 10.000 nefer, 17. Kolordu Manika ve Yeniköy'de 7.000 nefer, 3. fırka da Çerkezköy'ünde 3-4 bin nefer kuvvetinde olup topçuları kâmilan yanlarındadır.

2. Şark Ordusu'nun firârı hâlinde ric'at edeni yalnız 3. Kolordudur. Bu bâbdaki mütâlaâtımı kendilerine Saray'da bildirdim ve resmen esbâb-ı mûcibesini sordum. Hareketleri, aldıkları emre külliyyen muhâlif id. [Küçüklük! Muhtar Paşa kabahati ma'dûne yükletmeye çalışıyor! M. N.] Hakkı Paşa'nın o kolorduya kumanda edebileceğine şüphem vardır. Erkân-ı Harbiye Reisi Ziyâ Bey ise cebîn ve âciz bir adamdır. Şimdilik onları iyi sıkıştırdımsa da tebdîlleri lâzımdır. Tensîb buyurulursa Hilmi Bey'in terfian kolordu kumandanı ta'yîn buyurulmasını muvâfık addederim. Hasan İzzet Paşa kolorduya kumanda edecek iktidârda değildir".

Böylece Muhtar Paşa 48 saat zarfında, tebdîl-i kanaâte başlayarak ric'atten müdâfaa ve sebat fikrine intikâl etmişti!

[532] Muhtar Paşa 24 Teşrîn-i evvel saat 15'de Çerkezköy'den başkumandanlığa şu raporu da yazmıştı:

“Şimdi Çorlu kumandanlığından alınan ma'lûmât şunlardır:

1-Düşman (Ahırköy-Meşinli) hattını geçmemiştir. Muratlı istikâmeti düşmandan hâlidir.

2- 2. Kolordu dün Ermişeli'de idi. 1 ve 4. Kolordular bugün Esedce ve Seymen'dedir;

Çorlu'da 4 tabur, 1 batarya, 1 mitralyöz bölüğü vardır;

3- Müstakil süvâri fırkası bugün Çorlu'dadır. Yarın Çerkezköy'üne geleceğini bildirmektedir.

2. Şark Ordusu ve hafif livâ, süvâri Y1, 2, 8 ve bir muhtelit müfreze ile Saray'ı işgal etmekte olduğundan müstakil süvâri fırkasının Çorlu'yu vaktinden evvel terk etmemesinin i'câb edenlere emir ve iş'ârı”.

Muhtar Paşa'nın bu husûsu doğruca 1. Şark Ordusu'na da iş'âr ettiği “Çatalca'da 1. Şark Ordusu kumandanlığına” adresiyle Çerkezköy'den 24 minh saat 20 dakika 15'de çekilen ve bu adresi bulamayarak 25'de karârgâh-ı umiye verilmiş olan şu telgraf göstermektedir:

“Muvâfakat-i âlîlerine iğtiraren düşmanın ileri harekâtını sûret-i kat'iyede ta'yîn etmeden süvâri fırkasının Çorlu'yu terk etmemesi lüzûmu kendisine yazıldı. 2. Şark Ordusu'nun ileri kıta'âtı bugün Saray'da olup bunun gerisinde (Manikalar-Uzunhacı-Velimeşe) hattı da ileri karakollar tarafından tutulmuştur. Çorlu'da bırakılmış olan küllî cephane, esliha, erzak bu geceden i'tibâren nakline başlandı. Her iki ordu ve kısım-ı küllîsinin (Istranca-Sinekli-Silivri) hattından daha geri alınmasına hiç lüzûm olmadığı hakkında başkumandanlığa iş'âr-ı keyfiyet edilmiştir. Eski hat üzerindeki müfrezelerin mevkillerini tahkîm etmesi ve muhârebe ile ric'ate mecbûriyet hâsıl olmadıkça çekilmemeleri muktazi görüldüğünden Saray'daki müfrezelere olvechile emir verildi. Taraf-ı âlîlerinden de Çorlu'ya bu yolda evâmîr i'tâ'sı menût-ı re'y-i âlîleridir. 2. Ordu karârgâhı yarın Çerkezköy'ünde bulunup öbür gün akşam [26 minh] Sinekli'de bulunacaktır”.

Velhâsıl Muhtar Paşa, 24 minh saat 24 dakika 30 târîhiyle yine Çerkezköy'den Karârgâh-ı 'Umûmîyye şu raporu da göndermişti:

“Şimdi Çorlu'dan gelen erkânı harb Kerim, Rıza Beyler süvâri fırkasınca düşmana dâir yeni ma'lûmât ver taaarruza ibtidâr edeceğine dâir hiçbir emare görülmediğini beyân ettiler. Ber-mûcib-i emir bugün ordunun bütün sahra toplarıyla ağırlıkları ve yarın dahi kıta'ât-ı mütebâkiyesi geri çekilmeye [533] başlayacaktır. 26'da ordu (Çiftlikköy-Sinekli) 27'de (Orcunlu-Çatalca) 28'de (Tayakadın-Hadımköy) hattına çekilecektir. El-yevm Saray'da bulunan süvâri livâsı evvelce kendisine ilhak edilen muhtelif kıta ile tekmîl kıta'âtı bir günlük mesâfeden ve (Yeniköy-Sinekli) caddesi üzerinden ta'kîb edecektir. Çorlu'daki eşyanın alınması için dün bir tren gönderilmişti. Bugün de bir tren gönderiliyor. Karârgâh yarın, 26'da Çatalca'ya hareket edecektir”.

Fakat -yukarıda görüldüğü üzere- Paşa 26'yı beklemeyerek Çerkezköy'ünde daha 25'de hareket etmiş ve Çatalca'ya şu raporu göndermişti:

25 minh, saat 22 dakika 30 târîhiyle Çatalca'dan:

“Ermişeli’de süvâri fırkasından alınan ma‘lûmâta göre bugün Çorlu saat 15’de tahliye edilmiştir. Bir livâ mîkdârında düşman kuvveti (Çerkezköy-Büyük Manika) yolundaki Kapaklıpınar’a kadar ilerlemiştir. Çerkezköy bu gece tahliye edilmiştir. 3. Piyâde fırkası, piyâdesiyle Sinekli yolunda büyük handadır. 17. kolordu şafaktan evvel Yeniköy’den hareket edecektir. Süvâri livâsı, emrine verilmiştir. Şimdi Kapaklıpınar’da bir emniyet hattı te’sîsi ile Çerkezköy’üne gelmekte bulunmuştur. Tekmîl sahra bataryaları bugün Sinekli’ye varmıştır. 3. Kolordu, piyâdesiyle Istranca’dan yarın hareket edecektir. 2. Ordu karârgâhı şimdi Çatalca’ya gelmiştir”.

7- Karârgâh-ı ‘Umûmî harb cerîdesinin 27 Teşrîn-i evvel gününe ‘âid fıkralarından:

“Bugün sâbık 2. Şark Ordusu kumandanı Mahmud Muhtar Paşa da Hadımköyüne gelerek dün havanın müsaadesinden bilistifâde Çatalca ve civârını istikşâf ettiğini İncikler köyünün cenûbundaki tepeden başlayıp İlcan köyünün 1 km cenûb-i şarkîsine kadar imtidâd eden mevzinin metânet inden bahisle burasının hiç olmazsa bir fırka ile ileri mevzi hâlinde tutulmasını teklîf etmiştir. Kabûl edilmemiştir. Müşârun ileyh bugün Dersaadet’teki perakende efrâdın iâde ve tecziyesi için gönderilmiştir”.

Bu bâbda Muhtar Paşa’nın kitabında da şu fıkralar vardır:

“26 sabahı Çatalca civârını bil-istikşâf bunun fevka’l-‘âde bir sevkü’l-ceyş ileri mevzi olduğu ve ahvâl müsâid olursa asıl muhârebenin dahi burada verilebileceği pîş-i teemmüle alınarak bir taraftan Çatalca mevkii şgal ve ihzâr edilmekle berâber buranın dahi bir fırka ile işgal ve tahkîmi münâsib olacağı o akşam Hadımköy’ünde görüştüğüm başkumandan vekiline bâ-rapor beyân olundu. Fakat Karârgâh-ı ‘Umûmîce Bulgarlara mukâvemet pek mütea’assir olacağına dâir hâsıl olan kanaat bütün ordunun Çatalca gerisine çekilmesini müstelzim oldu.. Yorgunluktan ve soğuktan hastalandığım cihetle kolordularım gelinceye kadar 2 gün istirahat etmek üzere 27 sabahı İstanbul’a hareket ettim. 30’da ‘avdet ettim”.

[534] Hâtîrâtıma nazaran müşârun ileyh, İncikler sırtlarında sadece maksad-ı tedâfüi ile değil burada kalarak düşman kuvvetlerinin yanına ta’arruz etmek husûsunu da teklîf eylemişti..

2- 2. Şark Ordusu Enkâzının Ric‘atı

1- 23 Teşrîn-i evvel 328 Günü

Saray’daki kalabalığın kısm-ı azamı kendisine merbûd olan 3. Kolordu kumandan vekili Hakkı Paşa daha 23 minh saat 9 dakika 30’da “bugün (Küçük manika-Istranca) yoluyla ve şu sıra ile hareket edilecektir:

Topçular, Konya fırkası, 8. Fırka, Karahisar fırkası, Denizli, Ankara, Yozgat firkaları.

7. fırka, 23, 24 Teşrîn-i evvelde Küçük Manika’da kalacaktır. Amasya alayı, 1 cebel bataryası, süvâri 8. Alay ile dümdâr olarak Saray’da kalacaktır” emrini vermişti. Ve bunun üzerine kadro hâlindeki 3. Kolordu halîtasının merkez sıkleti 23-24’te Istranca’ya intikâl eylemişti. Fakat bazı kıta‘ât yine öteye beriye sapmıştı; ezcümle Konya fırkası, Ilgın, Seydişehir, Akseki, Yenişehir taburlarından ve cem‘an 17 zâbit ve 862 neferden terekkeb etmek üzere 23-24’te Çerkezköy’ünde kalmıştı. Kezâlik Yozga fırkası karârgâhı ve bazı kıta‘ât Küçük Manika’ya gelmişti. Kayseri

fırkası karârgâhı ise daha 22 Teşrîn-i evvelde Çerkezköy'üne gelmiş, burada fırkasının Aksaray taburuna rast gelerek bununla 23'te Sinekli'ye, 24'te Çatalca'ya, 25'te Hadımköyüne ve oradan Çilingir'e vararak işin içinden çıkmıştı.

17. kolorduya gelince: Kolordu harb cerîdesi 23'te "Saray'a düşman geliyor zannıyla hareket emredildiyse de ba'dehû bu gelenlerin Midye'den muvâsalat eden bizim taburlar olduğu anlaşıl原因 hareket tatil edildi ve yalnız topçular Yeniköy üzerine gönderilerek piyâdeler burada kaldı ancak 24 Teşrîn-i evvelde yüründü" diyorsa da târîhte zühul edildiği fırkaların harb cerîdesinden ve diğer kıta'âtın vesâikinden anlaşıl原因dır. Fî'l-hakîka bu sûretle hareket emri verilmesi ve ba'dehû te'hîr edilmesi 22 Teşrîn-i evvel gününe 'âid olup, 17. Kolordu dahi 23 Teşrîn-i evvel saat 9 dakika 25'de tekrar dünkü emir mûcibince hareketi talep etmiş ve Treabzon taburlarını Samsun fırkasına rabt etmişti.

Fakat hareket kolay olmamış, geç yapılarak geceye kalınmış ve çok müşkilât çekilmişti. Yeniköy bu sırada bulunamadığından 23-24 Teşrîn-i evvelde 17. Kolordu, Erikli fırkası, Samsun [535] ve Ünye alaylarıyla Kazakköy nâm mevkide Giresun alayı ve dağ bataryası Yeniköy şarkında kalmış, kolordu karâragahı dahi (yolu şaşırarak) Çerkezköy'üne varmıştı [17. Kolordunun 22 minh saat 19'da "Bugün saat 15 dakika 45'de düşmanın Vize'nin 7 km ilerisinde Saray'a doğru geldiği görülmüştür. Yarın gayet erken Erikli fırkası (Saray-Yeniköy) yoluyla gidecektir. Samsun fırkası da bunu ta'kîb edecektir" emrini verdiği mevsûktur ki haberin yanlışlığı tahakkuk edince icrâsı te'hîr edilen ve 23 sabahı saat 9 dakika 25'de tekrar icrâsı talep olunan emir budur.]

2- 24-25 ve 26 Teşrîn-i evvel 328 Günleri

3. kolordu halîtası. 24 ve 25 Teşrîn-i evvel günlerinde sûreti 'umûmiyyede Istranca'da kalmıştı. Bu tevakkufun sebebi Muhtar Paşa'nın 24'te Çerkezköy'ünde ric'atten tevakkuf ve sebat fikrine 'avdeti dolayısıyla kıta'âtı tevkîf etmesi ve ba'dehû Karârgâh-ı 'Umûmîyye mürâca'ât etmesi idi. Böylece ta'kîb edecek bir düşmanın bu enkâzı bir kere daha târumâr etmesine imkân bırakılmış bulunuyordu.

Karârgâh-ı 'Umûmî bu teklîfe muvâfakat etmeyerek ric'ate devâmı emretmişse de Muhtar Paşa'nın bu emri tebliğ etmesi gecikmiş ve Istranca'daki cema'ate ancak 25 Teşrîn-i evvel öğleden sonradır ki ric'ate devâm emri vürûd etmişti.

Binâ'en'aleyh bu 24 ve 25 günlerinden ancak kıta'âtın biraz toplanması, Midye'den gelen sonuncu kıta'âtın iltihâkı, Çerkezköy ve Manika'daki müteferrik kıta'âtın iltihâkı zîrde şu mu'âmelelerin icrâsı için istifâde edilmişti:

24 Teşrîn-i evvelde Muhtar Paşa'nın emri

Zerine 3. Kolordu kumandanı fırkalara "3. Kolordunun Soğucak dere şark sırtlarında düşmana mukâbele etmesi ve tadrîcen Vize'ye çekilmesi emrolunmuşken bilâ-mecbûriyet çekilmesi husûsu ve Vize'den dahi hiçbir sebep yokken Saray'a kadar firâr hâlinde ric'at kahrîriye ile gelmesi esbâbı orduca bilinmesine lüzûm olduğundan bu bâbdaki raporun mazrufen irsâli 2. Şark Ordusu kumandanlığından emrolunuyor"

Buna Afyon karahisar fırka kumandanı şu cevâbı verdiğini yazıyor:

"Karahisar fırkasından Binbaşı Enver Efendi müretteb bir tabur ile Yalvaç taburu Soğucak muhârebesine iştirâk etmiştir. Vize'de iken ric'ati temîn için Erkân-ı

Harbiye Kaymakâmı Mustafa Bey kumandasında 19-20'de 2 redif taburu ile bir batarya ve süvârî 2 ve 8. Alaylardan bir müfreze gönderilmiştir. Ba'dehû Vize'deki kıta'ât emir kumandanları üzerine Saray'a gelmişti. Efrâdın ma'neviyyâtı çok fenâdır”

[536] Konya Fırkası Kumandanı Cemâl Bey'in, 24 Teşrîn-i evvel târîhli 3. Kolorduya, Istranca'dan verdiği şu raporda ihtimâl bu emre cevâbtır:

“Bugüne kadar vâki' muhârebelerde mütehassıl hezîmet esbâb-ı asliyesi olarak telâkkî eylediğim şu husûsâtı başkumandanlığa müsâreaten 'arz-ı selâmet-i vatan nâmına istirham eylerim:

1- Geri hidemâtının akamet-i mutlakası: kış mevsiminin başlamasından esâsen yolsuz olan memleketimizde harekât-ı ta'arruziye icrâ eden ordumuzun zâten pek noksân olan hidemâtının büsbütün akîm kalması ve bu yüzden muhârebe hattında bulunan efrâdımızın günlerce meydan-ı muhârebede inleyerek her türlü muâvenet-i tibbiyeden mahrûm kalarak mahvolması;

2- Ordunun kuvve-i asliyesini teşkîl eden redif taburlarında ancak her bölükte bir zâbit bulunmasını ve bazısında ise hiç zâbit olmamasıyla berâber efrâdın sülûsânından ziyâdesi hiç silah kullanmamış ve zerre kadar ta'lîm ve terbiye görmemiş efrâdın mürekkeb olması ve topçu ateşi altında sûret-i hareketi bilmediklerinden cüzî telefât verir vermez hemen perîşâniyete dûcâr olmaları [Düşman bu husûsu pek iyi öğrendiğinden bu gibi fırsatlardan pek çok istifâde etmektedir.]

3- Muhârebenin son günlerinde Anadolu 'askeri arasında garîb bir hâlet-i ruhiye görülmeye başladı. Bu da Anadolu'daki 4 vilâyetin kendilerine kâfi, beyhûde yere Rumeli için kan döktüklerini yek-diğerine söylemeleri ve ric'at eden efrâdın uğradıkları köylerde düşmanın baskın yaptığı ve kumandanların kaçmak için emir verdikleri gibi erâcîfi neşir ve ifşâ etmeleridir. İşte bu hâlet-i rûhiyyenin tevli'd eylediği rehâvet esbâb-ı hezîmetten biridir.

Netîce eğer başkumandanlık Çatalca'da bir kere daha talih tecrübe etmek istiyorsa şunları nazar-ı dikkate almalıdır:

1- Kuvâ-yı mâddiye ve ma'neviyyesi mahvolmuş kıta'âtı hat gerisine muhârebe te'sîrleri hâricindeki yerlere getirerek buralarda baraka, zemînlik inşâ; ve mevcûd köylerde barındırılması, karınlarının doyurulması techizâtın ikmâlî, elbise ve çamaşır i'tâ'sı velhâsıl kuvve-i mâddiyelerinin iâdesi sâyesinde ma'neviyatlarının takviye ve Dersaadet'ten celb edilecek tüfekçiler vâsıtasıyla eslihanın tathîr ve termîmi;

2- Çatalca hattı ves'âid-i hâzırâ-i fenniyyenin kâffesi kullanılarak takviye edilmeli; bilhâssa endaht meydanı 2 km'e kadar tathîr edilmeli, mevânî-i feriiyye her yere konmalı. Tekmîl hatlar önünde tel örgüsü yapmalı, projektör, tenvîr tabancası olmalı. 'asker bunları görürse kuvvetlenir. Hat bir mevzi-i müstahzardan başlayarak kale hâline çıkarılmalı. İlerideki erzak ve köyler kâmilten yakılmalı. Hattı tâze kuvvetle tutmalı. Bu takdîrde yorgun düşman gece hücumları dahi yapamaz. O zamâna kadar tanzîm edilecek gerideki kıta'âtlar arzu olunan mahâlden düşman üzerine yüklenmek mümkün olabilecektir.

[537] Bu bâbda başka bir rapora destres olunamadı.

Cemâl Bey'in 23 Teşrîn-i evvel saat 10 dakika 10 târihiyle Küçük Manika'dan 3. Kolorduya gönderdiği şu raporda bizi harekât hakkında tenvîr eder:

“7. Fırka ve Konya fırkası 22-23'de Küçük Manika'da kaldı. Gece yarısına doğru 9, 7 ve 3. Topçu alaylarıyla bir cebel taburu da geldi. Ale's-sabah emre tevffikan topçuları hudûd bölüğü muhâfazasında Istranca'ya sevkettim. Ağırklıkları da topçuların gerisinden hareket ettirdim. Şimdi piyâdeleri hazırladım. Emr-i 'ahîre kadar bu iki fırka ile buradayım. Kolordunun emrine intizâr ediyorsam da ric'at hatlarını tahliye etmiş olmak için şimdiden Istranca'ya hareket münâsib olur mütâla'asındayım.

Hâmiş: Şimdi aldığım 23 târihli emre göre 7. Fırkayı burada bırakarak, Konya fırkası ile Istranca'ya hareket ettim.

24'de Trabzon fırkasının 17. Kolorduya rabtedildiği ve orada taburlar varsa hemen Yeniköy'e sevki de 3. Kolorduya emredilmişti. 7. Fırka da 25 akşamı tekmiil kuvvetiyle ve Kaymakâm Sabri Bey kumandasında Istranca'da toplanmıştı.

Fakat 2. Şark Ordusu 24-25 günlerindeki bu nisbî istirahat ve sükûnetin acısını çekecekti. Muhtar Paşa'dan alınan emir ve raporlar üzzerine 3. Kolordu kumandanı Istranca'dan 25 minh saat 18 dakika 15'de şu emri vermişti:

“Bugün düşmanın bir livâ kadar kuvveti baş Tatarlı'dan, bir tabura kadar da Poyralı'dan Saray'a doğru yürüdüğü haber alındı. Hafif süvâri livâsı, yanındaki 4 tabur ve süvâri 8. Alay da vardır. 17. Kolordu yarın 26'da Sinekli'ye, 3. Fırka Sinekli garbına çekilecektir. 3. Kolordu 26 minh saat 5'de 7, 8 ve 6. Ve Konya firkalarıyla (Latum-Çayırpınar-Kuşkaya-Çiftlikköy) istikâmetinde yürüyeceklerdir”.

Bu emir, yine heyecân hâsıl etmiş, kısmen geceleyin hareketler başlamış ve kıta'ât da yeniden karışıklık ve perîşânî hâsıl eylemişti; bir hayli kıta'ât da dağlar arasında yollarını şaşırılmış, yek-diğeriyle irtibâtlarını kaybetmişlerdi. O sûretle ki 26-27'de tesbît edilebilen kıta'âtı şuralarda buluyoruz:

[538] 7. fırka Karacaköy'de

Yozgat fırkası ve sol kol kumandanı olan zât ile Karahisar fırkası kumandanı ve bir kısım kıta'ât Ermeni köyünde.

8, 9. Fırka ve Konya firkaları kıta'âtı (DanaMandıra-Belgrad-Çiftlikköy) yoluyla Sivasköy'de.

Ankara fırka karârgâhı ve bir kısım kıta'âtı Kabakça'da.

(Bugün Konya fırkası 26 zâbit ve 1462 mevcûduna bâliğ olmuştur).

Süvâri 8. Alayı bugün saat 16'da Istranca'nın 5 km şimâl-i şarkîsinden şu raporu göndermişti:

“Düşmanın geceyi Küçük Manika'da geçiren kuvveti iki koldan ilerleyerek saat 16'da Istranca hizâlarında durdu. Dümdâr saat 14 dakika 30'a kadar yerinde durduysa da ba'dehû kolbaşıyla Istranca'dan hareket etti. Ben yarın sabah Karacaköy'e çekiliyorum”.

17. Kolorduya gelince:

24 Teşrîn-i evvel sabahı Yeniköy'de toplanmış Trabzon taburları da iltihâk etmişti 25'de Çerkez köyünden gelen kolordu kumandanı da iltihâk ederek burada kalınmıştı. Fakat Muhtar Paşa'nın ric'ate devâm hakkında Çerkez köyünden ancak

bugün saat 10 dakika 15’de verdiği emrin vürûdü üzzerine saat 13 dakika 50’de kolordu şu emri vermişti:

“Bugün ağırlıklar tahrik edilecek ve yarın 17. Kolordu Sinekli’ye, 27’de Çatalca istasyonuna, 28’de Nakkaş’a varacaktır. Yol (Yeniköy-Gelbe-Büyükhan-Sineklidere), karârgâh yarın Sinekli’dedir”.

Gümüshane, büyük liman, Polathane taburları da berâber hareket edecekti. Fakat iş bu kadarla kalmamıştı; bugün müstakil süvâri livâsının Kapaklıpınar istikâmetinde düşmanla temâsının haber alınması ve uzaktan top sesleri işitilmeye başlanması üzerine bir taraftan Yeniköy garbında emniyet tertibâtı almaya çalışırken diğer taraftan kolordu 25 minh saat 20 dakika 45’de şu emri de vermeye lüzûm görmüştü:

“Düşmanın bir alay piyâde ve bir süvâri bölüğü, bir cebel bataryasındasın mürekkeb kuvvetinin başı saat 13 dakika 45’de Büyük Manika’dadır. Diğer bir kolu Saray şarkından Çerkezköyü istikâmetine ilerliyor. Göçerler’den Karamehmed istikâmetinde bir taburu ilerledi. Hafif livâ kolordu emrinde olarak cephe ve yanları setredecektir. Kolordunun kuvvetli bir dümdâr bırakarak lâ-akall 2 gün zamân kazanması emredilmiştir..”

Velhâsıl evhâm gittikçe ziyâdeleşerek hareket ta’cîl edilmiş ve 26 minh saat 3’de yola çıkılmıştı.. Samsun fırkası harb cerîdesi bu gece yürüyüşü hakkında şu fikrayı yazıyor; şâyân-ı dikkattir:

[539] “.. Leyle-i mezkûrede düşmanın atlı projektörleri (!) her tarafta şule-nüma olmakta ve ‘âdetâ kolordu her taraftan çevrilerek muhâsara edildiği zannını tevlîd eylemekle ‘umûmî husûle gelen telâşa bir de yolların bilinmemesi inzimâm ederek azîm müşkülâtla Sinekli’ye varıldı.. Fakat burası da çok pis olduğundan fırkanın Korfani’de geceleme emredildi. Erikli fırkası da arkamızdan geliyordu..”

Sinekli’de su bulunamadığından yürüyüşe devâm edildi ve saat 16 sıralarında muvâsalat edilen Korfalı havâlisinde 26-27 Teşrîn-i evvel gecesi geçirildi.

3) 27-28 Teşrîn-i evvel 328 Günleri

27 Teşrîn-i evvelde 2. Şark Ordusu harekâtına şöyle devâm etmişti:

17. Kolordu, “Düşman kıta’âtı Çerkezköy, Çorlu, Velimeşe’dedir. Dümdâr ile hafif süvâri livâsı bu akşam Sinakli’dedir. Polathane taburu da berâberdir. Yarın Çatalca’ya hareket edilecektir. Yol (Karakızlar-Kabakça-İnceğiz) emrini vermişti. Ve saat 11 dakika 27’de Kabakça’ya varılmıştı. Fakat hastalık zuhûr ettiğinden buradan sonra Oklalı’ya hareket edilerek 27-28’de burada kalınmıştı. Kolordu kumandanı Mahmud Paşa Kabakça İstasyonu’nda başkumandanlıktan kolordu kumandanlığı vekâletini 3. Fırka kumandanı ‘Osman Paşa’ya tevdi’ ederek derhâl Hadımköy’üne gelmek emrini almış ve öyle yapmıştı. ‘Osman Paşa iae -zîrde görüleceği üzere- bu vazîfeyi deruhte etmediğinden 17. Kolordu hakikâtte bugünden i’tibâren kumandansız kalmış ve esâsen kolordunun lağvedildiği 27 akşamı Hadımköyü’nde emredilmişti.

3. kolordu halîtası sûret-i ‘umûmiyyede şöyle yürümüşü:

8. fırka, Konya fırkası, 9. Fırka yolda Boyalık’a varmışlardı.

7. fırka Çanakça ve Kestanelik’e varmıştı.

Yozgat, Karahisar ve Ankara firkaları Orçunlu'ya gelmişlerdi. Kayseri fırkası ise daha 26'da Çilingir'e varmış olup 27 ve 28'de burada kalmıştı. Bu harekât hakkında Hasan İzzet Paşa'nın 27'de Sivas köyünden, saat 6 dakika 30'da 3. Kolorduya yazdığı şu rapor vardır: “(Sivasköy-Dağyenice) yolunu ta’kîb edeceğiz. Saat 8’de yürüyeceğiz. ‘asker çok yorgun olduğundan ve kısmen henüz gelmediğinden bu akşam 27-28’de Boyalık’ta kalacağız”.

28 Teşrîn-i evvel harekâtı da şöyle olmuştu: Kayseri fırkası Çelingir’de hatt-ı müdâfa’a gerisinde 3 gündür toplanmakta olup bugün mevcûdu 8 taburad 92 zâbit, 5049 nefer, 563 mekkari, 4491 tüfeğe bâliğ olmuştu. Yanında cem‘an 247.000 [540] mermi vardı. Yeni teşkîlâta başlanılmıştı: Niğde taburu lağvedilmiş ve fırka 3 taburlu 2 alay ile bir de müstakil taburdan terekkeb ediyordu: bunun Tavlasun taburu öteden beri İstanbul’da idi Kayseri alayı, Kayseri (834), Erkilet (863), Boğazlayan (756) taburlarından, Nevşehir alayı, Nevşehir (820), Ürgüp (713), Aksaray (718) taburlarından terekkeb ediyordu. Müstakil Develi taburu da 706 mevcûdunda idi.

Ankara fırkası bugün Kızılcalı’ya varmış, tâze Tosya taburu da gelerek burada toplanmıştı. 30 (Teşrîn-i evvel)’da mevcûdu 60 zâbit 6022 efrâd, 5364 tüfeğe bâliğ olmuştu; 12 tabur hâlinde idi.

7. Fırka: Hatt-ı müdâfa’aya gelerek mevziye girmiş ve Fırka Kumandanı Hilmi Bey de İstanbul’dan ‘avdet ederek fırkasının başına geçmişti; Polathâne alayı da firkaya gelmişti.

Firkaya ‘Âsım Paşa ve Uşak tabyaları arasındaki vadi ile (Orçunlu-Kızılcalıköy) [dâhil] hattı arasındaki mıntika tahsîs edilmişti. İlk tedbîr olarak fırka esâs kıta’âtından bir müretteb alay teşkîl edilip Peyker Paşa’ya, Polathane alayı da Asım Paşa tabyasına tahsîs edilmişti. Karârgâh 28-29’da Kırçalı’da idi.

9. fırka: (Kurukavak-Uşaktabya) mıntikasına gelmişti. Mıntıkası Çanakça ve Lazari dereleri arasındaki Uşak tabya grubu idi. Mıntıkada Cihangir alayı harfiyat yapıyordu.

Konya fırkası: Zâten 27’de Boyalı’ya varmıştı. 28’de burada idi. Bugün Cemâl Bey 4. Fırka kumandanı olmuş ve Konya fırkasının 4 taburundan bir alay teşkîl edilerek Ayvathı tabyasında 9. Fırka emrine gönderilmişti. Fırkanın Yenişehir, Seydişehir taburları lağvedilmişti. Bu alay daha sonra Fuâd Ziyâ Bey fırkasına -8. Fırka- verilmişti.

8. fırka: 27’de varmış olduğu Boyalık’tan 28’de Lazarköy mıntikasına cepheye gelmiş ve ve ennihayeye burada kalmıştı. Fırka kumandanı Fuâd Ziyâ Bey hastalanarak gitmiş; yerine 31 Teşrîn-i evvelde Veli Paşa kumandan gelmişti.

Afyon karahisar fırkası: 28’de Kurukavak’a gelmiş ve Isparta tarflarına gitmek emrini alınca yürüyüşe devâm ederek Ayazma’ya gelmişti.

Yozgat fırkası: Kurukavak’tan Sazlıbosna’ya gelmiş; burada 8 taburuyla toplanmıştı.

Müretteb Aydın-Denizli Fırkası bekayası da Terkos gölü şimâline, Darboğaz’a gönderilmişti.

17. Kolorduya gelince: Orçunlu’dan Nakkaş’a gelerek burada Karârgâh-ı ‘Umûmî ile telefon muhârebesi neticesinde Samsun fırkasının İzzet Fuâd Paşa kumandasında müretteb 2. Kola iltihâk için Sazlıbosna’ya gitmiş, Erikli fırkasıyla Trabzon fırkasının da müretteb 1. Kolorduya rabt edildiğinden [541] Çilingir ve

Dursun'a gideceği, topçunun Nakkaş'ta kalacağı, 17. Kolordu karârgâhının Hadımköyüne gelerek yeni vazife aldığı emri almıştı.

Samsun fırkası Sazlıbosna'ya gelerek 28-29 burada kalmıştı.

Böylece 2. Şark Ordusu 27 ve 28 günlerinde sûret-i 'umûmiyyede hatt-ı müdâfa'a gerisine gelmiş ve ric'atine nihâyet vermişti. Bundan sonra yeni bir teşkîlât ve tanzîmat devresi başlamış ve Çatalca muhârebesi hazırlığı baş göstermişti.

B) 23 Teşrîn-i evvelde [dâhil] İtibâren 1. Şark Ordusu

1. Şark Ordusu Karârgâhı

'Abdullâh Paşa hâtîrâtında bu bâbda şu satırlar vardır: “.. 22 Teşrîn-i evvelde başkumandanlık emrine tevfi kan Çerkezköy'ünden Hadımköy'üne hareket edildi. 23 Teşrîn-i evvelde mevâki-i mezbûre gelinmiş idi, burada karârgâh lağv olundu.

Başkumandan vekili Nâzım Paşa Hazretleri teşrik-i mesâ'î için bi'l-vâsıta 'arzu gösterdilerse de vak'ayi in tafsîlâtından müsteban olacağı vecih ile seferberlik bidâyetinden i'tibâren hükûmrân olan nukât-ı nazar ihtilafından dolayı emir ve kumanda daha ziyâde teşeddüde sebebiyet vermemeği hizmet-i vataniye i'câbâtından 'addettiğim için müşârun ileyh in teklîfini bilme cbûriyye reddederek emir ve kumandadan ayrıldım”.

Fakat vesâike nazaran bu satırlarda çok zühul vardır. 1. Şark Ordusu karârgâhı 23 Teşrîn-i evvelde dahi Çerkezköy'ünde kalmış olup 'Abdullâh ve Muhtar Paşalar görüşmüşlerdi ve 'Abdullâh Paşa, 23 Teşrîn-i evvel târîhiyle Karârgâh-ı 'Umûmiyye şu raporu yazmıştı:

“Kolorduların Çatalca hattına çekilmesi hakkındaki emirleri kıta'âta tebliğ edildi (?) düşman ta'kîbâta devâm etmiyor, büyük bir sahanın şimdiden düşmana terki muvâfık görülemeyerek şimdilik şimendifer tahribâtının icrâ olunmamasına, son zamâna kadar Çorlu, Çerkezköy ve Saray'ın birer müfreze ile işgaline 2. Şark Ordusu kumandanıyla birlikte karâr verilmiştir. Bu mıntıkadaki ahâlinin hicretine meydân verilmemek üzere hükûmet-i mahalliyece tedâbîr-i lâzımeye tevessül olunması ma'rûzdur”.

Fikr-i esâsî -raporunda sarahaten gösterdiği vechile- Muhtar Paşa'nın dı; hatta Muhtar Paşa (Saray-Çorlu) hattında kalarak kışlamayı düşünüyordu. Fakat ya bu maksadını sarahaten söylememiş veya 'Abdullâh Paşa kabûl etmemiş olacak ki yukarıdaki raporda maksat daha mu'tedil bir şekilde ifâde olunmuştu. İş in garibi, Muhtar Paşa'nın, bu maksadı ancak 24 saat sonra teklîf etmesi ve 'Abdullâh Paşa'nın ise daha [542] evvel yazmasıdır; kezâlik 'Abdullâh Paşa'ya zîrde mezkûr cevâb-ı red gönderildiği hâlde dahi Muhtar Paşa'nın yine tekrar mürâca'ât eylemesi de aynı derecede şâyân-ı dikkattir. Belki 'Abdullâh Paşa bu cevâbı Çerkezköy'den almadan evvel hareket etmiştir; belki almıştır da Muhtar Paşa'ya göstermemiştir ve yâhud göstermiştir de Muhtar Paşa yine fikr-i esâsisinde ısrar eylemiştir, ma'lûm değildir. Hâlbuki raporda Muhtar Paşa da mevzu-ı bahs olduğuna göre Karârgâh-ı 'Umûmî o cevâbını her iki orduya müştereken yazsa idi iş kısa kesilmiş ve bilhâssa 2. Şark Ordusu'nun ric'atte bir gün kaybetmesine mahal bırakılmamış olurdu.

'Abdullâh Paşa'nın bu telgrafi üzerine kendisine şu cevâb yazılmıştı:

“1, 2. Şark orduları Çatalca hattına doğru yürüyüşlerinde devâm edeceklerdir. Mevâki-i mezkûrede bırakılacak müfrezeler tedafi-i setr vazîfesini ifâ etmek üzere süvâri ve ona istinâd olacak müfrezeler bu yürüyüşü setr ve muhâfaza edecekler

düşmanın kuvâ-yı faikası karşısında ric‘ate mecbûr olmadıkça mevkilerini terk etmeyeceklerdir bunun için bu müfrezelerin müntehab ‘askerden terekübü iktizâ eder. Ahâlinin ric‘atine meydan verilmemesi Çatalca mutasarrıflığına da yazıldı”. Fi’l-hakîka mutasarrıflığa da iş‘âr edilmişti.

1. Şark Ordusu’nun ne sûretle târîhe intikâl eylediğini ise Karârgâh-ı ‘Umûmî harb cerîdesi şöyle anlatmaktadır:

“‘Abdullâh Paşa Hazretleri 19 Teşrîn-i evvelde şu istifâ-nâmeyi göndermişlerdi; [Evvelce mezkûrdur. M. N.] Bunun üzerine 24 Teşrîn-i evvelde şu cevâb yazıldı:

“1. 2. Şark orduları Çatalca hattında ictima’ ettikten sonra ordunun şekl-i hâzırı tebeddül edeceğinden zât-ı vâlâlarının, me’mûriyet-i sâbıkası olan 1. Ordu müfettişliğini ifa etmek üzere Dersaadet’e ‘avdetleri iktizâ eder. 1. Şark Ordusu’nun Çatalca hattında ictimainı ikmâl edinceye kadar cereyân edecek mu‘âmelâtın ifa ve icrâsına nezâret eylemek üzere Ferik Abuk ‘Ahmed Paşa Hazretleri ta’yîn edilmiş olmakla Şark Ordusu karârgâhı müşârun ileyhın Erkân-ı Harbiyesi olarak kemâkân ifa-yı vazîfede devâm edecektir. Zât-ı vâlâlarının şimdiye kadar ifa buyurdıkları hidemâtan dolayı beyân-ı teşekkür ederim.

4. kolordu kumandanı ‘Ahmed Abuk Paşa’ya da bu me‘alde bir emir gönderilmiştir”.

Bu emrin hîn-i tahrîrinde Şark Ordusu karârgâhının henüz Hadımköyüne gelmediği siyak-ı ifâdeden münfehimdir, zîrdeki kayıta bunu te’yîd eder; bu emrin bugünden i’tibâren mevki-i fiile geçtiği ise, Abuk ‘Ahmed Paşa’nın 24 târîhiyle husûsat-ı muhtelif hakkında gelen raporlarından müstebandır.

Karârgâh-ı ‘Umûmî harb cerîdesi 25 Teşrîn-i evvel gününe ‘âid sahîfelerinde şöyle devâm ediyor:

“‘Abdullâh Paşa Hazretleri 25 Teşrîn-i evvel sabahı buraya [Hadımköy’üne M. N.] Erkân-ı Harbiyesiyle berâber gelmiş ve Meclîs-i Harb’te bulunduktan sonra şu tezkere ile Dersaadet’e terhis edilmiştir:

[543] “Çatalca hattını müdâfa‘a için şimdiye kadar mevcûd olan ve 1 ve 2. Şark ordularından mürekken bulunan teşkilâtın muhâfazasına lüzûm kalmamış ve ‘Abdullâh Paşa Hazretlerinin ahvâl-i sıhhiyeleri hidemât-ı seferiyede devâma müsâ‘id bulunmamış olduğundan müşârun ileyhın me’mûriyet-i sabıkları olan 1. Ordu müfettişliğini kemâkân ifa etmek üzere Dersaadet’e ‘avdet buyurmaları tensîb edilmiştir. Müşârun ileyh ordunun ahvâl-i ‘umûmiyyesi hakkında taleb edilecek izahât-ı şifâhiyeyi i’tâ‘ buyuracaklardır”.

Tarz-ı ifâde bunun Sadâret’e hitâben yazılmış bir tezkere olduğunu göstermektedir.

Binâ’en‘aleyh ‘Abdullâh Paşa ve karârgâhı Çerkezköy’den en erken 23-24’t e veya 24’t e hareket ettikten sonra ihtimâl demiryolu işletmesindeki karışıklık yüzünden Hadımköy’e ancak 25 sabahı gelebilmiştir. Ve yâhud daha evvel gelmiş de Karârgâh-ı ‘Umûmî’ye görünmemiştir.

Velhâsıl 1. Şark Ordusu’nun târîhçe-yi hayâtı da bu sûretle kapanmış, ordu karârgâhı heyeti bu sırada mevcûd bir teşkilât olan Çatalca kumandanlığına i’tâ‘ edilmişti..

2- 23 Teşrîn-i evvel [dâhil] ‘den i’tibâren

1. Şark Ordusu Kıta'âtının Ric'ati

1- 3. Fırka

3. Fırka: 23'te, Büyük Manika'dan Çerkezköy'üne varmış ve 24-25'te burada kalmıştı; Y 9 T 1 Silivri yolunu tutmuştu fırka hâlâ az çok kuvvetli di ve 25'te mevcûdu 92 zâbit, 3571 efrâd, 12 top idi [4 top anlaşıldığına göre son muhârebelerde yerinde kalmıştı], meselâ hâssaten nişancı T 3 K mevcûdu 14 zâbit, 519 neferdi. Ancak 26'da Çerkezköy'den hareketle saat 19'da Büyükhan'a varmış, fırka Çerkezköy'den hareket ederken işitilen top sesleri, başlayan yağmur haylice dağınıklık ve karışıklık tevlîdinde Amil olmuştu.

27 Teşrîn-i evvelde fırka Kabakça üzerinden Nakkaşköy'e;

28 Teşrîn-i evvelde Muha'ya oradan sırt çiftliğine gelerek hatt-ı müdâfa'a gerisine intikâl etmiş idi.

29 Teşrîn-i evvelde fırka, Karaağaç garbında Muha deresi şarkında yol cenûbundan göle kadar olan sahada mevziye girmişti, çoktan beri kendisinden ayrılmış olan Y 9 T 1, 2 ve 8. Mitralyöz bölüğünü de bu civârda bulmuş, mevcûdu 120 zâbit, 4521 insana bâliğ olmuştur.

Son günlerde 17. Kolordu kumandanıyla fırka kumandanı arasındaki şu muhâbere şâyân-ı dikkattir:

“17. Kolordu kumandanından: [Ma'yyetinizdeki kuvveti Mîr-livâ 'Osman Paşa'ya tevdi' ile geliniz. Nâzım. Emir Bâlâ'dadır. 17. Kolordu Kumandanı Mahmud]

[544] 'Osman Paşa'nın 17. Kolorduya cevâbı: [Kolordu kumandanlığını ifaya muktedir olmadığım şimdiye kadar terfi edilmemekliğimden ve kendimden sonrakilerin kolordu kumandanlıklarına ta'yîn edilmesinden sâbit olduğundan fırkadan yukarı kıta'ât kumandanlığın ifa edemeyeceğimi arz ile i'tizar ederim].

2) 2. Kolordu

2. Kolordu: Sabahı Velimeşe çiftliğindeki 2. Kolordu kumandanlığı, etrafta tekmiî kıta'âtını göremeyince bunları öğleye kadar cem' ve tedkik ile işgal etmiş ve 5. Fırka Kastamonu fırkasının ve 4. Fırka bir kısmının da buralarda olduğu, diğer kısmının Yanıkağıl ve Çerkezköy tarafına gittiğini, 16. Alayla süvârî 10. Alayın Velimeşe ile Uzunhacı arasında kaldığını bir dereceye kadar anlamıştı ve kolorduyu toplamak maksadıyla saat 12'de (Velimeşe-Öksüzce) yoluyla Ermişeli'ye hareketi emreylemişti.

Bugün kolordu şu tarzda tasvîr ettiği ahvâl ile bir teşkîlât yapmıştı:

“22 Teşrîn-i evvelde “4. Fırka” perakendeleriyle 16. Alay ve 1 batarya müctemian 12. Alay kumandanı Miralay Remzi Bey idâresine verilmiş ve bir müstakil cüz-i tam hâline konulmuştu. Fakat bu yürüyüşte mûmâ-ileyh bidâyetten beri irtikab ettiği hatâyâ-yı azimeden birini de bugün irtikab ederek kıtasını dağıtmış olduğundan aynı kuvvetin nâmına 4. Fırka diyerek kolordu Erkân-ı Harbiyesinden Binbaşı Şükrü Ali Bey emrine verildi. Kastamonu fırkası da aynı hal-i pür melalde olup fırkayı bizler ve tabiat toplamakta ve fakat kumandanı beher gün yeniden dağıtmakta idi. Be-her gün fırka kumandanının başına toplanabilen mevcûd, 'azami seferber mevcûdlu iki tabur bile olamamakla berâber kendi fırkasında daha iyi bir adam da bulunamadığından nâçâr bu adam kıtası başında kalmıştı.

5. fırka kumandanı Hâşim Paşa 16 Teşrîn-i evvelden beri ortada olmadığından [müşârun ileyh şehîd olmuştu. M. N.] yerine bu firkada en kıdemli olan ve en iyi zannedilen 14. Alay kumandanı Miralay Hüsni bey verilmişse de ma‘attessüf bu dahi kusûr ve noksânda diğerlerinden geri kalmamış ve ne çâre ki başka adam mevcûd olmadığından bir takım tehdîd ve teşvik ile istihdamına mecbûriyet hâsıl olmuştur.

Velhâsıl 23 Teşrîn-i evvel öğle sıralarında kolordu karârgâhı ve mevcûd kıta‘ât Velîöşe‘den hareket ederek gurûb sıralarında Ermişeli‘ye gelmişti, yolda 16. Alayın öğleye doğru Velimeşe‘ye gelerek orada kalacağı, Velimeşe‘den sonra demiryolu boyunca topçu Y4 K5’e rast geldiği hakkında haberler alınmıştı.

Böylece 23-24’te 2. Kolordu yine toplanamamıştı, 16. Alay hâric olarak 4. Fırka ile 5. [545] Fırkanın bir kısmı Ermişeli’de ve 5. Fırkanın diğer kısmı Çerkezköy’de idi. Kastamonu fırkasının bir kısmı Ermişeli’de diğer kısmı ve karârgâhı ise dağılık idi: 24 Teşrîn-i evvel sabahı Sinop alayı kendiliğinden Çerkezköy yolunu tutmuştu ve bu sırada fırka yavru Çerkezköy’den ordu Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Cevâd Bey’den: “2. Kolordu ile Kastamonu fırkasına mensûb efrâd (Büyük Kılınçlı-Karasinançiftlik-Çatalca-Ömerli) yolunu ta‘kîb edecektir” emrini getirmişti. Nihâyet saat 14 sıralarında Çerkezköy’de Kastamonu, Taşköprü, Araç, Daday, Sinop, Boyabad ve Konya fırkasının Yenişehir taburları bir araya gelmişti.

Bu sırada 2. Kolordu kumandanlığından “Ermişeli’ye gelmek” emri vürûd edince fırka, gurûbdan sonra tekrar hareket etmiş ve 23-24’te yapılan bu gece yürüyüşü tekmîl bu kıta‘âtı tekrar perîşânetmişti.

2. kolordu kumandanlığı 24 Teşrîn-i evvelde behemehâl Ermişeli ve civârında toplanmaya, dinlenmeye karâr vererek emirlerini erkence tevzi’ eylemiş; 23-24’te 4. Kolordunun Çorlu’da bulunduğu da ma‘lûmdur. Nihâyet 24-25 Teşrîn-i evvelde şu vaz‘iyet hâsıl olmuştu.

Kolordu karârgâhı ve 5. Fırka Ermişeli’de;

Kastamonu fırkası ve 4. Fırka, kolordu karârgâhının zannınca Kurtulmuş’ta. Hâlbuki hakîkâtte 24 sabahı ortalık ağarınca Kastamonu fırkası kumandanı kendisini Büyük Han’ın 2 kmcenûb garbîsinde Kastamonu, Taşköprü ve Araç taburlarıyla yalnız bulmuştu ve bir haber ve emir alamayarak harekete devâmla Büyük kılıçlı’ya gelmişti Binâ‘en‘aleyh muhtemeldir ki Kurtulmuş’ta yalnız diğer taburlar kısmen veya kâmilten toplanabilmişti.

Bugün kolordunun mevcûdu da alınan kuvve-i ‘umûmiyyelere göre şu mikdâra bâliğ olabiliyordu:

4. Fırka:	10. Alay:	4	zâbit	465	nefer
	11. Alay:	5	“	349	“
	12. Alay:	-	“	150	“
	Nişancı T 4 :	1	“	78	“
	Topçu Y 4 K5:	2	“	96	nefer [3 top]
	Piyâde 16. Alay:	24	“	1500	“
	Süvârî	1	“	30	“

37 zâbit 2668 nefer
[546] 5. fırka: Nişancı T 5 9 zâbit 248 nefer

Y 13 ma'a mitralyöz bölüğü 32 zâbit 945 nefer
 1. alay: 17 zâbit 488 nefer
 15. alay 15 zâbit 695 nefer
 Topçu Y5 K4, 5: 5 zâbit 261 nefer [8 top]
 Sıhhiye vesâire 7 zâbit 208 nefer

 85 zâbit 2845 nefer

Kastamonu Fırkası: Kastamonu Taburu 7 zâbit 202 nefer
 Daday taburu 8 zâbit 314 nefer
 Taşköprü taburu 4 zâbit 153 nefer
 Sinop taburu 5 zâbit 83 nefer
 Küre taburu. 4 zâbit 70 nefer

 28 zâbit 822 nefer

Süvâri 10 alay 20 zâbit 210 nefer

Kolordu yekunu 170 6545 nefer

Diğer taburlar, efrâd henüz dağınmıktı; el altına girmemişti.

25 Teşrîn-i evvel için hulâsaten şu kolordu emri verilmişti: “düşman henüz Ergene’yi geçemedi. 3. Kolordu Çerkezköy, 1 ve 4. Kolordular Esetçe ve Seymen civârındadır. 2. Kolordu yarın Büyük kılıçlı istikâmetine hareket edecektir:

5. fırka: (Ermişeli-Küçükçavuşlu-170-Kösdemir-Hocasekban) yoluyla Büyükkılıçlı’ya.

4. fırka: (Ermişeli-Kurtulmuş-Küçükçeltik çiftlik) yoluyla Hoca Sekbana Kastamonu fırkası yarın Fenâr’da toplanarak emir bekleyecektir”.

25’de bu hareket yapıldı ve 25-26’da kolordu karârgâhı ve Kastamonu fırkası Fenâr’da, 5. Fırka Büyük Kılıçlı’da, 4. Fırka Hoca Sekban’da kaldı.

Ma’a-hâzâ Kastamonu fırkasının bugünkü sergüzeşti de şu olmuştu: Fırka karârgâhı yanındaki kıtalarla 25’te Karasınan üzerinden Elbasan’a hareket etmişti. Yolda Fenâr’da geceleme hakkında kolordu emrini alınca tekrar geriye hareket edilerek Fenâr’a gelinmişti. Burada

[547] Kastamonu, Araç, Daday, Taşköprü, Küre, Yenişehir taburları vardı. Sinop, Boyabad taburları Elbasan’ı tutmuşlardı!

25-26’da 2. Kolordu kumandanlığı Abuk ‘Ahmed Paşa’dan 15 minh saat 2 târîhli şu emri almıştı:

“Şark Ordusu Çatalca hattında toplanıncaya kadar 1. Şark Ordusu’na kumanda edeceğim. Kolorduların te’mîn-i tevhîd-i harekâtı için 25 Teşrîn-i evvelde 2. Kolordu Fenâr, 1. Kolordu Yabancı’ya, 4. Kolordu Silivri’de toplanacaktır. Süvâri

fırkası Çorlu müfrezesiyle tevhid-hareket ve düşmanla temâsı muhafaza edecektir. Ordu karârgâhı 25-26'da Silivri'dedir”.

Diğer bir emir: “Yarın 1. Kolordu Çakmaklı ve Akçaboğaz’a, 2. Kolordu dümdârlarıyla Çatalca’ya 4. Kolordu Büyük çekmece’ye, Ordu karârgâhı kezâlik Büyük Çekmece’ye varacaktır”.

2. kolordu bunun üzerine, Çatalca’da kalmak müsa’adesini istemiş ve muvâfakat edilmiş olduğundan hareket 26’da ona göre yapılarak 26-27’de (Çatalca-Elbasan) mıntkasında kalınmıştı.

4. fırkanın bugün mevcûdu 73 zâbit, 3489 nefere teraffü’ eylemişti. Kendisine Y16 T3’te iltihâk etmişti. Sinop, Boyabad taburları ise Ömerli yolunu tutmuştu!

27 Teşrîn-i evvel için Ömerler istikâmetine ber-vech-i ‘âti hareket tertib edilmişti:

Kastamonu fırkası (Çatalca-Bahşâyîş-Karaağaç) yoluyla Karışan’a varacaktı;

5. fırka (Çatalca-Mandıra) yoluyla Muha’ya.

4. fırka (Elbasan-Çatalca-Mandıra) yoluyla Karaağaç’a,

Süvâri Y10 Bahşâyîş’e yürüyeceklerdi. Kolordu karârgâhı da Muha’ya gidecekti. 27 Teşrîn-i evvelde kolordu karârgâhı saat 13’de Muha’ya gelmiş ve şimdiye kadar kolordu elinden çıkmış olan fırkaların birçok efrâd, zâbitân, teşkilât vesâiresini burada hazır bulmuştu! Başkumandanlığın yeni teşkilât emri de gelmişti: 12. Bursa, İzmit, Aydın ve 6. Fırkalar kâmilen 2. Kolorduya rabt ediliyordu; kolordu kumandanlığına da Hamdi Paşa ta’yîn edilmişti. Fırkalar akşama doğru toplanmıştı: 4, 5, 12, Kastamonu ve İzmit fırkaları.

Erkân-ı Harbiye reisi de Turgut Paşa ile berâber Hadımköyüne gitmiş, şimdilik kolorduda kalacağını anlayarak ‘avdetle 28 Teşrîn-i evvel için şu emri hazırlamıştı; fakat geceleyin mûmâ-ileyhin de Turgud Paşa’ya yeni vazîfesinde [Gelibolu’ya] refâkat etmesi takarrur edince bu emri 28’de gelen yeni Kolordu Kumandanı Hamdi Paşa [Sâbık 18. Kolordu Kumandanı] aynen kabûl ederek i’tâ’ eylemişti ki 2. Kolordunun son safha-i ahvâli olarak bu da zîrde tesbît edilir: (Hulâsa)

“1- Düşmanın (Sinekli-Silivri) hattına kadar ilerlediği haber alınmıştır;

2- Melfuf cetveller mûcibince ordu sağda 3., ortada 2. Ve solda 1. olarak 3 kolordu üzerine mürettebdir;

[548] 3- Kolordunun cephesi Yassıvîrân şimâlindeki (260-Orçunlu) hattından (Muha-Bahşâyîş) hattına kadardır;

4- 4. Fırka sağda, mıntıka hattından [hâric] Nakkaşköy’ün hemen garbındaki dereye kadar olan mıntıkada ya’nî Gaziler, Mekteb-i Harbiye, Bağlık tabyalarında bulunacaktır,

5. fırka merkezde olup (Mahmudiye-Otluk-Hamidiye-Yeşiltepe) tabyalarını tutacaktır.

5- 12. fırka solda ‘Ahmed Paşa, Bahşâyîş, Nazif Bey tabyalarında bulunacaktır;

6- Süvâri 10. Alay Çatalca garb sırtlarında tarassuda devâm edecektir”.

28'de ilk defâ 10 taburunu bir arada gören Kastamonu fırkası 3800 mevcûdunda bulunurken feshedilmişti.. Fırka heyet-i hâzırasıyla 5. Fırkaya iltihâk etmiş ve 4 Teşrîn-i sâniye kadar nizâm harbini muhâfaza eylemişti.

3) 1. Kolordunun Çatalca Hattına Ric'ati

1. Kolordu 23 sabahı (Yulaflı-Ohlas çiftiği) mıntıkasında idi ve Ohlas çiftliğinin şarkındaki tepeleri tahkîme karâr vermişti; hatta bu maksadla ordudan edevât-ı tahkîmiye, çadır, cephe, peksimet vs istemiş ve "harita üzerinde verilen mevzide kolordular arasında bazı açıklıklar kalması; irtibâtın mevcûd olmaması gibi fenâlıklar mahâl kalmamak üzere ordu karârgâhının bugün ordu mevziini dolaşması, keşif ve emniyet hizmetiyi bil'umûm harekâtın kolordular beyninde yakından tanzîm buyrulmasını" ehammiyetle ricâ eylemişti. Ancak öğle sıralarında 4. Kolordunun, saat 11'de Çorlu'dan gönderdiği rapor ve kendi kolordusuna verdiği emrin sûreti gelmiş ve ric'ate devâm edileceği anlaşılmıştı. Hâlbuki bu sırada kolordu Erkân-ı Harbiye reisi ile 2. Fırka kumandanı Şevki Paşa 4. Kolordu ile anlaşmak üzere Çorlu'ya gitmişlerdi ve kolordu kumandanı -anlaşıldığına göre- bunlar 'avdet etmeden bir emir vermeye karâr verememişti. Böylece kolordu kıta'âtı 23 akşamına kadar tahkîmât, keşif vs ile uğraşmış, hatta uzaktan düşmanın yürüyüş kolları da görülmeye başlamıştı. [Hayâl! M. N.] bu sırada 2. Kolordunun da ric'ate devâm ettiği haber alınarak büsbütün tevehhüm edilmişti.

Nihâyet gurûbdan sonra kumandan Yulaflı'ya 'avdet edince Çorlu'ya gidenleri de burada bulmuş ve derhâl geceden ric'ate karâr verilmişti. Hulâsa 23-24'te 1. Kolordu kâmilan ayakta kalmış, muhtelif [549] kıta'ât ve karârgâhlar yolu kaybetmiş, bin müşkilâtla nihâyet 24 sabahı Çorlu'da toplanmaya başlamışlardı.

Bundan sonra 4. Kolordu kıta'âtını ta'kiben 'azîm bir karışıklık hâlinde Silivri caddesi tutulmuş ve kolordu karârgâhı 24-25 gecesini Papazlı çiftliğinde geçirmişti.

2. fırka (Kepencli-Balabanlı) mıntıkasında, Uşak fırkası Kepenkli civârında, müretteb fırka da kezâlik burada kalmıştı.

25 Teşrîn-i evvelde heyeti 'umûmiyyesi ile Silivri'ye varılmış, hatta 2. Fırkanın 6. Alayı ve kolordu karârgâhı Bigados'da olmak üzere burası ile Silivri arasında 25-26 gecesi geçirilmişti. Burada ordunun kumandasını deruhte eden 'Abuk Paşa'nın birçok emirleri emr-i yevmîleri alınmış bi't-tabi yine iş olacağına varmıştı!

Velhâsıl 26 Teşrîn-i evvelde yürüyüşe devâm edilerek Büyükçekmece ve şarkına geçilmişti; 26-27'de kolordu karârgâhı, 2. Fırka Büyük çekmece'de idi, şimdiye kadar Lüleburgaz Muhârebesi'nden beri el altından kaçmış olan Y4 T 1 ve nişancı T 2'de burada bulunmuştu.

Uşak fırkası Kumburgaz'da müretteb fırka Yalos ve Şöhretrus'ta kalmıştı.

Nihâyet 27 Teşrîn-i evvelde şu harekât yapılarak ric'at hitâm bulmuştu: Müretteb fırka sabahleyin Büyük çekmece'ye gelmiş, 3. Alayını, Karaağaç'taki 2. Fırkaya sevk ederek kendisi nişancı 1. Alay, İzmir alayı, Y16 taburları, 2 mitralyöz ve bir istihkam bölüğü ile kalmıştı. İsmi de (müstakil sol cenâh müfrezesi olmuştu. Bugün yalnız nişancı alayı 1779 mevcûdunda idi.)

2.fırka: Karaağaç'tan hareket ederek öğle sıralarında buraya gelmiş, 2. Kolordu solunda (Muha-Bahşâyiş) hattından [hâric] (Karaağaç-Eskice çiftlik) hattına kadar [dâhil] olarak cepheye girmişti; solunda da 3. Fırka vardı.

Uşak fırkası: Karaağaç'a gelmiş ve lağv emrini almıştı.

Kolordu kumandanlığı bu maksadla 26-27 saat 24 dakika 15'de Büyük Çekmece'den şu emri vermişti ki Çatalca hattındaki harekâtın mebde-i vaz'iyeti olmak i'tibârıyla zikredilir: "Düşman bugün sunûf-ı selâse müfrezesiyle Çanta'ya gelmiştir. Sağımızda 2. Kolordu vardır. 1. Kolordu, (Muhaköy-Bahşâyış) hattında Marmara'ya kadar cenûbta müdâfa'a edecektir. 2. Fırka Papazburgaz'a gelecek ve Karaağaç cenûbundan geçen ve Çatalca caddesine mülâkî olan yola kadar, 3. Fırka bunun solunda (Sırt çiftliği-Eskice çiftlik) yolu [dâhil] hattını tahkîm edecektir. Ve Büyük Çekmece geçidi karşısında bir alaylık grup hazırlayacaktır. [Bilâhare bunun yerine ber-vech-i bâlâ sol cenâh müfrezesi ikâme edilmiştir. M. N.] Kolordu karârgâhı yarın Taşağıl'da bulunacaktır".

[550] 4) 4. Kolordu'nun Çatalca'ya Ric'ati

Evvelâ fırkaların harekâtını sûret-i 'umûmiyyede şöyle tesbît edebiliriz:

12. fırka:

23 T.e.'de	24 T.e.	25 T. e.	26T.e.	2Te.
-----	-----	-----	-----	-----
Çorlu	Balabanlı çiftlik	Silivri	B. Çekmece Kumburgaz (Bir alay Kalkıratya'da)	Moha'ya muvâsalat

İzmit fırkası:

Yakuplu-Seymen	Papazçiftlik	Silivri	Mohaköy	Mohaköy

İzmit fırkası ta 16 Teşrîn-i evvel sabahı geriye gönderdiği ağırlıklarını ancak Silivri'de tekrar bulabilmişti. Her iki fırka, çoktan beri dağınık olan kıta'ât ve perakendelerini ancak Moha'ya gedikten sonra bulabilmişlerdi. İzmit fırkası 28'de lağv edilmiş, 12. fırka ise 2. Kolordu emrine girerek cepheye dâhil olmuş ve takviye edilmeye başlanmıştı.

Sûret-i 'umûmiyyede 4. Kolorduya takılmış olan Çanakale fırkası da 23'de Çorlu'da bulunup 24 Teşrîn-i evvelde Seymen'e, 25 Teşrîn-i evvelde Silivri'ye, 26'da Kalkıratya'ya 27'de Sazlıbosna'ya gelmiş ve 28-31 günleri Isparta Kula'da tecemmu' eylemişti.

Bundan sonra 1 Teşrîn-i sâni'de Çanakkale berâ-yı nakil Ayastefanos'a gelerek 4 Teşrîn-i sâni'de Maydos'a çıkmış bulunuyordu.

4. Kolordu karârgâhının cereyân-ı hâli de şudur:

23 Teşrîn-i evvel ve eyyâm-ı âtiye için 23 minh saat 10 dakika 30'da şu kolordu emri verilmişti: (Hulâsa)

"1- Düşman dün akşama kadar za'îf kıta'âtıyla 'Ahmedbey ve Evrensekiz civârlarında ve kuvvetli kıta'âtıyla Bedirköy şimâlinde 198 şarkında ve 128'de ikâmet hâlinde; kuvvetli bir koluyla Lüleburgaz istasyonundan cadde ile 198-128 istikâmetinde ilerlemekte görülmüştür....

2. Şark Ordusu'nun demiryolu [hâric] şimâlinden ric'atini süvâri fırkası temîn edecektir.

4. Kolordu bugün Çorlu'da istirahat ederek yarın [24 minh] (Çorlu-Silivri-Büyükçekmece) yoluyla hareket edecek ve solundaki 1. Kolordu da (Esetçe-Çanta-

Silivri-Sürgünköy-Kaladina-Büyükçekmece) üzerinden çekilecektir. [Za‘îf 1. Kolordunun da 4. Kolorduyu ta‘kîb ettiğini gördük] yürüyüş kolunu Çanakkale fırkası temîn edecektir.

[551] Selahaddîn Bey emrindeki (te’hîr müfrezesi) bugün Çorlu dere garb sırtlarında yarın öğleye kadar Çorlu’nun tahkîm edilmiş garb sırtlarında kalarak tekmiîl kolordu kıta‘âtıyla perakendesinin çekilmesinden sonra İzmit fırkasını ta‘kîb edecektir”.

Emre merbûd yürüyüş cetveli hulâsası şu idi:

	24 T. evvel	25 T. evvel	26 T. evvel
12. Fırka:	Seymen	Bosnaköy şimâl garbında	Sürgün şarkında
İzmit fırkası:	Yakuplu	Çantasuyu şarkı	Bigados
Çanakkale fırkası:	Seymen	Sürgünköy cenûbu	Bosnaköy ve şimal Garbındaki Mandra cenubu
Karârgâh:	Kifki	Silivri	Bigados

Emirde erzak ambarları vs hakkında da semersiz uzun tafsîlat vardı.

Bugün 4. Kolordu karâragahı Tekirdağı’nın tahliyesiyle de uzaktan meşgûl olmuştu. ‘Âsâr-ı Tenvîk zırhlısı ve Nuru’l-bahre kambotu Tekirdağı’nda idi. 4. Kolordunun bir istihkam bölüğü ve muhtemelen 2. Kolordu nişancı alayına mensûb 1-2 bölük oradaydı. Burada bir de Köprücü treni ve 3 erzak kolu vardı.

İzmit fırkasından Şile taburu vs’nin de Silivri’de olduğu anlaşılmıştı.

Diğer cihetten Çorlu’da külliyetli cephane vs olduğu da nihâyet tahakkuk etmiş ve Karârgâh-ı ‘Umûmîden ve Şark Ordusundan büyük bir tren istenmişti.

1. Şark Ordusu erkân-ı harebiye reisi ise saat 5 dakika 30’da Çerkezköy’den bunların arabalarla ve mekkârilerle Silivri’ye nakli ve diğer kolordulara tevzii çâresini tavsiye etmişti; imkân olmadığı yazılmıştı.

Bugün burda Mersin taburu da bulunmuştu.

Diğer cihetten Silivri’den saat 7 dakika 20’de Çanakkale fırkası kumandanı “fırka efrâdını çevirmek üzere Çorlu’ya ve oradan Silivri’ye gelmeye mecbûr olduğunu, burada 5000 kadar insan topladığını, ordunun Çatalca’ya ric‘atini öğrenmiş olduğunu, şimdi Lapseki taburunu Silivri’de bırakarak diğerleriyle Çorlu’ya hareket ettiğini” bildiriyordu; kıta‘âtı getirmeyerek yalnız kendisi gelmesi cevâbı bildirilmişti.

‘Ahmed Abuk Paşa bugün Çorlu’da, başkumandanlığın 20 Teşrîn-i evvelde donanma kumandanlığına ric‘atin himâyesi hakkında verdiği emri görmüştü. [Ki bu da şâyân-ı dikkattir, bu emri ‘acabâ donanma [552] kumandanı almamış mıdır;] Bunun üzerine de li-hikmetin, Harbiye Nezâretine şu telgrafnâmeyle çekmişti ki mûcib-i ibret olmak hasebiyle telhisen zikredilir:

“... Telgrafta düşmanın bir kısım kuvvetiyle denizle Çorlu arasından ilerleyerek sol cenâhımızı tehdîd-i melhûz olduğu bildiriliyor. Bunun, hatta bu gece Karahasan’da olan süvâri fırkasının, değil bir memleket hâini tarafından vâki’ ihbâra müstenid olduğunu anladım (!) çünkü düşman hâlâ Lüleburgaz’dadır. Şark Ordusu karârgâhının büyük bir mechûliyet içinde bulunduğu ve bu mechûliyetin ma‘alesef

İstanbul'a kadar sirâyet etmiş olduğunu hissetmekteyim. Aç, susuz Lüleburgaz'da 64 saat sebat eden ve düşmanı mağlûp ve perişân edeceği sırada yine vaz'iyet-i hakîkiyyeden haberdâr olmamak dolayısıyla bir emirle geriye çektirilen bu ordunun hâli, aynen Bulgar ordusunda da vâkî'dir. Düşman o kadar âtıldır ki ihtiyâr eylediğimiz birçok hatâlardan yan yürüyüşlerden istifâde edememiş ve her noktayı, tahliyemizden belki 24 saat sonra işgale cür'et eylemiştir.. Korkak bir düşman karşıdayız. Vaz'iyet ve ahvâli avcı hatlarında idâre-i harb eden kolordu kumandanlarından sorarak milletin mukâdderatına ona göre hüküm verilmesini istirham ederim (!). Emînîm düşman ordusu gece yürüyüşü yapamaz. İstanbul'u tehdîd edemez ordumuz ise Çatalca hattında biraz karnı doyararak iâde-i intizâm ederse o kadar emînîm ki ta Bulgaristan' kadar girebiliriz (!)

Ma'rûzâtım büyüklerimi tenkîd için değil, açık alınla hesâb vermek içindir.. Herhâlde siyâseten harbe hitâm vermeden evvel bir kere daha tecrübe-i mukâdderât edilmesi mütâlâ'a ve kanaâtindeyim. Bütün kolorduların da buna iştirâk eyleyeceğine emînîm..”

Buna “A Paşam, 17'de ordu kumandanını, duramam! diye sıkıştıran ‘acabâ kimdi?” Diye sormalıyız zannederim.. Bunun, 1. Ordudan, Çerkezköyü'nden saat 10 dakia 30'da gönderilen şu emir üzerine de yazıldığı anlaşıyor:

“Ahvâl-i hâzîrânın i'câbâtı harbin siyâseten neticelendirilmesi melhûzdur. Netîcenin mümkün mertebe menâfîimize olarak istihsâli ordunun bulunduğu mevâki muhâfaza ile mümkündür. Ona binâ'en son dereceye kadar Çorlu'nun elde bulundurulması elzemdir. 4. Kolordunun hareketi sırasında 3 tabur, 1 bataryalık bir müfrezenin düşmanın vürûdunda mevkiyi muhâfaza etmek ve kuvvetli kollar vürûdunda harben ric'at etmek emriyle ve ta'limât-ı sariha ile tahsîsi lâzımdır”.

Bu müfreze hakîkâtte 4 tabur, 1 sahra bataryası ve 1 mitralyöz bölüğü idi ve emir kendisine tebliğ edilmişti. Sûvârî fırkasına da bildirilmişti. Gece müfrezedeki 2 redif taburu alınarak 12. Fırkadan 1 nizâmiye taburu verilmişti.

Yine burada nişancı T 6, Y 17 T 3, Mersin, ‘Alâiye taburlarıyla bir sahra bataryası ve mitralyöz bölüğü “Celâl Bey Müfrezesi” nâmıyla İzmit fırkasına rabt edilmişti.

[553] Şu da şâyân-ı dikkattir: Şark Ordusu Erkân-ı Harbiye reisi Cevâd Bey, Çerkezköy'den saat 12 dakika 30'da 4. Kolorduya “Çatalca'ya ric'at emrinin 1 ve 2. Kolordularla sûvârî tarafından alınmaması olaması me'mûldür, birer sûretinin irsâli” emrini vermişti.

‘Abuk Paşa, ‘Abdullâh Paşa'nın “harb siyâsetine hitâm verilmesi..” telgrafı üzerine bir taraftan da başkumandanlığa hulâsaten sebebsiz çekiliyoruz ‘askerlikçe mağlûğ addedsilemeyiz, ordumuz Çatalca'da iâde-i intizâmdan sonra bi-inâyetillâhi teâla düşman ta'arruzunu def' ve tard iktidârını elân muhâfaza ediyor. Müzâkerenin o nokta-i nazardan yürütülmesi lâzım geleceği kanaatindeyiz” telgrafını yazmıştı. Hâlbuki diğer taraftan saat 23 dakika 20'de fırkalara “1. Kolordudan şimdi alınan rapordan bugün saat 16'da düşmanın sağ cenâh kolu Küçükkarışdırın'a 3 bölük sûvârî, 3 tabur ve gayrı ma'lûm mikdârda bataryadan mürekkeb merkez kolu Meşinli'yi geçmiş, aynı kuvvette sağ sol kolu da Ahırköy'üne varmıştır. Yarın saat 7'de hareket emredilmişse de behemehâl saat 6'da hareket ediniz” emrini vermişti. Bugün herhâlde trenle bir tahliye yapılmadığı da anlaşıyor!

Velhâsıl 24 sabahı hareket başlamıştı; bugün akşam, karârgâh Kepenkli'de kalacağına doğru Silivri'ye gelmiş burada şu telgrafi almıştı.

Başkumandanlıktan 24 minh: "1. Şark Ordusu'na mensûb 1, 2 ve 4. Kolorduların Çatalca'ya doğru vuku' bulmakta olan tecemmu' harekâtının nihâyetine kadar 1. Şark Ordusu kumandanlığı vazîfesi taraf-ı vâlâlarından idâre edilecek ve mezkûr ordu karârgâhı bu vazîfe için Erkân-ı Harbiyenizi teşkîl edeceğinden karârgâhı mezkûrdan iktizâ edenler nezd-i vâlâlarına i'zâm kılınmıştır. Nâzım"

Hâlbuki 1. Şark Ordusu karârgâhı bu bâbdaki emri almadan evvel Çerkezköy'den hareket etmişti ve Hadımköy'üne geliyordu. 4. Kolordu Kepenkli'den saat 13 adkika 15'de 12. Fırkanın Balabanlı çiftliğinde, İzmit fırkasının Papazlı'da, Çanakkale fırkasının Balabanlı'da, karârgâhın Silivri'de kalacağını emretmişti ve diğer cihetten -kendisinin ordu kumandan vekili olduğu hakkındaki emri almadan evvel olacak- Hadımköy'ünde Şark Ordusu'na "bugün 24 Teşrîn-i evvelde ordu emriyle varılması musarrah hatta geldik, burada kalacak mıyız?" diye sorulmuş, 24 minh târihiyle Hadımköy'de 'Abdullâh Paşa'dan da "2. Kolordu (Bosnaköy-Sürgünköy) yolu ile hareket edecektir. Sizin de Çatalca hattı gerisine çekileceğiniz emirde musarrahtır. Bigados istikâmet olarak gösterilmiştir. Oraya varıldık da mevziin gösterileceği tabiidir" cevâbı gelmiştir.

[554] Bugün Tekirdağı'na Hamidiye krüvazörünün de geldiği anlaşıyor. Bunun üzerine kolordu yarın kâmilin Silivri'de tecemmu' hakkında firkalara saat 19 dakika 50'de emir vermişti.

25'de kolordu karârgâhı Silivri'de kalmış olup evvelâ saat 2'de 1, 2 ve 4. Kolordulara ve süvâri fırkasına şu emri vermişti:

"1- Şark Ordusu Çatalca hattında toplanıncaya kadar mezkûr ordu kumandanlığı vekâleten uhde-i senâverîye tevdi kılınmıştır;

2- Kolorduların temîn-i tevhîd harekâtı için 26 Teşrîn-i evvelde 2. Kolordu Fener'de, 1. Kolordu Yapağça'da, 4. Kolordu Silivri'de tecemmu' edecektir,

3- Süvâri fırkası ordunun cephesi ilerisinde şimendifer hattından merkeze kalan mıntıkada ordunun harekâtını setr ve temîn ve düşmanla temâsı behemehâl muhâfaza edecek ve Çorlu müfrezesiyle tevhîd-i harekâta devâm eyleyecektir. Lüzûm görürse 2. Kolordu gerisine çekilir;

4- Ordu karaargahı 25-26'da Silivri'dedir".

Bundan sonra akşama kadar ordu kolordu nâmına geri hidemâtına, inzibata vs ye 'âid gâyet uzun birçok emirler vermekle hâssaten iştigal olunmuştu.

Bir taraftan da başkumandanlıktan 25 târîhli ve zâta mahsus -taht-ı kumandanızda bulunan kuvve-i 'askeriyyenin maddi ve ma'nevi her türlü ahvâl ve kıymet-i Harbiyesine ve mevcûd olan esliha ve techîzâtına nazaran hâl-i harbin temdide ve tahkîmâtı, nâ-tamam olan Çatalca hatt-ı müdâfa'ası dâhilinde düşmana karşı mukâvemet-i kat'iyye icrâsına taraftar olup olmadığınız hakkındaki fikrinizin bugün telgrafla sûret-i kat'iyyede iş'âr buyurulması makâm-ı Sadâretten edilen istifsara atfen tavsiye olunur" emri gelmiş ve buna şu cevâb verilmişti:

"Geçkinli ve bilhâssa Karaağaç muhârebelerinde 4. Kolordu gâlib-âne çarpışmakta iken aldığı emir üzerine geriye çekilmiştir. Bazı erzak arabaları gibi esâsen netîce-i muhârebeye doğruca te'sîr-i azîmi bulunmayan bazı noksânlarımız

hâric, top ve tüfekçe zâyiâtımız yoktur. Efrâd ve zâbitân mevcûdu yarıdan fazla noksândır. Bir fırkanın kuvve-i 'umûmiyyesi 4-5 tabur derecesindedir. Bir kısım efrâd ve zâbitânın kuvve-i manevviyesi iyi denilecek hâlde değildir.

... Ma'a-hâzâ karnı iyice doyurulan bol cephane ile her an noksânı ikmâl edilen kolordunun değil Çatalca hattında, el-yevm bulunduğu hatta da son kuvvet ve ciddiyetle mukâabele edeceğine i'timâd [555] buyurabilirsiniz. Tâlih zaferine müsaadesizliğinde devâm ederse bi't-tabi netîceyi mukâdderatta tevdiinden başka çâre kalmaz.

Bugün düşmanın Tekirdağı önüne gelerek teslim talep ettiği, mukâvemet gösterildiği haber alınmıştı.

Ordu kuvve-i 'umûmiyyesi hakkında şu ma'lûmât cem' edilebilmişti:

2. kolordu. 4. Fırka (10, 11, 12. Alaylarla)	}	37 zâbit 2496 efrâd	
Y 16 T 2, 3 ve nişancı taburu vs olarak)			
5. fırka (9 tabur)	}	85 zâbit 2717 efrâd	
Kastamonu fırkası (5 tabur)			
4. kolordu: 12 fırka (5 nizâmiye, 7 Bursa ve Akdağ madeni, Keskin Alaca, Ürgüp, Develi taburlarıyla)	}	? 6556 efrâd	}
İzmit fırkası (kendi taburları, İnebolu)		97 zâbit	
Alayı, Konya ve Silile berâber)		3514 efrâd	

Toplam 16.106 efrâd

1. kolordu, süvâri ve Çorlu müfrezesiyle 'umûm kuvvet 'azamî 25.000 efrâd.

25 Teşrîn-i evvel öğleden sonra, Çorlu müsâdemesinin başladığı haber alınınca ordu, yarın şu sûretle yürüyüşe devâmı emretmişti

1. kolordu (Çakmaklı-Akçaburgaz'a;)
2. kolordu dümdârıyla Çatalca'ya;
4. kolordu Büyükçekmece'ye geleceklerdi.

26 Teşrîn-i evvelde bu esâs dâhilinde yürünerek fırkalar ve kolordular evvelce zikredilen mahallere varmış ve Büyükçekmece'ye gelmiş olan 4. Kolordu - Şark Ordusu Kumandanlığı da 27 için 12. Fırkanın Moha'ya, Çanakkale fırkasının Sazlıbosna'ya, İzmit fırkasının Moha'ya muvâsalatını emretmiş ve Karârgâh-ı 'Umûmî'den tebliğ edilmiş olan yeni teşkîlâtı da tamim ederek sergüzeştine nihâyet vermişti.

Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Hüseyin Selahaddîn Bey kumandasında geriye bırakılmış olan Çorlu müfrezesinin harekâtı hakkında da şu ma'lûmât bulunabilmiştir:

Bu müfreze muhtemelen nişancı 6. Tabur, 17. Alayın 3. Taburu, Mersin ve Alaiye redif taburlarıyla topçu 6. Alayın 1. Böüğünden tereküb ediyordu ve yek-diğerini nakz ve tebdîl edici [556] müteaaddid vazîfeleri hâvi muhtelif emirler alarak ne yapacağını şaşırmıştı ve fakat hakîkâtte cereyân-ı hâl, -müfrezenin şu raporundan anlaşıldığına göre- olacağına varmıştı:

26 Teşrîn-i evvel saat 15 dakika 15 târîhle Silivri’de “25 minh saat 9 dakika 30’da düşman kolları Çorlu şimâl-i garb sırtlarında görülmeye başladı. Saat 10-11 arasında süvâri keşif bölüğü ile düşman süvârisi arasında müsâdeme oldu. Bidâyette müfrezenin bir kısmı tarafından tutulan Çorlu şimâl sırtlarından (Karahasan-Bayatlı çiftlik) hattından ilerleyen düşman kollarına top ateşi açıldıysa da yürüyüş istikâmeti sol cenâhımızı tehdîd ettiğinden topçu tebdîl-i mevzi ederek köyün cenûbuna alındı ve piyâdemiz köyün şimâl-i garb ve garbını işgal etti. Düşman evvelâ bir fırka kadardı. Müsâdeme saat 16’ya kadar devâm etti ve düşman heriki cenâha sarkınca ric’at edildi. Ric’at yağmur ve karanlık hasebiyle kolay oldu. Zâyiât 1 şehîd ve 14 yaralıdır.. Müfrezem yorgundur. Tebdîlimiz lâzımdır (!) yarın Bigados’a müsa’ade..”

Cevâben: “Düşman sıkıştırıncaya kadar durmalı!” denmiş, fakat bugün kolordu, aldığı yeni teşkîlât emri üzerine buna da ric’ate devâmı emreylemişti”

Bu müfrezenin 27 minh saat 11 dakika 40 Kumburgaz şarkından verdiği şu rapora mâlikiz: “Şehtiroz ve şimâl şarkisindeki yüksek tepede düşmanın bir keşif kolu görülmektedir. Bugün saat 9’da Bigados şarkında bulunduğu sırada düşman kuvâ-yı külliyyesinin Silivri garbından Silivri’ye inmekte olduğu görülmüştür. Burada dümdârın geçmesini bekliyorum. Ba’dehû Büyükçekmeceye geleceğim”.

Bu raporun üzerine, 1. Kolordu Erkân-ı Harbiyesinden, Erkân-ı Harbiye yüzbaşısı şehîdi Merhûm Hüseyin Remzi Bey’in yazdığı şu hâşiyede bir vesîka-i târîhiye olarak tesbît edilir:

“Raporda zikrolunan keşif bölüğünün kolordu süvâri bölüğü olduğu; Silivri’ye inen kuvvetlerin de bizim perakendeler olduğu anlaşıldığından numûne-i cebânet olmak üzere bu rapor hıfz edilebilir. Hüseyin Remzi”

4. kolordu da böylece 27 Teşrîn-i evvelde dümdârı vesâiresi ile berâber Çatalca hattına girmiş bulunuyordu.

3- Müstakil Süvârinin Ric’ati

Müstakil Süvâri Livâsı: 22 Teşrîn-i evvelde Sinanlı’da iken Muhtar Paşa’dan ric’at emrini almış olup 23-24’te Karlıköy’de, 24-25’de Saray’da 25-26’da Çerkezköy’de ve bataryasıyla Büyükhan’da idi ve bugün düşman ileri kıta’âtıyla temâs ederek Çerkezköy garbında ufak bir muhârebe yapmıştı.

[557] Bundan sonra livâ ric’ate devâm ederek 26-27’de Sinekli’de kalmış ve 27’de (Korfalı-Akviran) üzerinden İnceğiz’e gelmişti.

Burada süvâri livâsı, süvâri teşkîlâtı hakkındaki yeni emri almıştı, fırka lağvediliyor ve Çatalca ordusunda yalnız bir süvâri livâsı takviye edilerek kalıyordu. Livâ erkânı harbliğine ta’yîn edilen Yüzbaşî Kenan Efendi [Hâlen Kenan Paşa Hazretleri] 27-28’de İnceğiz’de iltihâk eylemişti.

Livâ, 28-29’u da burada geçirdikten sonra 29’da geri gelerek İzzettin’e varmış, bugün yine düşmana tesâdüf ederek top ateşiyle düşman kollarına vakit zâyî’ ettirmiş, düşmanı keşfetmiş ve mühim ma’lûmât vermişti.

30’da ve 30-31 gecesinde de İzzettin’de kalan livâ 31’de hatt-ı müdâfa’a gerisine, Ömerli’ye gelmiş ve 2 Teşrîn-i sâni’ye kadar burada kalmıştı. Bundan sonra da sûret-i ‘umûmiyyede Çilingir köyünde kalmış olup Çatalca muhârebesi günlerinde gündüzleri Sancaktepeye gelerek intizâr etmiş, akşamları konağına ‘avdet eylemişti.

Süvârinin son şekilden sonra 28-30 günlerinde haylice mühim keşif neteyici istihsâl etmeye muvaffak olduğunu, düşman kollarını top ateşiyle oldukça te’hîr

veişgal eylediğini hatırlıyorsam da ma‘alesef bu bâbda hiçbir vesîkaya tesâdüf edemedim.

Müstakil Süvâri Fırkası

Ric‘at emrini alarak Karahasan’a gelip 22-23 Teşrîn-i evvel gecesini burada geçiren müstakil süvâri fırkası 23 ve 23-24 gecesini dahi burada kalmıştı ve bugün Karahaasn şimâl-i şarkisinde, Ergene nehri üzerindeki Büyükköprü’yü tahrîb ettirmişti. Bugün 4. Kolordudan şu emir gelmişti:

“Şark Ordusu’nun emridir: 4. Kolorduya mensûb 3 tabur ve 1 bataryadan mürekkeb müfreze süvâri fırkasıyla berâber Çorlu’yu sonuna kadar müdâfa‘a edecektir.

Binâ‘en‘aleyh 4 tabur, 1 mitralyöz bölüğü, 1 sahra bataryası Çorlu garbındaki müstahzar mevzide bulunan Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Hüseyin Selahaddîn Bey’e verildi. Bu müfreze 4. Kolorduya merbûtdur.”

Bunun üzerine süvâri fırkası 24 Teşrîn-i evvel öğle sıralarında buraya gelmiş ve Selahaddîn Beyle irtibât te’sîs ederek 24-25 gecesini Çorlu’da geçirmişti.

Muratlı köprüsünü tahribe gönderilen müfreze ‘avdet etmişti: Mevadd-ı infilâkiyenin azlığı, kısmen de ıslanması yüzünden ilk köprü açıklığındaki travers mesnedi kuşakların kuşatılmasıyla iktifa edilmişti; ancak bundan sonra İstanbul’dan tren-i mahsusla istihkam Binbaşısı Haydar Bey gelerek İstasyondaki su haznesini, bir köprüyü tahrîb eylemişti.

[558] 25 sabahı Çorlu’da bulunurken Çerkezköy’den 2. Şark Ordusundan: “Çorlu’nun muhâfazası lüzûmu Karârgâh-ı ‘Umûmîyye yazıldı, cevâb alınıncaya kadar Çorlu’yu bırakmayınız. Ordu karârgâhı yarın yine Çerkezköy’ünde, öbür akşam Sinekli’dedir” emrini almıştı.

1. ordu kumandan vekili imzâsıyla Silivri’den 25 minh saat 2’de yazılmış olan Abuk ‘Ahmed Paşa’nın ordu emri de gelmişti; bunda süvâri fırkasına “ileride kalacak, Çorlu müfrezesiyle tevhîd-i hareket verilecek ve lüzûm görülürse 2. Kolordu gerisine çekilinecektir.” Deniyordu ve 2. Kolordunun 25’de Fener’de tecemmu‘ edeceği zikrediliyordu.

Arkasından şu emirler de gelmişti:

Yine Abuk Paşa’dan: “Selahaddîn Bey Çorlu’da en ziyâde düşmanı top ateşiyle taciz ve işgal ederek düşman piyâdeleri ilerlemeye başlayınca tadrîcen geriye çekilecektir. Süvâri fırkası tevhîd-i harekât ederek yorgun düşmanın (?) mümkün mertebe ilerlemesine mümâneat etmek vazîfe-i asliyesidir.

Esâs mes‘ele süvâri fırkasından düşman hakkında ma‘lûmât istihsâlidir. Ordu Çatalca’ya geldikten sonra süvâri ancak muhâbereye yarar; asıl hizmeti şu zamânda göstermek lâzımdır”.

Binâ‘en‘aleyh süvâri livâsı vazîfesini sonun akadar bir müdâfa‘a olarak değil, şöylece düşmanı te’hîr ve keşif sûretinde kabûl ederek müsterih olmuştu.

Bu sırada başkumandanlıkta “Lüleburgaz istasyonundan cenûb-i garbîye yüründüğü evvelce bildirdiğiniz düşman kolunun istikâmet-i hareketi nedir? Hâssaten Bolayır’a yürüyor mu?” diye sormuş ve “bu düşman Tekirdağı’na hareket etmemiştir” cevâbı verilmişti.

Fakat bu muhâberât cereyân ederken öğle vakti düşmanın münferit yürüyüş kolları da (?) (Büyükkarışdıran-Karahasan-Çorlu) yoluyla Çorlu'ya yaklaşmaya başlamıştı.

Biraz sonra bu düşman kuvvetleri yayılarak Selahaddîn Bey müfrezesine ta'arruza başlamıştı, fırka da topçusuyla Çorlu şarkında mevziye girerek düşmanın bidâyette Çorlu'ya takarrub eden üç taburuna dik caddeyi tak'îben istasyona ilerlemekte olan 6-8 taburuna ateş açmıştı.

Saat 14 dakika 15'de gâyet uzaktan, Muratlı istikâmetinden şark istikâmetinde diğer bir yürüyüş kolu görülmüş, saat 15 sıralarında Velimeşe'ye doğru düşman piyâdesinin ilerlediği haberi gelmişti.

Nihâyet akşama doğru muhârebe kat' edilerek süvâri fırkaları çekilmiş ve saat 20 sıralarında Ermişeli'ye gelmişti. Bu bâbda kumandanlığa şu rapor verilmişti:

"25 minh saat 11 dakika 30'da düşmanın pek mühim bir kuvveti müteaaddid kollarla (Büyükkarışdıran-Karahasan-Çorluyolu) ve garbindan Çorlu'ya yaklaşmış ve Selahaddîn Bey müfrezesiyle 2 saat kadar

[559] Top ve tüfek muhârebesi yapmıştır. Süvâri fırkası da Çorlu şarkından topçusuyla yardım etmiştir.. Düşman saat 16'da Çorlu'ya girmiştir."

Süvâri 26'da sabahleyin Ermişeli'de iken şu emirleri almıştı. Çatalca'da 2. Ordu kumandanlığından. Düşmanın bir piyâde alayı, bir mitralyöz bölüğü veya cebel bataryası saat 14'te kolbaşıyla Büyükmanika'da olup diğer bir kol şimdi şarktan Çerkezköy istikâmetinde ilerlemektedir.

17. kolordu yarın erkenden hareket edecektir. 3. Fırka piyâdesi bu gece Büyükhan'dadır. 25-26. Gecesi fırkanızla Çerkezköy istikâmetine hareket ederek şark istikâmetinde ilerleyebilecek olan düşman kollarının cenâhı üzerine icrâ-yı te'sîr ediniz ve ric'ati himâye eyleyiniz. Mahmud Muhtar"

Saat 8'de yine Muhtar Paşa'dan bunu teyiden: "... Hafif livâ Yeniköy garbında ilerleyecek düşman kollarının yanına te'sîr ve ric'ati himâye ediniz" emri gelmişti.

Bunun üzerine süvâri fırkası saat 10'da pîş-dârla Yenice köyüne gelmişti. Fakat bu sırada hafif livânın Çerkez köyünden Büyükhana'a yürümekte olduğu uzaktan görülünce fırka tekrar cenûb-ı şarkiye teveccüh ederek saat 15'de Cücesekban'a gelmişti ve 26-27'de hafif livâ Sinekli'de, fırka da Cücesekban'da kalmıştı. Bir keşif bölüğü Esed şark sırtlarında, diğer bir bölüğü de Kostimur'da bırakılmıştı.

26 keşfi netîcesi şöyle tesbât edilmişti:

"Beheri muhtemelen bir fırka olan 3 büyük koldan birisi 25 Teşrîn-i evvel saat 16'da Çorlu'ya girdikten sonra 26'da Silivri caddesini tak'îben yürüdü. Bunun üç tabur ve 1 süvâri bölüğü (Çukurçengel-Esed-Çanta) yolundaydı. Ortadaki büyük kolordu 25-26'da pîş-dârla Velimeşe'de kalarak 26'da (Öksüzce-Ermişeli) yoluyla Çerkezköy'üne gelmişti. Sol cenâh kolu ise 26 minh saat 11 dakika 30'da Çerkezköy'üne gelmiş ve gece kuvvetli projektörler (?) görülmesine nazaran Sinekli istikâmetinde yürümeye devâm etmiştir.

Her üç kolun pîş-dârları 26-27'de (Seymen-Esed-Kurtulmuş) ve Büyükhan'da idi."

27 Teşrîn-i evvel saat 6'da hareket eden fırka bir müddet Fener civârında kalırken, fırkanın lağvı ve öğleye kadar alayların Akviran'da müstakil livâ emrine tevdi' edilerek karârgâhın Hadım köyüne gelmesi emrini alınca mevcûdu 700 kılıç ve bir batarya olan kuvve-i mütebâkiye Miralay Selim Bey'e tevdîan Akviran'a sevk edilmiş ve karârgâh Hadım köyüne gelerek süvâri fırkasının serencâmı da nihâyet bulmuştu.

[26'da Başkumandanlık'tan, "Çatalca hattında muhârebeye taraftar olup olmadığınız" suâli hakkındaki tâmim gelmiş ve fırka kumandanlığı "evet" cevabını vermişti].

[560] Yedinci Bâb

22-30 Teşrîn-i evvel 'Osmanlı Karârgâh-ı 'Umûmîsi

Karârgâh-ı 'Umûmî 22 Teşrîn-i evvel sabahı Hadımköy'üne gelerek, tâ 12 Teşrîn-i evvelden beri bir türlü terk edemediği ve uzaklaşmadığı lüks treniyle Hadımköy istasyonundaki yegâne üç ifrâz hattının da birisini körletmek sûretiyle burada yerleştikten sonra başlıca meşgalesi Sadâret ile "ordu Çatalca hattında duramaz" diye didişmekten 'ibâret kalmıştı; bu ahvâl Çatalca muhârebesiyle daha yakından alâkadar olmakla berâber, bir taraftan da ordunun ric'at günlerinde en büyük bir makâm-ı 'askerînin meşgalesini göstermek i'tibâriyle burada zikrinden ictinâb edilemedi ve lâzım görüldü: [Bu bahis "Çatalca muhârebesi Konferansı" nâm eserimde telhîsan varsa da bir vesîkayı târîhiyye olarak burada aynen yazıldı]

Daha 22 Teşrîn-i evvel saat 17'yi biraz geçe, Ma'arif Nâzırı Şerif Paşa Nâzım Paşa'yı makine başına çağırılmış ve şu muhâbere olmuştu:

Suâl: "Çatalca hattında hiç olmazsa 6-7 gün mukâvemetle imkân var mıdır? Meclis-i vükela karârıyla, buna cevâb-ı kat'î bekliyorum".

Cevâb: "Ordu henüz hal-i ric'attedir. Çatalca hattında tecemmu' ve düşmanı hatt-ı mezbûr önüne muvâsalatla müsâdemâta başlanması 5-6 güne mütevakıf olduğu tahmîn edilmektedir. Ordu icrâ ettiği müte'addid ric'atlerde ma'atessüf düşmana çok top terketmiş olduğundan Çatalca hattında sebat ve mukâvemetin derecesi, birlikte getirebileceği top ve eslihanın mikdârına ve meşhûd olacak ahvâl-i rûhiyyeye tâbi' olduğundan şimdiden netîcesi kestirilemez".

Fakat bununla iktifâ edilmemiş, 23 Teşrîn-i evvel sabahı şu tahrîrat yazılarak elden Erkân-ı Harbiye binbaşısı 'Âsım Bey [Kütahya] ile Sadâret'e gönderilmişti:

"Vaz'iyet-i hâzıra ber-vech-i 'âti tafsîlat ve mütâlaâtın i'tâ'sına lüzûm göstermektedir. Şöyle ki: bundan evvelki telgrafnâme ile de 'arzulunduğu vechile ordu Çatalca hattının gerisinde tecemmu' etmek üzere ric'at etmektedir. Bu tecemmun ikmâli ve Bulgar ordusunun hatt-ı mezbûr önüne muvâsalatla tekrar müsâdemâta başlaması 5-6 günden evvel vuku bulmayacağı tahmîn olmaktadır. Ma'ateesüf şimdiye kadar yapılan ric'atlerde birçok top terkedilmiş olduğu gibi müte'addid esvâb ve avâmil te'sîriyle ordunun her türlü kuvve-i ma'neviyye ve mâddiyesi de tamâmen bozulmuş olduğundan ve elde mikdâr-ı kâfi top bulunmaması hasebiyle zâten hâl-i metrûkiyette kalmış olan Çatalca hattının şu birkaç gün içinde usûl-i cedîdeye tevfiikan ber-vech-i matlûb [561] tahkîm ve teslihi de mümkün olamayacağından ve zâten şimdi karşımızda adeden bize fâik olan düşman Makedonya cihetinde serbest kalmış olan kuvâ-yı 'askeriyyesini şimebdiferle bu tarafa celb ederek tefevvk-ı hâzırasını büsbütün tezyîd edebileceğinden ve buna

mukâbil bizim şarkî Anadolu'dan ancak 15-20 güne kadar getirebileceğimiz 15-20 bin kişilik bir kuvve-i imdâdiye ile ihrâz-ı tefevvuk etmeğimiz kâbil olamayacağından Çatalca hattında yapılacak muhârebenin netîcesi meşkuktur. Bil'akis böyle bir muhârebe netîcesinde ordunun büsbütün dağılması ve düşmanın bilfiil payitahta girmesi gibi ma'azallah pek elîm ve vahim ahvâl tahaddüs etmesi muhtemeldir. Binâ'en'aleyh şimdiye kadar yaptığı müte'addid hurûclarda muvaffak olmuş olan Edirne mevki-i müstahkemi ile berâber İşkodra, Manastır, Yanya ve Selanik mevkileri de daha elimizde iken ve Bulgar ordusu İstanbul'un pek yakınında olan ve kapısı demek olan Çatalca önlerine kadar gelip payitahta gelip bir vaz-ı tehdîd almadan ve Edirne vilayetinin büyük bir kısmını henüz zabt ve istilasına geçirmeden (?) ve ordumuz büsbütün dağılmadan evvel devletçe harbe nihâyet verilmesi ahvâl ve şer'âid-i hâzıra tahtında en sâlim bir hareket olmak üzere görülmektedir. Buna nazaran hükûmet-i seniyyenin iktizâ eden tedâbir-i siyâsiyyeyi ittihâz etmesi taht-ı vücûbdadır. Teşebbüsât-ı siyâsiyyenin ikmâlîne kadar ordunun 'arz olunan iktidâr-ı maddî ve manevîsinin müsaadesi derecesinde müdâfa'aya çalışılacağı ve hissemize 'âid her türlü fedâkârlığın ihtiyârı ile son vazîfe-i 'askeriyye ve vataniyyenin îfâ edileceği tabiidir."

Fakat Sadrazam Kâmil Paşa, artık teşebbüs-i zâtiyi ele almaya karâr vermişti ki ne yaptığı, 24-25 Teşrîn-i evvel gecesi tren-i mahsûsla Hadımköy'üne gelen topçu Mîr-livâsı İbrahim Paşa'nın getirdiği şu Sadâret tezkeresi ve mazbata bize göstermektedir:

Tezkere: "Vaz'iyet-i hâzîrâ-i 'askeriyye hakkında tafsîlat ve mütâlaât-ı hâvî ve târihsiz ve numarasız tahrîrat-ı aliyyeleriyle ahvâl-i siyâsiyyeye dâir Hâriciye Nezâreti celîlesinin 24 minh târîh ve 1135 numaralı tezkeresi ve melfûfâtı mütekâidîn ve müstahdemîn erkân-ı umerâ ve zâbitândan Bâbîâlî'ye da'vet olunan zevât hazır bulundukları hâlde bu gece Meclis-i Vükelâ'da mütâla'a olunarak cereyân eden müzakerâtı hâvî tanzîm ve müşar ve mûmâ-ileyhim tarafından imzâ edilen zabıtnâmenin sâlifü'z-zikr tezkeresi ve melfûfu ile me'an ve matviyyen ve ağır topçu müfettiş-i 'umûmisi Mîr-livâ İbrahim Paşa'ya mevdûan savb-ı 'âlîlerine gönderilmiş olmakla ordu erkân-ı umerâ ve zâbitânından i'câb edenlerin nezd-i 'âlîlerine hemen celb ve cem'i ve bunların kiraâtı ile vâki' olacak mütâlaâtın bi'l-etrâf vâzihan iş'ârı ve evrâk-ı mürsele ile yazılacak cevâbın paşa-yı mûmâ-ileyhe tevdîan sür'at-i mümkün ile tisyârı husûsuna.."

Mazbata sûreti: "Ordu-yu 'Osmanînin Çatalca hattının gerisinde tecemmu' etmek üzere ric'at eylemekte olduğuna ve kuvve-i imdâdiye celbi ile düşman kuvvetine karşı ihrâz-ı tefevvuk etmeğimiz kâbil olamayacağı cihetle Çatalca hattında yapılacak muhârebenin netîcesi meşku bulduğundan bahisle iktizâ eden tedâbir-i siyâsiyyenin hükûmetçe ittihâz olunması taht-ı vücûbda olduğuna ve mamafih teşebbüsât-ı siyâsiyyenin ikmâlîne kadar ordunun iktidâr-ı maddî [562] ve ma'nevisinin müsaadesi derecesinde müdâfa'aya çalışılarak her türlü fedâkârlığın ihtiyârıyla son vazîfe-i vataniyye ve 'askeriyenin îfâ edileceğine dâir Harbiye Nâzırı ve Ordu-yu Hümâyûn Başkumandan Vekili Nâzım Paşa'nın Teşrîn-i evvel 328 târîhli tahrîratı ve mukâsamât-ı hâzîrânın tatili için vuku bulacak tavassutu hükûmet-i seniyyenin kabûle müheyyâ olduğunu düvel-i mu'azzamaya bildirmeleri hakkında süferâ-i saltanat-ı seniyyeye icrâ kılınan tebligata cevâben Paris ve Petrsburg sefâret-i seniyyelerinden gelen cevâblardan bahisle bazı mütâlaâtı hâvî Hâriciye Nezâreti'nin 24 minh târîh ve 1175-24.371 numaralı tezkeresi ile melfûfu erkân ve umerâ-i

‘askeriyyeden da‘vet edilen zîrde muharrirü’l-imzâ zevât hazır bulundukalrı hâlde Meclis-i Vükelâ’da kira‘ât ve keyfiyet ‘arîz ve ‘amîk teemmül ve müzâkere olundu:

Netîce-i mübahasâtta müşârun-ileyh Nâzım Paşa’nın tahrîratında şark ordumuz Çatalca hatt- müdâfa‘asına çekilmekte olup ‘askerin kuvve-i ma‘neviyyesi muhtel olmuş ve toplarmızın birçoğu elden çıkmış olduğu ve zâten hal-i metrûkiyette kalmış olan Çatalca hattının şu birkaç gün içinde usûl-i harbiyeye tevfikân ber-vech-i matlûb ihkâm ve teslîhi mümkün olamayacağı ve zâten şimdi adeden bize fâik olan düşman, Makedonya’da serbest kalan kuvâ-yı ‘askeriyyesini şimendiferle bu tarafa celb ederek tefevvuk-u hâzırını tezyîf edebileceğini ve buna mukâbil bizim şarkî Anadolu’dan ancak 15-20 güne kadar getirabileceğimiz 15-20 bin kişilik bir kuvve-i imdâdiye ile ihraz-ı tefevvuk kâbil olamayacağı cihetle Çatalca hattında yapılacak muhârebenin netîcesi meşuk ve bil‘akis böyle bir muhârebe netîcesinde ordunun büsbütün dağılması ve düşmanın ma‘azallâh bi’l-fiil payitahta girmesi gibi pek elim ve vahim ahvâl tahaddüs etmesi muhtemel olduğundan şimdiye kadar yaptığı müte‘addid hurûclarda muvaffak olan Edirne mevki-i müstahkemi ile İşkodra, Manastır, Yanya ve Selânik mevkileri ve daha elimizde iken ve Bulgar ordusu İstanbul’un pek yakınında olan Çatalca önlerine kadar payitahta karşı bir vaz-ı tehdîd almadan ve Edirne vilâyetinin büyük bir kısmını yed-i zaptına geçirirmeden ve ordumuz büsbütün dağılmadan devletçe harbe nihâyet verilmesi ahvâl ve şer‘âid-i hâzîrâ tahtında en sâlim bir hareket görülmekte olmasına nazaran hükûmet-i seniyyenin iktizâ eden tedâbîr-i siyâsiyyeyi ittihâz etmesi taht-ı vücûpta olduğu beyân olunup vâkıa başkumandan vekili Nâzım Paşa’nın tasvir ettiği ahvâle göre devletçe muhârebeye nihâyet verilmek için i‘câb eden teşebbüsât-ı siyâsiyyede bulunulması muktezi olup ma‘a-hâzâ Hâriciye Nezâretinin sûret-i iş‘ârına nazaran ordumuz ihraz-ı galibiyet ve hiç olmazsa epeyce müddet mukâvemet edemeyip de bir şekl-i mağlûbiyette akd-i musalehaya mecbûr olduğumuz hâlde Rumeli kıtası tamâmen elden çıkarak İstanbul’un muhâfazası da bilâhare keb-i müşkilât edeceği ve muhârebenin bu sûretle netîcelenmesi şeref ve namus-ı ‘askerimizi pel ziyâde ihlâl etmekle berâber devletin istikbalince de vahamet-i azîmeyi da‘vet edeceği derkâr olmasına ve şark ordumuzun (Vize-Lüleburgaz) hattına ric‘atinden sonra Çatalca hattına getirebileceği kuvvet 120.000 tahmîn olunup bundan 20.000’i tenzil olduğu hâlde elde lâ-akall 100.000 kişilik bir kuvvet kalacağı ve henüz harbe iştirâk etmeyip Çatalca hattına gönderilmiş olan bahr-i [563] siyah iskelelerinde ve Dersaadet’te bulunup peyderpey sevk edilmekte olan 65.000 kişinin inzîmâmı ile Şark Ordusu’nun kuvve-i ‘umûmiyyesi 165.000 kişiye bâliğ olacağı ve Çatalca hattında el-yevm yapılacak istihkâmât, istikkamat-ı fenniye ve cesime vücûda getirmek olmayıp avcı siperleri yapılarak topların gizli ve müsâ‘id mahallere yerleştirilmesinden ve Çatalca’da hatt-ı müdâfa‘a ve mukâvemet vücûda getirmekten “ibâret ve bu ise gayret olduğu hâlde birkaç günde mümkünü’l-husûl olduğu ve esnâ-yı ric‘atte elde 100 top kaldığı farz olursa Dersaadet’ten gönderilmekte olan 140 top ve obüsün bunlara inzîmâmıyla Çatalca hatt-ı müdâfa‘asına lâ-akall 240 top ve obüs ta‘biye olunabileceği ve Çatalca’nın Karadeniz ve Marmara sâhillerine ikâme olunacak sefain-i harbiye ile ordu-yu hümâyûna bahren dahi muâvenet mümkün bulunduğu cihetle bir taraftan ordunun takviye-i ma‘neviyyâtına ve diğer taraftan esbâb-ı müdâfa‘anın istikmâline gayret ve müsaraat olduğu hâlde ordu-yu hümâyûnun Çatalca hatt-ı müdâfa‘asında epeyce müddet mukâvemet etmesi imkânı mümteni’ül-istihsâl ‘add olunamayacağından ve mevsim ilerlemiş ve Bulgar ordusu

merkezinden pek çok tebâud ederek düşmanımızın ordusuna cephaneye ve erzak yetiştirmesi kesb-i müşkilât etmiş olmasından dolayı ordu-yu hümâyûn mukâvemet ettiği hâlde Bulgar ordusu gittikçe mütezâyiden dūcâr-ı za‘af ve müşkilât olarak talih-i harbin lehimize tevecüh etmesi memul bulunmasına binâ‘en bir taraftan teşebbüsât-ı siyâsiyyede bulunulmakla berâber Hâriciye Nezâreti’nin tezkeresi ile melfûfunda muharrer tafsîlât-ı mühimmenin müşârun-ileyh Nâzım Paşa’ya tebliği ile [Bu tezkereler ma‘alesefe ele geçirilemedi. Bir gün Hâriciye mahzen-i evrâkında bulunarak neşredilmesi çok mühimdir. M. N.] mukâvemet menâfi-i vataniyyeye ne derece muvâfık ve aksi ise ne derece muzır ve vahim olacağı müşârun-ileyhçe anlaşıldıktan sonra ordu heyetiyle bi’l-istişare vâki olacak mutâlaâtın muvazzahan bildirilmesi lüzûmunun iş‘ârı, ma‘a-hâzâ gerek Bahr-i Siyah iskelelerinde ve gerek Dersaadet’te ve mevâki-i sâ‘irede bulunan ve kâbil-i sevk olan kuvâ-yı imdâdiyenin ve gönderilmekte olan top ve obüslerle levâzım-ı sâ‘irenin kemâl-i sür‘atle îsali ve ‘askerin i‘âşesi pek mühim olduğundan îsal ve tevzi-i erzak mâtdeyi mühimmesinin herhâlde yoluna konulması ve mümkün olduğu kadar sıcak ma‘neviyat verilmesi ve natuk ve efrâdın ahvâl-i rûhiyesine vâkıf ve nâfiz ulemadan lâ-akall 100 kadar zevâtın serîan i‘zâmıyla efrâda anlayacakları lisan ile nesâyih-i müessire îfası ve zâbitân kadroları pek noksân olduğundan lüzûmu kadar zâbitânın behemehâl acilen gönderilmesi ve alaydan yetişmiş ve harb meydanlarında ehliyet ve hüsn-ü idâreleri görülmüş erkân-ı umerâ ve zâbitândan münâsiblerinin kıta‘âta me‘mûr edilmesi pek müfit netâyic hâsıl edeceğinden bu evsâf-ı câmi‘ erkân-ı umerâ ve zâbitândan münâsiblerinin ordu-yu hümâyûna me‘mûr edilmesi ve meydan-ı harbte bulunan umerâ ve zâbitân ile çavuş ve başçavuşlardan yararlıları görülenlerin terfii ile bu sûretle teşfikat icrâsı def-i firâr, me‘mûr kıtalar teşkîli ile firâr edenler üzerine kavâid-i ‘askeriyeye tevfikân ateş edilerek firâr vukuunun sûret-i kat‘iyede men‘i çâresinin temîni ve Çatalca hattı müdâfa‘asında teller ile arızalar ve nâkilli tellerle iştiâl eder lağımlar envainın acilen vücûda getirilmesi ve erzak ve mühimmât sevkîyât [564] ve nakliyatının ve tevzi‘âtının mutlaka tanzîm edilmesi ve ‘askerin muhâfaza-i sıhhatlerine pek ziyâde i‘tinâ olunması ve Anadolu’dan daha ne kadar kuvvet celbi mümkününde kemâl-i sür‘atle taraf taraf celb ve sevki ve bahren mümkün olduğu kadar kereste sevkîyle münâsib mahallerde baraka ve zemînlikler vücûda getirilmesi husûsunun Başkumandan Vekili Paşa ile Harbiye Nezâreti vekâletine tavsiyesi tezekkür kılındı.

İmzalar:

Müşir: Müttekâi‘d ‘Ahmed Fevzi, Mehmed Fuâd, Tevfik, Ömer Rüştü, Kâzım
Birinci Ferik: Süleyman

Müttekaid Ferik: ‘Âbid, ‘Ahmed Tevfik, (Müdâfa‘anın gayr-ı kâbil olduğu zannını muhâfaza ederim. Ferit), Ali Rıfat, Mehmed İzzet, Mustafa Nuri, Danyal.

Müttekâi‘d Mîr-livâ: Sâmi.

Ferik: Şakir, Mehmed Tevfik, Piyâde Reisi Ferid, Süvâri Reisi Cemil, Jandarma Kumandanı Nazif, (netîcesi meşuk müdâfa‘a taraftarı değilim. Cemil), (netîcesi meşuk bir müdâfa‘adır. Ağır topçu Mîr-livâ İbrahim), Veli, Harbiye Nezâreti Müsteşar Mu‘âvini Mehmed Tevfik, Erkân-ı Harbiye reis vekili Mîr-livâ Zeki, Bahriye Müsteşarı Rüstem (netîcesi meşuk ve tehlikeli bir müdâfa‘a pek de faydalı değildir. Levâzımât-ı ‘Umûmiyye Reis Vekili Şükrü (‘Ahmed Fevzi, Erkân-ı Harbiye binbaşısı Ömer Lütfi [Merzifonlu])

‘Âyandan Mahmud Şevket Paşa ile Ferik Hüseyin Hüsnü Paşa dahi hazır iken Şevket Paşa imzâlamadan savuşmuş ve Hüsnü Paşa rahatsızlığına binâ’en gitmiştir”.

Karârgâh-ı ‘Umûmî bu vazîfeyi alınca, hemen Hadımköy’ündeki erkân ve umerâyı toplayarak müzâkere edip bir taraftan şu mazbatayı tanzîm etmiş ve diğer taraftan da -yukarıda görüldüğü üzere- ordular ve kolordu kumandanlarından Çatalca hattında müdâfa’aya taraftar olup olmadıklarını sormuştu. Mazbata şudur:

“Başkumandan vekili Nâzım Paşa Hazretleri tarafından vuku’ bulan da’vet üzerine bilictima ağır topçu müfettişi İbrahim Paşa’ya mebduan irsâl kılınan 24 Teşrîn-i evvel târîhli tezkere-i sâmiye ile melfûfu ve İstanbul’da müctemi’ heyeti ‘askeriye mazbatası ve evvelce başkumandan vekâleti tarafından makâm-ı sâmi-i Sadâret penâhiye takdîm kılınan 23 minh târîhli ve ordunun ahvâlini musavvir tahrîrat kiraât olundu:

İstanbul Heyet-i ‘Askeriye’sinin mazbatasında Şark Ordumuz’un (Vize-Lüleburgaz) hattından ric’atında [565] Çatalca hattına getirebileceği kuvvet 100-120 bin ve bunutakviye için peyderpey geridengelecek kuvvetler 65.000 raddesinde tahmîn olunarak bu sûretle Çatalca hattına 165.000 kişilik bir kuvvet yoplanacağı ve el-yevm ordunun elinde kaldığı tahmîn edilen 100 topa Dersaadet’ten gönderilmekte olan 140 kadar top ve obüsün ilâvesiyle lâ-akall 240 top ve obüs tabiye olunabileceği zikredilmekte ise de hakîkât-i hâlde bugün Çatalca hattına doğru çekilmekte olan 1 ve 2. Şark ordularının mecmu’ kuvveti 40-50 bini tecâvüz etmemekte olduğu gibi İstanbul’dan gönderileceği beyân edilen 140 top ve obüsün hiçbirisi hatt-ı müdâfa’aya vâsıl olmayıp bunların teşkilâtı da mefkut ve eski obüslerin kıymet-i harbiyeleri sıfır derecesinde bulunduğu ve el-yevm Şark Ordusu’nun elinde kalan topçu bataryaları zâbitânı hayliden hayliye zayi’ olduğundan ve gönderileceği beyân edilen 65.000 kişilik kuvvet dahi gayrı mualllem efrâdtan ‘ibâret olduğu cihetle bunların, zâten kuvve-i ma’neviyyesi muhtel olmuş olan Şark Ordusu üzerinde bir aks’ül-amel husûlüne muvaffak olmaları ve bir fayda temîn etmeleri muhtemel görülmediğinden ve zâten şimdiye kadar ordunun girdiği ahvâl bir mağlûbiyet neticesi olmaktan ziyâde ‘askerin esbâb ve avamil-i muhtelif te’sîri ile kuvve-i ma’neviyyesi bozulup bilâ-lüzûm dağılmalarından ileri geldiğinden ve kuvve-i ma’neviyyedeki bu tezelzül bütün orduda ‘umûmî olduğundan ve 2-3 günden beri meşhud olmaya başlayan dizanteri ve şüpheli hastalık alâimi dahi ordunun hal-i perîşânîsini büsbütün tezyîde sebep olacağı şüphesiz bulunduğu ve Bulgar ordusunun mühim bir kuvvetini Yunan donanmasıyla müttehiden Bolayır hattına sevk ederek Çanakkale istihkâmâtının gerisini almaya alışması da muhtemel olduğundan bu ahvâl ve şerâ’id dâhilinde Çatalca hattının müdâfa’asına gayret olunmakla berâber burada verilecek muhârebenin neticesi meşuk olduğu hakkında Başkumandan Vekili Nâzım Paşa Hazretleri tarafından Bâbî’âlî’ye takdîm kılınan ve sûreti merbûd bulunan 23 minh târîhli tahrîrâtta mûnderic mütâlaâta tamamiyle iştirâk ederiz.

25 Teşrîn-i evvel 328 saat 10 dakika 40

İmzâlar: [1. Ferik Nâzım, ‘Abdullâh, Hâdî, Ferik Ali Rıza, ‘Ahmed Hamdi, Mîr-livâ Salih Hıfzı, Nuri, Ziyâ, Pertev, Miralay Cevâd, Ali Rıza, Suphi, Kaymakâm Hasan Cemil]

Bâbîâlî’de bu mazbatadan bahisle aynı me’alde bir tahrîrât yazılmış ve cümlesi İbrahim Paşa ile bugün İstanbul’a gönderilmiştir.

Gece ve ertesi 26 günü ordu ve kolordu kumandanlarının bazılarında [4, 2, 1. Kolordu ve Salih Paşa'dan] gelen cevâblar sûret-i 'umûmiyyede mukâvemet taraftarı olduğundan bundan bahisle Sadâret'e bir şey yazılmamıştı.

Bundan sonra Sadrazam yine tavassut istemiş ve muvaffak olamayınca 30 Teşrîn-i evvel târihiyle başkumandanlığa şunu yazmıştı: (hulâsaten)

[566] “Evvel ve âhir iş'ârınız üzerine 1-2 gündür düvel-i muazzamânın tavassutunu istemek için yapılan teşebbüsâtta ümîd bahş hiçbir netîce hâsıl olmayıp devletlerin bir müdahale-i fiiliyyede bulunmayacakları münfehim olmasına ve Bulgar ordusunun Çatalca'ya takarrubuna mebnî bir tehlikeye mahal bırakılmayarak iş'âr-ı devletleri vechile harbe hemen nihâyet verilmesi zarûrî görüldüğünden tarafeyn kumandanları arasında bi'l-müzâkere bir mütâreke akdi için Bulgar kumandanlığına emir verilmesi zımnında taraf-ı senâverîden Bulgar kralına telgraf keşide edilmiş olmakla şayet me'mûrlar gelirse bir taraftan müzâkereye başlanarak diğer taraftan müdâfa'a esbâbının istikmâli..”

Bunun üzerine 30-31'de Karârgâh-ı 'Umûmî hulâsaten “.. Hemen Bulgar kumandanına mürâca'ât edeyim mi, yoksa Bulgar me'mûrlarının gelmesini mi ekleyelim?” diye sormuş ve cevâben “bir me'mûr gönderilmesi ve mülakat taleb edilmesi, müzâkere için muktezi me'mûrin-i siyâsiyenin İstanbul'dan gönderileceği” iş'âr edilmişti.

Buna tekrar 31-1 Teşrîn-i sâni'de “me'mûr göndermek için evvelâ Bulgar kumandanının bu bâbda emir almış olup olmadığını bilmeliyim, bu sebeble şimdilik azami te'hîr edildi” denilmiş ve alınan cevâpta “Bulgar kralından henüz cevâb gelmediği ve mamafih sizin sormanızın mümkün ve muvâfık olduğu” bildirilmişti.

Bunun üzerine 1 Teşrîn-i sâni günü Karârgâh-ı 'Umûmî Erkân-ı Harbiye zâbitânından Yüzbaşı Edip Servet Bey Çatalca'ya gönderilmiş ve mûmâ-ileyh istasyon köprüsünde 6. Bulgar fırkasının 2. Livâ kumandanı General ile görüşerek getirdiği haber üzerine Sadâret'e bugün: “Şimdiye kadar kraldan bir emir almadıklarını Bulgar kumandanı bildirdi” cevâbı yazılmıştı.

Nihâyet 3 Teşrîn-i sâni târihli Sadâret şifresi: “Kral'dan aldığım cevâba göre muhassımlar beyninde teati edilecek müzâkerâtın arası muhtemel olduğundan ansızın hücûma karşı Çataca'nın tahkîm ve müdâfaasına son derece ehemmiyet verilmesi Hâriciye'nin iş'ârı üzerine Meclis-i Vükelâ karârıyla tebliğ olunur” demişti.

Halbiki Karârgâh-ı 'Umûmîni Bâbîâlî'yi bu sûretle sulh dilenciliğine sevk ve icbâr etmesi hakîkâtte ancak Bulgar iştihâsını kabartmaya ve bunları Çatalca ta'arruzunu göze almaya sevk eylemişti. Nitekim bu ta'arruzda muvaffak olamamaları üzerinedir ki Bulgar Reis-i Vükelâ'sı daha 6 Teşrîn-i sâni'de mütâreke müzkeresini kabûle 'âmâde olduklarını Rus Sefâreti vâsıtasıyla Sadarzam'a iblağ eylemişlerdi! Bulgarlar siyâset ile 'askerliklerini bize nazaran çok güzel tevhiide muvaffak olmuşlardı..

Bu bâbda Çatalca Muhârebesi Konferansı nâm kitabımın 60 ve müte'âkibi sayfalarda izahat vardır].

Karaargahı 'umûminin, gözünü böylece bu vaz'iyette gayrı kâbil-i tahakkuk olduğunu asla kestiremediği [567] sulha dikmesi Çatalca hattının ihzârına sadece sû-i te'sîr icrâ eylemişti. Fi'l-hakîka: 22 günü bu maksadla tamâmen boşuna geçirilmiş, 23'de sadece Çatalca'nın geri hidemâtı hakkında 'umûmî bir direktif yazılmış, 24'te

firârrilerin ve perakendelerin tecemmuu ve tevfiği hakkında ilk tedâbîr-i inzibatiye derhatır olunmuş ve 1 ve 2. Şark ordularının Çatalca'da tecemmu' mıntıklarının sûret-i 'umûmiyyede tesbîtiyle iktifâ edilmiş, 25 Teşrîn-i evvel günü sadece -ber-vech-i bâlâ- mazbata teatisi ile geçirilmiş ve ancak 26 Teşrîn-i evvelde ki ilk defâ olarak ordunun Çatalca hattında vech-i teşkil ve tanzîmi ve müdâfa'a mıntıkları hakkında etraflı bir emir ihzâr ve 27'de verilebilmişti ki bu emrin i'tâ'sına ancak Sadâret mazbatasının müessir olduğunu kabûl edebiliriz!

Ordunun takviyesi hakkında ilk hükûmet tedbîrleri ise şunlar olmuştu:

1- 21 Teşrîn-i evvel saat 20'de tren-i mahsusla "ordu-yu hümayûnun tezyîd-i şevk ve gayreti için taraf-ı eşref-i hazreti padişahîden veli'ahd-ı saltanat-ı seniyye necâbetlû Yusuf İzzeddin, ve necl-i Necib cenâb-ı tacidârî Ziyâeddin [Ne hüsn-i intihâb! M. N.] efendiler hazerâtının âyandan Müşir Devletli Fuâd Paşa hazretleri ile birlikte Çatalca'ya kadar azîmetle i'câbeden mevâkı-i 'askeriyyeyi teftiş ve Ziyâret" için gelmişler ve ertesi sabah 'avdet eylemişlerdi. Yanlarında "ulemadan natuk üç zât, zât-ı âli-i meşihat penahice müntehab" olarak bulunmuştu,

2-2. tedbîr Sadâretin şu telgrafı idi: [24 Teşrîn-i evvel] "Şarak ordusundan birçok efrâdın her ne sebebe mebni ise [neden olacak, bakımsızlık! M. N.] Âr-ı firârı irtikab etmeleri memâlik-i 'Osmaniye'nin her tarafında olduğu gibi buraca dahi amîk bir te'sîri mûcib olarak 50.000 kişilik bir ictima' 'akd edilmiş ve bunlar meydân-ı harbe gelmek istememişlerse de lüzûm görülmeyerek (!) yalnız takviye-i ma'neviyyât için 50 natuk 'âlimin i'zâmı takarrur etmiştir. Nerelere gönderelim?"

Cevâb: "Hüsn-i intihâb şartıyla i'zâmı münâsibtir, vürûdlarında yerleri gösterilir".

Fi'l-hakîka birkaç gün sonra 80-100 hoca geldi ve 1-2 gün kıta'ât nezdinde kalarak muhârebe temâsı başlayınca gazilikle bil-iktifâ, şehâdetten ictinâben 'avdet eylemişlerdi;

3- 27 Teşrîn-i evvelde Sadâretçe, "Çatalca hattının kâbiliyet-i tedafüiyyesini tedkîk için Almanya ateşe militeri Şitrânpeelen" vürûdu ve bazı vasâyâda bulunarak 'avdeti!.

Hâlbuki bu müddet zarfında ordu, yeniden meydana çıkmıştı ve Sadâret mazbatası adeta harfî harfine tahakkuk eylemişti; fi'l-hakîka meselâ Çatalca muhârebesinden 1 gün evvel 3 Teşrîn-i sâni'de kuvve-i 'umûmiyye [568] 150.000 insan, 234 topa bâliğ olmuştu. Nizâm-ı harbte 176 tabur, 21 süvârî bölüğü, 86 batarya hâlinde idi. Hâlbuki bugünler zarfında bu mikdârdan hâric olarak 40.000 kadar da kolera zâyîâtı verilmişti!

Hatt-ı harbte bulunan bazı kumandanlarca vaz'iyet hatta bir ta'arruza geçecek kadar bile kuvvetli görülmeye başlamıştı; ezcümle Muhtar Paşa 31 Teşrîn-i evvel târîhli teklîfinde mevziin müdâfa'adan ziyâde ta'arruza müsâ'id olduğunu eğer ta'arruz fikrimiz yoksa sağ cenâhın geri alınması lâzım geldiğini, hâlbuki düşmanın bugüne kadar merkez ve sağ cenâhımız karşısında yalnız bir fırkası bulunduğu anlaşılmış olduğundan buna hemen ta'arruz edivermenin zamânı geldiğini bildirmiş ve muvafâk edilmemişti; Karârgâh-ı 'Umûmî düşman vaz'iyetini -Muhtar Paşa'ya nisbet- daha iyi atkip ve takdîr eylemişti.

Bugünler zarfında Karârgâh-ı 'Umûmînin orduların ric'ati üzerindeki te'sîri -ordular bahsinde zikredilen- mahdûd husûsata inhisâr eylemiş olup bundan hâric

fa‘aliyeti Edirne’den, kıta‘attan ve süvâri fırka ve livâsından rapor almaya inhisâr eylemişti. Bir de şu yapılmıştı: Daha 23-24 Teşrîn-i evvel günlerinden i‘tibâren Bulgarların Bolayır’a ta‘arruzu ihtimâlinden korkulmaya başlanmış ve oraya bir kuvvet i‘zâmı bi’l-kuvve düşünülmüştü.

Nihâyet Çanakkale mutasarıflığının, boğazın tehdîd altında kaldığını bildirmesi üzerine 29 Teşrîn-i evvelde (Bahr-i Sefîd boğazı kuvâ-yı mürettebesi)’nin teşkiline emir verilmiş ve buna Şevket Turgut Paşa kumandan ve Yâkub Şevki Bey Erkân-ı Harbiye reisi ta’yîn edilerek başlıca Edremit ve Çanakkale fırkalarıyla diğer redif taburlarından mürekkeb 25 tabur ve 2 bataryalık bir kuvvet tahsîs edilip hemen sevk başlanmıştı.

Karârgâh-ı ‘Umûmî 31 Teşrîn-i evvel gününe kadar Hadımköy’de trende kalmış ve ne başkumandan vekili, ne ruûsa bir kere olsun merâk ederek vagondan çıkış hattı müdâfa‘ayı ve kıta‘âtı görmeye gitmemişlerdi. Ancak bugün karârgâh treni Hadımköy’den tahrîk edilerek [kolera korkusu ile] Sancaktepe’ye, hatt-ı bâlâ ana hat üzerine çekilmiş ve muhârebenin nihâyetine kadar burada kalmıştı; buradaki fa‘aliyette hemen münhasıran yine masa başına inhisâr eylemişti..

[569] 2. Fasil: 21-30 Teşrîn-i evvel 328 Bulgar Ordusu (İleri Yürüyüş)

Evvelâ, Lüleburgaz meydan muhârebesi hakkında bazı Bulgar muharrirlerinin mütâlâât ve tenkîdâtını tedkîk faydalıdır:

Bulgar süvâri fırkası kumandanı General Nazlimov bu bâbda şöyle diyor: [Hulâsa edildi]

“Bu muhârebeye tarafeynden 100’er binden fazla insan iştirâk etti.. Kırkkilise muhârebelerinden sonra Türklerin, ya doğruca Çatalca hattına giderek payitahtı müdâfa‘a veya daha ileride bir mevzi tutarak bir kere daha talihi tecrübe eylemeleri lâzımdı; bu ikinci maksatla da ya Ergene nehrini, ya Çorlu suyunu ve yâhud Istranca dağlarından cenûb-i garbî istikâmetinde mümted ve esâs yolu amûden kat’ eden sırtlardan birisini tutmaları lâzımdı. Ergene kısm-ı süflâsında mevzi almak, hatt-ı ric‘atin cenûba müteveccih kalmasını intâc eder ve böyle bir hattı Istranca’ya kadar temdîd ise tûlünü çok büyütürdü. Çorlu mevzisi bu nokta-yı nazardan daha müsâ‘idse de bunun da Çatalca hattına çok yakınlığı bir mahzûrdu; Midye yolu da açık kalırdı. Kezâlik cenâhları denize müstenid olacak bir mevzinin tûlü fazla gerisi oldukça müşkilü’l-hareke idi.

İstanbul yolunu amûden kateden sırtlara gelince [Muharrir Ergene kısm-ı ulyâsının garbındaki sırtları murat ediyor. M. N.] bunda bu mahsûrlar yoksa da sağ cernahı kıta‘ât-ı cesimenin harekâtına gayrı müsâ‘id Istranca’ya, sol cenâhı da mürur-u müşkil bir mâni’ olan Ergene’ye müstenidti. Ma‘a-hâzâ Ergene tarafı bu mevzilerin za‘îf ciheti idi: buradan yapılacak bir tazyîk, müdafii Istranca’ya ve Karadeniz’e atar, İstanbul yolunu açardı.

Türkler işte bu mevzilerden birisini ya’nî Karaağaç deresi şark sırtlarını intihâb ettiler ve Kırkkilise’den sonra ta’kîb edilmemelerinden bil-istifâde bir taraftan kıta‘âtı mümkün mertebe tensik ve diğer tarafatn Tekirdağı, İstanbul ve belki Midye’den [buradan ilk kuvvetler ancak 22’de Saray’a gelebilmişti. M. N.] Yeni kuvvetler celbi ile birkaç günde 100-120 bin neferlik bir ordu topladılar. Bizde ise Kırkilise’nin zaptından sonra 3 kolordumuz bidâyette cenûb-i garbî istikâmetinde (Yeniköy-Yenice) cephesine hareket etmiş, 1. Ordu da (Kevkebler-Geredeli)

cephesinde toplanmıştı. Bundan sonra ta 14 Teşrîn-i evvelde düşmanın hangi istikâmetinde ric‘at ettiği tamamıyla [570] anlaşıldıktan sonra 3. Ordu cephesini tebdîl ederek 15 minhte (Yuvanköy-Gelbe-Pınarhisar) şosesi hattına vardı; 1. Ordu da bugün (Babaeski-Kumbarlar çiftlik) hattına geldi.

Bugün temâs hâsıl olunca 3. Ordu (Lüleburgaz civârındaki düşman grubunun Çorlu üzerine hatt-ı ric‘ati kat’ etmeye) karâr verdi; hâlbuki bu, güç idi; Lüleburgaz’daki düşmanın kuvveti hesap edilmeden karârlaştırılmıştı.

16 Teşrîn-i evvelde bütün 3. Ordu Pınarhisar’dan Lüleburgaz’a kadar gerisinde hiçbir ihtiyât kuvveti bırakmadan bir hat üzerinde muhârebeye başlamış, zevalde ordu kumandanı Gelbe’ye gelmişti; kumandan, düşmanın şedîd bir mukâvemet göstermeden kaçacağına zâhib olmuş ve bu maksatla ta‘kîb için süvârî fırkasını burada alıkoymuştu.

Öğleden sonraki hadisat ise bu zehabı sarstı; 5. Fırkadan iyi haberler gelmiyor, 4. Fırkanın ta‘arruzu ise muvaffak olamıyordu. İhtiyatsız olan 3. Ordu kumandanının sevk ve idâresi de artık iflas eylemişti. Gerçi 1. Ordu, 3. Ordunun ihtiyâtı makâmında bulunuyordu. Fakat bu ihtiyâtı hüsn-i sûretle istihdam için evvel emirde 3. Ordunun düşman hakkında sarîh fikir alması lâzımdı; bereket versin 5. Fırkanın mukâvemeti ve 4. Fırkanın da gerideki ihtiyâtının tam zamânında hüsn-i istihdamı 6. Fırkadan bir livânın şedîd ta‘arruzu [Ki hiçbir semere alamamıştı. M. N.] vaz‘iyeti düzeltti, akşam 1. Ordu da yetiştii.

Emr-i müveccihe göre bu ordu, Lüleburgaz karşısında muhârebeye girecek bir livâsı müstesnâ olarak 3. Ordunun ihtiyâtı kalacaktı; hakîkâtte ise 17 Teşrîn-i evvelde yalnız bir livâsı müstesnâ olarak tamamıyla cepheden muhârebeye girişmiş ve yalnız bir taburuyla da Ergene cenûbundan düşman sol cenâhını ihatâ eder bir vaz‘iyete girmek istememişti.. Düşmanın sol cenâh müntehasına atf-ı ehemmîyet edilmemiş, tekmîl nazar-ı dikkat yine Pınarhisar tarafına teveccüh etmiş ve hatta 3. Ordu kumandanı bir aralık ric‘at etmeyi bile kemâl-i ciddiyetle düşünmüştü: bu ric‘at maksadında itilaf için topçu kumandanı Miralay Tantilov berâ-yı müzâkere 1. Ordu karârgâhına gönderilmiş ve ancak bu ordu kumandanının ric‘ate muvâfakat eylememesi sâyesindedir ki harekâta devâm edilmişti [Bizim hesabımıza ne elîm bir i‘tirâf.. M. N.]

18 Teşrîn-i evvelde muvaffakiyyet sûret-i kat‘iyyede tarafımıza teveccüh etti. Sağ cenâhımız düşmanın sol cenâhını tazyîke ve netîcede bunu ric‘ate icbâra muvaffak oldu. [hüsn-ü zan! Sol cenâhtaki 4. Kolordunun, ordu emrine tevfiikan daha erkenden ric‘at emri verdiği ma‘lûmdur. M. N.] bu ric‘at, bizi mühim bir hareket icrâsına da‘vet etti: Sağ cenâhımızla ta‘kîb ederek, düşmanın henüz Pınarhisar’da sarf-ı mesaî etmekte olan sağ cenâhının hatt-ı muvâsalasını kat’ etmeliydik!

[571] Hâlbuki bunun yerine Karârgâh-ı ‘Umûmînin 9 numaralı direktifi sadece düşmanın mevazısını zabt ve işgal ile iktifâyı emrediyor; ta‘kîb vazîfesini yalnız süvârîye bırakıyordu.. [Bulgar karârgâhı ‘umûmisine teşekkür! M. N.]

19 Teşrîn-i evvelde Pınarhisar’da yine muhârebe devâm ediyordu; burada 3. Fırkanın bir livâsıyla takviye edilen ve 4. Fırkanın da muâvenetine mazhâr olan 5. Fırka nihâyet düşmanı ric‘ate mecbûr eylemişti. [Bizim taraftaki cereyân-ı hakîkiyi anladıktan sonra Bulgar ordusunun burada bir muvaffakiyyet kazandığı iddiasına mahal kalmaz. M. N.] bugünlerde merkez ve sağ cenâhımız bilâ-hareket duruyordu. Düşmanın sağ cenâhının ric‘atından sonrasol cenâhımızda durmuştu. Binâ’en‘aleyh

düşmana galebe ettik, zâyiâta uğradık, perişân eyledik [Hepsi hüsn-i zan! ‘Osmanlı ordusu kendi kendine perişân olmuştu. M. N. fakat bir semere kazanamadık. Harekâtımız münhasıran cepheden yapılmış ve düşman, hatt-ı ric‘ati üzerine tard edilmişti. Gerçi daha 16 Teşrîn-i evvelde 3. Ordu, 1. Ordu ile düşman sol cenâhına Napolyon-vârî bir darbe-i kat‘iyye icrâsını düşünmüş ve Karârgâh-ı ‘Umûmîyye bildirmiş ve bunu süvâri fırkasına verdiği 17 minh saat 8 emrinde de iş‘âr eylemişti. Fakat bu yapılamadığı gibi 16’da 4. Fırkanın geç vakit istihsâl ettiği muvaffakiyyetten de istifâde edilmemişti.

Süvâri fırkası 19’da hiç emir almamış, kendiliğinden Karışdıran istikâmetine hareket etmiş ve 20’de teşebbüsâta devâm niyetinde iken keşfiyyâta cenûb istikâmetinde devâm emriyle akşamleyin Lüleburgaz istasyonuna getirilmişti. Hâlbuki kabahat yine süvâri fırkasına atfedildi ve fırkanın istirahat istediği ileri sürüldü; fi’l-hakîka istirahat istedi. Bu, benim vazîfemdi fakat vaz‘iyet-i ‘umûmîyye buna mâni‘ ise bana “hayır” denebilirdi.

Hulâsa bu muhârebe muvâfık-ı usûl başlamamış, çünkü hazırlanmamıştı; ‘âkılâne sevk ve idâre edilmemiş ve nihâyet fenâ bitirilmişti. Buna rağmen ta‘kîb ile büyük istifâde edebilirdik fakat bunu da yapamadık. Çünkü muhtelit ordular kumandanı, Karârgâh-ı ‘Umûmîyye, ordunun hâl ve vaz‘iyetini pek bedbînâne göstermiş ve Karârgâh-ı ‘Umûmî’de ‘askerimizin pek yorgun ve bîtâb ve iş göremeyecek hâlde olduğuna hükmederek, tehlikeye düşürmekten ictinâb eylemişti; süvâri tek başına bir felâkete uğrasa dahi netîce üzerinde müessir olamayacağını düşünerek yalnız bizi tak‘îbe me’mûr eylemişti. Hâlbuki süvâri ancak münhezim bir düşmana karşı müessir bir ta‘kîb yapabilirdi. Henüz intizâmını muhâfaza eden bir düşman karşısında bunu ancak kendi piyâdemiz yetişinceye kadar durdurabilirdi. Esâsen topçusuz 18 bölükten ‘ibârettir. Binâ’en‘aleyh bizim de yapabilecek birşeyimiz yoktu.

19 Teşrîn-i evvelde 1. Ordu ile süvâri fırkasının müstereken sadece ileri yürümeleri kâfi idi. [Fi’l-hakîka bizim için çok fenâ olurdu. M. N.] Gerçi bu kuvvetler yorgundu, fakat sol cenâhımız [572] dahi yorgun olmasına rağmen 19 ve 20’de muharebeye devâm edebilmişti. Esâsen kumandanların vazîfesi bu yorgunluğu tehvîn ve telâfi tedâbiri ittihâz ve tatbîk değil mi idi?

Bu fenâlıklar ve kusûrlar Çatalca muhârebesinden sonra meydana çıkmış ve 3. Ordu ile Karârgâh-ı ‘Umûmî kabahati yek-diğere atfa çalışmıştı meselâ, Erkân-ı Harbiye’den ilhâm alan Times muhâbiri şöyle yazmıştı: (.. Herhâlde Bulgarlar düşmanlarını ta‘kîbte muvaffak olamadı; hâlbuki ciddi bir ta‘kîb harbe nihâyet verebilirdi fakat Yanbolu’dan beri yevmiye üst üste 7 mil mesâfe [12-13 km eder. M. N.] kat‘ eden piyâde yorgundu. Süvâri dahi yorgunluğundan şikâyet eylemişti; o hâlde kabahat bunu vakitsiz yoran ordu kumandanında olmaz mı? Ma‘a-hâzâ yalnız başına süvâri, 3.000 kılıç ve yaya 2.000 filintasıyla, 1. Hatta 120.000 ihtiyâtta 50.000 nefere mâlik bir düşmana karşı ne yapabilirdi?)

Diğer cihetten süvâriye ma‘tûf ithâmlarda daha ziyâde “dâhilî dedikodudur”, fikdâni-i inzibat netîcesidir. Ma‘dûnun her birisi kendisini mâ-fevkinden daha ‘âkil ve muktedir görüyor ve kendi vazîfesi ile iktifâ edeceği yerde mâ-fevkinin ef‘âl ve harekâtını tenkîdi meslek ediniyordu.. Gerek ma‘dûn ve gerek mâ-fevk herkes vezâif-i mevdû‘ası ile meşgûl olan ve kendi harekât ve ef‘âlinin me‘ûliyetini bizzat

deruhte eden ve bu bâbda başkasının arkasına gizlenmek istemeyen ve başkasının hatâsından istifâde eylemek düşünmeyen ordular ne kadar bahtiyardır!..”

Nazlimov’un mütâlaâtına burada nihâyet veriyorum; bu mütâlaâta heyet-i ‘umûmiyyesiyle iştirâk etmek mümkün değildir fakat diyebiliriz ki General bu kıymetli mütâlaâtını ve düşüncelerini meydân-ı harbde ileri sürseydi acaba kendi ordusuna daha büyük bir hizmet eylemiş olmaz mıydı?..

Diğer Bulgar muharriri de hikâyesini şu mütâlaâtla ikmâl ediyor: (Hulâsaten)

“... İşte ikinci defâ olarak düşmanın mağlûbiyetinden yine istifâde edilemedi; bu, acaba neye böyle oldu?

Hâlbuki sanat-ı harb nazariyâtını, Kılavzoviç’in düstûrlarını pek iyi biliyorduk..

Fakat mukâdderât burada dahi bizi bildiğimizi tatbîkten men’ eylemişti: 5 günlük muhârebe, ‘askerimizin kuvve-i rûhiyyesini tüketmişti; mühimmat ve erzak ise daha evvel bitmişti. Piyâdemizin iâde-i intizâm, istirahat ve ikmâl nevâkısı için pek çok zamâna ihtiyâcı vardı; ta’kîb için elde tâze kuvvet lâzımken bundan mahrûmduk. En son ihtiyâtımızda muhârebeye girmişti. Sûvâri ise atâletini muhâfaza eylemişti.. Hâlbuki za’afına rağmen sûvârinin 19 Teşrîn-i evvelde Seyitler’de görünmesi ‘Abdullâh Paşa’yı ‘umûmi [573] ric’at emrini vermeye icbâr eylemişti. [Bilmeyerek böyle yazmışsa bahse değer, aksi takdîrde büyük bir hüsnü zan! ‘Abdullâh Paşa daha 17 akşamı ric’at emrini vermişti ve sol cenâhtan sûvâri değil, kuvvetli piyâde tehdîdinden korkulmuştu. M. N.] sûvâri ta’kîbe devâm etseydi sadece yürüyüşle düşmanla berâber Çatalca’ya gidebilirdi.. [Güzel hayal. M. N.]

Türkler ise başlıca müttehit bir emir ve kumanda te’sîs edememelerinden, kıta’ât ve karârgâhlar arasında emîn ve seri bir irtibât temîn eyleyememelerinden, muhtelif kıta’ât ve orduların harekâtını tev’hîde muktedir olmamalarından mağlûb olmuşlardı: meselâ 18 Teşrîn-i evvelde 1. Şark Ordusu ric’at ederken 2. Şark Ordusu hâlâ ta’arruz ediyordu!

Bi’t-tabi kuvve-i ma’neviyye kırgınlığını, açlık, yağmur, hicret vesâirede müessir olmamış değildi..

Burada sırası gelmişken Türk topçusunun pek faalâne ve pek dirayetkârâne hareket ettiğini de zikrederim. Bunlar o kadar iyi mevzî almışlardı ki topçumuz hemen de nihâyete kadar bunları keşif ve tesbîte muktedir olamamıştı.

Velhâsıl bu muhârebede nihâyet Türkleri ric’at ettiren ve meydan-ı muhârebeyi bize bıraktıran Bulgar ordusunun ‘azm-i zafer ve ma’neviyyât i ‘tibâriyle olan yüksekliği olmuştu.”

Velhâsıl diğer muharrirler ve muhâbirler de Bulgar ordusunun yorgunluğu ve bi’tâblığı mâddeten ve ma’nen sarsılmış olması ikmâl-i noksâna eşedd-i ihtiyâc tahassul eylemesi, yağmur ve çamur, düşmanın henüz sarsılmamış olduğu, sûvârinin atâleti ve topçusuzluğu, ... ilh. gibi sebeblerle ta’kîb yapamamış olduğunu zikir ve tesbitte müttehittir.

Fakat bu Generaller ve efendilerin kâffesi şunu unutuyorlar ki: Bulgar ordusu fi’l-hakîka bu hâlde olabilir lâkin bu kadar devâmlı bir muhârebeden sonra nihâyet her ne sûretle olursa olsun ric’at etmekte olan Türk ordusunun bu şer’âid îtibariyle daha iyi bir hâlde olduğu kabûl edilebilir miydi? Kezâlik şunu da unutuyorlar ki büyük kumandan, işte bu hâl ve vaz’iyette dahi ’âsâbına hâkim olarak ordusunu bilâ-

rahim ve şefkat, düşene kalana bakmadan düşmanın peşinden mütemâdiyen ileriye sürecek olan kumandandır. Bulgar Ordusu'nda bu rûha mâlik bir kumanda makâmı bulunsaydı, daha 18'de 1. Şark Ordusu'nun peşine takılacak Bulgar sağ cenâh merkezi tekmîl Türk ordusunu bilâ-şüphe tam bir hezîmet ve inhilâle ma'rûz bırakâbilir, Çatalca'da döktükleri semeresiz kandan kendilerini muhakkak kurtarırdı. Hiç olmazsa 21 Teşrîn-i evvelden i'tibâren Bulgar ordularının hatta kuvvetli müfrezelerle ta'kibi bile ağıleb ihtimâl ric'at emrinin tebliğinde sû-i tefehhüm hasebiyle 1. Ordu bekâyâsının Ergene [574] garbında, ba'dehû Muhtar Paşa'nın 'acâib düşünüşü yüzünden de Sarayı Istranca'da geçirdiğimiz tavakkuf günleri sâyesinde bizi ağıleb ihtimâl yine yakalar, perîşân eder, bizimle berâber daha 24-25 ve en geç 26 Teşrîn-i evvelde Çatalca hattına varır ve buradaki mukâvemet imkânını da kökünden kat' ederek İstanbul'a dayanırdı..

21, 22 ve 23 Teşrîn-i evvel günlerinde, Bulgar orduları sûret-i 'umûmiyyede yerlerinde kalmışlardı.

1. ordu karârgâhı Lüleburgaz'da,

1. fırka: Karârgâhı ile Umurca'da, kıta'âtıyla Yörükdere şark sırtlarında ordugâhta olup emniyet hattı (Kumsa'id-İmranlı) hattında idi; fırka sağ cenâhı da Bedirköy'de bulunuyordu.

10. fırkanın bir livâsı Lüleburgaz'da konaklarda, diğer livâsı civârda, ordugâhta idi.

3. Ordu: Karârgâhını 21'de Kelir'den Yenova'ya nakletmiş olup fırkaları muhtemelen ileri kıta'âtıyla Çongara cenûb şarkîsinden i'tibâren Soğucak cenûbuna, şose boyun kadar [dâhil] Çongara deresi şark sırtlarında yerleşmişti; kısm-ı küllîleri de ağıleb ihtimâl, 4. Fırka (Çongar-Doğanca)'da 5. Fırka ve tedricen 3 livâsı da gelen 3. Fırka (Poyrsalı-Pınarhisar)'da idi. 6. Fırka da iki grup artasındaki boşlukta Sakızköy havâlisinde bulunuyordu.

Süvâri fırkası: 21 Teşrîn-i evvelde, ba'dema orduya merbûd olduğu emrini almış ve bundan da 21 için yalnız şark ve cenûb istikâmetlerinde keşif vazîfesini almıştı; fırka kumandanı ise fırsattan istifâde erkânı harbini 1. Orduya göndererek "istirahatin birkaç gün temdîdini" rica eylemişti.

Bu günkü keşfiyat ancak Türk süvârisi ile tekrar temâsı intâc etmiş ve başka bir ma'lûmât hâsıl edememişti. 22'de süvâri fırkası aynı istikâmetlere keşif kolari çıkararak istirahat devâm ederken saat 13'de 1. Ordudan "yarından i'tibâren her gün mühim süvâri kuvvetleriyle Sofular, Çorlu, Te'kîddağı, hayrabolu istikâmetlerini keşfediniz. Nazar-ı dikkati bilhâssa Tekirdağına 'atfediniz; burası sûret-i dâimede tarassut edilmelidir" emrini almış ve bunun üzerine 1. Livâya bu maksatla yarın Çengerler'e gitmesi emredilmişti.

Fakat yine bugün saat 14 dakika 15'de 1. Kolordu "düşman sol cenâhını tesbît eden Yeniler, Meşinli, çiftlik köylerine süvâri gönderilmesi ve netîcenin yarın saat 11'e kadar bildirilmesi" emri gelince fırka 1. Livâya bu defâ, yarın kısm-ı küllîsiyle Akçaköy-Yeniler istikâmetine hareket ve keşfi emretmiş vde ordudan piyâde muâveneti istemişti; ordu da muvâfakat etmişti.

Bugün de Türk süvârisinden başka bir kuvvetle temâs edilememiştir.

[575] 23'de ale's-sabah süvâri 1. Livâ hareket etmiş, 1. Ordu, 1. Fırkadan bir taburla bir seri bataryanın Kayabeli cenûb-i garbîsinde iltihâk için gönderildiğini iş'âr eylemişti.

Bu kuvvet nereye kadar ilerledi, ne yaptı ma'lûm değilse de herhâlde 1. Ordu cenâh hizâsını geçmediği ve bir şey yapmadığı zannedilebilir.

Bugünkü keşfiyat Tekirdağının boş olduğu bu, limanda bir zırhlı bulunduğunu göstermiş, Anadolu 'askerinin Erikli'ye çıkmakta olduğunu, 3 gün evvel buraya süvâri alayı çıkarak Saray'a gittiği hakkında haberler alınmıştır.

Nihâyet bugün saat 22 dakika 25'de 1. Kolordu'dan yine şu emir gelmişti:

"Yarın süvâri fırkası (Uzunhacı-Velimeşe-Çorlu-Kepenli-Muratlı) hattına karşı keşfe devâm edecektir. Sandıklı ve Bâlîhoca'yı (Muratlı şimâlinde) ve düşman yoksa Muratlı istasyonunu işgal edecektir. Tekirdağ'ı da işgal ediniz. Taburla batarya saat 8'de Karamürsel'de hazır bulunacaktır. 25 Teşrîn-i evvelde Hayrabolu'a da bir tabur gelecektir".

Bunun üzerine 2. Livâya da 24 minh saat 9'da Susuzmüslim'de ictimai emredilmişti.

Bu esnâda Bulgar orduları nihâyet yürümeye karâr verebilmişlerdi ve bu karârı vermek kolay olmamıştı: Bulgar ordusu kendisini derhâl tak'îbe muktedir göremeyerek kalmıştı. Fakat düşmanın kazandığı yeni fırsattan bilistifâde göstereceği tabii olan yeni mukâvemeti kırmaya da kendisini kâfi sûrette hazır ve kuvvetli 'adetmiyordu; seyyâr ordu kuvvetinin azlığı elîm bir sûrette anlaşılmaya başlamıştı.

Seyyâr orduyu evvel emirde 3. Fırkanın henüz Edirne karşısında kalan diğer iki livâsıyla takviye takarrur etmiş ve bunlar peyderpey gelmişti fakat bu da kâfi görülüyordu. Nihâyet bugünlerde yeni teşkil edilen 11. Fırkanın peyderpey Edirne önüne gelmeye başlamasından bilistifâde 9. Fırkayı da 2 livâlî olarak seyyâr orduya ilhak takarrur etmişti; fakat bunun muvâsalatı henüz günlere muhtâctı.

Diğer cihetten düşmanla temâs sûret-i kat'îyyede kaybolmuştu; şarka doğru çekilmiş olması emr-i tabii ise de nereye kadar gittiği, ne yapacağı tamâmen meçhul bulunuyordu. Bugünler Lüleburgaz muhârebesinin lâ-akall 7.000 ölü ve 12.000 yaralıya bâliğ muhârebe zâyîâtını ikmâle de yaramamıştı. Süvâri bölükleri ekseriyetle 50-60 atlı kalmış, piyâdelerde de nısıf mevcûdlu bölükler pek çoğalmıştı. (Yalnız 5. Fırkanın zâyîâtı 5300'ü bulmuştu)

Menzil hidemâtı da aynı hâlde idi: şimendifer henüz işlemiyordu [bizim daha 19-20'de 50-60]

[576] Vagonlu trenlerle Kırkkise'den Seyitler'e nakliyat yapıldığı hakkındaki aldığımız haberle mukâyese! M. N.]

Esâsen ele geçen malzeme-i muharrike ve müteharrike pek azdı ve kâfi derecede hâsılâtı trenler tertîbine müsâ'id değildi.

Mıntıkadaki müslüman 'ahâlîde hemen kâmilten hicret ettiğinden menâbi-i mahalliyeden istifâde dahi çok güç oluyordu, efrâd ancak kuru ekmekle ta'ayyüşde ber-devâmı.

Bu ahvâl Bulgar ordusunu, mâddeten olduğundan daha ziyâde ma'nen sarsmıştı. Müşakka ülfet etmemiş bu genç ve kıdemsiz ordu daha şimdiden "harbde ne kadar uzadı, artık sulh olsa!" demeye başlamıştı; siyâset 'âleminde devrâna

başlayan sulh ve tavassut lakırtıları da orduya kadar büyüyerek geliyor ve ‘âsâbı gevşetiyordu.

Binâ’en’aleyh bu üç günlük tavakkuf vaz’iyette hiçbir salah husûle getirmemişti; ber-vech-i zîr 23-24 Teşrîn-i evvelde hareket emri verildiği zamân ‘ahvâl-i ‘umûmiyye 20 Teşrîn-i evvele nisbet düzelmemiş belki fenâlaşmıştı.

Bu hâlet-i ruhiyye içindeki ordunun kumandanlığı da karârında bundan mütessir olacaktı, nitekim, düşmanın Çatalca’da tecdîd-i mukâvemet etmesi ihtimâlî, hâssaten istihbârât menâbiinden gelen haberlerle kuvvet kesbetmeye başlayınca endişe büsbütün ziyâdeleşmişti: bir kere oraya kadar yol çok uzundu; menzil hattı büsbütün uzayacaktı. Sâniyen bu mevziin metânet -i tabiiyesi ma’lûmdur; ancak kuvvetli topçu ile istihsâl-i muvaffakiyyet kâbil olacağı düşünülüyordu. Hâlbuki ağır topçu kâmilin Edirne önünde idi. Ve oradan celbi ve cephanenin ikmâlî çok zamâna mütevakıf bir emr-i azîm idi.

Bu sebeble ancak birçok tereddütlerden ve münâkaşalardan sonra “düşmanı tak’îben Çatalca önüne kadar gitmek ve fakat şimdilik bir ta’arruza girişmemek” fikr-i ‘umûmisi ile yola çıkmak takarrur edebilmiş ve Ratkodimitriyef’e lâzım gelen emir verilmişti.

Hâlâ iki orduya da kumanda etmekte olan 3. Ordu kumandanı General Radko Dimitriyef’in verdiği emre tevîkan 21 Teşrîn-i evvelde ‘umûmi ileri hareket başlamış ve bugünün harekâtı şöyle cereyân eylemişti:

1. ordu: fırkalar ikişer kol ile yürüyerek kısm-ı küllîlerle (Büyükkarışdıran-Meşinli) hattına gelmiş, pîş-dârlar bu hattın birkaç kilometre şarkına sürülmüştü.

Süvâri fırkası: Bir süvâri bölüğünü Tekirdağı’nı işgale göndermiş. Çiftlikköyü’nde kendisine merbûd tabur ve bataryayı bularak saat 15’de Sandıklı’ya gelmiş ve burada piyâdenin gerisinde ikâmete geçmişti.

Alınan haberler Tekirdağı’nda 500 kadar müsella Türk ‘askeri bulunarak süvâri bölüğünün giremediğini, Uzunhacı ve Karamehmed şarkında süvâri postaları, (Saray-Karlıköy-Çorlu) yolunda müctemi’ piyâdeler bulunduğunu, Sinanlı’dan Uzunhacı ve Göçerler’de başka piyâdelere tesâdüf edildiğini Çorlu’da 3 tabur bulunduğunu göstermişti.

[577] Fırka 25’de (Muratlı-Balabanlı-Süleymanlı-Umurca-Silivri) ve (Çorlu-Kepenli-Silivri-Erikli) ve (Velimeşe-Kurtulmuş-Yapağca-Silivri) istikâmetlerinde ve kısm-ı küllîsiyle Çorlu’da geceleme üzere harekete karâr ve emir vermişti.

3. ordu: Kolbaşlarıyla (Satıköy-Çongara-Örencik) hattına hareket ederek (Ahırlıköy-Göçerler-Sinanlı-Yuvalı-Kovacık) [Saray şimâlinde] hattına varmıştı. Sol kol bir livâ ile (Soğucak-Vize-Çakılköyü) yolunu ta’kîb etmiş, daha soldan da cânib-dâr olarak bir piyâde alayı patikadan (Örencik-Yanaka-Karatepe) yoluyla yürütülmüştü. Böylece düşman nihâyet 24’de tahliyemizden 3 gün sonra Vize’ye girebilmişti!

25 Teşrîn-i evvelde Bulgar ileri hareketi şöyle devâm etti:

1. ordu: Bugün için Evrensekiz’den saat 4 dakika 45’de şu emri vermişti:

“1- düşmanın dün süvâri postaları (Ohas çiftliği-Karahasanköy) arasında Ergene köprüsünde görülmüşse de bunlar öğleden sonra Çorlu suyu gerisine çekilmiştir;

2- 3. Ordumuz dün (Geçerler-Yuvalı-Kovacık) hattına varmıştır;

3- 1. Ordu, saat 7’de hareket ederek düşmanı arayacak, tesâdüf ettiği mahâlde ta’arruz edecektir. [Bu mâtde gösteriyor ki bizim bu esnâda Çatalca’ya yürümekte olduğumuz hakkında hâlâ sarîh bir fikir alınamamıştı. M. N.];

Bunun için:

A) Sûvâri fırkası ve sûvâri 10 alay.... Keşfedecektir;

B) 1. Fırka livâlarıyla (Meşinli-Çorlu) ve (Ahırköy-Ohlas çiftliği) yollarından yürüyecek ve pîş-dârlarıyla Çorlu [dâhil] cenûb-i garbîsiyle Hacı Sermed çiftliği [dâhil] cenûb-i garbîsindeki tepeler arasında (Çorlu-Hacı Sermed çiftliği) hattına varacak ve 3. Ordu ile irtibât te’sîs edecektir. Fırka karârgâhı (Çorlu) istasyonunda bulunacaktır;

C) 10. Fırka bir kol ile (Karışdıran-Karahasan Bayatlı çiftliği) yolunu ta’kîb edecekve pîş-dâriyle Bayatlı’nın cenûb-i şarkîsindeki 101 tepesine muvâsalat edecektir. Ordu sağ cenâhını temîn için fırka kumandanı lâ-akall bir tabur kuvvetinde bir cânib-dâr çıkaracaktır. Fırka karârgâhı Bayatlı’da bulunacaktır.

4- Pîş-dârlar saat 9 dakika 30’da Ergene suyunu geçecek ve köprüleri ta’mîr edeceklerdir;

5- Ordu karârgâhı saat 9’da Ohlas çiftliğine hareket edecek ve burada kalacaktır.

[578] Bu emre tevfikân sûvâri fırkası pîş-dâriyle saat 11 sıralarında Çorlu’nun takrîben 4 km kadar garbına gelince kasaba kenarından ateşe ma’rûz kalmış ve müte’akiben kışlalar civârından bir de Türk bataryası ateşe başlayınca istasyona girmiş olan sûvâri keşif kolu geri çekilmiş ve sûvâri fırkası bidâyetle bir vakfe-i tevakkuf ve tereddüt geçirmişti. Çorlu’nun kuvvetlice bir batarya tarafından meşgûl olduğu anlaşılmıştı; tabur ve batarya da henüz gelmemişti.

Bundan sonra sûvâri fırkası pîş-dârı tebdîl-i istikâmet ederek Bayatlı çiftlik şarkından Çorlu suyunu geçmiş ve Türklere cenûb ve cenûb-i garbîsinden yaya cenkle ta’arruza başlanmıştı. Fakat muhârebe 1000 metre mesâfede sâbit bir ateş te’âtisine inkılab eylemişti. Sûvâri fırkası kısm-ı küllîsi ise düşman topçu ateşine ma’rûz kalmaktan ictinâb ederek çok dolaştığından ancak saat 14 dakika 30 sıralarında suyu geçmiş ve muhârebeye iştirâk etmeyerek uzaktan seyirci kalmıştı.

Nihâyet saat 15 dakika 30’da batarya gelerek kasabanın 3 km garbında mevziye girmiş ve piyâdelere atmaya başlamıştır. Türk topçusuna da ateş açmışsa da mevzisi çok geride olduğundan çok te’sîr yapamamış kezâlik bu arada kasaba şarkına doğru çekilmeye başlayan Türk avcılarını üzerinde de müessir olamamıştır.

Biraz sonra piyâde taburu da gelerek kasabanın şimâl-i garbî kenarına karşı muhârebeye girişmiş ve kenardaki binalara 500 metre kaadr yaklaşmıştı. Bunun sağında da Bulgar sûvâri pîş-dârından birkaç bölüğün yaya avcılarını ve bir mitralyöz bölüğü bulunuyordu.

Saat 16’da şimâlden, esâs caddeden 1. Fırkanın 1. Livâsına mensûb kıta’ât gelerek muhârebe nizâmında ilerlemeye başlayınca türkler tamamaen çekilmiş ve bu kuvvet saat 17 sırasında Çorlu’ya girmişti. Böylece Çorlu muhârebesi yalnız Bulgar sûvârisini durdurmuş, fakat Bulgar kollarına bir te’sîr yapamayarak bil’akis bunlar görününce Selahaddîn Bey müfrezesi çekilmişti.

Bundan sonra Bulgar süvâri fırkası, 1. Kolordudan, tekrar Sandıklı'ya girerek geceleme emrini almışsa da istihsâl ettiği muvâfakat ile Çorlu'da kalmıştı.

1. ordu fırkaları sûret-i 'umûmiyyede emrolunan mıntikalara varmıştı.

3. Ordu: demiryolunun şimâlinden yürüyerek sûret-i 'umûmiyyede (Çerkezköy-Saray) mıntikasına varmıştı. İleri kıta'ât sol cenâhta Kocadere'ye kadar sürülmüştü.

26 Teşrîn-i evvelde 1. Ordu şu emri vermişti:

[579] "1- Takrîben 3 tabur, 3-4 bölük süvâri ve bir batarya kuvvetindeki düşman [maşaalâh, süvâri fırkamız, çok iyi tesettür etmiş ki hiç keşif edilememiş! M. N.] cenûb-i şarkî istikâmetine ric'at etmiştir. Tekirdağı'nda yalnız 500 kadar düşman vardır;

2- Solumuzda 3. Ordunun 6. Fırkası vardır;

3- 1. Ordu (Çukurçengel-Yeniköy-Kadıköy) hattında ber-vech-i 'âti tevâkuf edecektir:

a) 1. Fırka pişadarı (Çukurçengel-Yenköy) [dâhil] hattını işgal ve cenûb-i şarkî istikâmetini keşfedecek;

b) 1. Fırka pîş-dârı (Paşalı-Hacımuratlı) [dâhil] hattını tutacak ve cenûb ve cenûb-i garbî istikâmetini keşfedecek,

c) Süvâri fırkası ile 10. Süvâri alayı kışlalarda kalacaktır. Fırka (Çerkezköy-Sinekli-Erikli) ve (Çorlu-Tekirdağı) istikâmetlerini keşfedecektir

4- 1 ve 10. Fırka pîş-dârları kendilerine gösterilen hatları tahkîmedecektir;

5- Ordu karârgâhı Çorlu'dadır".

Fakat bilâhare fırkalara Ermişeli, Araplı, (1. fırka) Seymen ve cenûbu (10. fırka) istikâmetlerinde ilerleyerek pîş-dârlarıyla Akalan dereye kadar varmalarını bildirilmişti.

Velhâsıl 1. Ordu bugün sûret-i 'umûmiyyede Çorlu civârında kaldı.

Diğer cihetten 3 bölüklü 2 süvâri alayından mürekkebe bir livâ, menzil hattını muhâfaza için Hayrabolu'ya gönderildi; buna garnizon muhâfızlarından istifâde etmesi ve 27'de Babaeski'ye gelecek bir Makedonya milis taburunu da emrine alması bildirildi.

3. Ordu: (Köstimur-Büyükhan-Istranca) hattına doğru ilerledi.

27 Teşrîn-i evvelde: 1. Ordu yine yerinde kaldı, tahkîmât! Devâm etti.

3. Ordu, öğleye kadar 4 ve 6. Fırkalarıyla 26 için emredilen hatta geldiler ve emr-i ahîre değin (Büyükhan-Yenice-Köstimur) hattında kalmak emrini aldılar. Ordugahta Saray'a vardı.

28 Teşrîn-i evvel: Bulgar ordusunda kolera başladı. Bugün fırkadan Tekirdağı'na giden 2 süvâri bölüğü orada düşmana tesâdüf etti. Öğleden sonra saat 13'de, 28. Piyâde alayıyla 2 seri bataryadan mürekkebe Hasköy Bulgar müfrezesi Tekirdağı'na ta'arruz etti, müfrezeler Hamidiye krüvazörü ile muhârebeye tutuştu. Kasabaya giremedi.

Ordular tekrar ilerledi. 1. Ordu karârgâhu bugün Değirmen köyüne geldi, kolbaşları (Bayağıca-Sinekli) hattına kadar ilerlediyse de sağ cenâhtaki iki alay hâlâ Erikli'ye karşı Seymen'de kalmıştı. 3. Orduda kolbaşlarıyla eski kale harâbesi

şarkına geçmişti. Ordu karârgâhı da Istranca'ya [580] gelmişti. Bu pîş-dâr, kale köyüne kadar ilerlemişti. Süvâri fırkası kolera münâsebetiyle (Süleymanlı-Gürüzlü-Masatlı) mıntikasına alınmıştı. Çorlu'da menzil teşkîlâtından başka bir şey bırakılmamıştı.

29 Teşrîn-i evvelde: 1. Ordu saat 4'te Değirmenköy'de şu emri vermişti:

"1- Düşman ordumuzun önünden Çatalca mevzi-i müstahkemîne çekildi. [Hele anlayabildiler! M. N.];

2-Sol cenâhımızda geceyi pîş-dârlarıyla eski kale harâbesinde geçirmiş olan 3. Ordu var;

3- 1. Ordu bugün saat 8'de, düşmanı istihkamat hatlarına sürmek için şarka hareketle (İnceköy-İnceğiz) hattına varacaktır. Bunun için:

4- Süvâri Y 10 Silivri ile Büyükçekmece arasındaki kolordunun cenâhını keşfedecektir.

5- 1. Fırka iki koldan hareketle pîş-dârlarıyla (Şehtros-Yenice hristiyan [hâric]) hattına varacak ve ileri karakollarını (Çakıl-Yalos) hattında karârgâhını Sürgünköy'de te'sis edecektir;

6- 6. Fırka iki koldan hareketle pîş-dârlarıyla (Elbasan-İnceğiz) hattına varacak ve ileri karakollarını (Çatalca-İnceğiz'in 1 km şarkı hattında), karârgâhını Kadıköy'de te'sis edecektir.

7- 10. fırka (Yapağca karyesi-Tuzladere) şimâlindeki çeşme ve Küçükkılıçlı arasında tecemmu' edecek ve karrargâhını Küçükkılıçlı'da te'sis edecektir.

Sağ cenâhı temîn için 1. Fırka 2. Tabur ve bir batarya tahsis edecektir;

9- Süvâri fırkası (Süleymanlı-Kadıköy-Hacımuratlı-Deregündüz) mıntikasında toplanacak ve buradan (Tekirdağ-Erikli), (Erikli-Silivri) sâhilini tarassut edecektir;

10- Fırkalar karârgâhlarını orduya telefonla rabt edecektir;

11- Ordu karârgâhı Fener köyündedir".

Bugün böylece 6. Fırka 1. Orduya rabtedilmişti.

Kezâlik yine bugün Bulgar piyâdesi nihâyet Erikli'ye girmiş, Türklerin tahliyesi üzerine bu sabah Tekirdağ'ına da Bulgar 'askeri girmişti. Süvâri fırkasının iki bölüğü Tekirdağ'ında, iki bölüğü Erikli'de bir bölüğü Çanta'da bir bölüğü Köprüce'de bir bölüğü Erikli arasında, 6 bölüğü Hayrabolu tarafında olduğundan elde 5 bölük kalmıştı! Fırka karârgâhı da Çorlu'ya gelmişti.

3. ordu da 29 Teşrîn-i evvelde daha şimâle, şimendiferle Karadeniz arasına gelmiş ve kolbaşılarıyla (Hisarbeyli-Tarîka-Halifeköy-İnceğiz) sırtlarını tutmuştu.

30 Teşrîn-i evvelde: bugün için 1. Ordu şu emri vermişti: "1. Fırka mevziden daha ileriye, Koyundere sol sâhilindeki tepelere ilerleyecek ve böylece Çekmece kasabasından i'tibâren Karasu sağ sâhili boyunca 6. Fırka ile bir hizâyâ gelecektir.

[581] 10. fırka Yenice Hristiyan bağlarıyla (Sürgünköy-Elbasan) yolu arasında toplanacaktır. Bundan cânib-dâr olarak iki bölük Bigados şimâline gelecektir... Düşman mevzii keşfi hakkında tafsîlât..." Bulgarlar Silivri'ye ancak bugün girebilmişti. [Denizden korku!]

3. orduda mevzii biraz daha ileriye yanaştırmıştı ve karârgâhını Ermeniköyüne nakleylemişti.

Böylece Bulgar orduları 24-30 olarak 7 günde güç hâl Çatalca hattı önüne gelmişlerdi.. 3. Ordu -Ki artık 3-4-5-9. Fırkalardan terekkeb ediyordu. Ne sûretle hareket ettiği henüz ma'lûmum değildir yalnız bir Bulgar krokisine göre bunun (Çerkezköy-Çatalca demiryolu boyu), tekrar (Saray-Istranca-Belgrat yolu olarak iki esâs yol ve bir de iki yol arasındaki bir dağ yolunu ta'kib ettiği ve beher yol üzerinde 1-2 fırka yürüttüğünü kabûl edebiliriz.)

Bir Bulgar krokisi doğruca Istranca dağları hatt-ı bâlâsından Karacaköy'e doğru bir 4. Kolun daha yürüdüğünü 'îmâ ediyor burada, 5. Fırkadan bir alay göndermişti.

Karârgâh-ı 'Umûmî'de nihâyet ayaklanabilmiş olup Çatalca'ya müteveccihen gelmekte idi.

Bundan sonrası artık Çatalca Muhârebesi hazırlıklarıdır..

Bugünlerde Bulgar ordusunda kolera gittikçe mütezâyid bir hâl almıştı; benim resmi Bulgar i'lânâtına göre bir hafta içinde 30.000 vak'a zuhûr etmiş ve 4.000 kadar telef vuku' bulmuştu. Dağlarda yürüyüş de müşkil olmuştu.

Bu bahse, Bulgar menâbiinden me'hûz şu fıkralarla nihâyet veriyorum:

“(Vize-Saray-Istranca) yolunda Bulgar ileri yürüyüşüne 'âid... Düşmanın bir nısıf süvâri bölüğünün cüret-kârlığı pek ziyâde câlib-i dikkat oluyordu. Bu kuvvet kolarımıza mümkün olabildiği kadar yakın olarak harekette ta'annüd ve ısrâr ediyor, hatta ileri kıta'âtımız tarafından birkaç defâ kuşatıldığı hâlde her gûna tehlikeyi göze alarak vazîfesini kahraman-âne bir sûrette îfâya sarf-ı kudret eyliyordu..

Hatta Saray kasabasının arkasında bizim süvârimizle müsâdeme dahi ederek 2 telef verdi. Bu süvârinin hareketi, 'Osmanlı ordusuna -bilhâssa netîcesi bir mağlûbiyyet ve perîşâniye münce olan muhârebelerden sonra -bir şeref-i mahsûs bahsetse revâdır..-“ [582] nısıf-ı süvâri böüğünde tahmîn olunan bu kuvvet, bizim hakikâten 60-70 atlıya tenezzül etmiş olan ve Binbaşı Esat Bey [Hâlen mütekâid, süvâri fırkası kumandanı Esad Paşa] tarafından kumanda edilen 8. Süvâri alayı bakiyyesi idi. Mes'elenin tavzihe ihtiyâcı yoktur; vazîfesine hâkim, ma'iyetine nâfiz, işini bilir bir kumandanın Türk 'askeriyle her hâl i vaz'iyette nelere muktedir olacağını sadece te'yîd eder bizim için basit bir misâldir.

Diğer: 26 Teşrîn-i evvelde, Çorlu'da Nazlimov 1. Bulgar ordusu kumandanıyla mülakat ediyor ve ordu kumandanının kendisine “17 ve 18 Teşrîn-i evvelde vaz'iyetin pek fenâ olduğunu, 3. Ordu kumandanının ric'ate karâr verdiğini ve Karârgâh-ı 'Umûmî'nin, General Radko Dimitriyef'in bedbînâne ifâdelerinden fevkâlâde telâşa düşmüş olduğunu” söylediğini tesbît ediyor..Heyhât! [583]

Hâtime

5 Teşrîn-i evvel 328'de hudûdda başlayan ilk muhârebe temâsının 26. Günü seferberliğin Bulgarlar için 46. Bizim için 39. Günü olan 30 Teşrîn-i evvelde tarafeyn Çatalca hattında karşı karşıya gelmiş bulunuyorlardı ve Teşrîn-i sâninin ilk günlerinde burada bir kere daha tecrübe-i talihe hazırlanıyorlardı.

Bu müddet zarfında harita üzerinde kuşbakışı 200 km ya'nî yevmiye üst üste 8 km mesâfe kat'edilmiş idi: 'Osmanlılar, bu hareketi hep ileriden geriye, Bulgarlar

da geriden ileriye yapmışlardı; ya'nî kazanç Bulgar lehine idi: 'Osmanlı ordusu huduttan 200 km geriye atılmış, tekmîl Rumeli menâbii bu ordunun elinden alınmış, düşman, 'Osmanlı pâyitahtının kapısına kadar dayanmıştı. Fakat mes'ele halledilmiş mi idi? Hayır: Bulgar ordusuna İstanbul yolunu kapayan 'Osmanlı ordusu elde silah karşıda bulunuyordu! Hem öyle bir ordu ki Kırkkilise Meydan Muhârebesi'ne - Edirne kuvveti hâric- azami 60.000 tüfeğe mâlik bir seyyâr kuvvetle iştirâk eylemişti; Burada muhârebe buhranlarına 24 saat bile dayanamamış, ric'at etmiş, esnâ-yı ric'atte mühim top, tüfek ve dağılan efrâd ve ves'âid kaybetmişti.

Buna rağmen Lüleburgaz Meydan Muhârebesi'ne 16 Teşrîn-i evvelde 70.000 tüfekle başlamış, buna 17 Teşrîn-i evvelde kâbil-i istifâde ayrıca 15.000 tüfek 18 Teşrîn-i evvelde kâbil-i istifâde diğer 18.000 tüfek, 19 Teşrîn-i evvelde kâbil-i istifâde 2-3 bin tüfek zammederek kuvâ-yı 'umûmiyyesini tedricen lâ-akall 100.000 tüfeğe iblağ edebilmişti.

Fakat yine muvaffak olamayarak, bu defâ da mühim silah vs zâyîâtıyla çok kötü bir ric'at yaparak Çatalca'ya gelmiş, ma'a-hâzâ birkaç gün içinde, yeniden lâ-akall 110-115 bin tüfekle muhârebeyi kabûle hazır bir vaz'iyete girmişti. 'Osmanlı ordusunun kuvve-i hayatiyesi hâlâ sonuna varmamıştı: hâlâ haylice tâze kuvvetler geriden gelmekte idi ve ordu, Çatalca hattında gün geçtikçe kuvvetlenecekti ve nitekim kuvvetlenmişti; tekmîl Anadolu, vâsi' menâbiiyle bu ordunun arkasında idi; serbest denizler [Marmara, Karadeniz]den, demiryollarından [Anadolu demiryolları ve Bandırma-Manisa hattı] bi'l-istifâde orduyu takviyeye âmâde bulunuyordu. Bulgar ordusu ise tamâmen mâkus vaz'iyette idi: kuvvetçe kemâl ânı huduttaki ânı idi. Bundan sonra gün geçtikçe mâddeten zayıflamaya mahkûm idi ve Çatalca önünde ise ikmâl ve geri hidemâtı nokta-i nazarından en gayrı müsâ'id bir vaz'iyette bulunuyordu; Çatalca'dan Yanbolu'ya kadar 300-320 km.lik bir kara menziline dayanarak ancak idâme-i hayat edebilecekti.

[584] Şu 'umûmi satırlar 'Osmanlı büyük sevk ve idâresinin irtikâb ettiği hatâ-i fâhişi bir kere daha tebyîn eder: 'Osmanlı ordusu niçin düşman karşısına fâik ve hiç olmazsa mu'âdil kuvvetler topladıktan sonra muhârebeyi katiyyen kabûl etmedi?; niçin kuvvetlerini parça parça muhârebeye soktu?

Bunun niçin olduğu ma'lûmdur: Çünkü 'Osmanlı büyük sevk ve idâresi vakt-i hazaarda hakîkât üzerinde değil, hayal; tasavvur üzerinde çalışmıştı; Seferberliğin 40. günü İstanbul önünde bile tecemmuun arkasını alamamışken, o, bu tecemmuu seferberliğin 18-20. günleri (Kırkkilise-Hasköy-Babaeski-Lüleburgaz) sahasında ikmâl edeceğini arzu etmiş ve mademki böyle istiyor o hâlde böyle olacaktır diye kabûl eylemişti! Binâ'en'aleyh ister istemez "ilk tecemmu'da irtikâb edilen hatâ sonuna kadar gayrı kâbil-i tashîh kalır" düstûr-ı ezeli intikâmını alacaktı, almıştı.

Ma'a-hâzâ talih ve mukâdderat yine çok mantıki davranmıştı ve belki başka hiçbir orduya nasip olmamış bir lutf olarak, bu ilk fâhiş hatâmızı tashîh için bize çok müsâ'id ve mütevâlî fırsatlar bahşeylemişti: Tâlih karşımıza, bizden de daha büyük yanlışlarla işe başlayan ve gün geçtikçe hatâsını sadece büyüten bir Bulgar ordusu çıkarmıştı. Fakat bunlardan da istifâde edememiştik, çünkü:

1- Ordu, kolordu, fırka kumandanı yoktu: ya'nî bu makâmâtı doldurmakta olan ve hepsini şüphesiz çok vatanperver, şahsen kibar, ve necib ve hatta ma'lûmâtça yüksek bulunan zevâtın, -nadir istisnalardan sarf-ı nazar- [ki bu sözü de ihtiyâten yazıyorum, yoksa hakîkâtte bu istisnaların kimler olduğu hakkında bir fikrim yoktur,

bence hepsi de bu istisnalar hâricinde idi [Ekseriyet-i azîmesi kumandanlığa ilk defâ olarak bu makâmlarda başlamış idiler, ya'nî mâzîleri tamâmen kıtadan uzak geçmişken defâten fırka, kolordu, ordu kumandanı olmuşlardı; hiçbirisi, bu ânda kumanda etmekte olduğu kıtadan daha küçük bir kıtaya kumanda etmemişti. Hiç olmazsa bu makâmatta 3-5 senedir bulunmakta olsalardı yine neyse hâlbuki teşkîlât çok yeni idi, ancak 1, 1.5 senedir tatbîke başlanmıştı ya'nî içlerinden en kıdemli kıta kumandanının kumanda kıdemi ancak 1, 1.5 sene idi. Bu müddetin de mühim bir kısmı muhtelif seferberlikler kıta birliklerinin parçalanması, öteye beriye sevki vs geçmişti ve bu sebeble müşârun ileyhimin hiçbirisi mevkiini hazmetmeye muvaffak olamamıştı;

2- Bu büyükçe ve büyük kumandanlar böyle olunca, bunların yetiştirmeye me'mûr ve mükellef oldukları alay, tabur,... ilh. daha küçük kıtaların kumandanları da yetişmiş olamazdı; bunların mühim bir kısmı öteden beri kıta başında bulunmakta iseler de başlarındaki amirlerin bunlardan ne isteyeceklerini bilmemeleri, orduda bir ta'lim ve terbiye sistemînin takarrur edememiş ve mevcûd bulunmamış olması hasebiyle ve seferberlik, harekât, terhis, birçok defâ tahavvül eden teşkîlât irtibâtı... ilh. gibi esbâbın da buna inzimâmı dolayısıyla bunlar da sadece kıymetli birer vatandaş, birer insan hâlinde kalmışlar ve fakat asla [585] iyi bir zâbit ve kumandan olamamışlardı [onlar da vardı ve nisbeti daha büyük kumandanlara nazaran daha büyüktü; fakat ancak mevziî te'sîr gösterebilecek kadar dağınık bulunuyorlardı ve bunları yek-diğerine bağlayacak başların bulunmaması hasebiyle fa'aliyetleri ancak za'îf semere verecekti];

3- Karârgâh ve Erkân-ı Harbiye Heyetleri: büsbütün za'îf idi; bunlar kendilerinin kıta için ihdas edilmiş olacakları esâs-ı mühimmenin tamâmen hâricinde kalmışlardı ve masa başlarında nazarî mesaî ve kırtasiyecilik ile iş gördükleri zan ve kanaâti ile yetişmişlerdi. Hemen hiçbir Erkân-ı Harbiye reisi, Erkân-ı Harbiye zâbiti, şube müdürü,... yoktu ki kıta mefhumunu kavramış, kıtanın hâl ve kıymetine metalib ve ihtiyâcatına vâkıf bulunsun. Hiçbir karârgâh yoktu ki kendisine merbûd kıta'âtın her an hâl ve vaz'iyetini ve nerelerde olduklarını ta'kîb kudretini göstermiş olsun; hiçbir karârgâh yoktu ki rapor almak, rapor vermek, emir almak ve emir vermek hidemât-ı mühimmesini, mâdûn, mücâvir ve mâ-fevkle daimî en kısa ve seri irtibât te'sîsini temîn edebilsin; hiçbir Erkân-ı Harbiye yoktu ki kumandanını -her an mütehavvil vaz'iyetleri ta'kîb ederek- vakit ve zamânında irşâd etsin, teklîfatta bulunsun ve kumandanın karârını, keşif, setr, irtibât, i'âşe, ikmâl vs gibi asıl kadar mühim olan teferruâtı tanzîm edici emirler ve tertîbât ihzâr edebilsin.

Tekmîl harb cerîdelerinde i'âşeye, gerek hidemâtına ve bu gibi husûsata 'âid olarak verilmiş etraflıca ve hatta en basit bir emre ve ittihâz edilmiş bir tertîbâta tesâdüf edemedim.

4- Binâ'en'aleyh sevk ve idârenin başlıca mesnetleri olan şu esâslar tamâmen gayr-ı mevcûd idi:

- a) Keşif ve setr: Ya'nî kumanda heyetinin gözü kördü;
- b) Muhâbere ve irtibât: Ya'nî kumanda heyetinin kulağı sağırdı;
- c) İkmâl ve i'âşe: Ya'nî ordu şahsiyetinin karnı aç, silahı cephanesizdi.

Bu şer'âid karşısında ne yapılabilirdi? Hiç!.. Orduyu terkîb eden eşhâs ferden ne kadar kıymetli olursa olsun bu kıymetler 'adem-i imkân karşısında sönmekten mahvolmaktan başka birşeye muktedir olamazlardı.

5- Hâlbuki bunlara ilâveten, bunların vakt-i hazardan beri netîce-i tabiiyyesi olarak şu fenâlık ve noksânlarda ortada idi:

a) Efrâdın kısm-ı a'zamı gayr-ı mualllem idi; İlk defâdır ki silah altına geliyor ve eline silah alıyordu. Hâlbuki ahz-i 'asker menabiinde az çok ta'lîm görmüş diğer efrâd mutlak vardı; Fakat yanlış bir seferberliğin ihzâr ve icrâsındaki yanlışlıklar, kusûrlar bunları dağıtmıştı. Piyâdeyi topçuya telgraf neferini seyyâr hastaneye... ilh. dağıtmıştı...

b) Ordunun muhârebe ta'lîm ve terbiyesi çok za'îf idi eldeki ta'lîmnameler hazmedilmemiş tatbîk olunmamış, ateş altında ta'arruz ve tedâfüî hareket... ilh. öğretilmemiş, öğretilmemişti;

[586] c) Bölüklerin zâbit kadrosu noksân, küçük zâbit heyetleri -hâssaten rediflerde- tamâmen mefkud idi;

d) Teşkilât sakat idi, nizâmiye ve redifler gibi yek-diğerine nisbet kıymetçe çok farklı olan kıta'ât ayrı ayrı birlikler hâlinde yan yana hatt-ı muhârebede kullanılıyordu. Sağ cenâhta, Muhtar Paşa, bu mehâziri kısmen olsun bertaraf etmek gibi bir hüsn-i niyetle tutmuş olduğu (müretteb kıt'a) ve (seçme efrâd) usûlü ile mehâzir-i mevcûdeyi sadece taz'îf eylemişti;

e) Piyâde ile sunûf-ı sâ'ire arasında ittihad-ı hareket gayrı ma'lûm bir esâs idi; topçu elindeki kıymetli silahtan azami istifâdeyi temîne muktedir değildi: mestur ateşi bilemediğinden açıkta ve nîm-mestur mevâkide muhârebeye girmeye mecbûr oluyordu. Süvâri, yalnız ata binmiş bir heyet idi; süvârilîğin sefer ve muhârebesi hakkında büsbütün cahildi.

Evet işte bunlar ve bu misillü diğer esbâb dolayısıyla biz bu fırsatlardan istifâde edememiştik ve elbet edemezdik de. Çünkü elimizde yalnız şu kıymetler vardı:

a) Zâbit ve nefer her Türkün ecdattan mevrus ananevî fedâkârlık, gayret, tahammül, istihkâr-ı hayat, kanaatkârlık,..gibi evsâf-ı manevviyyesi;

b) Düşmanınıkine nisbet muâdil ve hatta fâik silah ve techizât!

Bu iki kıymet terazinin gözünde şüphesiz mühim birer sıkletti, nitekim Kırkkilise'de 24 saat Lüleburgaz Meydan Muhârebesi'nde 5 gün 5 gece muhârebe eden ve hatta düşmanı mühim buhranlara dûçâr eyleyen, nihâyet Çatalca'da Bulgarları ilk ve vahim bir adem-i muvaffakiyyetle karşılaştıran anâsır bu iki kıymet ve hâssaten bunun birincisi idi. Fakat bunlar nihâyet işte bu kadar yapabilirdi; Çatalca'daki menfî netîce istihsâli kâbil semere-i azîme idi, ne çâre ki mes'ele bununla halledilmiş olamazdı; bu iki kıymetin vücûdu, diğerlerinin adem-i vücûdunu sadece bir raddeye kadar tevzîn eden fakat sonuna kadar asla telâfî eylemezdi. Ve nitekim eyleyememişti.

Fakat ne kadar mûcib-i esefdir ki hatta ben dahi Balkan Harbi esnâsında ve bundan sonra hayli vakit bu fikirde idim] seferin tekmîl adem-i muvaffakiyyeti kolayca ve kısm-ı azamı i'tibârıyla efrâda tahmîl edilmek istenilmişti "efrâd sebat etmedi, duramadı dağıldı, kaçtı, ... İşte bundan muvaffak olamadık" kanaâti adeta 'umûmi bir sûrette ortaya çıkmıştı. Hâlbuki efrâd ve küçük rütbeli zâbitân yukarıda

sayılan ve tekâmîl metinde de yerine göre işaret edilmiş olan hâl ve vaz'iyete rağmen başka hiçbir millet mensûbunun, başka hiçbir ordunun yapamayacağı derecede kendilerine mütereddît vazîfeleri îfa eylemişler ve ancak [587] harekâtın fevkine çıkıldıktan sonradır ki devrilmişlerdi; gerçi 100.000 rakamı ile sayılan bir kitle içinde elbet za'îf kalpli derece derece dûn ahlakî seviyeli insanlarda yok değildi; bunlar böyle son hadde gelmeden evvel savuşmuş ve dağılmışlardı, fakat inkâr edilemez ve bil'akis kemâl-i iftihârla zikredilmek lâzımdır ki bu kadar nâ-müsâ'id ahvâle, hâssaten meydan-ı muhârebede sevk ve idârede gösterilen çok büyük kusûr ve za'âflara rağmen yine bu efrâddır ki kendilerinden 3-5 misli fâik bir düşmanı Karaağaç'ta olduğu gibi saatlerce, sol cenâhta 4. Kolorduda olduğu gibi 48 saat, sağ cenâhta olduğu gibi tam 5 gün 5 gece durdurmuş, ümitsizliğe dūçâr etmiş, veya aldığı emirle [1. Şark Ordusu] veya artık son hadde varmış olması dolayısıyla [3. Ordu halîtası] dır ki ric'at eylemişti. Türk milleti kendi efrâdıyla daima iftihadı haklıdır; Türk, hiç şüphesiz dünyadaki milletlerin en asili, en yükseği, en fedâkâr ve en mütehammili velhâsıl kıymet-i ma'neviyye i 'tibârıyla en âlîsidir. Ne istenirse verir, ne öğretilirse öğrenir, ne arzu edilirse yapar, ne emredilirse itaat eder; el verir ki kendisinin tabaka-i münevveresi istediğini bilsin, öğretmiş olsun ve yaptırmak kudretini hâiz bulunsun velhâsıl bizi hudûddan 200 km geriye atan kuvvet Bulgar ordusu değildi; biz yalnız ve ancak tabaka-i müdîrede hükümfermâ olan meslekî cehâlet ve kudretsizliğin netîce-i tabiiyyesi olmaktadır ki bu hâle ma'rûz kalmıştık. Necib Türk buna rağmen, bu cehâleti 'asil ve kıymetli kanıyla telâfi etmek istemiş ve fakat pek tabîî olarak muvaffak olamamıştı. Ne Türkün havass-ı âliyesi ve ne de elimizdeki kıymetli silah ve malzeme düşmanı 'aslimiz olan cehâletin meş'ûm kudretini yıkmaya kâfi gelememişti ve gelemezdi de.

Bulgar Harbi'ni ta'kîb eden Büyük Harb ve İstiklal Mücadelesi bu düşünceleri sadece te'yîd eden müsbet misâllerle mâlîdir.

Binâ'en'aleyh: Aziz Türk Evlatları, kendinize itimat ediniz; hiç şüpheniz olmasın ki siz bugün garbın -zevâhir gözümüzü kamaştıran- her türlü müktesebât ve terakkiyâtını iktisâba ve hatta bunları kıymetli evsâf-ı ma'neviyye ile tezyîn ve ikmâle muktedirsiniz. Yalnız çalışınız çok çalışınız; her biriniz mu'ayyen bir mesleğe intisâb ediniz, bu meslekte tekemmül eyleyiniz; mesleğinizi, Türk cemiyeti ve mesleğiniz içindeki mevki ve makâmınızı ve vazîfenizi hazmediniz ta ki mu'akkiplerinize münevver ve mütekâmil bir rehberlik yapabilirsiniz.

Buna muvaffak olduğunuz ânda istikbal sizindir her sahada zafer sizindir muvaffakiyyet sizindir.

Şuna kâni olunuz ki Türk milletinin zamân zamân başından geçen felâket devirleri başlıca tabaka-i münevveresinin, tabaka-i müdîresinin kabahatidir: Halk tabakası daima kıymetli, daima yüksektir; baş olarak zamân zamân ve bilhâssa şimdi yaşamakta olduğumuz mes'ûd anda olduğu gibi – çok kıymetli, çok yüksek rüesâda yetiştirmiştir; fakat halk ile bu rüesâyı yek-diğerine bağlayacak, bunların arzusunu ve gâyesini [588] halka telkîn eyleyecek ve bunları istihsâlde tevassut eyleyecek mutavassıt tabakanın, ekser zamân ve ahvâlde mefkûdiyetidir ki semere-i matlubeyi istihsâle mâni olmuş veya bunu işkal eylemiştir. Herşeyden evvel işte bu mutavassıt tabakayı takviye ve î'lâdır ki hâl ve istikbal için gâyemiz olmalıdır.

Lüleburgaz Meydan Muhârebesi ve bunu ta'kîb eden tarafeynin ileri ve geri yürüyüşleri de sadece sevkü'l-ceyş ezeli ve ebedî düsturlarını te'yîd eylemiştir:

1- Kuvvetin kemiyette değil keyfiyette olduğu teeyyüd eylemişti: Bulgar ordusu Lüleburgaz'da bu harekâta kullanabildiği 12 livâ, 96 taburunun ilk anda mâlik olduğu ve sonuna kadar her gün kuvvetlenmiş değil, ancak za'îf lamış olan azami 85-90 bin tüfeğiyle bizim el altına getirmek imkânına -hatta bu bâbda ihtiyâr ettiğimiz bütün tecemmu' hatâlarına rağmen- mâlik olduğumuz 100.000 tüfeği tefevvuk-ı 'adedîsi ile geriye atmamıştı. Binâ'en'aleyh menâbi-i mevcûde ile, bizim istediğimiz ve lâzım gördüğümüz derecede bir ordu teşkilâtı yapmak mı? Yoksa, bu menâbiin ancak müsâ'id olduğu derece-i 'asgariyede bir teşkilâtla iktifâ eylemek mi lâzım olduğu mes'elesi şikk-ı sâni lehine halledilmişti. Ya'nî 'Osmanlı ordusu kendisine 1.000 şu kadar taburlu bir ordu lâzım görmüş, teşkilâtını buna istinâd ettirmişti, hâlbuki netîce-i kat'iyeye mahallinde, azami 100.000 tüfeği kâbil-i istihdâm olacak bir vaz'iyete ancak getirebilmişti. Fakat Bulgar ordusu ancak 216 taburla sefere girmeyi mümkün görmüş ve lakin işte bu 216 taburu daha 5 Teşrîn-i evvel gününden i'tibâren düşman karşısına getirmeye muvaffak olmuştu.

Diğer cihetten biz bu 100.000 tüfeği ve buna merbûd sunûf-ı sâ'ireyi, idâme-i hayatî için muktezi olan her türlü vesâitten, teşkilâtta mahrûm bir hâlde toplayabilmiştik; Bulgar ordusu ise bu 85-90 bin tüfeklik ordusunu bize nazaran açık nâmüsâ'id bir vaz'iyette bulunmasına rağmen yüzlerce kilometrelik Karamenzilli ile ikmâl ve idâmeye muvaffak olmuştu. Ve ya'nî heyet-i 'umûmiyyesiyle anlaşılmıştı ki ancak menabi-i mevcûdesi derecesinde kalmış ve fakat kendisine muktezi silah, mühimmat, ves'âid vesâireye kâfi derecede mâlik ufak bir kuvvet, teşkilâtı büyük, fakat kendisine muktezi diğer anâsırdan az veya çok mahrûm bir orduya her sûretle müreccah olmuştu;

2- Maddî kuvvet ve vâsitanın bi-zâtîhi müsbet kıymetler olmadığı ve ancak bunların ilim ve mantık dâhilinde kullanılması imkânının tahsîli hâlinde ki irâe-i kudret edecekleri teeyyüd eylemişti. Ya'nî :

Seferî ordunun kuvvet ve kudret menbainin hazarî ordu olduğu, hazarî ordunun ise ancak heyet-i zâbitânının yetişme kudret ve kıymeti derecesinde bir kıymete mâlik olacağı tezâhür eylemişti; bu ise vakt-i hizada bu maksada azami himmet ve gayretin sarfı lâzım olduğu demektir ve nitekim Balkan Harbi'nden [589] sonra -pek kısa bir fâsıla geçmiş olmasına rağmen- bu bâbda masrûf mesâ'î -i makuledir ki büyük harbte ve bi'n-netîce istiklâl mücâdelesinde bir âmil-i zafer olmuştu;

3- Diğer cihetten maddî vâsıtaların da metâlîbi ve ihtiyâcâtı is'âf edilmezse kıymetlerinden çok şey kaybedecekleri hatta büsbütün kıymetsiz bir hâle geleceği ve maddiyat ihmal edilirse ma'neviyyâtta hayır kalmayacağı anlaşılmıştı. Cephanesiz kalmış olan toplar, sadece birer 'âmil-i muzır olmuştu; memleketimizin turuk-ı muvâsalasına uygun olmayan ve kendilerinin istedikleri kuvvetli hayvanlarla koşulmayan muhâbere ves'âidi arabaları kâmilten yollarda kalmış, ordunun kulaksız kalmasında âmil-i aslîyi teşkil eylemişti. Bazı makineli tüfek bölükleri [Ezcümle 12 fırkadaki 34. Mitralyöz bölüğü] ufak tüfek edevâtının vaktiyle ikmâl edilmemesi yüzünden tek mermi atamamışlardı. Velhâsıl ihtiyârî ve ızdırârî ric'atlerde açlık, bakımsızlık 'âmil-i aslî olmuştu;

4- İlk seferberlik ve tecemmuda irtikab edilen hatâların gayrikâbil-i tashîh kalacağı vuzuh-ı tammıyla görülmüştü;

5- Düşmanla temâsı istihsâl ve muhâfaza ve mütemadi keşif olanca ehemmiyetiyle teyyüt eylemişti;

6- İleri mevziler kıymetini muhâfaza eylemişti ve mevzi-i aslıden himâye edilemeyen bir ileri mevzide lüzûmunda fazla sebat ve mukâvemetin de zararı bir kere daha anlaşılmıştı;

7- Mücavir kıta'âtın, mâdûn ve mâ-fevkin yek-diğerine daimi ve seri ve emîn bir irtibât-ı muhâfaza eylemesi ve bunun fıkdanı hâlinde ne gibi mahzûrların kâbil-i tahassul olacağı bir kere daha anlaşılmıştı;

8- Muhârebe hattında tahassul edecek boşlukların nezâret edilmez ve lüzûmunda kapanması temîn edilmezse bâis olacağı mehâzir aleyhimize olarak tahakkuk etmişti;

9- Her şeyden evvel bir muhârebe ve sevk ve idâre planının lüzûm-ı vücûdu, bunun da ale'd-derecât kumandanlarca ancak ihtiyât kuvvetlerine tasarruf ve bunları zamânında ve mahallinde ve doğru sûrette istihdama muvaffakiyyet ile kâbil-i tahakkuk olacağı tavazzuh eylemişti;

10- Bahusus, kendi vaz'iyetimizin fenâlığı tasavvur ve kabûlde ifrata varmamak ve buna mukâbil düşmanın vaz'iyetçe çok müsâ'id bulunduğunu kabûlde, tefrite düşmemek, tarafeynin her türlü ma'nevî ve mâddî kuvvetleriyle boğuşması demek olan bir muhârebe esnâsında düşman da dahi herşeyin âsûdegî ve sükûn içinde cereyân edeceğini kabûl etmemek ve bil'akis bu seferde belki bizden daha nâ-hoş vaz'iyetlerde bulunmakta olduğunu i'câbında fikren olsun tasavvur ve kabûl eylemek husûsâtının ne kadar mühim olduğu büsbütün taayyün eylemişti;

11- Teşebbüs-i zâtinin kıymet ve ehemmiyeti bir kere daha anlaşılmıştı. [3. fırka];

12- Ta'kîb ve ric'atin esâsat-ı ma'lûmesi tamâmen teyyüt etmişti; 13- Velhâsıl her türlü mukârrerat ve harekâtta his ve zan ve 'arzunun ve telâş ve 'asabiyetin değil ancak hakîkât ve sükûn ve i'tidâlin doğru yola rehberlik edebileceği tamamıyla ortaya çıkmıştı;

[590] 14- Geri hidemâtın ehemmiyet-i 'azîmesi ve bir ordunun muvaffak olması için hatt-ı muhârebedeki hizmet kadar gerideki fa'aliyetin de bilâ-şekve şüphe aynı derecede müessir olduğu ise en belîğ sûrette tebârüz eylemişti.

Târîh-i harbten ve hâssaten kendi esfâr ve muhârebelerinden ders alarak bunları tatbîk ve intâc edecek ordulara ne mutlu!

Müstakil zafer yalnız bunlara mevdu'dur..

4 Nisan 928

İzmir

[591]

Lâhika

Lüleburgaz Meydan Muhârebesi Esnâsında 'Osmanlı Ordusunun Geri Hidemâtı

Bu bâbda diyebilirim ki böyle bir şey, esâsen yok idi. Gerçi vakt-i hazarda Erkân-ı Harbiye-i 'Umûmiye Seferberlik Şubesi'nde ihzâr edilen projeler vs meyânında geri hidemâtına aid de birçok ta'lîmât, cedveller, emirler, hesaplar vs

mevcûd idi; 1. Cild’de tafsîl edildiği üzere her kolorduda, orduda, müstakil cüz-i tamlarda birçok erzak ve cephane kolları, geri mıntıkada birçok menzil hatları, her nev’i te’sîsatiyla menzil noktaları, seyyâr ve sâbit hastaneler, envâî depolar, ve ... ilh. bulunacaktı.

Fakat seferberlik devrinde bunların hemen hiçbirisi takakkuk edememiş, Kırkkilise muhârebesini ta’kîb eden ric’at ve perîşânlık elde mevcûd teşkîlât ve te’sîsat çekirdeklerini karmakarışık eylemiş ve (geri hidemâtı) tam ma’nasıyla hâl-i iflâsa girmişti.

Bu sebeble gerek Şark Ordusu karârgâhına mülhık ve gerek Karârgâh-ı ‘Umûmî’de bulunan menzil müfettişliği ve şubeleri kadroları sûreti ‘umûmiyyede ne yapacaklarını bilemez ve hiçbir iş göremez bir hâle düşmüşlerdi ve her kıt’a kendi başının çâresine bizzat bakmak ihtiyâc-ı elîmi karşısında kalmıştı.

Ma’a-hâzâ tekmîl bu teşkîlâtı tahakkuk ettirmeye imkân kalsa idi dahi bu makinenin işlemesi yine çok güç olurdu; çünkü geri hidemâtı ne demek olduğunu - bilhâssa esâsı teşkîl edecek küçük rütbeli zâbitân ve me’mûrîn arasında- bilen hemen de yok idi.

Şu zikredeceğim vak’a bu bâbda iyi bir misâldir: geri hidemâtı, ancak mütârekeden sonraki harb esnâsında ordu Çatalca hattında iken mehmâ emken yoluna girmiş, ileri yürüyüş yapılarak Edirne istirdâd edildikten sonra bu işler mümkün olduğu derecede düzelmişti. Bu sırada, pek iyi bir menzil-i nokta kumandanı olmakla iştihâr eden, ismini unuttuğum bir topçu kolağası ile görüşmüştüm ve menzirciliğe nasıl başladığını anlatırken şöyle demişti: “... Hazarda bir kapalı zarf almıştım. Bunu seferberlik ilanını duyunca açtım, içinde (siz Çerkezköy menzil nokta kumandanısınız hemen iltihâk ediniz) tarzında bir emir vardı. Bu zamâna kadar (menzil) kelimesini ancak (menzilhane beygiri) tabirinde ve menzil= konak makâmında olarak işitmiş ve söylemişim. Hemen trene atılarak Çerkezköy’üne indim; bavulumu alacak bir nefer dahi yoktu, kendi kendime düşündüm:

“Noktadan murâd elbet nokta-i hendesiye değildir nokta-i coğrafyadır. Bir coğrafya noktası ise şu ufk-u mer’iyye kadar Çerkezköy etrafını istiâb eder. Demek ben şu gözümün gördüğü yerlere kadar mevcûd [592] olan taş ve toprağın kumandanıyım!..İşe işte böyle başladık. Çok şükür 9-10 ay sonra şimdi menzil noktası ne demekmiş, bizzat, bilfiil öğrenmek imkânına mâlik olabildik..”

Bu hikâye bizzat kâfi derecede belîğdir!

Binâ’en’aleyh Lüleburgaz meydan muhârebesinde geri hidemâtı, ferdî teşebbüslere ve himmetlere kalmıştı, “iş bitirenin, kılıç kuşananın!” olmuştu; Bu bâbda 1313-1314 ‘Osmanlı-Yunan harbi esnâsındaki ecdadın gösterdiği kadar olsun bir himmet ve gayret gösterememiştik; o zamân hiç olmazsa her taburun 200 kadar mekkârîsi vardı; ordu hudud boyunda iken (Alasonya-Çatalca ve Dömeke) muhârebeleri esnâsında Yenişehir birer ambar hâlinde idi. Her kıtaya buralara bizzat vâsita göndererek başının çâresine bakması emredilmişti ve oldukça maksada muvâfık bir erzak ve cephane ikmâli, hasta ve mecrûh sevki hizmeti cereyân eylemişti.

Bu defâ bu kadarı da yoktu, kıta’âtın yanlarında ancak muhârebe ve büyük ağırlıklarına muktezi ves’âid vardı, Kırkkilise Muhârebesine giren kıtaların ağırlık vesâ’idinin birçoğu da perîşân olmuş, elden çıkmıştı. Hiçbir yerde ve hatta Çorlu’da

dahi maksada muvâfık derecede erzak vesâireyi hâvî bir depo yoktu, mevcûd ağırlıkların da birçok kısmı daha 14 Teşrîn-i evvelde Karârgâh-ı ‘Umûmî’nin verdiği emrin teselsülen gelmesi sûretiyle muhârebenin ilk gününde gerilere gönderilmiş ve bunların mevcûdta sağ kalabilenlerinin yüzü tekrar ancak Çatalca’da görülebilmşti.

Lüleburgaz istasyonunda haylice şey vardı; fakat bunların olsun 13-15 günlerinde geriye ittiharı tertîb edilemediğinden 16’da istasyon elden çıkınca buradaki müddehirat da bizim için bi’t-tabi gayrı kâbil-i istifâde olmuştu.

Hâlbuki bu esnâda gerilerde bir hayli teşekkül edebilmiş kollar, ağırlıklar nereye gideceklerini, ne yapacaklarını bilemeden boş, dolu olarak âvâreser dolaşmış kalmışlardı.

Bu sebeble tekrar ederim, geri hidemâtı hep ferdî teşebbüslere inhisâr eylemişti; ezcümle Karârgâh-ı ‘Umûmî sağ cenâhı beslemek mecbûriyetini bizzat hissedince 15 Teşrîn-i evvel günü Karârgâh-ı ‘Umûmî’deki stajyer yüzbaşılardan Manastırlı Kâzım Bey’i [hâlen Vâli Kâzım Paşa] ne ne yapabilirsen yap diyerek Istranca’ya göndermişti ki mûmâ-ileyhin bu bâbdaki fa’âliyet-i masrûfesini ferdî teşebbüslere bir misâl olarak burada telhis eylemeyi muvâfık gördüm; diğer bir teşebbüse ‘âid elde vesîkalarda mevcûd olmadığından bu misâl bize bugün bilmediğimiz tanıyamadığımız zevât tarafından o zamân yapılmış işlerin ne tarzda ve ne sûrette yapılmış olacağı hakkında bir fikir verebilir:

[593] Kâzım Bey 15 Teşrîn-i evvelde Istranca’ya gelince bir taraftan burada ve civârda mevcûd vesâid-i nakliyyeyi ve diğer taraftan erzak menâbiini tedkîk ederek şunu bildirmişti:

Burada haylice araba ve ot, buğday, arpa vs hubûbâd vardı. ‘Ashâbını iyilikle, zorlukla ‘ırza ettim. Yarın Padima’dan 40 boş araba Midye’ye gidiyor, Istranca’dan 12.000 kıye arpa, yulaf-ı hâmil 40 araba doğru Vize’ye gidecek. 17 Teşrîn-i evvelde 40 arabada 10.000 kıye ot, 18’de yine aynı mikdâr Vize’ye gönderilecek. Buğdaylar Istranca un fabrikasında tahin edilerek ihzâr edilecektir. Padima’dan 200 koç da Saray istikâmetinde tahrîk edilmektedir. Ancak yarın akşama kadar Istranca’ya lâ-akall.. Boş çuval gönderiniz. Çuval ihtiyacı şedîddir.

Mûmâ-ileyhe bir piyâde taburuyla [muhtemelen Tosya taburu] bir de süvârî takımı verilmişti.

16’da bu sevkîyât yapılmış ve ayrıca Karacaköy’den 1500 kıye fasulye ve 20.000 kıye arpanın da 17’de bir deve kolu teşkîl olunarak bununla Vize’ye sevki temîn edilmiştir. Bir taraftan da yine 17’de Istranca’ya 20.000 kilo buğday getirilerek öğütülmesine teşebbüs edilmiştir.

Bu sırada Saray’da mevki kumandanı vazîfesiyle Erkân-ı Harbiye yüzbaşısı Filibeli Rüştü Bey de bulunuyordu ve mûmâ-ileyh de Kâzım Bey ile bil-vâsita teşrik-i mesâ’î eylemişti.

17’de Karârgâh-ı ‘Umûmî 1 ve 2. Şark orduları teşkîlâtını yapınca menzil müfettiş-i ‘umûmiliğine Erkân-ı Harbiye miralayı Suphi Bey’i ta’yîn etmişse de, biraz sonra bu vazîfede yine Hıfzı Paşa ‘ibkâ edilmişti, fakat oldukça kalabalık bir karârgâha mâlik olmasına rağmen Çerkezköy’deki bu menzil müfettiş-i ‘umûmiliği, sadece kendi emrinde olduğunu Kâzım Bey’e tebliğden başka fiilî bir iş görmemişti.

İş yalnız bu kadarla kalmamış, Karârgâh-ı ‘Umûmî 17-18’de Çerkezköy’ünden verdiği bir emirle Kâzım Bey’e “Vize ve havâlisinde teşekkül eden

2. Şark Ordusu menzîl müfettişliğine ta'yîn edildiğini" bildirerek ve vazîfeyi Istranca'da en kıdemli bir zâbite bi't-tevdi' serîan Çerkezköy'üne 'avdetini de iş'âr eyleyerek bu fa'âliyeti esâslıca sûrette sekte-dâr eylemişti. Fakat bir hüsn-ü tesâdüf olarak, Istranca'da telgraf merkezi olmaması sâyesinde bu emir Kâzım Bey'e 19'da gelmiş ve mûmâ-ileyh 20'de Çerkezköy'üne 'avdet eyleyebilmişti; bugün ise zâten 2. Ordu ric'ate başlamıştı.

Kâzım Bey Çerkez köyüne 'avdetinden sonra mühim mesâ'î sarfeylemiş ve şimendifer hattının şimâlindeki bütün menâbi-i mahalliyede imkân derecesinde istifâdeye çalışarak 2. Orduya erzak yetiştirmeye himmet eylemişti; bir taraftan menzîl heyetleri teşkîline çalışılmıştı.

Nihâyet 21'de Karârgâh-ı 'Umûmî Hadımköy'üne giderken ke-enne menzîl müfettiş-i 'umûmisi evvelâ Hıfzı ve bir aralık yine kâğıt üzerinde 2. Ordu menzîl müfettişliğine ta'yîn edilmiş olan Kadri Paşalar [Yüzbaşı] [594] Kâzım Bey rütbe i'tibârıyla hafif görülmüşü galiba! M. N.]'da berâberce Hadım köyüne teşrîf buyurmuş olduklarından Çerkezköy'de sonuna kadar Kâzım Bey kalmıştı.

Mûmâ-ileyhin buradaki fa'âliyeti Çerkezköy'deki herc ü merci mehmâ emken i'âşeye, hasta ve mecrûhîni geriye sevke ve Çerkezköy'ünü tahliyede 'azami derecede müsmir olmuş ve icrâatı hakkındaki raporuna cevâben başkumandanlık 23-24 târîhinde "bu bâbdaki gayret ve fa'âliyetiniz mûcib-i memnûniyettir" emriyle taltîfe şitâb eylemişti, bu tahliye ile Hadımköy'üne getirilebilen mevâd Çatalca hattının ilk sıkıntılı günlerini tahfifte hayli müfit olmuştu.

Velhâsıl Kâzım Bey 26 Teşrîn-i evvel sabahına kadar Çerkezköy'de kalarak tahliyeyi hüsn-i intâc eylemiş, son treni de geriye gönderdikten sonra, 26'da Hadımköy'üne gelmiştir. Çerkezköy istasyonunda da vesâ'id-i fenniye ile mümkün olan tahrîbât da yaptırılmıştı.

Mûmâ-ileyhin son raporları şunlar olmuştu:

Çerkezköy'den: 26 Teşrîn-i evvel saat 6 dakika 45 "... Son tren hazırdır. 10 dakikaya kadar tahrîbât yapılacaktır. Ben büyükhan makasına gidiyorum".

Büyükhan makasından 16 minh saat 9: "Buraya geldim, Çerkezköy'ünde hiçbirşey bırakılmadı. 3 makas, bir köprü tahrîb edildi. Su hazinesi de muattaldır. Düşman henüz Çerkezköy istasyonuna gelmedi. Manika'dan ayrı olarak bir kol da Yeniköy istikâmetine ilerlemektedir..."

Ma'a-hâzâ meydan-ı muhârebedeki yüzbinlerce insan ve bu nisbette hayvan elbette birşeyler yemiş, içmişti ki 5 gün 5 gece muhârebe etmiş, sonra Çatalca'ya kadar da ric'at eylemişti. Bu yiyecek ve içecek de elbet doğruca mıntıkada bulunmuş, herhâlde günlerce geriden gelmemişti. Demek oluyor ki mıntıkada 'asgari ihtiyâcatı def edecek mevadd-ı i'âşe vardı; Nitekim 1. Kolordu, kendi ifâdesince "Sinanlı mıntıkasındaki köylerin ambarlarını lebâ-leb dolu olarak" terk etmişti! Sinanlı ise meydan-ı muhârebeye bir yürüyüş mesâfede idi.. Fakat ferdî teşebbüslere kalan bu güç ve müşkil şekil i'âşe sadece kıta'âtı parçalamıştı: aç kalan insanın yapacağı gayr-ı tabii bir hareket olmak üzere birçok efrâd sırf yiyecek bulmak için köylere dağılmış, bunların bir kısmı fazlaca bir şey ele geçirirse arkadaşlarının yanına 'avdet etmiş, diğer ekseriyet ise ötede beride kalmıştı; bu iş bi't-tabi ordunun dağınlılığını ve meydan-ı muhârebede bi'l-kuvve mevcûd silah 'adedinden bi'l-fiil istifâde edememeyi intâc eylemişti.

Bu ‘ahvâl ve şer’âid dâhilinde sıhhiye hidemâtının ne tarzda cereyân ettiğini tasavvur ise kâbildir:

Ölen kurtulmuş, yaralanan ise -Kıta‘atta doğru dürüst sargı merkezleri bile açılmadığından; açılrsa bile yeri yurdu usûl dâiresinde emir ve tamim edilmemiş olduğundan daha yaralandığı mahâlden [595] i‘tibâren kendi başının çâresine bizzat bakmaya mecbûr olmuş, ekseriyâ yanında birkaç sağlam arkadaşı olmak üzere sevk-i tabii ile tren istikâmetini tutmuş, ilk rast geldiği istasyonda itile kakıla, vagon üstünde, basamağında kendisine bir yer bulabilmiş ancak günler sonra İstanbul’a gelince ki hafif bir tedâviye mazhâr olmuştu.

Geri hidemâtının şu hâli veya daha doğrusu şu yokluğudur ki ‘âkıbet-i muhârebe üzerinde ‘aleyhimize çok ziyâde müessir olmuştu.

SON

SONUÇ

Osmanlı Devleti, Kuruluş döneminde pek çok Haçlı saldırısına göğüs gererek, Balkan topraklarının her karışını anavatan yapmıştır. Fethedilen yerlerin bedesten, hamam, imaret, çeşme gibi gereksinimleri, tımar ve vakıf sistemleri kurularak eksiksiz bir teşkilât kurulmuştur. Aynı zamanda tebaası saydığı tüm vatandaşlarının can, mal, din ve mezhep hürriyetlerinin bekçisi olmuştur. Cemaatlerin hakları korunmuş, yargılanmaları kendi mahkemelerinde yapılmıştır. Farklı etnik kimliklere emniyet, maddi kazanç serbestliği ve özgür yaşama hakkı verildiği gibi dış tehlikelerden de korunmuştur.

Balkanlar'ın da dâhil olduğu Osmanlı coğrafyasında dinî kimlik esas alındığı için korunaklı bir yapıyı andıran sistem hukuki anlamda yüzyıllar boyu tezatlarla müsaade etmemiştir. Bu yüzden de devlete karşı toplu bir milletin isyanı görülmemiştir. Fakat XIX. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa dengesi değişmiştir. Osmanlı Devleti sadece uluslararası platformda değil, kendi iç siyasetinde de yetersiz kalmıştır. Sınırları içindeki milletlere ve Avrupa ülkelerine karşı geçerli politikalar üretmek değişen dünyaya ayak uydurmayı başaramamıştır. Böylece Balkan milletlerinin devletleşme sürecine engel olamamıştır.

Balkan milletlerinden bilhassa Yunan İsyanının uluslararası arenaya çekilerek, donanmanın yakılması, düşman donanmalarının İstanbul'da boy göstermesi, Osmanlı Devleti'nin çeşitli anlaşmalarla masada köşeye sıkıştırılmasının art arda gelmesinden konunun Yunan Meselesi olmadığı sonucu çıkmaktadır. Balkan milletlerinin isyanlarının altında yatan sebep, söz konusu milletlerin özgürlük adına zincirlerini kırma hadiseleri değil, Avrupa devletlerinin bölgeyi çıkarlarına uygun hâle getirme operasyonları olmuştur. Yunan İsyanı diğer azınlıklara da örnek teşkil ederek devletleşme süreçlerinin her anında Avrupa desteğini görmüşlerdir.

Kısa bir süre öncesine kadar Osmanlı çatısı altında yaşayan ve birbirine düşmanlık besleyen Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve Karadağ birleşerek Balkan Savaşı'nda yine Avrupa'nın verdiği destekle dört kollu hasım olmuşlardır. Burada en hazmedilemeyen nokta yüzyıllardır halledemedikleri Kiliseler Meselesi konusundaki ihtilafı, İttihat ve Terakki'nin çözüme kavuşturmuş olmasıdır. Osmanlı aydın ve devlet adamları bu dönemde devletin çöküşünü durdurmak için Fransa, İngiltere ya

da Almanya'dan taktik almak yerine onları taklit etmek gibi sinsi bir hastalığa tutulmuşlardır. Uluslararası platformu yorumlama ve özgün politika üretme konusuna yüz yıl kadar gecikmişken, aydın zümre fikrî atılımlara kafa yormak yerine taklitçilik ve siyasi didişme içine girmişlerdir.

Bu noktada bir asker olan Mehmed Nihad Bey, yaşadığı dönemde bir vatanperver olarak sorunun teşhisi üzerine çare üretmek amacıyla münevver bir çizgide yer almıştır. Harp tarihi okur yazarlığı olmadığı takdirde memleketlerin çökeceğinden yola çıkarak bu tür eserleri ön plana çıkarmıştır. Zira Mehmed Nihad Bey'e göre, savaş öncesinde devlet adamları harp tarihi eserlerini okumuş olsalardı kısır politikalar üretmezlerdi. Komutanlar okusaydı taktik ve stratejiden bu kadar yoksun olmazlardı. Askerî okullarda okutulsaydı askerin eğitim noksanlığı bulunmazdı. Halk okusaydı ibret alacak bir sahne, çıkaracak bir ders bulurdu.

Mehmed Nihad Bey zaman zaman Napolyon'dan örnekler sunmuştur. Onunla hemfikir olduğu konuların başında, askeri galeyana getirerek kısıtlı mühimmatı doğru zamanda kullananların komutanlar olduğunun altını çizerek, komutanları galibiyetin anahtarı olarak işaret etmiştir. Bakan Harbi'nde komutanların, ihtimal bile vermedikleri savaşı, cephe gerisinden taarruz emirleriyle yönetmeleri gibi pek çok yanlış dile getirilmiştir. Rusları işkillendirmemek için harita çizilmemesini, kaybolan eğitimsiz askerlerin günlerce çamurda yürüyüp açlıktan olmazsa hastalıktan zayı olup gitmesini Türk milletine açıklayabilecek bir komutan yoktur. Asker, açlığı iliklerine kadar yaşamış, ayağa kalkamadığı için düşmanla çarpışmadan tükenmiştir.

Eserde siyasi görüşlerden kaynaklanan kızgınlıkların, milletin bekasının önüne geçirildiğinin ve galibiyetin önü kesildiğinin net örnekleri mevcuttur. Komutanlar, aralarındaki husumetten dolayı Balkanlar'ı heba etmiştir. Ordudaki iki başlılık, asırlarca kendisine gösterilen müsamahaya ihanet eden Bulgarların düşman olup İstanbul'u tehdit ettiği gerçeğini unutturmuştur. Harbin en sarsıntılı günlerinde anlatılan olaylardan olmak üzere, komutanların gereksiz işlerle meşguliyeti, birkaç günlüğüne İstanbul'a hava değişikliğine gitmeyi kendilerine reva görmeleri ya da orduyu ve düşmanı tahkik etmeden emirler yağdırmaları, bu gibi eserler sayesinde gün yüzüne çıkacaktır.

I. Balkan Savaşı, tüm Türk milletinin ayrıntılarıyla bilmesi gereken bilhassa da asker ve bürokratların satır satır okuması gereken bir savaştır. Dönemle ilgili hatırat incelendiği zaman her bir savaş müşahidinin farklı bir noktaya parmak bastığı ya da bilinmeyen bir anekdotla savaşın başka bir cephesini aydınlattığı görülecektir. Bizler olayların iç yüzüne söz konusu “1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi” gibi eserler sâyesinde vâkıf olmaktayız. Bursalı Mehmed Nihad Bey de hayatını bu amaca adanmış, tüfeği kadar kalemine de ehemmiyet vermiştir. Harita ve vesikalarla modern tarihçilik alanına adını yazdırmıştır. İştirak ettiği savaşları yazmakla yetinmemiş, Almanca ve Fransızca çeviriler yaparak harp tarihi okur yazarlığını geleneğe dönüştürmek için büyük uğraş vermiştir. Birinci el kaynak olmasının yanı sıra, arşiv belgeleri ve krokiler incelendiği zaman gerek Türk tarafının gerekse Bulgarların Batı Trakya’da yaptığı muharebeler hakkında hiçbir ayrıntının gözden kaçırılmadığı görülür. Balkan Savaşı faciasından müspet sonuç çıkarmanın tek bir yolu vardır; O da geçmişin geleceği aydınlatması için hataları unutmayıp, tekrarına izin vermemektir. Bu elim hadisenin sebep ve sonuçlarını hatırlama zarureti bulunan Türk evladının daimi öğretmenlerinden olan Mehmed Nihad Bey’in eserindeki pek çok ibretli sahne, silinmemek üzere zihinlere kazınacaktır.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Babîâli Evrak Odası (BEO): 4273 /320441

Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği (DH. HMŞ.): 1339/5-3/20-41

İrade Dosya Usulü (İ. DÜİT.) 00175

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV.) 235/01/2-1

Yıldız Perakende Evrak-ı Umumi (Y.PRK.UM.) 8/71

2. Kitap ve Makaleler

ABDULLAH PAŞA, *1328 Balkan Harbi'nde Şark Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa'nın Balkan Harbi Hâtırâtı*, haz. Tahsin Yıldırım, İbrahim Öztürkçü, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2012.

ALPTEKİN, İlker, *Balkanlarda İdari İnisiyatif*, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014.

ARABACI, Caner, “Bir Millî Felâket Olarak Balkan Bozgunu ve Geciken Uyanış”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, C. XVI, S. 1, Konya 2013, ss. 167-225.

ARMAOĞLU, Fahir, *19. yy. Siyasi Tarihi*, Akım Yayınları, İstanbul 2010.

BACANLI, Hakan, “Türk Harp Tarihinin Öncü ismi (Bursalı) Mehmed Nihad Bey, Eserleri ve Tarihçiliği”, *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Konya 2015, S. 14, s. 129-182.

BAYRAKTAR, Hatice, “Osmanlı'nın Balkanlar'dan Çekilmesi: Savaşlar, İsyanlar ve Göçler”, *Balıkesir Üniversitesi FEF Karesi Tarih Kulübü Bülteni*, Balıkesir 2007, ss. 65-86.

BİLGE, L. Mustafa, “Arnavutluk”, *DİA*, C. III, İstanbul 1991, ss. 383-390.

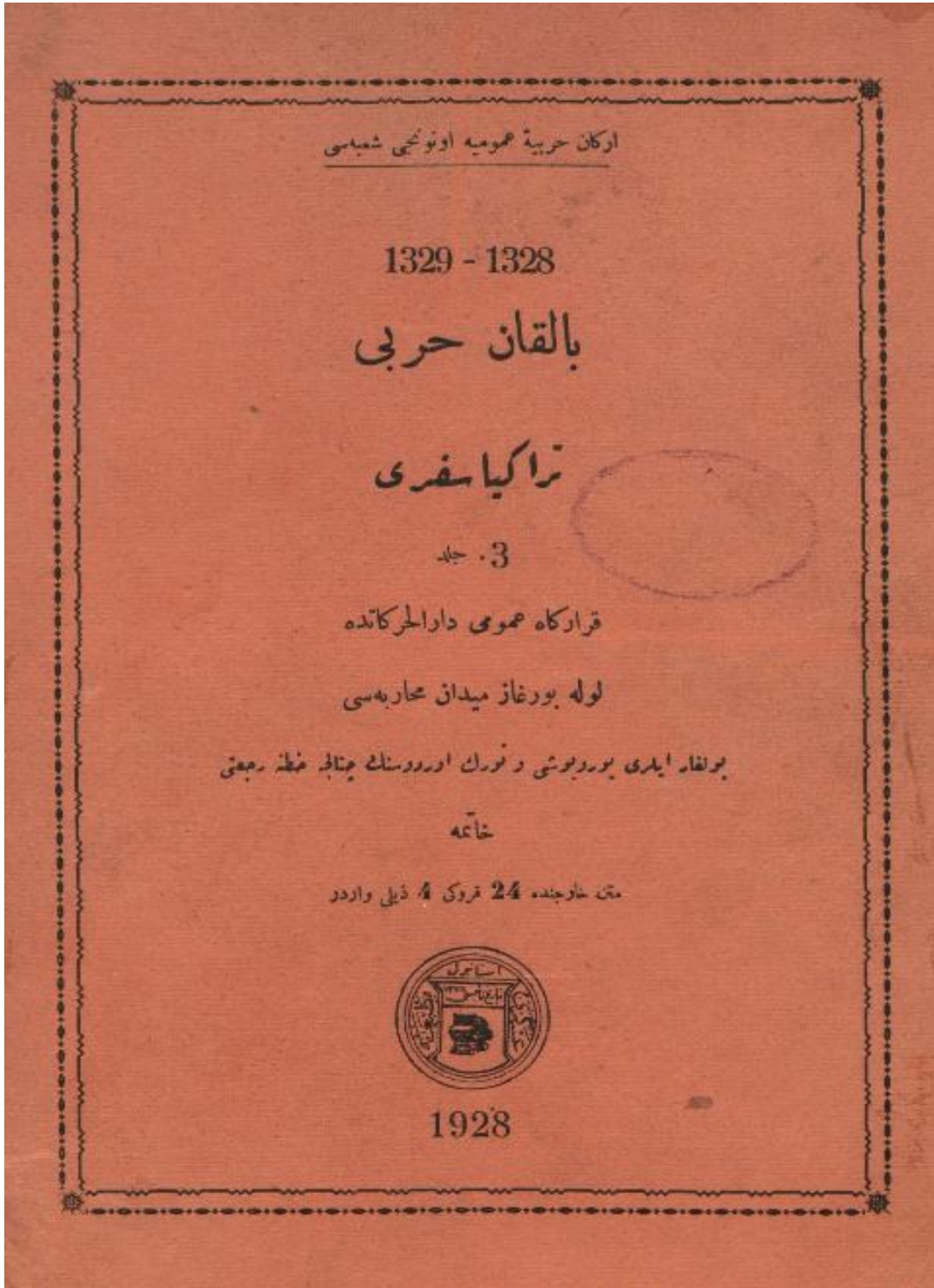
BURMA Mustafa, “Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ayrılış Sürecinde Bulgar Ayaklanmaları”, *Tehcirin 100. Yılında Osmanlı'nın Son Dönemindeki İsyanlar*, Diyarbakır 2015, ss. 67-90.

- ÇAĞ, Galip, “Osmanlıların Balkanlar’ı Fethinde İslâm Kimliğinin Etkisi/ Katkısı” *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. III, S. 2, Çankırı 2012, ss. 125-142.
- ÇAKMAK, Fevzi, *Batı Rumeli’yi Nasıl Kaybettik? Garbî Rumeli’nin Suret-i Ziyâi ve Balkan Harbi’nde Garp Cephesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- DANIŞMAN, Zuhuri, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. XII, Yeni Matbaa, İstanbul 1966.
- DEMİRHAN, Hasan, *İngilizlerin Balkan Politikası ve Yunanistan*, İdil Yayıncılık, İstanbul 2006.
- DÖNMEZ, Ahmet, *Osmanlı Modernleşmesinde İngiliz Etkisi Diplomasi ve Reform (1833-1841)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.
- HACISALİHOĞLU, Mehmet, “Yunanistan”, *DİA*, C. 43, İstanbul 2012, s. 121-126.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, “Bulgaristan”, *DİA*, C. VI, 1992, s. 396-399.
- HAMZAOĞLU, Yusuf, *Sırbistan Türklüğü*, Logos A Yayınevi, Üsküp 2004.
- İNALCIK Halil, *Kuruluş Dönemi (1302-1481) Osmanlı Sultanları*, İsam Yayınları, İstanbul 2011.
- JAMES, Lionel, *Türklerin Balkan Hezimetleri*, çev. S. Emre Berkman, İz Yayıncılık, İstanbul 2017.
- JELAVICH, Barbara, *Balkan Tarihi 20. yüzyıl*, C. II, ter. Zehra Savan-Hatice Uğur, Küre Yayınları, Dördüncü Baskı, İstanbul 2015.
- JORGA, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. V, çev. Nilüfer Epçeli, Kemal Beydilli, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005.
- KARAL, Enver Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi I. Meşrutiyet ve Islahat Devirleri (1876-1907)*, C. VII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- KARATAY, Osman, Bilgehan A. Gökdağ, *Balkanlar El Kitabı*, C. I Tarih, Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara 2006.

- KORKMAZ, Nuri, “Bulgar Milliyetçiliğinin Doğuşu, Ortodoks Unsurları, Gelişimi ve Türklerin Ötekileştirilmesi”, *Akademik Bakış*, C. 10, s. 20, 2017.
- KARPAT, Kemal, “Balkanlar”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 25-32.
- KURT, Halil, “Sırbistan”, *DİA*, C. 37, İstanbul 2009, s. 120-121.
- KÜÇÜK, Cevdet, “Balkan Harbi”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 23-25.
- KÜÇÜK, Mustafa, “Şark Meselesi Çerçevesinde ve 2. Meşrutiyet’e kadar olan Dönemde Osmanlı Devleti’nin Siyasi Vaziyeti”, *Osmanlı, C. II Siyaset*, ed. Güler Eren-Kemal Çiçek-Cem Oğuz-Halil İnalcık, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 51-62.
- KÜLÇE, Süleyman, *Balkan Harbi’nde İhmal Faciaları*, haz. Ercan Haytoğlu, Çizgi Kitabevi, İstanbul 2018.
- McCARTHY, Justin, *Osmanlı’ya Veda İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları*, çev. Mehmet Tuncel, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2006.
- Mahmud Muhtar, *Balkan Harbi, Üçüncü Kolordu’nun ve İkinci Doğu Ordusu’nun Muharebeleri*, Parola Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2016.
- MAXİM, Mihai, “Romanya”, *DİA*, C. 35, İstanbul 2008, ss. 168-172.
- Mehmed Ali Nüzhet Paşa, *Balkan Harbi Üzerine*, haz. İsmet Sarıbal, Gece Kitaplığı, Ankara 2017.
- Mehmed Nihad Bey, *1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi*, C. III, Askeri Matbaa, İstanbul 1928.
- MOOÇANİN, Nenad, “Karadağ”, *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2011, s. 384, 385.
- OKÇAL, Hakan, “Balkanlar ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Rektörlüğü’nde Gerçekleştirilen GAMER Konferansı Konuşması*, 14 Ekim 2011, GAMER, I, 1, 2012, ss. 197-207.
- ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun Son Nefesi Osmanlı’nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

- SAATÇİ, Meltem Begüm, “XIX. yüzyıl Sonunda Makedonya Sorunu ve Makedonya’da Kurulan Örgütler”, *Türkler*, C. XIII, ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 108-117.
- SABİS, Ali İhsan, Tüccarzâde İbrahim Hilmi, *Balkan Harbi’ni Niçin Kaybettik?* haz. Mecit Yıldız-Hamdi Akyol, İz Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Salih Münir Paşa (Çorlu), *Diplomasi: Ma’lûmât-ı Esâsiyye Bir Son Dönem Osmanlı Elçisinin Kaleminden Diplomasi (İnceleme-Sadeleştirme-Metin-Dizin)*, haz. Ahmet Dönmez-Refika Kart, Palet Yayınları, Konya 2018.
- TÜRKMEN, Zekeriya, “Girit Adasını Osmanlı’dan Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)”, *Türkler*, C. XII, ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 859-869.
- Zeki Paşa, *1912 Balkan Harbi’ne ait Hatıratım (Orijinal Metin ile Birlikte)*, haz. Halit Fesih Kalkan, Milenyum Yayınları, İstanbul 2013.
- UÇAROL, Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, D&R Yayınları, 8. Basım, İstanbul 2010.
- YILMAZÇELİK, İbrahim, Ali Gökçen Özdem, “Düvel-i Muazzama’nın Karadağ Üzerinden Osmanlı Devleti ile Mücadeleleri ve Bunun Günümüze Yansımaları”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 2, Bitlis 2013, ss. 5-38.
- Yüzbaşı Osman Nuri, *Balkan Harbi Hatıratı*, haz. Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul 2014.
- TURAN, Ahmet Nezihi, *Selçuklular’dan Bugüne Tarih El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, Ankara 2006.

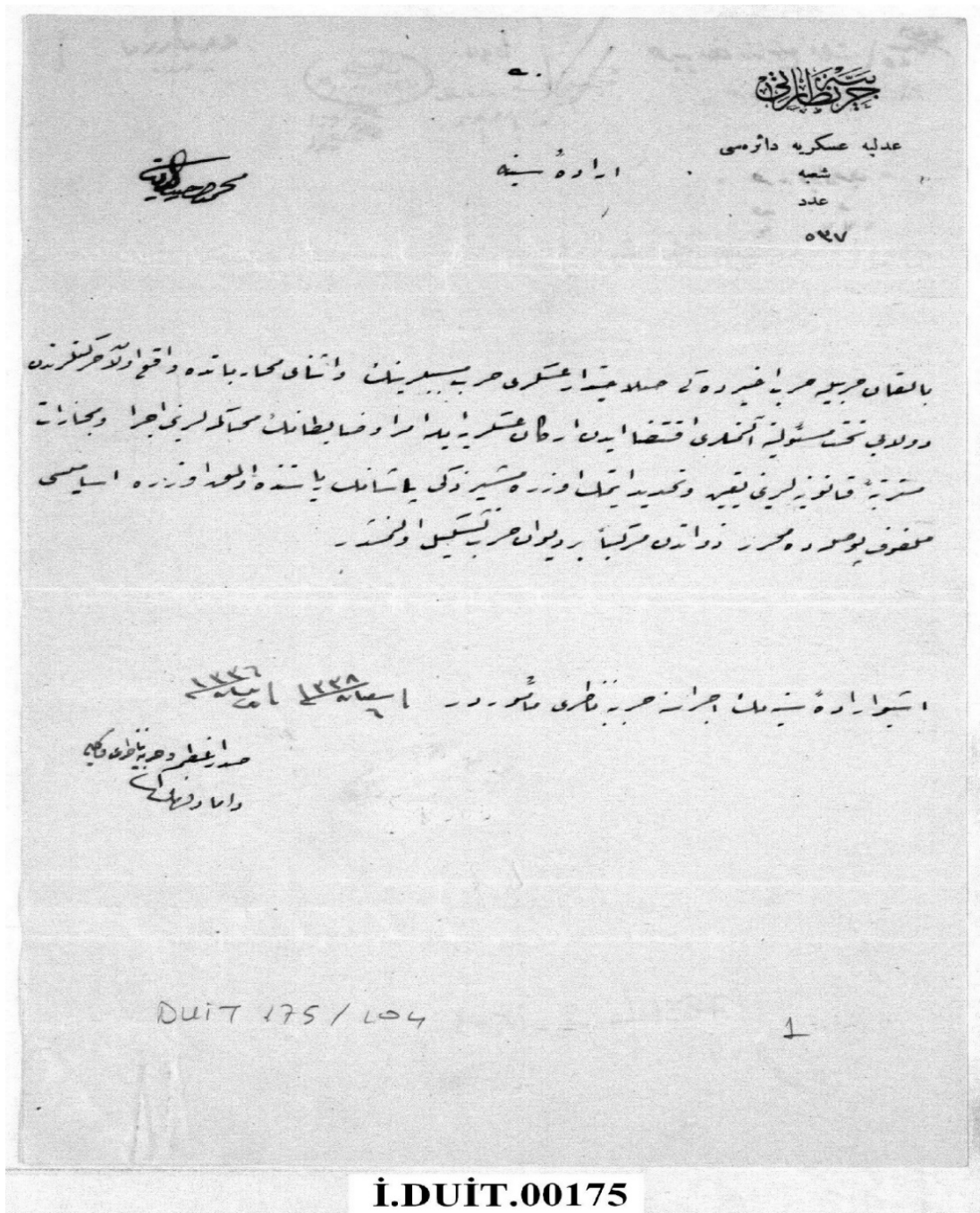
EKLER

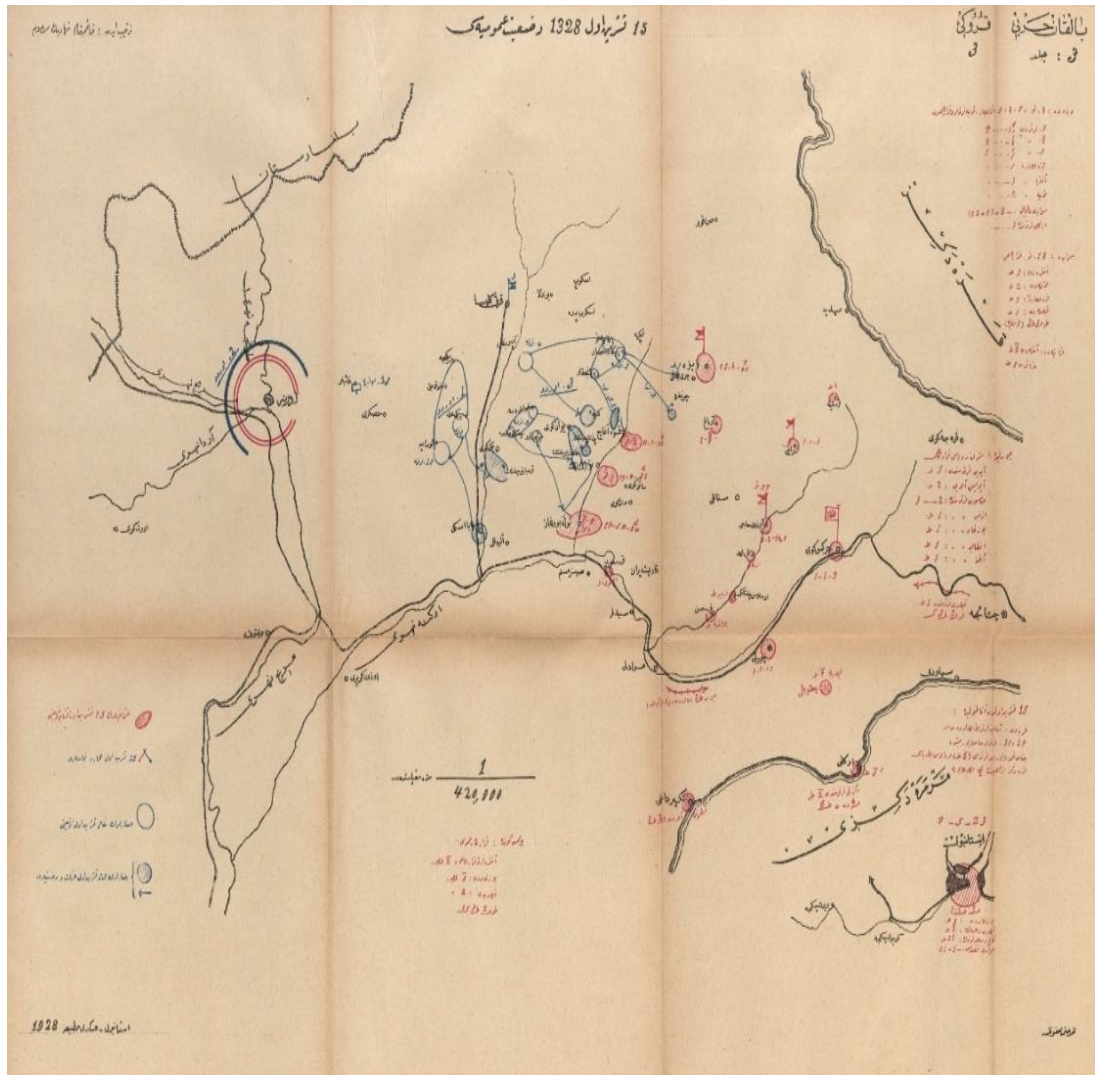
Ek 1: 1328-1329 Balkan Harbi Trakya Seferi kitabı 3. cilt kapak sayfası

Ek 2: I. Balkan Harbi'nde Osmanlı Devleti'nden alınan topraklar

Ek 3: Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı'na sebebiyet veren askerî erkân, umera ve zabitanın mahkeme edilmesine dair irade. (25 Nisan 1920)

Ek 4: Karaagach Hatt'ndaki 3 numaralı tahkimat krokisi (26 Ekim 1912)

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZGEÇMİŞ

28.03.1972 yılında Konya’da doğdu. Konya İmam Hatip Lisesi’ni bitirdikten sonra Selçuk Üniversitesi Tarih Bölümü’nde lisans eğitimini tamamladı. Destegül Güzel Sanatlar Merkezi’nde başladığı “Çinicilik” sanatına özel bir atölyede 5 yıl devam etti. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi’nde Osmanlıca dersleri verdi. Evli ve 2 çocuk annesidir.